739

John Carter Brown.

Not in Heinsius
Emi: Aufl: p. 41.

¶ Werelt-boeck/ Spieghel ende
Beeltenisse des gheheelen Aerdtbodems / van Sebastiaen Franck van Word in vier Boecken (te weten / in Asiam/ Aphricam / Europam ende Americam) ghestelt ende af-ghedeylt. Eñ oock aller daer in begrepene Landen/ Natien/ Provintien ende Eylanden/ ghelegentheyt/ grootte/ wijdde/ ghewas/ eyghenschap/ ende der daer in gheleghene volcken ende Inwoonders/ Namen/ ghedaenten/ leuen/ wesen/ Religien/ Geloouen/ Ceremonien/ Wetten/ Regiment/ Policie/ Zeden/ Ghebruyck / Crijch/ Coopmanschappen/ Vruchten/ Dieren/ Cleedinghen ende veranderinghen/ eyghentlick voor ooghen ghestelt. Oock wat van Nieu-ghevonden Werelden ende Eylanden/ niet wt Beroso/ Joanne de Monta Villa/ S. Brandons Historie/ eñ diergelijcke fabulen: maer wt aengenomene/ gheloof-weerdighe / ervarene Werelt-beschrijuers / met grooter moeyte te samen ghedraghen / ende wt veel wijt-streckende boecken / in een Hantboeck inghelijft ende vervaet/ voormaels diergheliјcken in Duytsch noyt wt ghegaen.

¶ Met een Register van alle het Inhout des seluen Boecx/ int eynde van desen ghedruckt.

Psalm 46. ende 64.

Coemt hier / ende aenschout de wercken des Heeren/ die soo wonderlijck is/ ouer de menschen kinderen.

Tot Amsterdam.
Voor Cornelis Claesz. int Schrijf-boeck.
1595.

Authores in dit werck verhaelt ende aenghetoghen.

Plinius Veronensis.
Pomponius Mela.
Strabo Gnosius.
Johannes Aubanus Boemus.
Anthonius Margarita.
Sebastianus Munsterus.
Bilibaldus Birckheymerus.
Beatus Rhenanus.
Petrus Apianus.
Lodouicus Vartomannus.
Petrus Aliaris.
Petrus van Syncia.
Christoferus Columbus.
Alonsus.
Americus oft Albericus Vespu.
Ferdinandus Cortesius.
M. Antonius Sabellicus.
Jambulus.
Pius de tweede voortijts Eneas Siluius ghenaemt.
Een Seuenberger/22. Jaer in Turckyen in ghevanckenisse gheweest.
Macrobius.
Bartholomeus Anglicus.
Am. Marcellinus.
Chronica heer Jacobs/Prochiaen tot Trusenheym An.1386. beschreuen/allermeest van Straesborch ende Elsaet.
Philippus Bercaldus.
Nicolaus Berosus.
Mar. Venetus/beyde Venetianen.
Augustinus Libro de Ciuitate Dei.

M. Varro.
Teopompus.
Polybius.
Laurentius Vries.
Parmenides.
Plato.
Aristoteles.
Julius Solinus.
Julius Cesar.
Cornelius Tacitus.
Hieronimus Geuilerinus.
Hieronimus Diuus.
Tertulianus.
Valerius Maximus.
Eudoxus.
Erastones.
Flauius Josephus.
Publius Orosius.
Lucanus.
Diodorus Siculus.
Herodotus.
Johannes Boccatius.
Lactantius Firmianus.
Otto Phrisingensis.
Raphael Volateranus/Tit. Liuius.
Isidorus.
Venerabilis Beda.
Justinus.
Higinius.
Blondus Flauius Foroliuiensis.
Bernaert van Breedenbach een Camerlinck/seer geleert eñ herre erbaren man.

Sebaſtiaen Franck van Woord/

wenſcht den Godſalighen Leſer ooghen ende herte des inwendighen menſchs / om te bekennen de wercken Godts.

Taſten des vernufts in woorden eñ wercken Godts,

HOe wel van allen woorden ende wercken Godts in deſe duyſtere Wereldt (mijn Leſer) een blint taſten ende miſgrijpen van allen menſchen kinderen gheſchiet: ſoo ſcharmutſelt nochtans dat blint vernuft/ het welck altijt Godt zijn wil / als in alle Godtlicke dinghen: alſoo oock ſonderlinghe van des wereldts aencoemſte gheheel wonderlick overdweerſchs velts henen / met enckel lochtſlaghen ende faelgrepen / ghelijck in mijn voorgaende Cronijcke recht int beghinſel menichvuldich aenghewesen is / hier int langhe wederom te verhalen/ verdrietelick ende onnuttelick. Nv vander ghelegentheyt / grootte ende wijdde der ſelver/ ware oock een groot deel onbekendt / waert dat des grooten Alexanders ende der Romeynen ghewelt der wereldt niet en hadden ontſloten / ende ſonderlinghe nv ten laetſten in hondert Jaren der Venetianer heerſchappie / oock der Coopliedẽn neuſwijſheyt ende goudthonger / oock des Coninck van Portugael eñ Hiſpanien Zeevaert / vele Landen eñ lieden / Jae nieuwe wereldẽ (ons voormaels onbekent) en hadden ghevonden / Jae der ſelver gelegentheyt/ volcken ende Zeden / niet geloofweerdich aenden dach ghebracht / ende der ſelver landen/ ſomtijts goedt ende lieden met henlieden tot waerteeckenen ghebracht en hadden / ſoo dat yemandt niet onbillick Epicuro toevallen mochte / datter ontallicke veel wereldẽ waren / oft Ariſtoteli/ dat de wereldt ſonder eynde ware / dewijle datmen aen gheen eynde der ſelver comen en can / eenſ deels van weghen des Barbariſchen volcx tyrannie / eenſdeels vander wilder Dieren ongheduericheyts weghen. Daer by hebben wy onder de ghevonden ende bekenden landen ende Coninckrijcken niet alle/ maer alleen de Hooftlanden / die veel landen in haer beſluyten/ vertelt ende aenghewesen / Jae oock die niet alle / maer alleen ſomwijlen met eenen vingher daer op ghewesen. Want de werelt Godts wercken ende Schepſelen (hoe wel ſy eyndelick zijn) zijn nochtans dieper / volcomender ende verborghender / dan eenighe penne verreycken / oft een tonghe wtſpreken can. Want als ic Armeniam/ Egyptum/ Jndiam/ Tartariam oft Turckien beſchrijve / ſo en ſult ghy niet achten dattet doorgaens een volck/ landt/ Coninck/ zeden ende regiment ſy / maer in velen verdeylt. Merckt een Exempel van Duytſlant/ dwelck effen wel eenen name / ende ſlechts een cleynſte deel Germanie is / ick ſwijghe Europe / noch hevet veelderley volcken/ ghelooven / ſpraken ende Landen in hem / als Beyeren/ Swaven / Francken/ Heſſen/ Saxſen/ Nederlandt/ etc. ſo dat / wie doorgaens een dinck van de Duytſchẽ ſeyt/ dicwils der waerheyt faelgeren moet / alſo dat dicwils contrarie dinghen / ſpraken / heerſchappijen / ſeden/ ghelooven / Regimenten van een volck gheſeyt worden. Alſoo is Jtalia wel eenen naem/ maer heeft 15. oft 18. volcken ende landen in hem/ eenſ deels met ſeden / ſpraken / etc. onderſcheyden / oft al wel Jtaliaenſch heet / ghelijck de Duytſchen alle Duytſch. Alſoo gaet het met Gallia eñ Hiſpania oock toe / waer in wel 17. Coninckrijcken zijn/ van ſpraken ende ſeden ſomtijts ſoo verre van malcanderen verſcheyden/ dat deen den anderen glat niet en verſtaet / ſoo weynich als eenen Duytſch / ende heeten nochtans alle Hiſpani/ gelijck Sachſſen eñ Schwaven Duytſche / maer daer wordt dickwils ſonder waerheyt een dinck van hen gheſeyt / desghelijcx oock over alle de wereldt. Jndia is alleen wel in 100. Coninckrijcken ghedeylt/ ende deſe Coninckrijcken namaels in veel Vorſtendommen ende landen / aen ghelooven / ſeden eñ Regimenten gheheel onghelijck. Daerom wat wy niet vercreghen en hebben / daerop willen wy alleen ghewesen hebben / ende de wereldt ſlechts met een cole beworpen ende botſſeren/ maer niet doorſoecken / afmalen ende contrefeyten. Wien nv deſen onſen arbeydt miſhaecht oft onnut dunct / die leſet te voren / ende oordeele alſdan. Oft al wel de ordentlicke vercierde reden den Leſer niet en verluſticht / ſoo ſal hem nochtans de nieuheyt / wonderen ende menichfuldicheydt der dinghen int Ampt behouden. Wy en hebben oock niet de leughenachtighe Hiſtorie S. Brandons / reyſe ende Zeevaert Diedericks van Beren / oft de poppe Joannis de Monte Villa voortghebracht / oft de Fabel Beroſi hier in gheſtelt / maer ſoo veel ons moghelick is/ der waerheyt beneerſticht / ende niemant gheimiteert / dan gheloofweerdighe aenghenomen wereltſchrijvers / die haer reyſen eñ Hiſtorien grootmachtige Coninghen ende Keyſeren ghedidiceert hebben / daer immers niet te vermoeden en is / dat ſy deſen leughens hebben toegheſchreven / ende met ydele verſierde woorden ghehoveert. Wt de Oude en hebben wy niet dan die aenghenomen ende voortghebracht / als Strabonem / Macrobium/ Plinium / Melam / Ptolomeum / etc. der welcker Boecken ſonder alle tegenſprake by de Coſmographis als gheloofweerdich zijn aenghenomen / hoe wel ſy oock veelvoudich oneens zijn/ niet weynigher dan de Philoſophi van des werelts aencoemſt / nochtans hebben wy ſo veel ons immers moghelick is gheweeſt / alle Fabulen omme ghegaen/ leugenen niet voor waerheyt beveſticht / wetende dat gheen dinck der Hiſtorien ſo contrarie is / als leughenen. Nieu mare ſoeckmen in Fabulen / maer de waerheydt in Hiſtorien. Nochtans en ſult ghy dat niet voor leughen achten / dat in onſe landen ongewoon ſomtijts al wel ongheloovich ſchijnt ende luyt. Godt is wonderlick in zijn wercken/ oock oneyndelick / die zijn wereldt (op dat hy oock wt zijn wercken ghekent / verciert/ ende zijn goedertieren Almachticheydt gheſpeurt worde) met enckel wonder wercken verciert ende overghegoten heeft / dwelck eenſ deels wt ghewoonheyt ende daghelicx ghebruyck gheen wonderwerck meer en ſchijnt. Want wie wildet ghelooven / diet alleen ghehoort ende noyt geſien en hadde / dat een natuerlick dinck over al ware / ende de gheheele werelt vervult / verwermt / verlicht ende vruchtbaer maeckt ende nochtans niet op Aertrijck weſende / als de Sonne met haren ſchijn / die tot Jeruſalem/ C. alicut / Jndia / Anglia ſomtijdts tot eender

Waerheyt wort in Hiſtorien gheſocht.

zijdt is/schijnt/ende boven elck Landt/Stadt/Dorp/Ja huys staet/ende altemael over al met malcanderen verlicht. Hoe can het eenen blinden onverwaren gelooven/datter een Dier is/dat noch inden Hemel noch op Aerden en is/maer inde Locht hangt ende sweeft/als de voghelen/oft int water leeft als de visschen/dwelck wel een soo grooten wonder is/als dat Caristus sijn leven alleen int vyer heeft/dan datter niet soo ghewoon ende ghemeyn by ons is/ende by den ghenen daert is/gheen wonder meer en schijnt/so weynich als by ons de Dieren die onder dwater oft Aertrijck leven/als Visschen/Mollen. Item wie soude ghelooven den wijnwassch ende sijn cracht/oot aller dinghen natuere ende aert/diet niet beyde ervaren ende ghesien hadde?

Godt wonderlick/ende syner wercken aert.
Psa.46.64.

Hierom wie alle creatueren eñ Gods werck/aert ende eyghenschap naby aensiet/die en vint niet dan enckel wonderen/ende moet met David niet dan van eenen wonderlicken God singhen ende segghen/ende hem aller wercken Godts verwonderen/daerom en laetet u in uwer herten niet als een gespot oft Fabel zijn/so hierinne yet vreemts/Jae schier ongheloofflicks voorgedraghen wort/maer bekent Gods wonder werck/cracht ende almachtige macht daer by/die niet anders can dan wonder doen ende sprelien/op dat wy hem groot maken/hem aenhanghen/ende ons begheven/also alle herten ende creatuere voor billick bekennen moet. Wederom wil ick oock niet dat ghyt al ghelooft/dat in een yeghelick boeck voorghedraghen wordt. Voort dewijle de Historie niet onbillick vanden ouden een Meesterinne des levens ghenaemt wordt/die daer leeft/ende levendighe exempelen voor de ooghen steldt/dat alle werboecken op eenen hoop slechs met doode letteren leeren/ende den ghestorven mensche voorhouden/daer toe dat wy wt Godts ghenade ervaren hebben/wat vrucht ende nutte tverstant der wercken Gods met hem brengt: so hebben wy ons niet ongheern tot desen arbeydt ghegort. Nademale de ervaringhe wt de exempelen der Historien wassende/leerdt/ende aller dinghen Meester is/ende dat oock sonder ervaringhe niemant in Godts conste condich zijn mach/so de Schrift leert Ecclesiastici/Qui non est tentatus quid scit. Diesghelijcks wortet ghesept Psalm 17. Prov. 1. Esaie 28. Judith 8. ende dit niet te vergheefs/oorsaecke/de wijshept is een leyderinne des levens. Maer nu en vercrijchtmen de voorsichtichepdt niet dan wt veelder dinghen kennisse ende ervaringhe/diemen nerghens beter mach te weghe brenghen/dan wt kennisse der Historien/doch voornamelick wt eyghen ervaringhe inder stilheydt van God gheleert/anders en ghelooft de blinde neuswijse mensche niet van natueren/oft hy al wel veel lijdt/ervaert/ende dat hooft daer teghen stoot/tot dat hy als een cruycke diemen langhe te water draecht/in scherveren valt/Ja hy trect altijts sijnen wech voortaen als een brieschende peert totten Crijch/hy en ghelooft met Pharaone ende den Joden niet/noch ervaringhe/waerschouwen/singhen/seggen/teeckenen/woorden noch wercken/tot dat de Zee bouen hem tsamen slaet/ende dat hy met Israel de keten aenden voet heeft/alsdan craut hy thooft te spade van angst luysen. Ist dat een Ezel op een ijs oft strate valt/soo mijdt hy de selve altijdt/ende wort nauwe met cluppelen ofte stocken weder om daer henen ghebracht/maer den waenwijsen mensche en heeft niet soo veel herssens/souts ende wetenheyts dat hy dat ervaren quaet/ende den cuyl daer hy so naeby in verdroncken is/mijde/Jae hoe

De creature sal haren schepper ondervanich aenhangen.

De ervaringhe leert/de boecken betuyghen.
Eccli.34.

Historie baret wijshept.

De wereldt ghelooft geenen Heyligē tot dat hy steckē doet.

vele hyder voor hem henen siet swemmen ende verdrincken/noch swemt hy op gheraeck wel als een roeckeloos waech-hals altijts na/tot dat hy oock verdrinckt/Ja soo hem Godt erghens eens met noodt wonderlick de handt ghereyckt heeft/ende hem daer wt gheholpen noch en wort hy met sijnder schade niet wijs/maer maecht het altijdts op goet gheluck wederom henen/tot dat hy verderft/daer en helpt niet voor/noch exempelen van andere/ende eyghender schade/ervaringhe/waerschouwen/segghen noch singhen/dat is immers te ontfermen. Daerom is den Godtloosen ghelijck alle werck/alsoo oock alle ervaringhe ende lijden onreyn ende onnut/Oorsaecke/want hy werckt/lijdt ende ervaret vele/maer niet in God: ende is als tot alle goede wercken/alsoo oock tot alle lijden ende ervaren onbequaem/Titi 1. Nu so vare de werelt altijts henen/ick en wil haer oock niet ghescreven hebben/dewijle sy haer niet ghesegghen en laet/ende om te hooren gheen ooren en heeft/Psalm 4. Weter ghy dat Godts wercken altemael Godes vol zijn/oft vol Godts Woorts/wie hem in sijn wercken niet verstaet/ende dat woordt in alle dinghen niet grijpt/die sal hem in sijnen woorde noch veel weynigher vernemen. Want alle wercken Godts met alle menschen kinderen ende creatueren ghecoeffent/zijn niet dan eenen wtdruck Godts/ende recht als een spoor ende voetpadt sijns Woordts/waer in God int werck ende metter daet met ons spreect/want sijn almachtich Woordt en can nemmermeer wt sijnen monde gaen/oft het moet wat wonderlicks beschicken ende wtrichten so wy hem slechs inder stilheydt toeluysteren.

Menschen en worden noch met haer eygen/noch met ander lieden schade wijs.

Gods wercken altemael vã God vol.

Nu ad propositum vander ghelegenthevdt/forme ende name der ronde ghekongelte volcomen werelt/haerder volcken ende Provintien/is eenen grooten twist onder de oude ende nieuwe werelt beschrijvers ende landtreysers/want Ptolomeus schier alle dinck anders noet dan onse teghenwoordighe Cooplieden/Zeeheeren ende Cosmographi: Ja daer en is schier gheen plaetse/landt/berch/volck/water/etcet. Vã wegẽ der dagelicxsche toevallingẽ/crijchshandel/veranderinghe der menschelicke handelinghen/ende der beweechlicke Wereldt (in welcke gheen dinck stil staet oft in een wesen blijft) dat sijn ouden Name behouden/Ja niet dickmaels verwisselt en heeft/alsoo dat onder 20. dinghen nauwe eene sijnen eersten Name heeft/als ter tijdt Ptolomei ghenaemt. Hier af achte ick oock gheen cleyne oorsake te sijne/de menichfuldighe verkeeringhe der regimenten/ghelijck oock in Germania ghescheit is/ende hier na gelesen wort/want also de Galli/Gothi/Huni/Wandali/Armeni/etc. Duytschlant verdorven/verheerden ende innamen/also hebben sy oock alle dingen nae haerder sprake/namen ghegheven/ende semen spreeckt/Nouus Rex, Noua lex, also zijn oock altijdt alle dinghen met een nieu volck ende regiment nieu eñ verandert gheworden. Daer by coemt het dat de oude name van so veel dinghen/landtschappen/natien/provintien/volcken/etc. vervallẽ/ende van nieuwe volcken/nieu ghenaemt gheworden zijn/Hoewel oock sommighe achten Ptol. hebbe veel dinghen sonder gront/andere naeghesept ende geschreven/dat nochtans nerghens en is/noch bevonden en wordt/als van veel vloeden ende steden alleen in Germania/der welcker men noch ghelegentheydt noch waerheyt vinden en can/oock niet andere steden oft vloeden aen bestemde plaetsen oft ghelegentheden/alsoo datmen niet segghen mach dat den naem verwisselt zy. Nochtans besorge ick

Veranderinge der heerschappie/brenget ander zeden eñ ghelooven int landt.

ick my / dat de Cosmographi dit niet gheern van Ptol. toelaten oft hooren/ het is nochtans soo ghewis / dat oock Strabo ende Plinius in die maeltijt zijn/ende ander oude meer/alsoo ick Germanien weten ende ghewis ordeelen can/ daer af op zijn plaetse.

Nv het sy daermede hoe het wil / soo is doch dit seker / dat onder twintich berghen / steden oft regionen / niet een haren ouden name meer en heeft / dwelck men alleen in onse landen ooghenschijnlick wel siet / want schier niemandt meer en weet/ wie dese volcke Germanie / Sequani / Hedui / Heluecij / Leuci / Vangiones/ Nemeses/ Vbij / Hagiones / Mediomatrices/ etc. van Ptol. alsoo ghenaemt zijn/ oft waer henen die Rijnsteden ghecomen zijn/die Ptolom. aenden Rijn te ligghen beschrijft / als Rauricum/ Gannodurum/ Augusta/ Elcebum ende Berbetomagum / de welcke of tghelijck Babilonia oft Troia ghcheel veruallen / ende nv een breedt velt oft vloedt daer zijn moet: ofte Ptolomeus heeft hier ghefaelt ende een leugen ghesept / oft hy alwel niet ghe loghen en heeft/ want wie alle dinck nae sept / die sept dickwils een leughen voor een waerheyt / maer hy liecht nimmermeer / dewyle hy niet en denckt te lieghen ende te bedrieghen / maer selfs verleydt zijnde / dwaelt. Alsoo gaet het nv met andere landen oock toe / dese wanckelbare veruallende werelt en laet (nae haerder aert) gheen dinck altijdts in een wesen zijn noch blijuen / tijt verandert alle dinck/oock hemselven/ dat maeckt/ dat noch heden niemandt de costen ende frontieren veler landen eygentlijck can wtpalen oft aenwijsen wt de oude/ wat ende welck dat daer sy/Gallia/Celtica/Belgica oft Bellica/Austrasia/Norgew oft Noricum/Pannonia/Sarmaria/ Scythia/ Maurica / Aurea/ Cheronesus/ Sinus Gangeticus / Canticolphum / ofte dat vernaemde Eylandt Taprobana/alsoo de ghene dit weten/die de landen te peerde ende te water eruaren hebben. So liggen ooc de Eylanden Fortunate / vanden onsen Canarie ghenaemt/ Item Cumaria eñ andere / verre anders dant van Ptol. aengewesen is/dwelck ick nochtans Ptolomeo eenen so aenghenomen vlijtigen ouden wtcirckeler der aerden / niet gheerne toe en schreue: soo hy niet selue hem dies en beclaechde dat vele dinghen hem niet alsoo vlijtich zijn aenghegeuen ghewor den. Daerom acht ick/ dat den nieuwen werelt besienders / zeeheeren/ ende ernstighen landt reyseren(als Marco Veneto / ter tijdt Clementis 4. ende Gregorij 10. int leuen.) Item Americo/ Vesputio/ Christophoro Columbo/ Ascelmo/ Odorico / Petro de Aliaco/ Joañi de Plano/ Carpio Veneto/Caspari Judeo/ Francisco de Albiecheta/Josepho de India / Aloysio de Cadamoscus / Petro Alearis / Ludouico Vartomanno Bononiensi/ ende anderen ernstighen Hooftlieden ende Zeeheeren der Coninghen ende Keyseren / hierinne meer te ghelooduen zijn (als den ghenen die alle de dinghen die sy beschrijuen/selue ghesien/ende eruaren hebben) dan sommighe alschoon wt den ouden/ alsoo oock Martinus Ilacomilus billick acht.

Liegen ende leughen seggen is twee derley.

Ptolomei bekentenisse van hemselven.

Vv de wanderbaerlijcke seden ende duysent pausdommen hier in beschreuen / sullen v veel verstants gheuen ende verre brenghen/dewijle ghy dese seltsame oft vreemde lieden/wetten eñ ordinantien/ooc menschen ende menschlijck moet laten blijuen / ende niet voor gansen achten/ oock gedencken dat de werelt wijt ende schier oneyntlijck is / met enckel Godts wercken (die hy niet haten can) beset / ende dat een Turck/ Heyden / etc. effen soo wel totter beeltenisse Gods gheschapen/ende een werck Godts is / als een Duytsch / den welcken alle de onpartijsche Godt zijn beelde inghegoten / ende zijn wet / wille ende woordt in haer herte gheschreuen heeft / Roman. 2. Daerom wilt hem eenen soo ghenadighen Godt gonnen als ons/ dewijle Godt oock der Heydenen Godt/ gheen aensiender der persoonen en is / maer wie onder alle volcken Godt vreest ende recht doet/ hem aenghenaem is/Act. 10. Item die altijdt ende noch totten eynde toe / Danielis 11. zijn Kercke verstroeyt heeft onder alle volcken / eñ eerst zijn toecoemste dat verstroyt warachtich Israel van de vier winden eñ hoecken der werelt insamelen oft vergaderen sal. Also moeste Ruth een Moabitinne te midden wt den Heydenen / int ghes lacht register Christi / Matthei 1. Daerom achte ick datter voorwaer veel kinderen Abrahe wt die stammen ghehouwen/ onder de Heydenen zijn/ Matth. 3. Roma. 9. Also behaechde den onpartijschen Godt Adam/ Abel/ Enoch/ Noah/ Job/ Abraham / voor de besnijdinghe een Heyden. Item Naaman Syrus / Cirus der Persen Coninck/ den Coninck Nebucad Nezar/ Nathanael/den ghesneden Moor / Act. 8. Cornelius voor ende sonder de besnijdinghe inden Doop/ so gheheel en heeft Godt zijn ghenade ende volck niet aen wtterlijcke Elementen ende Ceremonien ghebonden. Dat souden wy ter herten vaten/ende niemandt oordelen / Godt gheme yn ende onpartijsch laten blijuen / als die op gheenen persoon en siet / ende niet alsoo partijch ende onse eyghen maken als de Joden (die nochtans dat contrarie moeten eruaren sonder haren wille/ also de Act. Apost. oueral betuygẽ) namelicken dat alle andere menschen die niet effen van onsen sin ende secte en zijn/ enckel gansen ende helsche berninghe wesen moeten. Godt can oock wt de steenen kinderen Abrahe maken. Wy souden billijc den sprcuc Christi ter ooren laten suysen / vele van Orienten ende Occidentẽ sullender comen (diemen Turcken ende Heydenen heeft ghenaemt) ende met Abraham ter tafelen sitten int rijcke Godts / daer teghen de kinderen des rijcx (dat is de verwaende Christenen/ Joden / die op thoochste eynde sitten willen/ ende Godt haer eyghen te zijn verhopen) buyten ghestooten worden/hy wil seggen / dat bladeken sal hem ommekeeren / deerste sullen de laetste zijn / ende de laetste deerste. Wy Heydenen souden ons billick schroomen / dewyle wy bastaerden ende vreemdelinghen in desen Testamente ende ghenadenbont / Jae eenen wilden olijfboom inden geloove zijn: Wt den Heydenen op Christum Abrahams saet ende den rechten olijfboom gheplant/Rom. 11.

Godt heeft zijn volck oueral.

Dien achteruolghende sult ghy effen waernemen in mijne ende aller boecken / tweerley groote vyanden/namelijck menschelicke blintheyt ende affectie/welcke vyanden my meest in alle boecken ghemoeten / ende wat de Schrift waer te zijn leert / dat betuyghen alle historien. Dauid sept dat alle menschen leugenaers zijn/ ende eydelder dan de ydelheyt selve/ist datmense op een wage leyt. Paulus sept/ dat des menschen affectie ende wijsheyt de doodt is / eñ een vyantschap teghen Godt ende de waerheydt. Nv so en hebben sekerlijck alle boeckschrijuers dat vleesch niet alsoo vercocht ende wechgeleyt/ dat sy inckel gheest zijn / maer den meestendeel van alle tgene dat sy doen / spreken ende schrijuen / is een affectie ende menschelijcke ghenegenthe yt/ maer sonderlinghe regeert de affectie tot onsen tijden machtich/waerby wanneer ons Godt alschoon eens eender waerheyt besocht/so is sy met affectien gecroont / ende met leughenen omhanghen/ als eens Jacobs broeder met

Affectie eñ waẽ regeert de boecken.

der met

der niet schelpen / dit maket al dat de wereldt gheen waerheyt lijden oft aennemen en can / Joan. 14. Dewijle nv de levendighe onghe-rochte affertie noch mensch-elende / de huyt vreest / ende om der scherp bijtende waerheydt wille niet lijden wil / maer haer selven in alle dinghen soeckt / ende haer der const ghenieten / tot eenen Heere worden / ende niet ontghelden wil: soo ghescheidt het dat alle druck ghebo-ghen / afghemaecht ende op zijn taeilioore by den hayre ghetrocken wort / wat sy oock voor-neemt / op dattet gheen cruys / maer nutheydt baere / ende dat hy daermede voor de wereldt moghe in ende voorcomen / dwelck immers metter waerheyt niet gheschieden soude / maer hem soude veel eer / soo hy der waerheyt veelde oft speelde / de veele opt hooft in stucken ghesla-ghen worden / het heet hier Silentij tutissimum præmium, daer teghen brengt de waerheyt haet / waer voor de affectie Godt behoet / dit bewij-sen alle histori̇en beyde waer te zijn. Alsoo heb-ben de Veneti / Itali / Romani / Greci / Galli / Boemi / Switsers / Ja almeest een yeghelijck lant ende Vorst / zijn eyghen histori soo rustich opghetoomt / datmen de affectien tasten moet / daer en is niet dan enckel victorie / stercte / raet / wysheyt gheluck ende heyl op alle sijden / lieve Godt dat leven is den natuerlijcken mensche lief / Ja al datmen neffens de waerheyt setten moet / oock so smaeckn die sopkens wel dienen niet dit vleysteerten vercrijcht / daerom moet de waerheyt ommeghegaen zijn / als een Catte eenen heeten brij / ende der affectien ghedient.

Metter waerheyt niemant opt voortghecomē voor der werelt.

Onder de oude en weet ick gheenen mijns be-denckens soo vry ende affecteloos als Suetonium / die alleen der Keyseren leven soo vrij beschreven heeft / alsoo sy ghleeft hebben. Hebbe ick de affectie oock niet gheheel wtghetrocken / ende my door ander lieden affectien verleyt / soo bidde ick v mijn Leser willet my vergheven / ick hebbe my immers beneerstichten der waer-heyt so veel my moghelick is te dienen / eñ bey-de lieflick ende v nuttelick te zijn / altemael son-der galle gheschreven / ende op niemant bysonders ghesien oft yet bediet / dat wil ick my op Godt betrecken ende betuyghen / bidde daer-om dattet my niemant voor eenen wranck wil opleggthen / soo ick een yeghelijck landt zijnen aert ende Epithetum toeschrijve / ick en wil daermede niemant versmaet hebben: Ick weet seer wel dat wy alle ghelijck Adams kinderen zijn / eenen verdorven clomp / Jae alle wel water aen eenen stock draghen / ende dat gheen Esel den anderen sackdrager heeten en derf / ende somen seyt / deen landt is niet drie mijten beter dan dander / alsoo en is oock deen mensch niet een-loot beter (van weghen der natuere) dan dander / ende so onghelijck als wy malcanderen onder dooghen sien / soo zijn ende sien wy in Adam malcanderen alle ghelijck / over al zijnder goede ende quade / weynich goede / veel boose. Ick betuyghe met Godt / dat ick teghen nie-mant wt hate gheschreven en hebbe / ick bemin-ne ghelijckelijck alle menschen om Godts wil-le / wilde oock dat ickse met mijn leven helpen mochte. Een yeghelijck ghedencke datter van te voren lieghens ende pluymstrijckens ghe-noech is / maer wiltmen de boecken dese vrij-heyt benemen / teghen yemandt te schrijven / soo worden de boecken vol leugenen ende affectien / Jae niets weert / anders ismen int pausdom veel vrijer geweest / de sonden / oock Vorsten ende Heeren te straffen / nv moetet al gehoveert ende gheplupmstrijckt zijn / oft het is oproerisch / so seer is de laetste werelt geworden / 2. Timoth. 4. Godt willet ontfermen.

Suetonius de affecteloosste onder de oude.

Clage ende bede des schrijvers.

Den anderen vyandt is menschelicke blint-heyt eñ onverstant / die dat suet suer / dat quaet goet / de leughen waerheyt / ende de duysternisse tot een licht maeckt / Esaie 5. Want den natuerlickē mensche en verneemt niet wat Gods is / Jae en macht niet verstaen / maer het is hem een dwaesheyt / 1. Corint. 2. ende en mach den gheest der waerheyt niet ontfanghen / Joannis 14. Dewijle nv den meestendeel der ghe-schiedenisse ende boeckschrijvers opt ende opt natuerlicken menschen gheweest zijn (also daer af een spreeckwoort: De gheleerde de verkeerde / ontsproten is) ende dat den heylighen gheest in beyde de Testamenten der gheleerden alder-meest spot / soo en moghen sy de waerheydt niet verstaen / veel min nae ghesept oft ghe schreven hebben / daer by coēt het dat sy dickwils loven / dat schande weert is / ende wederom in contrarie / want wt onverstant moet een gelijck blint oordeel volghen. Daerom dan niet effen waer ende lofs weert en is / al dat Julius Cesar / Tit. Livius / Platina / Sabellicus / oft dat alschoon (wtghenomen den Bibel) in aller Leeraers boecken geschreven is. Waerby op geen boeck hemselven seker te verlaten en is / oock niet der H. schrift / ten sy dan datmen van Godt gheleert zijnde / dat oordeel by hemselven hebbe / ende datment verstae nae den gheest ende sin Christi / alsoot Godt ghemeynt heeft. Daerom / op dat ick de waerheyt segghe / soo en heeft my niet ghefaelgeert bynae in alle boecken / wtghenomen der H. schrift / voornamelijck in Historijs / dan der affecteloosen waerheyt / ende my en heeft noyt gheen boeck ghenoech ghedaen / hebbe altijdts erghens een ghebreck (der welcker ick besorghe dat oock mijn boecken niet daer sonder zijn en sullen) recht als door eenen nevel ghesien / dwelck alle onversadicht slechts nae de waerheydt noch opgaet: so weet ick ooc dat de waerheyt diep begraven / Matt. 13. aller werelt verborghen ende te crabbich is / dat syse noch verstaen / singhen oft segghen en can / hoe soude syse dan schrijven oft naeseg-ghen / sonderlinghe dewijle de waerheyt Godt selve is / die hem noch schrijvē / malen / segghen / spreeken / oft oock verstaē ende sien en laet / dan vanden waerachtighen. Dit onverstandt tsamen oock de eyghennuttelijcke vreesloose affectie / maeckt dat alle boecken duyster / leughenachtich / Jae met leugenen ende affectien doorspeckt zijn / ende recht als begordt gaen / ick achte dat Godt de waerheyt grooter acht / dan dat hyse in boecken cladden ende vervaten laet / Ja slechs wil dat wy van hem leeren / ende niet alsoo van menschen ende wt de boecken stelen / op dat den spreucke waer blijve / Sy moeten alle van Godt ghelcert worden / Hier. 31. Esa. 54. Omnis homo mendax, alsoo (behalven de schrift) alle menschen betuyghen / ende Godt dat alleen de heylighe Godts lieden die in Canone Biblie begrepen zijn / ende die wt inghe-ven des heylighen Gheest gedreven / gheschreven ende ghesproken hebben: dat sy alleene der waerheyt niet ghefaelt en hebben / opt eerste in leere ende penne / oft sy alwel int leven erghens aengheloopen ende ghestruyckelt hebben / alle de andere heeft hy doch ergens laten menschen zijn / ende onder dien vloeck vervaet. Omnis homo mendax, daeromme immers op gheenen mensche te sien en is / hy sy hoe heylich hy nimmermeer wil. Ironeus / Policarpus / Clemens ende andere die terstont nae de Apostelen hebben gheschreven / en zijn niet sonder merckelijcke dwalinghen / so gheheel / datter oock sijn diet niet voor nacomers der Apostelen / maer voor wolven achten / die Paulus nae hem / der cudde niet verschoonende / toecomende te zijn / ghesien heeft / Act. 20. Ick swijghe dat der besten

Wt onverstant een blint oordeel.

Affecteloose waerheyt.

Veritas nisi à veracibus intelligitur & capitur.

Waerheyt salmen van God leeren.

Schriben-

Schrijventen boecken / als Thome van Aquin ende veler tot onſer tijdt niet dan enckel dwalinghen ende Apoſtelen des Antechriſts zijn. Daerom ſult ghy met v vreeſe ende vené bloot ende ghelaten / Gode ondergheuen / onder de caſtijdinghe / ende tot de voeten des Heeren ſitten / hem wat hy in v ſpreeckt / toeluyſterende. Dat is die eenighe rechte groote ſchole Chriſti / waer in men alleen Godts conſte ende die waerheyt hoort ende leert. Wy gaen te veel wt onſſelven / ende worden door wtterlijcke dinghen vanden Rijcke Gods / dwelck gheeſt ende leuen is / ſlechs afgehouden / ſo wy daer door alleen ſouden in ghewieſen worden / alſoo aller ſienlijcker creatueren ampt ende werck zijn ſoude / dat ſy ons in dat onſienlijck weſen in leydeden. Maer ghelijck de menſch verkeert is / alſo is hem alle dinghen verkeert / eñ de wtwendighe (die dat inwendich onſienlijck ende gheeſtelick oordeel verloren hebben) moet alle dinck nae haerder verkeerder aert / wt ende afleyden / maer nimmermeer in / alſoot nochtans alleen ſijn ſoude / ende daerom van Godt gheſchapen ende voorgheſtelt is.

Rijck Gods Gheeſt ende leuen.

Alle wtterlicke dingen ſoudē inleyden.

Alſoo leertmen de waerheyt niet wt boecken maer alleen van Godt. Wat ſoecktmen dan de waerheyt by allen menſchen kinderen / het ſy in haren mont ofte penne / ende niet veel meer by Godt de waerheyt ſelve? Maer de wereldt moet eenen knoop aen eender bieſen / dat licht inder duyſterniſſe ſoecken / ende niet dan enckel faelgrepen (ſoo ſy waerdich is) doen / want ſy en wil Godes niet / noch zijnen wech weten / Eſa. 30. Job 21. Sapie. 2. 2. Theſſ. 2. Oock niet dat hy over haer regere / Matth. 21. maer heet hem eenen Duyuel / Marci 3. Daerom moet hy haer crachtighe dwalinghen ſeynden / Jae haer eenen Duyuel zijn / op dat hy eenen yegheliicken ſy alſoo dien is ende wil / verkeert metten verkeerden / Pſalm. 17. Hoewel Godt aen ende in hem ſelfs eewich goet ende onbeweghelijck is. Dit alle ſeg ick daerom / op dat wy onſe leuen / trooſt ende datum / niet ſoo gheheel op boecken en ſetten / noch voor God houden / oft immers neffens Godt ende zijn Almachtich leuendich woordt in onſer herten en ſetten / Jae dat wy leeren de geeſten ende boercken proberen / ende wat wy vande boeckē houden ende daerin ſoecken ſullen / namelicken een ghetuygheniſſe onſer herten / dwelck het eenich recht gebruyck der boecken is / wat onſer herten niet ghetuycht ende mede ſtemt / dat wijt in zijnder weerde / als een leughen / daer buyten laten / ende niet binnen dwinghen / noch onſer herten dit met ghewelt te ghelooven / becouten / ſeker zijnde dattet niet wt Godt noch Godts woordt en is / Godts woordt ſal Godts beelde in ons diepen / ende de waerheyt der waerheyt in ons ghetuyghenisse geven / dat herte treffen eñ intemmen / op dattet deſen / alſoot getuycht / gelijck luyde / als een ingedruckten ſeghel inder herten beuinde / bekenne / ſie ende wete / want den inwendighen menſch moet alle zijn dingen weten / ſien / grijpen ende bekennen / ſal hy hem daer op ſtemmen / begheuen / ghelooven ende verlaten / ſo wel als den wtwendighen menſch niet en ghelooft dan dat hy metten wterlijcken ſinnen begrijpt / ende met een vernuftich wtrekenen invaet: Effen alſoo ghewiſſe moet een inwendige menſch / die gheeſtelick op dat onſienlijck alleen ſiet ende ghericht is / van tſijne zijn / dattet waerheyt ende geen ghedrochte: Gheeſt ende leuen / ende gheen domp oft becoutinghe ſy / maer een Plerophonia ende verſekerheydt des inwendighen menſchs / Jae veel ghewiſſer dan den wtwendighen menſch van tzijne is. Want dien mach bedrogen worden / ende dickwils meynen dat hy veel menſchen / ruyters / ende ſielen ſiet / ſoot alleen eenen waen / ghedrochte ende bedriegheliickheyt is / ende inder waerheyt niet / alſomen veelmaels van crancken ende overghelooviighe ervaren heeft. Maer den inwendighen menſch / dewijle hy wt Godt is / ende niet ſondighen en mach / en mach zijn ghesichte ende weten niet guychelen / maer moet gheeſt / leuen ende waerheydt zijn / wat hy ſiet ende weet: Want wat ſienlijck is moet vergaen / ende en is inder waerheyt niet dan een bedriegelijcke ſchaduwe ende verganckelick ghedrochte / maer dat onſienlijck is dat is eewich ende die beſtandighe weſentlijcke waerheydt / die niet bedriecht / alſoo ſy niet ghepluymſtrijckt worden mach. Salich zijnſe die daer op ſien / diet begrijpen / weten / bekennen / ende haer daer op verlaten / 2. Cor. 4.

AMEN.

Alle leuendige onghedoode menſchen zijn de wereldt / ende hoe ſy haer totter leugē ende waerheyt ſtellen. God aen hē ſelfs dat eewich onbeweechlijc opperſte goet.

Ghebruyck der ſchrift eñ boecken / ende hoe dē verkeerden alles verkeert is / ooc Godt.

Plerophonia, id eſt, Certitudo quam conſequitur dono viue fidei.

Wat ſienlic is moet vergaen.

Geographia / spiegel eñ beeltnisse Asie/Europe ende Aphrice. Oock der nieuwe ghevonde werelt/ende aller daer in gheleghen volcken gheleghenthept/ epghenschap / aert/ regiment/ ghelooven/leven ende wesen/ in vier boecken ghedeplt.

Wtdeplinghe ende beworpinghe des gheheelen aertbodems/ eerstelick wat int ghemepn.

De wereldt is ront.

By allen Geographis ende Cosmographis is dit eenstemmich besloten ende ghewis dat des Wereldts forme ende Centrum ront is/ effẽ dat selve houden sp oock vander aerden gelyc vanden hemel/de aerde lept te middẽ in de dingen die geschapen zijn / met water opt grootste deel bedeckt/die al tgene dat swaer is/aen haer treckt / ghelijck den Hemel al wat gheest ende licht is. Pius de tweede meynden datmen dese werelt niet onbillick een Eylant noemt/ Want werwaerts datmen wt wil/ so coemtmen aender Zee/daermede dẽ gantschẽ omrinc der aerden omtuynt is. Ende hoewel oock dat water een hooger Element is dan de aerde/ ende verre boven der aerden sweeft/alsoo den Zeevaerderen wel te weten is / so heeft hem doch Godt een ghebodt ghegeven/dwelck het sonder sijnen wille ende bevel niet overtreden mach / namelijck hoe verre dattet gaen/ende wat deel dattet verschoonen sal/gheboden / hoe wel Tertul. in Apolo. schrijft / dat Hierapolis / Delon/Rhodon ende Chion de Eylanden / met veel duysent menschen gheheel vergaen zijn / Soo ghedenckt oock Plato hoe dat een groot deel Asie ende Aphrice vander Atlandtsche Zee is wech genomẽ. De Corinther zee/so den voornoemdẽ Tertullianus aenwijst / heeft oock een aertbevinghe wtghestooten / Item groot waters macht heeft. Lucaniam vanden Italiaensche landen afghedeyldt/ ende tot een Eylandt ende name Sicilie ghemaeckt.

De wereldt met water omtuynt eñ besloten.

Waters noot ende diluuie straffe der werelt.

Soo aenwijst oock de Schrift / dat eens de gantsche Wereldt tot op acht personen met eenen watervloet is versoncken geworden/maer dit alle is wt een bysonder bevel ende ghebodt Gods geschiet/ om de sondelicke werelt wt genadẽ wt te ropen/ op dat sy der sonde een eynde make/ende haer niet noch hoogher aen Godt en vergrijpe / alsoo dat oock des vaders roede een werck sijnder liefde ende ghenade is / tegen sijn boose tuchtloose kinderen / niet weynigher dan als hy sijne vrome kinderen broot biedt/ want ghelijck de ghene der roede behoefden/ ende der anderen noot broot eyschte : also geest de vrome vader eenen yeghelijcken tsijne / wat hem nut ende goet is/dat sijn liefde eyscht ende der gheender beyder noot is eyschende.

Van des Aertrijcx grootte/omrinck/regiment/dickte ende wijde.

Gradus eñ stadiũ wat.

De Astronomi hebben met haer Instrumenten bevonden / dat eenen trap aenden hemel/welcken sy Gradus noemen/ sevenhondert stadia heeft. Nv heeft een stadium twaelf schreden/ende een yegelicke schrede vijf voeten. Sijnder dan nv 360. Trappen aen den Hemel/ soo bevindet hem/datter twee hondert duysent ende tweenvijftich duysent stadia om des aertrijcx omrinck zijn / maeckende twaelf duysent tweenvijftich Duytsche mijlen om den cloot der aerden. Sy vinden oock met consten der Geometrij / dat des aertrijcx dickte tachtentich duysent/ hondert / ende eenentachtentich eñ ẽẽ half stadia/ende een derdendeel eẽs stadiums heeft. Dewijle nv na sommigher wtreeckenen / acht stadia een Italiaensche mijle doen/ soo heeft des aertrijcks omrinck sessentwintich duysent ende vijf hondert mijlen/ende des aertrijcks dickte thien duysent ende tweentwintich mijlen / een weynich meer. Maer die mijlen zijn cleyn/ want na dese wtreeckeninge/ so heeft eenen trap aenden Hemel sevenentachtich mijlen/ende een halve/ dat bevint hem altemael onbedrieghelijck/so Joannes Koningsbergher aenwijst/ maer op de Duytsche mijlen wtgherekent/heeft (soo ghehoort is/) de ronde der aerden/ 12. duysent / tweenvijftich mijlen/ der welcker eene/achtentwintich duysent ende achthondert ghemeyne voeten hout/ maer van het aertrijck tot aen den Hemel des Ghesterntes rekenen sy vijfthien duysentmael duysent/ tweehondertmael duysent/ dryendertich duysent/ 927. mijlen.

Groote/ wijde ende dicte der werelt.

Duytsche mijlen hoe groot.

Wat Cosmographia is/ ende wat onderschept dat sy heeft van Geographia ende Corographia.

Cosmographia wat.

Petrus Apianus wijst aen in sijnder Cosmographie wt Vernero desen onderschept tusschẽ Cosmographia/Geographia/eñ Corographia/dat Cosmographia (alsoot des woordts Ethimologia ende wtlegginge op den rugghe draecht) een gantsch volle eygentlicke beschrijvinghe der werelt is/ende wat met des Hemels om swevẽ begrepen wort/ als de vier Elementen/Sterren/Sonne/ Mane/der Planeten ende Cirkelẽ/waer wt die overhemelsche Sphera ghemaeckt wordt / die oock de gheleghenthept van een yeghelijcke plaetse/ende de hoochte des Poli door Symetriam afmeet/oorsaecke ende onderschepdt aenwijst aller Climaten daechs ende nachts / der vier hoecken der wereldt / de beweginghe/opganck ende nederganck der gehechte ende dwalende sterren/ende wat tot des Hemels loop behoordt / als de hoochte des Poli/ der Paralelzonis middaechschen / Cirkelen / Climata / etc. Door Mathematische const aenwijsen/ also tot onse tijden Petrus Apianus / Laurentius Vries / Sebastianus Munsterus/ Pelicanus/ ende andere / in haer boecken ende Mappis gheheel aerdichlijck aenwijsen: in onsen Wereltboeck (dies nauwe een Geographi weerdich is ghenaemt te worden) niet te soecken oft te hopen / dewijle wy derwaerts niet gesien hebben/oock over onse vermoghen ende professie is / der werelt eyghentlijcke contrafactuere voor de ooghen te stellen/ (dwelck ick den eerst boven vertelden bevele/) maer der werelt ende landen/ leven/ wesen/gelooven ende regimenten aen te wijsen / in hoe menichfuldighe secte de woeste wilde duystere werelt ghedeylt ende verscheurt zy / soo datter schier soo veel ghelooven ende Godtsdiensten zijn/alsser veel volcken/ landen/ Jae steden ende hoofden zijn. Dese jammer (segghe ick/) te beweenen/ende der blinde dwase wereldt haer blindt tasten / faelgrijpen ende schermutselen

Wat in dit Wereltboec te soeckẽ is.

De Wereldt een verwerde Babel.

Jae

Jae haer sots kolve om thooft te slaen / heb ick desen arbeydt voor de handen ghenomen / oft wy doch een mael verstonden / waerom Christus de wereldt een duysternisse / ende des Duyvels rijck noemt.

Geographia wat. Geographia is een beschrijvinghe der werelt / alsoo sy ervaren / ghesien ende haer ghele-ghentheyt bekent wort / ende recht als een afconterfeytinghe der vernaemste plaetsen / berghen / wateren ende vloeden / hoet aen malcanderen stoot ende hangt / met haer palen ende merckisteenen / ende wordt van Cosmographia onderscheyden / dat sy dat aertrijck meet / ende onderscheydt met berghen / vloeden ende zeen. Maer Cosmographia door de Circkelen des Hemels. Ende Geographia is seer nuttelick den ghenen / die de Bibelen ende allerley gheschiedenissen ende fabulen te verstaen begheeren.

Corographia / anders Topographia ghenoemt beschrijft besondere plaetsen (als Petrus Apianus dat Beyerlandt /) eyghentlick ende volcomen / als oft het daer voor ooghen stonde / so gheheel / dat sy gheenen Berch / Hof / Beeckisken / Huys / Thoren / Muer / Bosch / ende volck somtijdts aen te wijsen onderweghen en laet.

Van winden.

DAer zijn vier voornamelijcke winden / die heeten Vorsten. Den eersten windt vanden opganck / heet Subsolanus / op duytsch Oostenwindt / hy waeyt van Orient / is heet / drooghe ende gheerne schoon / als hy gaet / soo heeft hy tot elcker sijde eenen bywindt / dien ter rechter sijde heet Vulturnus ofte Eurus / op duytsch Oostsuyden oft Oostsuyd / van seer droogher natueren / dien ter slincker sijde heet Cenas / Oostnoord / brengt drooghe wolcken / want hy treet alle vochticheyt der wolcken aen hem daer by oock een spreeckwoort byden gheleerden ghereesen is / van eenen boosen mensche / die hem aller boosheyt aenneemt / Mala attrahit vt Cenas nubes, hy treckt dat boose aen hem / ghelijck Cenas de wolcken. Dese wint is ghesonder dan alle andere / hy vermeerdert de sinnelicheyt / want hy alle quaet aen hem treckt.

Suyden wint te myden. Den middachs wint heet Auster oft Notus / op duytsch Zuyden wint / hy is werm ẽ vocht / heeft ter rechter sijdẽ Austro / Affricũ / zuydwest gheheel werm / ter slincker sijden Euronotus / zuydoost / is machtich werm / zijn alle vocht ẽ werm / onser natuere meest onghesont / sy comen wt werme lande Aphrice / daer in veel feninighe dieren zijn / daer by dan de herwaerts ghebrochte Locht de opene lichamen vergift ende crenckt / sy maken vloeden inde leden / crauwige sweeren / ende onreyne huyden / oock slaperighe ende cortsachtighe lieden / boose ooren ende ooghen / traghe vette lieden / ende de popelsije / daerom is hy te mijden.

Den Vorst ende opperstẽn wint van den nederganck heet Zephirus / of Fauonius / Westwint / is cout ende vocht / heeft ter rechter sijden Aphricum / Westsuyd / is stormachtich met reghen / dien ter slincker sijden heet Chorus oft Cirnus / Westnoord / bringt neuel ende claerheyt / sy zijn alle drie ghesont / becrachtigen seer ionghe lieden / den ouden bringhen sy fluymen ende hoesten / oock benautheydt om de borst / Maer ionghe lieden veel goets.

Den vierden windt van middernacht heet Aquilo / Noordtwindt / is coudt ende sneeuachtich / heeft ter rechter sijden Chorum / Noordwest / dien sneeut ende haghelt. Den slincker Coreas ghenaemt / Noordoost / drooght met coude. Dese zijn altemael ghesont / verstellen de vloeden / maken sterck / crachtich / ende harde stoelganghen / wel water lossen / eten / sy zijn vruchtbaer mannen ende vrouwen / alle dieren souden in dese locht ghestelt worden / sy ontfangen haest / doet oock vander couden wegen wel verteeren. Somma / maken den mensche snel / lichtsinnich / van goeder verwe / cloeck / mannelick / sinrijck: Maer swintertijdts maecken sy hoestende / benout om de borst / humeuren des hoofts / ghes willinghen der tanden / ende des aensichts / halsweer / verseeringe der Longere / ende ander boose toevallinghen. Nv om te weten welcken windt dat tot elcker stonde gaet / oft waeyt / soo leest daer af Joannem Coninxbergher / Apianum / ende andere / alsomen oock in ghelijcken val weten ende wtrekenen can / welcke Planeet tot elcker tijdt regeert: Maer ick en weet niet ofte hem een Christen met goeder conscientien daer na richten ende handelen mach / daerom ick gheenen lust hebbe veel daer af te schrijven / Ick bevelet den Astronomis ende haer aenhangers / soo zijt voorgheven / wtrekenen / ende verantwoorden.

Een gemeyne wijtloopende beschrijvinghe der vier deelen der Werelt / namelick / Asie / Europe / Aphrice / ende Americe / waer mede sy begrepen / ende wat sy voor landen ende volcken in haer houden.

NV den ghantschen omrinck der Aerden wort in vijf ghelijcke deelen ghedeelt / welcke sy Zonas heeten / het middele is van hitte weghen onbewoont. De wterste twee deelen Zone oft Circkels / zijn van grimmigher coude weghen volckeloos. Soo zijnder slechs twee deelen met lieden bewoont ẽ beset / namelick / die tusschen de brandende van coude ende hitte ligghen. Nv soo en can geen van dese twee aertrijcken met volck bewoont / weten noch kennen watter voor lieden op d'ander deel zijn / ende van wien / ende met wat lieden dattet beset is. Oorsake: Dat middelste brandende deel van hitte weghen volckeloos / scheydt dese volcken / ende is recht als eenen muer / so dat sy van hitte weghen niet en connen tsamen reysen / noch malcanderen kennen. Daerom is alleen onse deel der aerdẽ / dwelck wy (wy die te water ende te lande tsamen moghen comen) bewoonen / in drye deelen afghedeelt / namelick / in Aphricam / Europam / ende Asiam / daer af willen wy wat schrijven / die int ander deel der werelt late ick haer werelt beschrijven. Wy willen dat vijfste deel der werelt / waer in onser zeen / Eylanden ende landen wesende / ligghen / voor de haut nemẽ / van welcke de wtdeylinge der ouders wat twistich is (dwelck hier na volcht) vanden ghenen die tvierde deel der werelt hebben ghevonden / met menschen bewoont / daer af wonderbaerlick ende lustich te lesen is / oock dagelicks noch heden nieuwe landen / eylanden / ende liedẽ gevonden worden / soo dat schier de meyninghe voor warachtich mocht aengesien worden / als datter veel ontallicke wereldẽn zyn / ende dat de werelt sonder eynde zy: Want daghelicks bevint hem wat nieus in de wercken des wonderbaerlicken Gods / die niet wt te leeren is.

Asia tweederley.

ASia thalve deel onser Wereldt / verstreckt hem vanden Noorden door het Oosten / tot aen het Zuyden / ende wort Asia ghenoemt. Nv zijnder twee Asia / dat cleynste ende tgrootste; dat cleynste Asia / nv Natalia genaemt / wordt metter zee / Mare Mediterraneum ghenoemt / omvanghen ẽ omgort / ẽ als hem Phrigia ẽ Licia eynt / hem oock mede toesluyt / ende hout

 in hem

in hem teghen het Noorden Bithiniam / vanden Westen Propontidem / vanden Oosten Liciam ende is vijfhondert steden machtich / haefachtich ende rijck / begrijpt oock in hem die landen ende prouincien / Gallatiam / Bithiniam / Lycaoniam / Paphlagoniam / Salonem / Misiani / Olpinam / Perganum / Eolyam / Lelbum / Zoniam / Cariam / Lydiam / Linam / Pamphiliam / Phrigiam / Ciciliam / Rhodum ende Ciprum. Dit altemael alsoot eertijts cleyn Asia ghenaemt wert / alsoo wordet nv den meesten deel / van weghen het groot toenemen des Turckschen Keysers / Turichia / dat is / Turckije ghenoemt. In dese heeft den heylighen Joannes Apostolus dat Euangelium Christi vercondicht eñ betuycht / daer in de Keysers tot Constantinopel veel Martyres hebben ghemaeckt. Nu is dat lant verwoest / ende meest al van der Roomscher Kercke weder afghevallen / van Machomet ende ander valsche Apostolen afghewepndt / ende der Martyrum bestandicheydt heeft aldaer gheheel opghehouden / de wijle dat Machometsche gesette alle dinck in Afgoderije verkeert heeft.

Cleyn Asia Turckisch oft Mahometsch.

Dat grootste Asia streckt voorder / namelick / so ghesept is / vanden Zuyden tot teghen het Noorden / besluytet alle daer tusschen teghen het Oosten in Asia binnen. Haer eynde is teghen het Zuyden aendeu vloet Nilo / ende eynt hem tuden midder nacht / aenden vloet Tanaym. De zee Oceanus ghenaemt / aenroert dit landt aen drie plaetsen / ende die eenighe zee verliest aen elcke plaetse haren name met een bysonderen name ghenoemt. Int Oosten heetse Mare Eoum / de Eoische zee / vanden Zuyden / de Indische / vanden Noorden de Scytische zee / ende begrijpt in hem Indiam / waer in Ganges ende Indus seer groote vloeden vloeyen ende ontspringhen / Cheronesus / Arachosia / Paropanisade / Dragiana / Gadrosia / Ara / Carmania / Persia / Susiana / Mesopotamia / Phenicia / Arabia / Idumea / Egyptus / Palestine oft Judea / eensdeels Cananea ghenoemt / Caldea / Babilonia oft Assiria genaemt. Item Siria / Bactria / Cappadocia / Colchos / Margiana / Media / Parthia / Sodoma / Arimphei de volcken aẽ dẽ sneeuberch Rimpheo genaemt / gelegen / daerinnẽ van sneeus haluẽ niet voorder comen en cã / een geheel oprecht volc / so Pomp. Mela behaecht / dwelck wouden voor huysen heeft / eñ hẽ van de vruchtẽ des wouts onthout.

Begrijp eñ gheleghentheyt des grooten Asia.

In Asia zijn ooc volcken Mosoni genaemt / teghen het Noorden / die bouwen houte steden ende toorens / maken hare lichamẽ vol marcken oft teeckenen / met branden / trecken / ende verwen: Sy eten ende bedrijven echtelicke wercken in openbaer / sonder beschaemte voor allen / ende houdent effen soo weynich voor schande / als eten ende drincken / Sy verkiesen opentlick eenen Coninck / ende bewaren hem wel gebonden ende aengheхecht / in grooter behoedinghe. Dat is een wilt onghetemt volck / den aenstootenden / ende aenpalenden schadelick ende vermetel. Van Asia Plin. 5. cap. 9.

Mosoni bedrijvẽ Echtelicke wercken in openbare.

Europa / dat tweede deel der werelt.

Europa ende haer begrijp.

EUropa dat tweede deel der werelt reyckt vanden midnacht tot aenden nederganck / beginnende van Tanai oft Hellesponto / ende streckende tot inde Atlantische Zee / ten eynde Hispanie / ende streckt tot in Greciam / aenden vloet Tanani oft Hellespontum / ende begrijpt Thraciam / Illiricum / Pannoniã / Poloniam of Sarmatiam / Germaniam / Italiam / Galliam / Hispaniam / met haer aenpalẽde Eylandẽ. Europam schrijft Plin. een voedsterinne ende overwinnerinne geweest te zijn / aller volcken / voor alle aertrijcken dat schoonste / paelt teghen middach aen de Duytsche Zee / tegen den opganck strecket tot aenden vloet Tanaim / die Asiam van Europa deylt. Vanden nederganck ende midernacht stoot Europa / tot aen de Oceaensche zee. Dat eerste volcke in Europa zijn Scithi ofte Sarmate in Schithia ofte Sarmatia / nv Polonia de Polen ghenaemt / de welcke den vloet Tanais van Scithia in Asia scheyt (want oock in Asia een Scithia is.) Nv in dat Scithia in Europa ghelegen / tellen sommighe Russen / Alaniam / Datiam / Gothiam / Misiam / Seruiam / Bulgariam / Vngariam / Walachey / Traciam / daer in Constantinopel leyt / de Hooftstadt Grecie. Item in Europa ligghen oock Achaia / Boetia / Friges / Gethe / Leleges / Tyranes / Macedonia / in welcke zijn Calcedica / Magnesia / Migdonia / Thessalia. Item Peloponesus oft Morea / in welcke zijn Archadia / Argia / Laconia / Obelia / Lychaonia / Mesenia / Sparata / Epirus / Albania / Illiaria / Dalmacia / Croacia / Histria / Germania / Carnia / Carinthia / Steir / Oostenrijck / Merheren / Schlesi / Pruyssen / Saxen / Vrieslandt / Hollandt / Zeelant / Westvalen / Denemarck / Hessenlandt / Beyerlandt / Vlaenderen / Gelderen / Algew / Simbria / Sicambria / Swabenlandt / altemael Duytschlandt. Over den Rijn / Galliam ghedeylt in Andagauiam / Aquitaniam / Belgicam / die nv Burgundia ghenaemt wordt / Lothringe / Picardia / Normandia / Lyoniers heerschappije of lant / de volckẽ Auerni / Vbij / Belloati / Boy / Celte / Cenanomanni / Driede / Duratij / Hedui / Heluetij / Nerij / Santones / Senones / Sequani / Treveri / Subaudienses. Dat uterste deel Europe is Hispania / welcke oock in veel deelen wort ghedeyldt / Bethica anders Granata genoemt / Gallatia / Lucitania oft Portugael / Nauerren / Taraconia / Carthaginenses / Vastones / Celtiberi. Ten laetsten is Italia / in welcke zijn Roma / Neapolis / Venegien / Florencen / Melanen / Genua / deser lantschappen hooftsteden. Dit landt oft al wel in 16. oft 18. Rijcken ende landtschappen ghedeylt wordt / soo wordt nochtans Italia met 32. namen ghenoemt.

Schithia in Europa.

Belgica / Burgundia

Bethica heet anders Granata.

1. Aprucium. 2. Apulia.
3. Brutij. 4. Calabria.
5. Emilia oft Romandiola.
6. Campania. 7. Forum Julium.
8. Insubres. 9. Histria.
10. Latinum. 11. Liguria.
12. Legistrones. 13. Locti.
14. Lombardia. 15. Lucania.
16. Magna Grecia. 17. Marci.
18. Mons ferratus. 19. Patrimonium.
20. Picenum oft Marchia.
21. Phalisci / Ethrusci. 22. Sabini.
23. Terra laboris. 24. Tuscia.
25. Ethruria. 26. Vmbria.
27. Venetia. 28. Taruisina.
29. Enotria. 30. Cisalpina Gallia.
31. Hesperia. 32. Latiũ. Itẽ Sicilia / Neapolis.

Eylanden Europe.

GAdes het Eylandt / een mercsteen Europe / in het eynde Granate in Hispania ghelegen / waer in Herculis calomnen gesien worden / daer af Pomp. Mel. lib. 3. Britannia oft Anglia een seer groot Eylandt inde Gallische zee. Hibernia inde Noortsche Zee teghen over Hiberia gheleghen. Item Maiorica oft Minorica / anders Beleares Insule ghenaemt / inde Iberische zee. Itẽ 5. Eylanden inder Narbonenscher lantschappẽ / Stechades genaemt.

Gades / een merckstеen Europe.

Item

Item Sardinia / Corsica / Eolie oft Vulcanie Insule / naest by Sicalia. Item Sicilia een Eylant ende Conincrijck in Italia / Sicania / Creta / Corsira / Corfu / Epirus / ende veel andere inde Middernachtsche Zee.

Aphrica dat derde deel der werelt.

Aphrica en haer begryp

Aphrica streckt vanden Zuyden tot int Westen / en is tweederley / cleyn Aphrica eynt hem int Westen aen Numidia / teghen het Oosten aen Cyreneica / ende teghen t'Noorden aen de Zee Mare Mediterraneum / dwelck Aphricam van Europa schept / daer in zijn Utica ende Carthago de hooftstedē. Dit cleynste Aphricam heeten de Griecken Libiam / dit Landtschap brengt voort (als Plin. lib. 8. behaecht) wt ghebreck des waters / ende der vreemder te hoop comende dieren / gheheel wonderlicke dieren / waer by dat spreeckwoort coemt / dat Aphrica oft Libia altijts wat nieus brengt. Dit deel Aphrice heeft ons August. ende Cypri. de Bisschoppen ghegheven / oock Hanibalem ende Hamilcaren de strijtbare crijchsvondighe Helden ende Hertogen / waer af elders vermeldinghe geschiet is / maer tgrootste Aphrica besluyt veel landen in hem / ende beghint inde Provintien Egipti / stoot teghen Tnoorden aende Europsche Zee / Mare Mediterraneum genaēt / ende verstreckt hem tot aen de Gaditaensche zee

Volcken Aphrice.

Amantes / Androgines / ende de volcken Anglie / Item Cyrene / Egiptum / Marmaritam / Marmaritaniam / Numidiam / ende veel ander volckē Psillos / Pharuseos / Getulos / Macro / Garamantes / Ethiopes / Synapodos / Scyopodos de wonderlicke lieden der natuere / daer niet alleen seltsame onghewoonlicke menschen zijn / maer oock Leopaerden / Basilisken / Gameleon / Cameli / over groote Draecken. Daer wordt een wonderlicke Fonteyne ghevonden / welcks water ghedroncken een stemme van hem gheeft.

Amanthes bouwē haer huysen wt sout / dies sy een sulcke ongeschicthe yt hebben / dattet hem als steen op malcanderen leyt / daer vintmen Carbunculos de edele steenen.

Angelie.

Peertswormen ghelijck de vlieghende Pawen sommighe niet hoornē.

Anglie die volcken eeren de Peertswormen voor goden: haer wijven als sy bruylost hauden / zijn ghewoone by nachte allen comende bereydt te zijne / ende eens yeghelicks wille te doen / alleen hy en come niet sonder gheschenc / ende hoe een vrouwe meer mannē gehadt heeft hoe haer grooter eere is voor haren man ende alleman.

Psilli.

Psilli de volcken van Psillo haren Coninck also genaemt / zijn van alsulcker natuere dat hen gheen slanghen bete oft fenijn (hoe boos dattet is) schaet. Lucan. lib. 8.

Cyrene.

Cyrene de hooftstadt daer in vanden lande Cyrene ghenaemt / een voortbrengster van goede peerden. Daer is een fonteyne die smiddernachts vlammen geeft / ende sdaechs cout is / so Pom. Mel. ende Solinus aenwijsen.

Van Aphrica / zijne landen ende Eylanden / wat int gheneyn wt Petro Apiano.

Hooft plaets ende fronti[...] Aphri[...]

Aphrica (welcke de Griecken Libiam noemen) heeft / so Josephus lib. Anti. aenwijst van Afro eenen wt de naecomers Abrahe den name die een Heyrcracht van Cethura derwaerts ghevoert heeft / ende nae vercreghen victorie den stoel zijns Coninckrijcks daer in sette. Aphrica begint vande Gaditanische Zee / ende wordt besloten oft gheeynt met Egipten. Stoot teghen t'Noorden aen de middelwendel Zee / teghen t'Suyden aende Ethiopische Zee / hoe wel Aphrica oock zijn Moren oft Ethiopes heeft / niet over / maer hier over dese sijde der zee Aphrica besluyt in hem veel landen ende Conincrycken / doch van weghen wilder ende onghedueriger dieren aen sommighe plaetsen niet so wel beset als Europa / somtyts gheheel volckloos / aen veel plaetsen machtich / volckrijck ende wel beset / sonderlinghe Numidiam / Libiam / Carthaginensem / Bizantium / Tangitaniam / Cesariensem / Mauritaniam / Cireneicam / anders Penthapolis genoemt / Marmaricam / Egyptum ende Ethiopiam / Garamantes / Sumnoferā / Azaniam / Mere / Troglodítiam / Barbariam / etc.

De welcker ghelegentheyt / steden ende volcken Apianus in zijnen Abaco gheheel eyghentlick vertelt libr. 2. Cosmo. Aphrica heeft veel wonderen ende wilde menschen / ghelijck oock India / als Mela. aenwijst / daermen nauwe weet oftmen menschen noemen sal. Daer by coemt dat spreeckwoort by de oude gheleerde / Aphrica brenght altijdts wat nieus / om dies wille datter opt water ende landt / doodt ende levendich / altijdt wat nieus ghesien ende ghevonden wort van seltsame onghedúerige wonder dieren / ende zee wonderen / als Crocodillen / Draken / Basilisken / Elephanten / Tigherdieren / Rhinoceron / ende ander veel onghenoemde slanghen / dieren ende lieden / Cinocephali / Egipanes / Blemmies / Nubas / Trogloditas / Strutophagos / Colopedes / eenoogige / swarte ende hooftloose lieden.

Iten Satiri boschlieden / die sonder huysen herwaerts ende derwaerts in woudē swevē. Eylanden Aphrice.

Aphrica heeft oock veel naemachtighe Eylanden inde Arabische ende roode zee / Aptlig / Aphroditis Veneris Eylanden / Saspirena / Agathonis / Astarta / Ara Paladis / Gipsitis / Gomadcorum / Mtronis / Cathadree / Tristides / de Eylanden Magorum vruchtbaer van wieroock ende Mirre / Daphnina / Acanthia / Macarina / dat salich Eylandt Ozneon / Bachi ende Antibachi Panis / Diodorus / Isidis / Mondi / Amici / Mene / Mirsiaca / in de Barbarische zee Minuchias / inde middel wendel zee / by Mauritania en̄ Numidia / leyt in cleyn Aphrica. Het Eylandt Julia / Hidras / Calatha / Dracontinus / Eginnus / Laruesie. 2. Lopadusa / Ethusa / Cercina / Lothophagitis / Misinus / Pontinus / Gea / Cosira / Merna / Milita / Hiras / by ende neffens Cyrenea / Mirmex / Lea. Volghen de Eylanden Nili in Egypten / die den Nilus ghemaeckt heeft / cleyn Delta / groot Delta / ende dat derde Delta. Inde Egyptsche zee ligghen Didimie. 2. Phocuse. 2. Enisipta / Tindari / de Eylanden Andonis inde zee teghen het Westen. By Aphrica ligghen de Eylandē Fortunate / 6. nu Canarie ghéheeten / Aprosetus Hiras / Pluitina / Casperina / Canaria / Pintuaria. Aen Libiam stooten de Eylanden Mena / Pena / Erithia / nu Erina ghenaemt porta sancta / Medera somtijts Gorgodes ende Cordua gheheeten. Inde groote zee Aphricē ligt het Eylant Formosa / Principis / S. Thome / Delli / Pitgelle / de welcker int getal seven zijn. Voorts der Portugalenser Eylanden in Aphrica Anno Christi 1472. ghevonden inde Occidentsche Zee / heeten met namen die sy hen ghegheven hebben / S. Anthoni / S. Lucia Alba / dat is het wilt Eylandt / S. Vincentij / Salis Insula / het sout Eylant / Visionis / het aenschou Eylant / S. Nicolai / S. Philips deniana / S. Jacobi. Dese nu vertelde Eylanden behooren alle aen ende in Aphricam

Nieuwe ghevonden Eylanden in Aphrica.

van Apiano in zijnen Abaco ad eleuationem Poli vertelt / van America wat int ghemeyne / leest int Beghin des vierden Boecks deser Chronica.

so Plin. lib. 6. cap. 31. behaecht. Sommighe hebben de honden voor een Coninck / na wercx huylen ende loopen sy haer Auguria hen hebben te richten. Sommighe leven alleen van sprinckhanen / ende en comen niet over veertich Jaer. Sommighe iaghen Panterdieren ende Leeuwen eñ leven van der selver vleesch. Sommige hebben eenen eenogighen Coninck / etc. Hæc Barth. Anglicus.

Breeder bescheet vande ghelooven ende secten deser Indiaenscher Christenen / leest mijn eerst-wtghegaen Chronijcke int derde Boeck vande ordenen ende Secten der Christenen / soeckt Indianer Orden.

Historia Ludovici Vartomans des Ernstlicken Ridders / van Ethiopia in Aphrica ende zijn volcken / Anno 1507. selve ervaren.

EThiopia is een lantschap in Aphrica over gheen sijde Egypto teghen middach int eynde Mauritanie gheleghen / in welcker veel wonderbaerlicke dieren ende menschen woonen / als Camele op aerden / met eenen paertshals / koevoeten / Kemelsdier hooft / blinckende / root ende wit besprengt. Item Rhinoceron / welcken wt den neuse eenen grooten hoorn gaet. Teghen het Oosten zijn veel groote contreyen ende wildernissen onbewoont. In desen lande worden de inwoonders seer gheÿnicht vander Sonne / waer by dat volck altemael coolswert is / daertoe naeckt / wtghenomen over de schamelheyt draghen de mans een houte schorsse ende de Vrouwen een groot loof om haer ghebonden / ende een achter. Sy hebben ghekrolt hayr niet lanck / groote aensichtẽ / lippen van twee vingheren breedt / met groote tanden / witte als den sneeu. Het zijn meest schouwe lieden / bysonder als sy ghewapende mannen siẽ / also / dat soot noot ware / ses mammalucken wel door haer landt met ghewelt / wttrocken. Het is een onwaerlijck vertsaecht volck / tot geen dooden toegerust. Daer hebben sy veel verschrickelicke Draecken / grouwelicke Eliphanten / die bysonder vreemde lieden hert nae staen / ende recht als de beschuddinghe van dit volck zijn / diemen meer dan de lieden vreesen moet / bysonder als sy Jongen hebben.

Ghedaente der mannen in Aphraica.

Dit landt heeft oock veel Eylanden van een gheheel vreemde sprake / wat sy spreken dat doen sy met grooten arbeydt / he druckt ende crimt hem / ende spreeckt met alle leden / tot dattet zijn sprake wt dwingt / dwelck hen gheheel ende al qualijck staet / maer doch so maect de ghewoonheyt by henlieden eenen welstant daer wt. Met veel bedieden der vingheren verstaen sy malcanderen. Dat landt is goutrijck / dwelck by hen wast inder aerden ende Wateren / maer van veel dinghen arm. Wanneermen daer cleyne schaerkens / clocxkẽs / bellen eñ ghelaeskens voor haer kinderen brengt / Item scherlaken / sommich laken tot eenen voorschoot om de schamelheyt te decken / etc. die en weten sy niet hoe zijt sullen betalen. Lodowijck Vartoman den Edelen Ridder ende zijne ghesellen hebben sy dertich Coeyen om een scheermes / hemde ende bellen ghegheven / daer toe verre gedreven / vande welcke sy alleen 15. ghenomen hebben / denckende dattet dier ghenoech verrocht sy. Namaels hadden sy eenen oploop inder stadt ghemaect / om de bellen / die een yghelick hebben wilde. Sy woonen onder der aerden in holen ende graven. Daer vindtmen Hyacinten / Crysopas / Cinamomum den besten / Tragodum den voghel. Desen heeft Mattheus den Apostel dat Euangelium vercondicht / so sommighe willen / eñ den Coninck Egypti met alle zijn huys ghedoopt / twelck ick swaerlick gheloove.

Oploop in Ethiopia / om een belle wille.

Van India ist by drie duysent mijlen op der Zee nae Ethiopia in Aphrica / daer in zijn veel Eylanden / so ghesept is / een op Portugael toe / Mosambich / Melindi / Chilva / Cunere / met ander ses Eylandẽ om hem / inde welcke Ginver / ende Suycker wast / eñ ander goede vruchten. Item het eylandt Iphala / waer wt den Coninck van Portugael een groot incomen heeft van gout ende olie.

Inder Stadt Zeyla is eenen grooten handel van gout / eñ eenen grooten coop der Menschen / die in Priester Johans lant in oorloghen vercreghen oft anders gherooft zijn ende wech ghevoert / die vercooptmen daer in al het lant. In deser Stadt is een gheheel borgherlick wesen ende goede gherechticheyt. Daer is veel vleesch / coren / ende sonderlinghe veel olie / niet wt Olijven ghedruckt / maer van een vrucht Zerzalino ghenaemt. Aldaer zijn onmenschelijcke groote Castron. Daer is een bysonder aert van Coeyen / sy hebben hoornẽ als de Herten / ende tzijn wilde dieren / niet getemt. Daer zijn oock ander Coeyen / die niet meer dan eenẽ hoorn voor aen het voorhooft hebben / anderhalve spanne lanc / den hoorn siet achterwaerts op den rugghe gheboghen / welcker verwe root is / van dandere swert. Deser Soldaen is een Machometan / des volcks verwe bruyn / niet recht Moorverwich. Sy zijn cloeck totter weere / maer qualick ghewapent. Haer cleederen zijn hemden / ende al van Machomets gheloove.

Volck coopmanschap tot Zeyla.

Vremde wonde coeyen in Ethiopia.

Item / Barbara is oock een Eylandt in Ethiopia / van Machomets gheloove / volckrijck / vruchtbaer / den meesten deel swert / ende noch veel andere onsprekelijcke Landen ende Eylanden.

Gethulia / oft Etholia.

GEthulia / aent eynde Aphrice gheleghen / is een landt / soo Plin. lib. 5. schrijft / dat voortijts Etholia ghenaemt / veel Elephanten wt gheeft. Dit landts Oever leyt vol Zeeslecken Murices / Ostrum / ende Purpura ghenaemt / daer wt men scharlaken root verwet / eñ Purpur verwe maeckt. Aen dese stoot een Eylandt Gaulon ghenaemt / daer gheen Slanghe in en woont / oft leven en mach. Dit volck en bout niet maer loopt herwaerts ende ghintswaerts in de wildernissen / het geneert hem van de selfcomende vruchten.

Gethulia.

Libia.

LIbia / een Provincie in Aphrica / welcke begint van Atlante den berch in Mauritania / heeft vanden Oosten Marmaricam ende Egyptum / van den Westen / Syrtes / vanden Zuyden / ende Libische Zee / vanden Noorden / Ethiopiam. Dit Landts voornaemste Steden zijn / als Ptolo. lib. 4. aenwijst / Arzita / Nigra de hooftstadt / Item Carãthi / Salathos / Bagaza / Babila / Tagana / Magura / eñ Gamiantes / In dese woonen (also hem Plin. lib. 5. laet behaghen) Marmarides / Adirmachide / Mareote. In deser ghelegentheyt is de tweede Sibilla ghebooren / van de welcke daer boven ghesept is in de eerste Cronijcke. Dit lant heeft veel landen ende Woestijnen in hem / inde welcke men van wegen der wilde Dieren / als Draken / Basilisken / ende Slangen / niet woonen en can. Het is seer heet / berchachtich / ende hooch ghesenijnt / alsoo dat daer af een spreeckwoort is: Senex Libia aliquid noui adfert, Libia bringt altijt wat nieus. Nochtans ist aen veel plaetsen vruchtbaer / ende van gout / silver / ende edele ghesteenten seer rijck. Oock Olie / Coren /

Libia.

ende

en wijnrijck/oock van alderley Aromaten overvloedich. Een Riviere Phut ghenaemt / loopt door dit Landt / de inwoonders deses Landts heeten Phutenses.

Mauritania.

[...ritania ...phrica.]

MAuritania een Lantschap ten eynde Aphrice / teghen Hispaniam waerts / dwelck de Gaditanische Zee van Bethica oft Granante in Hispania gheleghen/schept. De volcken daer in heeten Mauri / dwelck in Griecx / swart bediet/daerom dat sy altemael swart zijn/ diemen Mauros noemt/anderssins Ethiopes/ oft Mooren. Ten is nochtans niet dat rechte Ethiopia/ maer tis eenen aenstoot. Plin. Lib.5.cap.5.seydt/ In Mauritania is dat volck Gaulonum / by den Berch Atlante in een boschachtighe plaetse/ met lustighe fonteynen bevochticht / daer alderley vruchten van hem selfs wassen ongheboudt/ soo dat den luyen inwoonders gheenderley welluste en ghebreeckt/daer de Egipani ende Satyri met daghelijcksche moetwille hen geylen oft dertelen/ ende met alderley Instrumenten tijdtverdrijven. Daer wassen boven maten hooghe vruchtbare boomen met wolle overtoghen / waer af sy haer cleedinghe constelijck maecken. Daer wast dat edel cruyt Ephorpius/etc. Hactenus Plinius lib.5.cap.5.

Numidia.

[...umidia.]

NUmidia een Carthaginensche oft Aphricaensche Landt / tusschen Carthago ende Mauritania gheleghen/beginnende vander Sardinischer Zee / vanden Westen Mauritaniam/ vanden Zuyden Ethiopiam hebbende. Daer in is een wildt wreedt volck/daeromme dit Landt anderssins Barbaria somtijts ghenaemt wort. In dese contreye(so Plin.betuycht)en is/wtghenomen de marmersteenen ende sommighe wilde dieren/niet bysonders/doch zijn daer in veel treffelycke Steden/als Hippon/Rhegium/ende Rusticacla.

Pentapolis/oft Cyrene.

[...ntapolis.]

PEntapolis een Provintie Aphrice/die anderssins Cyreneica genaemt wort/heeft vijf Steden / onder de welcke is de Hooftstadt Cyrene/ Pentapolis is oock een Provincie in India/ooc van vyf Steden alsoo ghenaemt : (Want Penta heet vyf/Polis Stadt / in Griecxscher sprake) welcke van haerder sonden weghen met solpher ende peck zijn verdorven/ namelijck/ Sodoma/ Gomorra/Adama/ Segor/en Seboim/in welcke plaetse nv de Doode Zee is. Daer af leest Plin.lib.5.cap.5.

Van Egypten en zijnder gelegentheyt ende eygenschap/ oock van der Egypters afcoemste/ghebruyck/ghelove/ zeden/Religien/ende Regiment van oudts af.

[Gelegenthe... Egypti.]

EGyptus is een lant in Aphrica/ oft na tseggen van sommige/naby aen Aphricam stootende/voormaels Aeria genaemt/ tegen het Oosten aen Assiriam en de roode Zee stootende / tegen het Westen heeft sy Cyrenen en een stuck van Aphrica/tegen het zuyden stoot sy tot aen Ethiopiam/van het Noorden wordt sy met de Egyptsche Zee besloten/so Plinius Lib.5.aenwijst.

Dit lants voornaemste steden zijn eertyts geweest/Thebe/ Abidos/ Alexandria/ Babilon en Memphis. Maer heden Dalmata/ en des Soldaens stoel Alkeyr oft Cayrus ghenaemt/vande welcke hier na vermeldinghe ghescheiden sal.

In Egypten/seydt Plato/en is noyt eenighen reghen ghesien geworden / maer dat bevochticht den overswalp en geure des wtloopenden Nili. Dit landt is driehoeckich/als de Griecksche letter delta/waerom het van sommige Delta wort ghenaemt.

Egypters afgoden ghehouden.

De Egypters hebben eerstelick 12. Namen der Goden versiert / Tempelen / Outaren ende beeldtwerck opghericht / ende dieren in steenen ghehouwen/ dwelck sommighe eenen arch waen maeckt / dat sy vanden Ethiopen afcomen / de welcke deser dinghen eerste beuinders ghe weest hebben/als Diodorus Siculus aenwijst.

Egyptenaers vrouwe doen Coopmanschap/ en de mans spinnen.

Haer Vrouwen hanteren / drijuen handelinghen ende Coopmanschap/oock over landt. De mans sitten thuys tusschen de wanden en wercken/de vrouwen draghen alle lasten over rugghe/ ende pissen al staende/de mans dragen alle dinck opt hooft/en lossen haer water buckende/ thuys lossen sy den buyck/ende werpen de onreynicheyt der naturere wt/ maer op de strate onder den Hemel eten sy. Hooptwijs worden sy veler goden Papen ghewijet / onder de welcke eenen oppersten Bisschop is / ende nae diens afganck worde zijn soon oft vriendt in zijn plaetse ghecorūen. De Jonghe zijn ghewoone haer ouders ghewillich te onderhouden/de meyskens oft maechden worden met bedwanck/ oft sy wel niet wilden / daer toe ghehouden.

Doode lijcken der Egyptenaren.

Den meestendeel der ghebruenden als men een doodenlijck heeft/bescheeren haer hooft/ en dragen meest alle baert/ten eersten de mans / anderssins draghen sy haer / ende scheren altijt de baerden. Dat broot maken sy metten voeten/ maken den dranck met de handen. Sy schrijuen achterwaerts gelijck de Joden/ende laten haer aen dat mannelick lidt besnijden. Sy hebben ghelijck de Ethiopen tweederley schrift / een heylighe en een ghemeyne Landts-schrift.

Egyptenaers ghescrift ende besnijdinge.

Altijt over den derden dach bescheren hen haer Priesters aen haer lijf/op dat in harē Goddienst gheen onreynicheyt verschijne / ende dat sy reyn zijn. Sy draghen nieuwe ghewasschen lyne cleederen/ als sy haren Goddienst bedienen / op dat sy reyn bidden / ende haren offer volbrenghen. Item de Priesters dragen oock witte schoenen/ om te bewijsen haer heerlickheyt/reynicheydt en onschult. Eenighe boonen en worden by henlieden noch ghesaeyt noch gheleden. De Priesters en dorven oock gheen sayen / daerom dattet een onreyn Saet is. Sy duycken haer dagelicx driemael in coudt water/snachts tweemael. Allerley leuendighen offers hooft en eten sy niet / maer vercoopent vreemdelinghen / oft werpent inden Nilum / ist datter gheen Coopman voorhanden is. Alle Egyptenaers offeren haer beste manlicke Ossen. De vrouwen zijn der Goddinne Isidi gewijet. Broot wt terwe oft spelte ghemaect genieten sy / ende dranck van Gherste ghemaeckt/ Oorsaecke / daer en wast overal gheen wijnghewas/noch eenighen wijnstock. Hare visschen koocken sy op twee manieren/ sommighe rouwe aender Sonne ghebraden/sommighe in een silte oft soutsteen ghekoocht. Sy eten oock voghelen meest op dese maniere ghekoocht / nochtans niet alderley / ende als sy een groote maeltijdt oft Bruyloft hebben/ende van de maeltijdt opstaen/ soo draecht men hen een doode Bare voor / met eenen daerop gheschilderden oft van houdt ghesneden verschrickelijcken dooden/ op de bare Jammerlijck ligghende oft sittende/ desen toont den dragher eenen yeghelijcken ghast / segghende/coemt hier/siet/drinckt ende verlusticht v/also sult ghy nae den doot toecomende zijn. Ende waer desen dooden-dragher gaet / daer wijcken hem cleyn ende groot met eerbiedinghe wt den weghe/ ende ist dat sy sitten so staen sy teghen desen op/welcken ghebruyck sy metten Lacedemoniers ghemeyn hebben.

Ceremonien der Egyptenaers.

Spijse der Egyptenaren.

Vreemde ende schoone Ceremonie der Egyptenaers.

Met

Met aenbidden ende grooter eerbiedinghe ontfanghen sy malcanderen met namen/ oft als sy malcanderen ghemoeten. Sy en ghebruycken gheen wollen laecken/ noch tot haerder dooden lijcken/ noch in haren Tempel. Sy draghen oock alle eenen grooten witten soom om haer cleederen.

Der Egypter wijse malcanderen te groeten.

Voortijden ghinghen sy alle volcken in goede ghesetten/ seden ende wijsheyt alsoo voor/ dat veel ender Natien ende Legatien derwaerts geschickt quamen/ ende by henlieden Wetten ende manieren te leven ondersochten/ Als Orpheus/ Homerus/ Museus/ Melampodes/ Dedolus/ Licurgus/ Solon/ Plato/ Pithagoras/ Democritus/ ende oock den Jodischen Moyses/ alsoo hen de Egyptenaers beroemen/ eñ in haer boecken vervaet is.

Lof der Egyptenaren.

Van dese hebben oock de Roomsche Christenen/ so Philippus Beroaldus hem laet beduncken/ veel ontnomen/ ende in haer Religie ghedraghen/ als de lijnen cleederen/ beschoren cruynen/ het keeren ende weynden aenden outaer/ dat ghepronck tot sacrificeren/ de wijse van singhen/ bidden/ etc.

Roomsche Christenen zijn Egyptenaers.

Den Egyptschen Coninck en is als anderen Coninghen zijnen wille niet voor een Wet/ maer heeft zijn voorgeschreven Wet int innemen ende wtgheven. Hem en wort niemandt na zijnen lust ende wille toegheeygent/ noch eenich knecht vergont/ die hem pluymstrijcke/ maer der Edelen Priesteren sonen/ in manierlijckheydt ende wijsheydt opghebrocht/ ende niet onder de twintich Jaren/ op dat hy wt deser raet/ bystant eñ woort beweecht/ niet dwaeslijcx oft schandelijcx en doe om te berouwen.

Hofgesin des Coninex.

Des morghens ontfangt desen Coninck alle seyndtbrieven/ die hem tot elcken dach wordden toegheesonden/ op dat/ als hy verneemt wat de saecke is/ hy eenen peghelijcken te antwoorden wete. Hier nae wascht hy in zijns raedts ende treffelijcker lieden aensiens zijn lijf/ ende bereyt hem met zijn sonderlick cleet totter Kercken/ naden offer vertelt den Priester des Coninex weldaet/ deuchden eñ ondeuchden/ met louter stemme voor al het volck/ ende wenscht hem gheluck ende ghenade om te regeren/ ende soo daer wat te berispen is/ soo worpt hy alle de schult op de dienaers ende den Raet/ dat sy den Coninck niet wechnemen oft affetten/ naemaels vermaent hy den Coninck tot een deuchdelijck Godt aenghenaem leven/ tot gherechticheyt ende liefde teghen den ondersaten/ tot goede seden/ ende dat hy zijn ooren behoede voor het inblasen der oorblasers ende pluymstrijckers.

Prekinge der Egyptenaers.

Als dan leest hy henlieden wt haren Analibus ende Gheschiedtboecken zijner voorvaderen/ eñ andere voornamelicker schijnbarer mannẽ raet ende daet/ dwelck de Coninck soude naedoen/ ende tot jalosie ghepoort wordden wt der selver exempel.

Maer hem en wordẽ niet alleen Wetten voorgheschreven om te oordeelen/ ende schattinghen te eyschen/ maer oock te gaen/ staen/ wasschen/ by zijn wijf te slapen/ ende al zijn leven te volbrenghen/ Item te eten ende Wijn te drincken/ een seker portie ende mate/ op dat desen eenvoudighen disch den buyck niet en vulle/ ende de sinnen verstoppe.

Wetten den Coninc voorgheschreven.

In somma/ haer leven wordt alsoo ghericht ende soo matich/ dattet meer van erghens eenen Medecijn/ dan eenen Wetgheuer verdacht te zijn/ gheacht mocht worden/ alsoo dat oock den Coninck niet nae zijnen wille/ maer nae voorgheschreven ordeninghe/ oock niet alleen moet oordeelen/ straffen/ schat-vergaderen/ Oorloghen/ etc. Maer zijn eyghen sonderlijck leven schicken.

Hem en wordt gheen oorlof ghegheven in eenigher manieren nae zijnen wille voort te varen/ soo weynich als een eensaem sonderlijcke persoon.

Dies en droeghen sy oock gheensins gheen beswaernisse/ maer docht hen oock Salich te zijn/ dat hy niet nae zijnen eyghen wille/ maer na de ordeninge des Wets leefde/ dewijle schier alleman wt eyghen gheneghentheydt/ begheerte ende wille (welcke door de Wet ghewcert wort) sondicht. Maer die haer met raedt ende vernuft richten/ die vergrijpen haer in weynich stucken. Met dese goedicheydt ghewinnen sy haer ondersaten/ in sulcker manieren/ dat sy eer Wijf ende kindt verlieten/ eer sy yet aen haren Coninck versuymden/ ende sy beweenen zijn lijck met eenen alsulcken claghe/ dat sy haer cleederen scheuren/ haer inden Tempelen steken/ op gheen marckt comen/ gheen hoochtijdtlicke feesten houden/ tweeentseventich daghen nae malcanderen haer hooft met slijck besprenghen/ ende sy omgorden haer beyde Man ende Wijf/ met eenen zijden voorschoot oft doeck/ ende loopen die tweeentseventich daghen/ daghelijcks twee-hondert oft drie hondert inder Stadt omme/ de claghen vernieuwende/ ende de deuchden des Conincks singhende/ sy onthouden haer desen tijt gheduerende van alle vreuchde/ maeltijden/ Wijn ende levendigher spijse. Item van alle baden/ bedden/ byslapen/ salvinghe/ ende claghen hem meer dan haer eyghen kint.

Claghen der Coningen in Egypten.

Ten laetsten claechdage setten sy dat lichaem des Conincks totten grave/ daer reciteertmen de daet des Conincks/ int bywesen des volcx/ daer mach wie wil/ den verstorven Coninck aenclaghen. Hier by staen de Priesters/ des verstorvens rechte daet lovende. Soo dit waer is/ so toeroept ende medestemt dat omstaende volck met groot ghescrey. Maer soo dat lof valsch is/ soo wederspreeckt alle tvolck eenstemmich luyt/ schelt ende vloeckt met eewighen thoren des verstorven boose daet.

Waerby sommighe Coninghen die ghewoonlicke eere ende heerlickheyt der begravenisse hebben moeten ghemissen/ welcke vreese de Coninghen dickwils bedwingt recht te doen/ ende wel te leven/ besorghende des volcks eewigen vloeck/ welcken sy seer vreesen.

Dat Landt is in veel deelen ghedeelt/ daer de Coninc overal Amptlieden heeft/ die over tvolck sorghe draghen.

Voorts soo wort alle Tol ende incoemste des Conincks in drie deelen gedeelt: dat eerste coemt der Priesteren ghemeynte/ daer mede sy den Godtsdienst bedienen/ ende tvolck leeren.

Tol in drie deelen ghedeelt.

Dit deylen sy wt/ tot haren eyghen nutte/ om haer te onderhouden/ ende tot de offeren des Tempels/ ende zijn voornamelicke lieden in raet ende daet/ ende in grooter aensien by al het volc. Het zijn oock groote Sterrenkijckers/ ende soo sommighe meynen/ groote Toovenaers/ eñ des Coninex raet: eñ en hebben niet ghelijck de Greci eenen Priester op een plaetse/ maer veel Priesters van vele Goden/ ende zijn de tweede na den Coninck.

De tweede portie coemt den Coninghen voor haer Hof/ om te oorloghen/ leven/ Hof te houden/ eñ mildicheyt teghen de ernstelicke grootdaders. Daer wt coemt dat hem dat volck gheens ghevens oft schattens en beswaert/ oft sy alwel dat vijfste deel van alle hare goederen ende vruchten gheven/ Gene. 41. 47.

Priesters naeste na den Coninck in Egypten.

Den derdendeel nemen de bestelde Trauwanten/ Soldeniers eñ Crijchslieden/ die inden Soldije ligghen/ ter oorloghe toegherust.

Boven die/ wordt alle dat volck in drye Rotten ghedeylt/ in Herders/ Boeren/ ende

Drie deel volck in Egypten.

Werck-

Wercklieden. De Herders ende Boeren coopen haer vee oft ackers om een cleyn betamelijcke somme vanden Coninck/Priesters/ ende Soldenieren / ende wachten dat veldt ende dat vee al haer daghen met al haer nacomelinghen.

De hantwerckers generen haer van haerder handen/ende geen Boeren kindt en darf een Herder/ noch eens Hantwercksmans kint een Boer werden/maer een yegelijck moet in zijn geslachte blijven/op dat Borgerlijcken nijt worde wech ghenomen ende voorcomen.

Oordeel in Egypten. Voorts soo richten ende oordeelen sy alle dinck met vernuft/ gheen dinck wt ghenade/ oft om ghelt verghevende oft quijtscheldende/ op datter gheen confusie inder ghemeynte opwasse / oft eenighen archwaen eenigher onghrechticheydt : Maer haer Richters en wijcken/ noch den Areopagitis tot Athenen / noch den Raet tot Lacedemonia. Alsser nv dertich van dese wijse in eenen Raet te samen quamen / soo werdt daer eenen Vorst onder hen ghecoren. Oock eenen vander Stadt oft Ghemeynte: Die beyde worden vanden Coninck onderhouden. Den oppersten Vorst oft Borghemeester moeste een Gouden keten met edele ghesteente besett/ dagheliјcx altijdts draghen. Dese noemden sy Gherechticheydt ende Waerheydt/ daer by sy der ghrechticheydt ende waerheydt bedacht ende indachtich werden. Wanneer nv de twistighe voort ghrichte quamen / ende haer sake voorleyden/ na aller verhoor/keerde den oppersten Burghemeester dat teecken der Waerheydt teghen den overwinner/ende streeck dat oordeel.

Ghesetten der Egyptenaers tegen de quaetdoenders.

1. *Meyneedighe.* De Meyneedighe als de dobbelschalcken/ wierden metten sweerde ghericht / dewijle sy tgheloove ende de Godsalicheyt teghen God/ trouwe ende liefde teghen den naesten ghschent hadden/ende menschelijck ghselschap met haerder leughen te niete maeckten.

2. *Moordenaers.* Soo yemandt onverhoets by eenen quame/die van de Moordenaers berooft oft ontlijft worde/oft ghewelt lijden sage/eñ om hem te helpen niet toeliep / die werdt des doots schuldich: maer mocht hy niet helpen/ so was hy schuldich sulcken niet alleen aen te wijsen / maer selve voor tgherichte aen te claghen : Wie dat overtradt/ wert met een seker getal slagen gestraft/ende drie daghen van alle spyse berooft.

3. *Logenaers.* Die eenen valschelijck aenclaechde/ moeste eens Lasteraers straffe draghen.

4 De Egyptenaers moesten haer Namen totten Hooftlieden dragen/ende aenwijsen onder wat Heerschappije oft Rot sy waren/ so yemant loghe/oft bevonden waer dat hy van oneeerbaer ghewin leefde/ die viel in het oordeel des doodts: want sy achteden/ gelijck Cicero by den Romeynen/gheen hanteringhe eerbaerlijck oft toe te laten/die teghen de liefde tot achterdeel des naesten reyckte/ ende daer den ghemeynen nutte gheen vorderinghe ende profijt wt en quam.

5. *Doostlaghers.* So yemant eenen knecht oft eenen vryen willich doot sloech / dien hiet de wet met ghelijcke doot sonder ghenade dooden / en teghen den knecht ende vrije was een ghelijcke wet.

6. *Kindermoordenaers.* Den Vaderen die haer sonen oft kinderen doot sloeghen/ en dreychde de Wet gheen doodt/ maer drie daghen ende nachten moeste hy sonder eten over des verstorven lijck staen tot boete.

7. *Vadermoorders.* Maer die haer Vaders omme brochten/ werdt een bysondere straffe opghelepdt / namelijck/ dat sy met scherpe roeden souden ghegheesselt worden/totter doodt toe/ ende daer nae alsoo levendich op eenen hoop doornen ghworpen eñ verbrandt.

8. *Veltvluchtighe.* Die vluchtich wt den velde wierden/een oorden braken/wierden eeuwich van haerder eere ontset / ende voort ende voort met alle mans spot geplaecht/ende als eerloos veracht/dwelck sy veel boven den doot achteden.

9. Een bevruchte vrouwe ter doodt veroordeeldt / en soude niet ghedoodt worden tot dat sy van kinde verlost was.

10. *Verraders.* Den verraderen / die der vrienden aenslagen den vyanden openbaerden/ [illegible]et de wet de tonghen afsnijden.

11. *Vervalscers van Munte ende Mate.* Wie valsche munte maeckte oft besneet/ oft mate/zeghels/ brieven/hantschriften ende gewichten vervalschte oft maeckte / dien wierden beyde de handen afgesneden/ op dat sy daermede boeteden/daer sy mede ghesondicht hadden.

12. *Hoerejagers.* Wie een vry vrouwẽ beelde vercrachte/ wert ontmiert/eñ sijns mannelicken lits berooft.

13. *Overspeelders.* Den overspeelder in overspel begrepen/ moeste duysent slagen tot straffe lijden/der vrouwe sneet men den neuse af.

14. *Schultloochenaers.* Waer een gheleende ghelt schult gheloochent worde/ daer soudemen den Schuldenaer op sijnen eedt gheven / maer die van dies weghen swoeren / en soudemen gheen ghloove gheven.

15. *Woeckeraers.* Den Woecker oock wt verschrijvinghe verwillicht / sal in dobbelder hooftsomme ghestraft worden/ eñ den schuldenaer alleen daer toe ghehouden/dat hy de hooftsomme betale.

16. *Pantnemers.* Dat niemant sijn eygen lijf en verpande/oft den crediteur en versette om eenige schult/ op dat de lieden niet eygen en wierden/ de Lijven sullen alleen den Steden ghesworen zijn / ende oock dien pander ghestraft worden.

17. *Dieven.* De dieven / als sy ghegrepen worden/ wert het vierde deel haers diefstals toeghelaten/ dat sy maer drie deelen wederlegghen/ soo zijn sy gheabsolveert/even wel eerloos ende haerder eere ontset.

18. *Houwelicx Wet.* Den Priesteren en wiert maer een Wijf toeghelaten/ den anderen na haren wille eñ vermoghen/so haer ghelust.

De kinderen worden in Egypten met so lichten cost opgebracht/dattet wonder is/ met cruyt ende wortelen onderhouden / barvoets ende met lichte cleedinghe. Gheen kindt van een Maecht ghebooren ende van eenen vryen Vader en is eyghen oft een knecht.

Consten der Egyptenaers. Haer kinderen leeren rekenen met Cirkel der Geometry/maer Musis ende Schermen en leeren sy gheensins niet/ als schadelijcke/oneerbare ende Wijfsche consten. Haer cranckheyt boeten sy met vasten/oft met soberheyt/ende dat dagheliјcx / want te veel eten ende drincken achten sy voor een oorsake aller siekte ende plaghe. Daerom achten sy af breuck ende vasten oft soberheyt voor de beste Medecijne / als die der cranckheyt fondament wech neemt.

Der Egyptenaẽ Medecyne. De Crijchslieden oft ander crancken worden sonder alle cost ende loon van de Medecijnen gheelt/wt gemeynen buydel. Sy hebben een voorgeschreven heylich boeck vanden ouderen nagelaten/na diens wtwijsinghe als na eenen Reghel heelen sy alle dinck : so yemant ander consten gebruyckte/dan int voorgheschreven boeck aengewesen worden/die worde metten doot ghestraft/ maer soo hem de conste van desen boeck omme slaet/ende dattet aen de Goden gebreeckt/so gheven sy den Goden de schult/als dattet niet wesen en soude/dat een Crancken gheneesde/ ende so is den Medecijn sonder alle berispinghe.

Goden der Egyptenaren. De Egyptenaers eeren niet alleen de levendighe/maer oock sommighe dooden dieren / als Catten / Honden / Indische Muysen / Griffoenen / Wolven / Crocodillen / dies en schamen sy hen niet/maer laten hen dat seer goet duncké.

Oock draghen sy deser dieren Beeldenissen somtijts inder Stadt om/op menighe plaetsen/

dese aenbidden sy met grooter eerweerdicheydt. Als een van desen dieren sterft/ so salven zijt met Cedersap ende sout/slaen haer herte/ ende deckēt met zijde/op dat sy tlichaem lange voor heylichdom onderhouden. Ist dat yemant eenich van dese dieren beschadicht / die heeft dat leven verbeurt/ Bysonder alst een Catte oft Oyvaer is/ daer loopen sy alle met hoopen tsamen/ ende doē den Moordenaer menighe plaghe aen/tot dat sy hem vant leven totter doot brenghen. Wt welcker vreese / sooder erghens eenen onversiens aen een van dese dieren stoot/ende doot vint/so roept hy van verre claghende / dat dier zy sonder syn schuldt doot.

Dese voorghenoemde dieren onderhouden sy met groote oncosten in haer Tempelen/ van eerbare daer toe gheordineerde mannen. Gansen ghesoden ende ghebraden is haer gemeyne spijse.

Nv de voorgemelde dieren beclaghen sy meer dan haer eyghen kinderen/ ende bestedense heerlicker ter aerden dan het te seggen ende haer vermoghen is/ alsoo dat den Coninck Ptolomeus Longus vijftich ponden silvers leyde aende begravenisse eens Kints oft Ossche / alst hem wt ouderdom metten doot was afghegaen.

Wonderbaerlicke wijse der Egyptenaers/ haer dooden te begraven.

Begravenisse der Egyptenaers dryerley.

ALs een Egypter het leven oorlof gheeft/ soo clagē alle vrienden / gelijck boven alle tvolc den Coninck met beaschden hoofde/sy gaen omme de stadt / tot dat den verstorven begraven wordt / te wijle en wasschen sy haer niet/drincken oock gheenen Wijn / eten vastelijck ende slecht / ende en ghebruycken gheen schijnbare cleeren. Dryerley begravenisse hebben sy / costelijck/slecht/ ende middelmatich : een yeghelijcke cost een somme ghelts. Sommighe ordineren noch int leven zijnde / met wat ghepronck dat sy begraven sullen worden. Alsoo overgheeftmen de lijcken om een somme ghelts te bedienen den daer toe gheordineerde lieden / die haer daer af gheneeren.

Sy hebben oock haer eyghen Scrobbers/Bewers/Opsnijders/Salvers met salven / op dat de lijcken niet rieckende worden. Sy salven also meer dan 30. dagen dagelicx de lijckē met Ceder/ Myrrhe eñ ander salven: wanneer sy den verstorven also in alle manieren als oft hy sliepe/ toebereyt hebben/welrieckende eñ lustich/so gheven sy hem den vrienden/die hebbē daer mede een groot ghepronck/voeren eñ dragen hem herwaerts ende ginswaerts/ende voeren hē over een water/ daer sitten meer dan veertich richters. Daer wort toe gelaten wie daer wil den verstorven eer hy inde kiste ghelept wort aen te claghen/so daer yemant waer maeckt dat hy qualick gheleeft hebbe / soo vellen de Richters een oordeel / ende bekennen dat hy der begravenisse als onweerdich / sal berooft worden.

Doodē worden aengheclaecht in Egypto.

Wie nv dan begrepen wort/ dat hy den doodē onbillick oft valschlijc heeft aengeclaecht / eñ zijn clage niet proberē en can/ die wort hart gestraft. Alsser nv gheenen aenclagher voorhanden en is/ oft dat hy door nijdt aengheclaecht is/ so laten de vrienden dat clagen varen/ende beginnen dē verstorven te loven/niet gelijc de Greci/van geslachte (want sy houden dat alle Egyptenaers gelijck edel zijn) maer vander Jonckheydt af beginnen sy zijn leven als deuchdelijck op te werpen / ende vertellen al sijn conste/ redelijckheydt/ weldaedt/ trouwe/gherechticheyt/ geloove ende liefde tegen God ende de menschē/eñ bidden God dat hy den verstorven onder den wtvercorenen ende Godsalighe wille hoopen eñ tellen: dan antwoort dat volck eenstemmich/ Amen/ dat wille Godt / hy sal metten salighen leven / ende dierghelijcken.

Daer na begraven sy den dooden in haer eyghen graf / of thuys inden huyse by een stercke wandt/in een stercke kiste oft bare/maer so hem door dat oordeel de begraeffenisse wort afgheslaghen/soo begraven hem de vrienden met schande thuys sonder eenighe kiste oft bare inder aerde/ als eenen dooden Hondt. Desen vloeck vreesen sy seere/ ende onthout vele vã booshcyt eñ sonde.

Als dese somtijdts schuldt achter hen ghelaten hebben/so verpanden de vrienden des verstorven lijf/by berooovinghe der begravenisse te betalen/ ende ist dat dese den Crediteur gheen gheloove en houden/eñ den verstorven lossen/so wordē sy ooc der begraeffenisse berooft met gemeynen vloeck.

De Grieckēn en hebben sulcx met hare fabelen (waermede sy de levendighe tot sulcker eerbaerheydt verhoepten te verschricken) niet vermocht / dat de Egypciers met desen vont hebben te weghe gebracht / maer zijn met haer fabelen belachen geworden / meer dan dat sy de menschen tot deuchden ghepoort hebben. Nv dewijle dese wetten lofs weert zijn / wt welcker aenleydinge men meer deuchtsaem ende wijs dan rijck wort / so hebben de Egypciers neven weghen gedicht/ende wetten (die alle man tot weldaet eñ deucht porren) niet onaerdelick voorgeschreven.

Ten laetsten merct/ Egypten wort van sommighe in twee deelen gedeelt/in dat opperste ende ende onderste Egypten/ dat opperste alleen heeft vierentwintich landen oft Natien in hem. Somma van Egypten besiet Isidorum Libro. 15. 16. Bart. Ang. Libro. 15. Item in Egypten wassen oock Crocodilli/ Item een dier Catochephas genoemt/ dwelck den aert eens Basilisken aen hē heeft/ende met sijn aenblickende aensiende doot. Daer af Plin. Libro. 8. Capit. 22.

Van Penis ende andere volcken Aphrice/haer leven/regiment/gheloove ende zeden.

AEn Egypten palen de Peni / die haer in veel stucken der Egyptischer wijse ghebruycken. Als sy haren Coninck een Maecht teenen wijve gheven / soo nemen sy haer eerst de vlecken der Maechdelijckheyt.

Peni ende ander volcke Aphrice.

Nasomones een groote ende archlistige Natie/ gheeft veel Zeeroovers wt / Sy leven den meestendeel van een vrucht Palmule / die sy aender Sonne coken/ende het sap oft melc daer wt perssen ende verslinden. Sy hebben na ghewoonheyt des lants veel vrouwen/ met welcke sy openbaer tsamen comē/ byslapen/ oft der liefde plegen aen de wegen/schier gelijck de Massagete / alleen dat dese wat schandelicker haer manlijck Lidt onbeschaemt eerst wt recken.

Nasomones.

Oneerlijcheyt der Nasomonibus.

Het is oock by dese volcken een ghewoonheyt/ als een Bruyt bruyloft houdt / dat sy met haren lijve alle gasten een eere doet / ende haer met alle bruyloft mannen vermengt na malcanderen/ende na dien een yeghelijck by haer geslapen heeft/ soo schenckt hy haer op de bruyloft wat hy gheven wil.

Haer eedtsweeren is alsoo ghedaen / Sy aengrijpen ergens eens voornamelijcken naemachtighen mans graf / die by henlieden in grooter acht verscheyden is / ende sweeren by sijnen name / Propheteren oft waersegghen op dese maniere : Sy gaen totter voorghemelder heylighen graf/volbrenghen aldaer haer gebedt/eñ slapen: wat hem als dan inden slaep byden grave voorcoemt dat doen sy als Gods woort ende ingevē.

Eetsweeren.

Sy gelooven eñ toesegghen oock malcanderen geloove te houden/aldus : Twee geven malcanderen de handt ende den eenen drinckt den anderen wt der hant / maer isser gheen sap voorhanden/ so lecken sy malcanderen aerde wter handt/ so is tverbondt vast.

Gara-

Garamantes vlieden aller menschen gheselschap/ sy en hebben gheensins gheen Wapenen/ sy en beschudden haer selven oock niet/ aenghevochten zijnde.

Mace. Teghen het Westen stooten aen dese eerstgemelde/ de volcken Mace genoemt/ die bescheren haer gelijck de Monikē/ maer sy laten op tsopken vanden hoofde een weynich hayrs wassen. By dese woonen groote wreede Struyssen/ welcker huyt sy voor een beschermssel gebruycken/ sy drijven daer mede oock coopmanschap.

Gnidianes hebben de Vrouwen ghemeyn. Gindianes palen aende Maces/ deser Vrouwen hebbē veel peltsen/ randen/ oft boordekens om haer cleederen/ daerom dat sy van eenen yegelijcken man/ daer sy mede te doene heeft ghehadt/ een randeken van pelsen om haer cleedt te loone begheert/ eñ hoe sy meer randen heeft/ hoe sy haer laet duncken beter te wesen/ als die van veel mannen bemint ende gheeert zy.

Machlies. Machlies de volcken aende Zee Tritonides woonende/ en dragen geen hayr/ dan inden necke/ maer de Auses zijn in contrarie allesins geschoren/ behalven alleen aen den scheel boven tvoorhooft niet. Dit volck Joncvrouwē strijden altemael Jaerlijcx op den Feest ende dach Minerue der Goddinne in twee hoopen ghedeylt/ met steenen/ worpelinghen/ colven/ ende steken stijf met malcanderen/ ende de welcke daer onder doot blijft / oft ghewont wordt/ die segghen sy een valsche Maecht gheweest te syne: Maer welcke Maghet tbeste gedaen heeft/ ende Riddermatich gheworden is / die werpen sy eensteminich met ghemeyner verkiesinghe op voor hare Coninghinne van dat Jaer/ ende vercierense op Griecxsche maniere/ ende met een Corintische pluyme/ ende voerense op eenen waghen ghesett / aen het Meyr omme. *Auses hebben de vrouwen ghemeyn.* De mans hebben de Vrouwen ghemeyn / ende als nu dat kint tot sijn daghen coemt/ welcken vader dattet hem voorneemt wt aenwijsinghe der moeder / diens sone wordet gheacht.

Atlantes. Atlantes die volckē woonen om ende byden berch Atlante: Dese zijn sonder allen eyghenen name. Sy vervloecken de opgaende Sonne met allerley smaetwoordē/ daerom dat sy henlieden op den hals leyt / ende met haerder hitte overlastich is. Sy en eten van geen dinc dat leven gehadt heeft/ ende en hebben nemmermeer geen droomen/ sy en weten oock niet wat droomen is.

Pastorich. Pastorici een volck in Aphrica gheleghen/ eten van melck eñ vleesch/ behalven alleen Koe vleesch/ gelijc de Egyptiers geē Swijnē vleesch genietē/ sy en voeden oot geen Koeyen. *Barcee.* Maer de wijven Barcee en proevē Swijnē noch Koeyē vleesch/ van wegen der Goddinnen Iside. So deser kinderen tot vier Jaer verreycken / soo scheren sy der selver hooftsop/ ende brandē hen aldaer een ader op/ dat hen nimmermeer gheen etter oft vuylicheyt (dwelck sy voor een groote mismaectheyt hebben) wt en gae/ ende dat sy by gesontheyt blijvē. Als sy een vee slachtē/ so offeren sy de oore voor d'eerstelinck haren Goden/ met afgheheerden aenghesichte der Sonne ende Mane.

De dooden begraven alle Aphri / ghelijck de Greci / wtghenomen de Ausomones (die haer dooden sittende begraven) oock als den crancken in doodts noode leydt/ sien sy neerstich toe/ dat hy niet ligghende en sterve/ maer sittende de ziele wt blase. Haer huysen zijn als corven van roeden gevlochten / ende hongen om hooge aen Mastix boomen/ daer den Mastix wt sweet/ so datmē weyndē mach werwaerts datmē wil.

Maxies. Maxies de volcken bescherē den halven cop op der slincker zyde/ d'ander zyde dragen sy vol hayrs. Haer lijf verwen sy met vermilioē root/ sy segghen dat sy vande Troyanen af comen.

Zigantes eten Simmen. Zigantes/ daer de Byen soo veel honichs in draghen/ oft veel meer de lieden aldaer maken/ bestrijcken haer alle met root vermilioen/ ende eten meest niet dan Simmen / der welcker aldaer een groote menichte is.

Libij. Libij de volcken in Libia / voeren meest een wout leven onder dē hemel/ wt de neringhe des wilts verneucht/ sy en eten geensins niet thuys opgebracht / dragen anders geen cleet dan geyten huyden/ daer sy dlijf mede bedecken. Tegen de wtlanders en houden sy noch trouwe/ vrientschap noch gheloove / drie seer lichte slingheren / ende een ledersacxken vol steenen zijn haer wapenen.

Troglodite worden vanden Griecken Herders ghenaemt / daerom dat sy van het vee leven/ inden lande Troglodea/ dwelck sommige in Arabia / sommighe in Ethiopia ligghende achten. Daer wascht boven maten goede Mirrhe: dit volck is so snel/ dat sy gelijck de honden dat wildt achterloopen ende vellen.

Troglodite hebben wyf eñ kint ghemeyn. Dese houden vrouwen eñ kinderen gemeyn/ wtgenomen dat sy dē Tyrannen een eygen behoudē. Als dat vee van ouderdom niet meer en vermach/ of van sijnder siecte somtijts sterven wil/ so comē zijt te voren/ ende doodent/ behoudent ende etent. Haer kinderen heeten op haer sprake na het vee/ stieren/ schapē/ ossen/ koeyen. Sy drincken van tsap der boomen/ eñ van eender bloeme wtghedruckt. Sy trecken met het vee herwaerts ende derwaerts ende veranderē dickmaels haren legher ende woonplaetse / sy zijn alleen om de schamelheyt met eender huyt bedeckt. Sy besnijden haer kinderen op de wijse der Egyptenaers/ eñ voeren ghelijck de Megavares eenen ronden schilt/ van een rouwe huyt voor haren schilt/ ende een yseren colve/ sommighe boghen ende lancien.

De begravenisse en achten sy gheheel niet/ sy nemen des verstorven lichaem tusschen de beenen/ bindē hem met rijsen/ eñ dragē hem op een wijde plaetse/ ende begraven hem lachende met eenē steen hoop/ stekē daer op eenē Geythoorn/ ende gaen sonder smerte wederom wech.

Sy en kijvē eñ oorlogē niet met malcanderē gelijc de Greci/ wt toorē/ nijt/ oft eergiericheyt/ maer om de Vee-weyde. Sy werpen eerst met steenen na malcanderen/ daer na met bogen/ tot datter sommige vallen/ eñ en comē nemmermeer tot malcanderen tot eenen steenworp toe/ dat sy malcanderē bloot verreycken mogen/ terstont nemen den Crijch af/ de bedaechde oude wijven by hen. So snellijck als dese vrede biedē/ so tredē sy af/ eñ niemant en derffe beschadigen noch wederstaen. Die niet meer na volgen connē/ eñ dat vee volghen/ die bindtmen aen eens Stiers steert byder kelen/ op dat sy volgē oft haer levē volcynden / oft ist dat sy te sterven vertrecken/ eñ hen selfs den doot niet en willen aen doē/ wie dan wil/ die mach hant aen haer slaē/ eñ hen eē voordernisse geven/ eñ dese wort alsdā geloeft/ als hebbe hy een groote weldaedt ghedaen. De cortsachtige eñ met ander ongeneselicke cranckheden beladē/ helpē sy met gelijcker wijse wt het levē. Sy achtent voor eē groote sonde eñ quaet/ dat dese begeert te levē / die het leven niet weerdich hanteren en can / eñ andere slechs een hindernisse zy: achtēt ooc voor sonde dat sy dē mēsche alsoo sien lijdē / eñ niet vander pijne helpen.

Herodotus seyt / Troglodite woonē alleē in wtgeholde gaten / geheel eenen rijckdom achtēde/ maer sy hebbē hē der armoede willich begevē/ alleē hebbē sy een geyronck met eenē steen Exacorithalitum genoemt. Sy genietē slangen

vleesch/wiltbraet/ende geen tam vee/ oft ten zy vā ouderdom tot mistichept onbequaem/ oft eē Carongie gestorven: sy zijn geheel eñ al spraecloos/ bedieden ende lispen meer dan sy spreken.

Een ander volc in Ethiopia/ boven Egyptē Ryzophagi genaemt/ eten wortelen van riedē/ die sy met steenen malen/ eñ toebereydt aender Sonne backen. Sy en hebben met niemandt gheen aenstoot noch crijch dan metten Leeuwen/die na de schaduwe somtijdts in haer hutten begeeren te comen/ eñ dese Natie ware over langhe door de Leeuwen wtgheroyt/ ten waer dat hen de natuere een bystandt dede/ want by tijden valter een so groot geswerm Vliegē met hoopen in dese contreye/van geenē wint/maer recht als van God ghesonden/ die de menschen geensins niet aēvallē oft geen leet doen/maer de leeuwē eēsdeels door het snorrē eñ suysen/ eēsdeels door het stekē eñ bijtē wten lande drijvē.

Premen oft vliegen den Leeuwen vyant.

Aen dese stoot een volc Ilophagi met namē/ die genieten een vrucht/ die ongheplant selfs op eenen boom wast/ daer sy dagelijcx na climmē/ eñ wt dagelicxscher oeffeninghe des climmens so gewisse eñ dapper wordē/ dat sy gelijc de vogelē oft Eechoornē (dwelck ongelooflick wort aenghesien) vanden eenen boom totten anderen springen. Het zijn lichte mager lieden/ die lichtelijck een cleyn tacxken draecht/ eñ oft hen alschoon eenen voet ontslibbert/ oft een tacxken breect/so cleven sy met de handen gelijc de Katten/ende blijven hangende/ ende oft sy alschoon somtijdts afvallen/soo ist hen van weghen des lijfs lichtveerdichept sonder nadeel.

Ilophagi goede climmers.

Dese gaen geheel ende al bloot/ hebben beyde wijf eñ kint gemeyn/sy leven meer van de teere tacxkens der gemelde boomen/ dā vāde vruchten/die sy gheheel selden ende weynich draghen. Haerder vele sterven ten laetstē/als sy niet meer climmen en connen/ eñ haer neeringhe soecken gelijc de vogelen/van honger. Sy strijden met malcanderen om die boomen/ eñ plaetsen/alleē met steecken ende codden toegherust.

Vander Provintien in Ethiopia alomme/ hebben de Cinici in/een wilt volck/ dwelck wt vreese des wilts snachts op de boomen moeten huysen eñ slapen: Smorgens gaē sy gewapent tot een vloeyende water/climmen eñ verbergen haer onder dloof op de boomē/als dan dat wilt comt/om te drincken/ eñ hē met water wt onsprekelijcker hitte beswaerdt zijnde/laven wil/ so vallen sy haestelijc af/ slaent eñ werpent met colven/ steenen eñ pijlen doot/ eñ dat eten sy gedeelt door rotten. Somtijts wordē sy/ doch selden/vā het wilt beschadicht. So sy tot sommige tijden geen wilt op dese maniere connen aencomen/ so nemen sy des voormaels gevanghen wilts huyt/snijdent tot riemen/villen dat hayr af/eñ de huyt bradēse by een saecht vier/ eñ eten also gierichlijc die huyt/voor wiltbraet/tot dat sy verzaet worden. Haer kinderen oeffenen sy tot eenen voorgestelden stecke te werpen/ eñ alleen dese te eten ghevende die daer treffen/daermede maken sy goede worpers.

Spermatophagi.

Spermatophagi die volcken Aphrice comen tsomers-tijt haerder armoede eñ noot te helpe met een vrucht die sonder arbeydt van eenen boom valt/ den anderen tijt breken sy een cruyt inde schaduwe wassende tot spijse.

Acridophagi.

Acridophagi zijn by eē wildernisse in Aphrica/na by wat corter eñ magerder dan dandere/ eñ cool swerte lieden/inden tijt des lentē worpt den wint Sephyrus met storm een wter maten groote menichte van groote/ maer sonder ghedaente/sprinckhanen in haer Provintie/die dese Moorē gewoon zijn/ ende dragen veel houts eñ ander materien/dorre stroo/groot cruyt/etc. in een groot wijt lanck dal/ ende stekent dā tot sijnder tijt aen/wanneer dā die sprinckhanē als een wolcke derwaerts vallen/so wordē sy door desen roock vermoet eñ gecrenckt/so dat sy niet verre van dit vyer met hoopen neder vallen/ in sulcker menichte dat alle het volck dat gheheel jaer daer af rijckelijc te leven heeft. Dat is haer eenige spijse(doch soet eñ goet) door dat gantsch jaer/dwelck sy met sout (dien dat lant veel wtgeeft) bewaren eñ behouden over tjaer/want sy en eten noch visch noch vleesch/ dwelck sy niet en hebben/Ja oft zijt alschoon crijghen mochten. Sy zijn licht van lijve/van snellen eñ gerasschen loop/eñ van cort leven/ also dat haer outste niet over 40. jaer comen. Haer eynde is niet alleen ontfermelijc/maer schier ongeloovelijck/ want als dat ouderdom genaeckt/ so wassen in haer lijf veel ende vreemde gevleugelde luysen/ verschrickelijck te sien/ die eten ten eersten den buyck op/namaels dat herte/terstont wt holen sy het gantsch lijf/ gelijck een Muys een broot/ tot dat sy jammerlijck sterven.

Die dese cranchept crijgen sal/dien coēt eerst een crawagie aen/die hem terecht te jucken/ terstont vallen dan die luysen tsamen metten etter wt/so schoert den crancken van grooter smerte sijn lijf eerst recht op met huylen eñ suchtē/ als dan het lichaem ghecopent is/so valter een sulcke menichte van luysen wt sijn lijf/ als wt een ghegaet vat/ja niet anders dan de Byen wt eenen Byestock oft corf.

Op dese maniere(ick en weet niet oft der spijse oft des lochts schuldt is). eynden sy ellendich haer leven.

Cinamimi generē haer van honds.

Ten eynde Aphrice tegen tZuyden/ woonen die volcken Cinamimi/ vanden nabueren Silvestres genaemt/ sy hebben groote lange baerden/hebbē een Cudde van louter Wouthonden/ die zijn haers levens onderhoudinghe/ op dese wijse: Tsomer-tijts tot midden inden winter/ coemter dicwils een groote cudde Indische ossen (ick en weet niet wt wat oorsaecke/oft sy de weyde nagaen/oft van ander wilde dierē gedreven worden/ oft andersins wt een ander nature) aen dese hissen sy de honden/ daer syder vele mede vangen/de welcke sy eensdeels versch etē/ eensdeels om over jaer te behoudē insouten totten toecomenden noot/ oock ghenieten sy veel ander wildts dat de honden overvallen.

Ichthiophagi hebben wijf/ kint eñ alle dinc gemeyn.

Ichthiophagi zijn ten eynde Aphrice/ tegen tZuyden/een beestachtich volc/ dwelck wijvē/ kinderen eñ alle dinck gemeyn heeft/eñ gheheel eñ al naeckt is. Sy en weten gheen onderschept tusschē het eerlijck eñ schandelijc/sy en verstaen haer oock niet op wellust noch op treurē/ levende nade leydinge der natuere/sy woonen in spelonckem/waer in qualijc wt ende in te comē is/ aenden oever der Zee maken sy veel ringen eñ grachten met steenhoopen omleydt/als dan de Zee tweemael sdaechs wtloopt eñ allerley visschen om haer spijse te soecken/ mede neemt/ eñ dat nv dwater tot sijnder tijdt door de steenen wederom achterwaerts te rugghe afloopt: So blijfter altijt een goede somme van allerley visschen tusschen de steenen/ als in een nette op droogen lande gevangen/ dan loopen de Lantlieden toe met wijf en kint/vangen de visschen/ leggense tegen tZuyden opde vander Sonnen gheheetēeñ schier aengesteken steenen/ cokense eñ etense. Sy droogē ooc dat vleesch vā sommighe visschen/eñ malent in eenen hollen steen/eñ backen metten zade Paliuri vermengt/ eē goet soet broot daer wt aēder Sonnē. Vā dese spijse hebben sy altijt genoech/eñ gemeyn/sonder gewicht ende mate. Als de Zee onghedurich oft stormich is/ dat sy op de voorghemelde wijse niet visschen en moghen/ soo ghenieten sy Zeeslecken: Ist dat sy dese ooc niet gecrijgē en connen/

Vreemden vischbanck.

nen / soo behelpen sy hen met de graten / die sy vande visschen tot desen noot hebben behouden.

Maer sy eten te samen met vreuchden / singen daer toe een qualick luydende melodye. Namaels so eenen een wijf betraept / met die vermengt hy hem openbaer sonder schaemte / wt oorsake kinderen te voeden / van alle sorge der neringhe ontladẽ / ende voeren een geheel sorgeloos leven. Na vier oft vijf daghen gaen sy als een Cudde vees over een Fonteyne / met luyder stemmen eenhelich singhende een ongheschickt ghesanck. Als sy van dwater comen / ẽ haer vol hebben gesopen / soo dat sy nauwe weder comen en connen / soo en eten sy dien dach niet meer / maer ligghen van dwater opgheblasen ghelijck de Dronckaerts.

Ichthiophagi vaeren vã alle sorghe ontladẽ een sorgeloos leven.

Den naesten dach gaen sy wederom op haren vischvanck / ende met dit wesen volbrenghen sy al haer leven / anders niet bedrijvende.

Sy vallen oock om haerder slechter grover spijse wille selden in cranckheyt. En soecken niet dan den honger te boeten / met drincken van hitte wegen niet also manierich.

Die noch wat voorder wt deser gheleghentheydt zijn / die leven noch wonderlijcker / als die nemmermeer niet en drincken / ende vã natueren van alle bedroeffenisse ende angst des herten ende conscientien los zijn. Sy eten de Visschen halff rouwe / vernoecht zijnde aende spijse die hen dat geluck toevoecht. Sy achten voor de hoochste salicheyt die dinghen te derven / die den behoeftigen eenich leet mogen toevoegen / ende zijn vã sulcker lijdsaemheyt / dat sy gheen wtghetrocken sweert en vlieden / in ghelijcken doene / slaghen / schantwoorden / ende goede woorden lijdende. Sy sien den slagher alleen aen sonder alle affectie / ende en gheven noch eenichs toorens oft ontfermens teecken. Sy en hebben gheen sprake / met de handen ende met wencken gheven sy malcanderen teecken / wat sy willen ende behoeven / ende verstaen malcanderen alsoo seer wel.

Dit volck en is niemant vyant / heeft met alle man vrede / ende met niemãt geenẽ aenstoot. Sy zijn ooc onder malcanderen selfs eẽdrachtich ẽ vreedsaem. Haer spelloncken zijn tegen tNoorden gekeert / op dat sy haer voor de hitte der Sonnen onthouden ende beschudden: Maer die teghen tZuyden branden van hitte / ende en laten den inwoonders gheenen toeganck. Sy maken haer huysen van Zeevisch graten / ende derkense met slijck ende bladeren toe.

Amazones.

Vrouwen-strijdt.

Amazones zijn voortijdts in Libia geweest / strijdtbare Vrouwen / die alleen hebben gheheerschapt / ende alle Ampten geregeert / geen man by hen geleden / dan tot sommige tijden van een ander plaetse ontboden / om haer met hen te vermẽgen / ende kinderen te voeden / als dan dese wederom wechghesonden. Sommige segghen dat haer mans altijt by hen zijn gheweest / maer niet dan wijfs arbeyt gedaen / thuys gade ghesleghen / ende den vrouwen gehoorsaem.

Vrouwen-Heeren.

Nader gebooorte wierdẽ de kinderẽ den vaderen ghegevẽ / om met melc op te brenghen / ende van ander nootdruft te versien. So haest alsser een knechtken geborẽ was / dat wiert versonden oft gedoot / oft sijnẽ rechten arm afgebroken. De meyskens / op dat sy totten crijch bequaem sijn souden branden sy de rechte borst af / op dat sy hen niet en wasse ende gheen hindernisse en zy. Daerom sy vande Grecis Amazones zijn genoemt geworden / de welcke in het Eylandt Hespera / in dat Meer Trotonidis gheleghen / ghewoont hebben.

Dit Eylant is seer groot / ẽ vol goede vruchten ende vleesch / van welcker melck ẽ vleesch sy leven. Sy en hebben gheensins gheen Coorn / noch en kennen oock gheen. Dit Eylant leyt in Aphrica / naкende byden berch Atlante ẽ Ethiopen. Daer af besiet Joannẽ Boemũ Aubanum.

Isidorus Libr. 9. Bartho. Anglicus Libr. 15. seggen anders / namelijck / dat Amazonia een eyghen Eylandt is / eens deels in Asia / eens deels in Europa ghelegen / daer in eertijts de Gotti ghewoont hebben / der welcker Vrouwen haer des regiments hebben onderstaen / ende haer mannẽ met list om den hals ghebracht. Daer af besiet elders hier na breeder beschrijvinghe.

Braciana.

Braciana.

Dit is een vruchtbaer landt in Aphrica / van olye ende coren-ghewasch / ende dit landt is soo geyl ende vet / dat de ghewórpen zaden aldaer hondertvoudich wedercomen.

Carthago.

Carthago tweeley.

Carthago een Provintie / ende van Hannibale een beroemde Stadt in Aphrica. Dese naemachtighe Stadt / daer af dat landt den name heeft / ende voortijdts niet weyniger doorluchtich dan Rome / is eerstelijck Cartada op Fenicische sprake genoemt geworden. Dese heeft Scipio den Roomschen Crijchsvoerder na veel ende lange oorlogen ten laetsten onder hem ghebracht / ende geheel ende al te gronde ghelept ende omghekeert / maer namaels vande Romeynen wederom ghebouwt.

Daer is een ander Carthago in het rechte Aphrica ghelegen / tusschen Numidia ende Bizantum / teghen 't Zuyden aen Getuliam / teghen tNoorden aen de Siculische zee haer bestreckende / der welcker grootste deel seer vruchtbaer is van olye ende ander vruchten / vol metaels / maer dat deel teghen Numidia toe / is vol Woutezels / Slanghen ende ander wilde dieren / daer is oock een groote menichte van Elephanten. Daer af leest Plini. Libr. 5. Cap. 5.

Zeugia oft Zeugis.

Zeugia.

In deser Provintie Aphrice / daer dat grootste Carthago ende cleynste Aphrica is / tusschen Bizantz ende Numidia gheleghen / ende teghent Zuden haer tot aen Getuliam bestreckende / is vol oncruyts van allerley fenijnighe dieren / ende veel wonderlijcke Woutdieren / nochtans ist aen veel plaetsen vruchtbaer.

Tripolitana.

Tripolitana.

Tweerley Privintien hebben desen name / deene in Phenicia gheleghen / vande Hooftstadt Tripoli alsoo ghenoemt / d'ander in Aphrica tusschen Pentapolim ende Bizantium ghelegen / van drie groote Steden / Ozea / Sabine oft Tabrace / ende Leptis alsoo ghenaemt / stoot aende Getulos / Bysantz / Garamantes ende Tragloditas / tot in Ethiopiam.

Tingitania.

Tingitania.

Tingitania heeft inder lengde 170. duysent schreden. Daer heeft eertijts een voornaemlijck volck Maurorum ghewoont / maer door crijch alsoo vermoeyt / dattet schier Volck-loos / met weynich volcx besett is. Sy is teghen het Oosten berchachtich / vol Elephanten. Syphacis is oock een landt Mauritanie in Aphrica. Daer af Plini. Lib. 5. Cap. 2.

Vande machtighe Stadt Chayrum oft Alkeyr in Egypten / nu ter tijdt de aldergrootste ende Volckrijckste inder werelt.

Egyptus een machtich ende vruchtbaer lantschap Aphrice / dwelcke den oversswalp ende overloop Nili so vruchtbaer maect ende bevochticht / dat sommige Chayrum een Paradijs hebben gheheeten / andersins Memphis oft Babylonia Egypti ghenoemt. Item Alexandria ende voortijts Thebe zijn de naemachtichste Steden daer in.

Alkeyr.

Alkeyr is ooc van Cambise den Coninck Persarum eerstelijck ghebouwt. Diodorus seyt / Eglus zy een stichter ende beginner deser Stadt /

die

die costelijckste Coopstadt / aenvaert ende haven in Egypten/den setel ende stoel al haerder Coninghen/die eertijts Pharaones/nv Soldanen ghenoemt worden/der welcker Coninck den Turck Anno 1517. verdreven/ ghevanghen/ dat rijck genomeen/ beset/ ende in somma haren Soldaen tot een voetschabelle sijnder voeten ghemaeckt heeft/welcken hy buyghen moet/ als hy te Peerde op oft af wil sitten/ende eenen goeden tijt lanc in een voghelhuys tot een bespottinghe ende een wonder sulcker victorie/ hem heeft laten na voeren. Nv Laurentius Vries seydt / dese stadt sy inden circkel ende ombanck 15. Duytsche mijlen groot/ doch aen veel plaetsen metter Zee / ende niet over al met mueren omringt. Bernaert van Breytenbach / ende veel ander Hierosolomeitsche Ridders achten een stemmich / dat alleen het slot daer den Soldaen Hof in houdt met sijnen ombanck in deser stadt / onbegrepen vander groote is als Vlm oft half Norenburch. De Egyptenaers en hebben voortijdts haer dooden noch te verbranden noch te begraven billick gheacht/ maer constelijck ghedroocht/ende met salvingen bewaert/ende tot ghedachtenisse in haer huysen ende cameren ghestelt. De mans hebben eertijts de huys sorghe/den spinrock ende de keucken geregeert/ende de Vrouwen de Coopmanschap gevoert ende den marckt versien. Daer in heeft gemaeckt Dedalus den dwalenden Laborinth ende dat veelvoudich dwaelhuys/wonderlijck toegherichte/ soo datter niemant sonder eenen naegetoghen vadem te rugge mocht wtcomen/een ander Laborinthus is in Creta/een ander in Lemno/ende een in Tuscia.

Grootte der stadt Alkeyr. *Egyptenaers mette dooden.* *Vier Laborinthen.*

Nv Egypten stoot teghen het Oosten aen Siriam ende de roode Zee / teghen het Westen aen Cyrenen/van Zuyden verstrecket hem tot in Ethiopiam/vant Noorden aende Egyptsche Zee. Met verloochende Christenen wordt een sulcke ghewoonheyt gehouden/ dat alsser eenen wt hen sterft/ soo is zijn goet den Soldaen behouden/ ende om dat te voorcomen/ doopẽ sy al haer kinderen inder jeucht/ niet wt die meyninghe dat sy souden Christenen blijven/ maer op dat sy inden ouderdom oock Mammalucken worden ende haer goeden beerven/want gheen Sarraceen oft ongedoopte en mach een Mammaluck worden. Als nv de kinderen haer jaren crijghen/ ende tot haer daghen comen / soo voertse den vader voor den Soldaen/ om tgheloove te verloochenen/ alsdan worden sy tot de ampten ende goeden haerder vaderen toeghelaten/ daer op worden sy besneden/ende tot versmaetheyt des cruys Christi wort hen een cruys onder aende verssenen oft solen ghebrandt / om daer op te treden / want sy achtent voor de grootste Gods-lasteringhe / dat wy segghen ende ghelooven / Christus Godes soon sy ghecruyst ghewordden / oft sy al wel andersins veel van hem houden/ende hem Machamet in sijnen Alcoram een Woort Gods noemt/ eenen geest ende ziele Gods/daer af op sijn plaetse vander Turcken gheloove ende Alcoram. Also is des Soldaens Hofghesinne seggen alle die ick daer af gelesen hebbe eenstemmich / ende al sijn Amptlieden/ sijnder heerschappije onderworpẽ/ niet dan Mammalucken / der welcker seer weynich van de Duytschen onder hen zijn / maer veel wt Italien / Vngeren/Windische/Sclavonische/ende Albanische.

Mammalucken laten al haer kinderen doopen.

Voorts so is dese stadt so volc-rijck/ dat Bernaert van Breytenbach met sijner Ridderschap acht / dat daer soo veel menschen zijn / als onbegrepen in gantsch Italien oft Welschlandt / het wemelter altijdt meest in alle straten als te Roome in een Jubilee Jaer. Daer zijn oock tot inde 15. duysent ghemeyne keuckenen/daermen dagelijcx allerley kost ende spijse in koockt / van ghesoden ende ghebraden/ want de inwoonders koken weynich in haer huysen / maer veel Kocken gaen inder stadt om/dat vyer op eenen toebereyden aert op thooft dragende/ daeromme gesoden eñ gebraden aen spittẽ/eñ als yemant wat hebbẽ wil/so heffen sy dat aertken van thooft af / ende worden den hongherighen na sijnen lust om een tamelijck gelt te wille. Daer en is gheen grooter gebreck/ja van geenderley dingẽ/ dan van hout/ dwelckmen na gewichte vercoopt. Dat lant ontrent dese stadt is boven maten vruchtbaer/ van al tghene dat menschelijcke nootdruft ende lust is eyschende. Als de Sonne inden Creeft is/ dan gaet den vloet Nilus wt/ ende voorcoemt die stede des reghens met gewin / bevochticht ende begiet dat gantsche landt : Maer waer hy niet comen en can/ als op berghen / daer is dit lant seer onvruchtbaer/eñ daer en wascht noch loof/noch gras/alsso dat dat Dorp Matherea twee mijlen van Alkeyr gheleghen buyten de mueren gheheel woest ende onvruchtbaer is / maer van binnen/ daert den Nilus toestreckt/gelijck een Paradijs/ vol balsembloeyssemen eñ van allerley vruchten/ so geheel/dat bloeyssem ende vrucht malcanderẽ altijt niet ontwijcken can/ ende altijts vrucht eñ bloeyssel ghevonden wort. Int Palleys te Hove wort alle dinck ernstelijck gehandelt met grooter reverentie / oude grauwe lieden heeft den Soldaen altijt ontrent hem om te raden/in haren affayren eerlijck ende swijghende hem omstaende. Door 11. ysere poorten moetmen ingaen eermen totten Soldaen coemt / met wachters ende lijfbewaerderẽ beset. Te Alkeyr zijn de alderschoonste sweet baden oft baetstoven van enckel Marmersteen / die opt Menschen ooghe ghesien heeft.

Onsprekelic veel volcx tot Alkeyr. *Veel wonder van Alkeyr.*

Voorts / na Alkeyr brengtmen van Segetha aenden Nilo opwaerts gheleghen/ Papegayen/ blau Papegayen/Meercatten eñ gesteerte Simmen met hoopen / den Cooplieden in vreemde landen te vercoopen. Daer is een eyghen Volckmarckt ende een groote Coopmanschappe met de Volckcoopers ende vercoopers / also dat de sommighe anders niet en bedrijven / ende desen harẽ handel ende Coopmanschap is/dat de vercochte moeten aldaer ghelijck voortijts de kinderen van Israel/ tichelen maken/ ende allen lastighen arbeydt doen/een yeghelijck na dat hy van schoonheyt ende geschicktheyt geadelt/ dat geluc heeft. Babylonia Egypti leyt effen aen Alkeyr/ alsoo dattet niet voor twee / maer voor een stadt wort gherekent. Een ander Babylonia leydt in Assyria / daer de kinderen van Israel 70. Jaer. hebben ghevanghen gheleghen. Maer dit leyt in Egypten/daer zijn oock Christenen vanden Gordel ghenaemt/ vanden gheloove S. Pauli / dese hebben haer eyghen Tempelen. De Mammalucken rijden alle daghe / oft ten minsten drie daghen ter weken/op een velt/ ende offenen haer in Ridderspelen/dwelck wonderlijck taensien is/eñ bedrijven ongheloovelijcke dapperheydt ende campstucken / den eenen sitt in vollen loop op een ander Peerdt / den anderen heft inden loop yet vander Aerden op / ende en coemt niet vant Peerdt / dese schiet / die loopt soo ghewisse / dat hy eenen een gulden Appel van thooft oft eenen stuyver wt de vingheren schiet / oft met sijner glavien loopt: sy loopen oock dickmaels steyle Berghen soo gherasch op ende af / als oft Duyvels oft voghels waren/schier ongheloovelijck te segghen. Sommighe schatten dese Stadt soo lanck / dat eenen vier uren stracx effen recht wt daer aen te rijden heeft. Bernhard van Breyten. seydt / dat sy na de breede binnen de mueren / twaelf duysent 172. schreden heeft/nae de lengde vijfthien duysent 107. schreden. Item alle die van Chair schrijven/

Ruyterije der Mammalucken.

stemmen/

stemmen oock gelijck / dat dese Stadt 24. Duysent Contrade / dat is Prochien heeft/ der selver zijn alleen 14. duysent besloten / want daer zijn sommighe lange straten / die maer een Poort en hebben/ diemen sluyt/der welcker men alle nachten 1400. toesluyt.

Sterft tot Alkeyr. Anno 1476. is tot Alkeyro oft Babilonia in Egypto een sterfte gheweest/daer somtijts op eenen dach 20. 23. oft 24. Ende tot vreemde tyden 26. Duysent menschen ghestorven zijn / de welcke men alle daghe den Soldaen heeft moeten int gheschrifte gheven. Die sterfte heeft over de 3. maenden gheduert / alsoo dat in dese sterfte tot Alkeyro souden ghestorven zijn 24. hondert duysent menschen / dat beloopt op elcke contrada oft Prochie hondert menschen / oft alle daghe een mensche in een Prochie / want 3. maenden schier hondert daghen hebben. Nv zijn daer oock sommige cleyn Prochien/ die nau over hondert menschen en hebben. Daer teghen oock van de welcke een Prochie wel 2000. oft meer heeft/dat heeft des Coninex Camerlinck sommige geloofweerdighe persoonen selfs onderricht. Sy en vlien gheensins gheen sterfte. De Soldanen hebben dickwils wt ghesonden om den oorspronck Nili te vinden / somtijts 3. oft 4. schepen alleen met victalie gheladen / ende met lieden die 2. oft 3. iaer wt waren/ maer na India niet anders dan wildernisse ghevonden / ende so groote hitte / datter veel storven van die wt gesonden waren/ eñ weynich weder quamen. Tot Alkeyro zijn over de 8. duysent menschen / die alleen met Kemelen water vanden Nilo inde Sadt te vercoopen dragen. Den meestendeel om de straten daer mede te begieten / ende het stof te legghen. Tot Alkeyro zijn over de 15. duysent Joden/ die alle hantwercken ende hanteringhen drijven. Het regent in dese landen gheheel selden ende weynich.

¶ Alexandria een Stadt in Egipten.

Alexandria. ALexandria de groote Hooftstadt in Egypten 320. iaer voor Christi gheboorte van Alexandro Magno ghebout aenden vloet Nilo/ als Justinus schrijft / dat is een wooninghe der Macedoniers. Diese ghesien hebben / schattese op anderhalf Nuerenborch nv ter tijt groot/doch veel grooter gheweest/somen noch ooghenschijnlijck siet / maer so dickwils bestreden / ende met so menichfuldighe Oorlogen neder ghelept / is sy seer vervallen ghemaeckt ghewordden. Haer syden hebben hem voortijts inde wijde bestreckt 30. achtendeelen eender mijle omgrijpende / sy is over al (soo Josephus seyt) oft met weeghloose wildernisse / oft met de Oeverloose Zee / oft met boschachtinghe putten bewaert. Eertijts so ghesept is/ ist een Palleys ende Lusthuys gheweest/ maer nv meestendeel eenen steē hoop vol vervallens ende ydels ghebouws. Aldaer staet een wonder groote Columme Alexandro opghericht / wt een eenich stuck steens ghehouwen. S. Marcus heeft daer eerstelick Christum ghepredickt. De Venetianen hebben aldaer twee Coophuysen/ de Genevoysers een / daer sy haer goeden in onthouden. Voor de stadt staen twee Colummen/ aende Hoofstadt daer S. Catelijne soude onthooft zijn ghewordden.

Wonder vā duyven tot Alexandria. Tot Alexandria sijn duyven / daer op gewent dat sy herwaerts ende derwaerts brievē dragen/ want oock Plin. seyt dat die duyven somtijts in groote saken bootschapperinnen gheweest hebben / ende dat Brutus den Romeyn de duyven sommighe seyntbrieven aen haer voeten ghebonden inde Mutientische belegeringe/in dat Roomsche heyr soude ghesonden hebben.

Item Hans doncker van Nuerenburch geeft ghetuygenisse / dat hy dat gesien heeft/ wanneermen een comende schip tot Alexandria op een hoochte ghewaer wort / datmen met een Roeybardsie haestelijck te ghemoete loopt / die duyven in een korfken mede dragende/ende wanneermen gevraecht heeft / wien de schepen toecomen / wat sy geladen hebben/ende waer sy henen willen/etc. so schrijftment terstont op een briefken / bindet de duyve onder de vleughelen / oft aen de voeten/ laetse vlieghen / ende die coemt dan van stonden aen int slodt tot Alexandria ghevloghen / daer neemtmen dat briefken van haer wech / soo verneemt den Amprio alle dinck. Men heeft daer oock duyven diemen van Alexandria na Alkeyro seynt / totten Soldaen / alsser wat nieus voor handen is: in dit lant en is Appel noch Peere.

Voor Alexandria zijn veel schoone Hoeven ende Lusthuysen / met seltsame vruchten altijt verciert / bysonder ontrent Kersmisse / als met Meloenen/ Limonij / Citronij/ Vijgen/ ende Musi/ diemen Adams Appelen heet / der welcker bladeren 15. oft 16. voeten lanck zijn / ende twee/oft anderhalvē voet breet. De Musi wassen Druyfswijse / by tijden 17. 18. oft 20. aen een Druyve/ gelijck groote Peren oft Vijgen/sy heeft oock een weecke schelle gelijck de Vijgen / men scheltse ooc alsoo / van goeden soeten reucke / veel soeter dan de Vighen zijn / ende wanneermen de Musi in stuckē snijt/oft alsmen slechts een stucxken daeraf snijt / soo schijnter altijdts een ghedaente van een Crucifix / daer een menschen beelt aen hangt/ aen elck deel / dat noemen sy Adams fruyt / daer hy mede totten val ghecomen sy int Paradijs. Musi een wonderlijcke vreemde vrucht.

Ten naesten by Alexandria zijn veel Struyssen ende de Arben brenghen veel eyeren daer af te vercoopen / dese zijn seer goet te eten. Item men vint daer oock Leopaerden / de welcke de Arben oock vanghen ende vercoopen. Ic verswijge hier de hooverdije der Mammelucken/ met welcke sy overschut / sulcke pronckerije bedrijven / dattet niet te segghen en is/ dese ondanckbare gasten regeren de Heydenen / de inwoonders deses lants/ de welcke dese groote eere aenbieden moeten also wy hooren sullen.

Met deser Historie stemt oock Bernaert van Bredenback / die dit lant gheheel eygentlijck ervaren ende doorwandelt heeft / over L. Jaren/ Anno 1483. Ende seyt vrij wt hoe wel dit vande duyven tot Alexandria seer leughenachtich luyt/ dattet nochtans in der waerheyt also sy.

Tot zijnder tijt isser tot Alexandria een Galleye aengheavaren / die en hebben inder Galleye anders niet dan Hasenoten ghevoert / voor 10. duysent Ducaten weerdich geacht / daer in zijn oock sommighe Duytsche Christenen gheweest/ over gene syde der Zee woonende / die hem sulcx gheloofweerdich aenghesept hebben / ende om selve te aenschouwen inde Galleye ghelept is/ want in Orient en wassen geen Haesenoten / zijn daerom by henlieden diere / ende van hooghen ghelde/ niet anders dan by ons de Muschaet noten. Tot Alexandria vindtmen alderley Coopmanschap / van goet ende dieren derwaerts ghevoert / soo veel als inder gheheele Wereldt zijn moghen. Daer is groot Zeerooven ende scheep Chrijch / ende het en is gheen oneere / wie eerst mach die neeme den anderen tsijne sonder conscientie op der Zee / ende dat is een campstuck/ ghelijck by ons sommighe Snaphanen haer inde roouerije gheneren.

Een ander ongheloofijck wonder werck schrift de voorghemelde Camerlinck / Decam ende Ridder Bernaert van Breydenback/tot Alkeyr selfs ervaren ende ghesien/namelijck/dat hy met sommige aventueren ende wonderen gesien/ tot Alkeyr omgelept is geworden / eñ onder andere in een huys ghecomen/ daer eenen backoven in gheweest is vol gaten / daermen by tijden 3. oft 4. duysent hoenderen / gansen / enden/ ende

duyven eyeren leydt/ met mist toeghedeckt/ ende rontsomme nae syn mate ende ordeninghe met gloeyende colen den mist van verre omleyt oft omruynt/ van welcker sachter hitte de eyeren verwarmt/ende frap wtghebroept worden/ also dat de jonghen schier altemael wt den mist cruypen ende loopen/diemen terstont op de weyde oft marct drijft ende draecht. Hoewel dit leugenachtich luyt/ soo seydt doch desen boven ghemelden gheloofweerdighen dapperen man/ dattet inder waerheydt also zy. Ende dat dese dierkens alsoo door menschen const wtghebroept/oock tammer zijn dan ander dierghelijcke dieren.

Beschrijvinghe veler naemachtigher Eylanden in Aphrica ende Asia gheleghen/ met haerder gheleghentheyt/leven/ zeden/gebruycken/ gelooven/ cleedingen en inhout.

Nilus anderlins Giō genaemt.

NIlus / andersins Gion ghenaemt / de alder grootste ende vruchtbaerste Riviere des geheelen aertbodems / dat gantsch Ethiopiam ende Egyptum omvlietende / welcks oorspronck ende hooft men niet weten en can / daerom hem sommighe wt het Paradijs te vloeyen ende te ontspringhen vermoeden. Dese Riviere bevochticht ende watert dat ghantsch Egypten landt (daert anders van natuere niet oft seer weynich reghent)wanneer de Sonne in Creeft is/ met synen wtvloet ende overswalp/soo dat dit aertrijc/ oft het wel niet beregent wort/ doch van vruchtbaerheyt gheen lant en wijckt. Van dese Riviere segghen vele wonderlicke dinghen / Lucanus/ Aristo. Senec. Jo. Bocatius/ etc. hier te langhe te vertellen / die soude de vrouwen vruchtbaer maken / ende seven hondert Eylanden in hem hebben / als Diodorus schrijft / onder welcke is die voornaemste Meroe/der alderwijster Coninginne Sabe rijck.

Meroe een Eylant in Nilo ghelegen.

De liedē vā het Eylant Meroe lebē 150.jaer.

MEroe een Eylant Nili/vander stadt Meroe daer in gheleghen/alsoo ghenaemt/ der Coninghinne Sabe die tot Salomonem quam/ 3. Reg. 10. Coninckrijck. Dat is 3. duysent peerdtloopen lanck/ ende duysent breyt/ dat is een goet rijck Eylandt van silver/ gout/metael/yser/ende allerley edel gesteente/ twelckmen daer met hoopen graeft ende vindt. Haer inwoonders/ als Pompo. seyt/ leven anderhalf mael so langhe als wy: haer vrouwen hebben wter maten groote borsten/den kinderen ghelijck/groote ende swarte lieden/ so Lucanus betuycht.

Cyprus een Eylant.

Cypren een Eylant.

DAt wellustich Eylandt Cyprus / syns lusts weghen Veneri gheheylicht/ is als Plinius betuycht/ eenen stoel geweest van negen Coninckrijcken. Dit Eylandt heeft een weynich eenen onghesonden locht / andersints met allerley lust verciert. Vander selver vrucht / leest Pli. lib. 12. Dit Eylandt leyt drye hondert mylen van Rhodis/niet verre van een stadt Limiso. In Cypren is een Riviere soo vol ghewormte / dat daer niemandt woonen en can/ dan een Clooster daer in/ daer hebben die Monnicken veel Catten die int veldt loopen / ende veel oncruydts te niete doen/ die comen na het gheluydt van eender Clocke al in dat Clooster gheloopen/ daer is een bosch met enckel boomen/die S. Jans broot draghen. De schapen hebben de steerten van eender spannen breede.

Etalia een Eylant.

ETalia een Eylant in de Lugistische Zee / soo Ptolom. lib. 3. betuycht/ teghen over de stadt Populonia/ schier hondert peerdt-loopen groot. In dit Eylandt worden steenen wtghegraven/ die int vyer ghekoockt ende gebrandt zijnde/ terstont tot yser wordē/ dat heeft dat wonderweerdich Eylandt voor andere Eylanden eygen/ soo Strabo lib. 5. leerende is.

Arda. Amathus.

ARda wordt met een cleyne Zee van Phenicia ghescheyden / die voortijdts haren Coninck levendich verbrandt hebben / daerom dat hy van henlieden meer dan billicke schattinghe eyschte. Amathus inde zee Egeo gelegen is rijck van metael/ Ovid. Meth. lib. 10. Hæc Euseb.

Corcyra oft Corfun/ Maffra/ Limlea/ende anderen.

Eylant der Venediānē.

ACht hondert mylen van Venedien op Rhodis/ leydt het Eylandt Corfun / dat by hondert ende tachtentich mijlen om hem heeft/ dat is van Griecxscher sprake ende gheloove / den Venedianen onderworpen/seer vruchtbaer en overvloedich.

By hondert mylen van Corfun op de slincke hant/leyt het Eylandt Maffra/ een ander Limlea ghenaemt/ noch een Slafonia ghenaemt/ die by de hondert mijlen in haer begrijpt/ alle in Griecxschen lande gheleghen/ die nu den Turck den meestendeel in heeft. Drie hondert mylē van Corfun leyt Morea/van Sinte Paulus gheloove/ en Griecxscher sprake/daer in Modom die vaste stadt leyt/een Aertsbisdom. De Turck heeft dit lant inne/tot aen de stadt Modon/ende sommige Sloten die den Venedianen toebehooren.

Zirigo/Ragusea/ Eylanden.

Zirigo Eylandt.

ZIrigo dat Eylant leyt op hondert mijlē van Modon/Ragusea op veertich na/ die hebben de Venedianen den Turck om vreeds wille over ghelevert/ende daerom vrede van hem ghecocht. Zirigo heeft by de 40. mijlen om haer.

Candia/Creta.

Candia.

VAn Modon nae Candia zijn byde drye hondert mijlen opt naeste. Dit Eylandt heeft over de 400. mylen om hem/behoort den Venedianen. Daer in is een Hertochdom ende Aertsbisdom. Adaer wast die Malviseye / ende op gheen ander plaetse meer.

Creta willen sommighe sijn het midden der werelt/ achten sommighe Candia te sijne.

Creta meynen sommighe zy het Eylant Candia / dat leydt midden inder Zee / over al met Griecxschen lande omringt / niet verre van Peloponeso. Daer by het van Aristotele midden inder werelt gheleghen te zijne gheacht wort/ want het heeft van het Noorden de Zee Egeum/ van het Zuyden Oceanum oft de Zee Jonium/ vanden Oosten de Zee Jcareum/vanden Westen de Aphricaensche Zee. Dit is van het Pijl-schieten ende der schepen een vinderinne / heeft oock ruyterye/ Ridderschap en crijchs ordeninghe aengericht/ de conste der Musijcke versiert / overvloedich met wilde Geyten / ten heeft gantsch gheen Wolven/ Herten/ Vosschen / nacht-Wlen/ noch Slangen: vruchtbaer van wijngewasch. Daerom sommige den Cretischen wijn voor Malveseye achten/ ende dat het Eylandt Creta Candia zy/ende andersins ghenaemt wort/ want daer is een wonderlicke ghetempereerde hitte der Sonnen. Dit Eylandt baert oock de voghelen Caristias/welcken gheen vyer schaet/ende sonder alle nadeel int vyer vliegen. Daer heeft oock dat costelijck werck ende Doolhuys Dedali ghewerst/ Laborinthus ghenaemt/ daer af elders hier na.

Cretischen Wijn is Malvesey.

Carist een voghel/leeft int vyer.

Rhodis/het Eylant Lycie.

DRye hondert mylen zijnder van Candia tot Rhodis / onder weghe ligghen veel cleyn Eylanden / alle de Rhoderen onderworpen/ deen daer onder ghenaemt Nissena / aen welcke hem der Rhodischer Canal oft Riviere begint/ by 60. mylen lanck / de Hooftstadt daer in Rhodis

dis ghenaemt / daer af dat Eplandt den naem heeft. Daer zijn inder Voorstadt aen de muere twaelf Torens/met twaelf Windtmolens. Dit Eplandt is seer costelijck ende berchachtich / met wilde dalen ouervloedich / oock waer men over Zee wil / moet men by Rhodis aencomen: daer is een sulck ghebou van pastepen/bolwercken / borstweeren/met so groote ongheslienende steenen dattet ongheloovelijck is te segghen menschelijcke handen sulcks te vermoghen/ die heeft nu den Turck in/ Anno 1522. vercreghen/ voormaels der Joanniter Hooftstadt ende Heeren huys gheweest / die sy vier Jaren beleghert/ niet en hebben moghen winnen / tot dat sy selve in overghevinghe ingegeven gheworden is/daer hebben altijts tot in de achthondert Joanniters gheweest/ sy stoot op een mijle na aen Turckije/ daer alleen eenen cleyn arm der Zee tusschen is/ nu altemale den Turck toebehoorende.

Hondert mijlen daer af totter slincker handt van Turckije/ lept een Eplant/ daer in een Slot is/ Russo ghenaemt / oock den Rhodisers toebehoorende / maer nu des Turcks Anno 1522. gheworden.

In deser stadt heeft eertijdts een Colos ende Calomnie ghestaen/van Care Lyndo ghemaect ende opghericht/van een stuck copers ghegoten/ tseventich elleboghen hooch. Dit Eplandt heeft eerstmaels van den Romeynen veel aenstoots gheleden/ nu ten laetsten metten Turck gheheel overwonnen. Dit hebben de Venedianen somtijdts oock aenghevochten/ ende altijdts van de Joannitischer Ordens broederen weerhouden/ tot op Soliman den Turckschen Keyser / Anno 22. des minsten ghetals.

Les bos oft Mitilene.

Lesbos/Mitilene.

LEs bos een Eplandt lept inder Zee Egeo by Troada / daer in de Hooftstadt Mitilena heet/waer af oock dat Eplandt den name heeft/ welcke stadt in Les bo ghebout / heeft twee Havens der zee/ende van allē dingē overvloet. Dit heeft den Turckschen Keyser Otthomanus/Anno 1464. met groote macht ende bloedtvergietinge vercregen/verheert ende aen hem gebracht/ daer in sijn namaels vijf steden gebout/ namelijc Amisa/ Pyra / Cresos/ Cyrana/ ende Mitilene/ welcker acker ende veldt seer costelijcken Wijn draecht / Virgil. Geor. 2. Pytthacus / Sapho/ Alceus comen van daer. Methimna is oock een wijnrijcke stadt daer in.

Euboea.

Euboea.

EUboea een Eplandt / daer af dat de Zee die daer omme lept/Euboicum ghenaemt wort/ lept aen Boecia ende Attica also na/ dattet eenen twijffel was/ oftmen een Eplant noemen soude/ daer in lepdt die naemachtighe stadt Calcis / oft Nigropont/Item Amrintus/Eretria/ende Carístos.

Lemnos.

Lemnos.

LEmnos een Eplandt in de Egeische Zee geleghen/derwaerts voortijts Vulcanus van tijtcortinghe weghen ghewandelt heeft. In dit Eplant souden de vrouwen wt ghemeynen raet hare mannen gantsch hatich ende gram zijnde/ op een tijdt/in eender nacht (als sy vanden crijch wederom keerende / vermoeyt ende wtghemerghelt waren) verworcht hebben/ tot aen de Hypsiphale/ die haers Mans des Conincks verschoonde.

Samos.

Vasa Samia/ Samische oft aerdenpotten.

SAmos oft Samocracia een Eplandt in de Zee Eges aen Thracia / vol Olijfboomen eñ Volc-rijc/ daermen eerst de aerde vaten oft potten heeft ghemaeckt. Van daer coemt oock Sivilla Samia/ Pithagoras Samius.

Sardinia.

Sardinia gheeft veel Corales.

SArdinia seydt Strabo / leydt in de Tyrrenische zee/98.mijlen wyt/220.mijlen lanck. Dit Eplant is so onvruchtbaer op veel plaetsen / alst wederom aen sommighe plaetsen vruchtbaer is/ aen weyde/ Coorn/ende Vee. Daer en wordt geenen Wolf noch Slanghe gheboren. Dit Eplant is tsomertijdts Pestilentisch/voornamelick aen vruchtbare plaetsen. Het heeft veel stedē in hem/ onder welcke Calaros die Hooftstadt is / daer een voornamelijcke visschinghe der Coralen is. Om dit Eplandt hebben ghekeven eenen langen tijt/ Peni wt Aphrica / de Romeynen / diet langhen tijt inghehouden hebben/ende heeft van de Barbaris/Pisaners/ende Genueses groote aenstooten gheleden. Ten laetsten ist inder Arroganiers heerschappie gecomē daer af bovē breeder.

Corsica een Eplandt.

IN de Ligustijche Zee leydt dit Eplandt Corsica/vanden Zuyden totten Noorden/hondert tsestich mijlen lanc/ende tseventich breet/den omloop 3.duysent/2.hondert Peertloopē/ 9.duysent schredē van Sardinia geleghen. Dit Eplant seyt Strabo lib. 5.wordt qualijck ghebouwen/ daerom / dattet rou/ onaerdich / ende onweechsaem is aen veel plaetsen / alsoo dat de lieden in berghen woonende / daer in somtijdts alsoo verwilden / dat sy de wilde dieren te boven gaen. Daer wt hebbender de Romeynen vele tot oorligher dienstbaerheydt werch ghevoert/ als zijt met crijch vercreghen. Tot Rome verwondertmen hem van haren Boerschen aert/ ende grove ghedaente ende zeden / een beestelicke hardicheyt ende een diersche gelaet aenwijsende/daer in hebbē de Romeynē veel steden opgericht / daermede Plinius lib.3.stemt/segghende/ dat dit Eplandt voortijdts drijendertich steden gehadt heeft. In dit Eplant zijn nu zes naemachtige stedē / onder den Aertsbis dommen der Genuesers ende Pisaners/ (van Paus Honorio de vierde onderworpen) gelegen. Also is dit Eplant nu inder Genuesers ghewelt/ dwelck sy van de Mauris hebben verlost ende overghehouden / oft sy al wel haeren Hertoch dat hooft namen. Dit Eplandt is met goeden wijnwasch overvloedich / ende van Ossen/Schapē/ Gepten/ende alderley visch seer rijck/al en ist al schoon aen alle plaetsen niet/ als Sardinia. Dit Eplant gheeft de cloeckste honden wt/daermen van weet te spreken/ende ergēs vinden mach. Anno 232.voor Christi gheboorte ist aen de Romeynen ghecomen.

Corsica heeft 33.steden.

Corsica dat Eplāt geeft cloecke honden.

Sicilia een Eplandt Italie.

IN Italia leydt dat hooch beroemde wijdt vermaert ende wel bekent Eplandt Sicilia/in de Siculische zee. Den omrinck van dit Eplandt wordt besloten met vier duysent drie hondert Peertloopen/ alsoo Diodorus wil / Solinus set alleen 3000. Dit Eplandt wordt van de Poëten Trinacria genoemt/daerom dattet driehoeckich is/ende in yegelijcken hoeck een stercke eñ nootweere heeft: Die tegen tZuyden heet Pachinus/ maer die tegen tNoorden Pelorus : ende dit en leyt niet verder van Italia dan 1500. schreden: Maer de derde streckt haer inden Westen in Libiam/eñ in de Provintie Carthaginem/niet meer dan 120.schreden vandē Oever der Africaensche zee. Dit Eplant is int beginsel der Ciclopen Vaderlandt gheweest/also hem Justinus laet behaghen. Maer Sicilia is van wijn/koorn/ende alderley vruchten wtghenomen vruchtbaer/ daerom hebbent de Romeynen haer schuere eñ koornstal oft kiste ghenoemt: want het in alle dinghen ander Lantschappen Italie verre te boven gaet.

Sicilia Corensolder Italie.

Het is overbloedich met saffraen / gout/ honich/ suycker ende veel ander dinghen/niet alleen in alderley vruchten/maer oock in vee/ vol wolle/ Kese/ etc. Daer in zÿn de voornaemste steden/ Messana / Cathina / Syracusa / Panormus / Erix/ ende Leontinum. Daer zÿn veel wonderen welcke al te vertellen verdrietelic ware. Dat Coninckrÿck van dit Eylant heeft nv de Roomsche Keyser Carolus 5. in. De Zee heeft Lucaniam van Italia gescheurt / afgedeylt/ ende tot een Eylant Sicilie ghemaeckt.

Van de Zee Egeo eñ haer Eylanden.

DE Egeische Zee heeft haren naem vanden Coninck der Atheniensen / Egeo ghenaemt/ die hem selven van eenen toorn daer in heeft ghestort / ende der zee van hem den naem ghemaect/ maer sy beghint haer in de eynden der Hellespontische zee by Eleo / die haer int Westen weyndt in Thraciam ende Macedoniam/ende van tzuyden door het Oosten / teghent Noorden eenen circkel makende / streckt sy haer inde Jonische oft Jcarische Zee/ ende maeckt by Eleo haer begin / wederom haer eynde. Daer in ligghen seer veel Eylanden/ onder de welcke sestien naemachtighe zÿn:

16. Eylandẽ in de zee Egeo.

1 Amathus / een Metaelrÿck Eylant in dese zee/ Veneri gheheylicht.

2 Anticera heeft een groote Haven / ende is een Eylant rÿck van Nieswortel.

3 Cea dat derde Eylant deser zee/ daer in Ceus een soon Titan gewoont heeft.

4 Chius dat Eylandt den Genvesers onderdaen / een costelick Eylandt van wÿn ende Mastix/ die alleen daer ghevonden wort.

5 Cous een costelick Eylandt van wÿnghewasch / also/ dat den Coischen wÿn voor den besten wort gheacht.

6 Dolos / seydt Plin. lib. 4. heeft eerstelÿck t'ghebruyck des viers ghevonden / ende in dit Eylandt zÿn aldereerst de Quackelen ghesien ghewordden.

7 Hellene een Eylandt / van Hellena de huysvrouwe Menelai also ghenaemt / die Paris van Troia wech voerde/ waer by hem den thien Jarighen crÿch der Griecken verhief.

8 Lemnos / waer af een weynich daer te voren gheseyt is.

9 Lesbos / van dat Eylandt hebt ghy ghehoort.

10 Melos is een gheschift ront Eylandt in dese zee.

11 Hisirus is van goeden wÿn hooch beroẽt/ ende stoot aent Eylant Coo.

12 Patmos / daer in heeft Joannes zÿnen Apocalipsis ghesien / inder ellende derwaerts versonden.

13 Samos / van dit Eylant hebben wy niet verre te rugge vermeldinge ghedaen.

14 Scionia een Eylandt Argie / in Peloponeso / teghen Epidauro over / waer af te vooren meer ghehoort is.

15 Scyrus dat Eylandt heeft hem Achillem in vrouwelicker ghewaedt verborghen eertÿdts langhe behouden / daer in heeft hy Deidamiam bevrucht.

16 Strongile/schrÿft Plinius/heeft 75. duysent schreden om haer begrepẽ/ van wÿn vruchtbaer ende beroemt.

Jcarea een Eylant.

ICarea dat Eylandt / van Jcaro den soon Dedali also ghenaemt / leyt tusschen de zee Sardo ende Siculo.

Schandiana oft Schandinauia.

DJt Eylandt inde Zee Oceano gheleghen teghen t'Noorden / is der Lombaerders vaderlant. Dit Eylant seyt Plini. libr.4. is van eender onsegghelÿcker groote / den volcke Helleuionum wel bekent / dwelck vÿf hondert bewoonde dorpen in heeft: Sy segghen dit Eylant sy een ander werelt. Wt dit Eylant (segghe ick) sÿn de Longobarden voortgecomen.

De Zee Jonium/ ende de Eylanden daer in.

IOnius een sone Arachadÿ des Conincks Archadum / is voortÿts in Scheeps oorloghen also beroemt gheweest / dat hy van het Landtschap Peloponesi alle Landen ende Eylanden/ tot aen de Siculische zee aen hem bracht / ende daer na/ na hem de Jonissche zee noemde: want dese plaetsen die hem Jonius ghehoorsaem maecte/namen het vierde deel des geheelen Grieckenlants in. Also begint de Zee Jonium van Peloponeso oft Morea aen / daer haer de Adriatische Zee eyndt / ende heeft van t'Noorden de Adriatische / vant Oosten de Cretensische / van t Zuyden de Aphricaensche / vant Westen de Siculische Zee. Jn somma / sy neemt haer begin vander voorborcht Malee / daer haer de Egeische Zee eyndt. Jn dese Zee zÿn ses naemachtighe Eylanden.

1 Cephalonia teghen ouer Epiro gheleghen/ is eertÿdts een rÿck Vlyssis gheweest. Plinius seyt/ dat het oock Meriala gheheeten sy.

2 Corcyra oft Corfun een ander Eylandt deser Zee/ van dat elders.

3 Diodomea het derde Eylandt deser Zee/ van dit is oock ghehoort. Daer in is eenen witten Voghel / recht als vyerighe ooghen / ende eenen tandachtighen nebbe hebbende/ Diodomedis voghel ghenaemt / die ghelÿck de Cranen in oorden vlieghen / ende de Vreemdelinghen kennen: Andersius heet dit Eylandt Tremita. Daer hebben de ghereghelde Coorheeren een Sticht oft Clooster / costelicke Tempelen. Ptolo. libr.6. seyt/ datter vÿf Eylandẽ van desen name zÿn: Maer Strabo vermelt alleen van twee/ onder de welcke deen bewoont / dander woest leyt.

4 Naricia/ dit Eylant heeft ooc Vlixi onderworpen geweest/ ende tot sÿn rÿck behoort.

5 Strophades zÿn twee Eylanden in dese Zee / so Pomp. behaecht / welcke van Vergilio Harpie ghenaemt worden.

6 Jtem Plote / van dit Eylandt is vele in de Fabulen.

Namen der zee/hoe veel namen dat sy hebbe / ende hoe dickwils dat sy dan verandert in des Werelts omloop.

DE Zee Oceanus is aller wateren eewighe vader / weert ende gast / de welcke dat gantsch Aertrÿck omvloept ende om haer *Namen der zee.* begrÿpt / daerom sy van sommighe de Wendelzee verduytst wort / daerom heet oock die omvanghen ende besloten Aerde van velen / een Eylandt / dat dese Zee omvloeydt / de welcke aen sommighe plaetsen soo snel af ende toeloopt/ dat sy met haerder sneller toecoemst de dierẽ vanden Oever met haer treckt. Van dese / wt dese/ ende in dese vloeyt alle water/dat alle fonteynen/ putten/poelẽ ende beken hebben/also dat alle wateren daer af ende daer in geleyt worden / eñ gheneynlic waer sy door vloeyt/dessellfs Lãtschaps name ontfanght sy: als wanneer sy aen Duytslant reyct/ so heet sy de Duytsche zee/daer sy Hispaniam aenroert / de Spaensche oft Jberische van het Eylandt Jberia / by de Eylanden Baleares ghenaemt / heet sy de Belcarische Zee/ in Vranckrÿck de Gallische / by Liguria Ligusticus / oft der Genevoyser Zee / by Sicilia de Sicilische / ontrent Venedien / de Venedische

nebische ende Adriatische / in Jomo / dat is / in Gretia / de zee Jonium oft Egeum : daer sy Syriam van Europa schepdt / Hellespontum : van Thracia tot na Constantinopel Propontides / Bosphorum ende Hellespontum : De groote zee Euximus ghenaemt / daer sy haer in Thracia wtbreyt / daer sy wederom cleyn wort / Bosphorum. Daer na volcht de Meotische put / waer door den vloet Tanais vloeyt tegē Asiam / Panphiliā / Pheniciā / eñ Egyptum : by Sarmatia / Sarticus oft de Sarmatische zee / oft Germanicus / dat is de Duytsche zee. Somtijdts wort sy niet alleen van de Lantschappen / maer van de volcken daer aen woonende ghenoemt / als de Schitische / Hiperborische zee. Somtijts van eenen toeval / als de Roode oft Doode zee. Somtijts van de Eylanden die daer in ligghen / als de zee Britannicum / Colchium / Carbacium / Caspium / Ciprium / Orchadum / Numidicū / Aphricum / Maurum / Ausonium / Illiricū / Indicum / Phenitreum / Godianum / Rhodium. Somtijts van die steden die daer aen ligghen / als Argolicum / Corinthum. Somtijts van toevallen der menschen / als Icareum van Icaro / Mirtheum
53. naemachtighe zeen. tusschē Egeo ende Jomo. Somma der beroemder zeen ons wel bekent / zijn 53.

De bekende ende naemachtighe Eylanden inder zee gheleghen / na de ordeninghe des A.B.C. aenghewesen.

AMathusi een Eylandt in de zee Egeo / Veneri ghehevlicht.
Anticera teghen Corinthen / effen in de selve zee wast Nieswortel.
Apsorus dat Eylant leyt inde Adriatische zee.
Aradia dat Eylant inde zee Mediterraneo / daer af Ezec. 27. Tvolc van dit Eylant is tot scheeps oorloghe ende scheeps conste aerdich toegherust ende wel gheschickt.
Balchia leyt inde Noortsche zee.
Banonia in de Schitische zee.
Cassiderites / thien Eylanden in de groote zee Oceano.
Cacerarìa in de zee Euxino.
Cea dat Eylant inde zee Egeo.
Colophonia in de zee Jomo.
Creta in de zee Cretico gheleghen.
Ciclades / 53. Eylanden alsoo ghenaemt / ligghen inde zee Egeo / onder den welcken Cyprus de naemachtichste is.
Chius in de zee Egeo.
Cadononia dat Eylant leyt in de groote Duytsche zee.
Colidos inde Indische zee.
Columbaria in de zee Tuscio.
Corcyra in de zee Jomo / aen Epirum stootende.
Corsica in de zee Ligustico.
Choos in de zee Egeo.
Curicta in de Adriatische zee.
Delos in de Egeische zee.
Diomeda in de zee Jomo.
Eningia in de Noortsche zee.
Epidaurus by Dalmatia in de Illirische zee.
Erithrea in de zee Gaditano.
Ethalia in de zee Ligustico.
Eubora in de zee Euboico.
Fabaria in de Duytsche zee.
Fortunate / ses Eylanden alsoo ghenaemt / in de Zuytsche zee.
Gades stoot aen Granatam oft Bethicam.
Gangavia inde groote Duysche zee.
Gorgones inde Ethiopische zee.
Glesseria / die Crystal ende Oochsteen bringt / leyt in de zee Germanico.
Helene in de zee Egeo / daer in woonen rawe snelle ghevloghelde vrouwen / Gorgones ghenaemt / Plin. lib. 15.
Hinodes / seven Eylanden van desen name / inde groote Duytsche zee.
Hesperides inde zee Ethiopico.
Ibernia teghent Westen inder zee Septentrionali.
Icarea van Icaro den soon Dedali / tusschen het Eylant Sardis ende Sicilia.
Ilba / van Metael edel / leyt inde Tusische zee.
Inarmie by Campania inde zee Tusco.
Issa Dalmacie nakende / inde Adriatische zee.
Ittaca / Vlissis Vaderlant / in Epiro.
Lemnos in de zee Egeo.
Lippare in de zee Siculo.
Lesbos / die andersins Mythilene genaemt wort inde zee Egeo begrepen.
Lencosia in de Thirrenische zee.
Meligina in de Adriatische zee.
Mellica leyt niet verre van Sicilia / in de Sicilische zee.
Melos in de zee Egeo.
Moua inde zee Britannico.
Mitterin / daer in dat loot wast / in de zee Britannico.
Narcia in de zee Jomo.
Naxos dat Wijnrijck Eylandt in de zee Egeo.
Item Nirsus / edel van wijn-ghewas / in de zee Egeo.
Orcades / dertich Eylanden in de zee Septentrionali.
Orthigia in de zee Siculo.
Poncia in de zee Tireno.
Pandataria oock aldaer.
Pharia in de Adriatische zee / na by Dalmacie / anders Paron ghenaemt / heeft den besten Marmelsteen Parium ghenaemt / ende den nuttelicksten steen Sardium.
Pathmos inde zee Egeo.
Pythacusa inde zee Tusco.
Prochica dat Eylant oock aldaer.
Proconessus inde zee Propontide.
Rhodos een Eylant Cicladum.
Salamina inde Euboische zee.
Samos aen Thraciam stootende / in Egeo.
Sardinia tusschen twee zeen.
Scandinauia / der Longobarden Vaderlant / in de Noortsche zee.
Sena in de Britannissche zee.
Sinoma inde zee Egeo.
Sicilia in Siculo de zee / een Coninckrijck ende schoon Eylant.
Sillura in de Gallische zee.
Scyrus in de zee Egeo gheleghen.
Solis in de Indische zee / tot welck men niet comen en can.
Strongila een wt de Eolische Eylanden.
Strophades in de zee Jomo.
Talge sonder eenighe plantinghe een vruchtbaer Eylant inde Hircaensche zee.
Tanatos inde Gallische zee.
Tragurium in de Adriatische zee.
Tyle in de zee Oceano.
Tyles vol edel ghesteente / in de Indische zee.

Daer zijn oock ander Eylanden buyten de Wereldt / nieuwelijck ghevonden vanden Coninck van Portugael / als Canaria ; Oock twee ander van Ferdinando den Coninck Hispanie ghevonden / deen Sancti Salvatoris / dander Sancta Conceptio / dat derde Ferdinandina / dat vierde Elizabeth / dat laetste Hispaniola ghenaemt / van alle de welcke eensdeels ghesept is / ende eensdeels hier na ghescydt wordt. So veel nv ter tijt van de Eylanden / hier na wat meer.

Strabo meynt / datmen de Wereldt van coude ende hitte weghen niet om-schepen en mach. Daer teghen zijn / Plinius / Veronensis /

nensis / ende Solinus: Alsoo machmen (soo Plinius stelt gheschiedt te wesen) van Hispania in Ethiopiam schepen / doch ghevaerlick. Soo is de Zuydtsche Zee van Keyser Augusto tot aen dat gheberchte der Cimbriers oft Vleminghen bescheept gheworden. De Macedoniers hebben ter tijdt Antiochi ende Seleuci / schier de ghantsche Noordtsche Contreyen doorscheept. Soo betreckt hem Plinius op de ghetuyghenisse Cornelij des Coninghs ende Regent Gallie/ die seydt dat sommighe Indiaensche Cooplieden door onsequaemheydt der Fortuyne / in Duytslandt verworpen gheworden zijn. Dierghelijcken stelt Ottho den Histori-schrijver/ waer mede der ghener meyninghe te neder ghelept is/die daer segghen dat de Zee niet over al te beschepen en is.

De Werelt machmen ommeschepen.

Eenen vreemden wonderbaerlicken ongehoorden Gods-dienst Herculis / tot Lyndon / int Eylant Rhodon.

De Lyndiers dienen Herculi met inckel vloecken ende schelden.

Lactantius libro Institutionum Christianæ Religionis, schrijft / dat tot Lyndum / dwelck is een stadt Rhodi/eenen Godts-dienst Herculis is/ verre van eenen anderen aert aller ander Godsdiensten/nademael sy dien Godts-dienst niet met goede woorden ende wercken volbringhen/maer met inckel schelden ende laster-woorden / ende hebben dit voor een groote sonde ende oneere/soo yemanden onder de heylige ampté deses Godsdiensts ergehens onversiens een goet woort ontsluypt ende uitvaert / Welcks Godsdiensts dese oorsake is: Als Hercules derwaerdts comende met honger begrepé wert/ so sach hy eenen Boer oft Ackerman met twee Ossen(daer hem alle sijn neeringe aen lach)dat velt bouwen. Hy badt hem dat hy hem den eenen te coope gave/dwelck hem den Ackerman wt ernst vertelder oorsake afsloech ende ontseyde. Doe nam hyse hem beyde (als hy hem den eenen niet en wilde gheven) met ghewelt. Doe hy die nv slachtede/ toebereyde/ koockte/ende att / soo en conde den armen Lyndus hem aen dē Roover niet anders wreken/dan met boose woorden: Dwelck Hercules wt sijnder grootmoedicheypt verachte/ beloech/ ende seer wel beviel/ dat desen so seer om sijn Ossen kermde: Want doe hy met sijn Ridderen ter Tafelen satt/ ende den Ackerman voor de Tafel met de alderbitterste lasterwoorden schaldt / ende haer eere ende fame aentastede / soo hoorden zijt /als eenē Speelman met lust/vreuchde/ ende groot ghelach. Doe seyde Hercules/dat hy noyt meer met lust ghegheten / ende noyt gheen tijdtcortelicker maeltijdt ghedaen en hadde. Als nv nae sijn doot de Burgheren behaechde / hem als eenen welverdienden Man / Goddelijcke eere te bewijsen / ghedachten sy aen dese sijn redenen / bouden hem eenen Outaer / daer sy altijdt twee Ossen op offerden / alsoo hy den Boer eens ghenomen hadde: Ende onder desen Godsdienst ende Offer en moesten de Priesters metten volcke anders niet doen dan lasteren/ vloecken/ ende alle quaedt teghen Herculem segghen / hem ten dienste ende welbehaghen / daerom dat hy gheseyt hadde / dat hem noyt gheen maeltijdt beter becomen en was: Meynende also Herculi te dienen ende daer aen een welbehagen te doene/daerom dattet hem hier vanden Boer so goet gedaen hadde. Tot hier toe Lanctantius.

Zenodotus stemt daer mede / ende seydt / dat byden Lyndiers dese wijse / oock wt aensaghe der Goden sy ingheresen / dat sy gheen Godtsdiensten achterlaten / oock behalven desen / daer sy oock niet laster-woorden mede onder menghen. Dit ghedenckt oock Georgius Nazianzenus.

Kinderen worden in Aphrica Saturno gheoffert ende gheslachtet.

Waer af das kintofferen coemt.

GHy hebt in deser Chronijcke hier en daer veel Exempelen / landen ende Godsdiensten / daimēt dē vromē Abraham met sijnē soon Isaac te offerē wil na doē / ende dat het Aepsche gemeyn volck / wt aenleydinge haerder Papen/ ghelijck Manasses vertout zijnde/ alreede op veel plaetsen desen Godtsdienst hebben opghericht/ meynende haer met Abraham schoon te maken/ ghelijck als behaechdet God so wter maten wel/ als een vader sijn vaderlicke affectie overwint/ ende soo grooten werck om Godts wille voorneemt/ dat hy sijn eygen vleesch ende bloet Gode derf opofferen/ daerom dattet God vanden vromen Abraham soo wel behaecht heeft: daer af doch God gheen behaghen en hadde / maer sijn gehoorsaemheypt der werelt tot een eewich exempel laten sien wilde / ende sijn gheloove proberen. Daerom voorcomet Godt / ende en wil niet dat dit werck gheschiede/ als of hy een welbehaghen aen bloetvergieten hadde / oock op dat de nacomelinghen gheen exempel (alsoo nochtans gheschiet is) daer af nemē en soudē. Daerom offeren alle die haer kinderen den Duyvel / gelijck Manasses / die al schoon noch eenmaels Godt oft in Gods name haer kinderen opofferen/ alsoot tot opt Proconsulaet ampt Tiberij in Aphrica gheschiedt ende ghemeyn gheweest is van de aldervroomste. Maer Tiberius heeft die selve Priesters aende boomen neffens dese Tempelen/ende die sulcke lasteren bevestichden / aen verdiende galghen ghehanghen. Nv dit coemt vanden Ammoniters af / welcker Afgodt Moloch hiet / die Joden zijn wilden / ende dat den Abraham nae doen. Nv dese vracht dat kinder offeren beyde metter gheboghen Schrift ende exempel Abrahams also op: Wat God doet/dat behaecht hem: wat hem nv van eenen behaecht / dat behaecht hem van andere oock/ daerom ist oock sijnē wille / dat ick oock mijn kinderen offerē / ende mijn vaderlicke ghenegentheypt ende liefde tegen mijn eyghen vleesch ende bloedt om Godts wille wt trecke. Daer heeft nv de Duyvel een spitsige tonghe / ende sulcke exempelen ende grepen heeft hy tot onsen tijden in andere saken met hoopen. Alsoo zijn meest alle Argumenten ende Verisimilia des hoovaerdighen Molochs ende Antichrists: want souden dierghelijcke Argumenten bestaen (ghelijck oock niet alleen sommighe tot onsen tijden/ maer oock wt den Ouden haer hier misgrepen hebben) so moestemen de kinderen inder wieghen dat Sacrament des Outaers gheven ende schuldich zijn.

Tiberius hangt veel Papen.

Dat tweede Boeck deser Cosmographijen/ van gheleghentheydt ende Wt-palinghe der Frontieren ende Palen Europe / met sijn Provintien/ Landen ende Steden/ oock daer in gheleghen Volcken/Ghewoonheyt/ Seden/ Religien/Eyghenschap/Cleedinghe/Regiment/Leven ende wesen/van Sebastiano Franco Wordensi te samen ghebracht.

Voorreden op dat tweede deel deser Chronijcke/ namelick op Europam/voornamelick Germaniam.

Bilibaldus Birckeymerus schrijft in Explicatione Germanie/dat hem geē dinc weyniger rijmt / dan dat de Duytschē de wijdde Werelt beschrijvē ende door-reysen/ ende Germaniam haer eygē Vaderlant niet en weten.

Termijn en Marcsteen Germanie.

Daer na verstreckt hy de Palen/Marcksteénen plaetsen / ende termijnen Germanie / over de vloeden Vistulam ende Tanaim / ende dit wter Authoriteyt/voorgheven ende aensien der oude Wereldt-beschrijvers / die de Marcksteenen Germanie aldaer setten / ende dit en mach den Duytschen niet verarcht wordē/ dat sy een so machtich wijdt Lantschap verloren/oft veel meer verlaten hebben/dewijle sy voor eenen soo ongenadigen Hemel ende onvruchtbaren Aertbodem/een so fray/vrucht-rijck/ ghelucksalich Aertrijck/ als daer is Hispania/ Vranckrijck/ ja oock Italia/ hebben ingenomē ende beseten/ dat ick van Aphrica / ende wat sy in Asia volbraeht hebben/swijghe.

Nu acht ymmers Birckeymerus dat voor ghewis/soo daer voortijdts den Duytschen oft Germanis so dappere eñ gelijcke Schrijvers hadden toegestaen/als sy wel dapper eñ grootmoedich/veel redelicke sakē hebben gehandelt/ eñ niet alleen aengegrepē/maer ooc wtgevoert: dat sy gheen volck metter veelheyt der degelicke daden ende woorden souden wijcken.

Maer nu ist daer toe gecomē/ eensdeels wter ouder Schrijvers versuymenisse/ eensdeels dat gheheel Germania eerst spade door-reyst ende bekent is ghewordden/ende dat der selver gheleghentheyt noch van Ptolomeo noch andere eygentlick en heeft mogen beschreven worden/ick swijghe der selver Volcken eyghenschappen daer in gheleghen/ eensdeels oock dat die oude Duytschen onse Voorvaders meer neersticheyt op Oorlogen/dan op de conste der Schrift hebben ghewepnt. Wt dese drie oorsaken en ist geen wonder/dat haer de gelijcke woorden ende daden vervallen zijn/dewijle een yegelick volc nae sijnder aert ende gheneghentheydt / alleen sijns volcx woort ende daet meer dan te veel getrouwelick beschrijft. Also verheffen de Romeynen ende Greci/ etc. der Romeynen ende Griecken daedt niet dan te vele/ van ander landē daer teghen schrijven sy effen als van een fabel/ Want wat hebben de Griecken anders dan fabulen van Germania geschreven? Ende de Romeynē/ nademael sy over al slechs op haer eyghen eere geneycht zijn/soo hebben sy alleen haer Victorien ende Gesta met wonderlieken lof verheven: Maer de nederlaghe / ende wat sy voor schade van andere volcken / sonderlinghe van de Germanis hebben ontfanghen/gaen sy over al sijn met swijghen voorby: Want welcken van heulieden verteldt de nederlaghe ende schade van Carbone/oft L. Cassio/ oft Scauro Aurelio/oft Servilio Scripione/ oft M. Mālio ontfangen? Welcke doch Tacitus van boven neer aenroert/ die doch der Duytschen zedē eñ aerdt ghescheven te hebben wil ghesien zijn. Julius Cesar aenwijst alleen Cassium den Capiteyn vande Duytschen verslaghen / ende dat heyr in de vlucht gheslagen te sijne/anders en aenwijst glat gheen Historie der Romeynen nederlaghe vanden Duytschen/dan de Historie Patereuli/ so Birckeymerus aēwijst/ nieuwelic gevondē/ welcke den onderganck Quintilij Vari met al sijn heyr claerlic wtdruct/den welcken van Arminio den Duytschen Capiteyn ende Vorst/ twee groote Heyrbanierē / daer aē twee prachtige Arenden geschildert stondē/ genomē wert. Waer by de Duytschen noch heden eenē Arent met twee hoofden voeren / oock sommighe steden der Duytscher Natie.

Nederlaghe der Romeynen van de Duytsche gheleden.

Daerom moetmen arch wanen/of Plinij eñ Cornelij Boecken vander Duytschen Oorloghe/zijn vanden eergierighen roemsuchtighen Italianen (op dat der Duytschē glorie niet op en come) tonder gedruckt / oft sy en hebbent wt onwetenheyt/ oft andersins wt ergēs eē cromme affectie / niet also getrouwelick beschreven. Want het is seker/dat beyde de Griecsche ende Rooomsche Schrijvers/seer veel wt onwetenheyt der plaetsen/ ende ghelegentheyt der landen gedwaelt hebben / van de welcke sommighe noyt in Germaniam gecomen en zijn/ dwelc een genoechsame bewijs is / dat Cesar schrijft den vloet Sealde in de Mosam te vloeyen. Strabo Lupiam eñ Visurgim de vloeden in Amasium te comen/etc. Daer af hier na. Wt deser onwetenheyt ende oock swaerheyt der sprake / volcken/plaetsen/Steden/vloeden/etc. comet/ dattet altemael alsoo verkeert ende verkrepelt is/ soo datter schier gheen vloet/Stadt/volck/etc. sijnen ouden name meer en heeft.

Oorsaecke waerom alle namen in Germania verkeert zijn.

Daer toe is Italia / Germania / Ungaria/ etc. door de Gotthi / Vandali / Ungeren/ ende andere Volcken soo dickmaels verwoest/ende so dickmaels in een anderhandt ende heerschappye ghecomen (diet naemaels nae haerder sprake altemael ghecorrumpeert hebben) dat schier geen dinck sijnen oudē naem en heeft/alsoo dat wy de oude voetstappen nae moeten gaen/eñ moeten ons in veel dingen aen een goetduncken vernoeghen laten. Wanneer schier gheen lant/vloet oft volck in Germania meer en is/alsoose Ptolomeus noemt / dwelck Ptolomeus oft inden hoop heeft moeten gheraden hebben / wt onghewisser aenseggminghe (dwelck ick nochtans niet gheerne en geloove) oft alle dingen hebben nu ander namen/dwelck ick wt voorghesepder oorsake eer gelooven wil. Daerom wil hier Birckeymerus raden/eñ wt een contrarie eñ gelijckenisse afnemen/ wat die Vloedē/Bergen/Steden/Volckē/ etc. zijn van Ptoloineo/ Plinio/ Strabone genoēt/ ende so mense nu noemt / ende wt de duysternisse aent

licht

licht bringhen / ebenwel den gheleerden gheen voorgheschreven reghel oft stecke gestelt / maer daer mede een oorsake gegeven hebben / de sake voorder na te dencken / sonderlinge oeffent hem hier in seer tot onsen tijdẽ Beatus Rhenanus / Sebastianus Monsterus / Petrus Apianus / ende andere / om die ghelegheutheyt / Historie ende Antiquiteyt des omrincks der Aerden / aldermeest Germanie / ende die oude voortijdighe / met onse nv aenghenomen ende ghebruyckighe namen te verghelijcken / oock der selver oorsaecke aen te wijsen. Nochtans wilde ick / datmen niet eewich in dese dinghen / ende onnoodighe (doch fijne stucken) alsoo grabbelde / sochte / ende daer neffens dat nootsaeckelickste / Ja dat alleen noodt is / en vergate / namelick / Marie deel / dwelck van haer niet ghenomen en wordt / op Godts woort ende werck sien / wat hy ons daer mede ghedreycht ende aenghewesen wil hebben / ende niet alsoo eewich in woordt-crijghen ligghen / vanden ydelen name der dingen / Steden / Vlocdẽ / Bergen / ende Natien / maer totten voeten Christi sitten / nae der kennisse Godts / ende nae den Schat des Evangeliums inden Acker onses herten begraven / graven / ende in sijnen Schat ons dach ende nacht oeffenen / op dat wy den Steen Sisiphi niet eewich op den berch en wentelen / Penelopis Webbe weder weven / ende als Prion int Rat / ons altijts selfs naloopen / ende nemmermeer achterhalen / gelijck allen den genen geschiet / die buytẽ Christo ende God / haer in haer consten ende alle Creatueren soecken / ẽ nochtans niet vinden en moghen. Paulus seyt tot sijnen Timotheo: Exerce te ad pietatem, Oeffent v totter Godtsalicheydt / niet in de natueren ende oorsaken aller dinghen / waerom een Luys ses voeten / ende een Koe maer vier voeten en hebbe / ende nochtans veel grooter zy / waerom de Zee op ende af loope / waerom den Rhijn tegent Westen / ende de Donauw teghent Oosten loopt / met diergheliicke vraghen Aristoteles / Homerus ende veel vanden ouden haer seer becommert / ende eensdeels ontsinnich ghemaeckt ende ghedoodt hebben / om dat sy aller dinghen aert ende oorsake niet en hebben moghen vinden / noch God doorgaens (dwelck hen doch verboden is / ten zy dan dat sy in hem zijn) in sijn spel sien. Dierghelijcken woortghekijf vanden ydelen name der dinghen / die tot gheender stichtinghe en dienen / Jae veel meer alle Godtsalicheydt (soo Paulus tot Timoth. seyt) ommekeeren / willen haer nv oock wederom ontspringhen / niet alleen in Philosophia ende Wereltlicke consten / maer oock in Theologia / dat is / in gheloofs saken / dwelck ick niet loven en can / wy souden vraghen vanden dinghe ende der waerheydt / ende totter sake grijpen / soo kijven wy vanden ydelen name / waer mede ons de Duyvel ophout / dat wy der waerheyt vergheten / met onnoodighe saken ons pijnighen / ende dat alleen nootsakelick is / laten henen varen. Alsoo streeckt ende stelt ons de Duyvel op / soo wy hem niet en leeren kennen / soo dat een yeghelijck eenen onnootsakelijcken wech te gaen voor hem heeft / als moeste hy dien gaen. Et viam pacis ignorauerunt, & ex illa ignorantia neglexerunt. Ick weet door ervarenheydt wat ick spreke / wilde Godt dat ick den costelijcken tijdt dickmaels beter hadde aenghelepdt: Want de gantsche Werelt / dat is / alle menschen kinderen gaen met enckel dwaesheydt poppenwerck / ende onnutte consten om / ende niet dan met enckel dwaelweghen (want sy leyt inde stricken des Duyvels haers Gods / die neycht ende leydt / Ja drijftse derwaerts hy wil) wanneer sy op Gods wech ten alderrechtsten te gaen / ende niet dan Gods eere ende conste te soecken / verhopen.

Voornamelycke oeffeninghe der Christenen / waerom sy zijn sal.

Dwase vragẽ eñ woortkrijvingẽ sal men mijden / ende den tijt wel aen legghen.

Waerom wilde ic / datmen den costelickẽ tijt / vanden welckẽ wy so sparich behooren te zijn / beter aenleyde / eñ niet eewich met dese onnutte vragen / soecken / grabbelen / den tijt doorbrachten / verteerden / eñ eewich eenen knoop aen eender biese en sochten / maer tragelick als eẽ Hont wt den Nilo / van dese dingen droncken / op dat ons niet ergens een Crocodil geheel in dese Zee (ghelijck als velen geschiet) en trocke / so dat wy daer in eewich moesten verouden / den windt slaen / ten laetsten verderven / ende den vyant tot eenen roof worden.

Men sal eñ behoort den dieren tijdt wel aen te leggen voor allen dingẽ.

Laet my nv te veel onnuttelick verteert hebbẽ / eñ neemt ghy hier wech het beste dat ic v eñ my te goede / van velen ontnomẽ ende hier te samen gebracht hebbe. Nochtans heb ic my meer becõmert om de sake / dã om dẽ name / waerom een yegelic dinc also genaemt gewordẽ zy. Niet meer dan laet v hier mede ghedient zijn / mijn Leser / ende laet v wel zijn inden Heere / Amen.

¶ Een gemeyne beschrijvinghe ende begrijp Europe / wt Petro Apiano.

EVropa eyndt hem tegen het Westẽ aẽ de Atlãtissche Zee / tegẽ het Noordẽ aen de Britannissche oft groote Duytsche Zee / tegent Zuydẽ / aen de Middel oft Wendelzee / tegen het Oosten aenden vloet Tanaim / welckẽ de Scithe Silim heetẽ / Meotida / oft de Zee Pontus: Hoe wel het cleynste deel der werelt / nochtans van vruchtbaerheyt / eñ alderley vruchten / eñ maticheyt des lochts / van Steden ende Sloten / maer voornamelick van constrijcken / aerdigẽ / vriendelickẽ / deuchdelicken volcke / alle ander deelen der Werelt te boven gaende / als Asiam / Aphricam / eñ Americam. Aender breedde / namelick van tZuyden int Noorden / seyt Apianus / en houdt Europa nergẽs over twee hõdert vijfentwintich Duytsche mijlen / van daert hem aen eẽ middel plaetse met twee vleughelen / schier gelijck als eenen Draeck verstreckt eñ formeert. Maer de lengde Europe vanden vloet Tanai / tot aẽ de Gaditaẽsche Zee / daert tẽ langstẽ is / verstreet hem tot in de sevẽ hõdert eñ vijftich Duytsche mijlen. Nv het begin Europe / ende het hooft des Draecx vanden Westen / is Hispania / vanden Griecken voortijts Iberia genaemt / namelic / in Bethica / nv dat Coninckrijck Granata / in Lusitania / nv Portugalia / ende de ghelegheutheydt ende omvanck Tarraconensis. Nv heeft het begrijp Tarraconensis / andersins int ghemeyn Hispania ghenaemt / vijf Coninckrijcken in haer / namelijck / dat Rijck Gallice / in Navarre / Castelle oft Castilie / Cotholonie / ende Arragonie / der welcker een yghelick zijn naemachtige Steden ende Vorstendommen heeft / van Petro Apiano in sijnen Abaco ende anderen vertelt.

Europe gemeyne beschrijvinge.

Breedde eñ lengde Europe.

Europa als eenẽ Draecx geformeert.

Volcht Gallia / Vranckrijck / in veel Vorstendommen ende Provintien ghedeelt / als Narbonẽsis / het Graeschap Subauda / andersins Sophai ghenaemt. Item Tholosane / Delphinatus / Aquitania / Burgundia / dat Hertochdom Avernie / Normandie / Turonie / Andegavie / Belgice / tGraefschap Campania. Daer aẽ paelt Brabandt / Vlaenderen / Piccardije / Henegouwe / Luxenburch / inckel Graefschappen ende Herochdommen. Item dat Hertochdom Juliaci / dat is Gulick / Gelderen / Clevie oft Cleve. Volcht voorts dat Switzerlant / in veel plaet-

plaetſen ende Heerſchapppen ghedeelt. Item/ Elſaten/den Rhijnſtroom / dat Hooch ende Neder Duytſlant/ met veel Biſdommen/ Hertochdommen / ende Graefſchappen machtich / der welcker eene/ namelick/ Hooch Duytſlant/ hem aen Mentz eyndt / ende dat Neder begint. Hier in worden getelt de Algaw/ Breuſgaw/ Swartwouders/ Wirtenberch dat Hertochdom Hooch ende Neder Swabenlant/ Pfaltz aenden Rhijn/ Marckgraefſchap tot Baden / etc. met haer begrijp. Volcht dat Franckenlandt oft hooch Vranckrijck/ de Norckaw/ Duringen/ Voytlant/ Bemen/ Beyerlandt/ hooch ende neder Ooſtenrijck / Merhen / Schleſien / Meiſſen/ Sachſen/ de contreyen aenden Hartz/ Heſſen / Vrieſlandt/ Hollandt / Vtrecht / dat Hertochdom Holſatie/ Dania/ dat is/ Denemarcken/ Mechelenborch/ Brandenborch/ Pomeren. Volcht Sarmatia/ anderſins Scithia ghenaemt / begrijpt in hem Vngeren/ Polen/ Ruyſſen/ Pruyſſen/ Lieflandt/ oft Livoniam/ de Walachey/ de Volcken Maſſagete/dat Hertochdō Maſſovie/ Littaw/ Norwegē/ Scania/ Suecia/eensdeels inde Noortſche zee ghelegheu. Volcht Taurica/ Cheroneſus/dat is / de groote Tartarye / Schithia / Dacia / int Ooſten / dat is de Sevenborghers / want dat Landtſchap vanden vloet Tanai tot aen Thraciam/ heet dat Europiſche Schitia. Volcht dat hooch oft opperſte Miſia / ſomtijdts Dardania ghenaemt. Item dat de nederſte / nv de Bulgarē ghenaemt/ Steyrmarck/ Kernten / de Graefſchappen Tiroll/dat is/dat Etſchlandt. Volgen de Sclaven / dat Coninckrijck Boſzna / Illiria/ Liburnia / Crain / Croacia/ dat is / Crabaten/ ende Dalmacia met haer Volcken / Provintien ende begrijp/ Hiſtria/ anderſins Hiſtenrijck ghenaemt/ Frigaul etc. Volcht Grecia/ Macedonia oft Emathia / des Turcken landt ende Heerſchappe/ Epirus/ Calchis/ Migdonia/ ende ſeer veel Vorſtendommen ende Landtſchappen/ van Petro Apiano in ſijnen Abaco vertelt: Als Epirus / nv Romania ghenaemt / Achaia / Pieria/ Emathia / Locris/ Phocis / Megaris/ Attica/ Boecia/ Etolia/ Doris / Aellas ende veel ander Provintien / Thracis / nv Griecken landt ghenaemt / Cherſoneſus / Peloponeſus/ nv Morea genaemt/ Laconia/ Meſenia/ Argia/ Corinthia/ Archadia/ Siconia ende veel andere.

Teghent Zuyden heeft Europa Italiam / in veel Landen ghedeelt / als in Calabriam / Laciem / Apuliam / ende inde Hertochdommen Frentanorum / Pelignorum / Maricinorum/ Marchiam/ Tuſciam/ Spolet/ voortijdts Vmbria ende Sardinia ghenaemt / Flantineam oft Romandiolam/ voortijdts Gallia Togata gheheeten/ Terviſer pale/ oft der Venetianen Lantſchap/ Liguriam/ Inſubriam / dat Cenomanorum ende Taurinorum / nv met namen Lombardia ghenaemt/ ende veel ander Landtſchappen/ Biſdommen/ ende Heerſchapppen. Volgen de Eylanden Europe.

Van de Eylanden Europe/ wt Petro Apanio.

Eylanden Europe.

EYlanden die in Europa inde Wendelzee ligghen/ zijn Creta / nv Candia/ Claudos/ Latoa/ Dia/ Cimolis/ Melos/ etc. Aen Peloponeſo in de Zee leydt Eyla/ Scothere/ Salatis/ Spaſia/ Egine / Strophades/ etc. Aen Achaia in de Zee ligghen Euboia / nv Nigropont ghenaemt/ Chia / Thera / Polyegos / Thoraſia / Delus/ Rhena/ Pharbium / Oliaris / Miconia / Cithnos/ etc. De Eylanden Ciclades/ Andri/ Nari/ Subium/ Teni/ Scyri/ Pari/ Siphni. Aen Epiro leydt inde Zee Corcyra/ nv Corfuna/ Cephalenia/ Ithaca/ Scopelus/ Etcuſa/ Locoa/ Iacinthus/ etc. Aen Macedonia leydt in de Zee Ionio/ Saſonis. Maer in de Zee Egeo/ leydt Scyrus/ Schopelos/ Sciacos / Lemnos/ etc. Onder Boſphoro leydt Cyaneus in Propontide/ Preconeſus. In de Zee Egeo / Thalaſſia / Samothracia/ Imbros/ Pauca. Een Eylandt Miſie in de Middel Zee/ heeft de Donauwe den vloedt ghemaeckt. In de Euxiniſche Zee leydt aen Miſia het Eylandt Boriſtenes / Achillis. Inden vloedt Tanai leydt Alopecia / Sicilia/ eertijts Sicania/ Trinacria/ oft Triquetra ghenaemt / wordt van vier Zeen / daert mede omringt is / tot een Eylandt ghemaeckt/ ende heeft veel ander Eylanden om hem / van de welcke ſommighe heeten Aconimus / Vulcanu / Lipera / Didine / ende noch elve van Apiano vertelt. Sardinia een Hooft Eylandt daer aen / leydt inde Zee Ficarnia/ Molibods oft Plombea/ Hermea / Herculis / Diabaſta ende veel andere. Volcht Corſica dat Eylandt/ met de Liguſtiſche ende Tiereniſche Zee omringt / anderſins Cyrnea ghenaemt.

Namen Sicilie.

Daer nae volghen de Eylanden Italie in de Zee Tireno / Syrenum / Caprea / Partenope/ Pondatoſia/ Poncia/ Planaſia/ etc. In de Liguſtiſche Zee leydt Ethalia / Capraria / de Eylanden Diodomee liggen in de Zee Ionio. Aen Liburnia liggen in de Zee Abſorus/ Curicta/ Scardona. Aē Dalmacia leyt Iſſa/ Tragurium/ Corivra/ oft Mela/ Meligiua. In de Zee Balearico ligghen twee Eylanden / met namen / Pithyuſie / Ophiuſia / Ebiſſus. Item twee Eylanden Baleardes/ Maiorica / Minorica/ etc. In de Galliſche Zee leydt het Eylandt Agatha / Blaſton / Stichades / int ghetal 5. Leronis. In de Zee Gaditano het Eylandt Gades/ etc. Longobries leydt in de Atlantiſche Zee. Meer ander 7. Eylanden/ Gracioſa/ Depico/ S. Michael/ S. Marie/ S. Georgij/ Chriſti/ Faval. Aen Cantabria in der Zee leydt het Eylandt Stopuli / Caterides/ Troleute/ Cathendes/ ende dat Eylandt Deorum. De Eylanden metter Duytſcher Zee omringt/ zijn dat Coninrijc Engelant Britannia/ Scitis/ Dūna/ de Eylanden Orcades/ Thile/ Scotie/ Hibernia/ nv Irlandia genaēt. Daer aen liggē vijf Eylandē/ van Apiano met namen vertelt. Aen Hyberniam roerē tegent Ooſtē vier Eylanden/ met Vee ende lieden beſet. Item dat machtich Eylant Iſlant/ Selant/ vā Ptolomeo Scavia oft Schādia genaēt / daer aē liggen Femara ende Gotlandia/ ende noch drye Eylanden Trinoantes die Eylanden in Europam toebehoorende/ ende noch meer vertelter Apianus/ ſoo ſy teghen den Polo over al ligghen aengeweſen/ leeſt hem.

¶ Een corte Wtpalinge der Fontieren/ Palen/ Bergen/ Wouden/ Vloeden/ volcken ende Steden Germanie/ van Bilibaldo Birkeymero/ wt veel Wereltſchrijvers ghetoghen ende ontbonden.

HOewel de Lantbeſchrijvers ghemeynelijck Germaniam van Gallia / dat is/ Duytſlandt van Vranckrijck/ metten vloedt des Rijns ſcheyden / ſo iſt nochtans ſeker / dat de Romeynen oock deſe Provintien/ die over Rhijn ligghen / dat eerſte ende tweede Germaniam ghenoemt hebben / dwelck ſy voorwaer niet ghedaen en hadden / wanneer ſy den Duytſchen ontrecken wilden / alle tghene dat over Rijn leyt/ welcke over langhe/ eer de Romeynen opt in Galliam gecomen zijn/ Galliam hebbē ingehadt eñ beſeten/ waer by ſy met zeden ende tonghen/ ſo Iulius Ceſar aenwijſt/ van den Gallis waren onderſcheyden. Daerom willen wy

Duytſlants ende Vranckrijcks ſcheydinghe.

Duytſchen eertijdts Vranckrijck ingehadt.

wp van dit deel Germanie dat over Rhijn leydt/ ende vanden Romeynen voortijts ter neder ghedruckt/ het beginsel nemen: ende ten eersten van Rhecia/ Norico/ ende Vindelicia/ die de Romeynen vanden tijt Augusti des Keysers af/ tot inden inbreuck Odoacris/ dat is/ by vijf hondert jaren ingehadt hebben. Daer af wat te voren inden Keyseren Chronijcke.

Rhecia/wattet in hem begrypt.

Begrijp ende Landen Rhetie.

VOortijden was onder den name Rhecia begrepen/ watter voor volcken ende Landen tusschen des Rhijns oorspronck/ den berch Adula ende den vloedt Aenus/ dat is/ dat daer in begrepen wort/ooc dat tusschen de Donauwe ende Italia tot na Veren ende Comum in Italien lach/ alsoo dat oock dat Curersche gheberchte/ Tridentmersche/Tirolensersche/ende dat Entzdal onder desen name begrepen wert/ wtghenomen Vindelicia/ dat is/ Beyerlandt/ oft Lechvelt/dwelck meer in Rhecia leydt/ dan daer aen stoot. Nv Rhecia houdt in hem menigerley volcken/ alle Schwaben over ghene zyde der Donauwe/Ries/ ende dat gheberchte. Nv de steden in Rhecia/ so sy voortijts na der Roomscher antiquiteyt ghenaemt werden/zijn:

Curia.		Cur.		
Bregetium.	heeten nv	Bregnitz.	gewisselijck.	
Sublavio.		Brixen.		
Abusiacum.		Fussen.		
Matreio.		Matran.		
Campodomum.		Kempten.		

Steden die aender Donaw ende andersints in Rhecia liggen/ van de Ouden alsoo ghenaemt.

Tragetium	de welcke Pirckey acht ende afmeet nv genaemt te zijne	Stoelinghen.
Brarodurum		Pfullendorp.
Dracuina		Ethinghen.
Viana		Wittenhoren.
Pheniana		Lovinghe.
Drusomagus		Memminghen.
Rostronemanice		Mondelheym.
Tarodunum		Riedlinghen.

Are Flavie/Nordling/ oft Heydenheym.
Rinsiana Giengen.
Alcinoeus Word/Aystadt/ of Wittenborch.

Vindelicia besluyt in hem/Beyerlant/Norckaw/ende Lechvelt.

Begrijp ende Landen Vindelicorum.

VIndelicia stoot aen Rheciam/ oft is veel meer daer in ghesloten/ eyndt hem teghent Oosten aenden vloedt Yn/ die tot Bassaw inde Donauwe valt/teghent Zuyden aent gheberchte/ teghent Noorden aen de Donauw/ daer in woonen nv meestendeel Beyeren/ doch aen de Lech een goet deel Swaben/ de welcke Strabo Licacios/Leckvelders noemt/die onder de Vindeliciis den voorprijs hebben.

Steden ende Vlecken Vindelicie/ voortijdts van de Voorvaders/ Romeynē/ende Ptolomeo anders/ ende nv anders ghenoemt.

Augusta Vindelicorum Augsburch.
Damasia/ Diessen by dat Meer Ambre.
Ambra Amber/ by den vloet van ghelijcken name.
Parthanum Partenkerck.
Inutrium Middelwout.
Cambodunum Kemmat.
Pontes Scaphonij Scheppeleren/ slechs een Clooster aen den vloet Isara.
Carrodunum Craepēborch/ by Waterborch.
Vallatum Villenback.
Fruxinum Vrepsinghe.
Isinisca Isen by Vrepsinghe.
Mocenia Motzinghe.
Pisonium/ Wisselborch/ tusschen Strupvinghe ende Deckendorp.
Medullum/Meldinghe by Muldorp.
Atilia/ Oudenburch niet verre van Nieuwenborch aen de Donauwe.
Cesarea/Reschnig/niet verre van Ingelstadt.
Sumuntrio/Hoogenweert een Clooster.
Abudiacum Danubianum/ Aback aen de Donauwe.
Aurisium Root.
Abusina Auensberch.
Exona/Exenborch/boven de Nieustadt.
Artobriga/Valtenborch/een Clooster boven Regensborch.
Abudiacum/Happinghe by Rosenheym.
Tigurina/ een Hooftstadt Norici/ oft Augusta Tiberij/Reghensborch.
Regium/ Rockinghe/ niet verre van Reghensborch.
Vetera Castra Pfeceren.
Augusta Acilia/Strupvinghe/ een oude Stadt/ die heden Azelborch ghenaemt wort.
Quintianis/ oft QuintianorumColonia/ Kutzinghe by Filshoven.
Beodurum oft Bocodurum/ oft Bolodurum/ oft Batabis/ van Ptolomeo Pedirum/ Bassam/ daer de Donauwe ende de Yn te samen comen.

Noricum ende sijn begrijp.

Landen ende begrijp Noricorum.

NOricum beghint aenden vloedt Yn/ ende streckt hem teghent Oosten tot aen Oostenrijck/ teghent Zuyden eyndet hem aent geberchte tot in Italiam/ teghent Noorden aende Donaw/ teghen het Westen woonen daer nv Beyeren in/ teghent Oosten ist een Landt aen de Ens ghenaemt vanden vloet Ems/ een deel Oostenrijck teghent Oosten/ teghent Zuyden een deel Stiermarck/int geberchte daer in woonen Carnici/Crabaten ende Sclavonen/ ende onder den naem Norico wort oock begrepen dat Hertochdom Gortz ende Cili.

Steden ende Vlecken in Norico.

Pontes Oeni Oeting.
Bidaio Loopen.
Bedacum Burckhuysen.
Iuviauitum Saltzburch.
Teurina oft Berunum/ Pernaw by het Kem Meer.
Aredata Lintz.
Gamanodurum Braunaw.
Ovilabis/Lambach/een Clooster nv aē de Ens gheleghen.
Lauriacum/ Lorck/ een Clooster by de Stadt Ens.
Gessodanum Ips.
Claudinum Melck.
Cetio Zeyselmuer.
Auguntum/Nieustadt/oft seer daer by.
Vacorium/ oft soo sommighe achten/ Sacarbancia Gretz.
Pedicum/Brug aen de Mur gheleghen.
Virunnum Jodenborch.
Ielia/Cili. Julium Carnicum/Villack.

Dat opperste Pannonia/ dat is/ Oostenrijck/ende sijn begrijp.

Oostenrijck eñ wat voor volckē daer in.

OOstenrijck/ andersins Pannonia superior ghenaemt/ eyndt hem teghent Westen aen Norico/tegent Oosten aen Vngeren/ van tZuyden aen Histria/ Illiria/etc. tegent Noorden aen de Donauwe. Nv woonē daer in Kerntē/ Stiermarckters/Oostenrijckers/Sclavē/Crabaters die volcken.

Steden ende Vlecken in Oostenrijck.

Julibona oft Vindobona/ oft Vindomana/

oft

oft Fauianis / Weene de Hooftstadt daerin.
Sabaria / Colonia divi Claudij / Stein aenden Anger.

Carnus	Presborch.
Muriala	Murreck.
Bregicium	Rab.
Carnunto	Prerernelle.
Petovium oft Patabium	Petau.
Nivodurum	Lapback.
Emona	Clemona.

Pannonia Inferior/dat neder Pannonia/nu Ungaria ghenoemt.

Dat Ungherlant bewoonen nu de Sclaven/Huni/Cuni/Jazigi/Sevēborgers/Duytschen/etc. aldermeest de Hongeren / die de Heerschappye daer in hebben.

Steden ende Vlecken in Hongheren.

Vimundria	Agram.
Salinum	Oeven.
Teutoburgum	Senna/Erdet.
Milatis	Vilack.
Syrnium	Symach.
Taurucum oft Alba Greca	Griecx Wittenborch.
Hermonactus	Kilia.
Zeugma	Clupsenborch.

Helvetij/Zwitzers oft Bontgenooten/haer steden ende Vlecken.

Switzerlāt ende syn begryp. Onder den name Helvetij / worden begrepen alle Zwitzers ende Bondtghenooten / tot aen Basel.

Lacus Brigantinus/ in welcken by Costentz den Rijn vloeyt / Constentzer Zee / dien aenroeren de Vindelici/so Strabo seyt.

Arber Felix.	Arben.
Gammodurum	Costentz.
Vitodurum	Winterduer.
Turegum oft Vagus Tigurinus/	Zurich.
Avanticum	Wibelsborch.
Solaturum	Solotoren.
Vindonissa oft Vindonis /	Windisch by Coninckxvelt.
Visoncium	Bisants.
Collium	Dol.
Nasium	Nansze.

Nae de Switsers woonen de Raurici / welcker Hooft is/ Augusta Rauricorum / Augst/ een dorp / een myle van Basel gheleghen. Basilia is ghewassen wt den val Auguste / Augsts. Strabo set daer nae Mediomateries. Nae dese hebben de Tribochi dit deel Aertrijcx ingehadt/ dwelck nu Elsaten wordt ghenaemt / tot aen de Sequanos eñ Heduos/ dat is Burgondien ende Lothringhen: Want doen de Huni den Scepter in hielden / noemden sy al dat sy in het Oosten hadden/ Oostenrijck/ ende wat sy in het Westen onder haer wierpen/Westenrijck. Strabo seydt/ dat Triugros die volcken zijn / aen Westenrijck stootende / tot welcker tijdt de Roomsche Keyseren by dese een brugghe over den Rhijn ghemaect hebben.

Breucomagus oft Monte Brisiaco/Brepsack.

Argentoratum	Straesborch.
Taberne	Zaberen.

Hier achten sommighe/ Argento Arina/ Colmar: Ellebum / Schletstadt te zijn: Maer sy missen verre/ want dese steden zijn aenden Rhijn gheleghen.

Volghen die Vangiones / de Spierers hoewel dattet int ghebruyck is / datmen de Wormsers Vangiones/ende dat Nemeti de Spieriers ghenaemt worden/maer verkeerdelick.

Berbetomagus / Spier. Ptolomeus teldt Straesborch onder de Vangiones/aen dese stooten de Nemeti/dese reycken tot aen Trier/ Rufiniana/ Worms. Neomagus/ Oppenheym / oft veel meer Spier / hoewel dattet niet daer sonder en is / datter sommighe zijn / die Rufinianam/ Spier maer Neomagum voor Worms achten/ ende Bauconum voor Oppentheym.

Aen dese stooten teghen Westen de Tryriers/ der welcker Landtschappen eens deels vanden Rijn tot aen de Mediomatrices reyckt/ diesghelycx tot aen de Menapios ende Mosam/also dat al tghene dat den Bisschop van Mentz heden in de Tryriersche gelegentheyt / den Rincouwer begrijp/ende om de gheleghentheyt der berghen Mosolle/tot over den Arduennam/oock al tghene dat inde Provintie / Westen-rijck ende Lutsenborch begrepen wort / voortijts altemael aen de Trierschen behoorde.

Rijnsteden aenden Rijn gelegen.

Moconnacum/Mentz. Bingium oft Vingio/ Binghen / daer nu de Nawe inden Rijn vloeyt. Rijn steden.
Legio Traiana/ Drechshuysen / quasi Traiani domus. Vosauia/andersins Ficelia/Opper Wesel/ daer is verslagen ende begraven Mammea/ een moeder Alexandri des Keysers. Alexanders moeder verslaghen.

Bodobriga	Popparden.

Confluentes / Covelentz / daer is dat stedeken Rugodolfi/Rigöl/ hoewel niet verre van Tryer een dorp is/oock van desen name/ ende aldaer is des oppersten oft hooghen Duytslandts Marcsteen/dwelck de Riviere Obrincus deylt/ soo dat daer na dat neder Duytslandt volcht.

Nu opt landt vanden Rijn ligghen / Augusta Treuirorum/Trier/Nouomagum/Nieumach/ een Dorp by Berkasteel / Pontes Sarni/ Sarbrug.

Deuro Corthorum/Arocort by de haven S. Nicolai. Matricorum oft Vinodorum/Diedenhoven aenden oever Moselle/van de Franchoysen Theodonis dorp ghenaemt/een stoel Caroli Magni.

Daer nae isser een ghekijf / welck de Riviere Obrincus zy/de welcke Ptol. over Mentz stelt. Ptolomei dwalinghe.
Sommighe achten dattet zy den Naum / die by Binghen in den Rijn vloeyt / sommighe achtent voor den Muene / maer Pirckeymerus houdt/ dattet sonder twijfel de Mosel zy/oft al wel Ptolomeus moghelijck wt ander lieden aensegghen bedroghen/der gheleghentheyt gefaelst heeft/ hy heeft oock sijn oorsake daer op/daerom dattet de Muene oft Naum niet zijn en can.

Ripuarij / die inder Trierscher Landtschappen/ontrent ende aen de Mosel/ Rijn/ ende Mosam sitten. Vanden Franchoysen wort Neustrasia ende Austrasia/Ripuaria ghenaemt. Ripuarij.

Van Couelens begint de ghelegentheyt Ubiorum / der welcker Landtschappen van weghen haerder goede gheloofweerdigher trouwe / van de Romeynen niet weynich ghemeerdert geworden is. Strabo seydt / dat Agrippa dese niet onwillich over ghene zijde van dwater ghevoert heeft. Deser steden zijn Autunaco oft Autiuiacum / Andernake: ten zy dat billicker onder de Triersché/dan onder de Ubiaensche steden getelt worde. Rigomagus/daer die Arar inden Rhijn vloeyt / Reynmeghen. Bonna / Bonne / daer teghen over leydt Genosia / daer Drusus / soo Florus aenwijst / den Rhijn een brugghe heeft toeghevoecht.

Agrippinensis Colonia / Colen / een Hooftstadt Ubiorum. Novesium/Nuys/welcke Tacitus in Lignis / ghelijck oock Geldubam te ligghen beschrijft. Colen een Hooftstadt Ubiorum.

Marcodurum	Dueren.
Duromagus	Duermegen.
Juliacum	Gulick.

Coriovalum/Aken/dwelck billicker aen de Menapios

napios dan aen de Obios behoordt.

Lugodunum	Sevenberghen.

Gelduba/ Geld/ by het Slot Linein / des Bisschops van Colen/ nv verdestrueert.

Menapÿ. Nv aen de Obios teghent Westen / stooten de Menapÿ / der welcker Landtschap voortÿdts seer verre om hem reyckte / tot aen dat ghebroken stedeken Castellum / dat Kessel ghenaemt is / ende onder haer ghebiet was dat landtschap dat wy nv Eifliam / Eyslandt noemen/ tot aen de Frontieren Morinorum / tot aent Graefschap Namurtie / Hertochdom Lymborch ende Valckenborch / oock tot over de Mosam / een deel Hannonie / tot aen de Picardÿ ende Eburones / aen beyde oevers der Mosa / soo Cesar ende Tacitus willen. Maer de Meyren Menapiorum / der welcker Strabo oock ghedenckt/ zÿn tusschen Eifliam ende Lymborch. Ten eynde Geldrie zÿn oock sommighe Meyren Menapiorum / in dat landt datmen heden den Voochdÿe/ met Gelderen noemt/ by Venlo ende Kempen. Strabo seyt / dat dit de laetste zÿn aen beyde de oevers.

Morini. Aen de Menapÿs hanghen de Morini/ welcker havens ende steden zÿn nv Gessoriacum/ nv Calis ghenoemt / andersins Icius portus / Castellum Kessel/ een gebroken stedeken. Vaganum/ een stedeken niet verre van Castello / Waghenheym. Tongheren een stadt.

Namurcum	Namuer.
Leodium	Luyck.
Atuacum oft Atvacutum	Maestricht.
Samobrina/ Cameracum/	Cameryck.
Teruana	Teruwaen.
Tornacum	Doornÿck.
Gessoriacum nauale	Ghent.
Lugodunum	Workem / oft S. Geertruyts berghe.

Batavi. Na dese volcht het Rÿck Batavorum/ Nv dese hadden in al wat daer leyt/ daer hem den Rÿn deylt / tusschen den Rhÿn ende de Mosa.

Hier is te mercken/ Ptolomeus set drie Hoofden oft ganghen des Rhÿns / die de Latini Hostia noemen. Strabo/ Pomponius Mela / Item Tacitus / setten alleen twee. Strabo acht wt Asinio / datmen die schelden sal / die meer dan twee ganghen / vaerden oft vloeden des Rhÿns te zÿn achten. Nv zÿnder tot onsen tÿden drie van de welcke een yeghelÿck schier een Eylandt maeckt. Maer oft den derden sindert eerst ghewornden zy / ende den nieuwen ganck ende ghebruyck ghewonnen hebbe/ oft van Tacito/ Mela/ ende Strabone niet bekent geworden en zÿn/ laet ick andere berichten. Twee Eylanden zÿnder nv tusschen des Rÿns hoofden oft vloeden/ namelick Batavorum ende Camenefatum/ andersins Vilania ghenaemt. Nv den derden wtloop oft deel des Rÿns maeckt oock een Ey-

Over Yssel. landt/ een deel Geldrie ende Traiectensis / ende wort nv dat Opper Eylant ghenoemt. Nv wort een goet deel Hollandts onder den naem Batavia begrepen/ ende dit deel dat tot onser Vaderen tÿdt van de Zee wech ghenomen is. Tacitus seydt / dat Batavi de voornaemste onder de Germanis geweest hebben/ ende dat de volcken Catthorum voortÿts van weghen eens oproers haer derwaerts in dese landen gevoecht hebben. Nv hoewel Batavia veel steden heeft/ so hebbender nochtans tot onsen tÿden weynich haer oude namen behouden.

Steden ende Vlecken.

Batavorum.

Traiectum	Vtrecht.
Portus Maniarmanis / oft Navalia /	Campen.
Vetera	Zanten.

Tiberiacum / niet verre van Zanten / Berick/ hoewel sommighe achten / Tiberiacum te legghen tusschen Colen ende Gulick/ ende moghelick Berghheym te zÿn. Baganum heeft sÿnen ouden naem behouden Bagenheym/ daer woonen de Arenacÿ.

Neomagus	Niemeghen.
Colonia Traiana	Keyser Weerd.
Calkiaci	Calcar Tacitus.

Batouodurum / een wtgheroyde Stadt / nochtans is daer af noch een beroemt Slot voor ooghen/ Batenborch ghenaemt. Vorderatum ende den Briel / beroemde Havens

Nv na de Batavis over Rhÿn / zÿn de volcken Busactori / die sommighe Bructores te zÿn willen/ ghelÿck oock Ptolomeus/ heden een deel Vrieslandts der welcker steden zÿn. Busactori of Bructeri.

Davantria	Deventer.
Suollis	Swolle.

Vidrus dien vloet loopt tusschen de Busacteren ende Vriesen / die dese volcken oock scheyt/ ende wordt heden dat swart water ghenaemt/ scheep-ryck.

Boven desen by den Rÿn woonen de Sicambri/ van de welcke de Francken oft Franchoysen haren oorspronck hebben / dwelck met veel Argumenten/ so Pirckeymerus aenwÿst/ mocht by ghebracht werden. De Gallische schrÿvers moghen segghen wat sy willen vanden Troyaensche oorspronck / Want de Sicambri vielen ter tÿdt Octaviam in dit landtschap / dat nv Franckrÿck int Oosten / Francia oft Franconia/ dat Franckenlande genaemt wort. Ontrent Wurtzborch zÿn sommige metter tÿt wederom opghebroken/ ende door Franckfort in Galliam ghevallen/ dit overwonnen ende beseten/ ende na haer Franciam / hen selfs Francos / de Vrÿe ghenaemt. Sicambri.

Longobardi / een deel des Graefschaps der Marck ende des Hertochdoms Montensis/ door deser ende der Sicambriers landtschap/ vloeyen drie Rivieren / de welcke alle ten laetsten inden Rhÿn vallen / Luppea de Lyppe/ die by Wesalia inden Rhÿn vloeyt / daer leydt een machtich Slot aenden Oever / Terlippe ghenaemt vanden Romeynen ghebouwt. De tweede Riviere / Rura de Roer/ in de berghen Cattorum ontspringhende vloeyt by Roerhort inden Rhÿn / wort van Tacito Adranus (somen afnemen mach) ghenaemt de derde Riviere Angra den Hangher / wort by Hangerhort metten Rÿn vermengt. Lōgobardi.

Daer nae volghen de Tengeri ende Ingriones / den Hoochrug ghenaemt / den Grave van Nassaw ende Conincksteyn toebehoorende / daer heden een deel van Hessenlandt is / tot aenden Rhÿn/ Westerwout/ ende Franckfort daer door vloeyt Lona de beroemde Riviere / die oock een goet deel Hassie bevochticht/ by Lonsteen inden Rhÿn. Het is eenen twÿfel oft de Romeynen dese Riviere ghewe ten hebben/ sy en ghedencken ymmers haerder niet. Tengeri eñ Ingriones.

Tacitus gheeft den Tengris dat lof te Peerde/ maer den Catthis te voete.

Pallas oft Cabellium/ dat Palsgraefschap.

Nae dese volghen Intuergi/ de landtschappen des Palsgraven van Heydelborch/ ende Berchstrate der welcker landt Renanus / Pallas oft Cabellinum noemt / in Duytsch/ Palts. Aen dese stooten de Vargiones / dat nv Franconia heet/ met het Bisdom des gheens van Wurtzborch. Sequuntur Chartini / de Wirtenbergers/ met de aenstootende Swaben. Intuergi eñ Vargiones. Charitīni.

Vespi stooten aen dese / de Marckgraefschap van Baden / ende dat Bruysgaw / daer aen stoot het Swartwout / ende de Woestÿne der Switzers. Vespi.

Nv

Nv over de Buſactoren teghen de Zee Oceanum/ligghen de Phriſij/de Vrieſlanders/ die tot aenden vloet Amaſum ende de Elve reycken ſoo Ptolomeus ſeyt. Amaſus de Emſe vloeyt in deſer Lantſchappen in de zee. *Vrieſlãders*

Dit Landts ſteden zijn/ Leeuwerden/ Groeninghen/ Embden/ Phabiranum/ Bremen oft Tecelia.

Cauchi. Boven deſe ligghen de Cauchi/ tot aen den vloedt Viſurgim ende Albim/ is nv eensdeels Sachſſen/ ende de lantſchappen des Hertochs van Lunenborch/ oock des Biſſchops van Bremen ende Hildeſheym. Tacitus ſeydt/dat ſy tot aen de Cattos reycken/ ende heetſe onder de Duytſchen de alder edelſte ende gherechtichſte.

Saxen. Deſen volghen de Saxen/ der welcker ſteden zijn Treba/ Heymborch/ Lyrimeris/ Lubeeck oft Muylheym: Want Lubeeck nieuwelijck ghebout is/ ende by avontueren niet ſo oudt als deſen name Lyrimeris.

Cherſoneſus Cimbrica beſluyt in hem dat Hertochdom Holſacie ende Schleſinitenſis/ ende dat Biſdom Ribenſem/ Viborgenſem ende Arthuſſienſem. De ſteden daer in zijn Haderſleven/ Flensborch/Sleeſwijck/etc.

Pharodini. Nae de Saxen vanden Chaluſo de Rivieren/ die heden de Drupn wort ghenaemt/ tot aen de Riviere Sueuum/ de Spree/ woonen de Pharodini/ der welcker ſteden zijn Laciburgium/ Sondt. Daer zijnder die dit Rockſtock te zijn achten.

Alſius/ Nieu Brandenborch/ Wiſmer/ Mollen.

Rockſtock dit Landtſchap is nv een deel des Hertochdoms van Megalobotch/ welcke Provincie tot aen de Viſtel eertijts de Sclavini/ Sorabes/ende Viltzi becommert hebben/ met welcke Carolus Magnus/de Coninghen van Denemarcken veel Oorloghen ghevoert hebben. De Riviere Suevus loopt by der ſtadt Sondt in de Duytſche zee.

Sideni ligghen aender Odera/in welcken niet een cleyn Riviere/ die Nuys ghenaemt wordt/ vloeyt/ ende by der Biſſchoplijcker ſtadt Caminum in de Duytſche zee vloeyt. Dat is heden een goet deel des Hertochdoms tot Mechelenborch ende Stettin. De ſtedẽ aldaer zijn Limoſaleum/ Lebus/ Jobinirium/ Bernaw/ Virunum/ Angermont/Gribſualdia.

Rutichij woonen aende Viſtel/ de Weexel/ der welcker ſteden zijn/ Rugium/ Camine/ Sturgim/ Graudnitz/ Kolberch/ Stolpe/ Lovenborch.

Pomeren. Dat Hertochdom Pomeren ſtoot daer aen. Item Lovenborch/ een oudt Vorſtendom der Hertoghen van Saxen.

Ptolomeus ſchrijft/ dat de Swaben Angillorum in Britaniam zijn ghetoghen/ende dat Eylant na haer Angliam ghenaemt hebben.

Sueui meẽ rugelop. Longobarders Swaven hebben haren Stoel in Italiam verſet/ ende dit Lant na haer Lombardiam ghenaemt/ der ſelven zijn weynich gheweeſt/maer ſo Tacitus ſchrijft/ſtrijtbaer.

Swaben Semnones zijn die/ daer nv de Brandenborchſe Marckgraefſchap is/ tot aen de Elve/ ende daer over tot aen de Riviere Sueiumi. Deſe zijn alle met hoopen wech ghetoghen/ alſoo dat aldaer gheenen voetſtap der Swaben meer en blijckt.

Bourgoenſche. Op deſe ſtooten de Burgoenſchen/die Plinius Burgundiones noemt/ die hebben haren ſtoel in Galliam verſet.

Maer tuſſchen de Cauchis ende Swaben woonden Buſactores/ ende onder deſe de Cheme/ daer nae de Angrivarij/ der welcker Hertoch hem ſelven de Biſſchop van Colen ſchrijft: nv woonen aldaer Weſtphali ende Ooſtphali: Daer zijn drye Biſdommen/ Bremenſis/ Badenbornenſis/ ende Monaſterienſis. Over die Viſurgim/ Weſſeram/ leyt dat Biſdom tot Hildeſheym/ dat Graefſchap Ravenſborch/ daer namaels de Nortmanni gheſeten hebben/ die Galliam herdt becommert hebben. De ſteden deſer volcken zijn/ Mediolanum/ dat is Monaſterium/ Teuderium/ Paderborn/ Statuans/ Oſenbrugghe. *Munſter.*

Over de Weſſera leydt Brunſwijck/ dier ſteden zijn/ Hildeſheym/ Tuliſurgium/ Brunſwijck. *Brunſwijck.*

Locobardi ende Dulingi zijn de volcken/daer nv de oude Maith is/ ende dat Biſdom Meydeborch/vanden ouden alſo ghenaemt. Die ſteden heeten Meſobium/ Meydenborch oft Melden/ des Biſdoms tot Halverſtadt.

Tuſſchen de Saxen ende Swaben ligghen Teutonarij ende Verumni. Deſer ſteden zijn/ Treba/Havelborch eẽ ſtadt ende Biſdom. Item Welſenaeck. *Teutonarij eñ Verumni*

Teutones ende Anarpi liggen daer na. Deſer ſteden zijn Berlin ende Brandenborch.

Tuſſchen de Rutichijs ende Burguntis woonen de Elveones/ welcker ſteden zijn nv Scurgium/Gaudnitz/Aſcaricadis/Toren. Onder de Sennonibus woonẽ de Jlinge/nv een deel Lauſnitz. Onder de Burguntis zijn de Luti Omani/ ende de Luti Dudini/ daer nv Stargadia is in Pomeren.

Onder de Jlingis op beyde zijden der Elve/ leven de Claucones/ daer nv Hetzberch is/ ende een deel Myſſen by Cerbſt.

Cheruſci woonen tuſſchen de Elve ende Weſſeram de Rivieren/ dat is in Duerınghen/ ende eensdeels in Saxen. Camani hebben voortijdts Miſſinam beſeten. *Camani/ Meiſſingh.*

Bonocheme de volcken tot Dreſem ende Crotowitz/voortijts alſo ghenaemt.

Batini daer nv dat Hertochdom Sagẽſis is.

Croronti/die volckẽ onder den berch/ daer nv Gerlitz ende Pautzen is/ met dander ſteden/ tot aen Polen.

Luti/ Buri/ deſe volcken reycken tot aen de Viſtel/daer nv de Schleſia is/ eñ daer de Hooftſtadt Breſlaw in leydt/ die Bugordis by den Wereltbeſchrijveren gheacht wort. Js oock een eynde van Polerlant.

Sidones die volcken alſoo ghenaemt/ daer nv dat Hertochdom Oppolenſis is/ daer nae de Cogni/ daer heden dat Hertochdom Teſchenſis is. Viſburgij ligghen aen Bohemer-woudt/ ontrent de ſtadt Olmitz/ nv een deel Merrhen lants.

Ptolomeus noemt Caſuarios/ Nerteroanos ende Danduros/ mogelick de volcken der Graven van Hennenberch/ ende de Landtſchappen die Rom ghenaemt worden/ ende Pachen/ met de ſteden Koberch/ Smalkal/ Egram/ ende andere.

Turones ende Martuingi ligghen onder deſe by avontueren de ghelegentheyt ontrent Amberch/ tot aen het Bohemerwoudt. Nochtans en wil Birckeymerus hier niet eyndelicks beſluyten.

Item hy laet hem bedunncken/ dat Cheruſci de Myſners zijn/ende Catthi de Heſſen/die voortijdts met de Cheruſcis om de Soutfonteyne tot Hall in Myſſen gheſtreden hebben/ ende die Cheruſcos metter tijt overwonnen/dwelck oock Tacitus ghedenckt/die dit volck met hoogen lof verheft: De Hooftſtadt noemt hy Matium moghelick Marchorch/ van andere Phegarum ghenaemt.

Boven de Catthis woonen Tubanti/ heden wort dit lant genaemt Eſbelt ende Sil vahartz.

Daer na aen de bergen Sudetis liggen Theurocheme/nv Foitlandia/de inwoonders Foitlanders ghenaemt.

Beneden aen de berghen hieten voortijts de volcken Varisci/daer nv de stadt Bamberch leyt/met het stedeken Holvelt/Kulmback/Peyrreut/Hof/etc.

Vier scheeprijcke wateren ontspringende wt eenen berch.

In dit landt is eenen (doch rijcken) berch/daer wt vier scheeprijcke wateren ontspringen daer toe die teghen de vier hoecken der Werelt loopen. De Eger vloeyt teghent Oosten/ende wort in Bohemen metter Elve vermengt/de Nab vloeyt teghent Zuyden/ende coemt ten laetsten in de Donauwe/den Sal vloeyt tegēt Noorden/ende wort oock van der Elve opghevanghen/den Muen vloeyt tegent Westen/ende ten laetsten inden Rijn.

Onder de Martumgis waren de Churiones/Chetuarij/Parmecampi aen de Donauwe daer nv een deel Oostenrijcx is/ende Krembs Znaem/ende Niclaesborch/etc.

Daer na woonden de Marcomanni/daer nv Merrhen is. Dit volck heeft veel oorloghen ende victorien met de Romeynen ghehadt ende streckt tot aen de Donauwe/heeft voornamelicke steden/Presborch/Brun/Olmits/Eburum.

Onder het Swart oft Bohemerwout waren de Quadi/daer zijn nv de stedekens Kam/Kalmont/Gravenauwe/tot aen de Donauwe teghen tZuyden.

Int Bohemerwoudt zijn de Bohemen/die voortijts Boiohemi genaemt ghewoorden zijn/met het wout besloten. Dit lant hebben voortijdts Longobarden/Marcomanni/eñ Semnones/inckel Duytschen beseten: Maer als de Sclavini gheheel Europam overvielen/soo hebben sy dit Coninckrijck inghenomen/alle oude inwoonders daer wt gheiaecht/waer af sy noch haer sprake daer in behouden hebben/oft sy alschoone met Duytschen volcke omemgheit zijn. De steden daer in wierden van Tacito ende den Romeynen Coridorgis ende Mediolanium/moghelijck naemaels Pilsa ende Praghe van de nieuwe inwoonders ghenaemt.

Ditmarsē/ende alle oude volcken Germanie.

Daer nae vertelt Tacitus noch veel ander volcken Germanie/als Marsos/Bructeros/Tubantes/ende Visibetes/niet verre vanden Rijn gheleghen/hoewel Ptolomeus de Tubantes over de Catthos rotteert. De Morsi zijn noch overghebleven in Germania/in de Eylanden Diet/Marsis/in Saxenlant gheleghen/daer de Elve in de zee vloeyt/dat Eylant van die volcken also ghenaemt.

Bructeri en worden van Ptolomeo niet ghemelt/ten sy dattet de cleyn Busactores zijn/die Drusus verslagen heeft in een Scheepsoorloge aen de Ems/in welcker landt/in de plaetse der wtghedreven Bructeris/Cahmani ende Agrivarij ghetrocken zijn.

Voorts vertelt Tacitus/Matiacos/die wy de Batavi noemen/die van allen chijns vrij waren/ende alleen tot Oorloge ghebruyct/een volck van seer strijtbaren aerde.

De Visipios ende Tercheros schrijft Tacitus/ligghen seer na by de Cattio. Pto. en ghedenct haerder niet. Diesgelijcx Hermunduros laet Ptolom. onder wegen. Maer Tacitus seyt dat de Elve in deser lantschap ontspringt. Is dit waer/so zijn sy een deel Bohemerlants.

Ariorum/Helveconarum/ende veel ander Duytsche Namen ende Volcken/zijn gheheel wtgheroeyt/oft immers die namen verandert. Peucinos ende Basternos seyt Plinius/stooten aen de Walachey in Germania. Daer zijn oock noch heden Duytschen in Sevenbergen/maer of sy eerst derwaerts gecomen zijn/oft altijts dese vlecke ingehadt hebben/dat en can ick niet versekeren/noch voor de waerheyt bevestighen.

Rughen.

Dat Aertrijck Rugorum heeft noch dien naem behouden/om welcx tittel tot onsen tijden veel Vorsten krijuē/als de Marcgraue van Brandenborch/Hertoghe van Mechelenborch ende Pomeren/die haerselen Vorsten tot Rugen schrijven. Dese hebben oock een Eylant in aen der Spree daer sy inde Zee gaet.

De stedē Suianum noēt Tacitus/die ooc in Scheeps oorlogen dapper zijn souden/het zijn mogelic Sueden eñ Denemarckers/Plin. vertelt merckelicke Eylandē in Germania bewonden/de welcke sonder twijffel Sueden/Noorwegen/Denemarc/Islandia/Finlandia/Vermenlandia/Groēlandia/tot aē de wilde boschlieden/die Wildlapmanni genaēt wordē. Dat wterste deel deser Eylanden is met het teecken des Cruys Christi beteeckent/dwelck niemant sonder des Coninckx oorloof voorby gaen en mach/want daer is een vast Dwingslot/dat Wachthuys genaemt/derwaerts comē nochtans daghelijcx van tNoorden/van de bevrosen zee/wilde Barbarische lieden/Caroli ghenoemt eñ comen om coopmanschap in Groenlant met grooter macht ende toegerust er heyrcracht. Sueden en is niet over al metter Zee omsloten. De voornaemste stadt Norwegie is Berghen. Ende de voornaemste Hooftstadt Suetie is Stocholma. Maer de Hooftstadt in Denemarck is Coppenhagia.

Eylandē in Denemarcken.

Nv over de Eylanden in Denemarcken is een/Gotlant ghenoemt/daer in leyt de Kercke Pharensis/ende de stadt Vespu. Item een Eylant Schandia oft Scania/dat tot onsen tijden Schoonlant ghenaemt wort/met dander Eylanden die aen Denemarcken behooren.

Daer aen stootē op de rechte zijde der Duytsche Zee/de volcken Effluorum sose Tacitus noemt/dese zijn de Bruteni.

Na dese volghen de volcken Sitonum/moghelijck heden Eiflant ghenaemt. Dese set Tacitus voor den laetsten hoeck der volckeren Germanie/maer Pompo. Mela de Herminones. Maer Ptolome. beghint over de Weexel/Sarmaciam oft Polen in Europam/in welcke veel Duytsche volcken woonen/als de Githones/Alani/Rugi/Scyri/Vandali/ende oock alle Natien der Gotthorum/nae welcke wttocht haer de volcken Sclauen genaemt/in dit landt gheset hebben/een volck sonder getal dwelc heden boven Polen/alle dat Ruyssen ende Moscoviten landt/tot aen de bevrosen Zee/ende ooc den vloet Tanaim/ooc wat daer boven is/in heeft ende besit.

Maer Prussia ende Livonia/welcke voortijts Gotthia/int Oosten ghenaemt ghewe est heeft/tot aende riviere Naruam/ende wat ooc inde Veneetsche slippe oft boesem begrepen wordt/dat is heden den Duytschen Heerē onderworpen. Daer zijn veel steden eñ Bisdommē Sambiensis/Rugensis/Hayselensis/ende ten laetsten Revaliensis/de steden heeten eensdeels/Elbinghe/Arinel/een Slot ende Marieborch/Rega/Pornau/Haysel/Revalia etc.

Vistel oft Weyxel.

Daer loopē na de Vistele oft Weexele/de vloeden Chornus oft Possaria. Item Pregora oft Cherchim/ende de Nemel (oft Niemen na der Sclaven tonghe ghenaemt/die oock door der Moscoviters lant vloeyt) ende oock ander Rivierē/als Hillige/Turnuntus/Dina/Zuina/ende Binda/moghelyck andersins Chersinus ghenaemt. Item Anna/Narva/ende ander Rivieren wt Moscovia ontspringende/ende in de zee vlietende.

Moscovia vijf hondert mijlen lanc.

Nv Moscovia der Moscoviters Landt / beghint aen de zee Balcheo / teghen het Westen / ende reyckt tot over de vijf hondert Duytsche Mijlen int Oosten / alsoo de Moscoviters claerlijck aenwijsen / alsoo dattet verder reyckt dan de Riviere Tanaim / oock verder dan de Volga oft Rha de Rivieren / ende tot door Scitiam in Asia. Want Joannes des nv ghenoemden Basilij vader / heeft dit sijn Rijck seer ghemeerdert / ende tot sijn ghebiedt veel toegheworpen / als dat Landt Permeska / Corrhelam / ende int eynde Juhram / van waer voortydts de inwoonders in Hongheren haren stoel verset hebben / ghelijck noch wt de eenicheydt der spraken aengheWesen wordt : want noch heden spreken beyde dese volcken (soo verre van malcanderen gheleghen) een sprake / evenwel zijn die in Juhram wat grover van sprake ende zeden / want sy leven slechts vanden wildt-vanck ende visch-vanck : Sy en hebben gheensins gheen broodt / noch gheldt / ende dewijle sy anders niet en hebben / soo en gheven sy den Coninck anders niet tot tribuyt / dan menigherley huyden van dieren / ende sommighe groote costelicke visch-tanden / waer wt men alderley costelicke hechten aen de gheweeren maeckt / sonderlinge by den Turc hooghe gheacht. Voorts soo zijn oock een deel Tartari de Rosanenses ghenaemt / onder den Scepter der Moscoviten / anders stooten de Moscoviters teghent Oosten aende Tartaros / Savolhenses / Nahaienses / Sabolenses / etc. die Moscoviam met haren overval daghelijcks becommeren. Moscovia eyndt hem teghent Noorden aende ghevrosen zee Oceano / teghent Zuyden aende Littaw ende Ruyssen / ende aen eender groote wijde pleyne der Wijdtvelders.

Der Hongeren afcomste.

Nv van Littaw ende Ruyssen heeft den Coninck der Moscoviten voor den teghenwoordighen Basilio / Joannes sijn vader / dat Hertochdom Novogird ende Mozaisensem afghedronghen / maer den tegenwoordighen Coninck Basilius sijn soon / Ploscoviensem / Smolensem / met veel ander stucke der Litauwers en Retzen afghenomen. Der Ruyssen ende Moscoviters sprake is Sclavonisch / sy houden in haer Religie in veel dinghen der Grieken ghebruyck. Maer d'ander volcken die de Littauwers ende Moscoviten beheerschappen / hebben een yeghelijck sijn eyghen sprake. De Hooftstadt in Moscovia daer de Coninck Hof houdt / heet ghelijck dat landt Moscovia / daer door vloeyt oock een seer groote Riviere van desen name.

Moscovia een Stadt / Landt ende Riviere.

Moscovia is een machtighe groote Stadt / maer meest al (behalven des Conincks Hof) van oudt ghebout / ende 'eydt vander Stadt Smol / die in Ruyssen de Hooftstadt is / hondert Duytsche mylen. Van Smol tot Volna de groote Stadt Ruttenorum is hondert en twintich Duytsche mijlen. Van Volna tot Crakaw / zijn wat meer dan hondert Duytsche mijlē / also datter vā Crakava tot na Moscovia drye hondert ende twintich Duytsche mijlen zijn / ende van Norenborch zijn wat over de hondert mijlen tot Crakaw / alsoo datter meer dan vier hondert groote Duytsche mijlen van Norenborch na Moscovia zijn.

Nv dit volck der Moscobiten is van grove zeden / daer toe groote dienstbaerheydt ende tyrannye onderworpen / alsoo dat al (ghelijck oock die by den Turck zijn) wat een yeghelick heeft / des Coninck eyghen te zijn ghesept wort / ende de Coninck houdet al voor sijn eyghendom / hy laet nochtans zijn onderdanen dat ghenyet ende ghebruyck als een eyghen Heere sijn eyghen lieden / evenwel niet langher dan hem gheluft / ende met sulcken conditie / dat sy hem gheven wat / wanneer / ende so veel als hy wil / oock haer selven / haer wijf ende kinderen.

In Moscovia en Turckye ist alle mael des Coninck eygen.

Nv Moscovia heeft veel volcken ende Landen / met spraken / zeden ende gheloven onderscheyden. Daer zijn onder ander / de Hyperborei / Basilici / Mosti / Modoce / Hippophagi / Zacrate / Sitardeni / Asei / Perierbidi / Taramate / Sarmates. Aen Asie Scithe / Phihiropha gi / Materi / met veel ander volcken. Boven dien zijn ten eynde Moscovie de onbekende Landen / nv Permeska / Cozella ende Jura / oft oudt Vngherlandt ghenaemt / daer af de Hongheren / soo ghehoort is / voortcomen.

In Moscovia ontspringhen de Rivieren / de Edel / dat is Rha oft Volga / Tanais / op ende wt eender pleyne / Zuina / Mosca oft Moscovia / Ocha / Mimula.

Gheleghentheyt der Littauwen.

Littania / Littauwe stoot teghent Noorden aender Moscoviten landt / teghent Westen aen Livoniam Lieflant / Pruyssen / ende Samagithiam / teghen het Oosten eyndet hem aende Rivieren Oskol / Jugra / Donietz / die alle in Tanaim vloeyen / teghent Zuyden aen Polen ende Russen stootende.

Dit volck heeft voortijdts onbekendt / ende den Russen oft Rhatzen onderdanich gheweest / maer heeft metter tijdt alsoo overhandt ghenomen / dat sy gheheel Russen haren Scepter hebben onderworpen / boven dien Lieflant / Pruyssen ende Polen met gheduerige oorlogen vermoeyt / alsoo dattet met dese Landen ghedaen gheweest hadde / waert dat het Cruys desen Landen te hulpe / teghen dese niet ghepredickt en hadde gheworden / ende dat gheheel Europa niet opgheweest en ware : Nochtans en hebben sy sonder een groote nederlaghe der Christenen niet moghen ghedempt worden / oft sy alwel groote schade daer teghen ontfanghen hebben. Ende desen Crijch heeft langen tijt gheduert / tot dat Jagellus der Littauwer Vorst met al sijn lant / en oock het Coninckrijck Polen / dat gheloove Christi (oft veel meer der Roomscher Kercken) hebben aenghenomen / ende dat Jagellus na ontfangen doop / Vladislaus ghenaemt gheworden is. Dit heeft hem verloopen Anno 1386. Van deser tijdt af is dat Coninckrijck Polen aen desen Stamme ghebleven.

Polen ende Littauwen tot het geloove gecomen.

Nv der Littauwers heerschappye zijn veel volcken onderworpen / ende oock veel Vorsten: Littauwers en Ruyssen oft Rhatzen / de Hooftstadt is Vilnaia / aen de Riviere Vilna van ghelijcken name ghebout. Boristhenes de Riviere ontspringt in Littauwē / ende vloeyt door Ruyssen in de zee. Dit volck heeft vierderley spraken / evenwel is de Duytsche ende Poolsche also daer ingheslopen / dat dese de ghemeynste zijn. Sy volghen het ghebruyck / gheboden ende gheloove der Roomscher Kercke. Ptolomeus vertelt aldaer Galindos / Bodinos / Sudinos / Sevinos / Amaxobios ende Cariones die volcken.

Roxolonia oft Russia / dat is Ruyssen / is tweerley / wit ende root / het stoot teghent Noorden aen Moscoviam ende Littaw / teghent Zuyden aende Valachey / etc. teghent Westen aen Polen ende Massoviam / daer voortijdts de Massagete in ghewoont hebben. Item de Alani / Hamoxobij / Jaziges / Roxalani / Chuni / Peucini / Bastarne / Amodoci / Navari / Tirangide / Sauromate / Githomes / Sciri / Vandali / Gepide / Heruli / Taiphali / Carpi / ende ander volckē Gothorum / die haer in twee volcken gedeelt hebben : die int Oosten trockē / ende Tauricam Chersonesum innamen / hieten Ostragothi / maer die haer int Westen begaven / Visigothi / in welcke plaetse de Sclaven zijn ghecomen / alsoo de sprake betuycht.

Nv is Ruyssia/ Ruyssen / onder de heerschappije der Littauwers/wtghenomen dat de Moscoviten daer af ghescheurt hebben. Dit landt/ hoewel dattet van vee/ koorn/ ende honich rijck is / sonderlinghe dat deel daer in / Podolia ghenaemt/ soo ist nochtans door den dagelijcxschen overval der Turcken ende Tartaren alsoo verwoest / die derwaerts eenen wijé toegant hebbē.

Bisschop eñ Paus in Ruyssehen.

Nv Ruyssen heeft veel naemachtighe steden/ maer seer ghebroken/sonderlinge Chiouia/ vande Tartaren omghekeert. Daer heeft eertijdts den Eertzbisschop ghese ten/ welcken voortijdts alle Bisschoppen Russie / Moldavie / Lithavie/ ende Valachie/gehoorsaem geweest hebben/ghelijck desen den Paus. Heden is Leopolis de Hoofstadt/ daer nae Halitz/beyde aende Riviere Gyra gheleghen/ met veel andere. Maer dat Hertochdom Smol / Plescouiense /ende Novigrad / zijn vande Moscoviten afghereten. De Ruyssen volghen tgheloove der Griecken / de sprake der Sclaven. Item het woonen oock in Ruyssen Armeni/groote Cooplieden/die inEgyptum/ Perseam ende Indiam/reysen/ende haer coopmanschap drijven / sy zijn over al door de Turcken ende Tartaren seker ende Tolvry. Dese vryheyt heeft hem Keyser Machomet verleét/ die by de Armenis onderhouden ende opghevoet ghewo rden is.

Gotthi Duytschen.

Nv de Gotthi hebben opt ende opt Duytsch ghesproken/ende haerselven Duytschen genoemt. Haer Vorsten hebben geduert tot op onsen tijt/ Vorsten van Mankuppe ghenaemt / die dit slot van het ghewel dt der Turcken ende Tartaren beschut hebben/ tot op den Keyser Machomet/die heeft Taffam omghekeert/de Tartaren sijnen Scepter onderworpen / hy heeft oock dit seer vast weerachtich Slot Mankup ghedestrueert / ende twee broeders (aen de welcke alle den Edeldom Gotthorum heeft opghehouden) daer in vermoort. Nv wt alle volcken Gotthorum en is in Germania gheen meer overbleven / dan Scyri oft Scyrij/de Stiermarckers/ende Turcilingi oft Turingi/de Duringhers.

Der Turckē oorspronck.

Voorts/die tot onsen tijden Turcken worden ghenaemt / hebben vande Tartaren haren oorspronck/dwelck niet alleenlijck ghelijcke sprake/ wijse/ ontrouwe / cleedinghe / ende spijse : Maer oock ghelijcken aert ende maniere te strijden/ oorloghen/ etc. aenwijsen. Daerom feylen dese verre / die dit oudt volck eerst van Turcimannis afgecomen/ oft Turcimannos te zijn/ voorgheven. Want voor dryehondert Jaeren en heeftmen schier niet vanden name der Tartaren ghewetent/ nae welcker toecoemste Ottomannus hem vande Tartaren ghedaen heeft/ ende met sijn Rot den naem Turce/dat is Turc aenghenomen / waer af de Tartari noch heden de Turcken haer ondersaten ende volck noemen/ die Godt om haerder sonden wille alsoo verhoocht hebbe / om haer te plaghen ende te straffen/ dewijle sy te vooren niet alleen haer onderdanen maer oock slechte nedere boerslieden onder henlieden gheweest hebben/dwelck sy met desen name Turck aenwijsen ende verstaen hebben willen.

Volcken die vandē Sclaven afcoinē vertelt.

Nv de Iberi/ Albani/ Circasse/ Gazari/ ende Menigrelli / comen al vande Sclaven af / in Crijchsloopen alsoo in dese Landen tot in Asiam gheneste lt/ende die Landen beseten / sy spreken na haerder spraken/volghen tghebruyck ende gheloove Grecorum / ende haer sprake is soo ghemeyn / van weghen der strenghe oorloghen tot inde Oosten / datmen door de ghantsche Turckye / sonderlinghe de Crijchslieden in des Soldaens Hof in Egypten/ende des Turcx tot Constantinopele/dese spraken spreeckt/ende voor andere int ghebruyck is.

Voorts soo zijn de Vinuli / Vendi/ Dorabi/ Viltzi / ende andere volcken Sclauorum / niet Vandali/so sommige achten: Maer hebben allēē dat vande Vandalis verlaten aertrijck beseten. Want men leest van geen grooter volck/dan der Sclaven / die voortijdts schier al het Oosten in Europa hebben beset / als Illiriam / Bohemiam/Polen/ Dalmatiam/tot aen de Sarmatische/ Balteische/ ende Adriatische Zee. Waert dat de Rijcken met het begrijpen alsoo wierden ghehouden ende gehanthaeft / soo wel als vercreghen/soo souden de Sclaven de Aldermachtichste ende alder Werelts Heeren zijn. Maer ghelijck de menschen/ steden/ natien / ende Rijcken haren opganck ende toenemen hebben/alsoo oock als sy tot haren voorghestelden ouderdom ende pale comen/hebben sy oock wederom haren onderganck ende afnemen / want het is eenmael besloten / datter niet bestandichs noch blijvelijcks hier in dese Wereldt zijn soude / op dat wy dese dingen niet en betrouwen/ ende ons selven hier bedden.

Berghen ende Wouden
Germanie.

Bergē ende Bosschen in Germania.

DE berghen die Hongheren / Polen / ende Duytslandt scheyden / Cremutz oft Seinnitz ghenaemt / set Ptolomeus voor deerste berghen Germanie.

De Berghen die schier int begin der Donauwe zijn / by Villingen/zijn nv eē deel des Swartenwouts.

Der Switzers woestijnen met het Breghentinische Wout /zijn nv deerste deelen des Swartenwouts/reyckende tot aent gheberchte.

De berghen Abuolij hebben menigherley namen/ende strecken veel tacken van hen/ ten eersten door des Marckgraven Landt van Baden / ende dat Hertochdom van Wirtenberch/ tot aenden Necker / doort Swabenlandt / tot aen de Riviere Cocerum / ende tot aen de Dauber/ daer nae teghen Franckenlandt nae Bemberch toe / maken sy dat Steegher wout / maer van den Necker tot aenden Muen / maken sy dat Otenwout / ende teghen over het Westerwout. Daer na reycken sy tot aen de Cattos/ dat is Hessenlandt / van welcken sy oock dat Franckenlandt deylen : aldaer wordt dat gheberchte oft dat wout Speshart ghenaemt / ende verstreckt hem tot aen Westphaliam/ den Rijn/ ende tot aen Colen.

Melicobus heeft van daer zijn beghinsel/ende verstreckt hem tot int Oosten/dat Harwout met Meysner gheberchte/ oft Berchwerck/ is eenen aenhanck der berghen Arnobij.

Volcht der Duringher wout / Semana ghenaemt : maer dat Bohemerwout omcingelt dat Bohemerlant in hemselvē rontomme / ende heet opt Latijn Silua Grabeta.

De Berghen Asciburgij / is dat gheberchte dat hem door Slesiam tot na Cracaw in Polen verstreckt.

Bamberger gheberchte.

De berghen Suden / is dat Barmberger gheberchte/daer op de Marckgrave van Brandenborch zijn landt ende steden heeft/ als Helveldt/ Culmback/ Peyreut/ Hof/met Foytlant. Onder dese bergen is dat eerstghemelde wout Grabeta.

Swert wout.

Daer tusschen ende het Poolsche gheberchte/ is het Wout Hercinia / het Swert wout / tot welcx eynde oft beghin (so Cesar schrijft) noch niemant comen en is/oft al wel sommighe veertich daghen daer in ghegaen hebben. Maer over dweers is het aen sommighe plaetsen neghen dachreysen / aen sommighe meer oft min

breet

brecdt / oft het alwel dickwils sijnen name verliest / ende na des landts ende der sprakeu aerdt / daert aen reyckt / den naem verandert / want het reyckt overmidts zijnder grootte / aen veel volcken. Dit hebben voortijdts / alsoo wt de Schrijvers deser dinghen claer is / de Duytschen bewoont / Jae daer is dat groot Duytslandt gheweest / maer nv bewoonent de Polacken oft Polners / ende Sclavoniers / tsamen met de Littawers ende Moscoviten.

Luna silva / is dat Bohemerwoudt / teghent Zuyden tot aen de Donauwe.

Berghen in Rhetia ende Vindelicia.

Nv de berghen in Rhecia ende Vindelicia / dat is / int Swaven ende Beyerlandt / is den berch Adula / by Chur ende Fussen / Chures gheberchte. Maer de berghen Grate / is tgheberchte daer de Leck ontspringt / tot aen Italien. Ende den berch Octa is de Saltzburghers gheberchte.

Dat gheberchte aender Ens is eerstelijck Cecius den berch / Stier oft Stiermarcker gheberchte. Den berch Carvanca / is dat gheberchte der Kerentes / Crabaten / ende Gotzensers. Ende dit is in eender somme te weten / hoewel de berghen in Duytslandt menigherley namen crijghen / soo beginnen sy nochtans alle aender selver gheberchte / ende verstrecken haer van daer herwaerdts ende ginswaerdts in de landen / tot dat sy haer wederom in haer selven buyghen / ende vlieten een goet deel aen Bohemer Woudt. Cesar noemet Duringer woudt Batenim / Ptolom. (soo ghehoort is) Semanna / van onsprekelicker grootte.

Berghe over Rhijn.

De berghen over Rhijn / Jura oft Jurassus / Switzers gheberchte / tot aende Allobrogenses.

Vogesi zijn de berghen door Lottringhe / over den Honsrug. Arduenna eertyts een groot gheberchte / tot onsen tijden een deel Eiflants. Strabo seyt / dat desen berch reyckt tot aen de Mormos / Arebates / Eburones / ende Menabios.

Van de berghen Ripheis ende Hiperboreis / waer af vele so veel schrijven / en canmen niet geweten welck sy zijn / oft waer sy ligghen / hoewel sy oock in Germania ligghen souden / ende nochtans vele Polen / Moscoviam / ende gheheel Germaniam doorreyst hebben.

Rivieren ende Wateren
Germanie.

Rivieren en wateren Germanie.

DE Rivieren der Duytscher Landen loopen sommighe inden Rhijn / Vistel / Elve / Donauwe / sommighe hebben haren ghanck voorts inde Duytsche zee / behalven de Riviere Athesis in de Adriatische zee.

Rivieren die inden Rhijn vlieten.

Inden Rhijn vloeyt de Ila / niet verre van Veltkercken / daer na de Ara / Lymacia / Rusia / seer ruysschende snelle Rivieren / die wt het Switzersche gheberchte haren oorspronck nemen.

Daer na den Necker / in welcken te voren loopen de Rivieren Cocerus / ende Jagesta / ende ander cleyne Rivieren. Daer na by Mentz / de Muene / maer eer dat die inden Rhijn loopt / soo neemt sy te voren oock veel Rivieren in ende met haer. Ten eersten de Regnitz / de welcke / na dien sy de Begnitz / die door Norenborch vloeyt / in haer neemt / soo vloeyt sy door Bomberch / niet verre van daer valt sy in de Muene.

Caroli Magni arbeyt / om de Muene inde Donauwe en inden Rhijn te leyden.

Daer heeft Carolus Magnus eenen grooten oncost gedaen eenen ghantschen Somer lanck / om de Muene in de Donauwe ende den Rhijn te leyden / doorgravende beyde door berghen ende dalen / alsoomen by Wittenborch ter selver plaetse noch de oude voetstappen voor ooghen siet / alsoo dat hy vanden Rhijn inde Muene / van de Muene inden Regnitz / vander Regnitz in Almonem / ende van daer in de Donauwe / ende alsoo van deen zee in dander schepen mochte.

Namaels valt de Tauber inden Rhijn / gheen cleyne Riviere. Daer nae gaet die Mosele / andersins Obrincus ghenaemt / by Covelentes inden Rhijn / nochtans neemt sy te voren boven Trier / de Riviere Sarum in haer / in welcke Sar te voren Blijsa ende Nida vloeyt. Boven dien loopt de Riviere Arar / die wt dat Triersche gheberchte ontspringt / met veel Rivieren ende Beken te voren ghemeerdert / boven Rigomag / inden Rhijn.

Maer op dander zijde vanden Rhijn vloeyt de Riviere Lona / door Hessenlandt / met veel invallende Rivieren / by Lonsteen inden Rhijn. Volgen de Rivieren Angra / Rura oft Adranus / ten laetsten Lupia / die by Wesel metten Rhijn vermengt wort.

Ten laetsten coemt oock de Mase inden Rhijn / maer eer dat den Rhijn der zee wort toegesegelt / so deylt hy hem in drye deelen / inden Waal / ende int Eylant dat nv Yssel wort genaemt / ten derden inden Leck: Ende door dese drye ghanghen valt hy ten laetsten in de Duytsche zee / evenwel bevochticht hy te voren Zeelant / Hollant / ende Vrieslant.

Rivieren die inde Donauwe vlieten.

Maer de Rivieren die inde Donauwe in vloeyen / zijn:

De Jler.

De Wernitz / Bernicus ghenaemt / by de Donauwe Woerd mijn Vaderlant.

De Leck / een snel ruysschende groot water by Lecksgmund onder Woerd / niet soo verre van Augsborch.

De vischrijcke Riviere Almonius gaet by Kelheym wt / inde Donauwe.

De Nab neemt de Viltz in haer / ende vloeyt by Regenborch inde Donauwe / Desghelijcken Regnus / daermen Sleckhuysen in vint / die daer Peerlen voortbrenghen.

De Jler / een groot snel water / vloeyt van het gheberchte door dat gantsch Beyerlant / ende nae dat sy veel Rivieren op vangt / vloeyt sy by Viltzhoven in de Donauwe.

De Ens een seer groote ende snel-loopende Riviere / wanneer sy voor Saltzborch door dat Entz-dal vloeyt / met veel ander in-loopende Rivieren ghemeerdert / soo loopt sy by Bassaw met eenen sulcken storm inde Donauwe / dat sy eenen goeden wech haren opghemerckten vloedt van verwe ende snelheydt wtgheteeckent / behoudt / ende met het water der Donauwe niet vermengt en wordt / ghelijckmen claerlijck wt de verwe een goet stuck weechs mach afnemen oft mercken.

Ilza		Ils.	
Crauna		Cruyn.	
Enesus		Ens.	Item de 2. Ri-
Ilga		Ichel.	vieren / Wag
Lepta	De	Lepta.	ende Grana.
Marchia of Marovia /		Marc.	
Arabon		Rab.	
Darus oft Dravus		Trab.	
Mura oft Murus		Mur.	

Tusschen dese en de Donauwe is den Coninck Ladislaus van Hongheren verslaghen ghewonden / vanden Turck / Anno 1527. Alle dese Rivieren vloeyen onder ende van boven Ween / in de Donauwe.

Tibiscus / de Teisz / een seer groot water.

Saus / de Saw / die by Chrijchs wittenborch in de Donauwe vloeyt.

Volghen de Rivieren Moschus / Rabosus / Ciabrius / Alutus / Hierassus / nv Pruth ghenaemt.

Rivieren die voor haer selfs in de groote Duitsche zee vallen.

Nv na den Rhijn gaen inde groote Duytsche zee / Vidrus / een swert water in Hessen ontspringhende / wt de berghen Cathorum.

Amasus / so hem Tacitus / oft Amasia / so hem

Strabo noemt/ op Duytsch / de Emse / daer in Stabo Lupiam ende Visurgim te vlieten voorgheeft maer met opentlicke dwalinghe/ so Pirckeymerus aenwijst: Want Lupios valt inden Rijn / maer Visurgis voor hemselfs inde groote Duytsche Zee.

Strabo dwaelt.

Visurgis is de Riviere Wassera / die neemt Fuldam/ Ederam/ Weram eñ Nidam in haer/ ende vloeyt door Saxen / by de steden Mindensem Werdensem/ Gottinghen/ ende Bremen heden/inde Zee.

Albis/de Elve/een groote Riviere/ in het Bohemische gheberchte haren oorspronck nemende/vangt de Multam / die door Praghe vloeyt/ op. Daer na de Egher/ Saam/ Ortellam/ende vloeyt voor Hamborch inde groote Zee Oceanum.

Tot deses Riviers wtganc liggen der Saxen Eylanden / daer de volcken Ditmarsi in woonen / een wildt / onghetemt / Crijchs / verwinnende volck/dat met veel victorien teghen de Denemarckers/ Hertogen wt der Slesten beroemt is.

Volcht dã Chalusus/ andersins Eudorus geacht / Sueuus de Spree / die in Bohemen ontspringt / eñ by Laciburgum ende de stadt Sundensem in de Zee vloeyt.

Viadus / de Oder / daer in vloeyt de Neussa / die door Schlesiam ende Vratisslauiam vloeyt / ten laetsten by Caminum in de Zee wtbreeckt.

Vistula oft Istula loopt door Cracouiam ende door Polen / sy neemt in haer / Drabaniz (de welcke sommighe Drabennam achten) ende vloeyt by Elbinghen ende Damiscum inde Codanum.

Daer nae vloeyt Chornus oft Passaria in de Zee.

Na desen loopt de Pregora/Nae desen Nemula / de Nyeme ghenaemt / in Littaw ontspronghen/in de Pruyssche Zee.

Daer na de Rivieren/Hilighe/ Poler/ Duna/ andersins Zuina oft Vinda ghenaemt / oock in Lithuania ontspringhende/ende by der stadt Riga inde Zee wtbrekende. Moghelick ist by Ptolomeo de Riviere Chersinus.

Daer na de Riviere Anne. Narua vloeyt by Revalia in de Zee/ende scheyt Moscoviter-landt ende Livoniam / den Duytschen Heeren onderworpen.

In Pontum ende Euxinum vloeyen Tyras ende Nester/ Boristenes den Neper/ die in Littaw ontspringt / ende schier te midden door Ruyssen vloeyt.

Tanais Don/ in Moscovia ontspringhende/ wt effenen lande ende wijden velde / ende gheensins van eenen Berch.

Item daer ontspringhen oock noch twee ander machtige Rivieren in Moscovia/ namelijck/ de Zupna ende Rha. Sy vloeyen wonderlijck/ een groote cromde / een wijle teghent Noorden/ daer na teghent Oosten/ten laetsten tegen tZuyden in de Zee Caspium.

Sommigher steden / oude ende nieuwe, Duytsche ende Latijnsche namen/eensdeels ghewisse eensdeels wt sommighe teghenworpingen afgenomen sose voortijden Ptolomeus / eñ so wijse nu noemen vã Bilibaldo Pirckeymero aengewesen.

Namen der steden/volcken eñ namẽ Germanie.

Rhetia dat Swaben-landt/ over ghene zijde der Donauwe/ tot aen tgheberchte.
Vindelicia/ nu Bavaria dat Beyerlant.
Noricum/ dat landt aender Entz.
Pannonia superior / nu Austria / Oostenrijck.
Pannonia inferior / nu Vngaria / Hongherlandt.
Marcomanni / Merheeren.
Cimbrica Chersonesus / dat Hertochdom Holsatie ende Schlevicensis.
Sicambria/dat nu de Motenses zijn.
Batavi / de Gheldersschen by den Rhijn / ende Walhalini / ende oock de Hollanders.
Ardvenna/nu Ardenna/ by Namurcam/ende is een groot deel des Bisdoms van Luyck/ende eẽ deel des Hertochdoms van Lutsenburch ende Gulick tot aen Colen.
Gallia Narbonensis   Provincia.
Gallia Comata   nu Francia.
Remi   Reins.
Sequani/dat Hertochdom van Burgundien. Beatus Rhenanus libro 1. Rerum Germanicorum seydt / dat gheheel Suntgaw/ het lantschap ontrent Colmar / ende dat gantsche Baesler Bisdom/tot aen Straesborgher lantschap/het lantschap Sequanorum zy.
Hedui / Die daer zijn onder het Graefschap tot Burgundien.
Allobroghes / nu Subandienses / tot over het Meyr Lemanum.
Aulerti   nu Aurelianenses.
Ambiani   Amiani.
Atrebates   Atrecht / de Bisschoplicke stadt heeft noch heden dien name.
Bribracte   Beurat.
Alepia   Alsetum.
Gergobia   Claramont.
Genebum   Orliens.
Gebenna   Geneber/ghewis/soo Cesar wil oft meynt.
Arar   Sagona.
Turones ende Veneti/nu Britanni.
Lacus Lemanus   Losanen dat Meer.
Britannia   nu Anglia ende Scotia.
Hibernia   een Eylandt Britannie teghent Oosten.
Dania   Denemarck.
Noruegia   Norweghen.
Suecia   Sueden.
Gottia   Gotlant een Eylant.
Schandia   Schoonlant.
Lusitania bevaet in hem Portugal/dat Coninckrijck Mursie/ende een deel Granate.
Galacia   Galacia.
Tarraconensis   Cathelania eñ Arragonia.
Betica   een deel Castilie ende oock Granate.
Hispalis   Sibilia.
Valeres   nu Croacia ghenaemt / Beatus Rhenanus.
Tribuli   Bulgari.
Misia   dat opperste Bosna.
Misia dat nederste Servia ende Rascia.
Dalmacia / nu Sclavonia / ende een goet deel Liburnie ende Histrie.
Illirij   Bosmenses ende Dalmatie.
Gete   nu Transsiluani/de Senenberghers.
Dacia   Valachia.
Tracie een groot deel / wort nu Rhomania ghenaemt
Macedonia   nu Albania.
Boecia tsamen met Phocide / nu Ducatrin oft Ducatus ghenaemt.
Attica / ende de gheleghentheyt Megarensis nu Setina ghenaemt.
Hellas met Locride Vlachia.
Etholia   Despotat.
Ambracia   Larta.

Pelops.

Peloponesus	Morea.
Isthmus	Hermilium.
Sparta	Misistratum.
Licia	Briqua.
Ionia	Quiscium.
Pontus	Trapesuntz oft Trapezus.
Berithum	Barut.
Epiphania	Alepum.
Memphis	Caprum.
Babilon	Boltach.
Aphrica	Barbaria.
Tuneta	Tunisi by Carthago.
Cumania	Tartarie/tusschen de Rivieren Rha en Tanaim.
Gedrosia/	Tarse / Guzerat / ende Cambeia.

Caramania ende Aria Turqueste/ende dat rÿck Duilcinde. Iberia ende Albania/nv Colchis/eñ een deel Cumanie.

India tusschen den vloet Gangen / nv Melibar oft Zulmanno ghenaemt / begrÿpt dat Coninckrÿck Decam/Calequut/Cochim/ Coulam/ Narsingam ende Otissam. Maer buyten de eerst vermelde Riviere/ dat rÿck Mazin/ Bangnelle/ Eracagni/Pego/ Ava/ Damasiam/ Tarnassari/tot aen Chersonesum Auream.

Insule Fortunate	nv Canarie.
Insule Hesperidum	nv Caput viride / dat Groenhooft ghenaemt.

Nv de steden ende landen in India worden nv anders dan van Ptol. ghenaemt.

Prassum	nv Mosambic.
Rapta	Quiloa.
Tonica	Mombaza.
Apotopa	Melinda.
Zingis	Zeila.
Mosilium	Cavaquin.
Dire	Babel Mendab/ ende de gelegentheyt ontrẽt Mecha/aen dander zÿde der rooder Zee.

Arabia felix/Leaman/tot aen Adem.

Badeo	Gida.
Muza	Maha.
Ozelis	Adem.
Siagros	Caput ende Frata.
Amuza	Ormus.
Alambater	Diu.
Manglossum	Goa.
Simpla	Calecut of Chosin.
Comaria	Comaria noch heden.
Colchi	Cael.
Aurea Chersonesus	Malaqua.
Sine	Schin.

Daer na is dat rÿcke van Cusch/ Zampa/ eñ Cathaio. Soo veel van de veranderinghen der namen in veel dinghen / daer af oock wat int beginsel der voorreden.

Nv van de zeden Germanie / Plinius lib. 4. cap. 14. vertelt vÿfderley gheslachten Germanorum / ende ghelÿck hem nv Germania voorder verstreckt / dan de Duytsche sprake / ja veel spraken spreeckt / alsoo ist oock met ghelooven/ zeden ende regimenten onderscheyden/ alsoo wy na ordeninghe hooren sullen.

Vander ouder Duytschen zeden ende staet voor Christi gheboorte/ wter tsamen ghelelesen antiquiteyt / ende van andere veranderingen ende vremde handelinghen der Duytscher Natien / Beati Rhenani Seletstadiensis/ wt de Boecken Rerum Germanicorum gheintituleert/ ghetoghen/ ende hier in gebracht.

Der Duytschen Regiment voor Christi gheboorte.

IN den eersten Boeck der Duytscher sakẽ/deylt Beatus Rhenanus Germaniam/in dat eerste ende tweede/ghelÿck vandere dat hooch eñ neder Duytslandt / ende vertelt wel by de dryehondert ende vijftich volcken des ouden Duytslants/ hy aenwÿst hier oock veel veranderinghen.

Ende seyt onder andere / dat voor der tÿt Julij des Keysers/dat is/voor Christi gheboorte/de Duytschen in grooter vryheyt pleghen te leven/ ende verhaelt wt Tacito/dat sy haer Coninghen niet wter gheboorte / maer wt de Edelheydt der deuchden hen ghesocht ende Vorsten vercoren hebben. Den Coninghen en was oock gheen oneyndelÿck ende vry ghewelt (Vt quod libeat liceat) maer haerder heerschappye was een pale ende mate ghestelt.

Haer Vorsten gingen meer met goede Exempelen dan met ghewelt den anderen voor. Van ghewichtighe saken raetsloegen de Vorsten/ van cleyne alleman/nochtans alsoo/ dat haer aenslaghen voor de Vorsten ghebracht wierden.

Der Coningẽ ende Vorsten lof en was de gheboorte niet/maer eẽ verstandich ouderdom/ edeldom der deuchden/ ende gheschicktelyckheyt om te oorloghen. De Vorsten setten / gaven ende namen steden ende dorpen rechten. Op het overspel hadden sy met grooter straffe opsicht.

Maer somtÿts saten sy gantsche nachtẽ over met eten ende drinckẽ/ niet alleen sdacchs / maer so Tacitus aenwÿst / dach ende nacht drincken en was niemanden schande.

Daer af hebben noch sommighe overbleven Feesten vander Heydenschap af / vander nacht haren name / als Kersavondt/ opt Hoochduypts Wÿn-nacht / sonder twÿffel vanden wÿn comende.

Kersavont/ Wÿn-nacht opt Hoochduypts waer af.

Hier voert Beatus een Epistel in / aen Paus Zachariam ghescreven: Als de Duytschen van deser ghewoonheyt eertÿts zÿn gestraft geworden / soo hebben sy de Roomsche ghewoonheydt voor ghewepndt/dat is/dat sy ontrent Kersttydt tot Roome om den Tempel S. Peters / na Heydensche zeden gedanst hebben / ende dese nachten ende daghen haer Tafel ghedeckt/ ende met spÿse ende dranck beladen / oock tot deser tÿdt niemandt sÿne ghebueren yet gheleent heeft / oock gheen vyer.

Daer wt blÿckt/dat de Romeynen oock eenen langhen tÿt dit ghebruyck hebben ghehadt / tot op Gregor. 3. die dese boose ghewoonheydt heeft afgeleyt/ ende als dat ghebruyck den ccp wederom oprichte / heeft het Zacharias gheheel wech ghenomen.

Hier vertelt Beatus menigherley oorloghen/ die de Duytschen onder henselfs/ aldermeest met de Romeynen ende ander aenstootende Natien/ als Crabaten/Enghelanders/ Italianen/ Galliche/etc. hebben gehadt/dat gheheel eerste Boeck doorgaens/hier te langhe te vertellen : sonderlinghe vertelt hy menigherley heyr-tochten ende reysen der Francken in menigerley Lantschap/ int tweede Boeck/ dwelck wel een eyghen Chronÿcke behoefde.

Item oock der Saxen/ Hessen/ Duringhers/ ende anderer Duytschen menigherley wttocht/ tot aent eynde des eersten Boecx.

Wanneer Duytslant tot het gheloove is bekeert ghewordden / ende hoe / oock hoe sy vander vryheyt totter knechtschap ghecomen zÿn.

HOewel ick weet / dat sommighe de bekeeringhe der Duytscher Natien Grego. 2. toeschrÿven / die Bonifacium een Enghelander in Germaniam daertoe seynde / so wil nochtans Rhenanus / dat dese het ghevallen Christelÿck gheloove in Germania slechs vernieut heeft:

Ghelÿck hoe eñ wanneer Duytslands tot het gheloove gecomen zy.

heeft: Want sy alleynskens wederom in haer oude Heydensche wijse waren ghetreden.

Daerom schuyven sommighe der selver bekeeringhe verder/ schier tot inden tijdt der Apostolen. Beatus Rhenanus probeert wt Hilario/ Beda/ende Ireneo/dat Duytschlant terstont na der Apostolen tijt totten gheloove ghecomen is/ dewijle Ireneus een Discipel Policarpi / des Discipels Joannis / int eerste boeck contra Hereses, der kercke in Germania ghedenckt/ ende Hilarius. Item Leo 1. de Paus tot de Bisschoppen Germanie schrijft. Beda seydt / dat Severus/een Discipel des Bisschops Lupi/den Trierschen eerst Christum heeft ghepredickt/ter tijt Valentiniani drie des Keysers. Beatus Rhenanus seydt/de Saxen/ Duringhers/ Vrieslanders / hebben van Wigbrodo (vanden Paus Sergio 1. derwaerts ghesonden) het Christelijcke gelaove ontfanghen/ Anno 600. en 84. Sommighe seggen van Materno / die wt bevel Petri des Apostels / aldereerst Germanie dat Evangelium ghepredickt heeft.

Tot Hellum het dorp drie mijlen weechs van Schletstadt gheleghen/ wort noch eenen Sarck ghetoont/waer in hy voortijdts langhe doot geleghen zy/maer het leven hem weder gegeven/op dat hy oock die van Trier ende Colen Christum predickte. Vele houdent voor een Fabel / maer Beatus Rhenanus en latet niet gheheel niet zijn. Maer ick twijfel/oft Germania tot op desen onsen tijt opt Christum door eyghen daer toe ghesonden Apostolen/ ghehoort hebbe / van het Roomsche gheloove lese ick wel/dwelck de Occidentsche kercken den Roomschen Bisschop schuldich zijn. Maer van Christo en weet ick niet oft ten ware dat meugelijck den spreuck Irenei yet totter sake dede: Want daer zijn terstont nae der Apostelen afganck wolven in de Cudde Christi ghevallen / alle dinck verstroyende/ ende den Antechrist en heeft niet reyns ghelaten / dat hy niet besmet en heeft / ende daer is een enckel nadoen ende Apenspel wt het Apostel Ampt gheworden.

Germanie Christus op een nieuwe ghepredickt/ door eyghen van Godt daer toe ghesonden Apostelen.

Tot Augsborch roemtmen Vdalricum / Afram/en Narcissum: tot Straetsborch Arbogastum: Kilianum dat Franckenlandt : Aistadt Wilibaldum: S. Wolfganck tot Reghensborch/ ende ander Bisdommen andere / als heylighe stichters / beghinners / oft ymmers vorderaers des gheloofs Christi. Rhenanus loochenet/ ende wil dat sy deses gheloofs gheen beghinners/ maer vorderaers oft wederoprechters gheweest hebben. Want sommighe achten / dattet by de Duytschen even wel door Apostolische mannen sy begonnen/schier ter tijdt der Apostelen: Maer wederom is vervallen/ ende in haren eersten Afgodischen aert gheslaghen (wantmen ymmers niet veel van haer Christelijck wesen ende leven hoordt oft leest in de Historiis) tot op Coninck Lodewijck / welcken de Fransoysen Clodoveum noemen'/ die wt gheloefte ende aendrijven sijns wijfs Gothel/daer toe ghepoort/het Christelijck gheloove aennam / met al sijn rijck/ ende wat hy verwinnelijcks onder hem bracht/ schreef hy altemael Christo toe / ende dwanck hen alsdan het gheloove Christi/ oock met onwille op.

Duytslant tot het gheloove ghedwonghen.

Alsoo moesten terstondt de Alemanni van de Francken neder gedruckt/ Item de Duringers Beyeren/ Saxen/ Sclaven / ten laetsten oock de Vriesen ende Hessen het ghemeyn geloove Christi aennemen/ende also wierden gantsche landen ghedoopt. Desen nootdwanck leestmen van Carolo Magno oock / die de Occidentsche kercken het Roomsche gheloove met ghewelt heeft opgezadelt / ende metten sweerde daer by behouden/ so dat op die tijt gheheele landen tot Christenen wierden / welck boven de conste Christi is / ghelijck als of tgheloove alle mans dinck ware/ dwelck voor de gheestelijcke ooren spottelijck ghenoech is te segghen / ende daer wert een Wet ghegheven / die den breeckers Vierdaechs oft Sondaechs een eewighe knechtschap dreyghde. Dat heeft gheduert tot op Carolum Mag. die heeft eerst gheheel met gheweldt daer in ghegrepen/ende het Roomsche gheloove/ oft (soot God behaecht) het Christelijck alle man opghezadelt/ so elders aenghewesen is. Want de Franchoysen van voorghemelden Clodoveo af/ hebben eenen langhen tijdt groote victorie ghehadt / ende metten Alemanus langhe om de heerschappije gheoorloght/niet anders dan gelijck de Romeynen met de Penis haer om dat Primaet getrabt hebben / tot dat de victorie by de Franchoysen ghebleven is/ van welcken alle knechtschap ende lijfeyghenschap in Germaniam af vloeydt. Daerom de rechte Wijse / recht vermoeden/ dat de Knechtschap der vryer Duytschen niet wt die oorloghen ontsproten zy / maer van de oorloghen ende ontallijcke victorien Clodovei teghen Germaniam. Daer wert oock om een yeghelijcke lichte beuselinghe eewighe Knechtsap tot Pena opgheset. Dese hieten Viscalini / dat is / des Coninex oft Fiscaels knechten / daerom dat haer lijf ende goet in de Camer des Coninex behoorde / den welcken nu den Coninc wt devotie de Stichten oft Cloosteren schanck / dat hieten Ecclesiastici servi, Clooster knechten: waer af de Abten noch dat recht innemen (die sonderlinghe veel lijfeyghen lieden hebben) na der Boeren doot dat besten Vee wt den stal te drijven / ende oock dat beste cleedt te nemen / hoe billick ende Christelijck / moghen andere oordeelen. Alsulck een fijn Christendom isser wt den nootdwanck ende de oorloghen wtghevloept. Maer een sulcke kercke/welcker fondament oorlogen is/moet sulcke Christenen hebben.

Tgheloove niet in menschē handē.

Knechtschap der Duytschē waer af.

Cloosteren oorspronc in Germania.

Nu soo en waerder doch veel dincks (dies de vermeynde Christenen nu sonder schaemte beroemt willen zijn) in de Wet niet toeghelaten geworden/veel weyniger inder volcomenheyt ende vryheydt des nieuwen Testaments/der welcker stucken eene is / eewigher knechtschap ende lijfeyghentschap/sonder eenighe vry jaer. Ick swijghe dat Erasmus seydt / dattet schandelijck is onder de Christenen (die eens Vaders kinderen / ende eens Christi broeders souden zijn) den name eens knechts te hooren.

Maer nu / hoe wel datter oock na de Joden nauwe een so machtich vry volck gheweest en is/ ende der vryheyt soo begheerende / als de Duytschen/ soo zijn sy nochtans wt crijchs nooden/ al soo ghehoort is / menichfuldich eyghen gheworden / ende in een onwillighe knechtschap gheraeckt.

Int beghintsel na der bovenghemelde Franchoysche oorloghe (welcke wy meest alle knechtschap in Germania schuldich zijn) heefter den onlijdelijcken last ende verdriet der knechtschap vele in de Cloosteren ghejaecht / ende tot Monicken ghemaeckt / op dat sy doch verlost wierden/ ende hebben haerselven alsoo willich in een ander / moghelijck lijdelijcker nochtans periculoser knechtschap ghestort.

Ende dit werde soo ghemeyn / datmen daer over een verbiedende Wet moeste maecken / de welcke heulieden dese wtvlucht niet toe en liet/ ten ware dan dat de Dorpen ende Vlecken met knechten ende boulieden besett waren / op dat de Ackers met dat Cloosterloopen niet gheheel verlaeten / tot verwoestinghen ligghen moesten / ende de knechten al in Cloosters en liepen.

Zeden ende Wetten der Franchoysen ende Duytschen / onder den Coninc ende Keyser in Vranckrijck.

T'Er tijdt als dat Coninckrijck der Franchoysen opquam / soo gheheel tot aen dat Roomsche Keyserdom / so begosten de Coningē wt haerder mildicheydt / sommighe Edellieden met de Gheestelicke Tienden ē Provenen / oft veel meer met der selver incomen ende ophefsinghen te begaven : Evenwel en hielden de Bisschoppen niet op / teghen dit misbruyck te roepen / als henlieden alleen billick wt de Wet toecomende.

Edellieden Provē vercregen ende Tiendē hoe.

Want int beginsel als den Roomschen Bisschop door sijn Legatien / oft somtijts met ghewelt der Keyseren / eē Natie beconte / het Roomsche Christelijck gheloove aen te nemen / soo begost oock terstont de gierichheydt der Bisschoppen / de lieden gheweldichlick te beconten / trocken daer op de letter des Evangeliums : Wie niet en verloochende al tghene dat hy besat / etc. ē alternael verliet / Acker / Beemde / etc. ē dat Gode / dat is henlieden / oft der kercken gave / die en mocht niet wel genesen / ende meer ander sprencken / aldermeest wt Mose vande tienden / welcken sprenck sy haest wederom int nieuwe Testament brochtē / als of hy niet geheel wech ghenomen en ware. Waermede sy vele wt het dwase volc daer toe beconten / sonderlinghe in de eerste hitte / namelijck / der Kercken schier meer te geven / dan sy vermochten. Veel onterfden haer kinderen / ende overgavē al haer goeden den Cloosteren / Stichten / Kercken / nochtans namen zijt als een Leen / vander Kercken (dese haer ghegeven goeden) wederom haer leven lanck te besitten / evenwel niet sonder een openbare insettinge / so Beatus oock vermelt. Maer na haer doot viel het der kercken geheel thuys / ē dat hiet: Wie my niet liever en heeft / dā wijf en kint / vader ē moeder / etc. Wāt wat der kercken ghegheven wert / dat leyden sy wt / God ghegheven te sijne / ende om Gods wille verlaten / Matth. 15. Marc. 7.

Hoe de Tiēdē ē goedē aē de kercke ghecomen zyn.

Als nv terstont Stichten ē Cloosteren rijck wierdē / ē datmen niet dan vā geven en preecte / als of God een Bedelaer / onser also behoefde / ende niet veel meer van te voren alle dinck zijn en ware / soo liepender vele wt de vrye ende knechten in de Cloosters / de vrye ende rijcke / so Beatus aenwijst / mits dat sy somtijts vā Monicken voorcomen / becout waren / op dat sy desen visch in haer Fuycke brachten. Oock lieten haer de vrye dies te lichter beconten / op dat sy de perijckelen der oorloghen ende Borgherlicke lasten ontgingen / weynige dreef haren geest ē conscientie daer in. De knechten (so gehoort is) wilden daer mede haer knechtschap af legghen: Waer by vanden Coninghen een wet gemaeckt werdt / dat gheenen vryen / sonder wetenschap ende wille des Coninrx / hem in eenighe Oorden begheven soude. Item / datmen sonder autentijcke ghetuygen / der kercken niet overgheven en soude / op dat den armen haer goet alsoo niet afghesmeeckt ende ontrocken en worde.

Doen ter tijdt warender oock veel saechter Wetten teghen de quaetdoenders / dan nv / ja sy hadden oock dat bescheren oft dat hayr af snijden voor een straffe / ende soo de Concordi ē tverbont der Elsaters ende Eedtghenooten aenwijst / also oock Rhenanus vermelt: Als yemandt de weerde eens Sikels oft twee stal oft roofde / werdt hy daer over beclaecht ende ghegrepen / die werdt op sijn hooft met huyt ende hayr tot op de ooren ghevilt / Corium cum capillis perdat. Soo hy ten tweedemnael begrepen / vier oft vijf Sikels weerde ghestolen oft gherooft te hebben bevonden werdt / moest hy een handt ter straffe gheven: De derde reyse aencomende / wert hy eerst sonder alle ghenade ghehanghen.

Siclus / een loot silvers / Autore Josepho.

Nv dit Boeck der oude Franchoysen oft Francken Wetten / vintmen noch in oude Liberijen / daer wt Beatus Rhenanus dese volghende ghetrocken heeft.

Wetten der Francken oft Franchoysen.

Den Bedelaers en sal doort landt te druggelen niet toeghelaten worden / maer een yegelijcke Stadt sal haer eygen Bedelaers onderhouden. Desen soo zijt vermoghen / ende dat sy niet wat metter handt en wercken / so en sal hen niemant yet gheven.

Dē Fieltē / Lantstrijckers / Slampampers / oft Termineerders / die met opsettinghen dat volck vleyen / sal gheweert worden.

Daer wert oock een ordinantie ende Wet in cleederen geset / ē dē overtreder veertich schellinghen ter straffe / den aenseggher ē vercondiger twintich schellinghen te loone opgeset. Die cleederen en can ic niet wel verduytschen / maer zijn seer slecht / dat beste ende costelijcste om dertich solidos / dat is schellinghen.

Een quaetdoender sal om sijn eerste misdaet een ooghe verliesen / om sijn ander den neuse / ten derden gericht worden van tleven ter doot.

Die openbare vyandtschap oft bysonderen Crijch niet verlatē oft afstaen en wil / als daer deen den anderen den doot sweert ende dreycht / oft begheert met hem ende den sijnen (dwelck noch heden in Hispania ghemeyn is) om een yegheliicke oorsaken in eenen bysonderen camp (welcken de Latini Duellum noemen) te treden / om hemselven te wreken / die sal voor den Coninck ghesonden worden.

Niemant en sal noch in oorlogē / noch thuys zijn gesellen / oft yemanden anders te drincken terghen oft aenbringhen.

So yemant droncken bevonden wordt / so sal hy wtgestocten zijnde / water drincken / so langhe / tot dat hy sijn quaet ende misdaet kent / bekent ende af bidt.

Wie totten Coninck oft inden Crijch treckt oft aftreckt / sal vanden Tol ende wechtribuyt ontsleghen zijn.

Van de dinghen die totter nootsakelijcker gheneringhe behooren (ten zy dan dat yemant daer mede wt vreemde landen hanteert / ende oock alle Rijpeerden en salmen gheenen Tol betalen.

Deser vryheyt souden sy oock ghebruycken / die de heylighe plaetsen besoecken.

Nv de Franchoysche Coninghen en hebben voor alle andere / haren Christelijcken yver niet meer bewesen / dan met onsprekelijck veel kercken / Stichten / ende Bisdommen te stichten / als Dagobertus / Costnitz / Straetsborch / etc. Carolus Magnus / als hy de Hunos oft Vngheren (die eenen langhen tijdt victoriooselijck aller Werelt rijckdommen te samen hadden ghebracht) onder hem wierp / soo heeft hy aller dinghen Rijckdommen hier tsamen aen Godtshuysen ghewepnt / ende Cloosters ghebouwt aen veel plaetsen in Occident / ende die daer toe met Renthen ende Provenen versien. Also heeft Clodoveus den eersten ghedoopten Coninc tot Vrācrijc dat Monster tot Straetsborch ter eere onser vrouwen (soo dat gheroep loopt) te bouwen begonnen. Diesghelijcx tot Mentz / Spier / Colen / ende elders / soomen afnemen mach.

Als nv Straetsborch ende ander steden veel aenval van vele leden / ende ten laetsten van Attila gheheel omghekeert wierden / so is nochtans den Godshuysen verschoont ghewordden / oock

Straetsborch gedestrueert / ē weder op ghebouwt.

oock van de Heydenen / op dat sy der Christenen Goden niet tegen haer en vertoornden / ende ongheluck creghen: Welcke kercken ende cloosteren naemaels oorsake hebben ghegheven / de steden wederom op te bouwen. Alsoo heeftmen eenen langhen tijt in dat ghebroken Straesborch gheleeft. Doen ter tijdt boudemen weynich huysen ontrent des Coninckx Palleys (die voortijts aldaer Hof hielt) weder op / nochtans sonder mueren / want het was doen een Dorp / alsoo Rhenanus acht / Coninckx hoven ghenaemt. Maer een weynich daer af stondt een clooster / daer een yegheliick die wat vermocht / opt naeste bouwen wilde / ende begonden dit met mueren te besluyten: Nochtans was dat Cloosterstedeken dat wijtste ende voornaemste deel daer in / ende is altijt alsoo voortaen ghebouwt ghewordden / dattet tot in desen circkel / omvanck / ende perck ghecomen / ende tot een soo grooten naemachtighen stadt toe ghewassen is.

Alsoo is oock Mentz / eertijdts verre van den Rhijn gheleghen / nu tot aenden Rhijn ghebouwt. Dit acht Beatus oock met Spier gheschiet te zijn.

Kercke goederen comen meest vã de Fransche Coninghen.

Nu / de rijckdommen der cloosteren / Bisdommen / Stichten / Hospitalen / comen aldermeest van Coningen ende Vorsten af / sonderlinge van die van Vranckrijck / also ghehoort is.

Aepsche volck.

Namaels zijn sy van het Aepsche volc (dwelck aen sijn Vorsten hangt / eñ met hem gelooft ende beweecht wordt / Jae al voor gout achten / wat haer voorganghers doen) ghemeerdert ghewordden. Daer om wy mogheliick lesen / datniet alleen Gallia / Anglia / Sclavonia / etc. Maer oock veel ander Landen / als haer Vorsten den Doop aennamen / hen den selven te lieve / ja niet alleen haer Hofghesin / maer dat gantsche Landt heeft laten doopen: Want het dul ghemeyn volc / dwelck altijt rijcdom ende wijsheyt sonder voordeel by malcanderen te zijn schat / acht de Vorsten (daerom dat sy machtich eñ rijck zijn) oock wijs / als die in haren oordeelen ende raden niet feylen en connen / ende wel so wijsen raet hebben / dat sy weten wat sy aennemen ende ghelooven / soot doch ghemeynlijck wel ontrent eenen Boerenstap feylt: Ende gelijck goede dagen ende gesontheyt selden met malcanderen over een comẽ / alsoo oock wijsheydt ende rijckdom nemmermeer. Alsoo dat oock Salomoni zijn rijckdom meer schade ende dwaesheyt heeft toeghevoecht dan hem sijn wijsheydt (door desen doorne der rijckdom versticht) nutte ghebracht heeft. Alsoo moet dat ghemeyn volck altijts bedroghen zijn / dwelck op menschen siet / aen sijnen Vorst haugt / ende op tvleesch / eenen soo verboden vermaledijden gront bouwt / ja den welcken recht is / wat sijnen blinden leyder recht is. Op dese wijse bevindet hem / hoe vleeschelijcker Wereldtlijcker Coninck / hoe dwaser dinck / hoe het dat dulle volck aenghenamer is / hoe dattet meer aenhanghers ende beschermers heeft. Saulem conde al tvolck wel lijden / ende was henlieden een goet Coninck / diesghelijcx Jeroboam / Achab / etc. Maer David / Salomon / eñ Ezechias en dochten niet. Hoe dickwils wert den vromen Moyses overvallen / die nochtans noch ghelt / Ossen / Ezels / oft eenighe haerder have oft goet opt begheert en hadde / dies hem gheheel Israel / deser sijnder onschult selfs ghetuyghenisse geven moeste / ende den welcken haer God so hooch beval / noch moeste hy quaet hooren / ende alle dat volck leydt hem dickwils alsoo op den hals / dat hy sijns levens niet seker en is / ende Gode claecht / ende recht als daerom murmureert ende onwillich is / dat hyse alsoo verdraghen moeste / Exod. 19. Num. 11. Wat moet den vromen Samuel lijden / die henlieden oock als Moyses

Goede dagẽ / rijcdom / ghesontheyt eñ wijsheyt / en staen niet in eenẽ stal.

voorghinck / ghelijck hijt met henselfs betuycht / sonder alle ghesoeck eenichs profijts / noch en holpt niet / alsoo de boecken der Coninghen uytwijsen / ja sy verwerpen ende verleggẽ ooc God / tot eenen Regeerder / die can henlieden noch veel weynigher recht doen / ende willen cort af eenen Coninck hebben. Daerom willen wy hier eenen nootsaeckelijcken ende nuttelijcken uytloop doen / van des dullen ghemeynen volcx Heromnes aert ende natuere / op dat niet alleen de Vorsten / maer oock alleman sie ende ghewaer worde / wat hy hem op tghemeyn volck verlaten / oft daer by soecken sal / oock dit het gemeyn volck (waer onder oock vele uyt de gheleerde behooren / ende billick ghetelt worden) als eenen spieghel voor de ooghen stellen / op dattet hemselven daer in besie / wat een vroom Evangelisch gheselle dattet is.

Vander aengheboren eyghen dwaesheyt des ongestadigen wanckelbaren volcx Heromnes / ende van des ghemeynen mans (welcken Plato Beluam multorum capitum noemt) eygenschap / natuere / eñ aert.

Aert eñ natuere van Heronimes oft tgemeyn volck.

HOe dat de Heydenen altijdt den Christenen (alst in de Wereldt qualijck toegegaen heeft) den doren inden voet hebben ghestooten / Item van de natuere ende den aert des volcks / hebt ghy seer aerdighe ghetuychenissen der Historien / in mijn eerste Chronijcke vol te samen ghedraghen. Ooc hoe dat de Heydenen het ongeluc haren versuymden Godsdienst / ende der Christenen leeringhe / sulcx te wegen te bringhen / hebben toegheschreven / also oock Ciprianus contre Demetrianum daer teghen ghestelt is: de welcke verre een ander oorsake van alle qualijck-vaert der Wereldt opworpt / namelijck der menichfuldigher Afgoderije ende valschen Godsdienst / vã welck de Wereldt vol is / ende niet om der Christenenen oft Evangeliums wille van welcken weghe God de Landen dickwils vrede gheeft. Alsoo deden oock int oude Testament de Heydenen den Joden. Ende in somma / dat onschuldich Lam dat beneden aen de Beke drinckt / moet al tijdt den Wolf die boven aen staet / dat water bedroeft hebben / ende daerom ontghelden.

Ciprianus / waer af ongeluck ende cruycen comen.

Nu / van de dwaesheydt des Seuchschen / rarensen / oproerschen / wanckelbaren veelhoofdighen volcx / zijn alle boecken vol. Daerom Pythagoras bekent ende gheleert heeft / datmen den ghemeynen wech niet en sal wandelen / ende oock niet ghesint zijn als vele / maer als weynighe. Daer by wort het dul ghemeyn volck van sommige een veelhoofdich dier ghenaemt / dwelc alleen met het sevenhoofdich dier in Apo. 12. 13. 19. bleyt ende over een coemt / eñ andersins nergens met hemselven eens is / dan inder leughen ende boosheyt / tegen de waerheyt / ende dat sonder sinnen henen vaert ende swermt / alsoot ghelepdt wort van sijn voorganghers. Daerom lesen wy in de gheheele Schrift / dat het volck altijdt gheweest is gelijck zijn Coningen ende Priesters / also de Poët seyt: Dat beweechlijck volck wordt altijdt met sijnen Coninck verandert. Also ooc in Israel: Ghelijck den Coninck ende Paep / also is dat volck. Nu / wat het ghemeyn volck voor een grouwelijck onwetende veelhoofdich dier sy / heeft Moyses / dien sy dickwils benaut hebben ghemaeckt / wel ervarẽ / Exo. 14. 16. Nu. 20. ende overal. So zijn alle Historien vol bewegingen eñ oproerẽ / ja vol Dathans eñ Abirons / eñ de affectien regeren over al gheweldelijc / oock by de ghene / die de affectien leeren dooden / ende wat meer willen zijn dan Werelts / affectie / ende tgemeyn volc / ende gelijct altijt geweest heeft / alsoo gaetet nu voornamelijck inden loop / Een

dat volck elooft de uemehte te eue.

yegelijck gelooft den hoop ende der Overheyt te lieve/ alsomen op die plaetse gelooft daer hy is/ een Evangelische Vorst / een Evangelisch volc. Bohemen geeft veel Hussiten wt / oorsake: dat is aldaer de munte. Italia ende Hispania hebben haer Pausen ende Keysers/die en ghelooven niet onbillick / so sy achten / als haer voorganghers. De Vorsten die met Luthero stemmen/ hebben een Lutersch (oft soment noemt) Evangelisch volc. Merrhen geeft nu veel Doopers/ oorsake/ het is aldaer Leckmoes: Ende also ick besorghe/weynich hebben haers gheloofs eenen anderẽ gront/dan den gemeynen hoop eñ lantsgebruyck / ten sy datter somtijts eenen wt neuswijsheyt meer dan wt verstant / eenen anderen lande oft hoop yet te lieve ghelooft / so moet hy doch dẽ mont houdẽ/ ende dien lantgod aenbidden/ welcken hem zijn voorgesette Bisschoppen of voorganghers voordraghen/ het sy alschoon den rechten / oft een Beelt eñ afgod. Sterft een Vorst/ ende coemter eẽ ander aenrichter des gelooſs / terstont is dit Gods woort.

Bewegelijcheyt des volcks ende naerder Voorganders.

Also valt het gemeyn bewegelijck volck sonder eenigen gront herwaerts ende gintswaert/ eñ ooc de ghene / die somtijts haer voorgangers ende Bisschoppen willen zijn/ watter ganebaer is/ dies hebbẽ sy munte/eñ dorven haer ooc wel verluyden laten/alsoot haer Overheyt maeckt/ daer by willen sy als de ghehoorsame blijven. Siet daer / ende hoort wat een goet avonturier. Is dat niet goet spel? Ic meyne sy soudẽ Gods woort voeren / eñ daer mede oock de Overheyt leeren treffen eñ verheerẽ: Maer sy willent makẽ alsoot haer Leenheeren geerne hooren / ende diens liet singẽ/ diens broot sy eten / ia ghelijckmen van de Poloniers seyt: Gelooven wat haren Coninc gelooft / siet daer eenen wonder van de Papen eñ gheestelijcke hier en daer int landt/ hoe sy so fijn met alle winden connen seylen/ende de huycke na den windt hanghen / daer mede sy het dulle volck pluymstrijcken / eñ de Kaue den bry in strijckẽ/ op dat sy in vrede des volcx/ eere eñ goet vercrijgen. Also is essen de Paep / ghelijc dat volc/ Esa. 24. Gelijck ghesellt hem geern by gelijcke/ eñ eenen sulcken hoop en mach geen ander voorgangher lijden. Ick hebbe my dier avontuere dickwils verwondert / doorsake is/ men can metter waerheydt by het dulle volck/ dwelc leugenen bemint eñ soect/nerghens voort comen / het wil bedroghen eñ met leugenen ghe regeert zijn / ende men moettet een sulcken liedt singhen / salt danssen: Also oock Plato bekent heeft / datmen by dit ongetemde wilt Dier des gemeynen volcx/ metter waerheyt nerghens en can voortcomen / ende om welcx onwetentheyt wille niet seker en is (also zijne woorden luyden van Josepho tegen Appionem by gebracht) een warachtige meyninghe van Godt te bekennen/ waer by niet alleen de Propheten / Christus ende de Apostolen de huyt daerom hebben moeten gheven / maer oock sommighe vrome oprechte wijse Heydenen / als Socrates / Anaxagoras / Diagoras / die het gheme yn volck om haer afgoderije ende veelheyt der Goden / berispt hebben.

Het neuswijs volc bemint daghelijcxsche vernieuwinge.

Oock so bemint dat neuswijs gemeyn volck boven maten seere daghelijckssche vernieuwinghen / ende ghelijckt wanckelbaer is / wildet wel datter daghelijcx wat nieus ware/ ende hoe seer dattet na een dinck vertelt / soo hevet nochtans (terstont daer aen versadicht ende vernieuwuest zijnde) slechts alle daghe wat nieus voor. Desen aert des ghemeenen volcx/ aenwijsen alle Historien : want hoe neerstich dattet na een dinc is / men swijghe slechs stille / soo laet het dat metter tijdt selver vallen / ia wordet selve vyant/ sonderlinghe wanneer haer de sake omslaet/ende niet alsoot verhoepte/over dweers gaet. Dese affectie des gemeynen volcx/ hebben de oude Coninghen voortijden wel ghe weten. In somma / waer dat kintsche volck op plackt / ende als eenen swerm Byen aenvaldt/ dat is Heylichdom / daer mede vaert het voort/ ende wat ongheluck dat hem midts dese zijn dwaesheyt ende overgheloove / toecoemt / dies gheeft hy andere ghelooven de schult / ende treet alle ongheluck op zijn wederpartije: Als de Pause op de Lutersche / de Luterschen op den Paus / Swermers oft Doopers: Also swermt dat ghemeyn rasende volck henen / ende het is inckel Evangelium ende ghererechtichheyt / wat het hem selven voorneemt/ende eens becout zijnde / gevaet heeft. Ghelijck wy inden naesten oproer der Boeren ghesien hebben: Daer doen sy alle de ooren toe/ende en hooren niet alleen nemmermeer dat teghendeel/ maer vervolghent opt hoochste. Alle desen aert wijse ick daerom soo neerstich niet soo veel woorden aen / op dat wy dit veelhoofdich Dier leeren kennen / ende niet alsoo daer op en sien / als of het eenstemmich/ wijs ende vroom waere / ende oock een oordeel hadde / ende niet veel meer dul ende wtsinnich. Gelijck wy dan (dat te beclaghen is) veel goets inder Werelt soecken / ende ons laten droomen een gantsche Werelt vol Christenen / ende archwanen dat den ghemeynen man inckel heylichdom sy/ als stalie hy vol verstants: Daer mede verradẽ wy onse dwaesheyt/ dat wy niet en weten wat dit veelhoofdich Dier sy.

De Oude hebben de sake dieper aenghesien/ ende veel naerder gheraden / sonderlinghe die int regiment waren / die hebben den gemeynen Man wtgheleert / die niet oprechts oft ghesoutens lijden en can/diens stemme is: Nemo in nobis frugi viuat. Also Cicero tusc. Quest. aenwijst: Eñ de heylige schrift zijn affectie op veel plaetsen gheheel aerdich af contersept/sonderlinghe Sapient. 2. Jeremie 18. Ende so wy in Christo ende de Apostolen sien/ hoe Godtwillecoem sy der Werelt gheweest hebben.

In somma / waer desen Swerm aenvalt/ daer cleeft hy: Waer dit wilt onghetemt Dier henen raest/ daer wijcke als eenen Dronckaert/ alleman wt den wech/ oock een voeper hoys/ ia Godt selve. Sy zijn verlicht ghewarden/ende hebben den rechten Godsdienst (eenen langen tijdt bedroghen zijnde) ghegrepen: Loven daer af God/ diese wter duysternisse ghebrocht heeft: Maer alsment by het licht besiet / soo souden sy wel in een ander veel periculoser Zee vol Clippen / gheraect zijn. Nu voorts vanden aert des onbestandighen bewegheliijcken volcks / hoe het met zijn Oppersten hier ende daer voorts vaert / Item hoe dattet zijn boosheyt met anderen bedeckt ende onschuldicht / ende daer hy schuldich af is / anderen opleydt / ia hoe hijt altijdt als ghenen Wolf dat Lam wijt / dattet hem dwater bedroest heeft / willen wy in Historien sien.

Nature des ongestadelicken volcx af ghemaeckt in Historien eñ de Schrifte.

Ten eersten besiet des beweghelijcken volcx onghestadicheyt in gheheel Israel/ hoe Aaron/ Moyses / ende alle Richters eñ Coninghen met henlieden te doen hebben. Siet dẽ oproer Core/ Num. 16. Siet hoe dattet den vromen Gedeon gaet: Wat verdient Jephte met weldaet: Moyses/ Samuel met zijnder getrouwicheyt/ Item David? Inckel ondanck / oproer/ haet eñ nijt/ eñ hoe sy vromer Conîngen hadden / hoe sy ongehoorsamer waren. Wat moetwille eñ onsinnichheyt ghebruycken sy/ int begheeren eens Coninex / daer haer God als den trouwen hoecksteen/waerschout/ eñ hen te voren seyt/hoet henlieden gaen soude / noch en laten zijt niet achter. Ende in somma / de schrift en is schier niet dan eenen enckelen alarm ende oproer des dullen

volcks:

volcx: Oock zijn de boecken Josephi / ende alle Chronijcken daer af vol / hoewel sy haer met Joiada eñ andere dickwils clagelijck / vromesijck/ende goet ypocrijtsch stelden/so heeft doch altijt den wtganck geleert/ dattet inckel boeverije/eñ datter noyt geenē ernst by henlieden geweest/noch oyt van herten ghegaen en is.

Also bekeerde hem dat geheel Jsrael metten Coninck Josia/ende vielen niet van Godt/ dewijle hy leefde / 2.Par.34. Maer dattet hē niet van herten afgegaen en is/ eñ dē Coninc alleen daer mede geveynst hebben/wijst Jere.int 3.eñ Hose. int 5. claerlijck aen/ dewijle sy alleen om den Coninck wel te behagen / Godt int offeren sochten / soo langhe als de Coninck leefde / terstont nae zijn doot vielen sy wederom af/dwelc een aenwijsinghe is haerder lichtveerdichept/ dattet henlieden te voren niet en is ernst gheweest/maer inckel gheveynstheyt/om den vromen Coninck voor ooghen te dienen. Op dese wijse is oock dat dulle volc altemael eenderley eñ inckel Heylichdom metten vromen Ezechia/ een herte om Sennacherib te wederstaē/ nochtans ghetuycht de Historia der Chronijcken/ dat haer herte niet recht met Godt ghestaen en heeft. Waerby dat haer de Propheten so hardt aentasten/ voornamelijck Esaias. Also veynst de dwase menichte de Godsalichept / met eenen Godsalighen Coninck / ghelijct oock tot onsen tijden toegaet / Waer den Vorst de oore henen hangt / daer is dat dulle volck alreede van te voren aen. Js een Vorst / soo hy best mach/ Euangelisch/daer regenet Christenē / ende niemant en wil de laetste zijn inden Euangelio/ den Vorst te lieve. Maer is dat desen affsterft/ eñ een Nero volcht/help Godt/daer verdwijnē sy alle/eñ Heromnes verbliecht gelijc de Muggen inden Winter. Daer sietmen/ hoe dat Hofghesin soo fijns gulden Christenen zijn / die dat Cruys vliē als dē Duyvel/ ia niet en wetē wat Christus is/diēs woort sy nochtans in de wapens/schilden/harnas eñ herten te dragen ende hebben/willen ghesien zijn. Wilde God/ dattet henlieden alsoo in haer herte gehecht ware/ als in haer Liberije. Sy behoefden wel eenen Pythagoram ende Moysen / die hen leere / dat sy Gods beeltenisse op geen Ringen en staken / eñ zijnen name niet soo ydelijck ende vergheefs en voerden. Het gheloove (dwelck niet allemans dinck en is)en heeft oock noyt so ghemeyn gheweest/dattet Heromnes aengenomen/God gekent/ eñ aengebeden hebbe. Datter ooc Christo veel meer wt neuswijsheyt / dan wt liefde ende geneychden wille aengehanghen zijn/bewijst de Historie des Euangeliums claerlijc/aldermeest Christus/Joannis 6.

Qualis rex, talis Heromnes, id est, populus.

Tgheloove niet allemãs dinck.

De Turba blijft doch Werelt / eñ de Werelt Turba/que omnia turbat, so Joannes seyt/ dat sy den ghеest der waerheyt niet en mach aennemen/Joan.14. Noch de waerheyt vatten ende lief hebben / Luc.6. Gaet ghy nv henen / ende hout veel vanden grooten hoop / ende soect dat Euangelium by hen/oft in de Werelt. De Propheten seggen wel anders van tgemeyne volc/ Jer.7. De sonen vergaderen hout / de Vaders steken tvyer aen / de vrouwen kneen het deech/ op dat sy de Hemelsche Coninginne eenē koeck maken eñ vreemde Goden offeren / dat is / het bemint altemael Afgoderije/ het helpt ionck eñ out totten Afgoden dienst / gelijc ooc Jere.diesghelijcx int eynde des 5.cap. seyt: Ontsettinghe ende grouwelichept isser int lant/de Propheten hebben valschept geprophetiseert/ende de Priesters trecken tot haren handen/ende mijn volck heuet geern also.

Daerom dewijle dattet also mettē gemeynen man staet/dat die lofs weert zijn die henlieden mishaghen: wederom dat alle die quaet hooren moeten / den welcken dat ghemeyn volck wel spreeckt/ also dat haer lof schande is/ ende haer versmaetheyt een eere/soo Christus selver leert/ Luce 6. Soo moeten wy eenen verren af wech gaen/ van des gemeynen volcx (dat zijnen wech heenen loopt / als een onghetemt rasende peert totten Crijch) wech eñ loop / eñ verre anders gesint zijn/ dan zijn oordeel wtwijst/ ia stracks dat contrarie ende tegendeel. Dat ist / dat Pythagoras eñ oock Catho leert: Datmen die gemeyne welgebaende strate(die tot verderffenisse leydt/ Mat.7.) niet loopen en sal: Ende dat niet hooch heffen/ dat het gemeyn volck(dwelc dat licht voor duysternisse / wederom dat suer suet te zijn rekent/spreect Esaias int 5.) hooch acht so Catho seydt: Quod vile est charum, quod charum, vile putato, Eñ Christus Luc. 16. Wat der Werelt (dat is / alle natuerlijcke menschen / die na der Werelt/ eñ niet na God leven) hooge is/ dat is voor Godt eenen grouwel. Tot het ghemeyn volc behoorē ooc alle ongedoode natuerliche menschen / die gelijck gesint / daer mede in een gat blasen ende vleyen / het sy Vorst/ Doctoor/ oft Boer/ die na rijckdom/ eere/ ghewelt/ eñ wat dese Werelt verwondert eñ hooch heft/ soecken / eñ niet en weten wat rechte rijckdom/ wijsheyt/ vroomheydt/ goet leven/ lust/ eere/ eñ Eeldō is. Van desen verkeerden aert des volcx leest Erasmum / van het monster eens Christelicken Vorsts eñ Ridders / hoe vere datmē van des gemeynen mans meyninge/ die geen waerheyt can hooren oft lijdē moet affstaen / wilmen een Christen zijn.

Des gemeynen mãs lof is oneerlyck eñ lasterlyc.

Werelt alle natuerlijcke menschen.

Daerom seydt Christus den zijnen te voren/ hoe haer den grooten hoop aller menschen ontfangen soude / eñ haer woort eñ waerheyt aennemē/dat sy so onweerde gasten zijn sullen/ende wat geluck dat sy op aerden sullen verwachten/ namelijck/ den haet eñ nijt / vervolginge eñ den doot van alle menschen / oock van haer eyghen vrienden/ maechschap eñ huysgenooten / Mat. 10. Joan.15.16. Daerom studeert Paulus niet den menschen te behaghen / Gal. 1. Ja David seyt vrij wt / dat God der gener ghebeente vermorselen sal/ die de mensche/ (die van natueren boos is / leugenen bemint eñ soect / Psal.3.) behagē/ Psal. 52. Eñ Paulus seyt op de voorghemelde plaetse vrij wt: Jst dat hy dē menschē behaecht/ dat hy geen knecht Gods en is. Hy wil besluyten / datmen den grootē hoop moet mishagen/ wilmē God behaghen. Daerby alle diet metten grooten hoop houdē(gelijck de valsche Propheten/welcker acht eñ cracht is/dat sy velen behaghen/eñ een groote vergaderinghe aenrichten) die houdent metter Synagoghe des Duyvels / daer en is gheenen middel.

Men moet den grooten hoop mishagen/ salmen God behagē.

Hier merct oock wel / hoewel dat sevenhoofdich Dier(dat gemeyn volc) altijt arch is / leugen bemint eñ soect/ so hevet hem nochtans onder de Godsalige Coningen gheveynst/ eñ hem gestelt als of het eenen ijver hadde / om God eñ de Godsalichept / ende vysterlijck ghehuychelt: Maer also haest alst eenen Neronem gecreghen heeft / soo ist een inckel bloetdorstich Neronis familie gheweest/ende na zijnder aert wederom tot hem selven gecomen/ gelijc hem dat gemeyn Dier van Christo tot op Neronem/vā het bloet der Christenen onthielt / soo dat eenen achten mocht/ datter geē moort in hem en ware: maer hier reckt den Ezel de ooren voort / gelijck oock ter tijt Christi/ so dat alleman aē de Christenen tot Ridder wil worden / eñ zijn vroomheyt bewijsen/daer in/ dat hy zijn handen in haer bloet wascht/ daer begheeft hē al tgeheel huys toe/eñ dien sy een weynich tijts te voorē met Paulum ende onder gestropde cleederen / ende groot lof-

gesanck

ghesmaeckt tot Jerusalem hebben inghelept / dien cruycen sy in corte daghen daer nae. Daerom sult ghy voorts ende voorts in alle Cronijcken vinden / datter volck altijts is (oft hem ymmers stelt) ghelijck den Vorst is. Onder Domitiano ist altemael oproerich teghen de Christenen / een yeghelijck wil sijnen yver bewijsen / ende aen henlieden (sijnen Godt ter eere) een eere begaen / ham zijn God aen hen wreken / haest daer na vallen sy met Domitiano / als hy hier af een berou ontfinck / al wederomme / terstont is Christenen marteren / wederom een sonde by henlieden / dwelck te vooren eenen Godtsdienst was.

Onder Constantino vlieghen sy de Christenen toe / als de Mugghen inden Somer. Soo wert oock metten Coninck van Enghelant dat gantsche lant ende Coninckrijck op een tijt Christé alsoo / dattet recht als Christenen sneeude. Onder Constantio begheeft hem schier een gantsche Werelt vol Arrianen / onder den Paus Papisten / onder den Turck eenen hoop / ja enckel Machometanen.

Alsoo vaert dat onbesupst kintsche volck herwaerts ende gintswaerts / met zijn blinde leyders / ende glooft in somma voorts ende voorts wat zijn Heeren gelooven / ende alsomen gelooft daer hy is / sijne broederen / dat is den grooten hoop Heromnes te dienste / dit is sijns ghelooft gront ende steen. Hier mede hebt ghy den gemeynen man af gheconterfeyt / soo ick hope / met zijn eygen verwen / dwelck v tot veel dinghen dienen / ende v oordeel verscherpen sal / waer by ick desen wtloop ende wandelinge beyde nuttelijc en nootdich hebbe gheacht / beneersticht v slechs / desen niet te behaghen / noch mede te stemmen / (want wie mede aenbrijft / moet mede aen de galghe / Rom. 1.) maer vliet dit veelhoofdich Dier / met al zijn weten / doen ende laten / soo seer als ghy vlieden mocht. Het heeft Christo oock meer wt neuswijsheyt dan wt ernst ende devotie na ghegaen / ghelijck den wtganck bewijst. Het is enckel moetwille / ende kindtsche neuswijsheyt wat het begint / sonderlinghe bijtet gheern als een Peert in sijnen toom / ende haet diet vreesen moet / soo Josephus Lib. 4. Antiq. Cap. 2. aenwijst. Daerom en dorven hen de Heeren niet veel op het ghemeyn volck / sonderlinghe op haer hofgesin verlaten / want sy hebbense dickwils inden noot laten steken / ende op den aers sitten: Also wy van Dario een schoon Historie / van Alexandro / ende schier van alle Keyseren ghehoort hebben / in der Keysers Chronijcke / dat haer Hofghesinne somtijdts haer grootste vyanden gheweest hebben: Ende dat meer Pausen en Keyseré vā vrienden door fenijn ende ander practijcken zijn omghecomen / dan van vyanden.

Meer Pausen en Keysers door vrienden dan door vyanden omgecomen

In somma / het gemeyn volck / ende alle menschen op eenen hoop / zijn gheweken / ende wie hen betrout is oock gheweken. Wordt yemandt op my toornich / als of icks te veel maeckte / die vertoorne op Michea / Jeremia / Christo / Esdra / David ende alle Apostelen / die dit oock segghen / Mich. 7. Jere. 9. 17. Christus Matth. 10. Esdr. 4. David Psal. 4 38. 58, 62. Jan. 2. Daer waerschouwen sy ons trouwelijck / hoe wy ons voor de menschen wachten sullen / als voor een slaende Peert / in welck gheen trouwe / betrouwen / noch eerbaerheydt en is. Segt ghy: Daer zijn oft God wil / noch veel vrome menschen op aerden? Antwoorde. Hoort ghy niet wat Christus ende de Propheten segghen? Gheensins gheenen onder alle menschen kinderen.

Christenen en zijn geen menschen. Nieuwe Creatuere.

Daer en zijn gheen vrome dan Christenen / die wat anders zijn dan menschen / namelijck / een nieuwe Creatuere / Goden / ende kinderen des Alderhoochsten / ja warachtige kinderen Gods / die wt God ende niet van menschen / door middel des levendighen woordts ende onverderffelijcken zaets / ende niet van verganckelijcken zade des menschens / ja door den Geest wt God / ende niet wt den wille des vleeschs / noch wt het ghebloetsel / noch wt den wille des mans / ghebooren zijn / daerom Christus de wederghebooirte oock de verloocheninghe / affegginghe / sijns selfs / ende den haet der zielen so nootsakelijcken acht / datter gheenen oprechten / die totten Kercke Gods bequaem is / onder alle menschen kinderen en is / Psal. 14. 143.

Nootsakelijcke wedergeboorte.

Maer dese kinderen der Waerheydt ende des lichts / zijn alleen als reyne (welcken alle dinck reyn is) tot goede wercken bequaem / Titi 1. Prov. 21. Ende als dat volck Gods (dwelck hy hemselven tot een eyghendom bereydt ende vercoren heeft / op datter tot alle goede wercken gheschickt ende yverich ware / Titi 2. 3. Tim. 2. op beyde plaetsen int eynde des Capit.) daer toe ghewyet. Den anderen allen / den grooten hoop Heromnes / en is gheen dinck reyn / maer onreyn is beyde haren sin ende conscientie: ende of sy wel segghen dat sy Godt kennen / evenwel verloochenen sy hen sijns metten wercken / ende zijn tot alle goede wercken onbequaem / Titi 1. Want wat can der reyns van eenen onreynen ghesept oft ghedaen worden? Ecli. 34.

De herboren alleen tot goede wercken bequaem.

Daerom is (somen seyt) ghemeyn onreyn / en soo onreyn datter niet twee oft drie in een vlecke en zijn / alst aen een ghemeyn zijn / ghelooven / vroomheyt ende deelen gaet / dattet niet aent onreyn ende aen een hoven en gae / gelijck oock Christus seyt / Luc. 12. Vyf sullen in een huys wederspannich zijn twee tegen drye / etc. ende des menschen vyanden sullen zijn eyghen huysghenooten zijn. Waer by ons de Schrift so trouwelic waerschout / dat wy ons voor de menschē sullē wachten / eñ haer niet betrouwen / so te voren gehoort is / Mich. 7. Jere. 9. 17. Gelijck hen Christus selve niet goets toe betrout en heeft / Joan. 2. Dit oncruyt leyt hem slechts aen / waer gheluck is / ghelijck als de vliegen waer honich is. O hoeveel Heeren hebben sy in nooden verlaten ende laten steken / daer af is den Bybel ende alle Historien vol. Dese vlucht en swermt niet anders / niet meer gheluck / niet meer knecht / soeckt de Historien Alexand. Mag. ende Darij daer boven. Nu willen wy meer exempelen van dese onse leere voordraghen / op dat wy ymmers sien moghen / wat onse aertsche wijsheyt zy / alsoose S. Jacob capittel 3. afmaelt.

Niet meer geluck / niet meer knecht

Van waer den Rijckdommen den Stichten / Cloosteren / Godshuysen ende kercké in Occident / aldermeest in Germania aencomen.

Rijckdom der Kercken Germanie waer af.

HOewel de Decreten / de eerste ende grootste schenckinghen der Roomscher Kercken / Constantino Magno toeschrijven / soo verloochenet doch niet alleen Otto Frisinghensis / Anal. libr. 4. cap. 3. Euseb. libr. 4. cap. vlt. ende veel meer andere / in mijn voorgaende Chronijcke by den Historien Constantini aenghetoghen: maer oock voornamelijck ende bedudelijck Raphael Volat. Geog. lib. 3. daer hy oock geheel eyghentlijck noemt ende verteldt de Steden / Landen / Lieden / ende Coninckrijcken / die den goedē Pauschen Keyser Lodewijck / een soon Caroli Magni / den Roomschen Stoel gheschoncken heeft / Anno 835. dwelck anders valschelijck Constantino / so ghehoort is / wort toegheschreven / alsoot hem tgheestelijck recht verluyden laet. Waer by desen Keyser Lodewijck van Paus Pio / dat is / die Godsalich oft Christelijck toe ghenaemt ghewoorden is / ende van Pipino / Carolo Magno / Ludowico ende Lothario de Keyseren / de Coningen van Vranckrijck dien Titel vercregen hebben /

hebben / dat sy de alder Christelÿckste Coningen gheschreuen ende ghenaemt worden / daerom dat sy dat Pausdom also voort gheschouen/ ende de Roomsche kercke in een sulcke rÿckdom ende hoocheydt ghebracht hebben. Want den voorghemelden Pipinus / een Grootvader Ludouici / ende Carolus Magnus zÿn vader/ Lotharius zÿn broeder / bouen maten seer het Pausdom / goetwillighe/ gheneychde/ weldadighe knechten / hebben den Paus meer dan het Keyserdom ghedient/ ia hebben het Keyserdom/ dwelck haer niet toe en behoorde (dan so langhe als sy haer leven gheduerende int Ampt waren) den Paus vry overgheghevden / soo dat nv den Roomschen Keyser van het Roomsche Rÿck niet meer overschots en heeft / dan den enckelen name / ende ydelen Tÿtel / alsoo in mÿn voorgaende Chronÿcke ouervloedich ghehoort is.

Copÿe des Hooftbriefs der schenckinghe des Keyserdōs S. Petro.

Nv de Copÿe vanden Hooftbrief deser overghevinghe des Keyserdoms Ludouici des Keysers / die anderssins Constantino wordt toegheeyghent / ende ick niet en hebbe connen voorby gaen / luydt Libr. 3. Geog. by Volaterano aldus:

Inden name des Heeren God des Almachtigen Vaders/des Soons/ende heyligē Geests: Ick Keyser Lodewÿck verleene eñ overghevé v H. Sint Petro / den Vorst der Apostelen / ende door v uwen Vicario Heere Pascali oppersten Bisschop/ende sÿne nacomelingen in eewichyt/ de Stadt Rome met haerder Jurisdictie / met alle tghene dat ontrent dit aertrÿck leydt / Steden / Havens / tot vander Zeeplaetsen Hetrurie in Mediterranea / de oude stadt Balneo Regium / Viterbium/ Soanam / Populoniam/ Perusium / Maturanum / Sutrium / Nepe. Teghen Campanaim / Ananiam / Suginum/ Ferentium / Alatrum / Patricum / Frusinorum / met alle omligghende steden ende Dorpen: Oock den gantschen Exarchat tot Ravenna / ghelÿck loeflÿcker ghedachtenisse Carolus onsen vader / Pipinus onsen Grootvader / den H. S. Petro over langhe verleent heeft / namelÿck/ Ravennam/ Emiliam/ Bouiun/ Forumpopuli / Forumliuiij / Faventiam / Jmolam/ Bononiam / Ferrariam / Comaclum / Ceruiam/ Adriam. In Marcha/ Pisaurum/ Fanum/ Senogallaim / Anconam / Numanam / Auxinum / Esium / Forumsempronij / Feretrum/ Urbinum/ Valnense / Callium/ Luceolos / Engubium. In Campania/ Soram/ Aquinum / Arpinum/ Theanum/ Capuam. Ooc onse erfdeel/ onser heerschappÿe toebehoorende/ Beneven tannum/ Salernitanum / Calabrie/ Neder eñ opper Neapolitanum/ dat Hertochdom Spoletinum/ Tuderotriculum / Naruiam / ende de andere haerder heerschappÿen. Item / die in zalen der nederste Zee / Corsicam/ Sardiniam/ Siciliam/ dwelck altemael Carolus loeflÿcker ghedachtenisse onse vader/ Pipinus onse Grootvader/ door Atherium ende Minradum daer toe geschickte Abten S. Peter ende sÿnen nacomelinghen in schriften overghegeven hebben / alsoo bevestighen wÿt / ende mede stemmen in alle manieren.

Boven dien geven wy oock ghewelt den Oppersten Bisschop/ te benoemen/ bestemmen ende toe te legghen een Concilie / alleen dattet sonder tweedracht geschiede/ ende tot ons geschict/ ende tot onse nacomelingen altÿt Legaten ghesonden worden / wt liefde ende van vriendtschap wegen te versoecken/ gelÿckt ten tÿdē Caroli onses Groot-grootheeren/ Pipini onses grootheeren/ Caroli onses vaders ghewoonheyt is gheweest. Desen onsen wille bevestighen wy met schriften ende gesworen eede/ vast ende onwederroepelÿck te houden/ met voorts ende voorts bestandighen wille. Daerom hebben wy Heeren Pascali dat door eenen Legaet toeghesonden/ ende met mÿnder eygener handt onderschreven/ ic Lodewÿck/ etc. Het hebbent oock drie van sÿnen sonen/ thien Bisschoppen / acht Abten / vÿfthien Graven/ de Librerymeester/ Zeghelaer / Secretarius/ ende een Hostiarius onderschreven / Anno soo boven staet/ 835.

Hier coemt de schenckinghe Constantini te voorschÿn/ dit afschrift wort noch inder Liberÿe Vaticana behoudē/ die Ludouici/ ende niet Constantini is. Also hebben sy lant ende lieden vercreghen/ voornamelÿck Rome/ op dat zÿt tot eenen Spieghel (soo sy voorgaven) des Christelÿcken gheloofs mochten maken/ 6. Decretalium/ Tit. 6. Libr. 1. Cap. 17. Nunquid,

Nv/ op dat wy wederom op Carolum Magnum comen/ die onder alle Keyseren / niet alleen opt meeste/ Stichten/ Kercken/ ende Cloosteren int Occident ghebout heeft/ maer oock met jaerlÿcxsche Provenen/ Tollen/ ende costelÿcke Juweelen begaeft: Want als hy int achtste Jaer sÿns rÿcx de victorioose Hunos/ (die eenen langhen tÿdt alle de Werelt bestreden hadden / ende aller Wereldt goeden te samen ghebracht) met ghewelldigher handt / gheluckelÿck met haren Coninck ter neder leyde / soo vant hy een sulcken schat/ buyt/ ende roof/ datmen diesghelÿcks van gheenen Keyser oft Coninck van Vranckrÿck en leest: Doen achte hy voor andere dinghen billick te sÿne / eenen grooten deel der vercreghen schatten aen de Stichten ende Cloosters te weynden/ die dedet al zÿn voorvaders ende nacomelingen voor/ aen rÿckdom ende mildichept teghen de Godtshuysen / die hy herwaerts ende gintswaerts met hoopen boude. Van dien comen af de costelÿcke Juweelen des Stichts tot Mentz / voornamelÿck een Cruys Benna ghenaemt / van puer louter gout / duysent ende twee hondert Marck gouts swaer/ onder welck een sulck Versch ghelesen wert:

Auri sexcentas habet hæc Crux aurea libras.

Bouē mat[...] costelÿck Cruys ende Kelcken to[t] Mentz/ hon[...] dert duysen[t] vÿf duysen[t] vier honder[t] guldē weer[t]

Nv doet eē Libra/ 10. Dragmas/ oft 10. croonen / alsoo dat dit Cruys hondertmael duysent/ vÿf duysent / ende vier hondert gulden in gout heeft ghewEghen/ ende weert ghewEest is.

Item aldaer hebben ghewEest twee kelcken van gout / onder welcke den cleynsten achthien Marck van het alderbeste gout weerde / den grootsten een goet deel meer/ daer toe onder ende boven rondtsom met costelÿck edel ghesteente beset/ eens dweerschen vingers dick/ een elle hooghe / schier ghelÿck eenen Mortier / waer af den eenen een halve viertel terwe hiel. Hier laet ick onder weghen de costelÿcke Ornamenten/ Monstrantien te vertellen/ der welcker sommige hondert/ sommighe tsestich Marck gouts weert geacht wierden.

Desen Schat heeft aldereerst aenghegrepen ende minder gemaect/ Bisschop Rudolf/ eē broeder des Hertochs van Jeringen / die in de plaetse des verslaghen Bisschops Arnoldi vercoren wert/ dewelcke (op dat hy na ghewoonheyt Coninckljck inreedt/ ende in possessie besate / oock den Pallium van Rome redimeerde / so nam hy den voorschreven gulden Afgod Benna genaēt/ den eenen arm wech.

Desen voorghemelden grooten Carolus maeckte oock wt veel Bisdommen / Aertsbisdommen / als Mentz / Colen. Zÿn voorvader Dagobertus een Coninck van Vranckrÿck/ stichte oock so gehoort is/ sommige nieuwe Bisdommen/ als Straetsborch/ Costentz/ etc. Ende also ander Bisdommen/ Cloosters/ ende Stichten/ hebben ander Vorsten begonnen. Want ymmers int beginsel soo groote rÿckdommen niet

van

van bysonder schenckers / maer van groote Heeren afghecomen te zÿn / lichtelick afghenomen werden mach. Namaels heeftse de bedelrÿe ende ghemeyne handtreyckinghe / (dies gheen dinck rycker en is) ghehoopt / ghevordert / ende in sulcker weerden behouden / dattet altemael toeghenomen ende ghewoeckert heeft.

Hoe dat de Franchoysen voortÿts Duytsch hebben ghesproken.

Ghelÿck nu Gallia noch heden in Germaniam wordt gherekent / ende die volcken Franci int beginsel achter teghen de Duytsche zee / eertÿdts een eyghen volck / gheleghen / ende aen de Sachsen stootende / den stoel haers onvruchtbaren couden rÿcks / in Galliam hebben verset: Alsoo hebben sy oock met henlieden de Saxische boose Duytsche sprake daer in ghebracht / waer af noch hedensdaechs dat voorste deel Vranckrÿcks / Gallia Germanie / dat achterste / Gallia Romana by de Historiographis ghenaemt wort.

Dat dit pimmers sonder alle wederspreken waer zy / probeert Beatus Rhenanus machtich / dat hy ter tÿdt des naesten Rÿcksdaechs tot Ausborch / Anno 1550. van wegen der Boecken Livy / nae Frisinge in de Liberÿe des H. Corbiani zy ghetoghen / ende een oudt Boeck der Evangelien in Franchoyscher tonghe / over 600. Jaer gheschreven / soo hy claerlick aenwÿst / ghevonden heeft / schier als sy eerst tot Christo bekeert zÿn ghewordden / beschreven. Nu heeft dit Boeck een schoon voorreden / van letter tot letter also beghinnende:

Nu wil ick schriban unser heyl
Evangeliono deyl.
So wir nu hiar begunnon
In Franckisga zungun.

Hier merct een yegelÿck wel / dat dat Duytsch is / oft wÿt wel wat anders uytspreken. Ende Rhenanus brengt uyt den voorgemelden Boeck veel meer Exempelen voort. De oude Brieven in alle Natien / sonderlinghe voor hondert ende vÿftich Jaren oock in Duytscher Natie / zÿn altemael Latÿnsche / want de Duytschen niet soo gheschickt en waren / oft moghelick niet ghewoone / haer Notari-brieven ende handelinghen voor Recht in Duytsch te vervaten / ghelÿck sy nu anderhalf hondert Jaer herwaerdts begonnen / ende hoe lancks hoe meer tot op desen onsen tÿdt int ghebruyck ghecomen is: Want ghelÿck alle dinck opt hoochste ghecomen is / alsoo oock de Duytsche tonghe / wantmen inde oude Exemplaren voor hondert ende vÿftich Jaren gheen Duytsch woordt / veel weynigher eenich Boeck vindt / waer uyt blÿckelick is / datmen doen ter tÿt de Duytsche sprake niet gheschreven en heeft / behalven wat eerst aenghewesen is van de Franchoysen. Alsoo heeftmen oock de Ungherische redene eerst tot onsen tÿden begost te schrÿven. Hier seydt Rhenanus oock van eenen Fransoysch Duytschen Psalter / tot Straetsborch / by Johan Huttich.

Duytschen en hebben voortÿdts haer nootdruft in Duyts niet connen spreken / veel min schrÿven.

Dat betuycht oock Luitharius / die om sÿnen ghevanghen Sone te verlossen / in Saxen trock / als hem Berchtoldus den Hertoch van Saxen aensiende werdt / ende dat hy in Duytsch op Saxische sprake tot hem seyde: O ghy ouden grauwen hont / zÿt ghy dan hier? Soo verstondt hÿt terstondt / ende werdt door dese reden alsoo beweecht / dat hy onverwacht ende sÿns hoop volcks / met wreedtheydt ende grimmen op den Hertoghe hem haeste / ende met op en hiel / tot dat hy hem doorstack. Daerom is der Sachssen reden den Francke geheel nagebuerlick / verstandich / en toegeneycht geweest / en beyde quaet Duytsch / ghelÿck noch heden by den Sachssen.

Alsoo heeft Carolus Magnus den Maenden nae sÿnder sprake Namen opghheset / ende Januarium den Wintermaendt / Februarium dat is Sprokelle / Martium den Meerte / April de Paeschmaent / Mayum de Wÿnmaent / etc. ghenaemt. Daerom noch heden veel Duytsche woorden in Gallia zyn / ende de Franchoysche sprake recht als een vermengde sprake is uyt Latÿn oft Italiaensch / ende Duytsch tsamen ghelapt. Desghelÿcks bewijst oock Rhenanus / dat de Longobarden / Item oock de Burgunders / eertÿdts Duytsch hebben ghesproken. Maer wat de Romeynen onder haer brachten / daer beneerstichden sy haer oock haer sprake te leyden / op dat dies te meer vriendtschaps / ghehoorsaemheydts ende eendrachticheydts onder de ghelÿcke tonghen zÿn mochte / waer by alle treffelicke dinghen door Latÿnsche tonghe wert beschreven ende uytghevoert / Jae daer by is nu oock de tonghe der Romeynen op sommighe plaetsen aenghenomen ende gheleert (helemmert) alsoo dat sy oock noch Roomsch spreken / als sy uyt den handen der Romeynen comen. Daerom wierden op veel plaetsen Universiteyten opghheset / met Privilegien begaeft / op datmen aldaer beyde sprake ende Religie leerde. Daer af secht Rhenanus / dat noch heden alle tonghe vermengt / ende gheen meerder in haerder aert reyn en zy: Want men vint oock sommighe Hebreeusche woorden in Duytscher sprake / Item sommighe Latÿnsche.

Alle tonghen vermengt.

Beatus Rhenanus meynt / dat de Gallische oft Franchoysche redenen / eer dit landt van de Romeynen inghenomen / van de Francis bewoont / ende in een Provintie ghestelt is ghewordden / gheheel uytgheroeyt zÿn: Hoe wel Tacitus schrÿft / dat sy ghelÿck der Enghelanders landt / also oock haer sprake ghehadt hebben.

Nu voorts wat van Germania uyt Cornelio Tacito / ende andere: hoewel wat vanden voorseyden uyt Bilibaldo Birckeymero ontnomen / wederspannich / soo willen wy nochtans der anderen waen van Germania oock hooren ende vernemen.

Van Germania / haerder Beeltnisse / gheleghentheydt / volcken / policie / gheloven / begrÿpe / ende ghewoonheden / uyt Cornelio Tacito / Joanne Boemo Aubano / ende andere / wat besonders.

Germania een seer wyde Noordtsche gheleghentheydt Europe / van de Franchoysen metten Rhyn / van Oostenrÿck metter Donauwe uytgheteeckent. Maer nu schier noch soo veel Landen in hem ghevaet ende begrepen / nu ter tÿdt Windisch Landt / die volcken Bulgaros ofte Bulgariam / Rhetiam / Vindeliciam / Norckew / den Rhÿnstroom / die voortÿdts Galisch oft Franchoysch gheweest heeft / ende nu niet meer daer af hooren en wil. Item / de Switzers zÿn oock metter tÿdt in dese sprake ende name Duytscher landen ghecomen. Item een groote deel Italie / Cisalpine Gallie ghenaemt. Wel by na over drye hondert Jaren hebben de Duytsche Heeren Pruyssenlandt met sÿn Afgodisch volck met ghewelt aen Germaniam ghebracht / diesgelÿcks tot het geloove der Roomscher Kercke.

Duytslant / ende synen omvanck.

Nu gheheel Germania wordt in twee deelen ghedeylt / het deel totter gheberchte toe teghent Zuyden / wort dat Opper-Hooch-Duytslandt / d'ander deel teghent Noorden / dat Neder Germania / oft dat Neder-Duytslandt gheheeten: Begrÿpt in hem Franckenlandt / het welck hem een groot deel teghent Zuyden / in

Een ander uytdeylinge Germanie.

Hooch-Duytslandt verstreckt / daer na Hessiam / Lothringiam / Brabantiam / Gelriam / Zelandiam / Hollandiam / Phrisiam / Flandriam / Westvaliam / Saxoniam / Daciam / Penninsulam / Pomeranaim / Livoniam / Lieflandt oft Eyflandt / Merrhen / Bohemerlandt / Myssen / de Marck / Dueringherlandt / Nederlandt.

Hooch-Duytslandt begrijpt altemael in hem wat over ghene zijde der Donaw ende den Rhijn leydt / vanden vloet Magano / als Francken-landt / Schwaben / Beyren / Oostenrijck / Stiermarck / Athesim / Rhetiam oft Ries / Switz / Elsaet / den Rhijn-stroom tot aen Mentz / oock de Norkaw / Lechvelt / etc.

Germania heeft voortijts gheweest een raw onbouwelick vruchteloos landt / als Cornelius Tacitus schrijft / met grof volck beset / dwelck hem alsoo eenvoudich van het vee gheneerde / zy en ghebruyckten noch goudt / const / noch silver / daerom van dit duyster boersch landt weynich Historie-schrijvers te segghen weten. Maer nu ist alsoo toegherricht / met vaste steden / sloten / sterck strijtbaer volck / daer toe in alderley spraken ende consten soo sin-rijck ende voornamelick gheworden / dat sy noch de Franchoysen / Italianen oft Spaengiaerden en wijcken: Hoewel Pirckeymerus acht / Germaniam altijdt een naemachtich volck ende landt gheweest te zijn / maer dattet gheen Schrijvers ghehadt en heeft / die haer daden wt teeckenden. Dit Landtschap heeft van alle dinghen (ist niet overvloedt) noodtdruft / goeden hemel / locht / aertbodem / rivieren / berghen / heemden / dalen / ackerghebou / veel naemachtighe steden / landen / vlecken / lieden. Item van soete ende suere / warme fonteynen / van alderley metael so rijck / dat alle drie de eerst-ghenaemde landen / haer gout ende alderley metael door coopmanschap aldaer soecken. Item van veel vreemde vruchten / vruchtbaer boomen / een ghenoechsaem wellustich landt met een stout / bloedtgierich / doch teghen den vrienden een gastvry / vrolick / goetwillich / vriendelick / ende tot alle consten / saken ende hanteringhen een soo listich dapper volck / dat sy niemant naegaen en willen / in de oorloghen recht als een onoverwinnelick ende victorioos volck / dat alle volcken een verschricken is / welcken oock gheen avontuere of moedtwille te veel en is / dat alle spelen waeght / dat niemant waghen en wil / ende dat meer wt neus-wijsheydt dan wt noodt alle landen doorsweeft / ende alle zeen / Eylanden ende volcken tot aent eynde der werelt doorneuselen ende ervaren wil / ende een soo gheheel verweghen coen volck / dattet niet en siet / dattet niet en wil naedoen / ende als een Simme alderley cleedinghe / sprake ende spijse / draecht / spreeckt ende eet / alsoo dattet by velen een spreeckwoordt gheworden is.

Ghelegentheyt ende eyghenschap Germanie.

Haer gheloove / gheestelickheyt ende Religie is doorgaens Roomsch / tot op desen onsen tijdt / hebben drye ghelooven tsamen tot het Roomsche in Germania ghenestelt / ende veel aenhangs / namelick / het Luthersche oft Evangelische (soo zijt noemen /) Zwinghelsche oft Carelstadtsche / ende Dooperssche: Alsoo dat nauw half Duytslandt het Latijnsche gheloove meer en bekendt / ende der Roomscher Kercke eenen grooten afval ghesschiedt is / oock heymelick / by de ghene die hen voor haer Overheyt niet en dorven mercken laten. Daer af elders.

Gheloove Germanie.

De cleedinghe Germanie is menigherleye / daer toe by dit neus-wijs volck dickwils verandert / soo datter niemandt yet sekers af schrijven en can / nochtans is dat doorgaens ghemeyn / dat meest al haer cleedinghe verhackelt ende ghestuckt is / daer toe somtijdts van menigherley verwen ghedeelt / sy draghen heele ende afghesneden hoosen / breede bonetten ende mutzen is der Borghers dracht / der Boeren / vilten / hoeden ende leersen / ende altemael op menigherley maniere / nae ghebruyck des Landts / ende een yeghelicke Provintie heeft schier haer eyghen zeden / na het spreeckwoordt: Landtlijck / zedelijck. Nochtans is dit volck doorgaens evenwel meest een heusch / doch een hoochmoedich volck / teghen ander Natien / dat niemandt wijcken en wil / veel van hemselven houdt / ende niemandt by hem te rekenen yet wil laten wesen. Dit Landt heeft oock eenen strenghen Edeldom / dat in grooten overvloedt leeft / ende veel op sijn rustinghe / ruyterye / ghebeu / kinderen / etc. pocht / als wilden sy altijdt leven. Het heeft oock veel treffelicke heerschappen / vande welcke de onderdanen seer claghen / ende den welcken dat Wildt (d'welck sy oock op het hare gheen leedt doen en dorven) op veel plaetsen groote schade doet / daer toe met tollen / chijnsen / ende daghelijcksche schattinghe overvallen zijn / claghende. Daerom dat sy inden naest verschenen tijdt / Anno 1525. opstonden / ende der saecke dwaeslijck met oproer wilden helpen / dies sy tot straffe der sonde groote schade ontfinghen.

Cleedinghe Germanie.

Voorts soo is dat Duytsch volck Germanie een terich reael volck / dat costelick heerlick leeft / woudt / ende ghecleedt wil zijn / hemselven veel te doene gheeft / ende altijdt meer verdoen wil dan t heeft. Waerby dattet van goudt ende gheldt ghemeynlick gheen welhebbende statelick volck en is / ghelijck de Italianen / Turcken / etc. Daer toe drincket onchristelick toe / wijn / bier / ende wattet heeft / speelt / brast: ende wanneer dattet heeft / soo doet het: nochtans op d'een plaetse meer dan op d'ander. Want ghelijck Germania menigherley Provincien in hem heeft / alsoo oock menigherley volcken / zeden / ghebruycken / ghelooven / ende cleedinghen. Het is oock een soo wraeck-ghierich / aengrijpich / onlijdelick volck teghen sijn vyanden / (nochtans lancksaem tot toorn) dat hem gheen grouwelickheydt te veel en is / sonderlinghe in oorlooghen / soo dat sy wel neffens den Turck blijven / daer en is oock gheen volck / by welcke de Godtslasteringhe haers Godts soo gheméyn is / van de kinderen af tot op de oude / als by de Duytschen.

Germani heerlick volck.

Het heet daerom Germania / om dat dit volck van verwen / wetten / ghelooven / ghedaenten / etc. recht als broeders zijn / de welcke opt Italiaensch ende Latijnsch Germani ghenaemt worden / voormaels heeftet Teutonia ende Alemania ghenaemt gheweest / andere aenwijsen andere oorsaken / waerom dattet Germania ghenaemt wort.

Voortijdts als de Duytschen oorloghen wilden / soo riepen sy Herculem aen / ghelijck nu S. Joris den heylighen Ridder. Dit voortijdts grouwelick verschrickelick volck / den arbeydt (als noch heden) onghedulдich / dwelck noch hongher noch dorst (als de Turcken ende Franchoysen) noch coude lijden en can / maer dit schier over alle ander volcken / verslindende volck / moet altijdt te drincken hebben / anders ist madt / ende niet weerdt / maer vol zijnde / zijn sy goede Crijchslieden.

De vastende Duytschen / quade crijchslieden.

Voortijdts en hebben sy noch van goudt / oft silver / noch edel ghesteente gheen kennisse ghedraghen / haer silver vaten en hielden sy niet veel meer in weerden dan de aerde / sy brachten tsilver door hanteringhe aen haer / ende en wisten niet dat haer aertrijck oock sulcken metael hadde. Sy en wisten oock de yser-berghen niet te soecké / daerom wt gebreck van yser / sy weynich

Eenvoudicheyt der eerste oude Duytschen.

ſweerden / maer veel ſpieſſen / met cleyne yſere ſchachten hadden/ende in oorloghen ghebruyckten/die ſy oock mider noot wierpen/ ſchier ghelijck nu de Wardtſen.

Haer Ruyterije was ſchilden en̄ ſpieſſen / de voetknechten ghebruyckten werpſpieſſen/ den vyandt aengrepen ſy bloot ſonder eenich harnaſch/ſommighe ſeer weynighe droegen pantſiers/veel weyniger ſchilden en̄ helmen. Haer peerden waren opt eenvoudichſte/noch van ghedaente noch ſnelheyt wegenomen/maer gelijck der Boeren peerden ginghen ſy ſlechtelick den effenen wech henen. So yemandt zijnen ſchilt inden Crijch achter hem liet/ die was indē ban ende acht vanden Godtdienſt en̄ de Gemeynte wtgheſloten/alſo dat vele wt deſe ſchande henſelven de doot aendeden. De Coninghen wierden wt de Edelen ghecoren / ende deſe en hadde niet in alle dingē macht/deſen voerde het heyr/ die aen deucht / ende meer aen exempelen dandere te boven ghinck/ dan aen Adelheyt oft gewelt. Singen/dooden/ ende op de ſonden acht te hebben/betaemde alleen den Prieſteren/ op dat het gewelt/ſonder God door de Prieſteren/ de ſonden en booſheden te ſtraffen/ niet gelooft en worde.

De Prieſters voerdē tſweert by de oude Duytſchen.

Haerder Goden beelden voerden ſy voor een teecken hooch op inden Crijch / om de aengrijpende te verhitten ende manlick te maken. Het trock altemael inden Crijch/wijf/ kindt/man/ ende alle haer ſake was daer toe gericht/dat ſy wilden ridderlijc verwinnen/ oft eerlick vallen ende ter neder liggen / dies ſy wijf ende kint tot ghetuygen ende toeſienders met hem leydden.

De gewonde droegen ſy tot de moeder/wijf/ kint/etc. Deſe waren ſo mannelijck/dat ſy hen de wonden vermaecten/ſpijſe gaven/ende dander om te ſtrijdē vermaendē. Eens(ſo de Hiſtorien betuygen) ſouden de ghebroken ſpitſen/wt der wijven toeſchreyen/ wederom gheheel gheworden zijn. Sy hielden ooc datter wat byſonder wijſheyts ende gheſchictelicheyts inde wijven was/ der welcker raet ende aenſeggen men gheenſins niet verachten en ſoude.

Mercurio offerden ſy tot zijnder tijdt menſchen vleeſch / maer Herculi ende Marti ander wilde Dieren vleeſch.

Crijchgodsdienſt en̄ offer der oude afgodiſche Duytſchen.

Voorts van dat lot en̄ vogelgeſchrey hielden ſy veel. Van cleyn ſaken handelde de Vorſt der ſtadt/maer van groote de geheele ſtadt. De beginſelen haerder ſaken namen ſy wt het toenemen ende afnemen der Mane af.

Dit volck rekende haren tijt nae der nacht/ niet na den dach. In haer vergaderingen quamen ſy ghewapent. Als ſy in velt hen een weyninghe lieten behagen/ſo ſchudden ſy de ſpieſſe: Dit was een teecken eens welbehagens/ maer als ſy knorden oft ſchraefden / ſo waſt een miſgonſt teecken.

De veltvluchtighe ende verraders hinghen ſy aen de boomen/ maer die eerloos / verſmaet oft berucht waren wierpen ſy in een water oft moras/met ſlijck toegghedeckt/op datmen de openbare laſteren ſoude openbaer ſtraffen / de heymelicke heymelick. Sy en grepen niet aen dan gewapent haer Magiſtraet was oock altijt ghewapent / waer ſy henen ghinghen/daer traden ſy met wapenen henen. Het was by henliedē ſchandelijc/ſo een crijchſman zijnē Vorſt/ Hooftman oft Capiteyn overleefde / ten ware dat hy victorioſelick vanden ſtrijdt ontcomen ware. Oorloghen was haren luſt/ende ſy hieldē t voor een looſe heylooſe neeringe/ met ſweet ende arbeydt wat te vercrijghen / datmen met bloet mach verwerven. Vrede was een boos gheroep by hen: als ſy niet en oorloochden/ſoo begaven ſy haer totten ſlaep / leechganck / eten ende drincken / de huysſorghe / Ackerbouwinghe / lieten ſy den wijven ende ouden bevolen zijn / ſo datter recht als twee contrarie dingen in dit volck te ſamen quamen/ namelijck / liefde der luyicheydt / ende haet des vreedts / ende ruſts.

Oude Duytſchen goede oorloghers/ maer booſe arbeyders.

Haer cleedinghe was overal ſoo [illegible]ighe/ ende aent lijf geprangt/ dattet hen alle leden wtteeckende/ en̄ over dē armen ſpande / oock hadden mans ende vrouwen meeſt een cleedinghe. En̄ de Germani hebben hen van tbegin tot nu toe aen een echte wijf ghenoeghen laten / hoewel oock ſommighe met vele een houwelicks verbont gehadt hebben. De vrouwe en bracht den man gheen houwelicks goet toe/maer de man gaf de vrouwe het houwelicks goet. Dit volck en ſocht gheen ſonderlinghe verciernghe/ wellust/etc. Een wonderlijcke cuyſheyt bevāt hem by haer vrouwen / geen ontucht oft dertelheyt en mochtmen noch in woorden/oogen/cleedinghen oft wandelinghe ſpeuren. Men ſocht niet veel bruyloft oft maeltijden te houden / ſelden werter oock een overſpel verhoort. Alſſer een in begrepen wiert / ſoo ſneet haer den man dat hayr af ende ondecteſe voor alle haer gebueren ende vrienden / hy ſloechſe door de heele ſtrate over ende over/niemant noch ghedaente/rijckdom/ vrienden/ouders noch genade/en mochtſe meer verantwoordē / niemant en dorſte daer in ſpreken/ende de ſonde belachen / want dat hielden ſy voor een verſtooringhe van goede zeden / ende haer meyninghe was deſe: Dat een vrouwe daerom ſoude een man nemen / op dat ſy met hem een lijf/een leven / ende gheen ander ghedachten / noch gheen ander begeerten meer hebben en ſoude/als de ghene/die eere beminde/ niet den man/ende by henlieden golden goeden zeden meer/dan elderſins goede Wetten. Men quam by henlieden ſpade in de houwelijcxſche verplichtinghe te ſamen/beyde Jonghelinghen ende Maechden moeſten te voren wel volwaſſen zijn.

Wonderlicke nu verkeerde zedē by de Duytſchen.

De oude Duytſchen ſtooten de overſpeelſters weder om vā haer.

Den dootſlach boettemen met een getal vees/ het waren coſtvrije lieden/diet voor ſeer qualijc te ſtaen achten / dat ſy yemandt van haer Taſel ſouden iaghen.

Dach ende nacht doorbrochten ſy met ghedurich drincken / de dronckenſchap en wiert niemant verarcht/ nadeelich / noch eē verwijt. Ghemeynlick volchde daerom een gekijf/ ende en verginck niet ſonder twiſt / Jae niet ſelden en volchdender oock cloppen ende dootſlagen. Van crijch ende vrede en tracteren ſy gheen tijt meer dan by den wijn/ghelijck als oft gheenen tijt daer toe beter bequam en ware. Ten was gheen archliſtich volck / het ontdecte zijn ſecreten eenvoudich eenen yegelicken. Haren dranc was van gherſte ghemaeckt / als eenen gebroken wijn. Die aende Rivieren ſaten/ ghebruycten wat vreemden toegheevoerden wijn. Houtappelen / gheſtaen oft gheronnen melck / ende ſlechte ſpijſe ghebruycten ſy tot haer ſpijſe ende dranck.

Slemperije voortijts en̄ oock noch eenē welſtant in Duytſlant

Tot het Speelbart waren ſy ſoo neerſtich/ dat ſy dickwils als ſy alle dinck verloren hadden / ten laetſten met malcanderen om de vryheyt ſpeelden/ die overwonnē was/ begaf hem ſelven in ghewillighe dienſtbaerheyt / ende oft hy wel ionck ende ſterck was/ſo leedt hy nochtans dat hy ghebonden/ghevanghen/ende vercocht worde.

Germans eertijts groote ſpeelders.

Inder dooden Lijcken oft claghe / wierpen ſy de claghe terſtont van haer / in ſmerten ende treuren bleven ſy langher / maer claghen was alleen den wijven toeghelaten/de mans ſouden alleen de claghen gedencken/ſonder alle claechcleederen oft Cappen.

Dit hebben voortÿdts gheweest der Duytschen zeden / maer watter metter tÿdt voor een veranderinghe (ghelÿck oock in ander Natien) gheschiedt is / mach wt den teghenwoordighen Staet ende wesen der Duytschen / afghenomen worden.

Vanden teghenwoordighen Staet der Duytschen / welcken wy voor ooghen sien / en derf ick ons Duytschen niet veel schrÿven / want de ervaringhe leeret / daer toe maeckt de daghelicksche veranderinghe / der zeden / rÿcken / gheloo-ven / religien / pollicyen / etc. datmen niet sekers (oftmen alschoon geerne wilde) daer af schrÿven en cãn.

Veelderley staten Germanie / den eersten staet de gheestelicke.

Germania heeft nv vierderley volcken / ende voornamelicke Staten. Ten eersten gheestelicke / Papen ende Monicken. De Papen draghen langhe wÿde Rocken aen / ronde circkel bonetten op hebbende / sy draghen oock cappen / keuvelen / van zÿden ende wullen laken / gaen ghemeynlick op pantoffelen / luye / onghehoude / niemandt nütte lieden / die weynich studeren / die haren tÿdt meest met spelen / eten / drincken / ende schoone vrouwen doorbringhen. Dese hebben groote vryheyt vande Pausen in de gheestelicke Rechten inghelÿft / alsoo datse niemant van eenigher sake weghe noch straffen noch voor recht betrecken of aentasten en derf / dan alleen haer Overheydt den Bisschop / ende den Paus. Nv wie wil hier toe segghen / van haer meer dan Heydensche Privilegien / wesen / leven / rechten / religie / hoe ende met wat ghestaltenisse / ghewelt / oft listen / sy alle de Wereldt hebben onder haer ghewòrpen / so gheheelick / dat oock de Keyseren / haren Oppersten ende Godt den Paus / te voete vallen / de selve cussen / eñ van hem de croone ende dat leen des Keyserdoms ende Roomschẽ Rÿcks ontfanghen moet. Van welcker boeverye dat gheestelick recht / al haer Boeckẽ / ende oock mÿn voorgaende wtghegaen Chronÿcke vol is / ende wel een bysonder Liberye van nooden ware / om al haer dingen ende finantien te beschrÿven. Boven desen vertelden Papen / zÿnder noch veel ende menigherley Ordenen ende staten / van cleedinghe / Ceremonien / Godsdiensten ende ghelooven onderscheyden / in Germania wel bekent. Daer af elders.

Nv dat volck heeft tot nv toe eenen langhen tÿdt / door dese gheestelicke eendrachtich ghelepdt ende gheregeert ghewòrden gheweest / met enckel leughenen ende verbontenissen des duyvels / die den Hof deser werelt geheel ende al in hadde / ende in vrede besat / daerom oock alle dinghen te vreden waren / ende in eenen boosen onvredelicken vrede / ende oneenighe eenicheydt stonden / so dat ons billick metten Propheet Esaia / bitterlick wee behoorde gheweest te zÿn / in dien vrede / Ja in desen vrede / daer alle dinck metten Duyvel bleyt / ende daer hy den Hof der werelt alleen besit / waer onder den periculoosten crÿch verborghen is / alsoo dat Christus seyt / Dat het eynde van desen vrede (welcken hy niet en is comen te seynden op aerden / maer om dien te verstooren / Matt. 10. Luc. 12.) booser is / dan het beginsel / Matth. 12. Luc. 11.

Onvredelicken vrede / oneenighe eenicheyt.

Oorsaecke des onvredes inder werelt.

Dewÿle hem nv het contrarie van desen vrede roert / eñ Christus oock int spel wil zÿn / ende om den Sathan wt sÿn gherust beseten Slot te bestormen / wat aenghegrepen heeft / soo roept hy Mordeo / ende alle dinck wort tot onvrede / hy rompelt ende waert hem soo hy best mach / dat hy desen lichte ende vyandt ontgae / wederstae / ende sÿn Rÿck der duysternisse behoude. Daerwt coemt dan / dat niet alleen een landt oft stadt niet eensins oft gheloofs meer en is / maer dat oock vÿf in een huys oneenich / ende de drye teghen de twee zÿn. Daer en wil Satan Christo niet wÿcken / ende wederom / etc. Maer dit is den Salighen onvrede van Christo ghesonden / ende dat vyer op aerden onsteken / waeraf int Evangelie ghesepdt wordt.

Salighe onvrede.

Hierom is nv Germania in veel Secten ende ghelooven ghedeylt / ende den salighen onvrede heeft Anno 1520. begonnen / alsoo dat tot nv toe / Anno / etc. 1533. den Duyvel alle dinck versoeckt ende begint / alsoo datter sinder wel thien ghelooven ontsproten zÿn / ende noch gheen eynde en is / soo gheheel dat den Duyvel oock wederom na vrede roept / den schÿn der eenicheyt ende liefde voorwepnt / ende gheern alle dinghen ghelÿck te voren wederom na sÿnen wille in eenicheyt brocht. Maer dit moet alsoo zÿn / ende daer moeten Sectẽ ende ketteryen zÿn / op dat de ghene die beproeft zÿn / aenden dach comen. Ick hope daerom tot Godt dat hy het totten eynde toe nemmermeer tot sÿnen onsaligen vrede bringhen en sal. Godt en sal hem gheen ruste laten / dat hy dat sweerdt nemmermeer insteke / ende den Hof deser wereldt met ruste besitte / hoe wel hy noch alle die werelt zÿn / ghevanghen heeft / met ende in desen vrede gherustelick besit / noch en is dat vreedtsaem Evangelium niet oproersch noch der selver gheen oorsake / soo weynich als de Sonne des stancks in de Prye / oft des oproers der Vledermuysen / als sy onder haer schÿnt / oft soo weynich als de goede Wet daerom boos is / om dat sy de boose affectien in ons verweckt / aenwÿst / ende sonder haer schult / ghelÿck dat water den kalc ontsteect. Also wanneer dat licht op de duysternisse / de waerheydt op de leughen / den dach oft Sonne op de Vledermuysen ende Nacht-wlen / de goede Wet / op den boosen aerdt der natuere / dat water op den verkeerden aert des kalcx valt oft schÿnt / soo moetet hem van noodts weghen altemael tot oproer beweghen ende verwecken / sonder schult des teghendeels / wat int teghendeel is / eñ dander niet lÿden en can. Als wanneer de Wet den mensch ghebiedt / dat hy soude oprecht / Godtvreesende / gheloovich / Godtsalich ende vroom zÿn / eñ dat den boosen mensch daerom toornich / oproerich ende onsinnich wordt / alsoo dat hy daeraf beeft ende grimt. Lieve wat can dat die goede Wet ghebeteren / de welcke hem dat contrarie heet doen / ende sonde / booshept / oproer / etc. verbiedt? Wat can de clare Sonne ghebeteren / dat sy der prye tot stanck gedijet / oft dat sy de Vledermuysen oft Nacht-wlen oproerich maeckt met haren lieflÿcken schÿn? Wat vermach dat water / dattet den kalck ontsteeckt / daert wt sÿnder natuere alle hitte ende vyer wt te blusschen begheert? Siet waer coem ick doch henen! Ad propositum.

De Duyvel begeert den fror / hy wil dat sweert weder insteken.

Hoe dat Evangelium oproer / ende de Wet sonde maeckt.

Ter tÿdt Caroli 5. heeft Godt sommige mannen verweckt / ende recht gheestelicke ghesonden / die door sÿnen gheest den Duyvel gheraeckt hebben / zÿn oude Momme daer hy langhe in vermomt ghegaen heeft / afgheruckt / terstondt daer na is hy int harnasch / ende vercapt hem / nv in dese / nv in ghene Mommerye / eñ begint schier daghelicx een nieuwe Seckte / van de welcke een yeghelicke haer eygen Leeraers / Voorgangers / ende rechte Papen heeft / alsoo dat nv niemandt vander Duytschen geloove schrÿven en can / ende wel een eyghen Volumen heyschte / Ja niet ghenoech en ware / om al haer Secten ende by-ghelooven aen te wÿsen.

Germania ter tÿt Caroli 5. in veel Secten ghedeylt.

Men late dit altemael in lÿdtsaemheydt henen gaen / totten tÿdt des Oogsts toe / de Duyvel moet alsoo met hemselven oneens ende in hemselver verstropt zÿn / etc. Ick souder wel haerder vele aenwÿsen / der welcker een yegelick zÿn eygẽ kercke / opinie / ende oock geloove heeft. Als daer is den Paus / Luther / Zwingel / Doopers

menigher-

menigherley / Joannes Campanus / Joannes Bunderlius / Schwenckveldt / Melchior Hofman / Bilgram / Bohemen / Pitardiers / Armeniers / Moscoviten / etc. Dat enckel Christenen zijn willen / der welcker in veel stucken gheen metten anderen over een en coemt / soo dat hem eenen des jammers ende menschelicker blindtheyt / onwetenheyt ende dwaesheyt / billick ontfermen soude / ende wel gheestelicke ooghen behoefde / om dese geesten te bekennen / t'onderscheyden ende proberen.

Maer dit maeckt nv dat sommighe daer toe comen / segghende / dattet Gode altemael wel behaecht / watmen in eenen goeden yver ende meyninghe doet oft laet. Sommighe achten / dattet niemandt gheheel gheraden en heeft / ende dat Godt een vroom Godt-soeckende herte niet een yeghelijcke dwalinghe toerekenen en sal. Dese en behaghen my niet qualick / ende moghen eenen dwalenden / ende die juyst haer sins niet en is / wel draghen / sy en werpen niet terstondt niet Ketteren toe / ghelijck d'andere / die al haer opinien oft ghelooven voor Heylichdom ende dat Evangelium houden / ende alle ander voor Ketters / soo doch dit der Ketteren rechte aerdt is / alle andere / voornamelick de Christenen voor Ketters te achten / schelden / vervolghen ende ende dooden / daer zyt doch selve inder huyt zijn / alsoot haren bloedtdorst ende dwasen yver aenwijset.

Nv / den ghemeynen man in Germania / is meest allen / rechte ende valsche gheestelicken / vyandt. Den rechten / om dat sy een soudt ende roede des volcks zijn / ende niet wt haren sack oft wt haerder pijpe en pijpen / ghelijck Christo / etc. Den ghewaenden oft valschen gheestelicken / oft syse wel wterlick ghebenedijen / ende soo langhe als sy haer Liedt singhen / op de handen dragen / so zijn sy doch inwendich daerom gram dat sy daghelicx doordreven boose schalckheydt / gierichheyt / boosheydt / ende alderley verweghen boose treken / lasteren / ontrouwe / bedroch / ende boeven-stucken by die trouwloose / met haer eyghen schade ervaren: Also dat / ghelijck in allen landen / de geestelicke quaet vanden anderen hooren / hen weynich betrout oft toebetrout wordt / soo gheheelick / datter oock veel boose spreeckwoorden byden gemeynen man af ontstaen zijn / namelick: Niemandt en coemt van eenen Paep onbescheten: Niemandt en coemt eer van eenen Paep / als hy hem misdoet / ten zy dat hy hem gheheel doetslaet: Papen maken Apen: De geleerde de verkeerde: De ghene hebben ons bescheten / ende dese beseycken ons: Wat een Monick derf dencken / dat derf hy oock doen: Daer en is gheen Paep vroom / ten zy dat hy hayr op sijn tonghe heeft: Wie eenen Paep betrout / die en is selve niet seer vroom: Ten sal niet goet zijn / ten zy dat wy de Papen al dootslaen: Wie sijn huys wil hebben suyver / die wachte hem voor Papen ende Duyven.

Spreeckwoorde der Duytschen / van de geestelicke.

Sy heetense oock wt verachtinghe Papen / het is oock enckel wt bedwonghen gheveynstheyt / wat sy hen doen / oft eere bewijsen / eenen inwendighen spot / oft sy al schoon ghenaed Heere segghen / ende hen met blooten hoofden bucken / dat doen sy altemael (soo sy selve segghen) op dat sy met Papen onbecommert zijn soude / ende dat hyse niet inden Ban en doe / ende waermense wederom weet te bedriegen / in thienden offeren / etc. dat doetmen sonder conscientie.

Somma / men schrijft inde Weerdtshuysen Rijmen van hen / ende men singt van henlieden / waermen hem voor haer ontdecken derf / ende daer hen den Scepter ghenomen is: als over den armen Judas: ende de Joden hebben by de Duytsche meer plaetse dan de Papen / soo dat ick gheloove datter gheen volck onder de Sonnen is / dat sijn gheestelicken inder herten oneerlicker ende qualicker houdt. Die en zijnse oock niet van herten gonstich / die haerder ghenieten / ende daghelicks ontrent haer zijn / alsulck een eyghenliebich / eyghennuttich / behoeftich / (ende dwelck eyghen nut meer acht dan het Evangelium) onleydelick volck ist / beyde van mans ende vrouwen / dwelck veel van hemselven houdt / etc. Gelijck de Schrift Antechristum / dat is alle valsche Christenen / etc. menichfuldich afmaelt / een opgeblasen volck / dat hemselven weerdich acht / dat hem alleman diene ende te voete valle / vol oordeels / by welck ende ontrent welcke niemant gheen eere behalen oft inlegghen en can / ende stelde yemant sijn leven voor haer / die haddes cleynen danck / sy souden meynen dat hy hen dede als den Heylighen betaemlick / der welcker gheestelickheyt alleen is in wtwendich gheyleer / veel bleeten / lesen / kappen / keuvels / cleederen / tijdt / persoon / plaetse / eten / drincken / disputeren / gheclappernijen / veel consten / boecken / vastdaghen / missen / luyden / clincken / singhen / ende ceremonien.

Den tweeden Staet Germanie / den Eeldom.

DEn tweeden Staet Germanie / is den Eeldom / die wt Godts ordeninghe recht edel / dat is / Vaders des Vaderlants / een vreese ende roede der boosen / ende eenen Schilt / Borcht / ende toevlucht der vromen sijn souden / om weduwen ende weesen by te staen / die villen ende schaven sy selve: ende die de Honden voor het perck zijn souden / zijn dickwils selfs de Wolven / ende scheurent al met ghewelt tot haer / wat sy vermoghen / ende twaer noot / datmen hem voor de hoeders ende wachters / hoedde ende wachte / der welcker Edelheyt gheheel ende al van sijnen ouden schijn is afghewelcken: Ende die voortijts in deuchde stont / nv alleen met stoutheyt / pracht / rijckdom / gheboorte / ende tyrannie haren Eeldom bewijsen: Ende ghelijckse alle man vreest ende haet / also moeten sy oock vreesen / ende van alle man gehaet zijn / ende niet dan oorcrauwers ende gheveynsde voor waerachtighe vrienden / Ja inder waerheyt soo veel vyanden / als sy wel knechten ende onderdanen hebben.

De Eeldom van sijnen ouden schijn gheheel verkeert.

Nv bewijst sekerlick den naesten Boerschen oproer ghenoechsaem / wat lust ende vrientschap de onderdanen tot haer Heeren hebben / die alsoo met ghewelt voortvaren.

De oude Edelen wilden henlieden met weldaet de onderdanen bewegelick ende willich maken / ende dit was oock haren muer ende pilaer / waer achter ende waer op haer Rijcke stont.

Oude Edelen aert.

Sy achteden henselven oock rijck / als sy rijcke ende wel-hebbende onderdanen hadden / de welcke sy in alle manieren met goede ordeninghe / wetten ende voorganck / vorderlick waren / op dat sy ymmers altijdt te meer te gheven hadden. Nv wiltmen altemael met ghewelt wtplucken / Ja op een reyse nemen / ende lief te hebben / te oorloghen ende te gheven / dwinghen / ende in somma dwaselick onwillighe honden ter jacht leyden / daer nochtans noyt gheen dinck langhe ghestaen en heeft / dat vreese oft noot-dwanck heeft wtghedorsschen ende afghedwonghen. De natuere ontset haer vanden noot-dwanck / de liefde wil vry zijn / ende beyde den wille ende dat herte onbedwonghen.

In somma / alleman is een liefde der vryheyt vanden vryen Godt ingheplant / soo dat wy liever willen ghelevt / dan getrocken worden. Daerop hebben veel onedele ende Edele weynich acht / maer eyssichen heden dit / morghen dat / in wat voeghe oft maniere / daer en vraghen sy niet nae.

 Sy

Sy en drijven gheen ander hanteringhen/dan jaghen / byten/ slemmen/brassen/ spelen: Sy leven van Renten / Acsijnsen / ende in overvloedt costelick. Maer waerom dat zijt nemen / ende wat sy daer voor schuldich zijn te doene / daer en gedenckt nauwe eenen sijns Ampts: Daer hen nochtans dese macht (yet op der Borgheren hals te legghen/ende eenen eenighen penninck af te eysschen) niet sonder oorsake ende conditie/ tot beteringhe ende niet tot achterdeel der onderdanen/ ghegheven is: Soo wel als den dach-looner zijnen dachloon / op dat hy daerom sdaechs arbeyde. Alsoo oock desen / namelick daerom/ op dat sy weduwen ende weesen voor ghewelt beschudden/ den Armen voor ghewelt int recht behelpen / ende hen aller menschen noodt / als haren eyghen aennemen / ghelijck Vaders des Vader-landts. Daerom sullen sy haer renten/ chijnsen/tollen/ende onderhoudt hebben/ghelijck eenen die den Outaer dient/ vanden Outaer / op dat eenen yeghelicken dach-looner sijnen dachloon ghewoorde. Doen sy dat selve niet / soo ist enckel tyrannye / ende een gheweltlick afnemen/ dat sy den ontschuldighen af heysschen/ ende met ghewelt afnemen/niet anders/ dan als wanneer eenen dach-wercker sijnen loon van my eyschte/ Ja met ghewelt afdwonge/ende nochtans noyt gheenen arbeydt begonnen noch aengheroert en hadde. Nochtans salmen in alle manieren ghewelt sonder oproer ende wedersporicheyt lijden/ ende Godt claghen / dat hijt wreke ende aflegge. Waert dat een yeghelick sijns Ampts bedochte/ so en soudender haer niet soo veel onberoepen indringhen eñ om Predicant Ampten / Overheyt/ ende Sotskappen alsoo plucken. Op de wolle ende het melck sietmen met seer groote neersticheyt/maer op de welvaert ende hoede der Schapen en heeft niemant gheen acht.

Alle dinck met conditie beloeft.

Ampt des rechten Eeldoms.

Daerom is meest alle den Eeldom / soo hy nu inden loop gaet / een overbleven stuck der Heydenschap/van onse ouderen op ons gheerft/ daer niet en is dan een loopen / ketsen / steken / tornopen / sijnen schildt / stamme ende name hooch verheffen/spelen/crijghen/hitsen/ heerschappen/ ledich gaen / moedtwille bedrijven/ etc. Welcke Edelheydt des vleeschs voor Godt stinckt / verworpen / wtgheroept / ende wt sijn Rijck-huys wtghemonstert is / 1.Cor.1. Act.16. Nademael dattet int Christendom al eens is in Christo/ ende alle ghelijck edele broeders zijn / ghelijck sy alle eenen Vader inden Hemel aenbidden / of sy wel inde Officien onderschepden zijn / als dat ooghe van de hant/etc.soo behooren sy nochtans alle aen een lijf. Alsoo en is een Overheydt oft Predicant gheen bysonder edelder Creaturre voor Godt / dan eenen vromen Boer / oock niet vanden anderen onderschepden / dan van het Ampts weghen / ghelijck een Pot-backer / ende Waghenaer/ God en siet oock niet op de persoonen / voor welcken noch Coninck / Vorst noch Boer en is.

Maer de werelt heeft haren Eeldom / dien en laet sy haer niet ontrecken noch vermanghelen/ die staet in de boven vertelde stucken. Maer het is een vreemt dinck int Christendom / daer ons Godt al te hoope in een lijf smeedt / ende al te samen Broeders noemt. Daer en is noch Heere noch knecht/maer altemael een.

Daerom ist een dwaes Heydensch dinck vanden Edeldom/ also hen de werelt opworpt daert doch openbaer is/ dat wy alle ghelijck van eenen Vader inden Hemel/ende van een Vader(Adam) op aerden afcomen / ghelijck dat spreeckwoordt luydt: Waer oft wie was den Edelman / doen Adam ploechde/ende Eva span. Des wereldts vertelheyt / ende de Nimrotsche hooverdye heeft desen vleeschelicken Eeldom ghevonden.

Nu dit volck en is niet alleen in Germania/ maer in alle Natien ghweldich / prachtichlick/ veel van hemselven houdende/ onverdrachelick/ die met ghewelt voortvaren/ende nochtans ghenadighe Heeren willen ghenaemt zijn / Luce 22. Alsoo dat oock in Egypten / dese henselfs voor de Edelste over alle andere menschen houden/ende haer alleen in den Steghelreep geneeren/ ende vanden roof leven. Over dese Edelen claghen de Propheten menichfuldich/sonderlinghe Amos/ Oseas/Micheas/etc.

Voorts soo laet hem den Eeldom der Duytscher Natie dit duncken goedt te zijn / dat sy jaghen / ledich gaen / oft kuyterye ende veder-spel drijven / sy schamen hen oock seer ghemeynlick Borghers te zijn / ende ghemeyne Stadt-rechten te lijden / oft slechts eenighe coopmanschap ende handt-werck te drijven / oft een Borgerinne te trouwen / sy vlieden oock der Borgheren gheselschap ende hanteringhe/ sy houden haer te samen met gheselschap/houwelicken/etc.

Eeldoms oeffeninghe der Duytscher Natie.

Nu voorts/ haer wooninghen zijn vaste Sloten/ aen Berghen/ Bosschen/ etc. Sy houden costelick huys/ met veelderley huysghesin / peerden/honden/chieragien/etc. Ende hebben eenen bysonderen pronckenden ganck/ ende eenen naedraf der medeghesellen: Soo datmense al te haest aenden ganck ende de manieren bekent. Men naemtse Edel ende Eerweerdich : Haer Wapenen hanghen sy in Kercken aen de Wanden ende Outaren/herwaerdts ende ghintswaerdts in de steden aen de Weerts-huysen om hooghe/op datmen daer by eenen yeghelicken Edelen bekenne. Sy hebben oock eenen yeghelick sijnen aenghe boren Segel/ende den meesten deel des Eeldoms en coemt niet ghelijck de oude/van deuchden/oft dapper redelicke daden/ maer van ghebooorte af/ dwelck voor de wijse lachelick ghenoech is/ ende daer af een spreeckwoordt hebben ghedicht: Aut Regem aut Fatuum nasci oportet. Armoede is desen Staet seer schandelick: sy beghevem haer eer in alderley perijckelen /op dat sy eere ende goedt na haren staet vercrijghen.

De Eeldom wort aengeboren eñ van ghebooorte gheerft.

Vele trecken ten crijghe / Vorsten ende Heeren na/gheraeckt hen dan eenen Buet/dat sy wederom rijck thuys comen/so zijn sy eerst recht Edel. Want rijckdom oock veel Borghers ende Boeren Edel ende Wapensgenooten gemaeckt heeft. Quia pecuniæ obediunt omnia : Gheldt regeert de werelt/so Salomon seyt. Sy gaen selden te voet over veldt/het is oock haren Staet schandelick. Veracht oft aenghetast zijnde / wreken sy haer selden met recht / maer vele breken hen erghens eenen struyck van eenen thuyn / ontsegghen met vyants-brieven / oorlooghen/ ende wrekent met vyer/roof/etc. Waer mede sy den verachter dickwils tot verdrach dwinghen.

De Priesters der Duytscher Natie/ en comen niet wel met henlieden over een/nochtans op dat sy voor hen met vreden zijn moghen/ soo veynsen sy hen redelick/ende bewijsen groote vrientschap. Maer sy achtent al heymelick voor een wraeckgierich/hoochdraghende/stout/ongherust volck/ d'welck der Kercken goeden periculoos is / ende oock den Gheestelijcken dickwils afweyndt. Wenschen daerom dickwils / dat sy onder dat Borgherlicke Jock / als in Switsserlandt ghetoghen wierden / op dat haer tyrannije te neder ghelepdt/ ende haer ghewelt ghemindert worde: Hoe wel ick haer tyrannye lijdelicker achte / dan der ghener ghevepnstheyt / als daer mede sy ons alleen om lijf ende goet bringhen/ maer de ghene om den alder dierstẽ pant/de siele. Daerom wert ons dit ghewelt te lijden (maer der ghener niet te hooren / ende in alle manieren te wederstaen) bevolen/Matth.5.

Edellieden eñ Papẽ en staen niet wel in eenen stal.

Nu den Edeldom der Duytscher Natie/ heeft meest

meest in alle dingen yet bysonders/als cleederen/herberghe/ganck/sprake/sitsels inde Tempelen/begraeffenissen/etc. Den ganck is hooveerdich/de sprake spijtich/dat cleedt wilt ende wereltsch/dat aengheficht vol dreyghens/haer ghemoedt (weynich wtghenomen) onverdraghelick/crijch-gierich/ende vol wraecks/etc.

Dewijle nv desen Heydenschen Edeldom des vleesch voor Godt eenen grouwel is/ende dat de Duyvel desselvigē Vorst/ende desen wereltschen Eeldom beheerschapt/so moeten van noots weghen desen Eeldom verloochenen/wt trecken/ende gheestelick van haer werpen/alle die voor God recht Edel zijn willē: Dewijle des werelts Edelheyt/wijsheyt/leven ende wesen hem gheensins niet en rijmt tot het ghene dat Godts wille is. Van de aencoemste des Eeldoms/leest mijn voorgaende Chronijcke.

Den derden Staet Germanie/de Borgherschap.

DEn derden Staet/is de Borgherschap/oft Stadt-lieden/van de welcke sommighe den Keyser/als in de Rijck-steden/sommighe den Vorsten verbonden zijn/sommighe voor haerselven/als in Switserlandt ende Vrye Steden. De forme eens raedts/rechts/verkiesinghe ende regiments is ons In-landtsche Duytschen wel bekent.

Haer handelinghe is menigherley/ende alsoo constelick/als eenichs volcks op aertrijck: hoewel voortijdts Barbari/ende een ongheschickt constloos/wilt/onghetemt/crijch-gierich volck/nochtans nv een subtijl/werelt-wijs/const-rijck volck/daer toe tot alle handelen coen/cloeck/ende gheschickt.

Nv ick achte ghelijck daer gheen dinck op aerden bestandich en is/ende de rijcken omloopen/ende van deen hant in dander vallē/also oock dat herte/consten/ende alle ander gaven Godts. Nv heeft dit volck hert eñ moet/dreucht eñ sterckte/dese/de conste ende oock wijsheyt/ghene/de heerschappye ende t'regiment der werelt: Maer altemael eenen tijdt lanck/tot dattet stout wort/hem dies verheft/ende hem juyst daer mede verhooveerdicht/moetwillich ende onweerdich maeckt/soo dattet wederom vanden stoel hoochmoedich ghestort wort/ende dat rijck/hert/const/ende alle dinck wederom van hem ghenomen/ende eenen anderen ghegheven. Dat betuyghen alle Historien ende ervaringhen.

Tweederley Borgers in een stadt.

Voorts so isser oock in de machtighe Vry-steden ende Rijcx-steden tweederley volck/ghemeyne Borghers/ende gheslachten/die wat Edel zijn willen/ende op Adelsche maniere van haer renten ende chijnsen leven. Sy en lyden gheenen ghemeynen Borgher in haer gheselschap/oft hy hem alwel aen rijckdom ghelijck is/sy houwelicken oock soo weynich als den Edeldom onder malcanderen/maer ghelijck tot ghelijck/wie niet versmaedt wil zijn/ende een verworpsel/nochtans hebbē sy een recht/ende geen deel en is d'ander onderworpen.

Dit groetbaer vriendelick volck/leeft onder malcanderen vriendelick/sy comen op ghemeyne ende bysondere plaetsen te samen/daer spreken/hanteren/ende nooden sy malcander. De cleedinghe is (soo ghesept is) alle daghe nieu: niet langhe gheleden/noch by menschen ghedencken/droechmen spitse schoenen/met langhe becken/cleyne enghe corte cleederen/cappen met toten/nv ist altemael anders/ende omgekeert/wijt/groot/de schoenen breedt ende stompich. Der vrouwen cleedinghe is nv costelijck/maer eerbaer ghmaeckt/ende weynich (wtghenomen den curiosen overvloedt) te berispen. Evenwel heeft Germania alsoo onvertzaechde dappere/den mannen onghehoorsame vrouwen/als erghens eenich volck/der welcker meesterschap niet lichtelick te weeren en is/dat ick der anderen ondeuchden ende onghemanierheyt verswijghe.

Wijstere onghehoorsame vrouwen in Germania.

In Misse te hooren/ende lesen laten/ist een devotelick overgheloovich volck/dat veel van Missen lesen houdt/ende oock voor daechs dickwils knecht en maecht tot de vroech-Misse dwinght. In Aelmoessen te gheven ist milt/onderhoudt veel Bedel-monicken/ende ander gheestelicke der welcker sy met alsoo groote hoopen hebben/als nauwe eenich volck. Item veel Sticht-kerckē/vol Choor-heerē/Dom-heeren/Bisschoppen/Prelaten/Abten/Proosten/Dekens/etc. Dit volck en heeft niet weynich Gasthuysen. Item in de Steden hier ende daer veel arme Clercken ende half-Papen/die sy tot Papen optrecken/ende hoewel sy hen niet seer gunstich en zijn/soo hadde nochtans een yghelick gheern eenen Paep/ende laet hem duncken dat daerom sijn gheheel gheslachte salich is. Germania heeft seer veel arm volcks ende bedelaers/dat meer wt onmatichheydt dan van natueren in armoede ende cranckheyt gevallen is/ende is een soo verquistelick volck/dattet meer wt sijn ledich gaen ende gheduerich teeren ende goet chier maken aenden Bedel-sack ghecomen is/dan wt qualick-vaert des landts/ende verdieringhe der neeringhe. Want heeft dit volck/so doet het/ende loeft S. Marten/ende leeft alsoo inden dach op goedt gheraeck/sonder alle provisie oft voor-sorghe den meesten deel/ende haer neeringhe is int ghemeyn doorgaens soo nauwe ghepast/dattet alle daghe opgaet/ende nauwe een quade weke inboeten oft versparen can: Ick swijghe/dat sy een quaet Jaer met gheduerighen verdrach souden lijden. Daer toe heeft dit volck veel aenstoots ende afnemēs/beyde van haer heerschappye/alderley gheestelicken/ende soo veel arme behoevende lieden/dat ghijs v verwonderen mocht/hoe zijt onderhouden mochten/want nauwe het halve deel/Jae niet het derde deel en arbeydt/ist dat ghy haer Heeren/ledichgaende Borgers/Cooplieden/Edeldom/Vorsten/Studenten/Papen/alderley Monicken/kinderen/crancken/bedelaers/bevruchten vrouwen: Ja alle vrouwen rekent. Hoe de Tempels/Scholen/Steden ghebout zijn/sien wy daghelicks voor ooghen.

Duytschen een teerachtich verdoelick volck.

Den vierdē Staet/de Boeren.

Dat ellendich arbeydlick volck der Boeren/Ploeghers/Herders/etc. is den vierden Staet: Der selver behuysinghe/leven/cleedinghe/spijse/wijse/etc. weetmen wel. Een seer arbeytsaem volck/dat allemans voetflets is/ende met schattingen/boer-wercken/chijnsen/provenen/tributen/tollen/hart beswaert ende overladē is/nochtans dies niet te vroomer/oock niet gelijck voortijdts een eenvoudich/maer een wilt arch-listich onghetemt volck. Haer hanteringe/zeden/Godsdiensten/bouwen/is alleman bekent/nochtans niet overal ghelijck/maer gelijck aen alle plaetsen: Landtlijck zedelijck.

Van Germania/ende der Duytschen leven ende zeden/wat int ghemeyn/wt Cornelio Tacito/ende andere.

Germani eertijdts Barbari.

DE oude Chronijck-Schrijvers hebben seer weynich van Duytsche Landen/als ofte die selve Natie wt den omloop der werelt laghe/ghechreven/ende allesints droom-wijse van Duytsche saecken vermeldinghe ghedaen: want alsoo wy van oude tijden lesen/(ghelijck wy ghehoort hebben/ende ick wat weder verhale) soo vinden wy dat de Duytschen voortijdts in grove Barbarische zeden geleeft/snoode/verscheurde cleederen ghebruyckt/ende haer vant Wiltjaghen ende des veldt-bouwen gheneert hebben/

cloecke ende crijch-begheerighe menschen/ maer het gouts ghebreck hebbende/ende gheens wijns ghebruyckende. Eertijts een arbeydtsaem werelt-schou boos volck gheweest / binnen der zee ende der Donauwe/ wederom binnen den Rhijn ende der Riviere Albis oft Elve voortijdts besloten. Maer hoe verre de Duytschen nv ter tijdt haer palen overtreden hebben / dat is onverborghen / ende boven aenghewesen. Want dat is schier meerder / dat sy in Gallia inden oppersten Rijs / inden Norkaw / int Lechvelt / ende inden Poolschen hoeck verovert is / dan dat sy voormaels inghehadt hebben/soo seer hebben sy haer palen verbreyt. Ende nv is dat grof boerachtich Barbarisch volck / in eenen sulcke vercieringhe ende pollicie ghewassen/dat zijt schier alle landen voordoen. Also dat wanneer eenẽ wt den Duytschen (die ter tijdt Julij des eersten Keysers gheleeft hadde) verrijsde/ ende Duytslandt (ghelijck Arionistus)doorwandelde / soo en soude hy zijn eyghen Vaderlant niet kennen/ eñ soude segghen dattet niet dat aerdtrijck en ware / dat hy voortijdts ghesien hadde / voornamelick / als hy alle besettinghen/wijnberghen/plantinghen/cleedinghe/ heusheyt der zeden/ schijnbaerheydt der steden/ pollicien/ ende regimenten waername/ ende by de Duytschen aenschoude/ also dat sy nv voor alle Chronijck-weerdighe lieden zijn / in wereltlicke consten / redelickheyt / gherechticheyt / etc. die voortijts soo niemant nutte/ onsalighe lieden gheacht wierden / datmense nauwe dies naems weerdich en achte/ ende recht als voor wilde ongetemde Dieren hielt/die alle man als der Boecken onweerdich/met schrijvẽ voorby ginck. Hoe wel sy segghen dat Plinius ende Samonicus/ wat van de Duytschen achter hen in gheschrift hebben ghelaten / maer ten is wt ongheval des tijdts niet aenden dach ghecomen. Alleen Cornelius Tacitus heeft wat van de Duyschen/ ende vande ghelgheentheyt haerder Lantschappen beschreven/ die begint met het lof des duystcren volcks wt te breken. Ende dit volck heeft hen metter tijdt alsoo verandert / dat nv de Griecxsche billick grove Afgodische / daer teghen de Duytschen billick Latijnsche ende Christelicke ghenaemt worden / na veler oordeel/ sonderlinghe in wereldtlicke saken / soo ist oock tot schimp ende ernst een wel-gheschickt / ende alst den noodt heyscht / een hittich / ernstachtich/ strijtbaer/verre gewandelt ervaren volck. Daer toe soo is dese Natie in alle dinghen diemen tot menschelicker noodtdruft verdencken mach/ ghenoechsaem versien / ende voor andere volcken volck-rijck/gheloofweerdich/ trouwe Godvreesende / ende een soo strijdtbaer volck / dat sy alleene den Wereldt-temmer Julio wederstandt hebben ghedaen / hoewel hy nochtans de Franchoysen ende Galliers bedruckt / eñ meermaels over Rhijn groote dinghen ghedaen heeft / evenwel heeft hy dit Swabich / niemandt wijckende standtvastich volck / onghetemt ende onverweldicht moeten laten.

Duytschen voor alle andere oprecht wereltbroome ende geschicte liedẽ.

Lof der Duytschen.

Augustus de achtste (onder alle Keyseren den Lant-rijcksten/ welcken oock de Indianen ende Parthen gheschencken sonden / ende vrede met onderdanicheyt van hem cochten) en is in gheenen strijdt te neder ghelepdt gheworden / dan alleen teghen de Duytschen. Het is wonder wat onghemack / beswaernisse / verdriet / etc. dat de Duytschen den Romeynen opt hebben toeghevoecht. Ende oft sy alwel ymmers bywijlen/ overheert / als wijse lieden het Roomsche gheluck weecken/ soo hebben sy doch altijts terstont daer na/ de Romeynen/ Gallos / Spaniaerdts/ Britanners ende Hongheren bestreden/ende weder t'onder ghelepdt. De Romeynen hebben na vercrijghinghe haers gheweldts / groote dinghen gheoeffent / ende noch doen / maer niet sonder bystandt der onoverwinnelicker Duytschen / in crijchs saecken voor allen bequaem/ in heymelijcke handelen alsoo gheloof-weerdich ende ghetrouwe ghebleken / dat sy dickmaels voor Camerlinghen ende behoeders des Keysers lijf / voor alleman wtvercoren wierden.

Het is oock kennelick / dat Hertoch Godtfrid van Lothringhen alleen met de Roomsche Duytschen / sommighe Gallos ende weynich Italianen / dat Hongherische landt vernielt/ Griecken landt doordronghen / Hellespontum/ Asiam doorreyst / Hierusalem wt der ongheloovigher ghewelt vercreghen / ende alle dinck onderweghen te neder ghelepdt heeft / oft hem alwel den Turck met tweehondert duysent strijdtbaer mannen te weere sette / ende alle volcken hebben opt moeten bekennen / dat sy meynden de Duytschen (diemen nv Landts-knechten noemt) Duyvels / oft ymmers van stael te sijne / ende hoewel hen veel volcken nadoen / soo en moghen sy nochtans den pael haerder mannelickheyt nerghens achterhalen: Alle Coninghen ende Vorsten / oock Turcksche ende wtlandtsche hebben de Duytsche gheerne / ende meynen dat den slach wel half ghewonnen zy / wanneer den meestendeel Duytschen inder ordeninghe strijdt.

De Duytschen grootmoedich/ loofachtich voor ander volcken.

Het is voor andere een gheloof-weerdich/gheloof-houdende / spijtich / bestandich / niet dan te veel cloeck mannelick volck / nv groot-dadich/ milt / gheerachtich / cost-vry / onverschrickt/ arbeydtsaem/ hardt/ eer-rijck/lof-ghierich / roemsuchtich / dat in alle Ridderlicke dinghen het voorste wil voeren/ende deerste daer aen zijn wil. Sy en gheven oock nv gheen lant yet toe / in alle consten/spraken/ nieuwe vonden/ Van hen heeftmen dat Boeck-drucken / Bussen / etc. ende veel ander consten.

Wereltlick roem der Duytschen.

Strabo seyt dat de Duytschen de Gallische Natie navolghende / van realen lijve zijn / van witter oft rosser verwe / ende in ander dinghen van ghedaente / ghebare ende zeden / den Galischen ghelijck / daerom hebben haer de Romeynen desen name billick ghegheven / doen syse broeders der Galliers noemen wilden / ende heeten daerom Germani / dat is broeders / van haerder trouwe weghen / sommighe meynen vander eenicheydt weghen die sy in veel dinghen metten Gallis hebben.

Germani dien nam[e] waer af.

Nv is Germania soo ghesept is/vande Historischrijvers veel versuymt: Want haer toeganghen waren met water vloeden verhindert/ ende van wegen der Wouden ende Meeren onweechsaem / van grove Herdersche zeden : Maer na aenneminghe des Christelicken gheloofs / is Germania manierlicker gheworden / ende in grooter opcoemste ghecomen / want Germania stoot van het Oosten tot aen Polen / ende Neder Hongherisch-landt / van het Zuyden eyndet hem metten Rhijn / met het Algaw oft gheberchte / vant Westen ende Noorden strecket sijnen voet tot aen de Zee / met welcke dattet besloten wordt / ende tot aen de Gallos stootende. Alleen de Bohemen sitten als de vreemde/ met sprake ende ghelove vande Duytschen onderscheyden int Duytsche Aerdtrijck / nochtans onder een ende ghemeyne heerschappye/ want oock den Boheemschen Coninck onder de Keur-vorsten den voor-keur heeft / ende d'eerste plaetse.

Groote [en] de eñ wijd[te] Germani[e] by ander Werelt-b[e]schrijvers.

De naemachtichste Rivieren Germanie zijn den Rhijn/ die sijnen oorspronck int Zuyder gheberchte op eenen hooghe spitse heeft / met snellen loop teghent Noorden loopende (die nochtans eerstelick teghent Westen vloeyt) door

Oorspro[nck] des Rhij[ns].

dalen

dalen ende steyle Berghen. Ende als hy door het Curiensche Landtschap coemt/ so wordt hy scheeprijck/ terstont daer nae deylt hy hem/ ende maeckt twee Meeren (diemen Bodenmeeren ofte Zellermeeren noemt) de stadt Constantz int middel latende/ ende voortaen loopt hy tusschen den Berch ghesw onghen verschrickelijck suysende/ door Bazel/ voor Straetsborch/ Spier/ Worms/ Mentz/ Couelens/ Colen/ met opnemin ghe van veel Scheeprijcke Rivieren/ als de Maens/ Neckers/ Limach/ Musel/ Mosa/ ende ghiet hem dan (een Eylandt maeckende) wt/ in de Duytsche Zee/ der welcker sommighe van de Gheldersche/ sommighe van de Vriesen/ sommighe van de Hollanders bewoont worden.

Oorspronck en loop der Donauwe.

Ten anderen verweckt haer de Donauwe/ de vermaerste Riviere Europe/ spruytende wt het Arnobische gheberchte/ by dat begin des Swartenwouts/ in een dorp Doneschingen genaemt/ ende vloeyt vant Westen teghent Oosten/ ten eersten tot op twee dachreysen nae der Stadt Ulms traechsaem: aldaer metter Blaw/ Iler/ ende ander Rivieren ghesterckt/ wort sy scheeprijck/ ende loopt van daer henen voor Lauginghe/ Woerd/ ende vaet de Leck ende Wernitz in haer/ ende loopt voortaen op Reghensborch/ Bassaw: Daer neemt sy in haer de Iser/ die voor Muncken vloeyt/ ende loopt voorts nae Ween/ Oven/ ten laetsten met tsestich meestendeel Scheeprijcke wateren in haer nemende/ als dese bekende: De Ersch/ Ader ende Saw/ etc. vloeyt sy op ses plaetsen in de Eurinische Zee.

Oorspronck der Elue.

Ten derden ghemoetet de Elue/ ontspringhende inde Berghen der Slesien: dese vande Bohemen deylende/ die vloeyt metter Multa door Bohemerlandt/ van daer door het Boheemsche Wout voor Myssen/ Maechdenborch/ ende ander steden der Marck ende Sachsenlandt/ tot beneden Hamborch in de Duytschee Zee.

Swartwout.

Ten vierden verschijnter in Germania een Wout/ Hercinia ghenaemt/ dwelck de omligghende der Donauwe/ het Swartwoudt noemen/ dat is/ als Pomponius Melanus set/ tsestich dachreysen lanck/ ofte soo Cesar int tseste Boeck sijnder Commentarien set/ neghenenveertich dachreysen breet. Het heeft veel hoecken ende tacken/ de welcke de inwoonders ander ende ander namen gheven: Maer van het beghinsel sijns oorspronckx totten Necker toe/ behoudet sijnen name Swartwout/ ende vanden Necker tot aende Muen/ heetet Othenwoudt/ maer vanden Muen tot aende Riviere Lonam/ by Covelentz/ Westerwout. Daer na weyndet hem teghen het Oosten/ ende deyldt Franckenlandt van Dueringhen ende Hessen/ ende daer nae deylet hem int midden weder af/ ende omringt Circkels wijse dat Bohemerlandt/ daer heetet Bohemerwout/ ende streckt hem voortaen in dat Merherische gheberchte/ Ongheren op der rechter/ Polen op der slincker zijde latende/ voortvloeyende totten Danischen oft Getischen volcke/ veelderley namen ontfanghende.

Alsoo is Germina een salighe contreye/ daerin ghetemperden locht/ vruchtbare Veldinghe/ van alderley Coorn overvloedich/ dicke Wouden/ waterrijck/ met goede springhende Fonteynen over al verciert/ ghenoechsaemheyt van alderley Wijn/ Metael/ Coorn/ hanteringhen/ den gasten goet/ den biddenden saechtmoedich/ boven al in crijchs saecken te peerde ende te voete gheenderley Natie wijckende/ oock aen rijcdom der Metalen: Want alle Italiaensche/ Spaensche/ Gallische/ ende veel ander Natien/ hebben schier alle het silver vanden Duytsche Cooplieden. Ende dese Natie vermach sonder wtlandtsche hulpe te peerde ende te voete/ soo daer anders gheluck by ware/ dat sy haer aller haerder vyanden lichtelijck verweeren mach/ ende de buytenlanden wederstandt doen. Daer ware meer te segghen/ dwelck ick van cortheyts weghen voorby gae. Nu vande bysonder landen Germanie.

Van de bysonder eygen landen Germanie/ ende ten eersten van Bohemerlandt.

Bohemerlants ghelegentheyt en eygenschap.

BOhemen een Provintie in Germania ofte Duytscher Natie/ leydt alleen met vreemder sprake ende gheloove in Duytschlandt met een Wout omringt ende omtuynt/ heeft van het Oosten Merrhen tot eenen aenstoot/ teghen tZuyden Oostenrijck ende Beyerlandt/ teghent Westen dat Norkaw/ ende stoot teghen tNoorden met sijn Frontieren aen Slesien ende Myssen/ over al met Duytschen volcke omcinghelt ende besloten. Een rijck haefachtich Volck/ doch met ontrouwe ende Vyandtschap teghen de Duytschen (welckx vrienden sy vander heerschappyen weghen zijn souden) beruchticht/ een vol Landt/ boter ende coorn-rijck/ dwelck de Riviere de Elue ghenaemt (die door Bemen ende door Praghen loopende/ de stadt schier van malcanderen snijt) bevochticht.

Een landt effen wel seer cout/ maer rijck met visschen/ tammen ende wilde vee ende dieren/ als Vossen/ Beyren/ Herten/ etc. Onder andere hebben sy veel wildts/ dat sy op haer sprake Loni noemen/ dit is als een wilde Osse/ met stormlijck ghehoornte/ theeft onder het kinnebacken een hanghende blase/ die vullet ghejaecht zijnde met heet water inden loop/ dat sprinckelet op de toenakende loopende Jaghers oft honden/ dat brandt niet anders dan vyer/ wat het gheraeckt/ dat gaet huyt ende haer af met grooter smerten. Item het is oock van alderley Metalen ende Aromaten inde Apoteke dienende/ een rijck Landt/ seer vruchtbaer van Gherste ende ander Coorn. Item rijckelijck met Coper ende Silver graven verciert.

Praghe is de Hooftstadt ende den Coninckljcken stoel daer in/ het heeft veel naemachtighe Coninghen ghehadt/ der welcker leven in een eyghen Chronijcke op haer sprake begreepen is. De aencoemste haers Rijcx hebt ghy te voren ghehoordt in mijn Chronijcke/ ende veel van desen lande. Anno 900. ende 5. zijn sy tot het gheloove Christi bekeerdt ghewordden. Anno 1153. heeft Waldo gheleeft/ die de Hussische Ketterije (sal ickse alsoo noemen) daer in heeft begonnen/ die namaels Anno 1412. Joannes Huss/ Hieronimus van Praeg verbreet ende ghemeerdert hebben/ die tot Constantz van het Concilio daerom met vyer wtgheleschт is ghewordden/ Anno 1414. Dit landts lengde ende breedde is seer ghelijck/ ombegrepen drie dachreysen lanck ende breet. Vander Bemen gheloove elders.

Van Oostenrijck.

Oostenrijck

AUstria/ dat is Oostenrijck/ voortijdts dat oppeerste Pannonia ghenaemt/ leydt tusschen Ongheren/ Beyren/ Bemen/ Merrhen ende Stiermarck. Heeft vant Oosten Hongheren/ vant Westen Beyeren/ vant Noorden Bemen ende Merrhen/ teghen tZuyden dat Stiersche gheberchte. Het is ontrent drie dachreysen breedt/ ende ses dachreysen lanck. Weenen is de Hooftstadt daer in/ door de welcke de vermaerde Riviere de Donauwe vloeyt/ ende

 dat

dat landt schier midden van malcanderen deylt. In dese stadt souden zÿn vÿftich duysent menschen/die Shoochtÿdts (sooment noemt) tot de Tafel des Heeren gaen. Dit Landtschap ende edel aertrÿck met water wel bevochticht / met Wÿngaerden gheplant/ houtrÿc/ Acker vruchtbaer/vol Visch/ende van wÿnghewas overvloedich/den Bemē/Merrhen/Slesiers/ende Beyeren wÿns genoech gevende / ende daer wt groot gheldt ende rÿckdom vergaderende/met mueren twee duysent schreden lanck omcingelt/ende met graven / ackeren / torens ende groote voorsteden verciert. Vander Stadt Weenen/ende wanneer Oostenrÿck een Hertochdom geworden zy/ hebt ghy te voren vernomē in mÿn voorgaende Cronÿcke/vander Stadt Weenen/ int eynde der selver Chronÿcke.

Van Merrhen Landt.

Morauia/ Merrhen een Provinsie.

VAn Oostenrÿck Noordtwaerts leydt dat Merrhenlandt/ daer in heeft voortÿdts een cloeck roofghierich volck / tusschen de Hongheren ende Bemen ligghende / gheweest. In dit Landt zÿn menigherley ghelooven / sommighe medestemmen der Roomscher Kercke/den Edeldom ende de Landtsheeren sÿn schier alle metter Hussische smette (sal ick also spreken) bevlect. Tot onsen tÿdt is daer in eenen grooten hoop Wederdoopers/met welcke oot sommige Lantsheeren stemmen / ende eensdeels wederdoopt souden zÿn. Tot Niclaesborch alleen / segghen sommige/datter by de seshōdert/sommige seggē by de acht hondert Broeders inden wederdoop inghelÿft ende tsamen gesworen zÿn. Olmuntz is de eenighe Bisschoplicke stadt in Merrhen. Voortÿdts heeft de heerschappÿe aldaer seer breedt ende machtich gheweest / maer veel regeringhe is desen volcke ghenomen/ ende door de Roomsche Keyseren in Bemen ghewepnt. Het is van volck ende coren een rÿcke contreye. De voornaemste stadt daer in is Prun. Dit volcks sprake is gemengt/Duytsch ende Beemsch/eensdeels de Beemsche ghewoonlicker op sommighe plaetsen.

Vander Slesiers Landt.

Slesiers lāt waer eñ hoe gheleghen.

TEghen t Noorden volcht na Merrhen/ Slesien Landt / gheen onedele contreye / teghen het Oosten aen het Poolssche stootende / door welcke de vermaerde Riviere de Ader genaemt/ henen vloeyt in de Duytsche Zee. De lengde deser contreye is by achthondert Peertsloopen. De Hooftstadt van dit landt is Breslaw/aende Ader gheleghen. Haer Heere eertÿdts Bulco genaemt / tot Glauco sittende/ en hieldt noch van Engel/noch van Duyvel / maer dat lÿf ende ziele met malcanderen beestelÿck afstorven eñ verghinghen. De sprake van dit volck is meestendeel Duytsch/hoewel over ghene zÿde der Ader/ de Poolsche sprake begint/ende dander te boven gaet. Daerom hebben sommighe niet onbillick gemeynt/dat de Ader aen dien hoec het Duytschlandt eynde.

Van het Franckenlandt/ ende der Francken Legher / Plaetse/ Zeden/ ende ghewoonheyt.

Franckenlandt eñ der Francken zeden.

FRanconia oft Francia / dat is Franckenlandt / heeft Swaven ende Beyeren teghen tZuyden/ den Rÿn teghen het Westen / de Bemen teghen het Oosten/Hessen ende Dueringhen teghen t Noorden/een wÿt wel bewaert/met berghen besloten landt/ het welck swaerlick aen te comen is / maer inwendich effen / met veel steden/Sloten ende Stercken/ die oock het swart Wout aen sommighe eynden toesluyt/ ende de Rivieren Moganus / Sala/ende Tauber doorvlieten. Het is doorgaens vruchtbaer van alderley Coren ende wÿnghewas / ende gheeft oock overvloedt van alle Zaladen ofte Moes/ met over veel groote Rapen / Ayiuyn / ende Sluytcolen / soo veel als nauwe eenich landt. Item soet hout / Meloenen / etcet. worden in Bambergher Landtschap met hoopen wtghegraven. Dit Landt is oock met schoone beemden ende Bogaerden verciert / ende met alderley vee overvloedich / niet weynigher is dit Landt oock vischrÿck / wt veelheyt der vischdraghende wateren / nochtans rÿcker van wildt ende ghevoghelte. Op veel plaetsen aestmen in opene Waranden dat wildt met sout ende andere voederinghe/ hebben oock daer toe ghemaeckt Hutten / waer onder sy haer voor de ongheduericheydt des Hemels onthouden. Dese en derf niemandt wt het ghemeyn Landtschap jagen noch vanghen/met grooten overlast des volcks. Dit Landt heeft vÿf Vorsten / elck vande welcke een deel onderworpen is / namelÿck / den Borchgrave van Norenborch/ den Palsgrave vanden Rhÿn/ den Bisschop van Bamborch / Wurtzborch/ende Mentz. Dien van Wurtzborch heeft de meeste heerschappÿe: waer by als hy Misse doet / datmen hem een bloot Sweerdt voordraecht/oft voorstelt opten Outaer.

Een bloot sweert op de Outaer.

Als een Bisschop eerstelÿck dat Bisdom besitten/ende aen hem nemen wil / so rÿdt hy met eenen wel vercierden Staet voor de poorte der stadt Wurtzborch / ende staet aldaer nae ghewoonheydt af/ leydt van hem alle zÿn heerlÿcke cleederen / ende doet aen eenen grauwen slechten rock/ met eenen strick ghegordt / ende gaet ootmoedelick barvoets ende bloots hoofts in de Hooftkercke / voor de vergaderde ende op hem wachtende Domheeren / den welcken / nae dat hy hen haer privilegien bevesticht / ende haer daer by te laten blÿven sweert / soo wort hy tot een oude Beeldtcalomne eens Bisschops sÿner Vorvaderen gheleydt/ ende aldaer vermaendt/ dat hy een sulcken man wil zÿn / ende sulck leven leyden/ ghelÿck desen (door dat Beeldt aenghewesen) gheweest heeft / die den Staet der Kercken wel heeft gheregeert / ende van nederen State ofte Eeldom daer toe gheclommen. Alsoo haest als hy dit gheloeft / wordt hy in sÿnen Throon ghesett / boven maten heerlÿck/ ende tot eenen Bisschop bevesticht. De Domheeren / op dat de verkiesinghe by henlieden blÿve / so en kiesen sy gheenen wt de Vorsten oft Hertoghen tot eenen Bisschop / maer altÿdts eenen wt henlieden / eenen slechten Edelman.

Ghewoonheyt der inrydinge des Bisschops tot Wurtzborch.

Daer is oock een eerlÿcke Vorsten Proostÿe binnen Wiertzborch so dickwils als eenen nieuwen ghecoren inrÿdt/ soo moet hy in alle Dorpen ende Vlecken/daer hy door rÿdt / ende oock in andere daer hy de thienden heeft / een groot vat met wÿn openbaer op den Mart stellen/ende een schotel daer in/ op dat/ wie wil of lust heeft/ daer wt drincke.

De Francken zÿn een arbeydtsaem volck/ van lichaem / ghedaente ende cleedinghe op de Duytsche maniere. Dat volck boudt van armoets weghen den wÿn / maer drinct ghemeynlÿck water. Dat bier verachten sy / ende en latent hen niet lichtelÿck toeghevoerdt worden. Alleen in de vasten tÿdt / als haer sommighe wt devotie van Wÿn onthouden / soo worter wat biers by den Rÿcken vercocht / die dwater onghewoone/dit voor water drincken.

Bier verachtē de Francken.

Het is een hooveerdich volck / dwelck hemselven boven ander Natien verheft: Jae haer oock verhoont eñ bespot / evenwel wie dit lÿdt/

verdraghen can / ende met ghedult overwindt / die coemt lichtelijck by hen op. Waer by veel Beyeren / Swaven ende Hessen by hen verhouwelickt / in haer landt woonen.

Twee ghebreecken schrijftmen de Francken voor andere volcken toe / namelijck / Rooverye oft Moort / ende Godtslasteringhe / want het is een roofghierich / Godtslasterlijck volck / dwelck sy hen beyde door langhe ghebruyck / betamelijck ende eerlick / als een welvoeghinghe achten / ende int ghebruyck hebben ghebracht.

Vreemde ghebruyckẽ der Francken.

Sy hebben veel vreemde ghebruycken / die ick daerom vertellen wil / op dat het ghene dat vanden wtlanderen ghesept wordt / dies te eer ghelooft worde / ende dat wy niet en meynen / dat de Joden / Turcken / Heydenen / etc. alleen sotten zyn dewijle wy wel soo dwase ghebruycken voor de deuren in onse landen hebben / ende nochtans Christenen willen zijn.

Drie donderslaghen voor Kersmisse cloppen de Meyskens ende Knechtkens van huys tot huys / door de stadt aen de deuren aen / de toecoemste des Heeren vercondighende / ende een ghelucksalich Jaer den in Inwoonderen wenschende / daer af ontfanghen sy vanden huysghesinnen / Appelen / Peeren / Noten / ende oock Penninghen te loone.

Te Kermisse begaen sy de kindtsheyt Christi alsoo: Sy setten een Wieghe op den Outaer / daer in een ghesneden kindt gheleydt: Dit wieghen een groote menichte van stadt kinderen / springhen ende danssen om dat kindt in eenen rinck / daer de ouden toesien / ende mede singhen / met veel vreemde Liedekens / van het nieuw gheboren kindeken. Dwelck my vermaent / hoe dat voortijdts de Corybantes int hol des berchs Idee by het weenende nieugheboren kindt ende Godt Joui / een blijschap ende spel ghehadt te hebben / ghefabuleert wort: Effen oock ghelijck voortijdts de Romeynen de Feeste Saturni beginghen / ende malcanderen Gheschencken sonden / welcke sy Saturnalia noemden: De Griecken Apophoreta / tot eenen goeden inganck des Jaers schickten. Also doen de Christenen ter tijt des Nieuwen Jaers / seynden malcanderen gaven / oudt ende jonck / ende met ghebodender handt wenschen sy malcanderen een goet salich nieuwe Jaer. Wat sy voorts dese vyerdaghen bedrijven / besiet der Roomscher Christenen gheloove hier nae beschreven.

Superstitiẽ der Francken menigherley.

Item in dit vyeren gaen Knechten ende ledighe ghesellen op het Landt omme den gantschen nacht door voor de huysen / oock op sommighe plaetsen in de steden / ende singhen de lieden aen met grooter gheveynstheydt / loven den Huysvader ende syn huysghesinne vanden voeten op: Ende vergaderen met haer huychelen veel ghelts.

Sommighe van dese trecken omme door dat gantsche Landt met een belle / luyen ende singen daer in aen een Godts-huys vergaderende / die en bringhen oock gheenen cleynen schat wt den Lande / doch nerghens nae der Muncken ghelijck.

Op den helighen drie Coninghen dach / backt een yeghelick Vader eenen goeden Pepercoeck oft Vlaeye / daer na dat hy vermach / ende een groot oft cleyn huysghesin heeft / ende kneet int deech eenen Penninck / daer na snijt den ghebacken Pepercoeck in veel stucken / ende gheeft eenen yeghelicken wt sijn huysghesin een / Item Christus / Maria / ende de helighe drie Coningen hebben oock haer stucken daer / welcke men van haeren tweghen om Godts wille gheeft: Wien nu dit stuck ghewort daer den Penninck in is / die wort van allen als een Coninck bekent ende verheven / ende driemael met juychen oft blijschap om hooghe gheheven / daer neemt dan alleman een crijt inde handt / maeckt een cruys aende solder oft balcken int huys / ende inder Stove / welcke cruycen voor veel onghcluck ende ghespuys souden helpen / sy worden oock in grooter observatie ghehouden.

De twaelf nachten tusschen Kersmisse ẽ der helighen drie Coninghen dach en isser gheen huys dat niet alle daghe Wieroock roock in haer herberghe en make / voor alle Duyvels ghespuys ende Tooverye. Sy hebben oock groote acht hoe die twaelf daghen weren oft ghelaten / also soude een yeghelicke Maent weren / die sijnen eyghen toeghereeckenden dach heeft / also dat de eerste Maendt den eersten dach / ende de tweedde Maent den tweeden dach / ende alsoo voortaen / eenen yeghelicken dach sijn Maendt aenwijse.

Vastelavõt der Francken.

Hoe sy de drie ontsinnige daghen voor den inganck der Vasten begaen / besiet na der Roomscher Kercken geloove ẽ Feesten. Item vraecht daer nae de ervaringhe / want sy stellen haer altemael in sulcker wijse / als oft sy nemmermeer gheenen goeden moet oft tijdtcortinghe meer hebben en souden / ende als oft sy morgen sterven moesten / ende haer heden te voren wel recreeren / ende alle wellust de sope ende oorlof gevẽ wilden. Sommighe maken haer als Duyvels / sommighe loopen naeckt / sonder eenighe schaemte / gheheel bloot door de stadt. Sommighe op dat sy gheen schaemte en hebben / soo vermommen sy haer in mommeryen ende momaensichten / op datmense niet en kenne / de Heydensche Lupercalische feesten niet seer onghelijck / welcke vander Roomscher jeucht voortijdts den Afgod Lyceo Pani te Rome ghehouden wierden / de welcke gheheel ende al bloot door de stadt liepen / ẽ haer aenghesicht met bloet overtrocken / alle die sy aenquamen / ende henlieden te gemoete onversiens in de handt vielen / die sloeghen sy met nestelen ende gheesselen / gelijck de onse met eenen beaschten sack.

Nenden Rhijn / Franckenlant / ende sommige ander plaetsen / vergaderen de jonghe ghesellen alle Dans-jonckvrouwen / ende settense op eenen ploech / ende trecken haren Speelman die op den ploech sitt / ende pijpt int water. Op ander plaetsen trecken sy eenen vyerighen ploech / met een meesterlick daer op ghemaeckt vyer ontsteken / tot dat hy in stucken valt.

Haerder viere houden oock een Slaeplaken mette vier hoecken / ẽ eenen stropen ghemaeckten Cabouter in hosen en wambays / met een momaensicht / ghelijck eenen dooden man / dien slingheren sy om hooghe op / ende ontfanghen hem wederom int Slaeplaken. Dat bedrijven sy door de gantsche Stadt / ende met veel ander Figueren gaen de Roomsche Christenen inden Vastelavondt omme / als ontsinnich met grooter lichtvaerdicheydt. Daer af oock elders.

Te half vasten maken sy op sommighe plaetsen eenen stropen Man ofte Cabouter / aenghedaen ende toeberept ghelijck eenen dooden / dien draghen de vergaderde Jonghers inde naeghelegen Dorpen. Dese worden van sommighe wel onthaeldt / ende met drooghe wicken / melck / ende arweten ghelaeft ende ghespijst / van dandere diet voor een aenwijsinghe des toecoemstighen doodts houden / worden sy qualijck ontfanghen / ende van haer Hofsteden ghedreven / met scheltwoorden / ende somtijdts met slaghen. Item / sy vlichten een oudt Waghenrat vol strops / draghent op eenen hooghen steylen berch / zijn daer op (so sy voor de coude mogen

blijven) den gheheelen dach goedts moets / met veelderley tijdtcortinghe / singhen / springhen / danssen / dapperheyt / ende ander bootssen. Ontrent den vespertijdt ontsteken sy dat radt / ende latent met vollen loop int dal loopen / dwelck effen aen te sien is / als oft de Sonne vanden Hemel liepe.

Paesschenspel der Francken.

Te Paesschen backtmen Vlaeyen / alsdan gheeft somtijts eenen rijcken twee Vlaeyen / deen de jonghe Knechtkens / dander de jonghe Meyskens / om voor dese op een Beemde voor alleman te loopen.

Tot de Kerckwyinghe comen de jonghe ghesellen met Trommelen ende Pijpen / gewapent / als tot eenen Crijch / die sy oock somtijdts vinden oft beweghen / ende gaen dickwils met bloedighe hoofden van der Kerckwyinghe (als sy den Aflaet ter Vespertijdt met Spiessen wtghedeelt hebben) wederom thuys.

De drie daghen voor den Opvaertdach / alsmen met de Cruycen gaet / soo comen somtijdts veel Cruycen in een Kercke tsamen / daer singhen sy niet met malcanderen / maer een yeghegheelijck Cruys zijn Liedt / alsoot best can / ende de medegaende jonghe ghesellen ende maechden zijn al suyverlijck ende vyerdaechlijck ghecleet / met cransen opt hooft / ende afgehouwen meyen in de handt. Daer mercken de Priesters altemael ghelijck op / welck Cot best singt / dese ghewinnen sommighe potten wijns / die henlieden wt deser oordeel toeghesproken worden. Den wijn is daer toe beschickt / wie hem den ghewinnenden gheven sal.

Om dat Coorn / Wijn / ende alle velden rijden sy inde Sintx-heylich-daghen / met de Papen / die dat heylich Sacrament in eenen buydel aenden hals mede omme draecht / ende bidt Godt met dertelen moede / dat hy hem haer velden wil laeten bevolen zijn voor alle onweder.

Superstitie der Francke op S. Jans dach.

Op Sint Vrbaens dach bereyden de Wijnsnijders op de openbare Mart oft ander plaetsen een Tafel / met dwalen / Ammelakens / ende welrieckende cruyden bestroyt / daer op stellen sy Sint Vrbans beeldt / is desen dach schoon / so doen sy dit beeldt veel eere aen / met croonen / spijsen / etc. Maer ist reghenachtich weer / so en eeren sy hem niet alleen niet / maer werpen hem int slijck / met veel versmadelicke woorden: Want sy houdent daer op / dattet den Wijn / die te deser tijdt int bloeyen staet / soot reghent qualick / maer soot schoon weer is / wel gheraken sal.

Op Sint Jans dach maken sy een S. Jans vyer / sy dragen oock desen dach bysonder crantsen / ick een weet niet wt wat misgheloove / van Byvoet ende Ysercruyt ghemaeckt / ende eenen yeghelicken heeft schier een blau cruyt / Ridderspore ghenaemt / inde handt: Wie daer door int vyer siet / dien en doen dit gheheel Jaer gheen ooghen seer / soo sy waenghelooven. Wie van dat vyer wech wil thuys gaen / die worpt dit zijn cruyt int vyer / segghende: Alle mijn ongheluck gae wech / ende worde met dit cruyt verbrandt.

Dat Bisschoppelick Hofghesinne worpt op desen dach by haer vreuchdenvyer / op den berch achter het Slot / vyerighe Clooten inde Riviere Moganum / so meesterlick ghemaeckt / als oft vlieghende Draken waren.

De Maechden maken op desen dach Roose potten / alsoo: Sy laten hen potten vol gaten maken / de gaten cleven sy met Roosebladeren toe / ende steecken een keersse daer in / ghelijck een Lanteern / ende hanghen naemaels desen pot om hooghe ter vensteren wt / daer singtmen alsdan om eenen Crantz meesterlicke Liedekens / oock dickmaels op ander tijden tsjaers inden Somer / als de Maechden tsavonts in eenen Rinck omme singhen: Soo comen de ghesellen inden Rinck / ende singhen om eenen Crantz / ghemeynlijck van Ginnoeffelen ghemaeckt / Rijmwijs voor / die dat beste doet / heeft den Crantz.

Te deser tijdt steken de Boerknechten op de dorpen groote hooghe Denneboomen / tot op den soppe wtghesneden / met Spieghelen ende Crantzen verciert / ende boven inden sop ghehanghen / ende laten dien met grooter moeyten inghegraven boom haer Maechden ter eere den gheheelen Somer staen.

Ter tijdt des Wijnlesens / so en derf een yegelijck Wijnsnijder niet lesen wanneer ende waer hy wil / maer op eenen bestemden dach / wanneer de ghene die de thienden toebehooren / wil / daer toe oock niet over al / maer daer hijt hen bescheet / also leestmen den eenen berch en plaetse nae den anderen af / met de ordeninghe / nu hier nu daer / tot dattet omme gaet.

De thienden vergadertmen in valen onder de Wijnberghen. Wie spaeyer dan hem gheboden is / lesen wil / die en moetet niet alleen met oorlof doen / maer op sijnen cost de thienden ghereet in sHeeren Persse ofte Kelder beschicken. In eenen yeghelijcken Wijnberch sijn Jonghers / vanden Heere daer toe gheschickt / die de thiende Mate / in sijns Heeren Vat behoorende / Marcken ende beschicken moet / want men betrouwet henlieden niet toe. Francken moeten den wijn lesen / wanneer en waer den Thienden Heere wil.

Inden wtganck van tlesen / comen dese voorghemelde knechten alle in een velt te samen / en maecken henlieden aldaer van stroo / dat derwaerts hier toe gheordineert is / goede handtvollighe Tortssen / een yegelick twee / ende gaen snachts singhende in een ordeninghe inde stadt / daer mede lichten sy den Herfst wt.

Sinte Martens ende Sinte Niclaes Feeste celebreert dit volck wonderlicken eerlick / nochtans onderscheydelick / Sinte Marten in huys over Tafel / Sinte Niclaes inder Kercken. Onsalich is dat huys / dat niet op desen nacht een Gans te eten en heeft. Daer tappen sy haer nieuwe Wijnen / die sy tot nu toe behouden hebben / daer gheeftmen te Wurtzborch ende elders den armen op desen dach een goede portie.

Twee Beerzwijnen sluytmen in eenen Circkel oft rinck op desen dach te samen / die malcanderen verscheuren / dat vleesch deyltmen wt onder tvolck / dat beste seyndtmen der Overheyt.

Op Sinte Niclaes dach kiesen de schoolkinders onder henlieden eenen Bisschop / twee Diakenen / die sitten in haer Ornamenten / met eender Processie in de Kercke gheleydt / tot dat den dienst over is / als dan gaet den Niclaes Bisschop met alle sijn Hofghesin singhen voor de huysen / ende dat en heet niet ghebedelt / maer den Bisschop een prove vergadert.

Sommighe kinderen vasten op Sinte Niclaes avont so seere / datmense somtijdts te eten dwinghen moet / daerom dat sy meynen / dat hen de gifte diese onder haer kussen oft int de schoenen onder de Tafel / vanden ouderen daer in gheleydt / vinden / daerom van Sinte Niclaes toeghevoecht zy. Dit alle seg ick daerom / op dat wy de Turcken niet alleen voor Sotten en houden.

Sommighe hebben Mentz / sommighe Wurtzborch voor de Hooftstadt des Landts. Franckfort ende Norenberch tellen oock sommighe in dat Franckenlandt / als Franckische Steden.

Van

Van Swavenlant/ ende der Swaven oude ende nieuwe zeden/ ende Religien.

...r Swa- zeden/ ...e van ...er sy also ...n.

SWavenlandt een Provintie Germanie/ van Oosten dat Beyerlandt/ vanden Westen dat Elsaet/ende den Rijn/vant Zuyden dat gebercht te met de Italianen/ vant Noorden dat Franckenlant hebbende.

Van het volck Swaven ofte Sweven (dat voortijdts uit Pruyssen/ oft Lijflandt/ oft Livonia daer ghecomen is/ ende dit Landtschap beseten heeft/ soo haer Sabellicus ende Lucanus hooren laten) alsoo ghenaemt. Dit Landt oft Contreye heeft oock voortijdts Alemania ghenoemt gheweest. Dat opperste deel des gentschen Duytslandts/ is Swavenlandt/ met twee heerlicke door-vlietende Rivieren schijnbaer/ onder welcke den Rijn teghen het Westen/ de Donauwe stracks teghen het Oosten vloeyt/ door veel ontallicke volcken. Dit Landt is een wel ghebout/water-rijck/ghenoechsaem/vruchtbaer Landt/ met veel Berghen/ Meren/ Rivieren/ (die almael inde Donauwe oft den Rhijn vlieten) Bosschen ende Beemden verciert. Van coorn ende vee vermacht een goede noodtdruft. Tot jaghen/ vlieghen/ ende alderley wildt ende vaghel-vanck ist een listich ende welgeschickt volck ende landt/ met veel naemachtighe prachtighe Steden ende Sloten vervult/ ende met een verre reysende strijdtbaer volck beset/ daer toe vol Tempelen/ Stichten/ Veldt-kercken/ Capellen/ vrouwen ende mans Cloosteren/ Jae daerin schier gheen Dorp en is/ twelck niet zyn eyghen Prochiaen ende Prochy-kercke en heeft. Want het heeft des Roomschen gheloofs een seer gheestelick/ ende den Paus/ behalven den Sacxsen/ voor alle een ghehoorsaem volck gheweest (tot op desen onsen tijdt) een langhe wijle verleden. Nu ist schier ghelijck gheheel Germania in vier Secten ende ghelooven ghedeelt/ als in Papistische/ Luthersche/ Zwinghelsche/ ende Dooperscheh/ ende van t'gheloove der Roomscher Kercken schier den meesten-deel afghevallen. Dit Landt heeft oock veel Silver-rijcke Berghen/ ende van alderley Metael.

Dit volck loeft Plutarchus voor alle volcken Germanie/ van ghedaente/ proportie des lichaems/ van zeden ende verstandt hoflick ende sin-rijck/een welgheschickt schoon volck/welcks eere alsoo toeghewassen is/ dat sy eertijdts dat Imperium ende de Heerschappye der Wereldt inghehadt hebben/ van weghen haerder deucht/ grootmoedicheyt ende cracht. Daer toe over een ouderdom dat Regiment der Wereldt/ ende dat gheheel Keyserdom gheregneert hebben/ maer sijn wederom daer af ghecomen/ dewijle den Scepter omgaet/ ghelijck dat Gheluckradt.

Swavē ...sers ge... ...st.

Caius Julius de Keyser schrijft int vierde Boeck sijnder Commentarien/ dat de Swaven voor alle ander volcken Germanie een bovenmaten strijdtbaer volck is/ het heeft hondert Vlecken oft plaetsen/ uit welcke Jaerlicks een yeghelicke duysent mannen int veldt seyndt/ om te oorloghen/ dandere blijven thuys/ gheneeren haer/ ende de uitwesende huysghesinnen. Na een Jaer wisselen zy/ ende die daer thuys ghebleven hebben/ trecken uit/ ende die dit Jaer te velde ghelegen hebben/ wederom thuys/ ende bouwen t'veldt/ op dat noch regiment/ vernuft/ Acker-ghebouw/noch crijch nemmermeer op en houde. Ende by dit volck en is niet eyghens/ noch Acker/ noch Beemde/ maer alle dinck in ghemeyn ghebousel. Oock soo en dorsten sy niet langher van een Jaer op een plaetse woonen.

...e zeden ...Swavē.

...Swavē ...bben ...ijdts ...eygens ...adt.

Sy en leven niet alleen van coorn/ maer veel meer van het vee/ melck/ ende wildt/ d'welck sy te vaughen uitghenomen meesters zijn. Ende dat altemael daerom/ op dat sy den arbeydt ende de coude/ etc. ghewoone/ ende sterck wierden. Haer cleedt en was niet anders dan onghetoude huyden om tlijf/ soo dat sy wel half naeckt ghinghen.

De Coopliedеn begheerden sy meer/ op datmen henlieden den uit de oorloghe vercreghen buet oft roof afcochte/ dan dat sy wat cochten. Tot dese reysden de Galli/ ende cochten haer Peerden ende andere Dieren af/ die de Swaven weynich achteden/ maer de Galli hooch schatteden. Want den Swaven te peerde te oorloghen soo seer niet ghewoon en waren/ dat sy int aengrijpen van de Peerden sprynghen/ ende haer te voete weerden/ der welcker Peerden stille te staen ghewoone waren/ op dat/ alsmense wederom behoefde/ dat sy terstondt by der hant waren.

Geen dinck en was by hen onruptelicker/ dan ghesadelt te ryden/ ende verachteden de Sadelryders ghelijck de vrouwen. Haerder weynighe traden dickwils eenen grooten hoop aen/ ende stortense vande Sadelen.

Eenighen wijn en lieten sy hen niet toegevoert worden/ daerom dat de menschen daer af weeckelick ende vrouwelick/ oft ymmers ongeschickt wierden.

De oude Swaven en drincke geenen wijn.

Cornelius Tacitus schrijft vander gheleghentheydt ende zeden der Duytschen/ alsoo: Hoewel de Germani ofte Duytschen met veel Natien ende namen onderscheyden zijn/ soo hieten nochtans de Duytschen voortijdts al Swaven. Evenwel is dit volck ghewoone haer hayr te crollen/ ende op te binden in eenen knoop. Alsoo wierden de Swaven van ander Duytschen/ ende de knechten vande vrye bekent.

Duytschen wierdē voortijts al Swavē genoemt.

T'sijnder tijdt quamen sy in een woudt te samen/ om haer Sacra ende Feeste te houden/ ende vermoorden openbaerlick eenen mensche totten offer/ daer sy dese Feeste mede beghinghen. Een deel offerde der Goddinnen Isidi. Niemandt en ghinck oock int woudt tot deser Feeste/ dan met banden ghebonden ende aenghehecht/ om daer mede te bedieden/ eenen die een weynich cleynder is dan Godt/ diens ghewelt hy met dese banden aenwijst. Ende alsser eenen onder henlieden onversiens struyckelde oft viel/ die en dorste dese Feeste gheduerende niet opstaen/ maer wierden opter aerden omgetrocken. Waer mede sy Gods gewelt/ ende haer onderdanicheyt aenwesen.

Swaven voortijdts menschen gheoffert.

Ghelijck hem nu niet alleen byde Swaven/ maer by alle volcken metter tijt de gheloovеn/ zeden/ etc. veranderen/ soo zijn nu dit der Swaven zeden/ hanteringhen/ ende gheloovеn.

Der Swaven nieuwe zeden ende gheloovеn.

Het gheloove is nu (soo ghesеydt is) by hen velderley. Hier af leest elders. Haer hanteringhe sonderlinghe vanden machtighen/ en is niet/ (als inde oude tijden) dat Acker-werck/ maer ghеselschappen/ coopmanschappē/ ende alderley handtwerck. De ghеselschappen zijn/ dat haerder vele een somme ghelts te samen legghen/ ende alle dinck opcoopen/ wat sy aencomen/ soo gheheel/ dat Naelden/ Spieghelen/ Poppen/ Coorn/ Wijn/ Laken/ etc. van hen opghecocht wordt/ ende daer teghen van vreemde Landen onnutte waren (die sy doch alle verdieren) int landt bringhen/ als Zijde/ Fluweel/ Muscaten/ Naghelen/ Peper/ Canneel/ etc. Ende wat hen den Handtwercksman gheeft/ dat en can hy niet dobbel ghеldt niet meer van hen bringhen. Daer toe en handelen oft waghen dese Coopliedеn haer lijf oft sielen niet selve/ maer richten

alle

alle dingen door haer daertoe gehuerde knechten wt / die over Zee varen / ende haer Heeren tot haerder tijdt rekeninghe doen / aengaende haer handelinge / ende het ghewin overleggen. Voorts hebben sy der selver ghebruycken vele/ welcke hier te voren inde beschrijvinghe der Francken zeden aenghewesen zijn.

De gemeyne Swaven arbeyden boven ander handtwercken alle meest met vlas / wolle/ yser/ende lijnwaet / waer af sy een groote menichte maken/ en alleen tot Vlms op een Jaer/ over de hondertmael duysent Fusteynen ghemaeckt worden souden/ ende so sommige meynen/noch veel meer tot Augsborch.

De Swavē spinnen,

Het spinnē op veel plaetsen in Swavenlant aldermeest ontrent Vlms/niet alleen vrouwen ende maechden / maer oock sommighe mans ende knechten/also dat twee contrarie dinghen by hen waer zijn/ dat sy wijfachtich spreken en arbeyden/ende daer teghen soo cloecke strijtbare lieden zijn / alsser erghens eenich landt hebben mach. Veel ander lijnwaet/ als Golschen/ Spinet/ Gallische / Ceulsche. Ende niet alleen alderley lijnwaet / maer oock alderley laken wordt by hen ghemaeckt/ als Fluweel/Sijde/ Dammast/Stammet/ Angsterdam/fijn doec/ etc. van alderley verwe.

Alderley hā delinge ende arbeyt by de Swaven.

Item Italiaensch ende Nederlantsch laken ende bonetten / dat voertmen altemael nae Franckfort/Lypsich/Nordlinghe/ende elders in de Marckten henen te vercoopen.

Ghelijck nv een yeghelick volck zijn eyghen ghebreck ende naedeel aenhangt / alsoo zijn de Swaven een oncuysch volck / soo dattet selden tot recht manbaren ouderdom coemt / ende by ander volcken een spreeckwoort daer wt ghe-

Spreeckwoordē van den landen/ hoe een yeghelick zijn eyghen ghebreck heeft.

worden is : Swavenlandt gheeft hoeren ghenoech / Franckenlandt Roovers ende Bedelaers genoech/Bemen Ketters/ Beyeren Dieven / Switsserlandt Hanghemans / Saxen Dronckaerts/Den Rijn Brassers/ Vrieslandt ende Westphalen trouweloos oft meyneedich.

Strabo seyt/dat de Swaven de outste duytschen zijn / ende die in Germaniam dese sprake ghebruyckt hebben. Dit landt en heeft van hemselven geensins geenen wijn/maer is rontsom met wijn omringt / diemen hen van alle plaetsen toe voert/vant Oosten wt Oostenrijc/ vant Zuyden wt Italia/vant Westen vanden Elsaet/Rijn/Necker/vant Noorden wt Franckenlandt ende den Dauber/etc.

Dat swelghen heeft dit volck met alle duytschen ghemeyn/daer toe een scheldende / quaetvloeckende volck / dwelck oock in de Duytsche Natie alsoo doverhandt ghenomen heeft/ dattet niet meer sonde noch schande / maer een eerlijcke ghewoonheydt daer wt ghewordenis.

Alsoo geneeren haer de Swaven in somma eensdeels vanden ploech ende aertbodem/eensdeels vant vee / eensdeels vant handtwercken/ eensdeels van haer hanteringhen en coopmanschap/sommighe van oorloghen / den Eeldom ende ander Heeren vanden Wiltvanc/ Renten/ Chijnsen/ende Tollen.

Van Beyerlandt / ende der Beyeren oude ende nieuwe zeden/wijse/regiment ende gheloove.

Beyerlandt beschreven.

BEyerlandt voortijdts Noricum / oft dat Norckaw gheheeten/ is nv van den Auarikus / den Hunischen over ghebleven volcke/ de Norckawers daer wt verdreven/ met eenen toeghedanen B. Bavaria ghenaemt / oft vanden Boijs / de volcken wt Cisalpina Gablua/ die eertijts aldaer ghewoont hebben / Bojaria ghenaemt. Dese contreye heeft vanden Oosten Hongherlant/also dat oock Oostenrijck in dese Provintie ghereckent wort / vanden Zuyden daer aen stoot Italia/vandē Westē dat Swavenlant/vanden Noorden de Franckische contreye ende Bemen. Metter doorvloeyende Donauwe wort dit landt bevochticht/en begrypt in hem Oostenrijcklandt/ so ghesept is / Item Stiermarck en Kernten/soo datter oock schier een sprake ende lants ghebruyck door dese landen gaet. Daer hebben eerstelijck het Roomsche gheloove gheplant / Sanctus Lucius den Enghelsche Coninck / Sinte Robbrecht / ende Sinte Bonifacius een Bisschop te Mentz. Dit lant heeft vier gheweldige Bisdommen / Frising/Bassaw/Saltzborch/ende Regensborch. Daer en heeft nauwe eenighe Duytsche Provintie bet vercierde steden / als Regensborch/ Saltzborch/ Munchen/etc. Daer af besiet ten eynde deser Cronijcke. Dit landt te samen/ eert in een Provintie werdt wtghedeelt / heeft tot op den tijdt Arnolphi des Keysers eenen eyghen Coninck ghehadt. Dese heeftse alle Cacannos(ghelijck Assyria Antiochos / Egypten Ptolomeos/Parthia Arsaces)ghenaemt. Namaels begonnet / ghelijck noch heden / Hertoghen te hebben / die een langhen tijdt al wt een Gheslachte (Agilovinghers) ghecoren wierden. Haer Wetten zijn onder andere dese gheweest:

Beyerlandt eertijdts een Coninckrijck.

Als yemandt der kercken yet (als Ackers/ Beeinden/Dorpen/ghelt/etc.)bestellen wil/die doe dat met zijn eyghen handtschrift / daer toe met ses onderschrevē getuygen / en gae hemselven van dit stuck geheel en al te buyten / legghe de hantschrift opdē outaer als een Gods offer/ de Bisschoppen sullen dese goeden beschermē/ op dat sy voortaen ten eewighen tijden byder kercken blijven / en dese sal in Gods oordeel en der heyliger Roomscher kerckē van ende ongenade vallē /ende sal vande Vorsten daer toe gehouden worden / dat hy voor dit onbillick aenespreken drie marck gouts ter straffe betale.

Wetten der Beyerē eertijts dwase.

Die eenen knecht oft maecht wech te loopen geraden heeft/salse wederom thuys roepen/ende tewijle een ander in de plaetse stellen / Item 15. schellinghen ter straffe betalen.

Eenen knecht die de Kercke heymelick aengrijpt/sullen de handen afghehouwen/ ende de ooghen wtghesteken worden/een Heere sal wederom bestellen wat der Kercken door roof of brandt ontweynt ghewordenis : Maer eenen vrijen mensch sal wederkeeren al dat de Kercken ghenomen is / ende tsestich schellinghen ter straffe betalen. Maer diet verloochent/ sal daer voor / voor 24. persoonen op dat Boeck des Euangeliums eenen Eedt sweeren/ dat hy onschuldich is.

Wie inder kercken vliet/die sal vrijheyt hebben/ende niemandt en sal macht hebben aldaer yemandt leet te doen / oock niet de Heeren haer knechten. Wie dat overtreedt / sal veertich schellinghen oft ponden ter straffe vervallen zijn.

Soo yemandt eenen Priester doodt/sal 300. pont oft schellinghen gouts ter straffe gheven/ ist een Diaken / 200. Hebben de Misdoenders gheen ghelt/so salmen wijf en kint vercoopen/ so langhe tot dat sy die somme ghelts betalen/ ende haer los dienen.

Teghen den Bisschoppen en sal niemant rasen/oock die niet / teghen de ghene hy onbillich handelt/en met welcke hy ghewelt doet: Maer sal hem voor den Coninck/ Vorsten ende tvolc beclaghen.

Saechte wetten der Beyeren der grootste sonden.

De Hoererije / Doodtslaghen / ende soo yemandt den lande ontseyt / sal alsoo ghestraft worden/namelijck/van alle zijn goeden en eere ontset/

gheset ende inder Ballinckschap ghedreven worden.

Die een Clooster-vrouwe wt een Clooster ontvoert/ ende haer tegen de Geestelicke rechten te houwelick neemt / die salse haer Clooster weder bestellen / ende oft sy niet en wilde / soo salse den Bisschop met bystant des Vorsts weer sy wil oft niet en wil/ daer in dwinghen. Maer hy sal om sijn vermetelheyt boete doen/oft des lants Ballinck worden.

Gheen Priester oft Diaken en sal eenich wijf by hem hebben / op dat hy niet wt haerder daghelijcscher bywooninghe / met haer tot eenen val gherake / ende op dat niet / als hy God onweerdich offerde / dat volck ende landt teghen Godt sijns en ontghelde / ende gheplaecht worde.

De Gheestelicke sullen na tgheestelick recht gheoordeelt ende bevrijt worden.

De Boeren sullen de thienden van alle dinghen den Gheestelicken gheven / ende tot het bouwsels des Tempels steen ende hout toe voeren/ nochtans en sal niemandt boven zijn vermoghen beswaert worden.

Die den Hertoch nae tleven staet / oft dat Landt den vyanden verraden/ openen / ende overgheven wil / ende de vyanden thuys leydde/ soo hy hier af met drie ghetuyghen overtuycht wordt / sal hem alle zijn goedt ghenomen/ ende hy inder Ballinckschap versonden worden.

Wie sijnen Vorst ommebringt / sal oock vant leven totter doodt ghebracht / ende sijn goedt in des Vorsts schatcamer eewich gheboet worden.

Soo yemandt teghen sijnen Hertoch een oproer verweckte / soo sal den beghinner ende oorsaecker van ses hondert / dander oproerders van twee hondert schellinghen ghestraft worden.

In de oorloghen en sal niemandt metten anderen om eenich dinck kijven / noch om vrouwen/ huysghesin/ hout/ ende Buet / etc. Maer een yghelijck neme waer hijt vindt/soo vele als hem van noode is/ ende dat en sal hem niemant weeren. De Misdaders salmen met vijftich slaghen wt den Legher gheesselen.

Dat volck en sal inden voortoch niemandt vande vrienden beschadighen / daer af sal de Hooftman een neerstighe sorghe draghen/ ende een groot opsien hebben. So dit den Hooftman toe laet/sal hy de schade opleggen.

Als eenen vryen yemandt schade toevoecht/ dat sal hy met veertich schellinghen boeten/ ende altemael wederlegghen dat hy verdorven heeft : Maer een Knecht sal den doodt sterven / sijn Heere / daerom dat hijt niet belet en heeft / sal de schade afdraghen ende wederlegghen.

So yemandt de Legher yet ontweyrt/ dien salmen de handen afhouwen / ende het ontweyrde weder op legghen metter hooftsomme. Maer eenen vryen sal voor de handt veertich schellinghen ter boete gheven / ende de dieste wederkeeren.

Wie sijnen Vader int regiment nae staet/ ende wt boosen raet gheern van het Rijck stiete / die sal onterft / ende wt den lande ghejaecht worden.

Wie wt dronckenheydt oft anders wt dertelheyt in sVorsten Hof eenighe onheusheyt doet/ die sal van veertich schellinghen gheboet: Maer een Knecht van d'een handt ghestraft worden.

Die den Vorst qualick spreeckt/oft die te Hove wat siet ligghen / ende dat opneemt / sal van vijfthien schellinghen ghestraft / dat ghenomen weder keeren / ende wat hem den Vorst ghebiedt/ volbringhen.

Een Richter/so hy qualick oordeelt/soo sal hy al tghene dat door sijn onrechte sententie der ghrechticheyt is afghesproken / dobbel wederghelden. Maer ist dat hy dat Wetboeck altijt by hem heeft ligghende / ende daer wt oordeelt wat recht is/so sal hem het neghenste deel thuys ghedijen.

Die eenen vrijen ommebrengt / diens Ouderen sullen den Hertoch tachtentich schellinghen ter boete gheven. Om een handt/ ooghe/ ofte voet / veertich. Heeft hy hem verleemt/ twelve. Maer is dat lidt gheheel af / twintich schellinghen vervallen zijn. Een versche wonde sal met thien schellinghen ghebreuckt worden.

Soo yemandt by eens anders vryen Wijf slaept / die sal dien man hondert ende veertich schellinghen gheven. Wort hy ghegrepen/ ende vanden man ontlijft/so is hy gheboet/ende den dader sonder schult. Straffe der Overspeelders.

Wie een Maecht met haren wille schoffiert/ ende haer niet ten houwelijck hebben en wil/ die gheve haer twaelf schellinghen.

In somma alle haer saken ende Wetten van houwelick saken / hebben met ghelt afghedraghen / ghestraft ende gheboet gheweest/ende andersins meest alle misdaden.

De dieste sal neghendubbelt wedergheheert worden / heeft den dief niet te betalen / soo vercooptmen hemselfs / zijn goet / wijf ende kindt/ tot dat hy betaelt / ende hem vry wt dient.

Dese / ende andere vreemde Wetten hebben de Beyeren ghebruyckt / van de welcke noch heden sommighe by hen ghebruyckelick zijn.

De Beyeren zijn een goet Roomsch devotelick volck/dat gheern Bedevaert/ende hoe seer datmen met hen gheckt / nochtans eer smiddernachts inde Kercken clomme / eert daer wt bleve. Sinte Wolffganck/ende onse Vrouwe tot Etinghen hebben met veel teeckenen by hen gheschenen / derwaerts een groote bevaert by henlieden gheweest heeft / sy bevaren oock seer nae Aken. Dit landt is so vol Eeckelen ende boomvruchten / dat sy alle nabueren ende der aenpaelender Verckenen ghenoech voeden ende mesten/niet anders dan ghelijck dat Hongherlandt met Ossen behulpelick is. Beyere devote lieden op goede Roomsch.

Ten is oock gheen seer manierlijck Volck/ maer van grover zeden ende sprake. Twee ghebreken worden desen volcke boven ander Natien (als aenghebooren) toegheschreven / als dattet scherp ende onwillich teghen de gasten/schrapende ende nagrijpende teghen ander lieden goet is/dat is/sy en sien niet gheern eten/maer sy laten hen ander lieden goet seere wel ghelusten.

Sy zijn ghemeynlick in blau ghecleedt / sonderlinghe wat opt Landt woont / sy draghen meer leersen dan hosen. Dit volck heeft veel vande Wetten ende Landts-ghebruycken die de Swaven ende Francken boven vertelt oock hebben.

Nu vande ghelegentheyt des Landts Beyeren / eertijdts een Coninckrijck gheweest. Het is een wijde rijcke contreye / van tNoorden aen Francken/ vant Westen aen Swaven / teghen tZuyden aen dat Italiaensche gheberchte/ ende teghent Oosten aen Oostenrijck ende Bemen stootende/ de Donauwe vloeyt schier midden door dat Beyerlandt. De Swaven scheyt de Riviere de Leck ghenaemt van Beyeren. Dese contreye hebben voortijdts de Norckauwers inghehadt / ghelijck oock noch de Riviere tusschen Reghensborch ende Norenborch / de Norkaw wort ghenoemt. Van de afcoemste ende

oorspronck

Oorspronck der Beyeren is menigherley meyninghe by de Historischrijvers. Strabo noemt dese contreyen een wildernisse/ soo sy moghelijck tot sijnder tijt mach gheweest hebben/ nochtans is sy nu seer wel ghebout/ ende met schoon haefachtigen steden verciert/ ende beyde van schijnbaerheydt ende vruchtbaerheydt niet de slechtste contreye Europe. Het heeft een weynich grove lieden van sprake ende persoone/ bysonder wat van mans gheslachte is/ het heeft wtghenomen schoone wijfs beelden/ maer wat bruynachtich/ ghemeynlijck met swarte ooghen/ een rijck landt van neeringhe/ waer in vijf Bisdommen zijn/ vande welcke deen/ namelijck Saltzborch/ een Aertsbisdom is/ ende de Hooftstadt daer in. Muncken dat schoone huys en gheeft oock gheenen cleynen naeme ende schijn deser Volck-rijcker Provintie/ den Vorst vermach seer veel van landt ende goet/ welcks landtschap Petrus Apianus/ van Dorp/ Stadt/ Hof ende Vlecke tot Vlecke in een bysondere Mappam met aller gheleghentheydt/ Berghen/ Wouden/ Vloeden/ heeft verworpen/ seer lustich te aensiene. Ende Joannes Aventinus dit landts aert/ heerschappije/ zeden/ ghebruycken/ vander tijdt Noe af/ seer aerdelick beschreven heeft/ leest hem. Dit landt heeft oock veel naemachtighe steden/ als Lanshoet/ Passaw/ Ingelstadt/ etc. Regensborch leydt oock in Beyeren/ maer het behoordt tottet Rijck. Daer af elders.

Vandē lande Littaw oft Lithuania/ ende der selver inwoonders/ leven/ ghelooven ende gheleghentheyt.

Littauw/ eñ der Littauwers bekeeringhe/ wesen ende zeden.

LIttaw is een wijt landtschap/ tegen het Oosten aen Polen stootende/ schier altemael Meyrich ende bosachtich/ dē ploech gehoorsaem/ ende dat den huysman sijnen arbeydt wel loont. Dat Sacrament des geloofs Christi hevet met het Poolsche Coninckrijck ontfanghen. Vitoldus eertijdts een Heere des landts tyranniseerde also met sijn onderdanē/ dat hy de wederspannighe in een Berenhuyt naeyde/ ende den levendighen Beren voorwerp om te verscheuren/ waer af hy een bysonder vreuchde hadde/ daerom vreesden hem sijn onderdanen soo seere/ dat/ soo wanneer eenen geheeten wert hemselven te verhanghen/ dat dese (zijns niet verwachtende) ghehoorsaemheydt bewees oft volbracht. Rijdende voerde hy altijdt eenen ghespannen voetboghe/ wanneer hy eenen sach/ die anders ghelijet dan hem behaechdē/ in dien schoot hy eenen pijl. Den bloedighen Tyran doode veel menschen door spel ende tijtcortinghe/ hy moest ten laetsten oock ontghelden/ ende betaelde zijn tyrannije metter huyt.

Vitoldi tyrannije ende tijt-cortinge

Tsomertijdts en is (midts dwater) totten Littauwers niet lichtelick te comen. Swintertijdts vaertmen over de ghevrosen Meeren. De Cooplieden trecken op het ijs ende sneeu/ ende voeren voor veel daghen spijse met hen/ aldaer en is gheenen rechten ghebaenden wech/ oock in veel dachreysen gheen weertshuys oft wooninge/ daerom moeten sy voor veel daghen spijse mede nemen/ ende haer na Compas ende Sterren richten/ werwaerts datmen tot haer trecken wil/ als op de Zee/ soo sijnder oock selden steden/ ende weynich dorpen. By de Littauwers is de meeste coopmanschap/ rawe ware. Tghebruyck des ghelts is henlieden onbekent/ voor ghelt gebruycken sy ware/ als Sabels/ Hermelē/ Bontwercken/ ende dierghelijcke/ ende handelen waer om waer.

Littauscher Vrouwen/ openbaer boelen.

De edele Vrouwen hebben openbaer boelen/ met ghehenghenisse haerder ghetroude mannen/ die heeten sy Helpers. Maer den mannē en wort dat niet toegheghеven/ ende het is schandelick/ neffens haer ghetroude Vrouwen/ toevrouwen te hebben. Sy schepden haer lichtelick ende nemen dickwils malcanderen weder/ oft verhouwelicken haer aen andere.

By dit volck valt veel waschs ende honichs/ dat de wilde Byen inde wouden (die sy niet hoopen hebben) wtgheven.

Het gebruyt des wijns is by henlieden vreēt/ ende eten seer swart broot/ drincken tweederleyē Meed'/ tot dat sy droncken worden. Item oock bier/ sy hebben oock veel vees ende melck. De sprake van dit volck is wındisch/ Poolsch ende Sclavonisch/ welcke spraken verre gaen. Sy zijn in veel Secten ghedeelt/ sommighe hanghen de Roomsche Kercke aen/ als de Dalmaciers/ Croaciers/ Craniers ende Polen. Sommighe de Griecxsche dwalinghe/ als de Bulgari/ Russen/ ende veel wt de Littauwers. Sommighe hebben bysondere ghelooven ende ketterye gheleert/ als de Bemen/ Merhen eñ Bossen/ onder welcke den meestendeel de Manicheische ketterye nae volcht/ de Bemen/ Hussische. Sommighe zijn naemaels met Heydensche blindtheydt verduystert/ als vele wt de Littauwers. Voortijts hebben sy de Slanghen aenghebeden/ der welcker een yeghelick huysvader een in sijn huys te hebben ghewoone was/ die hy in eenen hoeck spijsde. Sommige eeren dat vyer voor heylich/ sommighe de Sonne/ ende sommighe eenen overgrooten Hamer/ sommige het Wout. Dese heeft een ketter Hieronimus van Prage tot het Christelijcke gheloove bekeert/ ter tijdt Eughenij 4. De hooftstadt daer in heet Vilna/ een Bisschoppelicke Stadt/ vander grootte als Cracauwe/ welcke Stadt 120. mijlen van Cracauwe leydt/ de huysen staen verstropt/ ghelijck by ons in de dorpen. Sommige Tartaren zijn naest ontrent dese stadt in dorpen/ die bouwē op onse wijse dat velt/ spreken op Tartarsch/ ghelooven Machometo mette Sarracenen/ voeren alle ware inde stadt/ daer in twee machtige Sloten zijn.

Dat Coninckrijck Bosna

Hieronimus van Praghe/ de Littauwers bekeeret.

Van Eiflandt/ anders Liuonia oft Lieflandt ghenaemt.

LIeflandt/ de laetste Contreye oft Provintie der Roomscher Christenen/ stoot teghen tNoorden aen de Russen/ de Tartaren overloopen dit landtschap dickwils. De duytsche Heeren hebben dit landt metten sweerde ghesocht/ ende tot het Christelijcke gheloove ghedwonghen/ want het was daer te voren Heydensch/ met vereeringhe der afgoderije besmet/ dwelck haer dooden tot polver verbrande/ met alle zijn huysghesin/ Vee/ Wijf/ Kindt/ Knecht/ etc. op dat sy den verstorven ghinder in dander Wereldt dienden/ daer sy alle eendrachtich salichlijck henen te varen verhoepten/ al tghene datmen metten dooden verbrandde/ cleeddemen te voren in een nieu wit cleet. Aen dit Landtschap roert vanden Westen de Duytsche Zee/ dewelcke sommighe de oude Wendelzee noemen/ ende een ander landtschap/ Lectana ghenaemt/ soo waterich/ ende van strijdtbaer lieden beset/ dattet tsomertijdts schier onverwinnelijck is/ den selven moetmen swintertijdts alst ghevrosen is/ toecomen. Andersins een woutachtich vruchtbaer/ veerrijck Scytisch-landt/ met Livonia van eender spraecke/ de inwoonders heeten Lectuni.

Van de volcken Massagete ghenaemt.

TUsschen Lieflant ende Pruyssen is een cleyn Landeken/ van een dachreyse breedt/ maer seer lanck/ van Pruyssen hem na Lieflandt streckende/ daer in woont een volck/ Massaghete

gete ghenaemt / dat en is noch Heydensch noch Christ-gheloouich / ende nochtans het Poolsche ghewelt onderworpen. Van daer verstreckt hem dat Poolsche Coninckrijck tot aende Zee.

¶ Van Pruyssen / andersins Prusia gheheeten / ende de inwoonders Prutem oft Pruyssen / ende van der seluen zeden eñ gheloouen.

Pruyssen eñ Lyflant van de Duytsche Heeren met ghewelt bekeert.

PRuyssen woonen aende Riuiere de Weycksel ghenaemt / die daer is een eynde des Poolschen ende Duytschen landts / die ontspringt wt de Berghen die Polen ende Vngheren scheyden. Dese Riuiere loopt door Pruyssen / door eñ door / vander Stadt Toren / tot aen Danswick / aldaer loopt sy inde Zee. Dat hebben de Duytsche Heeren oock metten Sweerde aent Christelijck gheloone ghebracht / ende alsoo wt vergunninge des Keysers / met het gheloone henlieden dat volck onderworpen / waer af sy noch eenen Hoochmeester in Pruyssen hebben.

Pruyssen beschreuen.

Nv teghen het Noorden stooten aen Pruyssen de Saren / teghen tZuyden ende het Oosten Polen / ende de Massonite oft Massagete. Dit is een lustich vruchtbaer landt / rijck van kooren ende vee. Voortijts hebben aen de Weecksel oft Vistel ghewoont de Vlmigeri / Alani / Venedes / Anaxobij / Githones / so Ptolomeus aenwijst. Dese Afgodisten hebben de boose Duyuelen aenghebeden / totter tijt Keyser Frederick de tweede / doen het wt vergunninghe des Keysers / de Duytsche Heeren / die voortijts Dei parini oft Mariani genaemt waeren / de Duytsche spraecke met het Christelijck gheloone daer inne brachten / Anno M.C.C. eñ festhiene. Daer af besiet der Pausen Chronijcke / vander Duytschen Orden eñ haerder aencoemste.

Aen Pruyssen eñ Littaw stoot een Landeken / Samogithia genaemt / met Wouden eñ Riuieren omringt / 50. mijlen lanck / welcx volc dapper eñ schoon van persoon is / maer grof van zeden. Sy hebben veel vrouwen te houwelick / sonder eenich aensien der vrientschap oft Maechschap. Sy en hebben gheen Munte / sy bouwen slechtelick van leem ende stroo een hutteken met een eenige venster / die het gheheel huys licht gheeft. Een altijts bernende vyer is in een yegelick huysken / niet alleen om te koken / maer ouermits de gedurende coude / nademael dattet ontrent dese gheleghentheyt meest altijdts ouervrosen is. Sy hebben schouwen ende gheen Stouen / ende tgeheel huys is sonder eenich inwendich ghebou / ghelijck een Tente al eenich ghemaeckt. Sy aenbidden dat vyer / ende hebben haer Priesters / die op eenen Berch met geduerenden vyere dit Element willen gheeert hebben: Sy ghingen oock met Toouerije ende Waerseggen omme / eerden oock de Wouden eñ al dat daer in was / van de welcke sy noch vogel noch wilt en beschadichden / want sy gauen de Wouden wat Godtheyts toe / oft ymmers dat sy waren een wooninghe ende behuysinge der Goden. De gene die twout beschadichden / die wierdē lam wt sDuyuels conste (op dat sy in haer gheloone volherden) aen handen ende voeten. In dese Wouden heeft een yegelijck huysghesin zijn eygen hutken / vyerplaetse ende Cappelle / op haer maniere / daer sy haer verstoruen met zijn Peert / Sadel / ende Cleederen verbranden. Haer Goden ende verstoruen meynden sy tsnachts int Wout altijts een maeltijt te hebben / daerom bereydden sy hen / soo sy best mochten / een maeltijdt toe / met de alderbeste mede ende spijse / etc. ende steldense inde hutkens / op dat sy dese ghenieten souden / smorghens wast opghegeten / dat ghesch iede tot zijnder tijt op veel daghen ende Feesten.

Samogiters hebben veel vrouwen / ...ck wt de Maechschap.

Samogiters aenbidden t vyer.

Den eersten dach Octobris haddē sy int gantsche lantschap een groote feeste in dese Wouden / een yghelijck in zijn Hutken / met costelijcke vrolijcheyt / eten eñ drincken / daer af offerden sy haren God Perkuno ghenaemt / voor alle dinghen eerst. Sy hebben nv met de Littauwers eñ Polners ghelijckerwijs een spraecke / alsoo oock een gheloone / namelijck het Roomsche / men preeckt in haer Tempelen in Poolsche sprake.

¶ Van Moscouia / ende der Moscouiten gheloone ende zeden.

Moscouiters lant / gheloone ende zeden.

TEghen tNoorden aent voorghemelde landt Samogithia / stoot Moscouia / een Landt vier hondert mijlen breet ende wijt / het heeft veel Vorstendommen eñ Prouincien. Een landt rijck van Siluer / eñ so wel bewaert eñ besloten / datter noch vrient noch Inwoonder wt noch in commen en can / sonder eenen brief vande daer-toe gheordineerde Hooftlieden oft Hertogen. Het is doorgaens een effen landt / niet berchachtich / maer boschachtich ende Meyrich / met veel Riuieren eñ Meyren bevochticht / als mette Riuiere Orca / Volha / Zuuina / Boristene / eñ Dineper / daerom ghelijck Littaw vol vischs eñ wilts. Dit lant is schier van aerde ghelijck Littaw / daert niet verre af en leyt / maer wat couder eñ meer Noortlijc / waerby dattet ghemeenlijck cleyn vee heeft / ende dickwils lam ende crepel. Moscouia is de hooftstadt van dit Landt / tweemael so groot als Prage in Bemen / de huysen van hout gebout / gelijck oock andere steden daer in / doch niet veel daer in gheleghen plaetsen / straten ende houen. De Riuiere Mosca loopt midden door de stadt. Dat Slot des Conincks der Moscouiten leyt oock midden inder stadt op een pleyne / met xvij. Torens / ende drie voorweeren oft pasteyen / so sterck eñ schoon / datmen nauwe diesghelijcx vinden en can. In dit Slot zijn festhien Kercken / van de welcke de drie / namelijck sinte Michiels / sinte Niclaes / ende sinte Marie bemuert zijn / vander derthien van hout gebout. In dit Slot zijn oock drie machtighe Houen ofte Palleysen / daer de Edelen in woonen / ende Ridderschap oeffenen. Het Palleys daer de Coninck inne woont is op de Italiaensche maniere opt aldercostelickste: nochtans niet soo seer groot ende wijt ghebout. Hy heeft veel heerlijcke Hertochdommen / wt de welcke hy in twee oft drie dagen meer dan twee hondert mael duysent menschen wel gherust can op-bringhen. Haren dranck is water / Mede / ende een sap / dwelck sy Quasset noemen. Sy ackeren met eenen houten Ploech / ende Egghen met tacken oft doornblichten. Haer kooren wort selden rijp oft tijdich / ouermidts der haestelijcker aenvallender coude / daeromme droogen zijt / ontijdelijck afghesneden zijnde / inde Stouen / sy ghebruycken oock sommighe consten teghen de coude. Van Hauer ende Honich met water toeghemaeckt / maecken sy eenen so stercken dranck / dattet / aenghesteken zijnde / brant / ende sy worden oock dickmaels van haer melck / constelijck toebereyt zijnde / vol ende droncken. Olye ende Wijn hebben sy ghebreck. Maer op dat sy niet droncken en worden / soo verbieden de Vorsten des lants allen dranc die dronckē maect / by verlies des leuens. Twee oft driemael sjaers wort henlieden vrolick te zijn ghegunt / ende de dronckenschap toeghelaten. Item sy hebben een Silueren Munte / niet ront / ghelijck wy / maer viercant ende lanckachtich. Haer spraecke is Sclauonisch. Sy hebben metten Griecken een Secte ende gheloone. Haer Bisschoppen zijn den Patriarck tot Constantinopel (dien sy voor haren Paus bekennen) ghehoorsaem. Sy aenbidden Christum / nochtans niet in ghelijcken wesen met Godt / wtghenomen de Rosonenses /

die houdent met Machometo ende de Sarracenen. Sy hebben oock teghen t'Noorden sommighe andere Scythos / die Afgoderije aenbidden/ ende een eyghen spraecke ende gheloove hebben/ voornamelijck hebben sy een gulden wijfs Beelt in sulcker eere / datter niemandt voorby en gaet/ die niet een stuck oft vadem van zijnen rock ofte hayr en neemt (ist dat hy anders niet en heeft) eñ dat tot eenen offer voor dat Beelt werpt.

Nv de Moscouiters / oft sy wel een spraecke hebben/ soo zijn sy doch met menigherley spraecken alsoo vermeugt / dat deen den anderen dickmaels niet en verstaet/ ghelijck oock een Swaue eenen Sachsen ofte Nederlander qualijck verstaet. Ter tijt haerder afgoderijs hadden sy oock eenen opperften Bisschop / Criue ghenaemt / in eender stadt Romoue / nae Roome alsoo ghenaemt. Dit volcx ghemeynlijck gebruyck is/dat sy niet alleen de knechten ende dat vee/maer oock haer kinderen ende hen selfs vercoopen / ende verre wech laten voeren/ alleen op dat sy ghenoech groue spijse te eten souden hebben/want sy dickwils grooten hongher lijden. Sommighe segghen dat haer Gheloove wat van den Griecken onderscheyden is/ dwelck ick lichtelijck gheloove / want oock de Papisten in henselfs ghedeylt zijn. Sy beroemen haer / dat Sinte Paulus henlieden haer Euangelium ghegeuen/ ende haer bekeert heeft / daeromme soo noemen sy haer van Sinte Paulus gheloove/ dwelck sy wt zijn beuel vast souden behouden / tot op zijn wedercoemiste.

¶ Van Russen/ andersins Rusia oft Ruthenia ghenaemt / ende van dat volcx aert/ nieuwe gheloouen ende ghebruycken.

Russen met haer volck eñ zeden beschreuen.

RVsia/ Podolia oft Ruthenia/ dat is Russen/ wort in drie Landen (namelijck / in Neder/ Opper/ende wit Russenlandt) ghedeelt / een deel verstreckt hem tot aen Polen / teghen t'Noorden wort dit Landt met de Riuiere Peuce omvanghen/teghent Oosten paiet met Moscouia/tegen t'Westen leyt daer aen Pruyssen ende Eiflant/ de twee wterste landen Germanie.

Dit Landt heeft nader lengde / tneghentich dachreysen oft meer / ende nader breedde ouerdweersch / acht dachreysen van t'Zuyden teghen t'Noorden. Ende is een soo vruchtbaren Landt/ dat eenen Acker eens beploecht / drie Jaer selfs vrucht bringt/ ende en is niet van noode alle jaer te ackeren / maer alsmen het eerste koren maeyt so besaeytmen dat velt int wtvallen ende wtruyssen van dit koorn / ende soo wasset int toecomende Jaer ongheboút van selfs. Dat garsch wast soo hooghe/dattet ghetijdelijck zijnde/ouer eenen mensche op-wast / ghelijck by ons dat koorn/ waer-by aldaer een soo grooten menichte van Byen is / dat sy niet alleen in Byekoruen / maer in alle clouen ende holen der berghen wtrecken ende indraghen / waer af den besten honich ende de grootste schijuen was tot ons comen ende ghevoert worden.

Haer Vijvers en besetmen niet / maer wt des Hemels influencie draghen sy een onsprekelijcke

Russen Oorloghen om Visschen.

menichte van Visschen. Dat soudt wort te dorrer oft droogher tijt in eenen vischput oft meer vergadert / om welck sy met den Tartaren veel Crijchs hebben. In de Prouincie Chelmensi in Russia ghelegghen / segghen sy / ist datmen eenen Dennenboom af-houde/ ende dien twee ofte drie Jaer ligghen laet/ dat hy in steen verkeert wort/ ende de naturere des houts/verlate/ooc niet meer moghe verbrandt worden. Daer is oock het beste krijt. Teghen de Riuiere Tanaim ende Meotim is dit landt met wonderlijcke rieden/ wortelen ende cruyden (elders nergens ghesien) verciert. Die Coninclijcke Hooftstadt / heet Moscouia/aende Riuiere Mosca ghelegen/veerthien duysent schreden inden ommerinck. Daer en heeftmen gheen gheteeckende Munte oft Silver/ maer men weghet wt / men coopt ende vercoopt alle dinck om Siluer/ als om ghelt / maer ghewegen sonder eenighe pracht/stuckwijs. Op de Marckt is eenen steen/wie dien inhout / ende daer af niet en can ghestooten worden/ die is des lants Vorst. Daer sietmen eenen schoonen deun vande Borgheren / van dat op ende af stooten. Het is een soo machtich volck/ dat sy haest hondert ende twintich duysent Ruyters vermogen/ die alleen besolt zijn. Sy Oorlogen meer te peerde dan te voete / sy schieten met flitsen ende boghen / na ouder ghebruycks/voeren oock somwijlen cleyn spiessen / twaelf voeten lanck / hebben haer Harnasch/ Yseren hoeden/ Pantziers ende Schilden met wapenen/op een bysonder maniere. De voetknechten draghen op de Duytsche maniere bussen eñ voetboghen. Dat volck haet den naem eens Coninx/daeromme willen sy lieuer eenen Hertoch oft Capiteyn hebben/ als niet soo heerschappenden / maer alleen een voorganagher eñ leytsman des volcx/ dan eenen Coninck/ die alleen heerschapt. Dese is bouen de andere/ van zijnen Eeldom / metten hoet wat meer verheuen / maer anders allesins henlieden ghelijck. By hem en draecht niemant swarte cleederen/ Sy draghen oock schoone wijde langhe ingesteken met Gout eñ roode zijde verheuen hemden/ van fijn vlas gesponnen/aende borst oft den hals vreemde colieren oft craghen / oueral met gout besaeyt ende besticт. Den ouerslach haerder cleederen is met Otter-vellen oft voeyer gevoepert. Alleen dat wijf claecht den man / ende neemt een wit laken ouer thooft. Den veertichsten dach na des ghestaerfden afganck / eten sy solemnelijck een heerlicke maeltijt/ met al haer vriendtschap/ in des verstoruen ghedachtenisse / ende als dat Jaer omme-coemt / soo houden sy den dooden vrient met ghelijcker maeltijt eenen Jaerdach. De verstoruene vaetmen al in ghesschrifte op / op datmen wete / wanneer datmen een yeghelijcks Jaerdach houden sal. Met grooter claghe dra-

Dooden ghe-
ken der Rus-
sen.

ghen sy de Lijcken ter begrauenisse wt/ daer nae claecht de vrouwe alleen.

Peerlen eñ Edel ghesteente inde ooren hebben hanghende / staet by henlieden wel/ ende is heerlijck. Ist dat een vrouwe den tweeden man neet/ dat laten sy gheschieden/ maer het derde houwelijck berispen sy beyde in mans ende vrouwen/ als een aenwijsinghe van een oncuysch herte. Sy en hebben op een tijt maer een ghetroude Vrouwe/ ghelijck wy Duytschen. De mans snijden dat hayr bouen de ooren af / dewijle by hen dat hayr te draghen gheheel oneerlijck is / maer de Maechden hanghen dat hayr ouer rugghe / de vrouwen bindent in.

Daer nae soo is dit volck wonderlijcken seer tot der oncuysschept gheneycht / nochtans niet oft selden buyten houwelijcken Staet / daer toe een dronckachtich volck / dat hem dies goet laet duncken / ende lofs weert / ghelijck oock nv de sotte Duytschen veel van eenen goeden Dronckaert houden. Den meestẽdeel bedrijft woecker/ ende dit en is oock haer Priesteren gheen schande. Sommighe oock wt de Edelen vercoopen haer seluen niet ongheern / met wijf en kint / op dat sy haer oft met meer ruste ende leechtijts/oft met meer wellusts doorbringen / dewijle sy haer eygen maecken. Wantmense dicwils tot groote saken ghebruyct / diemen hen anders niet toe en betrout.

Edelen ver-
coopen haer
seluen/op dat
sy Heeren
worden.

Haer Papen gaen op de Griecksche maniere swart ghecleedt / de opperste Voorstanders in wit / sy draghen een bulle aende borst hangende/

ende eenen Brief/daeraen de gheboden der Godlijcker Wet gheschreuen zijn. De slechte Priesters zijn op Griecks gecleet. De Cloostervrouwen / van de welcke onder dit volck een Orden is/namelijck / sinte Anthonius/swart ghecleet/ die hebben een eyghen Scytische sprake / ende haer Schrift den Griecksche niet onghelijck. Musijcke ende Gramatica leeren sy opt Griecx/ anders verachten sy schier alle andere consten. Het gelooue aengaende/houden zijt mette Griecken / ghelijcke Ceremonien / ghelijcke eere der Hemelschen Borgheren. Haerder twaelfue sitten int recht/een wt de gheleerden verhoort de sake/ bringtse aent Collegium / ende als sy soo groot is/somtijdts aenden Hertoch/mach den schuldighen ende aengheclaechden niet ghenoechsaem ouertuycht worden / soo moet hy metten aenclagher in eenen Camp treden / alsdan wordt den verwinner met dobbel ghelt beghift / nae dat de Hooftsomme gheweest heeft. Den Ackerbou is by henlieden goet ende ghemeyn / sy Ackeren met Peerden/ghelijck wy/ maer dit lant en lijdt geen Wijnghewasch. Sy drincken Bier van Gherste ende Hirsch / ghelijck het gheheel Noortsche landtschap. Van Hennepsaet/Meecop oft Eulsaet/ende van Noten maecken sy haer Olie / anders en heeft Russia noch eyghen noch toegheuoerde Olie. Aldaer is de groote stadt Nogerte/ daer de Duytsche Coop-lieden met grooten arbeyt reysen ende hanteren. Want aldaer is costelijcke rauwe Ware/ van vreemde Dieren te weghe ghebracht. Item/goeden coop siluers / ende een groote menichte vischs / bysonder eenē Edelen visch/Seldis ghenaemt. Ende dit landt heeft seuen Meeren/ende neghen Riuieren.

Gallacia soude oock (soo Bartholomeus Anglicus schrijft) een wijde Contreye Russie zijn/ die een groot deel Russenlants in hebben / daer in hebben voortijdts Gallogreci / maer nv Galli gheheeten/ ghewoondt / daerom dat de Galli voortijts daer comende/ dese Prouintie hebben beseten / sommighe noemense Galathas / tot de welcke Paulus zijn Epistel ouergheesonden heeft. De gheleghentheyt Russie beschrijft Bartholomeus Anglicus anders / namelijck / dat sy teghen het Noorden aen Gothiam/ teghen het Westen aen Vngheren / teghen het Zuyden aen Greciam stoot.

Reutia.

Reutia is een Rijnsche Prouintie/voor welcke den Rijn vloeyt / heeft veel steden / is een seer strijtbaer weerachtich vast lantschap/sterck ende stout volck / in zeden mette Duytschen eenich. Dat landt is vruchtbaer van wijn ende koornghewasch.

Missena/Myssen.

Missena een Prouintie Germanie/ Myssen/ vander Stadt Myssen daer in gheleghen/ alsoo ghenaemt/aen Bemen stootende/ende aen Polen teghen het Oosten / aen Beyeren teghen het Zuyden/mette Sachssen ende Dueringhers teghen het Westen / aenden Rijnstroom teghen het Noorden palende. Dit wijt/ vruchtbaer ende weyderijck landt / met goede Riuieren bevochticht (bysonder metter Elue/ met Edele Steden ende Sloten verciert ende beuesticht / met rijck volck beset/bysonder van koorn ende Vee / oock van Metael) heeft een volck van grooter stercte/ schoon ende dapper/daer toe goedertieren/vreersaem/vriendelijck/sedich/ ende gheensins niet na Duytscher aert/grimmich ende wilt.

Thuringia/Dueringhen.

Dese Prouintie Germanie leydt tusschen de Saxen/Westvalen/ende Francken/ de Bemen ende Saxen van Oosten / de Swauen van Westen / de Rijnlanders en̄ Westvalers van het Noorden / de Francken ende Beyeren van het Zuyden hebbende / een hart grouwelijck volck teghen zijn vyanden. Dit volckrijck landt baert staetachtighe stercke welghestelde schoon mannelijcke lieden / ende is oueral met geberchte omringt ende beuesticht/ maer van binnen een effen lant/ vruchtbaer van alderley koren ende vruchten/behaluen wijn / die niet alsoo veel by henlieden en wast / euenwel en zijn sy niet sonder wijn. Dit landt is vol vaste Sloten/Steden/Meeren/ Riuieren/van goeden locht/weyderijck/ daerom vol van allerley soorten van vee.

Daer vindtmen oock (soo Herodotus meynt) Berghen vol Metael / oock goudt ende Siluer-aderen.

Van Slesien/Merrhen/ Bemen.

Van dese landen besiet bouen int langhe.

Van Saxonia/ende der Sachssen oude ende nieuwe Seden/ghelooue ende Regiment.

De Sachssen / dese steene volcken / meynen sommighe/ dat sy derwaerts wt Britannia ghecomen souden zijn / een plaetse te soecken om te bewoonen / ende hebben de Dueringhers wt den lande gheslaghen. Sommighe segghen dat sy een ouerbleuen volc zijn/ van het heyr Alexandri Magni/die henlieden te vroech ghestoruen/en̄ haer alsoo verstroyt ghelaten heeft. *Sassenlant/ ende zeden beschreuen.*

Dit volck beghonst terstont goedt Regiment ende Pollitye / deylde haer ghemeynte in vyer Gheslachten/in Edele/ ghevrijde knechten/ gheboren Vrijen/ende knechten/met gebodt/ dat een yeghelijck gheslachte by verbeurte des leuens in zijn geslachte houwelijcken soude / ende niemant zijnen Staet verwisselen? Alsoo moeste dienstmaecht ende knecht te samen in een houwelijck/ ende een yeghelijck in zijnen Staet blijuen.

Om de boosheydt te straffen / hadde dit Heydensch volck goede Wetten/ende insetten tot eerbaerheydt der zeden veel nuttelijcke dinghen. Groeyende boomen ende springhende Fonteynen. Item een groote inden Hemel opghérechte Calomne eerden sy. Item/sommighe bestemde daghen offerden sy Mercurio menschen tot eenen offer. *Saxen offeren menschen en̄ en willen Godt gheen beelt maken.*

Haer Goden en wilden sy noch in Tempelen beslupten / noch eens menschen ghedaents ghelijcken/daerom dat de Godheyt onbegrijpelijck was / die niet ghebeelt en mocht wordden. Haren Goden wijden sy Wouden nae haer namen/ Sy hadden op de Teeckenbieders / Dachverkiesers/ Voghelgheschrey/ ende het Lot / groote acht/ende veel ende menigherley ouergeloofs. Vanden Peerden ende haer neyen/ namen sy ooc veel af. Sy hadden een wit Peert / met gheens menschen arbeyt vermoeyt/dat volchden sy nae/ ende gheen aenwijsen en wert meer ghelooue gegheuen/dan dit Peerts neyen/by den ghemeynen man/Edelen ende Papen. Dese Peerden hielden sy voor Dienaers Gods / ende Raetslieden zijnder secreten.

Als sy eenen vyant vinghen/met desen moeste haerder eene/in eenen bysonderen Camp treden/ lach hy bouen/so wast een teecken van toecomende victorie/ maer lach hy onder / soo bediedet een ghewisse nederlaghe.

Den Wijn is diere ende vreemt by henlieden/ maer het zijn sulcke biersuppers / datmen hen somtijts in kannen niet ghenoech en can toedraghen. Sy setten by tijden een Melckghelte op de Tafel vol Biers / daerin een schotel / wie dan dorst heeft/die drinckt / ja sy drincken malcanderen daer wt toe. Dit Bier is seer goedt / gheen *Saxens biersuppers.*

Koe en soudes so veel drincken / als een van dese Verckens/ schier ongheloouelijck te segghen / sy drincken dach ende nacht/tot dat sy dronckẽ/eñ wederom nuchter worden. Die int drinckẽ haerder alder meester is / die heefter niet alleen lof/ maer loon ende eenen Crans af/wie niet mede en drinckt/ die packe hem wech. Dit laster bedrijuen de Duytschen metten wijn/ende ten is nemmermeer schande/maer eere. Loock/ Sper/ Boter/Sout/al rauwe is haer spijse. Sy hebben een eyghen spraecke ende ghedaente/ na des Hemels influentie. De moeders knauwen dese voorghemelde spijse den kinderen in / dat is haer melck/ moes/ende brij. Sy coken selden / dat houdt en connen sy niet wel ghecrijghen / de huysen zijn slecht van slijck ghemaeckt / schier ghelijck in Hongheren. Dat volck is dickwils Rijck / maer dat op gheenen grooten pracht noch bysonderen wellust niet en acht. Nu vande gheleghentheydt des landts.

Geleghenthept Sapenlants.

Sachssen eyndt hem vanden Westen aende Riuiere Wessera / sommighe hebben ghemeynt aenden Rijn/ tegen het Noorden stootet aen Denemarck / teghen het Zuyden aende Francken/ Beyeren ende Bemen/ tegen het Oosten de Slesiers ende Pruyssen aenroerende. In deser ghelegentheyt zijn besloten de Dueringhers/Mychsen/Lauzitsers ende Pomeren/nochtans souden de Dueringhers voor ende eer dan de Sachssen/ in dese landen ghesetẽ hebben / wt Grecia haer Vaderlandt verdreuen/door veel oorloghen vermoeyt. Keyser Carel de groote heeft teghen dit noch afgodisch volck / veel oorloghen ghevoert/ ende haer het Roomsche gheloooue aen te nemen ghedwonghen. Maer sindt dat het Keyserdom aen de Duytschen is ghecomen / heeft hem den naem der Sachssen ghemeerdert / onder welcke veel Keysers (soo ghehoort is) gheweest hebben. In dat lant wort eenen Berch / niet verre vanden Coperberch gheuonden/ welcx steenen ghelijck de Vyolen riecken. In sommighe plaetse vintmen oock seer schoonen Marmersteen / sonderlinghe byden Steen S. Michaelis. In Pomeren teghen het Oosten aen Sachssen stootende zijn veel treffelijcke steden. Een Bisdom niet cleynder dan dat Meutzsche / is in deser Sachssenscher gheleghentheyt/Camin ghenaemt/ welcken Bisschop niemant dan den Roomschen stoel voorchtbaer en is.

De Brandenborghersche wordden in twee Marckgraefschappen gedeylt/ door doude loopt de Elue / het nieuwe Marckgraefschap deylt de Riuiere de Oder ghenaemt/daer aen leyt Francfort die Edel Coopstadt / eñ tot Keyserlicke verkiesinghe ghecoren plaetse. Dat Marckgraefschap heeft den name vander Stadt Brandenborch. Aldaer is eenen Bisschoplijcken Stoel/eñ des Marckgrauen halsrecht.

Hooftstadt Dueringher Meyschners.

Der Meyschners Hooftstadt is Meychsen/ daer aen de Elue henen loopt/aldaer is een Slot ende Bisdom. In dese Prouintie leydt de Stadt Lypsich. In Dueringen is de Hooftstadt Erdfort. Alle die landen ghebruycken der Sachssensche rechten/sprake ende zeden/maer de rechte Sachssen zijn de Maechdenborchsche / oock die vã Bremẽ/ Haluerstadt/Hildesheym/Werdum/ Brunswick/Hamborch/ Lunenborch/ende Lubeec.

Vreemde ghewoonhept te Haluerstadt.

Ontrent Haluerstadt is eenen seer vruchtbaren bodem van Tarwe/ van so hooghe stroohalmen/ dat sy somtijts eenen man te peerde sittende ouerreycken. In dese Stadt is een ghewoonheydt/ dat sy alle Jaer den grootsten Sondaer die sy weten/ nae haerder achtinghe/ in een clagelijck cleet vercieren/eñ den eersten dach van de Vasten inde kercke leyden/ daer nae als eenen Ballinc wederom wtstooten/die moet den gantschen Vasten in ende buyten de Stadt daghelicx rontsom de kercken gaen/ tot opten witten Donderdach / soo leyden sy hem dan wederom inde kercke/ende nae het ghedaen ghebedt/absolueren sy hem/ die is naemaels aller sonden reyn / ende wort Adam gheheeten/den welcken sy veel gelts gheuen / dwelck hy euenwel de kercke moet laten/ende weder offeren/so is hy van sonden vrij/ ghelijck de hondt vande vlooyen.

Bruynswick de grootste stadt.

Bruynswick is de grootste stadt inde Duytsche landen/daer zijn 5. Marten/5. Raetshuysen/ ende soo veel Raden/van welcke den Hertoch aldaer den name heeft.

Den Hertoch van Sachssen is een cleyn deel des rechten Sachssenschen Landts onderworpen/ want in dese Prouintie zijn veel ander Vorsten/Bisschoppen/eñ Rijcksteden/ maer Meychsen/ ende het meeste deel van Dueringherlandt/ ende veel steden in Lausitz ende Francken / behooren aen dit Hertochdom. Den Keur der kiesinghe eens Roomschen Coninckx/hebben de Hertoghen van Sachssen van een cleyn Hertochdom tusschen Mysssen ende Slesien gheleghen/ waerin de Hooftstadt Wittenberch is. Sachssen heeft oock veel suere ende soute Fonteynen / daermen sout wt siet. By Lunenborch zijn oock ouervloedighe Soutputten.

Soutputten in Sachssen.

¶ Van Denemarck/Dana.

Denemarck.

Teghen het Noorden zijn drie Coninckrijcken aen malcanderen stootende/als Denemarc/ Sweden/eñ Noorweghen. Denemarck een deel der Duytscher Natie/hebbẽ voortijts de Sachssen ingehadt. Daer zijn twee Denemarcken/dat wterste inde slippe der Pomersche oft Duytsche Zee loopende/dander bet teghen Tzuyden/waer vooren de Elue loopt. Daer af elders/ende hier nae oock vermeldinghe gheschiet.

¶ Sweden/Gotthi.

Sweden.

Sweden is ouer al met de Zee omringt / veel Eylanden in hem begrijpende / onder welcke een is/Sardinia ghenaemt / die voortijdts gheheel Europam met wapen becommerden / de Gotthos oft Hunos bestreden Pannoniam/Misiam/ eñ Macedoniam/ alle Illirische contreyen beleghert/ Duytsche / Italiaensche ende Gallische landen verwoesteden/ ende haer ten laetsten in Hispaniam neder gheslaghen hebben. Van daer was der seluer oorspronc. Nu Gotthia leyt tusschen Daciam ende Norweghen/ alsoo dat de Gotthi de Sweden eñ Russen worden genaemt. Besiet Gotthiam hier na.

¶ Van Norweghen/Normannia/

Normannia.

Normannia/anders Neustria van den Noricischen volcke alsoo ghenaemt / welcke van Norweghen derwaerts comende / ende haer besittende/ die plaetse alsoo ghenaemt hebben. Het stoot aen Galliam teghen het Zuyden/ aende zee Oceanum teghen het Noorden/ zijn Landouwe is vet/vruchtbaer met velden/beemden eñ Wouden / roemweerdich / met edele hauenen der Zee beghaeft/vruchtbaer van vee/koren/ ende alderley vruchte/met stercke steden beuesticht / welcx Hooftstadt Rhotomagum ghenaemt is / aende Riuiere Sicana gheleghen. Dit volckrijck landt is met veelheyt van volcke wel beset / sterck ende crijchsveerdich/heusch/ende statelijck in cleedinghe/matich in al haer dinghen / goedertieren int aenspreken/ vredelijck in gasterijen/aenghenaem van leuen.

¶ Pirenea/ende Subaudia.

Pirenen eñ Subaudia.

Pirenea / Pirene / een Berghighe Prouintie Europe / welcx berghen Pirenei ghenaemt zijn / welcke veel groote Prouincien scheyden/ sy strecken haer vanden Zuyden in het Westen. Dese Berghen scheyden Hispaniam van

Prans-

Vranckrijck/Galliam/Narbonensem/ende Lugdunensem. Dese berghen hebben vanden Oosten Duytschlant/van Tzuyden Italiam/vant Westen Hispaniam/ van Tnoorden Galliam / ende worden met veel steden en plaetsen besocht ende gheraeckt/waer af dese Contreye Pirenea ghenaemt is / want Pyr heet opt Griecx/vyer. Dit vast bergich landt is een moeder van veel Riuieren/Wouden/ende van veel volcken ende landen een voesterinne / der wilde dieren een behoudenisse/oock veler metalen/en heeft veel vaste plaetsen/steden / oock veel ende menigherley volcken/ van zeden ende spraken onderschepden/ so Herodotus aenwijst.

Subaudia/een seker vredelijck lant des Pirenischen geberchts/met welcken berch dattet van Italia ende Gallia ghescheyden wert.

Rinchouia/den Rinckaw.

...ingau. Dit landeken ontrent ende onder Mentz gheleghen/aenden Rijn / is vruchtbaer/van Dalen ende Berghen lustich ende ghenoechelijck/eenen Hof des wellusts/also dattet de voorbygaenders ende inwoonders wonderlijck verquickt/want het heeft een soet aerdtrijck/dwelck koren ende goede vruchten/haest ende in grooter menichte wtgheeft. In desen hoeck is alderley gheslachte van Boomen / vol goede vruchten / noten ende menigherley fruyt/soo gheheel / dattet kooren daer voor niet en can opcomen. De Wijnberghen ende Houen metten Wijn/welcken sy (dat wonderlijck is) gheen schade en doen/ zijn oock vol Boomen / ende menigherley. Het heeft oock warme ghesonde Fonteynen / wt het Aertrijck ontspringhende / tot de ghesontheyt der menschen ende veel ander dinghen nuttelijck.

Lothringia.

...otthringhe. Lotthringhe is een Prouintie Germanie / de laetste ende ten eynde gheleghen/van Lothario alsoo ghenaemt. Dit heeft van het Oosten Rheciam oft Brabant / van Tzuyden den Rijn ende Elsaet/van Twesten ende Noorden/ Vranckrijc. In dit lant leyt de vermaerde Stadt Metz/ de Riuiere Mosa vloeyt door dese Prouintie/die op veel plaetsen van wijn ende koren vruchtbaer is / met Fonteynen ende Riuieren beuochticht/ Berchachtich/Bosachtich/met wilde ende tamme Dieren beset. Dit volc is vermengt van Duytschen ende Franchoysen/ende heeft veel heylsame vreemde Fonteynen/gedroncken zijnde oft daer wt gebaet/tot alderley medecijne en plage dienstelijck.

Van Islandia ende haer Riuieren.

Iselandia de laetste Prouintie in Europa / teghen Tnoorden ouer Norweghen ghelegen/ met eewighe coude en ijs behaeft/vanden Oosten heuet Scytham / teghen Tzuyden Norweghen/ van Tnoorden de ghevrosen Zee. In dit landt zijn gevrosen Bergen/van enckel ijs. Daer vintmen Cristael/ witte groote vreesselijcke Beren/ die met haer pooten gaten int ijs oft water breken/daer door inuallen/visch vanghen/ ende tot dese gaten wederom wt trecken / ende haer daer af onthoudē. Het is een leech onvruchtbaer lant/ wtghenomen in sommighe Dalen/ daer en wast nauwe half garsch / ende sommighe vruchtbare boomen / ende alderley vee / waerby hem dit volck van visch/ghejaech / ende vleesch gheneert/ de Schapen en connen aldaer midts groote coude niet leuen/daerom bekleeden haer de inwoonders van de wilde huyden der Beren ende andere Dieren teghen de coude. Ander cleederen en connē sy niet gehebbē/dan van elders derwaerts ghebracht. Het is een wit/ sterck / verschrickelyc volck/totter jacht ende totten visvanck begeuen.

(Margin: ...lant heeft ...witte Beren ...e wel visch ...anghen.)

Van Wilandia/ ende zijnder gheleghentheyt.

Aen dat geberchte Norwegen stoot Wilant/ verstreckt hem tot aen de Oceansche Zee. Dit lant en is niet sonderlinghe vruchtbaer/dan van Bosschen ende gras. Daer in is een wilt Barbarisch volc/der Swarter conste ende Tooverye begeuen. Dese vercoopen den Schipslieden den wint/als sy hem gebreck oft tegenwint hebben/also sy hem hebben willen. Want de Duyuelen beweghen(mits haer ongelooue/oft veel meer van haers gheloofs weghen)de locht/ ende somtijts so stormelijck/dat die arme lieden so langhe daer aen ghelooft hebbende/wt een recht oordeel Godts/ten laetsten met haer ghelooue ende leugenen/verderuen ende tonder gaen moetē/ nochtans ghedijt hen haren coop meuners eenen goeden tijdt.

(Margin: Wint te coopen in Wilant.)

Van Norweden ende zijnder gheleghentheyt.

Norweden verstreckt hem teghen Tnoorden / reyckt aen de Gothos / metter Riuiere de Elue vande Gothis ghescheyden. Item aende Dacos teghen Tzuyden / oft soo sommighe fabuleren / aende ghevrosen Zee. Teghen het Oosten ende Zuyden aende Duytsche Zee/ ende teghen Twesten aende Britannische zee/ een wijde Prouintie / nochtans ouermidts de coude onvruchtbaer. Dat volck leeft vanden visvanck ende wiltvanc/heeft selden broot/maer veel wilts.

Daer vintmen Fonteynen / watmen daer in doopt/het sy leer oft hout/ dat wort terstont steen. Als by ons den dach ten langsten ende corsten is/ soo en wort by henlieden de Sonne oft den dach nauwe ghesien / sy moeten dach ende nacht licht oft vyer branden. Anders ist een sterck verschrickelijck verweghen volck/dat haest aengaet/ ende cloeckelijck waecht / het gheeft veel Zeeroouers wt. Dit lant en heeft gheen koren / wijn oft olye/ dan datmen daer in bringt.

(Margin: Fonteynen in Norweden daer in alle dinc tot steen wort.)

Van Vrieslant ende Vtrecht/ anders Traiectum ghenaemt.

Frisia/Vrieslant/een Prouintie in Germanie aende Zee gheleghen / reyckt van het Oosten aen Sacxsen/tegen Tzuyden aende Westvalen/ stoot aen dat Vtrechtsche lant tegen het Westen/ hoewel sommighe willen / dat de Vtrechtsche Vriesen zijn. Bisschop Albrecht te Mentz / die dat te Clooster bulden heeft ghesticht ende opgericht/onderstont hem voortijdts dese volcken tot het Christelijc gelooue te bringen/ maer hy wiert van haer verslagen ende mette martelizatie ghecroont. Dit is een cloeck volck/totter wapen geoeffent/ende en begheert nochtans niet te oorlogen noch te heerschappen/en wil oock niet beoorlocht noch beheerschapt worden / der vrijheyds alsoo begheerende/dat sy eer storuen /ja lant / lijf ende goet verloren / eer sy haer onder een heerschappye begauen / sy roemen haer als de vrye/ meer dan de Switssers. Sy laten den Hertoch van Burgondien hem wel een Heere van Vrieslandt schelden/ ende vergunnen hem den ydelen Tittel / maer hy en heeft by hen niet veel op te heffen noch te doene. Sy ghebruycken haer der zeden vry/bereyt zijnde / niet onwillich de doot om de vrijheyt onverschrickt te lijden: en ghelijck sy niet en begheeren te regeeren ander volcken/also en willen sy niet (soo gesept is) van

(Margin: Vtrecht willen sommighe dattet in Vrieslandt/ sommighe in Hollandt legghe.)

 yemant

Vriesen en achtẽ op geenen Eeldom/ Ridderschap of heerschappye niet.

yemant gheregeert worden. Ridderlijcke weerdicheyt is by hen ghehaet/ ende niet aenghesien. Een stout man die hem ouer eenen anderen verheft/ ende daerby eenen archwaen te heerschappen is/ dien en lijden sy niet. Sy kiesen alle Jaer eenen raet/om eenen gemeynen nutte in behoorlijcker ghelijckheyt te bescheyden.

Sy straffen de ontucht der vrouwen seer ernstelick:De Priesters sonder vrouwen en laten sy niet gheern toe/op dat sy ander lieden slaepcameren eñ houwelijcx bedden niet en besmetten:want sy meynen dat haer de menschen seer qualijc onthouden connen/ ende achtent als onmoghelijck. Al haer vermoghen ende rijcdom is aen vee. Het is een effen lant/ Meerich / ende seer weyderijck/ aldaer is gebreck van hout / sy onderhouden dat vyer met leemachtighen clitighen wasem ende drooghe koeyes/daer sy by coken/ ende haer inde coude onderhouden.

Gheen hout in Vrieslant.

Dit sterck voortredende dapper volck heeft voortijts ysere Lancien ghevoert/ ende gheworpen voor zijn gheschut.Het draecht cort hayr/int ronde afgesneden. Sy straffen de hoererye hart/ ende en laten niemant een onghetroude bysitster toe / bewaren haer kinderen voor alle lichtvaerdicheydt / gheuen hen in tijdts mans ende vrouwen/op dat alle onbetamelijcke oncuysheydt behoet ende voorcomen worde.

Cornelius Tacitus schrijft / dat tot Neronis tijden twee Legaten oft Seyndtboden wt dit volck nae Roome ghesonden zijn/ de welcke/ als sy in dat Pompeisch Raethuys ghegaen zijnde/ sommighe vreemde wtlandtsche mannen onder de Raetsheeren sittende saghen / ende vraechden wat dat bediede/ende onderricht warẽ/ dat sulcke eere den Seyndtboden des volcx toebehoort/ die van Roomsche deuchden ende vriendtschappen den Romeynen ghelijck oft te bouen ghinghen / soo hebben sy terstont voorts ghetreden/ haer onder den Roomschen raet nedersettende. eñ ghescreuen/ dat niemandt met wapen/trouwe/ ende ghelooue de Duytschen te bouen en ghinck. Van welcx wegen/ haddese Nero beyde met eender stadt begaeft.

❡ Van Hollant:

Hollandt/ Wollant.

HOllandt een Prouintie der Duytscher Natie / nae zijnen ouervloet van alderley visch/ Dieren/wilt/vruchten/etc. met rechts Wollandt ghenoemt/ stoot tegen Tnoorden aende Zee/ op ander plaetsen inde gedaente eens Eylants/ tusschen de armen des Rijns ombanghen / van het Oosten aen Vrieslandt / van Tzuyden aen Brabant / vanden Westen aen Vlaenderen palende/ ende is een Meerich weyderijck landt / met veel Meeren ende Zeestroomen doorgoten.Daer zijn sommighe die segghen/dat Vtrecht de edele stadt in Hollandt leyt. Dat Vorstendom is alleen den Keyser onderworpẽ/ het heeft een wijt lantschap onder hem besloten/ van Oosten de Vriesen/ van Zuyden de Westvalen/ van Westen scheydet alleen den Rijn/dattet niet aen dat Geldersche Hertochdom en stoot. Vtrecht daer in gheleghen/is een rijcke stadt vol volcx/ van Duytscher zeden ende spraken. Den Bisschop aldaer vermach in nooden 40.duysent strijtbaer ende welgheruste mannen te velde. De mans ende vrouwen daer in zijn van seer schoon ghedaente / die haer voor den ouerloop haerder vyanden met inlatinge der wateren/ ende met eygender cracht beschermen. Bier is dit volcx dranck/sy en hebben geen wijngheuwasch/behaluen wat de Cooplieden bywijlen derwaerts bringhen. Metten brandt is het ghebruyck ghelijck Vrieslant/ doch ist op sommighe plaetsen boschachtich ende vol wilts. Nae de geleghentheyt/ zeden/ heerschappye ende spraecke/ behooret aen Duytslant. Dit volck is mannelijck/cloeck/schoon van lijue/ sterck/ goet van zeden/aendachtich teghen Godt/ghetrouwe tegen de lieden/ ende vredelijck / min roofghierich dan alle ander Duytschen.

Van Westvalen/ende der Westvalen Justitie/eyghenschap ende gheleghentheyt.

Westvalen/ eñ van haer Borgers eñ gherichten.

WEstvalen eynt hem teghen Twesten aenden Rijn/teghen het Oosten aende Riuiere Visurgo / anders de Wesera ghenaemt / teghen Tnoorden aen Vrieslandt/ ende de Hollandtsche Vtrechtsche contreye/eñ tegen Tzuyden aen dat Hessissche gheberchte stootende / wt welck gheberchte de Riuiere Amasus spruyt / eñ dat landt schier int midden deylende/ door Vrieslãt af inde Zee valt. De Riuiere Sola bevochticht dit lant/ dwelc voortijts vande Bructeris bewoont heeft geweest/dander segghen vande Sicambris. Dit volc heeft Carolus Magnus aldereerst totten ghelooue bedwongen.Als sy nu dicwils afvielen/ eñ wederom te rugghe nae haer oude afgoderye sagen/ met verachtinge des Roomschen gheloofs/ eñ noch trouwe noch ghelooue en hielden/op dat Carolus dese trouweloosheydt wt vreese des bans/van desen dickmaels geschieden afval verschricte/ so bestelde hy heymelijcke Richters/ diemẽ nu Wetende noemt/dat sy sulcke gelooffbreuckige lieden soudẽ sonder eenich voorgaende recht oft aenclage/vry vã leuendẽ lijue ter doot/alsoo sy wilden/richtẽ eñ doodẽ. Hier toe vercoos hy dappere/ der gherechticheyt lief hebbende lieden/ als yueraers van het Roomsche ghelooue/dwelck de Westvalen(als sy hier en daer/edele ende onedele aende boomen in bosschen vondẽ hangende/ sonder eenich voorgaende vonnisse)also verschrickte dat sy ten laetsten int ghelooue bleuen/ dwelck gericht by sommighe tot op desen onsen tijdt duert/ ende bysonder wijtmen sulcx de ghewelthebbers inde Vorsten Cloosteren. Dese heetẽ Scabini/op Duyts Wetende/die so veel van haerseluen houden/dat dese haer wechgenomen vryheyt eñ ghewelt hem noch heden door gantsch Germaniam te verstrecken / voortijdts hebben dorren beroemen. Sy hebben sonderlinghe teeckenen/manieren/wijse eñ secreten/waer door sy de quaetdoenders (oft dicwils veel meer haer vyanden eñ misgonstigen dan quaetdoenders) oordeelen/ aencomen/eñ malcanderen kennen. Het zijn heymelicke richters/die tlandt doorloopen/ende de quaetdoenders mercken/ aenclagen/eñ namaels dexecutie der sententie eenen jongheren beuelen / de schuldighe nerghens af wetende. Waer sy getreghen worden/moeten sy also daer aen.

Scabini/ Wetende.

Dese Heydensche fantasye is in een sulck misbruyt geraect / datmen veel meer de gene daerop men gram is/wt haet en nijt/dan de quaetdoenders wt gherechticheyt/doot:eñ het is een moort ende dootslach / men macht rijmen hoemen wil/ waer af so veel Canones in alle rechten zijn/datmen niemant onverhoort en sal oordeelen/ tegen de ordinantie deser moordenaers/daertoe soo is de oorsake daerom dattet Carolus in geset heeft/ wechghenomen eñ opghehouden/daerom sal dese Heydensche Wet oock met rechts inden dreck vallẽ/ dewijle sy aendẽ Paus niet meer tot schelmen oft ongetrouwen gheworden en zijn. Maer soumense alle richtẽ/die vant Roomsche ghelooue afgeuallen zijn/help Godt/wat een worghen eñ hangen moestemen aenrichten:eñ alle Westvaelsche borgers en waren niet genoech tot hanghemans oft richters/ al warẽt ooc inckel Scabini. Daerom achtẽ sommige/dz dese vryheit eerst ter tijt Keysers Maximiliani is afghegaen/sommige achten/dat sy by velẽ noch heymelijck bestaet.

Wetende afgegaen.

Dit lant is cout/behoeftich van wijn eñ coren/ Bier is haeren dranck/swart broodt haer spijse/

Rijn-

Rijnsche wijnen aldaer gheuoert/zijn diere/die drincken alleen de rijcke/ende dat selden. De inwoonders zijn strijtbare fuirijcke lieden/waer af dat spreeckwoort coemt: De Westvalen baren meer schalcke ende archlistighe lieden/van dwasen en sotten. Den Bisschop van Colen zijn sy gehoorsaem. Twee heerlicke Riuieren vlieten door dese Prouintie/Wessera ende Rhenona. By sommighe wort dit lant/out Saxonia genoemt/dat is/out Saxenlant. Hoererije ende ouerspel is eertijts hooch gestraft geweest/ēn alle ghedaente ende aēwijsen eeniger onreynicheyt by henlieden strafweerdich/niet alleen berispt/maer streng gestraft geworden. Tot int vij.C. Jaer na Christi gheboorte zijn sy Heydenen gheweest/maer nv Roomsche Christenen. Dit lant is tot vee meer dan tot koren geneghen ēn bequaem/goede soutputten ēn metaelbergen vintmen aldaer: Eeckelen noten/ ēn appelen zijn daer ouervloedich/ēn alderley wilt ēn tam vee. Het heeft veel vaste steden ende sloten/op de pleynen ende berghen.

Hassia/Hessenlant/ende vander Hessen eyghenschap ende lantsghebruyck.

Hassia/Hessenlant.

TUsschen Westvalen ēn Francken leydt Hessen/een berchachtige Contreye/die haer vanden Rijn tegen Tnoorden verstreckende/ aē Dueringē stoot/Marcborch is de Hooftstadt daer in/daer den Lantgraue Hof hout/ nv ter tijt Lantgraue Phlips ghenaemt/ een soo treffelijcken Crijchsmā ende geleerde Vorst/als nauwe eenen in de Duytsche landen. Dit landt is met alderley voorraet tot menschelijcker nootdruft wesentlijc versien/een grof bierdrinckende volck.

Zeelant.

IN Zeelandt woonen de laetste volcken der Duytscher Natien/een waterich lant/dat van Oosten Hollandt /ende van zuyden Vlaenderen heeft. Middelborch is de Hooftstadt daer in/ wel beuesticht/ haefachtich ende rijck/ende tot coopmans neeringhe ende hanteringhe seer bequaem. Tot Brielum een stedeken daer in/met water omringt/schepen de Cooplieden toe. Dit landt staet gheheel int water/wordt alleen met Dijcken ende Dammen onthouden ēn beschut/ de welcke Anno 1530. inghebroken ende afgheschenrt/ wt ongheduericheydt ende stormen der Zee/schier dat gantsche lant verdroncken heeft. Daer af elders. Dit landt is meerich/ēn vruchtbaer van koorn/maer van ander vruchten ende boomen gheheel bloot/want dit lant en is van weghen zijns ghesouten natten gronts den boomen niet voegelijck/maer het is een volrijc lant/ met cloec dapper voortredēde volc beset/een volc tegē alleman vreetsaem/niemant ouerlastich/teghen God aendachtich/ende tegen de menschen ghetrouwe.

Brabantia/Brabant/anders Rhetia ghenaemt.

Brabant/ voort anders Rhetia ghenaemt.

DJt landt der Duytscher Natie roert aen Galliam Belgicam/heeft den Rijn van het Oosten/Vrieslandt/Vlaenderen ēn Britanniam ouer Zee teghen Tnoorden/Vrancrijck teghen Tzuyden ende Westen/ daer voor vloeyt de Riuiere Mosa: De riuiere Schaldia vloeyt doort lant/ende wederom daer door met eenen teghenvloet. Het is een vruchtbaer bevocht lant/boschachtich/met Beemden/Ackers/velden/wijndragende bergen/ende alderley vruchtbare boomen verciert/met tamme ende wilde dierē ouervloedich. Dit volrijck landt is met koen/schoon/dapper volck beset/ dat onder malcanderen vredelijck ende vriendelijck leeft/een weldadich ende aendachtich volck/ niet onghelijckformich het vruchtbaer aertrijck daer sy in woonen/also dat volck ende landt ghelijcke goet zijn/daer in ligghen veel edele Steden.

Burgundia.

Burgund en

BOrgundie houden sommighe voor een deel Vrancrijcx/ Gallie Zenonensis. Dit landt is op veel plaetsen vruchtbaer / boschachtich/ met Riuieren ende Fonteynen beuochticht/ op veel plaetsen dorre ende onvruchtbaer. Item aent gheberchte cout/ouermidts den gheduerighen reghen ende sneeu/die daer altijts vallen. Veel zijnder aen dese Berghen/die wt het doorgaende ghebruyck des sneenwaters/swillinghen ende croppen craghen. Wilt hebben sy ouervloedich/als Berē/ Herten/wilde Swijnen/ende andere.

Flandria.

Vlaenderen.

VLaenderen/een Prouintie Gallie Belgice/ heeft van het Oosten dat Duytschlant/Germaniam/teghen Tnoorden Britaniam/ van het Westen de Franchoysche Zee/van Tzuydē Burgundien. Dit cleyn lant is groot van rijckdom/ ouervloedich van weyde ende vee/vol schoonder steden ende Hauens der Zee/met beroemde Riuieren benochticht ende ouergoten/ met een sterc welghschickt volck beset / rijck van kinderen ēn alderley goeden ende coopmans ware. Een lieffelijck / vredelijck / vriendelijck / ghetrou volck/ oock teghen de Wtlanders/ van vriendelijcken ghelate: van verstaende ende conste subtijl ende constlijck/opt eerste in wollewerck: Want de costelijcke wolle die van Enghelandt derwaerts coemt/wort aldaer tot laken ghemaect. Dit lant is effen ende vruchtbaer/alleen dattet gheen wilde/maer anders veel vruchtbare boomen heeft. Sy branden aertschollen oft toruen voor hout/ dies sy daer toe ghenoech ende goet hebben/soo goet als ymmers eenich hout om te coken/ende alle brandinghe wesen mach/alleen de asschen en zijn niet soo goet/ende zijn van quaden reuck. In dese landen is menigerley volck/wt Cimbria ēn Dacia/daer maectmen de constelijcke lakenen ende Tapitserien/met wonderlijcke conste/ beelden ēn personagien gewrocht. Het zijn oock andersins aen goedē ēn coopmanschappen doorluchtige redelijcke liedē. Daer in liggē Brugge/ Gent/ Mechel/Antwerpen.

Van Alsatia oft Elcebo/op het Duytsch/Elsaet oft Elces ghenaemt.

Alsatia oft Elsaet.

DE Riuiere Jllam/de Jlle genaemt/die door dat Elsaet vloeyt/noemen sommige Alsam/ ende daer af dat lāt Alsatiam. De andere achten dat dit landeken daerom Elsaet heet/ om dat de inwoonders aender Jll sitten/also het Duytsch medebringt/ Jll saet/ J voor E ghelesen. Rhenanus noemet van Elcebo / Elces oft Elsaet/ dwelck sommighe der Hednorum wooninghe ēn Lant gheweest te zijn/achten.

Nv dit landt is vruchtbaer ende haefachtich van alle vruchten ēn nootdruft/maer niet groot/ opt langste reyct dit lant tot inde twintich mijlen/daert opt breetste is ouer dweers/niet ouer vier mijlen. Tegen het Westen eynt hem dit lant aende Riuiere Vosago/tegen het Oosten aenden Rijn/teghen Tzuyden heuet zijn Frontiere ende Marcsteen by Tanum/tot aē de Hart ende Ensizheym/tegen Tnoorden/de Riuieren Sornam ende Matram.

De vruchtbaerheydt van desen lande moecht ghy daer by afnemen/dattet niet alleen veel duysent inwoonders met wijn ende kooren en spijst/ maer oock ander Natien/ sonderlinghe van wijns

 wans

want in dit landeken zÿn bouen de ontallÿcke dorpen/ſeſſen veertich ſteden ende ſtedekens met mueren omringt/vÿftich Sloten op Berghen ende Dalen gheleghen/ende bewoont. Daer vint ghy oock/ behaluen ende bouen dat machtich Sticht ende Munſter te Straeſborch / thien ander Stichten / derthien Abdÿen/ vierenveertich Clooſteren beyderley gheſlachts/ ick ſwÿghe der Prochchy hoeuen/ Heeren huyſen / Baghÿnen / ende Sellebroeders huyſen / Gaſthuyſen/ der armer herberghen / Melaetſch oft Sieckhuyſen / daermen nauwe in gheen landt na zÿnder groote ſoo veel luye leghe lieden ende ſtercke Bedelaers onderhout/ick ſwÿghe hier oock den ontallÿcken Eeldom / hier toe doet dat ander luye volck/als rÿcke Borghers/Coopliedeu/etc. ſo ſult ghy v billic van dit lants vruchtbaerheyt ende Gods goetheydt verwonderen / als dattet niet alleen deſe altemael voet/daer ſchier alleman wÿn drinct/ende een welluſtich teerlÿck volck is van naturẽ/dat braſſen moet: Maer oock Beyeren / Swauen/ Hollanders / Enghellant/ Hiſpaniam/etc. ende andere verre Natien met zÿnen wÿn verheucht.

Elſaet heeft 46. Steden, ende vÿftich Sloten.

Strabo / Ptolomeus / etc. noemen deſe Contreye / Triburum / dat volck Tribochios oft Triborres / tuſſchen de Raurices ende Nemetes / aenden Rhÿn ende Voſago gheleghen. Dit landt is oock totten Wilt-vanck ghewyeet / rÿck van alderley Voghelen / byſonder van alderley Viſch ouervloedich / alſoo ten eynde deſer Geographie / van Straetſborch gheſeydt wort.

Triborres worden de Elſaters ghenaemt.

In dit landts Contreye ende velt en is niet onvruchtbaers oft ongheboutſ / de Berghen vol Wÿns / de Pleynen ende Dalen vol Beemden / Ackeren / Bogaerden van menigherley vruchten / Riuieren / Vennen / ende Weyden / Eeckeldraghende / ende beyde vrucht / Riuier ende wildtrÿcke Wouden / alſoo dat dit landt niet onbillick een Moeder van veel vruchten mocht ghenaemt worden. Daer coocktmen oock ghevierden Elſeters Wÿn / oft brandewÿn / diemen te water ende te lande in veel landen verre voert. Daer vintmen oock ſiluer ende ÿſer ende Metael putten / aende Riuiere Voſago.

Dat volck daer in is ſtrÿdtbaer / milt / gaſtvrÿ / ſlecht / ende niet pronckich in cleedinghe/ arbeytſaem / teerachtich / dat den meeſtendeel inden dach leeſt / vanden morghen niet ſorchfuldich / ende dat niet tot prouiſie en behoudt/ daerom hoe vruchtbaer dattet landt is / ſoo comet nochtans lichtelÿck in hongher ende jammer/ want het en leyt niet te bouen: Ende winnet veel / ſoo verteeret veel / ſoo dattet altemael met hem opgaet. Daerom macht meer verquiſtelÿck ende verdoenlÿck / dan beleeſt gheſcholden worden / als die eenen cleynen ſtoot oft ongheluck in nooden bringt / byſonder waert dat de Steden niet ſoo voorſichtich en waren/ dat ſy dien onraet ende onbillicheydt wechnamen / ende de Voorcoopers ende Ghierighen/ die God oock tot dit werck ghebruycken moet/ hoe wel dattet ſoo veel als henlieden aen gaet/ altemael Faelgreep ende ſonde is / maer dat Godt haerlieder ghiericheydt ten beſten ghebruyckt / dat is Godts conſte / ende niet haer deucht / wille oft voornemen / als om den Naeſten daer mede te dienen / maer henſeluen / nochtans ſoo keeret Godt omme / ſoo dattet ſomtÿdts den armen te goede coemt. Alſoo en iſſer gheen ſoo ongheſchickten voornemen / ſonde oft wille / die Godt niet ten beſten / ende tot zÿnen wercke en weet te ghebruycken/ſonder des ſondaers ende daders wille ende ghedachten/ alſoo dat Godts ende des ſondaers wille met

Godt keert de giericheyt der voorcoopers ten beſten ſonder haren wille.

malcanderen gheſchiet / ſoo gheheelÿck en canmen Gode gheen dinck verquiſten noch verderuen. Den ſondaer ende Ghierighen wil ſondighen ende woeckeren / ſoo willet Godt in contrarie / niet hem / maer anderen te goede laten comen / op dat hy niet ſonder hem boos gheweeſt en ſy / alſoo gheſchiet haerder beyder wille / ende op deſe wÿſe oft maniere beſchickt God dat quaet oft de ſonde: Den Duyuel wil verderuen / Tyrannen heerſchappen / ende de Godtlooſen regeeren / ſoo laedt hy den Duyuel zÿnen wille ende werck dickwils voortgaen / ende ſoo gheſchiet des Duyuels wille / maer daer na beſchickt ende verhoedt Godt / dattet den zÿnen niet en ſchaedt / maer nuttelÿck ſy/ ende ten beſten come: Daer mede gheſchiet Godts wille oock / ende worden beyde verſadicht / God ende de Duyuel. Maer dit is Gods goetheydt / ende zÿnder ghenaden meeſterſtuck/ maer des Duyuels booſheydt. Daerom is een werck op ſduyuels ſÿde / boos ende ſonde / op Godts ſÿde / recht ende goet. De Godlooſen willen regeeren/dat laet God ſomtÿts toe/ daer mede gheſchiet haren wille (want Godt wort eenen yeghelÿcken te wille / ende wil wadt wy ſlechs niet toeſtaen en willen) God ghebruyckt haer voornemen ten goede/ ende ordineret tot een roede ende tuchtſchole / ende tot een beſchuddinghe zÿns volcks / daermede gheſchiet Gods wille oock: maer daerom en is den Godlooſen eerdorſtighen niet ontſchuldicht / dat God zÿn booſheydt ende Tyrannÿe ten beſten ghebruyckt / dwelck den Godlooſen veel lieuer anders ſaghe / ende aen zÿnen goeden wille niet en ghebreeckt / maer dattet Godt voorcoemt / ende te goede weynt / dat is Gods conſte ende goetheyt. Alſoo iſt waer/ſoo Paulus ſeyt/dat alle ghewelt van Godt is / ende inckel Dienaers ende knechten Gods zÿn / als die inder Ouerheydt zÿn: Oock Aſſur/den Turck / ende Nabuchodonſor / alſoo de ſchrift ſeyt / ende alle Godlooſen ende Tyrannen / ghelÿckt oock op deſe wÿſe altemael den Chriſtenen toebehoordt / 1. Cor. 3. dat is/dattet hen al dienen/ende te goede comen moet/ende gheen dinck ſchaden en can/ oock de doot ende den Duyuel. Dies niet te min en zÿn de Tyrannen niet onſchuldicht/ dat ſy God ende zÿn volck niet en ſchaden / maer nuttelÿck zÿn / want zÿt veel anders meynen/ ende lieuer verdoruen. Alſoo heet Aſſur oock een dienaer Gods, daer ſtaet al effen wel: Wee Aſſur/ Eſai. 10. Want hy en meyndet niet alſoot God meynde/ende zÿn ooghe was een ſchalck / daerom is oock alle zÿn doen / ſonde ende verdoruen. Judas oft de Joden en zÿn daerom niet vroom oft onſchuldicht / dat ſy Chriſtum ende de gantſche Werelt te ſulcken goede hebben voorderlÿck gheweeſt / Chriſtum aent Cruys tot eenen Prieſter ende Coninck verhoocht ende ghewÿt / ende alder Werelt verloſſinghe / ende dat beſte werck hebben aengherichtet / ſoo dat alle Enghelen niet beters en mochten ghedencken / noch zÿn ſy daerom wtghevallen ende wtghehouwen. Waerom? Haren wille was verkeert/ende ſy meyndent veel anders / dan Chriſtum tot ſulcker eeren te bringhen/ende der Chriſtenen ſalicheydt te vorderen / maer wel te verderuen / daerom ontfanghen ſy billick als verderuers/ eens verderuers loon/ ende roept dat ontſchuldich bloet Chriſti wrake en̄ moort ouer haer.

God wil dickwils dat wy willen/als wy niet anders en willen ende gheeft dat wy niet toeſtaen en willen.

Alle Ouerheyt Godes/ en̄ der Chriſtenen.

Maer dat effen dit haer doen tot ſulcken nutte/goede ende eere gereyct heeft/Chriſto/ende der gantſcher Werelt / dat en is niet haers goeden willens ſchult/maer Gods Conſte/werck / ende meeſterſtuck / diemen niets niet verderuen en can / ende alſoo meeſteren / dat hy oock der ſon-

daren

daren voornemen ten besten/ ende tot zijns Rijcx vermeerderinghe vorderen can/ op datmen wete ende onderv inde/ dat hy Godt is/ diens ende der zijnen oock alle dinck toebehoort/ also de Schrift vermelt/ oock den verderver/ Doot/ Sonde ende Duyvel/ dat is/ het moet hen altemael dienen en ten besten comen/ ende soo gheschiet haerder beyder wille/ Godes/ ende des Godtloosen/ en effen met zijnen wille/ sonde ende wercke/ moet den Godloosen Gode dienen/ effen als hy tegen hem waent te zijne. Alsoo laet den vryen Godt eenen yegelicken zijnen wille/ op dat niemant van hem te claghen en hebbe/ dat hy hem gewelt aen doet/ ende dies niet te min en ghesciet zijnen wille in den Hemel ende op Aerden. (Want wie mach zijnen wille wederstaen?) ende daer en ghesciet nochtans gheen dinck weynighers van alle goddeloosen/ Psalmo 5. Alsoo wil hy de sonde/ ende en wilse oock niet/ doet dat quaet oft de Sonde/ ende en doetse niet/ maer haetse ende verbietse/ Psalm. 4. Twelck hoe dattet toegaet/ eensdeels ghehoort is/ eensdeels ghene ickt allen gheestelicken ende Godt-salighen wt te rekenen/ nae te dencken/ ende te gheraden. Item/ hoe Godt wil/ wat een sondaer wil/ etc. Desen wtloop/ ick en weet selve niet hoe/ en heb ick niet comen voor by gaen.

Nv ad Propositum. De Elsaters die plochten veel maeltijden/ bruyloften ende goede chieren te hebben/ als een naghebuer sterft/ soo troosten sy de vrientschap met een Maeltijt. Wert eenen een kint ghebooren/ soo plochtmen een blijde Maeltijt te houden/ ende op eenen yeghelijcken wijck tot Straesborch eenen Borgher/ dien eenen Erfgenaem ghebooren wiert/ te schencken. Dit volck baeyt in openbaer plaetsen/ altemael onder malcanderen/ nochtans eerbaerlijck bedeckt ende bewonden. Sy ghebruycken de Keyserlijcke rechten/ zijn gheern haers selfs/ vrylijcich/ die gheen Tyrannije en moghen lijden/ oock derselver niet ghewoon en zijn/ maer de Steden zijn veel op haerselven. By henlieden en is op het velt niet ongebouts/ evenwel Steden ende Dorpen slecht ghebout/ want sy en hanghen niet ghelijck de Swaven veel costs ende vliets aen de huysen/ maer veel liever aen goet chiere ende teyren/ waer by sy oock dickwils Acker ende Beemden versetten/ ende schier niet onbecommerts oft onverpandts by henlieden en is/ hoewel in dit Landt wel het derde deel vanden Inwoonders/ Swaven/ Beyeren ende Francké zijn/ want sy en achten niet van waer eenen sy/ wanneer hy hem slechs oprecht by henliedé hout/ daer neemtmen de aencomende lieffelick/ sonder alle voorschrift/ tot Borgheren ende landtsaten aen/ bysonder te Straesborch/ men vraecht niet van waer dat eenen sy/ wie hy sy/ oft hoe hy afghescheyden is/ alleen soo hy aenghesproken/ ende dat hem yet nae ghescreven worde/ dat hy toesie/ dat hy dit recht bestaen oft genoechdoen mach. Dit volck neemt hem malcanderen oock hertelijck aen/ wie eenighen handel heeft/ dien hy niet tot henlieden vreemt ghebracht heeft/ maer hem ghebeurt is/ na dien dat hy een Borgher ende Landtsaet gheweest is: dien helpen sy met lijf ende goet daer wt/ en hebben oock een seer vriendelijck verbont met malcanderen. Alsoo heeft men te Roome/ soo Livius seyt/ eertijts oock alleman opgenomen/ die dat recht heeft mogen verdraghen/ daer af is haer macht onsprekelijck ghewassen. Maer na dien haer de Italianen scheyden/ soo en hebben sy niet alsoo gheluckich gheweest/ als sy alleman mistrouden/ so en heeft hen daer teghen niemant yet tot betrout. Alsoo en verachten de Elsaters niemant/ maer ist dat hem eenen vreemden redelijck by haer houdt/ soo en wort hy niet weyniger dan eeninghebooren des Landts/ tot eer-

Elsaters verachtich verquistelke volck.

De Romeyns en ghelijck de Straesborgers/ hebben alleman ongenomé.

lijcke Ampten ende Raedt gheset. Daer en is oock gheen sonderlinghe coopmanschap oft hanteringhe in Elsaet/ dan met Wijn ende Coren/ de Rijcke die leven meest van haerlieder Renten ende Chijnsen/ daer mede dit Landt al effenwel niet weynich overladen en is. Voor Christi gheboorte ter tijdt Julij/ zijnt Heydenen gheweest. Tot Ebersheym-Munster heeft eenen seer costelijcken Heydenschen Tempel gheweest/ Mercury des Afgods/ den welcken de Heydenen over de Zee besochten (ghelijck wy tot onse Heylighen sottelijck bevaerden) om gheluck ende salicheydt/ dien besocht Julius den eersten Keyser/ niet seer langhe voor Christi gheboorte (als hy Galliam ende den Rhijnstroom onder hem wierp) met zijne danckofferen/ want Mercurius was doen ter tijdt der Duytschen ghenadichsten Godt/ ende dit was den eersten ende eenighen Tempel als doen ter tijdt in Elsaeten. Nv van Elsaeten/ leest voorder de beschrijvinghe van Straesborch tot den eynde des Boecx. Hier voortijts heeft Elsaeten een Hertochdom gheweest/ van Sinte Otilien Vader den Hertoghe gheregeert/ op der Heydenscher stercke Hooghenborch gheseten/ daer-wt hy (tot het Roomsche Gheloove bekeert zijnde) een schoon Clooster liet maecken/ ende alle zijn innecomen van dit Slot daer toe ghaf. Hæc ex Hieronymo Geuilero.

Een groote Bevaert in Elsaet/ tot een Tempel Mercury.

Nv der Elsaters zeden hebben haer in corten Jaren menichfuldich omghekeert/ sonderlinghe int gheloove/ so dattet al een ander aensien heeft vercreghen.

Zwitzerlandt.

DIt Landt is met een seer strijdtbaer volck beset/ allen omligghenden Vorstendommen verschrickelick/ aen welcke haer veel Keyseren ende Vorsten moede/ ende sommighe arm hebben ghe oorloocht/ want het voor hemselven vrij heerschapt/ ende niemandt onderworpen zijn en wil. Sy hebben in corter tijt haer ghewelt wonderlijcken vermeerdert. Dit Landtschap is met stercke Sloten ende Steden als Bern/ Lucern/ Zurich/ Soloturn/ etc. verciert. Dit berghich cloeck volck (nochtans nv wat vriendelicker/ ende meer statelijcker zeden gewoone) overtocht eertijts met Heyrcracht die van Zurich/ die teghen het Verbondt (met henlieden ghemaeckt) ghedaen hadden/ daeromme verwoesten sy haer Landtschap ende Velt/ ende als die van Zurich den Switzers eenen Slach leverden/ soo wierden sy schier al verslaeghen/ ende de Switzers raesden soo onmenschelijck ende grouwelijck/ oock over de overwonnen vyanden/ dat sy op de Slachtplaetse der nederlaghe/ de doode lichamen te samen droeghen/ tafelen ende bancken daer af maeckten/ de lichamen open deden/ dat bloet droncken/ ende de herten metten tanden verscheurden.

Switzerlant.

Switzers drincken bloet.

Dat ghebruyck is in dit Landt/ dat de mans persoonen met het vee omgaen/ melcken/ Kasen maken: ende ten is by henlieden gheenen wijfschen arbeyt/ Jae alsser gheen vrouwen handt aen gheweest en is/ soo laten sy haer dies duncken goet te zijn/ ende de Ware dies te beter. In de Chronijcke hebt ghy andersins oock dickwils der Switzers ghedacht/ dat zy v hier tot een ghedachtenisse. Dit volcks gheloove ende seden/ hebben haer in corten tijden menichfuldich verandert/ soot alleman in Duytschlant wel bekent is. Daer toe Anno duysent vijf hondert ende 31. selve teghen malcanderen ghe oorloocht/ ende de Zurighers met hare Bontghenooten wederom wat schade ghecreghen van die van Vijfhort/ en haren aenhanck.

Van Savoye.

SAvoye is een hertochdom in Vrancrÿck/daer in Geneuer de Hooftstadt is/ den Coopliedert wel bekent / stootende schier aen de Switsers Lantschap/ ende aende Lusitanische ende Leunanissche Meyren. Subaudium noemen sommighe Savoye.

Gelria/ Sicambria genaemt.

Hertoch van Gelch / oft Gelria.

GElria/ heeft vant Westen Brabandt ende de Riuiere Mosa / teghent Noorden de Oceanische zee/tegen het Oosten ouer den Rÿn/ Westvalen/ ende de Marck / daer in zÿn de wÿt-vermaerde steden / Coellen ende Aken / waer af wy bouen vermeldinge ghedaen hebben. Trier ende Lutzenborch liggen tegen tZuyden des Lants. Den Hertooch van Gelderen voert menigherley Crÿch altÿt / met menigherley heerschappÿen/ ende en heeft in twintich Jaren ende daer bouen gheen ruste noch vrede ghehat. Oock Anno 1530. Keyser Karel inden Tocht van Coellen weynich eere ontboden / maer heeft hem int volle harnasch teghen hem toegherust/ ende noyt tot zÿnder Majesteyt gheromen/ noch de selue begroet oft ontfanghen.

Van Francia oft Gallia/ dat is/

Vranckrÿck/van zÿnen begrÿpe/Lande ende inhout/ ende vander Franchoysen oude ende nieuwe pollicie/ zeden en Religien.

Vranckrÿcx gelegentheyt/ begrÿp ende wedeylinge.

VRancrÿck een gheleghentheyt Europe in het Westen tusschen Hispania ende Germania gheleghen/een machtich Landt / dwelck in twee deelen gedeelt wort/ namelick in Transalpinam ende Cisalpinam Galliam/dat is/in dat Opperberghich Vranckrÿck / dat ouer ghene zyde van tgheberchte tot aende Gallische Zee stoot / ende hem aende Zee Oceano ende den Rÿn eyndt / en dit machtich deel Vranckrÿcx / van sommighe Gallia Comata ghenaemt/ is vier hondert ende twintich Italiaensche mÿlen lanck/ en drie hondert ende derthien breet / en wort (soo Plinio behaecht) wederom in Belgicam / Celticam / ende Aquitaniam ghedeylt.

Gallia Belgica/ van Belga de naemachtighe stadt also ghenaemt / welcke stadt nu Treueris/ dat is/Trier ghenaemt wort. In dit deel Gallie/ zÿn veel Hertochdommen ende Graefschappen begrepen/als Brabantie/ Flandrie/Picardie/oft Arabarensis/ Barensis/ ende Lucimburgensis/ Lothring/ Bourgondien / Hollandt/ Zeelandt/ Narbonensis / Switserlandt ende Elsaet: De welcke alle tot Duytslandt souden ghetelt worden / waert dattet den Rÿn niet en dede/ en daer tusschen en laghe / den welcken voortÿts de pale ende Marcksteen Gallie is gheweest / ende noch van sommighe Gallia wort ghenaemt: al wat ouer gene zyde des Rÿns leyt / als de voornoemde Prouincien ende Landtschappen Gallia Celtica/maer die oock Comata wort genaemt. Dese houdt in haer Normanniam/ Lyon/ Rothomagum/Gothiam/Burgundiam. Dese lantschappen hebben teghent Oosten den Rÿn / Switserlandt/etc. Teghen t Westen/Enghelant: Maer in dese Landen/int deel Vrancrÿcx/ Gallia Celtica ghenaemt / zÿn veel Steden/ als Narbona/ Massilia/Aquis/Vienna/ Tarentasia/ noch een Stadt/ Senonensis met namen / heeft eertydts Room ghebrandt/ berooft/ ende met Crÿch verdoruen/ welcx volck namaels in Cisalpina Gallia/ Mylaen/ Papiam/ende Bergamum/etc. gebout heeft. De derde gelegentheyt Gallie Transalpine/ Aquitanie / vanden ouervloet des Waters alsoo ghenoemt / aen Hispaniam stootende/ van het Westen aende Zee / vanden Oosten ende Noorden aender Lyoniers Landtschappen eyndende/ welcx voornaemste steden zÿn / Mediolanum / Burdigalia / de volcken daer in / Santones/ Bitungi. Item / dat Hertochdom Andagauia/dat aende Turonres ende Bitrures stoot. In desen hoeck Gallie hebben oock voortÿts geweest dese volcken / Auerni / Bellouaci / Vraide/ Durati/ Beluetÿ/ Heruÿ/ Sequani/ Treueri. Besiet daer af Pomponium lib.3. ende Ptolom.lib.2.

Dat ander deel Gallie.

Dat ander Vrancrÿck oft deel Gallie / Cisalpina Gallia/ andersins Gallia Celtica / oft ghemeynlick Lombardia ghenaemt. Dit deel Gallie reyct tot in Italiam/ende wort in ses Landtschappen ghedeylt. Dit deel wort oock Gallia Consa/oft Gallia Togatha ghenaemt.

1. Cenomanensis Gallia / daer in leyt Cremona/Brixia/Mantua/Verona/ Vincentia/ en Patauium.

2. Senonensis Gallia/dit begrÿpt in hem de volcken Senas ghenaemt / in oorloghen dapper ende victorieus/ waer af sy voortÿts Senogalli ghenaemt waren. Hæc Liuius.

3. Boiorum Gallia / dese hebben de Stadt Boium ghebouwt / soo Liuius wil/ van welcke Stadt gheene aenwÿsinghe meer voor ooghen en is.

4. Ligurgum Gallia/begrÿpt Eporediam/ Taurnum/Augustam/Pretoriam/en veel ander steden/en de Berghen Subaudie.

5. Insubrium Gallia/ daer in leydt Vercel/ Nouaria / Comum / Bergonium/ Lauda/Crema/Papia/Mediolanum.

6. Genua Gallia/in hem vatende Genuam/ Verdonam/Alexandriam/ Ast/Soanam/Naulum/Albingam/Vintimilium/ en andere steden. Daer af Titus Liuius lib.24.

Dit machtich Landt is van goede en lieden soo machtich/ dattet den Keyser met Oorloghe niet vermoeyen en can/de welcke oock eenen goeden tÿt dat Keyserdom hebben in-ghehadt / als vooren gehoort is. Dit en is oock gheen onstrÿtbaer onghehoorsaem volck / dwelck al wattet heeft en vermach / niet zÿne alleen en acht/ maer zÿne ende zÿns Coninct.

Franchoysen en hebben niet eygens.

Prouintien Gallie.

ALsoo is oock Gallia in veel Landen ende Vorstendommen ghedeylt / als in Aquitaniam/ dat alleen veel Prouintie in hem begrÿpt/ Andagaviam/ Aluerniam / dat Woudich/ Berghich/nochtans weyde-rÿck / ende daer by veerÿck is. Narbonensis / daer af Plinius libro 4. Cap.5. Dit edel Paradÿs en wÿckt geenen lande van alderleye haue ende goeden. Belgica / is alleen in twee Landen ghedeylt/ van Vee ende Volck vruchtrÿck. Turonia in Aquitania begrepen/ leyt aen de Riuiere Luger / van Wÿn/ weyde / locht / besschen ende velden een vruchtbaer ghesont landt / met schoon / sterck/ eerbaer volck besedt. Daer leyt S. Marten begrauen. Vasconia is oock een deel Aquitanie eertyts geweest / aen de Zee ende de Pyreneische gheberchten reyckende / ende aen Tolossam ende Pictauiam stootende / een boschachtich ende berghich Landt/nochtans op veel plaetsen vruchtbaer en Wÿnrÿck / ende van wÿnghewas soo costelÿck/ dat sy oock den aenpalenden Wÿn gheeft. De Riuiere Gethona scheydt Vasconiam van den Lande Tolossana. Burdigal is de Hooftstadt daer inne. Watteÿ oft Wasconas heeten de Inwoonders. Dit is een gerahich/ licht vaerdich/ gherust volck/ dapper ende cloeck totten Crÿch. Het is oock een stout/ grouwelick / cloeck volck. Hæc Herodotus.

Pictauia.

Pictauia een Prouintie Gallie Narbonensis / welck Lant de Scoti ende Picti wt Enghelandt

landt ouervallende/ inghenomen ende met ghewelt beseten hebben/ ende nae haer alsoo ghenaemt: Heeft van het Oosten Thuroniam/ van het Zuyden Hispaniam/ van het Noorden de Britannische Zee. Dese gheleghentheydt heeft eenen vruchtdraghenden grondt/ Rijck van alderley vrucht ende koorn/ Edel van havenen der Zee/ goedt van Wijnghewas/ met veel Steden doorluchtich/ met Rivieren ende Fonteynen bevochticht/ lustich van Landtschap/ Beemden/ velden ende Bosschen/ teghen de Zee Bergich/ van sprake ende zeden Franchoysch. Dat volck daer in is van stercken lichame/ koen van ghemoede/ bouen ander scherp int vernuft/ listich/ ende alsoomen seydt/ Een yghelijck Lant heeft wt zijnder influentie des Hemels/ zijnen eyghen aert. Alsoo hebben de Romeynen voortijdts dappere ende sware lieden gheacht gheweest/ de Griecken lichtvaerdich/ die wt Aphrica archlistich ende doortrapt/ de Franchoysen van natueren cloeck/ ende van scherper aenslaghen. Het zijn flockse/ langhe/ dunne/ bruyne lieden/ op Italiaensche maniere. Hæc Isidorus & Herodotus.

Een yegelick Lant zijn eyghen aert/ gewerck ende vrucht.

Picardia.

Picardia een Edele gheleghentheydt Gallie Belgice/ seer vruchtbaer van vruchten ende koren/ waer in goeden rooden Wijn (daermen mede schrijuen can) wast. Het is oock een overvloedich vol-rijck Landt/ met Fonteynen ende Rivieren bevochticht/ met gheweldighe Steden ende Sloten bevesticht/ Rijck van alle dinghen/ daerin een ghehoorsaem volck/ dwelck gheen dinck zijne/ maer altemael zijn ende zijns Heeren toe te behooren/ voorgheeft. Dit Enghellandt heeft den Rijn vanden Oosten/ dat Opper Vranckrijck vanden Zuyden/ de Gallische Zee vanden Westen/ Angliam van het Noorden. Sommighe schatten dit gheheel Landt vier hondert Duytsche mijlen breet ende lanck. Maer Picardye is tweerley/ dat Opperste/ ghenaeckende Vranckrijck/ dander/ dat aen Rhetiam/ Vlaenderen/ ende Brabant stoot. Dit deel heetmen Hannoniam. Beyderley volcken zijn hupsch van aenghesicht/ vrolijck van herten/ begrijpich van sinnen/ doorluchtich van verstande/ deuchdelijck van ghemoede/ van grouer sprake dan ander natien Gallie oft Vranckrijcks.

Den Coninck van desen Lande/ nu Franciscus ghenaemt/ voert altijts Oorloghe welcken overmidts zijn oprechte betalinghe de knechten gheern toetrecken/ en voor eenen fijnen Crijchsman houden.

Anno 1525. is desen Coninck selue in eyghender Persoone/ vande Keyserlicke Majesteyt ghevanghen/ ende met conditie wederom los ghelaten worden.

De Griecken hebben de Franchoysen Aceltas ende oock Galatas ghenaemt. Tot onsen tijden worden sy oock Franci gheheeten/ ende Gallia Francia/ vande Francken den Duytschen volcke/ van welcke het voortijdts schier gheheel wtgheroept ende verdruckt was ghewordeu/ soo M. Ant. Sabel. lib. 3. Enne. 10. aenwijst.

Dandere hebben Galliam in drie Landen ghedeelt/ namelijck/ in Galliam Belgicam/ Celticam/ ende Aquitaniam/ een yghelijck deel heeft zijn gheleghentheydt ende Frontieren ghehadt.

¶ Vander Franchoysen eyghenschap/ nieuwe ende oude zeden.

De Galli Frantzi oft Franchoysen/ zijn van aerde een partijch/ oproerich vermetel volc/ niet alleen in Dorpen ende steden/ maer schier in een yghelijck bysonder huys/ wie een weynich verstandigher/ gheleerder oft rijcker is dan dander/ wilde gheern heerschappen/ ende dat haer dandere vanden huyse nae hen regeerden/ ende begheert onberoepen dandere voor te gaen/ ende dat alle dinck nae zijnen wille gheschiede welcken aert alsoo het Heydensch is/ hen aengheboren is. Sy kijuen oock aldermeest metten genen die oock wat willen wesen/ ende die al effen wel oock om deheerschappye opgapen/ so daer nochtans eertijdts nauwe een verachtelijcker volck ghe leeft/ en heeft/ als diemen slechs voor knechten hielt/ ende die haer ergheus aen gheweldighe dinghen/ met schult oft chijnsen beswaert/ op dat spyse van des Eeldoms verdruckinghe ende ghewelt verlosteden/ ende onderworpen haer daerom desen/ op dat sy alle recht ouer hen souden hebben/ inde stede der knechten.

Tweerley volcken bij de Franchoysen.

Tweerley volck is in dit Landt in bysondere eere/ de Ruyterye oft Ridderschap/ ende alderley gheleerden ende Rechtwijsen des volcx/ welcke men Druidos noemt. Dese dickteren de Wet/ legghen de Wet ende Schrift wt/ spreken Recht/ onderwijsen tvolck/ bedienen den Tempel metten Gods-dienst/ setten ouer de misdaet straffe/ de straffe des Bans (dat is/ datmen eenen van hare Tempelen heeft wt ghedreven) heeft altijdt by dit volck in weerde gheweest.

Onder de Druidibus is eenen Opppersten/ sonder de welcke men niet met allen en handelt/ gheen Ampt wt leent/ gheen oordeel en strijckt. Dit ghaet alle de anderen voor/ ende heeft het Opperste ghewelt. Desen Oppersten Druides vliet oock alle menschelick gheselschap ende bywoonin ghe/ op dat hy daer af niet bevlecht en worde. Nae zijn doot/ wordt een ander door ghemeyne verkiesinghe/ stemme ende vervolch ghecoren. Haer Camerrecht/ Concilium oft Parlament/ is op een bysonder plaetse/ inde ghelegentheydt Carnutum/ schier te midden int landt: Aldaer comt allen twist des landts. Daer scheyden sy alle saecken/ daer gaen alle Decreten wt/ diemen onbeweechlijck te houden moet opnemen. Dese wijse is derwaerts wt Britannia gebracht.

Dese Druides/ Raetwijse des Parlaments/ zijn van alle dinghen vrij/ ende blijuen altijdt wtghenomen den Crijch thuys/ om tLandt te regeren/ ende in de steden vrede te maecken/ ende haer voor oproer ende allen aenloop te onthouden/ so veel hen mogelijck is. Veel duysent Veersen ende Wetten moeste eenen van buyten leeren/ eer hy in dat Parlament quam. Vele leerden daer ouer twintich Jaer lanck/ ende moesten altemael inden sin hebben/ sonder eenich geschrift. Dander Galli hebben eertijdts Griecks ghescrifte ghebruyckt.

De Druides gauen voor/ dat de Siele niet metten lichame en sterf/ maer dat sy in een ander Corpus voer/ op dat de vreese des doodts by henlieden wech ghenomen worde/ ende dat sy daer door ghehert wierden/ alle perijckelen aen te gaen. Sy disputeerden vele van des Werelts oorspronck/ van Gods ghewelt/ van aller dingen natuere ende eyghenschap.

Dat ander volck deses landts/ de Ruyters. Die waren gansch gheestelijcke lieden/ ende als sy met swaerder cranckheydt begrepen ende in perijckel stonden/ soo offerden sy eenen mensche voor haer allen/ verhopende hare Goden daer mede te stillen/ daer toe helpẽ de Druides. Dander maeckten groote Beelden ende Afgoden/ die staecken sy vol menschen die den doodt verbeurt hadden/ ende verbrandense/ meynende haer Goden daermede een aenghenaem offerhande te doen.

Ridders in Vranckrijck/ ende haer gebruyck voortijts.

Mercurium hadden sy in sonderlinghe eere/

als een vinder aller conste / dien hielden sy oock tot alle beghinsselen/reysen / ende hanteringhen/ alleen voor eenen bequamen Godt ende noodthelper.

Als sy inden crijch wilden trecken/ wat sy inder victorien aenquamen/dat geloofden sy Marti den Crijchsgod / waer by veel costelicke grauen ende Tempelen van desen roof / hier en daer in Gallia ghebout wierden/ tot welckē men dicmael Beuaerde. Wie yet vandē Buet ontweynde/wert seer ghestraft.

Dr kinderen en lieten sy hen niet eer onder ooghen comen / dan als sy nv sterck ende manlijck zijnde/ soldye mochten ontfanghen / om inden Crijch te trecken / ende hieldent voor een groote schande / waer af sy haer seere schaemden / als daer eenen een kindt onder ooghen ghinck.

De mannen hadden ouer haer wijf ende kint alle macht des doots ende leuens.

Sooder hier voortijdts een Wijf van eenighe toouerije ouertuycht was / soo wiert sy vande vrienden met vyer ende grouwelicke pijne ghedoodt.

Inder begraueniſſe verbranden sy met de lijcken al wat de dooden int leuen zijnde / alderliefst gheweest was / op dat hy dit in dander Wereldt ghebruyckte/ende by der handt hadde/oock vee/ knechts/ende eyghen lieden.

Aristocratia in Vranckrijc ende Switserlant.

Vele regeerden een Stadt/die hadden alle Jare eenen vercoren Ouersten / alsoo oock inden crijch eenen Jaerlickschen Imperatorem / oft Hooftman. Niemandt en wert toeghelaten van het ghemeyn profijt te spreken / dan inder ghemeynte / op datmen vander ghemeynte niet dan inder ghemeynte en handelde. De ghene die de laetste in haer vergaderinghe was / wiert ontlijft. Soo yemandt inder ghemeynte luydtbaer rumoerde / dien liep een dienaer te ghemoet met een bloot sweert/ende dreychde hem een stilswijghen.

Haren Magistraet ginck seer costelijck in gulden stucken / aenden hals gulden ketenen /ende aende armen gulden ringhen / ende brasseletten. Den ghemeynen man droech corte wapenrocxkens/ nauwe ten haluen aerze. Dat haer voeden sy met vliet. Met eenen langhen sweerde ē̄ schilt was dit gheraghich wit volck toeghe rust. Metten boghe en mocht hen oock nauwe een voghel ontwijcken. Sy laghen nae de auontmaeltijdt op der aerden ghestreckt int stroo. Schier al haer spijse is met melck ghecocht. Alderley vleesch/ opt eerste Swijnen vleesch / is oock een ghemeyne spijse by henlieden. Haer swijnen worden int velt ende bosch opghevoet. Sy hebben vande selue/ende oock van Schapen/so veel cudden / dat sy daer af niet alleen plantey t hebben/ maer met ghesouten vleesch gheheel Italiam spijsen. Dit volck is spitsich/en̄ heeft meer sterckte dan verstandts / ende oeffent hem meer totten crijch/dan tot het Ackerbouwen. Het is een soo vruchtbaer volc/dat alleen Gallia Belgica voortijdts driemael hondert duysent welgheschickte ghewapende wtschickte: die met grooter victorie wederom thuys quamen. Ende als sy vanden Slach af trecken soo hanghen sy de halsen haerder peerden vol hoofden der onthoofder vyanden/bringhen dese tot een victori-teecken thuys/ ende stekense aen spieſſen ten huyse wt/eens-deels naghelense aende deuren / wie dan veel hoofden heeft/die is als een victorieus Helt/in grooter eeren ghehouden ende opghewórpen. Der grooter Heeren ende Hooftlieden hoofden / en gauen sy niet om seer veel goudts/ die bestaken en̄ balsemden sy met Aromaten / op dat sy vant ghestanck ende vuylicheyt reyn indorden ende niet en stoncken. Het is een oude ghewoonte dat dit volck al-

Vranckrijck spijst Italiā met vleesch.

tijdt goude ketenen/ hals-banden/ ende vergulde cleederen draecht/met Goudt ghesticht oft gheborduert.

Fransoysen hebben voortijts mēschen gheoffert.

De menschen die totten offer geordineert waren/sloeghen sy achterwaerts te rugghe/ende namen wt zijnder onlijdtsaemheydt ende smerten/ haer augurium oft gheluck af. Sy hadden oock een ander wijse : sommighe daer toe geordineert/ door schotense onwetende / die hinghen sy inden Gods-dienst op/ende maeckten een groot Beelt/ dat stopten sy vol hoys/ stelden alderley vee daer ontrent/ op dat desen mensche voor het vee ende de menschen gheoffert wierde.

De nieuwe zeden der Fransoysen.

Vet ende wel int lijf te zijn/ hielden sy voor een sulcke schande / dat sy daerom alle vette mijden/ ende so een jonghen (vande welcke een yghelick een teecken zijnder grotte inden gordel hadde) toenam aen zijn lijf/ die wiert ghestraft en̄ gecastijt.

Als sy nv mette Romeynen in kenniſſe quamen / heeft hem schier alle dinck verkeert / naemelijck het gheloone (dwelck nv Roomsch is) cleedinghe/ Religie/ recht/ etcet. ende alle dinck. Daer is een hooch-beroemde Vniuersiteyt oft hooghe Schole te Parijs/ van Griecksche rende Latijnscher spraecke/ by den Magistraet zijn de Rechten / Den Coninck staetet toe/dese te lesen/ Sy oorloghen met harnas/Lants knechten/bussen / meest op Duytsche maniere meer inder ordeninghe dan met hoopen / niet meer der koenheyt dan gheschicktheyt. Beyde in hantboghen ende Roeren / zijnt seer gheschickte lieden / met Tempelen/ Feesten/ Gods-diensten/ singen/ Ceremonien/ Religien / ende Ampten/ bekennen en̄ volghen sy het Roomsche ghelooue / waerby hen de Musijcke voor ander volcken ghemeyn ende recht als aengheboren is.

De cleedinghe verandert haer daghelicx. Ter tijt Ant. Sabel. is haer ghemeyn cleet gheweest een cleyn schabbeken oft Rijrocxken / met mouwen/ dat nau ten haluen aersbillen ghinck / spitsen eenen haluen voet lanck aende schoenen / een spitsighe bonnet gelijck eenen horen geformeert/ hadden sy opt hooft.

Nv ist altemael anders/de schoenen voor breet ende stompich / ghelijck Been voeten / ende een lanck wit cleet / schier tot op den haluen enckel/ vreemt doorsneden / doorhackelt / ende met menigherley coleuren / den ooghen lustich / Breede wijde Bonetten ende hoeden / dwelck de Duytschen in corter tijt henlieden als na te doen hebben beghonnen. Oock heeft dese maniere alsoo ouerhant genomen / datmen schier gheheel Italiam ende Germaniam in Gallischer cleedinghe siet / alsoot Baptista Mantuanus te voren ghesept heeft. Der vrouwen cleedinghe en is niet veel verandert. Dit landt is vruchtbaer / niet ghelijck Libia/met gheduerenden rijpen te cout/ noch ghelijck de Hiperborische bergen te warm/ maer daer is een ghetempereerde locht / ghesont landt / weyde ende koorenrijck / dat volck schoon ende wit / daer toe vrolijck / tijdtcortich tot spelen ende singhen/tot oncuysheyt ende ghe-ouerighe brassingen gheneycht / ende een soo vrij volck/dat alle arghelist ende gheueynstheyt verre van hen is / ende inder waerheydt niet anders en zijn dan sy haer ghelaten. Treurighe lieden is het vyant : Tot jaghen/visschen/ende voghelvanck ist al flocks / altijdt totten crijch bereydt. Ruyterije is haer oeffeninghe ende gemeyne tijtcortinghe. Het slaept veel onder den Hemel / ende heeft voor een eere vander sonne bruynachtich te worden. Het is oock een beweghelijck volck tot nieuwe tijdinghen / altijdts behoeftich ende ellendich/tot aller noot gheduldich ende volstandich. Dat Parlament in desen lande is (soo gheseydt is) vande Druidibus afghecomen / nochtans in veel stucken verandert nv is dit te Parijs:Als

Gallia vruchtbaer/ en̄ der Franchoysen eyghenschap.

rijs: Aldaer zijn veel Raetwijse lieden verordineert/om des Landts saecken te handelen/ alle dinck te diffineren/ verclaeren / ende alle twist te scheyden. Van dese zijnder in ghetale tachtentich persoonē/ die jaerlicx wt des Vorsts oft Coninckx camer onderhouden worden. Ende dese tachtich persoonen en zijn niet alleen met jaerlicksche provisie voorsien / maer oock in vier Houen oft Cameren ghedeylt / een yeghelijck deel heeft zijnen President. In deerste Camer sitten vier Presidenten/ende dertich Raetgheuers. Dese verhooren alle gheklijf/redenen ende antwoorden/etc.eñ bestellen wat tottet Recht behoort / sy en diffineren nochtans niet eyndelicx / dan in lichte saken. Inde tweede ende derde Camer sitten sessendertich Raedtgheuers/ in elcke achtiene/die sien opt leudt/ondervraghen neerstich door alle kennisse/ wat dat den roep ende loop is/elcke Camer heeft vier Presidenten. Dese wt leecken eñ gheleerden vergadert/spreken oordeel/diffineren sententien/ setten/bestellen/ die tot bestemde dagen eenē President der eerste Camer vercondicht / daer af en derf niemant appellerē. Die dan desen schuldich oft breuckich beuonden wordt / moet het Parlament oft Hofgericht tsestich Thuronensche ponden betalen. Meynt de selue dat hem te cort gheschiet / ende wil hy dat de bysitters de sake beter ouerweghen/ soo wort hem toeghelaten / dat hy wederom voor haer mach appelleren/ nochtans niet eer / oft hy en legghe eerst ghereet de voorgenoemde 60. pondē dobbel op. De vierde Camer/ diemen de Pallays-meesters noemt / Voor dese heeft alleen dat Hofghesin te doene/ oft die gevrijde met Preuilegien/ der seluer zijn alleen 6. Van dese machmen voor tParlament appelleren. Ist dat hem een sware materie oft sake toedraecht/ soo gaen die vier Cameren alle ghelijck te samen te rade: ende als den Coninck yet int Landt wil laten wtgaen/ soo en heuet gheen cracht / tot dat het door dese gheconfirmeert zijnde wtgaet/ende is soo langhe crachteloos/tot dat het dat Parlament beuesticht.

oninghen eynich ge- elts in anckrijck.

Dat Parlament heeft oock te zijnē tijden/ zijn Bysitters/die Carolus Magnus dit gewelt ghegeuen/ende de twelf Ledematen genaemt heeft/ namelijck / den Bisschop ende Hertoch Remensis/Laudunensis/Lingonensis / Item de Grauen ende Bisschoppē Bellouacensis/ Nouionensis/ende Cathauelensis. Item wt de Wereltlijcken oock sesse/Burgundus/Normandus/ Aquitanus/die drie Vorsten ende Hertoghen/daer toe den Vorst ende Graue Flandrensis / Tholosanus ende Campanus. Dese en zijn niemant ghehoorsaem / dan der vergaderinghe des Parlaments/ ende sonder dese en vermach den Coninc oock niet te doene/ noch Oorloghen/ gheuen/ nemen / noch vergheuen / ende het wort altemael door tParlament ghehandelt. Vande Coningen van Vranckrijck is bouen wat ghehoort/ bysonder vanden teghenwoordigen/ ghenaemt Franciscus/hoe hy Anno M. CCCC. ende xxv. voor Pauia vanden Keyser ghevangen/ende zijn volc verslagen gheworden is. Leest mijn voorgaende Chronijcke.

Ontrent Parijs wort costelicken crijt gevonden / ende een edel glaes-werck / dat Aertrijck is ghelijck glas doorsichtich ende glinsterende/ende wt cracht der aderen in steen verandert / welcke steenen verbrant ende met water vermengt/maken eenen costelijcken goeden moortel tot alle gebow/dwelck namaels aent ghebouwsel/wederom tot steen wort. Orosius eñ Isidorus seggen van wōderlicke vruchtbare wijnbergē/schoone steenputten/wouden/gaerden/houē/velden/ ackeren/ beemden/boomen/etc. die dit landt heeft/ bysonder Aquitania/eñ Andegauia/ de landen eñ Vorstendommē daer Andegauis de hooftstadt in is.

Van Engelant/ Hibernia/ Scotia/ Orcades/ Tile/ ende veel ander Eylanden/ ende deser Eylanders lieden eyghenschap eñ leuen.

Anglia leydt rontsom metter Zee omringt/ van al onse Aertrijck afghedeylt / daerom heuet Solinus een ander Wereldt ghenaemt. Teghen t Noorden ouer de Zee leyt Gallia/ende Hispania herwaerts ter zijden teghen ons. Den nacht en wort daer (soo wy hooren sullen tsomertijts als dat Solstitium is) nemmermeer duyster/ende als den dach inden Winter ten cortsten is / nemmermeer licht. In dit Eylandt is een vroom schoon wel-ghedaen volck/ daerby datse sommighe Anglios/ dat is/ Enghelen ghenaemt te zijn/ meynen. Het zijn seer goede Schutters/ maer bevreesde lieden / ende seer schoone vrouwen Beelden. De Gasten ontfanghen sy met blooten hoofde/met gheboghen knien/ende daer toe mettē kus/ al ist alschoon een wijf/ nochtans sonder eenighe vertelheydt. Als sy Oorloghen/ sa en verderuen sy noch acker noch steden / maer staen slechs teghen haer teghenpartije / om haer te verderuen.

Engelandts beschrijuinghe.

Den Cus noch eē Lātsghebruyck in Engelant.

Ter tijt Gregorij heeft dit volck het Roomsche ghelooue aenghenomen. Daer en is geenen Wolf/ daerby gaet dat Vee sonder Herder seluē vry op der weyde/ aldermeest een groote menichte vande alderbeste Schapen/ waer af men de costelicke Enghelsche wolle scheert. Dit Eylandt en heeft geenen wijn/ maer daer voor is het bier int ghebruyck / ende daer wordt somtijts selden wijn ghebracht.

Dit zijn nv de Engelsche ghebruycken. Voortijdts wast een schande / eenen Hase/ Hinne ofte Gans te proeuen / nochtans van lusts weghen te voeden. Die teghen de Zuyder Zee / leefden van Melck ende Vleesch sonder ghebruyck des koorns. Sy ghinghen in huyden oft wilde vellen ghecleedt.

Een Wijf wierdt voortijdts thien oft meer Mannen wt-ghegheuen / die hebben broeders met broeders ghemeyn ghehadt / de kinderen die wierden alle ghemeyn ende vrij op-ghevoedet. Voortijdts dorsten thien met malcanderen Hoochtijt ofte Bruyloft hebben / ende alle dinghen/ wijf / goet / kindt / ende wat van henlieden quam/ ghemeyn houden. In Anglia zijn gheraghighe lieden / de Franchoysen te bouen ghaende.

Een wijf 10. mannē voortijdts in Engelant wtgegeuen.

Eertijts waren haer bosschen omtuynt / dese hadden sy voor haer Steden/ daerin huysen/ houen/ stallen eñ Tenten/ etc. waer onder vee ende menschen woonden. Daer geeft den Hemel meer reghens/ dan sneeu.

Maer Scotia de opperste Prouincie Anglie/ is teghen het Noorden ouer al metter Zee Oceano ommeringt / ende van Hibernia ende Anglia ghescheyden. Dit volck heeft meest een maniere van leuen / ghelijck die in Hibernia. Het is een licht toornich bewegelick wraeckghierich volck/ superstitioos / manierloos / dat veel van hemseluen houdt / een schars volck / dat scherpelijck leeft/ende welck steruen als leuen ghelijck ghelt/ waghet stout / ende wil lieuer inden Velde oft Legher onder den Vyandt/ dan thuys als eenen schelm steruen. Dit volck can wel hongher lijden/eñ en eet niet voor den onderganck der Sonnen/ want den dach is daer tot veel tijden te cort. Haer neyringhe is visch/ vleesch / melck / ende vruchten / Sy en hebben gheen kooren / dan dat daer henen ghevoert wort. Het is oock een seer Engels welgedaen volck/ nochtans zijn haer zeden nv in een beter wesen verandert / eñ sommighe hebben vande Engellanders beyde sprake eñ ghelooue ontfanghen / een goet deel leeft noch in

zijn

zijn oude ghebruyck/leuen/sprake/ende laet hem dies duncken goet te zijn/van haer oude zeden eñ Vaders wetten niet af te wijcken: Verachten ooc alle ander gheloouen ende zeden/ ende en houden van niemant niet dan van henseluen/gelijck ghemeynlick dese plage alle gheloouen ende volcken aencleeft/dat sy van niemandt en verwonderen/ dan van haerseluen/van haer ghelooue ende maniere van leuen. Aen alle lust eñ vruchtbaerheyt/ oock van gheleghentheydt der berghen / wateren / fonteynen / wouden / etc. is dese ghelegentheyt Engelant niet ongelijc/dat volc is wat wilder eñ wreeder soo Herodotus ende Plin. lib. 4. cap. 17. aenwijsen.

Scoti eergierich/leughenachtich/eñ onvredelijck.

Dit volck heeft hemseluen voortijts aent aenghesicht ende handen swart bestreken / op dattet grouwelijck schijnde / van natueren een nijdich volck/eergierich / met hoe groote armoede somtijts eenē benaut wort/noch vertelt hy zijn stamme van Coninclijcken gheslachte af. Sy lieghen geern / ende en beminnen niet ghelijck de Angili den vrede.

Eneas Siluius seyt / dat hy daer eenen boom ghesocht heeft/maer niet gevonden/welcx afghevallen bladeren/ als sy in een water vallen / terstont in voghelen verandert worden. Euenwel heeft hy vande inwoonders ghehoort / dat desen boom in dat Eylāt Orcades op een plaetse staet. Van Scotia hier na voorder.

Hibernia/ haer gelegentheyt eñ volc.

Hibernia/een Eylandt half soo groot als Enghellant/niet verre daer af. Dit en heeft gheen venijnige onnutte dieren/als spinnecoppen/vorschen / woluen / vossen / etc. Daer en blijft oock gheen derwaerts ghevoerdt. Een wonderlicke goede locht / ende vruchtbaer landt / nochtans en wort aldaer gheen Bije oft Imme ghevonden / maer alderley Metael/ Meeren / Fonteynen / vruchten/ edel ghesteente /bysonder Gagaten / den steen Iris. Item van weyde / Beemden ende velden een Paradijs / maer dat volck is onghemaniert / onvriendelick ende grouwelijck.

Midia een Eylant.

Midia dat Eylandt leydt daerin / van aerde/ koorn / weyde / vee / wildt / bosschen / Riuieren/ Fonteynen/alderley vruchtē ende Metael ouervloedich. Daerom van visch ende vleesch / boter ende kase / Sonne ende locht / water ende Fonteynen een ghesont/rijck / wel getempereert Eylandt / oock volcrijck / in Tenten / Steden ende Bosschen woonende/ waer by dattet een Camer Hibernie genaemt is. Maer dat volck is (so gheseyt is) onvriendelick ende grouwelick.

Heydensche ghelofte in Midia.

Als sy victorie hebben / drincken sy der vyanden bloedt / ende besmeeren haer hooft daer mede. Deerste spijse gheeft de moeder den eerstgheboren nieuwen kinde met eenen sweerde in/ ende doet eenen Heydenschen wensch ende ghelofte/dat dit kint niet dan onder de wapē en sterne/ende een goet crijchsman worde/ want oorlogen de man voornamelicke eere is. Dit Eylandt is ouer de 400. Italiaensche mijlen lanck/ ende schier half so breet/de Eylants-liedē die aent gberchte woonen/leuen van wiltbraet/melck ende menigerley vruchten. De wilde rasende Zee die tusschen Engelant ende Hibernia vloeyt/is dat gantsche jaer soo ongheduerich/ datmense selden ouerschepen mach/met groot perijckel. De Zee daer tusschen is 120. mael duysent schreden.

Sillura.

Die int Eylandt Sillura woonen / en gheuen noch en nemē geen munte/maer ware om ware. Het zijn ghemeynlick Waerseggers.

Ebudes hebben eenē vremden Coninc.

Dan volgen de Eylanden Ebudes / der welcker 5. zijn / de Inwoonders en weten van gheen vruchten/leuen van visschen/ vleesch / ende melc. Hebben alle eenē Coninc/ want hoe veel haerder zijn/so worden sy nochtans alleen met eenen enghen Zeestroom gedeylt. Den Coninck en heeft niet eyghens / maer alle dinck toebehoort allen. Dien en doet niet/ dan dat hy andere totter gherechticheyt hout. Hy wort oock totter gherechticheydt met bysondere Wetten aenghewesen: Ende op dat hy niet vande ghiericheyt verkeert en worde/soo moet hy de gherechticheydt in der armoede leeren: Oock op dat hy niet van zijnent weghen ghedaen oft gheoordeelt te hebben ghesien en worde / en laetmen hem niet eyghens (soo gheseyt is) maer wordt int ghemeyne van tlandt onderhouden. Hem en wort oock geen eyghen wijf ghegheuen / maer na ordeninghe / tot welcke hy lust heeft eñ beweecht wort waer by hy gheen kindt vercrijghen noch wenschen en mach/op dat hy niets om zijn kinderen wille/gedaen/ende dat Recht gebogen te hebben / ghesien en worde.

Thyle.

Int Eylandt Thyle is ouervloet van appelen / swinters decken sy dese met loof toe / onthouden haer van melck / hebben geensins gheen houwelick / ghebrucken de vrouwen int ghemeyn.

Caucia is ooc een Prouintie Anglie / der welcker Hooftstadt Centuria ghenaemt wordt. De Eylanders Belleares/vande landtslieden Gimnesie ghenaemt/gaen tsomertijts naeckt. De inwoonders zijn meesters metter Slinghere ghewisse te werpen. Daer af elders / ende oock hier na. Bart. Anglic. Isidorus libr. 15. setten veel wonderwercken van het Eylandt Hibernia / daer in is eenen Poel oft Meer / in welcke alsmender een houten pale in steeckt / soo wordt tghene dat inder Aerde steeckt/yser/ende dat int water is / steen / dat bouen dwater wtsteeckt / blijft hout. Item/aldaer zijn plaetsen / daer de lichamen der verstoruenen nemmermeer en verrotten oft vergaen. Item/aldaer soude een Eylandt zijn / daer in de lieden niet en connen steruen / maer als sy oudt ende cranck zijn dat haer verdriet te leuen / ende te steruen wenschen / soo draechtmense wt het Eylant / soo vergaen sy terstont. Dit Eylant is alle fenijnige dieren so contrarie/datter niet alleen geen daer in zijn en can/ maer alsmen van dat Aertrijck neemt / ende elders ergheus stroyt/op padden /slangen/etc. soo steruen sy terstont daer af. Item / alle leer ende rauwe ware diemen wt dit Eylandt bringt/ verdrijuen fenijnighe Dieren/ooc de Woluen vande Schapen / ende alsmen daer een fenijnich Dier inbringt/het sterft terstont. Dit landt is oock de voghelen tegen/alsoo datter selden een voghel in ghesien wort. Hæc Solinus & Isidorus.

Wonder in Hibernia.

Eylant da[…] in de lieden niet en con[…] nen steruen

Daer zijn oock twee andere Eylanden in de zee Oceano/soo gheseyt is / Baleares ghenaemt/ van welcke deen teghent Oosten soo groote Ezelen heeft/dat haer gheschrey verschrickelick te hooren is: Sy zijn vruchtbaer ende vol inwoonders/alsoo dat dese 2. Eylanden ouer de 30. duysent inwoonders vermoghen. Dander Eylandt en is dit van vruchtbaerheyt niet onghelijck / sy en hebben noch olie noch wijn / maer ghebruycken seer wel vanden wijn/als sy hem crijgen De vrouwen zijn sy alsο begeerende / dat sy den Zeeroovers ende menschdieuen vier mans om een vrouwe geuen. Sy woonen in holen ende gaten der steenrootsen. Sy en latē haer noch gout noch siluer toegevoert worden/ op datmē niet na haer en stae / haer met vreden late / ende by henlieden niet te soecken en wete: daer toe en meynen sy dit niet vā noode te zijn. Als sy voortijts (besolt zijnde) met de Carthaginensen streden/soo cochten sy om haer soldije in dē thuys-tocht/ inckel wijn eñ vrouwen.

Baleares Eylanden waer in nu[…] vier mans om een vrou[…] we gheeft.

Ghemeene vrouwen

Als sy bruyloft houden / soo ghaen de gasten deen na dander totter Bruyt in / om haer te beslapen/ den laetsten is de Bruydegom / daer mede hebben hem alle de gasten vereert Sy houwen haer

wen haer dooden met een ſcherpe houten byle oft hout in ſtucken / ende doenſe in een vat / daer op vergaderen ſy ſteenen / ende begrauen den ghehouwen dooden met eenen hoop ſteenen. Drie ſlingeren zijn haer geweer / daer mede werpen ſy ſoo ſterck / grooter dan de ander ſteenen worpen / datmen achtē mochte dattet een Buſſen geſchut ware. Sy gebruycken veel ander geweeren ende wapenen / als helmen / ſchildē / dardſen. Maer ſy werpen ſo gewiſſe / dat hen nauwe yemant die ſy begeeren / en ontloopt / waerop ſy haer van ionex op oeffenen. De moeders ſteken hen voor eenen ſteeke op een hout / een ſtuc broots / dat en dorren ſy niet eer eten / eer zijt op eenen ſekeren tijt af werpen.

...ede wer- ...s.

Nv op dat wy wederom op dat voorſeyde Eylant comen / ende aenwijſen wat daer bouen achter ghelaten is / vander ſeluer gheleghentheyt ē Eylantſlieden wt andere Hiſtorien aenghetogen. Soo ſult ghy ten eerſten weten / dat Britannia een Eylandt is in de zee Oceano / voormaels Albonia oft Albiom / van ſommighe witte berghen alſoo ghenaemt / Ten laetſten van eenen Coninc Anglo / Anglia gheheeten. Het leyt recht genoech drieeantich / ter ſijden oft ouerrant tegen t Noorden ende Weſten / want het ſtoot tegen t Noorden aende Duytſche zee oft Germaniam / teghen den nedergane der ſonnen aen Galliam ende Hiſpaniam. Daerom ſeydt Solinus / dat deyude der Werelt aēde Galliſche zee ware / waert dat Britannia niet den name eender anderen Werelt en verdiende / ende weerdich gheacht worde. Daerom zijn ſy van Vergilio in Bucolicis / buyten de Werelt gelegen / geſchat. Welc Eylant hem inde lengde ſtreckt tot inde acht hondert Italiaenſche mijlen / tot aenden Calcidoniſſchen hoeck / ende 200. mijlen na de breede. Hæc Oroſius, & Barth. Anglicus, &c.

...itannia/ ...glia ghe- ...nt.

...ghe kan ...groot.

In dit Eylant ſchijnt t Swintertijts in Solſtitio de ſonne / een weynich meer dan drie vren. Want ſoo Plinius libro 2. ſeydt / dat in Italia den langſten dach vijfthien vren lanck is: alſoo in Britannia ſeuenthien oft achthien / ende tot inde twintich vren / ſoo dattet ſomtijts niet drie vren nacht en is / in welckmen niet eenen penninc kennen en ſoude.

Het grootſte deel van dit Eylant is effen ende vruchtbaer / ouervloedich met vee / gout / ſiluer ē yſer. Eñ heeft de beſte Jachthonden diemen ghewenſchen can / coſtelicke huyden / eñ alderley Vellewerck / groote Riuieren / coude eñ geſonde Fonteynen. Den ſteen Gattes oft Gagates / die int water brandt / ende met olie wort wtghebluſcht / is daer menichfuldich.

Aldaer is een ſtadt Londinum oft Londra / vā alderley coopmanſchap vermaert / dat Wollewerck is daer ghemeyn / met alderley conſten toebereyt / daer is het Coninclick Hof ende Pallays.

...dres/an- ...s Londe- ...genaemt.

Enghellant heeft oock ſonder het aengehecht Eylant Hibernia / noch wel drie en twintich Eylanden Orcades ghenaemt / inde Noortſche Zee aen Engellant ſtootende / vande welcke alleē drie bewoont zijn (Oroſius ſeyt derthiene) die nochtans geen boſch en hebben / maer met riet eñ bieſen haer behelpen / dander zijn bloot / ende volckeloos.

Hibernia een Eylant aen Enghellant ſtootende tegen t Weſten / ſchier half ſoo groot / wijt ende lanck als Anglia / maer vruchtbaerder. De inwoonders van dit Eylant / hebben eertijdts veel wilder / volckvluchtigher ende onmenſchelicker gheweeſt / dan de Britanners / want ſy oec voortijdts menſchen vleeſch te ghenieten ghewoone waren. Nv hebben ſy dorſtighe / ende te oorlogen welgheſchickte lieden / van ſchoon gheraighe witte lijuen / van ſtercke leden ende blinckende verwe / met verſtandt ende gheleghentheydt der voorghenoemder ſpraken zijn ſy bouen maten coſtelijck. Agates ende Iris de Edele ſteenen waſſen aldaer. Dit Eylandt gheeft peerden van eenen ſoo ſaechten trede / dat ſy henen drauen / tellen ende ſpaceren / euenwel koenlijck ende pronckēde. Daer en is geē Padde noch Slange / vreemt van vogelen / ende nergens gheen Byen oft Immen / ſo ghehoort is.

...rnia.

Scotia dat wterſte deel Anglie / tegen t Noorden / die met een groote Riuiere ende berch van Engellandt is onderſcheyden. Swintertijdts en iſſer nauwe drie uren dach noch Sonneſchijn op dat Aertrijck. Deſe hebben vrientſchap met de Hiberniſche: behooren eensdeels totten Angliſche Scepter. Scotia ende Hibernia hebben veel Hooft-ſteden / ende meer dan Engellandt. Deſer volcken Hiſtorie heeft beſchreuen den Eerweerdigen Beda / wie wil / die leſe de zeden / wercken eñ woorden der ſelver volckē. Voorts in Schotlant hebben ſy ſolpherighe ſteenen die barnen ſy voor hout.

Scotia.

Orcades de bouenghenoemde Eylanden hebben aenden Oeuer eender Riuierē / boomē / welcker vruchten inde ghedaente van Eyntvoghels worden / eñ als ſy rijdich oft rijp af vallen / wat op daerde valt / dat verrot eñ ſtinckt / wat int water valt / dat wort terſtont leuendich / duyet hem terſtondt / ende ſwemt onder het water henen / ende vliecht daer na inde locht.

In Orcades waſſen Eynden op de boomen.

Thile die Eylanden / anders Cambria ghenaemt / inde Noortſche zee beſlotē / dwelc de laetſte Eylanden zijn / die de Romeynen gekent / ghe weten ende vertreghen hebben. Plin. ſchrijft / dat in deſe Eylanden / tſomertijdts als den dach ten langſten is / gheheel geen nacht en is / eñ ter tijt des Winterlicken Solſticio / gheheel gheen dach. Het wordt oock gheſeydt / dattet ouer die Eylanden henenop der zee altijdt ghevroſen is. Van Orcadibus tot aen Thile / iſt ſes dachreyſen op der Zee.

Thile en heeft ontrent Sint Jans gheenen dach ende ontrent S. Thomas dach gheenen nacht.

Victria is op den aerdtbodem bouen maten vruchtbaer / heeft veel boſſchen / weydē / vee / Fonteynen / Wateren / ende vruchten.

Van Hiſpania met haer begrijp / oude ende nieuwe geloouen / zeden / ende Volcken.

HIſpania / de aldergrootſte Prouintie Europe / anderſins Heſperia / Sibilia oft Hiberia ghenaemt / de beſte wel te ghelijcken / van wapenen machtich / vande Pireniſche berghen beginnende ende rontſomme de Calomne Herculis gaende / verſtreet haer tot aende Oceaniſche zee / tegen t Noorden iſt mette Pireniſche bergen / anders aen alle ander plaetſen metter zee beſloten ende ombangē / welcks grootte ſchier ongheloouelick is aen te ſien: want beyde haer lengde ende breyde ſoude duyſent mijlen weechs zijn / oft ſoo dander willen / 10. duyſent peert lopen lanck / ende ſoo breet. Dit lant is in 2. deelen / ende 5. Coninckrijcken ghedeylt / namelick in dat wterſte ende binnenſte / oft naeſte Hiſpaniam. Dat naeſte Hiſpania houdt in hem / Galliciam / Tarraconenſem / eñ Carthaginenſem. Dat wterſte / Luſitaniam / anderſins Portugalia ghenaemt / Bethicam / ende Celtiberiam. Dat Landt is nieuwelijcx in 5. Coninckrijcken ghedeylt ghewor den. Deerſte ende grootſte den Coninck van Caſtelle / oft Caſtilia / den 2. tot Aragon / den 3. tot Portugael / den 4. tot Nauarre / den 5. tot Granate / welck Nauerren teghen t Noorden / teghens Ooſten dat Coninckrijck Cathalonie ende Taraconie oft Arragonie heeft.

Hiſpania.

Nv / Hiſpania is met alle dingen / die om ghelt te coopen zijn / lieflick oft luſtich aen te ſien / oft noodich zijn om te ghebruycken / ouervloedich:

vloedich: ſoo gheheelick dattet niet alleen den inwoonders maer oock Italie ende der ſtadt Roome / alle nootdruft mede deylt eñ ghenoechſaem is. Soect ghy Siluer/Gout/Edel geſteente? Dit Lant heues altijdt. Soeckt ghy wijnghewas/ olie/ſout? Soo en is aldaer niet ledichs noch onvruchtbaers: Dat ſout en ſieden ſy niet/ maer ſy grauent wt/ghelijck Metael. Daer en is doorgaens gheenen wint als in Vrancrijck/ noch onlijdelijcke hitte als in Aphrica / maer ghetempeteerden locht door al het lant gelijck. Daer en is gheenen ſwaren neuel/rijm/ noch ongheweerte/ alle wateren zijn viſchrijck/de bergen vol wijns/ de boſſchē vol wilts/dat velt vol weyde/ vruchts ende vee: Apianus ſchrijft/dat dit lant thien duyſent peertloopen wijt ende lanck is/ ſoo gheſeydt is. De eyghenſchap van dit volck is / dat der Spaengiaerts lichamen tot arbeyt eñ hongher/ ende dat gemoet om te ſteruen bereyt is. Sy hebben alle een nauwe ſtrenghe neeringhe/ oorlogen lieuer dan ſy leech gaen ende vrede hebben. Als ſy gheen vyanden en hebben/ſoo oorlogen ſy ſelue met malcanderen/eñ het is een kijfachtich / kribbelich/moeyelick volck/ welcker ghemoeden ongheruſt altijdt erghens na dencken dat ſy eenich rumoer maken. Sy leuen (wtghenomen de Vierdaghen) ſlecht/wat ſy voornemen / daer op ſtaen ſy ſtijf / eñ en laten haer niet van haren cop brenghen. De vrouwen beſorghen thuys ende de Ackerbou / maer de mans oeffenen haer met roof ende crijch/ Sy draghen cleyne bonetten/eñ corte ſwarte rocken. Int werpen der darden zijn ſy ſo gheraſch/ dat ſy worp ende pijl (ſoo ſy die ſlechs ſien connen) ophouden oft vanghen. Het zijn oock wtghenomen goede ſchutters/met langhe rapieren/meer totten ſteeck/ dan totten ſlach omgort. Sy maecken al haer gheweer op ſonderlinghe maniere/die door alle helmen/pantzieren/etc. ingaen. Als ſy te peerde hebben ouerwonnen/ſoo treden ſy af/eñ helpen de voetknechten/ ſy ſtaen inde ordenen ſtijf ende cloeckelick/nochtans meer inden aengrijp dan inden lengde cloeck ende beſtandich. Sy ſchieten ende werpen met grooter conſt. Sy ſtellen haer oock ſomtijts inde vlucht/ tot dat ſy haer voordeel ghecrijghen/ eñ dan wederom daer aen. Sy gaen den viant met ſinghen tegen/ Het zijn de rapſte lieden met danſſen ende ſpringhen/dattet wonder is. Het zijn teghen de vrienden vriendelijcke/ teghen de vyanden grouwelicke lieden / nochtans teghen de ghaſten ontrouwe/eñ wat valſch ende verdrayt/ als die om haer ſeluen te ſoecken/nemmermeer ſonder voordeel en zijn/ nochtans willē ſommige/dz ſy tegen de vrēde gaſtē ſo lieftallich eñ gaſtvry zijn/dat ſy voor deſe dicwils kijuē/eñ datſe eē yegelic hebben wil. Haer vrouwē gaen in wonderlicke vreemde toeruſtinge heuen/hebbē aendē hals eenen yſeren halſbant / die ſtreckt met cromme hoornen ouer thooft heuen: ende die hoornen ſtrecken haer bouen ouer thooft wt/waer ouer (en ſy willen) eenen voorhanck trecken mogen / ende hen een ſchaduwe maecken / ende dit hebben ſy voor een groote vercieringe. Sommige ruckē haer voorhooft wt op dat ſy van voor wijt hayrloos ende kael worden/ende alleen achter hayr hebben / van voore geen/dat is ooc een van haer ſeuen ſchoonheden. Dandere binden eenen opgerichtē ſtecke van eēs voets hoochde opt hooft/ haer hayr daer aen gevlochten / bouen aende ſpitſe een ſwart hoepken daer op gheſet. Haer ſpijſe is alderley vleeſch/den dranck maken ſy op ſommighe plaetſen van honich/dwelck hem haer Vaderlant genoech geeft. Den wijn van elders toeghevoert / drincken ſy/ doch ſchralick ende ſelden. Voorts ſoo waſſchen ſy haer lijf dickwils met fonteynwater / ende de tanden ſchauen ſy. Dit achten ſy voor een groote medecijne des lichaems. Nv is alle dinck anders/na wtwijſinge der Roomſcher Ceremonien ende gheloouen/die ſy nv aenhanghen/eñ alle zeden schier verandert hebben: Als haer twee met malcanderen niet en connen verdraghen / ſoo en rechten ſy niet met malcanderen/ maer manen malcanderen in eenen byſonderen kamp/die dan bouen leydt / ende den anderen ontlijft/die heeft recht ghehadt / ende hem heeft Godt gheholpen. Sy hebben oock veel campen/ ſchouſpelen/ ende Ridderſchaps met de wilde Oſſen / met de welcke/te ghelegheder tijdt/die koen oft ſtout willen gheacht zijn / tuſſchen ſchrancen in eenen byſondere camp treden: eñ het is een Ridderlicke daet/ iſt dat hy een Oſſe met vrijer gheweerder handt ſonder worpen oft ſchieten ommebrengt / maer dickwils ligghen de grimmighe wilde Oſſen bouen/ſo datmen eenen nauwelick verloſt/ oft gheheel om den hals coemt. Dit lant is oock na zynder grootte met zeden eñ ſprakē meer dan Duytſlant/ſo onderſcheyden/dat ſomtijts deen plaetſe dander glat niet en verſtaet/ſoo weynich als een Duytſch eenen Italiaen/waer by men van haer menichfuldighe zeden niet ſekers ſchrijuen can.

Eygenſchap eñ oeffeninge der Spaignaerts.

Vreēdē cleederen en dragen der vrouwen in Hiſpaniam.

¶ Auſtria een Prouintie Hiſpanie.

AVſtria/een Prouintie ten eynde Hiſpanie geleghen/ met wouden ende berghen omtuynt ghelijck Bemen/ daer waſt menigherley vrucht/ daer ſy hen wijn af maken.

Dit volc is bouē andere milt/gaſtvrij/ſchoon/ vrolick/luſtich/ beſpreeckſaem ende vriendelijck/ van wilde ende tamme veerijck ende haefachtich. Aldaer waſſen ouervloedich veel Caſtanien ende Hirſz.

¶ Gadis een Eylant Hiſpanie.

GAdis een Eylandt ten eynde Hiſpanie ghelegen/de welcke Aphrica ende Europa deylt: Aldaer heeft Hercules een wonderlicke Calomme gheſet / diemen niet lichtelick voorby ſchepen en can / recht als eenen hoeck oft ſteuncalomme der wereldt: de welcke nochtans des Keyſer. Majeſt. volck voorby gheſcheept / ende nieuwe wereldeN eñ Eylanden ghevonden heeft/daerom ſy in haer wapen twee Calomnen Herculis voert/ eñ daerby gheſchreuen: Plus Vltra, noch voorder / om te bedieden / dat zijnder Maje. ghebiet noch verder reyct/dan Herculis/ende noch verder wil/op dat hy een Auguſtus / dat is / altijdt een vermeerder des rijcx blijue. Daer waſt eenen Palmboom/ welcx gomme/alſmenſe in een glas doet/ſo wort daer af den Edelen ſteen Ceraunia.

Calomme Herculis/ waer ſy zij

¶ Van Luſitania oft Portugalia/eñ vande oude zeden ende ghewoonheden deſes volcks.

LVſitania / dat wterſte Coninckrijck Hiſpanie / wort tot onſen tijden Portugalia ghenaemt. Deſe ghelegheyt heeft van tNoorden ende Weſten de Zee / Bethicam van tZuyden/ Tarraconenſem vanden Ooſten. Dit Landts volck is bouen alle cloeck ter zee / ende voordeelich om vreemde Landen te vinden / een ſtoudt conſtelijck volck / totter ſeylatie ende ſcheeps oorloghe. Sy connen de pijlen meeſterlijck ende ghewis werpen / het zijn flockſe dapper ghebruyckſaem crijchſlieden/ die in gheenen ſtrijt en wijcken. Haer Ruyterije is op lichte maniere/ Te voete hebben ſy oock haer byſonder toeruſtinghe / de voetknechten hebben leerſen aen/ ſommighe leuen op Spartaniſche wijſe. Haer ſpijſe is reyn/maer ſlecht. Als ſy coudt hebben/ ſoo warmen ſy haer met gloeyende yserighe ſteenen. Wt het inghewant der ghevanghenen nemen ſy veel toecomende dinghen af / ende hebben menigherley maniere van waer te ſegghen/ des menſchen ondergħanck ende ghebreck aenwijſende,

wijsende. Sy voeden lanck hayr/gelijck de vrouwen/ ende treden niet inghebonden hayre de vyanden aen. De Bocken ghenieten sy seere/die sy oock Marti offeren/ diesghelijcx de ghevanghen menschen ende peerden. Sy tellen oock alle hondertste deel wt / beyde van vee ende lieden / ende dat slachten sy totten offer/op Griecksche wijse/ soo Pindarus seyt: maer nu bekennen sy het Roomsche gheloove/ als goede Papisten. Sy hebben oock Ridderspelen/scharmutselen/tournoyen/ spel met colven / loopen te voet ende te

Eeckelbroot in Portugael. peerde. De borgherlicke inwoonders ghebruycken Eeckelen / ende als sy dese dorren ende malen/soo maken sy der broot af. Aldaer en is gheen wijn-gewas. Sy maken haren dranc van gherste/ende drincken terstont. Wt ghebreck van olie ghebruycken sy boter. Sy daussen op de fluyte in haer maeltijden.

Portugaloysen ligghen ghewoonlick op stroo. In swarte schabben gewonden/ nemen sy den slaep op het stroo. Sy ghebruycken ghelijck de Galli/ aerden vaten. Een stuck van siluer eertijts van een bleck gesneden/ ghebruycken sy voor munte. Die sy ter doodt oordeelen/ steenighen sy. De moordenaers storten sy ouer de berghen af/oft inde zee/ sommighe seggen/dat syse met steenen bedecken. De crancken legghen sy nae het Egyptsche ghebruyck aenden wech/op dat/ en daer yemant voorby ginck/ die diergheliicke cranckheyt gheleden hadde/dat desen hem te raden wiste. Haer houwelick maken sy ghelijck de Greci. Dit ghebruyck hebben de borgherlicke Spacniaerts / oft hebbent eertijts ghehadt.

Cantabri. Cantabri / die ten eynde Lusitanie woonen/ als sy totter doot ghevoert worden/ soo singhen sy een vreuchden ghesanck. De mans gheuen de vrouwen het houwelicx goet. Alsser eenich perijckel ouercoemt / soo dooden de moeders haer eyghen kinderen / op dat sy niet inder vyanden handen en vallen.

Sy dienen eenen Godt / ick en weet niet van wat name / met grooter deuotie. Als de Mane vol is/ dan daussen sy snachts voor alle huysen. Mans en vrouwen hebben eene ghemeynen oirboir / ende alle dinck ghemeyn. Dat boerwerck wort van velen gheoeffent. Sy hebben altijt toebereyt fenijn byder handt / ende ghereet/ op dat/ oft hen wat teghen haren wille toequame/dat sy dit ghereet hadden / ende daer mede haer leuen eynden. Dit is oock haer ghebruyck/dat sy haer dickwils voor malcanderen offeren / ende inden doot begeuen. Daer aen stoot Celtiberia anders Hiberia oft Gallia Celtica ghenaemt. Daer af elders daer bouen.

In somma/Plinius ende Orosius louen Hispaniam voor andere / dat sy soo Metaelrijck/ van Siluer / Gout ende Yser / wit ende swart loot is. Diesghelijcx heeft Lusitania dit altemael met hoopen. Daer af leest Plin. Lib. 7. ca. 72. Bart. Angu. lib. 15. Nu vande ghelegheuheyt Lusitanie.

Van het Coninckrijck Portugael.

Ghelegentheyt Lusitanie. Lusitania oft Portugael / int Westen ligghende / wordt metter Zee aengheslooten. Bethica leyt in de Mediterranische Zee / die Europam van Aphrica scheydt. Granate dat Coninckrijck leyt int midden des Coninckstoels ende Hofs / want in dit Rijck leyt Granata de stadt / daer af dat Coninckrijck zijnen name heeft. Hispalis/ die ons Auicennam ghebaert heeft. Item Corduba / Senece vaderlandt/oock een stadt Carthago / niet dese die in Aphrica leyt / de welcke byden Hyberis de Peni ghebout hebben. Maer Tarraconem/ die de Scipiones ghebout hebben / die welcke een Hoofstadt is des Landts Tarraconensis in Hispania. Van dit ghelucsalich Rijck en hebben wy niet alleen ghecreghen dese treffelicke hooch-verstandighe mannen / Quintilianum/ Senecam/Lucanum/Lucium Florum/ Pomponium Melam/Silium Italicum/ Marcialem Coquum / Auicennam de Medecijn / Orosium/maer oock dese Keysers Neruam/ Traianum / Hadrianum / ende alle de Theodosios in Chronijcken hooch-beroemt. Item/ ontallicke Martelaers : Laurentium / Vincentium/ etc. Veel Pausen van heylicheydt beroemt. In dit landt leydt S. Jacob de Meerder tot Compostel/werwaerts een groote beuaert geweest heeft in de Duytsche landen/ende noch is.

Veelderley Riuieren ende volcken zijn in dit landt Vascones/Cantabri / Celtiberi / de goutdraghende oft goutrijcke Riuiere Tagus / een ghelucklich aertrijck / ende schier van alle goede dinghen ha(e)fachtich / ende van alle vruchten vruchtbaer / ouervloedich met snelle Peerden/ nochtans op veel plaetsen een ontrouwe volck/ waer mede haer de lantsknechten qualick verdraghen/ voordeelich / archlistich/ boos / onbescheeden. Sy hebben een eyghen sprake / schier Italiaensch / met welcker sprake sy in veel dinghen stemmen ende ouer een comen/ alsoo dat sy in veel saecken malcanderen verstaen / ende is nochtans een eyghen sprake.

Nu Portugael dat Coninckrijck / voortijdts in een cleynder gheleghentheydt besloten / heeft alsoo toeghenomen/ datter veel Coninckrijcken te bouen gaet/ende heeft veel Eylanden aen hem gebracht/voormaels van menschen onbewoont/ dewijle sommighe Eylanden van Fonteynen beuochticht/van vetten aertbodem / boschachtich/etc. daerom tot bewooninghe der menschen bequaem/ van henlieden ghevonden zijn / soo is dat Coninckrijck machtich ghemeerdert / ende aen rijckdom alsoo toeghenomen / dat den Coninck van Portugael met rijckdom ende crijch schier onouerwinnelijck is / die dagheliicx mette Eylanden veel aenstooten heeft/ tot van Calicut herwaerts. Te Medera valt onder andere vruchten soo veel Suyckers / dat gheheel Europa daer mede ghesuyckert wordt. Daer zijn oock andere Eylanden / vande Portugaloysen ghevonden/om te doopen beschickt / als S. Joris/ Fayal de Picoe/etc. Een van dese Eylanden heeft den Coninck van Portugael met Duytschen wt Vlaenderen beset / dat draecht terwe. Daer af hier nae/ ten eynde deser Chronijcke int langhe. *Portugalia.*

Galicia oft Galatia/ waer af de Galate ghenaemt zijn / paelt aen Hispaniam en Portugael teghen tZuyden vanden Oosten aen Germaniam / teghen tNoorden ende Westen aende zee. Sommighe rekenent voor een landtschap Hispanie / Justinus lib. 44. rijck van loot ende alderley metael/ ende oock met Mijnen van goude alsoo ouervloedich / dat der Boeren vrouwen menichmael metter ploech schollen gouts wt ackeren. Haer vrouwen ackeren/de mans gheneren haer metten crijch ende roof. Een andere Gallacia leyt in Europa / van Paulo bekeert. Daer af hier na.

Italia/dat is Italien.

Italia. Italia/ die edele ghelegheutheyt in Europa/ nae de meyninghe Solini thienmael hondert duysent/ en twintich duysent schreden lanck/ vier hondert ende twintich duysent schreden breet / sommighe achten / dattet peertloopen zijn / vande welcke 8. een myle doen. Synen gheheelen omloop drie mael hondert duysent ende 58. schreden oft Peerts-treden. Dese wijde ende vermaemde gheleghentheydt ende Prouincie / heeft metter tijdt veel namen ghehadt/ Anaria/Hesperia/Lombardia/Magna Grecia/ *Peertslopen hoe veel een myle.*

Cisalpina Gallia/etc. ten laetsten Italia / van Italo den Coninck Siculorum/ die zijn rijc verlaten/ende in Italiam comende/ een Rijck heeft opghericht. In dese vruchtbare gheleghentheyt teghen den Zuyden gheleghen / is ouervloedich goede locht/ende een sulck incomen der vruchten van Olye ende Wijngaerden / dat de oude ghesept hebben / dat aldaer eenen grooten crijch Bachi ende Cereris is / dat is / of het van wijn oft van cooren vruchtbaerder sy. Daer zijn goede strijdtbaer peerden/veel ende menigherley goede vellen/ende nutticheden van vee. Item/alderley Metael grauen/van siluer/ gout/ yser/etc. Ontallicke veel heete Fonteynen/voor menigherley cranckheyt goet. Dese Prouincie wort ghedeylt in achthien Eylanden ofte Landen / 1.Etruria/ 2.Latina/ 3.Picenum oft Marchia/ 4.Romandiolo oft Emilia/ 5.Umbria/oft dat Spoletaensche Hertochdom/ 6.Lombardia/ 7.Venetia/ 8.Marchia/ 9.Teruisina / 10.Forumiulij / 11.Histria/ 12.Aprucum/ 13.Apulia/ 14.Campania/ 15.Calabria/ 16.Brutij/ 17.Licuria/ welck ic ten eersten soude ghesct hebben. In alle dese landen/ sept Yginius / datter 700.steden gheweest hebben. Maer Blondus Flauius Foroliuiēsis sept alleen van 264.steden/ten naesten ende eyghentlick wtghereckent/daer Bisschoppen in zijn/ende die Bisschoppen hebben.

Etruria wort anders Tuscia genoemt/ heeft elf steden.

Voorts soo heeft Italia drie Zeen / Adriaticum/Ligusticum/etc. Item/vijfthien naemachtighen Meeren ghins en weer by de steden ligghende. Van dese steden / Meeren ende mannen aller deser Prouincien / zijn alle Boecken vol/eñ eensdeels bouen aengheroert.

Nu/de Riuiere Padus / die Italiam beuochticht/draecht gout / der welcker Plinius lib.33. cap.4. ende andere/in alle de werelt seuen vertellen / namelick / Tagus in Hispania/ Padus in Italia/ Hebrus in Thracia / Pactolus in Asia/ Ganges in India/ Rhenus in Germania/ Herinus een Riuiere Lydie.

7. Gout dragende Riuieren inde werelt.

Beschrijuinghe der Landen/ Prouincien ende Steden Italie/ Cisalpine Gallie/ oft Lombardie.

Liguria.

Liguria.

ITalia besloot eertijdts 17.oft 18.Landen in hem/onder welcke Liguaria een Prouintie is/ seer berghich/in Apenino gheleghen/soo Liuius aenwijst / welcks Hoofstadt is Genua / een wonderweerdighe stadt. Dese gheleghentheydt streckt vande Riuiere Varo / tot aende Riuiere Maeram / ende wort ter eender sijde met Apenino / ter ander metter Zee besloten. In dese Prouintie ligghen Genua/ Sauana/ Naulum/ Albigena / ende Vintimilium / oock Prenestina de vermaerde steden. Die volcken hebben altijdt meer moorts ende roouerije gheoeffent / dan oorloghe/ende die ghewoonheydt en is noch niet wechghenomen. Een woudtachtich berghich landt/ die dat Roomsche Iock altijt hebben wtghetrocken/van haer geschut/ ende coenlick wederstaen. Dese heet Catho archlistich ende onbeschepden. Dat is in somma der Geneuoyser landt ende heerschappije/ daer in de hauen Delphini is. Voorts vander Liguriers zeden wat hier nae.

Insubria.

Insubria.

INsubria een Landtschap Italie / in welck dese Steden/ Mylaen / Papia / Lauda / Nouaria/ Vercelle/ ende Comum / de vernaemste zijn. In dit landtschap is een Meer / wt welcke de Riuiere Ticinum vloeyt / daer af heeten de landtsaten ende inwoonders des landts Insubres.

Latium.

Latium.

LAtium een doorluchtighe gheleghentheydt Italie/te midden tusschen Etruria eñ Campania wesende / met veel steden ende volcken roemweerdich / welcx Rijck de Riuiere Tiberis in tween snijdt/ende ten laetsten by Ostia in de Zee met stillen ganghe vloeyt / in welcke gheleghentheyt veel treffelicke steden den Roomschen Keyseren ende Bisschoppen ghebout gheweest hebben/als Ardea/ Teracina/ Caieta / Miletre/ Chora/ Anania/ Tibur/ Penestre/ ende veel andere/door menichfuldighe oorloghen nu verdoruen ende verwoest.

Picenum een gheleghentheyt Italie.

Picenum anders Marchia Anchonitana.

PIcenum een gheleghentheydt Italie / van Pico den Coninck dien name hebbende/ wordt andersins Marchia Anchonitana ghenaemt/ voortijdts Marchia Firmana gheheeten / welcker eynde teghen tNoorden / is Apeninus / die dese van het Spoletaensche Hertochdom schepdt / van het Oosten de Riuiere Ysaurum / van tZuyden de Opper Zee / van tWesten de Riuiere Troentum / (die Ausculum voorby vloeyt) hebbende. Dese gheleghentheydt (sept Liuius lib.22.) en is niet alleen met alderley vruchten veruult / maer vol roofs. Plin. vermelt / dat Picenum voortijts soo volckrijck gheweest heeft / datter in een eenichmael drye hondert duysent in ouergheuinghe des Roomschen volcx ghecomen zijn. De treffelicke vermaerde steden daer in zijn / Pisaurum / vanden Romeynen ghebout / Item Fanum / Fortune/ Senogallica/ Vrbinum/ Eugubium/ Anchona/ van coren eñ wijn een volle stadt / Camerinum/ Firmum/ Ausculum. Dit landt is van natueren zijnder gheleghentheydt / seer weerich ende fortsich/ welcker omligghende Berghen soo onghebaent ende onweechsaem zijn/dat sy alle vyanden den toeghanck ontsegghen. Item een stadt Fabrianum/ Italie wel bekent / heeft dese gheleghenthept: van alderley ghebou ende coopmanschap heerlick ende vermaert. Item Recagatum/ int beghinsel Ricenetum ghenaemt/ daer by eenen naemachtighen Tempel des gheheelen Italie Lants op eenen berch leyt/ Marie gheheylicht ende ghewijt.

Steden des Lants Piceni.

Flaminia/ Romandiola/ oft Emilia.

AEn Picenum stoot Flaminia / die gheleghentheydt ende Prouintie Italie. Dese wordt oock Emiliam in haer houdende aenghesien. Dit landts pale ende eynde reyckt van de Riuiere Ysaicro / tot aende Riuiere Ymole : Maer als naemaels het gantsch Rauennatische Exarchat daer toe ghetelt ghewordenis/ soo heeft dit altemale den Name der Prouintie Romandiole gherreghen ende behouden : alsoo dat hem dit landt nu verstreckt / tot aen den Berch Apeninum / aen de Adriatische Zee / aen de Riuiere Padum / aen Padusam dat Meer/ ende al dat tusschen de Riuiere Folia eñ Schultena leyt / vant landtschap der Ferrariers / tot aen der Verronensers ende Patauinorum Poel oft Meer streckende. De nae machtighe steden daer in zijn / Ariminum / Cesena / Sassina een Bisdom / twintich Casteelen ende steden onder hem hebbende/ Rauna oft Rauenna/ een Vaderlandt Plauti/ Bretenorium/ by de welcke is Forolinium/ Fauentia/ ende Forum Cornelij/ naemaels Imola / Iulesch / Bononia ghcheeten/ Item Ferrania / Adria / welcke stadt den name eens Bisdoms heeft/ende veel ander Landeschappen.

Etruria / anderſins Tuſcia / oft Thirrenea ghenaemt.

DEse gheleghentheyt is oock een deel Italie / niet den onedelſte / welcks eynde vande Riuiere Macra tot aen Tiberim streckt / welcke twee Riuieren / die dit Landt wt-marcken / ende inmaten / 127. duysent schreden van malcanderen zijn / ouer-dweers oft nader breedde verstrecket hem vanden Berch Apenino / tot aen dat Eylandt Sardiniam. Dese Prouincie Italie heeft twaelf machtighe Steden / namelick Perusium / Cornetum / Volatera / Pijse / Luca / Sariana / Pistorium / Aretium / Scena / Centum / Massa ende Florence. Daer hebben voortijts oock veel ander steden deser gheleghentheyt gheweest / nv ter aerden gheleydt / als Luna / Populonia / Agilina / Fesule / Rusule / Clusium / Faleria / ende Vulsinium. Van dit Landtschap waer veel te seggen / ende behoefde wel (ghelijck alle landen) een eyghen Chronijcke / wie alle ghe-schiedenissen ende gheleghentheydt daer in wilde beschrijuen. Van de zeden der Tusciers / wat vorder hier na inde beschrijuinghe der ghebruyckbruycken Italie.

Vmbria / oft dat Spoletaensche Hertochdom in Italia.

...mbria dat Spoletaen-sche Hertoch-dom.

DEwijle Vmbria / nv dat Spoletaenische Hertochdom genaemt / aen Etruria paelt / soo willen wy dese Edele gheleghentheydt oock besien. Liuius lib. 9. gheruycht dat dit Landt voortijts van een groot vermogẽ geweest heeft / alsoo dat sy oock de Romeynen ghedreycht hebben / Roome te beoorloghen. Dit Landts palen zijn vanden oorspronc Tiberis / tot aenden slincken Oeuer der Riuiere Ameins / daer de Riuiere Anio inden Tyber vloeyt.

Nv / de gheadelde welghenoemde steden Vmbrie zijn / Spoletum de Hooftstadt / verre vermaert / Reate / Nursia / Menania / Ameria / Tifernum / Nutetia / Fulgineum / Assisium / Turdetum / Narnia / Ceretum / welcks stadt volck eertijts gantsch Europam door-bedelt eñ doorreyst heeft / met vercierder aengenomender noot ende armoede / hem met verwe bestrijckende / om haer valsche claghelicke sieckte aen te wijsen / der welcker moetwille de Romeynẽ met een gemeyn Edict hebben moeten weeren ende voorcomen / alsoo dat niemant ouer een Maent van huys wt deser stadt dorste wt zijn.

Dat Neapolitaensche Coninckrijck in Italia / in seuen landen ghedeylt.

...apolis in ...en Pro-...cien ghe-...lt.

NEaplos wort somtijts in dat Sicilische Coninckrijck ghetelt / om dattet byde Sicilische Zee leyt. Want eertijts en wast gheenen Coninckl ijcken stoel / daeromme wiert sy onder den Titel Sicilie ghetelt / ende wort noch van velen in Sicilia gheleghen te zijne / gheacht / hoewel sy onder de Sicilische heerschappije behoort. Maer Neaplos leyt in Italia / nv ter tijt te samen met Sicilia / Carolo v. den Roomschen Keyser onderworpen. Nv dit Rijck heeft seuen Landen in hem.

Samnium oft Aprutium.

...tium.

SAmnium / een Prouincie des Neapolitaenschen Rijcks / nv Aprutium ghenaemt / leyt tusschen Picernum / Campaniam / ende Apuliam / een seer volckrijcke gheleghentheyt. Daer inne zijn de hier-nae ghenaemde Edele Steden / Adria / Aquila / Aternum / Sulmo / Ortona / Arpinum / Aquinum / Athina / Beneuentum / Thelesia. Dese Samniters zijn voortijdts van soo grooter machtigheydt gheweest / dat sy de Romeynen met grooter nederlaghe bestreden. In dese landauwe hebben gheweest de volcken Precantini / Penenses / Frentani / Peligni / Marucini / Vestini / ende Amiterni.

...niters ...nghe ...en in ...a.

Apulia. 2. Iapegia.

APulia een ghelegentheyt des Lants Italie / paelt aen de Adriatische Zee / voortijts Iapegia ghenaemt / als Herodotus ende Vergilius segghen. Dese Prouincie heeft eertijts volckrijck ende vol steden gheweest / met coren / olie / wijn / gout ende siluer ouervloedich / ende met alderley vruchten vruchtbaer / wt welcke die goede Ruyterlicke strijdtbare peerden comen. Dese landauwe hebben de Griecken Dauniam gheheeten: sommighe Messapiam / sommighe Iapegiam / sommighe Calabriam eñ Salentinam met ghemeynen naeme ghenoemt. Dander willen dat sy tusschen Daunia / Calabria ende Iapegia leyt / welcke landen dander daer in tellen. De Hooftstadt daer in is Brundusium. Dit Landt heeft voortijts derthien machtige steden gehadt / maer nv niet meer dan Brundusium / Tarentum / Hydruntum eñ sommige cleyne stedekens. Op eenen berch daer by / Gargaw genaemt / is eenen verre besochten Tempel / S. Michiels / vanden Christenen veel besocht. S. Michiel in Apulia.

Apulia / heeft 7. namen.

Lucania 3.

LVcania / de derde Prouincie des Neapolitaenschen Rijcx / tusschen Campania ende Bruno gheleghen / is van alderley vruchten vruchtbaer / ende van ghetempereerden locht lustich / eñ ghenoechelick. De steden daerin gheleghen / zijn Pestum / voortijts Possidonia gheheeten / Lucanie / Elea. Dese Lucaners souden vanden Samniters haren oorspronck hebben. Lucania.

Salernitania oft Salentinorum 4.

DEse gheleghentheyt Salentinorum / die nv Terra de Bari genaemt wort / leyt aen Apulia / daer in hebben dese steden gheweest / Rudia / Neritum / Metium / Bausta / ende Vrentum / soo Ptol. lib. 3. aenwijst. Daer heeft Minerua (soo Strabo wil) eertijts eenen costelijcken Tempel ghehadt / eñ een Promontorium / Iapegium oft Salentium ghenaemt. Salentina.

Calabria. 5.

NA Lucania leyt Calabria / een Landtschap Apulie / vol van alle nootdruft tot het menschelick gebruyck. Daer af in Apulia bouen ghe-seyt is. Calabria.

Brutia oft Oenotria. 6.

BRuti zijn volcken in Brutia / des lantschaps Italie / in dat Neapolitanische Conincrijck / welcke Prouincie voortijts Oenotria genaemt gheworden is. Daer in voortijts Consenna de Hooftstadt geweest heeft: een machtige ende wereltlicke stadt / daer der Molissers Conint Alexandrum heeft ommegebracht. Rhegium is oock aldaer vande Calcidonische ghebout. Oenotria.

Campania. 7.

CAmpania / een Lantschap des voorgenoemden Rijcx / nv Terra laboris ghenaemt / tusschen Latium eñ Calabriam gheleghen / vruchtbaer van berghen / dalen ende velden / waerby dat het van sommighe een moeder der vruchten ghenaemt gheworden is. Daerin leyt Capua / Nola / Neapolis de Edele ende Coninclijcke Hooftstadt ende den stoel des Conincks. Dese stadt is met een schoone hauen ende met treffelick ghebouwsel hooch vereert. Daer-inne hebben dese volcken gheregeert / eñ de heerschappye ghehadt / de Normanni 136. De Germani 76. De Galli 78. De Arragoners 60. Iaer. Anno 1501. is dit Rijc we- Campania.

derom aende Gallos ghecomen.

Latinum.

Latinum. Latinum / die gheleghenthepdt Italie / houden sommighe voor Campaniam. De ander willen / dat het een bysonder Landt in Campania is / ofte aen Campaniam stootende / wat cleynder dan Campania / ghelijck Seruius aenwijst / die van den Berch Albano tot aen Campaniam reyckt / ende streckt hem vanden Toren Tibert / tot inde stadt Capetam. Daer hebben eertijdts veel Steden (nu ter tijt neder-gheleyt) gheweest / namelijck / Osna / Sinuessa / Ardea / Terracina / ende Capeta / ende het Eylandt Ponna ende Pandana / oock den Berch Circens. Item / de steden Viletee / Anagna / Praenestina / Tibertina / Tusculum / ende Albain / daer de Albanissche Coninghen afcomen. In dese contreye hebben eertijts gheweest / Aborigenes / Rutuli / Volsci / Henrici / Equiculi / Marsi de volcken. Want dit lant begrijpt verre ontrent hem / ende heeft eenen grooten omrinck. Dese hebben voortijts onder eenentwintich Coninghen / 623. Iaer gheregeert.

Teruisina / een Marchia Italie.

Teruisera Marck. MArchia Teruisina / een ghelegenthept des Landts Italie / daer-inne Feltrum / Taruisium / Patauium / Vincentia / ende Verona ligghen.

Forum Julij / oft Friguyl.

IN de ghelegenthept Italie Forum Julij ghenaemt / leyt Aquilia / Forum Julij / ende Vtinum / die vermaerde steden. Merct hier / hoewel dese Landen maer deelen Italie en zijn / so worden sy nochtans dickwils voor gants Italiam ghenomen. Also wort oock Italia somtijts Forum Julij ghenaemt.

Histria een Landtschap Italie.

DEse Provincie in Italia ghelegen / besluyt in haer Iustinopolim / Stridonem / S. Ieronimi vaderlandt / nu Strigna ghenaemt. Daer leyt oock Aglar / die Athila der Huniers Coninc / eertijts met thienhondertmael duysent mannen beleghert ende overwonnen heeft. Sommighe segghen / dat Aglar in Friguyl leyt.

Venetia / oft Venedien.

Venedien. VEnetia een machtige ghelegenthept Italie / daerin van Eneto oft Veneto / een stadt nae hem (ende tLandt Venedien ghenaemt) ghebouwt ghewordden is. Daer wt noot der Oorloge voortijdts veel Italianen gheweken zijn / meynende aldaer seker te zijn / ende hebben in dit landt veel woonnghen wel bewaert / opghericht: waer af wy oock elders ghehoort hebben / daeromme ick vele daer af te segghen / hier voorby gae. Oock is desen weerachtighen hoeck vele vanden onsen wel bekent. De heerschappye der Venetianen verstreckt hem soo verre / dat haer stercktc met der ghelegenthept van desen lande / niemandt en vreesen. In dese Coopstadt ende Hauen der Italiaenscher landen zijn seer veel machtighe Cooplieden wt Asia / Turckye / ende de Heydenen / van de welcke eenen somtijdts met ghereede penninghen eenen Vorst wten lande coopt. Daer is alderley vreemde const / crijchs-vaerdighe mannen in oorloghen op der Zee / oft te lande / een eyghen Hertochdom / Chronijcke / ende alle dinck / als waert een bysonder Wereldt. Haers Landts breedde ende lengde is onghetelt / ende recht als eyndeloos.

Longobardia oft Lombardia / dat is een Lantschap Italie.

LOngobardia wort met veel namen genoemt / van menigherleye heerschappyen weghen. Eerstelijck Hesperia van Hespero / die van Hispania verdreuen / voortijts daer gheheerschapt heeft. Daer na Oenaria / also Plinius int derde Boeck leert / vanden goeden wijn die daer wast / ofte van Enotrio den Coninck Sabinorum. Daer na van Italo / Italia ghenaemt. Hier nae is sy oock Magna Grecia ghenaemt / Ende weder omme Cisalpina Gallia / also wy bouen ghehoort hebben. Lombardia eñ menigerley namen Italie.

Sommighe deylen gheheel Lombardiam / dat is Italiam / in ses landen. Dat eerste Cenomanensis / in welcke sy geset hebben / Brixiam / Bergomum / Cremonam / ende Mantuam. Ten anderen / Cenonensis / die in haer houdt Vincentiam / Veronam / Patauium / Taruisium / Rauennam / Forliuium / Arriminum / Bissan / Senogalliam ende Senas / daer in hebbende de Senogallenses gheweest / die met de Romeynen veel Oorlogen gevoert hebben / als Liuius betuycht. De derde Provincie / Boiorum Gallia ghenaemt / die nae haren name / een stadt Boilum ghenaemt / op-ghebout hebben. Dese heeft gheweest tusschen Padum ende Trebiam. De vierde Provincie / Ligurium Gallia / telt in dese Taurinum / Securiam / oock de Berghen Sabaciorum / Augustam / Eporediam / ende Regalem montem. Ten vijfsten / Insubrium Gallia / in welcke zijn / Mylaen / Comum / Papia / Lauda / Nouaria / Vercel. De seste Provincie in Lombardia / Gallia Genuensis / vander stadt Genua benaemt / ende houdt in haer Derthonam / Alexandriam / Aquensem / Astensem / Nolensem / Sauonensem / Albugamensem. Maer de Lombardische Chronijcke deylt gheheel Italiam oft Lombardiam in vijfthien Lantschappen / sommighe in achthien / soo bouen ghehoort is. Landen Italie / wat anders dan voormaels ghenoemt. De eerste is Venetia / welcks hoofden zijn Bergamum / Patauium ende Aquileya. Dat ander Liguria / de Hooftstadt daer in Mylaen. De derde Rhena ofte Pedemontium / de stadt Thaurinum in hem hebbende. Dat vierde / Alpiscoria / aende Zee gheleghen / daer in Genua de Zeestadt leydt. Thusca de vijfste ghelegenthept / waer-in sy Roome tellen. De seste Provincie Campania / welcke Neaplos voor de hooft stadt heeft. Dat seuenste Lucania / daer in is Pistorium. Die achtste / Apeñina / inde welcke is Bobium. Dat neghenste / Decima Emilia / waerin Bononia ende Placentia ligghen. Het thiende Flamminea / welcks hooftstadt is Sassina. Dat elfste / Picenum / Asculum / ende Adriam in hem hebbende. Dat twaelfste / Samnitum / daerinne Beneuentum begrepen wort. Het derthienste / Apulia / dat in hem hout Brundusium / etc. De welcke landtschappen met de bewegheliekhepdt des tijdts ende ghelucks / de namen drie oft viermael omghekeert ghewordden zijn. Maer Blondus deyltse (so bouen vertelt is) in vijfthien deelen ofte landen / namelick / Liguriam / Etruriam / Aprutium / Campaniam / Apuliam / Italiam / Vmbriam / Picenum / Flammineam / Marchia / Teruisina / Venecia / Histria / Forum Julij / ende Lombardiam.

Nu / Blondus telt in Lombardiam veel ontallicke Steden / ende voor andere / Mutinam / Rhegium / Ferrariam / Mantuam / Parmam / Cremonam / Brixiam / Bergamum / Comum / Nouariam / Vercellos / Eporediam / Thaurinum / Sennam / Monten Regalem / ende seer veel Steden / Pedemontium / ende Montis Ferrati / Astensem / Aquensem / Albam / Cassale / Alexandriam / Derthonam / Bobium / Placentiam / Papiam oft Ticinum / Cremam / Laudam / Mediolanum de hooftstadt.

Doen

Doen nu de Lombarden dese landen (wtghenomen Roome) in hielden / ende haren Hertoch daer onthielden / hebben sy al dese landauwen / naehen Lombardiam ghenoemt / niet wtroepinghe des naems Italie / dwelck naemaels van Carolo Magno bevesticht is gheworden. Alleen Vercell / Trident / Verona / ende Bononia / ende de Lygustische berghen wtgenomen ende voorbehouden.

Italia Lombardia ghenaemt gheworden.

Dese hoochmoedighe Longobardi / van langhe baerden alsoo ghenaemt / en hebben niet alleen den naem Italie verandert / maer schier alle dinck: de Wetten / Zeden / ende oock die costelicke sprake. Want sy hebben dit teghenwoordich Italiaensch in Italiam ghebracht / dwelck ghebroken ende ghecorrumpeert Latijn is / die voormaels goet Latijn hebben ghesproken / waer by sy Latini ghenaemt gheworden zijn. De Gotthi zijn aen dese verdorven sprake oock schuldich.

Italiaensch dat gecorrumpeert Latijn hebben de Lombardi in Italiam gebracht / voortijts hevet Latijn ghesproken.

Dat hayr ende de cledinghe der Longobarden heeft altijdts wtghebreyt / wijt ende lanck gheweest. Den derden Hertoch van dit volck / Agilmundus ghenaemt / heeft ghevonden in eenen Poel oft Put seven kinderen / die een Hoere op eenmael hadde voortghebracht ende ghebaert / de welcke / als hy onversiens ter verscher daet quam / ende hem der misdaet ofte boosheydt ontsette / soo vant hy deen noch levende / dwelck hy (wt barmhertichheydt beweecht) metter spiesse wttrock / wech voerde / ende op voedde / ende Famusium noemde / want nae haerder sprake heet Fama eenen Vischput oft Vijver / daerom dat hy wt eenen Put wierdt ghenomen. Desen Coninck nam hem in eens kints stede op / alsoo dat hy nae hem veertich Jaer regeerde / ende aende Bugaros daghelicks wrake socht / daerom dat sy Agilmundum zijnen aenghenomen Vader ghedoodt hadden.

Seven kinderen heeft een hoere teffens ghebaert.

Vander Italianen Zeden / Regiment / Gheloove ende Ordeninghe.

[...]eren ende [...]den Ita[...]

Italia / voortijts Ausonia / Latium / Oenotria / Hesperia / etc. gheheeten eertijdts van Krijchschen volcke beset gheweest. Waer sy Magna Grecia ghenaemt gheworden is / heeft veel landen in haer: Namelick / Liguriam / Hetruriam / Latium / Campaniam / Picenum / oft Picentinam / Lucaniam / Brutium / Magnum Greciam / Calabriam / Apuliam / de Lantschappen Frentinorum / Maurucinorum / Picenorum / Senonum / Venetiam / Forum Julium / Lampardiam / Cisalpinam Galliam / Sabiniam / die volcken Boios. Ten laetsten is oock Italia eertijdts van Saturno / Saturnia ghenaemt gheweest.

Dit landt is een edele gheleghentheydt Europe / onder de Occidentische Provincien een moeder ende Vorstinne / rijck van Metael / goeden locht / vruchtbaren aertbodem / cooren / wouden / velden / beemden / vee / wilt / olye / wijn / steden / Rivieren / meeren / ende recht als een coopstadt aller hanteringhen ende Coopmanschappen.

Nu vanden Romeynen ende Latijnschen sprake / Lof / Daet / Crijch / zijn alle Annales vol / wat Oorloghen sy ghevoert / ende wat Rijcken sy onder haer gheworpen hebben / sonderlinghe Livius / Plinius / Florus / etc. Want nauwe eenich volck haerder daden / woorden / ende Oorloghen / neerstigher wtroepers ende Schrijvers ghehadt en heeft / als na de Grecis / de Latini oft Romani.

De ghedaente / verwe / proportie / ende persoon der Italiaenen / en is niet eenderleye in Cisalpina Gallia. Inder Venetianers gelegentheyt is dat volck bet ter sprake / ende van verwe witter dan in de gheleghentheydt Hetrurie. Item / in Latio / Campania / Lucania / Brucio / daer zijn de lieden van hayr ende verwe swart / van persoone cleynder ende corter / de sprake wat eenvoudigher. Die ten eynde Italie woonen / aerden inder Griecksche aert / met spijse ende sprake.

De Romeynen hebben hen altijt aen een ghetroude huysvrouwe laten ghenoeghen / oock geheel Italia opt ende opt.

Drierley volck isser altijdt in een stadt gheweest / knechten / vrije oft borghers / ende Edele. Der Edelen orden heeft oock in drie Secten ghedeylt gheweest / inde Leecken / Ridderen / ende Raetwijsen.

Drierley geslachten in Italia / sonder de Priesters.

Der gheestelicken saecken is altijdts by de Priesters / die sy Flamines voor haerder bekeeringhe ghenaemt hebben. Die Dictature heeft dat hoochste ghewelt gheweest / van de welcke niet te appelleren en was. Tot deser weerdicheydt quaemen door dese trappen / Questores / Ediles / ende Consules ofte Consulatum. Den Dictator en was niet meer dan ses Maenden int Ampt / daer nae quamt aen eenen anderen.

Namen der Ampten by den Romeynen.

Senatores / anders Patres ghenaemt / waren hondert om te regeeren / der stadt vercoos de Roomsche Raetsheeren.

Namen der Roomschen Ampten.

Patricij hieten deser Sonen / gheslachten oft kinderen der Vaders.

Consules / Borghemeesters / die waren altijdt twee / ende regeerden een Jaer.

Tribuni / Hooftlieden / Capiteynen / ofte Quartiermeesters / en waren Tribuni scelerum, Cohortis plebis, Erarij, &c. dat is / voorganghers ende opmerckers op de ghebreken / over tvolck ende schat.

Pretor / der binnen woonenden Borghermeester / regeerde in de plaetse der twee voorghemelde / als sy van Crijchs-weghen wt moesten.

Dictator / den Oppersten Magistraet / by den welcken alle saecken streckten / ende haer eynden.

Magister Equitum / Maerschalck / oft Riddermeester.

Questores / Schatmeesters / oft die de ghevanghenen van eernstighe vraghen vraechden.

Curiones / Hofmeesters.

Censores / Schultlieden / diemen nu te Norenborch de vijve noemen mocht / die allen crijch en twist scheyden.

Aediles oft Curules / die Bouwmeesters / Kercken Proosts oft Regeerders.

Prefectus Annone / den Provantmeester oft Koorenheere.

Prefectus Civitatis / den Amman / oft stadt-Voocht. En andersins veel ander Ampten / niet wel te verduytschen.

De Heydensche Romeynen hadden oock haer Papen / Feriales / Caduciatores / Salios Gallos / versneden Papen / Flamines / Diales / Marciales / Quirinales / Lupercales / Epulones / etc. Die hadden oock eenen Paus / die sy Pontificem Maximum noemden. Daer af is / achte ick / afghecomen / dat de teghenwoordighe Pontifices een oorsaecke ghenomen hebben int Christendom / haer oock Pontifices Maximos te noemen. Daer toe heeft hen gheholpen den spreuck Christi tot Petro / Matth. 16. ghesept. Hoe wel oock byden Romeynen des Conincks Ampt was / den Godts-dienst te vorderen /

Roomsche Papen / ende haren Paus / voor Christi gheboorte.

vorderen ende toe te sien dattet in der Goden dienst recht toe ghinck / Wetten der zeden ghegeuen/ den Raedt totter gerechticheyt houden: So wast nochtans ten laetsten den Pontifici Maximo inde hant geworpen / dat hy daer op soude acht hebben/ende dese gheboden ter hant nemen ende volbringhen.

Wetten Romuli.

De wetten Romuli byden Romeynen/zijn onder andere oock dese:

Een Vrouwe sal met haren Man lijfen goet ghemeyn hebben / ende in haers mans ghehoorsaemheyt leuen/ dat hy Heere / ende sy Heerinne ouer dat Huysghesin sy. Ende sy soude oock na des Mans afghanck / mette kinderen ghelijck eruen.

Een ouertuychde / oft in verscher daet betrapte Ouerspeelstersche / sal den man ende de vrienden(met wat doodt sy willen) laten dooden.

Romeynen vrouwen den wijn verboden/ en waeromme sy metten kus ontfanghen zijn geworden.

Soo een wijf thuys wijn drinckt/soo salse den man straffen als een Ouerspeelster ghelijckerwijs oock de kinderen. Waer by dat ghebruyck by den Romeynen ghecomen is / dat den Huysvader zijn wijf ende kinderen metten kus ontfinck / op dat sy roken oft sy Wijn ghedroncken hadden. Want sy hielden den Wijn voor een oorsaecke ende aenporringhe alder onreynicheyt ende onsinnicheyt/soo Valerius Maximus aenwijst.

Vaders mogen haer kinderk vroden/ vercoopē/etc.

Hy bestelde dat de Vaders ouer haer kinderen alle Recht souden hebben / oft syse wilden vercoopen/slaen/ dwinghen ende dooden /ende als hem den sone vrij ende los diende / dat den vader macht soude hebben / hem ten tweeden ende derden mael te vercoopen. Dese Wet is drie hondert Iaer voor de twaelf Tafelen / namaels in de twaelf Tafelen veruaet gheworden. Maer Numa Pompilius heeft dese wet wat versaecht/ namelijck/ dat den Vader gheen recht meer teghen zijnen sone en soude hebben / als hy hem wt zijn beuel ghehuwelijckt hadde.

Gheen vrye en mocht sittede ambacht ten doen.

Item/ dat gheenen vrijen een sittende handtwerck en soude drijuen / maer den Crijch ende Ackerwerck / ende een goet crijchsman was eenen grooten lof by hen / oock een goet Boer oft Ackerman.

Wet teghen de Landtsknechten.

Item den Coninck gheboodt (als oock der Lacedemoniers wet inhout) dat ten eynde des crijchs niemandt leech ginck/ maer dat sy al dat bouvelt ende ackerwerck wederom oeffenden. Hy liet nochtans toe soot den noot eyschte/ betamelicke coopmanschappe te doene.

Item/ hy stichte veel Tempelen / Outaren/ Beelden/ Offeren/ Feesten der Goden/nochtans niet op Grieckscher maniere/ die hy alle wter Stadt sloot/wtgenomen de Feeste Herculis/ter tyt Euandri opghesete.

Item/ tsestich Priesters wierden van Varrone/ende Dionisio Halicarnaseo opghesete, die den gemeynen Godtsdienst souden bedienen. Item/ sommighe wtlegghers der droomen/ghesichten/ voghelgheschreyen / ende waersegghinghen der Goden.

Romulus deylt dat Iaer in thien Maenden/ Numa na hem in twelf Maenden/ na den schijn der Manen.

Haer Nonnen/Virgines Vestales ghenaemt/ der Goddinnen Veste ghewijt / moesten dertich Iaer maechdelickheyt belouen/ daer nae waren sy vrij haer te verhouwelicken. Die dese dertich Iaer gheduerende in oncuysheyt begrepen worden/ die wierden leuendich wtghedraghen ende begrauen.

De Priesters Salij / der welcker altijdts twaelfue waren / moesten te bestemder tijt / in vreemde cleedinghe opghheschort / met spiessen/ sweerden ende schilden inden Tempel springhen voor den Crijchsgodt Marti / ende met vechten / een scharmutsinghe maken. Sy hadden spitse hoeden op / ghelijck hoornen ghefor-meert.

Den oppersten Bisschop bestemde henlieden een forme/ dach/ plaetse/ wijse/ ende Tempelen/ hoe / waer / ende wanneer sy souden een victorie celebreren.

Dat Roomsche volck was in vijf rotten oft quartieren ghedeelt / een yeghelijck hadde zijn Ampt.

De Borghers waren met Eedt daer toe verbonden / dat hem een yeghelijck selue schatte: Van wat gheslachte dat hy af quam / wat wijf/ hoe veel kinderen/hoe sy alle hieten / aen welcke plaetse hy sittende / ende zijn wooninghe hadde / met voorgheleyde straffe den ghenen die dat valschelick aenbrachten / datmen hen haer goeden soude nemen / ende gheslaghen vercoopen.

Coninghen Papen ghemaect.

Brutus met Collatino / een wederbringher der vrijheydt / sette dat gheenen Coninck meer toeghelaten en worde ouer Roome te regeeren/ sette den Coninck af / ende maeckte van hem eenen oppersten pape/ dat hy desen Gods-dienst soude voorstaen / die den Coninghen toestaende was van oudts af.

Valerius den derden Borghemeester / sette/ dattet soude toeghelaten worden van eenen Raedt / aende ghemeynte / stadt/ ofte borgherschap te appelleren. Ende dattet doodelijck zijn soude/ dat yemandt sonder beuel des volcks een Ampt oft Magistraetschap aen hem trock. Jae wie dat Regiment slechs begheerde / die soude sonder straffe van een yeghelijck ghedoodt worden. Hoe datmen met billicheydt tot alle weerdicheyt / ouerheydt / ende ampten aenghesocht/ gheroepen/ ghecoren/ ende ghedwonghen worden soude. Want ghelijck niemandt wel heerschapt/ die noyt beheerschapt ghe worden en is: alsoo en regeert niemandt wel / dan die daer toe met onwille ghesocht / ghedwonghen / ende opghe worpen is.

Item/ de Tollen dede hy af/daer mede maecte hy den ghemeynen man dies te willigher / ander schattinghen te gheuen.

Wt den Tempel Saturni maeckte hy een gemeyne Schatcamer / alles incomens der stadt. Daer ouer sette hy twee ontfanghers oft schatmeesters / Questores ghenaemt/ ende naemaels ouer de voornoemde Ampten.

Dit stadtrecht / Regiment ende Staet des Roomschen volcks is ghebleken totter tijdt Iulij des Keysers / die de langhe verloren Monarchie wederom inbracht / ende dat regiment eenich aen hem bracht.

Veel ende menigherley specktaculen ende spelen hieltmen te deser tijdt tot Roome/ met springhen/ schermen/ ende andere veerdicheyt. Dese waren begaeft / onderhouden / ende besoldet van de ghemeyne Stadt-schat. Item / menigherley-wijse in Godts-diensten haeren Afgoden.

De speellieden wierden met ghemeyner besoldinghe daer toe ghehouden/dat sy (lnstich) dagelicks wat nieus aenrichtedē/ dat de Ieucht tot deuchden ende Ridderlicke daden oeffende eñ ontstake. Sommighe waren in Sillenos/sommighe in Satyros/sommige in ander Mommeryen becleet/sommighe in Hannibales/etc. Ende namen constelicke Argumenten tot haer fabulen oft spelen.

Vreemt ghebruyck der Romeynen met haeren dooden Coninck/ voor Christi gheboorte.

Herodianus schrijft: Als de Roomsche Imperatores de siele wtgheblasen hadden / soo heeftmen een ghecontrefeyt beelt / den verstorven Keyser gants ghelijck-formich / neffens

dat bedde in eenen Setel gheset/inder ghedaente als ofte hy seer swack waere. Daer sadt den Roomschen Raedt in swart op d'een zijde/ haer vrouwen in inckel wit (dwelck haer Claechverwe was) op d'andere zijde ghesett / seuen daghen nae malcanderen / als waeren sy ghecomen om den Keyser te beclaghen ende oock te besoecken. Dese seuen daghen quaemen de beroepen Medecijnen / ghelijck als noch tot den leuendighen / ende ghebruycktten veel Medecijnen met het Beelt.

Alst nv niet leuende noch ghesont en wil worden / soo draghen sy het Beeldt nv als den verstoruen Coninck / op de Mart / legghen hem op een Bedde / daer singhen met claghelijcken ghesanghe/ Maechden/ Kinderen/ Mans en Vrouwen. Ende daer na draghen sy hem in dat Campum Martium/ stellen hem op een daer toe ghemaeckte verhemelinghe / oft verheuen Throon. Ende alst nv zijnen naecomer int regiment met vyer heeft aen-ghesteken / soo laten sy bouen eenen Arent wt-vlieghen / die des verschepden Conincks Siele inden Hemel draecht. Waer-by sy nae haer doodt voor Goden ghehouden wierden.

Maer haest na Christus gheboorte/ als sy het Christelijck ghelooue / van Paulo gheleert/ aennamen / wierpen sy dese zeden met gheheel Italia wech/ende zijn nv al Christenen (ent God behaecht) wtghenomen een cleyn deel / dat walcht noch inden Grieckschen aert.

Italia heeft nu drierley Rechten: Dat Pauselyck / Keyserlijck ende Borgherlijck / ende een yeghelijcke stadt heeft schier een bysonder stadt-recht. Daer zijn nv de Crijchslieden / Papen/ Gheleerden/ Theologi in grooter eeren/ nv isser de coopmanschappe in seer grooten loop/ Schilders / Stickers / Beeldt-snijders ende Steenhouwers zijn nv in een verwonderinghe / ende niet (ghelijck voortijdts) dat Boerenwerck ende Crijchs-conste. Nv hoeden de Dachlooners knechten/ slapende / het Vee / voormaels docht het den Oppersten der Romeynen hen dies goet te zijn.

De cleedinghe is menigherley. De Venetianen draghen bouen andere / wijde / langhe / wtvlieghende cleederen in grooten omswaey. Nader Mylaen / Florence en Roome aen des Paus Hof / is een ouervloet van menigherley vreemde lieden ende cleedinghe / ende bysonder van het vrouwen volck. Op veel plaetsen Italie gaetmen slecht / nochtans nettekens / want sy haten seer alle vuylicheyt.

Op sominge plaetsen gaen noch hedendaeths de maechden verhult ende ghesluyert/ende en laten haer nauwe sien / dat manierlickheydt ende schaemte bedieden soude: Maer soo haest als sy eenen man neemt / gaet sy bloodt ende bloodtshoofts / ghelijck alle vrouwen / ende by ons de maechden.

In Emilia ende Cisalpina Gallia draghen de vrouwen Spaensche cleedingen/de mans Fransoysche.

Nieuwelijcks ontblooten haer de Venetiaensche Vrouwen / gheheel aen armen ende Borsten/maer nv decken sy haer met wijdt ghewaet ende groote mouwen / ende daghelijcks comender nieuwe zeden op/ sulcks datmen niet bestandichs van des landts cleederen schrijuen en can/ ghelijck van alle Landen. Want wat hem alleen in Germania aen zeden / cleedinghe / ende ghelooue by mensche ghedachtenisse verandert heeft / en weet niemant niet. Dit en faelt vrijelijck andere Natien oock niet. Hier en moet doch niet stantvastichs zijn. Der oude Romeynen Munte ende Beelden bewijsen/dat het voortijts gheheel egheen ghebruyck / dat hooft te bedecken/ by hen gheweest en is / noch oock geen broecken: dan Ruyters boxen. Nv is doorgaens beyde ghemeyn. Vander aencoemste/slach ende ghebruyck der Munte / leest Plinius int 33. Boeck int 3. Capittel.

De Italiaensche spraecke en is niet de ghene die eertijts was / ende euenwel niet gantschelick een andere/ maer gecorrumpeert/ op deen plaetse meer dan aen daudere/ daer na dat het landt van vreemde volcken verdoruen ende ter aerden ghelept is. Goet ghemeyn Latijn hebben sy eertijts ghesproken. Der Venetianen spraecke is noch heden de beste / ende wt veel volcken een vergaderde spraecke. Voortijts ist de aldergrootste gheweest. Sy spreken soo ongheliick/ als de Duytschen/ Swauen/ Nederlanders / Switsers / Sassens/ etc. doen connen. In somma/ daer en is gheen Hooftstadt in Italia / die niet wat / niet alleen inder spraecke/ maer in alle dinghen/ regimenten/ Rechten / Wetten / Religien/ Ceremonien een onderscheyt en hebben: alhier te vertellen onnoodich ende onnut. Siet Sabellicum lib. 11. Enead. 11.

Margin (left, partly cut off): ...tende re- / ...n der Ro- / ...eynen in / ...alia.

Margin (left, partly cut off): ...er en is / ...t stant- / ...stichs.

Van Liguria/ende dit volcks maniere van leuen.

Liguria is een Berghighe Prouincie in Italia/ waer van bouen oock vermeldinghe ghescchiedt is / van welcker hier voortijts een groot deel Italie beseten ende verheert ghewordden is. Dit is een arbeydelijck volck / want dit Landt is vol onspriekelijcke groote Boomen / daer sy Schepen af maecken. Sommighe houwen ende vellen dese boomen / treckense met grooter moeyte te weghe wt het gheberchte ende steenich aertrijck/ daer nauwelick een scholle sonder steen ghevonden en wordt / ende hoe-wel sy seer ende veel arbeyden/ soo hebben sy dies nochtans weynich profijts / alsoo dattet midts de cleyne neeringhe maghere lieden zijn/den welcken oock haere wijuen tot desen haeren arbeydt by-staen moeten. Sy leuen van het wildt / dat welcke sy meesterlijcken vanghen connen / ende wt ghebreck der vruchten ende des vreemden Oogsts/ soo is tam vleesch ende Wildtbraet meest haer spijse.

Margin: Der Liguriers zeden.

Sy eten cruyt dat by hen wast / drincken water / tot welcke selden noch cooren noch Wijn en coemt. Sy ligghen ghemeynlijck op der Aerde/ selden onder het dack ofte hutte. Sommige cruypen inde holen der steenrootsen/ van natuere gemaeckt / op dat haer lijf bedeckt/ voor reghen en onweder seker ligghe/ende ruste. Haer vrouwen hebben mans sterckte / maer hare mans hebben Beyren cracht. Inde Oorloghe waren sy voortijts met wilde huyden ghecleet / ende met rustighe lichte weere.

Margin: Cooren en wijn in Liguria dier.

Sommighe zijn soo stout/ dat sy haer in slechte Schepen met groot perijckel opde Zee begheuen/ om coopmanschap te doene door de Sardinische ende Libische Zee / want haer Schepen en zijn niet toegherust ghelijck andere. Sabellicus sept / libro primo, Eneade septimo, Sy leuen van het Vee/ melck ende dranck van Gerste ghemaeckt.

Van Tuscia/ ende der Tuscorum oude zeden ende ghebruycken.

Tvscia een voornamelijcke Prouincie Italie / hier voortijts Tirrenia gheheeten: Dit volck (voortijts machtich) heeft veel Landen ende lieden chijnsbaer ghemaeckt / oock veel steden ghebouwdt / bysonder in scheeps oorloghen dapper/ oock te peerde een manlijck volck. Heeft eerstelijck de Trompetten oft Heyrtrommelen ghevonden. Van desen volcke hebben de Romeynen veel ontnomen in haer regiment / som-

Margin: Tuscia/ anderssins Henulia en Hetruria ghenaemt.

mich in een beter wijse verandert / voornaemelijck in wtlegghinghe des Blixems ende Donders. Item inder swarter conste waer te segghen / etc. wtghenomen Constenaers. Item in versieringhe der Gods-diensten heeft dit volck alsoo ghegroept / dat de Romeynen thien Vorsten kinderen derwaerts schickten / om haeren Gods-dienst te leeren ende te kennen: Waerby veel van dier Afgoderije aen de Romeynen ghecomen is. Van daer zijn de ontsinnighe Feesten (Bachanalia ghenaemt) in gheheel Italiam gheloopt. Dese quaemen voortijdts in eenen Winckel oft verborghen plaetse des nachts tesamen / ende nae veel etens ende drinckens (waermede sy den Godt Bacho te dienen ende te behaghen meynden) vielen sy ouer malcanderen / om haer te vermeerderen / ende dat Aertrijck te vervullen met haren zade. Daer en wiert gheens onderdoms / vrientschaps / bloets / noch kindtschap verschoont: maer dat kindt quam dickwils by zijn moeder / de vader by zijn dochter / ende den broeder by zijn suster. Met dese maniere celebreerden ende hielden sy dese Feeste ende Duyuelschen Gods-dienst. Sy eten tweemael sdaechs costelijck / met schoone cleederen / drinckvaten ende groote menichte der knechten. Het is een hoochmoedich ende noch heden meer een ouergheloouich oft superstitieux / dan een strijtbaer volck.

Toouerye in Tuscia opgecomen.

Bachanalia hoe ghehouden.

Thus dat is den Wierootk / is by haer Religie soo ghemeyn gheweest / dat dat Landt daer af Thuscia ghenaemt te zijn / van velen gheacht wordt.

In Thuscia ligghen dese naemachtighe Steden / Florence / Pisana / Sena / Luca / etc. Het is een Berghich / vast / maer vruchtbaer / met Soffraen rijck / een lochtich goedt Landt / met veel goede Fonteynen / Riuieren / ende warme Baden verciert. Daer af oock erghens elders ghesept is.

Van Galacia in Europa gelegen / ende vander Galaten zeden ende haer landtsghebruycken.

Galatia / en der Galaten zeden.

GAlatia een groote contreye in Europa / haer tot aen Scithiam verstreckende / alsoo Diodoro Siculo behaecht / een soo coudt landt / dat swintertijts alle de Riuieren die sy ontrent haer hebben / veruriesen / soo dattet allen gaenden / jae oock gheladen / ouer-al eenen effenen wech ende toeganck maeckt. Veel groote Riuieren vlieten rings-wijse daerom met veel vreemde cromten / een vruchtbaer landt van Weyde / Beemden / en alderley Vee: Maer dit landt en heeft geen wijnghewas / noch Olie / daeromme sy van Gherste eenen dranck maecken. Des wijns zijn sy alsoo ghierich / dat sy terstont daer af droncken ende dul worden. Waerby veel wt Italia wt liefde des ghewins / met wijn daer in hanteren / te lande ende te water.

Galatia en heeft gheen siluer / maer Goudt ouervloedich / van natuere des Aertrijcx ende der Riuieren. Waer af sy met ketenen ende Vingheringhen heerlick henen dragheren.

Galaters offeren Goudt / dwelc sy opder aerden liggen laten.

De gheweldighe stroyen veel Gouts in haer Tempelen / voor haer Goden te bestemder tijt opten vloer / het welck gheen inwoonder / hoe Goudt-ghierich hy ymmers is / aenroeren en derf / ende altemael by lijue opter Aerden liggen blijft.

De Galaters zijn van natueren witte / weecke langhe lieden / die ghecrolt / lanck / maer van natueren root hayr voeden / euen-wel door conste opghepufst / dat het grof / louter ende crom ofte ghecrolt wordt / nochtans niet int hooft tesamen loopende / maer ghelijck eens ghecrolden Peerts-Mane. De Edele draghen soo langhe baerden / dat sy haer lijf daer mede bedecken / de sommighe scheerense af / dander branden hem af. Sy eten al op der aerde / op onderghespreyde Wolfs oft Honts huyden. Nae de maeltijdt zijn sy ghewoone een ghekijf aen te richten met woorden / gheen acht op haer leuen hebbende / want de meyninghe Pythagore is by hen alsoo inghewortelt / namelijck / Dat de Siele onsterffelijck is / ende terstont wederomme nae dat sy wel verdient heeft / in een ander lijf vaert / soo dat sommighe haer leuen oock soo verachten / dat sy naecktelijck om een yeghelijcke oorsaecke strijden / sy werpen somtijts brieuen int vyer oft int graf / op datse de verstoruene / als leuendich zijnde / lese.

Sy strijden op waghens ende te voete / aengrijpen de Vyanden op den waghen met haer gheschut / daer nae springhen sy af te voete / wie eere behaelt in het Crijghen / diens loff ende der zijnen singhen sy met vreuchde / ende verheffen aller strijdtbaere Lieden deuchden ende Ridderlijcke daden bouen maeten seere. De hoofden der verslaghen vyanden haughen sy aende Sadelboghen / ofte aen der Peerden halsen. Den Buet der vyanden die hangen sy voor haer huysen aende deuren bloedich wt / ende deylen dien den knechten wt / ghelijck sy oock dat Wiltbraet wt deylen.

Der Edele vyanden hoofden die steken sy vol Specerije / op dat sy wtdrooghen ende verwelckt worden / ende houden dese naemaels op / als eenen costelijcken schadt / die sy vreemde ende lieue gasten (als een schoon juweel) thoonen / ende met gheen ghelt te betalen en achten / ende oock hare ouderen ende kinderen laeten als de beste Erue / dies sy haer van haeren Vaderen beroemen moghen.

Sy draghen een grouwelicke verschrickelicke rustinghe in de Oorloghen / namelijck / een ghedaente alsoo lanck als sy zijn / verciert met alderley personagien ende beeltwerck / daer aen gegoten ofte gheschildert / sommige wilde dieren / voghelen / etc. Op haeren metalen helm hebben sy menigherley ghedaente van voghelen / ende vieruoetighe dieren. Haer Basuynen gheuen eenen grouwelijcken en eenen doodelijcken thoon. Zijn oock selue grouwelijck aen te sien met cromme Sickelen / toegherust ter Slacht-ordeninghe. Het is een eerghierich volck / dat veel van hemseluen spreeckt ende hout / een afghe schorte corte reden hebbende. Sy zijn teghen de quaetsprekeren streng ende moedich / van const ende verstant scherpsinnighe lieden. Daer zijn Poeeten by henlieden / die sy Bardos noemen / dese singhen sommighe schand-lieden oft lof-spreucken der verstoruen redelicke oft onredelicke lieden / vry sonder vare ende straffe in een instrument. Sy hebben oock haer Philosophos ende Theologos / Waerseggers ende Propheten / die toecomende dinghen segghen / desen is dat volck seer ghehoorsaem.

Rustinge der Galaters.

Voorts van groote saecken raedt te houden / daer af hebben sy een seer vreemt ghebruyck: Sy dooden eenen mensche / ende wt zijnen nederval / zijn bloeden / ende in-stucken ghehouwen leden / vercondighen sy toecomende dinghen. Item / sy en volbrenghen gheenen offer / sonder eenen natuer-vercondigher / dat is / sonder eenen Philosooph / die sy der Goden vrienden te wesen verhopen / ende oock van harent weghen haer offeren / wt haeren Raedt ende Voorbidden aenghenaem te zijne / achten. De dichters hebben sy soo lief ende weert / dat soo daer eenen in het midden der vyanden quaeme / die nu alreede van leyr hadden ghetoghen / soo en houden niet alleen de vrienden / maer oock de vyanden stille. In sulcken grooten acht (segge ick) heeft

dit Barbarisch volck de Musas. Ghetronckte / stercke manachtighe vrouwen hebben dese Galaten. De kinderen zijn ghemeynlijck graen van hayre/inden ouderdom swarthayrich. Die in dese Galatia aen Scithiam stooten/zijn noch een weynich grouer / eten menschen vleesch / de welcke voortijts door gheheel Asiam gheloopen / ende Cimbri ghenaemt ghewordden hebben gheweest. Nu roouen/sy ende leuen van het gheroofde goedt. Dese hebben voortijdts (als sy den Tempel Apollinis te Roome beroofden / eñ de Stadt plonderden) een groot deel Europe/ Asie cijnsbaer ghemarckt / ende dese hebben de inghenomen Gheleghentheyt in Asia/ nae haer/ Gallogreciam ghenaemt / ende Gallatiam in dat cleyn Asia. Dit heeft van het Oosten Cappadociam/van het Westen Bithiniam/ van het Zuyden Pamphiliam/ ende van het Noorden de Euxinische Zee. Dese hadden Zimberim eñ Marsagerim voor haer Priesters/ de welcke wit ghecleet/ met bloote voeten den Godtsdienst bedienden / de welcke de ghevanghen vyanden selue metten Sweerde vermoorden ende ophinghen/ op dat dat bloet in eenen Koperen Pot afliep/ daer sy wt waer seyden / sommighe sneden sy op/ende besaghen dat ingewant/ waer wt sy dan hare victorie ofte nederlaghe vercondichden. De schuldighe ghevanghene vyanden behielden sy naemaels / nae wtwijsinghe eender Wet/vijf Jaer lanc / daer na speetten oft priemden syse/ende offerdense hare Goden. Den Buet oft het Vee mette vyanden vercreghen/verbranden sy tsamen mette vyanden. Voort / oft sy alwel in dese plaetse ghenoech schoone vrouwen hebben / soo branden nochtans de mans meer teghens de knechtkens ende mans Beelden. Sy slapen op ende in wilde Dieren huyden. De Heeren hebben op beyde syden lijfswachters. Sy bieden haer oock selue veyl / ende worden de vrouwen te wille/openbaer op der stratē/ dwelc sy gheensins voor geen schande en hebben/ maer oock voor eerlijck houden / Jae houdent voor eenen Loeris / die die aengheboden genade ende weldaet ontseyt.

Sy steruen sonder trueren met vreuchden/ als erfghenamen der toecomender Wereldt. Claghen ende huylen in cranckheden ende doots nooden / dat houden sy voor gantsch oneerlick. Hæc Valerius de Cimbris & Celtiberis. Galatia heeft een groot deel der Rutheners / dat is der Russen/nu ter tijdt in.

Kinbys

Gallathe in Asia.

Gallate Dominien.

Van het Eylandt Taprobana/ eñ der seluer inwoonders/ende Eylantlieden/Zeden ende ghewoonheden.

Taprobana een machtich Eylandt / eñ des Eylants zeden geloo[ue] eñ zeden.

TAprobanen (eer de neuswijsheydt den menschen haer alsoo der Zee betroude) hebben sommighe voor dander werelt ghehouden / die teghen ons de voeten keeren / Antipedes ghenaemt. Maer Onesicritus een Hooftman der Schepen Alexandri Magni / heeft dese vercondic[h]t / dat dit Eylandt seuen duysent peertloopen lanck / ende vijf duysent breedt is. Een deel is met Elephanten meer dan India bewoont. Een deel bewoonen de menschen. Edel ghesteente ende Peerlen heeft dit Eylandt ouervloedich / ende daer en can den Schipper gheen ghesteernte sien/ soo leeghe is dit Aertrijck. Sy en hebben niet ouer vier uren dach oft licht.

Vom Christi gheboorte geen ghelt in Taprobana.

Ter tijdt Claudij des Keysers en hadden sy gheensins noch gheene wetenschap van eeniger gheprinter Munte / vande welcke sy haer grouwelick ontstelden/ om dat sy soo menigherley aenghesichten hadden / ende nochtans van ghelijcken ghewichte ende weerde.

Inder grootte gaen sy alle ander menschen te bouen/ van langhen leuen / Sterck ende vermeten grouwelicke menschen te aensien. Die hondert Jaer leuen / zijn vroech ende ontijdelijck ghestoruen. D'ander leuen ouer menschelick ouderdom. Sy hebben meest leeghe huysen/ ende schier altijdts een incomen. Sy hebben alderley Appelen met hoopen / Eeren Herculem voor Godt.

In de verkiesinghe en gheeft den Edeldom/ oft rijckdom / ofte de gheboorte niet den Coninck/ maer dat ghemeyn volck kiesen ende stemmen dien / welcken sy opt deuchdelick / ende een goede deghelijck man ghekent hebben/ nochtans wordt dat gheeyscht / dat hy eruelooss gheen kindt en hebbe/ op dat sy nae zijn doot mette kinderen gheenen aenstoot en hebben / ende dat Rijck niet erfrechtich en worde. Heeft hy in zijn Imperio een kint / soo wort hy afghesét. Eñ of desen Coninck alschoon een liefhebber der gherechticheyt ware/ soo en betaemt hem nochtans niet alleen te spreken/ in gheenderley cause oft Rechts handelinghe. Veertich mannen worden hem toegheghheuen / op dat hy niet alleen ouer dat bloet een richte. Ende ist dat het oordeel / den veroordeelden niet en behaecht / soo appelleren sy voor tvolck / die gheuen tseuentich mannen / om dat Oordeele te ouerweghen / ende wat dese voor een sententie strijcken / daer af en wordt niet voorder gheappelleert. Den Coninck is ghecleet / ghelijck de Ouders eertijdts Bachum den Wijngodt ghecleet hebben. Als desen oock in eenighe misshandelinghe ofte quade daedt betrapt / ouertuycht wort / soo moet hy al effenwel oock steruen: niet dat yemandt handt aen hem leydt: Maer datmen hem al tghene verbiedt dat hy ghenieten mach/ oock dat niemandt yet met hem te doene / coopen oft te vercoopen hebbe oock niemandt ter herberghen opneme / dan moet hy oft wt dat Eylandt ontloopen / ofte daer in steruen. Dit volck loopt ter Jacht met Elephanten ende Tigherdieren. Met visschen vermoeyen sy oock daghelijcks de Zee / Vanghen oock een gheslachte de zeeslecken / der welcker huys daer sy in ligghen/soo groot is/dat niet een cleyn huysghesin daer in mocht huys houden. Sommighe willen datter oock in een gheleghentheydt van dit Eylandt / menschen zijn/ die de lieden op eten / op een ander plaetse een seer oprecht volck / als van Lodewijck Vartoman ghehoordt is. Sy verwonderen haer van het gout / dwelck sy met edel ghesteente besetten / ende bedrijuen daer mede groote pomperije. Sy vinden veel ghesteente oueral / in een door dat landt vlietende Riuiere. Daer zijn Jaerlicks twee Somers ende twee Winters. Der welcker Boomen bladeren nemmermeer af en vallen/ ende altijdt groen zijn/ soo Bart. Anglicus lib. 15. ende Isidorus lib. 14. aenwijsen/ende segghen / dattet acht hondert ende tseuentich duysent peertloopen lanck / vijfentseuentich duysent breet is. Daer af elders oock wat aengheroert is.

Der Coningen ghewelt/ rechts kiesinge in Taprobana.

Ghewelt te appelleren voor tvolck.

Oeffeninghe der Taprobaners.

Van Bemerlandt ende der Bemen Gheloouen/Landts ghebruyck ende Ceremonien.

Te rugge in dit deel des boecx hebben wy Bohemiam met zynder gheleghentheyt cortelick beschreuen/ Nu vander seluer Religie.

BOhemia / dat is Bemerlandt / een Lantschap Germanie / teghens het Oosten aen Vngheren ende Merrhen / aen Polen teghen

 tNoorden/

tNoorden / oft aen Schlesien ende Mysssen / soo andere willen / aen Beyerlandt teghen tZuyden. Dat landt is onbegrepen drie dachreysen lanck ende breedt / ende is met een Woudt / als met eenen muer oueral besloten. De Elue ende Multau (aen welcx Oever de wijtberoemde stadt Praghe leydt) zijn de twee Bemer Riuieren / die dat landt doorsweuen ende beuochtighen. Het is van alderley cooren ende weyde een Coninclick vee-rijck landt / vol goede visschen. Wijn-ghewas en is niet alsoo ghewoon by hen / maer seer goedt bier wordt by hen ghemaeckt / datmen tot Augsborch / Noerenborch / ende nae Weenen in Oostenrijck voert. Ende hoe wel de Bemen met Duytsche rontsom omringt zijn / soo spreken sy nochtans een onverstandighe eyghen sprake. Want de Duytsche sprake is voortijts ter toecoemste des Dalmatischen volcks daer wt verdreuen. Want twee broeders wt Croacia oft Crackau (seyt Volateranus) zijn voortijdts daer ghecomen / den eenen heeft Polen / den anderen Boemiam beseten / ende dese vreemde sprake daer in ghebracht. Waer af noch sommighe Duyts spreken / oock inde Tempelen worden sommighe Duyts gheleert / maer op dat kerchof Beemsch. Alleen den Bedelmonicken werdt eertijdts die vrijheydt ghegheuen / dat sy tvolck onderwesen / in wat sprake sy wilden. Dat is een bijster swelghende wilt volck / met menigherley Secten ende gheloouen verwerret. Sommighe zijn Hussiten / houden Joannis Hussen (te Constans int Concilio verbrant) leere ende ghelooue voort Euangelium / ende hem voor eenen Heylighen Martelaer. Sommighe zijn Picarders / Grafwoonders / oft Waldenses ghenaemt. Sommige Papistisch. Den cleynen hoop der Picarden stemt meest mette Doopers.

Bemen hebben voortijts Duyts ghesproken.

Sy en houden niet veel vande Priesters / Item verloochenen dat Vagheuier / Sy segghen dat den verstoruen mensch / ofte terstondt int Paradijs / oft inden schoot Abrahe ghedraghen wordt / oft in de helle ghestooten. Sy achtent voor sots-werck / den dooden yet te doene / ende dattet een versieringhe is / vande ghiericheydt der Priesteren gheuonden. Godts ende der Heylighen beelden stooten sy wt den Tempelen / belachen de Benedictie der Palmen / cruyden / water / sout / etc. De Bedel-oorden (gheuen sy voor) hebben de boose Duyuelen gheuonden: ende en hebben daerom gheen Clooster in alle haer lant / maer hebben dese al ouer langhe met oproer afghedaen: Ghelijck haer dit oock de Boeren onderstaen hadden / inden naesten oproer. Een yeghelijck mach vrij dat woort Godts preken / van alle man onbenout. De Priesters sullen arm zijn / ende vande aelmoessen ende des volcks offer leuen. Die met eender doodtsonde besmet is / die en mach ende en sal gheenen Ampt bedienen / noch Gheestelijck noch Wereltlijck / dat hy oock in zijn Ampt niet met allen wt en richt / oft hijt alwel bedient / doopt / predickt / celebreert / etc. Item / dat de Vorminghe ende laetste Olijinghe gheensins gheen Sacramenten der Kercken en zijn. De Oorbiechte sy ydel / onnut / ende van Papen versiert / ende der Wereldt opghelepyt: dattet ghenoech is / Gode te biechten. Den waterdoop salmen van reyne / van menschen / ongheseghende Riuieren ontfanghen. Dat dat Kerckhof oot door superstitie ende eyghen nutte versiert is / ende dattet ghelijcke veel is / waer eenen begrauen leyt. Dat den Tempel Godts / de gheheele wereldt is / daerom die Tempelen / Bedehuysen / ende Cloosteren bouwen / die willen Godt (die Hemel ende Aerde veruult) in eenen nootstal inpranghen. De Outaren / Misghewaet / Kelcken / Papen / etc. zijn een vergheefs onnut dinc. Een Priester mach dat Sacrament wijen / waer / ende wanneer hy wil / ende op alle plaetsen / taller tijdt den begheerenden wtreycken / oock in alderley vaten. Datmen mette seuen Ghetijden den tijdt te vergheefs verliest. Dat het voorbidden der heylighen niet / ende te vergheefs is. Op gheenen vyerdach en salmen vanden arbeyt laten ende afstaen / wtghenomen den Sondach / daerom soudemen alle Feesten der heylighen wt den weghe doen. De Vastendaghen vander kercken opgheset / en hebben gheen verdienste. Item dat Sacrament salmen alleman onder beyde ghedaente geuen / ongebiecht / ende bevraecht zijns ghelooss. Item sy gheuent oock de onmondighe kinderen / ende hebben een seer groot Hostie.

Artijckelen der Picarders.

De Picarders / der welcker aldaer een groote menichte in twee hoopen ghedeylt is / worden aengheteghen / dat sy haer snachts souden onder de aerde met wtghebluschten lichte te zijnder tijt vermenghen / na den Spreuck: Wast ende vermeerdert v. Souden oock naeckt ende bloot in desen haren Godts-dienst zijn / ende onaenghesien eenich maechschap by malcander comen / wie slechs inder donckerheydt byden anderen gheraeckt.

Leugenen op de Picarders in Bemen.

Dit wederspreken vele / die alschoon niet van haerder Secten en zijn / als op haer ghelogghen / ende dattet oyt ende oyt een fabel ende openbaer leughen gheweest sy: Maer dat sy wt vreese der Tyrannije / eerstelick int beghin haers ghelooss van Picardo gheleert / somtijts in Bosschen ende onder der aerden snachts in holen ende kelders te samen ghecomen zijn / om haer ghelooue te hooren ende te leeren: Waer af men haer noch hedens-daechs Grafwoonders heet. Nu het sy hoe dattet wil / soo en heeft tot op desen teghenwoordighen dach / noch Coninck Wentzeszlaus / Sigismundus / Albertus / Vladislaus / noch eenich Coninck dese Secte ende Ketterije connen wtroepen.

¶ Van Polonia / dat is Polen / eñ der Polenscher gheleghentheyt / ghelooue / zeden / begrijp / ende omloop.

POlonia / anders Sarmacia ghenaemt / is een seer wijde ende groote: maer nochtans ongheboude ende in eender Woestijne gheleghen landauwe teghen het Oosten ende Noorden ligghende. Teghen het Oosten aende Ruyssen / teghen tZuyden aende Hungeren / teghen tWesten aen Bemen / Merrhen / ende Schlesien / teghen tNoorden aende Prutenos ende Massouiters stootende.

Polonische polonie omgryp / zeden / volc / beschreuen.

Dit landt wort in twee deelen ghedeylt. Dat teghen Sachssen ende Pruyssen leydt / heet groot Polen / dat teghen Hungheren ende Ruyssen / Cleyn Polen. Dat gheheel Landt wordt in vier vierdeelen ghedeylt / der welcker een yeghelijck den Coninck (die alsoo met zijn Hof omme trect) drie Maenden onderhout / met al zijn Hofghesinne. Soo hy op een van dese plaetsen langher blijft / soo moet hy hem aldaer op zijn eyghen costinghe ende betalinghe onthouden. Oorsake: Dit vierde deel en is hem niet voorder te onderhouden meer schuldich. In dit Coninckrijck is Crackauw de voornaemste Hooftstadt / ende Stoel des Conincks / daer de Schatcamer is. Wtghenomen dese stadt / zijn de Poolsche steden weynich sierlick / ende schier alle huysen van hout ghebout / ende met leem op boersche maniere gheplackt. Dat landt is effen ende Boschachtich / maer den Wijngaert gheheel onvochtsaem. Haren dranck is bier / maer van cooren / van vee ende vleyer ist eenen seer rijcken bodem / ende vetten vruchtbaren Acker.

Polen onderhout den Coninck wt het ghemeynte.

Acker. Jaghen ende Vlieghen is daer wtnemende goet/ van grooter menichte van visschen/ maer van goudt ende silver/ behalven datmen daerinne bringt een arm landt / waer by sy den Coninck noch Tol noch Chijns in ghelde te gheven en vermoghen/maer onderhouden hem / soo boven ghesept is.

Polen en ...ft den Co... ...e noch tol ...ch chijns ...ghelde.

Dat volck is voorsichtich ende vriendelijck teghen de vreemden/maer boven alle andere/een swelgẽde volc/ nochtans is hen de wijn vreemt/ ende desselfs winninghe ende wassinghe gheheel onbekent. Van cooren is haeren dranck ghemaeckt.

Sy hebben oock wilde woudische Runders ende Ossen. Item een wildt Peert / met eenen Herts-hooren. Loot is haer beste Metael/ dat sy in haer landt doorgaens hebben / ende Sout soo hart als steen / ende gheenen grooteren Tol en isser int landt.

Honich hebben sy soo veel/ dat sijder gheenen wech mede en weten / ende dat henlieden dickwils vaten ghebreken / alsoo dat oock de Russen daer aen palende/niet ghenoechsaem en zijn / om alle den honich te vaten. Alle bosschen ende boomen staen vol Immenvaten oft Biecorven. Sy cleeden haer opde Griecsche maniere.

Haer gheloove is vermengt / Roomsch ende Griecks: Diesghelijcx is oock haer schrift ende spraecke meer op Grieckschen aert / dan op Latijnschen.

¶ Van Hongaria/dat is van Hongherlant/ende dit volcks maniere van leven.

...ngerlant/ ...e dit volcx ...nieren en ...loove.

Hongaria / anderssins Neder ofte Onder Pannonia ghenaemt/ aldaer de Huni voortijdts quamen / ende na haer Hungheren noemden. Dit Landt een deel Mesie / heeft van den Oosten Gallaciam/ van den Zuyden Greciam/ van den Westen Dalmaciam ende Italiam/ ende van t'Noorden aen Duytschlandt / Oostenrijck ghenaemt. Dit is een vruchtbaer / Goutrijck/ haesachtich / wel-bewaert Coninckrijck/ vol van Marbersteen / Metael / Vee / Weyde/ Soudt ende Wildt: Oock op alle plaetsen rijck van Wijn.

Dit Landt heeft veel volcken/niet alleen van spraecken/maer oock van zeden/ leven ende gheloovem onderscheyden/ soo Herodotus seyt. Drie Rivieren bevochtigen dit landt/ Donaw/ Sana ende Titia. Isidorus lib. 15. seyt: Pannonia heeft vanden Oosten Mesiam / vanden Westen Galliam Belgicam / van t'Zuyden Histriam. D'andere segghen / dat Pannonia over de Donauwe / teghen t'Noorden tot aen Polen stoot/ welcks landt veel wijder is/ dan de naem. Oorsaecke / Veel ghebieden ende ander volcken behooren in dese heerschappye ende Coninckrijck/ soo wy hooren sullen/ die niet Hongheren noch in Hongaria en zijn.

...ongaria ...t 9. hagen ...haecht.

Dit Coninckrijck is gheheel omhaecht met neghen Haghen van Eycken / ende alderley hart hout. Een hage heeft 20. schreden inder breedde/ ende 20. schreden ofte schoenen inder hoochde. De eerste haghe gaet om dat gheheel Hongherlandt / daer na in 20. mijlen noch eene / rontsom nae by dat landt. Daer nae noch over twintich duytsche mijlen een / soo veel aenden rinck ende omgryp cleynder / maer van hoochde eñ breedde niet cleynder noch smalder / ende soo voortaen/ tot aende neghenste. Wtwendich zijn de haghen al met groote dicke Soyen overleyt / ende recht als eenen muer bemuert: Daer op staeñ struysen ende struycken / soo datter niet lichtelijck over te comen en is.

Daer tusschen / namelijck de twintich mijlen tusschen eenen yeghelijcken thuyn / haghe ofte muer/ligghen Steden/ Marckten / dorpen ende vlecken eens-deels verdeelt ende verstroyt / eensdeels soo na malcanderen/ datmen eenen mensch van de eene herberghe tot de andere hooren can. Haer steden ende huysen zijn met gheweldighe mueren omringt / met seer veel poorten / maer cleyne / nedere / ende niet seer wijde verciert: soo dat sy overal op de roonerye in ende wt moghen comen.

Den eenen Circkel oft omrinck tusschen twee haghen / mach den anderen met Basuynen een teecken gheven / watter int landt sy. Dit Coninckrijck hebbẽ ten eersten Pannones bewoont/ hier voortijts Peones ghenoemt. Ende daer nae heeft dit landt een Scitisch volck inghehadt ende vercreghen/ Huni ghenoemt. Terstont daer nae heeft een Eylandts volck / Gotthi ghenoemt/ wt de duytsche Zee derwaerts commende / dit landt onder hem ghebracht. Na de Gotthis de Longobarden / wt het Eylandt Scandinavia/ inde Oceaensche Zee/derwaerts comende. Ten laetsten de Hungari / wt een andere Scytissche Vngherlandt ofte Hongaria derwaerts ghecomen / ende dit landt tot nv toe beseten. Welcke (soot schijnt) oock daer wt verdreven te worden moghelijck is/also haest vande vrienden als van de vyanden.

Nv / op dat wy van dat oude verwisselde verlaeten Hongaria in Scithia gheleghen/oock wat segghen / soo leydt dit arme verlaten landt niet verre vande Riviere Tanais / onder eenen couden Hemel/ den Coninck der Moscouiten chijnsbaer/ nv ter tijt Juhra ghenoemt/ welcke lieden nv ter tijt noch saeyen/ ploeghen / noch planten/ ende daeromme gheen broot noch cooren en hebben / maer alleen van Wiltbraedt ende Visschen leven/onder de ghetuynde Hutkens/in dicke bosschen geset. Waer by sy noch van wolle noch van lijnen laken te spreken en weten / maer van huyden ofte vellen des wilts (die sy costelijck hebben) haer cleedinghe toe-bereyt is. Sy en drincken gheenen anderen dranck dan water / aenbidden de Sonne ende de Mane / en wat hen eerst te voren coemt. Houden een eyghen spraecke / die sy noch in dat nieuwe Hongeren behouden ende inghebrocht hebben. Sy visschen veel Corael eñ Walvisschen / van welcker huyden sy Borsen ende ander dinghen om te vercoopen maecken. Sy vercoopen oock het vette oft traen van het Wilt / aen ander Natien. Sy houden oock eenen bysonderen visch die sy eten/ ende zijn ghebeente/ sonderlinghe de tanden (waer af boven Yvoorbeen/ soo costelijcke hechten eñ ander instrumenten worden) vercoopen sy de Cooplieden voor dierbaer weerde.

Out Hongaria in Scithia.

Maer nv onse Hongaria / stoot teghen t'Zuyden aen Illiriam / dat teghens de Zee Adriaticum leyt/teghen het Oosten aen Serviam/ waer in nv de Tribuni ende Misij woonen. Dit landt wort nv ter tijt Sagaria ghenoemt / Polen heuet teghen t'Noorden/soo ghesept is/over de Donauwe. Dit aertrijck is van cooren / gout ende silver rijck. De inwoonders segghen/ dat daer in oock een Riviere is / in de welcke / alsmender Yser in worpt / dattet Coper wordt. Buda is de Hoofstadt van dit Landt / andersins Ouen ghenaemt.

Nieu Hongaria aen Oostenrijc/ Sagaria ghenaemt.

Sy draghen wt-ghesneden enghe cleederen/ ghemeynlijck met eenen overslach ende met lijnwaet onder ghevoerpert/ maer den overslach met Goudt ofte Sijde. Haer hayr toyen ende vareren sy met een lijnen hoeyken bedeckt / ende niet met vilten hoeyen / ghelijck wy. Sy doen haer cleedinghe seer-selden wt / maer zijn gheheel luys: Sy hebben vreemde Schoenen ende Leersen / beyde mans ende vrouwen/ schier ghelijck bontschoenen.

De vrou-

De vrouwen gaen geheel ende al eerbaer/ heel bedeckt/ om thooft ghehult/ soo datmen hen niet dan de ooghen ende neusen en siet/ euen-wel ghebruycken sy seer Edel Ghesteente ende Peerlen. Der vrouwen omslach ende soom aende cleederen/ ende wat van buyten voor den man sienlick is / dat is costelijck verciert. Sy draghen ouer alle cleederen een huycke oft langhen rock. Hare verstoruenen claghen sy een gantsch Jaer / sommighe twee. Sy scheeren de baerden / wtghenomen onder den neuse laten sy langhe kneuelbaerden wassen.

Item/ het zijn Roomsche Christenen/ oordeelen wt de Wet/ ende als haer somtijts twee partyen niet ghescheyden noch onderricht worden en moghen / soo worter ghewiesen/ dat sy sullen wapen nemen / ende met malcanderen in eenen Camp treden / soo soude Godt den rechtveerdighen helpen: Wie als dan bouen leydt / die heeft in de saecke recht ghehadt. Ofte als d'een partye niet en wil/ oft vander bane vlucht/ ofte wat swaermoedich daer toe gaet/ dien spreken sy dat recht af: Maer die goets moets daer aen gaen/ strijden ten eersten met der Spiesse / naemaels metten sweerde te voete / gheheel ende al naeckt ende bloot.

Sy hebben haer eyghen spraecke / schier op Beemscher aert/ hebben oock haer eygen schrift. Een strijdtbaer volck / sonderlinghe te Peerde meer dan te voete. Sy strijden met storm ende met hoopen/ nochtans niet gheheel met den gheweldighen hoop. Sy hebben oock haer Curissers ende lichte Ruyterije.

Sy hebben veel aenstoots met de Turcken/ mette welcke sy eertijts veel treffen gedaen hebben / maer int Jaer duysent vijf hondert sessentwintich t'onder gheleghen/ ende haren Coninck inden strijdt verloren/ ende int Jaer duysent vijf hondert neghenentwintich wederom/ soo bouen int langhe ghehoort is.

¶ Voorts van het Vngersche Landt/ zijn gheleghentheyt/ begryp/ ende omvanck schrijuen andere also.

HOngaria/ anders Inferior Pannonia ghenaemt/ binnen de Donauw/ de Riuiere Yn/ het Italiaensche gheberchte/ ende de Adriatische Zee begrepen / heeft tegen het Oosten de volcken Misos ende Tribulos / tot aen de Saw / Pannoniam dat is Oostenrijck vanden Westen aenroerende. Binnen dese gheleghentheyt wort een groot deel des Oostenrijckschen Landts besloten/ ende vanden Duytschen bewoont. Item/ in desen om-rinck is oock Stier begrepen / eertijts Valeria ghenaemt. Ende hoewel Hongheren/ neder Pannoniam aende Riuiere Leytham/ tot aende Riuiere de Saw ghenaemt omgrijpt: soo ouertreet sy nochtans de Donauwe tot binnen in dat Poolsche Landt reyckende / ende tot inde gheleghentheyt / die nv de Dauni oft Daci besitten. Want het ghewelt ende heerschappije des Hongherschen volcks / is veel breeder dan dat Hongherlandt. Want de Dalmaciers oft Winden/ de Bosners / de Tribali oft Misij/ Raschianers / Gethi / diemen andersins Gothos ofte Walachen noemt / eens-deels Transsiluanos/ de Seuenborghers ghenaemt / zijn onder het Hongherische gheweldt ghecomen/ tot dat nv binnen drie Jaer den Turckschen Keyser Hongherlandt heeft vernielt / verdoruen / ouerwonnen verdestrueert / ende voorts de Hooft-stadt Onen in-ghenomen / alle dinck ontfermelick te neder ghelept / ende niet alleen dat Landt afghedronghen / maer haeren Coninck van het leuen berooft / soo ghehoort is: Dat volck van desen Lande is haefachtich ende machtich van vee/ maer een trouloos / ghelosf-breuckich ende onbestandich volck / alsoomen daghelijcks ondervint. Int Jaer duysent vijf hondert en negenentwintich / heeftse de Turck wederomme besocht/ ende daer door alle dinck verdestruerende/ tot voor Weenen in Oostenrijck ghetoghen / soo ghehoort is.

Pannones.
Peones.
Huni.
Gothi.
Longobardi.
Hungari.

¶ Vander Walachie / van Flaccs Flaccia/ ende somtijts Dacia ghenaemt.

WAlachia/ een seer breede Prouincie / vande Seuenborgheren beghinnende / tot aende Euxinische Zee streckende / schier gants effen/ ende wateren behoeftich : teghen tZuyden de Donauwe / tegen tNoorden de Ruyssen eñ Tartaren hebbende. In dit Landt hebben voortijts de Gethe ghewoont/ die groote Oorloghen ghevoert hebben ten laetsten metter Roomscher wapenen ter neder ghedruckt / wtgheroyt ende met haren volcke beset/ onder den Roomschen Hooftman Flacco / van welcken sy Flaccia / namaels onlancks Walachia ghenaemt ghewordeu is/ alsoo dat sy voor Flacci / Vallaci oft Walachi heeten. Dat betuycht oock dat dit volcks sprake noch heden sdaech den meestendeel Roomsch is/ doch alsoo ghecorrumpeert/ dat sy eenen Romeyn nauwe verstandelijck en zijn. Dese zijn eens-deels den Turck ende eens-deels het Coninckrijck Hongharie onderworpen. Van dit Landt zijn de History-schrijuers meest oneens/ daeromme ist verdrietelijck daer af te schrijuen. Want haer heerschappye / nae veelder veranderingen/ heeft oock den naem verandert / ende het wierden dickmaels wijde ende groote Prouincien beroemt/ die tot onsen tijde enghe/ ende nauwe desen name (ouermidts der verloren wijder ghelegentheyt) meer weert en zijn. Wederomme sommige die van gheheel gheenen name geweest en hebben/ sien wy nv/ van weghen der ghelucktigher toenemínghe/ in hoogher bloeyinge. Lombardia/ Emilia/ etc. de Italiaensche gheleghentheyt/ heeftmen voortijts als naemloos/ niet ghekent. Soo is oock Macedonia/ voortijts Emathia ghenaemt / een heel cleyn onachtsaem Lant gheweest / maer navolgende heeft hem de cracht haerder heerschappye/ met de aen-hem-treckinghe haerder nae-bueren/ wijt ende breet wtghestreckt.

Waerom oft de plaetsen niet alsoo beschreuen en zijn/ soo sy nv inden loop gaen/ dat salmen het ghebreck der Histori-schrijueren toe-schrijuen. Oft Godt wilde / dat ickt altemael ghesien hadde/ ende eruaren/ op dat ick daer af wist te schrijuen / dewijle de Boecken hier stom zijn. Daer toe en isser niet bestandichs in de Wereldt / ende de Zeden / Religien ende Gheloouen veranderen haer alle daghe metten volcke. Euenwel heb ick dit vander Walachie ghevonden / dat het in Thracia leydt : Want Plinius deylt Thraciam in vijftich Landen / ende dit deel / dat hier voortijts Gethica ghenaemt ghewe
eest heeft / dewijle dat het de Gethe beseten hebben / is van Flacco (soo ghehoort is) Vallacia ghenaemt gheworden : als hijt inghenomen / ende onder hem ghebracht heeft / daer toe met zijnẽ volcke beset ende bewoont.

Het ghebruyck der seluer / in Gods-diensten ende heylighe Ampten / is op de Griecksche maniere. De Daci hebben oock voortijts dit Aertrijck beseten : Waeromme dattet eenen langhen tijdt Dacia heeft ghehceten : Ende nv hebbent de Duytsche / Siculi ende Walachi inne. De Duytschen zijn wt Saxen van Carolo Magno derwaerts ghesonden. Van seuen Steden ofte Berghen / wierden sy van velen de Seuenborghers ghenaemt. De Siculi dat alder-oudtste Vngersche volck / voortijts wt Scithia aldaer comende

Walachi[a] beschreuen

Prouinci[en] nae dien [...] toe oft afn[e]men/ vera[n]deren sy [...] wils den [...] ins / heer[-]schappye [...] grootte/ e[nde] altemael.

Walachia/ Dacia ghe[-]naemt/ nv Se[-]uenborgers

comende/ woonen nu aldaer.

In Walachia is altijt tweerley volck / Dragule ende Dani oft Dani. De Dragule hebben eertijts den Turck te hulpe genomen/ de Danos willen verdrijuen/ ende de selue hart aenghetast/ maer Johannes Hunia die quam hen te hulpe/ verdreuen de vyanden wederom daer wt / ende nam dit landt selue in.

De Walachen oeffenen haer int Ackerwerck ende vee nutte/ meestendeel als sy vrede hebben. Sy gheuen den Coninck tribuyt / nochtans niet meer dan eenmael. Soo haest alsser eenen nieuwen ghedeclareert wordt / ende aent regiment coemt / soo gheeft een yeghelick huys een Runt oft Osse tot tribuyt. Haerder souden wesen bouen de tsestichmael duysent.

Oeffeninghe der Walachen.

De Walachye stoot aen de Seuenborghers/ sommighe rekenent daer in voor een landt. Wat teghent tZuyden teghen Istro leydt / dat heeft eertijts van het wilt gheleeft/ sonder eenige huysinghe/ een seer woudich wilt grof volck.

Nu is de Walachye met zijner ouden volcke/ maer met een ander gheloue beset / namelick/ met Machomets. Daer in zijn oock sommighe Roomsche Christenen/ sommige trecken nae den Grieckschen aert.

Van Dacia teghent Oosten ende Noorden/ anderssins Walachia ghenaemt.

Dacia / anders Walachia genaemt.

DAcia een Scytische Landtschap Europe/ tusschen Thracia ende Germania ghelegen / welcke de Riuiere Hyster vande Duytschen schept. Maer Daci oft Dauni/ zijn de ghene diemen nu de Walachen oft Seuenborghers noemt. Dit volck heeft voortijdts verre gheheerschapt / ende vele volcken veel onghemacks toeghevoecht.

Isidorus seydt / De Daci comen vande Gothis af. Van dit gherahich volck (het come van waer het wil) isser seer vele / een vriendelick vreedtsaem vock / teghen alle ontschuldighen/ Godtvreesende/ maer teghen de vyanden grouwelick.

Daer is oock een ander Dacia teghen tNoorden gheleghen / Denemarck ghenaemt. Daer af elders. Plinius lib.4. capit.12. seydt / dat de Daci vande Griecken zijn Gethe ghenaemt geworden / ende lib. 22. capit. 1. dat sy oock ghewoon zijn haer aenghesicht te schilderen / haer lijf te bestrijcken / ende met veel verwen te beschrijuen.

Vanden lande Gothia / en Gothlandt/ ende vander seluen gheleghentheyt ende handelinghe.

Gothia / anders Gethe ghenaemt van Isidoro.

GOthia een Scitische Rijck Europe/ aen Daciam ende Noorweghen stootende / dwelck moghelick Sweden ghenaemt worden mach/ oft de Ruyssen / aen eenen hoeck aen Germaniam stootende. Isidorus meynt dattet de volcken Gethe zijn/ daer de Daci / Gethule / ende Amazones afcomen. Teghen tNoorden stoot Dacia ende Noorweghen daer aen / aen andere plaetsen de Zee. Een Eylandt met namen Gothlandt stoot oock daer aen/ waer in voortijts de Gothi gewoont hebben / een Weyderijck vruchtbaer Eylant/ dat veel Vees wtgheeft / ende den visch goede coop/ oock menigherley ware ende Coopmanschap/ waerby de Duytschen somtijts derwaerts hanteren. Daer vintmen edele goeden veyl/ een menichte van Was/ die niet alleen daer ghecreghen/ maer oock van elders in dit Eylant ghevoert wort / van daer in Vranckrijck / van Vranckrijck in Duytschlant/ Britanniam/ Hispaniam/ ende elders.

Gothlandt.

De Gothi hebben ter tijdt Honorij des Keysers veel Prouincien doorsweeft / ten laetsten oock Roome verstoort ende onder haer ghebracht / Anno drie hondert ende achtendertich. Te deser tijdt brochten sy oock Vandaliam aen haer / ende verdreuen haren Coninck daer wt/ Visimarum ghenaemt.

Van Riualia/ Vironia/ ende der seluer Gheloouen/ Zeden/ ende gheleghentheyt.

RIualia een Prouincie Europe / stoot aen Daciam / welcke dat landeken Vironiam in hem sluyt/ bouen Daciam ouer tegen den Oosten liggende: Een vruchtbaer grasachtich/ weyderijck/ vocht/ waterachtich landt/ welcks Acker vruchtbaer is/ maer dat volck eertijts Barbarisch. Nu ist den Rijcke Dacie/ dat is den Coninck van Denemarcken onderworpen/ en heeft het Roomsche gheloue aengenomen. Het is van water/ Meeren/ Bosschen/ een wel geschickt geluckich lant/ ende van alderley vee ende Visschen haefachtich. Dit lant is van louter Duytschen ende Denemarckers beset / van Norgada ende Russen is dit landt met de Riuiere Narua ghescheyden. Van Sweden/ Norweghen/ Vandalia ende Wilandia elders.

Riualia sluyt in hem Vironiam.

Van Macedonia/ voortijdts Bithinia ghenaemt.

MAcedonia voortijdts een heerschapperinne der aerden/ tusschen Thracia ende Thessalonia in Grecia ligghende / nu ter tijdt seer ghemeerdert / soo wy hooren sullen / ende Plinius lib.3. Cap.23. ende lib.4. Cap. 10. 21. 50. aenwijst/ vermoghende 150. volcken/ twee Coninckrijcken / vande welcke Solinus alsoo spreeckt. Edoma/ Migdonia/ Emathia/ Thessalica/ worden nu alle met eenen name ghenoemt / Macedonia / dwelck een groot Rijck heeft gheweest/ bysonder ten tijden des grooten Alexanders/ alsoo dat het gheheel Oosten zijn ghebiedt gehoor gaf: Maer ter tijdt Onys des Bisschops verdestrueert. Den grooten hooghen berch Olimpus is daer in/ daer op noch wint noch regen beuonden en wort. Den Keyser Paulus Emilius vertocht eens op een reyse seuen hondert verdestrueerde steden Macedonie. Als nu dese vande aenstootende Winden en Thraciers eenmaels inde vlucht ghesläghen wierden / soo namen sy terstont des Coninckx Sone inder Wieghen/ stelden hem voor aen den slachorden/ ende namen tegen dese wederom eenen Crych aen / ende verwonnen / waermede sy aenwijsden dattet hen voormaels oock niet aen de cracht / maer aen eenen Coninck ende tgheluck ghebroken hadde. Sy hebben van Carneo haren eersten Coninck / tot op Perseum den neghenendertichsten Coninck/ ses hondert vierenveertich Jaer geregeert. Plinius ende Strabo schrijuen Thessaloniam daer Paulus ghepredickt ende ghescreuen heeft/ dese Prouincie toe / die nae de meyninghe Strabonis / Philippus een Vader Alexandri Magni/ soude gheboudt hebben. Plinius noemet een Vrijstadt.

Macedonia ende haer begryp.

Magnesia ende Thessalia/ anders Oenomia/ Argos ende Pelasgia ghenaemt.

MAgnesia leyt tusschen Thessalia ende Macedonia / heeft veel volcken ende steden. Dese vermaerde Steden ende Landtschappen Europe / zijn nu den Turck onderworpen/ ende alle Landtschappen ontrent den berghen Olimpus/ Peris / Pindus/ Ossa ende Othris/ daer eertijts (soo Plinius wil) tseuentich steden gheweest hebben. In Thessalia heeft voortijts gheweest een Coninck / Grecus ghenaemt/ van

Vier namen Thessalia/ tot welcke Paulus gescreuen heeft.

van welcken Grecia/ dat is/ Griecxslandt/ den name heeft. Honor. heet dat Thessalonische volc/ Mirmidonas/ Helenas/ ende Acheos. Die ghelegentheyt leyt tusschen Atticam ende Traciam/ ende stoot tegen tZuyden aen Macedoniam/ een berghich lant/ vol toouerye ende Afgoderye/ van S. Paulo totten gheloove bekeert/ maer wederom afgevallen. Dit landt heeft den Turck ouerwonnen/ ende onder hem brocht/ Anno duysent vierhondert achtentseuentich.

Psilli zijn volcken in Thessalia/ den welcken gheen fenijn soo gheheel niet van natueren en schaet/ dat zijt oock van andere souden wtsuyghen/ Plinius lib.4.capit.8. vertelt de steden/ volcken/ berghen/ ende Riuieren Thessalie. In dit landt heeftmen eerstelick de peerden ghetemt/ ende te rijden ghewent/ alsoo datmen ten eersten/ alsmen de rijdende aensiende wiert/ een lijf metten peerde te wesen meynde/ ende haer daerom Centauros noemde. Daer heeftmen oock alder eerst het goudt ghevonden ende te munten begonnen.

Thessalia gelt te munte en peerden te berijden gevonden.

Ter tijt Mosi is dit lant door eenen sonderlinghen Watervloet schier gheheel ondergeloopen/ weynich vande ghene diet op de berghen ontliepen zijnder af oncomen. Deucalion was te deser tijt Coninck int lant/ die begost de volcken op vloten ende houten op de naeste berghen te voeren. Waer by de Fabelen by de Poeten aenwijsen/ Dat Deucalion de lieden wederom leuendich/ Jae van steenen menschen gemaeckt heeft/ want sy waren van angst ē vreese schier geheel verhart ende verbaest.

Decalidis watervloet.

Van Ellade oft Hellade/ soot Plinius lib.4.cap.7. noemt

ELlas een Provintie Grecie/ in Bocciam ē Peloponesum ghedeylt. Daer af elders. Onder dit lant leyt Hellespontus/ soo Plini.lib.6. cap.3. aenwijst. Aldaer is oock aen eenen hoec een volck/ Ophiages ghenoemt/ die alle fenijn/ ghelijck de Psille/ wttrecken/ als sy slechts yemandt betasten. Varro seyt oock/ dat haer sy eecksel of zeever goet sy voor alle fenijn der Slanghen/ slechs daerop ghestreken.

Locris.

LOcri palen metten Aetolis. De sted en daer in/ Arghen/ Eupalia/ Phestum/ Calamisus/ etc. Daer af Plin.lib.4.cap.3.

Megaris.

MEgaris een landtschap Grecie/ daer in de Hooft stadt Megera leyt.

Aetolia.

AEtolia aenroert Acarniam/ door welcks middel de gout-rijcke Riuiere Pactolus vloeyt/ die ghelijck Tagus ende Hermes/ goudt draecht. Daerin vertelt Plin.lib.4.capit.2. veel stedē/ als Calido/ Nauparton/ Pleuron/ Pylene/ Halicarna/ etc. Die inwoonders heeten van het lant/ Aetoli. Sommige willen/ dat dese Provincie tusschen Acarnia ende Phocide ligghe.

Acarnia.

ACarnia een deel Epyri/ dwelck de Riuiere Acheolus van Aetholia scheyt ende af-snijt.

Phocis.

PHocis een cleyn landeken Grecie/ tusschen Achaiam ende Beociam wesende/ daerin de Hooftstadt Delphis leyt/ die inwoonders heeten Phocei. Daer is den twelfhoofdigen berch Parnassus/ den Musis/ Apollini/ ende Bacho heylich. Phocea is een ander landt in Asia. Daer af Pli.lib.5.capit.30. Item Phocea een Eylant. Daer af Plin.lib.4.cap.12.

Aonia.

AOnia/ een berghich landtschap ofte deel Boecie: De berghen daerin worden Aones ghenaemt/ om dat sy aldaer haer wooninghe ē de Fonteyne Cabellinum hebben. Daer af veel inde Poeten. Persius begint daer af zijn Boeck.

Boecia ende Phocis/ de Ducatijn nu ghenaemt.

BOecia/ een landt Europe in Achaia ghelegen/ welcke sommighe andere/ de Atticische Provincie willen begrepen hebben. In dese gheleghentheydt is (als Plin.lib.31. seyt) een Fonteyne ende een Riuiere Erinum/ met twee Fonteynen vermeerdert/ onder welcke deene ghedroncken zijnde/ ghedachtenisse/ dander vergheteneheyt bringt. Daerin is Hercules/ Apollo ende Bachus gheboren/ opghevoet/ ende onderhouden/ soo Plin.lib.3. aenwijst. Maer nae dat de Wandali dese gheleghentheydt creghen/ soo is sy Vandalia ghenaemt ghewordden/ eertijdts den Macedonischen Coninghen onderdanich. Isidorus lib.15.

Beocia oft Boecia genaemt/ nu Vandalis.

Grecia/ Hellis oft Attica/ Grieckenlandt/ met haer begrijp/ inhout/ zeden ende ghelooven.

GRecia/ een breet/ wijt/ met veel namen ghenoemt/ ende der Keysers ende consten een verre beroemde gheleghentheyt Europe: inden eersten van Helle/ Helles ghenaemt/ naemaels van Greco dit landts Coninc/ Grecia genaemt: oock voortijdts Achaia/ van Acheo den ouden Coninck: Waer by de Greci/ Achei ofte Achiui ghenaemt worden. Item Dana/ van Danao/ waer by sy eertijdts Danai hieten/ soo Herodoto behaecht. Dit landtschap eyndt hem van tNoorden aen Misia of Bulgaria/ vanden Oosten aende Egeische zee/ vanden Zuyden aen Macedoniam/ vanden Westen stootet aen Epiro/ Pannonia/ ende aen de Riuiere de Saw ghenaemt: oock aende Ionische zee/ ende begint aenden berch Istmo/ in Peloponeso/ die oueral metter zee/ (wtghenomen tegen tNoorden) omtuynt is. Daer na so heeft Grecia eertijts veel naemachtighe steden ghehadt/ als Thebe/ Athenen/ welcke naemachtighe stadt tusschen Achaia ē Macedonia gheleghen is. Dit lant is aen veel plaetsen met berghen alsoo besloten/ datter niet meer dan een schreden weechs tusschen door en is/ dander soo seer onghebaent/ datter niemant door comen en can.

Teghen de zee aen Grecia/ liggen die landen/ Acarnia/ Locris/ Phocis/ anderssins Aonia ghenaemt/ Boecia/ Euboia. Maer Attica/ oft Achaia/ ende Peloponesus/ ligghen voorder inde zee. Dat teghen tNoorden daer teghen leyt/ is Perrebia/ Epirus/ Magnesia/ Thessalia. Isidorus ende Bart. Angl. segghen eenstemmich: Grecia hebbe vanden Oosten Dalmaciam/ Ellades/ Epyrum/ Thessaliam/ Macedoniam/ Achaiam/ Cretam/ ende de Eylanden Ciclades.

Landen ontrent Grecia.

Nu Athenen de moeder aller consten/ heeft voortijts Cecropia/ somtijts Minerua/ Mopsophia/ Zonia den name ghehadt.

Voorts so verstreckt hem Grecia tot aen dat Corintsche gheberchte/ welcx landt (ofte wel steenich ende onvruchtbaer is) soo hebbent de Oude nochtans een behuysinghe der Goden ende wijsen ghenaemt/ van weghen Athenen/ die eenen Florentiner den Turckschen Keyser ingaf/ daerom dat hy nae aengheroepen hulpe der Latijnschen/ van niemandt gheen hulpe noch bystant en hadde. Den seluen wierden daer voor sommige dorpen ē heerlicheden ingegeuen ende gheschoncken/ die hy in gheruster possessie

Athenē ouer ghegeuen.

vanden

vanden Turcken begaeft/onedelick besadt.

Marathon die stadt Grecie/ thien duysent schreden met mueren omvanghen/ ende voor welcke hondert duysent voetknechten/ thien duysent Ruyters Darij des Coninck Persarum om den hals ghecomen zijn/ is tot op Constantinum den Keyser Heydensch gheweest/ naemaels Christelijck/ nu ter tijdt onder den Turck wederom Barbarisch ende Afgodisch gheworden.

Draco heeft den Atheniensen deerste wetten der zeden ghegheuen/ daer nae den wijsen Solon veel der seluer/ ende vele als onmenschelick/ afghedaen/ want alle wetten Draconis spraken in allen ghevalle eenen yeghelicken dat leuen af/ als wanneer yemandt een cruyt oft vrucht op eens anders Acker afbrake/ oft als yemandt luy gheweest/ van onghetrouwen dienst mocht aengheclaecht worden/ soo galt het terstont het leuen.

[margin: …tten Dra…is/ ende …onis.]

Nu ouer de wetten de Areopagitische Richters/ sette Solon van veertich gheslachten tot Athenen/ vier hondert mannen tot opper richteren/ dat dese al dat de Areopagische Richters decerneerden/ soo het henlieden voor onrecht wordde aenghesien/ crachteloos ende te niete mochten maken: Op dat dit regiment teghen allen aenstoot ende oproer bestonde.

Hy verboot dat hem niemant door gheschencken oft eenich ander aensoecken/ tot een Magistraet en soude indringhen.

Ende oft hem eenen oproer oft partije inder stadt verhief/ soo ordineerde hy datter niemandt zijn en soude die vredelick stil sate ende gheender partye toe en viel/ maer geboot/ dat hem een yeghelick op dit deel soude voegen/ welck hy meyn de recht te hebben.

Soo eender vrouwen ghetroude man gheen man en ware/ ende een ghebreck hadde aen zijn heymelick lidt/ waer by hy zijnen wijue de schult niet te betalen en vermocht/ so soude de vrouwe eenen wt zijne vrientschap kiesen/ welcken sy sonder achterdeel tot haer liet comen/ om haer te bezaden/ ende de hoererije te ontvlieden.

Alle houwelicksche gaue ende goedt nam hy wt den weghe/ op datmen nae eere ende niet nae goet en houwede/ ende oock op datmen de arme verstoruen ouderen niet en vloeckte/ noch de armen niet versteken en wierden.

Hy verboot alle clagen eñ huylen in vreemder begrauenisse.

Een sone en waer den vader (die hem totter gheneeringhe niet geleert en hadde) geen onderhoudinghe schuldich.

[margin: …staerden.] Item die onechtelijck gheboren waeren/ en souden niet van haer Sonen gheneert worden.

Den begrepen ouerspeelder soudemen sonder straffe dooden.

[margin: …wet kin…en te ver…op neemt …on wech.] Dat recht/ kinderen ende susteren te vercoopen/ nam hy wech/ ten ware dat de kinderen oneerlicke saecken bedreuen hadden.

Op de Woluen was een groot ghelt ghestelt/ wie der seluer eenen vinck oft doode.

De kinderen der ghener die inde Crijch waren doot ghebleuen/ moestemen van ghemeynder stadt-goeden onderhouden/ op dat dander sonder sorghe haerder kinderen/ dies te manne licker voortaen ghingen. Item wie inden Crijch der ooghen berooft/ ofte andersins beschadicht was/ die moeste vande ghemeynte onderhouden worden.

Den vollen droncken Vorst soudemen dooden/ ende niet leuen laten.

Dese ende ander wetten elders inder Historie van Soloni aengheweesen/ hinck hy op een Tafel gheteeckent/ openbaer op/ om hondert Jaer/ oft als Herodotus wil/ thien Jaer te proeuen/ want dese waren hem vander Goddinne Minerua ouergheleuert. Alsoo swoer in zijn woordt den Athenienschen Raedt/ ende alle tvolck. Besiet ten eynde van dit Boeck Athenen beschreuen. Sy hebben alder eerst dat wolle werck/ Item het ghebruyck des Olys ende Wijns ghevonden/ Item Ackeren ende saeyen gheleert.

Drie vreemde Wetten gaf Cecrops den Athenienschen Coninck/ schier noch oueral ghebruyckelick. Ten eersten/ dat gheen vrouwe in eenighen Raedt en soude gaen. Ten tweeden/ dat gheen kint den name van zijnder moeder be-erven en soude. Ten derden/ dat niemant de vrouwen Atheneriunen heeten en soude/ maer Atticas. [margin: Cecrops Wetten.]

Sy hebben voortijdts vreemde Ceremonien in de begrauenisse haerder verstoruenen (sonderlinghe die in Crijghen verscheyden zijn) ghehouden/ ende veel Afgoderije aenghebeden: Waerom haer Socrates strafte/ ende daerom dat fenijn drincken moeste. Daer af elders. Plinius lib. 15. capit. 4. seyt/ Dat de Griecken vaders zijn aller archeyt/ ende berispt haer ghelooftbreuckighe trouloosheyt ende loghen/ ydelheyt/ wanckelmoedicheydt/ ende lichtvaerdicheydt op veel plaetsen/ der welcker Schriften doorgaens vervalst/ vol van alderley leughenen zijn/ lib. 29. capit. 1. 24. 26. Ende hoe dat sy daerom wt Italia verdreuen gheworden zijn. Item lib. 3. capit. 5. hoe dat sy sulck een eergierich/ roemich volck zijn. Van haerder dwaesheydt ende ouergheloove/ leest lib. 8. capit. 22. Van haer prachtighe bijstere leughenen/ lib. 5. cap. 1. Item lib. 37. cap. 2. Waerom Grecari byden gheleerden/ voor nugari/ dat is lieghen ende bedrieghen/ ghenomen wort/ ende Greca fides, heet Zigeiners trouwe oft ghelofte/ daermen niet veel op en acht oft borcht. Nu van Grecia wat breeders/ leest Plinius. lib. 3. capittel 5. lib. 4 capittel 7.

Voort nae Christi gheboorte is Grecia totten ghelooue Christi door Paulum bekeert gheworden/ euenwel haest metter Roomscher kercke (die oock Paulum tot haren Meester beroemt) in veel stucken oneens. Sy hebben haer Patriarchen altijdt tot Constantinopelen ghehadt/ tot dat den Turck schier dat volck metten ghelooue wtgheroept heeft. Veel Concilia hebben sy teghen de Roomsche Kercke ghehouden/ ende altijts dat contrarie besloten met het gantsch Oosten. Ten eersten houden sy met Ario tot op desen dach/ dat Christus niet wesentlick Godt/ ende van eender natuere ende wesen met Godt sy/ maer in wien God lijfachtich ende volcomelick ghewoont hebbe/ ende door welcken hy alle dinck hebbe weder ghebracht ende aen hem ghetrocken. Item/ dat den heylighen Gheest alleen vanden Vader/ ende niet vanden Sone wtgaet. Item/ datter gheen Vaghevier noch voorbidden der dooden en sy. Ende veel ander vander Roomscher kercken verworpen Artyckelen. Daer af elders. Sy houden noch heden in copere Candelaers licht brandende/ tot lof der verstoruene.

¶ Van Laconia oft Lacedemonia/ ende deser volcken Pollitie/ afcomen/ Religien ende Zeden.

Laconia/ een Prouintie inden lande Peloponeso gheleghen/ andersins Lacedemonia oft Oebalia ghenaemt/ daerin de naemachtighe groote stadt Sparta leydt/ daer den treffelicken Philosophus Lycurgus een Wetgheuer gheweest heeft/ die daer te voren wt alle Griecken de booste zeden hadden/ eñ tegen den vreem- [margin: Lacedemonia/ oft Laconia.]

den

den ende inwoonderen een onvziendelick volck waren.

Wetten Lycurgi.

Ten eersten wierden xxiiij. oude Raetwijse lieden van Lycurgo ghecoren/ die met twee ghecoren Coninghen van alle saecken raetslaen souden/ ende dat altijt deen partye op dander saghe/ op dat noch het ghemeyn Regiment/ Democracia ghenaemt/ noch de Monarchia/ dat is eygen regiment/ op en quame. Alsoo saghen de Coningen opde Raetsheeren/ de Raetsheeren opde Coningen/ dat hem gheen partye yet en onderwonde. Dese Wet heeft houdert Jaer nae de Lycurgische ghegroeyt.

Ter tijt Theopompi des Coninex deylden de Lacedemoniers alle haer Landtschappen ghelijckelijck wt/ ende seyden: Geen borgher soude van cloeckheyt/ deuchdelickheyt ende verstant/ billick bouen den anderen zijn/ maer niet van goedt/ het welcke ghelijck zijn soude/ ofte ghemeyn.

Alsoo wiert dit gantsche landt/ wt beschickinghe Lycurgi/ in 39. mael duysent deelen gedeelt/ ende alleen dat lantschap ontrent de stadt Sparta in 9000. deelen wt ghedeelt. Desen Coninck hadde oock inden sinne diesghelijcx oock de roerlicke haue wt te deylen/ maer de vreese des haets en nijts onderquamt/ nochtans verboot hy allen ghebruycken des siluers ende gouts/ ende brocht in die stede een yseren munte in. Doen wiert alle oorsaecke van stelen wech ghenomen. Dat ghemunt vierich oft gloeyēde yser blusten sy in azijn oft edick wt/ op dattet tot gheen dinck ouermits de weeckheyt/ meer nutte zijn en soude. Daer toe joech hy alle Constenaers ende werck-lieden als onnut/ wt der stadt/ hoewel den meestendeel selue daer wt trock/ dewijle sy op andere plaetsen/ daer die yseren penninghen niet en waren/ geensins en mochten hanteren/ noch haer waren vercoopen/ veel weynigher om haeren yseren penninck coopen.

Alle goeden ghelijck wtghedeylt tot Sparta/ ende beyde siluer ende gout verboden.

Voort/ op dat hy allen ouervloet wter Stadt verdreef/ soo beschickte Lycurgus/ dat rijck ende arm by malcanderen aen ghemeynder Tafelen eten souden/ eenderley spijse ende dranck: ende op dat niet erghens eenen wellustighen van te voren thuys en ate: wie onlustich att/ die wert als eenen oneerlicken/ vande bysitters ghescholden/ ende oneerlijcken ghehouden/ dwelcke den rijcken dat heymelijck eten weerde/ ende henlieden lust ende hongher van de ghemeyne Tafel te eten maeckte/ daermede wiert alle wellust ende ouervloet belet/ welck de gheweldighen met gramschap ontsteken/ seer ongheerne saghen. Dese maeltijden noemden sy Phialas. Wie hem mits zijn affairen/ des ghemeynen etens versuymde/ dien wiert toegheghenen thuys te eten/ euenwel waeren daer sommighe tot ghetuyghen zijnder maeltijt oft inbijt. Tot dese ghemeyne maeltijt moeste een yeghelijck huys zijne portie Meels/ Wijns/ Caes/ Vijghen/ etc. gheuen. Tot deser maeltijt ghinghen oock de kinderen/ als in een Schole aller manierlickheydt. Daer leerden sy heuschelijck spreken/ sonder schimpwoorden ende sonder alle lichtveerdicheyt/ tijt-corten ende schertssen. Voor alle dinghen verhoede Lycurgus alle leechheyt/ de welcke hy een oorspronck alles quaets te wesen meynde. Daeromme oeffende hy oock de maechden met spelen/ loopen/ huyshouden ende wercken/ op dat sy tot het kinderbaren dies te mannelijcker wierden. Lietse oock somtijts naeckt int by-wesen der Jonghelinghen loopen/ springhen/ singhen (euen-wel met manierlijckheydt) op dat de Jonghers lust creghen haer te houwelijcken ende de Werelt te vermeerderen. Die sonder houwelijcken staet verouderden/ liepen Swintertijdts in een spel naeckt om den Merckt/ ende en wierden niet ghelijck als dandere ghehouwelick te ouden/ eerlijck ghehouden.

Wet Licurgi/ de Jonghers tot het houwelick porrende.

De maechden wierden in tijts ghehouwet/ alsoo: Als de Bruyt yemant vertrout wiert/ soo schoer sy haer hayr af/ ende wiert inde slaep-camer gheleydt/ daer ghinck den Bruydegom tot haer in/ ontgorde haer den gordel/ ende besliepse. Sdaechs vloot hy wech/ ende en sachse niet aen/ tot dat hy wt haer een vader wierdt. Terstont leenden sy de kinderen wech/ gheschickte lieden totter opvoedinghe/ ende gheen vader en brocht zijn eyghen kint op.

Soo eenen ouden niet meer man zijn mochte/ noch zijn wijf besaden/ soo wast hem ende der vrouwen gantsch eerlijck/ als hy somtijts eenen eerlijcken Jonghen tot haer in leyde/ diese besaedde/ ende dit kindt wiert namaels den man ghebooren/ ende tot sulcks souden de mans haer schaemachtighe huysvrouwen selue wijsen/ als sy wt schaemte niet en wilden/ op dat eenen sulcken goeden acker niet sonder vrucht en bleue. Ende houden in somma voor een groote dwaesheyt/ datmen somtijts koeyen ende peerden om ghelt daer toe bringt/ ende dit goet/ dat hy niet te ghebruycken en weet/ wt eyghen liefde anderen wil onthouden/ verlegghen/ ende berooуen.

Niemant en wierdt gheweldt ghegheuen zijn kindt selue op te voeden/ maer ghebooren zijnde/ droechment opde Schouplaetse inde gemeynte/ daer waerdeerdent die daer toe gheordineerde. Wiert des kints visionomye ende gedaente gheprobeert/ soo deyldemen desen kinde terstont een deel vande neghen duysent Vlecken/ daert mede opghevoedt worde. Maer wiert dit kint totter opvoedinghe/ wt zijnder ghedaente als onweerdich/ ende der ghemeynte onbequaem gheacht/ soo stortement buyten de stadt in een behoudinge ende gracht.

Kinderē n[illegible] van vader moeder ma vander gh meynte op ghevoet.

De Vrouwen baeyen haer kinderen in Wijn/ ende niet in water/ waer af sy in veel sieckten te vallen gheacht worden. Daer leytmense slechtelijck ongheWonden heuen/ int donckere/ op dat sy de wildernisse ghewoone/ hardt ende gheschict worden.

Vrouwen baeyen kin ren in wijn.

Van seuen Jaren aen/ voeden sy de kinderen inder ghemeynte op/ leerense alderley consten/ oeffeninghe/ hanteringhe/ ter noot ende niet ter hoouerdye behoorende. Dese moeten tot op de twaelf Jaer barvoets gaen ende ouer al beschoren. Nae twaelf Jaren crijghet eenen rock/ nae ghewoonheyt des lants/ ende en weet van Badt noch wellust. Haer bedde is van Biesen ende Riet ghemaect/ daer op nemen sy haer ruste ende slaep. Dese voornoemde Jongers hebben eenen Jongmeester ende voor-gangher/ die leertse al heusschelick stelen/ ende anderen arbeyt. Wie yet wt eender maeltijdt onwijslijck steelt/ die wordt daerom ghеslaghen/ niet dat hy aende dieste onrecht ghedaen heeft/ maer om dat hijt niet recht/ ter rechter tijt ende op ghelegghen plaetse en heeft aenghegaen. Voorts heet haren tucht-meester sommighe singhen/ sommighe corte behendighe vraghen opde bane bringhen/ ende terstont verantwoorden. Als hem yemant langhe bedenckt/ dien bijt den schoolmeester in zijn duymen. Haer sprake is soo cort/ datter een spreeckwoort af is: Ghy sult eer een Philosophus worden/ eer ghy Laconisch leert spreken. In drie Choren eñ ordeninghen was al het volck ghedeylt. Op haer Feestdaghen beghinnen de oude te singhen/ also: Wy hebben eertijts sterck gheweest. De ionghe antwoorden: Wy zijn ionck/ manlick/ eñ sterck/ eñ so ghy daer af eenen twijffel hebt/ so beuindet oft beproeft dat (met dien weken haer terstont de oude op.) Tot dien seyde terstont den kinderchoor: Wy willen oock soo goet eñ beter worden.

Dieste wo byde Laco ners als ee lijck geleert.

Spreec-woor

Dat

Dat heeft noch gheduert ter tijt Plutarchi / soo hy selue gheruycht.

...r der ...cken in ...eedinge ...vyants.

Inden crijch gaen sy met vreuchden / hebben inden legher Harpen / Pijpen / ghelijck de Romeynen / Hoornen / Trompetten ende gheschrey / op dat sy dat crijchsvolcks herte cloeck maken. Maer de Achai gaen stille daer toe / met grooter Religie ende deuotie / soo Homerus seyt. Maer de Galli / dat is de Franchoysen / met vreuchde ende blijschap / soo Polibius ende Liuius schrijuen. Sommighe Barbari gaen met huylen daer toe / ende met vriendelick gheschrey.

Voorts soo en snijden de Lacedemoniers in al haren tijdt gheen hayr af / want dat hayr een mannelick dinck is / dwelck hertich maeckt / soo henlieden dunckt / ende hadden haer wetten te velde ende thuys. Eer den Coninck aengreep / soo offerde hy de Musis een Geyte. Dit volck en dreef gheen gheltsuchtighe hanteringhe oft conste / daer zijn Vaderlant gheen bysonder profijt wt en sproot. Sy achteden oock voor oneerlijcke handelinghe / al wat totter hoveerdije / neuswijsheydt / wellust ende niet totter noodt / ende ghemeynen oorboor dienende en was: Jae een yeghelijck achtede / hy ware zijnen Vaderlande gheboren. Daer af coemt dat Plutarchus seyt / dat de Spartianers contrarie willen / oock als sy wilden / meer eensaem ende eyghen leuen / ende dat sy op alle sijden den Vaderlande begheuen meughen zijn. Licurgus dreef alle superstitie alsoo wt Sparten wt / soo dat sy de dooden inde stadt groeuen inden Tempel / daer af naemaels de Romeynen het ghebruyck ghenomen hebben. Den tijdt haer verstoruen te claghen / was in elf uren wt. Den Borgheren en was niet toegheghеuen te wandelen / ende ander vreemde zeden inde stadt te bringhen. Oock soo daer yemandt vreemts quam / soo en wierden sy niet geleden / oft ten waren dan den ghemeynen nutte / bequame lieden.

...licke han...ghen by ...onden.

Licurgus en leet oock niet / dat den eenen jonghen anders ghecleet ghinck / dan den anderen / oft dat sy doorgaens niet eenderley cleederen en droeghen.

...r/ om ...vercoo... ...ewoone ...Lacede...iers.

Alle dinck soudemen coopen / niet om ghelt / maer waer om waer manghelen ende wisselen.

Item de jonghers en souden om te slapen / niet onderspreyden / ende gheenen brij eten / oock niet op de Marct / maer op den Acker zijn / als sy jonghelingen waren / ende niet wederom inde stadt ghebrocht worden / eer dat sy mannen ghewordеn waren / op dat sy niet eer wellust dan arbeyt leerden / ende met luyheyt vergeuen oft gesenijnt en wierden.

De maechden soudemen sonder houwelijcx goet oft bruyschat / alle ghelijckelijck wtgheuen / op dat sy niet om gheltes wille / maer om deucht wille ghecoren wierden.

De grootste eere soudemen den ouden / en niet den rijcken toedeelen / ende bewijsen.

Dat volck soude ghewelt hebben / eenen Magistraet te kiesen ende af te setten / als hy hem niet na de rechten ghelijckformich ende behoorlijck en hielt.

Dese Wetten / op dat sy niemandt te hart te zijne gheacht wierden / seyde hy / die van Apolline Delphico ontfanghen te hebben / op dat hyse in vreese der Wet behielt / ende vrijwillich gehoorsaem maecte. Hoe Licurgus haer voorts vriendelijck ghesmeeckt heeft / ende van zijne Wetten / leest daer af breeder bescheet in zijnder Hystorie van Lycurgo / ende int eerste deel mijnder eerster Chronijcke. Haer Goden waren / Jupiter Lacedemonius / Jupiter Celestis / ende Apollo.

Sy hebben oock ander ghebruycken ter tijdt des crijchs int velt / ende ter tijdt des Vredes te huys / hier onnut te vertellen. Als den Coninck met henlieden is inder ghemeynte / soo en heeft hijt niet beter / maer alle spijse dobbel. Haren Raedt wiert beset met achtentwintich mannen / Item van haren rechts dwanc ende Coningen / vander eere en Hof / heb ick veel Heydensche dinghen ghevonden / euenwel inckel sotswerck / ende niet gedachtenis weerdich / daerom heb ickt onder weghe ghelaten. Andere Wet der Lacedemoniers inden Crijch / ende anders thuys.

In des Coninckx Lijck hebben sy dit ghebruyck: Als den dooden door de omrijdende Ruyters wtgheroepen wordt / ende ouer al vercondicht / soo loopen de vrouwen wten huyse / cloppende met potten / so moeter wt elck huys twee persoonen / om den Coninck te claghen / totter begrauenisse trecken. Alsser nu veel duysent ghecomen zijn / om den Coninck te claghen / beyde mans ende vrouwen / soo roepen sy claghelick den Coninck claghende / ende altijdts is den laetsten den besten Coninck gheweest. Maer is den Coninck inden crijch doot ghebleuen / soo leytmen hem in een goet beddeghewant / ende men claecht hem thien daghen / in de welcke alle rechten ende hanteringhen stille staen / daer nae draechtmen hem buyten / ende begraeft hem. Hier mede houden zijt mette Perssen ghemeyn / dat / soo dickwils alsser een Coninck sterft / soo spreeckt den aencomenden Coninck alle die der ghemeynte oft den Coninck schuldich zijn / gheheel ende als los ende vrij. By den Perssen schelt daer toe den Coninc alle nieuwe veruallen Tributen quijt. Een yeghelijck blijft byden Lacedemoniers ghelijck by den Egyptenaers in zijns Vaders maniere ende hanteringhe / ende gheen kindt en leert yet anders dan zijn vader can. Alsoo maeckt eenen Cock een Cock / eenen Speelman een Speelman / ende daerby moeten sy blijuen.

Isidorus libr.9. Bart. Anglicus libr.15. segghen / dat Lacedemonia voortijdts heeft Spartania ghenoemt gheweest / van Sparta de Hooftstadt daer in / ende dat dit landt leyt ten eynde Grecie / aende Prouintie Thracia. Dese hebben met gheduerenden crijch ende nederlaghe / die sy mette Messeners hadden / schier alle hope voor haer naecomers verloren / ende den onderghanck van alle haer volck besorcht / daerom hebben sy te rugghe thuyswaerts ontboden / dat hen haer Maechden ende jonghe ghesellen vrij souden vermenghen / ende malcanderen beslapen: Waer by haer zaet ende naecomers Spartani zijn ghenoemt ghewordеn: Sy hebben dat voor tbeste regiment ghehouden / dat niet veel oft sommige / ende dat niet den ghemeynen man ende alleman Heere sy / maer ghemengt: Dat eenen Heere is / die op sommighe sien moet / ende ouer den hoop / ende dat niemandt sonder des anderen stemme ende wille / yet veranderen / insetten / afdoen / oft beschicken mach / ghelijck tot Straesborch ende sommighe ander Rijcks ende Vrijsteden dat ghebruyck is.

¶ Van het Eylandt Creta ende der Cretensers gheleghentheyt / gheloouen ende zeden.

Creta / anderssins Candia / oft van de hondert naemachtighe voortijtds daerin gheleghen steden / Centapolis ghenaemt / een Eylant Grecie / te midden inder zee Ponto gheleghen. Dit heeft (als Strabo seyt) vanden Oosten Carpathon / van tNoorden de Egeische Zee / van tZuyden de Lybische. Dit Eylandt heeft inder lenghde 270. duysent schreden / nae de Creta / een Eylant / Pli. lib.4.cap.12.

G breedd-

breedde vÿftich duysent / int beghinssel ses hondert ende tachtentich duysent schreden. Dit is Strabonis Vaderlandt. Cortina / Cydonea / Gnosium ende Minas / zÿn gheweldighe steden daer inne gheleghen. Daer is den bovenmaten hooghen Berch Ida. Apollodorus seyt / dat dit Eylandt lanck is / twee duysent drye hondert Peertloopen / den ommerinck vÿf hondert duysent ende meer / Artemidorus seyt duysent min. In dit Eylandt en is gheen schadelÿck Dier / gheen Ul / Slanghe / Wolff oft Vos / maer vol Geyten ende Vee / vruchtbaer vanden alderbesten wÿn / dat Cruyt Diptam / den Steen Dactilus. Ideus wort aldaer ghevonden. Voortÿts soudet Cureta ghenaemt gheworden zÿn / somtÿts Aecia / Plinius Libro 4. Capite 12. Radamantus heeft dit wildt Afgodisch volck tot een zedelÿck leven ghebracht. Minos heeft dit naemaels verbreydt. Plato wil / dat de Lacedemoniers van dit Eylandt haere Wetten ontnomen hebben / oock andere plaetsen Grecie. Dit volck is door Tyrannye ende roovreye verwoest / ende heeft van het beghinssel vryheyt ende eenicheydt lief / sonder allen oproer ofte beweghenisse / soo lief / dat sy daeromme haer leven in perÿckel setten. Hare oeffeninghen van ioncks op / zÿn meest ghelÿck die vande Lacedemoniers in veel stucken. Dit archlistich volck nam hem-selven veel aen / anders dan het ghesint was / beminde luyschept / ende diende den buyck / daer Paulus op siet Titum in het eerste Capittel: De Cretiers hebben altÿts leughenaers gheweest / boose beesten / ende luyen buycken / ende betuycht / dat dese ghetuyghenisse Epimenidis warachtich sy. Alle hare dinghen waeren op de hooverdye des Crÿchs gherichtet / om henlieden eenen hooghen Tittel ende naeme op te richten / het welcke hen dickwils allenskens vander handt ghinck. Sy maecken ghelÿcke houwelÿcken / ende gheene Bruyt en derf den Bruydegom thuys gaen / ten sy dat sy des huys-houdens gheschickt ende gheleert sy.

> De Cretiers stellen haer anders dan sy zÿn.

> Cretiers van natueren wel lustich ende luy / maer tot Crÿgen wt-genomen.

De kinderen leerden wt de Wet de Musÿckconste / etc. Ende waren met lichten ghewaede becleet / ende trocken oock dickmaels met de Vaderen inden Crÿch / daer wierden sy gheoeffent met loopen / strÿden ende jaghen: Want tot bestemder tyt moeste den Tros oft hoop der Jonghers (als haer de Trommel met een bysonder gheluydt daer toe op-maende) eenen slach doen / op dat sy des Crÿchs ghewoon wierden. Qualÿck eten ende hart ligghen / was haerlieder ghewoonte ende maniere. Dit volck hadde oock een ghebruyck / die goede daghen met witte steenen te teeckenen / ende alsser eenen onghelucklighen dach was / met eenen swarten steen te marcken. Isidorus Libro decimoquinto, Bartholomeus Anglicus Libro decimoquinto, segghen beyde / dat dit Eylandt voor alle andere in scheeps Oorloghen ghebloeyt heeft. Item / de handtboghen ghevonden / ende eerstelÿck haer Recht in schrift verbattet. Oock de Ruyterije ende Crÿch te lande aenghericht / in den welcken sy voornaemelÿck vermaert gheweest hebben. Daer heeft men eerst de Conste / Musicam ghenaemt / beghonst te leeren / ende voort te leeren / alsoo ghehoort is.

> Wat Creta dat Eylant ghevonden heeft.

Dit Eylandt is met de alderbeste wÿngaerden ende vruchtbaer boomen doorplant. Oock van veel heylsame totter Apoteke dienende cruyden vruchtbaer. Plinius lib. 4. ende Isidorus op de voornoemde plaetsen segghen: Hoe-wel dit Landt van fenÿnighe schadelÿcke Dieren eenichsins vrÿ sy / dat daer nochtans fenÿnighe Spinnen wassen / ende een gheslachte van Slanghen Phalanghe ghenaemt: Daer mede stemt oock Orosius. Dedalus heeft zÿn aventuersch vreemt costelÿck voor-huys oft Laborinth / in dit Eylandt gheboudt. Daer af leest Isidorum lib. 16. cap. 4. Item / van het Eylant Creta ende desen Laborinth elders.

¶ Van Thracia / ende der Thraciers wilde zeden ende Afgoderye.

Thracia / anders Rhomania ghenaemt / een geheel wÿde ende seer breede Scitische Provincie Europe / leyt teghen t'Noorden aen Macedonia / ende heeft van het Oosten Istrum / Pontum van den Zuyden / de Zee Egeum van den Westen / voortÿts Scithon gheheeten gheweest. Pomponius schrÿft / dat dit Landt van Locht / Aertrÿck ende volcke niet seer ghetempereert ende vruchtbaer en is. De dinghen diemen saeyt / comen (overmidts de coude) qualÿck op / ende daer wordt selden / van haestelÿcker aenvallender coude weghen een vrucht recht tÿdich. Den Wÿngaert lÿdt dit Landt eenichsins. De vermaerde Steden daer inne gheleghen / zÿn onder andere: Apollophonia / Enos / Nicopolis / Perinthos / Isimacha / Caliopolis / Amnes / Hebrus / Nestos / Strimon / ende Bizantium / naemaels van Constantino / Constantinopolis gheheeten / daer nu den Turckschen Keyser zÿnen stoel ende Hof heeft / de welcke hy den Roomschen Keyser in Orient heeft afghedronghen / den xxvij. Aprilis / Anno 1453.

> Thracia / ende der Thraciers geloove ende zeden.

Rhomania / willen sommighe dat het een bysondere Provincie sy / ende stoot teghen t'Noorden daer aen by Varna. Aldaer heeft den Turckschen Keyser Amurates / den Coninck tot Hongeren ende Polen verslaghen. Item / eenen Cardinael ende veel Christenen op eenmael verslaghen / Anno 1444.

> Romania.

Herodotus meynt / waert dat dit volck van gheloove ende heerschappye weghen eendrachtich waere / ende tsamen hielt / dat sy onoverwinnelÿck waren / ende alle de Wereldt souden voorstaen / alsulck een vermeten / rauwe / sterck grimmich volck ist. Nu ter tÿt zÿn sy onder eenē Imperio ende ghelove / namelick / des Turcks. Dit gheweldich Landt heeft menigherleye Provincien ende volcken in hem / hier voortÿts van menigherley ghelove wesende / bysonder en hebbent de Gethe / ende Trausi / ende die in Crestona woonen / noyt met malcanderen ghehouden. De Gethe ghelooven vast / dat sy niet en sterven / maer nae haren doot tot haren Godt Zalmoxin varen. Desen Zalmoxis heeft gheweest een Discipel Pythagore / de welcke / als hy in dit zÿn Vaderlandt quam / ende alle dinck van zeden alsoo onmenschelÿck beestachtich verwerret vant / soo gaf hy hen Wetten der zeden / ende brachtse op / in een eerbaer Borgherlÿck leven / daer aen hechtende / Soo yemandt zÿnder leere volghende wiert / die soude nae dit leven tot hem int Paradÿs oft d'andere Werelt tot alle salighe varen. Desen is haest wt de ooghen der Thraciers ghegaen / ende voor haer aenghesicht met grooter begheerte ende nae-sien van allen verdwenen: Daeromme hy alsoo van henlieden voor eenen Godt opgheworpen ende aengebeden gheworden is. Sy schicken oock ernstich bootschap ende haer legatie tot zÿnder tÿt op Schepen / tot den voorseyden Zalmoxin / ende hebben daermede een vreemde Ceremonie / waer by sy afnemen de antwoorde haers Godts / ghelÿck als door een lose.

> Gethe ghelove.

Alst dondert ende blixemt / so schieten sy pÿlen naden Hemel / teghen desen rommelenden God / daer mede Godt dreyghende / dat hy swÿghe / ende haren Godt late Godt zÿn / wanter anders gheen en sy.

> De Gethe schieten na Godt.

De Trausi houdent in andere stucken allesins mette Thraters / alleen als sy geboren worden

> Trausi ghelove.

den ende steruen/hebben sy dese wijse: Alsser een kint gheboren wort/ soo comen alle de vrienden/ ende sitten rontsomme dat kint / huylende/ weenende/ende claghende / datter een mensch in dit onsalich leuen deser Werelt gheboren is. Maer alsser een sterft/soo comen sy hoochtijdelick ghecleedt met vreuchden / als op een Hoochtijdt/ Godt louende / dat desen van alle ongheluck en quaet wech ghenomen ende verlost / nu in eewigher salichheyt is.

[illegible]nderlin- [illegible]dinge der [illegible]raciers.

Die Crestonam bewoonen / hebben dese ghewoonheyt: Als een man die veel ghetroude vrouwen verlaet/ mette doot afgaet / soo verheft hem een groot gekijf onder de verlaten wijuen / welcke dat den man liefst ghewеest sy/ dat moeten de vrienden scheyden: welcke nu dese eere toegheдeylt wordt met vonnisse / die wordt beyde van mans ende vrouwen hoochfeestelijck ghecleet / ende vanden naesten vrienden by het graf gheoffert ende ghedoodt / ende metten man begrauen. Dies hebben haer dander huysvrouwen seer qualijck / ende elcke dunckt haer onsalich te zijne/ dat sy niet byden man en soude gheleyt worden / beclaghende alsoo haer leet ende schande.

Vander Thraciers vercoopen haer kinderen nae ouder ghewoonte. In houwelickschе wercken en wort gheen maechschap aenghesien/ maer de dochter gaet totten vader in/ de moeder totten sone/ ende tot welcken een yeghelijcke vrouwe wille ende lust heeft. Nochtans hebben sommighe rijcke/eyghen gecochte vrouwen / die houden sy in grooter weerde/ ende Coopense tot dieren ghelde vande Ouderen/ op dat syse alleen hebben: branden haer een teecken aent voorhooft/ dat is hen een eere / ende bediet dat sy eyghen is. Die ghemeyn zijn/ en achtmen niet soo hooch oft edel. De schoone dienen huwelicken wil / schatmen voor henlieden int ghemeyn om een somme ghelts/ ende men gheeftse den Vrijer niet min. Maer die van ghedaente niet wtghenomen schoon en zijn / gheeftmen ghelt tot het houwelijcx goet / ende coopen haer mannen/ by welcke sy woonen willen. Dronckenschap/ leech gaen/ ende vanden roof leuen/ is voor een eerlick dinck gheacht/ dat veldt bouwen / voor een veracht hantwerck.

[illegible]rlick is [illegible]ch gaen en [illegible]nck by den [illegible]aciers.

Martem/ Liberum/ Dianam / ende sonderlinghe Mercurium/ eeren sy aendachtelijck/ met sonderlinghe Ceremonien / ende sweeren alleen by des laetsten name / als van welcken sy haer leuen ende oorspronck hebben. In gherachicheyt des lijfs ghaen de Thraciers alle ander volcken te bouen/ een grouelijck/ spijtich/ verschrickelick volck. Haer huysen zijn een weynich van der aerden verheuen/ neder ende slecht. Haer incomen is meest ghelijck. Gheenen wijngaert en weten sy/ van appelen hebben sy ouervloedt.

[illegible]rkiesinghe [illegible] Coninck [illegible]den Thra- [illegible]s.

Den edeldom oft de gheboorte en maeckt by henlieden gheenen Coninck/ maer des volcks verkiesinghe ende stemme. Dat volck verkiest ghemeynlick eenen eerbaren by henlieden/ naemachtighen/ eerlicken/ rechtveerdighen / doch bedaechden deghelicken man/ nochtans die gheen kinderen en heeft/ op dat het Rijck niet erffelijck en worde. Ende waert dat hy int Regiment zijnde/ een kint creghe/ soo worde hy terstont afgheset. Voort oft alwel den Coninck een wtghenomen lief hebber der gerechticheyt is/ so en willen sy nochtans niet / dat hem alleen yet betame te doene. Sy stellen hem noch 40. Raden oft Regenten tzijnder side/ door welcke en met welcke (op dat hy in halsgherichten niet alleen en oordeele/ en dat niemandt wt erghens eenighe gheneghentheyt vercort en worde) hy alle dinck bekennen ende oordeelen moet. Ende soo den Coninck wt den wech trede met eenen doot val / soo worde hy euenwel ter doot veroordeelt / nochtans en slaet niemandt hant aen hem / maer alle dinghen worden hem ontseyt / verboden / ende opghesloten / soo dat hy alsoo van hongher steruen moet.

De edelen begrauen sy alsoo : Sy houden de Lijcken onbegrauen drie daghen op / slaen op den derden dach alderley vee/ eten/ ende zijn vrolick/ daer mede verblijden sy haer metten verstoruenen / dat hy wter ellende int eewich leuen verscheyden is. Naemaels verbranden sy den dooden / ende bedecken oft begrauen naemaels de asschen met aerde. Daer na beghinnen sy alle tijtcortinghe/ ende recht als een tornoyinghe oft scharmutsinghe int velt. Sommighe treden in eenen bysonderen camp / ende oeffenen also Ridderschap met malcanderen / ter eeren des verstoruen Ridders.

Haer toerustinghe inden crijch beschrijft Herodotus / niet wel te verduytschen / dewijle wy deser cleederen ende wapenen gheene by ons en hebben/ daerom oock gheen Duytsch daer toe en hebben. Nochtans zijn sy metten hantbogen bouen maten wel gheoeffent / dapper goede schutters/ daer toe een verweghen herte/ dat voor aen derf gaen/ ende alle dinck waghen.

Sy hebben mette Scithis een sprake. Thrax/ heet opt Griecks / wilde / rauwe / waer af dese wilde volcken/ Thraces heeten/ ende wy mogelick dat Duytsch daer af ghenomen hebben: Hy biedt hem een Thratz/ Throtz hem/ etc.

De Massagete/ Sarmathe/ Scithe ende veel ander volcken ligghen daer aen / sommighe segghen / dat dese volcken ende landen in Thracia ligghen / als Barth. Angl. Isido. lib. 14. Nu is dit lant altemael den Turckschen Keyser onderworpen / ende metten Machometschen heefdeeghe ghesuert. Daerom zijnder oock enckel ander zeden ende ghebruycken daer in. Plinius en Strabo segghen/ dat den Berch Hemus dit lant midden van malcanderen snijt/ ende dat de volcken Dardani Tribulli/ Misi/ in Thracia woonen. Soo hebben de Tribule in die velden ghewoont / daer nu de Ratzen oft Sicuen woonen. Maer de Mise verstrecken hen nae de Tribulis/ tot aen de Euxinische Zee. Volcken Tracie.

¶ Vander gheleghentheyt Lydia.

Lydia een landtschap van cleyn Asia in Europa / tusschen Caria ende Phrigia ligghende / welcke velden de gouddraghende Riuieren Pactolus ende Hermus door vlieten. In deser landtschap ligghen de steden / Ephesus / Colophon/ Clazomene/ ende Pherea. Sommige heeten dit lant Moream/ sommighe Meoniam. Dit landt en mocht gheen twee ghebroeders / Lydum ende Cyrenium/ tot Coninghen ghelijden/ daerom wort Cyrenus wtghedreuen: Die troc in een landtschap Gallie / ende noemde dat bewoonde lant nae hem/ Cyreneam: Maer Lydus zijn landt Lydiam. Dat Rijck is vanden Persen voortijts hart verwoest ende omme ghekeert / ten laetsten onder des Turcx ghewelt gecomen/ Anno duysent ende tsestich. Lydia/ Morea/ Meonia.

¶ Van Lycia oft Lycaonia de rechte Turckye.

Lycia / Caria / Pamphilia / Mitilene ende Phrygia / enckel Prouincien Europe / in het cleynste Asia/ palen aen malcanderen. Nu is Lycia de rechte Turckye ende haer vaderlicke Erf-landt / daer sy voortijts alleen Heeren ouer gheweest hebben. Dese hebben alsoo rontsom haer ghegrepen/ datmen gheen grooter rijck ende heerschappye (moghelick Priester Jans in India wtghenomen) nu ter tijdt onder den Hemel en weet. Dat is dat cleyn Hornken/ waer Lycia/ Turckye. Den Turck dat Hornken daer Dan. 7. af vertelt.

af Daniel ſeyt int ſeuenſte Capittel / dat alſo wt Godes verſchꝛickinghe ghewaſſen / ende in coꝛter tijdt vooꝛtghedꝛonghen heeft / die dan tghene dat niet ende cleyn is / ghemeynlijck vooꝛt helpt / op dattet wat ſy / ende alſt hem dies aenneemt / dat hijt wederomme t'onder ſtoote ende te niete maecke / alſoo het met dat Turckſche Rijck oock gheſchieden ſal ende moet. Nu / de vooꝛnaemſte ſteden Licie zijn / Lyſtra ende Derbe / van welcke Paulus vooꝛ Pamphiliam henen / nae Roome gheſcheept heeft / ende van daer nae Lyſtram ende Derbe is Paulus met Barnaba van Samo ghevloden / daer ſy Paulum Mercurium / ende Barnabam Iouem noemden / Actorum 14.28. Nu hout den Turckſchen Keyſer tot Conſtantinopelen in Thꝛacia Hof / ende dit Landt is metter tijdt altemael aen hem ghecomen. Lycia heeft vooꝛtijts tſeuentich ſteden gehadt / daer onder Pathera ende Myꝛrhea die Hooftſteden zijn. Soeckt hier nae Arcadiam / bꝛeeder van Lycaonia.

Cilicia.

Cilicia.

CIlicia een vꝛuchtbaer landtſchap van het minſte Aſia / teghen tWeſten aen Lyciam / teghen tZuyden aen de Siculiſche Zee / teghent Ooſten ende Nooꝛden aenden berch Caucaſum ſtootende. De Hooftſtadt deſes lants is Tharſis / van daer is Paulus van gebooꝛte. Van dat ſtedeken Coꝛiſcos / daer veel ende wtnemende goeden Saffraen waſt / van ſmake ende ghedaente opt alder coſtelickſte / daer af Iſidoꝛus libꝛo 15. Daer is oock / ſoo Pomponius Mela ſchꝛijft / dat wonderlick graf oft hol Coꝛich. Dit landt heeft veel Zeeroouers wt-ghegheuen. Daerom heeft het Pompeius Magnus vooꝛtijdts gheheel omghekeert.

Pauli Vaderlant.

Attica.

Attica / oft Actica.

ATtica oft Actica een Pꝛouincie Grecie / woꝛt dickmaels vooꝛ gantſch Greciam genomen / van weghen der vermaerde ſtadt Athenen / van Platone / Demoſthene / ende den Diſcipel Pauli / Dioniſio Areopagita / ende veel ander Philoſophen dooꝛluchtich. Daer af leeſt Plinium / Iſidoꝛum / Saluſtium / Epiphanum / ende andere. Vander ſeluer leeſt Plinium lib. 4. Capite 7.

Ionia.

Ionia.

IOnia een Rijck der Griecken in Aſia / ten eynde van het cleynſte Aſia tuſſchen Cariam ende Eoliam gheleghen / woꝛt nu Turckije genaemt. Daer in ligghen de vermaerde ſteden / Epheſus / Miletus / Pꝛetia Biantis Vaderlandt / ẽ Clazomena / Pythagoꝛe ghebooꝛte huys. Somtijts woꝛt gantſch Grecia oft Griecken lant Ionia ghenoemt / per Synechdochen.

Caria.

Caria heeft deerſte lantſknochten gehadt.

CAria een landtſchap des minſten Aſie / tuſſchen Lycea ende Ionia gheleghen / daer in (ſoo Plinius libꝛo 7. aenwijſt) eerſt de waerſegghinghe wt dat voghelgheſchꝛey verſiert gewoꝛden is / Ende dit landt heeft vooꝛtijts een ſo rumoerich ſtrijdich volck ghehadt / dat ſy beſolt zijnde / oock vꝛeemde ooꝛloghen voerden ẽ aennamen / dwelc te vooꝛen ende by ander volcken onghewoone was : Want een yegelijck volc crijchde vooꝛ zijn ſake alleen. Dit Lant is vol rijcke machtighe lieden / die vooꝛtijdts den Hertoch van Venedien beſtreden / ẽ haren Hoochmoet te neder ghelept heeft. De edel ſtadt Halicarnaſus / die ſoo veel aenſtoots gheleden heeft / leyt in dit lantſchap / nu heuet den Turckſchen Keyſer in poſſeſſie.

Phꝛygia / Dardania / Troia.

Phꝛigia / Dardania / oft Troia.

PHꝛygia / oft Phꝛigi / een Landt des minſten Aſie / aen Cariam ende Lyciam oft Lycaoniam teghen tZuyden / aen Galliam teghen tNooꝛden / aen Lydiam teghent Ooſten / ende aende Helleſpontiſche zee teghen tWeſten ſtootende. Maer daer zijn twee Phꝛigien / dat grootſte heeft de ſtadt Smirnam / dat cleynſte Troiam / Lycaoniam / oft Lyciam / ſcheydt de Riuiere Hernicis van Phꝛigia. Dit lant is van Dardano / diet met Crijch ouerwonnen heeft / Dardania ghenaemt.

Pamphilia anderſſins Iſauria.

Pamphilia anders Iſauria.

PAmphilia / een Pꝛouincie in het cleynſte Aſia / leyt teghen Gallatiam ouer. De Hooftſtadt daerinne heet Seleucia. Het is in ſomma een Landt aende Zee / tuſſchen Cilicia ende Bithinia gheleghen / ſtootende aen Lyciam ende Cariam.

Bithinia / vooꝛmaels Bericia ghenaemt.

Bithinia / Bericia / Migdonia.

BIthinia die Pꝛouincie leydt in het cleynſte Aſia / ſommighe meynen / het ſy dat grootſte Phꝛigia. De Hooftſtadt daerin Nicomedia ghenaemt / daer Hannibal den Voꝛſt tot Carthago vloot / ende met fenijn zijn leuen eynde. Eerſt heeft dit landt Miramundia / namaels Bericia oft Bebꝛicia / ten laetſten Bithinia gheheeten. Dit ſtoot oock aen Troiam. Dit Bithinia is oock / Migdonia oft Magna Phrigia ghenaemt. Deſe landen vooꝛtijdts van Sinte Paulus gelooue / eertijdts Grieckſche Chꝛiſtenen / zijn altemael den Turck onderwoꝛpen / ẽ van Machomets ghelooue.

Gallatia.

Gallatia.

DE Galli vooꝛtijdts vanden Coninck te Bithinia om hulpe aenghercepen / hebben dit landt Gallatiam vercreghen / ende metten Coninck ghedeylt / daer af Gallatiam ghenoemt / daer eerſt de vermengde Galli met de Grecis / Gallogreci ghenaemt ghewoꝛden zijn. Dit wijdt ende vꝛuchtbaer landt begrijpt een goet deel lants in hem / van datmen nu Ruſſen oft Ruteniam noemt. Van deſer zeden ſiet daer bouen. Tot deſe volcken in Ruſſen / Galaten ghenaemt / heeft Paulus zijn Epiſtel gheſonden.

Arcadia / anders Sicionia ghenaemt / oft Pelaſges.

Arcadia.

ARcadia is een deel Achaie / anderſſins Pelaſges oft Sycionia ghenaemt / waerin ſoo groote Ezels waſſen / als nerghens elders. Daer af by de gheleerden een Spꝛeeckwooꝛt is : Den Tyꝛan Coninck Lycaon tot Arcadia / om zijns quaets Regiments wille van het Rijck verdꝛeuen / weeck met zijnen aenhanck in een Wout / om hem van den roof te gheneeren. Waerby de Poeten dichten / dat Lycaon in eenen Wolf is verandert ghewoꝛden. Deſen woudighen hoeck in Peloponeſo / heeft hy nae hem Lycaoniam ghenaemt. Daer zijn oock ander Lycaones in het cleynſte Aſia gheleghen : wtnemende goede Schutters. Daer af Ptolomeus libꝛo 5.

Meſſania / Laconia / Sycionia / landen Achaie.

Meſſania ende Sycionia.

DIt zijn landen ende Pꝛouincien Achaie in het cleynſte Aſia. Meſania / heeft achthien Berghen / daer inne Meſſene de Hooftſtadt is. Sycion / een Hooftſtadt Sycione / die

cione / die in Arcadia leyt ende begrepen wordt. Dit landt is rijck van olie/ en heeft witte Meerlaers/ Isidorus lib. 14. Daer is oock een Eylant inder zee/ teghen ouer Epidauro/ also ghenaemt. In Laconia hebben sy een sonderlinghe corte Griecksche sprake ghehadt. Somtijdts wordt Sycion voor Arcadia ghenomen.

¶ Troiade oft Troia.

roiade of roia.

TRoiade een gheleghentheydt Phrigie / ende dickwils wort deen voor dander genomen/ daerom dat Troia aen Phrigiam stoot / oft als sommighe willen/ daerin leyt: Waerby de Troiani Priges worden ghenaemt. Sero sapiunt Phriges. Item Phrigia is/ soo ghesepdt is/ Dardania. Ten laetsten Troia / vande Hooftstadt daerin gheleghen/ also genaemt / ende stoot aenden Safferaenrijcken berch Timolus.

Troia/ seyt Liuius lib. 7. vanden Macedonischen crijch af/ en is gheen stadt meer / maer een landtschap des cleynsten Asie / daer in Ilion de stadt gheleghen is / diemen somtijdts Troiam noemt/ dat lant voor de stadt. Dit heeft de schoonste stadt onder der Sonnen gheweest/ ende nu en canmen gheenen voetstap oft aenwijsinghe meer vinden/ noch weten waer sy ghestaen heeft. Also en is geensims inder hoochte der Wereldt te hopen. Virgilius: Et campus vbi Troia fuit.

¶ Aeolia tweerley.

olia twee ley.

AEolis oft Aeolia/ een Prouintie Grecie in Asia/ tusschen Ionia ende Troiade gheleghen/ voortijdts van Griecksscher sprake ende ghelooue / nu Sarraceensch. Sommighe heetent een Eylandt ende wooninghe der Griecken. Ten anderen is Aeolia een landtschap van seuen Eylanden in Silicia/ anderssins Vulcanie genaemt (soo Solinus wil) voormaels Ephestie gheheeten. Dese Eylanden ligghen inde Siculische Zee/ byden berch Athna. De namen der seuen Eylanden zijn: Lippare/ Hiera / Strongile/ Didime/ Eriphisa/ Phenicusa/ Prochita. In Hiera leyt den vyerspouwenden Berch Aethna/ wt welcks roock de Inwoonders afnemen/ hoe t weren ende wapen sal. Waer by den Coninck van dit Eylandt Eolus / voortijdts een Godt der Winden ghelooft ghewordden is. Hæc Varro & Isidorus lib. 15. Van Aetolia ende Locris/ leest Plin. lib. 4. cap. 2. ende. 3.

hna een ... ra.

¶ Misia/ anders Bulgaria oft Bosna.

sia/ an s Bulga oft Bos

MIsia/ een Prouincie Phrigie in Asia/ aen Hellespontum stootende / oft alsoo dander willen/ een landtschap Thracie tegent Oosten/ wort heden Bulgaria ghenaemt / Bulgarei.

Maer Missia met twee ss gheschreuen / leydt aende Donauwe/ tusschen Thracia ende Dacia. Die hebben onse Ouderen de cooren-putten oft schueren Cereris ghenaemt / van weghen des coorns ouervloedichepdt. Dese Prouintie wort oock Bossina / oft dat Coninckrijck Bosna nu ghenaemt: Het heeft veel machtighe volcken en steden/ rijck van Metael ende cooren: Aldaer is Keyser Sigismundus by Nicapolis vanden Turck ouerwonnen / ende een groote vergaderinghe der Christenen verslaghen ghewordden/ Anno 1469. Plini. libr. 3. capite 26. noemt dese Prouintie Mesiam.

¶ Sclauia tweerley.

clauia eerley.

SClauia is een deel Misie / wordt somtijdts voor Dalmatiam ghenomen / ende heeft veel volcken ende landen in hem / als Polen / Bemen / Russen / Kernten / Wandalos/ Metanos. Dese worden al Sclaui ghenaemt/ ende met desen naeme begrepen / in zeden / spraken / ende in veel ander dinghen malcanderen niet ongheliick / alsoo dat sy malcanderen verstaen maer inden ghelooue ongheliick: Sommighe zijn Heydenen/ sommige Griecsche/ sommige Roomsche Christenen/ sommighe Machometanen. Alle dese Landen zijn van een vruchtbaer Aertrijck / van honich/ wijn/ cooren/ vee/ ende weyde.

Sclauonia is tweerley / dat grootste houdt in hem Kernten / Saruiam/ Dalmaciam/ ende veel ander Natien. Dit volck is roofgierich/ en een wildt wout volck / voornamelick die aende zee woonden. Dat cleynste Sclauonia reyckt vande eynden Saxonie / tot aende Prutenos/ Wandalos/ ende Bemen. Dit is een coorn ende vruchtrijck landt/ woudich / rijck van weyde en vee/ vol honichs ende melck. Een sterck volck woont daer in/ den Ackerbou begheuen / en geeft seer goede visschers/ een vriendelijck/ vredelijck/ Godtvreesende volck teghen Godt ende den naesten. Dese hebben veel aenstoots met de Turcken/ ende veel met hem gheleden / ende nu Anno vijfthien hondert ende dertich/ haer eyghen legatie / op den Rijcksdach tot Augsborch ghehadt/ ende de Keyserlijcke Majesteyt om hulpe aengeroepen; Soeckt hier na Dalmaciam.

¶ Bessarabia.

BEssarabia laet Bulgariam ende Thraciam teghen tZuyden ligghen / ende heeft teghen tWesten de groote Walachije Transalpinam. Dit heeft den Turck ghewonnen/ Anno veerthien hondert ende vierentachtentich. Van de Seuenborghers heeft den Turck den Weyoda verdreuen/ Anno vijfthien hondert ende eenentwintich/ Wederom inghheset/ 1522. Bessarabia.

¶ Van Peloponeso of Morea/ met haer begrijp ende inhout.

DEse Prouincie Europe/ vandē onsen Morea ghenaemt / een vast Slot des gheheelen Griecken lants / want alle gheleghentheyt deser vrijer vermaerder plaetse/ tsamen oock de machtichept des volcx: aenwijst een Vorstendom ouer al metter Zee omringht/ met welbewaerde voorweeren en bolwercken bewaert/ die eenen eenighen onverwinnelijcken muer van deen zee tot dander omtuynt/ vijf duysent schreden alleen breedt / ende met alderley goede dinghen wel bewaert ende beuesticht/ so datter niet vasters ghezijn en can. In Peloponeso zijn vruchtbaer velden/ berghen/ ende Ackers/ met alderley vruchten bevrucht / wat de mensche vande spijse en cleedinghe slechs begeeren mach. Daer in leyt de vermaerde stadt Corinthus/ Micene/ Modon / ende vaet de landen / Lycaoniam/ Archadiam/ daer de groote Ezels zijn/ anderssins Pelasgis ghenaemt / endt Sycionia/ Messania/ Achaia/ Laconea/ Argos/ etc. anders Apia/ Pelasgia/ oft Peoncisula ghenaemt. Den Turckschen Keyser heuet hem met tribuyt cijnsbaer ghemaeckt/ ende eerst wt haerder ouergheuinghe / cijns op haer gheslaghen : daer nae so haest als Machometus Constantinoplē creech/ heeft hy oock dese Prouincie zijnen Scepter en ghebiedt toegheworpen / als sy haer den cijns te gheuen weygherden. Wt welcker tyrannije dat landt also verwoest is / datter niet lofweerdichs in en can ghevonden worden: Ende die voortijts vol geleerden was/ is nu vol Turcken/ der welcker sprake oock vanden ouden schijn is afgetreden / de zeden Barbarisch / ende alle dinck verruckt. Peloponesus begrijpt vanden Westen tot inden Oosten 1400. Peertloopen / ende inden omloop 4000.

Morea/ oft Peloponesus.

Archadia een gheleghentheyt in Peloponeso/ daerin Lerna den put is / in welcke Hercules Hydram heeft omghebracht: daer wordt den steen Abeston ghevonden/ die eens aenghesteken zijnde / nemmermeer en mach wtgheblust worden/ soo Solino behaecht. Daer zijn oock witte Meerlen/ die anderssins over al swart zijn. Dit landt heeft den Turck ghewonnen / Anno veerthien hondert ende tsestich. Daer af leest breeder Plinium lib. 4. cap. 5.

Achaia in Europa/ een Provincie Grecie.

Achaia beschreven/ Plin. lib. 4. cap. 5.

Achaia schrijft Ptolomeus / heeft vanden Westen Epyrum/ van het Noorden Macedoniam/ ende een deel der Egeische Zee / teghen het Oosten hem bestreckende tot aen dat hooch gheberchte / teghen tZuyden tot aen de Adriatische Zee. Waert dattet alsoo ware/ als Ptolomeus schrijft/ so begrijpt Achaia/ Atticam/ Boeriam/ Phodicem / Thessaliam / Magnesiam/ Etholiam/ Lycaoniam/ Acarniam/ ende Arcadiam/ waer af de Griecken Achei oft Achiui heeten. Daer af leest Plini. libr. 14. In dese Provincie heeft zijn Predicatie met martelisatie betuycht S. Andreas / den treffelijcken bode ende ghetuyghe der waerheydt. Daer in leyt Micene de stadt/ ende Corinthus de Hooftstadt.

Siciona dat Eylandt in Egeo de Zee / met Olijfboomen overvloedich. Hæc August. de Ciui. lib. 81. Dat Rijck is eerstelijck aende Athenienses/ daer na aende Romeynen/ ten laetsten aende Turcken ghecomen / ende tot op den tijdt Heli heeft dit Rijck onder 25. Coninghen acht hondert tweentsestich jaer gheduert.

Van Epiro de Provincie Europe/ Plini. lib. 4. cap. 1.

Epirus.

Epirus de Provincie Europe / heeft in haer vanden Oosten tot inden Westen / 1300. Peertloopen/ stoot teghen tNoorden aen Macedoniam / ende teghent Oosten aen Achaiam/ tot aende Riviere Acheolum / teghen tWesten aen de Jonische Zee. In dese Provincie schrijft Theopompus hebben voortijdts 24. volcken gheweest/ welcx aertrijck aende Zee ghelucksalich ende vruchtbaer is / ende voortijts hebben daer in veel vaste steden ende sloten gheweest/ maer mits de wederspannichept van dit volck teghen den Romeynen/ soo is dese Provintie gedestrueert / ende als Polibius stelt / tseventich Epirotische steden/ van Paulo Emilio den Keyser totten gronde omghekeert ende wtgheroeyt/ na overwinninghe der Macedoniers / ende des Coninckx Persarum. Wt welcke steden 150. duysent menschen tot eewighe dienstbaerheydt vercocht zijn ghewoorden.

Daer is den waterrijcken berch Tomarus/ met hondert Fonteynen springhende. Ontrent Epiro zijn veel edele Provincien / naemelijck/ Albania / Illiria / Croacia / Histria ende Carnia.

Albania/ een machtighe Provincie Europe.

Albania.

Albania baert withärighe lieden / want het is een coude gheleghentheyt Asie teghen andere. Dit landt heeft soo groote cloecke honden/ dat sy met de wilde Ossen ende Elephanten dorven vechten / ende boven ligghen. Daer af leest Plinius libro 8. Isid. libro 9. Dit volck heeft gheschilderde veelverwighe glasen oogen/ soo dattet snachts beter siet dan sdaechs / het welck Solinus voor een wonder aenwijst. Albania heeft voortijdts een deel ende toebehooringhe Macedonie geweest/ daer in de vermaerde steden Dirrachium ende Apolonia ligghen.

De spraecke van dit volck en is den Griecken noch den Winden bekent. Dit lant heeft teghent Oosten de Zee/ van tWesten Iberiam / een berghich Landtschap/ daer eerst clockse inwoonders gheweest hebben. Dat waren soo eenvoudighe lieden/ dat sy gheen ghelt en kenden / ende over hondert niet en wisten te tellen / maeckten hanteringen onder henselven: En wisten noch van mate / elle/ noch ghewichte / oock des Ackergebous gheheel onwetende/ alleen ter oorloghe toegherust / Sonne ende Mane eerende. Dit Landt heeft groote slanghen/ schorpioenen/ ende doodelijcke spinnecoppen. Strabo seyt/ dat by henlieden sessentwintich spraken gheweest hebben. Dese is eerst den Persen/ namaels den Macedoneren/ daer na den Romeynen ter tijdt Trajani verplicht ghewoorden. Nu is sy den Turck toeghevallen.

Albaniers [...] hebben voo[...] tijts noch ghelt / elle/ mate/ oft ge[...] wicht geha[...]

Illiria/ Windisch lant.

Na de Provincie Albania / comen de Illirissche volcken / teghen den Westen ende Noorden. Dese heeten wy nu Winden/ sommighe worden Bossen / sommighe Dalmaciers / sommighe Histriers / sommighe Croaciers / sommighe Kraniers ghenoemt. De Bossen ligghen achterwaerts teghen Hongheren/ teghen tNoorden. Dandere aen de Zee ghelegen/ reycken tot aende Timavische Fonteynen.

Dese Provintie houdt de Manicheysche ketterije voor Christelijck/ namelijck/ Twee beghinselen aller dinghen / een goet / vanden goeden/ een quaet/ vanden quaeden. Sy en houden niet vande Overheyt der Roomscher Kercke. Sy en bekennen oock niet / dat Christus den Vader ghelijck ende mede selfstandich sy / ende willen nochtans Christenen zijn. Haer Cloosters ligghen in afgheschevden plaetsen / inde eenelijckheden ende wildernissen. Als een wijf cranck wort/ soo is het ghebruyck / dat sy haer tot dese heylighe mannen ghelooven / indien sy wederkeeren/ henlieden te dienen. Soo sy dan ghesontheyt crijghen/ soo vermenghen sy haer met henlieden eenen tijt lanck / als met heylighe lieden/ ende dat met ghehengheniss haerder mannen/ recht als om Godt daer mede te dienen. Dese bevleckinghe en hebben noch wapen noch van connen wtblusschen. De Illiria/ Plinius libr. 3. capite 21.

Illiria is [...] Manicheen[...]

Illiriers [...] gen haer w[...] ut om Go[...] wille byde[...] Monicken[...]

Dalmatia/ Sclavonia. Liburnia/ Crocia.

Dalmatia een Landtschap Europe ontrent dat Windische landt / tusschen Hongheren ende Macedonia gheleghen / die nu Sclavonia wort ghenaemt. Van desen hier boven Liburnia/ ten eynde ende beghinne Dalmacie / welcx landt nu Croacia ghenaemt wort. Het mach ooc een deel Sclavonie zijn. Dit lant heeft strijtbaer roofghierighe lieden. Van Liburnia/ leest Plin. lib. 3. cap. 22.

Dalmacia/ nu Sclavonia.

Liburnia/ n[...] Croacia.

Vande Provincie Histria in Europa.

Histria.

Histria steet aen Italia inden Adriatischen hoeck wtghesweest / ende schier inde ghedaente eens Eylandts / metter Zee omringt. Dit landtschap is steenich ende bergich/ vanden Ouden Albania ghenaemt. Plinius seyt libro 3. capit. 22. dat Histri aen Liburnia hanght. Wt dien schijnet dat de Croaciers aen het Liburnische volck ghecommen zijn. Alsoo zijn nu Histri de Windische. Ende het deel deses Landts daer de Zee aen stoot / is den Venetianen onderworpen / ende zijn van Italiaenscher spraecke / sy connen even-wel meest Windisch.

Windisch. De middel plaetsen heeft dat huys van Oostenrijck in. Aldaer is de stadt S. Viet ghenaemt: Van daer tot Aquileia zijn duysent peertloopen. Dit Landt wort onder de landen Italie getelt / daer in Stridon die stadt leyt, S. Hieronimi Vaderlandt/ nu Strigna ghenaemt. Daer af besiet breeder bescheet / bouen inde beschrijuinghe der landen Italie. Item Plinius libro 3. cap. 19.

Van Krain.

Kraen. De Krainers/ een volck Europe / van Windischer sprake. Nu zijnder tweerley Krain/ dat eene is drooghe ende water-dorstich/ daerin de Histri ende Carsi tusschen Lybach eñ Triest int gheberchte woonen/ tot aende Riuiere Thimauon toe. Dat ander Krain is wel beuochticht met menigherley Riuieren / ende sonderlinghe metter Saw ende Lybach/ van de welcke de Stadt haren Naeme heeft.

Kernten.

Kernten be[...]heuen/met [...]er gheloo[f]/ [...] zeden/ eñ [...]ick. Kernten een vermaerde Prouincie in Europa / Berghich / aen Krain stootende teghen den Oosten ende Noorden aen Stier ghelegen / teghen den Westen ende Zuyden aent Italiaensche gheberchte hen streckende / ende Friaul beroerende: Heeft in haer veel vruchtbaer Dalen ende Berghen / veel Meeren / Beken ende Riuieren / onder de welcke den Truyn de voornaemste is / die door Stier ende Hongheren inde Donauwe vloeyt. Dit landtschap is het Oostenrijcksche Hertoochdom onderdanich.

Alsoo dickwils alsser eenen nieuwen Vorst aengaet / soo hebben de inwoonders van dit Landt een sulcke ghewoonheyt. Niet verre van der stadt leydt S. Viet/ in een Dal op een wijdt/ velt / daer climt eenen Boer / daer toe gheordineert / op eenen Marmarsteen / ter seluer plaetse daer toe opghericht / welcken dit Ampt wt erffelijcke gherechticheydt toebehoort / die heeft opter rechter zijde eenen magheren swarten Osse / ende op de slincke sijde een hooch ribbich misnaeckt Peert: rontsom hem staet dat volck/ ende alle de boerschap. Soo coemt dan den aengaenden Vorst op dander sijde voorts / ende den Eeldom/ wel gheclect ende gheciert / met een Baniere ende wapen des Vorstendoms. Soo loopt den Graue van Gortz tusschen 12. cleyn Banieren voor henen / den anderen Eeldom volcht daer nae. Niemandt en schijnt in dese vergaderinghe onachtbaerder dan den Vorst/ in een grof boerachtich cleet / met eenen vilten hoet ende leersen / eenen Herders staf in zijn handen draghende. Ende als den Boer op den steen sittende / den Vorst ghins voorts comende / siende wort / so roept hy in Windischer sprake: Wie is de gene / die alsoo hoochmoedichlijck ghinder henen pronckt? Soo spreeckt dat omstaende volck: Den Vorst des landts coemt. Soo spreeckt den Boer. Is hy oock een rechtveerdich Richter ende lief hebber des welvaerts ons landts / van vryer eyghenschap / die daer toe bequaem ende eerweerdich is? Is hy oock een belijder ende wtbreyder des Christelijcken gheloofs? Soo roepen sy alle: Ja / hy ist / ende salt worden. Soo vraecht dan den Boer op den steen wederom: Hoe/ ende met wat gherechticheydt sal hy my van desen Stoel beweghen? So spreeckt dan den Graue van Gortz: Men sal v met tsestich penninghen daer af coopen. Dese twee hoofden Vees/ den Osse ende dat Peert sullen dijne zijn: Oock soo sult ghy des Vorsten cleet nemen (meynende dat Boerich / dat den Vorst nu aen hadde) ende dijn huys sal vry ende cijnsbaer zijn. Alsdan geeft den Boer den Vorst eenen saechten kaeckslaech / ende ghebiedt hem een rechtveerdich Richter te zijn. Daermede staet hy op / ende voert het vee met hem wech. Dan climt den Vorst op den steen / met wtghetrocken blooten sweerde/ hem om ende om keerende/ ende den volcke goede ende gelijcke Rechten belouende. Men seyt oock dat den voorghemelden Boer op den steen cout water toegheHbracht wordt / ende dat hy dat wt eenen vilten hoet drinckt/ recht als oft hy tghebruyck ende den wellust des wijns verachte: Daermede den Vorst te verstaen gheuende/ de nuchterheyt zijns Hofs/ dat hy om te regeren ende oordeelen nuchter zijn wille. Daer nae treckt den Vorst in S. Peters Kercke aldaer / ende nae volbringhinge der Misse / treckt hy de Boeren cleederen wt/ ende nae heerlijcker Maeltijdt / met zijnen Eeldom ende Ridderschap ghehouden / pleecht hy wederom met zijn Hofghesin welgeciert int velt te rijden / ende aldaer hem op eenen Richtstoel settende (den versoeckenden) recht toe te staen / eñ Leenen te Leenen.

Ceremonie de verkie[sin]ghe eens [V]orsts in [K]ernten.

Dat zijn de Ceremonien tot eens Vorsten verkiesinghe ende insettinghe in Kernten. Dese vryheyt is van Igno haren Landtsvorst aende Boeren ghecomen/ alsoo/ om dat sy het gheloone Christi langhe tijdt voor den Eeldom hebben aenghenomen / ende den Eeldom eerst ter tijt Caroli Magni.

Anno seuen hondert ende tseghentich/ ter tijt Caroli den Grooten / heeft Igno den Hertooch des lants / het Landtschap ende den inwoonderen een groote maeltijdt bereydt / ende heeft dat Boersvolck/ (het welck hy naest hem sitten liet) Gulden ende silueren vaten ende schalen laten voorsetten / ende den verre van hem ghesetten Eeldom/ aerde drinckvaten voor te setten beuolen. Bevraecht zijnde / wat hy daermede meynde/ antwoorde hy: Dat die niet alsoo reyn en waren / die in costelijcke steden ende Palleysen woonden / als die opde Heyde in ootmoedighe huyskens. Dese mijn maeltijt (seyde hy) is gheordineert naden Eeldom ende reynicheydt der sielen. Want den Eeldom en was niet gedoopt/ maer den ghemeynen man int landt. Daer by is de eere der insettinghe eens Vorsts/ den Boeren toegheeyghent ghewordden / ende van Igno dese vryheyt verleent. Vreemde Historie van eens Hertoch wt Kernten.

In dit lant is in eender stadt Claghenvoort/ teghen de Dieuen die alleen in archwaen eender dieste besaemt zijn / een seer scherp ende dapper Recht ofte ghewoonheyt: Want als yemande in archwaen eenigher dieuerye valt / soo wort hy terstont ghevanghen / ter doodt veroordeelt/ ende ghehanghen. Naemaels vraghen sy eerst ouer drye daghen na de saecke/ of hy daer af schuldich oft onschuldich ghewееst sy. Is den archwaen niet los ghelaten/ soo laetmen hem hanghen/ maer beuindet hem / dat den ghehanghen onrecht gheschiet is / soo nemen sy dat lichaem wederom vander galghen / ende houden der sielen een openbaer beganckenisse ofte Wtvaert. Hart Recht tegē de dieuē tot Claghenvoort in Kernten.

Ter tijdt Keyser Fredericks de derde / was Vlrick een Graue van Gortz in desen Lande/ die hadde zijn ghemeynschap meer metten Herders dan mette Edelen / speelde alsoo out zijnde mette kinderen op het ijs / ende zijn wooninghe was veel byde ghemeyne vrouwen / seer selden nam hy de spijse te Houe. Hy ghinck alleen tot den Cock / ende adt een soppe metter haest inde keucken. Hy droech snoode ende vuyle cleederen / soo dat hem somtijdts den boesem blickte. Oock soo waren hem zijn ooghen altijdt vocht. Eens wiert hem Keyser Frederick aensiende/ die sprack spotwijse tot zijnen Raedt: Coemt

hier/ aenschout den Vorst/ die hem herwaerts tot ons haest/ hebt ghy opt eenen reynderen ofte fraeperen Vorst ghesien? Zijn wijf een Hongherinne bracht hem ten laetsten inde gevanckenisse/ de welcke/ als hy van Grave Vlrick van Cili verlost wiert/ ende zijn wijf van hem jaechde/ onlancx daer nae sterf. Hy liet welgheschickte sonen achter/ zijn manieren leyden hem sommighe qualick wt/ ende meynden hy ware van sinnen verstroyt/ sommighe schreven zijn gheestelijckheyt ende vroomheyt toe.

Stier/ een gheleghentheyt Duytslandts.

Stiermarck/ anders ins Valeria ghenaemt beschreven.

STier/ voortijdts Valeria ghenaemt/ stoot teghen het Oosten aen Vngheren/ van t'Noorden Oostenrijck/ ende teghen twesten ende Zuyden/ Krain ende Kernten aensiende. Dese Provincie is berghich/ alleen teghent Oosten een cleyne pleyne hebbende. Trawn ende Mur die vermaerde twee Rivieren bevochtighen dit Landt. Over ghene zijde der Trawn/ is dat volck Duytsch/ van dese zijde Windisch. Behoort nu totten volcke Oostenrijck. Een stedeken daer in heet Cili. Veel aenwijsinghen van oude dinghen schijnen in dit landeken/ oock Marmor ende namen op de graven/ ende graefsteenen der Roomscher Vorsten. Dat volck deses Lants heeft ghemeynlijck (ick en weet niet oft wt aert des landts/ lochts oft waters is) altemael croppen/ de welcke de vrouwen menichmael als sy kinderen suyghen/ over de schouderen slaen/ soomen seyt. De wijse is oock in Bintzgaw veel ghemeynder/ de mannen hinderet aende sprake/ de welcke quaet duytsch is/ behalven de Crawni/ die spreken Windisch.

Croppige kelen in Stiermarck/ gelijc inde Eisch ende Bintzgaw.

Ter tijdt Keyser Fredericks de derde/ doode de Grave in desen lande zijn eyghen wijf/ een Gravinne van Croatien/ met zijn eyghen handt van weghen eens toewijfs oft byslaepster/ tot de welcke hy alsoo ontsteken/ ontsinnighe liefde droech/ soo verdronck zijn vader tot wrake de byslaepsterse. Doe nam den Sone de vrouwen van haer mannen/ ruckte de maechden ten Hove/ vinck dat landtsvolck tot dienstbaerheyt/ verdestrueerde de Godshuysen/ vergaderde tot hem de munt-verbalschers/ quaetdoenders/ waerseggers ende swarte Constenaers. Ten laetsten trock hy in een Gulden jaer om ghenade na Roome/ ende quam effen metten selven Schalck die hy wtghedraghen hadde/ wederom. Ghevraecht zijnde wat hem dat Bevaren nuttede/ ende waer toe hy na Roome ghegetrocken was/ als hy hem niet en beterde. Doen sprack hy: Mijn Schoenmaecker maeckt nae den wedervaert van Roome effen alsoo wel leersen als te voren. Hy sterf onsalichlijck/ ende liet achter eenen sone/ in allen dinghen den Vader ghelijck/ die wiert verslaghen.

Grave in Stiermarck een Tyran.

Alsoo quam naemaels Kernten aen Keyser Frederick den derden: die heymelick (als vierentwintich Erfghenamen des landts om dat Erfdeel rechteden) inde stadt Cili inghelaten wert/ van des Graven Riddermeester/ die nam vanden Keyser ghelt/ viel vander Gravinnen af/ ende overgaf de stadt den Keyser. Terstont creech hy daer af berou/ ende wilde quaet met quaet bedecken/ ende den Keyser tot Cili met weynich volcks wesende/ beringhelen/ liet by nachte acht hondert Ruyters in/ die souden den Keyser overvallen/ vanghen/ ende wederom wt drijven: Maer ten wilde niet wesen/ den Keyser was teghen zijne ghewoonheydt effen desen nacht int opperste slot om te slapen gheraeckt/ ende doen sy hem sochten/ doen en wiert hy niet betrapt noch ghevonden/ alsoo ghinck den aenslach mis/ ende den oproer wiert te vergheefs. Maer vele wt het Hofghesin wierden int stedeken ghevanghen/ sommighe ghedoot. In dese Provincie siedtmen veel souts/ datmen van daer voert. Oock is hy ryck van ijser/ coper/ ende silvergraven.

Stietmarck aē Keys. Frederick de iij. ghecomen.

Van de Eylanden Europe.

PLinius libro 3. capite 12. beschrijft een lanck capit. van veel Eylanden Europe/ die daer ligghen in Grecia/ Tracia/ als dat Eylandt Creta/ Euboea/ Ciclades/ Sporades/ Meotis/ Hellespontus/ Meotides/ Dacie/ Sarmatie/ Scythie. Item/ vande Eylanden Ponti/ lib. 4. cap. 13. Voorts vande Eylanden inde Gallische Zee/ lib. 4. cap. 15.

Ciclades zijn Eylanden Grecie/ in Hellesponto tusschen de Zee Egeo ende Maleo ghelegen/ ende mette Indische Zee ombanghen/ der welcker int getal 54. zijn/ onder welcke Rhodis deerste ende de beste is. Item Delos/ anders Orthigia ghenaemt. Daer af elders/ altemael nu den Turck verplicht.

Ciclades 54. Eylandē deses naems.

Icaria is oock een van dese Eylanden/ van Icaro/ die daer vlieghen wilde/ ende inde Zee viel/ alsoo ghenaemt/ die haer oock met desen zijnen val den name ghegheven heeft. Daer is oock dat ronde Eylandt Melos/ met veel goeden vervult/ ende andere.

Taurica.

PTolomeus libro 3. schrijft/ Taurica sy een landtschap Europe/ welcx eynden zijn: Istmus/ de Meotissche put/ ende de Zee Pontus. De Steden daer inne zijn/ Eupatoria/ Theodosia/ ende nu Capha/ der Genevoysers wooninghe.

Tauricus.

Van tweerley Scythia/ oft Sarmatia.

SArmatia in Europa/ heeft van het Noorden (als Ptol. lib. 3. schrijft) de Oceanische Zee/ van het Westen Germaniam/ dat meynen sommighe te wesen Polen/ Littaw/ Pruyssen ende Russen/ tot aende Tartarije/ daer hem Europa eyndt/ ende Asia beghint.

Alsoo is de groote Tartarije een beghin Asie/ ende dat ander Asianische Sarmatia.

De inwoonders van dese Provincie en hebben gheen sekere herberghe/ ende en houden haer niet in steden: maer als Crijchslieden/ in Tenten/ waer sy die heven slaen/ der vrijheydt begheerende/ ende onbandich/ ende soo grouwelijck/ dat de wijven mette mannen eenen Crijch aen nemen dorven. Naemaels zijn in dese Provintie oock steden ghebouwt ghewordden/ namelijck/ Olbia/ Naubarum/ ende Tampraca.

Maer Sarmatia Asiana/ in Asia gheleghen/ soo Ptolomeus libro 5. seydt teghen t'Noorden/ een ghenoechsaem onbekent Aerdtrijck/ stoot teghen twesten aen dat voornoemde Sarmatia in Europa/ naemelijck/ tot aende nabueren ende aenstooters Polonie. De Scithis vide Plinium libro septimo, capite Secundo. Item/ vande volcken Scytharum/ libro sexto, capite decimoseptimo.

Scithia.

SCythia is een groot Barbarisch Landt/ teghens het Oosten/ van India door Asiam/ tot in Germaniam Europe reyckende. Dit Barbarisch volck en heeft noyt niemandt in oorloghen ghewecken. Dartum den

Coninck

Coninck Persarum schandelijck inde vlucht geslaghen. Cyrum gedoot. Siphorzoniam den Hertoch Alexandri Magni wtgheroept. Vesopni den Egyptschen Coninck met al zijn heyr veriaecht. Asiam driemael veroorloocht / ende hem veel iaren chijnsbaer ghemaect.

Dit Barbarisch grof onedel volck / dat niet rechts noch oprechts en soeckt noch en doet / eert de Slanghen ende Afgoden / met veel lusten versoncken. Nv zijnder tweerley Scithia / deen in het Oosten / aen deen zijde met de Zee beslaghen / ter ander zijde met de Berghen Ripheis: te rugghe met Asia.

Dit Lant meynen sommighe / dattet de groote Tartarie sy / ende van daer teghen het Oosten / stracks tot aen Indiam / ende vaet in hem seuenthien Landen. Syen hebben gheen wtmarckinghe der Landen / en bouwen gheen Velt / hebben oock gheene huysinghe / maer eensdeels veel vees / daer mede sy int landt herwaerts ende derwaerts reysen / altijts weydende / ende snachts daer dit vee rust / een hutte opslaende / haer wijf ende kinderen / huys ende hoff / hare haue ende goet mede voerende / met de vellen ende leyzen des vees haer ende haere kinderen becleedende / daer mede sy Swintertijts bedeckt / voor vorst ende coude / als in eender stouen / henlieden moghen onthouden. Gheen dinck en is by henlieden grooter dan Dieste / Gout ende Siluer versmaden sy / maer gheneeren hen met melck ende honich.

Maer Scythia int Noorden / die de Riuiere Tanais af-deylt: Alsoo dat hem een deel in Europa / daer wy nv af spreken / aen Thraciam eyndet. Deser Prouincien zijn na sommigher meyninghe / Polen / Littaw / Pruyssen / ende Russen: Maer so Solinus ende Pomponius willen / een ander landt / ouermits de Griffoenen ende ander wilde Dieren onbewoont / bysonder de Goudt-lief-hebbende Griffoenen / die beminnen wonderlijck dat wtghegrauen gout / bewarent neerstich / ende den ghenen diet ghewordden soude / zijn sy bitter doot-vyanden. Waer by oock de Griffoenen / welcx voorste deel een wonderlijck groot Voghel / ende dat achterste deel eenen Leeuwe te wesen ghesept wort / hoeders ende bewaerders des Gouts in Arabia ghenaemt werden. Daer vintmen oock veel wonder dieren.

Alani. Amazones. In Scythia zijn oock dese hier na beschreuen Landen / Alania / Amazonia / daer niet dan vrouwen in en zijn / die altijts Oorloghe voeren / ende gheen knechten en laten op comen. Tsiaers vermenghen sy haer eens altemael / tot dat sy ontfanghen / daer nae iaghen sy de bestelde mannen wederom van haer. Is de gheboorte een meysken / soo bringen zijt op / ist een knechtken / so ontlijuen zijt / oft seyndent haer vaderen / so wy daer bouen ghehoort hebben.

Boristhenes. Item Boristhenes / die aen de Riuiere Boristhe woonen / die goede groote Visschen / van goeden smaecke ende die sonder ghebeente zijn / gheeft.

Essidones. Essidones hebben dat ghebruyck (soo Pomponius lib. 2. schrijft) dat sy der ouderen doot met blijden ghesanghe begaen / ende met dat huysgesin den dooden slachten / ende den dooden voor Wildt-braet in stucken houwen / een vrolijcke maeltijt hebbende. Maer de Herssen-schalen beslaen sy in Gout / ghebruyckense voor drinckvaten / ende dat en is niet den cleynsten Godsdienst by henlieden / ende dit doet de sone den vader / de vader den sone.

Hyperborei. Hiperborei / deser volcken Aertrijck is vruchtbaer / dit zijn seer rechtveerdighe inwoonders / van lanck ende salich leuen / verre bouen alle andere menschen altijdt vrolijck / sy en weten van gheenen crijch / woonen in wouden en Bosschen / ende als hen een verdriet des leuens wt ouderdom ende lanck leuen aencoemt / so setten sy vrolijck eenen Crans op / ende storten haer erghens van eender Rootse met vreuchden / op hope van een beter leuen / inder Zee. Desen wtganck des leuens is seer eerlijck by henlieden. Godt herten sy Apollinem / den welcken sy met Harpen spelen / dwelck sy ghemeynlijck altemael connen / in zijnen Tempel loff singhen / ende hebben een eyghen sprake.

Larodij. Larodij hebben hier voortijdts / als Herodotus libro quarto schrijft / oock in Scythia Asiana gheweest.

Massagete. Massagete loopen dwalende door de Wildernissen / drincken haerder Peerden bloet / met dat melck haers vees / de Sonne die achten sy voor Godt. Die met ouderdom beladen zijn / worden in stucken ghehouwen / en met zode oft schapen vleesch ghegheten / maer die erghens van eenighe cranckheydt van selfs steruen / die worpen sy de wilde Dieren voor.

Neuri. Neuri / worden Tsomertijts in Wolven verandert.

Nomades. Nomades / oock in Scythia Europe / volghen oock dat Vee nae / ende daert henen gaet / daer woonen sy / ende soo langhe setten sy daer haren stoel / tot dat het vee voorts treckt op een ander plaetse / alsdan zijn sy als de Zygeiners mede op.

Satrathe. Satrathe / die verdoemen doorgaens het ghebruyck des Siluers ende Gouts / ende onthouden haer eewich van alle ghiericheyt / soo Solinus schrijft.

Sauromate. Sauromate ofte Sarmathe / en hebben niet dan Rieten / ende vreemde / wilde / ende soo groue lieden / dat sy niet en weten wat vrede ofte onvrede is.

Scythotauri. Scythothauri / waer sy eenen vreemden aencomen / dien offeren sy haer Goden voor eenen slachtoffer / Gode welbehagende.

Thissagete. Thissagete de laetste volcken in Scythia ouer de Sarmates leuen alleen van het ghejacht.

¶ Vande Scythis / en dit volcx goede ende grouwelijcke zeden.

Scythia / en der hets menigherley plaetse ende gelegentheyts Scythe zijn eerst een cleyn onachtsaem volck gheweest / ende door haer gheschicktheydt tot der oorlogen / haest in een sulck rijck ghewassen / dat sy onouerwinnelijck werden gheacht. Darium den Coninck Persarum / hebben sy met schandelicker vlucht wt den Lande gheslaghen. Cyrum met alle zijnen heyrlegher hebben sy ghedoot. Den Hertooch Alexandri Magni hebben sy te niete ghebrocht / vande wapenen der Romeynen hebben sy ghehoort / maer niet beuonden noch eruaren / een sterck verschrickelijck volck. Isidorus libro decimoquarto schrijft / dat Scythia in Asia beghint / ende door Europam tot in Germaniam reyckt. Dat opper Scythia leyt in Asia / ende dat neder Scythia in Europa / welcx beghin is Alania / daer na dat Meer Meotides / daer nae Gothia / Dacia ende Rhecia / ten laetsten Germania / dies de Swauen een groot deel in hebben ende besitten. *Germania / Hircania / Alania / Gothia / Rhecia / Dacia / landen Scythie.*

Alsoo heeft Scythia veel Landen in hem / der welcker sommighe Rijck / sommighe volck-loos wt veelheyt der Griffoenen / sommighe vol edel ghesteente / voornamelijck Smaragden en Cristallijnen zijn.

Op veel plaetsen zijn Linces / Tygherdieren / Leeuwen ende Beyren / sonderlinghe in Hircania. Dewijle nv dit groff volck soo verre van malcanderen is / soo heeft het oock menigherley ghebruyck / ghelooue / ende Policye. Sommighe en hebben noch huys / noch eenighe blijuende plaetse / sy en bouwen oock niet / maer volgen het Vee door de Wildernissen / Berghen / ende

Walen / voeren wijf en kint op haer iockdieren achterna. Hebben gheen Wet / maer doen selue ghewillich / wat recht ende billick is / wt leydinghe der natuere. De dieste haten sy voor alle sonden / soo gheheelijck / dat sy haer vee niet op en sluyten / noch met sloten / tuynen noch mueren en bewaren. Sy en hebben noch gout noch siluer / en weten dit oock niet te ghebruycken. Melc ende honich is haer spijse. Teghen de conde bewaren sy haer met alderley wilde vellen. Het ghebruyck van lijnen oft wullen laken / is by henlieden onbekent. Dit ghebruyck heeft byden Scythis ghemeyn gheweest / maer ghelijck sy met landen onderscheyden zijn / also oock met het leuen / Religie: Ende een yeghelijck deel heeft schier zijn eyghen zeden. Den meestendeel is een wreet / onbandich / bloetdorstich volck / dwelck hem verblijt int bloet verghieten.

Dieste een groote sonde ypde Scythis.

Den eersten man die een Scytha vermoort / diens bloet drinckt hy / ende soo veel als hyder ontlijft / der seluer hoofden bringt hy den Coninck. Want alsoo wordt hy des roofs deelachtich / andersins niet / soo hy dat hooft niet tot een waerteecken inden buet bringt. Sy villen de huyt rondtsom de ooren af / ende treckense alsdan ouer thooft. Die veel van dese huyden heeft / ende zijn peert oueral voor een peerts ghesmijde daer mede verciert / die wort by henlieden als een vroom Ridder hooch gheacht.

Vele zijnder oock / die de menschen villen ende wt trecken / ende haer huyt voor eenen mantel ghebruycken: sonderlinghe alst eenen grooten vyant gheweest heeft. Sommighe trecken den verslaghen / de huyt ouer de rechte handt af / ende ouertrecken haer kokers daer mede. Sommighe trecken den verslaghen vyandt de huyt gheheel wt / ende treckent alsoo gheheel ouer een houdt / ende voerent alsoo voor Triumphe omme.

Grouwelijcke zeden der Scythen.

Sommighe nemen de herssen schale haerder vyanden / ouertreckense van buyten met leer / van binnen verguldensyse / ende ghebruyckent voor een Drinckvat: gheuen de Gasten daer wt te drincken / ende hanghen daer mede aen / hoe dat dese van haer handen ghedoot ende ouerwonnen sy / dies sy haer groot laten duncken / ende iofs weert.

Eenmael sJaers comen alle Vorsten der Scythen tesamen / ende wie gheen bloet vergoten en heeft / die en derf (als eerloos / ende als eenen onredelijcken Schelm) niet met henlieden drincken / maer moet op een bysonder plaetse sitten / dwelck een groote schande is. Maer dieder vele vermoordt hebben / die drincken wt twee Bekers.

Speeren Vestam / Iouem / Apollinem / Venerem / Martem / Herculem / etc. als Goden: Euenwel en maken sy gheenen van desen Tempelen / Outaren / noch Beelden / dan alleen Marti / den welcken sy wt de geuangenen altijt het achterste oft den Aers offeren.

Grouwelijcke Wet.

Als den Coninck eenen quaetdoender die dat leuen verbeurt heeft / wt het leuen doet / soo bringt hy alle zijn kinderen mede om den hals / alleen dat vrouwen beelde laet hy leuen / dat mannelijck doet hy al te niete.

Verbont der Schyten hoe ghemaeckt.

Als sy eenich verbont maken / soo gheschiedet op dese maniere: De twee die tcompackt maken willen / openen haer huyt / ende menghen beyde haer bloedt in eenen Beker Wijns / doppen daer nae haer Pijlen / Boghen / Sweert / Byle / ende al haer wapen daer in / ende drincken namaels / den met bloedt ghemengden Wijn wt / geuen oock haer ghesellen ende toesienders te drincken / om het verbondt ghedachtich te wesen.

Haer Coninghen besteden sy op dese maniere ter aerden: Sy nemen zijn inghewandt wt / steken hem vol Specerije / ende setten hem op eenen Waghen / laten hem tot een ander volck (dat nochtans zijnen Scepter onderworpen is) voeren. Dese voeren hem namaels voorder / ende hebben haer altemael qualick / wonden haer neusen ende voorhoofden / snijden haer ooren ende handen / scheeren haer hayr af / door de slincke handt schieten sy eenen pijl / ende voeren den dooden Coninck altijdts voorder in haer landt tot dat sy hem ten laetsten wederbringhen / daer sy hem wtghevoert hebben / ende legghen hem opde Bare / vol spiessen besteken: Daer legghen sy by de 50. van zijn liefste Dienaers / ende familiaerste vrienden by hem: als zijn liefste bysłaepster / Cock / Bottillier / Hofmeester / etc. Alle dese begrauen sy metten Coninck / met costelijcke gulden vaten. Als dat iaer ommecoemt / doen sy wederom alsoo / ende begaen effen op dese wijse den Iaersdach. Maer het zijn des Conincks opt eerste rechtgheboren Scythen / ende die den Coninck toeeyghent. Wanneerder nv haerder vijftich altemael ghehanghen ende doorsteecken zijn / oock soo veel stoute peerden alle het inghewandt wtghedaen / soo stellen sy peerdt ende man in eenen Circkel / rontsom den dooden Coninck / altemael opgherecht als oft noch leefde / ende als wilden sy den Coninck bewaren / alsoot alle de ghene schijnt / die dat Spectakel van voren aensien.

Begrauinge des Conincx der Scythen.

Als een ghemeyn man wt dit leuen scheyt / soo laden hem de naeste vrienden op eenen waghen / voeren hem herwaerts ende ginswaerts tot de vrienden / die nemen desen op / gheuen de bringhende vrienden een goede maeltijdt / ende oock den genen die wt deuotie dat Lijck volgen. Als sy hem nv op dese maniere tot inde veertich daghen hebben ommeghevoert / soo begrauen sy hem ten laetsten met vreemde Ceremonien / hier te langhe te vertellen.

Ghemeyne wijse der begrauenisse in Scythia.

Gheen Schyta en wascht hem nemmermeer (alleen haer vrouwen) maer wrijuen haer lijf teghen eenen steen: Als dan het ghecrout lijf opswilt / soo ouersaluen zijt met olie oft medecijne / dat maecktse al welrieckende.

Als de Scythe eenen eedt sweeren / soo sweeren sy by des Conincx Throon oft Stoel. Verneemtmen dat hy meyneedich / valschelick ghesworen heeft / het ghelt hem terstont dat hooft ende leuen / ende verliest oock daer toe al zijn goet / dwelck den ghenen ghewort / die hem valschelijck ghesworen te hebben / ouergheddraghen ende gheprobeert hebben.

Offer der Scythen.

Massagethe zijn oock een Scytisch volck in Asia / dat noch Siluer noch yser en ghebruyckt. Een yeghelijc heeft zijn wijf / ende dese hebben sy ghelijck ander dinghen ghemeyn. Waerder yemant tegen een wijf ontsteken / brandt / so hangt hy zijnen coker waer hyse aencoemt / van hem / ende heeft sonder schaemte int openbaer met haer te doene.

Als een Scytha oudt wort / soo comen zijn vrienden ende Swaghers / ende offeren hem met sommighe Schapen / ende eten dat vleesch gecoocht voor wiltbraet. Welcke wijse van sternen by henlieden voor de salichste geacht wort. Die van selfs steruen / ende niet van vryer handt ontlijft ende gheoffert worden / die en eten sy niet / maer begrauense / soo bouen staet / ende achtent voor schaede / dat sy niet weerdich ghewordden en zijn gheoffert / te worden. Sy en saeyen gheensins niet / leuen van dat vee / vleesch ende visschen. Melck is meest haren dranck.

Sulcke wtghenomen lieden hebben de Scythe voortijdts gheweest / ten laetsten vanden

Tartaren

Tartaren ouerset / ende haere statuyten aen te nemen becont / waer by sy nv Tartarisch leuen / iae nv oock met eenen name Tartari ghenaemt worden.

...e Scithen ...Tartaren.

Seres/ ende der seluer gheloone ende Policie.

SEres is een Scytische Landtschap in Asia/ ten eynde oft begin der Werelt/ vande Hooftstadt Seres alsoo ghenaemt/ daermen die costelijcke Boomwolle ende Syde van boomen leest ende vergadert. Daer af oock die inwoonders van het landt / Seres ghenaemt worden. Een saechtmoedich seedtsaem volck onder malcanderen/ vlien ander menschen gheselschap ende bywooninghe soo seere/ dat sy ander volcken ware ende coopmanschap niet hebben en willen / noch tot hen comen en laten. Alleen alsmen by henlieden aen-landt/ so schatten sy ons haer ware met den oogen/ oft eenich teecken/ maer sy en coopen niet van ons.

Gheen Hoere/ Ouerspeelstersche/ oft Dief/ en wort by henlieden voor recht betrocken oft ghevonden / men hoort oock van gheen moort oft dootslach by henlieden/ maer sy vreesen haer wet meer dan wy den haghel.

...s ef op... ...e volck.

Sy voeren een martelijck leuen/ worden oock van gheen plaghe gheplaecht nochte aenghegrepen / ende zijn vry van alle ongheval ende iammer.

Een vrouwe nae dat sy ontfanghen heeft / en wort van niemant meer begheert noch aengheroert/ oock niet als sy haer reynicht.

Dit volck en weet van gheenen offer.

Nader gherechticheydt zijn sy al haer eyghen Richters / want by henlieden en is gheensins gheen gherichte noch Magistraet/ daeromme zijn sy der Pestilentie / storm / haghel / ende in somma / der plaghen ende der roeden Gods vry/ die ons van Godt / ouermidts onse groote sonden opghelepdt ende toeghesonden worden. Sy sterren nae lang-duerende ghesontheydt/ schier sonder wee.

...greren ...en weet ...eers. ...gericht ...byden ...ten.

Tauroscythe.

ONtrent den Berch Taurum woonen dese Scithe. Alle Grieckcn die daer comen/ ende alle die door eenen schip-breucke wtcomen/ offeren sy Iphigenie haer Goddinne/ op dese wyse: Sy slaen de ghevanghen menschen dat hooft af/ storten dat lichaem ouer eenē Berch af/ dat hooft steken sy aen een Cruys/ pale oft spiesse/ voor haren Tempel / driuen daer by sommich reuckwerck te zynder tijt. Anders ander vyanden die sy vangen/ onthoofden sy/ ende dragen dat hooft thuys/ ende steken t aen eenen spitsen Pale/ hooch ten huyse wt/ op dat sy dat gheheel huys (soo sy segghen) souden bewaren. Sy leuen vanden roof ende Crijch.

...fer der ...chen by ...cithen.

Agathirsi een ander Scytische volck.

DIt zijn wtnemende wel vercierde lieden/ den meestendeel met gaudt behanghen. Hebben openbaer met haer vrouwen te doene / ende zijn al niet malcanderen als broeders ende huysghenooten / sitten met gheen nijt noch vyandtschap bouen malcanderen/ maer vreedsaem: Vriendelijck hebben sy alle dinck ghemeyn. Sy gaen ghecleet op Thracer maniere.

Neuri.

EEn ander Scytisch volck / Neuri ghenaemt/ die hebben voortijts tot Darij tijden/ wt het ghewormte ende hitte der Sonnen ghedwonghen ghewееst haer Landt te veranderen / ende tot ds Budieners te vlieden. Sy zijn gheheelijck wel ter taele / ende sweeren dat sy alle Iare sommighe daghen Wolven worden / ende wederom menschen.

Antropophagi.

DEse mensch-etende Scythen hebben de alder grofste zeden/ so dat sy noch Wet/ Recht/ noch eenighe minsaemheyt en ghebruycken/ hebben een eyghen spraecke / leuen van Beesten ende Menschen vleesch. De welcke sy ontlijuen ende nachten / als sy swack / oudt / ende onnut worden/ oft als sy andersins steruē/ sulck goet vleesch den Wormen niet en laten ghenieten/ maer etent seluer.

Melancheni.

DIt Scitisch volck draecht doorgaens swart aen/ waer af sy dien name hebben / die oock na Scitischer aert / menschen vleesch voor haer spijse eten.

Budini ende Geloni.

BVdini / een groot getal/ ende ontallijck volck ende natie in Scythia. Gelonus is de Hooftstadt daer inne: Waer af sy oock Geloni ghenaemt worden / nochtans met sprake ende leuen malcanderen onghelijck: Want Budini leuen van het Vee/ dewijle sy inwoonders zijn. Maer Geloni bouwen ende leuen van Coren eñ vruchten/ ende en zijn den Budenis van gedaente noch van verwe ghelijck/ ende euenwel in een Landt/ dwelck vol goede Boomen is / met een groot Meer / daer sy Otters ende ander Venisoen in vanghen / van de welcke sy nv ter tijt lijf-pelssen maecken ende draghen.

Lyrce.

DIt volck in Scythia leeft vander Iacht/ op dese maniere: Sy climmen op eenen boom/ ende micken nae een Wilt / soo haest als sy een in het ghesichte hebben / soo schieten zijt terstont af. Daer hebben sy dan eenen Hont ende een Peert daer toe ghewoone / byden Boom stille ende ter aerden neder ligghende / dat Peert laetse op-sitten / als-dan manen zijt op te staen / daer mede rijden sy henen metten Hont na dat Wilt/ tot dat zijt (ghewont zijnde) achterhalen / ende ten vollen dooden.

Argippei.

DEse woonen tusschen gronden ende Dalen van hooghe berghen/ kaele lieden van ioncx op/ beyde mans ende vrouwen/ met inghedructe neusen / een ongheschickte kinne / op Scytische maniere ghecleedt / ende van vreemder lispender spraecke. Sy leuen vande vruchten diese vande Boomen vergaderen/ hebben gheen vee/ ligghen onder de Boomen. S winter tijts maecken sy een hutte/ ende omvlichten den Boom/ t Somertijts trecken syse wederom af.

Dese en is niemant vyant/ en hebben gheenen aenstoot / want sy worden heylich gheacht. Sy en hebben gheensins gheen wapen. Der ghebueren ghekijf scheyden sy/ ende maken vrede. Wie tot haer vliet/ die en wort van niemandt beschadicht/ maer wort eerlick ghehouden.

Alania/ een Scythische Contreye.

ALania / een deel Scythie / ende een machtich deel Europe/ vande Riviere Tanai beginnende / door het Noorden teghen het Westen afclimmēde/ tot inde eynden ende plaetsen Hispanie. Teghen t Zuyden eñ Oosten wordet al metter Zee besloten eñ omvaet/ ende eyndt hem aende Eylanden Gades. Isidorus seyt/ dat Alania dat eerste/ grootste/ eñ voornaemste deel Scithie is/ dwelck reyct tot aen dat Meer Meotides/

tides/ende reyckt tot in Daciam. Het is een ſeer wijdt ende cout landt/veel Barbariſche volcken in hem hebbende.

¶ Hircania.

HIrcania een Scytiſche landtſchap int Ooſten/aende Parthos ſtootende/met veel Tigerdieren ende Pantherdieren beſet. Sommighe meynen dat dit landt in Parthia leyt. Dit alderwijtſte lant heeft alleen veel volcken/ met ſpꝛaken ende zeden onderſcheyden/ ſoo Oꝛoſius ende Iſidoꝛus aenwijſen: dat dit lant alleen 44. volcken heeft/ als Duytſlant/ Swauen/ Beyeren/ Saxen/ Francken/ Rijnlanders/ Switzers/ etc. Dit landt en is niet alſoo vꝛuchtbaer/ waer by vele van dit volck herwaerts en ginſwaerts verſtroyt/ ommeloopt/ ſommighe leuen van het wilt/ ſommighe van menſchen vlees/ weynich van het Acker ghebou. Teghen Tzuyden ſtoot dit landt aen het grootſte Armeniam/ teghen Tnooꝛden heuet Albaniam/ vanden Weſten Iberiam. Dit landt bꝛingt ſeer veel wilde dieren/ende vooꝛnamelijck eenen voghel/ welcx vederen by nachte licht gheuen. Deſen heet van het landt/Hircana.

¶ Iberia.

IBeria een Pꝛouintie Aſie/ aen Armeniam ſtootende/ daer waſſen veel nuttelijcke cruyden tot alderley Medezijne/ ſonderlinghe tot alderley verwen (Iſidoꝛus libꝛ.15.) dienſtelijck.

¶ Sambia.

SAmbia een Pꝛouintie Meſie in Europa/ in het achterſte Scithia ghelegen/ effen te midden onder de Pꝛutenis/ Turones/ ende Liuones/ die altemael vooꝛtijdts den Gothis waren verbonden met gehooꝛſaemheyt/ ſo Varro ende Herodotus aenwijſen. Maer het is eenē vꝛuchtbaren Aertbodem/boſchich/ dompich/ oft waterachtich/ met veel Riuieren ende Meeren omringt. Een volc onder andere Barbariſche volcken/ſchoon van lijue/ koen van ghemoede/ conſtelijck van vernuft/ ende ander aenſtootende Natien verre te bouen gaende.

¶ Suecia

SVecia een landtſchap in neder Scithia/ anderſſins Gothia ofte een deel Gothie ghenaemt/ tuſſchen het Landtſchap Danoꝛum ende Noꝛicoꝛum ligghende. Een groot landt/ aende Dacos/ Baltiſche ende Bꝛitanniſche Oceaenſche Zee reyckende. Een vꝛuchtbaer plactſe van alle dinghen/ wtghenomen den wijnghewas. Maer van Metael/ Wilt ende Weyde vervullet alle andere ghebꝛeken. Want bouen den nut die dit landt wt der Zee daghelijcx is ſcheppende/ ſoo gaet het nochtans veel ander Natien te bouen: Sonderlinghe van Wilt/ Vee/ Siluer/ Copergrauen/ ende veel ander dinghen. Een manlijck cloeck volck/ welcks Crijchſmacht vooꝛtijdts gheheel Europam/ ende een goet deel Aſie ghetemt/ ende eenen langhen tijdt onder hem ghebꝛacht heeft. Die ter tijdt Alexandꝛi Magni het ghewelt der Griecken niet en heeft doꝛuen aengrijpen.

Sueti gants Europam overvallen.

Item/ het onouerwinnelijck ghewelt Iulij des Keyſers/ als hy Galliam/ Bꝛitanniam/ Alemanniam heeft ouerwonnen/ en heeft met de Danis/ Gothis/ Noꝛitis/ ende Aquilocianibus/ niet doꝛuen in eenen Crijch treden/ der ſeluer ghewelt vꝛeeſende. Wt dit gheſlachte quamen die cloecke wijuen Amazones vooꝛt/ ſoo Herodotus/ Oꝛoſius/ ende Iſidoꝛus libꝛo 14. aenwijſen.

¶ Gothia/in Neder Scythia Europe gheleghen.

GOthi/ welcke de oude Gethas hebben ghenaemt/ vooꝛtijts een verſchꝛickelijck ſterck wꝛeet volck/ grouwelijc inden Crijch/ dooꝛ welc ſchier gheheel Europa/ ende een goet deel Aſie is becommert geworden. Daer af quamen vooꝛts de Daci in Europa/ Gethuli in Aphꝛica/ Amazones in Aſia.

Het is noch hedenſdaechs een groot machtich landt teghen Tnooꝛden aen Noꝛweghen ende Daciam/ aen andere plaetſen metter Zee omringt. Hier aen ſtoot een Eylandt Gotlandia/ vꝛuchtbaer/ Weyderijck/ van viſſchen ouervloedich/ ende met menigherley Coopmans Ware vermaert: van was/ ende menigherley vellen ende huyden/ die derwaerts wt ander Eylanden te Schepe worden ghebꝛacht/ ende van daer in Duytſchlandt/ Hiſpaniam/ Bꝛitanniam ouer Zee Daer af elders bꝛeeder.

¶ Dacia.

DEſe Pꝛouintie in Europa gheleghen/ vande Danis den Griecken vertreghen/ is in veel landen ghedeylt: Welcke vande Gothis afcomende/ eertijdts ouer veel volcken gheregeert hebben. Dit volck is in grooter menichte/ ſchoon van perſoone/ hayꝛe ende aenghesichte/ grouwelijck teghen de vyanden/ euenwel natuerlijck/ goedertieren/ ende vꝛeetſaem tegen alle ontſchuldighe. Daer af oock elders.

¶ Vander Tartarije oft Tartaren/ ende des volcx ghewelt ende zeden.

TArtaria/ vande Riuiere Tartar/ die daer dooꝛ vloeyt alſoo ghenaemt/ een berghich onvꝛuchtbaer landt/ ende ghelijckt onder eenen grouen Hemel gheleghen is/ alſoo oock met eenen grouen bloetghierighen volcke beſet/ hoewel het midts zijnder onvꝛuchtbaerheyts op veel plaetſen leech ende woeſt leydt/ ende geen ſtadt noch doꝛp met allen daer in en is: Maer dat volck leyt Somer ende Winter te velde in Tenten/ ende vaert met het vee herwaerts ende ghintſwaerts omme/ wtghenomen alleen de Stadt Cracuris/ van houdt ſoo ſeer ghebꝛeckelijck/ dat ſy de doꝛre peertſtronten ende koeſtronten bꝛanden/ ende daer ouer coken. Tſomertijts heeft het ſulcke haghelen/ blixemen/ ende donderen/ ſo dat deſe/ hoewel ſy groue lieden zijn/ ſomtijdts van vꝛeeſe vergaen. Nu iſſer een onlijdelijcke hitte/ terſtont eenen dicken ſneeu/ alle den ſomer ouer inde gheberchten ligghende/ ſomtijts werpen de ſneeuwen die daer vallen/ de menſchen te neder/ ende houden de reyſende alle ſtraten toe/ ende trecken de boomen met de woꝛtel wt. Anders iſt een vee-rijck lant/ van Kemelen/ Oſſen/ etc. dwelck de gheheele Werelt ſpijſen ſoude/ ende ſoo ſeer veel/ datment niet gheloouen en can.

Tartari l… ghen op… tiſche aes… tijts uit…

Veelderley volcks woonde eerſtelijck daerin/ nochtans van eenderley gedaente ē ſpꝛake/ ſonder Wet/ Zeden/ noch Godſdienſt/ alleen het vee wachtende/ onder de Scythen een duyſter volck/ den nabueren ende aenſtootende cijnſbaer. Metter tijt wies dit volck in geſlachtē/ Voꝛſtendommen/ nochtans dies niet te min den Naymanis cijnſbaer/ tot dat Congiuſta wt het aenſegghen der Goden/ de eerſte Coninck van henlieden wtgheroepen wiert. Deſen/ alſo haeſt als hy in dat Regiment tradt/ ſo gebodt hy met eernſtelijcker afſtellinghe der Duyueldienſten/ datmen den eenighen grooten Godt eeren ſoude dooꝛ alle zijn Rijck/ wt wiens ghenade ende vooꝛſienicheydt hy dit zijn Rijck ontfanghen hadde. Hy ghe-

boodt/

boot/ dat tot sommighe bestemde dagen/ al wat stock ende staf draghen conde/ te samen quame. Alsoo vereyde hyse haest met ghedurende oeffeninghe totten Crijch/ ende hiet de seuen voornaemste Vorsten/ die voormaels het gantsch Rijck gheregeert hadden/ wt den weghe doen/ ende dooden/ welck sy hem/ wt vreese/ ende verwaender schuldigher ghehoorsaemheyt te wille wierden/ want sy den voornoemden Coninck schier voor Godt aenbaden/ crachtelijcken ghelouende/ dat hy hen van Godt toe-ghesonden was.

Doen beghonde de voorseyde Congiusta/ de aenpalende Scythen onder hem te werpen met ghewelt/ ende met dese oock de ghene die henlieden cijnsbaer waren.

Daer na traden sy die ander wtlantsche volcken met oorloghe soo dapper aen/ dat sy dat gheheel Oosten met Crijch besochten/ vermoeyden/ ende onder haer brachten/ ende dat alle tgheheel Imperium aen haer quam.

aerte der Tartaren.

De Tartaren zijn vyandtlijcke afgrijselijcke lieden/ met groote ooghen voor thooft liggende/ nochtans met wijnbrauwen alsoo ouertoghen/ dat sy nauwe wt-sien/ ende datmen dese groote ooghen weynich open siet: breede aenghesichten sonder baerden/ wt-ghenomen bouen rontsom eenen kneuelbaert hebbende. Sy scheeren ghemeynlijck alle dat hooft bouen de ooren/ tot int sop vanden hoofde/ dander laten sy altijts wassen/ ende vlechten twee vlechten achter de ooren af hanghende.

Voort zijnt seer goede Ruyters/ quade voetgangers/ het rijdt al op Kemelen/ Peerden ende Ossen/ beyde vrouwe/ man/ kindt/ ende wat int lant is/ waert henen wil/ Sy hebben inckel ghesneden ghemanierde Peerden/ fraey ghetoomt/ ende met Gout ende Siluer behangen/ de welcke vele bellen oft luyde clinckende cymbalen aenden hals draeghen. Sy hebben een moeyelijcke roepende spraecke/ ende huylen iammerlijck als sy singhen. Schudden ende slaen den Cop als sy drincken/ ende maecken haerseluen vol ende vol/ dwelcke by hen een eere is. Het zijn meest inckel Herders/ ofte Vee-boeren/ tsomertijts zijn sy in de Dalen/ op de pleynen: Swintertijdts op de Berghen. Midden inde Veldthutten hebben sy (ghelijck de Zigeyners) vyer/ daer sitt wijf ende kindt rontsomme.

Voorts verdrijuen sy haren tijt met loopen/ schieten/ ende iagen wonderlijck/ rijden/ int harnasch wt op der Jacht/ ende omringen de plaetse daer sy een Wilt speuren/ ende alst ghehist zijnde wt wil/ soo schieten sy toe/ ende drijuent herwaerts ende ghintswaerts/ ende stekent vol pijlen/ tot dattet beswijct/ hem ouergheeft/ ende te gronde valt. Sy en hebben noch en backen geen broot/ en ghebruycken noch dweyle noch Tafellaken. Sy gheloouen in eenen eenighen Godt/ Schepper aller sienlijcke ende onsienlijcke dinghen/ en eeren hem nochtans niet als God/ maer maecken hem een beelt eens menschs/ dwelck in alle haer Winckelen ende Tenten opghemaeckt staet/ ende doen dese Beelden groote reuerentie. Desen offeren sy van al haer melck/ vee/ etc. En eer sy yet wat beghinnen te eten oft te drincken/ soo gheuen sy altijdt eerst een deel den Beelde des leuendighen Gods. Wat sy dooden oft ontlijuen/ diens herte offeren sy in eenen Beker/ dit Beelt den gantschen nacht voorstellende/ inde stede ende ter eeren des leuendighen Gods (daermede aenwijsende/ dat Godt het herte is heyschende) smorghens eten sy dat herte ghecoockt. Sommighe offeren ende eeren oock de Sonne voor Godt/ sommighe de Mane neffens Godt/ ghelijck wijlieden de Heylighen. Chaam haren tweeden Coninck ende Heere/ aenbidden sy voor een Sone Godts/ ende achten hem sulcker eere weerdich/ dat sy anders gheen Coninck noch volck en noemen inder gantscher Wereldt: verachtende alle andere volcken in alsulcker manieren/ dat syse van haer drijuen/ als haerder bywooninghe onweerdich/ verhopen oock/ dat sy deuchdelijck/ wijs/ ende oprecht zijn voor alle volcken.

Den Paus ende de Christenen als syse hooren noemen/ knorren sy/ ende heetense honden ende Afgodisten/ als die Steen ende hout aenbidden. Item sy hebben groote acht op de droomen/ ende hebben haer Wijsen ende Priesters/ diese hen geheel gheestelijck wtlegghen/ ende doen alle dinghen wt der Beelden oft Afgoden aenseggghen: niet dat syse aenbidden/ soo zyt voorgheuen/ ghelijck wy steen ende houdt/ maer dat Godt door haer/ dat is door dese Beelden/ als door een Instrument/ henlieden antwoorde gheue. Sy houden den tijt al effen ghelijck/ ende geenen tijt voor den anderen.

De Roomsche Christenen Afgodisten.

Sy gheloouen dat sy haer aen gheen vreemt volck besondighen en connen. Wat sy sien (van sulcke ghierichheyt zijn sy) wat gheen Tarter toe en behoort/ noch haers geloofs genoot/ dat achten sy voor een goet werck/ en zyt hem met ghewelt nemen/ dewijle datter een ghebodt des Coninck by henlieden is/ dat/ soo wie eenen mensch aencoemt/ die zijn geleye en brieuen niet en heeft/ dat den seluen vangen soude wie hem te gemoet coemt/ ende voor eygen hebben/ hem/ en al wat den ghevanghen heeft/ tsy wijf oft man. Sy leenen den behoeuenden ghelt/ om eenen onlijdelijcken woecker/ namelijck/ een maent lanck thien penninghen om eenen penninck/ ende ist dattet staende blijft/ woecker van woecker ende verloop. Sy zijn haer lijfbare arme lieden bouen maten lastich en ondraghelijck/ nemen altijt/ en en gheuen niet/ een scherp ghierich onvredelick volck. Doch zijn sy van dier mildicheyt/ dat sy de ghene die tot haer auont oft morghenmaeltijt te eten comen/ niet wt en drijuen/ maer daer toe nooden ende geern sien. Sy en eten geen moes/ kooken/ broodt/ cruyt/ maer alleen alderley vleesch/ alle dage sonder onderscheyt/ met ongewasschen cleederen/ handen/ lijuen/ op een bloot bart ofte aerde. Sy eten oock honden/ catten/ ratten ende groote muysen/ voor venisoen. Item der gevanghenen lijuen/ om haer wrake en blijschap te bewijsen ouer den gherooсten mensche. Anders en eten sy gheen menschen vleesch. Maer als sy eenen vyant crijghen/ soo maecken sy een maeltijt/ ende eten dat venisoen met vreuchden/ vallen met den tanden daerin/ ende wie floecx Wolfachtich eet/ die heeft hem wel ghewroken/ ende is een vroom Crijchsman. Des vyants bloet in eenen Beker wtghelaten/ bringen sy malcanderen toe/ so Joan. Boem. Aubanus schrijft/ anders drincken sy melck.

Aert Tock der Tartaren.

By henlieden en wast geenen wijn/ maer van elders daer ghebracht/ dient hen totter dronckenschap.

Het is een scherp volck/ dwelck gheen vee en doot/ ten sy dattet schadelijck/ oudt ende sieck is. Het zijn in eten ende drincken andersins nauwe matelijcke lieden/ met weynich ghenoeghende. Somtijts drincken sy smorghens een Beker vol melcks/ ende gaen daer by den gantschen dach. By henlieden is meest eenderley cleedinghe der mannen ende vrouwen. De mans draghen spitsighe huyuen op thooft/ eens elleboochs hooghe/ met snoeren voor den wind onder de kinne toeghebonden. De vrouwen draghen een Korfken ontrent anderhaluen voet hooge opt hooft/ met zijde/ oft schoon gheschilderde Pauwen vederen verciert/ schier als eenen Pot inden spitse ghefoormeert: Item/ met gout en edel ghesteente.

De

De cleederen zÿn ter sÿden open/ met vier oft vÿf knoopen toeghemaeckt.

Inden Somer draghen sy ghemeynlÿck al swarte cleederen/ inden Winter witte / ende en comen niet ouer de knie. Sy keeren dat rouwe in al haer pelswerck buyten / de huyt binnen. Men can vrouwen/ maechden / noch mans/ wt de manieren der cleedinghen niet lichtelÿck onderkennen / soo seer ghelÿck gaet het altemael toe. Alleman ghebruyckt/ om zÿn schamelheydt te decken/een broeck oft nedercleet/oock de vrouwen ende maechden onder de cleederen / sy gaen aen de armen bloot. Haer oorloghen is meest te peerde/met de boghen. Weynich connender met spiessen ende langhe sweerden vechten. De rÿcke oorloghen op haer eyghen soldt. Ter oorloghe euenwel een mannelÿck volck / nochtans meer listich dan sterck / wat een yeghelÿck in d'oorloghe ghewint/ is zÿne. Haer Hertoghen en strÿden niet/ maer sien van verre / ende roepen den haren toe. Sy setten somtÿdts haer wÿuen ende kinderen / jae oock ghemaeckte beelden op de peerden / op dat haren hoop des te meerder ende verschrickelÿcker schÿne / ende den vyant dat herte benemen. Sy en schamen hen oock van gheender vlucht/ en sy noodich oft nutte is. Sy vallen den vyant met hoopen aen/ ende vlieden met hoopen: Ende als de vyanden op haer dringhen/ soo schieten sy wonderlÿck achterwaerts te rugghe / niet weynigher dan onder ooghen: Ende ist dat sy den hoop der vyanden cleynder oft vermoeyt zÿnde vermercken / soo keeren sy haestelÿc wederom daer aen/ ende dan ouerwinnen sy eerst / alsmense ouerwonnen te hebben verhoopt / ghelÿck van de Parthers geseyt is. Als sy een rÿc willen aengrÿpen/ so deylden sy haer wt / eñ aengrÿpent op alle plaetsen/ op dat niemandt wete waert henen wil/ oft van waer hy sy/ ja op dat niemandt ontvlien en moghe/ also ouerwinnen sy altÿt. Alsdan vermoorden sy al wat sy aencomen / oudt / jonck / wÿf/ kint/ etc. wtghenomen sommighe wercklieden/ die sy te ghebruycken weten. Sy deylen de ghevanghenen wt / op dat sy altemael haren moet vercoelen / een yeghelÿck tot sommighe te vermoorden / ende een Vastelauontspel te houden. De booste ende grootste vyanden / als Heeren/ Ridders/Grauen/eten sy tot wrake/ soo gheseyt is: Sy slaense al lachende met een Byle aen thooft/ghelÿck de Sueghen. Sommighe vallen tot der verslaghenen lÿnen neder / ende suppen dat warm bloet der verslaghenen in haer lÿf/ den duysentsten hanghen sy altÿdt mette voeten opwaerts/den anderen tot een verschricken. Sy en houden niemandt eenich ghelooue / oft sys al wel op ghenade ghevanghen nemen: Maer tÿtcorten eerst recht met henlieden / als sy thuys de moeyte hebben. Met de wÿfs persoonen handelen sy soo schandelÿck/dat sy aen haer alle moetwille ende dertelheydt boeten Die huysch ende van schoonder ghedaente zÿn / voeren sy thuys/ tot eewighe dienstmaechden. Het zÿn gheheel dertele oncuysche lieden / den welcken gheenen graet verboden en is / dan moeder / suster / ende dochter / maer anderssins hebben sy soo veel toe-wÿuen ende byslaepsters als sy willen/ ende te onderhouden weten. Sy en zÿn oock als de Sarracenen / daer aen niet versaedt / sy schenden oft bekennen oock (dwelcke veel schandelÿcker is te segghen) de knechtkens / ende alderley vee.

Vrouwen hebben broecken aen.

List der Tartaren in d'oorloghe.

De vrouwen die sy hebben / en zÿn niet besteet / noch haer Echte vrouwen / tot dat sy baert/ alsdan neemt hy eerst de Bruytschat / is sy onvruchtbaer / soo mach hyse van hem wech doen.

Ende oft al wel een man veel vrouwen heeft/ soo zÿn sy nochtans vredelÿc/ ende (welck wonderlÿck te segghen is) sonder nÿt / oft al schoon deene bouen dander ghehouden wort. Euenwel heeft een yeghelÿck haren bestemden tÿdt ende ordeninghe / om by te slapen. Een yeghelÿcke heeft haer eyghen camer / plaetse / ghesinne/ende wooninghe. Sy leuen cuyschlÿck. Dat ouerspel is beyde man ende wÿf by henlieden doodelÿck / wtghenomen in Crÿchs handel / als sy niet thuys en zÿn. Daer gheschiet nochtans veel boeuerÿe / met ketterÿe / Sodomÿtsche sonden/ende andere/etc. Als sy thuys zÿn / soo ligghen sy met huys/ hof/ wÿf ende kindt te velde/wachten het vee/dies sy met hoopen hebben/ oeffenen haer int Ridderschap/ jaghen/ eñ worstelen. Dat wÿf hout alle huys-sorge/om spÿse/ dranck/cleederen/ kinderen/etc. Dit volck heeft veel sotte obseruatien / superstitien ende bygheloouen/dat vyer eeren sy neerstich/wachten datter gheen water oft vuylicheydt in en come. De voghelen en vanghen sy niet. Sy hebben veel superstitien met een Peerts toom/ sweepe/ ghebeente/ spÿse/melc/tenten/vyer/ pissen oft struylen/reynighen/etc. ende veel ander sots-wercken houden sy voor onaflatelicke sonde / als wanneer yemandt ongherеynicht ouer des Coninckx dorpel schrÿt / ende soo yemandt eenen montvol in name/die hy niet verslinden en conde/soo loopen terstont alle Tarteren toe / moet den seluen wederom wtspouwen/ende maken een gat/daer door trecken sy den armen Sondaer/tot dat hem de siele wtgaet. Maer dootslach/oorloghen/ghewelt doen/ende Godts ghebodt ouertreden / is een cleyn saecke. Sy ghelooуen een toecomende Werelt / in de welcke sy nae dit leuen in eewiger blÿschappen leuen sullen/ende nae haer verdienste loon ontfanghen. Als yemandt doot cranck leyt / soo hanghen sy aen een spiesse een swart claechlaken ten Tabernakel wt / daer mede sy de lieden waerschouwen / datter niemandt in en ga/ ende die voorby gaende daer mede af-leyden: niemandt en derf daer oock by lÿue noch by leuen ingaen. Maer soo haest als hy zÿnen geest opgheeft / coemt al zÿn huysghesin/ draghen de Crongie wt op een bysonder plaetse / daer grauen sy een graf / maken een hutteken daer ouer/ bereyden een tafel met spÿse / ende setten den verstoruen wel ghecleet daer aen. Daer na grauen sy hem / ende met zÿn peert wel toegherust/ ende een Kunt wt zÿnder Cudde. Met de rÿcke graeftmen eenen knecht / op dat hy hem in dander werelt diene / ende dat den verscheyden ghinder niet alleen en vare. Daer nae nemen de vrienden een ander peert / eten zÿn vleesch ghecoockt / vullen de huyt met hoy wederom op/ ende settent op des dooden graf / tot een teecken / op vier Calomnen / voor vier voeten / onderset. De ghebeenten des opghegheten Peerts verbranden de wÿfs tot eenen soeten reuck des verstoruenen. De gheweldighe handelen anders met deser peerts huyden/ naemelÿck / Sy snÿdense tot cleyn riemen / ende soo veel als sy daer mede rontsom dat graf omvanghen / soo veel lants soude den verstoruen in dander Werelt ghewisselÿck toeghedeylt worden. Inden dertichsten dach is de claghe van alle wt. Daer zÿn sommighe Tarters van eenen Christelÿcken name/die haer Ouden(als sy met ouderdom beladen zÿn)mesten / op dat sy totter doot gheheyscht worden: ende als sy metter doot afgaen/ soo verbranden syse te puluer / behouden de asschen voor een edel specerÿe / waermede sy haer spÿse daghelÿcx specien.

Begrauenisse der Tarteren.

Tartersche Christenen.

In de verkiesinghe eens Coninckx / worden in Tartaria dese Ceremonien ghehouden: Men coemt in een wÿdt velt te samen / aldaer coemt al het volck / ende die dat Rÿck wt vervolch

Ghebruyck inde verkiesinghe eens Coninckx.

oft

oft verkiesinghe toestaen soude / setten sy in eenen gulden Throon / ende vallen met eendrachtigher stemmeneder / alsoo roepende: Wy bidden/willen ende ghebieden v oock / dat ghy ons regeert. Als dan antwoort hy: Soo ghy dat van my bidt/wilt ende ghebiedt/soo ist nootsakelijck dat ick ghehoorsaem sy: het is oock wederom nootsakelijck/dat ghy doet al dat ick v ghebiede: Welcken ick roepe / dat dese come: Welcken ick seynde / dat hy gae: Welcken ick ordinere te dooden / dat hy dit onverschrickelijck doe: ende dat ghy het gheheel rijck in onse handen set ende beschept. Dan antwoorden sy altemael eendrachtich in haerder sprake: Dit zijn wy ghenegen te doene. Soo seyt hy wederom: Soo dan sal mijn redene voortaen mijn sweert zijn. Dan antwoort al het volck: Ja ja/met groot geroep. Terstont nemen hem de Vorsten / ende setten hem ootmoedelijck op een matte op der aerde / alsoo sprekende: Aenschout wederom / ende bekendt Godt / ende aensiet dese Bare oft Lijckdoeck daer ghy in sidt/dat ghy oock sterffelijck zijt/ soo ghy wel wort regerende / soo sullen v alle dingen nae uwen wille gheluckelijck vander hant gaen: Maer soo ghy v seluen verghetende / qualick regerende wordt / soo en sal v oock dit ondergesprept decksel oft flets / niet ouerschieten / noch blijuen/maer sult soo hooghelicx vernedert / als nu verhoocht/ worden. Daer nae setten sy zijn liefste Wijf / die hy dese eere gunt/by hem op dit decksel/ende heffense beyde met de vaderen oft ghevlochten bodem op/ ende alle Tartari groeten hem met een eendrachtich roepen / eenen Coninck oft Keyser / zijn Wijf een Keyserinne. Terstont zijn aller volcken (ouer welcke hy te ghebieden heeft) ganen teghenwoordich. Item al wat den verstorven Coninck achter hem heeft ghelaten. Daer schenckt de Keyser den Vorsten veel gheschencken / dander schickt hy voor hem / om zijn Hofghesin ende rijck op te nemen/ ende alsoo ist wt.

In diens handen is naemaels al zijnder onderdanen goet / niemandt en mach oft derf segghen: Dit oft dat is mijne: oock en derf niemant woonen/dan daer hem den Keyser schickt. Daer ontfangtmen Leenen / ende bidden om haer oude gherechtichheydt ende Previlegia (wie wel sit/ ende wat in handen heeft) met eerbiedinghe oft presenteringhe aller ghehoorsaemheydt. Daer deylt hy den Hertoghen ende Hooftlieden haer behoorlijck deel toe / waer ende waer ouer sy in zijnen name heerschappen sullen. Sijnen Titel ende opschrift luyt alsoo: Een gheweldich ghebieder aller menschen/ende Gods stercke op aerden.

Hy heeft anderssins altijdts gheweldighe Vorsten/hoopen/ende Heyrleghers/ door welcke hy al wat hem wederstaet / verdestrueert ende te neder leydt. Niemandt en derf onder zijn ooghen eerst comen / oock gheen Legatie niet/ sonder ghesehenck / voorts oock met dat ghesehenck niet / hoe groot dattet nemmermeer is/ oft wesen mach / dan door sommighe daer toe gheordineerde vrouwen ghepurgeert ende ghereynicht zijnde. Dese antwoort hy naemaels/ niet selue in persoone / maer door middel persoonen/ die moeten met gheboghen nederghenepchde knien antwoorde ontfanghen / ende soo neerstich opmercken / dat sy niet een woordt en missen (want niemandt en derf zijn woordt veranderen.) Hy en eet oft en drinckt nemmermeer eenighe maeltijdt / oock gheen van zijn Vorsten / dan te vooren ghetrompet / ghesonghen oft gheharpt. Waer den Keyser ende zijn machtighe rijden/soo voertmen bouen haer aen lange spiessen / een schaduwe laken oft eenen Hemel/ waer onder hy vander Sonnen vrij rijdt / onder de schaduwe. Dit doetmen oock haer vrouwen.

Ende dit hebben der Tartaren zeden/ghebruycken ende Religien gheweest / twee hondert Jaer van haren ende onsen tijt aen: Nu laet ick my bedincken/dat sy van Machomets ghelooue zijn/ ymmers sommighe/indien niet alle.

¶ Vander Turckije / ende aller Turcken Wetten/Pollicie/ghelooue/ Religie/ Wyse/ende Zeden.

DAt landt dat nu Turcia / Turckije heet/ heeft vanden Oosten dat groot Armeniam/ ende verstreckt hem tot aen Ciliciam / ende daer zijn nu veel Prouincien in beuanghen / die al Turckije heeten/ ende metten name Turcia begrepen worden: als Licaonia / Cappadocia/ daer Cesauria/ Isauria / daer Seleucia in leyt. Item Lycia / Ionia/ Paphlagonia/ Lemoch/ daer Trapesus is. Turckye.

Nu/in deser gheleghentheyt/ welcke tot onsen tijden altemael Turckije heet / woont niet een volck/maer Turcken/ Greci/ Armeni/ Sarraceni/ Jacobitani / Nestoriani / Joden/ Christenen: alle nader aenwijsinghe Machometi/ die Anno 629. leuende den Sarracenen ende Araben voorghebloeyt heeft.

Desen heeft willen eenen middel treffen / ende Moysen ende Christum vereenighen. Hy gaf voor/ dat Christus den alderhoochsten Propheet was/ wt Godes gheest / sonder alle smette der sonde ende ontfanckenisse / toecomende Richter der volcken. Dat hy nochtans een onlijdelick lichaem ghehadt hadde/ ende dat de Christenen dwaeslijck zijn graf sochten/ diens / die niet gheleden en hadde. Want Christenen verheft hy eens-deels bouen menschelijcke wijse/ nu een Gheest/ nu dat Woort / nu Godes siele int lichaem der maghet mensch ghewordden/ vercondighende/ nam oock selue den Doop aen/ van Sergio den Nestorischen Moninck / op dat hy voor een Christen gheacht wordde / ende zijn wilde. Liet hem behaghen de wonderwercken Christi/ nochtans hechte hy daer mede aen/ dat de Euangelia eensdeels van der Apostelen Discipulen vervalscht waren. Hy verloochende met de Sabellianis de Triniteyt / ende met de Manicheis en wilde hy gheen ghetal inder Godheydt toelaten / ende verloochende met Eunomio de ghelijckheydt Gods des vaders ende des Soons. Hy seyde met Macedonio/ den heylighen Gheest ware een Creatuere: ende wildet altemael met dat Oude Testament lappen. Nam Moysen voor hem / van de veelheydt der vrouwen. Waer van Christus de vrijheydt vander Wet leerde / daer mede betoouerde hy dat volck / ende nam ouer al wat wt/daer mede hy hem byden onvernuftighen volcke een aensien ende aenhanck maeckte / ende zijnen grouwel nam alsoo bouerhandt / dat slechs een cleyn deel Europe aen Christo gelooft / maer Machomet dat grootste deel Europe/met schier geheel Asia ende Africa.

De Sarracenen die desen grouwel ende grontsop eerst innamen/woonden in Arabien/ dat aen deen deel aen Judeam / aen dander aen Egyptum stoot. Waer by sy haer noch hedensdaechs de rechte erfghenamen der beloftenisse ende des zaets Abrahe te zijn/ghelooouen/waerby sy Sarraceni/van Sara af/willen ghenoemt zijn/ ende niet Agareni/van Agar. Nu haer aencoemste is alsoo gheschiet. In Arabia heeft Mahomet eerst begonnen.

Als Keyser Heraclius teghen de Perssen / de Araben / oft Sarracenen / om hulpe aenriep/ ende haer besolde/ vercreghen sy den Keyser victorie. Als sy nu vernamen / datmen ontrouwe met hen spelen wilde / wierden sy wt aenhissin- Sarracenen aencoemste.

hissinghe Machometi daer toe becout/ dat sy in Syriam weecken/ Damascum innamen/ ende haer aldaer stercktien / Egypten ouervielen/ voort nae Persidem henen/ naemaels nae Antiochiam/ Hierusalem / soo dat haer ghewelt ende name dagheliicx alsoo wies / ende alle haere saecke soo victorioselijck stont/ dat henlieden niemandt meer wederstaen en conde / dewijle sy in cleyn Asiam / door Armeniam / Mediam/ ende Persiam clommen / ende altemael met Crijch vernielden/ ende onder haer wierpen. Doen stelden haer die Sarracenen te weere / maer quamen haest in deser vertwijfelinghe/ dat sy henlieden teghen trocken/ haer ouer gauen/ ende chijns te gheuen aenboden/ naemen oock daer toe het gheloone van henlieden aen/ ende lietense met henlieden in Perside regeren / ouerganen alsoo dat Rijck ende tghelooue / dwelck haer alsoo verbonden heeft/ dat eenen langhen tijdt sonder onderscheet/ Sarracenen voor Turcken/ eñ Turcken voor Sarracenen / als oft een volck ware/ ghenaemt gheworden zijn. Ten laetsten heeft der Turcken naem douerhant ghenomen / ende de ghene wtghebeten/ soo gheheelijck/ dat sy der niet eenen meer in haer Hof en hebben. Den Turckschen Keyser heeft driederley Hofghesin. Ten eersten by de acht hondert Soudenieren. Dese hebben Casteelen ende Dorpen / nae dat eenen yeghelijcken weerdich is/ wt ghenaede des Keysers/ voor haren soldt / ende al der seluer incomen. Den Keyser heeft altijdts twee Heyrleghers / eenen op Asiam met zijn Hooftlieden/ den anderen op Europam / met zijn bysonder Crijchsrustinghe / lieden ende manieren. Haer Capiteynen ende opperste Hooftlieden heeten sy Bassas.

Bandt des gheloofs.

Gheen Sarracen int Turcksche Hof.

Ten anderen heeft den Turck een Ruyterije ende volck/ dat sonder eenigen soldt strijdt/ ende altijdt voor aent eerste zijn / al wat sy winnen is haer eyghen / alleen het vijfde deel ouerleueren sy den Coninck/ der seluer zijnder byde veertichmael duysent.

Dat derde gheslacht zijn de voornaemste/ by de acht hondert / wt der Persen ende Scythen een vergadert Ridderschap/ dat zijn des Coninck Raden/ Trauwanten / ende Ridderschap / ende zijn ghemeynlijck wt de opghewassen knechtkens / die de Coninghen somtijts misbruyckt hebben/ daer toe wtghecoren/ verplicht/ ende tot de bedieninghe ghestet/ om des Coninck lijf te bewaren/ ende voor zijn handen / der seluer zijn ghemeynlijck duysent ende drie hondert. Voorts soo heeft desen Keyser dryerley Crijchslieden te voete/ oft voetknechten/ ten eersten jonghe / die noch gheen baerden en hebben ghescoren/ die ghewoontmen fijnkents aen/ ende leertse crijchsconsten ende aenslaghen / ende men seyntse aen stormen/ om steden aen te loopen/ Item inde besettinghe / ende der seluer zijn byde twintichmael duysent. Dander zijn de lichte knechten / die sien op de Ruyters ende peerden. Van dese zijnder ouer de veertichmael duysent / sy moeten voren aen / ende de voorweer breken / ende de peerden vellen/ der seluer soldt is met den Crijch wt. Ten derden is den Coninckliicken geweldigen hoop/ tot in tweemael hondert duysent. Desen volgen na de drie Rotten der wercklieden/ die op haeren penninck oorloghen/ houtdraghers/ den Tros/ die den strijdenden haer nootdruft te wege bringhen ende beschicken / maken wegen ende brugghen/ steenhoopen/ pasteyen/ ende schutten tegen de vyanden.

Nae dese volghen een groote menichte Cramers/ Cooplieden / Wisselaers / op datter niet tot menschelijcken ghebruycke nootdrufitichs en ghebreke. Tot desen allen en is hem onder veel stucken aen desen volcke geen dinck meer te verwonderen/ dan een ouer groote dapperheydt ende snellicheydt in al haer doen / ende een stantvastich staende herte / ende onwanckelbaer ghemoet / dat hem selfs niet en verschoont / toelaet noch versaghe. Van goede veltordeninghe/ ende van groote gherechticheydt. Om een cleyn ouertredinghe wort eenen dat leuen ghenomen. Ick swijghe hier de ouernatuerlijcke conste/ onder ende bouen het water te swemmen / eenen soo langhen wech ende tijdt. De gheschickelijckheydt haer vande Berghen af te laten. Ghemaent zijnde / zijn sy veerdich ouer stock en block/ gheens leuens / gheens slaeps / gheens hongers/ dorsts/ etc. en wort verschoont. Sy en ghebruycken gheens oproers / gheens gheroeps oft bulderens inden Crijch. Snachts ist in haren legher soo stille / dat sy de ghevanghenen dickwils voorby laten loopen / eer sy eenen oproer maken / ende strijden met sulcker vernuft / dat ghijt meer een Clooster / dan eenen Crijch mocht noemen : Niemandt en wort met wijn beladen/ daer en wort gheen spel gheleden/ maer alleman neemt zijn dinghen waer. Niemandt en sal hem verwonderen / dat sy alsoo toenemen. Sy zijnt alleen tot onsen tijden/ die nae rechter aert ende conste des crijchs oorloghen : geen sulck arbeytsaem onverdroten volck en heeft oyt yemandt ghesien/ alsoo dat dit volck onouerwinnelijck is / ten sy dan dat sy selue oneens worden/ oft met pestilentie ende sterfte bestreden.

Sy draghen een eerbare cleedinghe / aen haer Sadelen ende Toomen en wort gheen curieusheydt noch ouervloet ghespeurt. Niemandt en draecht eenighe wapen ouer hem / dan als den Crijch beghint / ende datmen tot ghenoechte scharmutselen wil. De Kemelen voeren alle dinc na. Sy gaen als kinderen vredelijck henen/ alsoo wy hooren sullen.

Sy bidden voor de Crijchslieden in haer vergaderinghen/ voornamelijck/ voor de verslaghenen / die sy heylich rekenen / ende voor Martelaers achten. Na voleynden crijch besietmen terstont de Registers / wieder ghebreeckt oft wtghebleuen is / ende men stelter terstont andere inde stede/ ende ofter wel sommighe onder henlieden soo machtich zijn / dat sy een Heyr int veldt toe te rusten ende te verlegghen vermochten / soo hebben sy nochtans die ootmoet ende armoede soo lief / dat sy henlieden gheen recht huys en bouwen/ ende alle pronckerije mijden. Waer by sy Schilderijen ende Beelden alsoo wech werpen/ dat sy de Christenen daerom Afgodisten noemen.

Sy onthouden haer daerom (wt een Wet) vanden Wijn / om dat daer wt allen ouraedt coemt.

Alle jare vasten sy een gantsche maent / alle daghe stijf nae malcanderen / tot dat de Sonne ondergaet / gantsch gheen menschelijcke spijse pronende / snachts maken sy goede ciere/ eñ verlustighen haers ongheluckts.

Alle jaer souden ende moeten de Sarracenen nae Mecha comen/ om aldaer haer verbondt te vernieuwen/ ende tot eender recognitie haer ghelooue te belijden.

Sy houden oock Paesschen/ tot gedachtenisse des Rams/ die Abraham inde Doornhage hanghen vant. Sy en dwinghen niemandt tot haer ghelooue: daer by comet / datter in Turckije soo veel ende menigherley ghelooven zijn / als in eenighe ander plaetse.

Turcken houden Paesschen.

Haer Priesters en hebben niet veel onderscheyts noch voordeels voor eenen ghemeynen Borgher / behaluen alleen datse van alle beswaernisse vrij zijn / ende in grooter eeren ghehouden worden. Maer sy gheneeren haer als

anders/

andere / van haer vee / Maechden ende knechten/etc.

In somma / wie menschen bloet verghiet/ diens bloedt moet vergoten worden. Ende in desen ghevalle gaet Moyses by henlieden stijf inden loop: Tant om Tant / handt om handt/ etc. Die in Overspel begrepen wort/moet met de Overspeelster nae de Wet sonder genade ghesteenicht worden. De Hoererye heeft oock haer straffe/namelijck/ acht hondert wegheduchte slaghen. Een Dief/eens oft tweemael begrepen/ wort soo dickmaels gheslaghen met soo veel slaghen. Ten derden wort hy van een hant berooft. Ten vierden eenen voet.

Wie eenen anderen eenighe schaede doet/ die moetse hem wederlegghen sonder alle achterdeel.

Sy en laten gheen ghetuyghen toe / dan die/ die van eenen soo goeden naeme by henlieden is / dat sy hem oock sonder Eedt souden gheloouen.

Die tot zÿn daghen ghecomen is / en wort sonder houwelijcken staet niet ghelêden. Wtgenomen moeder/suster / dochter / moghen sy nemen welcke haer lust. Driemael mach eenen zÿn wijf wt een yeghelijcke oorsaecke van hem doen / ende soo dickmaels wederom aennemen. Maer de vrouwe macht doen/soo sy wil/is sy eenen anderen ghetrout / soo heeft desen zÿn recht haer weder te heysschen verloren.

...cken ge- / ...e de ver- / ...nisse en / ...ghleuen.

Sy ghelooven een Verrÿsenisse / eeuwich leven/ende vyer. Den ghenen die haer Wet houden / beloven sy dat Paradÿs / daer sy hebben sullen wat sy willen / schoone vrouwen / goeden moet/etc. Maer die haren Alcoran niet en houden/dreyghen sy sonder ghenade ende middel dat eewich vyer.

Dat ghelooven sy in somma: Soo yemandt Godt ghelooft / ende zÿnen Propheet Mahomet/dat die sonder middel salich is.

...orie van / ...n gevan- / Seven- / ...ier in / ...rkyen.

Nu / teghen dese boven verhaelde Historie/isser wat dat volcht van eenen ghevanghen Sevenborgher/22. Iaer daerin ghevanghen gheleghen (Anno vereerthien hondert ende sessentich ghevanghen/Anno veerthien hondert ende achtenvijftich/wederom los ghelaten) beschreven. Die is desen tÿdt / alsoo hy warachtelijck van hem selven schrijft / inder Turckÿe sevenmael vercocht/sevenmael ontloopen/ sevenmael weder ghecocht ende ghevanghen. Waer in hy haerder Barbarischer spraecke soo ghewoone gheweest heeft / dat hy zÿnder moeder spraecke gheheel vergheten heeft/ ende haers ghelooofs so onderwesen / dat hy meer daer af wist te seggen/ schriftelijck ende van buyten/ dan sy selve: ende is daerom ten laetsten niet met een cleyne beneficie by henlieden begaeft ghewordên. Tot welcken niet alleen de naghebueren / maer oock van verre gesonden Legatien quamen/ om hem van haer eyghen ghelooue te hooren / ende Raedt te vraghen. Hy is oock van zÿnen laetsten Heere soo liefttalich gheweest/als eenich van zÿne kinderen / die hem vrÿ los ghelaten / ende met vrÿheyt begaeft heeft / ende hem des Keyserlijcks Vrÿbrief te weghe ghebracht / dat hy van alleman onbehindert / inder Turckÿe vrÿ mocht hanteren/doen ende laten/als een Turck / wat redelijck ende billick is. Ende zÿn laetste Heere heeft hem oock inde stede eens kindts willen aennemen / ende met zÿn ander kinderen een Erfgenaem maken van alle zÿn goeden / op dat hy slechts vrÿ by hem bleef / twelck hy hem niet wel en heeft connen ontsegghen / ende met listen moeten afslaen / voorgheuende dat hy nae een hooghe Schole wilde / ende weder comen: Dies sy hem byden Name Godts / ende haers Propheets Machomets beswooren. Maer hy voer met zÿnen Keyserlijcken Vrÿbrief over Zee wech. Dese heeft namaels die warachtighe Historie / hoe 't doen te zÿnder tÿdt daer ghestaen heeft/beschreven/als hier nae volcht.

¶ Vander Turcken aencoemste ende afcoemste/hoe sy hebben beghonnen het Oosten te besitten ende te bewoonen.

HEt is onloochenlijck en kennelijck / dat alle Historyschrijvers hier in over een comen/ dat de Secte Machometi/ ende het ghelooue der Sarracenen / van Mochomet haren Propheet ende Verleyder (ter tÿdt Bonifacij 5. ende Heraclij des Keysers) is afcomen / Anno ses hondert: In voller bloeyssel ghestaen onder Paus Leone 4. ende Keyser Lodowijck 1. Anno ses hondert neghenentwintich. Want sy haest in een sulck onsprekelijck ghetal ende ghesweermte opwiessen/dat sy (als sy alreede over langhe Ierusalem beschupst ende overwonnen hadden) in Italiam comende/ alle dinc verwoesteden wat sy aenquamen/Roome overvielen/beleghêrden/ende overwonnen/ Sinte Peters kercke tot eenen peertstal ghemaeckt / alle dinck gedestrueert hebben/ ende niet alleen Italiam / maer oock inden wederkeer door Siciliam reysende / alle dinck omghekeert/ ende dat verdorven Coninckrijck hebben sy laten liggen/ ende zÿn over Zee met grooten roof beladen/wederom thuys ghescheept. Roome van de Turcken gewonnen.

Anno twelf hondert ende tachtentich / begonnen sy met valsche wonderteeckenen te luchten/ op datse de Duyvel in haer dwalinge behielt/ en alsoo hy (wt gehenckenisse Godts/wanneer wy de liefde der waerheyt van ons stooten) alle Secten ende beuaerden bevesticht. Nu/oft alwel het ghelooue Machomets/hem haest verre wtbreyde/ende eenen grooten aenhanck creech/die haer metten eersten niet Turcken/maer Sarracenen/ van Sara noemden: soo en was nochtans haer Rijck ende ghebiet ten eersten niet soo wÿt streckende als haer ghelooue / maer veel ende menigherley Heerschappÿen namen dat ghelooue aen/ die daerom niet Turcken en warê oft hieten/tot dat Ottomannus een Tartar / hem veel verloren Tartaros aenhangich maeckte/ende de aenstootende Landtschappen met zÿnen verloren hoop overviel. Die noemde hem metten zÿnen Turcken / ende liet hem eerst desen name behagen. Waerby de Turcken vande Tartaris quamen/eerst binnen drie hondert jaren/voormaels oock haren naem onbekent/ende dat de Tartari noch hedensdaechs de Turcken haer ondersaten ende onderdanen noemen/ daerom dat sy van henlieden afquamen/ ende by henlieden alleen slechte verloren lieden gheweest hebben/ die haer met haren oproerschen Hooftman Ottomanno hebben opghemaeckt/ ende van haerder sonden weghen (soo sy segghen) corts alsoo in een sulcke macht opghewassen / ende soo menichfuldighe victorien ghehadt hebben. Desen en is schier in drie hondert jaren niet teghenghestaen. Wat Godt daer mede meynt/ gheue ick den Gheestelijcken te oordeelen / alsoo wil Pirckeymerus. Maer den Sevenborgher seyt. Turckschen name waer af.

Als den grooten Soldaen voortÿdts de landen int Oosten met grooter victorie tot aende Zee vercreech / dat hy alsdan dese landen in seven Vorstendommen oft Coninckrÿcken gedeylt heeft /ende seven Vorsten daer over ghesêt/ eenen yeghelijcken een/tot een Erfleen inghegeven erfelijck te besitten. Ende dat dan Ottomannus/ oft Otmanbeg den eenen Vorst haest ontrent hem ghegrepen heeft / ende den naesten Vorst met Crÿch aenghetast / de welcke/ als hy hem te swack was/soo verliet hy zÿn Rÿck/ en vloot

totten derden Vorst Caromanbeg. Als hy nu dit Vorstendom sonder wederstant vercreech/ soo greep hy / om zijn Rijck te vermeerderen/ noch voorder op dander syde zijn naeghebueren aen/ ende verdreef dien/ ghelijck den eersten/ alsoo den derden / vierden / vijfden / etc. tot aenden seuenden: alsoo dat hy nu de ses Coninckrijcken inhielt / ende hem nu alleen Caromanbeg teghenstondt / ende dat daerom / dat de ander vijf Coninghen / met haer beste Manschap ende rijckdom / tot hem ghevloden waren / om hem bystandich/ ende aldaer seker te zijne / oock daerom / dat dit Landt van natuere schier onmoghelijck is / te beoorloghen ende soo stoutelijck teghen den vyant inde teghenweere toegherust / soo gheheel / dat by henlieden een spreeckwoort is / Caromanbeg sal eeuwich bestaen/ want oft wel dit Vorstendom veel aenstoots gheleden heeft / soo en wortter nochtans niet oft weynich wtghericht / ende dat sy andere altijdts meer schaden toevoeghen / dan van haer ontfanghen. Euenwel zijn sy slechts ende in haer Landt soo weerlijck ende onouerwinnelijck: alsoo dat de Turcken met dese te ghelijck moeten vrede hebben/ anders als hy zijn Rijc slechts den rugghe keert/ soo ligghen hem dese int lant/ verderuen ende verstropen terstondt / al wat sy aencomen / dwelck driemael gheschiet is in tweentwintich jaren / dewijle dese Seuenborgher in Turckije gheweest heeft / ende hem altijts groote schade toeghevoecht hebben. Daerteghen oft alwel den Turck wraeckghierich tot vergheldinghe/dickmaels opgheweest heeft/ eñ sonderlinghe eens / terwijle de voornoemde Seuenborgher in der Turckije gheweest heeft/ met sulcken ernst / om hem gheheelijck wt te roepen / soo datter alleen twintich duysent met bijlen mede trocken / die al wat sy van boomen ende ghewasch aenquamen / souden afhouwen ende wtroeyen / euenwel weynich heeft wtghericht: alsoo dat hy ten laetsten moeste afwijcken/ vrede met Caromanbeg maken/ ende alle dinck onvoleyndt laten. Met desen wordt de Turck gheoeffent / recht als Israel / metten ouerblijuenden volcke ende vyanden in Chanaan. Alsoo blijft Caromanbeg nae dat Spreeckwoort noch heden bestaende.

Caromanbeg bestaet eewich.

Nu desen Ottomannus oft Otmanbeg / ende zijn kinderen/ zijn noch heden nae erffelijcker Linien / Keysers inder gantscher Turckije/ ende der Turcken-Rijck is / nae ouden ghebruyck/ ouer gheenzijde der Zee / noch heden in seuen Vorstendommen ghedeylt / die oock noch haer oude namen hebben/ hier met ernst nae ghelaten.

¶ Vande vermeerderinge der Turcken Secte/ hoe ende wanneer sy den name Turcus oft Turcken/ hebben begonnen.

ALs nu dit volck van Machometo eerst den naem Sarracenen ontfinghen / als kinderen Sare / niet Agar/ (want sy houden haer als de kinderen Abrahe / den welcken billick de heerschappije / ende den seghen der Aerden toebehoort) soo beghonnen sy ontrent haer te grijpen. Ten eersten/ de aenstootende vredelijcke weerloose Christenen / vande welcke hen vele wt vreese/ om de grouwelijcke verbolghinghe te ontvlieden / willich overgauen / waerby noch veel steden ende Sloten vande Griecken noch onghescheynt/ onder den Turck zijn. Terstont moesten de Christenen / om de Christenen te vervolghen/ den Turck bystandich zijn/ waer mede sy Christum verloren / eñ tot inckel Turcken/ ja booser dan Turcken wierden; hoewel sy noch niet verloochent hebbende / haer goede Christenen te wesen duncken lieten/ ende begonnen den Turc te raden/ de Christenen haer broederen te verschoonen/ maer haer gheuanckelijck aen te nemen/ ende thuys ghevoert zijnde/ voor dienstmaechden ende eyghen knechten te ghebruycken / welcke gheuanghenisse argher was dan de doot / ende de Christenen der Christenen argher vyanden waren/ dan de Turcken. Doen begon alleynskens de ghewoonheydt ende begeerte van meer eñ meer knechten ende dienstmaechden te besitten.

Christenen inder Turckie arger d[an] de Turcken.

Alsoo heeft dese Turckische Secte / door bystandt der onchristelijcke Christenen/ bouen maten seere dsuerhant ghenomen / die in alle dinghen haer handen ende mont gheweest hebben eenen langhen tijdt/ ende de Turckije met arme gheuanghen Christenen verbult / om den Godloosen volcke te dienen / alsoo dat de boosheydt der verloochende Christenen / in verbolghinghe der Christenen / den Turcken verre te bouen ghinck.

Naemaels tot meerderen schijn ende bedroch/ begonnen sy ter tijdt Ottomanni / (als nu den Duyvel haer ghelooue met valsche wonderteeckenen beuesticht/ ende haer ghelooue eenen ghewichtigen ouernatuerlijcken nadruck ontfinck) Theorici/ ghecorrumpeert/ Turci / ghenaemt te worden/ dat is/ de gheestelijcke/ welcke name sy henseluen gauen. Doen begonnen sy als wt eenen billijcken yuer / alle ander ghelooüen ende Kercken te vervolghen / als den welcken alleen dat erfdeel der aerden ende heerschappie toebehoorde / ende daer sloech oock tot alle den voorgaenden quade / eenen snooden Middaechschen Duyuel/ ende versierde ootmoet/ om te vervolghen onder den name der Jaloste tot Godt / alle ander volcken: waermede sy in een dobbel onheylsame boosheyt gheraeckten/ waerby sy niet onbillijck Turci ghenaemt werden/ dat is / gheueynsde Ypocrijten/ oft schijnende Heylighen. Also willen sy noch alleen dat volck Godts zijn/ alle ander volcken voor Heydenen / ende eenen grouwel voor Godt achtende/ alsoo sy van Machomet onderwesen zijn / ende mette valsche mirakelen nu ter tijdt alsoo beuesticht / verblint eñ betoouert zijn / dat sy eer haer leuen / dan haer ghelooue laten / ghelijckmen dickwils ervaren heeft / ende ouer twintich Jaren tot Ouen seer veel onthooft wierden / den welcken men altemael dat leuen ende alle vryheyt toe seyde/ soo sy wederriepen/ van haer dwalinghe afstonden/ eñ tot Christenen wierden. Maer sy wilden eer altemael ghedouldich ende willich steruen (behaluen eenen/ die wederriept / moghelijck niet van herten/ maer wt liefde zijn leuen te verlossen) dan haer ghelooue te wederroepen.

Den naem Turck / waer af.

Turcken lij- den alleman- telisatie om haer gelooue.

¶ Vande sorghe / listen ende aenslaghen der Turcken/ om de Christenen te vanghen.

DEn Turckschen Keyser houdt bouen zijn gemeyn Hofgesin twintich/ oft dertich duysent mannen/ meer listich dan sterck/ ende grootmoedich. Den seluen set hy voor/ eenen gelijcken dapperen Hooftman / tot eenen Vorst/ die recht als de Sluypmoorders ende heymelijcke Rooners/ s'Jaers eens/ twee / ofte drymaels onversiens om te roouen wttrecken in vreemde Landen/ soo stil ende versweghen / dat haer eyghen nabueren haren heuenvaert nauwe connen vernemen/ wt oorsaecke als volcht. Want als sy de reyse/ de welcke gheheelijck in aller haeste gheleghen is/ inden sin hebben/ so bereyden sy Peerden ende oock haer seluen met soo gheschickelijcker Conste toe / ende soo rassche lichte Ruyterije/ dat sy voorts eñ voorts totten toch veerdich

Sluypende Rotten ende Ruyterije in Turckie om de menschen te vanghen.

dich ende bereyt / een gantsche weke moghen voorts varen / sonder eenich nadeel: noch van haer / noch van haer Peerden / oock sonder eenich peysteren onderweghen / maer sy hebben ende voeren met hen / daer sy des nachts erghens op een gheleghen plaetse / haer ende de Peerden / in aller haeste mede voeren. Maer eer sy wttrecken / onttrecken sy beyde hen seluen ende den Peerden / met gheschickter ordinancie ende Const / de spÿse ende den dranck / ende maecken haer seluen met goeder / doch weyniger spÿse / op den wech lichtveerdich / ende crachtich / op dat de swaerheyt ende vetheydt des vleeschs afneme / ende dat hem de cracht inwendich in march ende ghebeente inkeere ende vergadere / op dat beyde Peerden ende mannen / tot het loopen ende rÿden des te dapperder zÿn.

Sy gheuen oock / eer sy haer op den wech maken / verre een ander reyse voor / dan sy in den sin hebben / op dat sy nerghens door eenen Bespier vermelt en werden. Sy en trecken oock niet / ten sy dat een yeghelÿck twee trouwe Gheleytsmannen hebbe / die alle weghen ende paden weten / reysen also snellÿck dach ende nacht / gheenen rechten wech / door inckel sluyphölen / tot somtÿdts inde vier dachreysen eenen merckelÿcken langen wech / soo dat / oft al wel sommighe haer voornemen mercken wilden / datmense nochtans niet voor comen / noch oock haer aencoemste daer sy henen willen / verraden en can.

Om de natuere ende den aert der menschen ende Peerden te kennen / hebben sy een sulcke eruaringhe ende gheschickelÿckheydt / dat sy slechs wt het aensien / alle aerdt ende ghebreck connen af sien / ghelÿckerwÿs als wtghenomen goede Natuer-kenders ofte Phisici / want met eenen eenighen aenblick / kennen sy terstondt / van wat aert / nutte / cracht / ouderdom / ghebreck / gheschickelÿckheydt ende natuere een mensch oft Peert sy: van wat Complexie / aert ende eyghenschap de mensche sy / van wat gheluck / waer toe ghebruyckelÿck / dat weten sy oock aende kinderen te sien / tot wat hanteeringhe sy bequaem toecomende zÿn sullen / dit zÿn de Medecÿnen oft Phisici by ons / van ghelÿcker macht.

urcken ge- / icht inde / nisse der / tuere der / ighen.

Ick late hier onderweghen te segghen / hoe dat hen gheen dinck met allen / tot dese reyse en beledt oft benaudt / noch ongheweerte / coude / hitte / locht / noch storm / sy en schouwen oock niet de lanckheydt ende boosheydt der weghen / straugheydt der plaetsen ende Lantschappen / ende dat noch meer wonderlÿck is / sy en peysteren nerghens / maer voeren al haer nootdorft van wapenen / spÿse / dranck ende cleederen / voor haer ende haer Peerden / met haer / sonder eenighe hindernisse / ende hoe sy met soo weynich / nochtans crachtighe spÿse / eenen soo verren wech reysen / dattet den onervaren ongelooffelÿck is / ende dat de Seuenborgher hier lieuer swÿghen dan van een leughen ghesuspitioneert werden wil / het welcke hy oock selue niet en soude gheloouen / waert dattet hem de eruaringhe niet gheleert / ende dat hÿt met zÿn eyghen ooghen niet hadde ghesien / soo en conde hy niet gheloouen / dat hy oock selue van henseluen gehoort hadde / ende seyt vrÿ wt / soo hy haer listen / daden ende wonderlÿcke hanteringhen beschrÿuen wilde / datter een Chronÿcke niet ghenoechsaem toe en ware. Also varen sy in dese haer voorghenomen reyse voorts / tot dat sy onversiens veel gheuanghenen ouerrasschen / snappen / vanghen / ende met henlieden thuys voeren. Die nu haer gheloone vrÿ bekennen / die moeten dies te meer lÿden / euenwel hebben sy om haer eyghen proffÿts wille groote sorghe / datter gheen wt de ghuanghen Christenen te niete en come / noch ghedoot en werde / dwelck sy een groote moort achten / altÿdt op die hope verwachtende / dat hem de gheuanghen beteren ende bekeeren sal / oock meestendeel haer daer in verschoonende / op dat syse dies te langher voor knechten ende dienst-maechden hebben. Want oft alwel de Turck soo machtich is / dat hy veel Landen ende Eylanden met ghewelt vercrÿghen mocht / soo verhoedt hy nochtans alsoo den dootslach ende het bloetverghieten / dat hy veel lieuer een leuendich ende cynsbaer / dan een vernielt / ledich ende verdoruen Landt begheert te besitten: waer by sy gheensins (alsoo den Seuenborger schrÿft / ende dit zÿn woorden zÿn) de menschen en dooden / dan wt den hoochsten noot / waer by wel te vermoeden is / dat dit niet ghebooren Turcken (euenwel Turcken ghenoech / ja argher dan Turcken) gheweest hebben / die voor Weenen in Oostenrÿck / alsoo alle dinck wat sy aenquamen / sonder eenich ontfermen vernielt / ghemoort / ende jammerlÿck in stucken ghecapt hebben / maer veel meer boose Christenen / Ziegeyners / Ratsen / Stradioten / Hussiten / ende dierghelÿcke verloren / bloedtdorstich / aenhanghende ghepuffel: alsoo oock de beuaringhe luydt. Want ymmers na deses Seuenborghers ghetuygheuisse / de Turcken van natueren moort wÿcken / waer zÿt voorby gaen connen / ende niet alsoo moortghierich en zÿn / dan als sy haer weeren moeten / oft de vlucht gheuen / ende de noodtweere te nemen / gedwonghen worden.

Turcken niet bloet / maer volckdorstich.

Hoe de Gheuanghenen behouden / ghecocht / ende vercocht worden.

Voorts / op dat de gheuanghenen dies te ghevoechlÿcker behouden ende ghecreghen werden moghen / hebben sy haer daer toe gheordineerde Cooplieden in alle steden / der welcker coopmanschap ende hanteringhe is menschen te coopen ende te vercoopen / die daer toe ghelÿck alle andere Coopheeren / Priuilegia hebben / dat sy de gheuanghenen ouer al moghen coopen / vercoopen / lossen / versetten ofte verpanden / het sy wie / oft van wien sy willen / nae wtwÿsinghe der Statuta ende Religia / Item dat sy sonder eenighe hindernisse dese Coopmanschap moghen drÿuen / niet alleen in Steden / maer oock in Leghers trecken met ketenen / op dat sy de gheuanghenen vande handen der Ruyteren ende Crÿchsknechten ghecocht hebbende / daer aen vast maecken / ende als een eyghen vee drÿuen / vercoopen / waer / ende hoe sy willen.

Cooplieden vā menschen.

Somtÿdts wordender inde Oorloghen soo veel gheuanghen / dat de Turcken besorghen / dat syse belanghe niet souden ghebruycken moghen / dan zÿn sy dickwils soo goeden Coop / datmender vele om een cleyne somme ghelts Coopt / Jae dat somtÿdts een mensche om eenen vilten hoet ghegheuen wort / somtÿdts zÿn sy seer diere / daer nae datter veel is / Item daer nae dat sy jonck / sterck / schoon / constelÿck oft niet / zÿn.

Coopmanschap ende hanteringhe mette menschen.

Nu dese Cooplieden diese coopen / coppelender somtÿdts thien oft twelf aen een keten / vercoopen naemaels eenen yeghelÿcken / nae dat hy van Godt met sonderlinghe gauen gheadelt ende begaeft wort. Euenwel en wort daer des vleesch Edeldoms oft eenighe weerdicheyt des Staets niet gheacht / maer een Edelman ghelt effen alsoo veel als een Boer / Paep als Leecke / maer op de gaue des lÿfs wort ghesien / oft hy oudt / jonck / sterck / schoone / van goeder Complexie / subtÿl / constlÿck / welgedaen / dapper / son-

der smette oft niet is. Daer ghelt eenen ouden Boerachtighen Drol weyniger/ dan een dapper stout Man.

Menschen gheprobeert ende besien/ alsmense coopen wil.

Somma/ Sy hebben slechts op dese dinghen alleen acht/ als wanneer yemant een ander Vee oft Peert coopt/ daer worden de ghevanghenen op een plaetse nae de merckt gheset/ daer worden sy ontcleet ende ontbloot/ ouer al wel besien ende gheprobeert/ oock de vrouwen ende maechden/ op datmen sie/ oft sy lidt-breuckich/ lam/ ongheDaen/ ofte beschaedicht zÿn/ daer grÿptmense tot meerder schande ende bespottinghe openbaer aen/ men thoont alleman haere schamelheydt/ ende moeten oock gheheel naect ende bloot voor alle-man henen gaen/ springhen ende loopen/ op dattet blÿcke/ oft den veylen mensche/ swack/ ghesont/ dapper ende Man ofte Wÿf sy. Men besiet oock de Maechden/ oft sy gheschoffiert/ ghebroken ofte ghecorrumpeert zÿn/ ofte niet/ daer nae gheeft ende cooptmense/ een Maecht dierder dan een gheschende. Ende soo hem yemandt wilde schamen/ ende de handt voor zÿne schamelheydt houden/ den seluen drÿuen sy met Scorpioenen/ slaghen ende gheesselen daer toe/ dat hy van noots weghen/ de schaemte moet varen laeten/ daer wordt de sone dickwils int aensien zÿns vaders ofte moeders vercocht. Daer

Christenen hoemen se vercoopt.

wordt eenen bedroefden schaemachtighen man zÿn wÿf ghenomen/ die hem lief is/ ende eenen anderen man ghegheuen/ ende als een Hoere vercocht ende bespot. Daer en neemtmen niet selden de kinderen vande Borsten ofte armen der moeder/ ende daer en wordt glat gheender weerdicheydt/ noch gheenes ouderdoms/ noch staets verschoont. Daer gheldt effen den Ridder ghelÿck den Boer/ inghe val hy gheen andere gauen en heeft/ dan zÿn gheboorte/ als stercKte/ jeuchdelickheyt/ etc. die hem bet vercoopelÿck maecken. Als dan wort den vercochten tot eenen eeuwighen dienst thuys ghevoert/ daer en is gheen hope van eenich wt-dienen/ soo langhe als hy leeft/ daer wordt allen boosen arbeydt op zÿnen hals gheleydt/ soo datter dach noch nacht/ noch troost/ rust/ noch rouwe en is/ wtghenomen wat sy henlieden om haer eyghen profÿts wille gheuen moeten/ op dat syse niet op een reyse beswÿckende en maecken/ ende des anderen daechs niet meer arbeyden en connen. Somma/ wat sy hen goedts doen/ het sy ruste/ eten oft drincken/ dat doen sy als eenen anderen Peerde/ hen-seluen te goede/ op dat sy ghesterckt zÿnde/ des te bet trecken ende arbeyden moghen.

Ghelÿck nv by ons somtÿts een Dier meer wordt opgheleydt dan het draghen mach/ alsoo zÿnder soo veel groue Turcken/ die haer knechten ende dienstmaechden/ als Beesten voortdrÿuen/ ende af-drÿuen/ alsoo/ dat sy als de Eselen/ beswÿcken ende onder den last neder vallen/ met kluppelen totten arbeyt drÿuen/ ende onder de slaghen moet hy hem dat lyden Christi laten opleggen.

Angst ende ramp der siele inde nootstal der eeuwigher ghevanckenisse.

Hier en lÿdt niet alleen dat lichaem onsprekelÿcken bedwanck/ hongher/ dorst/ naecktheydt/ armoede ende arbeyt/ maer oock de Siele/ daer schÿnet/ als oft haer een yeghelÿck vergheten hadde/ oock Godt selue/ daer cruypt haer beuende herte onder den arbeydt/ ende dat onghelooue vecht sonder ophouden met het ghelooue/ alsoo/ datter hier veel beswÿcken ende ende afvallen/ achtende dat Godt met den Turcken sy/ die hen sulcken seghen ende heerschappÿe gheeft/ ende vergheten dewÿle dat Cruys Christi/ vele menschen/ alsoo vermoet ende afghemat zÿnde/ henselven de doot/ die niet comen en wil. Vele/ als de doot niet comen en wil/ slaen selue de hant aen haer/ ofte storten haer-seluen somtÿdts ouer de Berghen. Daer denckt de gheloof-loose Siele aller hope eenigher verlossinghe ontset (soo God henlieden niet wonderlÿck int Ghelooue en behoudet) dat het met haer ghedaen is/ ende laedet op haer vertwÿffelinghe ende af-val/ alsoo/ datter veel onder dit Cruyce te gronde vallen. Daer zÿnder vele (seyt den Seuenborgher) die in de Berghen/ Bosschen ende Holen ghevloden zÿn/ ende ghewillich daer-inne van honghers ende dorsts noot ghestoruen. De sommighe hebben metten strick haer leuen ghe-eyndet/ de sommighe hebben haer seluen in een water ghestort/ de sommighe anders.

Vande begheerte der Turcken/ om Maechden ende knechten te vercrÿghen ende te behouden/ oock vander seluer vlucht ende verlossinge.

Nut der eyghen knechten.

DE begheerte vande Knechten ende Dienstmaechden te besitten/ dat maect het onsprekelÿck profÿt dat sy van haer hebben/ want sylieden zÿn der Heeren handen ende voeten/ soo dat sy als Heeren/ daer by ledich ende wandelen gaen/ ende by heurlieden is een sulck misgheloue gheraeckt (dwelck henlieden doch selden faelgeert) dat die behouden ende een Heere te zÿn ghedacht wort/ die Dienstmaechden ende Knechten heeft/ waer door haer altemael een onversadelÿcke liefde ende ghiericheyt/ om dese te vercrÿghen/ beseten heeft/ wie eenen crÿcht/ die denckt haest nae den anderen/ ende derseluer begheerte/ wast bouen maten met het gheluck toe. Alsoo vintmen daer die de dienstmaechden ende knechten te samen gheuen/ ende besetten met henlieden gantsche huysen/ der welcker arbeyt/ kinderen/ ende altemael wat sy connen winnen/ den Heere toe-behoort/ die henlieden somtÿdts (op dat sy dies te lustiger zÿn souden om te arbeyden) oock yets wat daer af gheeft/ op dat sy voeyer ende decksel hebben. Euenwel en laet hyse gheensints niet eyghens hebben/ maer haere kinderen die worden oock den Heere gheboren/ dies sylieden tot eeuwighe Knechten ende Maechden gheheel eyghen zÿn/ soo dat hyse mach dooden/ ende vercoopen als een ander Vee/ die moeten naemaels haeren Heere ledich onderhouden/ ende rÿck maecken. Wt dier oorsaecke en isser nauwe een huys inder gantscher Turckÿe/ dat ymmers op het weynichste sonder een dienstmaecht ende knecht sy. Daer-by comet/ dat/ hoe veel dat haerder int ghetal worden/ nochtans niet af en slaen van weerde/ maer slechs toenemen/ want hoe meer knechten/ hoe meerder profÿt/ ende grooter Heeren. Sulcks weten de Cooplieden ende Mensch-dieuen oock wel/ dat hare waere met der veelheyt niet af en neemt/ noch t'ouervloedich en mach worden/ maer hoe meer hoe beter.

Vlucht der eygen knechten.

Ghelÿck nv de Heeren niet anders en dencken/ dan Maechden ende Knechten te ghecrÿghen/ alsoo en is der Knechten claghe ende wee oock anders niet/ dan der Heeren handen te ontvlieden: dat is al haer reden/ dencken ende ghepeynsen. Als dan de Heeren dit somtÿtds/ als van eenen onghetrouwen Judas/ die wel dienen wil/ ende dit het Heerschap aensiet/ ervaren/ soo verminderen sy henlieden alle dinghen/ soo dat sy niet ouerschietens van spÿse ofte teeringhe/ op den wech en moghen behouden oft bereyden.

Bouen dien/ oft al schoon de ghevanghenen op menigherleye wÿse vlieden/ soo richten sy nochtans weynich wt/ alsoo/ datter nauwe yemant ontcomen en can/ ende het selfde een wonder Gods ghereKent wort/ oorsaecke/ de Turcken hebben soo veelderleye manieren bevonden/

om

om alle weghen/passagien ende oock aenslaghen te vlieden/te voorcomen / ende dat te beletten/ datter nauwe yemandt de vlucht ghedencken en mach / oft hy is wederomme ghevanghen/ want niemandt en derf desen vluchtighen coopen/ende waer hy eenen vindt / spreeckt hy hem als zijn eyghen goet/ aen / soo moet hem den anderen Heere oft Cooper / sonder alle wederspreken / wederom gheuen. Daer wordt dan dat ghegrepen ongheluck ghedobbelt : wordt daer toe gheprickelt ende ghegheesselt. Volhart hy in deser vlucht / ende dat hy anderwerf wordt ghegrepen / soo wordt hy vercocht aen noch eenen herderen dienst / oft met menigherley opghelevden dwanck / vander vlucht ghenomen.

...annie der ...rcken met knechten. Sommighe hanghen sy in haren arbeyt eenen yseren cloot aende voeten / die hen te vlieden belet / daudere branden sy de Spanaderen af / soo dat sy dies niet te min tot arbeyden / maer niet om te loopen bequaem en zijn / die moeten een keten aende voeten draghen / ende nae hen trecken/ waer sy zijn. Den seluen snijdtmen neuse ende ooren af / waer mede ghemarckt zijnde/ nerghens toe dan tot arbeyden meer bequaem en zijn. Soo gheen dinck helpen en wil / brengtmense ten laetsten jammerlijck om den hals.

...hou...van ...yt. Euenwel om dit ongheluck te beletten / hebben de gheschickste ende vriendelijcste Heeren een middel ghevonden/ op dat sy de knechten vander vlucht ontwennen / ende om te dienen willich/gheneycht / ende bestandich maecken / als dat sy een verdrach / compackt ende ghedinghe met hen maecken om de vrijheydt / hoe langhe/ ende hoe redelijck hy hem daerom sal dienen/ hier af maecken sy naemaels een opgerecht verdrach voor den Richteren/daer wordt alle dinck met Ghetuyghen bestemt / ende met Brieuen gheconfirmeert / op dat dese zijnder vrijheydt/ den ghenen zijns trouwen diensts versekert sy. Wanneer nu het verdrach ghehouden wordt/ ende den bestemden tijdt ommecoemt / soo absolueert hem den Richter wt Keyserlijcker gheweldt / ende begaeft hem met eeuwigher vrijheydt / alsoo / oft hy schoon elders ghegrepen wierde / ende de Brieuen aenwees / soo en derf hy noch ghevanghen/ gherocht / noch vercocht worden / by Coninckliicker hoochster onghenade/nae inhoudt ende vermoghen des instruments.

...j-brieuen ...er Turc... Dese voorseyde Vrij-brieuen hebben hier voortijts heerlijck gheweest/ alsoo/ dat den ghevrijden gheheel ende al vrij was/ inder Turckije te blijuen ende te hanteren/ oft wederomme thuys in zijn Vaderlandt te trecken. Maer nu zijnse wat verkleynt ende engher ingheroghen/ alsoo / dat den ghevryden wt Turckije nemmermeer thuys en derf trecken/maer alleen vrij in Turckije te blijuen. Waerby alle Hauenen der Zee met het ghebiedt des Keysers besorcht zijn / dat de ontsleghene niet ouer-ghevoert en worden/ oft sy al schoon haren Vrij-brief aenwijsen.

Bouen desen zijnder noch twee manieren los te worden ende te ontloopen / int ghebruyck: Deerste/ dat dese die in haer diensten heymelijck ghelt ghecreghen hebben / moghen van vremde ende omtreckende Priesteren sulcke Vrij-brieuen valschelijck ghemaeckt (want sy gheenen Seghel en behoeuen noch hebben) coopen / ende alsoo heymelijc wech trecken / ende soo menseop de vlucht beletten oft ophouden wilde/soo thoonen sy dese Brieuen/waer mede sy somtijdts haren Heere ontgaen.

Dander ghebruyck is : In Turckijen zijn Menschdieuen onder eenen schijn der Cooplieden/die trecken van de een plaetse tot daudere/ ende als sy knechten oft Dienstmaechden ghemoeten die gheerne vloden / soo nemen syse heymelijck / als wilden syse verlossen / ende vercoopense op vreemde plaetsen/die hier nu gheschickt is/ met dien maecken sy een verbondt / dat hy vercocht zijnde altijdts wech loope / ende wederomme tot hen als tot zijnen Heere wederkeere / ende als hy hem in sulcker wijse eens/ drie ofte viermael vercoopen laet / dat hy hem wil daer nae vrij rekenen / ende hem dies als zijnen Coopheere / Brieuen passeren. Daer mede wordender oock veel verlost / maer weynich comender wederom thuys/ eens deels/ om dat sy nu aldaer langhe ghewoont hebben/ende haer midts der vrijheyt saechtelijck gheneeren / eensdeels / om dat zijt swaerlijck connen te weghe brenghen.

Vande ghene die onghedwongen haer-seluen vrijwillich in dit perijckel der geuanckenisse ende eeuwige dienstbaerheyt begheuen eñ offeren.

DAer zijn vier Rijcken aende Turckije teghen Tnoorden gheleghen / Bosna / Arnantlar / Sclauonia / ende Albonia / de welcke den Turck nu in heeft / ende wel ouer langhe vercreghen hadde/ ingheval hy na dit volck veel ghevraecht / ofte dese Landen met Turcken te besetten gheweten hadde. Dese Landen hebben een soo heyloosen onachtsaem verweghen Ziegeynerisch volck / dat de Turcken de Christenen veel lieuer coopen / dan dese om niet te hebben. Dese hebben/eerse den Turck verwonnen heeft/alsoo van haerder heerschappie belast/ ende met daghelijcxsche schattinghe beswaert gheweest / datter Jaerlijcks veel midts armoede ontvloden / ende in Turckije ghecomen zijn/ aldermeest als den arbeyt-tijt aenghinck / als by ons den Oogst ofte Wijnlesen / ende hebben hen seluen aldaer als Dachlooners / die haer lijf ende arbeyt veyl droeghen / verstroyt door de Steden gheloopen / ende om haer armoede te verquicken / haren arbeyt veyl ghedraghen/ sonder eenighen loon / alleen om dat broodt te dienen. Dese / hoe datmense niet sonderlinghe gheern en hadde / naemen syse nochtans inder noodt aen / ende becoutense saechtelijck / dat sy niet wederom thuys en trocken / ende dit volck is in Turckije soo ghemeyn / dat sy haer eyghen spraecke daerin ghebracht hebben / alsoo/ datter schier niemant en is/ die de Sclauonische spraecke niet en verstaet / ende schier soo veel spreken/ als haer eyghen spraecke/sonderlinghe inde Houen der Ridderen / alsoo/ dat inde Coninckliicke Stadt Andrionapolis/alleman/ wijf ende man/ cleyn ende groot/dese spraecke spreeckt/ende dat de Turckische of Arabische spraecke op sommighe plaetse inde Turckije ghenoech vreemt ende seltsaem is/ sonderlinghe by dat Ruyters ghesin int Hof des Turcx.

Den grooten Turck heeft oock het thiende van allen roof/oock der gheuangenen/ hy neemt oock den keur daer wt/meest Jonge lieden / van ontrent 20. Jaren ende daer ouer. Turck heeft Thiende van knechten/etc.

Den Turck heeft oock veel eyghen lieden/ die niemandt toe en behooren / dan alleen aen zijn Hof. Van dese zijnder sonderlinghe vele wt de Griecken ende ander Natien. Dese zijn des Conincks eyghen / met lijf ende goet / wijf ende kindt / effen wel anderssins van alle ghemeyne schattinghe / ende beswaringhe ontslegen:want sy voor des Conincks ofte des Keysers goet gheacht worden . Der seluer sonen ordineert hy tot zijn Hof te schicken / die deylt hy naemaels wt aen zijnder Vorsten Houen/ op dat sy Ruyterije/ de zeden ende manieren des

Edeldoms leeren / ende haer in wapenen oeffenen/ de welcke wanneer sy twintich jaer crijgen/ soo beroept hyse aen zijn Hof sonder Soldt/ende maeckt van haerlieden Dienaers ende Lijffwachters.

Turckẽ Hofghesin.

Dese/ als des Keysers eyghen Hofghesin / der welcker hy altijt bycde dertich oft veertich duysent aen zijn Hof heeft / worden door een bysonder cleedinghe buyten andere wt-gheteeckent/ ende Girmitscheri ghenaemt / onder de welcke altijts vijf oft ses duysent wtnemende wtvercoren goede Boghen-schutters zijn / der welcker Pijlen door alle Schilden ende Pantziers gaen/ ende dese treden sonder middel voor den Coninck henen int Veldt / als zijn Slot/ ende hy en strijdt nemmermeer/ hem en wordt oock niet toeghelaten (oft hy alwel wilde) in de Ordeninghe te stane/oft als wilde hy oock handt aenslaen/oft hem te weyre stellen / ende heeft altijts twee ofte drye hoopen / oft by auontueren d'eene Ordeninghe vermoeydt ofte verstropt wierde/dat daeromme nochtans de Victorie niet verloren en waere/ maer eenen anderen versschen hoop aen-stont/ waermede hy dickmaels dat Veldt behoudt. Eñ tot deses Seuenborghers tijt / eenen Slach met den Coninck van Polen heeft ghehadt / drie daghen ende drie nachten lanck / oock ten laetsten dat Veldt behouden.

Turckẽ crijch ende maniere te verwinnẽ.

Nv wt dit zijn voornoemde Hofghesin/ neemt hy de gheschickste wt/ beveelt henlieden de Officien ende Ampten in zijn Rijck / alsoo / dat zijne Vorsten ende Heeren in alle zijn Landt niet dan zijne Amptlieden en zijn/ ende hy alleen dat Imperium innehoudt/ om haer op ende af te setten/ wanneer/ende hoe hy wilt. Onder dese heeft hy twee voornaemste Vorsten ende Heeren / die alleen onder den Keyser staen / ende alle dandere te ghebieden hebben/ alle dinghen nae des Keysers wille te ordonneren / ende met hen wt te richten. Den eenen sidt ouer Zee/ ende den anderen hout Hof by der Zee/ worden Beglerbegi ghenaemt/ dat is te segghen/ Heeren der Heeren/daer by tomet / dat alle zijn Rijck breedtsaem is / ende oft alwel een sulcken menichte van volck daer inne is / euenwel en can hem gheen oproer ontspruyten/ ofte eenich wedersprecken roeren / maer in allen dinghen ghelijckelijcken vereenicht / daer

Gehoorsaem heyt ende eenicheyt inder Turckije.

slechts alle-man op den Keyser siet/ hem te wille te worden / behaghen / ende te dienen met grooter reuerentie. Maer soo hem yemandt / het sy cleyn oft groot/ sonder zijnen wille ende ghebiet/ eenichsins yet onderstonde/die wort int Hoff beroepen/ ende op het alderghenadichste den voorgaenden dienst / eer hy ontsleghen wordt/ onderworpen/ oft ymmers ghedoot / ghevanghen oft vercocht.

Vander Turcken manierlickheyt/ Tucht / zeden / cleedinghe / Ruyterije/etc. Oock vander seluen simpelheyt/eñ ende des Keysers Loff ende deucht.

Turckẽ tucht ende eerbaerheyt.

De Turcken verachten eñ vlien / als een Pestilentie / alle lichtveerdicheyt / in alle haer doen ende laeten/ ghebare/ woorden ende cleederen/ alsoo/ dat hem den Seuenborgher dies verwonderde / ende dat hem dit eerstelijck daer toe bracht/ dat hy het Christelijck geloue verloochende/tot Machomet ghevallen is / euenwel ten laetsten wederom ghekeert van Machomet tot Christo/ soo hy selue schrijft/ wederghekeert zijnde. Hy seyt oock / dat sy der Christenen ouervloet ende dertelheyt in alle dinghen hooghelijcx berispen ende belachen / de-selue Apen heetende/ want sy niet alleen in woorden ende wercken/ maer oock in cleedinghe ende ghebaeren een seer eerlijcke wijse hebben / ende gheheel Gheestelijcke ghebaeren / oock dat Hofghesin / ick wil swijghen Borghers ende Boeren / ende by haer vrouwen ende huysghesin wort een alsulcke eerbaerheyt beuonden / dat het ongheloofflijck te segghen is / ende aenwijsen in allen dinghen een sulcke eenvoudicheyt / alsmen in eenighe Christenen wenschen mochte / ende met rechte zijn souden. Daer en is niet ouervloedichs nocht neuswijsch by hen ghemaeckt. Sommighe aendachtige voeren een sulck exempel in ghebaren/ ganck/spijse/ cleedinge / wercken ende woorden/ datse yemandt voor ghereguleerde Obseruanters mocht aensien. Oock is haer Ruyterije soo eenvoudich sonder eenighe proncker ije/ oock onder de Heeren / dat sy geenen onbesneden Hengst en berijden / ende alsoo stille henen trecken / dat onder hondertmael duysent Ruyters nauwelick eenen ghehoort en wordt. In sadelen ende toomen en is gheensins gheene neuswijsicheydt/ maer inckel nootdorft wordt by henlieden gheспeurt.

Gheen ouervloet byden Turcken.

Niemandt en treckt ghewapent henen wanneer sy te Velde trecken / oock haer eyghen Rapier en doen sy niet aen/ maer het volcht altemael op de Kemelen nae / tot dat sy in sorghen staen moeten / eñ onder de vyanden inder vyanden Landt comen. Niemant en bedrijft broodtdronckenheyt met zijnen Peerde / eñ niemant en springt ter zijden wt / nae der Christenen ghebruyck/jae daer houden haer groot ende cleyn in sulcker ghelijckheydt / dat sy nauwe voor malcanderen en connen ghekent worden. Den Seuenborgher seyt / dat hy den Keyser selue alleen met twee Jonghers eenen verren wech van zijn Pallays heeft sien gaen / oock diesghelijcx eens int badt.

Als hy vander Kercken gaet/ soo en derf hem oock niemant navolghen / noch op der straten hem te ghemoete gaen / ende veel buckens ende neyghens ofte pluymstrijckens bedrijuen: veel weynigher hem toeroepen nae de zeden der Romeynen: Viuat Rex, Gheluck sy den Keyser/ oft dierghelijcke. Den-seluen Seuenborgher heeft hem oock eens inder Kercke gesien / niet met opverheuen Stoele met Fluweel beleyt / maer neffens eñ by dander Turcken op der aerden sittende/met ondergheспreyden Tapijte ghelijck dandere/soo seer ootmoedich/ dat/ soo wie hem niet ghekent en hadde/ wt dandere niet en hadde kennen moghen/ alsoo verootmoedicht hy hem/ sonderlinghe in zijnen Gods-dienst.

Lof der Turcken eñ haers Keysers.

Bouen dien heeft hy hem eens in zijnes moeders Lijckganck ghesien / soo slecht / dat (soo hy hem niet en hadde ghewesen ghewor den) hy hem voor ander Turcken niet ghekent en hadde / soo ghelijck in cleedinghe/ghebare/ende alle dingen. Daer is een bysonder Interdict / dat niemandt den Keyser en ghemoete ofte nae en volghe / dan wt bysonder beuel daer toe gheroepen. Hier wil den Seuenborgher achterweghen laten/ wat hy niet ghesien/ maer alleen van hem gehoort heeft/ van zijnder vriendelijckheydt in alle-man aen te spreken / van ghewilligher verhooringhe / ghe rechticheyt int oordeelen/ mildicheyt in aelmoessen/ende teghen yegelijcken goetwillich/ dwelck sy by henlieden Coninclijck heeten. Dandere met deuchdelijckheydt / als met State te bouen gaende.

Hy is oock ten tijden van den voor-ghenoemden Seuenborgher tot Pera / in der Christenen Kercke in-ghegaen / aldaer haer Misse ende Ceremonien ghesien/ ende als hy vernam / dat haer ghelooue eenen Bisschop heyschte/ die alle dinck ordineerde/ soo heeft hy hen vergunt eenen te bestellen/ ende henlieden toeghesеyt / denselnen wt zijne Camer rijckelijcken te onderhouden / het welck oock geschiet is. De Monicken hebben in

Roomsche Christenen wordẽ onder den Turck gheleden.

zijn

zijn'bywesen een ongheconsacreerde Hostie opgeheuen inde Misse/op dat sy des Keysers wille ghenoech deden/ende nochtans dat Heylichdom niet voor de Seughen en wierpen/het welcke belacchelijck ghenoech is.

¶ Vander Turcken reynicheyt ende simpelheyt/in al haer doen ende laten/baden/eten ende drincken.

Turckē houden suuer huysen.

IN alle uterlijcke dinghen pleghen sy een sulcke reynicheydt te ghebruycken/ dat hen alle dinck arghwanich is van eenigher onreynicheypt waer by van wisschen / wasschen / vaghen ende keeren by henlieden gheen ophouden en is. In haer huysen daer sy in woonen ende eten en lijden sy gheensins datter een Hinne / Hoenken oft Hondt in gae / ende sooder onversiens een Haen ofte Hont eenighe schotel oft erghens eenen pot aenroert/so en coken sy nemmermeer meer daerinne. Wanneer sy eenen Haen ofte Hinne willen eten / soo setten zijt te voren 6.oft 7.daghen op/ ende en gheuen hem niet dan puer suyuer goet koorn teten. Sode rpet doot ghedruckt/ geworpen/oft anderssins om den hals quame/dat hem dat bloet niet met afghesneden halse wt en liepe/ ende by hem bleue/het sy wat Dier dattet wil/so en eten zijt nemmermeer. Sy hebben oock een sulcke uterlijcke reynichepdt aen lijf ende cleederen / bysonder als sy haer tottet ghebedt bereyden/datter gheenderley smette of vuylicheypt aen haer cleederen en schijnt.

Turckē eten.

Sy en drincken oock daerom gheenen wijn/ noch sy en eten gheen swijnenvleesch/om dattet/ soo sy achten den mensche ongheschickt ende onreyn maeckt.

Die een bevleckinghe lijdet vanden natuerlijcken Zade / die en laet niemandt met hem spreken/ Jae hem oock soo veel als hem moghelijck is/niet sien/tot dat hy hem met zijnen Doop ghereynicht ende ghedoopt heeft. Waerom by hen veel doopens is / oock gheen huys sonder eenen Put van versch water / daer sy haer in duycken.

Turcken heeten de Christenen Heydenen.

Sy hebben oock een slechte eenvoudicheypdt int timmeren / soo dat sy anders niet en soecken/ dan blooten nootdorft / heeten ons verbloeckte Heydenen / om dat wy sulcke Pallaysen in deser ellende bouwen als oft wy hier eeuwich leuen wilden. Ende hoewel sy meest wel hebbende zijn van siluer ende gout / soo en canmen nochtans gheenen ouervloet by hen ghespeuren / in eenigherley dinghen / alsoo dat ghy moecht achten/ dat sy altemael in ghewilligher armoede leefden: Jae oock de groote Heeren alsser vrede int lant is/en achten de huysen gheensins niet / bysonder Tsomertijts/ligghen en woonen te velde onder de hutten/ende tenten dach ende nacht/jaghen ende soecken ander tijtcortinghe.

Daer is oock een gheslachte onder hen/ die wy Veeherders noemen/die anders niet en doen dan haer van het vee onderhouden. Van dese zijnder seer vele inder Turckije/ willen hier in navolghers Abrahams / Loths/ Jacobs/ Dauids ende van andere Patriarcken ghesien zijn. Dese en hebben gheen seker plaetse/ maer volghen met haer haue ende goet dat vee door tlant na/ na dattet het vee nutte is / ende weyde vinden/ die oueral vrij is. Swinters hoeden sy in Dalen / tsomers opde Berghen. Vande selue zijnder sommighe soo rijck / dat sy een gheheel Heyr in een velt wt te rusten vermoghen / ende daer toe Jaer en dach daer in te onderhouden/ leuen nochtans in Hutten ende snoode Tenten/ ende segghen dat sy geen inwoonders/maer Pelgrims in deser Werelt zijn. Voeren haer nootdruft op het Vee achter nae / ende waer sy haer henen legheren/daer zijn sy thuys. Eenigherley schilderije oft beeltwerck en wort inder Turckije niet geuonden / houden hierin Moysen stijf/ heeten de Roomsche Christenen Afgoden dienaers ende Afgodisten.

Gheen schilderye/seghel/ wapen/ spel oft beelt in Turckye.

De Speelders om ghelt oft eenighe ware/het sy wat maniere van spel dattet sy/houden sy niet alleen voor eerloose lichte lieden / maer ghegrepen zijnde/straffen syse oock. Eenighen Schilt/ noch Helm/oft gheschildert teecken/van eenichs gheslachts name / en wort gheenen voetstap inder Turckije gheuonden. Sy en ghebruycken oock geenen Segel/oock den Coninck selue niet/ behaluen tot zijn Keyserlijcke Bullen:maer gheloouen malcanderen op bloote Schrift. Die wort daer oock hart ghestraft/ die valsche brieuen maect in eens anders name/ dwelck men by henlieden niet ghewoone en is/ dan by de Papen/ die de gheuanghenen somtijts valsche los-brieuen maken.

Clocken/ ende wat anders eenen ouervloet is verachten sy als onnootsaeckelijck. Laten oock de Christenen gheen Clocken toe/segghende/dat sy wel een benoemde ure moghen noemen / tot haerder vergaderinghe / sonder dat sy desen onnutten cost behoeuen.

Turcken sitten alleen op d'aerde.

Tot al haer doen ende laten/ thuys ende ter Kercken/ cleyn en groot/ en soecken gheen ander sitstede oft stoel om te sitten/ooc den Keyser selue niet/dan de heylighe aerde / ghelijck de manierlicke kinderen. Daer sitten sy in eenen Rinck/ zijnder haerder vele: nochtans niet bloot/ maer met onderghespreyde Tapijtsen / vachten oft matten/van biesen oft teenen. Sy en sitten oock niet/eer dat sy de schoenen wtghetoghen hebben: Want het is sonde en schande / wie by henlieden gheschoept sit/oft dat aertrijck bloot aenroert.

Haer Tafel is rondt ghemaeckt / van Leer/ met ringhen / ende eenen riem daer in ghetrocken/ die spreyden sy opder aerden / sitten/ om te eten barvoets rontsomme / ende als sy opstaen/ heffen sy de Taefel op / ende trecken die te saemen als eenen sack. Sy draghen oock langhe cleederen/voor open / en een groote wijde broecke/sitten of pissen na haer gewoonte neder/ werpen de cleederen (als by ons de vrouwen) rontsom haer / kacken ende werpen de onreynicheyt der natueren van haer / soo dat niemandt weet oft ghewaer wort wat sy doen. Beneerstighen haer oock / dat sy tot dit werck dat aenghesicht niet teghen den Zuyden en keeren/ want derwaerts wenden sy haer/als sy haer ghebedt volbringhen willen. Voorts/soo yemandt al staende oft ouer eynde by henlieden/ ghelijck by ons/dat water loste ende piste/ die worde voor eenen verbannen ketter ghehouden ende ghemijt.

Vander Turcken Krijch / toerustinghe/victorien/ende aert te oorloghen.

Turcken willich ende gheneycht tot oorloghen.

DE Turcken hebben een sulcke vierichepdt ende yuer tot haer ghelooue / het selue oock metten bloede te verantwoorden / soo dat / alsser eenen Alarm oft Crijch teghen de vyanden haers gheloofs opstaet/ende wtghescreuen/oft alleen aenghesept wort/dat sy daer selue toe loopen/ sonder ghebodt noch hope van eenighe soldije/ den meesten deel op haer eyghen cost / niet anders/ dan als wilden sy ergens na eenen dans oft bruyloft trecken / somtydts voorcomen sy den Toch / ende hissen oft porren selue den Keyser daer toe. Daer en is niet dan blijschap ende vrolijckheyt: Daer wil alleman trecken: ende alst hem nu begheeft / datter sommige wederom worden afghesept oft afghedanckt/ soo trecken dese treurich thuys.

Daerom en derf den Keyser om een Heyr te

 verga-

vergaderen niet seer bemoeyt zijn / maer schickt slechs zijn bootschap tot zijn Amptlieden / aen alle plaetsen / om dit den volcke ende Borgheren aen te segghen / ende op ghenoemde plaetsen te bestemder tijdt ende pale Allarm te slaen. Soo vlieghet toe / de Ruyters op haere bysondere plaetsen / ende oock dat Voetvolck: Altemael zijn sy toegherust / veerdich ende bereyt totten Toch. Sy en ghebruycken gheen Banieren / maer de Capiteynen hebben eene hayrighe vodde / aen een opgherichte spiesse vlieghende / met onderscheydelijcke verwen: Waerby een yeghelijck kendt / onder welck vaenken hy behoort.

Item / een yeghelijck Hooyman heeft zijn Basuynen / Trommelen eñ Pijpen / waer mede hy met onderscheydelijck gheluyt vermach de zijne tot hem te heysschen / ende tot vrede ende oorloghe wacker te maken.

Soot nu den Turcken te velde wil te hart vallen / ende den vyant te sterck worden / soo schrijft hy haest te rugghe / ende laet den vierden oft vijffsten man op ghebieden. Alsoo haest als dit Edickt ghepubliceert wort / soo loopen sy altemael toe / ende een yeghelijck wil trecken / ende deerste daer aen zijn. Wie nu thuys moet blijuen / die laet hem dies seer onsalich duncken wesende / ende meynt dat hem te cort ende onrecht gheschiet. Want sy achten haer als dan salich te zijn / als sy niet thuys onder den zeeuer ende het huylen der Wijuen ende kinderen / maer onder de Pijlen ende Spiessen / als Martelaers onder de vyanden haer gheloofs steruen. Hier af en hebben sy niet alleen gheen leedt-wesen / maer vercondighen / verheffen / ende schrijuense als heylighe Martelaers ende ouerwinners / die om haers gheloofs wille / haer bloet hebben verghoten / int ghetal der heylighen / niet anders dan ghelijck wy de Martelaers Christi / dwelck veel Christenen arghert / ende tot afval bringt.

Godsdienst der Turcken voor de verslaghen Ridders.

Sy bidden oock in al haer vergaderinghen (alder eerst nae Middach) voor de verslaghen Ridders ende Martelaers / met dancksegghinghe / datse Godt tot sulcker eere der Martelisatie geroepen heeft / ende metter Martelaers Croone ghecroont: Ende beginnen dan (op dat sy de nacomers tot ghelijcke daden porren ende bringhen) haerder Voorvaderen victorie / Ridderschap / deuchden eñ Campstucken wt te roepen ende te verheffen.

¶ Vander Turcken Vrijheydt / houwelijck / ghehoude vrouwen ende byslaepsters: Oock hoe dat sy niemandt tot het ghelooue en dwinghen.

Turck mach twelf wijuen hebben.

EEn yeghelijck Turck mach nae wtwijsinghe zijn Wets / twaelf echte vrouwen hebben / maer byslaepsters oft Concubinen soo veel als hy wil / der seluer kinderen beeruen alle ghelijck / der dienstmaechden kinderen / mette echtelijcke: niet dat syse alle (soo yemandt mocht dencken) by malcanderen hebben / maer in alle steden / waer een Heere oft Coopman henen treckt om te coopmanschappen / hebben sy oueral haer huysen / wijuen / kinderen / maechden / knechten / ende daer wordender seer weynich ghevonden / die twee wijuen in een huys hebben / om te vermijden ghekijf / haet en nijdt / ende anderen onraet / die daer wt spruyten mocht.

Haren Alcoran veroorlooft henlieden oock om een yeghelijcke cleyne oorsaecke haer wijuen van haer te stooten / wederom aen te nemen / wanneer / hoe / ende soo dickwils als sy willen / ende dat den banc des houwelijcx / die sy Kebni noemen / gheheel ende al byden man blijft. Maer hoewel hy hem van het wijf derf scheyden / hoe ende wanneer hy wil / soo en mach hy nochtans gheen houwelijck maken ende wijf nemen / sonder des Priesters inseghenen ende ghewelt.

Den Priesteren ende Monicken die van ons tot henlieden treden / ordineren sy goede Prouisie toe / op dat sy een exempel der eenvoudighe Christenen zijn / haer dies te lichtelijcker bekeeren / dewijle sy haer gheleerde ende voorgangers afvallen sien. Euenwel en dwinghen sy niemant / soo desen Seuenborgher aenwijst / zijn ghelooue te verloochenen / vallen oock daerom niemandt hart aen / sy begeeren slechts der Christenen proffijt ende heerschappije: sy en achten oock niet vele inden gront / (hoe wel sy haer anders ghelaten) ghelijck oock de Christenen vande Joden / die haer ghelooue verloochenen / denckende dattet hen by auontueren niet ernst en is / oft mercken daerby haer lichtveerdich herte / denckende / wie een ghelooue derf verloochenen / dat die wel derf van thien gheloouen afstaen / landt ende lieden verraden.

Turcken en dwingen niemant totten ghelooue.

Vander segghen / dat de Mammalucken ende verloochende Christenen by henlieden in grooter weerde / acht / ende aensien zijn / ende datter een groote blijschap is / ouer eenen bekeerden van Christo tot Machomet. Ghelijck nu alle dinck metter tijdt in een argher wijse ghevaeckt is / soo macht by auontueren nu veel anders zijn / nv soude hy dien dwinghen / die zijn ghelooue niet en wil aennemen oft bekennen: Ende dat zijn Wet inhoudt / dat hy metten Sweerde alle ghelooven Machometi soude ghewinnen ende toe ghesellen / tot eenicheyt zijns gheloofs. Sommighe segghen int contrarie / dat haren Alcoran niemandt tot haer ghelooue en leert dwinghen / dwelck vele geern ghelooven / dewijle hy hier af op veel plaetsen / die hy met crijch ouerwonnen heeft / een exempel van hem heeft ghegheuen / alleman latende ghelooven wat hy wilde / maer slechs nader heerschappije ghevraecht / dat sy Machomet ende zijnen Rijcke / met lijf en goet onderworpen worden.

¶ Vander Turcken eerbaerheydt / ernst dapperheyt / sedelijcken wandel / teghen der Christenen lichtveerdicheyt / etc.

HJer seyt den Seuenborgher wonder vanden tuchtighen wandel / sonderlinghe der vrouwen inder Turckye / eñ is daer teghen seer bitter / teghen der Christenen ontucht eñ dertelen moetwille eñ ouervloet int vercieren / ghebaren / cleeden / gaen / eten / etc. Daer mede sy haer-seluen verderuen / ende de lichtveerdighe sielen tot haer locken. Hy aenwijst wt de Epist. Petri / 1. Pet. 3. Hoe de Heylighe vrouwen souden verciert zijn / ende haer heylicheydt met haren goeden wandel bewijsen / op dat sy haer mannen sonder woort / Christo gewinnen ende toeleyden souden: alleen door haer heylich onschuldich exempel ende bywooninghe. Bringt oock teghen haer in / dat 1. Tim. 3. Item Esa. 3. ghesevt wort: Eñ vertelt veel schaden / die wt de ouermate eñ lichtveerdicheydt spruyten / hier al willens achter ghelaten. Wy willen der Heydenen eñ Turcken wandelinghe tegen de Christenen sien ende ouerweghen.

Tucht der Turcken vrouwen.

Inden eersten isser een sulcke tucht oft manierlickheyt by henlieden (seyt de Seuenborger) doorgaens int gheheel landt / dattet by hen een schande ware / ende een wijf binnen oft buytenshuys met blooten aenghesichte haer ander mannen sien liete. Ende dit is soo waer / dat hy seyt / hy sy 20. Jaer in zijnen laetsten dienst by zijnen Heere geweest / lief / wel eñ weert ghehouden / ende dat hy ten laetsten hem inde stede eens kints met vrijheydt beghaeft / heeft willen aennemen / ende dat hy hem veel / jae alle dinck inden huyse toebetrout heeft. Euenwel soo en heeft hy dese 20.

Jaer

Haer zijns Heeren vrouwe met blooten aensichte niet ghesien wtcomen / soo dat hy niet en weet hoe sy van aenghesichte sy / oft hyse wel dickmaels weynich spreken hoorde / ende selue oock mede haer ghesproken heeft / ende dat hijt nemmermeer en soude gheloouen/waert dat hijt niet eruaren en hadde.

Voorts worden der Turcken wijuen (seyt hy) op het eenvoudichste / slechtste / nochtans reynelijck ghecleedt. Sy ghebruycken somtijdts ghestrickte huyuen voor haer aenghesicht / oft somtijdts een ander voorhangsel/dat ter rechter sijde aende huyue ghehecht / in eenen oogenblick mach opgheslaghen / voor / ende wech ghedaen worden/alsoo haest als haer yemandt aensiende wort / alsoo dat sy voor alle menschen(alleen haren man ende kinderen wtghenomen) eewelijck verhult ende verdect blijuen / metten voorghetoghen dunnen doeck oft huyue / schier ghelijck somtijts by ons den Eeldom/ diet by auontueren oock wt deser oorsaecke / oft moghelijck wt eenighe ander eerbaerheydt / oft veel meer hooveerdicheydt / dese nae te doen willen ghesien zijn/ op datse niet een yeghelijck boer en begape/ als een Kalf een Staldeure / want sy ymmers anderssins gheen sulcke eenvoudicheydt in cleedinghe en hebben/ datmen mochte dencken ende af nemen dat zijt wt ootmoet ende liefde der reynicheyt deden / dewijle sy anders alle stoutheyt/ ouervloet ende dertelheydt in alle cieragie/ ghebare/gaen ende staen / aenwijsen. Daerom wordt hen oock van velen / dese ootmoet ende bedeckinghe haers aensichts / voor een hoouaerdije toegherekent / als oft sy beter waren/ dan datse een yeghelijck boer aen ghape. Ick liet et een eerbaerheydt zijn / waert dat den anderen wandel ende wesen des gantschen leuens/ mede stende / ende dat sy dit oock ten dansse plachten te doene voor den Eeldom / daertoe altijdts ende oueral / ende niet alleen voor de boeren die sy moghelijck onweerdich achten / haer aen te sien.

Turcken bedecken haer aengesichten altijt/gelijck by ons den Eeldom / wat dat bediet.

Nv dit voornoemde ghebruyck hebben doorgaens alle slechte Boers wijuen / op het landt/ ende in de steden / Daer toe en derf gheen Wijf oock/bedecht zijnde / waer erghens een vergaderinghe van mannen is / niet wtghaen / noch oock ter Marckt ghaen (wat ymmers een weynich eerbaer is) om yet wat te coopen / te sien/ ofte vercoopen / maer dit wordt altemael door dienst-maechden ende knechten wtgherichț.

Voort soo hebben sy inde ghemeyne Kercken ghelijck by ons Nonnen oft Clooster-vrouwen/ een bysonder afgheschevden plaetse/daer anders niemandt comen en derf noch en can / ende daer en dorven oock niet alle / maer alleen de Edel vrouwen / ende oock niet altijdts / maer sVrijdaechs nae Middach gaen op een ure / anders en wordt hen ter kercken te gaen niet toeghelaten. Het is oock ander vrouwen gheheel verboden/ende onbetamelick.

Slechte vrouwen is in Turckye de kercke verboden.

Dat een wijf by haren man openbaer rijde/ sitte / gae / oft stae / heeft alle-man voor eenen Zeewonder:oock in haer eyghen huysen/en gheuen de mans teghen de vrouwen dat minste ghelaet niet / noch in ghebare oft redene / dat een aenleydinghe oft porringhe mocht gheacht worden van eenigher oneerbaerheydt / moetwille/oft dertelheydt. Ende is een sulcke dapperheydt by hen/oock in haer eyghen Casteelen/ dat vreese/tucht/ende eere (dwelck ick lieuer van Christenen segghen wilde)van alle zijn huysghesin den mannen aengheboden wort / want sy en legghen haer ernstachticheyt ende strengicheydt nemmermeer af/sonderlinghe teghen haer huysvrouwen/ soo dat sy haer aenghesicht nemmermeer ontdecken noch ontblooten/dwelc alleman in een vreese behout.

Dapperheydt der Turcken teghen de vrouwen.

Die groote Heeren/dewijle sy by soo veel wijuen niet oueral noch altijdts zijn en moghen/ soo bestellen sy besneden Hofmeesters / om haer te bewaren : die een neerstich opsien hebben/ dat de vrouwe met gheenen anderen en sondighe/ en haers mans recht wech gheue.

Hier gaet den Seuenborgher veel wonders voorby/dat hy dese tweentwintich jaren ghesien ende eruaren heeft/alleen van vrouwen/ en seyt/ dat de Swagherinne oft behoude dochter zijns Heeren twintich gheheel jaren met hem in huys gheweest sy/sonen ende dochteren daerin opghevoet / euenwel noyt met blooten aenghesichte/ oock van haren eyghen Sweer / alle desen tijdt niet ghesien en is ghewoorden / nocht opt haeren mont open ghedaen/om in dese twintich Jaren eenich woort met hem te spreken / dwelck schier ongheloofelijck is te segghen/euenwel warachtich waer/ ende desen ernst / reuerentie/ schaemte ende eersaemheydt / en heeft sy van dien dach voorts dat sy een Bruyt in haers Sweers huys is ghegaen/noyt opghehouden/ oock en betaemt haer den seluen nemmermeer af te legghen / tot in haer graf toe. Dit is doorgaens een gemeyne ghewoonheyt by de ghene die in gelijcken Staet zijn.

Wonder van der Turcken vrouwen teghen haer.

Een ander maniere isser by henlieden / die sy stijf houden/ alsmender twee met beyder vrientschap te samen houwet/ so en derf de Bruyt niet meer wt gaen/noch haer sien laeten/totter Bruyloft toe/ diesghelijcks en derf de Bruydegom noch des Bruydts vader noch vrienden meer ghemoeten oft aenroepen / maer moet met schaemte vlien/ende in een syStrate/ ter sijden afgaen/als haer vrienden hem aencomen / ende te ghemoete willen / ende wacht hem soo veel hem moghelijck is / dat hijse niet aen en roere / hy en derf oock de Bruyt middeler tijt totter Bruyloft toe niet meer sien. Diesghelijcks hout haer de Bruydt teghen den Bruydegom ende zijn vrienden.

Hier noemt den Seuenborgher de Turcken niet onbillick mannen / der welcker een yeghelijck(so ghesept is) twelf vrouwen hebben mach/ euenwel haer lijf alsoo vermeesteren / datmen gheen lichtvaerdicheydt en speurt / noch haer liefde erghens onordelijck teghen deene wtghieten / met verachtinghe der anderen / maer hebbense te ghelijck al lief / oft ymmers ghelaten sy hen also/ meer om kinderen te winnen / ende wt noot zijnen name te vermeeren dan dat wt onordelijcker begheerte. De ghene die haer vrouwen ouer hen heerschappen oft regeeren laten/ die worden voor bloode lichtvaerdighe heyloose menschen gheacht / gheender eeren weerdich/ gheuen henlieden daerom oock veel toenamen ende schandt tittels / als verderuers der Wet Machomets.

Lof der Turcken.

Vander Turcken ghelooue/Wet ende Ghebedt.

DEr Turcken Fondament/Hooftstuck/ende Professie haers gheloofs is : Daer is een eenich Warachtich Godt / ende Machomet zijnen Propheet. Al haer dinghen is met ongerijmde ghedwonghen wtlegghingen ende spreucken wt Mose gestolen/schier ghelijck dat Pausdom in veel stucken.

Turcken ghelooue wt Mose gestolen/ ende tsamen gelapt.

Dat eerste deel haers gheloofs is goet / dat ander deel is den kaucker daermede den Duyuel desen Anghel besmeert / ende dat specxken dat hy op de valle leydt / op dat hy de onvoorsichtighe Muysen (des lists onwetende) vanghe. Alsoo heeft hy int Pausdom oock in sulcker mate/God ende zijnen name inde wapen ghevoert/

 maer

maer daer onder zÿn cracht verloochent. Alsoo sidt den Duyvel altÿdts onder de kinderen Gods.

Vier Propheten der Turcken.

Nv / dit is een ghanckbare meyninghe meest aller Turcken/van haerder Wet: Dat den Propheet Moyses in den beginne de Wet vande handen Gods ontfangen heeft/ ende dat wie tot zÿnen tÿden dese Wet ghehouden heeft/ salich ghewordden is.

Naemaels/ als der menschen boosheydt dese Wet brack/heeft Godt Dauidem verweckt/ op dat hy Godt aende vyanden des Wets wreecte/ ende de wet eenichsins veranderde.

Als nv dese oock te gronde ghinck / ende niet helpen en wilde/ is den derden grooten Propheet Jesse oft Jesus ghesonden ghewordden / diet den derden soude versoecken / ende de Werelt met zÿn vredelicke Wet / met goetheydt beproeuen/ die alleen tot zÿnen tÿden een oorsaecke der salicheydt gheweest is/ allen den ghenen die in hem ghelooft / ende hem aenghenomen hebben.

Als nv dese Wet oock tot water wiert / ende dat haer de Wereldt met liefde niet en wilde laten vinden/soo heeft Godt den vierden ende laetsten Propheet Machomet verweckt ende ghesonden/die de Wet Alcoran ontfanghen heeft/die soudet met ghewelt versoecken / ende hem alle volcken onderworpen/eñ met gewelt tot Gods volck maken.

Wet Alcoran.

Nv/Alcora/ is der Turcken Wetboeck/ ghelÿck dat byde Roomsche Christeuen dat gheestelÿck Recht/Decreet/etc.ende by de Joden den Talmut. Waer in onder andere vervaet is / dat de manbare / beyde mannelicks ende vrouwelicks gheslachts totten houwelicken staet bequame/te samen ghevoecht worden souden/ende henlieden geenssins en souden voornemen alleen cuysch te leuen.

Voorts verbindet de Turcken te bestemder tÿt/vÿfmael inden dach tot het ghebedt/ghelÿck de Romeynen seuen dachgetÿden hebben. Deerste ontrent der Sonnen opghanck / want men heeft by henlieden gheen uren met allen / maer men schickt hem nader Sonnen. Dander ghebedt smiddachs. Dat derde te Vespertÿdt. Dat vierde totten onderghanck der sonnen. Dat vÿfste/nae het auont eten inder nacht / oft alst doncker is.

Een yegelick Turck moet vÿfmael des daechs inde kercke.

Nv/ in dese haer Godts-diensten is een sulcke tucht ende stilte/dattet wonder is. Nv setten sy haer alle ghelÿck onder malcanderen/ arm ende rÿck / in eenen rinck oft Circkel opder aerden / nv staen sy ghebuckt/ nv vallen sy int ghebedt neder op daerde / ende hebben hierin haer ghereguleerde Ceremonien/ordinantien/eñ ghebaren.

Nv / dese Horas moet een yeghelÿck met zÿnen Prochiaen in zÿn Prochie daghelÿcx bidden/ ten sy datter aengheseyde ghewichtighe saken voorhanden zÿn / daerom dat somtÿdts yemandt wtblÿue/soo moet hy nochtans zÿn Horas thuys complieren/ niet t'eender reyse/ maer tot een yeghelÿcke tÿdt zÿn bestemt ghebedt.

Turcken en hebben gheenen Vyerdach.

Op den Vrÿdach is haren Feest ende Sabbaths dach / dan bidden sy wat neerstigher ende deuotelÿcker/nochtans en vyeren sy desen dach niet van eenighen arbeyt / dan ter tÿdt des ghebets/ghelÿck alle daghe. Maer sVrÿdaechs comen sy altemael inde Hooftkercke/ oot den Keyser daer hy Hof houdt/ende alle zÿn Vorsten. Na dat het Middaechs gebedt volbracht is / preectmen ende gheeftmen milde ende heerlÿcke aelmoessen den armen altÿdts / soo dat sy de gantsche Weke rÿckelÿck te leuen hebben / bysonder den Coninck.

¶ Vander Turcken Kercken/Kettermeesteren/Vasten/ Doopen/ Paesschen ende Baerden.

HAer Kercken noemen sy Meschitas/waerin sy (soo ghesept is) in al haer Godsdiensten een sulcke ordinancie/ tucht / ende stilswÿghen / ootmoet ende deuocie bewÿsen ende ghebruycken/dat der Christenen vergaderinghe een oproer ende dans-huys daer teghen mocht gheacht worden.

Sy hebben oock haer Kettermeesters eñ opmerckers / die de ketters vanden naeghelaten Godts-dienst aendraghen/ wt verplichtinghe haers Ampts / Jae die sy verclaghen moeten. Die hanghen sy voortghebracht zÿnde/een Tafel vol Vossensteerten aenden hals / voeren se tot een gaepsel alleman tot spot openbaer omme / sy en latense oock niet onghestraft ontslaen / maer boetense daer toe om een somme ghelts / aldermeest als sy een versuymenisse ende achterlatenheyt inden vasten begaen hebben. *Openbare boete vyden Turcken.*

Voorts hebben sy dryerley doopen oft wasschinghen/ daer sy haer mede reynighen ende bereyden tottet ghebedt / hebben daer toe in Tempelen ende huysen haer eyghen waterpoelen oft Putten inder Aerden daer toe ghemaeckt. Den eersten Doop is des gheheelen lichaems / soo datter gheen puntken daermen een naelde setten mochte / onghewasschen en blÿue / soo gheheel datter niet een onghenet hayrken en sy / anders is de wasschinghe crachteloos / waer by sy soo neerstich ende dickwils al het hayr afscheeren. Die mannen oock dat hooft / den aers/schamelheydt/ ende onder de ocxelen / wtghenomen de Baerden. De vrouwen oock alsoo oueral/ wtghenomen dat hooft / dat Paulus den vrouwen totter vercieringhe van Godt ghegheuen te zÿne seyt/1.Corinth.11.dwelck hayr sy sonderlinghe neerstich wasschen / op datter niet drooghs en blÿue. Snÿden oock neerstich de wtstekende naghelen aen handen ende voeten af altemael daerom/op dat daer onder niet met allẽ drooghs en blÿue. Desen doop is van nooden/ oock tot een yeghelÿcke smette oft bevleckinge van ouervloet des eyghen zaets/buyten de houwelicksche wercken. *Drie doope der Turcken.*

Den tweeden Doop is van nooden / soo dickmaels alsmen hem vande onreynicheydt des lÿfs los maeckt / ende den buyck leecht / oft als yemandt metten Aers een wint laet / eñ de locht besmet/ dan moeten sy haer / niet oueral / maer aende heymelÿcke plaetsen achter en voor wasschen.

Dat derde nootbadt is van nooden / den leden der vÿf sinnen : Dan beghinnen sy van aende handen totten elleboghe toe te doopen / daer nae den mondt / ooren / ende ooghen ten laetsten de voeten/tot aende knoessels oft braen. Desen doop is aen allen plaetsen tamelÿck / ende en is niet van noode / dat sy een yeghelÿck ghebedt voorgaen / ten sy dat het een bysonder om reynicheydt heyschende is / dan mach hy hem nae het eerste ghebedt onthouden voor alle onreynicheyt der sonde/ende anderen onlusten / soo en behoeft hy sdaechs gheenderley wasschinghe meer. Maer dandere / die nauwe conscientien hebben / wasschen haer wt deuotie / ende tot meerder sekerheydt menichmael / sonder noot/ ende en houden niet op / dit te vermenichfuldighen.

Haren Alcoran voor-schrÿft hen oock / eene Maent vande twaelfue te vasten / maer naedemael sy dat Jaer niet nae der Sonne gelÿck wy/ maer naeder Maenschÿn rekenen/ ende altÿdts twaelf maenden voor een Jaer tellen / soo ghevalt haer vasten nu en dan int Jaer / nu inden *Der Turcken vasten.*

Somer / nu inden Winter / nu inden Herfst etc. nu anders. Maer als sy vasten / soo onthouden sy haer van spijse den gantschen dach / snachts brassen sy soo dickwils als sy willen / oock smorghens eert dach wort / op dat sy dien dach vasten moghen.

Paeschen der Turcken.

Voorts soo hebben sy oock ten eynde haers vastens / haer Paeschen / inden welcken sy de gedachtenisse ende verrijsenisse haerder verstoruen begaen / voor haer biddende: ende verteeren aldaer inder ghemeynte / wat sy met haer bringhen / cussen malcanderen / segghende: Baaram Gluno zong / dat is / den Paesschen berome u wel. Ende dit doen sy opden tweeden Paes dach / die veertich daghen naden eersten ghevalt ende ghelept wort / ende dat daerom / om dat dees tijdt sJaers vele van haer broederen byden heylighen graue Machometi / tot Mecha wt beuaerden zijn / de welcke sy verwachten / tot dat sy haer bevaert volbringhen. Want een groote menichte / niet alleen van Turcken / maer oock Arabes / Sarraceni / Tartari / ende oock veruneynde Christenen / die daer in byde Turcken hooch gehouden worden / ende der welcker ghetuyghenisse van eenen soo vele ghelt / als van drie andere / besoecken jaerlicx wt sonderlinghe deuotie / dit heylich graf tot Mecha / veel meer dan wy te Jerusalem onses grooten Propheets Jesu Christi.

Nu / Mecha leyt by vijftich oft tsestich dachreysen van Jerusalem / daermen van dorheyt ende sants weghen / door dat woeste Arabiam niet comen en can / dan met Kemelen / die allen nootdruft draghen: Want daer tusschen in deser woestijne gheen Weertshuys / wooninghe oft nederlaghe en is. Tot deser beuaert heeft den Soldaen veel bereyde Kemelen / soo wy elders hier nae hooren sullen / van het onvruchtbaer Arabia.

Van der Turcken Ghasthuysen hooghe Scholen / Priesteren / Meesteren / ende Discipulen.

Gasthuysen der Turcken.

VAn weghen deser bevaert / totter Turcken heylighen graf nae Mecha / zijnder machtighe Gasthuysen opghericht onderweghen / sommighe op het landt dander in steden / seer wijt ende groot / van Coninghen / Vorsten / ende Heeren / met machtighe incoemsten ende Renten begaeft / alsoo / dat alle daghe eerst alle vreemde Pelgrimmen / daer nae alle gheteeckende aengheschreuen rijckelijck ghespijst ende ghevoeyert worden / sonderlinghe oock de Studenten aldaer wesende. Sooder nu / dese versaet zijnde / yet wat ouerblijft / tselue deyltmen allen begeerenden sonder onderschept wt / dagelicks tweemael. De ingheschreuen Priesters en Scholiers moeten voor de zielen der stichters daghelijcks eenen bysonderen daer toe verordineerden Godsdienst bedienen.

Dat Turcksche een ... Godsdienst.

Voort hebben sy oock veel ende groote hooghe Scholen / inde welcke men voornamelijck de Keyserlicke rechten leert / die daer onder wtnemende gheleert worden / die neemtmen tot Ampten / Officiers / om tvolck te regeeren ende leeren. Sy hebben oock twee graden / ghelijck wy / Meester ende Doctor. De beste neemtmen tot Regenten / Raden / Amptlieden / die heeten Califf. Dandere / die alleen Alcoran ende zijn Ceremonien wel weten / ende studeren / verkiestmen tot Priesteren. Der seluer Ampt is / dat sy dat houwelijck besluyten / int ghebedt ende dach-ghetijden de ordinancie houden. Dese en hebben gheen onderschept van het ghemeyn volck / arbeyden ghelijck andere / sy en hebben noch en behoeuen gheenderley oeffeninghe inder Schrift / maer hebbent al in haren Alcoran voorgheschreuen / aen een snoerken / ghelijck de Joden wt Mosi / dies alleman wel ghewoone ende onderwesen is. De Predicatien hebben sy voorgeschreuen / die lesen sy wt. Daerom wachten de Priesters op haer dinghen / vee / huysneeringhe / ende en hebben geenderley voordeel / dan dat sy van alle tribuyt ende last ontsleghen / ende gheheel ende al vrij zijn van alle seruituyt / schattinghe / cijns / ende reysen.

In haer hooghe Scholen en leertmen in geender manieren eenighe van de Vrije consten / sy achtense voor een neus wijsheyt ende verliesinge des tijdts.

Vander Turcken Heyligen / wonderteeckenen / en vander seluer Monicken schijnende gevepnstheyt / ende haerder Gheestelicken ghevepnstheydt ende heylicheyt.

ONtallijcke veel valsche wonderteeckenen gheschiedender / niet alleen byde valsche misgheloouighe Christenen / maer byder Turcken Gheestelijcken / Monicken / ende heylighen / beyde int leuen ende de doot. Daer af 2. Thes. 3. Apocalipsis 13. Danie. 7. 8. 11 / Augustinus de Ciuitate Dei, libro 20. Capite 19. yet wat gheseyt wort.

Haer leuen ende schijn der Turckscher Monicken.

Ten eersten / gheuen sommighe int leuen zijnde / soo groote schijnende lijdtsaemheydt voor / dat sy Godt recht als gheheel ende al afghestoruen ende onbeseffelick / gheen cleederen en draghen / het sy hoe cout alst ymmers wil / maer gaen gheheel ende al bloot henen / alleen de schamelheyt bedeckt. In deser Religie worden sommighe beuonden van sulcker volcomenheydt / dat sy recht als ghestoruen ende onlijdelijck ghewordden zijn / alsoo / dat sy niet wtwendichs inghedruckt / meer en ghevoelen / ende haer noch van smertender coude / oft hitte / winter en somer alsoo naeckt henen tredende / en ghevoelen. Sy laten haer tot een proeue haerder ghedult / branden / wonden slaen / alsoo dat sy haer lijuen vol verheelde knorren zijn: Want als haer yemandt beproeuen wil / soo lijden sy alle dinck / oock soo mense dooden wilde / ende en ontsetten hen niet anders daer af / dan als of yemandt in eenen block hieuwe / oft vyer by eenen steen maeckte.

Een ander Secte der Vastende Monicken.

Vander bewijsen groote ouernatuerlijcke deuchden / in af brekinghe van alderley wellust / spijse / dranck / soo datter vele daer toe gheraken / met sduyuels sterckte en cracht (die hy hen / om zijn Euangelium te betuyghen / daer toe gheeft) becrachticht: dat haerder sommighe gheensins niet en eten noch en drincken / dwelck met velen beproeft is / sommighe seer weynich / sommighe niet dan wortelen / etc. etende.

Swijghende Monicken.

Sommighe houden (ghelijck de stomme) een voorghenomen eewich swijgen / en hebben geenderley wooninghe byde menschen / op dat sy niet gepoort en worden te spreken. Vande welcke dese Seuenborgher eenen niet sonder verwonderinghe ghesien heeft.

Sommighe zijn metten gheest der prophecie / sommighe met menigherley openbaringhen ende gesichten beghaeft / die worden ouernatuerlick opghetoghen.

Sommighe lijden groote armoede willich / ende en dencken gheheel niet op dat tijdelijck / oft op den dach van morghen / ende daer en is schier gheenen onder alle dese / die zijn heylicheydt niet schier recht als met miraculen en bewijst. Dese noemen sy Dornischlers. Ende daer nae dat een yeghelijck een Professie ofte Reghel heeft / daer nae draecht hy een teecken / alleman kennelijck. Ende siet ghy eenen een Pluyme op zijn hooft draghen / soo wil hy daer mede

aenghe-

aengewesen hebben/een schouwelÿck opwaerts opghericht gheestelÿck leuen inden Hemel / als die met Hemelsche dinghen ende openbaringhen omgaet.

Maer draecht hy eenen bedelrock van veel verwen ghelapt/soo bediedet willighe armoede. Die iuweelen in haer ooren draghen / bedieden de ghehoorsaemheyt des geests/die veel vertochten lÿden/ eñ dat sy metten gheest der Prophecie begaeft/lichten.

Draghen sy ketenen aenden hals oft arm/ dat bediet het ghewelt ende de aendachticheydt/ die sy hebben in menichfuldighe verruckinghen / dat sy recht als des gheests ghevanghenen zÿn.

Der Turckẽ barvoeters.

Gaet eenen naeckt henen / dat bediedt eenen afghestoruen mensche / den Creatueren ende alle der Werelt / die niet ghedult alle dinck lÿdt ende ouerwint.

Der Turckẽ Monicken zÿn gelyc der Christenen.

Sy hebben oock menigherley wÿse van leuen. Sommighe zÿn eensaem/woonende by malcanderen in Bosschen/ ende wildernissen / dander woonen gheheel eensaem. Sommighe die niet van soo hooghen gheest zÿn/ voeren een gemeyn gheestelÿck leuen onder de lieden: zÿn herberg vrÿ / beherbergen dẽ Pelgrimmen/welcker huysen Teche ghenaemt worden. Euenwel gheuen sy yemandt slechs herbergh / soo willen sy ghesien zÿn arm te wesen/als die anders niet en hebben/waer mede sy ander lieden ghebreck te hulpe comen mochten. Sommighe leuen ghelÿck by ons de bedelaers Oorden in gheduerende armoede ende bedelrÿe.

Dander draghen in steden hier en daer goet soet fonteynwater / gheuen alleman om Gods wille/diet begeeren / te drincken / niet daer voor begeerẽde: dan datmen henlieden wederom om Gods wille daer voor wat gheuen wil.

Sommige woonen byde grauen haerder bysonder Heyligen/ die leuen van des volcks offer/ bewaren de lampen /ende roepen der Heylighen wonderteeckenen wt.

Dese en achten der Turcken wÿse ende Alcoran niet met allen / ghelÿck onse Monicken dat Euangelium/dewÿle sy (soo sy achten) een veel hoogher wÿser Professie / Religie ende Reghel voor haer hebben/dan den gemeynen man/ ende dan den Alcoran vermach: Daerom oock van dien billick exemptt. Waerom sy oock de ghebeden/Doopen/ende ander Ceremonien/die den Alcoran den ghemeynen man voorschrÿft/ niet en achten: Dewÿle sy veel hoogher ouernatuerlicke dinghen(so gehoort is)oeffenen: Waerom oock vele wt henlieden teghen dat ghebodt des Alcorans/den houwelicken staet/ niet en bestaen / ende wt gheestelÿckheyt haer te onthouden/willen ghesien zÿn.

Monicken zÿn van alle Wetten vry.

Dat is oock een groot wonder / waer af een groot segghen by henliedenis / ende dies sy altemael wÿs ghemaeckt zÿn / datter vele by hen sonder manlick Saet gheboren worden / die sy Neses ogli noemen: ende dit als gheen wonder by henlieden en is: Alsoo dat sy lichtelÿck gheloouen / dat Christus van Maria sonder manlÿck zaet gheboren is / alsoo sy oock vrÿ bekennen. Dese baren ghemeynlÿck deser Monicken gheestelÿcke wÿuen / den welcken het niemandt toebetrout/dat sy by haer wÿuen slapen / dewÿle sy cuysheydt belooft te hebben willen ghesien zÿn/ ende daerom niet openbaer by de vrouwen en woonen / dan als sy somtÿdts te samen comen/ende de vrouwen bezaden / soo verouten sy de lieden / oft maken hen wÿs / dat sy van Godes cracht / sonder manlÿck saet bevrucht ghewordenis/ oft by auontueren in haer stede besaetse de Duyuel onwetende / somtÿdts inde ghedaente eens mans oft bedrochs / op dat hy dit

Veel sonder manlick saet gheboren.

misgheloone byde leughenachtighe beuestighe/ oft anderssins betoouert hÿse / ende beneemt hen het vernuft / dat man en wÿf onwetende te samen comen / ende sy bevrucht wert: Want daer en is teghen des Duyuels ghewelt (soomen zÿn werck aensiet) wt Godts toe-laten/ gheen dinck onmoghelÿck. Want hy can (ghelÿck in alle dinghen) oock hier in wel Gods Aype oft Simme zÿn.

Vander Turcken Heyligen/Gheestelÿcke Monicken/Feesten/Vyerdaghen/ schÿn/ghebare/spelen/oeffeninghen/ ghevéynstheyt/ende gheestelÿcke Boeuerÿe.

Sy en hebben (soo ghehoort is) gheenen Vyerdach / dan die sy hen wt deuotie/ oft wt eenighen aenligghenden noot / selue voornemen te houden/oock sommighe wt gelofte/ sommige wt oude ghewoonte/ sommige wt toeuallender noot/als voor reghen/ schoon weder/etc. Alsdan comen tessamen alle na-by omligghende Turcken / daer bereydtmen een ghemeyne maeltÿdt voor alle/ van rÿs oft gheslaghen vee/ alsoot te passe coemt.

Alsoo haest als nu de maeltÿdt ghedaen is/ staet den principaelsten onder hen op / neemt een becken oft Trommele / ende slaet tot eene gheestelÿcken dans/ een vreemt ghelupt: Dan staen dander op / ende beghinnen nae ordene heuschelÿck te danssen of tot spelen / met eenen soo welgheschickten / aerdighen / tuchtighen ghebare des gantschen lichaems ende hofwÿse : nae dat het Instrument / daer toe gheordonneert/ luydt.

Danssen i[...] Turcke e[...] Godsdien[...]

Ten laetsten veranderen oft verdraeyen sy haer so gherap omme/ als ofter eenen Top omliepe: alsoo dat de toesienders nauwe en connen mercken / oft een mensche oft omloopende Calomne sy. Daermede willen sy ghesien zÿn vanden gheest ghedreuen te wesen / ende dit der natueren een onmoghelicke bewegenisse/dwelck wel waer zÿn mach maer van wat gheest sy gedreuen zÿn / daer waer wel een vraghe af / dat en can hen niemandt nae doen/dan dierghelÿcke gheestelicke / hoe gheschickt ende rap eenen anders nemmermeer zÿn mach / oft hy al wel den voordans wat te conterfeyten ende nae te doen meynt.

Nae dat sy nu inder vermengder ordeninghe een yeghelÿck in sonderheydt ghespeelt heeft/soo laten sy te midden inden dans sommighe ghebedts woorden varen/ voor de sielen der verstoruen/ die hen haer aelmoessen hebben mede ghedeylt/Ghebruycken oock sommighe Liedekens daer toe / van haer Ouderen tot desen spele achter ghelaten/die sy inden gheest / als sy opghetoghen waren / ghesonghen ende gheprophetéert hebben/ die zÿn gerÿmt/ soet ende lustich te hooren/oock wel ende lichte te mercken.

Voorts trecken sy alle wetten/wÿse ende Ceremonien des Alcorans/ op eenen gheestelÿcken sin/ende misticerent altemael/ welcke haer Allegorÿe de ghemeyn Priesters des volcks gheenssins niet aen en nemen / maer blÿuen by de letter des Alcorans / ende achten weynich op dese wtlegghinghe/dewÿle sy dickwils in ontruckinghe die alsoo wtghelept zÿnde/selue niet ghewéten en hebben wat sy seyden.

Turcken m[...] nicken misti[...] ceren den A[...] coran.

Bouen dien / wanner dese haer vermeynde gheestelicke/tot de lieden comen / soo wil een yeghelÿck zÿnder Professie oft perfectie een teecken ende bewÿs gheuen / onder welcke gheen dinck meer aensiens heeft/ oock meerder deuotie beweecht/dan dit spel bouen eerst ghehoort. Sy willen oock hier gheacht zÿn/dit spel Dauid nae te doene (die oock alsoo voor de Arcke/2.Reg.6.)

ghespeels

ghespeelt hebbe: Van welcke Apen/ Amos 6. geseyt wort.

Op dese wijse (schrijft den Sevenborgher) als eenen in zijns Heeren huys gheherbercht is gheworden/ soo is hy nae het avonteten tot dit spel opghestaen/ hem opschorssende/ ende heeft beghinnen te danssen/ ende alsoo hy hem int eerste verdraeyde/ alsoo gheras als een Potbacker een schijve/ soo heeft hy sommighe stemmen hooren ende varen laten/ soo claghelick/ dat haer alle die int huys waren/ ontset hebben/ ende nauwe van weenen haer onthielden.

Op een ander tijdt/ seydt hy/ als sy oock inde Avontmaeltijt saten/ ende dat zijn Heere een van dese Monicken te gaste hadde/ soo is op dien een haestighe verruckinghe ghecomen/ alsoo dat hy van al zijn sinnen ontset/ van hem seluen ghecomen is/ ende aldaer als eenen dooden stock gheseten/ so datmen noch adem noch leuen aen hem ghemercken en mochte. Als sy nu wederom tot hemseluen comen/ soo segghen sy somtijdts wat sy ghesien/ ende waer sy gheweest hebben/ somtijts segghen sy dattet haer niet gheoorlooft en is te segghen/ dattet hen oock mits de hoocheydt der sake onmoghelick is.

Summa/ sy zijn in al haer leuen/ wercken/ doen/ laten/ spreken/ gebaren/ ende wesen/ van een soo goet exempel/ datmense voor Enghelen houdt/ ende de Duyuel moet hem doch by hen vermompelen/ ende in eenen Enghel des lichts dwinghen/ sal hyse bedrieghen.

[illegible] De dwase vermeynde Christenen aenbidden hem alsoo swart sonder eenich momaensicht/ want haer Monicken gheen dierghelijcke heylichevt en bewijsen/ maer niet dan bleten/ ende des vleeschs vrucht sonder allen schijn van haer gheuende: soo dat de Turcken billick hierin wijser te achten zijn/ den welcken de Duyuel doch eenen sulcken neusenschijn ende spieghelvechten moet maecken/ wil hijse doen schijnen: Want der seluer Monicken oock in het aenschijn somtijts een gheestelijckheyt aenwijsen/ soo dat alle haer dinghen voor deucht/ tucht/ ende ghedult/ etc. schijnt. Also dat (wie haer niet juyst op de vruchten en siet) bedroghen worden moet.

Vander Turcken Monicken vrucht/ boeuerye/ boeuen stucken/ waer by men haren gheest kent.

SO yemandt der Turcken Monicken woorden ende daden scherpelijck ouerweecht/ ende inwendich nauwe nasiet/ die vindt ten eersten eenen sulcken hooveerdighen gheest ende eerghiericheydt by henlieden/ dat sy niemandt neffens haer lijden en connen/ ende dat altijdts deen Secte dander als gheringher oft slechter verkleynt/ ende deene laet hem altijdts duncken gheestelijcker ende beter te zijn dan dander/ alsoo dat sy daerom malcanderen hart benijden/ stekende vol gheestelijcker houerdije/ ydel eere/ eyghen liefde/ ende doen al dat sy doen/ wt liefde ende nutte haers selfs/ om dat sy by de menschen ghelooft/ beroemt/ begaeft/ ende by Godt veel verdienen ende daer toe salich werden willen: Ende soecken in alle dinghen doorgaens haer seluen: welck valsch ooghe alle vroomheydt des vleeschs verderft/ ende voor Godt tot eenen grouwel maeckt. Sy noemen haer seluen die Wtvercoren/ Heylighen/ als de eenighe Gods vrienden/ die met rechts alleman eeren ende voor ooghen hebben soude/ als die bouen andere/ om voor Godt veel te vercrijghen aenghename lieden zijn/ ende eenen vryen toeganck hebben. Dit zijn de gront-hoovaerdighe haers herten/ die Godt plochte te verstropen/ alsoo dat gheen hoere met haerder schoonheydt/ gheenen rijcken met zijn goet alsoo en pronckt/ als dese met haerder vroomheydt ende const opgheblasen zijn/ de welcke haer ghenade ende voorbidden tot God/ alleman aenbieden/ als die alleen by Godt te handelen/ ende een open deure hebben. Daerom segghen sy/ dat aller menschen ghebeden/ offeren ende gheloften/ haerlieden billick Gode te offeren al ouergheghenen worden. Waer by (soose yemandt slechs een weynich aentast) soo bidden sy terstont Wrake Wrake ouer hem ende zijn huys. — Monicken en connen niet lyden.

Eene van dese Monicken/ als hy ter seluer stede daer den Sevenborgher zijn Wooninghe hadde/ in eens Rijcken mans huys (waer by haren gheest altijdt liever is/ dan by de Armen) introck/ ende datmen hem ouermidts nootsaeckelijcke affairen met het vee ende huysghesinne/ niet alsoo heerlick en ontfinck. Soo is hy terstont met ghescrey/ vloecken/ ende maledictien/ wt den huyse gheweken: Ende het is gheschiedt/ datter dit Iaer gheen mensch oft vee in desen huyse leuende ghebleuen en is. Dit heeft den Sevenborgher ghesien/ ende veel dierghelijcke stucken gehoort: waer by men afnemen mach welcx gheests kinderen sy geweest hebben/ des verdervers/ oft des gheens die niet ghecomen en is om de lieden te verderuen/ Lu. 9. Daerom soo verhoedtmen inder Turckije hooghelicx datmen gheene van dese en vertoorne. — Maledictie eens Monicks ouer een gantsch huysghesin.

Van dat ghekijf der Monicken en Papen in Turckije/ welcke de beste en den volcke aenghenaemst zijn. Item een treffelicke Historie/ hoe een van haer Keyseren becout zijnde/ een Monick gheworden sy.

TEr tijdt der ghevanckenisse des voorghemelden Sevenborghers/ isser in Turckije een ghekijf opgheresen/ oft de offerhanden/ aelmoessen/ ende gauen des volcx billicker den Priesteren oft Monicken toequame. De Priesters gauen voor: Wy zijn de ghene die de sorghe des volcks dragen/ regeeren/ leeren/ voorstaen/ richten/ raden/ Wetten gheuen ende voordraghen/ oock door den Alcoram beuesticht. Dewijle nu onsen dienst ende ampt meer groots/ oock den gheheelen Rijcke meer van nooden is/ dan der Monicken/ soo sal ons billick des volcks gaue en offer volghen. — Ghekijf der Monicken ende Papen in Turckije.

Daer teghen seyden de Monicken: Wy zijn der ghener nacomers ende Stadthouders/ die een fondament der Wet ende der ghenade zijn: Wy zijn oock die voor God staen/ om dat volck te voortreden/ ende al haren noodt als eenighe noodt helpers voor te draghen/ ende der seluer sonden ende ghebreken met ons voorbidden te verbeteren/ versoenen/ ende herstellen: Jae die des gantschen Rijcks ongheluck ende aenstoot afweynden/ ende op ons nemen: Ende als alle menschelijcke hulpe wt is/ soo gheuen wy onsselnen der vyantschap gheuanghen/ ende legghen ons daer tusschen/ op dat wy Godt voortreden/ ende alle ghebreken verbeteren/ ende alle onghenade te niete doen: Daerom ons met rechts de gaue des volcks volghen sal.

Alsmen nu desen tweedracht aenden Keyser liet comen/ en haer niemant vereenighen en conde/ so wiert alle de sake den Keyser ouergheдraghen/ om daer ouer te oordeelen/ dat namen beyde partijen aen/ onwedersprekelick te houden.

Als nu de Keyser beyder partijen oorsaecke herwaerts ende ghintswaerts ouerleyde/ soo beghonst hy by hem seluen te besluyten/ dat den dienst der Priesteren nootsakelicker was: Daerom tot vergheldinghe haers ampts/ hen billick des volcks gaue toebehoorde.

Als nu dit tot de ooren der geestelijcke quam/

soo

Margin notes (left, cut off): [illegible] ... Turcke ... onicken ... gelcken; [illegible] Monic- soecken ... selven.

ſoo haeſten ſy haer terſtont na den Coninck / begheerende dat hy die ſententie niet en verhaeſte noch verclaerde / maer dat hyſe vertrecken wilde / tot dat ſy de ſaecke neerſtigher mochten bedencken/op dat ſy in een ſoo grooten ſaecke geen oneere en behaelden. Dwelck/alſt hen den Coninck toe-ſeyde / ende de ſententie ſeuen daghen achterſtelde / ſoo verhief hem op een van dien nachten in ſConincks lijf een ſulck ghecrimpſel/ dat hy haeſtelijcken (om hemſeluen te verlichten) op-ſtaen moeſte / om met den ſtoelganck de onghesontheyt te loſſen. Als hy met gheweldt bedwonghen / onghemackelijck op den ſtoel ſadt/ brack de Tafel onder hem/ wt toerichtinghe des Duyuels/ oft betooueringhe der Monicken/ ſoo dat hy in dat Priuaethuys viel/ oft dat hem ymmers niet anders ghedocht en heeft (alſoo betouert zijnde) dan dat hy daer inne lach. Euenwel ſo liet hy hem duncken dat hy niet heel daerinne geuallen en was / maer op eenen dweerſen muer ghevallen / ende daer aen hanghende ghebleuen was.

Turckſche Keyſer valt in eē priuaet.

Als hy nv in zijnen ſin ſeere riep/ende hem niemandt en mocht te hulpe comen / daerom dat alle poorten tot hem ſoo neerſtich met grendelen ende Sloten gheſloten waren / ende dat hy hem verarbeyde ende vermoeyde om wt te climmen: ſchier om een ure lanck / maer niet wt-ghericht en hadde / ſoo quam hem inden ſinne / dat hy erghens eenen heylighen aenriep. Soo haeſt als hy dit dede/ ſoo verſcheen daer terſtont een licht/ ende yet wat daer inne/ inde forme ende gedaente eens gheeſtelicken Monicks/ alſoo ſprekende: O Coninck / waer zijn nv deſe / die ghy v ende uwen Rijcke ſoo nootſaeckelijck hebt gheacht? Waeromme en comen ſy v in deſen uwen noot niet te hulpe? Maer den Coninck van vreeſe ende verſchrickinghe en antwoorde niet. Doen ſeyde dat ghedrochte: O Coninck / en bevreeſt v niet/ ick laet v wetē/ dat deſe die inder hoochſten noot (als alder menſchen arm te cort is) hulpe moghen bewijſen / v ende uwen Rijcke opt alder-nootſakelijckſte zijn. Mits dien nam hy den Coninck / bracht hem ſonder alle moeyte wederom in zijn ſlaepcamer / ende verdween terſtont voor zijn ooghen. Doen quam den Coninck wederomme tot hemſeluen/ al dat hem gheſchiet was/ verhalende.

Turckſchen monic openbaert dē Keyſer int ſchijthuys.

Smorghens vroech beriep hy al zijnen Raet/ vertelde hen de ſaecke nae malcanderen/ende beſchickte haeſtelijck / dat alle de Gheeſtelijcke diemen in de Wereldt mochte te weeghe bringhen/ ontboden wierden. Als dit gheſchiede / ſoo ſette hy hem in zijnen Coninckliicken Stoel/ende nefſens hem een vat vol ghelts / hiet de Monicken al nae malcanderen tot hem oft voor hem gaen/ geuende eenen yegelijcken eenen greep vol gelts/ alſoo veel als hy onbegrepen in deen handt houden mochte/ende merckte wel neerſtichlijck / oft hy deſen niet en mochte aenſiende worden/ die hem verſchenen was. Als ſy nv alle om waren/ ende den Coninck hem verwonderde / dat hem van deſen zijnen heylighen Monick/ die hem wt zijnen noodt gheholpen hadde / egheen gheſichte ghewoorden en mochte / ſoo tradt den opperſten onder den Monicken voorts / ſprekende tot den Coninck: Dat deſen alwel eenen eenighen gheſien gheweeſt waere ghewoorden/euen-wel in aller Monicken perſoone hem verſchenen te zijn/ daeromme dat hy onſer aller Patroon/alle cauſe ghevoert heeft. Dies hem den Coninck vernoeghen liet / ende quam wt dit Duyuels ghedrochte daer toe / dat hy zijnen Sone/nauwelicx thien Jaren oudt zijnde/ in zijn Rijcke ſette/ende hy dat Coninckrijck verliet / ende hem na Manaſſa de Stadt / onder de vergaderinghe ende het Conuent der Monicken voechde / ende derſeluer Orden aen-nam.

Turckſchen Keyſer wort een Monic.

Als hem nv in dit zijn voornemen / ſommighen tijt verliep / ende dat kindt inde ſtede zijns Vaders regeerde / ſoo ſproot daer eenen grooten oproer onder dat Hofgheſin / niet ſonder bloetverghieten/alſoo dat de ſommighe daer door beſorchden het verlies des gheheelen Keyſerdoms toecomende zijnde/waert datmen tot dit ongheluck niet haeſt eenige medecijne en vonde: Want dat Hofgheſin vercoſen met verachtinghe des Conincks Kint / eenen anderen Keyſer oft Coninck/ die in nooden hen voorgaen mochte/ ende vpſtaen.

Doen die Edelen ende Vorſten des Lants dit beuonden / ende ouerleyden wat onraedt daer door ſoude moghen comen / ſoo verre men deſen inbreuck toeliet / ende ghingen haeſtelijck totten ouden Coninck int Clooſter / hem niet ſoo ſeere met bidden als met dreyghementen becoutende/ dat hy hem dies wt noode des Rijcx onderſtont/ ende dat ongheluck (dat hem met ghewelt toevoechde) af-leyde/om dat toecomende quaet/eer de ouerhandt name/te voorcomen. Daer mede drongen ſy hem wederomme ſonder zijnen wille in het Regiment / ende moeſte regeeren tot in zijn graf.

Deſe daet was ter tijdt des ghevanghen Seuenborghers (ſo hy ſchrijft) alſoo ruchtbaer ende luydtbaer in Turckye / datmen eenen langhen tijt ſchier anders niet en ſeyde.

Noch een ander waerachtighe Hiſtorie iſſer gheſchiet/dewijle dat den voorſeyden Seuenborgher in Turckye gheweeſt heeft. Als den grootmachtigen Tartarus Tamerlanus int Ooſten ſommighe Gheeſtelijcke / met bede ende gheſchencken becoute / ende daer toe bracht / dat ſy haer onderwinden wilden / des Turcks zijns vyants hooft hem te bringhen / dies hy hen veel meer dan hy hen ſchanck/beloefde/ ſo zy het volbrachten. Soo ſochten ſy langhe bequaemheyt/ hoe zijt aengrijpen ſouden/ maer de ſwaerheydt der ſaecke quam hen altijt teghen. Maer nademael ſy in alle ſwarte Conſten goet onderwijs hadden / ſoo ghedachten ſy een vreemde / behendighe nieuwe Conſte ende auontuere te bedencken / om daer mede voor den Coninck te trecken: Ende ſoo hy deſe Conſte te ſiene begheerich waere / wilden ſy voorgheuen ende hem becouten/ dat ſy deſe hare Conſte niet en mochten ſien laeten/ dan alleenlijck als hy alle-man van hem wt-ſloot / ende hy alleen hen toeſaghe / als dan hoepten ſy tot harer begheerten eynde te comen. Maer den Coninck wiert door ſommighe dieſe in ſarch-waen hadden / (ende der welcker bedroch hen eensdeels bekent was) ghewaerſchout voor hem te ſiene / dat hem van deſe egheene vreemde auontuere en gheſchiede. Als hijſe nv beroepen liet tot dit Spectakel/ſoo quamen ſy in haer ghewoonlijck gheeſtelijck habijt / daer onder met wapen wel bewaert. Dat vernam terſtont den ghewaerſchouden Coninck / ſoo haeſt als ſy inghinghen / ende gheboot dat dat quaet dat ſy teghen hem ghedacht hadden / aen henſeluen wt-ghinck / ordineerde ſe wt te voeren/ ende eenen yeghelijcken met zijn eyghen Sweert te dooden.

Deucht ende geeſtelijchent der Monicken in Turckye.

Inder Monicken houerije breect een gat.

Doen ter tijdt wierden oock alle Ordenen alſoo aenghebracht / ende teghens den Coninck beſchuldicht / dat alderleye Boeuen ende grootſte Schalcken / Roouers / Moordenaers / die in Boſſchen / weghen / ende Steden teghens den ghemeynen oorboor / met alderleye laſteren berucht / in deſe Reuuel-boeuen ende gheeſtelijck habijt ſteeckende / onder deſen Gheeſtelijcken ſchijn verborghen waren/die inde Werelt weſen mochten.

Wt allet welcke den Coninck beweecht zijnde/ende

de / ende vander waerheyt met veel ghetuyghen onderricht/ liet hy een ghemeyn Edict wt-gaen/ dat alle de Gheeſtelijcke zijns Rijcks terſtondt dat Rijck ruymden / ende ouer al wt ghedreuen wierden. Soomen daerenbouen eenighen aenquam / dien ſoudemen te ghelijcke van het leuen beroouen/ ende alle zijne goeden gheconfiſqueert zijn. Sy quamen oock in eenen ſulcken haet teghen den Coninck / dat hy niet alleene haere namen niet en mochte hooren / maer waer hy somtijdts eenen in een bedel-cleet aenſiende wert/oft hem int ghemoet quam / dien en conde hy ſonder bedroeffeniſſe niet aengeſien. Daer-by (die den Coninck voor ende nae ghinghen) en lieten nerghens gheenen armen te voorſchijn. Maer waer hem ergens eenen armen onverſiens inde hant gheraeckte / dien en quam daer niet ongheſlaghen af.

...lle Monic... en worden ...t Turckije ...rdreuen.

Dat heeft den Seuenborger ſelfs gheſien / die eens met ander armen ghevanghen/ den Keyſer (als hy naer tBadt wilde gaen) onverſiens inde hande gheraeckt was. Daer (ſchrijft hy) heeft hem den Keyſer vergramt / ende ghecnordt als een Sueghe/van onnoets ende onwils weghen/ met verkeeringhe zijns aenghesichts /, ſoo is zijnen Herault ofte Stock-knecht toegheloopen/ haer leelijck wt den wech gheſlagen/ende die niet en ontvloden / en zijn de ſlaghen niet ontloopen/ dwelck hem wijs ghemaect heeft / den Keyſer in zijnen bedel-rock nemmermeer voor zijn ooghen te comen.

Van der Turcken voornaemſte heylighen/ noothelpers/ haer wonderteeckenen eñ Bevaerden.

Sedichaſi / dwelck eenen heylighen ouerwinner verduytſcht wordt / is onder ander voorſchijnende heylighen deſer Secte/die nae de doot met valſche wonderteeckenen / in Turckije ghelicht hebben / ende noch lichten / den voornaemſten / welcks heylich graff tuſſchen Ottomanni ende Karamanni leydt. Ende hoe-wel deſe altyts Oorloghe met malcanderen voeren / ſoo en derf nochtans niemandt des wrekenden Sants graff/ eenichſins aenroeren/ noch oock die naeſt gheleghen Landen beſchadighen: Ja by henlieden is eenen alſulcken waen/ dat deſe het ongheluck niet en ontgaen/die ſlechts maer en dencken deſer Contreye ongheluck toe te voeghen. Wederomme zijn ſy doorgaens becout/ dat noyt yemant deſen noothelper te vergheefs en heeft aengheroepen: Voornamelijck is hy tot Oorloghen ghenadich. Welcke partye hem de grootſte eere bewijſt / byde ſelue is ghewiſſe victorie. Derwaerts treckt iaerlicks een groote menichte met zijn gheloften / gauen / offeren/ van Coninghen/ Vorſten / Heeren ende volcken daer ghebracht/ wie beſt vermach/die doet het beſte. Deſe wordt den naeſten nae Mathomet (die der Turcken Chriſtus is) gheacht / alſoo dat zijnen lof niet alleen byde Turcken / maer oock by andere aenſtootende Natien is / die dickwils zijn graff beſoecken.

Turcke ...na.

Eenen anderen Sant iſſer die heet Harſipetech/ dwelck ghetranſlateert wort/ een hulpe der Pelgrimmen/oft een Pelgrim Heylich / die meeſtendeel vande Pelgrimmen beſocht wort/welcx hulpe ſy aendachtelijck ghevoelen. Vele draghen den derden Sant haren noot voor / Aſcickpaſſa ghenaemt / dwelck liefde bediet / die aenroepen de Boeleerders ende de ghehoude lieden/ dat hy de liefde wil volcomen maecken / quaede houwelijcken verſoenen / ende totter gheboorte helpen.

Turcke ...s/ ende ...garete.

Noch eenen anderen / Vampaſſa ghenaemt/ den vreedſamen Sant/troost de bedroefden/ verenicht de tweedrachtighe / openbaert hem den aenroependen/nu in een Jongelinck/nu in eenen Ouden man.

Inde Contreye ende gheleghentheyt daer den Seuenborgher gheweeſt heeft / ſchrijft hy / zijn veelder heylighen grauen gheeert met groote reuerentie/ der welcker namen onbekent zijn/ ghelijck by ons de elf duyſent Martelaers / die aenroeptmen om reghen / ſchoon weder ende anderen toevallenden noot. Tot deſer voorſeyde grauen bevaertmen / ghelijck wy Bevaerden ende Cruys-vaert ghaen. Aldaer betalen ſy hare offerhande ende ghelofte / ende draghen een groote hope der verhooringhe met haer lieden thuys/ ſy braſſen wel/ ende zijn oock vrolijck / nae haer ghewoonte/als ſy tot deſer ende ander heylighen Bevaert comen/ bringhende met haer veel goede ſpijſe.

Onder deſe zijnder twee / der welcker namen bekent zijn / Goy ende Bartſchunraſſa / van de welcke men wonder ſeyt / van haer Prouincien/ hoe dat ſy wt-ghenomen gheweeſt hebben / om het Vee te bewaren voor alle toevallen ende aenſtooten. Waer af den Seuenborgher ſchrijft/ dat hem zijns Heeren vrouwe menichmael gheſeyt heeft/als dat ſy veels goets van deſen Sant ontfanghen heeft / bouen al in de hoedinghe des Vees / waer voor ſy hem alle Jaers een ghetal maten boters betaelde. Ende wanneer ſy ſomwijlen hem dien offer wt te reycken verſuymich gheweeſt hadde / dat haer terſtondt een ongheluck toegheco̅men is / ende dat Vee opghelepdt: Waer-mede hy haer recht als ghemaent heeft: Ende dat / alſoo haeſt als ſy de beloefde ghifte nedergheleydt heeft / het Vee wederomme ghecomen is. Sy heeft oock deſen Seuenborgher alſoo becoudt/dat hy achter de Schapen voor de Wolven (ſoo hy ſchrijft) oock deſen Sant heeft aengheroepen.

Der Turcken S. Wendel.

Dat en can hy oock met ſwijghen niet voorby gaen / dat hem zijnen Heere menichmael verhaelt heeft te ſegghen. Eens heeft hy eenen ſtier oft oſſe verloren ghehadt / dien is (als het ander Vee des nachts innegheco̅men is) wtghebleuen. Doen heeft hy van ſtonden aen (alſoot by hen de ghewoonheyt is) zijn naghebueren gheroepen/ ende terſtondt op-gheweeſt / een yeghelijck met zijnen Coker/ Boghe ende honden / als oft ſy ergheus eenich Wilt wilden vanghen / ende doorſweefden het gantſche Woudt/ maer en hebben niet ghevonden / ende en zijn oock op gheen gheſpeur gecomen/dat hebben ſy oock vanden morghen aen gedaen / tot inden derden dach ontrent Veſpertijt.

Als nu alle man vermoeydt zijnde / aen den Oſſe vertſaechde / ſoo ſoude zijnen Heere inghevallen zijn opden thuys-wech / eene ghelofte tot den heylighen Sant Sint Goy te doen / ſoo den Stier ghevonden worde / ende dat daer terſtont een groot gheroep ende toe-loopen der ghebueren ghehoort ghewordden is / ende den Oſſe ofte ſtier tuſſchen twee boomen tuſſchen eenen ſpriet ghehanghen/ghevonden ghewordden. Ende dat gaf hen alſoo veel te grooter wonder / om dat ſy deſe drie daghen ſoo menichmaels daer voor-by waren ghegaen / ende niet gheſien noch ghevonden. Ten anderen / dat hy al deſen tijdt vande wilde Dieren ongheqnetſt ende leuende ghebleuen was.

Mirakel eñ wonderteecken S. Goy in Turckye.

Als nu zijn Heere den ghebueren de ghelofte aen deſen Sant ghedaen/ vertelt heeft / ſoo hebben ſy haer dies ſeer verwondert/God ende dien Sant S. Goy ghedanct om zijn verdienſte/ende met vreuchden wederom thuys ghetrocken/niet ſoo ſeere van weghen des ghevonden Oſſchs/ als van het wonder-werck aenden Oſſe ende Sant erparen.

Daer

Een ander noothelper der Turcke.

Daer is oock eenen anderen Sant in Turckÿen / die niemandt onrecht en laet gheschieden / eñ die de onschuldige beclaechde / ontschuldicht / Childerelles ghenaemt / die oock den nootlÿdenden Boden gunstich is. Die is oock in alsulcken aensien in Turckÿe / dat nauwe eenen die hem in nooden heeft aengheroepen / zÿn hulpe niet en hebbe bevonden.

Desen verschÿnt den Pelgrimmen / wandelaers ende boden dicwils op den velde / als eenen post-bode op een grÿs-grau peert sittende / die terstont aengeroepen zÿnde / den moede te hulpe coemt / oft soo yemant zÿnen name niet en kent / ende hem alleen Gode beveelt / dien seynt hy desen Sant te hulpe.

Ny / dit Mirakel van desen Sant heeft hem verloopen / dewÿle den Sevenborgher daer inne gheweest heeft / dat sommighe wt de Geestelicke den Coninck aen-ghedraghen gheworden zÿn / als hadden sy hem willen verraden / ende zÿn daeromme metten vyere te verbranden / verwesen gheworden. Maer den oppersten onder hen / als hy hem begonden te verantwoorden / als deser dinghen onwetende ende ontschuldich / oock zÿnder mede-ghesellen ontschult aen te wÿsen / maer gheen plaetse vinden noch dat hen niet en heeft moghen helpen / cort af totten vyere moesten / ende dat sy ymmers voor Godt op den Coninc / ende desen Sant haer onschult protesteerden / so wiert hy eerst in eenen brandenden gloeyenden Oven ghestooten: Maer terstont is dat vyer in eenen ooghenblick wtgheblust / ende den Oven vercout gheworden. Daer by den Coninc haer onschult heeft afghenomen / ende haer altemael los ghelaten.

De schoenen oft socken vanden eersten die van den vyere ongequetst ghebleven zÿn / worden by henlieden voor groot Heylichdom noch hedensdaechs ghetoont ende opghehouden.

Hier overslaet den Sevenborgher ontallÿcke veel daden eñ gheschiedenissen / die hy in zÿn ghevanckenisse / die 22. Jaren eensdeels ghehoort / eensdeels selve ghesien ende ervaren heeft.

Mirakelen in Turckÿe.

Sy hebben oock Propheten onder haer / die alle verborghentheyt weten / eene vande welcke niet verre vande Sevenborgher gheweest heeft / soo ghewisse (soo hy schrÿft) dat hy alle dinghen / die de lieden nauwe ghedachten / soo opentlÿck aenwees / sonderlinghe van dieften ende moorden / dat schier niemandt onghemeldt yet archs ghedencken en dorste / oock en mocht hem / mits zÿn aenwÿsen / gheen moordenaer oft dief in desen hoeck onthouden / ende hoe-wel dat dese hen seer veel laghen leyden / ende veel stricken bereyden / ende somtÿdts selve om niet goets tot hem quamen / soo heeft hy hen terstondt haer voornemen ende aenslaghen ghesept / wat sy inden sin hadden / eer sy een woort spraecken. Want hem den Sevenborgher oock hadde voorghenomen te sien / maer wt angst ende begheerte te ontloopen ende wech te trecken / verhindert / oock op dat hy mÿn voornemen by avontueren niet te kennen en gave / ende my belette / haeste ick my wech. Moghelÿck oock dattet Godt alsoo ghe-ordineert heeft / op dat mÿn ghelooue aen dese neus-wÿsheyt niet ghekrenct / eenen aenstoot en creghe.

Maer vande ghene die sonder manlÿck Saet (soo sy becout zÿn) gheboren worden / Neses Oglt ghenaemt / wordender altÿt twee oft drye inder stadt Prussia gehouden tot een wonder / welcker hayr oft yet van haer cleederen op de crancken ghelept / helpter veel totter gesontheyt / die sy weder-bringhen / ende teghen alle siecKten bewaert zÿn. Want alsoo sy wonderlÿck gheboren worden / alsoo is al haer leven overnatuerlÿck, Daer af wat hier boven.

Vander Turcken onteenicheyt Secten ende tweedracht in haer ghelooue.

Rÿck der leu[…] gen verstoo[…] hemselfs.

DEwÿle het der leughen aert is / dat sy met haer-selven niet eens en is / ende haer-selven af-loopen ende verraden moet / ende haer eyghen Rÿck selve verstooren: ghelÿck men in alle secten siet / hoe sy haer-selven bestormen ende stooten: ende dat de leughen niet dan teghens haer-selven en liecht / ende dat sy wt Godes wonderwerck vervoecht / haer eyghen tonghen op eten / ende met haer eyghen Sweert ommeghebrocht worden: Alsoot aen alle ketterÿen blÿckelÿck is.

Soo is doch dit voornamelÿck oock aen de Turcken waer / die in gheenderley wÿse als oock alle andere secten / eens en zÿn / dan inder leughen ende teghen Christum: dwelck als zÿt nochtans willen verantwoorden / ende niet leugenachtich / maer voor de waerheyt te zÿn / willen aenghesien zÿn: eerst recht beghinnen haer selven in haer eyghen tonghen te bÿten / ende haer leughenrÿck kennelick te maken.

Also moet de leughen haer selven in haren nest beschÿten / effen dan / wanneer sy hem rupmen ende van leughen suyveren wil / ende dat is waer alsoomen seyt: Deen leughen behoeft thien leughens / op datmen haer alleen een aensien make / dat sy waer schÿne.

Alsoo hebben de Turcken wtwendich eenen grooten vrede ende eenicheyt: maer inder conscientie / ghelooue / ende wat tot der waerheyt behoort / en isser nauwe gheen dwalender volck. Daeromme haer Secte / ghelÿck alle andere / wt Godt (die een Godt des vredes is inder conscientie) niet zÿn en can / dewÿle alle tghene dat sy in haere Wet ghebruycken / niet anders dan menschen vonden ende opsettinghen en zÿn / somtÿts met eender Schrift / ghelÿck dat Pausdom / wt het Oude Testament verciert / die gheenen smaeck der Godtsalicheyt oft waerheyt en hebben / maer die vol mis-gheloofs ende gheveynstheyts zÿn.

Dwase w[…] ie der Tur[…] ken.

Want sy ghebruycken den Alcoran / ghelÿck sommighe boose Christenen dat Evangelium / tot alle toouerÿe ende superstitie / soo sy willen hoere-jaghen / moorden / overspelen / oft toouerÿe bedrÿven / waer-mede sy soo gheheel besmet zÿn / datter nauwelicx een oudt wÿf in Turckÿe en is die niet een bysonder Duyvels constken en weet.

Nv vander Wet ende Alcoran is soo menigerley segghen ende mishouden / dat hondert van dies wegen ghevraecht zÿnde / nauwe eenen ghelÿck den anderen en spreect.

Hare Priesters hoe-wel sy een groote heylicheydt bewÿsen / ende haer oock seer hyppocrÿtich stellen / soo zÿnse nochtans int verborghen / ghelÿck alle andere natien van Papen / soo vol boosheyts / datter niet en is / van datse doruen gedencken / dat sy oock niet doen en doruen: Sy nemen ghelt / ende voeghen haer in alle boeverÿe / om de ghevanghenen valsche los-brieven te schrÿven / oft andere brieven / ende waer sy omme versocht wordden. Sy schrÿven oock de Crÿchslieden Characteres / dat haer gheen Gheschut noch Sweert schaden en mach. Dese brieven worden by henlieden Haymali ghenaemt / ende somwÿlen om groot ghelt van henlieden ghecocht. Vele trecken daer op omme / van de eene plaetse tot dandere / op dat hare boosheyt niet vermaert en worde.

Vier Sect[…] sonder de Oorden in Turckÿe.

Daer zÿn oock onder andere Secten / vier voornamelÿcke in Turckÿen / behalven de veelheyt der Monichen oorden. Dese houden vanden staet der salicheydt veelderleye opinien / die

een

een yegheliicke Secte stijf voor haer gheloofte/ en zijn hier in soo gheheel oneens / dat deen dander vervolcht / ende somtijdts tot de wapenen grijpen/ ende wel een gantsch Coninckrijck oproerich souden maecken/waert dat hen de Coninck niet vrede aen en boot / ende hem daer tusschen en leyde. Deerste Secte is der Priesteren / die/ eft sy al-wel van haer eyghen goeden leuen/ ende alleen van alle landtschattinghe ende beswaernisse / soo ghehoordt is / ghevrijdt zijn: euenwel worden sy in grooter aensien ghehouden / als des volcks voorghanghers / leyders/ regeerders/leeraers/ richters/ende wetgheuers in gheestelijcke saecken/de welcke oock den kercken / hooghe Scholen ende stichten voorstaen. Der seluer meyninghe is / dat niemandt sonder de Wet Machometi salich worden en mach/ dat leeren ende spreken sy alle-man in / ende weder-spreken in alder manieren den ghenen/ die haer daer teghen stellen. Dander secte der gheestelijcke Monicken / al met eenen name / Dernischlers ghenaemt / die bouen maten groot by henlieden gheacht worden / als naecomers der heylighen / ende vande keern der Patriarchen ouergheblenen/ Ja als onderhouders des gantschen Rijcks / vrienden Gods ende Machometi. Deser meyninghe is/dat hen de wet niet nut en sy / maer datter de ghenaede Godts al sy/ door welcke alle menschen ghenesen moeten ende salich worden / de welcke oock sonder verdienste ende wet ghenoechsaem is tottet Heyl ende salicheydt der Sielen. Dese en sonderen haer meyninghe op gheen ander dinck / dan op wonder teeckenen / soo ghehoort is / waermede zyt altemael proberen. Dese hebben oock eenen grooten aenhanck / voornamelijck wt de ghene die een weynich gheestelicker/ deuoter ende ootmoedigher dan andere onder het volck willen ghesien zijn.

[On]eenicheyt [der] Turcken [in] geloone.

De derde partije / Zophilar ghenaemt / is oock tot gheestelicker oeffeninghe begheuen. Dese worden als kinderen der Propheten / ende der Vaderen nacomers in grooter eeren ghehouden / als die vande selue afcomen / die dit gheloone ghesticht hebben : de welcke haer seluen daerom heyligher ende weerdigher dan dander achten. Sy en hebben gheenen anderen gront haerder secte / dan langhe ghewoonheydt / soo dat sy voorgheuen/ dese wijse alsoo te leuen ende gheloouen / vanden ouden ontfangen te hebben. Der welcker meyninghe is / dat een yeghelick door zijn verdienste de salicheydt moet vercrijghen / sonder ghenaede ende wet. Dese houden veel van bysonder ghebeden / wakinghe/castydinghe / gheestelicke oeffeninghe / speculeren selfs vercoren ende eyghen Godsdiensten / en houden nemmermeer op te bidden / comen oock snachts te saemen / weyselen met het hooft een goede wijle tijdts / ende spreken daer toe dickwils repeterende / Lahu / ten laetsten segghen sy: Huhu / daer mede vallen sy daer henen als lijueloos ende ghestoruen / ende vallen alsoo in slaep. Nu dese hebben oock haren (niet cleynen) aenhanck / bysonder vande ghene die Edel ende van ouden gheslachte willen zijn. De Effiellers ende Embiellers ghenaemt: Dese als de Edele / en laten gheen ander stamme oft name tot hen in haer professie ende gheloone/ op dat dese secte by den oorspronck der Stichters/dat is/by den kinderen der Propheten ende Vaderen blijue / dies sy haer seluen seer goet te zijn/laten duncken. Dese drie secten met al haer opinien/ zijn alle dat volck gheheel wel bekendt/ ende kijuen sonder ophouden met malcanderen/ worden dickwils wterlick door den Keyser ghescheyden / versoent / ende tot vrede ende eenicheyt ghedronghen/ dat een yegelick swijge/ ende zijn gheloone oft Secte met verachtinghe der anderen niet hoogher en roeme noch op en werpe/ by een opghesette straffe / daer mede behoutmense in ordeninge ende vrede.

[Tur]cken Pr[...]m.

De vierde secte/ Horise ghenaemt/ is by haer Kettersch / ghelijck by ons de Wederdoopers/ gheacht. Der welcker meyninghe is/dat Godt eenen yeghelijcken volcke een Wet ghegheuen heeft / wie die houdt / dat hy salich wordt/ ende dat alle wetten in ghelijcker weerde goedt zijn/ der Turcken als der Christenen / der Christenen als der Joden/etc. Alsoo/ dan een yeghelijck in zijn wet salich worde. Dese en moeten haer gheloone niet seer bekennen / ist datmense bevint ende crijcht/soo verbrandtmense / als de lasteraers des wets Machometi. Daerom en is deser gheloone niet soo openbaer / als by velen heymelick.

Ketters in Turckije onder de Turcken.

In het Eylandt Chio heeft den Seuenborgher een van dese / in eender Christenen Kercke gheuonden/die teeckende hem mette Christenen metten heylighen Cruyce/ende sprenghelde hem met het ghewijde water / openbaer sprekende: Uwe wet is alsoo goet als onse / dwelck anders sins gheen ander Turck om zijn leuen en dede/ ende eer storue.

Vander Turcken onwetenheyt in vrije Consten. Item/van haer besnijdinghe/sonden/biechte/boete/ootmoet/ ende ander dwaesheyt ende Godtsdiensten.

Hoewel de Turcken een seer listich aenslaende volck zijn tot allen quaden / oock in natuerlicke dinghen schier een onnatuerlicke practijcke ende eruaringhe hebben: Euenwel en hebben sy tot alle vrije consten ende in haer eyghen Theologia ende gheloofs saecken soo gheheel weynich verstants / dat sy haer om het gheloone oft haer wet niet seer en becommeren/ soo dat sy ghevraecht zijnde / haers doens ofte gheloofs grondt ofte oorsaecke mochten aenwijsen/dan den blooten text haers Wets / die sy nae de letter nae doen / ende daer sy op steunen. Worden sy ghevraecht / so antwoorden sy alle: Alsoo staet in Alchoran ghescreuen / alsoo hebbent onse ouderen ghehouden ende geloofst. Daerom gheuen sy haer wasschinghe/ doopen / ende Ceremonien / ghenade ende vergheuinghe der sonden toe / daer door dat eewich leuen te vercrijghen. Vander sonde/ vrede der consciencie/ val der Sielen / Sacramenten / Erfsonde / onderscheydt der deuchden / als hooveerdie des gheests / eyghen liefde / murmureren teghen Godt/ongheloone/etc. daer en weten sy gheheel niet af/ alleen aenghenomen ootmoet is deucht by henlieden. Den Alcoran connen met haer wereltlick recht / is conste by hen/ende hooveerdie / stelen/ moorden/ etc. sonde. Sy en achten noch en straffen niet wat teghen Godt is / segghende/dat Godt sterck ghenoech is/hem seluen te wreken / ende zijn wedersprekers te straffen. Maer wat teghen den naesten/ teghen ghemeynen staet/eerbaerheyt/ vrede / goede ordinancie/ nut ende Policije is / ende wterlicke eenicheydt verscheurt/dat wort by hen gestraft ende hooch gheacht/alsoo/dat sy segghen: Soo yemant van Christo Jesu qualick spreeckt/oft eenen anderen vromen Propheet / als Mosi / David / Abraham/etc. die en ontcomen niet ongestraft. Maer (soo ghesept is)wat sonder middel teghen Godt ghschiet/ dat en wreken sy niet / de oorsaecke is eerst ghehoort. Maer soomen vrome lieden qualick nae spreeckt oft vloeckt / alsoo sy Christum ende de Propheten te zijn achten/soo wreken zijt in haer stede/als die verstoruen zijnde / haer seluen niet meer wreken en connen.

Wat sonder const en ghe[...]rect icheyt in Turckije sy.

Wie in Turckije Christo quaet spreeck wort gestraft

De Besnijdinghe ghebruycken sy neffens den Doop / als Sarracanen oft kinderen der vrije Sare / der welcker sonen sy willen gheacht zijn / noemen ons wt de Propheten de onbesnedene. Euenwel en achten zijt nerghens nae soo noot-saeckelick als de Joden / want sy en haesten haer niet / haer kinderen te besnijden / die ghemeynlick onbesneden / als sy jonck steruen / henen varen / dwelck sy niet onderweghen en lieten / waert dat sy soo groote macht daeraen gheleghen te zijn / achteden / als de Joden. Haer Priesters en weten oock gheen ander rekenschap haers gheloofs te gheuen / dan dattet also in haren Alcora verватet is / ghelijck de Roomsche Christenen hen op haer Decreet steunen. Wanneer men haer van het leuen der sielen / vander verrijsenisse ende vander leuen vraecht / soo lachen sy / segghende: Moghelick sullen wy schoone vrouwen crijghen / ende en connen in gheestelicke saken niet vernuftichs gheantwoorden / en willen oock van sgheloofs wegen niet disputeren / maer segghen / dattet hen alsoo sy voorgheschreuen. Sommighe neuswijsighe gheuen somtijdts wt haren eyghen cop / een ongerijmde vreemde antwoorde.

Euenwel fabuleren sy wel veel onnutte dinghen vanden Antechrist / laetste oordeel / verrijsenisse der dooden / Helle ende Vagheuier wt haer eyghen bedrijf / niet anders dan de Roomsche Christenen. Onder andere segghen sy: Nae de verrijsenisse sal Machomet de Helle ruymen / ende de verdoemde (sy zijn van wat gheloove sy willen) verlossen / van wegen der grooter macht / en des aensiens Machomets by God / den welcken sy niet anders en roemen dan ghelijck de Christenen Christum / de Joden Messiam.

Machomet der Turcken Messias / sal alle mẽschen verlossen.

Haer Papen / ghelijck meest in alle Secten / spreken met macht / ende wat sy segghen / dat willen sy van alleman sonder eenich naegrabbelen noch disputeren / als Godts woordt ghehouden hebben / soo dat hen niemandt en mach wederspreken / als welcker Alcoran vanden volcke aenghenomen ende van Keyseren beuesticht is. Waerby niemandt voorder te grabbelen / disputeren / oft te vraghen toeghelaeten en wordt: maer het moet slecht door en door sonder gront / van allen als Gods woort ghelooft zijn / wat haer gheestelicken voorgheuen / niet anders / dan ghelijck by ons int Pausdom.

De Papen in Turckije en derf niemant wederspreken.

Daerom beschutten ofte verantwoorden sy (ghelijck alle Ketters haer ketterije te leeren pleghen) metten sweerde: alsoo hen haer wet voorgheeft / ende grijpen in al haer aenstooten totter wapen / vluchten als de besetene / al tghene dat teghen haer Secte is / als een doodende fenijn / ende hoewel alleman dit doorgaens doet / soo zijn nochtans de verloochende Christenen hierin gheheel onsinnighe ende veel ernstigher veruolghers. Wie nv anders ghelooft / die moet by haer stil swijghen / dat laten sy ghescheiden.

Maer sy houden haer gheloove soo vast / datter van alle ghelooven tot Christo somtijdts bekeert worden / maer van eenen Turck ist recht als een mirakel / ende onmoghelick / ten sy dat sy ghedwonghen / versierts wijse haer alsoo ghelaten. Den Seuenborgher heeft eens eenen Mammaluck ghevraecht / waerom hy zijn gheloove verloochent hebbe / soo heeft hy begonnen met verkeerde aengesichte den dach te vervloecken / in den welcke hy dit ghedaen heeft. Ende ghevraecht zijnde / waerom hy doch niet weder en keerde / antwoorde driemael recht als vanden Duyuel ghevangen: Jck en can niet / Jck en can niet / etc.

Dwanck totten gheloone en doet gheen deucht / exempele.

Ter tijdt Paus Sixti de vierde / zijnder veel Turcken ouer zee ghevanghen ghebrocht gheworden / de beste den Paus / dandere den Cardinalen ouergheleuert ende gheschoncken / die effen wel altemael als willich den Doop haest aennamen / ende hielden haer als oft sy een groote deuotie totten gheloove Christi hadden: Der welcker sommighe der Biechte / sommige tSacrament aen den Seuenborgher begheerden aen te nemen. Vanden eenen heeft hy de biechte vernomen / euen-wel is het hen ongheloosselick aen te sien gheweest / dat een soo snellen bekeeringhe haer met ernste gheschieden / riet daerom haren Prochiaen / dat hy eenen tijdt lanck met het Sacrament stil stonde. Doen beuant het hem haest / als hen een deure werdt opghedaen / om wederom te ontvlieden / dat sy altemael wech vloden / oft sy alwel aen Spaus hof goede prouisie hadden: waer mede sy bewesen haren versierden Doop / wt inckel vreese aenghenomen te hebben. Ghelijck my oock een Hispanus bericht heeft / in onsen tijden in Hispania gheschiet te wesen / als Carolus de vijfste wt eenen ijuer des Roomschen gheloofs een Edickt liet publiceren / alle Turcken in eender haest wt Hispania (want sy saeten inghemengt / ghelijck by ons de Joden) op eenen dach wech te trecken / oft den Doop aen te nemen. Die nv niet gheern haer goet en verlieten / naemen den Doop versierder wijse aen / ende alsmense daernae tottet Sacrament dwanck / soo hebbent sommighe van haer heymelick wederom wtghespoghen aen een wandt / sommighe met voeten ghetreden. Alsoo moetet gaen / wanneermen de lieden mettẽ sweerde ende dwanc wil vroom maecken / ende tot Christo met Koluen drijuen ende onwillich met dwanck Christo toevoeren / dwelck hy vrijelick oock wel ghecconnen hadde / waert dattet hem alsoo behaecht hadde: maer hy en heeftet niet alleen niet ghedaen / ende tgheloove (dwelck een vrij Godt begheuen willich herte heyscht) met ghewelt yemandt opghesadelt: maer oock dat contrarie zijn Apostelen gheleert / met leeringhe / leuen / ende exempelen: ende henlieden niet beuolen / van dat sweerdt des Gheests / ende omme zijns Woordts wille te lijden ende veruolcht te worden: maer niemandt te veruolghen noch te martteriseren / dwelck den Antechrist / Turcken / ende alle Ketteren (zijn Wedersprekers) toebehoort: maer den Christenen niet / Luce 22. die haer Gheloove met Godts Woordt / ende met den Sweerde des Gheests (ghelijck de ghene metter vuyst doen) verantwoorden / alsoo int Pausdom ghebleken is / waer mede men een soo grouwelicke bloetverghieten alleen voor ons gheloove teghen den Turcken te strijden heeft aenghericht / datter dickwils een wereldt vol bloets wtghesproten is. Ende dit herte gheeft den Duyuel oock den Turcken / voor haer gheloove te strijden / daer mede hist hyse aen malcanderen / ende dat ist dat hy soeckt met dese zijn bloetpredikinghe / datmen het gheloove met ghewelt soude beschutten / ghelijck hy alschoon int Euangelio wederom op de bane ommegaet. Godt wil hem weeren ende hem te schanden maecken / Amen.

Turcken en Jode in Hispania verdreuen.

Tot Christo met koluen drijuen.

Christus niemant tot hem gedwongen.

Wat onghelück daer wt raemt / alsmen in gheloofs saken met ghewelt voorts vaart.

Wtlegghinghe ende Afschrift van twee predicatien wt Turckye.

WEest niet onvoorsichtich noch ongheschict / maer voorsichtich / doet de ooghen op / ende ouerweecht dijn eyghenschap / dat ghy verganckelijck ende sterffelijck zijt: En doet niet quaedts in deser wereldt / maer siet dat ghy vande voorleden sonde Boete doet ende afstaet.

Twee Sermoonen des Turcken.

Ghedenckt de veelheydt der verstoruen / haerder ghedaente inder grauen / hoe dat sy soo vol

wormen

worinen ende slanghen cruppen/haer aengesicht verdoruen/vol verrotheyts/onreynicheyts/ghestancx/ een prijs ende aes is.

De rechtveerdighe hebben in dese werelt met sorghe gheleeft/met smerten zijn sy verscheyden/ ende en verschijnen nerghens meer, ende de arme sondaers lacchen ende zijn ghetroost/ als wilden sy de doot ontgaen.

[...]e dinck [...]t ster- [...]/ende is [...]oot on- [...]worpen.

Ghy en derft gheen bewijs ofte oorsaecke van niemandt eyschen / oock de ghene/ die dat contrarie segghen/niet ghelooven: want de daghelicksche bevindinghe ende eyghenschap der saecken maecken dat seker / dat wy alle op een plaetse varen.

Waer is Machomet Mustafa? die van een sulck aensien was / dat hy Hemel ende Aerde te ghebieden te hebben / aenghesien werdt. Heeft nv de doodt desen niet verschoont / wien en soude niet verleyden de wereldtlicke ydelheydt?

Daerom en laet v dit tijdtlijck ende omvallende leven niet smeecken / maer oeffent in Godes dienst/ende ghefelt v tot Geestelijcke Hemelsche saecken/ die v ter laetster stonde moghen een toevlucht zijn.

Een ander Predicatie ende bekentenisse eens gheleerden Predicants ende Sants Turckije/ Jonius ghenaemt.

DEs vreese des doots becommert my vtwendich/ en veel meer inwendich/ maer dewijle ick steruen moet/ende de doot alleman ghemeyn wert/soo hebbe ick eensdeels een verquickinghe des ghemoedts daerin / naedemael dattet seker is/ dat wy al moeten steruen: maer de ure des doodts ervaren wy alsdan eerst als wy op de Bare ligghen /ende voor allemans ooghen ghewasschen worden.

Wat ick nv doen / ofte waer ick my henen wenden sal / en weet ick niet / dewijle dat alle dinghen die my lief ende aenghenaeme waren / my verlaten/ ende van alle die dinghen en blijft my niet meer dan dat cleedt / bardt ende water totter begraeffenisse. Moghelijck hebbe ick mijn vrienden te ghelepde tot aenden graue/ maer wie climt met my daer in? Dewijle ick nv slechs alleen begrauen worde / soo blijuen by my alleen mijn goede wercken / verdiensten/ heylighe ghedachten ende goede wille / maer en acht die niet / die treurich met my te graue/ ende vrolijck totten haeren wederomme thuys keeren.

Verdienst [...]e goede [...]rcken blij- [...]n alleen [...]e doodt.

Maer ick segghe v lieue Broeders/ ghedenckt watter voor een onderschept der verstoruenen sy/ deen deel wordt metten vyer ghequelt / een deel met Hemelscher vreuchde versaedt ende verlicht.

Ten laetsten / als dat jongste gherichte voorhanden is / sullen sy altemael wel wederom verrijsen: maer sommighen sal ouerschaduwen de ghenade des heylighen Gheests: Dandere sal dat vyer des eeuwighen brandts / branden ende niet verbranden noch verteeren moghen. Daer en sal niet woordt / maer verdienste voor v antwoorden: die gheen verdiensten en hebben/ moeten in grooter noot verrijsen: maer die wt dit leuen/vrij sonder hindernisse gevaren zijn / die sullen seker staen.

[...]rcken ge- [...]uen ver- [...]senisse des [...]eeschs ende [...]n jongsten [...]ch.

Daerom beneersticht v nv / met deser voorsichticheydt op desen wech /op dat ghy alsdan sonder schande verschijnen moecht / als aller menschen Namen ende verdiensten der gantscher Werelt gheopenbaert ende bekent worden sullen.

Corte aenwijsinghe ende begrijp der gelegentheyt Asie/ Aphrice/ ende Europe/ aldermeest der Rijcken des machtighen Keysers der Turckije/ zijn reysen/ Heyrtocht/ victorie ende heerschappije / die hy in corten tijden vercreghen ende onder hem ghewotpen heeft: tot aen Oostenrijck teghen tWesten: wt Petro Apiano ghetoghen.

ANno 1526. tusschen vijfkercken ende Croacia by Mohats / is Coninck Lodewijck vande Turck ter neder ghelept geworden. Daer aen stoot (ter zijden teghen tZuyden en Oosten verstreckende) dat Coninckrijck Bosna/ anders Misia superior Bosna ghenaemt. Bouen Crabaten leyt Kernten/ Friguyl / tot hier toe quaemen de Turcken Anno veerthien hondert ende seuenentseuentich/ Item tot nae Tervis/ dat is wel moghelick Misia inferior/Servia ende Rascia op Duyts/Sirfen en Ratzen ghenaemt/Anno 1499. Misia superior Bosna.

Voorts tot aen de Riuiere Traga zijn de Turcken ghecomen / Anno veerthien hondert en drientneghentich / ende haest ten tweedemael daer op / quamen sy wederom in dese ghelegentheyt tot aender Stiermarck/Anno 1497.

Nu in dat Coninckrijck Bosna quam den Turck Anno 1456. ende den Turckschen Keyseris in desen tocht voor Griecx Wittenborch dootlick ghewont ghewordden/den 22. Julij Effen daer te voren hebben de Sirfen ende Ratzen eenen slach volbracht/Anno 1439. Daer na Anno 1442. is Keyser Sigmund by Galonibam ten tweedemael ouerwonnen geworden/in eenen Toch teghen de Turcken. Daer aen stoot tegen tZuyden Campus Cassonicus/ daer is Amurates den Turckschen Keyser / van Lazaro Heere van Sirfen / in eenen slach doodelijck ghewont ghewordden/Anno 1385.

Item/ daer aen stoot teghen tZuyden Thessalia / Dat heeft den Turck ghewonnen / Anno veerthien hondert ende achtenseuentich/ Item dat Grieckschelandt / daerin de groote Stadt Corinthus ende Athenen leyt/die den Turck ghecreghen heeft / Anno 1458. Item Peloponesus/ dat Eylant Morea / Dat heeft den Turck ghewonnen/Anno 1460. Griecken vanden Turck ghewonnen/ Anno 1458.

Modon stoot teghen tZuyden daer aen/ Dat heeft den Turckschen Keyser Paiazetus vercreghen ende inghenomen/Anno 1499.

Dat Eylant Nicropont heeft hy ghewonnen/ Anno 1470.

Nv/van daer tot Jerusalem toe/leyt inde zee/ Candia / Creta / de Eylanden der Venetianen. Daer by leyt Rhodis het Eylant der Johanniters/Dat hebben sy den Turck afghedronghen/ Anno 1308. Ende hebbent inghehadt tot in dat 1522. Jaer/214. Jaer / ende wederom verloren opden heylighen Christdach.

Daer aen stoot ouer de Egyptsche zee teghen tZuyden/ dat Opper Egypten. Daerin zijn de machtighe Steden Alexandria/ Babylonia/ nv Alkeyr de Hooftstadt in Egypten: Daer voortijdts den grooten Soldaen Hof heeft ghehouden / welcks Slot alleen achtmen inde grootte met zijn begrijp/als half Norenborch ofte Straesborch ontrent hem begrijpende / met zijnen omvanc en lengde. Door dese stadt heeftmen sniderslecht te rijden/ twelf uren tijdts. Dese ghewel-dighe ende verschrickelicke stadt heeft den Turc den Soldaen met het gantsche Landt Egypten afghedronghen met al zijn Heerschappije/ Anno 1517.

De grootmachtige stadt Damiata/voortyts Canopus gheheeten. Heliopolis wert ghewonnen vanden Coninc Lodewyck van Vrancryck int Jaer 1219. Gavense den Sarracenen wederom/ Anno 1221. Gewonnense wederom/ Anno 1248. Verlorense wederom int 1250. Jaer/ den vijfsten dach Aprilis.

Nv/ aen Egypten (waer aen hem Aphrica eyndt/ende dat grootste Asia begint) stoot Palestina teghent Oosten/de roode zee teghen tZuyden/ende den berch Syna. Nv in Palestina leyt Jerusalem/ die hebben de Christenen verloren/ Anno thien hondert ē twaelff. Wederom ghewonnen/1099. Wederom verloren/ende vanden grooten Soldaen ghewonnen/1187. Ende met India/ Egypten/ Arabia inghehouden/ tot int Jaer der verlossinge 1517. Doen heeft den Turcschen Keyser Selem/dit landt/Coninckryck/ē al wat den grooten Soldaen inghehadt heeft/ den Soldaen met Oorloghe afghedwonghen/ den seluen verworcht/ gheheel vernielt/ ende al zyn Ryck inghenomen.

Lycia ende Syria stooten teghen het Oosten ende Noorden aen Judeam/ daer in ligghen de gheweldighe Steden Alepo/Antiochia/Archas/ Tartosa/ Cancla/ Die hebben de Turcken ghewonnen int Jaer 1060. Ende hebbense noch in handen.

Daer aen stoot teghen tNoorden ē Oosten/ Mesopotamia: daerom oorloghen den grootmachtighen Sophop een Coninck in Persia/ ē den Turck altydts. Edissa is de Hoofstadt daer in.

Nv soo willen wy achterwaerts gaen door cleyn Asiam/nv Nathalia ghenaemt/tusschen de zee Euxinum/ ende het Coninckryck Cyperen/ inde Egyptsche zee ghelegen/tot op Oostenryck. Groot Armenia leyt teghen tNoorden aen Mesopotamia/daer aen stoot teghen tWesten/ dat cleyn Armenia den Turck onderworpen/ daer in Keyser Frederick Barbarossa verdroncken is. De landen ende Coninckrycken Cappadocie teghen tWesten ende Noorden gheleghen/ heeft Ottomannus eerste Turcksche Keyser Anno 1300. onder hem ghebrocht. Calina leyt teghen Cappadocia ouer tegen tZuyden. Dat Coninckryck Trapesunts/ anders Pontus ghenaemt/ stoot aen Cappadociam teghen het Oosten ende Noorden. Dit is vande Turcken/ den Keyser van Constantinopelen afghewonnen gheworden/Anno 1441.

Nv teghen tWesten stoot aen Licaoniam ē Cappadociam/ dat Coninckryck Gallatia/ Paphlagonia. Dat heeft den Turck Orchanes ghewonnen.

Rechte Turckye.

Pamphilia teghen tZuyden van Gallatia ouer/ daer aen stoot Caria/ Lycia/ de rechte Turckye. Item Phrigia/de Eylanden Mitilene inde zee Egeo gheleghen. Die heeft den Turck Machomet den Geneuoyseren ghenomen.

Keyseren begrauenisse.

Tot Birsa is der Keyseren begrauenisse.

Pontus/Item Bithinia/liggen oock in cleyn Asia/nv in Turckye. Daer aen stoot ouer eenen arm der zee/ Thracia/ daerin de Hooftstadt Constantinopolen leyt/ voormaels Bizantium ghenaemt. Die heeft den Turck den Constantinopelschen Keyser afghedronghen/ Anno 1453. den 27. Aprilis.

Romania stoot teghen tNoorden daer aen (sommige achtent voor een groot deel Thracia) by Varna. Daer heeft Amuratus den Turckschen Keyser/Coninc Vladislaum tot Hungeren ē Polen/Item eenen Cardinael ē veel Christenen verslaghen/Anno 1444.

Aen Thraciam teghen tNoorden/ stoot Macedonia/dat verloren werdt/Anno 1296. Doen ter tydt wiert Hertoch Hans van Burgondien gheuangen. Daer nae 1481. weder ghewonnen/ ende haest vanden Christenen weder verloren.

Thessalonica wert oock van Amurate ghewonnen/Anno 1438.

Voorts stoot aen Thraciam/Bulgaria/tegen tWesten. Daer is by Nicapolis de stadt Keyser Sigismund ten eersten male vanden Turck ouerwonnen/ende een groote vergaderinghe der Christenen tonder ghegaen/Anno 1496.

Bessarabia laet Bulgariam ende Traciam teghen tZuyden ligghen/ende heeft teghen tWesten de groote Walachys Transalpinam. Nv Bessarabiam heeft den Turck ghewonnen/An. 1484. Vanden Transalpino heeft den Turc den Wepada verdreuen/ Anno 1521. Wederom ingeset/Anno 1522.

Daer aen stooten de Seuenborghers. Aldaer is den Turck dickmaels ghecomen/Anno veerthien hondert ende neghenentseuentich. Item 1526. ende 1529. Daeraen stoot teghen tWesten Hungaria dat Coninckryck/in drie Jaren tweemaels vande Turcken verwoest. Ende ten laetsten Anno 1529. daer door met vier hondertmael duysent mannen tot in Oostenryc voor Weenen ghetogen: maer Godt hebbe lof/victoriloos wederom afghetrocken: maer eenen grooten hoop gheuanghenen wech ghevoert/ ende veel omligghende lieden jammerlick ghemoort.

Nv willen wy wederom van Oostenryc aen/ teghent Oosten ende Noorden reysen. Aen Vngheren ende Oostenryck teghen tNoorden/stooten dat Coninckryck Polen/Pruyssen/Myssen/ Litten/Eyflant/Rugen ē Niengaerden/welcke landen veel hondert mylen in haer besluyten. Aen Polen teghent Oosten stoot Ruyssen/Codolia/derwaerts wt tot de stadt Halitz/ An. 1498. tot inde 60. duysent Turcken ē Tartaren verurosen zyn in eenen grooten sneeu. Ende op S. Katelynen dach wierdender ouer de veertichmael duysent verslaghen.

60. duysent Turcken verurosen.

Molda leydt tusschen de groote Walachye ē Podolia. Het afgaende teghent Oosten leyt het Swart Wout: daer onder hebben Boleslaus Cabri/ ende Boseslaus Tyrannus/ Coninghen tot Polen/ naemaels Alexander Vitoldus den grooten Hertoch in Littaw/hare Leghers ende Tenten opgheslaghen/ende de Tartaren van de Riuiere Neper met ghewelt verdreuen.

Nv van het Swarte Wout teghen het Noorden ende het Oosten/ligghen de Moscouiters ē witte Russen. Daer heeft den Coninck Sighem van Polen/80. duysent Moscouiten verslaghen/ Anno vijfthien hondert ende veerthien. Int naeste Jaer daer te vooren hebben sy den Coninck van Polen veel lants/ als Eiflant/Rugen/Norweden/etc. afghewonnen/ oock tot aende Litten oft Littauwers toe ghedruckt/ ende haer met crych hart becommert. Aende Moscouiten teghen het Oosten stoot de cleyn Tartarye. Dese en achten gheensins op gheen gewaet/cleederen/ steden oft sloten/Sy ligghen gemeynlick int velt onder de Tenten. Ontrent de Moscouiten is veel lants ledich/ ende van dagelickschen aenval der Tartaren verwoest.

80. duysent Moscouiten verslaghen.

Ouer eenen arm der zee (die Europam van Asia schept) teghent Oosten ouer leyt de groote Tartarye/ een wildt Crychsvolck. Daer aen stoot voorts dat groot Asia/ noch schier het half deel der werelt. Daer af hier nae.

Nv van Peloponeso ouer de zee Aeum/ Punicum ē Libicum/leyt Aphrica/ die stadt Cirene/ daerin Machomet ghebooren is/ Anno 626. Hy leyt begrauen in Arabia tot Mecha/ouer die periculoose zee/daer de Syrtes in zyn.

Machomets vaderlandt/ gheboorte ē graf.

Van Cyrene teghen tWesten leyt Carthago/ de Hooftstadt in Aphrica. Item/ Numidia/ die witte Mooren/die Barbarye,

Hy heeft

Hy heeft noch veel meer Landen onder zijn ghebiet ende Scepter/hier niet benoemt / alsoo hy hem in zijnen Tittel toeschrijft / als Orchezana / Choliaca / Catheria/ Trabea / Comogena/Gordia/ Gorthan/ Salon/ Alpinium/ Pergamum/Perrebia/Euboir/ Salanum/ Leben/ Region / Asson/ Patabion/ Tyron/ Tragalon/ Chion/ Icanion/ Pauon/etc. Ick swijghe hier des Soldaens Tittel / die hy nv oock altemael voert. Waerby hy hem ouer 19. Christelicke Coninckrijcken/3. Keyserdommen / sonder dander landen/een Heere schrijft. Daer af elders wat breeders. Comagenam schept de Riuiere Euphrates van Arabia. De Gordianers stooten aende Meders/etc.

Van het geslachte der Turcken / daer wt al haer Keysers gecoren worden/vanden eersten/tot opden Soliman/die de stadt Weene beleghert heeft.

[illegible]em Turc [illegible]er af/ende [illegible]en oor[illegible] [illegible]oück.

ANno 1300. isser geweest een gheweldich Crijchsman onder de Tartaren / met namen Ottomannus / die street eerst inden name des Coninck der Tartaren / als zijn opperste Hooftman / met grooter victorie ende gheluck: Alsoo dat zijnen aenhanck hem eenen Keyser groetteden/met verachtinghe des rechten Keysers. Sy gauen hem seluen dien name Turck/het welck in haer spraecke/ Gheestelick bediet/ om dat sy haerseluen recht als van weghen der gheduerender victorie / een volck Godts noemden. Oft alsoo dander willen/van een Riuiere / Turck ghenaemt/ aende welcke sy eerst douerhant ghecreghen hebben: Ende alsoo hebben sy haer nae die Riuiere / Turcken ghenaemt: Die met snellen loop wt de Cirtacische Berghen spruyt/ende inde Hircanische zee loopt/ oft Ottomanni / van Ottomanno haren Keyser ende Capiteyn. Als sy nv gheluckelick Cappadociam ende Bithiniam aen haer brachten/ stelden sy haer terstont teghen den Soldaen oft Caliphan in Egypptẽ/want Calipha luyt in Egyptscher spraecke een Keyser: Maer Soldaen / een opperste Velthooftman. Maer de wijle Saladinus voortijdts een Soldaen / zijnen Heere den Caliphan versloech / ende dat landt selue regeerde: So bleef den naem Soldaen in gheduerende ghebruyck / voor den name Caliphan / dwelck Keyser bediet: Maer in Turcksche spraecke noemen sy den Keyser / Amir: Maer de Tartaren/ Vlu Cham/dat is den grooten Keyser.

[illegible]r Tartarẽ [illegible] Egyptẽrs [illegible]inghen [illegible]den van [illegible]e Hooftlie [illegible] afgheset.

Ten tweeden / Orchanes een sone Ottomanni/den tweeden Turckschen Keyser/begon te regeeren int 1335. Jaer. Desen heeft de Galaters ouerwonnen. Haren Keyserlicken stoel heeft doen ter tijt gheweest in de stadt Byrsa.

Den derden/ Amurates/ een soon Orchanni/ begon te regeeren / Anno derthien hondert ende drientsestich/ Hy was den eersten die ouer Zee scheepte/eñ ghewan Calispolim/ Anno derthien hondert ende tachtentich.

Den vierden/Paiazites/ een soon Amuratis/ onderwant hem des Rijcx/ Anno derthien hondert ende sessentachtentich. Bracht onder hem Thessaliam / Bulgariam / ende een groot deel Greci. Desen Keyser heeft den Tamerlaen/ een Cham oft Keyser der Tartaren ghevanghen/die heeft onder de Tafel als een hont eten moeten. Oock heeft den Tamerlaen inde stede van een schabelle op hem ghestaen/so dickwils als hy op het peert heeft willen sitten. Dese Paiazites liet vier sonen nae zijn doot achter hem.

[illegible] Turckscher [illegible]ser moet [illegible] een hont [illegible]er de ta[illegible] [illegible]itten.

Den vijfsten/Calephnus ghenaemt/ regeerde nae zijnen Vader/Anno 1394. Hy heeft ghewonnen een groot deel inder Bulgarye. Die dede eenen slach met Keyser Sigismund voor Nicopolis. Daer wert Hertoch Hans van Burgundien met veel vanden Edeldom ghevanghen/ ende om twee hondertmael duysent guldens wederom gelost/ vande Christenen wierdender wyde twintich/duysent/ ende vande Turcken wyde tsestichmael duysent verslagen/euenwel hadden sy ouermidts der menichte/ de victorie. Keyser Sigismund ontliep nae Constantinopolen/hy en dorst wt vreese der Turcken nemmermeer nae huys/ maer scheepte nae Rhodis / van Rhodis door Dalmaciam eerst wederom nae huys in Hungheren.

Den sesten/ Moses/ regeerde int beginssel Anno 1400. Die heeft zijns broeders sone Orchanum ghehanghen / ende zijn landt inghenomen.

Den seuensten / Machomet / regeerde Anno 1408. Hy heeft ghewonnen Sirfen oft Teruis/ Walachen/ ende een deel des Windischen lants.

Den achtsten / Amurates / een soon Machometi/beghost te regeeren/An. 1422. Verdreef zijnen broeder Mustapham/ ghewan Thessalonicam/eñ veel van het Griecksche lant/ belegherde Griecx Wittenborch/ Anno 1439. Eñ int 1442. Jaer quam hy tot Seuenburghen.

Den neghensten/Machomet de groote/wiert gheboren / Anno 1451. Die belegherde Constantinopolen / den sesten dach May / vierenvijftich daghen. Stormde den seuenentwintichsten dach Aprilis/ versloech wyde 40. duysent. Christenen/ hy vincker anderhalfmael hondert duysent. Anno veerthien hondert eñ sessenvijftich/is hy voor Griecks Wittenborch ghetoghen / Anno 1480. heeft hy Rhodis belegert 89. dagen. In somma/ desen Turck en heeft niet alleen Europam ende alle Christenen verschrickt / maer oock dat gheheel Oosten/Asiam/ende Aphricam. Hy is ghecomen tot in Italiam/heeft Otrunt gewonnen/ maer niet behouden.

Anderhalf hondert duysent Christenẽ gevangen.

Den thienden/Paiazetus/beghost te regeren/ Anno 1481. Die heeft zijnen broeder Zaliabum/ Zelimi ghenaemt: Den welcken (zijns broeders ghewelt vliende) inde handen van die tot Rhodis ghecomen is/ende Paus Alexandro Sexto gheschoncken gheworden. Hy is gestoruen in Campania. Paiazetus behiel dat Rijck/beoorloochde Bessarabiam/Krain/Stiermarck/Frigaul/tot aen Teruis.

Den elfsten/Zelimus/is ghecoren Anno 1512. Die hem noch in het leuen zijns Vaders onderstondt te regeeren/ daerom hem den Vader met machtigher Heyrcracht by Adrianopolis ouerviel: maer Zelim ontquamt / ende wiert Keyser in zijns Vaders stede/die heeft dat Coninckrijck Babyloniam/Alkeyro / Palestinã oft Judeam/ Egypten/ende al wat den grootmachtigen Soldaen in heeft ghehadt/vercreghen/ende aen hem ghebracht/ Anno 1517. Ahmatus zijn broeder sterckte hem dapper teghen Zelim/ maer werdt ouerwonnen/ eñ ontliep zijnen Broeder in Persiam/Anno 1513.

Den twaelfsten/Soleymannus/ wert ghecoren/ Anno vijfthien hondert ende neghenthien/ Die heeft der Christenenheydt grooten dwanck ghedaen/Rhodis/Anno 1522. belegert ende ouerwonnen. Oock Ouen ende een goet deel Hungerlants/tot aen Oostenrijck toe. Weenen Anno 1529. beleghert: Maer niet ghewonnen.

Vande grouwelicke Tyrannije des rasenden Turcks / die hy in Oorloghen/voornamelick teghen den Eeldom ende Priesteren oeffent.

Tyrannije des Turcx.

DE Turcken / hoewel sy thuys zÿnde / wat wreetsaem zÿn / soo zÿn sy doch teghen ander Natien wt dwasen yuer die sy tot haer ghelooue dragen / so grouwelick ende bloetdorstich teghen alle de ghene die sy met Crÿch aenvallen / datmen van dierghelÿcke vyanden nauwe in Historÿs en leest. Den Pristeren zÿn sy sonderlinghe gram / daerom dat sy dat volck (soo sy achten) verleyden / eñ op dat sy haer Ketterÿe in Turckÿe niet en leeren wtgieten / soo moeten sy in oorloghen ghecreghen zÿnde / willich tghelooue verloochenen / oft terstont steruen / verbrant / oft ghevilt worden.

Turcken den Edelen ende Priesteren sonderlinge gram.

Den Eeldom vallen sy oock sonderlinge hart aen / ende op dat sy in haer landt vanden haren nerghens eenen aenhanck en crÿghen / ende eenen oproer beweghen / soo moeten sy ghevangen zÿnde / meest al steruen / oft ten minsten haren Eeldom verloochenen / ende in slechte cleederen vercapt oft verborghen onder ander eyghen lieden als knechten ende dienstmaechden dienen / noch yet van haren Eeldom kicken. Ten sy dan dat eenen vrÿwillich zÿn ghelooue verloochenende / ende als eenen vuerighen Turck het ghelooue Machometi aennemende / wat eerlicker ghehouden wordt: Ende hoe hy tghelooue deghelÿcker verloochent / hoe dat hy eerlÿcker ghehouden wort.

Tot Constantinopelen als hy de stadt beleghert / bestormde / ende ouerwan / heeft hy den Eeldom / onder welcken oock den Keyser Constantinus was / al laten vermoorden / die vanden Eeldom aenghewesen waren. Dander vanden Eeldom / die noch ouergheblieuen / ende in slechte cleederen ghecleet verborghen laghen / wierden metten ghemeynen volcke ghevangen. Wat gheschieder? Terstont laet den troulosen vyant openbaer eenen vrede wtroepen / ende alleman die noch ouergheblieuen ware / s^kerheydt belouen.

Doen vertoonden hem al den ouergheblieuen Eeldom / die noch voorhanden was. Terstont daer nae lietse den rasenden Tyran in een maeltÿdt (ongheacht zÿns toegheseyden gheloofs) beroepen / ende in de selue maeltÿdt altsamen vermoorden.

Alsoo heeft hy al den Eeldom des Griecksschen landts metter tÿdt gheheel wtgheroept / ten sy datter noch sominighe erghens onder de ghevanghenen ende eyghen lieden versmadelick leuen / ende heymelick onder de eyghen knechten verborghen ligghen / op dat sy niet bekent / haer leuen laten en moeten. Alsoo is den Coninck van Bosna oock vanden Turck ouerweldicht zÿnde / doorsteken ghewordén.

Den Keyser van Trapezunt / ende de Vorsten Ponti / zÿn nae ouerwinninghe haerder landen ende Coninckrÿcken / nae Constantinopolen in een triumphe ghevoert ghewordén / ende aldaer jammerlÿck ghedoot. Ick verswÿghe hier den Vorst van Hydrunt / die welcke / nae dat de Stadt ouerwonnen was / van malcanderen ghehouwen ghewordén is. Des machtighen Heere van Sirfen sone / liet den Turck van zÿn ooghen berooven: Ende voorwaer in soo veel Rÿcken / die den Christenen in corten tÿdt afghedronghen zÿn / en is nauwe erghens een oudt gheslacht oft Eeldom noch ouergheblieuen / Jae men speurt in veel plaetsen niet eenen voetstap des ouden Edeldoms. Maer hoe soude dit bloedtghierich gheslacht onsen Eeldom verschoonen / soo sy selue gheenen den anderen int Rÿcke niet lÿden noch verdraghen en moghen? ende altÿdts den eenen broeder den anderen naestaet ende nae tleuen stelt / noch den

Turckschen Eeldom vervolcht malcanderen.

Soon den Vader en verschoont / ghelÿck oock den Vader den Sone niet: Alle menschelicke affectie ende vriendelÿcke gheneghentheydt is by hen wech ghedaen / sonderlinghe by de Regeerders.

Alsoo liet Pazaites Amuratis Sone / Solimanno zÿnen broeder laghen legghen / ende vermoorden. Welcks Sone / naevolghende de lasterlicke voetstappen zÿns Vaders / heeft diesghelÿcks zÿnen broeder Orchanem (op dat hy alleen regeerde) ghedoot. Een ander Pazaites / des teghenwoordighen nu regeerenden tyrannighen Turcksch Solimanni grootvader / heeft zÿnen broeder Kosimum ouerwonnen ende verdreuen. Maer Kosimus werdt haest ghewroken: Want Solimus Pazaitis eyghen Sone / des teghenwoordighen vader / heeft dien wten Rÿcke verdreuen / niet aensiende dat hy van hem gheboren was.

Zelimus of Solimus ver drÿft zÿn ey gen vader w het Rÿck.

Voorts so heeft hy oock al zÿn broeders ende al haer kinderen ghedoot / wtghenomen Amuratem zÿnen Neue / die tot Ismaeli Sophi Coninck tot Persia ontliep / op dat hy sonder hindernisse zÿnen Sone Solimanne nu regerende / aen dat Rÿcke brocht. Maer Amurates de vÿfste voor den nu teghenwoordighen regerenden / nae dat hy zÿnen Soon Machomet (die hy bouen al zÿn ander kinderen beminde) de heerschappÿe des rÿcks beuolen hadde / soo beschickte hy terstont al zÿn ander eyghen kinderen te dooden / op dat Machomet gherustelick regeeren mochte. In welcke onmenschelicke handelinghe / sy de wilde dieren te bouen gaen / die doch van natuere hare ghebroorte verschoonen / Jae bouen maten vriendelick op voeden: Daer in contrarie onder dese Tyrannen / de maechschap / Jae de ghebroorte (dwelck schier onghelooffelick is te segghen) vyantschap maeckt / ende moort aenricht. Pius Secundus / voormaels Eneas Siluius ghenaemt / schrÿft / dat als een Keyser meer dan een Soon heeft / ende den outsten int Rÿck treedt: dat sy dan wt een Wet al dander kinderen moeten dooden / op dat sy gheenen oproer int landt en maken. Alsoo dattet saligher is / eens Boeren / dan des Keysers kindt in Turckÿe gheboren te zÿn.

Hoe dat oneenicheyt der Rÿcken / den Turck heeft laten incomen / ende dat den onvrede der Christenen zÿn beste nootweer is.

Door oneenichept vergaen alle Rÿcken.

DAt den Spreuck Christi waer is: Een yegelick Rÿck in hem seluen ghedeelt / wordt verstropt: betuyghen alle Historien / want de oneenicheydt der Rÿcken en hebben niet alleen den Romeynen voortÿts maer oock den Turcken oueral eenen inganck ghemaeckt / ende de deure open ghedaen: alsoo dat als Cantacuzenus met Joanne Paleologo met den Keyser tot Constantinopolen in onvrede was / soo hebben de Turcken Cantacuzeno eerst om hulpe aengheroepen / ende veerste reyse haer wapen in Europam ghestreckt. Naemaels haest van Paleologo teghen zÿnen eyghen broeder een Vorst Pelopónesi / die hem Crÿch toevoechde / hebben sy manlick des Keysers deel gheholpen. Maer nae dat sy de eyghenschap des volck / gheleghentheydt des landts kennende wierden / ende de saecke tot ghewin te staen bespieden / soo hebben sy haest onder den schÿn hem te helpen / Caliopolim met veel ander steden (dewÿle de Griecken tweedrachtich waren) inghenomen.

Als hen

Als hen nv de kantse gheluckte / ende dat sy der oneenigher Griecken heerschappije onder haer krachten / soo en hebben sy niet gherust / tot dat sy oock Epirum / Dalmaciam / Illiriam / Sirfen / Bossen ende oock Bulgariam haren ghebiede onderwierpen / ende soo voortaen (dewijle Coninck Lodewijck van Hongheren / ende den Weyda met malcanderen twisteden) tot in Hongeren / derwaerts hen den Weyda de deure soude open gedaen hebben / ende eenen vrijen toeganck ghemaeckt. Alsoo / ghelijckerwijs alle Rijcken ende Steden door eenicheydt oprommen ende ghebout worden / soo moeten sy in sulcker wijse door oneenicheyt wederom te gronde gaen / gelijck alle verloren Rijcken ghescheit is. Daer af zijn alle Chronijcken vol ouer vol.

Vande gheboorte / leuen ende steruen Machometi.

...achometi gheboorte / leuen eñ steruen.

TEr tijt des Paus Bonifacij de vierde / eñ Phoce des Keysers / Anno 600. ende sesse / opden vierëntwintichsten dach Aprilis / wert gheboren (welcken gheboortdach Machometi / de Turcken met grooter reuerentie begaen / ende seuen daghen nae malcanderen vieren /) dat verloren kindt Machomet / van eenen Arabischen man Abdimenech / eenen Heyden ofte Sarraceen / ende van eender moeder van ghelijcken gheslachte ende ghelooue gheboren. Haest daer na een Weese zijnde / van beyde zijn Ouderen berooft / wiert hy in Arabia in der Stadt Saligna van zynes Vaders broeder opghevoedt.

Als hy nv tot zijn dagen quam / diende hy een Edele rijcke Weduwe / Cadegan ghenaemt / ende dreef der seluer heure affairen met Coopmans goederen / op Eselen ende Kemelen in Syriam ende elders. Ende diendense soo wel / dat hyse tot eenen wijue creech / ende alle haer landt ende goet hem ouergaf: Want eer hy tot haer quam / hadde hy als een subtijl listich Coopman / met Joden ende Christenen veel te doene / ende leerde hen beyden (met dat hy oock selue lesen conde / eñ yetwat gheleert was) haer ghelooue af / alsoo dat hy veel wist van beyde de Testamenten te clappen / ende der seluer Spreucken ende Wetten vol ende veerdich was. Midts dien quam hy tot ende achter dese Weduwe / die hem voor wat sonderlings hielt / ende weerdich haers houwelijck ende goederen.

...achomet ...as Coop... ...ls knecht.

Nv omtrent dat eynde Heraclij des Keysers / die nae Phoca begon te regeeren / Anno 613. ende dertich Jaer regeerde / seggen alle Historien ghelijckelijck / dat dese Secte heeft begonnē / ende tot nv toe alsoo toeghenomen aen landt ende lieden / datter nv gheen grooter wtghebreyder ghelooue in de Werelt en is. Maer de oorsake deser Secte / dat Machomet op de voeten gheholpen / ende den volcke aenghenaem heeft ghemaeckt / is de groote tyrannye des Keysers Heraclij / die / nae dat hy victorie hadde / ende de Persen bestreet / so beswaerde ende onderdruckte hy deselue Persen / Araben ende Chaldeen met grooter ghierichept / hoochmoet ende Tribuyten: also dat sy op gheen dinck soo seere en dachten / dan hoe sy van zijn Jock wederom verlost wierden / ende begonnen den Amptlieden des Keysers wat wederspannich oft rebel te zijn / die haer met daghelijcksche schattinghen beswaerden / nochtans ouermidts het ghewelt / en dorsten sy haren wille niet openbaer aenwijsen.

...orspronck ...r Secte ...achometi.

Daer sloech hem dat verwegen arch-listich kindt Machomet mede in / wel wetende waer henlieden wee was / eñ haer den schoen wranck.

Als hyse nv vant gheneycht zijnde te oorloghen teghen den Roomschen Keyser / soo hoepte hy zijn voornemen een deure open te zijn / ende pordense daer toe / hoe lancks hoe meer haer tot vrijheyt te bringhen: ende van sulcker villerije te verlossen. Alsoo wierpen sy hem haest tot eenen Heere / Capiteyn ende Hooftman op: maeckten haest eenen oproer / verdreuen ende doodden des Keysers Amptlieden / eñ Machomet hadde groote victorie teghens dat Roomsche Rijck. Doen Machomet dit gheluck ende desen voortganck ghevoelde / oock des volcks dwaesheyt (dat op hem soo verblint was) vernam: soo gaf hy voor / hoe dat hy vanden grooten Godt tot haer ghesonden was / om haer te verlossen / eñ zijnen wille te openbaren / noemde hem een Propheet ende Bode Gods.

Tot dit bedrijf creech hy twee seer gheleerde medeghesellen / eenen Jode ende Christen / die hy als een instrument tot zijn voornemen gebruycte. Sergius / een wtgheloopen ende afghevallen Monick ende Ketter / oft (alsoo dander Historien aenwijsen) eēn Aertis Diacon tot Antiochia / gaf hem den raedt / hy soude de Afgoderije te niete doen / op dat de saecke dies te meer schijns hadde / ende alleen eenen warachtighen Godt bekennen / na het vermoghen der Schrifte / ende betroude hem / dat hy hem eenen Nestoriaenschen Christen beleet.

Raedt Sergij Machomet ghegeuen.

Doen schickten de Joden twee bouen maten gheleerde Joden tot hem / die hem int Oude Testament onderwesen / waer mede zijne Wet ende Secte op Ebionissche wijse vermengt wierdt / wt beyde de Testamenten. Alsoo maeckte ende verwede Machomet zijnen Alcoran / ghelijck den Paus dat Decreet / wt beyde de Testamenten / ende besmeerde zijn fenijn met den Honich der waerheyt / stommelde ende rabraecte de heylighe Schrift stuck-wijs wat hem diende / waer sy weeck / aenghenaem / oft ymmers lijdelijck was / op dat hy een onderhouder ende volbringer van beyde de Testamenten gheacht wierde: Noemde hem-seluen daerom een Propheet / van weghen het Oude / ende een Apostel / dat is / een Handelbode Gods / van wegen het nieuwe Testament: Tusschen welcke hy een middelaer ende Scheydtman zijn soude: daer toe van Godt bekent ende ghesonden. Daeromme besnijdt ende doopt hy de zijne / welcke ghebodt in zijnen Alcoran is inghelijft.

Als nv zijn Wetboeck (dat hy Alcoran noemde) te samen ghesett ende bereydt was / quam hy met sulcken schijn / ende met die twee ghesellen ghewapent / dies te koenlijcker voor dat volck / ende gaf voor dat hy een Bode ende Propheet Godts was / tot haerder salicheydt ghesonden / aldermeest daerom / op dat hy die te veel sware Wetten beyde der Joden ende Christenen / wt Godts beuel wat soude versaechten ende tempereren / dewijle God ghesien ende eruaren hadde / dat sy te swaer waren / ende daerom dat Oude door Christum gheincasseert. Maer nv oock Christi Jock te swaer ware: soo wilde God dat leste versoecken / ende een eewighe bestaende Wet door hem alle de werelt aengheuen. Ende op dat het volck met meerder deuotie dese zijn heylighe Wet ontfinck / soo beloefde hy als Moses deselue met wonderteeckenen te ouerleueren / eñ bestemde eenen dach op welcken sy haer souden bereyden om de Wet Godts te ontfanghen met wonderteeckenen.

Als nv alle dat volck te samen vloot / ende dat Machomet voor al het volck opde plaetse tradt / soo vlooch een heymelijcke ghewoonde Duyue / Machomet opde schouderen (ghelijckmen oock van Thomas van Aquin leest) ende adt hem ar-

Alcoran wort met valsche wonderteeckenen ghegeuen.

weten wt de ooren. Daer mede bedrooch hy dat volck/ dwelck meynde dat den heylighen Gheest inde ghedaente eender Duyue met hem sprack. Alsoo hadde hy oock eenen Bock ghewent/ dat hy spyse wt Machomets handt adt/ die liep oock daer toe/ verhonghert zijnde/ voor al het volck/ Machomet toe/ ende bracht een Boeck (dat hy te vooren gheschreuen/ ende den Bock tusschen de ooren ghebonden hadde) tusschen de ooren. Welcke Boeck Machomet open dede/ ende den volcke als van Godt ghesonden voor-las/ met groot verwonderen.

Hy liet oock ter seluer plaetse dat Aertrijck opgrauen (al van te vooren toe-bereyt) waer inne hy Gouden ende Siluere coppen vol melcx ende honichs hadde begrauen/ daer mede dat volck betoutende/ dat dit een teecken ende openbaringhe was van toecomenden ouervloet/ volheyt/ vrijheyt/ wellust/ rijckdom/ ende des beloofden Landts/ soo sy zijn Wet hielden. Waer mede hy hem een alsulcken ghelooue maeckte voor al het volck/ dat sy met grooter vreese ende ghehoorsaemheyt zijn Wet op haer namen/ eñ wel eenen Eedt ghesworen hadden/ dat hy van Godt tot haer ghecomen ware/ trocken daerom met hem vrolijck wt ten stryde/ teghen den Keyser Heraclium/ ende teghen alle de ghene/ die haer geloooue teghen waren: Want in haren Alcoran onder andere verbaet was: dat sy haer ghelooue met den Sweerde souden verbreyden/ wreken ende hanthauen.

Nv/ van dese valsche wonderteeckenen schrijft hy alsoo in zynen Alcoran: O Wonderteecken/ O teecken wel weerdich ghelesen te worden/ het wijcken der Rooder Zee/ ende der Sonnen wt Josue ghebiedt stil-staende/ ende den ghebode Christi de dooden ghebiedende. Ten lesten wiert hy met de vallende sieckte gheplaecht/ dies haer zijn wijuen voornamelick/ ende sommighe wten volcke seer ergherden. Ende om henlieden desen archwaen te benemen/ seyde hy: Soo dickwils als hy met den Aertsch-Enghel Gabriel zijn besprecck hadde/ soo en mochte hy (als een sterfelijck mensch) de claerheydt zijns schijns niet verdraghen/ ende dat hy daerom in sulcke verheffinghe viel.

Als nv dese Secte oueral victorie/ ende eenen gheluckighen voortganck hadde/ oock vrij wierden vande Tyrannije Heraclij des Roomschen Keysers/ daer toe een lichte Wet/ soet Jock/ ende wijden wech henlieden aenwees ende voorschreef/ gheluck/ victorie/ lust ende salicheydt op Aerden/ ende een Paradijs vol wellusts nae dit leuen: Daerom vielen veel lieden ende landen/ in hope van dierghelijcken gheluck ende vrijheyt te verkrijghen/ tot deser Secktc/ sonderlinghe alle het volck ontrent den Berch Caucaso/ Nabothei ghenaemt/ de welcke naemaels seer nae Aphricam ende Hispaniam becommerden ende innamen/ ende wat niet gheerne en wilde/ dat ouertrocken sy met ghewelt. Alsoo becommerde Homarus Machometi Discipel ende nacomer/ Damascum dat gantsche Landt/ Syriam/ Pheniciam/ Hierusalem/ Antiochiam/ ende wat hy ouermocht. Desen sloech Anno 641. alle Monicken inde Cloosteren doot/ veel Christenen verstroyde hy/ veel vermoorde hy/ veel maeckte hy af-vallich/ ende tot Mammalucken oft verloochende Christenen.

Machomet der werelt honich/ smout/ eñ steunstoc/ behaecht den menschen.

Nv voorts trecken de Sarracenen veel spreucken op Machomet/ die op Christum ende den heylighen Gheest luyden/ als namelick dien/ Deuteronom. xviij. Jck wil hen wt haer verwecken eenen Propheet/ dien sullen sy hooren als myseluen: Soo nochtans Machomet niet wt de Joden en is/ maer van Jsmaelis geslacht gheboren/ soo sy seluer bekennen. Zijn Apostelschap trecken sy voor wt het nieuwe Testament/ wat vanden heylighen Geest ghesept is/ als Johannes xiiij. Den trooster den heyligen Geest/ die den Vader seynden sal in mijnen Name/ sal v alle dinck leeren/ Jae v ingheesten ende indachtich maecken/ alle tghene dat ick v ghesept hebbe. Soo doch Machomet een Antechrist dat contrarie leert/ ende gheen doodinghe des vleeschs ofte der begheerten: Maer alle wellust toelaet/ ende egheen dinck min en leert/ dan dat Christus leert: waer-by dit op hem niet en mach beduydt worden/ ende de heylighe Schrift aen hem gheen stede oft veruullinge hebben en can. Diesghelijcks den Spreuck/ Luce 20. Jck wil v lieden gheuen mont ende wijsheyt/ die alle uwe wedersprekers niet wederstaen en mogen. Dit trecken de Sarracenen op haren Machomet/ soo hy nochtans slechts met ghewelt/ ende niet met mont ende wijsheyt/ zijn vyanden heeft wederstant ghedaen.

Schriften die de Turcken op haré Machomet trecken.

Zijn Apostel-ampt heeft hy zijn leuen lanck slechts alsoo voleyndt/ ghelijck hy een Apostel was: Want de zijne (wt Godes thoren ende billicker ghehenckenisse) waren alsoo van hem verblindt ende betouuert/ dat hy nemmermeer onrecht en conde doen: Alle dinck conden en ontschuldighen ende gloseren/ zijn tyrannije moeste eenen yuer Godts zijn ende heeten: Alsoot dan ghesciet ende ghescieden moet/ als men eenen Afgodt wt eenen mensche maeckt/ ende van de liefde der waerheyt af-wijckt tot de fabelen der menschen/ om den seluen te dienste te gheloouen/ wat slechts den op-ghewor pen Paus (der welcker een yeghelicke Secte eñ ketterije eenen heeft/ welcken sy alle dinck te lieue ghelooft) wil/ soo moet ons Godt de ooghen toedoen/ met leughenen versaden/ ende crachtighe dwalinghen seynden/ ende met wonderteeckenen beuestighen/ dat wy gheen ooghe/ oore/ ofte verstant meer en hebben/ ende dat het altemael recht moet zijn/ wat onsen Paus sept ofte doet: ende alsoo betouuert worden/ dat wy niet meer sien ofte mercken en moghen/ oft het hem totter waerheyt rijmt/ ende teghen malcanderen sy oft niet. Alsoo gaet het hier oock/ hoe-wel den Alcoran dickwils teghen hemseluen is/ ende vol ongherijmde leughenen steeckt: Niet weynigher dan der Joden Talmut/ ende des Paus Decreet: soo moetet nochtans inckel Heylicheydt/ Godts Woort/ ende waerheydt zijn/ ende wat dese Pausen voortstellen: Jnckel puer/ gherechticheyt ende recht ghedaen zijn/ soo datment niet alleen ontschuldighen/ maer louen ende prijsen can/ iae moet. Alsoo hebben alle Ketters/ Ebion/ Cherintus/ Nestor/ etc. ende alle valsche Propheten haer Kercken ende aenhanck ghehadt/ ende als haer Rijck beseten.

Apostolaet Machometi.

Goddeloos wesen eñ leuen wil altijt schoon zijn.

Alsoo moetet gaen/ wanneer wy op menschen sien ende ghapen/ als wanneer wy ons op een wagghelende Riedt steunen: Ende het en is in somma niet moghelick/ dat wy metten leughenachtighen mensche bestaen/ ende de waerheyt begrijpen. Ende Godt soude veel eer tot straffe der sonde eenen vromen mensche feylen ende vallen laten/ eer hy toe-liet datmen op hem sien soude/ hem voor eenen Afgodt opwierp/ ende aen hem hinghe/ hem te lieue gheloouende/ wat hy voorgaue: Soo gheheelick en wil den yuerighen Godt zijn eere gheenen anderen gheuen/ ende niet ghedooghen dat wy op eenighen mensche onse salicheyt/ gront ende toebetrouwen/ setten oft bouwen.

Op mēschen en salmen niet bouwen.

Alsoo gaet het met Machomet oock/ doen hy met alleman ghewelt dede/ ende becommerde/ den aenpalenden dat haere nam/ ende straetroouers/ landt-vluchtighe/ bloetghierighe boeuen tot dit werck aen hem hinck om te roouen

Machomets leuē eñ daet.

ende

ende dooden / doen moestet een straffe ende vier Godts zijn / om zijn wet te verbreyden: Ende als hy vanden Heydenen ende ongheloovighen met ghewelt nam wat hy vant / dat hiet naemaels dat hare vanden ongheloovighen / als vanden onrechtveerdigen besitteren verhalen ende ter handen nemen: Dewijle sy (als dat volc Godts) den gantschen Aertbodem ende alle dinck haer eygen te zijne achteden.

Somma wat hy behoefde / dat nam hy als zijn eyghen / ende daer toe moest hem dat ontschuldich exempel Christi helpen / die oock nae den Esel seyndende / sonder bidden gheen ander oorsake en hadde voorghegeven / dan: De Heere heeft zijns van doene / ende daerom als zijn eyghen gheheyscht.

Alsoo leestmen van Machomet / dat hy tot Mecha eenen armen man Kemelen gheweldelick nam: daer nae in een ghebroken stadt comende / daerin meestendeel arme Joden woonden / nam hy arme verlaten weesen eens Timmermans kinderen / haer huys met ghewelt / eñ dreefse wt / billic achtende / dat alleman den Propheet Godts weercke / ende plaetse gave.

Wat hy zijn aenstootende heeft toegevoecht / behoefde wel een bysonder Boeck. Wie hem qualyck sprack oft strafte / dien doode hy terstont. Alsoo vermoorde hy eenen Jode in een stadt / aen zijn bedde / daerom dat hy hem slechs ghestraft hadde met woorden / om zijn onbillicke wijse ende tyrannije: Ende schrijft nochtans in zijnen Alcoran / hoe dat hy met goedertierenheydt ende bermhertichept van Godt ghesonden is.

achometi annije eñ ande. Item / men leest van desen verleyder ende Duyvels Apostel Machomet / als hy eens op een Muyldier over velt reet / ende dat hem een deghelicke vrouwe die hem ghemoetede / tot zijnen moetwille niet en wilde bewillighen / soo ghinck hy sonder schaemte voor al zijn medeghesellen zijnen Esel toe / ende seyde tot zijn ghesellen (om hem daer mede te ontschuldighen) dat dese vrouwe hier met deser onghehoorsaemheydt meer ghesondicht hadde / dan dat sy hondert menschen ghedoodt hadde: Want hyse wt Godts bevel ende ingheven op dat pas met eenen Propheet Godts soude bevrucht hebben ghemaeckt. Wt welcker oorsaecke noch hedensdaechs Jaerlicx op eenen bestemden Jaersdach alle Sarraceensche vrouwen dese sonde ende onghehoorsaemheydt der voornoemder vrouwe beweenen ende begaen / die alsoo eenen Propheet Godts belet heeft.

Siet / waer toe coemt menschelijcke blintheyt / als sy op menschen bout ende betrout / soo datter niet soo schandelicks noch ongherijmts en is: dat sy niet en ghelooft / aenneemt / ende te ontschuldighen weet.

Hy derf oock vrij in zijnen Alcoran schrijven / dat hem van Godt is ghegheven een begheerte ende macht over alle dinghen / met vrouwen oft dieren hem nae zijnen wille te verlustighen / ende dat hy oock om sulcx te moghen volbrenghen van Godt een sulck vermoghen ontfangen heeft / dat hy veertich mannen in oncuysheydt te boven gaet / oft ymmers geleken werden mach / ende dat daeromme / op dat hy veel Propheten winne.

Waer by hen dit de sommighe goet lieten duncken / dat hy haer vrouwen begheerde / ende haer tot desen wercke hem gheern ghegundt hebben.

Dat is ymmers een ongherijmt dinck / noch heeft hijt den zijnen ingheprent / dat het mickel heylichheydt is / ghelijck veel meer ander dwaesheydt. Siet hier nae dien Artijckel zijns Alcorans.

Hy hadde voorts onder zijn vrouwen een Overspeelderssche / Aissa ghenaemt / een schoon / maer snoodt wijf. Doen hem dat wierdt aengheseyt / dat hyse soude verlaten / antwoorde hy / Dat hy onder al zijn vrouwen gheen liever en hadde: Hy en wildese daerom oock niet haten oft verlaten / dewijle hem Godt haer onschult gheopenbaert hadde.

Hy gheeft oock in zijnen Alcoran voor / hoe dat hem thien Enghelen van Godt zijn toeghegheven / om hem te bewaren / op dat hy niet ghequetst werden en mach. Evenwel is hy in eyghender persoone eens seere ghewont / ende onder zijn aenghesicht verwoest ende verscheurt ghewoorden. Maer dat wist hy te gloseren / ende den volcke met een versieringhe wt te couten. Noch heeft hy alleen / als een eerst ghebooren sone Sathane / meer menschen verleyt / dan alle heylighe Propheten ende Apostelen bekeert hebben.

Hy sterf (zijn leven ghelijck) onsalichlijck: Sommighe segghen / met fenijn wtgheblust / d'andere segghen: Hy sy ghestorven op eenen Maendach / den twelfsten dach der eerster maent Rabeg / int drieentsestichste Jaer zijns Ouderdoms / ende drieentwintichste Jaer zijns Rijcks ende Prophetye / als hy vande vallende siecte veerthien daghen sinneloos hadde gheleghen / eñ alle zijn lichaem opghesvvollen. Hy ghebood by lijve / datmen hem voor drie daghen niet en soude begraven / want hy alsdan soude verrysen / ende ten Hemel ghetoghen worden. Als sy nu verwachteden / niet alleen drie dagen / maer twelve / eñ niet anders bevonden / dan dat hy hoe lanck hoe meer stanck / werdt hy ten laetsten met onwille slecht in daerde begraven. Sterven ende doot Machometi.

Als hem nu een yeghelyck bedroghen vant / ende zijn valschept ghevoelde / dattet altemael ydelheydt ende valscheydt was / dat hy hadde wtghegheven / soo keerde een yeghelijck wederom totten gheloove ende Secte / die hy te vooren hadde ghehouden / ende daer hy wt noodt afghevallen was / wtghenomen weynich van zijn vrienden / die als naecomiers dat Coninckrijck te beerven meynden. Terstont werdt Ebubeer die naemaels Calipha ghenaemt was / eenen wt zijn vrienden ende Discipelen / Coninck in Machomets stede / die riep weder by hoochster ongenade / alle van Machomet afghevallene / wederom tot de wet Machometi. Doen gheloofde dat beweghelick volck wederom / also den Coninck wilde / sommighe wt dwanc / vreese der pijne / liefde des profijts / hope der eere ende des goets.

Daer nae liet Calipho zijnen Voor-vader Machomet een costelijck yseren graf maecken tot Mecha / in eenen seer schoonen Tempel / ende liet boven in dat ghewelfsel / machtighe stucken van Zeylsteenen heymelick daer in bewerken / die den yseren Sarck / daer het lichaem Machometi in lach / optrecken souden / op dat alsoo den ghemeynen man waende / dat hy tot een teecken zijnder heylichheydt wonderlijck opwaerts inde locht ghetoghen was. In welcken waen ende mis-gelooue sy bestaende zijn bleven / tot dat Anno veerthien hondert ende tseventich / dat ongheweerte onversiens in desen Tempel tot Mecha sloech / ende tsamen dat ghewelfsel eñ graf inde Aerde versanck / ende een groot deel des Tempels nederwierp. Evenwel bevaerden noch heden Jaerlijcks veel Sarracenen nae Mecha / ende ghelooven het sy alsoo waer ghewe est. Machomets begravenisse.

Lodewijck Vartoman seydt / dat den Tempel / Sarck / ende dat graf inder ghedaente als te vooren / wederom opghericht is / ende daer by ontallicke veel Lampen. Also moet haer verhart

herte haer dwalinghe niet verstaen / ende in duysternisse blijuen.

Hæc Petrus Alphonsus / Hugo Floriacensis / Isidorus / Vincentius Beluacensis in Speculo Historiali, Richardus / Bernaert van Breydenback / etc.

Wetten / Artijckelen / ende geloove in den Alcoran der Turcken Wetboeck begrepen / ende wtghetrocken.

Gheloove / Wetten ende Articulē des Alcorans Machometi.

TEn eersten houden sy alle Artijckelen inden Alcoran / dat is inden Wetboeck Machometi begrepen / niet anders dan de Jodē Moysen. Waer tegen sy niemant en laten predicken noch disputeren / maer houden met den Sweerde daer op / ende alle die daer af afvallich worden / die dooden sy van stonden aen. Waerby sy in al haer Steden ende Dorpen / driemael sdaechs / driemael snachts / door sommighe die daer toe verordineert zijn / van hooghe Thorens af met luyder stemme laten wtroepen: De Wet Machomet is heylich ende rechtveerdich / ende hy is den oppersten Prooheet Gods / tot salicheyt der volcken ghesonden. Ende al die dit hooren / spreken Amen / ende ghelooven gantschelick / dat dese Wet hen alleen ghenoechsaem sy totter salicheyt.

Den Turck doot die van zijn gheloove vallen.

Den tweeden Artijckel staet in den Alcoran Machometi gheschreuen: Alle menschen die zijn Wet niet aen en nemen / sullen sy sonder conscientie vanghen / haer vyanden vervolgen ende dooden / ten sy dat sy onder zijn gebiet / tol ende schattinghe geuen willen / ende met deser conditie souden sy int gheloove onghedwonghen zijn / anders sullen sy als de vyanden Godts ende zijns Wets / berooft / ende in alle manieren wtgheroyt worden.

Alcoran van Christo.

Ten derden is in haren Alcoran begrepen / dat Christus heeft gheweest een Creatuere / in heylicheyt te bouen gaende alle andere voor Machomet / ende den alderheylichsten ende deuchtrijcksten Mensch onder alle menschen voor Machomet. Daeromme noemt Machomet in zijnen Alcoran / Christum een woort Gods / een gheest ende Siele Godts / maer niet Godt / ofte Gode ghelijck / dwelck sy voor de aldergrootste Godslasteringhe achten. Sy segghen nochtans ende en loochenen niet / dat hy is gheboren van eender Maecht / sonder eenen tijdelijcken vader / dwelck sy voor gheen sonderlinghe wonder en achten / dewijle sy daer oock veel dier-ghelijcke in haer landt te hebben meynen / dies sy van hare Papen oft Monicken gantschelick becout zijn: Niet anders dan alsoo wy ons wijs hebben laten maken / dat sommighe menschen gheensins niet en eten noch drincken. Waer af wy nochtans gheen exempel der Schrift en hebben.

Voorts / dat Christus den Sone Gods van menschen handen gedoot sy ghewordden / dat verbiet haren Alcoran te ghelooven: Maer dat hy zijne vyanden wonderlijck van God sy onder de handen gheruckt ghewordden / ende eenen anderen hem ghelijck / in zijn stede te cruycen voorgestelt: Ende dat hy alsoo wederom sal openbaer worden int eynde der Werelt / om den Antichrist te dooden / ende dat hem Godt daer nae oock sal laten steruen.

Eerbaert der Turcken.

Sy beminnen eñ eeren oock Mariam de Maghet / bekennen oock dat sy Maghet ghebleuen is / in / voor ende na de gheboorte. Sy hebben sommighe van haer Tempelen int Lant van Beloften van Christenen ghebout / in grooter eeren / daer sy toe beuaerden / oock der heylige Propheten ende Apostelen grauē besoeckende met grooter aen-ghenomender reuerentie ende deuotie: Sonderlinghe den Tempel Salomonis / ende seer na daer by eenen Tempel Marie tot Jerusalem / houden sy in grooter eeren / en lijden gheen onreynicheyt daer inne / laten oock gheen Joden oft Christenen daer in comen: Soo sy daer eenen in grijpen / die moet effen terstont steruen / oft zijn gheloove verloochenen. Sy belichten beyde dese Tempelen met onsprekelijcke veel Lampē / dach ende nacht. Sy heeten dien Tempel / niet Salomonis Tempel / ghelijck wy / maer den heyligen Steen.

Dat Apostaetsch boecxken vander Kintsheyt Christi beschreuen / houden sy voor soo gheloofweerdich / als eenich Euangelium van Christo. Joannes den Dooper / ouermidts zijn heylich leuen / ende dat hy Christum ghedoopt heeft / gelt veel by henlieden.

Hy loeft oock in zijnen Alcoran seer Dauids Psalter / ende de ander Propheten: voor al Moysen dien hy groot acht / maer Christū noch grooter / ende hemselfs den aldergrootsten.

Oock prijst den Alcoran Job / ende dat Euangelium Christi: voorgheuende / dattet Godt met Christo ende de Werelt goet gemeynt heeft / ende met goetheyt heeft willen versoecken: Maer nu sy haer daer toe niet ghekeert en heeft / soo heeft God voor goet aengesien / den ernst eñ dat rauwe voor te weynden / ende den strenghen ernstachtighen Propheet eñ Apostel Machomet verwert / diet met ghewelt versoecken / aengrypen / eñ alle ongheloouighen metten Sweerde straffen ende besoecken soude.

Hy heeft in zijnen Alcoran ghesedt / dat Christus / int leuen zijnde / van hem gheprophetiseert heeft op deser manieren: Neemt waer / ick vercondighe v vanden bode Godts / die na my comen sal / ende zijnen naeme is Machomet. Hy seyt aldaer noch meer / dat zijnen naem van eewicheyt gheschreuen is aenden Throon Gods / ende dat hy nae zijnen volbrachten loop / tot der rechterhandt Gods sitten sal / ende Christus aen zijn voeten. — Alcoran v[an] Machom[et]

Ten vierden / geeft hy in zijnen Alcoran voor / dat de Joden dat Oude Testament hebben verdoruen / ende verniet oft veracht: De Christenen dat Nieuwe vervalscht ende onnut ghemaeckt. Alsoo datter niet reyns vander waerheyt beyder Testamenten ouergheblleuen en sy / dan soo veel als in zijnen Alcoran vervaet is: Daeromme en neemt hy gheen Testament ouer al aen / maer alleen wat hem ghelieft ende dient. — Alcoran v[an] de heylighe Schrift.

Hy wil vry ende onghevanghen zijn / als dien Godt gheopenbaert heeft / wat / hoe / ende waer: Ende seyt vry in zijnen Alcoran van hemseluen: Hadden wy de Wet laten comen op eenen berch / den berch hadde hem daer teghen geneycht / ende de selue aengHebeden: Van weghen der vreese eñ reuerentie Gods. — Machome[t] en is aen geen schrift ghebonden.

Ten vijfsten / ghebiet Alcoran / haer kinderen (ghelijck Abraham Ismaelem / Genesis xvij.) te besnijden / int derthienste Jaer / eñ haer oock dicwils te doopen / tot veruullinghe beyder Testamenten / na dat exempel Christi / die oock beyde ghedoopt eñ besneden ghewordden is.

Bernaert van Breydenback meynt / dit in haren Alcoran niet te staene / ende seyt / dat Machomet niet vander besnijdinghe gheboden en heeft / oock selue niet besneden ghewordden en sy: By auontueren hebben zijt eerst naeder-handt selue versiert ende vercoren / ghelijck ander menschen gebodē. Van lijtsaemheyt / affteruinge des vleesch / saechtmoedicheyt / ootmoet / cuyscheyt / bermherticheydt / en is niet met allen in haren

Alcoran

Alcoran begrepen/dan dat sy den haren aelmoessen gheuen/die sy voor heylicheydt achten. Ende dat sy een maent int Iaer vasten / soo eensdeels ghehoort is / ende eensdeels sullen hooren volghen : soo ist nochtans altemael maer een ghedrochte/schijn/ en honich/ waer mede den Duyvelschen Apostel zijn fen[...] verciert ende smeert: Anders is den Alcoran een louter boeverije/ende tot allen moetwille een open deure/waerin noch const noch deucht ghes[...]urt en wort/ dat eenen deuchdelicken verlustighen mochte: Iae welck alle aengheborene eerbaerheyt wtblускht / ende een toomloos / gheyl/dertel leuen aenricht / als volcht.

Ten sesten / laet hy oock Sodomiam niet alleen met knechtkens ende vrouwen: maer oock met onvernuftighe dieren toe / ghelijckerwijs claerlijck int tweede Capittel in den Alcoran van woorde te woorde alsoo staet: Onthoudt v van uwen vrouwen/als sy Maensieck zijn/ ende en gaet niet tot haer in / tot dat sy ghereynicht worden / alsdan soe gaet tot haer in/ ende ghebruyckt se op welcke plaetse oft deel ghy wilt. Aldaer volcht: Vwe huysvrouwen sullen v zijn als eenen Wijngaert / daerom sult ghyse arbeyden/oeffenen ende ghebruycken alsoot v ghelieft: Want een yeghelick hem des gheens dat zijne toebehoort/ghebruycken mach/nae al zijnen lust ende wille.

Ten seuensten staet int 43. Capittel in den Alcoran: Godt heeft v ghegheuen die onvernuftighe dieren in v ghewelt / dat ghyder sommighe sout ghebruycken om te rijden/sommige te eten/ ende ander hulpe van hen te hebben/ ende op dat ghy met henlieden volbrocht al wat v gheluste/ ende wat ghy in uwer herten hadt. Dies heeft Machomet den wetgheuer met zijnen Esel selue een exempel ghegeuen/bouen in zijnder Legende aengheroert.

Ten achtsten volghen twaelf voornamelicke Artijckelen/inden Alcoran begrepen/die veel andere in haer begrijpen. Namelick/Alcoran en ghebiedt niet meer dan vijfmael daechs te bidden/ op dat hy een middelmate treffe tusschen de Ioden/die driemael daechs : ende de Christenen/die seuenmael sdaechs bidden.

Ten neghensten ghebiedt Alcoran eer sy bidden (op dat sy reyn zijn souden) dat sy haer handen/ armen/ mont/ neuse/ ooren/ ooghen/ hayr/ hooft/voeten/schamelheyt/ somma het gantsche lijf souden wasschen ende doopen. Nae sulcx beghinnen sy te bidden/eenen Godt belijdende / die gheenen anderen hem ghelijck en heeft / ende zijnen Propheet Machomet. Hebben daer toe veel vreemde hantghebaren / elders daer bouen aengheroert. Dit doopen ende wasschen heeft hy wt het Oude Testament ghenomen. Petrus Alphonsus acht / dat Machomet selue niet gheloost en heeft/tghene dat hy teghen zijn conscientie ende ghelooue heeft voor ghegheuen : Maer dat hy in zijnder herten (ghelijck voor zijnder Prophetije) Venerem als een Afgodist gheeert heeft/ende daerom dit wasschen/Veneri nae zijn oude ghewoonheyt ter eeren/ghebodẽ: Welcks Gods-dienst was tot Mecha / hem alsoo voor den inganck des Tempels Veneris (daer nv Machomet leyt) te wasschen. Siet den elfsten Artijckel.

Ten thiensten ghebiet Machomet in zijnen Alcoran/de gantsche Maent October te vasten/ dewijle de Sonne schijnt: maer snachts moghen sy eten/drincken/lijfs wellust pleghen/ so sy willen. Daerom slapen ende rusten sy den gantschen dach/tot snachts/dan ontsteken sy toortsen ende keerssen in haer Kercken / ende maecken groot gheschrey vanden Thoren af / haer ghelooue belijdende/soo bouen ghehoort is. Voort slemmen ende brassen sy ende bedrijven nae des vleeschs lust alle lichtveerdicheyt / den gantschen nacht/ Daer is den Patroon/de vrouwe des huys ende het gheheel huysghesin / op talder lichtveerdichste hoerachtich verciert metten Concubinen/ en beghinnen te rasen/springhen / singhen en danssen/ende op Snarenspel te hoveren. Daer wort groot gheschrey ende ghehuyl vande torens ghehoort. Daer zijn alle Torens met lampen ende lichten alsoo behanghen / ende rontsom als een Croone drie dobbel bouen malcanderen alsoo omtuynt en verlicht/ als oft claer dach ware/schier ongheloouelick te segghen.

Het is een ghewoonheydt / dat de Rijcke in haer Testament / dese vasten Maent sulcke keerssen op de Thorens ordineren / oock somtijdts eyghen Thorens daer toe laten maecken/ daer toe op sulcke Thorens persoonen stichten/ die Machomets ghelooue sullen louen ende wtroepen/die daer af haer Prouande hebben / ghelijck als by ons dooden Louers / Monicken/ ende Papen om Misse te doen ghesticht zijn/ voor de sielen der verstorvene. Daer zijn oock sommighe daer toe bestelt / die den gantschen nacht als onsinnige opwaerts loopen dese gantsche maent door/ die met groot gheclop de lieden opwecken / ende nuchter maecken om te iubileren. Ende hoe heyligher nacht ende hooghtijdelicker Feeste / hoe sy ontsinnigher rasen dese Maent/als op haren Sabbath oft Vyerdach.

Ten elfsten ghebiet Alcoran/dat huys Gods/ den Tempel tot Mecha alle Iare eens te besoecken/ aldaer te bidden / ende om den Tempel te gaen/ghecleet zijnde met een gheestelick cleet/ dat niet genaeyt en is/ende steenen tusschen haer voeten achterwaerts te werpen / om daer mede den Duyuel te steenighen.

Sy geuen voorts voor/dat Adam desen Tempel ghebout heeft/als hy wt het Paradijs werde gestooten / ende dat hy met zijn kinderen daer in aengebeden heeft/ende dat hem naemaels Abraham vernieut heeft/ende daerin zijn ghebet ende offerhande ghedaen. Na zijnen afganck dit huys Ismaeli gelaten/van welcken zijt als nacomers beerft hebben.

Daer laet hem den Afgodist Machomet wederom grof mercken / dat hy noch in zijnen ouden aert croypt. De Historien betuyghen / dat Ammon ende Moab Loths sonen/ desen Tempel hebben ghebouwdt / ende sjaers tweemaels derwaerts gebeuaert/ ende vier Afgoden/ Martem / Saturnum / Mercurium ende Venerem aldaer aengheбeden hebben. Diesghelijcx deden de Arabes. Nae veel Iaren coemt Machomet/ leydt sulcke ghewoonheydt niet bloot af / maer weyndet in een ander wijse/ ende op datmen niet en meynde / dat hy gheboodt aldaer ghelijck te vooren/de Afgoden te aenbidden/soo sette hy dat beelt Saturni in eenen hoeck van desen Tempel/verberch dat aenghesicht/ ende keerde alleen de rugghen totten volcke: Maer de Calomne en den Afgodt Martis versanck hy inde aerde/ende leyde eenen steen daer op / op dat hy een vyant der afgoderije ghesien worde / die hy nochtans beminde / ende haer diende in zijnder herten/ dwelck hy onder andere daer mede aenwees/ dat hy den zijnen gheboodt / soo dickwils als sy daer quamen omme te aenbidden / soo souden sy dese beyde Steenen cussen / ende met beschoren hoofden tot der Aerden gheneycht / souden sy Steenen tusschen de beenen achterwaerts werpen / om daer mede den Duyuel te verdrijuen : Maer vrijelick om hem daer mede te eeren. Ende dit is ymmers een sonderlinghe cloeckheydt Machomets / dat hy in den schijn den zijnen andersins afgoderije verbiet: euenwel dit verhengt/ Iae vrij ordineert/

heymelick

heymelic onder thuycksken in dese zijnen Godshuyse/zijnder Afgodinne Veneri (der welcker eerder ende aenbidder hy heymelick was) te dienen. Wt welcker oorsaecke hy oock gheboden hadde/dat sy den dach Veneri/dat is/den Vrijdach souden vyeren tot eewigen tijden/om daer mede oock een onderschept tusschen Joden ende Christenen te maken.

Ten twaelfsten laet Machomet in zijnen Alcoran vrij toe/alle vleesch te ghenieten/ wt ghenomen alleen Swijnen vlees/ bloedt/ ende dat van hem seluen ghestoruen is. De oorsaecke vertelt hy in zijnen Alcoran: Hoe dat het Swijn wt eens Kemeldiers mist nae de Diluuie ghewor-den is/ende daerom een onreyn dier is. Daer teghen hy nochtans selue spreeckt in een ander Boecxken/aen eenen Jode Abdia ghenaemt. De Fabele en mach ick niet vertellen.

Ten 13. oorloeft Machomet eenen yegelicken Sarraceen vier ghetroude vrouwen tseffens te hebben/ ende een yeghelijcke om een yeghelijcke slechte oorsaecke te verlaten/ ende een ander in die stede te nemen/wanneer hy wil:nochtans alsoo/ dat hy het vierde ghetal niet ouer en gae/ eñ oock dit ghetal inde verlatinghe der huysvrouwen niet te ouertreden. Maer ander vrouwen ghecocht oft inden crijch ghecreghen/ mach een yeghelijck alsoo veel hebben als hy wil/ende voeden can/eñ de selue wederom vercoopen. Maer soo hy eens eene bevrucht heeft/soo en mach hyse niet meer vercoopen. Daer by ghescheidet/dat dickwils een sone een wijf coopt/ die zijn broeder oft vader gheboeleert heeft/Jae somtijts zijn suster oft moeder.

Maer Machomet als haren Ouersten/ hadde alleen 15. huysvrouwen/ al Edel/ ende Concubinen sonder ghetal/ de welcke hy al op sluyten liet/ op dat sy van niemandt anders ghesien oft gheboeleert en wierden/ alleen Aissam wt sonderlinghe welbetrouwen liet hy los/ die hem oock ghelooue hielt/soo hy haer dede: Want hy en hadde aen alle zijn wijuen ende concubinen niet ghenoech/ maer soo ghehoort is/ bevleckte oor ander mannen huysvrouwen sonder schaemte noch conscientie/als wel ghedaen:daer af ghevraecht zijnde/ seyde hy/ dat dese vrijheydt hem van Godt was ghegheuen/ ende anders niemandt/op dat hy Propheten ende kinderen der deucht op brochte/ dwelck claer in zijnen Alcoran staet.

Ten 14. ghebiet Alcoran/ dat de Sarracenen niet wt haer gheslachte ofe ghelooue en houwelicken/ op dat het Maechschap/ ghelooue ende vrientschap hem dies te verder verstreckte.

Ten 15. wat rechts handelinghe ende tijtlijcke goeden aengaet/als acker/beemde/huys/hof/ onrecht besitten/ dat wort nae wtwijsinghe der wet Mosi ghehouden/met eerbare ghetuyghen/ Eeden/kennissen/etc.

Ten 16. ghelooven sy/ dat al wat inde Propheten beloeft/ ende in beyde Testamenten ghescreuen is/ altemael lichamelijck (alsoot nae het wesen der doodender letter luydt) verstaen ende verbult sal worden. Item/ dat de Enghelen ende Duyuelen lijfachtich zijn/ ende noch door haer wet salich werden moghen: Verhopen daerom een sulck Paradijs des wellusts/ daer sy sonder alle bedroeffenisse ghenoech/ ende al wat eens menschen herte begeert/ ouervloedich sullen hebben/als wijn/eere/ goet/ rijcdom/ vrouwen/ vrede/ blijschappe/ schatten/hoeuen/ wijnberghen/sijden cleederen/ gulden laeckens van alderley verwen/ snarenspelen/ tijtcortinghen sonder verdriet/ siluere ende gulden vaten/ ruste sonder smerte/verdriet/ hitte/coude/ wee/ claghen/ verschricken/ vreese/ bedroeffenisse/ duysternisse/ ende somen van Venus berch seyt/ die alder schoonste Jonckfrouwen/ ende dat de Enghelen hen daer toe sullen de bedden bereyden. Maer de ongheloouighe die haer wet niet en houden/dat helsche vyer/ dwelck sy oock in contrarie altemael nae de letter lichamelic verstaen: maer soo sy haer inden laetsten ooghenblick tot Godt ende den Propheet Machomet bekeeren/ soo sullen sy salich worden.

Ten seuenthiensten verbiet haer wet wijn te drincken/ ouermidts dat hy is een inleydinghe/ voedinghe/ende oorsaecke tot veel quaets.

Een ander oorsaecke vertelt Machomet in een boecksken aenden Jode Abdiam: Hoe dat eens twee Enghelen zijn droncken gheworden/ ende inder dronckaerts wijse een wijf bekent hebben. Waerom sy tot straffe van Godt metten voeten in eenen put/ Bebil ghenaemt/ ghehanghen gheworden zijn/ tot aenden jonckster dach tot boete/ dwelck effen een sulcke proeue is/ als wanneer den Paus de Sielmissen probeert.

Ten achthienden houdent sy met het bloetgherichte ende ouerspel/na de Wet Moysi/ maer sy volghense qualick nae/ ende dispenseren dickwils met Moyse/ghelijck de vermeynden Christenen metten Euangelio. Wonder selden wort den Ouerspeelder metter Ouerspeelster (waer af dat landt vol is) ghesteenicht. Die met een ander vrye vrouwe te doene heeft/ sal daerom tachtentich slaghen lijden. Wie van dieste aengheclaecht wordt/ sal deerste ende tweede reyse met roeden ghegheesselt worden/ de derde reyse een handt verliesen/ de vierde reyse eer en voet/ ende eerst de vijfste reyse ghehanghen worden. Anders wordt ghehouden die wet/ Deen om dander/ ghelijck om ghelijck/ Tant om Tant/ handt om handt/etc.

Ten neghenthienden/ ghebiedt oock haer Wet sommighe ghereghelde aelmoessen haer gheloofs ghenooten te gheuen/ tot bestemder tijdt.

Sy hebben oock veel Heylighen/tot welcke sy beuaerden/ ende die oock wonderteeckenen doen/ soo bouen ghehoort is/niet weynigher dan de onse/beyde henlieden ende ons tot verleydinghe.

Niet verre van Chair is een Kercke aenden Nilo gheleghen/ende een groot Kerckhof/ daer de dooden alle Jare/ als dat Feeste ende Patrocinium desens Turckschen Sants is/ opstaen/ eñ recht als schaduwen/dewijle de Feeste ende den Godts-dienst duert/ op het kerckhof sienlick staen/ derwaerts een groote bedeuaert is. Bernaert van Breyttenbach seyt/datter geen mensch tot Chair en is/ die sulcks niet en wete ende ghelooue.

Het warachtighe Christelicke ghelooue.

DE Joden (soo ghehoort is) hebben ses hondert ende derthien wetten. De Heydenen/ Roomsche Christenen/ ende Machometani ontallicke vele. Nv faelgeeret nemmermeer dach/ hoe meer Wetten/ hoe minder Recht. Want waer veel Wetten zijn/ daer is oock veel ouertredinghe/ soo Paulus betuycht. Daerom heeft het Godt behaecht/ door Christum een vercort woordt aen te richten/ alsoo hy door Esaiam int thiende te voren beloeft heeft/ ende alle Wetten die niet dan thoren aen richten/ ende den mensch niet beteren noch veranderen en moghen: Jae slechs arger maken: vrij wten wege te ruymen/ ende

Joden eñ all Secten hebben veel wetten ende een ghereghelt Pausdom.

ende op eenen hoop in een te slaen ende vervatent alsoo/op datmen Marie deel verkiese/Luce 10.tot de voeten des Heeren sitte/ zijn woordt hoore ende beware:soo volghen alle dander gheboden / dienen slechs totter deucht ghedencken mach/ van haer seluen naer / als water van een springhende Fonteyne. Daerom spreeckt Christus totte besighe Martha: Daer is alleen een van nooden. Maer dit woort Gods te hooren/ is meer inwendich dan wtwendich: want wie Godt niet te voren inwendich tot zijnder herten sprekende ghehoort heeft/ die hoort zijn leuen lanck de wtwendighe (oock gheseynde ghetuyghen Godts) te vergheefs: alsoo in Christo ende de Apostelen wel ghesien wort: die veel Schriftgheleerden ende andere/ hoorende/ niet ghehoort en hebben. Daerom Christus soo dickwils roept: Wie ooren heeft om te hooren/ die hoore. Maer die alleen hebben ooren / die Godt te voren ghehoort hebben in haerder herten/ voor eenich wtwendich woort: dwelck meer een ghelinck oft ghetuyghenisse vanden woorde is/ dan dat leuende woordt Godts selue. Nv/ ghelijck dit woordt voortijdts door veel wetten dit ende dat heeft leeren doen ende laten: alsoo en leeret nv door Christum niet anders/dan den eewigen Sabbath des Nieuwen Testaments / dat wy ons Gode bloot stil houden in aller ghelatenheyt / ende gheheel ende al van alle Wetten vrij/ anders niet doen oft laten/dan dat zijns gheests cracht/Jae Godt selue in ons doet/laet/ spreect/ oft ghedenckt: alsoo dattet Gods werck / doen ende laten / ende gheensins niet ons eyghen doen sy. Want so haest als wijt zijn/die dit of dat doen/ laten/ spreken/ ofte ghedencken / oft dattet wt dwanck des wets coemt / soo is den Sabbath ghebroken / ende is altemael sonde/soo Christus seyt / Joannis int 10.cap. Alle die voor my comen/etc. Ende Esaias cap.58.schier int eynde aenwijst. Want sy en zijn niet in Godt ghedaen. Joannis 3.ende niet Godts wercken in ons: die alleen zijn werck in ons ghedaen/ kent ende Croont. Daer teghen is dat vleesch ghesint / dat meynt altijdts dattet oock wat moet totten Rijcke Godts doen: Het is seer besich/ ende bemoeyt hem in veel dinghen / maer daer mede verderuet effen het spel / ende breeckt den alleen gheboden Sabbath / ende daer en wordt niet dan sonde wt / want sy en zijn niet in den ghelooue noch in God ghedaen/Rom.14. Joan.3.

Chrirtus een ...ghen-Wet ...Mosi / aller ...heeten ende ...vansdom-...en.

Nv/ desen Sabbath / dat is de verloocheninghe zijn selfs / verliesinghe zijn leuens/ ende hatinghe zijnder siele/ spruyt ...ck wt het eerste stuck/ naemelick / dat wy Gods woort toelaten in onse herten te predicken / als dan soo beuindet hem/ende worden gheware / dat wy daer nemmermeer wel aen en zijn / ende daghelicks deen schip nae dander verseylen / wanneer wijt oock opt alderbeste meynen. In deser ervaringhe wort de siele van haer seluen ontslaghen/ begeeft haer gheheelijck Gode/ ende laet hem in alle manieren den toom: Als dan so coemt Godt wederom aen zijn verloren Rijck in ons / ende onderwint hem onser wederom/als een Coninck zijns Rijcks. Ende dan soo volghen alle wetten van hen seluen: Want den Wetgheuer is hier selue den dader/ ende diet gheheeten heeft/ willet oock selue doen / ende anders niet voor zijne bekennen/ ten sy dattet zijn werck / doen / ende laten sy/op dat Godt alles/ende wy niet blijuen. Alsoo verdwijnen alle wetten in Tafelen ende Letteren/ ende gaen v inder waerheyt eerst recht aen: Alsoo dat niemandt de wet en houdt / ten sy dat hy vande wet ontsleghen sy / want wat wt de wet gheschiet / dat is doot ende sonde: Maer wat wt het ghelooue in vrijheydt des gheests

Christus ...scht alleen ...n/ ende het ...et al wt ...t eeue.

...en een int ...tse Nieu- ...Testamet ...n nooden.

gheschiet / dat is Godts doen / leuen ende gherechtichheydt. Daerom staet het noch op dat eene: Als dat wy onse ooren tot Gods woordt neyghen / welck gheest ende leuen / Jae Godt selue / ende gheen doode Letter oft menschen stemmen is. Dat sal ons alle dinck leeren/ ende oock soo wy ons hem stil houden ende coken laten: selue in ons doen / op dat hy Doctor ende dader blijue/ ende dat hem gheen vleesch voor hem en roeme. Segt ghy / Hoe seyt dan Christus/Matth.22.Item Paul.Rom.13.Gal.5.6. Timoth.1. Dat de liefde de veruullinghe zijnder gheboden is. Ende Christus Matth.7. Wat ghy wilt dat v de lieden doen / dat bewijst henlieden oock. In welck ghebodt alleen/ verbaet ende besloten zijn/ Christus/ de gheheele wet/ ende alle Propheten? Antwoort. Dat voorgaende ende dit alle/ is effen slechs een dinck/ als wanneermen spreeckt: Den Houthouwer houdt/ de handt hout/ de byle houwet dat hout/etc. Alsoo wort inde schrift deen voor dander ghenomen/ ende seyt somtijts: God maeckt salich: somtijts/ Het ghelooue maeckt salich: De ghenade Gods is dat eewich leuen: Salich zyn die dat woordt Gods hooren: De liefde ende onderhoudinghe der gheboden Gods maeckt salich: De kennisse Gods is dat eewich leuen / Joan.17.Esaie 53. Sap.15.Jere.9. Den Sabbath maeckt salichweerdich/Esaie 58. Salich zijnse die in hem hopen/etc. Ende is doch altemael een dinck / ende elck doet het in zijnder ordeninghe / ghelijckmen spreeckt: Godt/den Ackerman/dat aertrijck/de vruchten maecken den Boom goet: God als een beghin/ oorspronck ende oorsaecker / den ackerman ende dat goet aertrijck / als een middel/ de vruchten als ghetuyghen: Want de vruchten ghetuyghen van den Boom / Matth.7.ende 12. Alsoo maeckt Godt salich / als een Fonteyne en oorspronck: de ghenade Gods / als den wtvloet: Christus als den Middelaer: het ghelooue/ dwelck de wtgheschudde goeden Gods / door zijn ghenade oft Christum ontfangt: De liefde/ die door den ontfanghen gheest int ghelooue wtghegoten wort/ deylt de ontfanghen goeden ende weldaden Godts wederom wt: De gheboden Godts maecken salich: alsoo de vruchten den boom/ ende dat werck den werckmeester ghetuycht ende goet maeckt. Dat woordt Godts/ dwelck Christus is/als een middel ende wtvliet. Den Sabbath/ als die daer lijdt / de handt op heft / Gode stil hout/ende hem sulcks goeden inder ruste gheuen laet. De kennisse Gods: als de oorsaecke/etc. Ende altijdts coemt deen van die stucken/ wt dander. De gheboden Gods ende den rechten Sabbath wt de liefde / de liefde wt het ghelooue/ het gelooue wt de kennisse Godts ende Christi / de kennisse Gods wten woorde: Maer dat woort sonder middel wten monde Gods. Ende ten is niet moghelick dat yemandt ghelooue ende Godts gheboden niet en houde/ dewijle tghelooue de onderhoudinghe der gheboden Godts is / Eccles.22. Ghelijckt oock niet moghelijck en is / dat yemandt lief hebbe/ oft den Sabbath Godts heylighe / die niet en ghelooft. Somma / het hangt alsoo aen malcanderen: dat soo wie deen heeft / die heeftse alle: wie Godts Ghebodt houdt / die heeft lief: wie lief heeft / die ghelooft: Wie ghelooft/ die kent Godt: wie Godt kent / die hoept: wie hoept / die yvert / ende houdt Gode stille: Wie Gode stil houdt / die heeft Godt ende zijn ghenaede. Een sulcke onscheydelicke keten is de Godtsalicheydt ende alle deuchden: Dat soo wie aen deen schuldich worde / alle dandere ghemist heeft / alsoo Sint Jacob wel te rechte seyt.

Vraghe/ Hoe Christus alle Wette wech neme/ hoe dat Euãgelium een vryheyt sy/ ende altemael in een verbaet woort.

Wederom en ist niet moghelick: Wie deen onder dese

der dese stucken aengrijpt / dat hijse niet altemael en hebbe. Alsoo ist altemael een / ende het bediet al op dat eenich een. Ghelijck alle wateren wter zee vlieten / alsoo vlieten sy alle wederom daerin. Alsoo is Christus een eynde ende beghin der wet/een ophouder eñ aenrichter/Rom. 10/1.Tim.1.

Een sulcke vrientschap ende verbont hebben alle deuchden / dat de veelheyt der wetten / niet meer dan een wtlegghinghe en zijn des eersten eenighen ghebodts. Waerby dat recht ghesevt wordt / naemelijck / Dat daer in hanghen alle wetten ende Propheten: Soo gheheelick/dat soo wie deerste heeft / die heeft altemael dander ingewonden inder waerheyt. Wien deerste ghebreeckt / die grijpt te vergheefs nae al dander: ofte hyse alwel als een Simme altemael nae doet: Want dat is een vast woort / dat den onreynen ende Godtloosen gheen dinck reyn en is: Jae noch Godt louen/eeren/bidden/vasten/ dienen/ lief hebben / noch vreesen en moghen: Jae wie niet en ghelooft / en can niet lief hebben noch hopen: Ende is in somma tot alle goede wercken onbequaem. Daerom isser slechs een van nooden/dwelck dat fondament/oorspronck ende Hooftstuck is / leuen ende salicheydt met hem brengt / ende daer wt alle ander wetten als wt een fonteyne vlieten/ naemelick / Het leuende ghelooue / dat door de liefde dadich is ende wtbreeckt / welck dat vleesch doodt / vyantschap ende verdriet der wereldt/ Jae verloocheninghe zijns selfs medebringt / Gode stil houdt / lief heeft/ hoept / vreest / alle dinghen verloochent/ ende alleen op Godt siet / hem den seluen gheheelick ouergheeft / van gantscher herten aenhangt / ende alleen loeft / bemint / ende in somma alle wetten veruult / Jae welck den heylighen Gheest op de hielen volcht. Waer dit niet en volcht oft ghescheidt / soo is ghewisselijck dit liefdeloos ghelooue doot/versiert / ende in somma gheen ghelooue / maer een couden vruchteloosen waen / ende niet dan een momaensicht eñ schaduwe des gheloofs / daer de gantsche Wereldt mede omgaet ende schoon wil zijn. Wt desen ist claer / hoe datter slechs een van nooden is/alsoo dat alle wetten / figueren / ende al watmen noemen mach / slechs op dat een bedieden/ ende wt eenen grondt voort vlieten/ ghelijck alle Musijcke wt ses stemmen / alle Schrift wten A.b.c. eñ alle stuckwerck wt eenen gront coemt/ alsoot oock int schermen ende alle consten toegaet / soo dattet al wt een Tabulatuere eñ const stuck gaet:dwelck alsment begrijpt/ soo maecktmen de stuckwercken selue daer wt / Jae al de stucken verdwijnen voor dese volcomen grondt/ 1.Corinth.13. Alsoo hebben alle stucken / Wetten/Ceremonien ende Offeren/alleen de liefde eñ den Sabbath (dat is die ouergheuinghe Gods) bediet. De besnijdinghe / de afsteruinghe onsselfs. Den Sabbath/ de ouergheuinghe. Den Tempel/onse herte.

Wie nv dese Figueren ende bediedinghen/ voor dat bediet dinck roemt ende hebben wil/ tot dien spreeckt Godt : Ick en wil uwe vyerdaghen niet / wie heeft v van offeren beuolen? Psalm.50.Jere.7. Ick wil barmherticheydt/ dat is / liefde ende trouwe teghen den naesten/ ende niet offerhanden. Ghy en verstaet niet waerom dat ick hebbe gheheeten te offeren ende vyeren/ het welck in hemseluen gheenen Godsdienst en is/maer tghene dat sy bedieden. Maer nv ghy my niet en verstaet/ende de figuere/schaduwe / ende bediedenisse voor dat bediet dinck roemt/so en ken icks niet meer/ende hebbe slechs een grouwelen daer af: als dat ghy dat voor recht ende nootsaeckelic acht/daer my doch niet niet allen aen ghelegen en is / ende noyt eyghentlick mijn woorden ghewecst en hebben:maer dat ghene dat sy bediet hebben / dwelck ghy onachtsaem voorby ghegaen hebt / daert my nochtans al daer aen gheleghen is.

Figueren eygentlick geen Godsdiensten.

Alsoo ist te besorgen / dattet ons ooc sal gaen/ wanneer wy alleen op wterlicke Ceremonien/ Doop/Nachtmael/etc.dringhen / ende haer bediedenissen niet nae en volghen. Want Doop ende Nachtmael worden oock inde voornoemde stucken inder waerheyt besloten. Den Doop en bediedt ymmers anders niet/ dan dat afghestoruen met Christo in Godt begrauen leuen/ ende den rechten Sabbath. Dat Nachtmael/ de liefde ende eenicheydt in alle dinghen. Laet ons nv wel toesien / dat wy het wthangsel niet voor den wijn en roemen ende aennemen / ofte soo wy totten wijn inden kelder der waerheydt binnen comen / dat wy niet wederom nae het wthangsel achterwaerts te rugghe sien/ ende vander waerheydt wederom in schaduwen deysen/van het ghereet gelt totten schultbrief. Ghelijckmen nu slechs om wterlicke dinghen kijft/ ende des nootsaeckelicken eenighen hooftstucx/ nootlangs ende ghebodts(daert al aen ghelegen is)vergheten. Den Adam wildet altijdts gheern met de wtwendighe dinghen wtrichten / eñ hem met veel vijghebladeren vercieren / hy en coemt niet gheern aen dien reghel/maer hy moeter aen/ oft buyten blijuen. Hoewel hijt lieuer altemael dede/dat den Joden gheboden is / dan dit eenich voorseyde ghebodt / welck alleen van noode is. Alsoo hebt ghy dat afghecort woort / dat eenich ghebodt des warachtighen Christelicken gheloofs / (daer af vele soo veel boecken schrijuen) met zijn rechte verwen afghemaelt / ende al zijn gheboden in een inghelijft. Want des Heylighen Gheests leere int Nieuwe Testament behendelijck vander handt gaet: dwelck oock (soo ghehoort is)dat vercort woort in Esaia is/ende niet meer die langhe verdrietelicke leere Mosi. Waer by ooc de Israelijtsche kercke langer staen moest dan de Apostelsche:hoewel dat Godt de selue ooc gheerne hadde staen laten / soo veel als aen hem was/alsoo oock de Israelijtsche/die hy met dese condicie eewich te blijuen/beloefde/soo sy in zijne wegen bleuen:Euenwel te vorē wist/dat sy beyde niet bestaende blijuen en souden / ende daerom altijts de medecijne voor den val voorsien heeft.

De werelt gaet metten ghelooue om gelijck te varen mette wercken :sy is doch tot alle dinghen onbequaem

Doop wat.

Nachtmael wat.

De Werelt en acht des Hooftstucx der salicheyt niet/eñ gaet slechs met stuckwerck omme/ghelijck Martha.

Sommighe deylen het Christelicke ghelooue in drie stucken oft gheboden/namelick / in ghelooue/liefde/ende dat heylich Cruys: Soo is het toch oock in dat een veruaet. Gheloouen is God ghetrouwelick aenhanghen/ ende eens met hem zijn/een gheest e[illegible]e wille. Alsdan besiet ons den heylighen Gheest/ die door tgelooue de liefde wtghiet in onse herten:alsoo dat de liefde tghelooue op de hielen volcht/Gal.5.Rom.5. Ghelijc oock den heyligen Gheest/Joan.7. Ten derden merct den begheuen mensche eenen tegenwille in zijnen vleesche/dan beghint hy zijnen wille / leden ende begheerten te cruycen/ ende gheen costen aen zijn vleesch te legghen/hem-seluen te haten/als zijns selfs grootste vyant / ende inder ruste Godts in te trecken / met afsegghinghe zijns selfs in aller stilte. Welcke werelts dwaesheydt/de werelt namaels aen hem haet / als diet niet met haer en houdt:Dat lijdt hy om Gods wille gheduldich/ verwint int onderligghen/ swijghen ende lijden/ ende bringt vrucht inder lijtsaemheydt/ Luce 8. Esa.30.eñ 40.dwelck het gelooue altemael met hem bringt / dwelck Godt ende Godts goeden ontfangt. Maer dat gelooue coemt sonder middel wten woorde Gods / dat woort sonder middel wt God/maer niet van Godt. Alsoo wordet altemael in Godt gheschouen/ als aller dinghen eynde ende beghin / die gheeft door zijn woordt het ghelooue/ door tgelooue werckt hy de liefde/

Christelick ghelooue in een/ drie oft veel stucken ghedeylt.

door

voor de liefde de onderhoudinghe der gheboden Gods. Daerom worter recht ghesept / Dat het ghelooue onse verwinninghe is / 1. Joan. 5. Eñ dat den rechtveerdighen zyns geloofs leeft: Also comet wederom alleen op het eenighe ghelooue / dat alleen op Godt siet ende bediet: Ghelijck Gods ooghen wederom alleen op het ghelooue sien / Jere. 5. Ten laetsten / op den eenighen God / ende dat bestaet noch.

Alleen een isser van noode / ende de gheheele Wet / Christendom ende Propheten hangt alleen in een ghebodt / dat is / in Godt ghelooven / liefde oft Sabbath / gheen vande welcke men sonder dander ghehebben en can. Alsoo legghen mijne veel woorden niet meer dan dit een ghebodt wt / ghelijck dat gantsch Nieuwe Testament / Mosen ende de Propheten. Het bediet in somma al op dat eenich een / ende dat eenich ghebodt.

Jae het coemt met eenen ghelaten mensche daer toe / dat hem dit eenich verre rontsom hem grijpende ghebodt / te vele ende te langhe wordt / ende wordt ten laetsten soo enghe inghenepen ende te hoope ghewentelt / dattet in een punckt ende oogenblick op een onwtsprekelick suchten coemt / soo dat de mensche slechs zijn ooghen in Gods bermhertichepdt hecht / ende zijns gheloofs / wetens / deuchts / ende aller zijnder goeden wercken (oock die hy in Godt ghedaen heeft) vergeet / Ja hy bedreest hem voor alle zijn wercken / gheeft alle zijn consten (als eender dwaeshept) oorlof / ende zijn ghelooue wordt so diep int ongheloove besloten / dat hy niet meer van zijn ghelooue en weet / vergaept ende verwondert hem alleen van Gods aengesicht ende goethept / die hy als eenen voorghehanghen spieghel voor hem siet / hy sucht daer nae wt dieper herten / eñ en can niemandt yet meer daer af ghesegghen / so vol is hem dat herte / dat hy daer af verstomt / ende niet wtspreken en can / dat herte is Gode te enghe ende den mont niet genoechsaem om dese blijschap te vertellen. Eñ hoe hy meer de waerhepdt ende Godts goethepdt siet / hoe hy hem in contrarie meer verwondert van des werelts dwaeshept. Dien ghelt alsdan alle dinck euen ghelijck / sterven als leuen / lijden als verblijden / wandt hy is wt den gheduerende aenblick der goethepdt Gods / alsoo in Godt ende met Godt vereenicht / dat hy (ghelijck als zijn Godt) onlijdelijck ende ongheuoelick gheworden is. Ende in somma / de siele van een sulck mensche / wordt soo naeckt ontcleet / dat sy niet en weet / noch van eere / deucht / ghelooue / gelatenhept / lijden / wercken (Jae sy heeft voor die alle / als sy daer op gedenckt) dan van haren bruydegom / welcken sy onwetende int ghelooue / int ongheloove besloten / soo diep toeghetrout is / dat sy selue niet en weet wat haer gheschiet is / eñ midts liefde recht als dul is: Alsoo dat / en haer yemandt vraechde / wat liefde / ghelooue / oft goede wercken waren / oock / der heylighen / soo soude sy seggen: Sonde / flück / oft een onreynichept / soo geheelick en weet oft kent sy geen dinck meer dan Godt / met welcken sy nu een Gheest / wille / ende in somma soo gheheel ons is: dat niet alleen sy in Godt / ende Godt in haer is: maer dat sy oock Godt / ende met Godts name ghenoemt wordt. Psal. 81. Joan. 10. eñ haer nu Godes beroemt / als haers eyghendoms: Ghelijck in contrarie eenen vereenichden metten Satan / wel te rechte een duyvel ghenaemt wordt / Joan. 6. Ende dit is die eenichept die Christus met Godt heeft / eñ die Godts vrome door Christum / waer voor hy menichmaels soo hertelick bidt / Joan. 17. Alsoo verdwijnet in somma eyndelick altemael / gelooue / deucht / wercken / liefde / ende wort altemael onder dongheloove besloten / op dat hem Godt aller ontferme / Rom. 11. Eñ dat de genade Godts ten laetsten alleen blijue / ende dat eewich leuen sy / Roma. 6.

Tverecht geloove eñ deucht en siet noch en kent hem seluen niet.

Tghelooue wort in ongheloove besloten.

Maer nu breytmen het ghelooue also wt / met soo wijtsweuende wtlegghinghen / dat wy schier ouer Moysen ende der Joden Talmut zijn / ende met onser Schrijventen / Doctoren / Sommen ende Decreeten / een sulck gheclap / veel weten / subtijlhepdt ende conste daer wt maecken / van dryerley ghenade / veelderley conscientien / Euangelium / ghelooue / Erfsonde / sonde / ende beswaren beyde de conscientien ende tghelooue / met soo veel onnutte vraghen (die Paulus soo grootelijcks verbiet / ende die tghelooue meer verstooren dan stichten) dat den ghemeynen man (verwert zijnde) niet en weet waer hyt heeft / eñ vant rijcke Godts slechts wordt opghehouden ende wtghetrocken / so dat hyt buyten hem soeckt / daert nochtans in hem is / Luce 17. Ende dat rijcke Godts niet in veel woorden / vraghen / langhe redenen / etc. en staet: maer inder cracht Godts / soo dat ment meer beuinde / dan wtspreke / 1. Corinth. 4.

Het ghelooue eñ dat Euangelium voortijdts Godts cracht / is nu een const eñ disputatie geworden.

Daer en is niet meer dan een Godt / Ghenade / Ghelooue / Kercke / Euangelium / Conscientie / etc. Wat daer teghen is / dat en is gheen Godt / Ghenade / Ghelooue / etc. maer een Afgodt / misghelooue / onghenade / etc. Waer de waerhepdt is ende gheleert wordt / daer thoont hem (ongheleert) dat contrarie / de leughen van haer seluen te voorschijn. Maer nu is hy vele een sulcke conste van de Schrift ende het Euangelium gheworden / dat het niemandt en verstaet / ten sy dat hy vier oft vijf spraecken can.

Ick houde veel meer van een verlooghent stil herts / daer hem Godt in spieghelen eñ weerschijnen mocht / het welck Christus alleen tot zijnder conste ende verborghenthepdt van noode acht. Matth. 10. Luce 9. 13. So hy te voren door Esaiam Capit. 28. ghesproken heeft: Wien sal ick mijn verborghenthept openbaren? Den ghenen die vande borsten afghelepdt / ende van het Melck ontwenut zyn. Dat heeft Moysen ghedwongen / dat hy sept / Deuteronomium int 33. O Godt / de Heylighen die in dijner handt zyn / sullen haer voegen tot dijne voeten / ende nemen van dijne woorden.

Wien Godt een verborghenthept openbaert / eñ zijn conste leert.

Maer ist dat alle menschelijcke wijshepdt alwel met alle spraecken ouer de schrift valt / ende daerin finanst / rijmt / ende grabbelt (ghelijck nu och laten oock inden Euangelie den loop is / ende men den heylighen Gheest altijdt inde Schole wil leyden) soo sullen wy metter tijdt soo veel Som-schrijventen ende Commentarie ouer de Schrift hebben / als opt te voren int Pausdom. Ende wy sullen moeten hooren dat Christus sept: Vader / ick segghe u danck / dat ghy dese dijne wijshepdt verborghen hebt / etcet. Ende dat Joan. Cap. 12. Paulus 1. Corinth. 1. ende 3. sepdt. Christus is ymmers ghecomen tot een oordeel in deser Wereldt / op dat die daer siende zijn / blindt worden / etc. Joannis 9. Dit en sal voorwaer oock aen ons niet missen / want men beghint alreede met diergheliicke onnutte vraghen te beschrijuen ende disputeren: Oft Christus lichamelijck nu oueral sy: Hoe / wanneer / wien ende hoe langhe hy int Broodt sy / etc. Welck Apen-spel den Duyvel altijdts aenricht / ende opt ende opt aenghericht heeft / (waer teghen hem Paulus soo yverich gestelt heeft) op dat hy ons vander cracht ende eenvoudichept des gheloofs aflocke / ende met onnutte vraghen ophoude / dat wy de wijle des rechten eenighen noodt-saeckelijcken Hooftstucks verghteten. Alsoo die ouerspeelster Medea in haerder vlucht haer kindt verscheurde / Medea.

op dat

op dat (en haer Jason nae jaechde) dat hy hem aende ghevonden stucken zijns Kindts opden wech vergaepte/ende haerder vergate.

Effen dat selue meynt de Duyvel met zijn onnut vraghen ende gheclap. Godt gheue dat wy eens zijnen list mercken / ende ons totter ghehoorsaemheydt ende eenvoudicheydt des gheloofs/totten Rijcke Godts (dat in ons is) ende tot dit eenighe nootghebodt ons gorden: soo sal al dat ander van selfs volghen / gelijck de vruchten eenen boom / water een Fonteyne / hitte eenen vyere. Waer by oock den heylighen Geest beyde een Vyer ende water quele inde Schrift ghenaemt wordt. Godt gheue dat wijdt verstaen/Amen.

Vander Latijnen geloouen/ ende vander Roomscher Christenen ordeninghen/ghebruycken/religie/ende Gods-diensten.

Christelicx gheloofs oorspronck.

DAt rechte Christelijcke ghelooue/ heeft zijn aencoemste van Christo den eewighen woorde Gods / dat inde laetste tijden vleesch gheworden is / ende over 1533. Jaren in Asia / aldermeest tot Jerusalem/Capernaum ende Judea ghepredickt/ ende om onser salicheydt wille onder Pontio Pilato gheleden heeft/ende van ons persoonlick gesien/ betast/ende met ons mondelick ghesproken/ende den wille zijns vaders ons gheopenbaert heeft/ nae wtwijsen des Nieuwen Testaments. Leest dat / ende overweghet neerstelick / alle occasien ende oorsaecken / waeromme hy een yeghelijck/ wat/wanneer/hoe/ ende tot wien hy dat woort/ (welcke hy selue was) voorghedraghen heeft. Waer af eerst ghehoort is.

Oorspronck der Roomscher kercke.

Maer de Roomsche Christelicke kercke/ ende de Roomsche Christenen / Jae het gantsch Latijnsch ghelooue / heeft zijnen oorspronck vande Pausen / ende haer insettinghen alsoot onloochenlick is / sonder woordt ende beuel Godts: Van welcker ghelooue/kercke/Christenen/ gheboden/etc.gheen Letter des sins Christi inde Schrift vervaet en is/ ende seker / wy mochten lichtelijck met een lachen wtbreken/ als wy soo veel dwase belachelijcke Gods-diensten/zeden/ ende Vastelavont bootsen van de Heydenen eñ volcken ghehoort hebben/ ende noch hooren sullen: Maer wat gheldet / en onser niet opt alderbeste te bespotten en is / oft yemandt opt kintscher ceremonien ende kinderspelen voor Godsdiensten hebbe aenghebeden? Maer de ghewoonheyt/ die alle dinck lichte eñ schoon maect/ versaecht eenichsins dese onse Simmenspelen/ soo dat haer belachen ende dwaesheyt niet meer en schijnt. Daer teghen dunckt ons der Heydenen ongheswoonlicke ceremonien soo spottelick zijn / dat wy sonder lachen daer af niet spreken en connen. Dies sy ghewoone zijnde/ met grooten ernst volbringhen / ende ons belachen: wy die soo groote sotten zijn / dat wy soo veel belachelijcke Vastelavont-spelen / Jae dat hooveerdich gheproncк/ dwelck Godt van natuere vyant is/ voor Godsdiensten achten. Ick wilde dat ghy de ghewoonheydt op een sijde sette/ ende v een wyle tijts ernstelick sette in eens Joden oft Heydens stede / om ons ghelooue neerstich te aen sien / ende teghen het Nieuwe Testament te houden: Wat gheldet / en ghy v niet en sult cruycen / ende de Heydenen/ wijse lieden teghen ons schatten / ende thienmael meer sotswerck/Apen-spels/ende kindtscher Ceremonien

De Heydens mette Roomsche Christenen gelicken.

by ons vinden/dan by henlieden. Dat gheue ick v neerstelick te bedincken/Want voorwaer geen ghelooue op Aerden beter te bespotten en is/dan het ghelooue der Roomscher Kercke. Ick bidde v/laet my nv eenen Heyden ofte Jode zijn/ende de Roomsche Christenen oock met waerheydt bespotten /ende haere Esels ooren ofte Sotskolue toonen.

Ten eersten / is dat niet een groote dwaesheydt / dat sy haer doruen Christenen noemen ende haer niet allen vant leuen Christi (dwelck moghelick den teederen Christenen te hooghe is,) maer oock zijnder leere alsoo ontslaen / dat haer ghelooue opt nieuwe Testament (dwelck sy niet en hebben/weten/oft verstaen) staet / als een pels op zijn mouwen. Sottelick heet eenen een Luytenslagher / die niet metter Luyten spelen en can. Die wordt voor een sot gheacht/ die hem selfs Platonisch / Epicurisch / een Turck oft Jode te zijn acht / ende Platonem / Epicurum / Moysen / Alcoranum noyt ghesien noch ghelesen en heeft / oft hem tot deser secte niet en houdt. Niemandt en noemt hem ymmers eenen Turck / dan van zijnen Alcoran ende Machomet/diens wet hy op zijn duymken weet. Maer de Roomsche Christenen weten dat Nieuwe Testament(dwelck sy haren Reghel/Wet-boeck eñ Fondament te zijn achten)weynigher/dan haer een Koeye van Tverkeervart verstaet / ofte een Esel metter Luyte spelen can. Noch willen sy Christenen heeten ende zijn / het sy Gode lief oft leet. Help Godt/wanneer ons een Heyden sage/ ende onse wijse van doene wiste / vraghende nae ons ghelooue ende Wet-boec/ ende dat wy hem een Nieuwe Testament reyckten: welck een eere souden wy behalen / hoe ghelijck soudet onser leere ende leuen sien. Hy soude segghen/ dat wy dul ende onsinnich waren / dewijle gheen volck op Aerden zijn professie ende beroemde Wet oft ghelooue onghelijcker en leeft / recht als oft wy om onsen Wet-gheuer te bespotten / bestelt waren. Wy moesten hem eerst een gheestelijck recht voortbringhen /ende eenen arm vol Vaderen/ Concilia / etc.die nochtans oock weynich met ons stemmen/eñ die wy altemael houden/waer/ ende hoe wy moghen ende willen: soo soude hy segghen: Waerom noemt ghy v dan vanden Euangelio ende Nieuwen Testamente(Jae van Christo uwen Propheet ende vermeynden Wetgheuer) Christenen/ ende niet veel meer Concilisch/Vadersch/ ofte van uwen God / Pausisch? Dewijle datter gheen woort Christi op uwer sijden en is/ ende dat ghy v stelt / effen als oft ghy om Christum ende zijn Euangelium te belachchen/ghehuert waert.

Dwaesheyt der benaminghe der Christenen.

Roomsche Christenen teghen het Nieuwe Testament.

Ten tweeden / Aensiet dat Pausdom met al zijn Corpus/ Leere / Ceremonien/ Orden/etc. inde tweede Chronijcke te voren voorghetrocken ende beworpen / hoe ghelijck dattet den Euangelio siet/ dwelck armoede / ootmoet / ende verachtinghe der wereldt leert : Ick sterue/vint ghy niet effen dat contrarie. Siet hier hoe spottelijck dattet luydt / dat hem den aertschen vleesschelicken Paus een hooft ende Vicarius eens gheestelijcken onsienlicken Lijfs ende Christi noemt / recht als oft dat onnut vleesch / des gheests hooft zijn mochte. Aensiet den prael der Visschoppen / ende Papen/etc.de Wet ende Religien der ordenen teghen het Euangelie/dwelck eenen wech/ leere/ Godt/ gheest/ Euangelium/ ghelooue totten leuen voordraecht door Christum : soo siet dat Pausdom in Somma den Euangelio soo ghelijck/ als den Duyuel Godt. Nu / wy en willen haer niet bespotten / maer haer ghelooue ende ordeninghe ernstelijck vertellen.

Inder Latijnscher Kercken is eenen opper-

sten

[...]opperste [Bi]sschop der [Ro]omscher [Ker]ken.

sten Roomschen / ouer alle ander Bisschoppen/ die schrijft hem-seluen een Godt der aerden/ een Hooft der ghemeynten Godts / ende recht als oft Godt ghestoruen ware / een Vicarius Christi. Dese laet hem de voeten cussen / oock van den Keyseren. Hy laet hem draghen ende aenbidden als Godt selue / hy en gaet niet dan met onder ghespreyde Tapijten / hy houdt dat aertrijck voor heylich / dat hy aenroert / ende daer hy op gaet / hy heeft een driedobbel croone op / ende ghebiedt met zijnen Scepter den Duyuel inder Hellen/Vagheuyer/etc. Ende den Keyseren aller Werelt dreycht hy daer mede Godts onghenaede / ende schrijft hem-seluen in zijnen Tittel / Den alderheylichsten / een Heere deser gantscher Wereldt / een Erfghenaem des Keyserdoms / soo nochtans Christi (zijns vermeynden Heeren) Rijck van deser Wereldt en is / alsoo hy voor Pilato bekende. O soude ick hem hier aenden Outaer beschrijuen / met wat pracht ende Ceremonien hy Celebreert / wie en soude niet lachen? Dat Sacrament (waer af hy nochtans soo veel te houden wil ghesien zijn) moetmen hem nae draghen / ende sittende in eenen Coninclijchen setel / met grooter reuerentie hem totter Aerden reycken. Teghen welck hy niet alleen niet op en staet / maer oock gheen aenwijsinghe en gheeft van eenighe reuerentie. Item / soude ick zijn Christelyck Hof af conterfeyten / wie en soude niet weenen / bysonder soomen dat Euangelium ende den armen verachten Christum (die voor de Wereldt niet en mocht ghenesen noch reppen) teghen hem hielt? Onsinnich zijn de Roomsche Christenen (soude een Heyden spreken / die dat Euangelium Christi ghelesen hadde) dat sy niet en sien hoe verre den Paus van dit Richtsnoer is afghetreden. Vertelt daer nae eenen Heyden dat Nieuwe Testament voorts / hoe dat wy eenen eenighen Godt eeren/ende vertelt hem de schrift van beyde Testamenten / van tverbodt der beelden ende Afgoderije/ ende leydt hem daer nae in onse meer dan Heydensche Tempelen/ met Afgoden / wapenen / Schilden / Helmen/ Vanen / ende afgoderije door hanghen. Lieue/ wat soude hy segghen? Canmen onser niet bespotten? Jaet voorwaer. Inckel Heydenen ende Afgodisten sal hy ons schelden / alsoo de Joden ende Turcken ons alreede doen. Neemt daer na een Nieuwe Testament inde hant/ ende leydt den Heyden in die menichfuldighe Cloosters ende wijst hem waer dese soo veel-hoofdighe Ordens/so veel menigherley Reghels/Ruenels/ ende Cruynen / inde leere des eenighen Christi staen. Vrijelijck int Roockgat achter de deure. Wat soude de Jode segghen? Ghy rampsalighe elendighe lieden/wat beroemt ghy v van een Wet/naeme oft boeck / waer in ghy soo gheheel gheenen gront en hebt / dattet oock altemael teghen v is?

[De] Paus en [eer]t dat Sa[cra]ment geen [reu]erentie.

[Be]elden der [Chr]istenen.

Nv/wy willen ernstelijck daer aen. Dit Latijnsch(maer niet Christi) gheloone / heeft veel Cardinalen / Aertsbisschoppen / Bisschoppen/ Abten / Prelaten / Dekens / Prepositos/ Domheeren/Choorheeren/ende so veel Ordens. Item Papen / Diakenen / Subdiaken / Consoristen/ Accoliten / Keerssendraghers oft Scriptores / Exortistas / Hostiarios / Lectores / die al haer officie hebben / als Outaren te decken / dienen Kercken te fluyten/ keerssen draghen/besweren/ roockvaten te bereyden/ etc. vanden Bisschop daer toe ghewijt/ met soo vreemde Ceremonien/ dat de deuote Priesters ende ghewijde / in haer wijinghe ende deuotie dickwils selue moeten lachen/van al dat kussen/hayr af snijden/ Kercken fluyten/Keerssendraghen/Vinghersmeeren/ soo dattet recht als een belachelijck speckstakel der kinderen / ende des sotten ende dwasen volcx is/ tijtcortelick te aensien.

[Pr]elaten ende [Pa]pen der [Chr]istenen/ [Ca]nonissen ende [B]egijnen/ Nonnen.

Der Bisschoppen Ampt is / ander Papen te wijen. Item Kercken/ Outaren/ Kelcken/ Capellen / Misghewaet / Clocken te doopen / den Doop/Crisam/Olie/ ende dat vyer te seghenen/ de Nonnen te wijen / Vormen / de handt opleghen/bannen / den Priesteren de wijinghe afnemen/van haer Ampt te ontsetten/ Capittel houden/etc.

Roomscher Bisschoppen Ampt.

Der ghemeyne Leecke Priesteren Staet is/ kinderen te doopen/ Misse houden / dat Sacrament wtdeelen / absolueren / biecht hooren/ binden/dat Euangelium te prediken / soo ghehoort is/cruynen scheeren/ronde Bonetten/ cort hayr/ ende langhe Rocken te dragen/ reyn ende cuysch/ soomen siet/alleen buyten houwelicken Staet te leuen/gheen baerden draghen. Dit altemael is in haren Euangelio / dat is / inde gheestelycke Rechten verVaet / Van dit costelijck dincks weghen salmen hen gheuen de Offeranden / thienden/ op dat sy gherustelick sonder alle sorghe een vrij leuen voeren/ met gheen Wereltlicke sorghe beladen zijnde/ studeren / Godt dienen / eerlijck ghecleet gaen/een goede wandelinghe leyden/ de heylighe Schrift lesen / ende haer daerin speculeren. Daer vinden sy haer practijcke fijn afghemaelt.

Priesteren staet der Roomscher Christenen.

Voorts soo hebben dese Christenen meer dan hondertderley Ordens/ weghen / ende wijse om Godt te dienen/beyde van mans ende vrouwen/ der seluer heeft een yeghelijck zijn eyghen cleet/ reghel / maniere / ende Secte/om salich te worden/die sy henselfs opghelept ende vercoren hebben. Dese ghelouen ghewillighe armoede/cuysheyt ende ghehoorsaemheyt / niet Gode ende zijnen woorde/maer haren Prior / Abt ende Prelaet/cuysch te zijn/so sy best connen/ende so menschelijcke cranckheydt vermach / arm ende behoeftich/soomen wel weet.

Ghelofte der gheestelicke.

Als ick my inde stede eens Heydens stelle / soo laet ick my bedurcken / dat dese metter armoede ghehoorsaemheyt ende cuysheyt spotten. Sy souden oock eensaem vander Werelt afgesneden zijn/soomen siet/dat sy nergens niet int opperste en loopen/en dat geen spel volmaect en is (na het Sprecckwoort, ten sy dattet een Monic oft Pape by sy.

Sommighe en eten gheen vleesch / maer van haren alleen verboden vleesche/eten sy dach ende nacht.

Nv/haer Ordens weetmen wel/soeckt se oock inde tweede Chronijcke beschreuen/ int 4.boeck der derde Chronijcke/int 464.bladt/al nae ordeninghe ghestelt.

De Bisschoppen hebben haer cleedingen ouer den Outaer wt Moyse genomen/ en moeten 15. stucken hebben/een gemeyn Paep neghen. Constantinus heeft den Paus desen pracht wt genade verleent/die hy op groote Feeeste gebruyct/en somtijts eens Conincrijcx weerde op een Feeste aen heeft. Item van gout en edel ghesteente eens Heydens roockvat/ oft Mosaische reuckwerck.

Pracht der gheestelicke inden Godsdienst.

Met sulcken Keyserlicken ende meer dan wereltlijcke pracht / doen sy den armen Christum nae/die hooghe Tittels ende Wereltlicke Pomperye altijdts in zijn leuen bemint/ ende daerom alsoo noch daer aen een welbehaghen/heeft/Jo. 6.Lu.22.Mat.18.19.21.23.

Voorts haer Papen moeten de seuen ghetijden/alsoo sy se noemen/daghelicx bidden / wt het Euangelium Christi onthomen / daer hy seydt: Als ghy bidden wilt / soo en sult ghy niet veel woorden maecken /, ghelijck de Heydenen doen/ etc. Maer als ghy bidt/soo spreeckt: Onse Vader ghy die zijt inden Hemel/etc. Op dese wijse hebben deerste oude Bisschoppen ghebeden / tot

Jeconia.

op Hieronimum / die wt ingheuen ende aendrijuen des Paus Damasei / de Psalmen door de Feri wt deylde / ende seuen tijden daer wt maecte / ende eenen peghelijcken tijdt zijn eyghen ghebedt toeeyghende.

Damasus versierde de twee Chooren / om na malcanderen te singhen met verwisselinge / ende eenen peghelicken Psalm met eenen Gloria patri te besluyten. De Lectien ende Hymnos diemen op elcken tijdt te voren bidt / heeft dat Concilium Toletanum ende Agathense gheapprobeert.

Die Ghebeden / Tract / Alleluia / ende al wat inde Misse is / wiet op gheset heeft / wanneer ende hoe / is op zijn plaetse inder Pausen Chronijcke vander Misse eerst wtghegaen.

Gheloove ende Doop der Roomscher Christenen.

Item de Roomsche Christenen hebben ende ghelooven 12. stucken des Christelicken gheloofs / inden schijn / seuen Sacramenten sonder Schrift. Ten eersten den Doop / die sy de jonghe onmondighe kinderkens met veel wonderlicke Ceremonien / cruyskens / streeckskens / berghen / besweeren / in blasen / sout ingheuen / oren ende ooghen met slijck in speecksel ghenet / bestrijcken / eenen naem gheuen / doopen: met olie ende Chrisma beteeckenen / cruyswijs te rugghe ende opde borst / dat westerheinde aendoen / een barnende keersse inde handt gheuen / hooch op heffen / op dattet flocx wasse. Op sommighe plaetsen drinckt men ouer de kinderen / hout men kinderbier / kinderbedts maeltijden / Candeelbier / ende de vrouwe wordt wederom een maecht oft deerne / dwelck ymmers een Heyden belachen mochte / dewijle dattet den Doop effen so ghelijck siet / als een Slecke eenen Jaechhont.

Met den eersten wasser nae de insettinghe Christi een simpel ghebruyck / slechs in water te doopen / die int gheloove onderwesen waren. Daer nae wiert dat ghebruyck wat verandert / ende van zijnder eenvoudicheydt afgheboghen / alsoo datmen eenen niet eer doopte / dan te voren seuenmael gheexamineert zijnde / door den vasten oft veertich daghen. Dat bediedt noch dat vraghen ende preken onder de kercdeure / want niemandt en wiert inde kercken totten doop toeghelaten / dan eerst ghevraecht / zijn gheloove vercondicht ende gheprobeert zijnde / of hy daer toe bequaem ware. Dese hieten Cathecumeni / die doopte men altemael inde Paeschelicke tijden / den Paeschavont / op welcken tijdt men noch heden den doop seghent.

Rekenschap des Gheloofs / vande anderen voor den Doop begheert.

Nae dit sette Syricius den veertichsten Paus na Petro op / Anno drie hondert ende vierentachtentich datmen s'Jaers tweemaels soude doopen / naemlijck / te Paesschen ende Sinxen / op welcke daghen men noch den Doop daer voor wijet: Daer nae als de ghedoopte int gheloove voorts voeren / ende haer gheprobeert hebbende / wel ghelieten / soo leyde men hen ouer eenen langhen tijdt de handt op ende confirmeerde / dat is / beuestichde se: Waer af noch de spottelicke confirmatie der kinderen met het Vormselbinden / als oft men hen wonden ghehouwen hadde / een ouerbleuen stuck is van het oude ghebruyck hier voortijts. Waer aen oock sommighe twijffelen / oft het dat recht Apostelsch ghebruyck gheweest sy. Nu het sy hoet wil / het heeft meer schijns ghehadt / ende nader tot het exempel der Apostelen ghetreden.

Dat derde Sacrament is de heylighe Wijnghe / daer af is een seer spottelijcke acte / dat dickwils die selue lachen / die sulck Sacrament ontfanghen oft mededeylen. Den Bisschop vraecht die teghenwoordich staen / ende de wijnghe begheeren / oft sy om te wijen ende der ghemeynte Gods voor te staen / ghenoechsaem ende weerdich zijn. Soo antwoort eenen diese niet en kent / voor haer allen / ende gheeft een ghetuyghenisse / sprekende: Sy zijnt weerdich. Daer nae vraecht hy oft sy gheleert zijn. Soo antwoort de onbekende voor de onbekende: Jae wel. Ende oft hyse alschoon wel kende / soo en mocht hy dat jae ymmers metter waerheydt niet segghen / dewijle datter veel Esels ende groue Bachanten onder zijn / etc. Daer op wijet men die deuote Vaders.

13. Artickelen by t'Sacrament des Outaers.

Daer nae setten sy alleen derthien Artijckelen byden Sacramente des Outaers / eenen peghelicken nootsaeckelick te ghelooven. Den eersten / dat het Broot verandert wort in het lijfachtich wesentlick lichaem Christi / in grootte / forme / ende aller ghedaente / alsoo hy van Maria gheboren / aende galghe des Cruyces ghehanghen heeft. Diesgelijcks verandert hem den wijn in zijn bloet / alsoo dat den wijn zijnen aert / natuere ende substantie verliese / ende niet meer wijn en sy: maer een ghedaente des wijns.

Ten 2. Oft dit alwel daghelicks gheschiet ende ghegheten wort / dat Christus nochtans grooter noch cleynder en wort.

Ten derden / Dat hy ghegheten zijnde / af noch toe en neemt.

Ten 4. Soo men het Sacrament effenwel in hondert deelen deylde / dat Christus in een peghelijck deel sy met huyt en hayr / lijf en siele / etc. soo altemael voorseyt is.

Ten 5. Dat dit Sacrament van eenen boosen niet veronreynicht / ende soo veel gheconsacreert wort / als vanden heylichsten.

Ten 6. Dat goede ende quade / ghelooviighe ende ongheloouige / warachtich int Sacrament dat lijf ende bloet Christi ontfanghen / de boose totter doot / de goede tot het leuen.

Ten 7. Dat het ghegheten lijf niet inden etenden en gaet / ghelijck ander spijse / maer dat den eter inde spijse verandert wort.

Ten 8. Als het lijf gheniet oft ghegeten wort / dattet onverbeten inden Hemel gheruckt / ende metten tanden niet in stucken ghebeten en wort. De nieuwe willen dat hy metten tanden ghebeten wort / ende warachtich ghegheten / ende dies niet te min ter rechterhandt des Vaders sy.

Ten 9. Dat in dese cleyne gedaente beyde den onbegrijpelicken Godt ende dat groote lichaem Christi sy / alsoo hy op aerden ghegaen / ende aent cruyce ghehanghen heeft.

Ten 10. Dat effen de selue eenighe Christus op eenen tijt op veel plaetsen / van veel boose ende goede menschen / onder menigherley ghedaente gheniet wort.

Ten 11. Dat de substantie des broodts ende wijns verdwijnt / ende daer wt een Accidens / toeual oft ghedaente eens broodts ende wijns worde.

Ten 12. Dat daer wt 12. nutticheden ontspringhen / den ghenen diet weerdich ontfanghen / also in dese Versen begrepen wort:

Inflammat, memorat, sustentat, roborat, auget.
Hostia, spem purgat, reficit, vitam dat, & Vnit,
Confirmat fidem, minuit, fomitémque remittit.

Ten 13. Dat dit Sacrament wonderlijc voor de leuendighe ende doode gheoffert / nuttelick ende heylbaer is / bouen al voor de ghene daert by sonderlinghe voor gheoffert wort.

Int beghinssel der eerster kercke wiert dat Sacrament der ghemeynschap in eenen so grooten Broode / ghelijck noch by sommighe partysche / voorghestelt / dat sy alle daer af van eenen Broode nemen mochten. Dat werdt vanden Priester in eene Schotele ghebroken / ende den

de den begheerenden wtgherepckt. Maer metten eersten communiceerden de Christenen dagelijcks/daer na alle Sondaghe/daer nae s'Jaers driemaels/ ten laetsten des Jaers eenmael/ te Paesschen.

[H]et vijfste [Sa]crament [der] Room[scher] [Ke]r kercke/ houwe[lijck].

Dat vijfste Sacrament/ is dat houwelijck. Daer comen de Roomsche Christenen voor de Kerckdeure/ wt insettinghe eens Paus/ soo seghentse een Pape: terstont daer na valt alleman die can/ den Bruydegom int hayr. De Bruydt pronckt daer henen met haere Staetvrouwen/ ende medeghespelen/ met Trommelen/ Pypen/ Vyolen/ oft andere Instrumenten: eerst inder Kercke/ daer nae totten Outaer haer offerhande legghende. Ten laetsten soo gaen sy al in ordene int eynde der Misse wederomme totten Outaer/ ende dan soo gheeft den Priester eenen peghelijcken eenen dronck wt den Kelck. Desen ghesegenden wijn heeten sy Sint Jans seghen. Dan gheuen sy der Kercken oorlof/ ende nae de Tafel toe.

[Br]uyloft der [Ro]omscher [Chr]istenen.

Op veel plaetsen draecht-men der Bruydt een Rijsch oft Thyrsim voor. Op sommighe plaetsen rijdtmen om den Lepel/ als oft het lijf ende leuen golde: Wie voor coemt/ ende de Bruydt den Lepel bringt/ die heeft van haer een ghescheunck/ en dit is een eere. Ende op sommighe plaetsen vanghen de ionghe Ghesellen de Bruydt/ ende hare Staet-Vrouwen/ op dat sy haer van henlieden losse.

[Th]yrsum/is [een] Rijs/ster[c]kertse met [...] becleet.

Op sommighe plaetsen comen de ghemeyne vrouwen op de Bruyloft/ ende de Bruydt moet haren man van hen lossen. Daer na volbringtmen de maeltijt met seer Christelijcke oeffeninghen/ namelicken/ met Speel-lieden/ Houeren/ schalcksotten/ boerden ende iocken/ oft Vryers spreucken. Hier na haestmen hem totten dans/ daer gheldet ontsinnich zijn. Op sommige plaetsen bidtmen der Bruydt haer Croone/ Krans/ oft Maechdelijck teecken af: Soo moet sy als dan weenen van schaemte oft wt ghewoonheyt/ wanneer zijt niet gheerne en dede/ sy en waere anders gheen macht. Daer na heeftmen menigherley wijse op menigherley plaetsen/ de Bruyt (die nae des Landts zeden bouen andere vreemt ghecleet ende schoon vereiert is) te beschencken. Snachts leytmense bij/ ende singtse toe/ met een Christelijck Liedt/ hoe sy haer metten Bruydegom sal houden/ ende bijslapen/ ende andere onnutte beuselinghen. Maer sy danst te vooren/ ende inden dans treecktmen de geyle ofte dertele moetwillighe Bruydt wech. Dan comen dien dach alderley Speellieden/ Lodderboeuen/ ende Vryers/ die hebben oock haeren Oogst op die Bruyloft. Met sulcke groote Gods-vreese aenveerden dese Christelijcke lieden dat houwelijck. Op sommighe plaetsen leydtmense tsnachts te vooren bij/ alsoo sy des morghens ter Kercken gaen wil.

[Der] Consi[stori]um ende [...] der gee[stelijc]ke/ eens [...]helsack.

Hier soude ick der Roomscher Christenen Consistorium beschrijuen/ hoe Christelijck sy aldaer handelen/ daer is een sulck hanteren ende tonghen snateren der Bulleghevers/ Notarissen/ Aduocaten/ Schribenten: die al dat crom is effenen/ ende al dat slecht is/ crommen ende verwerren ende in de langhe kisten legghen connen/ wat sy willen/ ende alle dinck recht maecken/ waer sy slechts gheldt riecken: Wederomme tot onrecht/ alsoo dien slechs wil/ die hem gheen gelt weeren en laet/ om gheldt houwelijck scheyden/ verscheuren/ ende wederom te samen voeghen. Ende oft een ouerspeelstersche in openbaerder daedt betrapt/ oft met eenen Boeue wech-ghetrocken is/ soo en derf hem den man niet meer verhouwelijcken/ maer hem wordt opgheleydt de hoeren te soecken. Item dat hyse in sommighe Prochien laet vercondighen/ soo sy als-dan niet ghebonden en wordt/ soo neemtmen gheldt/

[...]man en [...]n een [...]oos wijf [...]ebonde.

ende men laet hem een by-sitster ofte Hoere toe/ nochtans niet te houwelijcke/ maer voor een byslaepster. Coemt de ouerspeelsche Hoere binnen acht oft thien Jaren wederomme/ ende haer alderley boeuerije wel te deghe ghenict ende wtgerupst heeft/ soo moetse den goeden man wederomme aen-nemen/ ende de byslaepster van hem doen/ oft hy alwel kinderen met haer ghewonnen heeft. Soo doch Salomon seyt: Wie een ouerspeelstersche by hem houdt/ die is een Sot/ Prouerbior. int xix. Capittel. Ende Christus de onschuldighe partye selue absolueert ende scheyt/ Jae die vrije macht gheeft hem wederomme te houwelijcken/ Matth. int xix. Capittel/ ende i. Corint. 7.

Vrijheyt der Geestelijcke.

De Papen der Roomscher Christenen hebben groote vrijheydt/ verachten de Heerschappije/ en zijn gheender Ouerheyt toegheloeft/ onderdaen/ noch ghesworen/ van alle Tollen/ lasten/ ende lants noot vrij. Hebben daer toe een gantsch gheestelijck Recht/ niet dan van haer Preuilegien/ Ceremonien/ Gherechticheden; Daerin moet den Keyser sweeren/ haer niet alleen niet te krencken/ maer te handthauen ende te vermeerderen/ wil hy de Croone hebben/ ende Roomsch Keyser ghecroont worden/ daer toe oock in haer gheloone sweeren/ tselfde met den Sweerde te beschudden.

Den Bisschoppen moetmen gheuen Primitias/ d'eerste vruchten/ Thienden/ Tol/ Rente/ Accijse/ Schattingen. Ick en weet niet waerom/ moghelijck om dat sy Godts Woort predicken/ oft ymmers predicken souden/ ende nemen hier toe Moysen te hulpe/ oft al-wel Paulus seyt: Translato Sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. Soo en vraghen nochtans dese Vrijheeheeren niet met allen daer nae/ maer met Mose gaen sy alsoo om: Waer hy voor haer is/ soo allegeeren sy hem stijf/ als Gods Woort: Waer hy hen teghen is/ daer is hy wt den weghe ende ghe-abrogeert. Sy gaen schier metten Bybel omme/ ghelijck Machomet: Wanneer daer een Priester sterft/ men begraeft hem met een groot ghepronck/ ende met een wassen keersse inde hant/ in een gheheel Mis-ghewaedt (als wilde hy aen den Outaer staen) inder Kercken/ voor zijnen Outaer/ om dat hy ten Jongsten dage alsoo verrijsen soude.

Dat seste Sacrament/ is de Boete/ daer af ware een gantsche Chronijcke te schrijuen/ hoe sy de Conscientien daer mede verspien/ verwerren/ omdrijuen/ marteren/ ende aller menschen secreten (op datmense vreese) ghewaer worden. Daer moet eenen yeghelijcken Christen in doots nooden/ ofte alle Paeschtijden voor den Pape neder knielen/ ende den Pape alle zijne secreten te kennen gheuen/ vry wt/ onbewimpelt/ met alle zijn gheleghentheyt/ het welcke vele om haer leuen ghebracht heeft; Want wie recht wt biecht (segghen sy) dien canmen recht absolueren; Help Godt/ daer moetmen haer liet singhen; Ten laetsten/ soo sy een goet Paepsch herte vinden/ nemen sy ghelt/ ende absolueren den sondaer van alle sonden. Maer so hy hem voor henlieden niet en veroitmoedicht/ ende hem de opgheleyde boete te gheuen weyghert: soo verbannen sy hem/ verbieden hem water ende weyde/ Jae alle ghemeynschap der menschen/ werpen met bernende keerssen van den predickstoel af/ dat hy voor Godt alsoo wtgheblust is/ ghelijck dit lichte voor de ghemeynte. Alsdan moet hem den armen sondaer bucken/ voor haer neder-vallen/ ghenade begheeren/ ende zijn onrecht bekennen/ soo laten sy hem wt den Ban: soo niet/ so aggreueren sy altijt den Ban/ arresteren hem alle zijn goederen/ ende den armen en heeft gheen ruste/ tot dat hy hem wederomme met haer versoent.

Ban der Roomschen oft Papisten.

K ij Heeft

heeft yemandt eenen Paep qualick aen ghesproken oft een weynich ghebloet-laet / Help Godt/ welck een jammer: Daer sluyten sy de kercke toe/singhen noch en lesen niet meer / tot datmen desen straft / ende verbannen alle de gheue die met desen verbonden zijn: werpen wederom barnende keerssen vande preeckstoelen / luyen ouer desen Armen / ende gheuen hem gheheel ende al den Duyuel ouer/ somtijts om een cleyn ghelt/oft soo hy aen haerder heylicheyt en Gods woort ghetwijffelt / ende een weynich inghesproken heeft. Maer wat Godt tot haren Ban segghen sal / vinden sy Prouerb.26.Psal.100. Malach.2. Ten laetsten leytmen hem een boete op / daer mede sal hy voldoen voor alle zijne sonden.

Papsboeten alle de wereldt om haer sonde in haer kisten.

Haer boete voor de sonde/ is ghemeynlijck inlegghen inde kiste / nae Roome om ghenade ende Aflaet / oft yet wat aen een Clooster legghen / oft een Beuaert doen tot eenen Sant/ selden datmen arme behoeuende lieden yet gheue/op dat alle boeten in haer kisten ende geltnetten comen.

Den Paus geeft te verstane/dat hy van Godt ghewelt heeft / te binden ende tontbinden in Hemel ende op aerden. Daerom als hy eenen eenich ghelt tot boete oplept: soo gheeft hy te verstaen/dat de sonde soo haest vergheuen sy / alsoo haest als den penninck klinckt. Item/ zijn ghenade ende Aflaet verstreckt hem oock in dat Vagheuier / daer in de lieden die hier niet gheboet ende ghenoech ghedaen en hebben voor hare sonden/ behouden worden/ tot dat sy genoech doen/ ende hy wijst alsoo alle-man daerop / op datmen dese arme sielen wat goets nae doe/ dat sy om hulpe roepen tot hare vrienden / waer mede sy haren Jaermarckt ende dooden gebras oprichten/ ende haer schraghen ter Marckt setten. Alsdan neemt hy ghelt / ende heft die ziele diemen lossen wil / wt het Vagheuier. Hy gheeft oock ghenade ende Aflaet wt/na datmen gheeft/ veel/ weynich/ Karinen/ Quadraghen/ voor alle sonden/voor schult/pijne/ende hebbender so hiutsch mede omghegaen/dat sy voor een ghetal ghelts/ een ghetal zielen ghegeuen hebben/ende somtijts een ellendighe arme toe.

De Papen gheuen oock wt / hoe dat sy met haer ghebedt/Officie der Misse / de zielen te hulpe comen/ende voor leuendighe ende doode offeren. Wt desen waen zijn de Rijcke daer toe berout / dat sy veel Missen/ Prouenen/ Cappellen/ Jaersdaghen/ besanckenissen stichten / op hope het Vagheuier daer door te ontloopen. Vander stichten Cloosters/Outaren/ Tafereelen / Clocken/Lampenluchten/ Monstrantien/etc. Altemael om haer /ende der verstoruen zielen wille/ ende een yeghelijcke vrouwe meynt haren man te lossen/ een yeghelick vader zijn kindt. Daer mede wordt al het goet den Papen te deele / ende de zielen blijuen alsoo ende waer sy zijn. Want alsoo verre als hem het Rooomsche ghelooue streckt / is schier het half deel der Wereldt met deser Finantie den gheestelicken toegheeyghent ghewooden / ende daer en is schier nerghens gheenen goeden Acker / Beemde/etc. die henlieden ontloopen sy/ende niet ergens aen een Clooster toebehoore. Alleman heeft hem-seluen soo willen helpen/ ende den zijnen/als hy langhe ghenoech ghewoeckert heeft/ende nv steruen wilde/ oft somtijts zijn erfghenamen/ van weghen des verstoruen. Daer toe hebben de Papen al de Werelot becout ende ghewesen in de Biechte/ doots nooden/ende ander gheuallen. Daer af comen die Stichten/ Cloosteren / Cluysen / Kercken / Beuaerden/etc. ende al het ghe swerm op eenen hoop.

Alle dinck dient der Roomscher gierichept.

Het is oock een ghebruyck bijde Roomsche Christenen / te Beuaerden/ ende de lieue Santen te besoecken / die sy meer dan Godt (als Voorsprakers in alder noot) aenroepen / ende hebben schier voor allen noodt ende aenstoot eenen sonderlinghen Sant / Beuaert / etc. ghelijck eertijdts de Heydenen. In somma/de Papen hebben haer Ambacht wtghestreken/ soo sy ghewilt hebben / ende soo nootsaeckelick ghemaeckt/datmen niet dencken en derf dat sy haerseluen vergheten hebben / ende een yegelick heeft zijnen Sant opgheciert / ende daer mede eenen toeloop ghemaeckt/dat heeft hy van sHeylighen weghe verteert/Baruch 6.

Bebaerden der Roomscher Christenen.

Gheestelijcke haerseluen niet vergeten.

Vier Legatien oft bootschappen heeft den Paus met zijn ghewelt wtghesonden/ om den Heylighen wijn wt te roepen. Daer coemt sint Valentinus broederschap/die vercondicht groote straffe vande verschrickelijcke plaghe der Vallender sieckte / hoe dat Sinte Valentin een soo groot noot-helper daer voor sy / begheerende daer by des Sants aelmoessen/ ghebroken siluer / juweelen / ghelt/etc. Ende schrijuen den seluen in een Boeck / hem daer voor een briefken gheuende / soo meynt dan den armen man/ dat hy inde Broederschap van S. Valentin is/ ende soo gheeft den dwasen een Peert voor een Fluyte. Also moetmen de Muys vanghen/ende dat grau laecken cloppen/ op datter de Motten niet in en connen. Soomen doch zijnen naeme nemmermeer en siet noch en leest/tot dat den Bootschapper wederom daer coemt / die op elcke plaetse zijn eyghen Register heeft. S. Anthonius Broederschap ghebruyckt een ander Financie / die hangt sommighe swijnen bellekens aende ooren / ende laetse inder stadt omgaen / op datse de Gheineynte opvoede / ter eeren van S. Anthonius / ende wie henlieden wat gheeft/ dien sal hy haer vee voor alle ongheluck behoeden. Als nv de swijnen vet worden/soo etense de lieue Papen met haer lieue Vroukens/om S. Anthonius wille op. Hy heeft oock inder Kercken eenen Trompetter met twee Clocken/van metael/ verscheyden luydende / op dat hy de arme dwase/die altijts gheerne hooren luyen/toeclocke/ die klockskens luyen / soo sommighe wtlegghen/Heller/ Penninck: Geeft my/ Lijdt ghy.

Vier bootschappen der Roomscher kercken.

Met dese Bellen klinckt hy voort ende voort altijdt den eenen klanck om den anderen. Sinte Wendelin is oock een Koeharder / diens beelt heeft ghemeynlijck veel Dierkens voor hem hanghende. S. Floriaen moet het huys voor tvyer bewaren. S. Sebastiaen is goet gheeert voor de Pestilencie. Maria de moeder Christi/ voor alle ongheluck. Alsoo zijn alle Tempelen deser heylighen Beelden vol. Item, vol lampen. Een yeghelijck Ambacht heeft oock zijnen eyghen Sant / diens dach sy met grooter Maeltijdt eeren. S. Catharina hebben de gheleerde: de Medecijnen S. Cosman ende Damiaen: De Goutsmeden S. Lop: De Schoenmakers S. Crispin en Crispiaen/etc. S. Margriete is goet inde gheboorte aengheroepen: S. Barbara in doots nooden/ Sy heeft verworuen dat haer vereerders niet sonder dat Sacrament en sullen verscheyden. Quade ooghen hangtmen voor S. Otilien Beelt. S. Appolonia is voor den Tantsweer beproeft/etc. ende soo voortaen. Is dat niet dwaesheyt ende Afgoderije/soo weet ick niet wat onsinnich heet. Een yeghelijck landt heeft oock zijnen eyghen Sant / als de Francken Sint Kiliaen / de Swauen S. Vlrick/etc. Het coemt oock den lieden aen / dat sy moeten Beuaerden/ de vrouwe vanden man/den huysvader wt zijnen dienst / dat kint ontloopt den Vader wt zijnder ghehoorsaemheydt / tot grooten ongheluck. Sy loopen met gaffelen / Sichelen/

Een yeghelijck Landt heeft zijnen Sant.

chelen/

chelen/melckgelten/etc. derwaerts alsoo te Keghenſborch gheschiet is: aldaer gheschieden veel valsche wonderteeckenen / ende velen wiert gheholpen wt gheheuckenisse Gods/ende verdienste onses ongheloofs.

...este Misse Papen. Hier soude ick segghen vander Papen Bruyloft / alsser een zijn eerste Misse singht / Help Godt/wat een deuotie/ daer ghaet alle-man ter offerhande. Den Tempel is desen dach zijne/ dien moet hy coopen / daer sedt hy een guychelcappe op / ende siet daer wt als een Spinne wt een Flessche. Reynicheydt moet hy sweeren ende ghelouen (dwelck hy houdt soo langhe als hy can oft wil / want sy connen eenen tuyn breken/ende de breucke wederom toe maecken) ende men gheeft hem de Kercke teenen wijue. Tot de selue houdt hy hem soo stijf / als een hoere aen eenen man. Euenwel gheeftmen den deuocen Priester op desen zijnen Bruyloft-dach / een Bruyt toe/ somtijts een schoone maecht/die dien name heeft / die hem oock lieuer ware dan zijn kercke. Maer de Bruyt en wort hem niet bygheleypt/hy moet alleen slapen/tot dat hy opden dertichsten coemt/ende de ziele verlost: oft ist hem te langhe / soo maeckt hy den termijn corter. Hy neemt hem-seluen oock een Vader ende moeder op desen dach voor/tot zijn rechte Ouderen/somtijts rijck ende wel hebbende / ende dat om gheschencks wille / die hem als een sone/zijns leets/ met eenen gulden oft thiene vermaken/eñ op dat hyse altijts hebbe/tot de welcke hy een toevlucht mach hebben.

Voorts hebben de Roomsche Christeren tweerley Monicken / sommighe leuen van renten/chijnsen/ die hen Vorsten / Heeren ende Coninghen / etc. toeghevoecht hebben: sommighe zijn Bedeloordens/ die leuen vanden Bedelsack/ huysloopen / ende termineren/ een cruys door de Wereldt op het lant ende water / vergaderen lijnen/bier/ wijn/ kase/ vlas / ghelt. etc. ende belouen daer voor groote ghenade / ende eenen trap inden Hemel. Sommighe voeren daer voor Roosencrantsen / sommighe naelden / vingherhoeden/etc. Van deser boeuerye elders / hier te langhe te vertellen. Als sy thuys comen / heeft schier een yeghelick een schoone Deerne / tot de welcke hy draecht / wat hy op de vercochte terminie vergadert heeft.

...sferntatie ...Room... ...er Kercke ...e dat alle ...t om gelt ...ol ende ...m is. Merckt oock: daer en is gheen ghebodt Gods noch des Paus inder Roomscher kercke / daer hy niet ghelt voor en neemt/ende dispenseert/als geloeft/beloeft/woeckert/ steelt/eet/drinct/dootslaet/Overspeelt/bedriecht/liecht/ Godslastert/ etc. wat/wanneer/ende hoe ghy wilt : den Paus neemt gelt/ende absolueert v/ Ja maeckt v oock van onrechte goeden een rechte erfghenaem ende Heere.

Verbiedt den Paus alle Vrijdaghe / Saterdaghe ende Vastendaghen vleesch te eten/ gheeft ghy hem ghelt/ende legt ghy in/soo ist v vry ende gheoorloeft. Hebt ghy een ghelofte ghedaen/ gheeft ghelt/soo zijt ghyse ontsleghen. Hebt ghy eenen Eedt ghesworen/ ende yet wat beloeft/ ghelt neemt den Eedt wech. Dieste wordt door ghifte ghebillickt / ende niet weder te gheuen gheoorloeft. Hebt ghy gherooft / gheefter den Paus een portie af / soo absolveert hy v / ende gheeft macht de reste met recht te besitten. Zijt ghy een Moordenaer / ghelt maeckt v vroom. Een Hoeresaint/ghelt maeckt v ghelegittimeert. Bemaechschapt/ ghelt lost de Maechschap / op dat ghy houwelicken moecht. Somma / ghelt schept allen Crijch. Speellieden/ hoeren/ banckghesellen is dat Sacrament verboden / gelt gheoorlouet hen wederom / ende daer en is gheen dinck dat te Roome niet te coope en is. Ghelt neemt ende gheeft een wijf / Preuilegien / Prouen/vryheyt. Ghelt bindt ende lost alsoomens hebben wil. Ghelt breeckt/ende bout/ende ontknoopt alle knoopen : Wederom/ ghelt maeckt verbonden ende knoopen / ende verknoopet alle: Ja ghelt breect eñ maeckt ghevaerschap/vrientschap/verbonden / vyantschap / ende alle dinck. Soo dat Salomon wel te rechte ghesept heeft: Pecunie obediunt omnia.

De Roomsche Christenen bidden lanc en vele/ gelijck de Heydenen/Psalters/Roosenkrantsen/ Sinte Brigitten Ghebeden / Seuen Ghetijden/ Chroon ghebeden/etc.

Sy vasten met afbrekinghe des vleeschs/ seker slechtelick/sonderlinghe de gheleerde ende gheestelicke / die vasten tot dat sy groote Buycken ghecrijgen/ende nauwe snuyuen en connen. Sy hebben ontrent eenen pot wijns oft twee/ een stuck visch ende toespijse/tot eender Collatie/ eenen Boer naemt wel voor zijn Auontmaeltijt oft Vastelauont. Vasten der Roomscher Christenen.

Item / de Roomsche Christenen houden oock twaelf Apostelen op dese wijse : Den Missenaer heeft een Radt / daeraen zijn de twaelf Apostelen gheschildert / vande welcke een yeghelick zijn eyghen Belle heeft : ende als dat Radt/ommeloopt/ welcx Belle yemandt onversiens grijpt/ die is zijnen Apostel / dien vast hy jaerlicx op zijnen auont / nae voorseyde wijse ende houdt hem als zijnen voor-spreker voor Godt/neerstich in zijn ghebedt. Sommige houden op haer gheboort-daghen groote Feesten/ ende lossen haren Patroon ende name met groote chiere. In Vranckrijck loopender op S. Jans dach vele / tot een beelt S. Joannis/die worden daer voor verruckt / ende vallen neder/ alsoo datter sommighe daer toe gehuert zijn/om de onmachtighe vanden Outaer ende beelde te draghen/ op dat een ander nae hem oock alsoo sotten mach. Wie can der bruaerden dwaesheyde al beschrijuen. eñ der vuller werelts dwaesheyde begrijpen?

De Olijinghe is dat seuende Sacrament der Roomscher Kercke/ van Sint Jacob (soo sommighe voorghcuen) opghesét / maer voorwaer vanden Paus Felice den vierden. Daer mede gaetmen tot den Siecken ouer de straten / met een lanteerne daer voor / daer teghen buyghen haer de lieden/sommighe ende den meestendeel knielen ghcheel neder. Alsmen dan totten siecken coemt/soo aenroeptmen alle heylighen ouer hem / ende men salft den siecken zijn vijf Sinnen/de ooren/ ooghen/ neuse/mont / handen ende voeten: Daer door soude hem Godt vergheuen / al wat hy met dese ghesalfde ledematen misdaen hadde. Dese Olie wijet den Bisschop metten Crisam/ sdonderdaechs voor Paeschen/ sonder gront der Schrift / ghelijck alle haer dinghen/ ende alsdan vercooptment in alle Prochikercken. Dat seuenste Sacrament der Roomscher Christenen.

Vander Roomscher Christenen Feesten/ Vyerdagen/Tempelen/ Outaren/Begraueniſſen/Beganckenissen/ende ghebruycken/das gheheel Jaer door.

DEn Aduent/drie weken voor het nieuwe Jaer / oft den gheboort-dach Christi/ soude Petrus (ist waer) opgeset hebben/datmen hem alsdan tot de toecoemste Christi bereyden soude. Dese drie Donderdagen is op veel plaetsen dat gebruyck/ dat de kinderen inder stadt omgaen / ende aen de huysen cloppen. Den seluen gheeftmen noten/ Advent der Roomscher Christenen.

appelen/peren/ ende pepercoecken: Wattet bediet en weet ick niet/dan mogelick der oude Vaderen blÿschap kloppen op de toecoemste Christi/ oft moghelick vande Heydenen ontnomen. Dese nachten houtmen voor schouwelick ende verworpen daghen/hem bevreesende voor ghedrochten/ besweeringhen/bedrieghinghen/toueuererssen ende waerseggherssen.

Kersmisse. Daer na coemt de Feeste der gheboorte Christi: Dan heeftmen op veel plaetsen vreemde spelen/ Sy wieghen een houten kindt oft Godeken inder kercken/ ende houden desen nacht voor soo heylich/dat sommighe becout zÿn/ alle Fonteynen (desen ooghenblick als Christus geboren is) op desen nacht wÿn te worden/ende in eenen ooghenblick wederom water.

Sommighe segghen/ dat alle Boomen desen nacht wtslaen. Een peghelick Priester heeft desen dach drie missen/ sommighe gedeylt/sommighe na malcanderen.

Ten derden dage daer na/ houtmen S. Jans Feeste. Dan drinckt alle-man Sint Jans seghen/ dat is/ eenen ghesegheden wÿn/aenden Outaer. Daer wt maecktmen spillekens voor het ongheweerte ende blixem: waer mede sy oock veel toouerÿe bedrÿuen. Op desen dach drincken de mans de stercKte/ maer de vrouwen de schoonheyt.

Den naesten dach daer nae/ opder onschuldighen kinderen dach/ gaen de jonghe ghesellen omme met een roede/ ende slaen den Maechden om den Pepercoeck/ ende dit noemen sommighe/ den Peperdach. De bediedinghe en weet ick niet.

Nieuwe Jaersdach. Daer nae in acht daghen nae de gheboorte Christi/ is dat Nieuwe Jaer der Roomscher Christenen: Dat wenschen sy malcanderen/seynden malcanderẽ presenten tot een Nieuwe Jaer. Oock gheuen dit de Vaders den kinderen/ de mans den vrouwen/ tot eenen goeden inghanck des Jaers. In dese acht daghen en maecktmen gheen schult/ende backtmen een bysonder broot.

Heylige 3. Coningen. Hier na coemt der heylighen drie Coninghen/ Feeste/ op de welcke vele eenen Coninck kiesen/ spelen houden/ ende langhe maeltÿden aenrichten: Dan heeft een peghelÿck zÿn Officie aent Hof. De knapen hebben somtÿts eenen bysonderen Coninck op dese Feeste. Dit ghebruyck der Coninckrÿcken/ waer in oock veel boeuerÿe gheschiet/ is voornaemelick ghemeyn aenden Rÿnstroom.

Lichtmis. Hier nae volcht de Lichtmisse. Dan bringhen de Roomsche Christenen den Tempel vol waslichten/ met groot ghepronck. Dese wÿetmen voor alle quaet ghedrochte/ haghel/ blixem/ etc. Schrÿuen daer in seghen. Den naesten dach daer nae ist S. Blasius/ die heeft oock voor een bysonder ongheluck zÿn licht. De klercken kiesen eenen Coninck op desen dach/die dat schoonste licht heeft/ die ghewint dander kinderen op eenen dach Lusum.

Vastelauont der Christenẽ. Namaels coemt Vastelauont/der Roomscher Christenen Bachanalia. Op dese Feeste plochtmen veel tÿtcortinghe/ specktakelen ende spelen te houden/ met steken/ Tournoyen/ Danssen/ Boerden/ende Vastelauontspelen. Dan verclee-den haer de lieden/ loopende als sotten ende onsinnighe inder stadt omme/ met menigherley auontueren ende fantasÿen/ wat sy verdincken moghen: Wie yet Sottelicks versiert/ die is Meester. Dan sietmen in vreemder toerustinge, seltsame Mommerÿen. De vrouwen in mans cleederen/ ende de mans in vrouwelÿcker ghewaet: Ende voorwaer/schaemte/zedelickheydt/ eerbaerheydt ende vroomheyt/is op desen Christelicken Feestdach diere/ende daer geschiet veel Boeuerÿe. Euenwel soo verbetert het ghelt wederom altemel inde biechte. Alle boosheydt ende ontucht is betamelick op dese Feeste/ Jae een wel-voeghen.

De Heeren hebben haeren Vastelauendt op eenen Sondach: Daer nae op den volghenden Maendach de Leecken. In somma/ men beghint alsdan alle moetwille ende tÿdtcortinghe. Sommighe loopen sonder eenighe schaemte gheel ende al naeckt omme. Sommighe cruypen op vier voeten ghelÿck de Dieren/ sommighe broepen Sotten wt/ sommighe zÿn Monicken/ Coninghen/etc. op dese Feeste/ dwelck wel lachens weert is. Sommighe gaen op hooghe stelten/met vleughelen ende langhe becken/ dat zÿn Oyuaers/ sommighe beeren/ sommighe wilde boschlieden/ sommighe Duyuels/ sommighe draghen eenen verschen menschen stront op een kussen omme/ ende weeren hem vande vlieghen: Wilde Godt dat sy hem oock moesten thooft af bÿten/ende ontghinnen. Sommighe zÿn Apen/ sommighe in Sots cleederen vermomt/Eñ seker/dese gaen in haer rechte Mommerÿe/ ende zÿn oock inder waerheydt tghene dat sy aenwÿsen. Wanneer haer een ander voor Sotten schelt/ende hen de Esels ooren toocht/ so willen sy gram worden/houwen ende steken/ eñ hier biechten sy willich ende openbaer voor alleman selue wie sy zÿn.

De Italianen oft Walschen in Italia stellen haer oock/ als wilden sy de Duytschen in desen ghevalle ouerwinnen: daer zÿn de Sotten oock goeden coop/ euen-wel wat subtÿlder dan De Duytschen. Ontrent Vlm is een ghebruyck opden Vastelauont: Wie desen dach in een huys gaet/ ende niet en seydt: Ick gae met oorloove wt ende in/ dien vanghen sy/ ende binden hem (het sy vrouwe oft mans persoon) de handen als eenen quaetdoender opden rugge/cloppende met een Becken daer voor/ eñ leyden hem inde stadt omme.

Hier op volcht den Vasten. Den naesten dach daer nae/ ten inghanghe des seluen/ loopt dat volck ter Kercken. Daer stropt de Pape eenen peghelicken om eenen penninck een weynich asschen op thooft. Sommighe hebben haer eyghen ghebedt ende deuotie opden Vastelauont/ voor de Cortssen.

Op desen Dach des Asschenwoonsdachs/ loopen sy den Vasten in/ met grooter Mommerÿe/ houden Bancketten/ ende vercleeden haer in een bysonder maniere. Sommighe claghen ende soecken den Vastelauondt met Tortssen ende Lanteernen/ by lichten daghe/ roepende claghelick/ waer den Vastelauont ghevaren sy. Sommighe draghen eenen harinck aen eenen stock/ende segghen: Niet meer Worst/Harinck/ met veel vreemde grillen/ Vastelauontspelen/ ghesanghen ende Rÿmen/ ende sommighe loopen wederom gheheel naeckt door de stadt. Sommighe hanghen eenen hoop boeuen aen haer/ende singhen hen voor/ sommighe worpen noten wt/ sommighe vanghen malcanderen/ ende draghen malcanderen op stocken inde gracht/ ende bedrÿuen deser grillen onttallÿcke vele. Asschenwoensdach.

Den naesten Sondach daer nae/ soo gheeftmen den Vastelauont oorlof/dan vermomt ende verhultmen hem wederomme/ ende ten laetsten drincken sy haer droncken/spelen eñ ratelen.

Alsdan volcht den droeuen Vasten/ ende dan en eten sy in veertich daghen gheen vleesch/ oock gheen Melck/ Kase/ Eyeren/ Boter/ dan vanden Roomschen Stoel ende Ghenaede ghecocht zÿnde. Dan biechten de lieden nae malcanderen een peghelÿck alle zÿn sonden/ op de pene van een dootsonde. Dan verhultmen de outaren ende Heylighen met doecken/ ende men

hang-

hangter een gheschildert cleedt voor / op dat de sondighe lieden de Afgoden niet en aensien / noch oock die Heylighe Beelden / de Sondaers.

Te halfvasten / is den Roosen Sondach / opden seluen seghent de Paus alle ghebiechte te Roome / ende beuesticht oock de Joden hare Wet. Op desen dach houdtmen op sommighe plaetsen een spel / dat de boeuen langhe roeden braggerende inde stadt omme draghen / ende twee mannen ghecleet / den eenen in hyefte oft heyloof / die heet / den Somer: Den anderen met mosz becleet / die heet / Den Winter: Dese strijden met malcanderen / dan leyt den Somer bouen / ende blust den Winter wt. Daer na gaetmen terstont totten wijn.

Palmdach der Roomscher Christenen.

Hier op volcht den Palmdach / Dan draghen de Christenen den Tempel vol groote busselen Palmboomen / ende aenghebonden tacken / die wijetmen voor alle ongheweerte / aent vyer gheleydt zijnde. Ende men voerter eenen houten Ezel op een wagheutken / met een daer op ghemaeckt beelt haers Gods / inder stadt omme / sy singhen ende worpen palmen voor hem / ende bedrijuen veel Afgoderije met desen haren houten Godt. Den Prochiaen leyt hem voor dit beeldt neder / dien slaet een ander Pape. De Schoolkinderen singhen / ende bedieden met vingheren daer op. Twee Tafelknechten legghen haer oock met vreemde Ceremonien ende ghesanghen voor dat beelt neder / dan werpt alleman met Palmen toe: die deerste crijcht / bedrijft daer mede veel toouerije.

Passieweke der Roomscher Christenen.

Daer na coemt die Passie-weke voor Paesschen / dan schickt hem alle tvolck wederom te biechten / ten heylighen Sacramente. Dan beghintmen drie nachten voor Paesschen / tsnachts Metten te singhen / daer in coemt een groot volck met hameren / steenen / hauweelen / kluppelen / koluen / stocken / ende kloppen ter bestemder tijt ouer den armen Judas / makent te voren duyster / ende blusschen alle licht inden Tempel wt / men heeft oock eygen instrumenten tot dit Sotswerck. Daer na heffen ende draghen sy op sommighe plaetsen een Crucifix omme / met een aenhanghende Lanteerne aen zijnen hals / singhende ende cruypende in een Processie. Veel boosheydts gheschieter in dese Metten / de lieden worden aende stoelen ghenaghelt / sommighe gheslaghen / ende dickwils sommighe gheworpen ende gheschoten. Daer na steruen die drie daghen de Clocken / dan vaertmen met een cloppende karre ende veel kleppen inder stadt omme / ende men roept dat volck inder kercken totter Passie. Op desen dach seytmen den volcke van dat lijden Christi / ende worden seer toornich op de Joden.

Op veel plaetsen in Cloosteren ende Stichten houdtmen opden witten Donderdach dat Auontmael Christi / met wonderlijcke Ceremonien. Men wascht de Moniucken ende Priesteren de voeten / ende men gaet met een goede Flessche vol wijns ende veel oblyen inder kercken omme / ende men gheeft alleman te drincken / ende oblyen wt / eenen yeghelicken diet byde omdraghende Priesteren verdient heeft / ende wel daermede staet. Tot dit deuotelick nachtmael comen veel schoone vrouwen / den seluen wincken ende bringhent dan die deuote Priesters daer mede eens / in alle liefde ende vrientschap / ende schencken sommighe van haer inder Kercken te drincken / ende die beeckers gaen dickmaels omme. Dit gheschiet ontrent Vespertijdt nae middach.

Op den goeden Vrijdach voor Paesschen draechtmen wederom een Cruys omme / in eender Processie / ende men leyt eens grooten menschen beelt in een graf / daer by knieltmen / brantmen seer veel lichts / ende men singt daer by dach ende nacht den Psalter / met ouerander Choor / men besteert dat graf met Vyolen ende alderley bloemen / ende men offert daer in gelt / eyeren / vladen / etc. tot dat dit Beelt verrijst.

Opden Paeschauont wijetmen den Doop / ende men gaet met veel keerssen / vanen / olie / rontsom den doopsteen / ende drayen hen alsoo negenmael omme / daer na staet men stille / ende seghentmen den doop / met vreemde Ceremonien / werpende Cruysswijs speecsel met olie oft Crisam daer in / oock hestmen drie maels een groote keersse daer in. Namaels haelt dat volck den Doop / met veel vaten daer na wachtende / ende draghen hem voor menigherley ongheluck mede thuys. Item / men seghent inden voorhof des Tempels dat vyer / twelck oock aent vyer ghelept zijnde / voor alle ongheweerte ende tempeesten helpt. Als dan worden de Clocken wederom leuendich / ende luyen den Vasten naden Hemel. Hier na inder Paeschnacht / haest na middernacht / staet alleman op na de Metten / dan neemtmen den houten bleck oft beelt Christi wt het graf / men heft hem op ende men draecht hem voor alleman henen / ende sy singen alle eenstemmich: Christus is opghestanden: Als dan is den Vasten inden Hemel ghelupt. Dan eet alleman wat hy heeft.

Paeschdach der Roomscher Christenen.

Smorgens volcht de Paeschdach / dan wijetmen den ontbijdt / Room / Vladen / Kase / ende tgesnoor op den outaer / ende de vrienden seynden malcanderen van tghewijde oft vande Vlayen. Daer na houtme den hooge Dienst met vreuchden / dan Orgheltmen met geschal / dattet klinct / met fijne Boel Liedekens / ende men houeert alsoo met figureren / singen ende pijpen / den ooren der menschen / om dat vleesch te ketelen / so dattet somtijdts aen eens Vorsten Hof te vele ware. Wie dan dese drie daghen voor Paesschen te Sacramente gaet / die schict hem goet hypocrijtsch / met eender bedwonghen aenghenomen deuotie / ende daer toe ghebiecht zijnde / ontgort hy zijnen gordel / ende leyt dien by zijne hoet oft bonette erghens inden Tempel / ende gaet henen tot onsen Heere Godt. Den naesten dach daer na gaetmen naer Emaus / als dan is meest alle deuotie vit. Gaet nv henen ende bespot der Joden Ceremonien.

Cruysweke der Roomscher Christenen.

Na dese Feeste coemt de Cruysweke / dan gaet de gandtsche stadt met het Cruys beuaerden wter stadt / erghens in een Dorp tot eenen Sant / op dat hy dat kooren wil bewaren / ende dat sy goeden tijt van Godt verweruen / dat gheschiet drie daghen na malcanderen / daer eetmen eyeren ende watmen goets heeft / int groene gras op het Kerchof / en de lieden vermeyen haer wel.

Haest daer nae volcht de Feeste der Opvaert Christi (opde welcke alleman vol ende droncken is / ende eenich gheuoghelte eten moet / Ick en weet niet waerom) dan trecktmen dat verresen beelt / dat desen tijt lanc opden Outaer ghestaen heeft / voor al het volck tot het ghewelffsel in / ende den Duyuel worpt daer voor een grouwelick beelt af / daer op slaen de omstaende Jonghers met langhe gaerden / tot dat zijt ommebrenghen. Daer na worptmen vanden Hemel veel Oblyen af / om dat Hemels Broodt te bedieden.

Pinxterdach.

Terstont binnen neghen daghen daer na is den Pinxterdach. Dan hangtmen eenen houten vogel oft duyue onder dat gat / int gewelffsel / dat bediedt den Heyligen Geest / den Apostelen Christi toeghesonden.

De Feeste ons Heeren Lichaems.

Na dese Feeste volcht den Sacraments dach Dan draechtmen dat Sacrament met eender

Papen-Processie / onder eenen costelijcken bedeckten Hemel (welcken vier mans met Crantsen verciert draghen) in een Monstrantie omme / op veel plaetsen met veel Figueren wt het Oude ende Nieuwe Testament ghenomen. Item / veel Histori en wt de Legenden: Dan sietmen de Passie / veel Duyuelen / Santen / etc. Daer is deen Maechdeken Sinte Katherijne / die Sinte Barbara / dese Maria: Ende op dese Feeste geschiet seer veel hoovaerdije. De Joden martelíseren onsen Heere Godt / somtijdts een man die Christus zijn moet / dien fuycken sy herwaerts ende ghins waerts / ende hanghen hem voor de Stadt aent Cruys / met twee Schekers. Voor het Sacrament gaen Enghelen / die werpen met Roosen teghen t Sacrament. Item Johannes den Dooper / die daer op wijst / sprekende: Siet / dat is dat Lam Godts. Men bestroyt alle straten met Gras ende Roosen / daer toe hangtmense vol Meyen / etc. ende dit altemael ter eeren deser Feeste.

Op desen dach rijdtmen oock op veel plaetsen om den vloer / dat is / om dat Kooren / met keerssen ende toortssen. De Paep rijdt oock mede / ende draecht onsen Heere Godt lijfachtich aen den hals in een Borse. Aen bestemde plaetse sidt hy af / ende singt een Euangelium ouer dat Kooren / ende singter vier van dese op vier plaetsen / tot dat hy om den acker rijdt. De Maechdekens gaen oock mede inde Processie schoon verciert / singhen ende zijn vrolijck / ende daer gheschiedt veel hoouaerdije / moetwille ende boeuerije / van rennen / ketsen / clappen / singhen / sien / ende ghesien te willen zijn.

Daer na coemt sinte Veit / dien offertmen seer veel hoenderen / waer hy rust / voor de schuddinghe oft Fenijn / ende men coopt elck kindt een kruycxken.

Sinte Vrbaen is ontrent de Pinxter-Feeste daer voren / der Wijnplanters Sant / dien werpen sy iammerlicken int slijck / ist dat het op zijnen dach reghent: Maer ist schoon weer / soo draghen sy hem totten Wijn in de Herberghe / ende setten hem achter de Tafel / behangen hem met wijnrancken / ende verdrincken hem / bringhen hem dickwils eenen dronck / ende wachtent van zijnent weghen.

Terstont daer na coemt sint Jan den dooper / dan maecktmen in alle straten Vreuchden-vyeren / daeromme singhende ende dansende: ghelijck de Joden om dat Kalff / ende men springt daer ouer / daer-toe vergaderen de boefkens sdaechs te voren hout / met singhen ende stelen. Op sommige hoecken setmen vaten op malcanderen. Dit speeltmen oock in de Dorpen. Op desen dach drinckt schier alleman Meede / na lants ghebruyck.

Hemelvaert Marie. Daer na coemt onser Vrouwen Hemelvaert / dan draecht alle de Wereldt fruyt / ende busselen van alderley cruyden inder kercken om te wijen / voor alle sieckten ende plaghen ouergheleyt / beproeft. Met dese cruyden gheschiet seer veel Tooverije. De Jonghers die draghen tacken met Appelen / ende daer op ghemaeckte voghelen / die daer in de Appelen picken / ende den schoonsten is Coninck / die maeckt de andere op eenen dach schoolvry.

Daer nae coemt de heylighe Kerckwijinghe / op de welcke een groote brasserije is onder den leecken ende Papen / die malcanderen van verre daer toe nooden. De Boeren nooden ghemeynlijck haren Prochiaen by henlieden int Waertshuys met zijnder kockinne / oft kelderinne (want hy en derf gheen ghetrout wijf hebben) somtijts wort den Prochiheere droncken / so voeren hem de Boeren thuys / ende somtijts houdt een Boer den Prochiaen het hooft / tot dat hy hem ouerworpt ende braeckt. Smorghens houden de Priesters ghemeynlijck eenen Jaersdach / daer toe comen veel Papen ghenoodt / ende helpen de arme ziele / noch half droncken / nae den Hemel. Daer nae houden sy om de presenten nae Kerckwijinghe / in het Weerts-huys oft Prochihoff / ende houden alsdan eerst den Jaersdach recht. Nochtans gaetmen vroech te voren inden Tempel / ende sonderlinghe op de Kerckwijinghe / met Spiessen ende Hellebaerden / de Sancten groetende / daer nae metter Ruyspijpe op de Marckt in het Weerts-huys / ende alsoo den gantschen dach Kerckwijinghe ghehouden / sulcks datmen den Af-laet des auonts somtijdts met stocken wt-deylt. De Priesters bereyden oock haer cremerije / sy doen de Tafereelen open / ende setten de heylighe Afgoden daer voor / met een opghesetten Crants. Van dese moetmen de heylighe Kerckwijinghe lossen / eenen sidt daer by / die moet den stommen Afgoden dat woort doen / die heeft oock zijne besoldinghe. Tot den gheuenden seyt hy: Godt loonet / ende de heylighe Kerckwijinghe. Dese Feeste is den Jaersdach dat de Kercke ghewijet werdt. Tsomertijdts alst blixemt ende dondert / luydtmen alle Clocken / vastelijck gheloouende / dat de Duyuelen door dit gheschal inde locht ghestaghen / gheen dinck verderuen en sullen. Maer de Clocken die zijn ghemeynlijck ghesegħent / ende van den Bisschop ghedoopt voor alle ongheweerte: Daeromme worter ghelooft dat sy machtich zijn dat onweder te verdrijuen. Ende soo dickmaels alsser een groote Feeste is / soo verciertmen den Tempel met Tapijten / groote Meyen / doet de Tafereelen open / verciert ende huldtmen de Heylighen / bysonder den Patroon deser Feeste / men set hem wel ende fraey ghecleet onder de Kerckdeure om te Bedelen / daer sidt een man by hem / die hem dat woort doet / dewijle dat Beeldt niet spreken en can / die seyt: Gheeft Sinte Jorissen / Lenaerden / etc. wat om Godts wille / diet niet en behoeft / maer de Papen diet voortstellen / versiempemt van des Heylighen weghen / alsoo sy oock dat groot onsprekelijck goet doen / dat sy van bevaerden ontfanghen. Met dit bedelen bouwen sy soo groote gheweldighe Palleysen / Tempelen / Cloosteren / etc. dwelck veel Coninghen niet en vermochten: Also dat by henlieden een spreecwoort daer af ghewerden is / namelijck: Daer en is niet Rijckers dan de Bedelrije / die vermach alle dinck: Want waert altijt droyt / Jae reghent / daer en verdrooghet nemmermeer / soomen seyt. Men besie de Cloosters / Ghestichten ende Tempelen aen veel plaetsen / die de Bedelerije ghebouwt heeft / ende heetet den Keyser hen na doen.

Daer nae coemt Sinte Marten / dan eet een yeghelijck Huysvader met zijnen huysghesinne eene Gans: Is hy wat van machte / soo coopt hy hen Wijn ende Meede / ende louen Sinte Marten met dronckenschap / eten / drincken ende singhen / etc. ghelijck op sommighe plaetsen Sinte Michiel / daermen die Licht-ganse eet / eenen yeghelijcken Huys-vader met alle zijnen Huysghesinne.

Sinte Niclaes coemt haest daer nae / dien vasten de Jonghe knechtkens / op dat hy hen wat verleene ende onderlegge. Als sy nv in slaep vallen / soo leyt henlieden vader ende moeder / onder oft inde schoen / ghelt / appelen / peren / roeden / etc. Het welcke / als zijt smorghens vinden / soo nemen zijt met vreuchden / als van Sinte Niclaes verleent.

Ick laet hier onderweghen / wat de Gheleerde met Sinte Catharina / ende de Vrijers op Sinte Andries auondt voor een by-gheloone hebben.

Daer is oock onsprekelijck veel Toouerije ende Afgoderije byde Roomsche Christenen/ mette Heylighen/met seghenen/ ghedrochten/ woorden/daghen/etc. Sy worden oock opentlijck by henlieden gheleden. Dese vraechtmen raet/alsmen betoouert oft cranck is/ oft yet verloren heeft. Sommighe sient in Cristael/ sommighe anders.

Sy hebben oock anderssins veel by-gheloofs ende seghens byde bevruchte vrouwen in kindts nooden/ wijf trouwen/ vrijen/ vee coopen/ houwen/ verlammen/ waerseggher/ Duyvels besweeren/ weermaecken. Item by de vrouwen int kinderbedde/die sy met een keers-licht in ende wt het kinderbedde seghenen/met veel Cruycen/ ende maecken de vrouwen bevreest/ als oft hen den Duyvel dan periculoser ware dan anders/ segghende/ hoe dat hy de kinderbedtsters gheerne wech-voert/ recht als oft sy in s'Duyvels dienst ghelaghe/ daerom dat sy een kindt ghebaert heeft op deser Wereldt. Ende daer en is schier gheen mensche onder dese Christenen/ die niet zijnen eyghen seghen ende by gheloove en heeft/ende dierghelijcke vele/ het welck henlieden niemandt nemen noch afrouten en can/ ende die sy voor oprecht (daerom dat sy daer toe bidden ende goede woorden ghebruycken/ met welcken honich ende zeever de Duyvel zijnen Anghel besmeert ende een aes maeckt) willen verantwoorden. Wat henlieden toecoemt/ ende alst quaet weer ende overdweers gaet/ soo en heeft het niet Godt/ maer Toouerersſen ghedaen: Der welcker sy oock vele pijnighen/ marteren/ verbranden/ ende niet alle dinck van Godt aen en nemen: Die oock de Duyvelen over de Zeughen gheen ghewelt en gheeft de selve te plaghen/ ende daer in te varen/ dan soo veel als hen gheoorloeft ende toeghelaten wort/ Matthei viij. Veel meer ons/ welcker hayren alle ghetelt zijn/ Luce xij. xxj. soo wijt slechs gheloouen. Jae die oock alle creatueren in opsicht heeft: Alsoo dat sonder den wille des Vaders niet een Muschken opder aerden en valt/ Matthei 10. Veel weynigher wy. Noch seghenen sommighe haer-seluen voor wapenen/ water/ vyer/ viant/ gheschut/ ende Wolven/ met byghe-loofsche woorden/ seghenen/ teeckenen/ ghebaren/etc. Sommighe haer vee/ voor ghedrochte ende Toouerije.

Sommighe binden haer Boomen met eenen stroobant op Kersavont/ voor alle haghelen/ ghewormte ende brandt. Sommighe rijden opden Bock/ gaffel/etc. Sommighe maecken wt ghehenckenisse Gods/ gheweerte/ verlammen de lieden/ ende dierghelijcke dinghen vele. Sommighe draghen yet aen den hals voor alle ongheluck/etc. Daer toe helpen hen de Papen redelijck/ diet somtijdts selve bedrijuen/ ende oft sy haer alwel ghelaten/als oft hen mis haechde/ soo stellet doch den biechtpenninck altemael wederom te rechte.

Somma/ daer en is schier niet dat de Roomsche Christenen handelen/ daer sy niet een bygheloove in en hebben: ende oft al wel goede woorden zijn/ soo heeft doch den Duyvel altijdt zijnen zeever daer aen/ soo datter niet reyns en is. Daer toe bidden wy: Dijnen wille ghe-schiede/ het welck alle seghenen breeckt. Daerom en souden wy Gods Woort niet ydelijck ghebruycken/ ende hem met zijnen eyghen woorde dwinghen/ seghenen/ bannen/ dattet alsoo ende alsoo ghewisse comen moete/ ende niet anders/ als oft Godt ghelijck eenen ghebannen Duyvel in een glas onsen ghevanghen ware.) Maer achtervolghende dat ghebedt/ souden wy tselue hem vrij in zijnen wille overdraghen/ dat hijt maecke soo hy wil/ ende siet dattet ons goet is. Daerom ist onrecht wanneermen al schoon sonder alle toedoen met inckel Vader onse ende Euangelium Godt wil dwinghen/ besweeren ende bannen.

Daerom en zijn alle Seghens die soo veel helpen souden/ op eenen hoop ghelept/ niet met allen weert: want sy zijn teghen dat ghebedt inden Vader onse: Dijnen wille ghe-schiede. Godt en wilt onsen ghevanghen niet zijn/ ten sy dat wy zijne ghevanghenen zijn/ Psalmorum xxxvij. Siet nv/ connen de Heydenen onser niet beter bespotten dan wy haerder/ soo gheuet my wonder.

Voorts en vyeren de Roomsche Christenen op haeren Sabbath/ noch Gheestelijck/ noch Vleeschelijck/ noch Jootsch/ noch Christelijck: Ick en weets niet/ wie my dies maende. Met danssen/ schoone cleederen aendoen/ wandelen/ drincken/ spelen/ hoerejagen/ slaen/ de lieden verschalcken/ dat is haer vyeren: Den spinrock ende de naelde wechlegghen/ ende vercieringhe totten dans soecken/ den Ploech opsetten/ ende de Helleuaerde nemen.

Vyerdagen der Roomscher Christenen.

Alle Sondaghe wijen sy water ende Sout/ en gaen daer mede om de Kercke/ wt de insettinghe Agapiti des Paus.

Item/ de Roomsche Christenen bouwen costelicke Tempelen/ van Marmersteen/ Goudt/ Siluer/ met costelijcke Outaren/ Orghelen/ Beeldewerck/ vol Lampen/ Lichten/ Schilden ende Helmen/ soo dattet meer dan eenen Heydenschen Tempel mocht gheacht worden. Daer in zijn eensdeels veel Outaren/ met seer veel Papen beset/ die niet en doen dan om verghelding he/ murmulen/ sacrificeeren/ marteren/ somtijdts drie oft vier tot een Misse nemende. Den Choor is wat verheuender dan het lanck huys/ met schoon ghestoelte verciert: Item/ een Sacristie/ daer der Papen toerustinghe ende mommerije in is. De Tempelen hebben groote hooghe Pilaernen/ daer aen cleuen de Outaren/ op elck vande welcke twee Candelaers staen. De Clocken hanghen ghemeynlijck in eenen Toren/ naest over de Kercken: Dit zijn der Papen Bedel ende Stadtboden/ waer mede sy de lieden totten Offer roepen. Het Kerckhof is ghemeynlijck aen ende om de kercke/ daer in begrauen sy haer dooden. Op sommighe plaetsen/ bysonder int Augsborchse Bisdom/ legghen sy Broot opt Graf/ met een keersse oft twee/ ende legghent namaels opden Outaer/ soo behoudet de Mispape ende etet van weghen der armer Siele. Op sommighe plaetsen offertmen Wijn/ Broot/ ende Meel opde Outaren/ dat verbrast den vromen Priester met zijnder Cockinne/ om der Siele ende Heylighen wille/ soo Baruch Capittel 6. aenwijst.

Kercke bouwen der Roomscher Christenen.

Als eenen in doots nooden lept/ soo coemt den Priester met het Sacrament/ ende berouret den Crancken als nootsaeckelijck in/ als dat hijt niet en mach ontberen/ noch sonder dit salich worden. Als hy verscheyden is/ soo luydtmen hem met alle Clocken (is hy rijck) naeden Hemel/ alsdan weten de vrienden wanneer sy totten Offer comen sullen/ om den verstorven te besteen. Dan soo snatert de Pape een Vigilie henen/ die noch hy selue/ Godt/ noch de menschen en verstaen/ alsdan staet hy over den Outaer/ soo comen de vrienden veel mijlen weechs totten Offer. Sy offeren ghelt/ Wijn/ Meel/ broot/ Keerssen/ anders ende anders/ nae Lants ghebruyck/ dewijle singt de Pape/ soo langhe als den Offer duert/ terstont verstomt hy als sy ophouden. Ten eynde der Misse gaetmen met een roocvat over dat graf: daer praeltmen wat ende daer mede ghedaen. Soo ghelepden de vrienden de Erfghenamen thuys/ den seluen gheestmen som-

somtijts een goede maeltijdt / aldermeest als sy van verre ghecomen zijn. Met dien besinghen sy den verstoruen / ende zijn siele soude alsoo wel gheholpen zijn. Haest volcht den seuensten / daer nae den dertichsten / dan is de Claghe wt. Dan treckt den Clagher de rampsalighe Claech-cappe wederom wt: Want op sommighe plaetsen stroopen syse aenden hals / op sommighe plaetsen slaetmense slechs om thooft / ende men trecktse daer voor den mont / op dat de lieden het lachchen der Erfghenaemen niet ghewaer en worden.

Testamēt der Roomscher Christenen in doots nooden.

De sommighe ordineren van te voren hoemense sal begrauen / hoe veel Keerssen / Schoolkinders / Missen / Papen / etc. Byde sommighe singtmen eenen gantschen Psalter ouernacht eer sy begrauen wordden. Sommighe doen haer Graf ende Sarcken maecken langhe te voren / met haer wapenen ende onderschrift met naemen / dat sy daer ligghen / ende kijuen om die plaetse int Kerckhof / dat vanden Bisschop ghewijet is. Isser yemant verslaghen oft sonder dat Sacrament haestelinghe ghestoruen / die moetet vanden Bisschop afcoopen / ende zijns ongheluck ontghelden. De Clercken steken veel Cruysk kens op eens Clercx Graf. De Lijcke haeltmen metter Processie / ende gheleytse met veel Priesteren / den seluen moetmen daer nae een goede vergheldinghe gheuen / ende daer toe den mont vullen: Alsoo eten sy den dooden op / in die doots ghebras. Het Roockvadt ende Wij-water moet altijts by dat Graf zijn. Dan gaetmen oock des Saterdaechs omme / besprenghende alle Sielen met Wijwater / sonderlinghe die onder het dertichste zijn / ouer der seluer Graf preutelen sy een woort ofte thiene / ende daer mede wech. Daer af hebben sy oock haer gheldt / want sy en conuens niet om niet ghedoen / het is der goeder Heeren Waghen ende Ploech.

Daer zijn oock op andere plaetsen / my niet bekent / veel andere belachelijcke ghebruycken: Wandt oock inder Lattijnscher Ghelooue niet doorgaens eenderley Ceremonien en zijn / maer schier een yeghelijck Landt heeft de zijne / alsoo wy van Enghelandt / Hispanien / Italien ende Vranckrijck ghehoort hebben / Jae een yeghelijcke Orden heeft zijn eyghen Reghel ende Ceremonien.

Zijn dat niet goede grillen ende Vastelauontspelen / so en weet ick niet wat goede drollen zijn. Daeromme en behoeuen wy gheen ander Natie te bespotten / Jae de Joden / Heydenen / Turcken / zijn wijse lieden teghen ons te rekenen.

Claghe der Roomscher Christenen.

Sommighe rijcke Borgheren / Vorsten ende Heeren trecktmen eerst nae haer doot een Monicks Cappe aen / ende men wilse daer inne naer den Hemel seynden / becout zijnde / dat sy daer in hebben vergheuinghe van alle haer sonden. Op sommighe plaetsen / als de Erfghenaemen niet weenen noch claghen en connen / soo hueren sy claech-lieden / oude Bagijnen / die voorgaen / ende de ooghen met ayuyn bestrijcken / op dat sy weenen / ende haer claghelijck ghelaten. Alsoo gaetet / hoe grooter Heer / hoe dwaser Ceremonie in zijnder begraeffenisse / de welcke / soo sy alle haer daghen Tyrannen ende woeckeraers gheweest hebben / so willense de Papen eerst met haren Offer / Misse lesen / eñ Cappen vroom maecken. Voorts so heeft den eenen Paep oft Orden altijts grooter eere oft ghewelt dan dander. Gheenen houwelijcken staet en seghentmen in verboden tijden (als oft hy onreyn ware) ten sy datment afcoope om een swarte hinne op sommighe plaetsen: op ander plaetsen om een ander lossinghe. Item op veel plaetsen besingtmen de kinderen oock / ende men moetse besinghen. Item / wie op Gods ghenade steruen wilde / ende haer beganckenisse onder-weghen laeten / diens vrienden wordden ghedwonghen den dooden te besinghen laeten / ofte wt het ghewijde te begrauen / ende die lieue Heeren zijn alsoo goedertieren / dat sy de lieden met gheweldt willen goet doen / ende tot het goede dwinghen / om henlieden haer heylighe wercken af te coopen / ende nae den Hemel te helpen / die nochtans haerder niet en begheeren / Ja diet niet hebben en willen / dese dwinghen sy / dat sy haere weldaet moeten aen-nemen / al en hadden zijne vrienden anders niet. Is den Erfghenamen niet meer dan een Rundeken achterghebleuen / het welcke sy met hare kinderen wel behoeft hadden: dat hebben sy tot des mans Wtvaert moeten gheuen / ende de Erfghenaemen ende arme Weesen van het haere beroouen. Dat gheschiedt altemaele om den lieuen Penninckx wille / anders en waren sy haerder weldaet (die sy den onwillighen op-dringhen willen) niet soo milde / eñ lieten de ghene wel lange onghedwonghen. Van veel ander sots-wercken is dat Pausdom vol.

Daer af ist nv ghenoech. Ick hebbe my als een Heyden der Christenen dwaesheyt niet ghenoechsaem verwondert / wy willen voorts varen op onse contreye Europam.

Hier waer oock veel te segghen vande eyghen Broederschappen / Sancten ende Outaren der Ambachten / en hoe een yeghelijck zijnen eyghen Sanct / Broederschap ende Outaer heeft / voor allen ongheluck goet / op welcks hoochtijdelijcke daghen sy groote Bancketten houden / ende met veel Ceremonien die Feeste vyeren. Maer wie can alle dit Sots-werck stuckwijs beschrijuen? Daer en is gheen ongheluck / noot / oft cranckheydt / die daer voor niet haren eyghen Sant en heeft. Maer wie wil de bygheloouen der Roomscher Christenen alle vertellen / van haren duysentvoudighen zeghen voor alle ghescut / wonden / Vee / Boomen ende alle ongheluck?

Menigsrle Toouerye de Roomscher Christenen.

Item / wat sy voor Toouerije met haren ghewijden betoouerden Broode / Water / Palmen / Cruyden / Was / Sout / Wijn / etc. beghinnen / ende dit altemael sonder schaemte / als rechtveerdich ende Christelijck in eenen goeden schijn voorgeuende / datter niet dan goede heylighe woorden / alsoo sy segghen / toe en comen: als Euangelien ende Pater nosters / etc. Sy connen in somma meer dan de Tooueraers Egypti: want het begeuen haer seer veel Toouerers ende Tooueressen / die op Vorcken ende Bocken varen / in desen ghelooue / Ja die weer maken connen / alsoo sy meynen / de lieden betoouerende / dat sy van hare sinnen comen / Vee ende Menschen verkreupelen / verlammen / ende alderleye plaeghen aendoen. Item / inde kelders varen / eñ veel andere auontueren.

Dese / hoewel sy inden schijn byde Roomsche Christenen inden Ban zijn / so bedrijuen zijt doch selues mede / ende betoouëren / ick en weet niet voor wat ongheluck / Water / Wijn / Broodt / Sout / etc. Ende hoe hart sy dese bouen vertelde Toouëraers (die henlieden ongeheeten int Ampt treden willen) aentasten / so loopen sy haer nochtans selue inder noot na / om hulpe biddende / om haer te zeghenen met haerder conste ende Toouerije / alsoo oock dickmaels gheschiet is. Maer wie can de Fantasijen ende by-gheloouen van dese altemael vertellen? Men leyt gheen kinde op oft neder / men plant oft bout geenen Boomgaert / Huys / Wijnberch / etc. Men gaet niet wt oft in / men coopt oft en vercoopt niet / men leydt hem niet slaepen ofte men staet niet oppe / men drijft gheen Vee wt ofte in: In somma / men beghint gheen dinck / men doet oock ofte en laet niets niet / daer-men niet zijnen eyghen zeghen toe en heeft. Ende dese ghelooüighe en

con-

connen haer niet ghenoechsaem verwaren voor gheschut ende alderleye ongheluck / Nu heeftse een Tooueraersse gheraecht / nu haer Vee ghereden/nu haer melck ghestolen / eñ dat haer Koeye inde Cuyer hadde / heeft haer nagebuerster ghestolen / ende wt eenen Pilaer ghemolcken. Soo hebben sy voor vyer / water / kindtsnoodt/tantsweer / vallende siecke ende alle quaet / niet alleen haere eyghene zeghens / maer oock haer eyghen Patroonen ende Heylighen: Ende als henlieden yet / wt haer sonden verdient zijnde / ghebeurt ende toecoemt/soo hebben sy de saecke versien/haren Sant niet recht ghedient/ende haren zeghen niet recht ghesproken/ oft men heeft henlieden den zeghen wech-ghenomen / anders en waer het niet gheschiet/ ende wat henlieden ghemoet / dat hebben hen altijdts boose lieden toeghedronghen / ende en hebbent niet van Godt/ soo sy spreken / maer vanden boosen lieden / ofte van den Duyuel. Want sy en gheloouen niet datter een Godt sy / die hem der menschelijcker saecken ofte handelinghen laet aengaen/ende die hem met dese onderste affairen eenichsins becommert: Maer sy verzieren hem (ghelijck de Poeeten) dat hy noch ooren noch ooghen en hebbe/ ende dat hy daeromme niet en hoort noch en siet/ maer zijns doens inden Hemel waerneemt/ende dat hy hem de Enghelen laete voorspelen/ goets moets zijnder Hemelscher vreuchde waer-nemende/ ende dat hy onslieden het onse beschicken laet/alsoo/ dat wie hemseluen bewaert ofte verroeckeloost / daer af de schult zijne sy/ende daeromme heeft. Alsoo achten sy dat alle dinghen het gheluck ende onser wijsheyt beuolen zijn:wie het wel maeckt / die heeftet wel. Dit is in somma haren gront / alsoo hare vruchten hen ouertuyghen / oft sy alschoon anders spreken / ende veel van eenen eenighen Godt segghen / den welchen sy nochtans noch weten / gheloouen/ noch bekennen/ Psalm. xiiij. Daer af te rugghe hier bouen.

Paus een Godt der Roomscher Christenen.

Voorts/hoe veel hadde ick wel te segghen van haren Godt / den Paus / die sylieden voor eenen Stadthouder Godts achten / ende zijn woort voor Godts woort aenbidden / soo sy nochtans dagheliicks ervaren / tasten / ende den kop daer teghens stooten / datter niet goets van hem en coemt / eñ niet dan inckel vruchten des vleeschs. Daer af veel inde voorgaende Chronijcke ghehandelt is.

Desen neemt ghelt / ende veroorloeft henlieden te dooden / Moorden / Finantseren / stelen/ woeckeren:ende en absolueret niet alleen: Maer verbillickt dit altemael als een billicke erue / oft redelijck ghewonnen goet: Ende wat desen verbiet/is om gelt wederom open ende gheoorloeft/ soo ghehoort is.

Bevaert der verwoende Christenen.

Item/wie can de Bevaerden al vertellen/ dat dit dwaes Roomsch Christen volck ouer veel hondert mijlen God soeckende/henen loopt ende swermt/als oft ontsinnich ware/Jae het wordt daer ouer beseten ende dul / soo dat sy somtijdts eenen wijden wech sonder eten loopen / ende dese cracht ende Duyuelsche teeckenen (recht als en ghesciede sulcx oock niet in Turckije) moet namaels Godt door de lieue heylighen ghewrocht hebben.

Ordens eñ Broederschappen der Roomscher Christenen.

Wie can slechs van al de Ordens ghesegghen/ van haer Superstitien/ Cleedinghen/ Ordens/ Reghelen ende Ceremonien / bouen in de voorgaende Chronijcke vertelt? Item vande Broederschappen S. Valentini/ Anthonij/ S. Veits/ Bernhardi / des Heylighen Gheests/etc. Daer strijcken de Capiteynen deser Secte met een Coperen strijck-yser / ende vergaderen den lieuen Sant tot zijn cruys/wel thien iaer lanck/tot dat sy groot goet / Landt ende lieden daer mede vercrijghen (ghelijck de Duytsche Orden met zijn strijck-yser / dwelck sy nu hebben wech ghelept/ als dwelck sy wt ghenut/ ende waer mede sy genoech hebben vercregen.) noch is dat Cruys van copere / ende die arme lieden en hebben in thien Jaren niet verbedelt/dat sy dat Heylichdom des lieuen Sants in siluer mochten beslaen / dies sy haer opde Predickstoelen dickwils seer hoochelijck beclaghen / ende des volcks Goddeloos leuen schelden/dat sy soo rauwe siel-loose Christenen zijn /ende den lieuen Sant (dat is henlieden) niet dapperder toe en draghen / op dat zijt van zijnent weghen verteeren mochten. Daer af waer oock wonder te segghen / wie lust hadde de saecke in het langhe te beschrijuen / hoe sy den Sant somtijts opden Predickstoel so hooch heffen/somtijts neffens God setten/hen somtijts so toornich maecken / dat hem alleman voor hem vreesen mochte/ ia de lieden daer mede soo verschricken / dat menighe wt vreese daer toe gaet/ den Af-laet betaelt / ende hem met den toornighen Sant af-coopt/ slechts op dat hy met hem onverwert sy. Daer mede wordt henlieden haren buydel vol / want sy bringhen seer grouwelijcke exempelen met iammerlijcken gheschrey by/die sy selue ghesien ende ervaren hebben/ sweren oock daer by hooghelijcks / ende nement op haer Siele / hoochsten Eedt / ende Priesterlijck Ampt / ende soo waerachtich als sy heden inden Dienst der Heyligher Misse Godt ontfanghen hebben. Dese strijcken oock op alle Jaermarcten omme.

Sinte Anthonius bootschap heeft op sommighe plaetsen de Backers also becout / dat sy henlieden yeghelijck een Swijn byden heuren inlegghen. Dan comen sy tsiaers eens ende nooden dese Backers met haerlieder Vrouwen tot eender Maeltijt / ende maecken goede chiere: Ende dan so schenckt den deuoten Pape elck wijf somtijts een Borse/oft eenich ander sots-werck/daer mede zijn sy beyde ghedanckt / ende de Seughe betaelt. Ick meyne dat die Papen Apen maecken: Dit heet ymmers fijn byde neuse ghelepdt. Wy verwonderen ons vander Heydenen dwaesheydt / dat sy haer van den Papen alsoo Apen ende becouten laten/alsoo wy hooren sullen/ende oock ghehoort hebben / ick meyne dat dit altemael dobbel by ons is/eñ dat sy onser met rechts veel meer verwonderen. Want die haer eyghen kinderen dooden / ende haeren Godt offeren / hebben oock meer schijns ende Schrifts / alsoo bouen ten eynde des eersten Boecks ghehoort is / dan dese naeckte boeuerije. Waert saecke datmen de Heydenen van dese onse dwaesheydt seyde / sy en souden niet gheloouen noch houden datter een volck op aerden waere / dat hem met sulcke fantasijen liet becouten/ ende alsoo versotten. Ja de Calicuten die den Duyuel aenbidden/ alsoo wy hier na hooren sullen/ hebben veel meer schijns. Ons behaecht andersins onse wijse ende Sots-colue wel / daeromme dat wy deser Fantasijen al ghewoone ende daer mede opgewiecht zijn: Maer waert dat wy daer achter stonden/ ende onpartijdich ghelijck de Heydenen daer in saghen/ wy en souden onser dwaesheyt niet ghenoechsaem connen belachen / ende van grooter schaempten niet weten waer wy henen sien souden. Want inder waerheyt/het Roomsche Christelijcke ghelooue is bouen alle ghelooouen / inder blindtheyt ende dwaesheyt: alleen de ghewoonheydt heeft dit ghespuys eenichsins vermildt/ ende in een ghebruyck ghebracht / alsoo dat het niet meer qualijck en staet / ende ons de ooghen verblint.

Papen maken Apen.

Gewoonheydt versoet ende vermildt alle dinck.

Heydensche Tempelen der Roomscher Christenen.

Lieue / aensiet doch onse meer dan Heydensche Tempelen vol Afgoden / Wapenen/ Schilden/ Helmen/ Mis-ghewaet/ Meyen/ Palmen/

ende

ende eenen bedelenden armen houtten stommen Sanct voor de Kerckdeure staende / ende eenen daer by / die hem den Wijn wtroept / die alleene meer af-bedelt / dan ofter hondert leuendighe Heylighen / arme lieden neffen hem stonden. Ick meyne dat wy vande Tooueraers Egypti wel te deghe betoouert zijn / soo dat wy niet meer en sien noch en hooren / Ja noch ooren noch ooghen meer en hebben om te siene ende te hooren. Ick en can gheenssins ghelooouen / waert datmen dese onse dwaesheyt den Heydenen in vreemde Landen vertelde / dat sy ghelooouen souden / datter soo dwase lieden op Aerden wesen mochten / die haer deser dinghen ende guychelwercken / becouten lieten / eñ voor ernst hielden / die wy dulle Duytschen eenen seer langhen tijt ghelooft hebben / ende alnoch ghelooouen / ende die anders niet en zijn onder den Christelijcken naeme (dien wy Christo tot versmaetheydt voeren) dan puere louter Heydenen / soo dat voorwaer een oprecht Christen in de Duytsche Landen wel onder de Heydenen is / ende niet eerstmael in Turckijen trecken en derf.

Predickstoel der Roomscher Christenen.

Voorts / siet daer nae op de Predick-stoelen / hoe dat het daer toe gaet / soo en vindt ghy niet dan dit bouen-vertelt ghesnorr' / ende wonder vreemt ghedichte / wt haren eyghendom / alsoo dat het eenen Muylstooter niet en soude connen droomen.

Te Roomen in Italien / ende der Venetianen Landt / oock eensdeels by onse na-ghebueren / Predicken de Bedelaers Monicken / van eender Ghemeynte daer-toe beroepen / den gheheelen Vasten / alle daghe / daer siet cenen wonder / hoe sy op den Predick-stoel herwaerts ende ghinswaerts burrelen / met handen ende voeten vechten / werpende de handen in den Hemel om hooghe / ende roepende soo Gods-iammerlijck / dat eenen mocht meynen (alsoo sy oock inder waerheydt zijn) dat sy van haeren sinnen berooft waren: Dan snorren sy opden Predick-stoel hier en daer / ende Predicken met alle de leden. Daer sidt der Sinnen hoop (dat dwase volck) met grooter vreese ende deuotie / ende aenbidden dese Bestia / den welcken sy-lieden meynen vol heylicheyts / Jae de heylicheydt seluer te zijn: Daer meynt een peghelijck / dat / soo wie hem te huys noodt / ende hem eere biedt / dat die salich is / ende eenen heylighen ghenoodt heeft / Ja Godt selue. Daer en can den heylighen Vader eenen peghelijcken niet ghewordden / ende hem wordt seer veel gheschoncken.

Op den Paeschmaendach als hy af-trecken wil / danckt hyse van haere gheschencken / goede costelijcke Maeltijden / ende vrolijck ghesclschap die sy hem ghedaen hebben / hy bidt haer oock / dat sy hem zijn straffelijcke woorden willen vergheuen / ende dattet hem niet ernst gheweest en is / ende dat / als hy wederom coemt / soo wil hy vriendelijcker zijn / ende hen wat goets maken / dat sy gheerne hooren sullen. Dan zijn sy ghemeynlijck nae Paesschen cortsachtich / ouermits dat sy de Maghe te seer ouerladen hebben / ende der lecker beetkens te vele in-ghesloeckt hebben / tot dat sy die lecker beetkens wederomme verteeren. Besluytende alsoo zijn Sermoon met erghens eenich schamper Paeschlammeken / op dat hy de ooren der Jeucht ketele / ende dat sy zijns indachtich zijn souden. Daermede heeft de Passie een eynde. Sy hebben oock ouer-al haer hooghe Scholen / in de welcke sy sulcken haeren Talmut oft Decreet leeren / ende wie dan wtnemende schalck wordt / die is de beste ende gheleertste. Daer verderft de Jeucht aen goede zeden / leuen / wesen / ende vernuft. Godt willet keeren / eñ ontferme hem onser dwaesheyt eñ blintheyt / Amen.

Schalckheyt wil slaghen hebben / ende sonde voer haer seluen.

Vander teghenwoordiger Griecken Geloove / die haer oock voor Christenen wtgheuen.

Geloove der Griecksche Christenen.

GReci / dat is de Griecken / die meest in alle Concilijs het ghelooue der Latijnscher oft Roomscher Kercken hebben aenghevochten ende wederstant ghedaen / hebben inde eerste Kercke treffelijcke lieden gheweest / vanden Apostelen selue / sonderlinghe van Petro ende Paulo totten ghelooue bekeert / ende hebben daer toe treffelicke Landen eñ Steden ghehadt / als Alexandriam / Antiochiam / Constantinopolim / Corinthen / de Ephesios / Philippenses / Laodicenses / ende Thessalonicenses etc.

Sy hebben oock voortijts ter tijt des grooten Alexandri de Monarchie ghehat / dat is / de eenighe heerschappije der gantscher Werelt: daer toe langhen tijt eenen Keyser tot Constantinopolen ghehadt. Euenwel zijn sy van aerde een onghestadich / leughenachtich / hoochmoedich / hartneckich / op-gheblasen ende gheloof-breuckich volck: alsoo dat van haer trouloosheydt by den Ouden een spreeckwoort ontstaen is: Greci mendaces. Item Greca oft Attica fides, Griecx ghelooue / daer men niet veel af en houdt / ende die ghelooue houden ghelijck de Vngheren. Van deser verloghene trouloosheyt seyt Plinius op veel plaetsen.

Ceremonien der Griecksche Christenen.

Sy houden den Paus / ende alle Latijnschen zijnen aenhanck / inden Ban / ende den Ban der Latijners op haer ghewendt / verachten sy / Jae houden hem voor eenen zeghen. Haer Priesters hebben ende nemen wijuen / ende na de af-lijuicheyt der seluer een andere / soot hen lust. Sy houden slechts Diakenen ende Priesters voor heylighe Ordens ende Staten / dander vijf wijingen en achten sy niet. De Priesters draghen baerden met grooter neerstichheyt / sonder baert oft baertloos en dooghen sy gheenssins tot het Priesterdom. Sy vyeren ende eeren den Sabbath metten Joden / ende niet den Sondach met de Latijnsche Christenen. Sy en vasten oock nemmermeer opden Sabbath / wtgenomen den Paeschauont: Sy eten opden seluen dach vleesch / leuen alsdan vrolijck ende costelijck. Haer kinderen laeten sy van eenen slechten Priester vormen terstont nae den Doop. Dat Sacrament des Outaers gheuen sy den jonghen kinderen ende Ouden / onder beyde de ghedaenten / Broots ende Wijns / daer toe ghebruycken sy gheheeft Broot / om tselue te consacreren. Item / sy en menghen oock gheen water onder den Wijn inder Misse. Item / sy en doen het Sacrament der Latijnscher gheen reuerentie met allen / ende als de Latijnschen te Jerusalem Misse houden / soo en staen sy daer tegen niet op / ende achtent gantschelijck dat de Latijnsche als Ballinghen / niet en mogen consacreren: Waer-by sy ghelooouen / als dat sy slechts Wijn ende Broot op-heffen. Sy hebben haer eyghen Outaren met andere inden Tempel des heylichs Grafs / daer sy gheenen anderen Christen op en laten / hy sy van wat Secte hy wil. Ende oft hem onversiens beghaue / dat een Latijnsch Priester op haren Outaer Misse lase / soo wasschen sy den seluen Outaer terstont / als onreyn. In somma / sy houden de Latijnen voor Ketters / eñ niet anders dan dese de ghene.

Sy en ghelooouen gheen Vaghevyer: Maer alleenlijck Helle ende Hemel. Den Heylighen Gheest / achten sy alleen van den Vader te zijne wt-ghegaen ende ontsprongen / maer niet te ghelijck wt den Sone / teghen het Concilium te

Nicena /

Nicena / van dwe hondert ende achthiene Bisschoppen vergaert. Tot Hierusalem zijn een groote menichte van Griecken / eñ haten de Latijnsche Christenen bouen ander Secten eñ Nacien. In haren Gods-dienst singhen / lesen / ende ghebruycken sy haer eyghen spraecke / luyde / dat het ooc de Leecken verstaen: Maer in ander handelinghen ende saken / ghebruycken sy de Landtsprake / Sarraceensch oft Arabisch.

Op sommighe plaetsen in haer Landt eñ ghelooue / draghen de vrouwen altemael schoen-zolen ouer den sluyer opt hooft / de Rijcke van Fluweel ende Zijde ghemaeckt / de arme van Boomwolle ende anders / tot een teecken haerder onderdanigher ghehoorsaemheydt den mannen te bewijsen / die sy voor haere Heeren achten / ende haer voor henlieden ootmoedelijck duycken ende bucken.

Vande Syrianers oft Surianen / die haer oock Christenen te zijn vermeynen ende roemen.

oove der / rianers / istenen.

SYriani / vanden Lande Syria / oft Surfani / vande machtighe Stadt Sur alsoo ghenaemt / zijn vermeynde Christenen in het Oosten / onder veel Coninghen wesende / den welcken sy naden lichaem onderworpen / dienen / ende Tribuyt geven / seer vertsaechde ende vreesende menschen / daerom om te oorloghen een onbequaem volck / sy en ghebruycken Boghe / noch Sweert / noch oock diergheliijcke: Maer alleen totten ackerbou ende tot grouen arbeyt gheschickt. Sy volghen meest in alle stucken de dwaelinghen der Griecken na / eerst vertelt. Het is anderssins (hoewel een vertsaecht) nochtans een heymelijck archlistich volck / vol bedrochs / gheneghen tot ghiften ende gauen te nemen / om dander Christenen / sonderlinghe de Latijnsche / wt puer als Ketters eñ des leuens onwaerdich / te verraden / ende haer secreten voor de ooren der Sarracenen te bringhen / onder de welcke sy vermengt leuen. In wereltlijcke saecken ende contracten haer sprake ghebruyckende: maer in haren Godsdienst ende Ampten Grieckscher spraecke. Veel ghebruycken aen sommighe eynden Chaldeeusche sprake. Haer huysvrouwen verwaren ende besluyten sy met grooter neerstichheydt / effen ghelijck de Sarracenen oock te doene plegen / ende en laten noch vrouwen noch dochteren op der straten gaen / dan haer aenghesicht met eenen swarten doeck oft ammelaecken bedeckt wesende / sulcks datmense gheensins niet bloot ghesien en can: Dat houden de Maechden by hen alsoo strenghe / dat sy haer oock haeren ghetrouden oft Bruydegom onder ooghen niet sien en laet / als sy te houwelijck ghegheuen wordt / tot dat hy-se beslaept / smorghens. Sy willen hier-inne ghesien zijn als na-volghers te wesen des Patriarcken Jacobs / die Leam niet en besach / maer hem slechs by haer leyde / ende haer voor Rachel / zijn alderliefste / besliep / ende haer niet en kende tot smorghens.

Voor haer ghebruyck hebben sy te Jerusalem inden Tempel des heyligen Grafs / haren eygen Outaer / waer op niemandt en derf Misse doen / dan haer gheloofs genoot / dander altemael voor onreyn achtende.

Jacobite of Jacobini / ooc vermeynde Christenen in Asia.

loove der / istenen in / a / Jaco- / genaemt

IAcobite oft Jacobini / van haren Meester eñ blinden leyder Jacobo / eens Patriarcks Discipel tot Alexandria / alsoo ghenaemt: hebben een groot deel Asie in / een deel onder de Sarracenen vermengt / eensdeels alleen woonende in den Lande Nubia / dat aen Egypten stoot. Sy becommeren oock een groot deel Ethiopie / ende veel ander landen / meer dan veertich Coninckrijcken / alleen in het opperste Indiaensche Ethiopia.

Sy noemen ende houden haer alle voor Christenen / vanden Apostel Mattheo eerst tot den ghelooue bekeert. Sy besneden ende doopen haer kinderen op de Ebioensche ende Sarraceensche wijse. Voor de Besnijdinghe ofte den Doop teeckenen sy haer kinderen met een brandt-teecken / ende drucken henlieden met een gloeyende yser een cruys aent voorhooft / hooftslach oft kaecke / waer door sy vander Erf-sonde gherepnicht te zijn / verhopen. Dat nemen sy wt Mattheo int vierde Capittel: Hy sal v doopen met Geest ende Vyere.

Dese Jacobini dragen oock gemeynlick cruycen aende armen / van gloeyende yseren aen-ghebrant / ter eeren ende reuerentie des Cruys Christi / so sy segghen / oock om een onderscheet te hebben tusschen hen eñ den Sarracenen / onder welcke sy woonen.

Sy en Biechten haere sonden nemmermeer eenighen mensche: maer alleen heymelijcken tot Godt / op dese maniere: Sy legghen Wieroock op kolen / bidden ende biechten daer mede heymelijck tot God / ende meynen dat metten seluen roock haere sonden verdwijnen ende op-varen voor de ghenade Gods / om te niete ghedaen te worden. Biechte der Jacobiten.

Item / sy ghelooven datter niet meer dan een natuere eñ wtwerckinghe in Christo sy geweest / ghelijck oock maer een persoon / na de meyninge Euticis des Ketters ende deser Ketterye vinder / int Concilio Calcedonensi verdoemt. Daerom wanneer dese Jacobini haer metten Cruyce zeghenen / soo ghebruycken sy alleen eenen vingher tot een teecken / om daer mede aen te wijsen ende te belijden / datter maer een natuere eñ wt-werckinghe in Christo en is / alsoo de Greci van henlieden wtgheuen.

Sy gheuen op Grieckscher maniere dat Sacrament des Outaers / onder beyde ghedaenten / Jonghe kinderen die noch aen haers moeders borste hanghen. Sy ghebruycken menigherley sprake / na dat sy in een landt woonen. Sy hebben euenwel oock een eyghen spraecke / de welcke sy in Gods-diensten ghebruycken.

Vande Nestorianen / die haerseluen oock voor Christenen houden ende wtgheuen.

OMtrent Hierusalem / ende aldermeest in Persia / woonen oock vermeynde Christenen in grooter menichte / die haer oock Christenen te zijne belijden / ende van Nestorio haeren verleyder / Nestorij ghenoemt. Dese en ghelooven niet dat de Maghet Maria gheweest heeft een Baersterinne Godts: maer alleen een moeder Christi / nae de menscheyt. Dese bekennen in Christo ghelijck twee natueren ende wtwerckingen: alsoo oock twee persoonen / een Goddelijcke ende een menschelijcke: Der welcker laetste natuere / Maria een Moeder gheweest heeft sonder Vader / ende der eerster alleen God sonder Moeder. Bekennen daerom / dat Christus niet en is gheweest een eenighe Substantie / wt Goddelijcker ende menschelijcker natuere bestaende: maer de eene Godes Soon / ende de andere een Sone des menschen / het welcke van tConcilium tot Epheso verdoemt is. Sy Consacreren oock in gheheefden Broode / ende gheuen dat Jonghe ende Oude / daer-toe onder beyde ghedaenten. In Goddelijcke Diensten ghebruycken sy de Chaldeeusche spraecke / anders in andere saecken de Landtspraecke / waer sy zijn ende woonen. Ghelooue der Christenen in Persia.

Vande

¶ Vande Armeniers Christenen/ die haer oock Christenen noemen.

Gheloone der Christenen in Armenia.

ARmeni/wt Armenia / by Amathia sonderlinge woonende/hebben eenen eygen Paus/ die sy Catholicon noemen/ welcken sy ghehoorsaem zijn/ghelijck de Latijnen den Paus. Tusschen hem ende de Griecken is een sulcke oneenichept/aengaende tgheloove/dat sy altijts met malcanderen strijden om haer Statuten / ende dat elcke partije dander gheerne bedwonghe tot haer gheloove.

De Feeste der gheboorte Christi/die wy Kersmisse noemen / hebben sy eerst derthien daghen nae der Latijnen ghebruyck/ naemelick / op der Heylighen drie Coninghen dach : als doen Christus soude ghedoopt ende Gheestelijck gheboren zijn/als dan zijn Geestelijcke ende Lichamelijcke Gheboorte vierende.

Sy vasten veertich daghen voor Paeschen/ ghelijck de Latini/euenwel veel strenger: Want sy en houden haer niet alleen van vleesch/eyeren/ kese ende melck: maer ooc van olie/smout/ visch/ wijn / slechs van fruyt ende moes desen tijdt leuende: Euenwel eten sy van de vruchten der aerden sdaechs soo dickwils alst hen lust. Sy eten op den Vrijdach vleesch al het Jaer door/ den Griecken te spijte.

Haer Priesters en doen oock gheen water onder den wijn/ ghelijck de Griecken/ anders de Latijnen seer ghelijckformich inden Dienst der Misse : dan dat sy dat Sacrament op een plateel opheffen/maer den Kelck ghelijck de Latini.

Dese Armeni zijn in grooter ghetal te Hierusalem / daer sy eenen eyghen Bisschop hebben/ den seluen draecht twee locken hayrs op thooft/ende niet meer / die hem tot op de schouderen af hanghen : Dander Clerici draghen wijde ronde platen oft cruynen / anders en laten sy henlieden noch hayr noch baert scheeren: Dese Priesters houden haer bouen alle Priesters van ander Natien/ cloeck ende gheestelijck / deuotelijck in een ootmoedich cleet / ende bewijsen oock den Latijnschen Sacramenten groote reuerentie. Sy hebben tot haer gebruyck eyghen Outaren tot Hierusalem / inden Tempel des heylichs Grafs/ende oock eenen eyghen Tempel ter eeren sint Jacobs gewijt. De Leecken in Armenia zijn al cruyswijs beschoren opt hooft/dwelck sy eens wt gheloefte in crijchsnooden ende eender Pestilentie hebben beghonnen/ ende tot ghedachtenisse der verlossinghe ter seluer tijdt noch draghen. Sy hebben onder malcanderen een eyghen sprake/die sy doorgaens gebruycken.

¶ Vande Georgianers/die oock willen Christenen zijn.

Gheloove ẽ Ceremonie der Georgianen.

EEn ander volck isser int Oosten/ welcx Heerschappije hem verstreckt tot aen den Berch Caspios/een seer strijdtbaer / verschrickelijck/ in Ridderschap gheoeffent volck / in menichte des volcx / van groot vermoghen / alsoo dat de Saracenen/Persi/ Medi/ ende Assyrij haer aenstooters ende nabueren/ de selue bijster seer vreesen/ende niet gheerne tot ghebueren en houden/ want hoe wel dat sy op alle plaetsen met ongheloouelijcke vyanden omringt zijn : noch worden sy meer ghevreest / dan sy haer vyanden vreesen. Van Georgio/ die sy tot eenen sonderlingen Patroon hebben ende in crijchs nooden aenroepen/ heeten sy Georgiani.

Dese hebben tot Jerusalem veel Heylighe plaetsen in / bysonder den berch Caluarie / ende dat gat daer dat Cruys Christi in gestaen heeft/ waer by sy eenen Outaer hebben/ende eenen wt henlieden daer by besloten/ om die plaetse te bewaren. Sy volghen in veel stucken de Kettereije der Griecken na.

De Clerici hebben ronde cruynen / de Leecke viercante oft quadrate.

Soo dickwils als sy nae Jerusalem om die heylighe stadt te besoecken bevaerden/so gaen sy met opgherechte vanen sonder eenighen tribuyt wt ende in / want haerder vreese byden Saracenen is:besorghende/dat sy hen met gelijcke mate thuys meten souden.

De Georgiaensche Edel Vrouwen trecken oock wt inden strijdt / in ghelijcker mate als de Amasones.

De mannen deses gheloofs voeden beyde baert ende hayr / dwelck sy nemmermeer laten afsnijden / hier in de Nazareis volghende. Sy draghen Hoeden van menigherley verwen. Inden Gods-dienst ghebruycken sy Griecksche sprake : in ghemeyn wereltsche saken/ Arabische oft Chaldeeusche.

¶ Vande Abbasinen oft Indiaensche Christenen.

Priester Jans Chri[stenen].

IN India onder den machtigen Coninck ende Paus Priester Johan ghenaemt / zijnder ooc die haer Christenen beroemen / een wtermaten groote menichte / vanden lande Indiani ghenaemt/alder eerst van Sint Thoma totten gheloove bekeert. Dit zijn swerte lieden ghelijck de Mooren / seer gheneghen tot Heylighe plaetsen te besoecken. Haer ghebedt is deuotich ẽ lanck/ vele hebben armoede lief/ groot ghebreck lijdende/oock int midden der rijckdommen / oft sy alwel van goede rijck zijn/euenwel gewillich arm. Sy verbinden haer hooft beyde man ende wijf/ met blauwe banden ende sluyers / sy dragen lijnen ende geverwede cleederen / ẽ gaen altemael barvoets. Sy houden gelijck de Saracenen/ tsamen metten Doop oock de besnijdinghe / branden haer kinderen cruycen aent voorhooft oft neuse oft kaecke/daer door de erfsonde te boeten/ oft af te legghen verhopende/ghefondeert op den spreuc Christi: Hy sal v doopen met vyer ẽ geest. Geheeft gheconsacreert broot / ende ongemengden louteren geconsacreerden wijn gheuen sy op de Griecxsche wijse / beyde jonghe onmondighe kinderen ende oude lieden in beyde ghedaenten. Nae den doop haerder kinderen volcht terstont de Vorminge door eenen slechten Priester. In de Misse hebben sy sommighe sonderlinghe manieren/ende wanneer sy Hoochtijdt houden / soo comen mans en vrouwen neerstich totter Misse/ ende beghinnen met helder stemmen te iubileren/ sy springhen met de voeten / clapperen met de handen/ bedrijuen veel vremde hantghebaren/ ẽ deylen haer namaels Rotwijs/daer ses oft seuen/ ginder neghen oft thien in eenen rinck/ghelijckmen by ons voor danst/ende singen de gantsche Misse door/dit spel bedrijuen sy ooc de Heylighe Auonden / sonderlinghe den Paeschnacht/ den gantschen nacht deure / met sulcker dwaser deuotien ende neerstighen aenhouden/ dat by tijden sommighe daer af cranck worden. Dese Indiani connen de Saraceensche sprake/ die sy ghebruycken wanneer sy willen/ sy hebben nochtans onder hen seluen in haer affeyren ẽ Gods-diensten haer eyghen sprake/ alleman verstandelijck/ haren Alphabeet heeft 47. letteren.

Gheloove der Indiaensch[e] Christenen.

Auenture der Indianẽ onder de misse.

Wonderlijcke Ordens/ Sectẽ/ Spectakelen/ẽ selfs vercoren Gheestelijckheden van sommighe valsche Christenen/de Gheesselaers oft Gheesselheeren ghenaemt.

ANno 1349. recht nae de groote sterfte/ quamen twee hondert Gheesselaers in Elsaten na Straes-borch/ twee ende twee processi-

wijse in een ghelidt / met een voor-ghedraghen Vane/Voorsinger/Keerssen ende Cruys. Waer sy door de Steden ende Dorpen ghingen/ luydemen met alle clocken/sy hadden al Mantels aen/ ende Hoeden op thooft met roode Cruycen. In de Steden ghinghen sy in de Kercken / ontcleedden haer bouen den Gordel / ende hieuwen haer met ghecnoopte gheesselen / ende als haren voorgangher seyde: Jesus wert ghelaeft met gallen/ daeromme sullen wy aen een Cruys vallen. Tot dese woorden vielen sy al cruysweys op der Aerden/ dattet platste oft cletste. Daer nae noodden haer de Borghers / den eenen thiene / den anderen twintich / een yeghelijck nae zijn vermoghen tot zijnen huyse / ende onthaelden henlieden wel. Sy en lieten niemant in haer Orden oft Reghel/ oft hy moeste vierendertich daghen alleen binnen blijuen / ende moeste alsoo veel penninghen hebben / datter hem desen tijt lanck alle daghe vier ghebeurde. Sy en dorsten gheen herberghe eyschen/ oock in geen huys comen dan genoot zijnde / oock met gheen vrouwen spreken op groote boete ende veel slaghen. Sy namen oock Papen in haer Orden / maer sy en lietense tot gheenen dienste comen/ noch in haren heymelicken Raedt gaen.

*...tatuẽ/Ce-
...nonen/ ẽ
...orden der
...eesselaers.*

Vroech ende spaede tot ghelupdder Clocken trocken sy int velt om penitentie te doene/ altijts twee ende twee na haerlieder ghebruyck / ende als sy quaemen aen de Gheesselplaetse/ ontcleedden sy haer tot aenden Gordel / ende leyden haer neder aen eenen wijden Rinck / ende alsoo eenen ghesondicht hadde/ alsoo lach hy met een ghegheuen teecken: was eenen meyneedich/ soo lach hy cruys-wijs op eender zijde / ende reckte zijne booswichts tonghe wt / was yemant een Ouerspeelder / soo leyde hy hem cruys-wijs op zijnen buyck/ alsoo laghen sy na menigherhande sonde/ soo datmen aen eenen yeghelijcken kende wat hy ghedaen hadde / dwelck sy oock opentlijck dickwils voor alle tvolck bekenden ende luyde biechteden. Daer na schreet haren Meester na ordeninghe ouer haer allen/ ende sprack tot eenen yeghelijcken inden schreet: Staet op door de reyne Martelaers eere / ende wacht v te sondighen meere. Terstont stondt een yeghelijck op/ ende ghinck zijnen Meester na / ouer de noch-liggende broeders schrijende. Ten lesten als sy alle op ghestaen waren / gheesselden sy haer alle met nestelen / ende daer aen ghevlochten knoopen ofte prickelen / ende songhen alle bygheloofsche Liedekens. Daer na trocken sy eenen brief wt/ dien hadde hen Godt door eenen Enghel (soo sy voorgauen) vanden Hemel af-ghesonden / daer inne stont veel fantasye/ hoe dat Godt vertoornt was ouer de Werelt / ende de selue te destrueren hadde voorghenomen: maer dat zijt door haer voorbidden aen zijn moeder voorcomen hadden/ etc. Na den ghelesen brief ende voleynden spele trocken sy wederom Processi-wijse inde Stadt/ wie dan genade hadde (soot God behaecht) die noodde se tzijnen huyse.

*...e miakel
...Geessc-
...s.*

*...dicatieẽ
...euen der
...sselaers.*

Nv tot sulck haer spel was een groot toeloopen ende weenen van deuotien / ende dat volck gheloofde dat desen Brief vanden Hemel ghecomen was. Als dan de Gheestelijcke somwijlen daer teghen spraecken (die lieuer ghesien hadden datmen henlieden hadde aengheaughen / ende dese slaepdroncken die hen afghinghen / hen toegheuoecht hadde) ende nae den Seghel vraechden/ soo spraecken sy/ wie de Euangelia beseghelt hadde / ende brachten de lieden daer toe / dat sy haer meer gheloofden dan de Papen. Alsoo quamender op dese reyse alleen tot Straesborch meer dan duysent mannen in haer gheselschap / ende deylden haer een partije den Rijn af/ ende dander den Rijn op/ ende haren hoop wert so groot/ dat het niet alleen alle Geestelijcken / maer oock den Paus ende Keyser verdroot/ ende besorchden dat sy de gantsche Werelt bekeeren souden/ want sy namen haer soo grooter heylicheydt aen / dat sy haer oock der wonderteecken beroemden/ ende droeghen te Straesborch een doot Kindt omme haren Rinck / dat wilden sy wederomme leuendich maecken / maer de Conste ghebrack hen. Daer naer swermde den Apen hoop toe / soo dat niet alleen de Vrouwen dese Bedevaert ende Orden oock aen naemen: maer oock knechtkens ende kinderen / diet ghelijck de Apen de voorgaende nae doen wilden / ende alreede wt trocken / maer die van Straesborch wouden met alle Clocken teghen henlieden stormen/ ende men werdt haers moede / ende men began haer groot bedroch ende valscheydt te mercken: Also datmense niet seer meer thuys en noodde. Ende als sy nv moesten hongher lijden / doen hielt een tijdt lanck met sommighe van selfs op / diet om den buyck wille hadden begonnen. Ten laetsten geboot den Paus allen Bisschoppẽ byder hoochster ongenade/ dat sy den Gheesselaers souden het landt verbieden / ende de ghene die haer daer toe niet en wilden keeren / soudemen wech helpen. Soo verboodtmen henlieden oock Straesborch/ so datter geenen meer in comen en dorste. Wie hem-seluen gheesselen wilde / die soudet te huys in zijne camer doen. Alsoo nam dit gheselschap in eenen haluen Jare alsoo toe / ende oock een eynde/ de welcke nochtans seyden/ dat sy drieendertich Jaer ende een half dueren soude. Dit hebbe ick soo neerstich vertelt / ende het selue niet connen voor-by gaen / op dat ick mijne Duytschen voor ooghen stelle hare groote dwaesheyt/ hoe wijse Lieden dat sy altijts gheweest hebben/ ende des dullen ghepeupels ofte des volcks aert/ hoe't hem altijts Apen laet / ende sonder eenighe wetenschap henen swermt / ghelijck het bouen in Germania aengheweesen/ ende eerst aent voorgaende bladt oock een merckelijck exempel beschreuen is.

Gheesselaers Secte vergaet.

Daer te voren Anno M. CC. ende lxj. roerde hem dese Secte oock/ ende quamen by de duysenden ende twee hondert na Straesborch / den seluen vielen doen ter tijt byde drie hondert Borgeren toe / euen-wel verdroop als doen dese Secte terstont.

Daer na int Jaer duysent twee hondert ende sessentnegentich / reckte sy wederom den cop op/ daer quamender achthien nae Straesborch met onghehulde Sacklakenen / maer het wert haest vertust.

¶ Maronite sonderlinghe Christenen in Phenicia.

Onder den Berch Libano in Phenicia / niet verre vander Stadt Biblium / daer woonen vermeynde Christenen in grooten ghetale/ van Marone haren Meester ende Leeraer / Maronite ghenaemt / soo gheschickt totter Orloghe in Boghen ende ander gheweeren / als nauwe eenich volck: Maer niet so seer ernstich inden aengrijp: maer vlucht-vechters inder haest ende vlucht.

Geloove der Maroniters Christenen.

Dese houden met Marone / datter niet meer dan eenen wille ende wtwerckinghe in Christo gheweest heeft/ daer inne volghende ende toeuallende Machario den versierder van deser Leere/ in het seste Concilio tot Constantinopolen verdoemt / ende in desen haeren waen hebben sy byde vijf hondert Jaeren ghestaen / ende daerom verbannen gheweest / maer daer nae wederom ghekeert / in ende door de handen Emirici eens Patriarchs tot Antiochia den Paus wederom ghehuldt / ende haer Ketterije te verlaten

gheswo-

ghesworen/waerom sy dan wierden aenghenomen/ ghelijck sy oock wederom aen-namen alle Statuten ende Ceremonien des Paus.

Daeromme oft wel alle andere Bisschoppen ende Prelaten van ander Natien ende ghelooven eerst vertelt/ noch Bisschops Hoet/ Rinck/ Staf oft Clocken en ghebruycken/ so hebben nochtans dese in alle die dinghen/ oock in Godtlijcke diensten/ soo sy-se noemen/ ende Sacramenten der Roomsche kercke/ ghelijck gheweest. Daerom haren Patriarck in het Concilio tot Roomen (onder den Paus Innocentio den derden ghehouden) weert gheacht wert. Maer sy zijn wederom afgevallen in haer oude gewoonheyt/ den Paus verlatende.

Gheen Bisschops hoet/ Ringē/ Staf/ Clockē by de Christenen alder natien/ dan by de Roomsche.

Dese Maronite en woonen niet altijts te Jerusalem/ maer wt devotie ende liefde tot de heylige plaetsen/ bevaerden sy dickwils derwaerts/ bysonder op de hooghe Feesten. Sy en hebben gheen eyghen sprake: maer ghebruycken daer teghen de Sarraceensche Landtsprake/ oft de Chaldeeusche.

Eynde des tweeden deels deses Wereltboecks.

Dat derde deel deses wereltboecks

van Asia/ het derde deel der werelt/ beyde van zijn voornaemste Landen ende Volcken/ waer ende hoe ghelegen/ waermede begrepen/ hoe menigerley Ghelooven/ Godsdiensten/ Policyen/ Regimenten/ Manieren/ Wetten/ Seden/ Eyghenschappen/ Leven ende Wesen/ de Inwoonders ende Eylantlieden daer in hebben ende ghebruycken.

¶ Van Asia/ het derde deel der Werelt/ wat int ghemeyn.

Asia int ghemeyn beschreven.

ASia van Asio den sone Manei Lidi alsoo ghenaemt/ wordt aen drie eynden metter Zee/ gheraeckt ende wtgemerckt/ van Oosten metter Zee Eoo/ van het Zuyden met de middaechsche Indische Zee/ van t'Noorden mette Scytische/ van het Westen heeft het alleen int Landt wt Aphrica ende Europa eenen toeganck.

Daer worden oock menigherley eñ veel-voudighe Lieden ende Dieren ghevonden. Een goet mestich vruchtbaer Aertrijck/ van alderley Dieren beset.

Beghin der Volckē ende Lande Asie.

Dat beghin ende Hooft Asie is Pontus ende Bithinia/ ende eygentlijck wort Asia ghenoemt/ Phrigia/ Cappadocia/ Licia/ Caria/ Pamphilia/ Misia/ Lidia/ Galacia/ Cilicia/ Colchis/ Phenicia/ Cirretica/ Seleucis/ Bethania/ Judea/ Gallilea/ Samaria/ Idumea/ Syria/ Medea/ Armenia/ daer Tigris ende Euphrates de Rivieren die teghen t'Zuyden vlieten/ ontspringhen.

Volcht Cappadocia/ welcker Inwoonders altemael met eenen name/ Ponti worden ghenaemt. Volghen Amazones/ Sarmate/ dat zijn de Tartaren oft Datteren/ der welcker Landt Sarmacia heet/ Russia/ Iberia/ Colchis eñ Albania/ zijn Landen Tartarie.

Volghen de Scythe/ Caspij/ Medij/ Hircani/ dese drie volcken ligghen ontrent de Caspische Zee. Onder dese liggen Parthi/ Carmanni/ Persides/ Babyloni/ Mesopotani/ Syri/ Arabes. Volcht nae Parthia/ Aria/ Paropanisus/ Drangiana/ Gedrosis/ India van binnen ende buyten de Riviere Ganges/ daer teghen t'Zuyden/ soo Plinius Lib. 7. Naturalis Historie aenwijst/ seer wonderlijcke vreemde Lieden zijn/ hoofdeloos/ eenooghich/ eenvoetich/ ende met achter-gheкeerde voeten/ met hontshoofden/ daer af elders. Daer zijn noch veel volcken ende landen in Asia/ welcker Steden ende gheleghentheyt Apianus in zijnen Abaco gheheel eyghentlijck vertelt/ als Susiana/ Marchiana/ Sogdiana/ Bactriana/ Sacha/ veelderley Scythe in ende ontrent den Berch Imaum.

De Volcken Serice/ Arie/ Drangiane/ Paropanisidis/ Arachosie/ Gedrosie/ Massagete/ Bactriani.

Die Contreye Indie van binnen den vloet Gange/ als de volcken Brasiorum/ Prasiace/ Indoscythe/ Sabare/ Mesolorum/ ende veel andere van Plinio vertelt.

Hier toe behooren oock de witte Russen/ der Moscouiten Landt/ in veel Landen eñ Vorstendommen verdeylt.

Volghen de Provincien ende volcken Indie buyten den vloet Gangem/ als Besingitorum/ Antropophagorum/ Auree Chersonesi/ Maguisinus/ daer nae de Rijcken des oppersten Indie int Oosten/ als Cathai sgrooten Honts lant/ het welcke in hem hout neghen Provincien ende Coninckrijcken/ Taigni/ Singni/ Teber/ in deser Provincie ende Stadt houdt Priester Johan Hoff/ een Heere van gheheel Oosten in India ende het Zuyden/ ende seer veel Coninghen ende Coninckrijcken tot over de tseventich zijn onder zijn ghebiedt/ dat Landt Cyamba ghebruyckt Coral voor munte/ daer is veel Muscaetnoots/ dat houdt Aloe/ etc. daer af elders. Dese Afgodische inwoonders Loach/ hebben een eyghen spraecke ende Coninck. Volghen die Provincien/ Morfeli/ Moabar/ Lack/ waer in de Inwoonders sonder eenighe schaemte naeckt gaen/ het zijn Afgodisten/ evenwel oprechte vrome lieden/ de leughenaers seer hatende. Van de Steden ende volcken deser Landen/ waer ende hoe sy heeten ende ligghen teghen den Polo/ Leest Apianum.

Namen der Eylanden Asie.

Daer nae heeft Asia seer veel vermaerde Eylanden/ van Apiano aenghetoghen/ in de Zee Euxinio ligghende/ de Eylanden Thinias/ Erithmi. In Hellesponto/ Tenodos. Inde Zee Egeo/ Lesbos. Inde Zee Hiccaro/ Hicaria/ Myndus/ Chij/ Phanea/ Posidium/ Ampelos. Inde Zee Myrtoo/ Arcesana/ Begialis/ Minijia/ Coa/ Astij/ Cesi/ Carpathos/ Rhodus. By Licia in de Zee ligghen Megista/ Dolichista/ Che-

sta / Chelidonia. By Syria ligghen de Eylanden Aradus / Tyrus / Cramensa / Apelbusa / Cyprus / anders Paphon ghenaemt / Macaria / de Eylanden Carpasiarum. Inde Hircanische Zee ligghen die twee Eylanden / Hellades / Tarca. Inde Arabische Zee ligghen de Eylanden Aem / Timageuis Zigena / Demonon / Polibij / Hieracon / de Eylanden Socratis / Cardemina / Ara / Catacecaumana / Maliche. 2. Adani. 2. Inde roode Zee ligghen de Eylanden Agathoclis. 2. Cocconati 3. Dioscoridis / Treta. Ontrent de Sachalitsche Zee ligghen Zenobij 7. Eylanden / Organa / Sarapiadis. Inde Persische Zee leyt Ichara / Apphana / Tharo / Thilus / Agathus / Tabiana / Soptha / Alexandria / anders Aracia gheheeten / Sadana. Inde Zuyder Indische Zee leyt Baracta / Melisigeris / Neptanesia / Tricadeba / Peprina / Trinesia / Leuca / Nauigeris / Bazacata / welcker naecte inwoonders / Aeginate heeten.

...lapden ...ennen ...nschen ...esch in eet.

Volgen sommighe mensch-etende Eylanden / waer in de Inwoonders de lieden slachten / wthouwen / inden roock dorren ophanghen / koken ende eten: als de Eylanden Sinde / Baruse / Bone / Fortunate / Sabadite / Jabadi / Maniole: waerin den steen Herculeus wast / die de yseren Schepen aen hem treckt. In dese Eylanden ghenietmen menschen vlees / ghelijck oock op sommighe plaetsen in het Eylandt Taprobana.

Volghen Palla / Carmina / Liba / de Eylanden Virorum / Feminarum / ende Scopra / een Eylant der Christenen.

...landen ...robane.

Volcht dat machtich Eylandt Taprobana / vier hondert mijlen wijt en breet / met veelderley ghelooven ende volcken beset / voortijts Simundi / nu Salica ghenaemt: Daer in zijn veel Steden / Hauenen / ende Riuieren / sonderlinghe Ganges. Petrus Apianus aenwijst dat daer 1378. Eylanden om ende aenligghen / ende noemt sommighe vande selue met namen: als Carcoss / Philecus / Irena / Calaudadrua / Aracia / Bassa / Balaca / Alaba / Gumara / Zaba / Zibala / Magadiba / Susaura / Amenina / Monachra / Aegedion / Orneon / Canathra / Vangana / Madagascor / in dat Eylandt wast den Dadelboom ende alderley specerije / sy zijn Sarracenen ende van Machomets gheloove / Cirrobena / Zanzibar / Omamore / Dina / Margabin / Dina Arobij / Jona / Calleuzuam / teghent Oosten inde Zee Zipangri Colobe. Dit Eylandt leyt drie hondert Mylen van tlandt: De inwoonders zijn Afgoden dienaers / hebben gout ende edel ghesteente in grooter weerde. Volcht Candin / Candur / Sandur. Daer worden wonder groote visschen ghesien / alleen een ooghe aen tvoorhooft hebbende. Volcht Jaua / daer een Wout met Muscaetnoten ghevonden wort / ende alderley Specerije. De inwoonders zyn afgodisten. Neccura heeft een menichte van Dadelboomen / ende veel Aromata. Volcht Peuta / Angana / Daer in zijn lieden met hoofden schier ghelijck honden. Volcht tcleynste Jaua / welck Eylandt alleen acht Coninckrijcken heeft. Soo veel vande Asiaensche Eylanden.

Den Berch Taurus splijt Asiam in twee / vant Oosten tot int Westen hem verstreckende. Dat deel derwaerts ouer heeten de Griecken / dat binnenste oft cleynste Asiam. Dat deel herwaerts ouer dat buytenste ende grootste Asiam: maer ouerdweers reyct Asia van Tzuyden doort Oosten / totten Noorden.

Nu / den Berch Thaurus is van onsprekelijcker lengde / namelijck / vanden Oosten tot int Westen / ten eynde Asie. Maer ouerdweers op veel plaetsen / niet ouer de drie duysent peertloopen oft Stadia.

Vanden Lande Syria / oft Assyria / en zyn Prouincien / oock vander Syriers Religien / Regiment / ende wijse van leuen.

ASsyria / een Landtschap in Asia / van Assur den sone Sem alsoo genaemt / heeft van het Oosten Indiam / van Twesten Tigrim de Riuiere / van Tzuyden Mediam / van Tnoorden Caucasum den Berch. In dit landt reghenet selden. Wat daer becoemt (ghelijck in Egypten) dat coemt wt den ouerswalp van twater. Sy ghenieten eenen Palmboom / daer sy wijn en honich af maken. Sy ghebruycken wijt geboeyde ghevlochten / ende met leer ouertoghen Schepen. Sy draghen tweederley lijnen cleederen / een lanck ende een cort. Sy binden haer lanc onafghesneden hayr in eenen bant. Voorts soo is dit volck geschoeyt met socken / op de Thebanische maniere. Sy en gaen niet ter Marct ofte openbaer wten huyse / dan met olie ghesalft. Een yeghelijck heeft zynen Seghel oft Signetrinck voor hem / ende draghen alle ende een yeghelijck bysonder eenen Scepter inde hant / daer op eenen Appel / Bloemen / Roosen / Lelien / oft anders niet een cyraet verciert / sonder welck het schandelijck is te draghen.

Onder ander Wetten heb ick dit voor ghedachtenisse weerdich gheacht / dat manbare Maechden / als sy tot mannen tijdich zijn / ter Marct ghestelt / ende veyl ghehouden worden / als een ander Ware ende Coopmanschap te vercoopen. Ten eersten steldemen de alderschoonste in een huys ter Marct / ende als sy nu van weghen haers wtermaten schoonheydts / diere vercocht wierden / soo wert dit gheldt ins ghemeyn gheleydt / die nu niet alsoo huysch ende suyuerlijck ter Marct wierden ghestelt / als diemen niet alleen niet en cochte / maer oock om niet / niet en name: Dese gafmen tvoorghemelde ghelt te houwelijcke / op dat sy oock vercocht wierden / ende eenen vonden / die van shouwelijcks goets weghe om haer vrijde. Alsoo wierden alle Bruyts ende tijdighe Dochters op dese wijse vercocht ende wtgestelt. De mans cochten de schoone / ende de slechte cochtmen om tgelt der schoone / dwelck hen thuys te deele wiert. Dit seyt Herodotus. Wet der Syriers maechden te houwelijcken.

Een ander Wet. Soo yemant in een cranckheydt viel (dewijle by henlieden geen Medecijn en was) wiert met Wette verbaet / datmen de ghene raet vraechde / die dierghelijcke cranckheyt gheleden hadden / op dat desen gheholpen worde.

By andere vinde ick ghescreuen / datmen de Crancken inde Ghemeynte heeft ghedragen / ende met Wetten ernstelijck beschickt / dat de ghene die eertijdts sieck hadden gheweest / de Crancken besoecken souden / ende haer onderwijsen / met wat hulpe ende Medecijne sy ghenesen zijn. Metter begrauenisse ende dooden Lijcken houden zijt opde Egyptsche wijse. Wie by zijnen wijue slaept / en aenroert smorghens geen dinck / dan eerst ghewasschen zijnde. Voortijts heeft oock dit ghebruyck byde Babyloniers gheweest: Soo haest als sy een Gast ghemerckt hebben / soo is de Weerdinne daer hy inghetrocken ende ter herberghe ghelegghen is / met groot gheschrey wel verciert tot hem gecomen / (en den Gast bekent oft een vrient was / soo moeste de vrouwe gecroont zijn) so leyde den Gast soo veel siluers als hy wilde / der vrouwe by haer knien / namaels bekende hyse niet verre vanden Tempel / op een bysondere daer toe gheordeneerde plaetse. Dit siluer was alsdan der Goddinne Veneri gheheylicht ende eyghen. Sommighe en ghenieten niet dan visch aende Sonnen Wet der Babyloniers. Broot van visch.

ghedrocht/ ende tot poluer ghestooten. Van dit meel maken sy broot/soppen/ende veel spijse.

Driederley Magistraet is byde Assyriers: Der aenghename liefstallighe Crijchslieden/ der Edelen/ende oude Wijsen.

Haer Priesters die den Godsdienst bedienden / heeten Magi oft Chaldei by henlieden: Dese Philosopheerden alle haer leuen/ leerden den loop des Hemels / om daer wt te prophete-ren/ de droomen ende vogelschrey wt te legghen. Ende dit en leerden sy niet ghelijck de Greci/ buyten in vreemde landen / maer thuys in haer Vaderlandt vanden Ouderen / van welcke zijt recht als een Erue/inde hant ontfingen. De kinderen wierden seer wel opghetogen / op een seker wijse / niet ghelijck de Greci met veel verschricte wijtloopighe vraechstucken/ende neuswijse omstandicheden: maer den effenen wech/ sonder alle disputatie oft Schoolghekijf.

Const der Syriers.

De Werelt gheloouen sy van eeuwicheydt gheweest te zijne / dat sy oock eeuwich staen sal sonder eynde noch beghin / der welcker ornaet/ vercieringhe ende ordeninghe / niet by gheualle van het gheluck / maer van Godts voorsichticheydt gheregeerdt worde / ende dat alle dinck / oock de Hemelsche Corperen / haer Wet hebben / ende van Godt beweecht / onderhouden / ende gheregeert worden. Veel toecomende dinghen seyden sy wt shemels loop / ende gauen de Planeten een groote cracht toe / bysonder Saturno / Ioui / Mercurio / welcke sy Godes wtlegghers ende zijn Legaten noemden. Item / Solem/ Martem/ Venerem/eeren sy euenwel in veel weghen. Item wt den reghen / winden / klouen der aerden / Cometen/ duysternisse der Sonnen ende Mane / vercondighen sy veel toecomende dinghen. Sy hebben metten Egyptenaers twaelf Goden ghemeyn / elcke maent eenen bysonderen. In somma / sy hebben Alexandro Magno / Hircanori/ Seleuco / ende andere nacomers Alexandri/den Romeynen ende velen / vele voorseyt / der welcker eynde ende toecoemste niet ghelogen en is gheweest.

Gheloove der Syriers/ van God ende de Werelt.

Babyloniers constelijcke Sterrekijckers.

In somma / Assyria oft Syria / anderssins Babylonia ghenaemt /is in veel dingen/als van koren / vruchten / metael/ specerye/ Aromaten/ veel edel ghesteente/ een rijck ouervloedich lant/ soo Isid. lib. 9. en 15. aenwijst/volcrijck/ met een strijtbaer volck beset: Welcke landen meest den gantschen Aerdtbodem gheregeert hebben. Dit eyghen landt heeft oock veel Prouintien / volcken / etc. ghelijck als onder ooghen: Alsoo oock met Religien/Ceremonien/ Coopmanschappen/ spraecken/zeden/ ende gemoeden onderscheyden/ soo Herodot. seyt/ Item Plin. lib. 3. Isid. lib. 9. ende 15. Daer is aldereerst het gebruyck des purpurs/ Item het lijf ende hayr te saluen / waer af den ouervloet ende wellust der Griecken gheuloden is ontsproten. Sommige meynen/ Syria sy dat hooftlandt / Assyria/ Babylonia/ Phenicia/ Chaldea/ Mesopotamia/ Comagena/ Palestina/ Nabathea/ etc. Dander houden Syriam/ Assyriam/ ende Babyloniam voor een lant.

Alsoo is Syria van Assur/ Assyria ghenaemt/ in Asia gheleghen/ daer den Acker Damascenus zijn soude/ daer Godt Adam soude ghefoormeert hebben/ niet te cout noch te warm / een wel ghelegen vruchtbaer Contreye / aen Iudeam stootende. Sommighe meynen/dat Syria (soo eerst gheseyt is) Pheniciam/ Babyloniam/ Mesopotamiam en Palestinam begrijpt / tot aen Arabiam reyckende. Het is een goutrijck / lustich/ der Zee nakende lant/ voortijts Palestina ghenoemt gheweest/ de voorghenoemde Prouintien in hem sluytende/ oock Damascenam. Dit lants breede tusschen Cilicia en Arabia/ zijn vier hondert ende tseuentich duysent Peertloopen: maer de lengde van Seleucia tot aen Euphratem / vijf hondert vijfentwintich duysent Peertloopen.

In dese Prouintie is Ascalon/ Ioppe / de steden voor de Deluuie ghebouwen / oock veel ander steden. Daer souden onse ouders/ Adam ende Eua/ haer ellendich leuen (vanden Paradijse wtghedreuen zijnde) verteert hebben. Carmelus/ Libanus/ Cassius die berghen. Iordanus/ Euphrates die Riuieren/ zijn aldaer/ ende wort anderssins van Assur/ Assiria genaemt. Alsoo heeft Syria van Oosten Euphratem/ van Westen Egypten/ van Tnoorden Armeniam ende Cappadociam/ van Tzuyden die Arabische hoochten. Maer merct / Syria is vierderley / Mesopotamie Syria / tusschen Tigrim ende Euphratem ghelegen/ waerin de stadt Edissa leyt/ die anders Rages ghenaemt wort. Dander / Celso Syria ghenaemt / waerin Antiochia leyt. Dat derde Phenicia Syria waerin Tyrus de Hooftstadt is. Dat vierde / Syria Damasci / waerin Damascus die edel stadt is. Haer rijcke heeft 17. Coningen gehadt/ in 200. ende 20. Iaren/ ende is te gronde gegaen/ soo gehoort is. In Syria is eerstelijck het gebruyck des Purpurcleets/ welrieckenden reucks ende Salue gheuonden / waer af der Romeynen ouervloet ghesproten is / in vercieringhe/ cleedinghe/ eten ende drincken.

Damascus een hooftstadt Syrie/ van den Mammalucken ende coopmanschappen aldaer.

Damascus/ Alexandria/ ende Alkeyro / van welcke wy oock bouen wat gheseyt hebben/ zijn seer edele steden / de welcke van lust ende schoonheyt Damascus al te bouen gaet/ oft sy wel wat grooter zijn. Dese stadt is beset met Heydenen ende verloochende Christenen / van Machomets ghelooue/ oock veel Christenen wt Grieckenlant. De Heere deser stadt is onderworpen den grooten Soldaen tot Alkeyro. Die stadt is machtich van goede / ende bouenmaten volckrijck. Niemant en can ghenoechsaem vertellen de hanteringen ende constrijcken arbeyt diemen daer maeckt. Sy is oock met alle nootdruft van vleesch / kooren / etc. ouervloedich versien. Daer wassen Granaetappelen / Queappelen / Vijghen / altemael honichsoete / oock Amandelen ende Olijfboomen seer groot / ende sonderlinghe die groote Wijndruyven / by ons Zibeben oft Muscadellen ghenaemt. Daer hebben sy tot aller tijt int Iaer versch ende groen bloeyssel ende vruchten / alderley vruchten / ende veel ander costelicke vruchten / altemael volcomender dan by ons. Diesghelijcks van bloemen/ welrieckende Roosen/ wit/ root / diesghelijcks men nerghens vinden en can. Goeden lucht / een schoon claer ghesont water te midden door de stadt vlietende. Soo heeft die stadt oock goede koeckfonteynen / in Cisternen ghevaet / ghelijck by ons. Den schijn der huysen is gheheel innewaerts/ oft inwendich / ghelijck by ons wtwaerts ghekeert / buyten niet seer schijnlijck / binnen van gout / Marmersteen / ende verheuen wercken. In haer Musthea / dat is Kercken/ leyt het lichaem Zacharie/ met veel Lampen eerweerdich belicht. Inde voorghenaemde Musthea zijn veel koeckfonteynen / vier poorten van Metael/ een Domkercke der Christenen gheweest dwelck de ghedaente ende veel Outaren noch bewijsen. Daer wort ghesien de plaetse daer Godt Sinte Paulus te neder geslagen/ ende bekeert heeft. De Christenen begraeftmen buyten der stadt/ als onreyn/ op een mijle weechs na/ altesamen. Daer is dat huys Anania/ de ghevanckenisse Pauli/ dat huys Kain/ die zijnen broeder Abel ontlijfde.

Damascus.

Vands

Vander vryheyt der Mammalucken tot Damasco/ ende aen alle plaetsen des grooten Soldaens.

Mammalucken wat.

MAmmalucken/ dat zijn verloochende Christenen/ die van andere gheloouen tot Machomets ghelooue ghecomen zijn. Om de waerheyt te segghen/ soo ist wt ghewisser aenwijsinghe van velen/ een seer weerachtich ende in Oorloghen wel gheoeffent volck/ dat nemmermeer ledich en gaet/ maer hem inder Ridderschap alrijdts oeffent/ ende groote Campstucken ghebruyckt. Sy houden Schole op Ruyterije/ daer mede zijn sy den inwoonderen seer verschrickelijck/ ende den Soldaen aenghenaem. Een yeghelijck heeft ter Maent ten minsten ses Seraphi/ daer toe spijse voor hem/ een Peert ende knecht/ dat is den ghemeynen soldt. Namaels heeft hy meer/ nae dat hy gheschickt is. Die vryheydt hebben sy/ datmen tusschen henlieden ende den Heydenen gheen recht en doet/ oft hy alschoon den Heyden doodde/ also dat de Coopluyden ende inwoonders des Landts by henlieden zijn/ als Schapen onder de Woluen/ ende de Mammalucken zijn ghemeynlijck Dieuen ende Moordenaers.

Mammaa- ckx schan- licke vry- ps.

Item/ als sy door de Stadt gaen/ soo wandelender ghemeynlijck twee oft drie in een gheselschap te samen (want het is een schande/ eenen alleen te gaen) soo hebben sy die vryheyt/ waer henlieden twee oft drie vrouwen te ghemoete comen/ dat de ghene die gheen wijf en heeft/ die mach een van dese nemen die hem behaecht/ om zijnen wille met haer te doene. Daer zijn oock bysonder huysen ghelijck de groote herberghen daer toe gheordineert/ die sy Chao noemen/ daer voor staen de Mammalucken/ de voorby-gaende vrouwen wachtende: Ende alsser eenighe voorby gaet/ soo aengrijpen sy die/ ende leydense met hen binnen/ om met haer te doene wat hen gheliest. Maer de vrouwen zijn altijt bedeckt/ ende draghen om haer aensicht doecken behanghen/ alsoo dat haer niemant/ maer sy alleman moghen kennen. Alsoo sien ende kennen sy den Mammaluck: maer hy haer niet. Vraecht dan eenen/ segghende/ dat hyse gheerne kennen wilde/ Tot dien spreken sy: Broeder/ laetet v ghenoeghen dat ghy uwen wille met my volbrenghen moecht/ soo v ghelust. Alsoo gheschiet het/ dat somtijdts der Vorsten ende grooter Heeren Wijuen ghegrepen worden/ den moetwille wtlaten/ ende de dertelheyt daer mede boeten. De vrouwen die gaen seer wel ghecleet in zijden ghewaet/ daer ouer draghen sy wit doeck/ costelijcker dan van zijde. Sy draghen altemael witte kniebrooskens/ roode ende bruyne schoenen daer ouer/ ende veel costelijckheyts rontsomme den hals/ aende handen ende inde ooren hanghende. Sy verhouwelicken haer na haer behaghen/ eñ scheyden haer oock voor tgherichte wanneer sy willen/ om een yeghelijcke oorsaecke. Ende oft sy wel soo veel vrouwen moghen hebben als sy willen/ soo ben ick nochtans ghelooffelijck onderricht/ dat syder op het meeste twee ofte drie hebben/ ende dat selden/ den Coninck alleen wtghenomen/ die ghebruyckt dese heerschappije aldermeest.

Dese Heydenen eten meestendeel opter straten/ aldaer eetmen Peerden-vleesch/ Kemelen/ Buffels/ Castron: de rijcke/ Geytkens: Kaese hebben sy goeden coop. Alsmen melck coopen wil/ soo drijftmen alle daghe veertich oft tsestich Gheyten door de Stadt/ die hebben langhe verschrickelijcke ooren/ van anderhalf spanne lanc. Alsmen nv wil coopen/ soo lockt den Patroon een Gheyte daermen henen wil opt opperste in een Sale opwaerts/ ende melckt de Gheypte int bywesen om soo veel ghelts alsmen hebben wil.

De cleedinghe van dit Landt is supuerlijck/ wijt ende lanck/ den meestendeel van zijde/ weynich van laecken/ die draghen sy ongegort. Item groote witte Coussen van Boomwolle/ ende sy draghen witte Schoenen. Wanneer de Borghers deser Stadt (sy zijn soo rijck als sy willen) slechts eenen Mammaluck ghemoeten/ so moeten sy met reuerentie/ den Mammaluck wt den weghe wijcken/ ende worden heerlijcker gehouden dan by ons den Edeldom/ waert dat zijt niet en deden/ soo souden sy met stocken toeslaen/ die sy draghen/ sonder straffe.

Daer zijn oock veel Coophuysen inder stadt/ daermen zyde ende alderley ghewaet vercoopt. De Christenen worden aldaer seer qualijck ghetracteert.

¶ Van de Stadt Niniue.

NIniue heeft Ninus in Assiriam ghebouwt/ een Hooftstadt van drie dachreysen (so sommighe meynen) lanck/ sommighe inden omrinck ende Circkel om te gaen/ aldaer Jonas ghesonden heeft gheweest.

¶ Van Palestina oft Judea/ eertijts Chanana ghenaemt.

PAlestina die gheleghentheydt Asie in Syria/ aen Arabiam stootende/ voormaels Philistea/ vande Hooftstadt daer in Philistim ghenaemt/ oft Cananea/ van Chanaam de Sone Cham/ diese aldereerst bewoont heeft/ alsoo gheheeten. Ten laetsten van het volck Gods Judea ghenaemt/ welck aertrijck/ God/ Abraham ende zijnen zade te gheuen beloefde soo sy in zijn gheboden wandelende ende blijuende wierden/ ter wijle hy noch in Mosopotamia was. Dese Contreye heeft vanden Oosten ende Zuyden Arabiam/ vanden Noorden Syriam/ sommige meynen dat Judea in Syria leyt/ sommighe dat het daer aen paelt/ die laetste meyninghe behaecht my best/ nochtans heetet Ptolomeus/ Palestinam Syrie. In welcke twee ende dertich Coninghen Amoreorum ende andere volcken regeerden/ der welcker namen het al verloren heeft/ eñ nv Judea heet. In welcke is Galilea/ Idumea/ Phenicia/ Jordaen de Riuiere/ Cesarea/ Appollonia/ Azotus/ Ascalon/ de Putten Asphaltides/ Tiberiadis/ Gaza/ Emaus/ Endaga/ Camaria/ den Berch Syon/ Libanus/ Traconitidis/ Lysania/ Abilene/ ende andere ontallijcke steden ende gheleghentheden/ die in dat Jootsche landt behooren/ so Eusebius meynt/ die Judeam neerstelijck beschreuen heeft. Daer inne leyt oock de Heylighe stadt Jerusalem/ daer bouen ghescreuen/ nv och laes den ongheloouigen onderworpen. Waerinne euenwel noch heden ten dage seuen gheloouen naemachtich zijn/ niet alleen in eender stadt: Maer oock in eenen Tempel des heylichs Grafs/ daer sy alle ghelijck aen hebben. Ten eersten Barvoeters/ die souden van onsen ghelooue zijn/ ende te Jerusalem alleen het Christelijck ghelooue met het heylich Graf inne hebben. Ten anderen de Griecken/ wat dese voor een ghelooue hebben/ besiet de Pausche Chronijcke/ wat een yeghelijcke Secte inden Tempel in heeft/ waer te langhe te vertellen. Ten derden Jorsi. Ten vierden Jacobite. Ten vijfsten/ de Indianens. Ten seften/ Suriani. Ten seuenden/ Armeniers. Alle dese hebben aenden Tempel elcke Secte zijn ghecochte bestemde plaetse/ ende willen alle Christenen zijn: Ick besorge dat d'een Secte euen so goet Christen is als dandere. De Armeni houden Misse ghelijck wy/ behaluen alleen dat sy der Roomscher Kercken ghehoorsaemheydt ontsegghen/ ghelijck de andere

Seuen gheloouen in Jerusalem die alle Christenen zijn willen/ sonder de Heydenen/ Turcken ende Saracenen.

nae wtghesloten. De Minores ghelijcken haer alle in veel dingen/ bysonder in Misse te houden: Alleen de Griecken zijn ons op daller contrariste ende onghelijckste/ want sy oock niet en lijden dat onse Priesters op haren Outaer Misse lessen. Int heylich Graf branden altijts 18. Lampen/ onder welcke de Baruoeters 3. eñ dander 6. ghelooven de 15. hebben.

Nv Judea is (als Isidorus meynt) eenen Navel des Aertbodems/ met alderley rijckdom ende vruchten machtich/ kostelijck van Balsem/ van matelijcker Locht/ dwelck Godt selve een Aerdtrijck heeft gheheeten/ met Honich ende Melck vloeyende. In desen lande is gheschiet die betalinghe ende quijtscheldinghe voor dat gantsch menschelijck gheslachte. Daer in heeft dat Rijck Dauids gheweest ende zijnder nacomelinghen. Item de doode Zee/ de welcke gheen dinck on-wt-ghewor pen in haer en lijdt. Bouen Jerusalem leyt eenen Berch ende een Slot daer op/ van Dauid ende Salomone ghebout/ beyde Syon gheheeten/ waer af Jerusalem dicwils Syon inder Schrift ghenaemt wort/ ende een Dochter Syon. Nv Judea heeft dien naem van Juda/ wt welcx gheslachte sy haer Coninghen coren/ dwelck voormaels/ soo gheseyt is/ Chananea ende Palestina ghenaemt wert/ vande Philistijnen ende Chananeen/ de welcke de Joden daer wt ghedreuen ende selve beseten hebben/ nae dat sy 40. Jaer inde Woestijne vanden wttocht Egypti om gherepst hadden/ ende 31. Coninghen daer wt verdreuen/ alsoo in Josue aenghewesen wort.

Een ouervloedich landt van Balsem/ Palmboomen/ Cipresse/ Cederboomen/ Wijngaerden/ Olijfboomen/ Granaetappelen/ Citroenen/ Daer af leest Plinij lib. 5. cap. 14. Isido. lib. 15. Waer by dat het den Vaderen beloeft gheworden is/ een Aertrijck met honich eñ melck vloeyende. Hoe wel Isidorus meynt/ dat door dese belostenisse vleeschelijcke inde letter/ gheestelijck eñ inwendich inden sin ghemeynt gheweest heeft/ de ghenade ons in desen lande door Christum gheschiet. Dit gheweldich lant/ nochtans slechs een deel Syrie/ stoot aen Arabiam ende Egypten/ tusschen de berghen vloeyt den Jordaen/ eñ scheyt Gallileam van Judea.

Philistea oft Palestina. In Judea zijn veel warme Fonteynen/ alderley Metalen/ Aromaten/ etc. De doode Zee/ daer niet leuendichs in en is noch blijuen en mach/ oock daer in ghewor pen zijnde. Dit landt heeft voortijts Palestina oft Philistea genaemt gheweest/ daerom noch heden Palestini ende Philistei eens zijn/ als Isido. lib. 9. Cap. 15. seyt/ ende Moses Genesis 10. Andersins wt Canaan/ Cananea gheheeten/ als bouen staet. Wie behaluen der schrift vande Joden lesen wil/ die lese Josephum/ Cornelium Tacitum lib. 21. Trogum lib. 36. ende Eusebium etc.

¶ Vander Joden Orden ende Secten.

Pharisei. Dryerley Secten ende Monicks Orden/ hebben de Joden bouen den ghemeynen Joden staet/ Essei/ Pharisei ende Sadutei. Pharisei leefden scherp ende strenghe in spijse ende cleedinghe/ haer opsettinghe verhieuen sy eens-deels bouen Mosem/ sy droeghen brieuen Num. 15. aent voorhooft ende aenden slincken arm/ daer de thien Gheboden in stonden. Item sy droeghen groote Soomen aen de cleederen/ daer in ghevlochten doornen/ op dat sy ghesteken zijnde/ der gheboden Godts ghedachten/ die sy aenden soom des cleets gheschreuen droeghen. Sy gauen het gheluck ende gheval weynich toe/ maer Godts voorsieninghe altemael. Euenwel seyden sy: Wie inden wille des menschen viel metter opperstens corperen influentien/ dat die ghevrijt worde. Dat Fatum oft toeval hielden sy/ dede oock veel tot smenschen wille om den seluen te neyghen ende te buyghen/ euen-wel dat de mensche een Heere aller dier dingen ware. Haren Ouersten ende ouderen bewesen sy ghewillighe ghehoorsaemheyt/ sonder murmelinghe. Sy gheloouen Gods gherichte toecomende te wesen/ alle sielen onsterffelijck/ ende dat alleen de sielen der goeden/ in ander lichamen ghinghen tot den oordeele toe: Ende dat de sielen der boosen in eewige duysternisse versteken worden. Eñ haer leuen glimpte seer wel van Heylicheydt/ waerby sy Phariseen ghenaemt waren/ Daer af int tweede deel deser Chronijcke/ van Orden eñ Secten.

Sadutei hielden vastelijck datter gheensins Sadutei. gheen Fatum/ toeual oft gheluck en ware/ maer dat alle dinghen in Gods eyghen ordeninge ende voorsieninghe stonden/ euenwel gauen sy smenschen wille dese vrijheydt toe/ goet oft quaet te doene. Item dat Godt een aensiender ende beloonder aller dinghen is. Sy loochenden de verrijsenisse/ ende seyden dat siel ende lichaem met malcanderen storuen. Sy naemen alleen de vijf boecken Mosi aen. Sy en gheloofden niet datter eenighe onsienlijcke Enghelsche natuere ware. Leefden strenghe sonder eenich gheselschap/ daerom noemdemense Saduceos/ dat is rechtveerdich.

Maer Essei/ voerden in alle dingen een Cloo- Essei. ster leuen/ verachtende der vrouwen bywooninghe als onreyn/ niet dat sy den houwelicken staet vercleynt oft te niet hebben wilden: Maer om dat sy gheene en betrouden/ dat sy eenighe ghe- loefte ende ghelooue hielt/ oock op dat sy door haer bywooninghe niet onmatelijc/ vanden rechten wech afghelept en wierden/ ende den Gheboden Gods vergaten. Sy hadden alle dinck ghemeyn/ vlieden allen wellust/ Baden/ Saluinghen/ etc. ende achteden den wellust voor een oneere. In cleedinghen die wit ende reyn zijn moesten/ hielden sy haer net ende suyuer. Sy en hadden gheen stadt/ maer ghelijck de Monicken/ in alle steden sommighe Cluysen. Baden Godt vroeghe/ dat hy zijn sonne liet opgaen/ ende ar- Alle dinghen ghemeyn. beyden daer nae tot inde vijfste stonde/ daer nae ghewasschen zijnde/ aten sy met stilswijghen. Alle sweeren hielden sy voor onrecht ende eenen valschen eedt. Sy en lieten niemant in haer Secte/ dan te voren een gheheel Jaer gheprobeert/ namaels als sy alschoon nae het jaer aenghenomen wierden/ soo beproefden sy eens yeghelijcx zeden noch twee jaer. Wert yemandt begrepen in sonden/ dien stieten sy van haer tot een eewighe boete. Als haerder thiene by malcanderen saten/ soo en sprack niemandt ongheheeten. Op datter gheenen onwille en quame/ soo en wierpen sy gheen speecsel opter rechter zijde/ oft midden onder haer/ maer achterwaerts te rugge/ oft op de slincke zijde.

Sy hielden den Sabbath alsoo vast/ dat sy op desen dach haren buyck niet leechden/ ende en sy haer onreynicheydt wtwierpen/ soo maeckten sy henlieden te voren eenen put inde aerde/ daer deden sy haer ghevoech ouer met cleederen bedeckt zijnde/ op dat sy den dachschijn gheen oneere toe en voechden/ ende wierpen dien put terstont toe. Sy leefden seer langhe ouermidts der eenvoudicheyt der spijse. Dat gelt en hadde geen ghebruyck by henlieden. De sielen seyden sy/ waren alle vanden beghinne gheschapen/ ende naemen metter tijdt die lijuen aen haer. De vrome sielen vanden Lichame afghescheyden/ hielden sy/ dat sy ouer zee gheuaren/ salichlijck leefden. Den doot om der gherechticheyt wille/ achteden sy voor ghewin.

Som-

Sommighe verconddichden toecomende dinghen/ende gebruycten de vrouwen matelijck/ op dat sy niet gheacht en wierden den houwelijcken staet te verdoemen. Daer af hier na int tweede deel deser Chronijcke/ vande Orden eñ Secten der Christenen ende Joden. Breeder bescheet int derde boeck van noch meer Orden ende Secten der Joden vint ghy aldaer.

¶ Der Joden Gheloove/insettingen/ Ceremonien ende menschen geboden. Eens deels in Mose/eensdeels in haren Talmut vervaet/also syse noch heden gebruycken tgheheel Jaer door.

Voorreden.

Nadenmael alleman niet alle boecken hebben en can/ daer toe oock alleman de moeyte niet en heeft om alle te lesen/ soo heb ick wt veel Boecken de kerne ende het merch ende wat daer in merckelijcx is/ wtghehuyselt/ ende in dese mijn Chronijcke inghelijft/ op dat ghy van elcken wat hebbē meucht/ ende heb in desen Biekorf der Historien/ als een Bie van alle Bloemen doch yet wat inghedragen/ op dat ghy van alle bloemen der Historien ende gheloouen niet niets en hebt/ daerom merckt tot het beghinsel.

DE Joden hebben/ ghelijck wy/veel Schribenten/die daer leeren datmen hem onder dat Jock Gods ende zijnder Gheboden om Godtsalich te leuen ghewillichlijck begeuen soude/ aldermeest haren Talmut/ ende een boecxken daer haer Ordinancien ende Reghelen in veruaet zijn/ hoe hem eenen houden soude tgeheel Jaer door/ op Hebreeusch: Sepher Midos genaemt. Sy leeren veel dat een Jonghelinck zijn herte soude stercken inde Gheboden Gods/ om de liefde Gods in zijn herte tē vaten/ ende dat hy hemseluen Gode onderworpelijck maken soude/ende dat met zijnen lijue bewijsen/ niet met opgherechten lijue/ maer buckende ende nederghedruckt henen gaende/ zijn ooghen nederslaen/ altijts zijnder sonden sorghe draghende/ ende die daghelijcx bekennende/ hy soude hem oock voor openbare ende heymelijcke sonden hoeden/maer zijn goede wercken aenden dach brengen/wt sulcx soude hem Godt de liefde in zijn herte sincken/eñ alsoo voor Godt liefghetallich ende aenghenaem zijn.

Alsoo gaen de beste onder hen na den wterlijcken mensche inde wercken der Wet ende vroomheyt des vleesch henen/ met veel vasten/ bidden/ bucken/neyghen ende stuppen/ Thienden/ licht branden/ sonderlinghē cleedinghen/ etc. Welcke oude Testamentsche vroomheyt ende monickerije/oock by onse Gheestelijckheyt hooghelijcks wort opgheciert. Maer een reyn herte/ recht gelooue/ liefde ende hope/ is voor Godt van binnen/ ende te wijle sy alsoo aende wterlijcke vercierde menschen insettingen eñ vleeschs vroomheyt hanghende/vernoecht zijn/ en connen sy tot de rechte gheloofs vroomheyt niet comen/ ende falen oft ghemissen alsoo der gherechticheyt/liefde eñ hope die wt den gheloove coemt/ Roman. int 2.3.9.10.

Onderschept er deucht.

Nv haer wterlijck gheproncк vercieren sy met Schrift wt Mose/Leuit.18. Ghy sult mijn recht ende Wet behouden/want soose de mensche doet/ soo blijft hy daer in leuendich. Ende so Deut.32. ghesept wort: Want daer in is leuen.

Van de Insettingen der Joden buyten der Kercken eñ inder Synagogen/ ouer tafel met eten/drincken/handelingen/ slapen gaen ende opstaen.

SMorghens als de Jode opstaet/ soo heeft hy zijn eyghen ghebedt/ hy loeft Godt seer dat hy hem de ooghen heeft opghedaen/hy en staet oock niet traechlijck/maer frisch op/denckende/ wanneerder nv een Christen quame/ daer hy yet aen wist te winnen/dat hy dan wel haestelijc opstaen soude/ veel te meer behoorde hy dan gherasch op te staen om Godt zijnen Heere te eeren ende te aenbidden. Hy heeft oock zijn statuyt/ dwelck geen vroom Jode en ouertreet/ hoe hy hem cleeden sal/ dat hy dat hemde niet scheef aen en doe/ hy soudet oock sittende aen doen met den bedde bedect/dat de wanden ende balcken haer lijf niet bloot en sien. Hy en soude oock niet dencken/ ey/ het is duyster/ick ben alleen: maer dat dat gātsch aertrijck Godes vol is/ ende dat voor Godt de duysternisse ghelijck dat licht is. Jerem.23. Psalm.139.

Alsdan soude hy dat viercant cleet met vier lappen/Arba Canphas genaemt/ aen doen (het is schier ghelijck eenen lederen kolder sonder armen/ ghemaect met vier hoecken/daer vier slippen aen hangen) op dat hy vanden Duyuel niet aenghevochten en worde/ als hy sulck cleet onder den rock draecht/ alsoo sy schrijuen. Alsdan gaet hy met neder ghenepchden hoofde wt de camer/nemmermeer bloots hoofts/ op dat de eere Gods op haer hoof den ruste/ want gheen Jode ouer de 13. Jaer bloots hoofts en derf gaen.

Eñ so hem dan yet noodichs ouercoemt/soude hy tuchtich op dat heymelijck gemack gaen/hem van voren niet ouer een vuyst oft spanne hooghe ontdeckē: Maer van achter niet ouer twee spannen hooghe opheffen. Een wijf soude haer van vore opheffen/van achter met allen niet. Hy en soude oock zijn water niet staende lossen/ op dat hem dwater niet opde voeten en sprinckele/ ende hy hem na-dachtich oft suspect make dat hy gesneden sy/ ende daer by zijn kinderen niet echtelijck geboren. Hy soude pissen op een hooge plaetse/ende teghen daele pissen/ oft op een weeck sandich aertrijck/ dat de seycke haest verteere ende van selfs verdwijne/ op dat hy hem niet nat en make eñ beschame. Hy en soude oock zijne schamelheyt oft heymelijck lidt sonder merckelijcke oorsake niet naect aenroeren/ eñ als zijn geuoech ghedaen is/ soude hy hem om eñ om wel reynighen/vagen eñ suyueren/ euenwel slechs met der slincker hant/want metter rechter wijst hy op de heylighe Schrift/eñ ghebruyckt de selue om daer mede te schrijuē/sy brengen hier toe een gedwongen spreucke wten 103. Psalm: Mijn lijf bemint Godt/ ende al mijn inghewant zijnen heylighen name. Hier spreect David inden gheest vanden inwendighen mensch/ziele/ herte eñ ghedachten/ dwelck de Joden op haer heymelijck ghemack bedieden ende trecken/ ende wat hier en daer inder Schrift van bereydinghe/ ende reynicheyde des binnensten menschs staets: dat trecken de Joden op haer lichaem/ cleederen eñ buytensten mensche/oft al wel dat herte vol woeckers/ghiericheyts ende schalckheyts steeckt/ alsoose Jeremias int vierde/ vijfste eñ seste Capittel beschuldicht/ dat willen sy met sulcke wterlijcke wercken (ghelijck onse Monicken) vertussen/ oft quijten ende betalen. Maer Jeremias int vierde Capittel seyt: Laua a malicia cor tuum. Wascht dijn herte vander boosheyt. Hy en seyt niet dijn lijf of dat cleet. Een Jode soude oock twee nedercleederen hebben/deene dat hy inder Sinagoge/dander dat hy ander tijts droeghe. Daer na so haest als sy opstaen/ende dat vperdaechschelijck neder cleet hebben aenghedaen/wasschen sy de handen/

 ende

en loopen met eenen storm inde Sinagoghe daer toe brenghen sy den 55. Psalm in: Inden Huyse Godts/willen wy met storm loopen.

De Joden hebben oock voor de Sinagoghe een inghemuert Yser/om haer schoenen daer aen te reynighen ende te suyueren eer dat sy inden Tempel gaen/ dat nemen sy wt Eccles.4. Bewaert dijn voeten als ghy int huys des Heeren gaet: Recht al spraecke Salomon van haer versierde wischijser. Alsdan gaen sy inde Sinagoghe ende bidden een bysonder ghebedt onder de deure. Daer nae doet hy zijnen mont een goede wijle toe/ sit neder / ghedenckende voor wien hy hier stae / wie dien sy dien hy zijnen noot voorbraecht / ende dan doet hy zijnen mont open met grooter knechtelijcker vreese / aucxt ende beuen/ ende bidt nae ordene / alsoo in haer bidboecxken begrepen staet/ hem met zijn gheheel Lijf en zijn beenen herwaerts ende gintswaerts keerende.

Maer hier moet haer de Schrift lijden ende haer dat leeren/naemlijck David Psalm.35. Alle mijn gheheente spreken: O Godt wie isser v gelijck? Ende Moses Deut.6. Ghy sult Godt lief hebben van gantscher sielen ende lichaem etc. Daer af trecken sy voorts dat hy hem metten gheheelen lijue van alle crachten bewegen soude.

Ten wtganghe der Kercken/soude hy met neder ghehangen hoofde ootmoedich thuys gaen/ de Sinagoghische nedercleeden wt doen/en dander werckdaechsche aen doen / lesen ende studeren/ende dat heet: Sy ghinghen van deen deucht in dander / daer toe moet henlieden David ghetuyghenisse gheuen/Psalm.84.

Ten etens tijde wasschen sy alle de handen/ welcx ouertreden/sy der hoererije ende het Ouerspel ghelijcken / soo Rabbi Joseph inden Talmut schrijft. Hier toe moet hen Salomon Prouerb.int.6.helpen. Alsoo bleef henlieden altijt (so Paulus seyt) den omhanck voor de schrift.

Wel gheciteert maer qualijck gevoeght.

Item sy noement een onreyn broot / dat met onghewasschen handen ghegheten wordt / soo Ezec. int 4. staet: also sullen de kinderen Israels haer broot onreyn eten. Nae dwasschen der handen / soude hem den Jode ter tafel setten / maer niet spreken/tot dat hijt broot breeckt (dwelck by henlieden noch ghemeyn is) ende danck ghesept heeft/dan ontghinnen sy dat broot/maer niet gheel/ende breken het eynde met dancksegghen af allincks / segghende: dat de ghene diet gheheel afsnijt/ende daer nae Godt danckt/dat die God vertoornt/ende buygen hier toe tghene dat David in Psalmo seyt: Ghelooft zijt ghy Godt een Coninck der Werelt/ ghy die dat broodt wt het aertrijck wtbreeckt. Sy segghen oock/wie sonder dancksegghen in dese werelt yet vande weldaet Gods gheniet / dat die Godt selue berooft/ ende brenghent wt den 24. Psalm: Godes is dat aertrijck ende al haer volheyt. Eer sy beghinnen te eten/bidden sy den 24. Psalm.

Wel gheciteert.

Nae de maeltijdt / als sy haerder thiene oft meer ouer tafel zijn / soo gheeft den huysvader den gheleertsten dat Ampt te seghenen met luyder stemmen/maer isser slechs een oft twee / soo en segghen sy sulcken seghen niet luyde / maer heymelijck/ een yeghelijck voor hem seluen. De somme des seghens ouerloop is dese / Sy louen eerst Godt / dat hijse versadicht ende ghespijst heeft / ende bidden dat hijse alle uren wil spijsen/ ende hem ouer Syon ende den gheuallen Tempel wil ontfermen / haer voor armoede ende bedelrije behoeden/ende dat hy haer haest verlossen wille/dat hy oock de heylighe stadt wederom opbouwen wil/ende haer int gheloefde lant voeren/ ende dat Jock der Heydenen van henlieden wt ghenaden af legghen. Item dat hy zijnen seghen ouer haer spijse / ende ouer zijn Besnijdinghe wil houden / ghedenckende op zijn verbont met Abraham/ Isaack/ etc. ghedaen / ende dat hy hen Heliam seynden wil / diese weerdich make te beleuen de toecoemste Messie.

Sy hebben daer nae veel leeringhen / hoe sy haer den gantschen dach houden sullen/ gheenen en soudemen by zijnen toenaem noemen / alsmen hem anders kent ende te noemen weet. Niemant en soude den anderen bespotten met eenigherley schimpwoort. Oock en soude niemandt gheen afschouwen vanden anderen hebben / hy sy arm of rijck/want dat gheheel Israel reyn ende heylich is. Maer eenighe Christen / oft hy alschoon cloeck is/oft een schoon werck maeckt / dat en souden sy niet louen: Oock als hy een Godtlijck goet werck doet/als om Godswille gheuen / soo en souden zijt hem niet te goede wtlegghen/altijt indachtich zijnde der spreucken: Prouerb.14. De ghenade der volcken is sonde.

Wel is waer/dat sy haer wel vriendelijck doruen houden/ ooghen dienen / te wijle sy onder de wolven zijn / mede huylen / ende om vreets wille een beetken bouen den noot eten : maer ten gaet niet van herten. Sy betrouwen de Christenen soo weynich / ende houdense voor soo onreyn / veel weynigher dan wy haer / wy diese voor honden houden. Maer rechte Christenen ghonnen alle-man wel van herten / en zijn niemandt vyant dan de sonden / sy beminnen alle Persoonen als een beelde Gods / het sy Heyden oft Jode. Sy hebben oock in haren Talmut/ men soude gheen Christen in Gods name ontfaen/ oock den vrede niet wenschen / daerom de Duytsche Joden ghemeynlijck pleghen te segghen: Sched wilcoem/dat is/Duyvel coemt. In somma / gheen Jode en gont eenighen Christen wel / oorsaecke: sy houdense voor onreyn nae inhout haers Talmuts / wat sy hen goets bewijsen/dat en doen sy niet van herten/maer wt vreese/liefde ende vrientschap des vreeds/haer seluen hier in soeckende.

Als hy hem heeft slapen gheleyt / soo bidt hy 248. woorden / om te bedieden 248. leden / die den mensche voor quaet souden behoet worden. Daer nae bidden sy den 91. Psalm / daer sy vele afhouden/ ende veel corte ghebeden. Sy hebben oock haer oorsaecke / dat sy haer Bedtstede tusschen het Noorden ende Zuyden stellen souden. Ende hebben veel Leeringhen aengaende de Houwelijckse Plicht oft schult: Niemandt en soude met zijn Wijf die hy verthoornt ofte gheslaeghen heeft / te doene hebben / tot dat hijse te vreden ghestelt hebbende / met haer versoent is.

Vande Feesten ende vyerdaghen der Joden dat gheheel Jaer door/ende Eerstelijc van den Sabbath.

EEn yeghelijck Jode coopt nae inhoudt des Talmuts / tot de voorfeeste oft den Rustdach teghen den Sabbath nae zijn vermoghen/ vleesch/visch / ende alderley goet dinck / om den Sabbath te eeren. Want den Sabbath wort een Bruyt ende Coninck in Godt gheheylicht / by henlieden ghenoemt. Op den Vrijdach oft voorfeeste nae middach / en eten sy niet tot dat den Sabbath inghegaen is / op dat sy den Sabbath dies te lustigher met eten ontfanghen ende in halen. Den Jode soude oock wijn int huys hebben/ om daermede den Sabbath in ende wt te seghenen/als volcht.

Parasceue / heet by de Joden vrijdach / Rustdach oft voorfeeste / daerom dat men hem daer na op den Sabbath rust / genomen wt Exod.16.

Hier siet ghy dat ons Pausdom ende Monickerije niet dan enckel Jodendom en is / daer sulck sotswerck al effen wel loop heeft/ende voor grooten Gods-dienst ghehouden wordt. Help Godt / wie eenen Bisschop oft den Paus ouer Outaer in zijnder Wijinghe soude beschrijuen/

hy be-

hy behoefde wel een eyghen Chronijcke. Daerom en laet ons niet alleen ouer die arme Joden lachen oft weenen: maer ouer ons seluen. Want oft sy wel van te voren met Wetten ouerladen zijn / ende meer dan 600. Wetten in Mose hebben/henlieden van God opghelept/slechs op dat sy sonder zijn woort niet met allen op haer eygen handt en beghonnen: Noch hebben sy ontallicke veel menschen gheboden aen Mosem / ghelijck wy aent Euangelium ghehanghen / ende groote lasten (die noch sy / noch haer vaders en hebben connen draghen)op ghelept / soo Christus seyt Mat.int 23.die sy selue met gheenen vingher en aenroeren / Jae te draghen niet en vermoghen/ Joan.7.Act.7.13.14.15. Effen alsoo doen wy hem oock/wy en hebbẽ metter Liefde/Geloove/ Hope / eñ met de geboden Gods noch niet vieranont ghemaeckt / jae met gheenen vingher aengheroert/ die nochtans Godt slechs hebben wil ende van ons eyscht / Matth.19.Mich.6.Deut. 6.10.ende beghinnen wat nieus onnootsaeckelijcx/daer Godt niet na en vraecht/ende wy scheren een nieu onnootsakelijck webbe/ende en hebben het webbe oft den scheerdraet der nootsaeckelijckheydt noch niet al afghewenen / jae veel meer aenghericht. Van sulcke Joden steeckt och laeen de Werelt vol.

Nu vanden Sabbath. Op den vrijdach daer te voren corten sy de naghelen/Wetten haer messen/koken eñ halen haer vyerdaechs cleet voort/ sy wasschen oock haer voeten / handen eñ hooft/ ende alst schier doncker worden wil/luyen sy den Sabbath met aengesteken keerssen in/ dat vyerdaechs cleet aendoende / ende bereyden de tafel. Alsdan gaen sy inde Sinagoge/ biddẽ den Sabbath in/saechtelijck/gherustelijck sonder sorghe/ als oft hen gheen dinck en gebrake/ ende dat alle haer wercken wtghericht waren/ alsoo vry soude hy op den Sabbath voor Godt staen. Als hy wt ghebeden heeft / soude hy vrolijck thuys gaen/ schrijft Rabbi Joseph. Ick late hier achter de raserije vande twee Enghelen. Als hy dan alsoo thuys coemt/ de lampen ontsteken/ ende de tafel bereyt vint / soo comen de kinderen ende neuen totten Huysvader / ende wenschen hem eenen goeden Sabbath / soo dauckt hyse dan met een goet Jaer/ ende met opghelepde handen seghent hyse metten seghen/Gene.44. Godt sal v maecken als Ephraim ende Manasse etc. Desghelijcx gaen oock alle Jonghe Knechten alsmen wt de Sinagoghe gaet / eerst totten Rabbi / die gheeft henlieden oock den seghen/met opleggghinghe der handen/maer ist een Meysken / soo spreeckt hy: Godt maecke v alsoo hy Rachel ende Lea ghedaen heeft/ dat in dijnen zade alle volcken ghebenedijt worden:daer toe moet hen desen costelijckẽ spreuck dienen. Daer nae setten sy haer rontsom de tafel/ ende den Huysvader neemt eenen kelck met wijn inde handt/ ende seghent den Sabbath in/met bysonder woorden daer toe ghesproken/ ghenomen wt Mose Genesis 1. Somtijts singt hy die woorden met luyder stemmen: Ten laetsten segghen alle die ouer tafel sitten/Amen. Soo gheeft dan den Huysvader eenen yeghelijcken om de tafel sittende/wt den kelck te drincken: Sy segghen oock desen seghen op den Sabbath inder Sinagoghe ouer den wijn/om dies wille/oft daer ergheus eenen ware die sulcks niet en vermochte/ dat hy gheen ontschuldinghe en hadde. Daer nae neemt hy dat broot / danckt ende gheuet hen te eten / waer af Christus een oorsaecke heeft ghenomen zijn Nachtmael aen te richten/ ende altijts dat broodt ouer tafel te breken ende te dancken / hy die alle gherechticheydt wilde vervullen/ ende alle de Wet ghenoech doen ende volbrenghen/Matt.3. Daer na eten sy het beste dat eenen vermach / ghemeynlijck op alle plaetsen onder andere een pasteye tot ghedachtenisse des Manna. Daer nae en doen sy den gheheelen Sabbath niet. Sy hueren somtijts eenen dwasen armen Christen die henlieden schotelen wassche/kere/ stoke / licht ontsteke / koeyen melcke/ haer beroemende dat sy Heeren/ende de Christenen haer knechten zijn/dat die henlieden moeten woecker gheuen/eñ haer als Heeren ledich gaende onderhouden. Ende van sulcx sotachtich wtwendich vyeren des Sabbaths / schrijuen sy een gantsch groot boeck. Haren Talmut gheeft toe dat eenen op eenen Sabbath twee duysent schreden verre reysen mach / dat is een Italiaensche myle/oft een vierendeel van een Duytsche. Sy en souden oock op den Sabbath gheensins niet van wereltsche dingẽ spreken noch hanteren etc. maer slechts wt de schrift/van God ende Godsvreese/eñ dat is swaerlijck inden Talmut gheoorloeft geworden/ maer sy houdent so sy connen eñ schier ghelijck wy onsen Sabbath de gantsche weke door en spreken sy niet meer van woecker/ coopen/vercoopen/raetslaẽ etc. dan op den Sabbath. Item sy banqueteren eñ danssen dickwils op den Sabbathdach. Naermaels hebben sy een ordeninghe/dat sy alle Sabbathẽ drie maels aen een toe bereyde tafel eten sullen / ende dit en achten sy niet voor eenen cleynen Gods-dienst / dat nemẽ sy Exo.16.waer in vã het Manna drymael heden/heden/heden staet. Op desen dach gaen sy svespertijts wederom in haer Sinagoge/heffen haer thien gheboden wt de Arcke / ende lesen een weynich daer wt / daer nae gaen sy thuys ende eten de derde reyse. Eñ sy houden noch veel meer Ceremonien opten Sabbath hier als onnootsakelijck achter ghelaten.

Tsauonts gheheel seer spade / op dat emmers den Sabbath lanck ghenoech duere/ (wt dien waen dat sy verhopen / dat alder Joden sielen die sondicht wt deser werelt ghescheyden zijn/desen tijt des Sabbaths gheduerende/ruste hebben inder helle oft int vagheviter/)daerom verlengen sy den Sabbath/ende singhen int eynde van dien den 67. Psalm seer luyde ende langhe / dickwils een gheheel ure lanck / op dattet hen langhe vertrecke/ende dat sy dat Weeck-gebedt beghinnen/ dan is terstont den Sabbath wt / ende de sielen moeten wederom ter hellen. Sy seghenen den Sabbath oock wt met ghebeden / wijn ende een groote keersse eñ welrieckende speceryje. Daer na wenscht elck den anderen een goede weke/ soo laten haer de Jonghers wederom seghenen ende de handen opleggen als te voren.

Op den Sabbath singt oock een yeghelijck in zijn huys vierderley ghesanck/in welck den volcken dickmaels ghevloeckt wort. Godt biddende dat hy henlieden alle goeden ende rijckdommen der Heydenẽ eñ volcken (onder welcke sy oock de Christenen tellen)gheuen wille / ghenieten eñ gebruyeken late/ende dat Godt de Amoniten ende Moabiten met den Christenen (welcke sy Edomiten noemen) wil wtroeyen eñ verderuen/ ende een groot verschricken / anxt ende beuen op alle volcken ende Christenen wtschudden ende verwecken wille / soo datse dat sweert van Oosten tot aent Westen verteere.

Daer na bidden sy altemael teghen alle ouerheyt der volckẽ/Heydenen eñ Christenen/eñ noemense een schalckachtich Godloos Coninckrijck/ dwelck sy niet wederspreken en connen. Na sulcx ontsteken sy een groote keersse / die den Sabbath vander weke schept: Daer nae hebben sy een silueren Juweel met welrieckende speceryen ghevult/dat neẽt den huysvader met schoone woorden/ende reucket / daer toe gheeft hijt een yeghelijck rontsom/jonghe eñ oude / mannen eñ vrouwen/een yegelijck nae zijnen staet/ouderdom oft waerdich te reuckẽ. Den huysvader neemt daer

 na den

nae den kelck metten wijn inde hant / ende singt luyde: Nv ben ick versekert in God mijnen Heylant etc. seer schoone deuotelijcke woorden / als oft hem Godt alleen toe quame. Sy aensien teghen het licht haer naghelen ende vingheren / eñ spreken alle eenstemmich: Gheloeft zijt ghy Godt onse Heere / een Coninck der Wereldt etc. ghy die daer onderschept tusschen Israel ende ander volcken / tusschen den heylighen ende onheylighen. Daer nae sprinckelt hy een weynich wijns op daerde / hy drinckt ende gheeft hen allen wt den kelck te drincken. Alsoo nemen sy alle van desen wijn daer mede haer ooghen ende pols bestrijckende. Daer zijnder oock vele onder haer die met desen Wijn ende keerssen groote toouerije bedrijuen / sy ghieten den Wijn ghelijck wy dat wijwater in alle hoecken vanden huyse / op de wieghen ende bedghewant / om alle gedrochte te verdrijuen.

Dit is de oorsaecke dat sy de Specerije reucken (dwelck sy nemen wt Esa. 42.) namelijck om dat de mensche drie sielen heeft / ende dat als de mensch slaept / de twee wtvaren / deene opwaerts int hemelsche wesen / ende aldaer alle toecomende dinghen hoort. Dander nederwaerts int aertrijck ende helle / ende hier ende daer loopt / anders niet siende dan enckel sonde / dwaesheydt ende ydelheydt / dese noemen sy de beestelijcke siele. Maer dat de rechte siele die de menschen inder scheppinghe ontfanghen heeft / by der herten blijft / ende alle dinck weet ende siet / dat de twee ander sielen sien eñ doen / waer af de droomen comen / diemen niet verachten en sonde. Maer op den Sabbath gheuen sy den mensche bouen dese drie sielen noch een siele toe / die ten eynde des Sabbaths wt vaert / ende dat de mensche alsdan crachteloos wort / daerom sal hy dese specerijen reucken om cracht te ontfanghen.

De naeghelen ende vingheren sien sy daerom aen / om de wonderwercken Godts te bedencken / dat hy alle dinck onderschepdelijck gemaect heeft / en Israel vande Heydenen onderschepden / ende den Sabbath vander weke.

Den wijn die sy op de aerde ghieten / gheuen sy de verstooten Secte Chore te drincken tot laeffenisse / die sy noch onder het aertrijc te woonen ende te leuen verhopen / ende nv ten wtganghe des Sabbaths wederom inde helle moeten.

Dat sy den pols ende de ooghen daer mede bestrijcken / is / op dat sy dese weke gheen lidt en verrecken / ende gheen noot aende ooghen en lijden.

Vele rucken ten wtghanghe des Sabbaths dat Tafelaken snellijck op / wt die meyninghe / dat sy alsoo snellijck van haer schuldenaren willen betaelt worden. De tafel is den gantschen Sabbath ghedeckt / wt dien waen / dat Helias eñ de Enghelen daer op eten.

¶ Vande Feeste der nieuwer Maent / ende zijn Ceremonien.

TOt dese Feeste bereyden haer de Joden eenen dach te voren met vasten / op dat hen Godt een vrolijcke nieuwe Mane toe seynde / sy vyeren desen dach / nochtans niet gheheel / maer sy zijn seer vrolijck / spelen ende dansen op dien dach met vreuchden / ende als de Mane vol is / ontrent drie oft vier daghen daer nae / soo vergaderen haer de Joden by nachte in eenẽ Hof somtijts onder den Hemel / ontrent sesse ende seuen tot achten toe / ende sien altemael neerstich tegen den Hemel. Daer tusschen beghint den Gheleertsten eenen schoonen Lofsanck: Gheloeft zijt ghy Godt onse Heere / een Coninck der wereldt / ghy die met dijnen woorde ende den Gheest dijns mondts / de Hemelen ende al haer heyr gheschapen hebt / oock hen Wet ende tijt ghegheuen / dat sy haer beuel wtrichten ende niet veranderen en souden / sy zijn oock vrolijck ende verheughen haer daer toe / om uwen wille te doen / etc. Hier springhen sy drymael op nae den Hemel met alder cracht hoe hoogher hoe beter / ende spreken tot de Mane: Gheloeft sy dijn Schepper etc. gelijck als ick teghen v opspringhe ende v niet gherey cken en can: alsoo sullen mijn vyanden voor my te schanden werden / dat sy als eenen steen swijghen / ons niet en beschadighen / ja alsoo groot als dijn macht is / sal vreese ende anxt op haer vallen / ende deen keert hem teghen dander / sprekende: Den vrede sy ouer v. Dander antwoort: den vrede sy op v / vrede.

¶ Vande vier nieuwe Jaren der Joden.

VIer nieuwe Jaren worden inden Talmut der Joden aen ghetoghen / Dat eerste begint op den eersten dach van Meerte / dat noemen sy het nieuwe Jaer der Maenden / ghenomen wt Exod. 12. Dese Maent soude zijn een beghin alder maenden. Maer haer Jaer waer af sy haer Jaerghetal ende rekeninghe maecken / vande scheppinghe der werelt af / die beginnen sy op den eersten dach van Herfstmaent / alsdan houden sy een groote Feeste / wt Leuit. 25. getrocken. Dat derde beghint op den xv. dach van December / dat heeten sy dat nieuwe Jaer alder boomen eñ vruchten / want op desen dach souden alle boomen haer eerste sap eñ cracht ontfangen / dwelck sy alsο proberen / sy snijden ontrent acht oft thien daghen eenen appel oft peyre op / ende sien hoe de kernen ligghen ende ghestelt zijn / ende als sy dat selue op den 15. dach Decembris doen / vinden sy alle kernen in dierghelijcke fruyt verandert / ende totter vrucht gheschickt / de kerne omghekeert ende anders ligghende. Sy louen Godt op desen dach / ende eten alderley goede vruchten die sy gecrijghen connen. Dat vierde nieuwe Jaer der Coninghen / want al haer brieuen ende hanteringhen beghinnen met haren Datum vanden dach des Regiments der Coninghen / van Saul doen sy in haren lande waren.

¶ Vande groote Feeste der Joden / de welcke sy Pessach (maer wy Paesschen) noemen / ghenomen wt Exodi 12.

ALle ghebruycken ende Ceremonien der Joden op dese Feeste / behoefden wel een eygen boeck / cortelijck wil ickse ouerhuppelen / ende nochtans wat daer af segghen. Ten eersten moeten de eerstghebooren knechtkens den derthiensten dach der voorghemelder maent altemael vasten / om dat Godt door den slaenden Enghel haer eerst ghebooren kinderen oock niet ghedoot en heeft.

Daer nae ruymen sy seer nauwe / oock met een keersse / wt alle hoecken / spleten ende muysgaten / al haer gheheeft broot ten huyse wt / maecken onder den Hemel een vyer / ende verbranden sulck gheheeft gheuonden broodt / want sy seggen dat dit gheheeft broodt een figuere des Satans is / dien Godt ten Jongsten daghe alsoo versmelten sal. Want ghelijck een weynich heefdeechs dat gheheel deech versuert: alsoo doet oock de Duyuel alle menschen / waer hy haer toecomen can ende plaetse vint / ende segghen dat dit d'oorsake is / waerom Godt soo dickwils den suerdeech verbiet / sonderlinghe op dese feeste. Sulcx nemen sy wt Ose. int 7. Cap. Ten derden beghinnen sy koecken te backen / dat is / ongheheefde vladen / die sy Matzos noemen / ende hebben een groot opsien dat sulcke Koecken niet en versueren. Sy steken die koecken oock vol gaten met een yseren strale oft backghaffelken / op dat sy niet

Heue of suerdeech is des duyuels saet oft woort.

Manna oft Wzuna / dat suet broodt Gods saet ende woort.

opgaen

opgaen en sonden als oft sy gheheerst waeren / sy en ghebruycken daer toe noch sout noch smout/ slechs water en meel / daer-mede doorbrenghen sy dien dach tot tsauonts toe / dan gaen sy in de Sinagoghe/ Godt louende dat hyse wt de banden eñ knechtschap Egypti verlost heeft: Daer na gaen sy thuys / daer is de Tafel bereyt / ende alle dinck op het costelickste toebereyt / met Siluere ende Gulden Vaten / de wanden met tapÿten behanghen/de bancken met zÿde ende fluweele cussens omleyt / om te bedieden de verlossinghe vande handen Pharaonis/eñ de vrye heerschappÿe. Voorts hebben sy inde stede van het recht Paeschlammeken veel kindtsche Ceremonien eñ bysonder Offeren / daer hen Godt niet af ghebooden en heeft/ waerby hy haer Feesten ende Offeranden niet te vergheefs en verworpt / namelick
Chi.1. sy nemen een hert ey/dat soude op de Offer-feeste
Mal.1.2. bedieden/ daer na een gesoden stuck Calf-vleesch
Num.9.5. oft Geytken van het been aen het buyghen / dat
Exo.1.2. soude opden wtgestreckten arm Gods bedieden/
Leuit.e.6.
Ier.5.7.14. daer-mede hyse wt Egypten ghelept heeft/ ende
Ps.49.69. oock op dat Paeschlam. Daer na hebben sy drie bysonder ghebooden koecken/aende welcke Godt een bysonder behaghen hebben soude/ den huysvader breeckt den middelsten te midden in twee/ ende leyt dat een half deel wederom tusschen de twee heele / dat ander half deel gheeft hy eenen aende Tafel te verbergen/daer op hebben sy veel groote mysterien oft secretē waer af veel te schrÿuen ware. Nv dit verborghen stuck eten sy met grooter deuotie eñ heylicheyt / na de auontmaeltÿt inde stede van het Paeschlam / ende hebben groote acht dat daer af niet een brÿsselken op de aerde en valle oft aen den baert en hanghe/ maer dat is te vergheefs/ aldermeest daerom / om dat dit stuck soude zÿn een Figuere ende teecken/om den toecomenden Messiam te bediedẽ/ diens toecoemste henlieden oock secreet ende verborghen sy. Daerom heet desen Koeck Aphicomẽ/ dat is/ treckt dat dinck te voorschÿn. Sy maecken oock een dinck gelÿck eenen bry van noten/appelen eñ peyren/met wÿn ghemengt/ sy formerent gelÿck een tichel/ende stropen veel goede specerÿen daer op/ dat selue soude bedieden ende indachtich maken / dat haer vaders in Egypten tichelen ghemaeckt hebben. Wanner sy nv sulcx eten willen / soo stampt den huysvader metten handen daerin omme/ sprekende: Alsoo hebben onse vaders int leem ghestampt. Sy sitten oock desen nacht seker zÿnde aen de tafel/tot smiddernachts toe/gantschelick toebetrouwende / dat hen desen nacht niet leets ghescheiden en mach; Daerom laten sommighe van henlieden om haer geloove te betuyghen/haer huysen ende kelders op staen. Desen nacht noemen sy een behoedtnacht Lelschemorim.

Sy schrÿuen meest / dat alle wonderteeckenen ende verlossinghen met Israel ende de Patriarcken ghedaen/op desen nacht gheschiet zÿn / ghelyck sy oock desen nacht in haer ghebedt vertellen alle wonderwercken die Godt haren vaderen op desen nacht bewesen heeft / ende hanghen int eynde daer aen den vloec der Christenen met wtghedruckte woorden / teghen alle ouerheydt ende hooftsteden der Christenen/datse Godt wil ombrengen / ende hen wt haer handen verlossen: sy hopen oock dat Helias op desen nacht comen sal / ende dat Euangelium vanden toecomenden Messia preecken. Sy hebben hier oock een cort gebedeken/tot welck sy de deure open doen/meynende dat Helias voorts come / maer sy bidden om wrake ouer alle volcken alsoo: O Heere ghiet wt uwen toren ouer alle volcken die v niet en
..er Joden kennen / ende ouer die Coninckrÿcken die uwen
..edt tegen Naem niet en aenroepen. Siet/hoe fÿn treft de-
..e Heydenē sen vloeck haer seluen/ ende de ghebenedÿdinghe
Christenē.

de Christenen / alsoo licht de leughen haerselfs/ ende de ontrouwe treft haren Heere. Alsoo moet Baal ghebenedÿen als hy wil vermaledyen / alsoo wort alder Goddeloosen Ghebedt tot sonde/ ende al haer vloecken tot ghebenedydinghe / also wy in dit ellendich volck sien. Ende selver wy en dorven ouer haeren vloeck ende wraecke niet gram worden / het is enckel ghebenedydinghe/ soo wy Christenen zyn / ende sy vloecken slechts hen seluen / dewÿle sy Godt noch en weten noch en kennen. Also moet den Godloosen slechs hem seluen vloecken / soo Salomon seyt Proverbior. int xxvj. Capit. Ghelÿck eenen Voghel voorby vliecht / ende een Swaluwe voorby vaert; alsoo eenen onverdienden vloeck en treft niet. Alsoo isser altemael den Christenen toebehoorende/ soo dat hen hare vyanden dienen moeten / ende in vermaledÿdinghe wel spreken ende zeghenen/ eñ het gaet altemaele aen haeren eyghen hals wte. Daeromme en sal niemant ouer de Joden wrake bidden/vloecken oft hen ontstellen/dan die een Heyden is.

Wanneer sy nv tot desen ghebede de deure alsoo hebben gheopent/soo heeft hem van erghens haerder eene vercleet/ende stryet also onversiens inde stoue / recht als oft hy Helias ware/die vercondicht hen dat Euangelium van haren Messiach/ende sy zÿn daer toe ghecomen/ dat sy haer selfs bespotten. Een gedenck Ceremonie der toecomste Helie eñ Messie.

Dese ende diergelÿcke versierde Ceremonien hebben sy henseluen inde stede des Paeschlams ingheset/want sy en slaen dat Paeschlam gheensins niet / ende en strencken oock dat bloedt niet ouer de deure/ Oock en zÿn sy niet toegerust met omghegordden Sweerde ende spiessen inde handen alsoo sy in Mose int xij. een voorschrift hebben/sy segghen dat sy sulcks niet schuldich en zÿn te houden dan int Landt van Beloften / dies sy oock geen schrift en hebben dan haren Talmut/ daer toe oock int Landt van Beloften / Jae tot Jerusalem inder Stadt effen soo weynich doen (als elders) dwelck een seker teecken is/ dat haer Godt met haer offeren ende Paeschlam verstooten heeft/ende niet meer hebben en wil.

Vanden Sinxen der Joden/ Nieuwe Jaer/ende der seluer Ceremonien.

VAnden lesten achtsten dach der Paeschdaghen / beghinnen sy vÿftich daghen na malcanderen te tellen tot Sinxen/alsoo Le.23. staet. Nv de feeste van Sinxen houden sy twee daghen sonder sonderlinghe Ceremonien. Dese Feeste is den ghedenckdach/ dat hen Godt voor alle volcken door Mosem zÿn Wet heeft laten toestaen. Op desen dach stropen sy gras in haer Sinagoge/huysen/eñ straten/ sy hebben oock veel meyen ende crantsen / ende maecken opden seluen dach goede chiere/ende zÿn vrolÿck / eten meest al van melck/ vlaeyen ende soete dinghen / tot ghedachtenisse der Wet/die daer soet / claer ende reyn is/ ghelÿck dese spÿse. Sy maecken oock een hooghe dicke seuendubbele vlade / tot ghedachtenisse der seuen Hemelen ende des hooghen berchs Sinai/ daer hen Godt de Wet ghegheuen heeft / ende heetense daeromme oock de vlade Sinai. Daer nae op den eersten dach van September hebben sy haer recht nieuwe Jaer / in welcke Maendt sy veel Feesten hebben/ ende houdent oock gantschelÿck daer voor / dat Godt op desen dach ten Oordeele sitte / wie dit toecomende Jaer steruen, leuen/ arm / oft rÿck worden sal / ende dat nochtans sulck besluyt en sententie by Godt niet verzeghelt en is/ tot na thien daghen op den langhen dach. Daerom vasten ende castyen sy haer seluen hert die thien daghen / tusschen het nieuwe Jaer ende den langhen dach / ende heeten die

thien boetdaghen / wat oft alschoon eenen van God opt nieuwe Jaer verordineert ware totter doot/bedelerije/etc. ende dat hy boete dede totten langhen dach/ soo veranderde Godt zijn oordeel ouer hem / ende soo hy niet boete en dede tot op dese Feeste des langhen daechs/soo hinghe God den seghel daer aen met eenen eedt/ende dat daer van anders niet af en wort / ende dat het oordeel gheuelt ende het beslupt met eenen eedt versegheltis. Dat heet meyn ick / Godt kennen/ soo sy haer beroemen ende voorgheuen. Dewijle nv dat nieuwe Jaer ende den langhen dach in sulcker maeten sy henlieden ghehouden wordt soo beghinnen sy een gheheele maent daer te voren te vasten ende boete te doen / staen smorghens twee uren voor den daghe op in haer Sinagoghe/ende dese maent wort by hen tijdt der boete ende vergheuinghe genoemt / sy blasen tsauonts en smorghens eenen Horen van eenen Ram ghemaeckt in haer kercke / om totter boete te vermanen/ ghenomen Amos 3. Alsmen den horen inder Stadt blaest / soude niet al dat volck verschricken? Dat verstaen sy voor haere sonden/ ende boete doen / op dat sy tot dit nieuwe Jaer als Godt ten oordeele sit rechtveerdich beuonden worden/Ende segghen / als den Messias comen sal / dat hy niet eenen grooten horen schetteren oft deunen sal/ als Zacharie 9. staet. Maer het is daerom eenen Rams horen/ om Godt te doen ghedencken vanden Ram voor Isaack geoffert/Gene.22. dat hy hen dies ghenieten late. Daer nae als dan de voorfeeste ende den auont des nieuwen Jaers coemt / soo vasten sy alle jonck ende oudt/deuotelick / ende strenghe/ende gaen alle int badt / daer nae in een vlietende water / duycken haer gheheel onder / dan slaet hy hem seluen int water metter rechter handt op de borst/ende leyt de slincke handt op thooft / op dat hy niet bloots hoofts en sta/ ende alse spreect een yeghelick Jode de openbaer biechte/ ende alsoo dickwils als hy een woort spreeckt / slaet hy eenen slach aende borst / ende haer biechte heeft soo veel woorden / als Letteren in haren Alphabeeth / dat is 22. Daer nae valt hy met gheheelen lichame int water / ende die daer by staen moeten hen ghetuychnisse gheuen dat het gheheel lijf onder dwater gheweest heeft/ist niet/ soo moet hy hem soo langhe duycken/ tot dat zijn gheheel lijf met water bedeckt wort. En sy gheen vloeyende water en hebben/oft ouermidts der Christenen gheen ruste en connen gheuinden / soo grauen sy ghemeynlick in eenen kelder erghens by henlieden / tot dat sy leuende water vinden / den seluen plaueyen sy/ eñ bereyden hem dat water met eenen trappe/om haer ter bestemder tijdt daer in te duycken / op dat sy wit ende reyn voor Godt beuonden worden / dewijle dat in de Schrift dickmaels beuonden wort: datmen dat onreyn wasschen ende int water duycken sal. Dewijle sy nv op dit nieuwe Jaer voor den oppersten Richter staen moeten / ende haer vonnisse bestaen / ende dat oordeel ontfanghen/ alsoot hen in dat toecomende Jaer ghaen sal: soo reynighen sy haer alsoo daer te voren/ op dat sy voor den Richterstoel Gods reyn verschijnen. Sy schrijuen oock (om deen leughen met dandere te confirmeren) dat sommighe Enghelen inde locht sweuen/die God niet louen en doruen / tot dat sy haer drie hondert ende vijfentsestich maels inde Beke Diner duycken : Hoe veel te meer ende billicker behooren dat die onreyne sondighe menschen te doen. Dese Beke is onder den stoel Godts / ende coemt van het sweet der Enghelen die den stoel Gods draghen/ daerinne moeten sy haer te voren duycken ende reynigen. Snachts op den nieuwen Jaers auont / doen sy altemael witte cleederen aen / ende zeghenen de Feeste met Wijn in/ghelijck zijse oock wt zeghenen/oock bidden ende singhen sy seer langhe ende veel. De knechtkens gaen totten oppersten Rabbi / dis leyt hen de hant opt hooft ende zeghentse/ daer na tot de Ouderen (ghelijck bouen vanden Sabbath staet) ende d'een wenscht den anderen een goet Jaer/alsoo: Den beschicker beschicke v een goet Jaer. Dander antwoort: V oock alsoo. Daer na gaen sy thuys/ ende zeghenen de Feeste ouer tafel met wijn in/ eten een weynich honichs ende een weynich appels / ende spreken: Dat sy tot een goet soete Jaer.

Daer nae gaen sy smorgens vroech alle in wit ghewaet (wt Eccles.ix. Zachar.ix. dwelcke vander onschult ende reynicheyt des herten luyt / ghetrocken) wederom in de Synagoghe tot op den middach/bernen seer veel keerssen / ende doen de Thien Gheboden wt de Arcke / ende den Ramshoren tot op dertich stemmen blasende / ende ist dat hy hel luydt ende clinckt / dat hebben sy voor een goet teecken ouer haer / datter hen dit Jaer gheluckich gaen sal. Maer so den horen den blaser ontseyt ende niet luyden en wil/ soo zijn sy seer becommert/ende houdent voor een boos Omen. Na sulcx gaen sy thuys ende maken goede ciere/ ghelijck tsauonts daer te voren. Na de maeltijdt gaen sy beyde mans ende vrouwen/ oock de kinderen/aen een vlietende water oft aen een windighe lustighe plaetse/en sy dwater niet ghehebben en moghen/heffen dan hare slippen op/ eñ schudden alsoo de sonde van haer / ende sy stellen haer teghen dwater af waerts vanden windt / op dat de sonden niet wederomme aen haer en vliegen/ maer datse de locht eñ het water haest verwaeye ende wechvoere. Sulcke narrachtighe dinghen nemen sy wt eenen costelijcken spreucke Mich. int vij. int eynde. Alsoo houden sy dese Feeste twee daghen. Sommighe deuote Joden onder haer vasten dese twee dagen gheheel ende al sonder eenighe spijse / ende blijuen inder Kercken dach ende nacht. Merct oock / waer de Schrift seyt van eenen dach diemen vyeren sal/ daer vyeren zijder twee voor. Waer sy van seuen seyt/daer vyeren zijder achte/om dat sy niet en weten wanneer de Mane tot Jerusalem int Landt van beloften/op een nieuwe wort/ daeromme vyeren sy eenen dach te voren/op dat sy den rechten treffen ende niet en missen.

Omē / hed… een teecke… datmen w… oorsake va… weer/der b… gender vog… lē/etc. neem…

¶ Vanden langhen dach der Joden.

VAn het nieuwe Jaer af hebben sy thien daghen tot op den langhen dach / Numer. int 29. Leuit.23. ghefondeert / ende wordt ghehouden op den thienden dach van September. Hy wordt vande Joden den dach der vergheuinghe ghenaemt/maer hy heet daeromme den langhen dach / om dat den Joden ouermidts dat swaer pijnlijck leuen / desen dach den tijt te lanck is. Die thien daghen daer te voren vasten sy strenghe/bidden/etc. wt oorsaecke daer bouen vertelt/ dat Godt haer goet werck wil aensien / ende dat hy zijn/noch niet verzeghelde/ sententie wil veranderen/ ende dat hy hen / dit haer boetveerdich leuen te goede wil ghedijen laeten. Desen dach staen sy vroech op ter Scholen oft Synagoghe. Dien dach moet eenen ontschuldighen Jongen voorsinghen / om daer mede aen te wijsen / dat sy op desen dach ghelijck dit Jongsken reyn zijn in de ooghen Godts. Als sy nv wt de Kercke gaen / soo moet eenen yeghelijcken Mans persoon / jonck oft oudt / eenen leuenden Hane draghen. Een wijfs beelt/ een Hinne/ maer een bevruchte vrouwe moet eenen Haen ende Hinne draghen. Ende als sy thuys comen / soo neemt den Huysvader zijnen Haen / ende laeten hem-

seluen

seluen driemaels om thooft / sprekende: Desen Haen vaere henen voor my / desen come in mijn stede/desen sal voor my inde doot gaen/ ende dese zijn my vergheuinghe / ende ick sal in een gheheel goet leuen gaen met Israel / Amen. Dat spreeckt hy driemael ouer hemseluen / zijn kinderen ende huysghenooten oft beddegenooten/ende nement wt dat xvj. Cappittel Leuiti. Daer nae sprecelt hy ouer een yeghelijck sommighe versen wt den 107. Psalm/ende een veers wt Job Cap. xxxiij. Soo dan een Enghel eenen wt duysent een voorspraké worden sal/etc. meynende wanneer de mensche veel goede wercken doet/dat als dan de Enghelen comen ende sulcke gherechticheyt Gode aenseggen / ende dat alsdan den haen in zijn stede coemt/ maer dat hy wort los ghelaeten/ende de Sonde op den Haen ghelept / in dien Godt ouer eenen van haer de doot verhenghen wilde/dat het den Haen ontghelde. Daeromme spreken sy in haer Ghebedt: den Haen sal voor my henen varen/etc. soo hier bouen staet. Als sy nv in doots nooden comen/so en hebben sy gheenen troost dan desen Haen / het welck haer doot ende vergheuinghe zijn soude / dien worpen sy Gode voor.

Maer sy beneerstighen haer dat de hanen wit zijn/oft emmers niet root / soo is hy sonder sonde/ende mach des Joods sonde draghen: Want de sonde is root/Esa. int eerste Capittel/daerom en macht geenen rooden haen zijn / maer wit bediedt reyn sonder sonde. Maer sy nemen daerom eenen haen / om dat byden Hebreen een man dicwils een haen genoemt wort / Job int xxxiij. Capittel. Alsoo draecht deen man des anderen mans sonde. Sommighe segghen/dat de oude een Simme hebben ghenomen / daerom dat hy eenen Mensch ghelijckst siet / maer dewijle men niet altijt Simmen ghehebben en can / so nemen sy eenen haen. Op sommighe plaetsen waer sy ghéene hanen en hebben: daer nemen sy eenen visch. D'andere die arm zijn/ende tghelt lieuer verbrassen/ stellen haer onder de deure / ende als sy erghens een eenvoudich Christen kindt sien voorby gaen segghen sy: Wilt ghy myne zijn soo wil ick v eenen penninck ofte twee gheuen / als dan leyt hy zijn sonden op desen ghecochten Christen ende al zijn ongheluck / dat hy voor hem henen vare / ende zijn sonden voor hem boete ende draghe.

Na volbrachter Ceremonien des huysvaders metten hane / so nemen sy de hanen ende hinnen na haer ghebruyck al af / ende een yeghelick geeft soo veel ghelts om Gods-wille / als zijnen haen oft hinne weert is / daer mede lossen sy de hanen ende hinnen van God weder af/ maer het ingheweyde dat werpen sy op de daken / dattet de Rauen op eten ende wech draghen/want sy segghen dat de sonde een inwendich dinck is aende Siele cleuende/ende dattet daeromme onreyn is / daeromme souden de Rauen eten ende wech-draghen: maer sy en zijn midts blintheyt niet soo bescheyden/dat sy den nauolch besluyten/Ey soo en wascht oft en reynichtmen de sonde met gheen vterlick dinck vande Siele af/ maer alleen vanden lichaeme / ende soo behoeftmen een bysonder water totter Siele / om die onsienelijcke gheestelicke sonde daer mede af te wasschen. Daer nae gaen sy op haer Kerckhof / dwelck sy dat huys des leuenden heeten. Biddende ouer de grauen: Ontfermt v onser O Godt / want wy zijn voor v aenghesicht ghelijck dese dooden. Sy bidden oock de dooden/ alsoo sy in haren Talmut schrijuen / dat sy Godt voor haer bidden / om bermhertichheyt te vercrijghen. Sulcks tijghen sy den vromen Caleb Numer. xiiij. die oock in sulcker voeghen / op de grauen der vaders soude ghebeden hebben / op dat hy hen ghemeten liete der verstoruen vroomheyt ende weld...t.

Hier belachent ende bespottent d... Joden / als men hen seyt dat Christus de sonden der Werelt ghedraghen heeft/ sprekende: Hoe ist mogheliick dat eenen voor dandere lijde/oft dat deen des anders sonde draghe ende op hem lade? Also weynich als eenen hongherighen voor eenen anderen eten can dat hy sadt werde: soo weynich can den eenen voor den anderen lijden ende steruen/etc. Ende gheuen dat nochtans haer versierde hanen toe/ ende tghene dat sy belachen / dat gheuen sy in een cleynder toe. Cant een haen doen/hoe veel te meer een onschuldich man / daer Esai. int 53. Capittel af seyt. Cant een Bocxken doen / dat maer een figuere en is/ende wat costelickers bediedt / hoe veel te meer dat rechte bediede Lam Gods/dat der Werelt sonden draecht. Ezechiel heeft toch oock voor de sonden des volcks gheleden/eñ door zijn lijden / des volcx sonde wech genomen/hoe veel te meer desen Messiach/die meer dan Ezechiel is.

Op den auont voor den Langhen dach ontrent tween/setten hen de Joden neder/ ende slemmen die ghesoden ende ghebraden hoenders op. Te wijle dat deẽ deel eet/gaet dat ander deel int bade (wandt sy haer oock op desen dach als op den nieuwen Jaersdach / al moeten baden eñ duycken/) sommighe draghen te wijle haer keerssen inde kercke/ende hebben veel te doene/eten te voren/ ende bereyden haer wel op den langen dach/ op dat sy ghereynicht/ bequaem ende bereyt zijn. Daer nae alst gheheel auont is/gaen sy alle inde Sinagoghe/bidden veel/ende spreken een langhe openbaer biechte.

Daer nae gaen sy twee en twee inder kercken op een bysonder plaetse / om malcanderen te castijen / dan buckt hem den eenen neder / ende worpt de slippen oft cleederen achter opwaerts ouer thooft (nochtans slechs dat opperste / op dat hy hem niet ontbloote) soo staet den anderen ouer hem / ende slaet hem met eenen riem xxxix. slaghen / ghenomen wt Deuteronom. xxv. Ter wijle biecht die daer gheslaghen wordt/ de openbaer biechte / ende bekent zijn sonde / ende slaet hem seluen aen therte / daer nae ist aenden anderen/ende tgaet omme ghelijck de wacht. Dander leyt hem dan in des gheslaghens stede/ende wort van hem gheslaghen. Alsoo de Papen malcanderen biechten / oft houden malcanderen vloyen/ euen-wel en bijten de Vossen malcanderen niet hert. Dat gheschiet altemael op dat sy desen dach gheboet ende reyn voor Godt beuonden worden. Daer na haesten sy seere na huys / ghelijck de seughen ouer eenen troch/eten ende drincken dat beste / tot dat de Sonne schier onder gaen wil / soo draghen sy haer keerssen altemael inde schole / want een yeghelick Jode moet op desen dach een keersse hebben die ten minsten xxiiij. uren brandt. Sy bedrijuen seer groote houerdije / ghelijck onse Papisten te Lichtmisse / met die keerssen / een vande welcke somtijdts tot inde xxiiij. xxviij. eñ tot inde xxx. pondt weecht. Sommighe zijn soo vroom oft hooveerdich dat hy / soo dickwils als hy een Jaer opclimt ende ouder wort / zijn keersse van een vierendeel oft half pont grooter maeckt. Die seer deuchdelick zijn willen / hebben neffens dese een lijf-keersse / oock een ziel-keersse / op dat d'een den lichaeme / ende dandere der Zielen berne. Wanneer een keersse den gheheelen dach heel brandt / niet en smildt / cromt oft breeckt / dat houden sy voor een seer goet Augurium van een goet Jaer / sonder leet / doot ende armoede / maer ist dat haer de keersse ongheschickt houdet / soo houden zijt voor een seer quaet teecken van een ongheluckich Jaer / doot ende becommernisse. Na dese goede maeltijt en eten sy niet meer tot wederomme tsanderdaechs

Leuit. 16.

...e Joden ...roepen de ...den.

Augurium is een ... seggers ... ken.

daechs snachts / bedraecht ghemeynlick achtentwintich uren / dan ontsteken sy alle keerssen inder Synagoge/ende cleeden haer alle in wit ghewaet/ende gaen ongeschoeyt altemael beruoets/ ende stroyen inde Sinagoghe Garsch ende hoy. Wanneerder dan erghens twee vyandtschap tsamen hebben / die moeten haer veraccorderen/ malcanderen om Gods wille verghenen / ende den eenen gaet ymmers totten anderen sprekende: Verghceft my / soo sal v Godt oock verghe-

Den schijn is goet als dat hert goet is.

uen. Maer het gaet veel gheueynsdelick toe/ende somtijdts en waster maer te grooter nijdt ende vyantschap wt.

Daer nae gaet den Rabbi voor de Arcke/daer de thien Gheboden in ligghen. Ende oft gheen Jode dat gheheel Jaer noch eedt / gheloefte oft verbontenisse ghehouden en hadde/hy wort hier vanden Rabbi gheabsolveert / ende tot sulcker absolutie hebben sy een heerlick deuotelick ghebedt. Maer dat sy dies macht hebben/ daer toe brenghen sy dat 30. Capittel.

Recht daer nae beghint den Voorsangher een goede wijle tijts eenen lofsanck te singhen alsdan gaen sy weder thuys / sommighe van haer blijuen dien gantschen nacht inde Sinagoghe/ sommige slapen wat/sommighe bidden te wijle/ ende sommighe bidden den gantschen nacht/niemandt en leyt desen nacht by zijn wijf / sommige zijnder onder haer (doch weynich) die staen den gantschen nacht ende dach sonder erghens aen te lenen/ recht ouer eynde op een plaetse/ sommighe slechts den dach alleen / ende deen brengt altijts dander daer aen gelijc de Simmen. Smorghens vroech comen sy al in haer witte cleederen inder kercken ende blijuen alsoo den gantschen dach by malcanderen/ singhen ende bidden tot op sommighe uren inder nacht / sonder eten noch drincken. Op desen dach vervloecken sy oock dickwils alle Heydenen ende volcken(waer onder oock de Christenen voornamelick begrepen zijn, ende heffen oock op desen dach de thien Gheboden wel viermaels wt ende in/ ende singhen daer wt. De Leviten wasschen de Priesteren de handen (dwelck sy oock te Paesschen/ Sincxen ende op de Feest der Loouerboomen doen)alsdan gaen sy voor de Arcke / ende treck-

Talles
Esai.1.

ken dat Talles voor de ooghen / weynden dat aenghesicht teghen tvolck / ende breyden haer

Vreemde gebaren der Joden in haren Godsdienst.

handen teghen den volcke wt/sien met de ooghen nederwaerts / ende en dorren by een dootsonde op haer eyghen handen niet sien / oock dat volck niet (want sy segghen/ dat de Enghelen ende den Gheest Gods op haer handen ruste/ nement wt Cant.2. Nv desen stont achter de want etc.)ende spreken alsoo den seghen Num.6. ouer het volck. Dat volck doet beyde de handen ouer de ooghen ende schemert daer door. Alsoo segghen sy dat Godt achter haer wanden staet/ eñ door de vensters ende gaten voorts kijcke. Cant.2.

Nv desen langhen dach vyeren sy neerstigher dan den Sabbath / bestellen hier somtijdts eenen dwasen armen Christen / die hen de keerssen aensteken / snutte / ende ghevallen zijnde oprechte. Desen Christen heeft ghemeynlijck een stuck witte broodts inde handt / ende etet tewijle. Wanneer sy dat nv bedreuen hebben tot inden nacht / ende dat de Metten schier wt is/ soo doen sy metten voorghemelden Ramshoren eenen luyden schal / om dat Jubilejaer te bedieden / dwelck altijdt in desen nacht soude zijn beghin ghehadt hebben. Alsdan seghenen sy die Feeste inder kercken/oock thuys wt/ gelijck byden Sabbath aenghewesen is / ende zijn vrolijck soo sy best connen. Sommighe dragen haer eyndekens keerssen met haer thuys / sommighe latense dat Jaer staen/ ende soo dickwils als sy inden Tempel gaen om te bidden /, ontsteken zijse. Sommighe van haer branden een ghedurende eewich Licht / dach ende nacht in den Tempel/ ende deen seyt altijts totten anderen: Godt schrijue ende seghele v tot een goet Jaer. Alsoo heeft dese Feeste een eynde.

Eewich licht der Joden.

De Loouerfeeste der Joden / oft de Feeste der Loouerhutte/ende zijn Ceremonien.

OP den vijfthienden dach van September/ dat is vijf daghen nae desen langhen dach/ beghint de Feeste der Loouer-hutte/ ghenomen wt Leuitico 23. Num. 29. de welcke met alle zijnen aenhanck neghen daghen duert. Daer af hebben sy in haren Talmut een gantsch boeck/ ende veel narrachtighe fabulen / tastelick ghelogen/ hier al willens achterghelaten. Nu in deser Loouerhutte eten ende drincken sy acht daghen / sommighe ligghen dien gheheelen tijdt. Deerste twee daghen vyeren sy / dander viere en vyeren sy niet soo volcomen / de leste drie vyeren sy wederom. Sy ghebruycken dese acht daghen Citroen Appels ende palmen/ die sy hen wt Italia laten brenghen/hoe verre sy oock van daer zijn / Item olijfboomen ende Wilgen roeden / dese vier stucken moeten sy dese acht dagen hebben/ ende bedrijuen seer veel bygheloofs ende tooverije daer mede / Daer af veel in haren Talmut.

Josu.6.

Inde eerste seuen daghen gaen sy alle daghe in eender Processie rontom den Almenor / ende haerder eene draecht de thien gheboden voor/ ende elck van haer de vier ghemelde stucken in zijn handt. Op den seuenden dach ghaen sy seuenmael omme/ om den omganck rontom Jerico te bedieden/ ende roepen hier seer tot Godt om hulpe / dat oock de Christenen ende alle haer vyanden alsoo omme vallen als Jerico / sy roepen seere: Hoschianna helpt ons Godt. Smorghens staen sy vroech op als de Mane noch schijnt / onder den vrijen Hemel met blooten hoofde / ende bedrijuen dese superstitie / siet hy zyn schaduwe/soo en sterft hy dit Jaer niet/ende is vrolijck: siet hijse niet / soo ist een Omen des doots.

Omen bedi[...] een toecomende sake

Sy schrijuen in haren Talmut / wanneer den eersten dach deser Feeste voorby was/ dat sy een onwtsprekelicke vreuchde met snarenspel / singhen/danssen/springhen/ende gulde vaten inden voortempel ter plaetsen daer de vergaderinghe der vrouwen is/gehadt hebben/welcke vreuchde gheene te ghelijcken en sy.

Voort soo merckt: Een yghelick Jode gheeft op den Paeschdach/Sincxendach ende Loouerfeeste/ alsoo vele als drie penninghen / dwelck sy een vrijwillighe gaue vander hant heeten / dan gheeftmen hen eenen seghen te loone / dat nemen sy wt Deut.16. Sulck ghelt versamelen sy/ende seyndent arme Joden na Jerusalem / ende meynen daermede den voornoemden text ghenoech te doen/maer het is verre ghefaelt.

Wanneer nv de acht daghen met haer Ceremonien volbracht zijn / soo en eten sy den neghenden dach niet meer inden Tabernakel oft hutte/ ende heet den vreuchden dach des Wets. Op desen dach verleenen ende vercoopen sy de kerckendiensten van dat gheheel Jaer. Sy hebben op dese Feeste bysonder blijschappe/ soo dat sy op den Almenor gheheele festers vol alderley fruyt stellen / ende als sy wt der kercken gaen/ werpen sy dat fruyt inden griel wt / om dwelck dan Jonck ende oudt trecken / want sy houden dit fruyt voor een Heylich dinck. Daer na slemmen en brassen sy den gantschen dach / tot dat sy heel droncken worden/ ende houdent voor een goet werck so sy op desen dach vrolic ende droncken zijn.

Almenor.

Vande Kerckwijinghen der Joden.

aer af / st Jose- / um ende / Mach. 8.

DAer nae op den vijfentwintichsten dach van November hebben sy haer Kerckwijinghe/ als sy ter tijt Mathathie/den Tempel tot Jerusalem vande Griecken ontwijt zijnde/ wederom wijden met vreuchden ende victorie. Sy en vyeren dese Feeste niet recht / maer en doen die gheheele acht dagen niet dan spelen/slemmen en brassen. Den eersten nacht outsteeckt een yeghelijck een keerse/Den tweeden nacht/ twee/ Den derden/ drie / ende soo voortaen tot op den achtsten/ dat en ghescheit niet sonder sotte oorsaecke. Sy bidden oock opden tweeden Sabbath deser Feeste onder andere met wt-ghedruckte woorden/ dat Godt dat Roomsche Keyserdom wtwortelen sonde.

Sy bidden op desen dach alle dinck thuys eñ inder Kercken sanghs-wijse/ oock wanneer sy vrolick zijn so quinteren sy de Gratie / dat Godt haer regiment wederom vernieuwen/ ende die Dochter Sion haest verlossen / ende zijn volck vander handt Esau (dat is vande Christenen eñ Heydenen / onder welcke sy verstooten zijn) wederomme insamelen wil. Want als de Joden om wraecke bidden ende vloecken ouer de Edomiters / Esau / Seir / soo meynen sy elcke reyse alle Ouerheyt / met de Onderdanen des Roomschen Rijcks / dat en can gheen Jode loochenen/ want daer af zijn al haer ghebedeboecken ende Commentatores vol ende eenstemmich. Dat coemt van Tito ende Vespasiano af/die Romeynen waeren van Esau gheboren / alsoo haren Talmuth aenwijst/ende na inhout haerder ghebedeboecken.

Voorts bidden sy terstondt wederomme een wraeck-ghesanck op duytsch: Haere blijschap sal vergaen/etc. verstaende al haerder vyanden/ voornamelijck der Christenen / ende noemense dat Goddeloos schalckachtich volck. Wt het leste vers in dit ghebedt ghestelt/ blijckt claerlick dat sy alle Christenen Edomiten / Esau / ende Seir heeten. Op een ander plaetse schrijft haren Talmut / dat Tito van Edom gheboren ende af ghecomen is / daeromme schelden sy dat Roomsche Rijck Edomiten. Oock bidden sy teghen de Christenen ende alle volcken daer sy nu onder ghevanghen ligghen / voornamelijck dickwils teghen dat Roomsche Rijck. O Godt hoe veel zijn de daghen onses bedwancks ende droeffenisse onder tgewelt des Godloosen ende schalckachtighen Coninckrijck/etc. Ende in somma alle haer ghebeden zijn daer toe streckende/dat den Scepter den Christenen ontweynt ende te niete worde. Want alle haer Schribenten schrijuen: te wijle de Edomiten den Scepter voeren/ dat is/ te wijle dat het Roomsche Rijck staet/ en connen sy den Scepter niet crijghen. Waer-by sy haer vander Turcken victorie seer verblijt hebben/ hopende het soude met dat Roomsche Rijck wt zijn. Want alsoo haest den Edomiters den Scepter ghenomen wort / soo soude hy aen haer reycken.

Hier wt canmen mercken wat de Joden den Christenen goets gonnen/ sy stellen haer onder ooghen hoe sy willen. In somma de Joden en hebben gheen Feeste/in welcke sy niet om wrake ouer de Christenen en bidden / daer af zijn haer Schribenten / Talmut ende Ghebede-boecken ouer vol/ hoe wel dat het aen haren eyghen hals wt-gaet / ende daeromme en salmen dese arme lieden niet vervolghen / nademael dat gheenen vloeck en aencleeft dan aen dien die hem doet/ ende haerlieder vloeck en is niet dan eenen zegen der Christenen ende des Roomschen Rijcx / men soude sulcke feylslagen eñ windtgrepen belachen.

Vanden Vastenavont der Joden.

DAer na opden veerthienden dach Februarij/ houden sy haren Vastenavont/ Purim ghenaemt / sy vasten des daechs daer te voren / spelen/ eten ende drincken den dach daer na in ouervloet / vermommẽ haer oock in ander cleederen/ spreken spreucken / ende zijn noch veel malder dan de Christenen op haren vastenavont. Nochtans laten sy sulcke tijtcortinghe onder haer blijuen/ ende niemant en clapt wt der scholen. Sy maken veel soete eñ vreemde spijsen. Wie d'oorsaecke deser Feeste lesen wil / die vindet in Hester capit. viij. Haer Jonghers maken houten cleppen : ende ghelijck wy op den goeden Vrijdach ouer den armen Judam cloppen/ alsoo cloppen sy ouer den Amman.

Vande vastdaghen der Joden.

HEt vasten is byden Joden menigherley / de sommighe vasten alle daghe / wtghenomen de vyerdaghen / dwelck sommighe van haer tot int achthiende ende tot int twintichste jaer drijuen. Sommige alle avonden der nieuwer maenden / ende maendach metten donderdach inder weke / ghelijck als den Huychelaer Luce int 18. Sommighe op die daghen / op welcke Moses/ Aaron ende die Propheten ghestoruen zijn.

Maer haer recht vasten wter Schrift / in Zachar. 8. sprekende: Also heeft Godt der heyrscharen ghesproken : Dat vierde vasten / dat vijfde vasten/dat seuende vasten/dat thiende vasten sal inden huyse Juda zijn/ tot blijschappe / tot salicheyt/ende goeden vasten.

Nv den vierden vasten / vasten sy op den xvij. dach van Junio/ oorsaecke : Moses heeft op desen dach de steenen Tafelen in stucken ghewor pen / oock heeft Manasses eenen Af-godt in het Sanctasanctorum opghestelt / diesghelijcx hebben de mueren tot Jerusalem op desen dach ghebroken gheweest: Diergheliycke veel onghevals schrijuen sy op desen dach ghescheit te zijn / ende om tselfde te bedencken / vasten sy den voorseyden dach.

Dat vijfde vasten/vasten de Joden opden neghensten dach van Julio. Op desen dach gaen sy alle barvoets / ende blijuen totten middach inder Kercken / claghelijck op de aerde sittende / ende singhen claghelijck enckel claechghebeden / De Threno Hieremie / want beyde de verstooringhen des Tempels op desen dach souden ghescheit zijn.

Den seuenden vasten / vasten sy op den derden dach van September/ de welcke de seuẽde maent byden Joden is. Op desen dach soude verslagen gheweest hebben Godolia 4. Reg. int laetste. Haer jonghe knechtkens hebben op desen dach / houte sweerden/tot ghedachtenisse des crijchs ende destrucktie des Tempels.

Den thienden Vastdach is op den 7. dach van December / ende is oock effen de thiende maent by henlieden. Sy segghen/dat hem Nabuchodonosor op desen dach voor de stadt Jerusalem gheleghert heeft.

Sy en eten oock drie weken int Jaer gheen vleesch met allen / ende en drincken geenen wijn/ beghinnen op den 17. dach van Junio / ende duerende tot op den 10. dach van Julio / sy houden dese drie weken voor eenen seer ongheluckighen tijt/ op welcken tijdt dattet henlieden altijdt seer qualick ghegaen sy. In desen tijdt en neemt niemandt van haer een byle inder hant/ en besluyten gheen houwelick / comen ongheerne voor recht/ ende bekennen dat sy inde maent Julij nemmermeer eenich gheluck en hebben/ nemen wt het 5. cap. Ozee: Nv sal die Maent haer deel op eten.

Diesghe-

Diesgelÿcx oock Jere. int 2. In haer maent salmense vinden. Besluyten daer wt / datmen haer niet erchs ghedoenen can/dan in dese maent. Sy vasten oock altÿdt wanneer eenen yet quaets droomt/oft een quaet ghesichte ghesien heeft.

¶ Van het eten der Joden ende haer vaten/hoe sy haer vee slaghen ende ontaderen.

DE Joden hebben tweederley onderscheyden wtgheteeckende Vaten / als schotelen/ pannen/potten/ teliorren/ lepelen / messen etc. tot melck eñ tot vleesch. Dat besluyten sy wt Mose/ Exo.22. Ghy en sult dat Jonck Geytken int melc zÿnder moeder niet koken/ dat is/ (rÿmt v) men sal gheen vleesch met melck sieden in eenen pot. De Melckvaten zÿn met drie kerfkens wtgheteeckent die sy wt 1.Regu.17. trecken/daer hy seydt: Eñ de thien ghekerfde melckvaten. Maer sy maecken drie kerfkens / daerom dat dit voorseyde vers: Ghy en sult dat geytken niet in zÿns moeders melc koken/ Driemael inde Wet staet/ Exo.23.34. Deut. int 14. Wanneer nv dese vaten met malcanderen ghespoelt worden oft anderssins onder malcanderen comen / soo zÿn sy onreyn eñ moetense in stucken breken. Sy houden oock voor onreyn al wat sy vande Christenen coopen / spoelent ende reynighent altemael/ oft gloeyent te voren / Dat nemen sy wt Nu.21. daer de Israeliten eenen Roof van de Madianiten wonnen / doen spoelden sy al haer vaten/ sommige brandensIs wt. Wie wt lichtveerdicheyt sulcx ouertreet / oft metten Christenen eet / wort by henlieden qualick ghetracteert ende seer ghestraft. Soo yemant vleesch ghegeten heeft/die en derf in eender ure gheen melck eten. Item ofter eenige vuylicheyt oft swÿnen vleesch onversiens op eens Joden eten ghevallen ware / soo hebben sy een sulcke traditie/is des Joods spÿse sestichmael meerder dan dat daerop ghevallen vleesch oft vuylicheydt / soo ist reyn/ maer isser niet tsestichmael soo veel/soo is des Joods eten onreyn/ ende eñ derft niet eten. Wanneer hem een sulck gheval begheeft / soo looyen sy met beuen totten Rabbi om raet.

¶ Van het slachten der Joden / haer Medecÿne ende ontaderen.

ALs sy eenen Osse / Calf oft voghel slachten willen / soo moeten sy een stomp / euenwel scherp welsnÿdende mes hebben / om het dier den craghe oft kele in een snede af te suÿden / hy en derf met het mes noch cappẽ noch herwaerts ende ghints trecken / daer op hebben sy veel insettinghen. Als sy eenen voghel dooden/soo maecken sy een puttelien inde asschen / ende laten dat bloet daer in loopen/ende deckent met de asschen toe/doorsaecke wÿsen sy aen wt haren Talmut/ een ongherÿmde fabel van Rebecca. Alsdan hanghen sy dat gheslacht is byde achterste voeten op/eer dat zÿt gheheel villen / ende doen pensen/ dermen/ende dat ingheWant wt / neerstelick besiende/ofter gheen waterbuylen/sweren aen longher ende leuer ghewassen eu sy / datter niet verrots ende aen malcanderen ghewassen eu sy/dattet niet gheswullens / bloetbuylen oft bladeren en hebbe etc. alsdan ist onreyn. Dat nemen sy Leui.22. Ghy en sult gheen cronien oft yet verscheurts eten/alsoo doen sy oock met de visschen. Aen dit haer veeslachten leeren sy meest al haer Medecÿne / en connen anders niet / ende en hebben noch Auicennam/ Galenum noch Hipocratem ghelesen/ sonderlinge de Joden tot Hongheren/Bemen ende Duytscher natie. Maer sommighe neuswÿse Christenen hebben groot gheloove aende Joden/ waerom en souden sy haer dan niet voor medecÿnen wtgheuen? Ende tzÿn ghemeynlÿck onnutte heyloose Joden / die haer alsoo voor een medecÿn wtgheuen/ die haer goet verquist hebben/oft erghens verjaecht zÿn/ende willen haer byde Christenen wederom heelen eñ haer schade verhalen. Deser caluer medecÿnen zÿnder seer vele die nauwe een recepte in een Apteke schrÿuen en connẽ. Daer toe wt ÿuer haers gheloofs niet en helpen / oft sy alwel mochten/ dwelck teghen haer statuyt ware / de Heydenen deucht te doen ende goet te bewÿsen/waer by dat spreeckwoort coemt: De Jodische Medecÿnen verthienden den thienden crancken die sy ghesont maecken. Maer de Joden in Italia/Hispania/Sicilia studeren seer/hebbẽ Galenum/ Auicennam/etc. in Hebreeuscher / Griecksscher ende Latÿnscher spraecke/die laet ic blyuen / ende wil henlieden van haerder conste niet afweynden.

Gheen achterste deel en eten sy ontadert van eenighe dieren / daerom dat den Enghel Jacob zÿn heupe vercreupelt heeft/ Gene. xxxÿ. welcke aderen datmen nemen soude / daer af hebben sy een groot boeck. Sy doen oock alle het smeer/ aent achterste deel wech/ende en eten geen bloet/ Leuit. int 14. ende 17. Ende hebben haer altÿdt so grouwelick daer af ontset / dattet oock d'Apostelen den Joden eenen tÿdt lanck toelaten moesten/Act. int 15.20. Gala. int 2. Daerom wateren ende souten sy alle vleesch een ure / op dattet dat bloet daer wt trecke/ende wasschen daer nae dat selue sout wel af/ende hebben daer toe bysonder vaten.

Sy en doen gheen Ey open ghelÿck wy ter zÿden noch aenden bodem/maer al aent spitse oft bouen / daerom dat int opperste van sommighe eyeren een bloetdruppel geuonden wort/ op dat/ als zÿder sulcke vinden / dat selue ey als onreyn wech worpen.

¶ Vander Joden hoochtÿt oft Bruyloft.

HEt is een gebruyc bÿde Joden/datmen dien die der twee tsamen trout/wel loont/eñ daer zÿnder sommige die haer daer af generen. Daerom alsoo haest als den palmslach eñ dat belouen gheschiet/so roeptmen veel Joden tsamen/jonck eñ out/eñ men gheeft een yegelick eenen nieuwen pot inde handt eñ staen al by malcanderen in een stoue oft sale/sommige om hooge op de bancken. Daer coemt dan dẽ houwelicxman diese tsamen getrout heeft/ eñ neemt den brief/ lesende hoe dat hÿse tsamen getrout heeft/met wat condicie / etc. hoe veel deen den anderen tot Dowarie gegeuen heeft/eñ wanneer de bruyloft werden sal: welck partÿe het inhouden deses houwelÿckbriefs niet en hout /sal den anderen vÿftich gulden gheuen. Hier na wenscht hy henliedem geluck/dan nemen de Joden alle haer potten eñ worpense van blÿschap tot een getuygenisse op d'aerde in scheruren/veel scherueren bedieden veel ghelucx nae inhouden haers Talmuts. Dan staeter eenen aen de deure met goeden soeten wÿn/eñ gheeft eenen yeghelicken eenen dronck/op sommighe plaetsen gheuen sy oock Confecten. Daer na acht daghen voor de bruyloft/en gaet noch Bruydegom noch Bruyt meer wt den huyse. Maer de Jonge ghesellen gaen totten Bruydegom eten eñ drincken/ spelen eñ bidden met hem. Dat nemen sy Judic. int 14. Daer na ter haluer weke/sdonderdaechs ende tsaterdaechs snachts maken sy een groote maeltÿt. sVrÿdaechs eer sy int badt gaen schencken Bruyt ende Bruydegom openbaer voor alleman malcanderen Juweelen. Op desen dach comen de Bruylofts lieden vroech/ ende werpen terwe ouer de Bruydt ende den Bruydegom/ ende spreken: vruchtbaert ende vermeerdert v ghelÿck dese terwe. Op desen dach al spade als

sy wt

sy wt het badt gaen / comen sy voor haer Sinagoge onder eenen hemel op vier stocken ghedraghen / daer onder leytmen den Bruydegom met luyten ende ander snarenspel / ende wanneer hy voorts treet / roepen sy alle op Hebreeusch: Ghebenedijt sy die daer coemt. Die wel singhen connen / staen op ende singhen sommighe bruylofts liedekens ende loffsanghen. Als dan brengtmen de Bruydt oock voorts / ende roepen wederom als te voren. Also leydtmen de Bruyt driemaels om den Bruydegom / ghelijck eenen haen om de hinne. Dat nemen sy Jere. wt het 31. Capi. Eñ een wijf sal rontom ghaen een man. Daer nae neemt den Rabbi eenen croes met wijn / ende spreeckt den seghen daer ouer / dan gheeft hy beyde den bruydegom ende der bruydt te drincken. Daer nae neemt hy den bruydegom / keert hem teghen de Bruyt / ende steeckt haer eenen Rinck aenden wijsvingher. Daer nae leestmen wederom openbaer den bruylofts brief die seer vreemt ghescreuen zijn moet / waer af veel te schrijuen ware. Daer nae neemt den Rabbi wederom eenen croes met Wijn / ende spreeckt eenen langhen seghen daer ouer. Dit nemen sy altemael wt Gene. dat 24. Cap. van Rebecca. Hier nae leggen sy den bruydegom asschen opt hooft. Op sommighe plaetsen setmen hem eenen spitsen Joods hoet op / ende trecken hem de cappe gheheel seltsaem ouer thooft. Der bruyt legghen sy gheheel vreemdelick ende auentuersch een teliore met een calfs oft koepen huyt ouer thooft. Dat nemen sy wt den 2. Psalm. Dient Godt met vreese / ende verblijdt v met beuen / dat is / gheen blijschap en salder zijn / die niet met droefheydt vermengt en sy. Wt deser oorsaecke / als de Joden somtijdts een huys witten / laten sy altijts een swerte placke staen / om dit te bedieden. Daer na gaen alle ghebeden derwaerts wt / dat Godt van dese twee alle weedom nemen wil / de bruyt ende den bruydegom vrolick maecken / ende wederom tot Sion versamelen. Dan geeft den Rabbi der bruyt ende bruydegom wederom eens te drincken. Als dan neemt den bruydegom desen pot met wijn / ende werpt hem goets moets aen eenen want / dat hy tot cleyne scheruren breect / wt oorsaecke als byden potten vermelt is. Tsauondts bidden sy wederom eens inder Sinogoghe / ende houden daer na eenen goeden bras / ende legghense alsoo tsamen. Smorgens op den saterdach slemmen sy wederom wel / danssen en springhen / dan beghiften de vrienden ende wie op de bruylost is. Alsoo dickmaels als sy eten / hebben sy een bysonder ghebedt ende sermoen ouer tafel. Daer mede ist wt / ende een yeghelick treckt wederom na huys.

¶ Vander Joden besnijdenisse ende Vontteecken.

ALsmen de kinderen opten achtsten dach besnijden sal / nae de ordeninghe Genesis int 17. Capit. soo waecken veel lieden den nacht daer te voren by dat kint ende de kintbedster. Brassen ende spelen by haer om haer te troosten / op dat sy het treuren / van dat het kint inde besnijdinghe lijden moet / vergete. Sulcken nachts in den kinderen seer periculoos / want veel steruen desen nacht in Hongheren ende Italia meer dan in Duytscher nacie. Daerom comen desen nacht veel gheleerde / ende hanghen den kinde ende zijnder moeder veel tooverijen aen / op dattet de besnijdinge ouer leue / ende van Israel niet wt gheroept ende afghesneden en worde. Smorghens brenghen de vrouwen dat kint voor de Sinagoghe onder de deure / daer ontfangt de Ghevader dat kint vande vrouwen / set hem op eenen heerlicken stoel met fluweel ende zijdelaken omleyt. Desen stoel staet alder naest de arcke / noch eenen mochter ghemarkelick byden Ghevader sitten maer dese plaetse en derf niemãt aenroerẽ / want sy Helie toebereyt is / die altijt byde besnijdinghe (alsoo sy voorgheuen) zijn soude. Dat is in haren Talmut wt dat 3. cap. Mal. genomen. Ontrent desen stoel / staet eenẽ met een groote tortse / eenen met eenen kelc met Wijn / eenen met dat mes / eenen met een schotel met sout / ende eenen met een schotelken met boomolie. Dese coopen somtijts dese officien om een stuyuer oft twee / op dat zijt wel sien connen / ende dat zijt wel leeren.

Daer nae schorst den Mohel / dat is den Besnijder / zijn armẽ op / neemt dat kints trulleken / wrijft dat eyndeken tusschẽ de handẽ dattet versterue / eñ stoot namaels dat kints kernken achterwaerts / neemt dat mes (dwelck ghemeynlick een schaers is / in siluer / gout oft bloetsteen beset) van den mes drager / ende suyt met een bysonder lofsprekinghe een lapken voor af van het vel / niet gheheel soo groot als een boone / terstont daermede inde sout schotel / ende neemt den mont vol wijns / ververscht dat kint ist swack eñ onmachtich / neemt zijn tapken twee oft driemael inden mont / eñ suycht het bloet daer wt sonder eenighe schrift / sulcx doet den kinde seer wee. Hy neemt eerst daer na het ouerblijuẽde velleken / eñ stroopet hem met de naghelen op eñ strijcket achterwaerts ouer het hooft oft kerne / dat zijn trulleken voor glat eñ ontbloot blijue / eñ also legghen sy de olie daer ouer eñ bewegent / also dat dat kernken voorwaerts come. Dat en is oock inden Bibel niet ghegront / hoe wel zijt wt Jos. het 5. cap. nemen: Besnijt Israel ten tweedẽmael / daer segghen sy dat Josue dat volbrocht heeft aen de ghene die voormaels besneden hebben gheweest / dan soude skints vader de dancseggingẽ segghen / so beduyt hijt somtijts / namelick / dat hy dit kint in zijn packtum eñ verbont ghenomen heeft. De gantsche ghemeynte antwoordt: Alsoo salt oock voortgaen inde wet des houwelicx tot goede wercken etc. Daer na gheeft den Mohel dat kint den gheuaders eñ staen beyde neffens de arcke. Hier na neemt den Mohel eenen kelc met rooden wijn / segent dien / eñ looft Godt / biddende: dat hy tkints vader eñ moeder leuen late / eñ schept alsdan dat kindeken eenen name / eñ neemt den rooden wijn in zijnen mont / spruyt driemael op dat kint / sprekende: blijft leuen in dijnen bloede / Dit spreect hy wt Eze. 16. Daer geeft hy alle knechtkens te drincken. Eñ daer na houtmen een goede maeltijt / daer toe zijn de vrienden eñ geleerde genoot / ouer tafel singt den besnijder een seer lange benedictie / daer wederom de Christenen met ander Heydenẽ haer lijden moeten. Hebben ooc alsdan een corte predicatie. Daer nae moet het Besnijder als een medecijn sommighe daghen ouer dat kindeken gaen / op dattet niet en bloeye. Dat wijf moet ses weken int kinderbedde ligghen / den man en derf met haer eten noch drincken / noch haer aenroeren / alsoo Leuit. int 12. staet / oock dat gantsche Jaer als sy haer maent siecte heeft / houdet de man in ghelijcker vueghen met haer. Daer nae moet sy seuen daghen een groot op mercken op haer seluen hebben / dat sy niet meer maentsieck en sy. Ende moet haer daer nae baden / spoelen ende wit cleeden / so wort sy reyn / dat sy byslapen mach. Op den derden dach nae de besnijdinge maecken sy oock goede ciere / ende nement wt Gen. dat 34. cap.

Hoe de Joden haer boecken houden.

EEn yeghelic Jode als hy opt heymelick priuaet geweest heeft / oft zijn water ghemaeckt heeft / soo wast hy altijts te voren de handen eer hy den Bybel aenroert / eñ als hy hem open doet / soo cust hy dien, diesghelijcx als hy hem toe doet / ende op welcks bancke den Bybel ligt / en derf hy

niet

niet sitten / valt hy op daerde ende dat dit een Jode siet / so moet hijt met vasten boeten. Wanneerder thien boecken op malcanderen laghen / soo moest den Bybel altijdts opperste ligghen. In somma / sy houden van buyten den Bybel reyn ende heylich / maer sy en doen tminste niet dat daer in staet. Daer en is oock gheen volck dat de heylighe schrift weynigher leest dan de gemeyn Joden / oft syse alwel alle in huys tot eenen schijn hebben / soo is sy doch by henlieden een levende weduwe. Ende oft sy alschoon opten Sabbath daer in lesen / soo gaet het doch al sonder gheest / leven / hert ende verstant toe / ende al haren sin is op ghelt / ghierichept ende woecker ghericht.

Vander doode lijcken der Joden ende haer verstorvenen.

ALs een Jode in doots nooden ligt / so roeptmen zijn vrienden ende de gheleerde int beghinsel tot hem / ist dat hy rijck is / op dat hy hem in Gods wille begheve / zijn Testament maecke / ende zijn erfgoeden wtdeyle. Daer nae vermanen sy hem / dat hy zijn vluchtighe voeten niet vanden ghelooue en sette / ende aen Godt tot eenen schelm en worde / alle zijn hope op de bermhertichept Gods sette. Sy vragen hem voornaemelick oft hy de toecoemst Messie ghelooft / daer nae segghen sy hem een openbaer biechte voor / ende dit moet hy nae spreken: Mijn doot sal zijn een afwasschinghe aller mijnder sonden. Sterft hy dan / soo legghen sy hem af op stroo tot dat hy vercout / laten dach ende nacht licht by hem bernen ende waecken. Terstont gietmen al het water in ende ontrent dit huys wt / oorsaecke / sy segghen dat de Sathan zijn mes wasschet daer hy hem mede ghedoot heeft / met het water vanden seluen huyse.

De oude Joden schrijuen / dat voortijdts als een mensch sterven soude / dat hem den duyvel. alsdan met een bloot sweert sichtbaerlick verschenen is / dat proberen sy wt 2.Reg.int leste / 1.Para.21. Ende David hief zijn ooghen op / etc. Dat hebben de oude Rabbi nae Christus geboorte van Godt verbeden / dattet nv niet meer sienlijck / maer onsienlijck toe gae / ende de oude Rabbi hebben den Duyvel besworen / ghebonden / eñ de slincke ooge wtgesteken / op dat hy niet meer soo veel ghewelts over de menschen hebbe. [Den ouden Rabbi is Christus.] Als nv desen dooden mensch vercout / naeptmen hem in zijn wit cleet / dat hy op den langhen dach daer te voren aenghehat heeft / doet hem oock een Talles aen. Daer na legghen sy hem op de bare / ende draghen hem ten huyse wt / dien worptmen terstont eenen ouden pot na in scheruerен op der strate / op dat alle droefheyt met hem wt vare. Zijn wijf / kinderen ende vrienden weenen ende huylen seer nae dlijck / tot op de begraf-plaetse. Daer draechtmen hem in een huysken / men leyt hem op een tafel / ontcleet hem wederom / ende wascht hem suyver / om ende om met werm water / sy nemen een ey ende wijn / ende saluen hem daer mede reyn / doen hem zijn wit cleet eñ Talles weder aen / ende leggen hem wederom in zijnen sarc. Ende ist dat hy vrienden heeft / die haer besorghen hem nae te moeten volghen / nemen sy een wassen keersken / meten haer seluen daer mede / ende legghen haer lengde by hem inde bare oft arcke / ende schrijuen oock haren name daerop / daermede hopen sy sal hem den dooden ghenoeghen laten / ende haer niet halen. Naemaels soo dragen sy den dooden in een ander huysken / daer stellen sy hem overeynde op eenen steenen disch / ende segghen een lanck ghebedt over hem. Hier nae legghen sy hem mette Arcke in dat ghemaeckt Graf / zijn vrienden moeten deerste aerde op hem werpen / daer nae al dander. Dan moet hem zijnen naesten vrient onder het Graf stellen / ende zijn cleet verscheuren van leetschap. Daer nae loopen sy alle wech met groot ghetommel / want sy segghen: soo haest hy begrauen ende toeghedeckt wordt / dat hem dan een muys inden neuse bijt / soo dat hy eenen schreeu doet / ende wie desen hoort / dat dien binnen dertich / daghen nae volghen moet. Daer nae loopen sy met vreesselijck gheschreeu wech / op dat sy de stemme vanden dooden niet en hooren. Ende inden loop buckt hem een yegelick driemaels neder / raept garsch / slijck oft aerde op / ende werpet achterwaerts over thooft teghen tgraf sprekende: Sy sullen bloeyen ghelijck dat cruyt / Sommighe segghen: O Godt ghedenckt dat wy aerde zijn.

Daer nae gaen sy alle inde voorkercke / wasschen haer handen / setten haer neder / terstont staen sy weder op / eñ versetten haer dryemaels / ende bidden het vers Oze.int 13. Hy heeft den doot eewelick verslonnen / etc. Daer nae gheleyden sy de claghende vrienden thuys / die moet seven daghen barvoets op daerde blijuen sitten / eñ zijnen vader claghen / en derf oock in 30.daghen niet baden / scheeren laten / doch eenige wterlijcke vrencheyde hebben. Desen heeten sy dat gheheel Jaer eenen claghers. Terstondt seynden sy hem een hert Ey / bolachtich ende rout / segghende / dat den dooden alsoo is / eñ dat zijnen wille hier en daer loopt / ende niemants vrient is / niemant voor hem seker etc. Daer mede troosten sy den claghenden.

Vande biechte ende boete der Joden.

DE biechte der Joden is alleen Gode / hoe wel sy oock onder malcanderen biechten op dese wijse / als eenen soo groote sonde op hem heeft / dat hy in vertwijfelinghe slaet / ende hemseluen niet troosten en can / soo schrijft hy sulcke zijn sonde sonder naem op een briefken / ende slaet het op den stoel des opperstenRabbi / als dan den Rabbi dit briefken vint / schrijft hy hem troost ende boete op een ander briefken / ende leyt dat by deerste / daer vint dan den sonder bescheet ende absolutie.

Haer boete is in allen manieren ghelijck des Paus in wterlicke sackcleedinghen / ghebeden / vasten / etc. maer in gheen veranderinghe des levens / vernieuwinghe des ghemoets ende ouden menschs: maer soo bouen aenghewesen is / in veel ghebleers / keerssen / singhen / ghebaren / eten / asschen / cleederen / thienden / etc.

Vande thienden der Joden.

VEle vanden Joden (niet alle) tot eenen grooten schijn der vroomheydt ende heylichheydt / verthienden op dalder neerstichste al haer gewin ende goeden / den thienden penninck haer armen wtreyckende / dwelck wel seer goet ware / waert dat het ooghe niet schalck en ware / ende dat eyghen nut / roem ende gherechtichept daer in niet ghesocht en worde / soo Christus betuycht Mat. 23. ende dat sy daer neffens dat grootste niet achter en lieten / namelic recht / gerechtichept / liefde / ghelooue / ende bermhertichepdt teghen den naesten / dat sy haer eyghen profijt soecken / bewijst haer eyghen spreeckwoort: Gheeft de thienden op dat ghy rijck wordt / Sy trecken sulcx wt het 3.cap. Mal. Versoeckt ende beproeft my met de thienden / oft ick v niet overvloedighe gebenedijdinghe inder stadt gheuen en wil / etc. Also coopslaen sy met onsen Heere Godt / Godt eenen penninck ghevende om neghen die sy behouden. Dat heet Christus een splinter sien / eñ een Kemel verslicken. Sommige en zijn niet so seer beneersticht met de thienden. Besiet van waer de thienden af comen in dit deel der Chronijcke byden Oproer der Boeren / Anno 1525. ghewеest.

des

Vanden woecker der Joden/ die hy sonder Schrifft/ onbillick ghenomen/ en veel onbillicker te nemen toegelaten wort.

oecker der ode sonder iscientie / ier op ghe- ndeert.

DE Joden nemen den orlof haers Woeckers wt de gheboghen ende qualijcken verstaen spreucken/ Leuitic. int xxv. Deuteron. int xxiij. Item Deuteron. int xxviij. namelick: Ghy sult veel volcken leenen oft woeckeren / ende van niemant ontleenen. Item/ Ghy sult vanden vreemden woeckeren / maer van uwen broederen niet. Hier vergheten sy de Conditie ende den Nisi die daer aen ghehanghen is: Ist dat ghy mijn verbont houdt ende in mijnen wille leeft/ etc. soo sal v alle-man te voeten vallen ende tot ghenaden comen/ maer ghy niemanden. Maer nu sy verstooten zijn/ ende de Wet Gods ouertreden/ oock al de Propheten van aenbeghin ghedoodt hebben/ soo en luyt gheen dinck weynigher op haer/ dan dese voor-ghemelde met conditie gheloefde spreucken: Daerommé gaet slechts veel meer dit Latijn ouer haer/ dat daer volcht int voor-ghemelde Capittel Deuterono. xxviij. Den vreemdelinck die by v is/ sal ouer v clinmen (verstaet/ ist dat ghy mijn verbont ouertreedt / ende niet in mijne Wetten en blijft) maer ghy sult t'onder ghewor pen worden ende onder ligghen/ hy sal v leenen / maer ghy en sult hem niet leenen / hy sal dat hooft zijn / maer ghy den steert / etc. Ende veel ander vermaledijdinghen daer sy nu onder steken. Daeromme en behoortmen dese openbare dach-roouers niet alsoo ledich gaende op de cussens te generen/ ende tot schade van alleman/ int landt onthouden. Want veel treffelicke wijse lieden onwtsprekelijcke groote schaede aenwijsen/ die sy landt en lieden toevoeghen/ ende haren woecker in sulcker maeten wt-rekenen / dat het een wonder is hoet de werelt mach verdraghen. Dese vyanden des Christelijcken Gheloofs onderhouden wy met sulcken geyronck leechgaende/ ende niet alleen ledich / maer met alle-mans schaede / alsoo dat Vorsten ende Heeren achter haer wasschen en sitten. Jae seg ick niet alleen en gheneeren wij-se met alder werelt achterdeel/ maer schuddent haer ouer/ ende maeckense tot grooter Heeren dan wy selue zijn. Help Godt/ dat de werelt alsoo wil bedroghen zijn: ende der Monicken/ Joden ende dierghelijcke goutwormen niet ontberen en wil/ daer en helpt noch roepen/ schrijuen noch predicken teghen. Sulck oncrupt/ Cruptwormen ende sprinchanen en lijdtmen niet alleenlijck/ maer men beschudtse/ gheleydtse / ende men houdt meer van haer dan van onses Gheloofs ghenooten. En soo eenen slechs teghen ons gheloone hoeft / ende alleen ergheus aen eenen dwasen van menschen versierden Artijckel twijffelt / dien en moghen wy niet lijden/ Slechs wech naer tvyer met dien Ketter / ende dese openbaer bespotters ende lasteraers Christi/ Marie / des heylighen Euangelij ende des gheloofs/ etc. en lijdtmen niet alleen: maer zijn nu der Vorsten Factoren/ ende in alle gheselschappen de voorsprakeu / die tot de Heeren een open deure hebben / daer een vermeynt Christen voor de deure sitten moet. Dit doet altemael dat gelt/ daer sy mede smeren ende om-vaten. Daer mede bewijsen wy oock wat wy voor Christenen zijn/ dat wy met de Joden in een gat blasen/ ende soo Paulus seyt: in een Joc trecken/ hier speurtmen onsen yuer om Christum / de Joden en souden ons niet willen aensien waert dat sy in onse plaetse waren / soo veel houden sy van haer gheloone/ ende het is enckel ghevenystheyt (soo ghehoort is) al wat sy met ons bedrijuen/ etc. De Vorsten diese souden verdrijuen oft tot eerbaerder hanteringhe houden / met strenghe verbiedinghe haers ghesoecks / die nemen een stuck oft portie vanden woecker / ende laetent gaen soo t gaet met allemans schade / nemende eenen cleynen Buet van den Roof / ende laeten haer volck (welcks vaders sy te zijne behoorden) verderuen/ villen en schauen / alsoo Esai. int eerste Capittel seyt: Haer Vorsten zijn medeghesellen der dieuen/ etc. Sy binden dese dieuen ende dachroouers op den hals der Borgeren/ gheuen hen vryheyt van desen te woeckeren/ roouen/ en hen meer der seluer verderuen ende ongheluck te gheneeren/ Ja heerlijck te mesten/ om een cleyn ghewin vande woeckeraers. En en zijn niet so bescheich/ dat soo wat henlieden aende Joden toegaet: dat hen dat thien dubbelt aende borgheren (die door haer by-wooninghe ende woeckeren in verderuen ende onordeninghe comen) afgaet: Nu nae wtrekeninghe van wijse lieden / so en zijn de Joden met haer leenen niet nut / oft sy al wel encken om niet leenen sonder eenighen pant / op bestemden tijt corts wederomme te gheuen / want dat arch-listich gheneyn volck soude hem daer op verlaten ende altijts meer en meer op een goede auonture ende gheluck nemen / oft by auonturen eens gheldt reghende / daer-mede ligghen sy onder den Jode/ dwelck sy andersins wel souden verspaert hebben (want wist den dief niet waer henen / soo liet hy dickmaels zijn stelen onderweghen) daer toe soo en eet een Wolf gheen termijn/ terstant verloopt den tijdt (waer op den Jode loert) omme / ende dat verhoept gheluck heeft den verpanden ghelaten/ Ja het isser ergher mede ghewor den. Als dan wilt den Jode cort-af betaelt zijn/ ende worpt den armen te rugghe om de hooft-somme / ick verswijghe den onlijdelijcken woecker des verloopen tijts / dat sy niet en leenen dan op eenen pandt / daer toe nauwe het vierde deel / met eenen ghesetten termijn / en hy daer en tusschen niet en lost/ dattet verbeurt ende verballen is. Cort af / de Joden zijn met haren woecker de werelt eenen ondrachelijcken last/ en effen so weynich nutte: Als de Gheestelijcke met haer Cloosteren / ende de Coopliedeu met haere Compaignien ofte gheselschappen. Noch willen slechts sulcke lieden handt-hauen / verantwoorden/ etc. Maer op eenen sulcken pot als de Werelt is/ dient een sulcken decksel. Dit en segge ick niet / om datmen hem daer aen sal beheeren oft stooten/ nademael ick wel weet datmen in desen ouden Balch den nieuwen Wijn niet en vaet/ ende dat aen desen ouden Balch ende sack (ick meyne de Wereldt) gheen dinck en helpt: Maer op dat ick haer doch hare dwaesheydt aenwijse/ ende haer/ haer seluen voor oogen stelle / wat een schoone Poeppe ende Jonck-vrouwe dat sy is/ alsulcke nacht-Wlen behooren in een sulcke duysternisse. Vele hebben op veel plaetsen seer gheroepen ende groote moeyte ghehadt tot datmen de Joden verdreef/ ende nu roeptmen meest datmense blijuen late / ende dat laten veel wijse toe/ den welcken ick oock toe-valle/ nochtans met sulcker conditie / dat men hen den Woecker stijf ende ernstlick inden ban legghe / ende datmense wat eerbaerlicx metter handt laet doen / op dat sy/ ledich gaende/ onser niet en bespotten/ dat wy als Inwoonders hen te voren aerbeyden / ende haer als Vreemdelinghen ledich gaende onderhouden / dat souden sy met recht door de buyst belachen / ende ons de vijghe bieden / ende Esels ooren wijsen / te wijle dattet ouervloedich ghenoech ware/ dat wy-se als wtlanders beyde des Gheloofs ende Landts/ op-rapen/ by ons laten woonen/ ende hanteren: Maer dat wy daer toe eerst haer knechten souden zijn. dies geschiet ons effen recht/ op dat wy met hen den wel-verdienden vloeck draghen souden/ Deuter. xxviij. Den Knecht en Vreemdelinck sal ouer v heerschap-

Coopliedeu ende Compaignien.

pen/

pen / ende desen spreucke wordt beyde aen Joden ende ons verwaende Christenen ghelijckelick waer. Alsoo moetet gaen / alsmen God verschupft. Alsoo can Godt knechten met knechten / den eenen boeve met den anderen straffen ende vervloecken / ende het moet alsoo toegaen / wanneer wy achten dat sy onse ghevanghenen zijn / soo zijn wy haer ghevanghenen. Dat can een God zijn / die sulcken meesterstuck met der werelt sonder haren wille / Jae teghen al haer aenslaghen / bedrijft / ende altijt dat teghenspel speelt.

Wereld beschreuen.

Och Godt wat soudemen deser doover hontscher seuchscher Werelt segghen / sy heeft ooren ende en hoordt niet / een hert sonder verstant / verhert als eenen Aenbeelt / sy acht dat peerlken ghelijck al de Seughe oft den Esoopschen speelman. Soudemen dat Heylichdom niet den honden gheven / soo en behoortmen waerlicx de waerheydt niet voor de Wereldt te werpen / ende alle roepen ende predicken is te vergheefs / Jae sonde ende schande / wat men haer schrijft ende seyt / ende het gaet altemael slechs tot een ghetuychnisse over haren cop / want der Werelt en is te raden noch te helpen / sy willet alsoo hebben / ende haer is wel inde leughen / sonde ende schanden / Psal. 4. ghelijck eender Seughe int slijck waerse hem yemandt onderwint te wasschen ende int spoelwater te drijven / teghen dien grijst sy / ende verstopt haer ooren daer voor als een slanghe. Ey datmense dan nae den raet Christi in haren slijckput sitten late / ende in haerder ongherechticheydt ende vnplicheyt versmooren / want in dit schandelick huys deser Wereldt en is toch niet dan enckel duysternisse / Tyrannije ende ongherechticheydt / hy is een Sot die hem eenigher gherechticheydt by desen schandelicken ende beslabden sack vermoept oft verhoept / ende eenigher billickheyt by haer verwachte: niet dan enckel lieghen / bedrieghen / buyghen is haer daghelijcks broodt / sy baeyt / Jae mest haer in sonden / ende is der waerheydt vattich oft vatende niet anders dan dwater eens Seghels. Het zijn enckel te vergheefsche lochtslaghen inden Wint oft int water gheslaghen / ende een liedeken eenen dooven ofte dooden ghesonghen watmen met haer goets beghint. Daerom soudemen met Christo wel dien dwasen ijver sparen / den welcken nu vele met velen hebben / met roepen / schrijven ende preken / naemelick dat sy den duyvel gheerne wilden deuchdelick maecken / ende de doove Werelt hoorende / sy stropen ende brocken haer de waerheydt voor / Jae strijcken haer de selve als eenen brij inden mondt / die sy doch weder wtspouwen / recht als oft becoutens golde / oft als laghet aen haer inspreken / nemmermeer ghedenckende dat Godt effen alsoo wel verboden heeft den Seughen ende honden de waerheydt voor te stropen / als den hongherighen aen te wijsen gheboden. Want in somma dese licht vyantsche Wereldt / is ende blijft een rijck der duysternissen / waer in de Duyvel Vorst ende Godt is / daerom en dersmen hem gheens lichts noch overeencomens by haer vermoeden / ende niemandt en late hem vreemde zijn / so hem alle ontrouwe ende schande in dit leughen-huys ghemoet / want de waerheydt is daer in inden ban / maer de leughen / duysternisse ende alle Goddeloos wesen ghanckbaer munte ende daghelijcks broodt. Een dinck verwondert velen / dat de Vorsten haer officie nu soo hooch oppronckken / ende niet weynigher een roede ende straffe der sonde ende quaetdoenders / dan eenen schilt ende handt der armen te zijn / willen ghesien zijn: hoe dat sy den woecker / voorcoop / etc. beyde byden Joden ende Christenen soo vry laten henen gaen sonder eenighe straffe / Jae haer tot sulcke ongheval / (als en waerder van te voren niet ongheluckx ghenoech in) int landt / roepen / toelaten / gheleyden / handthaven / ende henlieden daer toe Brieven ende Zeghelen gheven / slechts om een cleyn deel des roofs / ende settense (alle-man tot schande ende schade) op tsvolcks necke / als eenen Wolf onder de Schapen. Dat heet des landts vader zijn / den vromen beschut ende den boosen ghestraft / ende wanneer sy somtijdts eenen armen ghemoeten / die erghens in eens Papen Artijckel eenen twijffel heeft / help Godt hoe leven sy daermede / daer soude van sketters weghen dat landt ondergaen / hy en houdt niet van het Sacrament ofte vande eere der Heylighen / daer wil den Duyvel oock deuchdelijck zijn / ende om Godt ijveren. Maer die Christum / Sacrament / Heylighen ende al ons ghelooue op eenen hoop bespotten ende al wetende belachen / die onthoutmen vry in Vorsten Hoven in eeren / Jae zijn de Vorsten ghesellen. Wie en soude hem niet verwonderen van sulcker gherechticheydt der fijne Wereldt? Wie en soude hem niet verwonderen van dese nieuwe Herders ende Vaders des landts (ick meyne de Voorganghers) die haer schapen sulcke Wolven sonder eenighe honden over den hals stellen: Ontsinnich is de Wereldt ende vol sonden ende schande / haer Baals Papen zijn stomme honden / die nemen oock (alsoo hem Godt in Davide inden vijftichsten Psalm beclaecht) een deel mede / ende swijghen op het oorcussen daer henlieden wel op is / stille / ende latent gaen soot gaet / alsoo gaet het dattet Godt ontferme. Ick verswijghe hier de listighe coopen / financien / voordeelen / greyen / bedriegherije in alle waren / met welcke de Joden sonder eenighe conscientie ende straffe met ons coopslaen / hoe sy de Christenen voor recht omdrijven voor ghegheven schult / ende niet selden den ghegheven pant en loochenen / ende daer nae de handen der Rechters (die nae ghiften ende gaven rechten) smeren / daer mede de armen zijn recht vercorten ende tot eenen bedelaer maecken. In somma / het is een archlistich onverdraghelijck arch volc / alsoo / datter een spreeckwoort wt ghewoorden is by vele / niemandt en derf dencken dat hy eenen Jode lecke / hy sie slechs wel toe dat hy hem niet en beschijte / want van henlieden en coemt schier niemant (weynigher dan van eenen Muylstooter) onbedroghen / noch draechtmense met allemans achterdeel hoe lancx hoe meer op den rugghe / ende hebben over al beter recht ende plaetse / oock ghenadigher Heeren / dan de ghemeyne Christenen selve. Och wat behoevet veel woorden / my verdriet vander Wereldt onbillicheydt te segghen / sy is vol ongherechticheyts ende arghelists / Jeremie 4. 5. ende en wil nochtans gheen dinck weynigher te zijne gheacht zijn: maer vol gherechticheydts / van welck sy haer daghelijcks beroemt / teghen Christum ende zijn Apostelen / maer wie haer niet op den mondt / maer op de handen siet / die bevint oft haren roem waer sy / Jae wel waer / het zijn enckel woortspreucken der Wolven / ende al haer gherechticheyt gaet in woorden henen / ende is effen alsoo waer / als by de Joden de liefde teghen den Christen. Voorts maecken wy met onsen woecker de Joden verhert / want sy zijn vrolick ende achten dit voor een ghebenedijdinghe Gods / dat wy hen tot ghenade moeten comen ende haer knechten zijn / waermede sy in haren sin verhert / volherden / ende gheven hen oorsaecke Christum te versmaden / ende haerder blintheydt. Totten arbeyt (om veel onraets te voorcomen) soudemen die leechgaende luye honden jaghen / naedemael gheen leechgaende Christen en behoort gheleden te worden / veel weynigher eenighen Jode. Dat sy dit deden / soo soude alle-

man

man sonder spot redelick met haer handelen/ op datmense met goede exempelen van haer voornemen afleyde ende Christo ghewoune. Ende die mocht wel gheschien/ want de Luytersche/ Zwinghelsche/ Dooperscche ende Pausche handelen toch wel met malcanderen. Alsoo gaet het noch heden te Roome ende in Italien toe/ die altijdts in sulcker saecken gheschickter ende wijser dan wy dwase Duytschen gheweest hebben/ als datmen hen toelaet/ Jae ghebiedt/ niet te woeckeren: maer yet eerlijcks te hanteren. Also zijnder tot Chair in Egypté byde vijfthien duysent die altemael Coopmanschap ende ambachten doen/maer de vertele sotte Duytschen moeten altijdts wat sonderlincks hebben/ dat hen de kittelinghe ende den moetwille verdrijue. Godt gheue dat wy eens wijs worden/ ende niet altijdts in sulcker voeghen luysen inden pels en setten/ ende den Duyuel alsoo ouer de deure en schilderen/ hy coemt och laten andersins niet dan al te haest int huys. Anthonius Margarita een ghedoopt Jode ende Leser tot Augs-borch/ meynde/ waert datmen de Joden alleen tot den arbeyt dreef/ ende den schadelicken woecker by haer int verbodt leyde/ ende datmen anders gheheel ende al broederlijck met haer handelde/ soo souden sy eerst recht in haer seluen gaen/ ende haer lanckduerende gheuanckenisse ende den toren Godts kennen/ ende eens ghedencken/hoe gaet het altijdt toe/ dat wy een soo gheheel arm verworpen volck zijn/ soo langhe sonder Scepter ende Propheten/ ten moet met ons niet recht toegaen/ dat wy ons also in swaren arbeyt/ teghen alle beloften Mosi ende der Propheten gheneren moeten.

Den voorghenoemden Anthonius wenscht oock/ als een eruaren man/ dat hy seluer mondelinghe met de Querheden mocht spreken/ om hen aen te wijsen de merckelicke schade die landen ende lieden wt haren woecker volcht/ waermede de Wereelt berooft ende heymelick wtghe- schept wort. Item hoe dattet beyde Joden ende Christen aen lijf ende siele/ eere eñ goet so hoochlick vorderlick zijn soude/ dat sy totten arbeyt ghehouden wierden. Seytmen sy souden de neeringhen ende ambachten verderuen die te voren ouerladen zijn/ waert dat sy totten arbeydt ghehouden wierden. Antwoorde: Ey men moetse doch alsoo ledichgaende/ met woecker ende boosen arbeydt onderhouden/ hoe veel te beter mochtet ghezijn/ soo sy yet redelicks bedreuen. Sotten zyn wy/ Monicken ende Joden willen wy eer leechgaende in alle pronckerije mesten/dan dat sy selue met redelicken arbeydt haer neeringhe soecken. Ende eer hem yemandt van een duyt aen zijnen handel van eenen Jode liet hinderen/ hy gaue eenen Jode eer eenen gulden te woecker.

Nu datmen doch grijpe/ wiltment ymmers niet hooren/ wat den woecker der Joden bedraecht/ ende hoe hy rontsom hem eet als den Kreeft oft Cancker.

Hoe veel eenen Gulden in xxij. Jaren woeckers bedraecht.

[...]utwelickē [...]cker.

VAn eenen gulden twee Franckfoorder Hellers te woecker alle weke/ ende voorts woeckers woecker tot de hooftsommen gherekent/ bedraecht int eerste Jaer xj. stuyuers v. heller.

Int tweede Jaer eenen gulden iiij. s. vj. heller.

Int derde Jaer twee gulden vj. s.

Int vierde Jaer iij. gulden xix. s. v. heller en half.

Int vijfste Jaer vj. gulden drie s. ij. heller en half.

Int seste Jaer ix. gulden iiij. s. ij. heller.

Int seuenste Jaer xiij. gulden xv. s. viij. hel.

Int achtste Jaer xxij. gul. iiij. s. viij. heller.

Int neghenste Jaer xxxiij. gulden ix. s. eenen heller en half.

Int thienste Jaer xlix. gulden xxij. s. twee heller en half.

Int elfste Jaer lxxiiij. gulden x. s. vij. heller.

Int twaelfste Jaer C x. gul. xviij. s. vj. heller.

Int derthiende Jaer clxiiij. gulden xviij. s. drie heller.

Int vierthienste Jaer ccxliiij. gulden vij. s. viij. heller.

Int vijfthiende Jaer ccc lxij. gulden x. s. vij. heller.

Int sesthiende Jaer. D. xxxvij. gulden x. s. vijf heller en half.

Int seuenthiende Jaer D. cc. xcvj. gulden xvj. s. vj. heller.

Int achthiende Jaer M. clxxx. gulden xviij. s. iij. heller en half.

Int neghenthiende Jaer M. Dcc. xlix. guld. xviij. s. iij. heller en half.

Int twintichste Jaer twee duysent/ D. xcij. gulden/ xvij. s. iiij. heller.

Int eenentwintichste Jaer drie duysent acht hondert xlj. gulden/ xiij. s. iij. heller en half.

Int tweeentwintichste Jaer vijf duysent ses hondert xcj. gulden xvj. s. iij. heller en half.

Item vijffentwintich gulden in twintich Jaren/ brenghen verloops 51854. gulden 13. s. ses heller en half.

Item alsmen acht hellers voor eenen Albus ende 24. Albus voor eenen gulden rekent/ soo brenghet in somma 58. duysent 336. gulden 9. Albus drie heller en half.

Item twintich gulden in 22. Jaren/ maecken verloop/ hondertmael duysent/ derthien duysent 833. gulden/ 15. Albus 7. hellers Franckfoorder weerde. Maer in Albus 138. mael duysent ende 85. gulden/ 8. Albus 7. heller.

Dit stelle ick altemael de wereelt voor ooghen/ niet daerom/ dat ick verhoype dat sy haer sal laten ghesegghen/ eñ den rechten herrewech volghen/ wel wetende dat sy totter waerheydt gheen ore en heeft/ eñ dat haer niet te raden noch te helpen en is/ men latet slechts gaen soot gaet/ sy moet doch nae haren Godt haren loop hebben/ dat sy dat rijck des duyuels/ een wildernisse ende duysternisse blijue/ waer in de leughen ghesocht ende bemint wort/ eñ dat licht ghehaet. Maer daerom segge ende vertelle ick dit/ haer tot een getuychnisse ouer haren kop/ dat sy hooren moet (maer niet ghelooouen) wat een schoon dans-dochter dat sy is/ ende wanneer sy haer alwel stelt/ als oft sy teghen haren Godt den Duyuel zijn wilde/ de lasteren oft de boosheydt verbieden/ af legghen ende hem een breucke betuynen/ soo breeckt syder hem wel thien daer teghen op. Alsoo soudet oock gaen/ wanneermense al schoon beroutten ende daer toe brachte/ dat sy den Joden den woecker verboot/ ende tot eerbaerder hanteringhe hielt/ soo soudender Joden/ Jae argher dan Joden onder de Christenen opstaen ende in haer stede metter Jode spiesse loopen/ ghelijck alreede menichfuldich gheschiet/ so dat eenen dickwils blijde ware dat hy eenen Jode aen eenen ghemeynden Christen vinden mochte. Daerom en is metter Wereldt niet te beghinnen/ sy is tot alle goede wercken bedoruen ende onbequaem/ Jae niet dan enckel oncruyt/ daerom en is sy om dat Oncruyt wt te roepen/ ende totten Acker Godts/ der trouwe ende waerheydt (ten sy dat sy teghen haer seluen wil zijn/ ende haer seluen wtwyen) niet ghewijet: Maer veel meer om de leughen te planten/ duysternisse te bouwen/ ende in somma/ de waerheyt wt te roepen.

Wereelt afghe maelt.

De wereelt tot alle goede wercken onbequaem.

Daeromme swijghe slechts alleman stille / ende en maecke hem-seluen (hem-selfs hier in bedrieghende) gheen vergheefsche hope / dat hy yet oprechts metter Wereldt beghinnen oft wt te richten meyne. Help God sy en hoort niet/alsoo alle de schrifture betuycht. Het is altemael den dooven ghesonghen / in den wint ghesaeyt ende gheslaghen/ ende die Edel fijn Peerle der waerheydt verstort/ verschudt ende voor de seughen en honden ghestropt. Maer wilmen ymmers spreken oft schrijuen wt God/ soo salment haer altemael alleen tot een ghetuyghenisse ouer haren cop segghen/ende niet tot beteringhe / dewijle Christus voor de werelt (die den Gheest der waerheyt niet en can op nemen Joannis 14.) niet en bidt / ende altijts alleen tot die ghene spreect / die ooren hebben om te hooren/ op dat hy niet te vergheefs inden wint en spreke.

Joden en salmen niet totten Gheloone dwinghe / tgeloone sal vry ende onbedwonghe zijn.

Jck en wil oock tghene dat bouen vertelt is wt Margarita ende andere/niet ghesept hebben/ datmen alsoo met ghewelt met den Joden soude omme gaen/ghelijck dickmaels geschiet is/ ende dat dul ghemeyn volck voorts snorre ende swerme/dat onderste opwaerts keere / soo zijnen aert is / oock niet op datmen henlieden onse gheloone met ghewelt op-dringhe / dewijle datmen in gheloofs saecken niemandt noch te dwinghen noch te dooden en behoort: Maer op datmense tot eerbaren arbeyt houde / om daer-mede haer Broodt te verweruen / ende datmen henlieden slechts den Woecker niet toe en laete / want als wijt hen ghedoochden ende door de vingheren toe-saghen / tot dat sy haer vol suychden ende rijck woeckerden / ende daer nae in-vielen ende hen altemael namen: dat waer effen als wanneer yemandt eenen den voet hielt / oft aende lederen steunde tot dat hy in een huys clomme / en alle dinck daer wt stale / ende daer na den seluen als eenen dief hinghe / op dat de diefte oft tghestolen goet tot hem quame en hem bleue/ghelijck in dese Historien eens deels ghesien wort: Maer haer daer toe te brenghen / den pandt sonder eyghen ghesoeck noch woecker/om de hoofsomme weder te gheuen/en waer niet onrecht. Maer het ware veel billicker / datmen hen opt eerste niet en ghedoochde te woeckeren / soo bleuen sy ende wy onbedroghen.

Totten gheloone niet te dwinghen.

Der Joden Brandt/marter/veriaghinghe ende wtroedinghe in Vranckrijcke/ Italien ende gheheel Duytscher Natie.

Joden verbrandt ende schier geheel wtgheroeyt op veel placten.

Anno duysent twee hondert ende achtentneghentich / soo vergaderde een Edelman van Franckenlandt (den Rindtvleesch ghenaemt) een ghemenghelt volck/ om teghen de Joden als tegen de Turcken te trecken/ende de selue te vernielen. Die doode dat Jaer ouer de hondertmael duysent Joden/van S. Jacobs dach tot op S. Mattheus dach / tot Wurtsburch/ Norenborch ende inde steden daer ontrent / om dat Sacraments wille. Sy hadden oock inden sinne dese door gheheel Duytschlandt wt te roepen / maer Coninc Aelbrecht onderquamt/ ende stelde desen oproer af.

Anno M. CCC.xvij. nam den Coninck van Vranckrijck alle Joden in zijn gheheel landt al haer goet/ en gaf eenen yeghelijcken eenen ouden stuyuer weder / ende hietse op den staenden voet wten lande trecken.

Grouwelicke straffe in de gheheele werelt.

Anno duysent drie hondert en neghenenveertich/was de groote sterfte in de gheheele werelt/ alsoo dat menich Landt meest gheheel wt sterf. Sommighe Zee-schepen quamen te lande met groote goeden / daer gheen leuendich mensche in en was. Den Paus tot Auion besloot hemseluen in een camer / ende en liet gheen menschen in veel weken by hem comen / altijts by een schouwe en een groot vyer sittende. De sterfte quam oock na Straesborch/ en daer storuen haest bySe sesthien duysent menschen/waer af dat dit quam en conde niemant bedencken.

Ten laetsten wentelde den cloot op de Joden/ die sonden dies een oorsaecke zijn / ende in alle Landen de Bornputten door behendicheyt/ende heymelijcke practijcken ghefenijnt hebben / daer om wierden de Joden ouer al verbrandt / vander Zee af tot in Duytschlandt ende Italien. Tot Auion beschermdense den Paus: Op sommighe plaetsen beleden de Joden dit/ van sulcks aenghesproken ende ghepijnicht zijnde /by auontueren meer wt smerte der Martelisatien: dan wt schuldt. Euen-wel soudemen dat Fenijn in sommighe Fonteynen ghevonden hebben. Doen verbrandemense in veel Steden. Basel/ Straesborch / ende Vrijborch / hieldense deser saecken ontschuldich / ende dat henlieden daerom gheen ghewelt aen te doen en waere. Den ghemeynen man / dat veelhoofdich rasende swermende Dier/(waer voor hem elcken wijsen mensche des morghens zeghenen soude) wert oproerich in dese drie Steden / ende wilden slechs datmense met den vyere wtroepen soude / doen moesten sij-se verbranden / alsoot eenen / daeromme ghehouden/ Raetsdach besloten hadde. De Heeren van Straesborch en wilden daer in niet verwillighen / ende seyden dat sy redelijcke Joden hadden/ sonder schaede van alle-man. Doen wierden sy vander Ghemeynte ouer-loopen/ den ouden Raedt afghesett / ende eenen nieuwen ghecoren/ ende verbranden den Amman der stadt vier mijlen weechs van daer/ die tot Benfelt wel-ghehouden leefde tot in zijn graf toe / ende moeste te voren met zijn kinderen deylen als oft hy doot hadde ghewee st. Daer nae op eenen saterdach deser oproerische weke / soo verbrandemen al de Joden op haer Kerckhouen / beyde mans ende vrouwen/ tot ouer de twee duysent. Sommighe Moeders namen haere kinderen met ghewelt totten Doop/ende de sommighe liepen met hare kinderen int vyer/ op dat sy niet gedoopt en souden werden. Het werde wt-gheroepen / dat de ghene die den Doop wilden aennemen / souden beyde haer lijf ende goet behouden / maer weynich keerdender weeromme. Doen wierden alle panden ende brieuen weder ghegheuen/ haer haue ende goet wiert onder de Borgheren ghedeylt. Dit goet was moghelijck dat fenijn/ dat de Joden doodde. Euenwel warender veel vrome Borgheren die gheen deel daer aen hebben en wilde/ maer haerlieder deel aen onser Vrouwen sticht toe voechden / ende doen ter tijt ghevielder groot goet aende Domkercke/ de sommighe gauent andersins om Gods wille. Alsoo nam een yeghelijcke stadt een exempel van d'andere/ ende meynden dat sy haere Joden oock moesten verbranden / alsoo dat in alle de steden aen den Rijn de Joden verbrandt / weynich/ sonder alle haer haue ofte goedt / in de ballinckschap / verjaecht wierden. In sommighe Steden stieten de Joden hare huysen seluer aen brandt / droegen haer goet daer-inne op eenen hoop / ende verbranden haer seluen daer in / op dat sy noch haer goedt dese grouwelijcke Christenen / niet te deele en wierden.

Oproer der ghemeynter volcks om der Joden

Siet hier mijn Leser om Gods wille/hoe dat het op Aerden in desen Zeughenstal toe-gaet / hoe datter niet waerachtichs noch bestandichs in en is / Wat een belachelijck Vastenauontspel ende Fabelwerck dat wy altemael voor Gode zijn / hoe beweghelijck ende oproerich alle dinghen in eender on-oordeninghe gaen / Wat een merckelick fabelgrijpen ende tasten in dese duy-

sternisse

sternisse der Wereldt van alle kinderen Ade ghe-
...erelt wat. schiet. Somma wat een woeste Babylon dese Werelt sy/nv maectmen Cloosters/Tempels/Beelden ende alderleye Ornamenten met groote oncosten/ terstont breecktmen dit met wille als een dwaes dinck wederom af/waermede wy onser dwaesheyt ende blintheydt selue ghetuyghenisse gheuen. Nv roeptmen de Joden int landt/ende men gheeft hen plaetse ende ruymte om te woeckeren/ ende de arme benoodichde lieden te schauen ende te villen/tot verderuinge van landt ende lieden/ alleen om eene cleyne portie ende buet van den woecker die de Heeren daer af hebben/dan doodet ende verbrantmense wederom. Nv ghelooft de Werelt ditte/ende dan datte. Nv beghintmen dese seckte/dan de ghene. In nooden en weet sy niet waer sy hechten sal oft haren Ancker in werpen. Nv gheeft sy dien/dan desen de schuldt haerers ongheluckx/zweeft ende dwaelt alsoo op dese woelende Zee omme/als een ledich Schip van elcken windt ghedreuen. Ick meyne dat dit Narren zijn/alsoose Christus noemt/die op een zant ghebout hebben/ende haer op dat leech Riet Egypti hebben gheleent ende verlaten.

My doet wee dat ick alsulcke dwaesheydt in alle de Werelt ende Boecken (die nochtans wijsheyt souden behooren te leeren) vinde/ niet dan enckele Pausdommen/Decreten/Alcorans ende Talmuts/ vol leughenen ende menschen zeeueren/ende dit wort van alle de Wereldt/als Heylichdom ende Godt selue/met grooter deuotie/reuerentie ende superstitie ghelooft ende aenghebeden.

...erelt en ... sonder ...uſ dom ...t leuen. Somma/de werelt wil eñ moet eenen Paus hebben/dien sy te wille ende te dienste wel alle dinck gheloouen/al souden sy hem stelen oft wter aerden grauen/ende al waert datmen haer alle daghe eenen name/soo soude sy haest eenen anderen soecken.

Wie dese saecke met ernst aensaghe/dien en waert gheen wonder dat hem zijn herte inden lichaeme van weenen brake/ende hemseluen eer duysentmael te steruen wenschte/dan desen jammer ende blindtheyt te siene. Sietmen dan als Democritus spottelick aen/soo soude eenen van lachen bersten. Soo suckelt de Werelt als eenen droncken mensche/ouer al/ouer dweers henen/ende hoemense worpt/so keert sy eenen Sot opwaerts/watmen haer vraecht: soo is dwaesheyt haer antwoorde/wat sy bemint ende soect: dat is leughen/Wat sy eert/vreest ende aenbidt: dat is de Duyuel/Godt gheue oft sy hem alwel (ghelijckt behoort) Godt noemt/oft hoe sy wil/wat sy ghelooft/dat en can sy niet gheloouen.
...et eñ ghe... ...uẽ/en ge... ...uen niet ...t allen. Daeromme dunckt my dat alle man slechts stil swijghen soude/ende dat water zijnen vloet laeten. Het is nv swijghens tijt/waer af Amos int vijffste Capittel/ende den Predicker Salomonis int derde Capittel seyt/bysonder in dese alder onghelatenste Werelt/daer alleman zijn ooren tot der leugen eñ tot het oorcrauwen/vander waerheyt heeft afgheneyget/eñ slechts inden wterlicken mensche leeft.

Daeromme dwalen wy alle/bouen al dese/die eenen gheheelen sack vol puers vatten/nv dit/eñ dan dat leerende/nv dit/ende dan dat werende/daer af singhen schrijuen ende roepen sy/als oft ouer-redens oft becoutens ende in-roepens golde/ende dat dat toomloos Peert (de werelt) van zijnen loop met ghewelt op te houden waere. Ende waer sy alschoon op een plaetse weren ende voor den wech staen/soo loopet terstont eenen anderen af wech/daerment niet wederomme af ghebrenghen en can. Daeromme plaecht onser
...een vele... ...ge vander ...relt te ho... vele eenen dwasen puer te vergeefs/dat sy gheerne wt desen Seughen-stal/Duyuels Rijck/ende dit verwerret Babylon/een Paradijs maecken souden/dat alle dinck in eender ordene recht toe ghinghe/het welcke doch niet moghelijck en is/ende niet dan eenen dullen puer sonder conste is/de wijle dat Rijcke des Duyuels tot den eynde toe verwerret/duyster/vol leughenen/onordeninghe ende ongherechticheyts moet blijuen/ende in haeren loop voorts varen/hoe langher hoe rasender/Daer by seytmen: Alst inde Werelt recht toegaen sal/soo en wil ick niet meer leuen. Daer en hoortmen anders niet dan boosheydt/ende het een boeuen-stuck op dat ander/eñ noch en willen vele (dwaeslijck) niet aender Wereldt vertsaghen/soecken ende hopen noch altijdts te veel goedts daer-inne/ende willen oock altijts veel goedts met haer beghinnen/eere met haer behaelen/ende haer raden ende helpen/maer altemael te vergheefs/dwelck my de eruaringhe gheleert heeft/ende daeromme dien puer wech ghelegt hebbe/die ick veel te dwaeslijck ontijdich hebbe wt-gheschudt. Ick wil haer met dit boeck den Adieu ende Vale ghegheuen hebben/ende haer/haer seluen voor ooghen stellen/op dat sy doch sie wat sy gelooft/hoe sy huys hout/ende wien sy dient/etc. Ick ben een dit schoolkint vertsaecht/een ander leeret soo langhe als hy wil/soo versien ick my dat hy daermede effen alsoo veel wt-richten sal als ick. Wiet niet gheloouen en wil/die besoecket/wie lust heeft den doouen te singhen/die singhe/ende werpe dat Heylichdom al wel voor de Honden ende Swijnen/maer dat hy wel toe sie/dat zijt niet met voeten en treden/ende hem te loone verscheuren/Christus die wel weet wat in den mensch is: en sal hem niet lieghen/ende hem gheschiet als dan effen recht/dewijle hy den Raedt Christi niet ghevolcht/ende dat fijn Peerlken wt dwasen puer voor de honden ghewor pen heeft. Godt gheue dat wy niet ontijdich voor Godt sonder beroepinghe en handelen/ende sonder beuel/bootschap aende vremde en verweruen. Metten huyse Gods van Godt gheleert/en heuet gheen noot.

¶ Vanden Scheydbrief ende ander ghebruycken der Joden.

IN den Talmut is een Boeck van Scheydbrieuen/maer seer verre vanden Text Deuteron. int xxiiij. Capittel/die daer bescheydelijck de oorsaecke des Ouerspels ende ander schandelijcke hoersche wercken/ghelijck oock dat achthienste Capit. Leuit. aenwijst/ende dat woort Eruas/vermach. Wanneer nv een Jode den Rabbi de handt smeert/soo scheyt hyse om een yeghelijcke oorsaecke/tegen Mosen. Daeromme haer oock Christus aenvoer ende berispte/Matthei int 19. Capittel.

Sy houden oock de Wet Deuter. int 25. Cap. vander Swagherschap/eñ vanden schoen wt te trecken/ghelijck al dander. Want niemant meer zijn afgestoruen broeders wijf en neemt/Ja der verlaten weduwe mach haer wel (dien aengaende) vanden leuenden Broeder met ghelde lossen/daer de Schrift vanden schoen wt te trecken eñ int aenghesicht te spouwen/eñ van gheen ghelt te gheuen en seyt. Sy hebben oock daer toe eenen vremden schoen/ende daer by gheschiet oock een wonderlicke ceremonie/wanneer de vrouwe den Swager den schoen wt trect. Sy schrijuen oock veel/wanneer de vrouwe geen hant en hadde/dat sy den schoen ontgespen moeste. Sy zijn in sulck sotswerc seer neerstich/gelijck wy int Pausdom met den Canon/met Wijen/Horas/bidden/ende kercken gebruycken. Maer wat de hooftstucken zijn/dat Godt ende de broederlicke liefde aengaet/dat laten sy ongheacht door-varen. Sulcke fijne gheloouen zijn alle bouen-vertelde ghe-

 looven/

looven / ende zijn in somma enckel Pausdommen / aende Ceremonien ende Elementen deser Wereldt ghebonden. By hen allen en achtmen de gherechticheydt / het ghelooue noch bermhertichept niet / sy zijn altemael slechts met den wtwendighen ghepronck bemoeyt. Dat noemt Christus een mugghe siften/ende een Kemel verslinden/die in cleyne onnootsaeckelicke/Jae verboden stucken/soo neerstich zijn/ende dat grootste alsoo laten door varen/daert ghelt : daer hebben sy een soo ruymen conscientie ende sifte/ men souder jonghe honden door buyelen / eñ daer niet aengheleghen en is/ ende dat Godt niet van ons en eyscht/daer toe heeren sy een wtermaten neerstichepdt/ende hebben een soo enghen sifte / datmender oock een mugghe mede opvanghen soude. Dat heeten verkeerde lieden / die verwerde sinnen hebben / ende brandtmalen aen haer conscientie/ 1.Timoth.4.

Van alderley lasteren ende bedelerije der Joden.

DAt vasten ende vperen der Joden is alsoo ghedaen/dattet met ghekijf ende hver sonder eenighe devotie/ meer wt ghewoonheydt ende roem ghe schiedt : dan wt lust ende liefde tot Godt. Ende oft sy alschoon een devotie hebben/ soo is sy soo vleeschlick/alleen op datse God wederom in haer landt helpe/Heeren maecke / ende dat sy die groote drupuen eten. Waer by de Heere beyds haer vasten ende vperen niet hebben en wil/Esaie int lviij. Daer en is oock gheen bitterder nijdigher volck op aerden / dat malcanderen min gunt/scheldt ende vergheeft/ oock dat meer haet ende nijts / twists ende ghekijfs heeft/ oock sonder ophouden onder haer seluen/ dat selue verborghen sy nochtans wt vreese / soo seer als sy connen / voor de Christenen/ dat het niet luytbaer en worde / alsoo dat veel ghelooven / waert datse Godt noch heden insette / int landt van beloeften / dat zijt selue niet een Jaer behouden en mochten/ wanneer Godt alschoon door de vingheren saeghe/ ende zijn wanghe niet ten heimwaerts en trocke oft en wreeckte. Het is oock een volck dat aen oneenichepdt een welbehaghen heeft. Als sy met malcanderen twisten / soo en leyt hem niemandt daer tusschen diese scheyde/ sy beschamen ende versmaden oock malcanderen voor de lieden. Sy hebben oock gheselschappen/ parthye ende verbontenissen ondermalcanderen / ende soo soude dickwils het onderste tot bouen gaen soo sy dorsten/ Jae soude yemandt schrijuen seydt den voornoemden Anthonius/ wat grooten twist ende ghekijf / haet en nijdt / dootslaghen ende verraderyen/ oock teghen de Christenen ende overheden / van dese secten ontspringhen / men behoefde wel een bysonder Chronijcke. Daer worden noch hedensdaechs veel Joden op veel plaetsen (alsoo oock te vooren inder Chronijcke aengheweesen is/tot elck Jaerghetal) ghedoot ende verdreuen/ouermidts haer boeuenstucken ende verraderijen.

In somma wat cander goedts van dit verworpen verhert volck ghecomen / de wijle eenen bysonderen vloeck ende blintheydt (soo Paulus aenwijst) ouer haer sweeft. Jae seg ick/dewijle sy Christum verstooten hebben / Jae niemandt en betrouwe haer/ oft sy al wel van liefde woenden ende wonderteeckenen deden.

Haer bedelaers ende arme lieden houden sy alsoo strenghe / dattet Godt ontfermen mochte/ ende het is ghelogen dat sy gheen en laeten bedelen/ sy moeten jammerlick omme loopen/ sommighe vier oft vijf hondert mijlen/ vanden eenen Jode totten anderen. Dat is waer / sy en latense niet voor de Christenen comen / waer wat is dat/ de Christenen en laeten oock hen armen voor de Joden niet comen. Eenen moet oock seghelen/ brieuen van haren Rabbi by hem hebben/ dat hy redelick is afgescheyden vroom/ behoeftich / ende dat hy van goede lieden comen sy / ende moet eerst voor veel Joden comen/ eermen hem oorloeft te bedelen. Als dan staet den armen by haer Kerckdeure / daer gheuen sy hem dat hy gheerne meer hadde. Des Vrijdaechs ende alle vyer-avont / moeten sy daer ergheus veel Joden tsamen zijn inde huysen gaen bedelen / maer op de vyerdaghen voor de huysen staen bedelen / ende wachten oft daer yet vande tafel opghenomen ouerblijft / aldaer de wt ende ingaende biddende/ datmense niet en verghete.

Wanneer nu eene arme dienstmaecht gheen gheldt by henlieden en heeft/ soo en can sy gheensins gheen man ghecrijghen/ want sy en lijden niet dat aerm en aerm tsamen comen / segghende : dat sy niet dan bedelaers en maecken/ daerom moeten de Vaders ende Moeders deser armer maechden oueral omme trecken ende bedelen/tot dat sy haer kinderen een houwelicx goedt vercrijghen/ oft sy moeten eewich dienen. Sy houdent oock met haer knechten ende het seuende vry Jaer/ghelijck met alle ander wetten/ende dispenseren met Mose wanneer ende hoe sy willen/niet anders dan ghelijck den Paus met het Euangelium.

Vander Joden crancheden ende alderley Ceremonien in eender sommen.

ANthonius Margarita seyt/ dat inder waerheydt alderley plaghen ende sieckten/ als Pocken/Pestilentie/Lazerije/Vallende sieckten/ nae der menichte ghereekent/ meer byden Joden zijn dan by den Christenen / ende dattet gheensins niet en is soo sommighe meynen / dat sy deser plaghen ontsleghen zijn. Oock hebben sy tot Praghe op haren vrij-hof een ey ghen siechhuysken.

Alst Dondert ende Blixemt hebben sy haer eyghen ghebedt / Louen Godt ende en bevreesen haer niet/ghewoonlick den eeneñtneg entichsten Psalm biddende / maer dat sy daerom vrolick zijn alst dondert/ om dat sy haren Messiach verwachten/ dat en can Margarita niet grondelick bewijsen. Ist emmers waer/soo nemen zijt wt Esaie 29.capittel ende Psalm: Dominus in turbine veniet. Ghy sult van Godt der Heyrscharen besocht worden met donder / storm eñ groote stemme/etc. Sy hebben oock veel vreemde Ceremonien met haer kinder-bedtsters. Daer loopt een oudt wijf met een bloot sweerdt ontrent dat kinderbedde/ om alle gedrochte te verdrijuen.

Item sy hebben soo menigherley toerustinghe/ciedinghe ende Ceremonien / in haer Synagoghe/ met b[illegible]en / crimpen / aluen / schudden/ sacken/ sitten/ ligghen/ opstaen/ gaen/ roepen/ singhen/ wasschen/ alderley offeren/ bewe ghinghen der leden / stille metten / dat dit leurewerck verdrietelijck waere altemael te vertellen/ u sy ghenoech dat ghy weet / dattet ghelijck alle ander secten een enckel Pausdom is / daer niet dan menschen ghebodeu ghanckbaer zijn/ Godts Gheboden swijghen inder ellende / gheheel veracht zijnde. Haren Talles moet essen zijnen aert hebben / vijf knoopen ende ach draden. Item aende vier hoecken/ quispels/ vande welcke een yeghelick vijf knoopen heeft / welcks dis-doeck den oppersten Priester om thooft wentelt / welcken daer nae alle Joden ouer derthien Jaren oudt zijnde / naevolghen mit lof / dat hen Godt dit Heylich ghebodt ghebodeu

Der Joden Talles oft Maisgewaet

ghebøden hebbe / dat nemen sy Numer. wt het 15. int eynde. Talles is een wit hayren oft haerloos doeck / gheformeert ghelijck een groot viercant ammelaken / met quispels ende knoopen so

Tephillin der Joden. hier bouen staet. Haren Tephillin is oock vreemt toeberept / lachelick te hooren ende te sien. Sy nemen een viercant stuck calfleders / wentelent wel acht dubbel ouer malcanderen / ende naepent met enckel calfshayr tsamen / dat selfde calf moet oock van eenen Jode ghesteken / ghetout / ende gheheel ende al toeberept zijn / ende gheen Christen handt daer aen ghecomen zijn. Daer nae naepen sy op dit dick leder noch vier lederkens met sommighe ingheleyde briefkens ende Schriften / Dat nemen sy eens-deels Exodi 13. Deuterono. 10. Daer door treckmen eenen nestel toegheknoopt / dattet den Rabbi aent hooft gae / ende dat het leder tusschen de ooghen blijue / twelck vreemt te aensien is. Daer nae hebben sy schier dierghelijcke leder / het een met een hol lederken ghelijck eenen vingherhoet / gheheel opghenaept / daer in doen sy ghescreuen parckement wt Exodi het 2. capittel / ende trecken daer door eenen langhen nestel met eenen sluper / ende bindent aenden slincken arm / bloot op den elleboghe / den nestel om de armen ghewonden tot voor op de handen / ende maecken een vreemt monstrum (gelijck onse Bisschoppen aenden Outaer) van hem.

Voorts hoe sy desen Tephillin maecken sullen / hebben sy groote sorghe ende last / ende een groot boeck daer af ghescreuen. Liefde ende gelooue blijft altijdts achter / de Duyuel voordert altijdts meer Ceremonien / op datmen het rechte hooftstuck verghete.

Dit seg ick slechs / op dat wy der ghelooue ende seckten dwaesheydt aensien / ende hoe datter gheensins gheenen Gods-dienst / waerheyt / kennisse Godts / Liefde ende ghelooue op aerden en is / al wat mensch heet / gaet met sotswerc omme.

Nv den voorgenoemden Talles ende Tephillin seghenen sy ghelijck wy onse Misghewaedt ende kelcken / eermense aendoet / ende en doruen veel ghebeden niet spreken / ten sy dat sy die eerstghenoemde stucken aen hebben.

Bevaert der Joden. Voomnen rekende ontrent de duysent Jaren hebben de Joden een groote Beuaert nae Reghensborch ghehadt / tot eenen Jode Jehula Chosit ghenaemt / dien schrijuen sy veel wonderteeckenen toe / hoe dat hy alle dinck gheweten heeft / wat ouer al gheschiede. Dese heeft haer leeren deuotelick bidden met ghebuckten hoofde / ende datmen beyde zijn groote teenen aende voeten tsamen houden soude / ende een weynich in de aerde steken / nochtans niet te vast / ende dat dit groote deuotie ende verhooringhe van Godt mede brengt. Dien volgen sy noch hedensdaechs in haren Tempel nae. Dit volck is vol superstitien / heeft veel secreets in al haer Schriften ende Tittelen. Item metten cijfer ende ghetal der eerster letteren / ghelijck onse Monicken met dat woort Eua / Aue Maria / Jesus / etc. omghegaen hebben.

Sy aenwijsen oock groote streken ende oorsaecken al haeder Ceremonien / ghelijck als dat Rationale diuinorum byden Paus / hoe ende waerom datmen hem bucken sal / hoe diep / op

Bedieding he der drie schreden der Joden. Monickscheマ maniere. Sy doen oock dickwils drie schreden achterwaerts int ghebedt ende niet meer / daerom datse Exodi int twintichste / als Gode Mosi zijn wet ghegheuen heeft door een groot wonderwerck wt grooter vreese in eenen oogenblick / drie mijlen achterwaerts vanden Berch souden ghecomen zijn. Om dit te ghedencken / doen sy dese drie schreden achterwaerts.

Vande Kerckendiensten der Joden in haerder Synagoghe.

HIer waer veel te segghen van het vercoopen haerder officien ende Kerckendiensten dienen op bestemden tijdt der schoelcloppers te coope biedt. Maer wie can al haer boeuerije ende ghuychelwerck beschrijuen? Den Mispaye is ondercooper / ende verhoocht de kerckendiensten / wie tmeeste daer voor gheeft / dien mach hy ten derden ende vierdemmael ouerlaten / nochtans met condicie dat hy alle Sabbathdach afstaen wil / soot een ander coopen wilde. Somtijdts comender twee rijcke Joden malcanderen te spijte / op een hooghe Feeste om eenen gulden oft twee / dat brengt dan moordelicken tooren / nijt ende ghekijf. Van dit ghelt onderhoutmen de kercken ende armen / soo bouen aengheweesen is.

Haer ghebou midden inder Sinagoghe met Trappen verheuen / noemen sy Almenor / daer houtmen de ghedachtenisse der dooden / ende men leest ende wijst daer de Wet af. Ghenomen wt Ezechiel int 46. Capittel. Maer sy en schrijuen ghelijck wy ons / niemandt in haeren Sielbrief / dan wie ghelt gheeft. Sy bidden dat Godt deser sielen wil ghedachtich zijn / ende haer stellen in dat Paradijs met Abraham / Isaac / etc.

De Kerckendiensten zijn menigherley / een dat den oppersten Prelaet toecoemt. Dander / welcks officie is / dat hy neffens den Voorsangher staet ter slincker zijde / als hy de thien gheboden leest : ende te roepen die neffens hem staen / (ghelijck de Diakens) als den beroepen seghent. Item een die de keerssen dat gantsch Jaer ouer aensteeckt. Die den Wijn gheeft / daermen den Sabbath mede wt ende in seghent. Daer speurtmen veel eergierichheydts / haet ende nijts / want altijdts ghewelt voor Rechte gaet / ende wie bet mach : die doet bet. Item het Officie der Opheffinghe der Wet / die moet cloec ende sterck zijn / ende de vijf Boecken Mosi dapper ende lichtelick om hooghe heffen / om den Almenor alsoo ront omme gaen / ende de ghemeynte laten sien. Ampten ende Godsdiensten der Joden.

Desen moet wel toesien dat hy niet en struyckele / op dat hy de vijf boecken Mosi niet vallen en late / dwelck de hoochste oneere ende een doot-sonde ware. Daer voor souden alle die inder Sinagoghe waren / langhe vasten moeten / ende de sonde met goede wercken oprichten ende afgruyten. Sy hebbent oock voor een teecken van een ghewisse ongheluck / dat dit gheheel Jaer ouer haer gaen sal. Daer nae vercoopen sy eenen anderen Tempeldienst / welcks ampt is : Als hem den Voorsingher nae dat hy de Wet ghelesen heeft / neder set / soo neemt dese de thien gheboden om eenen benghel ghebonden / ende wintse weder om om dat hout / grootelicx hoedende dat hyse niet bloot en aengrijpe. Daerom en ist niet boeckwijse / maer op een gheheel parckement-vel / groot ende wijt van malcanderen ghescreuen / ende veel vellen aen malcanderen ghenaept / om een hout ghewentelt. Welcks dit Ampt is / dat nemen sy Exodi int derde / Sacharie int vijfde capittel.

Voorts neemt hy doecken ende wintse bouen ouer dat perckement / hier nae stelt hy-se op / ende treckter een mantelken ouer (ghelijck wy dat Sacrament) van sijde / fluweel / ende goude lascken / nae dat de Feesten zijn. Ouer dat selue mantelken / hangt hy naemaels een siluueren bleck aen een Siluueren keten / op dat bleck staet ghetekent / wanneer ende hoemen dit Wetboeck ghebruycken sal. Dit mantelken ende alle ander doecken totten Wetboeck Der Joden afgoderije met de thien Gheboden ghelijc der Christenen met het Sacrament.

behoorende/noemen de Joden Mappa/ dwelck gheen Hebreeusch/maer een Franchoysch woort is/want meest alle Joden der Duytscher Natie / ende voor al die aenden Rijn woonen / hebben wt Vranckrijck verdreuen gheweest/ waer af sy noch hedens-daechs veel alsulcke Fransoysche woorden behouden hebben. Daer nae coopen ghemeynlick de Jonghe knechten een Ampt/ dat sy de Mappa ende tSilueren bleck als den voorgaenden de Wet ghelijck een kindt inwint / byder handt hebben / ende tselfde den voorgaenden presenteren oft toereycken / ende grijpen bouen aende houten daer de Wet aen ghewonden is / dwelck sy een Houdt des leuens heeten/ nement Prouerbiorum wt het derde Capittel.

Joden wt Vranckrijck verdreuen.

Daer nae vercoopen sy oock veel ander sots Officien / ende alsoo haest als den schoelclopper al de officie vercoopt/ soo beghinnen sy terstont dat gaepspel/om haer officien te proberen/ ende terstont coemter eenen in zijnen dienst voorts/ stoet den voorhanck vande Arcke wech/ de welcke/ hoe grooter Feeste/ hoet costelicker is van goude stucken / ghemeynlick met voghelen bestickt / ende hy doet daer nae dat deurken (dat sy den ghenaden stoel heeten) open/ ende neempt alsoo de thien Ghebooden daer wt / ende gheeftse den Voorsingher op zijnen arm. Met dien beghint de gantsche ghemeynte te singhen / ghetrocken wt Numer. int thiende / Psalm. tweeentsestich/Esaia in het tweede Capittel. Maer het Rijmt hem daerop ghelijck dat Euangelium op de Ceremonien der Bisschoppen als sy aen den Outaer staen met haer Diakenen/ Trawanten/ Knechten/ Boeckussers/etc. Daer zijn oock veel meer ander onsprekelijcke Ceremonien eer een yeghelick zijn Officie volbrengt/ recht als een spel te aensien: De vrouwen kijnen seer om de gaten vande voorkercke / ghelijck de Nonnen assiende / alsmen op den Almenor de Gheboden om draecht / alsoo dat zijt doch sien moghen: ist dat zijt niet cussen en moghen niet anders dan ghelijck de onse om dat Sacrament kijuen. Dat elck ghesiachte een eyghen Kercke heeft/nemen sy wt het twaelfste Capittel Zacharie.

Ende hebben veel ordeninghen beghonnen/ alsoo in haren Talmut staet/ eer zijt daer toe ghebracht hebben/ om hoererije te verhoeden / sulcken grooten deuotie heefter altijdt by henlieden gheweest in haer Sinagoghen.

Sy hebben oock een ghebedt / dwelck sy alle daghe seuenmael spreken / ende noement ghelijck de Papisten haer seuen ghetijden / wt den 119.Psalm: Jck heb v. seuenmael inden dach gheloeft. Sy schrijuen oock in haren Talmut seer veel van dit ghebedt / datmen daermede oock een siele wter Hellen helpen mach. Jn dit ghebedt (dwelck sy Radesch noemen) zijn thien woorden stracks teghen Christum ghestelt begrepen / die sy dickwils wt vreese in haer Bidboecxken wt laten/ ende daer voor een leghe spacie hebben/ ende luyden alsoo/dat sy haer bucken (verstaet de Christenen) tot eender dwaesheydt ende ydelheydt / (verstaet Christum ende alder Heydenen Goden) ende bidden tot eenen Godt die niet helpen en can. Met dese woorden spouwen sy driemaels wt teghen Christum ende zijn gheloouighen. De Venetianen hebben voortijts de Joden ghedwonghen dese punckten daer wt te laten/ende hen ghebodeu enckel ghelūwe Bonetten te draghen.

¶ Menigherley Secten der Joden.

De Joden zijn oock onder hen-seluen (ghelijckt met alle Secten ende Duyuels Sinagoghen gaen moet) ghedeylt. Daer af in mijn Chronijcke / nv cortelick aengheroert ende ouerghelooopen.

Schribe oft Schriftgheleerden zijn die/ welcke op de Letter der Schrift steunen/ als die Rabbi / ende meynden oock dat Godtsalicheydt ware veel weten/const/clappens/ disputerens/ende de Schrift van buyten connen. Dese meynden dat sy het leuen inder Schrift hadden/soo Christus seyt / daer sy doch den doodt(ghelijck noch heden alle Letterknechten in beyde Testamenten) daer in vonden ende aten/ soo Paulus seyt/ de letter doot: den Gheest maeckt leuendich. De letter is oock dat Velum ofte Voorhanck / die noch heden alle Joden eñ Letterknechten/ oock int Nieuwe Testament / voor de ooghen hangt. Ende dit heeft altijdt gheweest / ende sal altijdts blijuen/een doordreuen/ verkeert/ archlistich/opgheblasen/ghierich/hertneckich/ende bloetghierich volck / want sy staen vast op de Letter als op Godts Woordt (waermede hen de Duyuel een ghespe stelt) ende vatten dies als yueraers Godes/ eenen yuer / woelen ende rasen wt eenen dwasen yuer/ niet nae de Conste / teghen alle de ghene die den sin Christi ende den gheest der Schrift voorgheuen. Ghelijck voor Christo den Propheten / naemaels oock Christo ende den Apostelen gheschiet is/ ende noch gheschiet: Alsoo sullen sy totten eynde toe haerder vaderen mate veruullen / ende dit sullen sy altemael doen (soo Christus seyt) om Godts wille / verhopende Godt daermede eenen dienst te doen. Alsoo moet Christus altijdt om Christus wille lijden/ ende Christus/ Christum doot slaen. Dese ende de Phariseos noemt de Schrift Impios, Godtloos / die effen wel de alder grootste sondaers/ Godtsschalcken/aertsboeuen / ende bloetghierighe aertsvyanden Christi zijn/ende dat selue niet weten/ gheloouen noch zijn en willen: maer die ghesien willen zijn als Straffers/ Richters ende veruolghers der seluer. Met dese heeft Dauid/ Christus ende de gheheele Schrift veel te doen/ dat syse der sonden ouertuygen/ouerwijsen/ende onder den vloeck werpen.

Schribe oft Schriftgheleerde die op de letter der schrift staen.

Dese sondighen meest al om de Letter teghen den Heylighen Gheest / daerom en can Dauid henlieden niet goedts ghebidden / maer slechts wrake dat sy wtgheroept werden / soo dat oock Christus niet veel voor haer en bidt / noch met henlieden te doen te hebben beueelt / daer hy nochtans de sondaers niet en vloot / maer hem tot henlieden voechde / om haer te helpen / ende steldense verre/ Jae verre voor dese ghelooslose hooft-vyanden der waerheyt / als dat sy hem sullen voorgaen int rijcke Gods. Vande welcke Christus oock ghetuychnisse gheeft / dat sy de Schrift niet en weten / noch haer cracht verstaen/so syse nochtans haers sins op haer duymken van buyten conden / ende aen een snoerken hadden.

Nv en denckt niet / dat alleen het Oude Testament / oft den tydt Christi Schribas ghehadt hebbe / daer zijn altijdt de Wereldt vol Schrift-gheleerde ende ghevey nsde / oock heeft dat Nieuwe Testament zyn Schribas ende Ipocrijten. Maer dat is des Duyuels eewighe conste / dat hy de Schrift altijdt valschelick nae het wesen der Letter wtleydt / oft van hem verre achterwaerts bediet / op dat slechts niemandt en ghelooue / datter nv sulcke grouwelicke lieden zijn/ alsoo bediet den Paus dat wee wee den Schribis ende Hyppocritis ghedreycht op den tijdt Christi / de Doopers ende ander op Luther/ Luther op de Doopers / Swermers ende school-leeraers/als Thomam/Gabrielem/ Decreten/ etc. Jck wilde dat een yeghelijck de Schrift met vreesen ende beuen in zijnen boesem/

Elcken tijt heeft zijn gheveynsde en Schriftgheleerde.

bedieden/

bedíede / altíjt sorghende dat hy niet selue een hypocríjt oft schriba en sy / ende hemseluen aensiende / voor eenen spieghel gae / soo sal hy by auontueren eenen vinden. Want Esaias betuycht / dat alle menschen schalcken ende huychelaers zijn / ende dat alder menschen mondt niet dan dwaesheydt ghesproken en heeft. Wie eenen gheveynsden wil vanghen / straffen ofte versnappen / die vanghe ende straffe hem seluen. Oock staet dickwils inder Schrift / dat onse cõnst ende wijsheydt ons seluen bedriecht. Item dat wy noch niet en weten / wat ende soo wy behooren te weten / 1. Corinth. 8. Item dat wy midts veel weten tot Sotten ghewordén zijn / ende dat ons onsen eyghen disch tot eenen strick ghewordén is. Item dat wy midts veelheyt niet en weten. Somma de heylighe Schrift berispt doorgaens onse dwaesheydt / blintheyt ende onwetenheyt / noch dunckt ons dat wijt al weten / ghelijck de Schriftgheleerde / ende eten noch hedensdaechs vander H. Schrift / als vanden Boom des wetens goet ende quaet / den doot / daer hy ons nochtans tot het leuen soude ghedijen / dat maeckt den voorhanck der letter / dat wy den sin Christi ende het licht des Gheests nemmermeer en ghecrijghen.

Pharisei / der Joden Moncken. Pharisei waren ghemeyn gheestelijcke heylighe Joden / niet hooch gheleert als de Schribe / maer van schijnbaer heylich leuen / daeromme sy Hypocrite waren ghenoemt / dat is gheveynsde / ende Pharisei / dat is / wtghelesen oft af-ghesonderde. Deser gheestelijckheyt ende roem en stont niet op de H. Schrift ende veel wetens / als der Schriftgeleerden: maer op heylich leuen / de Wet ende goede wercken / vande welcke sy daer oock sommighe wt eyghen voornemen selue vercoren / ende tot de Wet hielden / als cleedinghen / gheenen wijn drincken / ghelijck by ons de Moncken / haer leuren aent Euangelium lappen / eñ als ter salicheydt te cleyne / haer statuyten den woorde toe doen.

Saducei. Saducei loochenden de verrijssenisse der dooden / als oft de Ziele met den lichame storue / en namen niet meer boecken aen dan de vijf Boecken Mosi / de Propheten ende alle de andere die wierden by haerlieden als ongheloofweerdich gheacht.

Essei. Essei leefden in grooter abstinẽtie oft afbreuc / in eten / ligghen / cleederen / drincken / spreken / etc. Die haer dit leerde / noemden sy Christum oft Messiam.

Morbonei. Morbonei hielden dit voor Christum oft Messiam diese in alle dingen leerde rusten / stil zijn / eñ den eewighen Sabbath houden.

Genistei. Genistei waren dese / die van Abrahams zade haer ghcloofden afghecomen te zijn. Want veel Joden inde ghevanckenisse Babylonie / verlieten niet alleen de Wet / maer verlieten oock haer eyghen wijuen / ende hinghen de Babyloonsche wijuen aen: Maer doen de verlossinghe quam / traden sy wederom met haer kinderen tot de Joden / die nv haer wijfs behielden / deelden haer na de ghevanckenisse van dese / ende noemden haer seluen Genisteos / Abrahams zaet. Hierom en weet gheen teghenwoordich Jode / oft hy van Abrahams zade sy / ofte eens heydens Afgodsche Babyloniers. Waer by sy haer op de promissie Abrahe niet meer en condẽ steunen / wanneert alschoon na de letter opt vleesch luyde ende bediet werden soude.

(…el Joden …renkin…s.)

Meristei. Meristei schepden de Schrift / geloofden sommighe Propheten / sommighe niet / voorgheuende / dat sy niet al wt eenen Gheest ghesproken en hadden.

Samarite. Samarite hieten dese / die alleen de Wet hielden / eñ niet anders aen en namen.

Hemerobaptiste. Hiemerobaptiste waren / die beyde haer lijf ende cleederen seer dickwils wiesschen / ghelijck nv de Turcken. Van haer ander secten / Leest mijn eerste Chronijcke van Orden ende secten der Joden.

Voorts hoe-wel de Joden in veel stucken oneens zijn / ende in veel Secten ghedeylt / ende nv sonderlinghe met Mose dispenseren / ende omgaen soo sy willen / so zijn sy nochtans daer in al eens / dat Christus niet Godt oft den beloefden Silo en sy. Sy en ghelooven oock gheen Vaghevier oft Erfsonde. Sy segghen dat hen de Besnijdinge van God ghegeuen is / niet teghen de Erfsonde: Maer hen tot een teecken / om haer daer mede wt te teeckenen / ende van andere volcken te onderschepden. Besnijdinghe een wtteeckinghe des volcks Gods.

Sy verstaen alle Propheten ende de beloftenissen na de Letter / tijdtlick ende lijflick. Ende van het Nieuwe Testament / en houden sy niet met allen.

Een ghemeyn beschrijuinghe Palestine oft Judee / het beloefde Landt / ende der Woestijnen / door welcke de kinderen van Jsrael veertich Jaer ghetrocken hebben.

Nv aen Syria tegen het Zuydẽ ligt Palestina / anders Cananea ghenaemt / ouer den berch Libanum ende Hermon oft Hermath / ende dat Landt Neptali / Zebulon / den Berch Tabor / de ghelegentheyt ende Steden daer aen / aenden Berch Antiliban / Cesarea Philippi / Capernaum / Tyberias in Galilea ghelegen. Item de ghelegentheyt Manasse / Gad / Gilead / Esebon in Decapoli. Daer aen stooten ouercant tegen het Oosten ende Zuyden / teghen het woest Arabia / de volcken Amorrei / Ammonite / Moabite / Abarim dat gheberchte / daer aen dat berchachtich Arabia.

Nv Phenicia ligt aenden Jordaen / ende Syria teghen het Westen aende groote Zee / daer in telt Petrus Apianus Cesaream Philippi. Daer aen ligt teghen de voornoemde Zee / Jae aenden Oeuer der Zee binnen tegen tZuyden / den berch Carmelus / de ghelegentheydt Manasse ende Ephraim. Item de Steden Sidon / Tyrus / Ptolemais / Ancon / Porphiria / Dora / Assur / Sarepta / welcke altemael in Pheniciam oft Cesaream toebehooren. Daer nae volcht teghen tZuyden Palestina oft dat lant Canaan / dwelck van Petro Apiano in Judeam / Idumeam ende Galileam ghedeylt wort. Samaria wort voor Judea oft in Judeam gherekent. Nv in Galileam wort ghetelt ende gherekent Capernaum / Tiberias / den Berch Libanus / de Stadt Nazareth / inde Prouincie ende het Meer Genezareth gheleghen. Nv isser tweederley Galilea / deen tegen de Zee / byder Tyriers Prouincie / daer Salomon voortyts den Coninck Tyri twintich steden heeft gheschoncken een deel Neptalim. Dander verstreckt hem tegen het Meer Genezareth / ende der Stadt Tyberiades / een deel Zabulon; Plinius nemet voor gantschs Cananeam ofte Palestinam / ende seyt dattet hem paelt ende eyndet aen Egypten / Arabia ende Syria. Idumea seyt Plinius Lib. 5. is een Landt Syrie / ende heeft teghen tZuyden Arabiam / teghen tNoorden Pheniciam. Maer Petrus Apianus tellet onder de Landen Palestine oft Cananee / daer in zijn veel Steden / als Elusa / Mapia / Ascalon / Asotus / etc. Palestina in drie Landen ghedeylt.

Judea dat derde ende grootste deel Palestine / wort dicwils voor gheheel Palestinam genomen /

 sinds

ende begrijpt in hem Jerusalem/ Jericho/ Samariam/Emaus/Gaza/Acharon/Hebron/Bethel/Bethaniam/Bethlehem/Joppe/ dat Aertrijck Philisteorum/de doode Zee/dat Vlack velt/Pasea/dat deel Moab/Ruben.

Nv aen Palestinam stoot tegen Egypten dat woest/ wilt ende seer berghich Arabia / de woestijne in welcke de Kinderen van Israel veertich Jaer met grooten hongher/ commer ende cruycen ommeghesweest hebben / waer in oock veel Coninghen / Landen ende lieden zijn / die altemael hebben moeten t'onder ligghen / ende recht als door hare vyanden eenen wech moeten maken / tot dat sy int Landt van Beloften ghecomen zijn.

Alder eerst als sy wt Egypten ghetrocken zijn met den Hooftman ende Capiteyn Mosi in Marath / ende tot de twaelf Fonteynen Helim quamen / Exodi int vijfthiende Capittel/zijn sy naemaels in die Woestijne ghecomen/daer dat volck om spijse ende dranck murmureerde / ende dat hen Godt dat Hemels Broot / ende een gheheel Maent lanck enckel Quackels te eten gaf / Exodi 16. Numer.11. Daer na quamen sy in Raphidim/ daer den murmurerenden water ghegeuen wert/ende dat sy Amelech versloeghen. Daer na senden Berch Sina/ daer hen Godt door dienst der Enghelen / de Wet Mosi gaf/ Exod.int xix. ende twintichste Capittel. Ende hoe Moses ten tweedemael op den Berch clam/ 40.daghen vastede/eñ te wijle dat volck om t'Calf danste. Leest Exodi 24.32.

Toch ende reyse Israels door de woestijne,

Als sy nv na de woestijne Sinai op-braecken nae het beuel des Heeren / ende van Hazeroth op de woestijne Pharam in Cades toelanden/wiert dat volck wederomme grimmich ende onwillich/ murmureerden wederomme / ende saghen achterwaerts in Egypten / na de vleeschpotten/ Meloenen/Kouwoorden eñ knooploock. Doen schickte henlieden Godt vleesch tot verdrietens toe/ soo dat het hen wederomme ter neusen wt ghinck een gheheele maent lanck/Num.11. Haest daer na int xiiij.Capittel/ murmureerden sy wederom ten thienden male/ daeromme alle die wt ghegaen waren wt Egypten(wtgenomen twee) steruen moesten inder Woestijne ende haer kinderen tot boete voor de veertich daghen/ veertich Jaer inder Woestijne om-varen/ Numer.xiiij. Namaels coemt gheheel Israel ses hondertmael duysent/ duysent/seuen hondert eñ dertich enckel strijdtbaer voetknechten / behaluen de rijdende/ wijf ende kinderen/inde woestijne Sin/ Numer. xj. xxvj. sonder al wat wt Egypten was getrocken / die altemael tot op twee toe inde woestijne storuen. Dat aenhangende volck bleef in Cades/ dat schickte Moses tot den Coninck Edom om eenen vrijen doorganck aen eenen hoeck zijns lants/maer alst henlieden ontseyt wert / trocken sy wederom te rugghe met murmureren ende onlijdtsaemheyt/ ende braken van Cades op/tot den Berch Hor / daer Aaron om zijns ongheloofs wille steruen moeste / Numer. xx. Maer Moses op den Berch Abarim / Numer. xxvij. Deuter. xxxiiij. Doen ruste hem Cananeus den Coninck Arad tegen Israel toe/ maer sy versloeghen hem/ende hieten dese plaetse Horma/dat is/ Verbannen.

Voorts van Hor trocken sy tot de Roode Zee/ dat sy dat Coninckrijck Edom/ (diese door zijn Landt niet en wilde laten passeren) omme trocken. Doen wiert dat volck wederomme onwillich / ende beyde des arbeyts spijse ende weechs verdroten/ daeromme God vyerighe Slanghen onder haer seynde/dieder veel ommebrachten oft doodden. Maer als hen door de Metalen Slanghe midts Moses wederom gheholpen werdt/ braken sy van daer op/ende sloeghen ns Heeren woordt haren Legher in Oboth / ende van daer verruckten sy haeren Leegher in Zeadarim de wildernisse teghen Moab / haer nae het Oosten streckende. Van daer quamen sy tot de Beecke Zareth ofte Zared / die verlieten sy haest / ende sloeghen haer Tenten in Arnon / ten eynde der Moabiten Landt. Van deser woestijne trocken sy nae Mathana nae Nahaliel/ van Nahaliel na Ramoth / ende van Ramoth in het Dal dat inden velde Moab ligt totter hoochde Pisca / ende Israel sandt boden tot Seon den Coninck Amoreorum / met bede / haerlieden door zijn Landt vredelijck ende sonder schade te laten passeren de vrije Landtstrate: Maer als hy niet en wilde/ soo sloech hem Israel / ende nam zijn Landt in van Arnon aen tot aenden Jaboc/ende tot aende kinderen Ammon. Alsoo woonde Israel inden lande tot Ammoniters tot nae Hesebon. Daer nae sandt Moses bootschappers oft bespieders in Jaeser / ende ghewonnen haer * Dochteren/ ende namen de Amoriters die daer-inne waren/ in/Num.21.

*oft Dorpen

Naemaels trocken sy op Basan dat Coninckrijck / om Og den Coninc te bestrijden in Edrai/ dien deden sy ghelijck Seon den Coninck der Amoriters / die tot Hesebon woonde / welcken sy versloeghen tot datter niemandt ouer en bleef. Daer nae Legherden haer de Kinderen Israels in dat velt Moab / ouer ghene zijde der Jordaen by Jericho/ daer sandt Balack den Coninck der Moabiten boden tot Bileam den Prophete/ die soude op zijn behoorlijcke Soudye comen/om de Kinderen van Israel te verbloecken / op dat sy hem niet en deden ghelijck Seon den Coninck Amoreorum/ende Og den Coninck Basan/ Numer.22.

Doen nv dat volck in Sitim woonde / eñ dat het nv soo gheluckich vander handt ghinck/ende dat den Coninc der Moabiten Balac ghenoemt/ wt de Prophetie Bileams schier gheheel vertsaecht werdt/ began dat volck zijns selfs te ghevoelen ende te verhoomoedighen/ verhief hem midts dat gheluck / ende sy hoereerden met der Moabiten ende Madianiten dochteren / sy aenbaden oock hare Goden / ende ondergauen haer Baal-Peor. Euen-wel stilde Phinees Godts thoren wederom af / midts dien dat hy den misdader Simri / met der Madianitinne doodde/ ende dat Moses de Ouerste des volcks / aen de lichte Galghe hinck/Numer.int 25.Capit. Dit altemael hoe die Kinderen van Israel ghereyst hebben/ende waer toe/vant beghinsel totten wtganck van Egypten / tot op Josue / wordt verhaelt/Deut.1.2.3.Cap.

Als nv Moses vanden Velden Moab op den Berch Nebo clam/ inden Tzoph Phasga teghen Jericho/thoonde hem de Heere al het Landt zijnen vaderen toebeloeft/ ende daer moeste hy steruen. Josue wierdt in zijn plaetse vercoren / om dat volck volcyndelijck in dat Landt te leyden/ Deuteron. xxxiiij. die schickte haest bespieders nae Jericho/ende ouerwan de stadt / Josue Capittel 2.6. Daer nae sandt hy bespieders nae Hay henen/ ende ghewanse terstont/ Josue 7.8. Daer nae streedt hy in Gabaon teghen vijf Coninghen/ende versloechse alle vijue/Josue int 10. Capittel. Int 11.Capittel streedt hy teghen veel Coninghen. Ende vertelt int 12.Cap. in somma eenendertich Coninghen / die sy verslaghen ende ter neder ghewworpen hebben / vanden wt-toch Egypti door de Woestijne / tot op de ouerwinninghe des Landts. Noch en is Jerusalem niet ghewonnen/ maer dat wandt Judas den Capiteyn na Josue/Judicum int eerste. Ende hoe dat God tot oeffeninghe Israels / sommige volcken heeft ouer-blijuen laten / die haer altijts onderstonden / nv metter hulpe der Egypters / nv der

Perssen/

Perssen/etc. Israel wederom wten Lande te verdrijuen / daer af leest de Boecken der Rechteren / Coninghen/ ende de Chronijcke inden Bybel.

Lutherus inde Voor-reden op Esaiam deelet alsoo af / Jerusalem oft Judea heeft teghen den morghen de doode Zee/daer voortijdts Sodoma ende Gomorra gheleghen hebben / ouer ghene zijde der Zee ligt dat landt Moab ende der kinderen Ammon. Voorder ouer ligt Babilonia oft Chaldea. Noch voorder teghen het Oosten Perssia. Teghent Zuyden heeft sy veel landen/als Egypten/Moorlant/Arabiam/de Roode Zee/Edom ende Midiam. Teghen het Westen ligghen de Philistijnen aende groote Zee/de ertfste vyanden der Joden/ende bet beneden der seluer Zee nae het Noorden / ligt Sydon ende Tyrus/ de welcke palen met Gallilea. Teghen het Noorden ligt den berch Libanus eñ bet daer ouer Damascus ende Syria / Voorder achterwaerts ter zijden Oostwaerts Assiria/de welcke altemael om dat landt Juda ligghen/ghelijck de Woluen om eenen schaepstal/met sommige vande welcke de kinderen van Israel by wijlen verbont eñ wederbont maeckten/ dwelck haer doch niet en halp. Hæc Luthe.

Bysondere ende eyghentlicke beschrijuinghe ende afcontrefeytinge des Beloefden lants/met zijnder gheleghentheydt/steden/berghen ende vlecken/van mijle tot mijle/ oock de aenpaelders/ wat metten lande pael:

Naedemael de beworpinghe ende eyghentlicke gheleghentheydt des beloefden landts ende der woestijne/tot het verstant der heyligher Schrift wonderlick dienende is / ende recht als eenen sleutel is tot alle Historien eñ Prophetijen/ beyde des Ouden ende Nieuwen Testaments/ so wil ick mogelicke neerstichedt daer toe weynden/ dat landt eyghentlick te beschrijuen/ende de rekeninghe ende wtdeylinghe der landen / van Accon beghinnen / op alle plaetsen van mijle tot mijle/wt Petro Apiano/maer sonderlinghe van Heer Bernharts van Bredenbacks aensegghen die dit landt selue met veel knechten ende Ridderen bereden/eñ daer toe eenẽ constelicken Schilder op zijnen cost by hem bystandich ghehadt heeft / om dit altemael dat sy ghesien hebben / te bewerpen ende af te malen. Jck verhope dat oot sommighe gheleerde dese mijnen dienst sullen te goede met danck aennemen / want ick emmers henlieden daermede te dienen begeere/ op dat ick my seluen niet alleen en leue ende gheboren sy/anders maecken de wtlandtsche vreemde woorden verdriet/onlust / duysternisse eñ hindernisse beyde tot het lesen ende verstant / dwelck altemael wech genomen wort/alsmen weet hoe de landen aen malcanderen ligghen.

Opt eerste is te weten / dat dat landt dat wy heylich noemen / welck den twaelf gheslachten der kinderen van Israel ghegheuen wert / wiert een deel der Coninckrijck Judee (begrijpende alleen twee gheslachten Jude ende Beniamin) ghenaemt. Eens ander deels dat Coninckrijck Samarie/der Stadt die nv Sebaste heet/ende was een Hooftstadt der ander 10. gheslachten Israel benoemt. Maer beyde dese Coninckrijcken metten lande Philistim / hieten voortijts Palestina/ somtijdts Canaan / ten lesten Judea vanden inwoonende Joden. Nv dit landt was een deel des landts Sirie / ghelijck Sachsen ende Francken deelen zijn vander Duytscher natie/Lombardia ende Tuscia deelen des Italiaenschen lants/etc. Euenwel om dit bet te verstaen / is te mercken/ datter veel landen Sirie zijn / die onderscheydelicke namen hebben. Dat gantsch landt van het water Tigri tot in Egypten landt / wordt ghemeynlich Siria ghenoemt. Maer dat eerste deel *Vierderley Syria.*
des selfs begrijpende dat landt tusschen de wateren Euphraten ende Tigri/ende dat hem streckt vanden berch Tauro tot aende Roode Zee/wort gheheeten Mesopotamia Sirie / alsoo veel ghe- *Mesopotamia.*
seyt als midden tusschen de bouen ghenoemde wateren. Ende dat selue landt heeft veel volcks/ als Perssas ende Medos / ende daer aen stoot Chaldea. Daer in is groot Babylonia by het water Chobar / van welck Babylonia men leest Genesis int 11. capit. Diesghelijcks dat landt Arabia daer aen liggende/aenroert de Roode zee.

Euenwel dat eerste deel des lants Mesopotamie/waer in de Stadt Ebissa is / die voortijdts Arath oft Rages Medorum / maer nv Rase ghenaemt wort / heet bysonder Mesopotamia Syrie/ende dit is de eerste Syria.

Dander heet Celusyria (van oudts gheschreuen Coelet Syria) welcks Landt beghint van *Celosyria.*
het water Euphrates/ ende eynt hem inde Beke Valanie/die onder het Slot Margad vloeyt/ ende valt daer nae inde groote Zee. Jn dit landt ligt de Edele ende vermaerde Stadt / eertijdts Antiochia gheheeten / met veel ander steden/als Laodicea/etc.

De derde heet Syria Phenicis/welcks landt *Syria Phenicis oft*
beghint van dat voornoemde water Valanie/ *Phenicia.*
ende streckt hem tot aenden ghehouwen steen inder Woestijne onder den berch Carmelo/die daer nae hiet / ende was een weerlick Slot der Pelgrimmen/eertijts ghelegen onder de Heerschappije der broederẽ vander Ridderschap des Tempels. Jn dit landt waren oock voortijdts Edele ende machtighe steden/als Margad/Antherandum/Tripolis/Baruthum/Sydon/Tyrus/Accon/Caphernaum/etc. Ende heet daerom Syria Phenicis/van Phenice Agenonis soon/Cathini broeder/die welcke de machtighe Stadt Tyrus ghenaemt/vernieude ende beterde/eñ een Hooftstadt deses landts maeckte / ende haer nae hem selfs noemde.

De vierde heet Syria Damasci/vande hooftstadt Damascus ghenaemt/ ende dit landt stoot teghen het Oosten aen dat voorgaende. Sy heet oock Syria Libanica / vanden Berch Libano die daer in ligt/ende seer vermaert is / van welcken hier nae bet wort ghesept.

Nae dese vierde Syria volcht dat landt Pa- *Drijderley*
lestina / dat eyghentlick Philistim heet. Daer- *Palestina*
om is te merckẽ datter drijderley Palestine zijn/ *oft Syria.*
die euenwel deelen zijn der grooter Syrie/nv bouen verhaelt.

Deerste / welcker Hooftstadt is Jerusalem met al haer gheberchte/tot aende doode zee/ende tot aende woestijne Cadesbarne ghenaemt.

Dander / welcker Hooftstadt is Cesarea Palestine alsoo ghenaemt / oft oock Cesarea aender Zee/metten gantschen lande Philistim/ beghinnende vanden voornoemde gehouwen steen/hem streckende tot aen Basan.

De derde / welcker Hooftstadt is Bethsan/ gheleghen onder den Berch Gelboe by den Jordaen. Dese derde Palestina heet eyghentlick Gallilea / ofte dat groot veldt Esdrolon/ begrijpt oft paelt teghen het Noorden aen Capadociam.

Diesghelijcks zijnder oock drie Arabien / *Arabia een*
deelen des grooten Syrie. Deerste / welcker *landt Syrie.*
Hooftstadt is Boseron ghenaemt / nv ter tijdt Busereth eertijdts Bozora gheheeten. Aen dit landt stoot de gheleghentheydt Traconitidis Regio/een landeken/ende de stadt Iturea/Item Idumea/ende Damascus / oock een machtighe Stadt.

Dander

De landen Moab/ Ammon/ Seon/ Balan/ Philistim/ Palestina behooren in Syria.

Vander welcker Hooftstadt voortijdts heeft Rabath gheheeten / gheleghen bouen de Beke Arnon. Dese Arabia was dat landt der kinderen Ammon / hoe wel de Hooftstadt den Moabiteren toebehoorde. Item sy was oock inden lande Seon / met inblietinghe des landts Basan ende des Berchs Galaad. Dat derde Arabia welcker Hooftstadt is Mons Regalis ghenaemt/oft Carath / oft een steen der Woestenije gheleghen by de doode zee/ende hout onder haer dat landt Moab/dwelck eyghentlick Siria Sebal ghenaemt wordt / ende daer toe Idumeam ende den berch Seir/ ende dat gheheel landt ontrent de doode Zee/tot aen Cades barne/ende tot aen Spongaber / tot de wateren der wederspre-kinghe(dat is een eynde inder Woestijne) teghen de doode Zee/door de wijde Woestijne / tot aent water Euphraten. Dese is groot Arabia / daer de stadt Mecha in ligt / daer Machomets begrauenisse is. Daer mede sy ghenoech ghesept van landen den Heylighen lande aenstootende/ int ghemeyn ende op het cortste(dat is) hoe doch die selue heeten. Voorts tot sonderlicke beschrijuinghe des lants / dat den thien gheslachten te deele wierdt/alsoot nv is tot deser tijdt / ende soo wijt ghesocht ende beschout hebben / willen wy nv comen.

Accon ligt in Phenicia.

Dat heylich landt wordt wtghedeylt in veel deelen / nochtans altijdts beghinnende aende Stadt Accon / teghen menigherhande plaetsen der Wereldt/welcke Stadt Accon voortijts gheheeten heeft Ptolomeida / ende heeft een seer heerlicke weerlicke ende machtighe Stadt gheweest / een hauen ende aenvaerdt der toereysende Pelgrimmen van Europa / maer nv ouer langhe gheheel ghedestrueert. Maer nochtans van weghen haerder gheleghentheydt/ soo worden de linien wtghestreckt ende ghetrocken/ van haer tot aender steden die hier nae volghen. Ende ten eersten neemt dese wtdeylinghe het beghinsel / nae de rechte Linia / van Accon teghen Tyrum / ende daer nae tot ander Steden daer by. Oock is hier te mercken/dat dese Stadt Accon den Heylighen lande noyt en heeft toebehoorende gheweest / ofte beseten vanden kinderen van Israel/ sy werdt wel toeghetelt den gheslachte Aser / maer die selue Asaritenen en besatense noyt.

Dese Stadt Accon ligt in den lande Syria Phenicis / ende heeft by vier mijlen verre den berch Carmelum/ende de Stadt Cappha onder aenden berch ouer ghene zijde den Torrent Cyson / daer Helias de Propheet de Priesteren Baal doode/alsoo men leest int derde Boeck der Coninghen int achthienste capit. Euenwel dat landt Siria Phenicis streckt hem wel drie mijlen voorder / tot aenden ghehouden steen / daer eynt hem dat selue Landt teghen het Zuyden.

Accon hoe groot.

Dese Stadt Accon was oock seer weerlick ende wel versorcht met stercke ende dicke Mueren/ Vesten / Thornen / diepe grachten ende wonderbaerlicke Bolwercken / ende die Stadt hadde een drijcantighe forme ende figuere als eenen schilt / alsoo dat haer twee deelen vervoechden tot de groote Zee / ende die aenroerden met hauens/etc. Dat derde deel stiet aent veldt / het welcke omringde/ende die Stadt was aen sommighe eynden twee mijlen breet / op sommighe noch breeder / op sommighe minder / ende het aerdtrijck daer ontrent was gantsch vruchtbaer / in Ackeren / Weyden / Wijngaerden/ Boomgaerden / met menigherley Edele vruchten verciert. Maer ouermidts soo menichfuldighe destrueringhe / die dan in die landen ghescliet zijn/is oock eyndelick dese Stadt ende dat landt daer aen / gheheel verdestrueert gheworden.

Prouincien/ Steden/ Berghen/ Riuieren ende Contreyen van Accon teghen het Noorden.

Accon heeft teghen het Noorden.

By vier mijlen van Accon teghen het Noorden / is een cleyn dorpken S. Lambrechts ghenoemt / onder den berch Saron ligghende/ niet verre vander Zee / cierlick ende lustich van Wijngaerden/Boomgaerden/ wateren ende riuieren. Van daer climtmen op den Berch Saron/ende coemt by drie mijlen tot het Slot Laudaleon / dat Alexander Magnus (als hy de groote Stadt Tyrum beleghерde) voortijdts maeckte. Maer Balduinus een Christelick Coninck tot Jerusalem / beterde ende vernieude daer nae dat selue Slot / ende gaf het sommighe vrome Edele Christenen / die oock van dit Slot haren name hadden.

Van daer niet veel verder dan een mijle / is een wonderlicke Fonteyne van leuenden water / soo de schrift seyt int boecxken der liefhebbende sielen/ welcks Fonteyns wateren met gerupsch vanden berch Libano vlieten / ende die Fonteyne is moghelijck een steenworps verre vander strate die na Tyrum leyt.

Hoe wel oock de schrift spreeckt van een Fonteyne / soo zijn haerder nochtans viere van eenderley ghedaente ende forme / maer niet van eender grootte / want deene die oock de grootste is/ende viercant/heeft veertich voeten inde lengde/ende oock inde breyde/Dander drie byde vijfentwintich voeten lanck eñ breet / al met stercke mueren ende herde steenen / ende ontlosselicken calck van eender lancie lanck op ghelept/in welcke fonteynen dat water alsoo versamelt ende opghedreuen wordt/ dattet tot allen hoecken ouer de mueren wt loopt. Euenwel zijn daer sommighe Canalen oft Conduyten eens mans diepte onder der aerden vervaet/die dat water ontfanghen/ende leydent tot aen Tyro / daermen met dat selue water alle houen ende dat vruchtbaer aertrijck begiet.

Vier wonderlicke fonteynen by Tyrum.

Dese vier Fonteynen en zijn niet verder van de groote Zee / dan als eenen met eenen voetbooghe schieten mochte / ende in dat cleyn begrijp drijuen die selue Fonteynen met haer water ses Watermuelens redelick groot / ende die wateren worden alsoo haest vander Zee verslonnen.

Van dese Fonteyne niet gheheel een mijle weechs nae Tyro/heeft voortijdts een vermaerde stadt aende Zee gheleghen/ van welcker stadt eere ende lof/ oock macht ende sterckte/heeftmen veel inder Schrift / bysonder inde Propheten Esaie/Jeremie ende andere.

Vande voorseyde Fonteynen ginck een Aderwater in costelicke Conduyten/onder der aerden ghelept/tot midden in die stadt/van welcks ghestichte men noch voetstappen siet.

Die Stadt Tyrus is(soomen seydt) van Japhet Noe soon / naeder Diluuie ghebout ghewordt/ maer van Phenice langhe daer nae als voorseyt is/werdt sy wederom ghebetert eñ vernieut / ende alsoo een Hooftstadt Phenice gheordineert.

Tyrus een Hooftstadt Phenice.

Dese Stadt Tyrus was grooter dan Accon/ ende was met stercke mueren ende vaste torens omringt / hebbende een ronde forme / ligghende int herte der Zee / op een groote steenrotse / eñ metter Zee rontsom omringt / wtghenomen alleen aent voorhooft der Stadt/daer sy door Nabuchodonosor / ende daer sy door Alexandrum Magnum den lande wert toeghevoecht / alsoo verre als eenen steēworp daer sy doch eenen hoogen muer hadde 25. voetē dicke/bewaert met 12. stercke torens/ die daer ghelept werden tot aent machtich slot der stadt op de steenrotse liggende/

daer

daer op oock de Stadt ghebouwt is/ welck Slot met sulcke thorens voor hem selfs sonder dander daer aen stootende/ ende niet veel ander gheweren alsoo was versekert/ datmen hadde moghen gheloouen de gantsche Wereldt en sonde dat Slot met machte niet hebben connen ghewinnen/ soo sy nochtans is/ Jae oock gheheel verdestrueert. Men leest in Ecclesiastica Historia van veel Martelaers/ die Diocletianus aldaer heeft laten dooden/ welcker ghetal alleen Godt bekent is. Origines ligt oock aldaer in eender kercke ten heylighen Graue ghenaemt/ in eenen muer besloten. Daer waren voortijdts oock soo grooten Marmelsteenen Calomnen/ dattet een grouwen ende wonder was te sien. Een Aerts-bisdom wasser oock in deser Stadt/ want sy was een Hooftstadt des landts Phenicie. Den Aerdts-bisschop hadde onder hem sommighe ander Bisschoppen Suffragonios/ als Baruthem/ Synodem/ ende Acconensem/ ende dit Bisdom streckte hem tot aenden ghehouwen Steen/ oft dat Slot der Pelgrimmen. Voor de poorte deser Stadt teghen het Oosten/ twee booch scheuten verre/ thoontmen noch de Stede/ daer onse Heere Jesus ghepredickt heeft/ aen welcks eynde doen onse Heere totten volcke sprack/ een vrouwe een stemme verhief ende tot Jesu sprack: Salich is dat lichaem dat v ghedraghen heeft/ ende de Borsten die ghy ghesoghen hebt/ etc. Ende op dien hoeck is eenen grooten steen gheleydt daer onse Heere doen ter tijdt stont en preeckte/ welcks plaetse oock nemmermeer met sandt bedeckt en wert/ het sy winter oft somer/ daer nochtans seer veel lichts sants is ombligghende/ ghelijck in dese landen by tijden sneeu door de winden verworpen wort/ ende alsoo hoopen maeckt/ alsoo doet ghinder het sandt.

Origenis graf.

Drie cleyn mijlen van Tyro teghen het Noorden/ loopt dat water Eleutherus inde groote zee/ tot aen welck water Jonathas vervolchde Demetrium den Coninck/ soo men leest int 1. Mach. int 12. cap.

Eleutherus een vloet.

Dese Riuiere coemt van Iturea oft Gallilea Gentium/ een landeken also ghenaemt/ vander Prouincie eertijdts Roob oft Zabul gheheeten/ ende vloeyt onder het Slot Belcifort/ by Horma gheleghen/ tot daer toe dat Josue de 5. Coninghen vervolchde/ alsomen leest Josue int 10. capittel.

Op twee mijlen van deser Riuiere is de stadt Sarepta Sydoniorum/ voor welcker Stadt poorten teghen het Zuyden toochtmen noch een Capelle/ die is ter plaetse daer Helias den Propheet totter Sareptaenscher Vrouwe quam/ ende woonde oock daer/ ende verweckte haer eyndelick haren sone/ soo men leest int derde boeck der Coninghen int 17. capittel. Men siet oock noch dat Camerken/ daer Helias zijn ruste in hadde.

Sarepta Sydoniorum.

Sarepta en heeft nv nauwe acht huysen/ euenwel de vervallen ghestichten ende waerteeckenen gheuen een bewijs/ dat sy voortijts een heerlicke ende machtighe stadt gheweest heeft.

Twee mijlen van daer is die Stadt (voortijts groot ende naemachtich) Sydon ghenaemt/ inden lande Phenicia gheleghen/ welcker grootte byde oude ghestichten wel ghemerckt wordt/ diemen nauwe en mochte gheloouen wanneermense niet en saghe/ ende sy was nae de lengde op dlandt ligghende/ van tZuyden teghen tNoorden ghetoghen/ onder den Berch Antilibano tusschen hem ende der Zee seer lustich gheleghen. Van haer oude ghestichten is een ander cleyn stedeken ghebouwt/ seer weerbaer/ ende is op de ander zijde int herte der Zee gheleghen/ ende het heeft twee vaste sloten/ deen teghen het tNoorden op een steenrootse inder Zee/ het welcke de Duytsche Pelgrimmen/ die derwaerts waren ghetrocken in een Passagie ghebouwet hebben. Ende dander teghen het Zuyden op een berchs-ken seer vastelick ghesedt. Dese twee Sloten hielden voortijdts de Ridders des Tempels in.

Sydon in Phenicia.

Dat landt ontrent dese stadt heeft van te voren seer vruchtbaer gheweest van alle gheslachten van Wyne/ Koren ende ander vruchten/ oock van een heylsame ghesonde locht.

Maer de Wyngaerden zijn nv ende duerlanghe gheheel verdoruen in desen lande/ naedemael de Sarraceni gheenen Wijn en drincken/ waer by men nv in desen lande weynich Wyngaerden vint.

Vander oude stadt poorte teghen het Oosten/ welcke nv gheheel ghedestrueert is/ heeft een Capelle ghebouwt gheweest op die plaetse daer een Cananeetsche vrouwe tot onsen Heere Jesum quam/ biddende voor haer Dochter/ die vanden boosen vyandt beseten was/ byden weghe die naer Ituream ende Cesaream leydt. Daer af schrijft Mattheus int 15. capittel daer hy spreect: Jesus is wtghegaen/ tot de eynden Tyri en Sydonis/ ende siet/ een Cananeetsche vrouwe wten seluen lande comende/ riep tot Jesu: Heere een Sone Dauids/ ontfermt v ouer my/ want mijn dochter wort swaerlijck vanden boosen vyandt gheplaecht/ etc.

Antilibanus den berch licht een mijle weechs vander Stadt Sydone teghen het Zuyden/ ende desen berch beghint by dwater Eleutherus/ van welck bouen ghesept is/ ende streckt hem voorts tot nae Tripolim/ ende wel vijf mijlen voorder/ ouer al wel vijf dachreysen wijt/ ende en wijckt niet ouer de twee mijlen vander Zee/ wtghenomen by Tripolis daer den Berch wel drie mijlen vander Zee is. By tijden/ doch seer selden/ coemt hy soo nae by totter Zee/ datmen onder niet ghegaen en can. Op desen berch waren voortijdts de alderbeste Wijngaerden/ seer goeden Wijn gheuende/ alsoo de Schrift sept in Cantico/ sprekende van den beminden: Sijn ghedachtenisse is als den Wijn des berchs Libani/ tot een teerken dat den seluen Wijn seer costelick was.

Antilibanus eenen berch.

Vijf mijlen van daer/ ouer Sydonem is die oude ende vermaerde Stadt Baruthum ghenaemt/ daer onse Heere Jesus oock ghepredickt heeft/ alsoomen inde Historien sept. Dese Stadt heeft eenen Bisschop/ die was een Suffraganius des Aertsbisschops tot Tyro.

Baruthum.

Ende by drie mijlen van deser Stadt/ by een water Passus Canis ghenaemt/ (is te segghen een hondts schrede) dwelck water aldaer inder Zee loopt/ eynde hem Patriarchatus Hierosolomitanus/ ende daer beghon oock Patriarchatus Antiochenus/ ende het Graef-schap Tripolitanus/ ende dit landeken heet Passus Canis/ want de selue strate is soo enghe/ datmense niet en can ghegaen/ varen noch rijden/ anders dan met wille der Sarracenen/ want weynich mannen mochtense der gantscher Werelt voorbehouden.

Passus Canis.

Van Barutho/ op ses mijlen aender Zee/ licht een Stadt Byblium ghenaemt/ die eerst van het Patriarchaet Antiocheno/ voortijdts eenen eyghen Bisschop hebbende/ ende nv de Stadt Byblet heet/ die gheheel cleyn ghewor den is.

Byblium.

Op vier mijlen nae van Biblio/ ligt een Stadt Botrum gheheeten/ voortijdts seer rijck/ van costelicken wijn ende ander vruchten/ maer nv gheheel ghedestrueert.

Botrum.

Op drie mijlen van daer ligt een Slot Nephim ghenaemt/ inde Zee/ eertijdts toebehoorende

Nephim.

eenen

eenen Heere tot Antiochia/ bewaert met 12. stercke thorens. Daer wiesch voortijdts den besten wijn van alle dese landen.

Tripolis.

Op twee mijlen nae van daer/ is een seer Edele Stadt Tripolis ghenaemt/ inder Zee ghelegen/ in dier maten ghelijck de Stadt Tyrus/ ende is rijck van volcke ende ander goeden/ ende daer in zijn veel hanteringhen met zijde. Dat landt daer aen stootende in sonder twijfel weerdich een Paradijs ghenoemt te worden/ van weghen der vruchtbaerheyt eñ wellust in Ackeren/ Wijngaerden/ Olijfboomen/ Vijchboomen/ etc. Diesghelijcks nauwe een landt in deser Provincie ghevonden en wort.

Voor dese Stadt is een breet velt een gheheel mijle lanck/ ende een halue breet/ daer zijn veel schoon houen/ waer in menigherley vruchten der seluer vele wassen.

Libanus.

Den berch Libanus is 3. mijlen verde van deser Stadt/ onder welcken die Fonteyne ontspringt/ die ten eersten seer cleyn schijnt/ maer terstont wortse groot ende maeckt een strenghe beke/ die alle houen watert/ eñ de gantsche pleyne tusschen der stadt Tripoli eñ den berch Libano/ ende prijst dat gheheel landt/ ende haer wateren zijn coel ende soet/ waerby hier voortijdts veel kercken ende Cloosters by dit water wierden ghebouwt. Dat water coemt vande wortel des berchs/ ende loopt om den berch Leopardorum ghenaemt/ eñ wort daer nae ghelept in de houen om die te wateren/ ende met drie groote vloeden valt sy inde Zee/ behaluen ander beken die oock wt haer inde Zee vlieten. Van Tripoli der stadt is twee mijlen totter stadt Leopardorum welcke aen te sien seer hooghe ende ront is/ een mijle wijt van Libano ligghende.

Sarraceni besaerden tot Josue graf.

Beneden aen den seluen Berch teghen het Noorden is een Hol/ daerin een Graf 12. schoenen lanck/ dwelck de Sarraceni gheheel devotelick besoecken/ meynende dattet Josues Graf sy/ dwelck ick nochtans niet voorwaer en ghelooue/ want de schrift hem seyt begrauen te zijn tot Tamathsere de stadt/ soo ghescreuen staet Josue int laetste cap. welcke Stadt by Sichem ligt aen den berch Ephraim.

Op drie mijlen van deser Speloncke eynt hem den berch Antilibanus/ ende oock Libanus/ by het slot Archas/ dat Aratheus Chanaans sone ghebouwt/ ende na zijnen name ghenoemt heeft/ soomen leest inde glose Genesis int thiende cap. Ende is een hubsch vruchtbaer landt/ daer hem Libanus eyndet/ van welcken hier nae meer wort geseyt/ alsmen vanden oorspronck des Jordaens sal spreken.

Op een halue mijle nae van het Slot Archas is een vlecke Syn ghenaemt/ de welcke Sineus Chanaans sone/ Arathei broeder nae de Diluuie ghebouwt heeft/ niet verre van Archas dat Slot/ alsoo de glose seyt Genesis int thiende capit. Euenwel wordet oock somtijts Synochim genaemt. Aldaer is eenen grooten wijden pleyn/ vruchtbaer ende lustich/ teghen dat Slot Crach/ dat voortijdts der Johanniters was/ ende die selue pleyne is wel elf mijlen lanck ende ses mijlen breet/ haer streckende tot aen de Stadt Anterandum die nu Tortuosa heet. Op dese pleyne zijn veel dorpen ende schoone bosschen van Olijfboomen/ Vijghen ende ander boomen van menigherley gheslachten der vruchten ende vreemde houten. Bouen dien is sy waterrijck/ ende vet van weyde om het Vee te voederen. Daerom de Turcomanni ende Madianite ende Bodwini in Tabernakelen aldaer woonen met haer wijfs/ kinderen ende Vee/ Kemelen hebbende.

Een lustighe vruchtbaer Pleyne 11. mijlen lanck ende 6. breet/ by Tortuosa tusschen Crach ende Archas.

Dese pleynen omringhen sommighe berghen teghen het Oosten/ niet seer hooghe/ ende beghinnen by het Slot Archas/ eñ gaen tot aen dat slot Crach/ ende in dit gheberchte woonen sommige Sarraceni Vaningeri genaemt/ seer boose menschen/ ende bysonder den Christenen seer contrarie/ hatich ende nijdich.

Landtschap van Accon teghen midnacht Manfort.

Voorder van Accon der Stadt stracks den effen wech tegen het Noorden/ coemtmen opt eerst tot een Slot Manfort genaemt/ dat eertijts een Hospitael was der Duytscher Heeren/ maer is nu ter tijt gheheel ledich ende woest.

Chozon.

Vier mijlen van daer oock teghen het Noorden/ is dat Slot Chozon/ seer vast ende weerlick/ dat voortijts een Heere der Stadt Tiberiadis heeft ghebout teghen de Stadt Tyrus/ om haer daer wt te bestrijden/ ende ligt seuen mijlen van Tyro.

Azor.

Vier mijlen van daer is de oude Stadt Azor ghenaemt/ waer inne den machtighen Coninck Jabin regneerde/ de welcke met xxiiij. Coningen street teghen Josue eñ den kinderen van Israel by het water Maron.

Van deser Stadt Azor/ staet ghescreuen int Boeck Josue int 11. Capit. dat alleen een groote vlamme oft vyer/ die alderwerelijcxste eñ stercste Stadt Azor verteerde. De oude gestichten aldaer geuen wel bewijs der grootte eñ vasticheyt deser Stadt tot op desen dach toe.

Dan heeft 4. namen.

By ses mijlen van daer teghen het Noorden is de Stadt Belenas/ aenden voet des Berchs Libani gheleghen/ welcke Stadt voortijts Lays hiet/ so men vint int boeck Judicum int 18. Ca. eñ nademael sy 11. mijlen verre van Sydon was/ ende de Inwoonders der seluer met niemant gemeynschap en hadden/ soo trocken de Kinderen Israels vanden gheslachte Dan daer voor/ ende wonnense/ ende gauen haer dẽ naem Lezendan/ van haren vader Dan. Doch wort sy somtijts inder Schrift slechteijck Dan gheheeten/ sonder toesettinghe/ alsoo oock somtijts slechtelijck Lezen. Ende die Stadt is een eynde ende besluyt des heylighen Landts tegen tNoorden/ ghelijck Barsabee teghen tZuyden/ ende daer aen stoot een Woestijne/ Giblin ghenaemt/ ende dese stadt Belenas ofte Dan/ wert namaels van Philippo Tetrarcha een Regeerder der Stadt Ituree eñ des Landts Traconitidis/ Cesarea Philippi genaemt/ maer vande Griecken wort sy noch Paneas gheheeten/ euen-wel en zijn die namen nu niet int ghebruyck/ maer sy heet slechs Belenas. Aldaer wil Hieronymus hebbe Hieroboam dat een gulden Calf gheset. Bouen dese Stadt ontspringhen twee Fonteynen van den Berch Libano/ der welcker eene Jor/ eñ dander Dan ghenaemt is/ eñ comen tsamen voor deser stadtpoorten/ eñ maken den vloet Jordanem.

Dan een eynde ende besluyt des H. Landts tegen middernacht.

Jordaen outspringt.

Maer sommighe meynen dat den Jordaen in rechter waerheyt hier zijnen oorspronck niet en hebbe/ ende bysonder seyt Josephus (alsoot oock is) datter van deser Stadt teghen tZuyden wel ses hondert paertloopen verre/ een Fonteyne is Phiala ghenaemt/ die altijts vol waters is/ ende nochtans nemmermeer ouer en vloeyt/ ende onder der Aerden vloeyt tot aen dese Stadt daer de Fonteyne Dan is/ daer gaet sy ouer ende breket wt/ het welcke men dickmaels heeft beproeft met Caf-peulens diemen in de Fonteyne Phiala werp/ ende inde Fonteyne Dan wederomme wt nam.

Maer de Sarracenen en heeten die Fonteyne niet Phialam/ maer Medam/ dat is soo veel ghesept: als Aquæ Dan/ wateren der Fonteyne Dan/ want Me/ nae Arabischer sprake: is soo veel als water/ Dan is een vande voor-ghemelde Fonteynen/ ende de selue Fonteyne Phiala oft Medan/ en is niet verre vande stadt Schwita by S. Jobs graf inden Lande Traconitide/ alsoo hier nae breeder daer af wordt beschreuen.

Maer

Maer den Jordaen als hy voor de Stadt Belenas ontspringt / ende na seer verren loop die hy doet/ Ituream ende Tracomtidem oock schept/ soo valt hy tusschen Capharnaum ende Corozaim in de Galileetsche Zee / vier mijlen van der Stadt Cedar / daer bouen op eenen Berch ligghende. Euenwel tusschen der Stadt Belenas ende de Gallileetsche vaert / maect den Jordaen een Meyr / ter tijdt als den sneeu vergaet/ op den hooghen Berch Libano / ende dat selfde Meyr heet nv tot die wateren Maron/ daer Josue den Coninck Jabin bestreet met zijnen grooten aenhanck / vierentwintich Coninghen met hem versamelt / ende vervolchdese tot aent water Masresoth / ende tot aen de groote Stadt Sydon/ wel acht mijlen verre. Dit Meyr verdroocht tSomertijdts seer by gheheel ende al/ ende dan wassen daer Boomen / gras ende haghen/ daer inne verberghen haer dan Leeuwen/ Beyren ende ander Wilt / waer by dat daer Coninclijck ghejach is. De andere dalen onder den Berch Libano ende Antilibano / zijn alle vruchtbaer met Koorn-vruchten / Wijn eñ menigherley boomen / etc. ende daer woonen veel lieden in.

Nv den Heylighen Edelen vloet Jordaen / scheydet Judeam ende Arabiam / ende nae veel ommeganckx en vloeyt hy niet verre van Jericho inde doode Zee/ de welcke hem oock gheheel verslint.

Dit water is in Palestina inden Oogst (dwelc by henlieden inde Lenten is) gheheel groot ende waterrijck / Josue int 3. ende met veel vrijheden ende wonderdaden begaeft.

...onderda- ...den Jor- ...us. Ten eersten/ om dattet voortijts de gheloouighe ende ongheloouige/ dat is/ Joden ende Heydenen van malcanderen deylde. Ten anderen heeft het de Arcke Godts gheweken / ende den Kinderen van Israel eenen doorganck ghegheuen/ Josue int 3. Ten derden Naaman Syrum vande Lazarye ghereynicht/ 4. Regum int vijfde Capittel. Ten vierden heuet ghetuychenisse ghegeuen der heylicheyt Helie ende Helisei/ want het hen beyden gheweken ende ghehoorsaem geweest heeft/ int vierde Boeck der Coninghen int tweede Capittel.

Ten vijfden teghen de natuere ander wateren hief het yser wt den gronde wt/ eñ gaft den Propheet diet ontvallen was weder/ 4. Regum int seste Capittel.

Ten sesten is onsen Salichmaecker Christus daer in ghedoopt geworden/ ende Joannes heeft aldaer den Hemel open ghesien / de stemme des Vaders van Christo ghetuychenisse gheuende/ ghehoort/ ende inde gedaente eender Duyue den heylighen Gheest ghekent/ Luce int tweede Capittel. Niet verre van daer is de wildernisse daer Johannes Baptista in ghewoont ende boete gepredickt heeft/ ende de stede daer Helias in eenen vyerighen waghen nae den Hemel ghevaren is/ 4. Regum int 2. Cap.

...nincien ...Accon ...Orient. Maer van Accon der Stadt tegen het Noortoosten voorby gaende/ coemtmen tot een Casteel Indin ghenaemt / vier mijlen van Accon ghelegen/ in het ghebercht Saron/ eñ het heeft voortijts de Duytsche Heeren toebehoort/ maer nv gheheel ghedestrueert.

...um. Drie mijlen van daer is een Casteel Regium gheheeten/ in een Dal ligghende / oock voortijts den Duytschen Heeren toebehoorende/ daer wassen menigherleye vreemde vruchten / die men in gheen Landen en vint/ dan daer.

...con een ...re. ...n een Judicū Vier mijlen van daer tegen dat water Maro/ is een Dal Senim ghenaemt / waer in Heberceneus een vermaert man / van welcken den Bybel seyt/ woonde/ niet verre vander Stadt Asor/ welcks huysvrouwe met namen Jahel / Sysaram/ den Vorst der Ridderschap des Coninckx Jabin/ met eenen yseren nagel door zijnen slaph sloech/ eñ alsoo doode/ soo men leest int boeck Judicum/ int 5. Cap.

Op twee mijlen van dit Dal / is een Landeken Kabul ghenaemt/ dat de Sarracenen Zabul heeten / ende is soo veel ghesept: als een misvallinghe. Kabul oft Zabul/ een Landeken.

Twee mijlen van daer tegen tZuyden/ is dat Slot eñ de Stadt Zephet op eenen hoogen berch ghelegen/ eñ heeft voortijts der Ridderschap des Tempels toebehoort.

Vier mijlen van daer teghen het Noorden / by het Dal Senym/ is de Stadt Tedesneptalim ghenaemt / van de welcke Barach gheboortich was/ die teghen Sizeram streedt / op den Berch Tabor. Dese Stadt was een vrijinge inden gheslachte Neptalim/ rijck van alle goeden deser werelt. Men siet aldaer noch veel oude groote ghestichten / ende oock seer schoone grauen der Ouderen.

Twee mijlen van het Slot Zephet/ by de Galileetsche Zee/ climtmen op eenen Berch/ waerop onse Heere Jesus een langhe schoone Predicatie heeft ghedaen / vande acht salicheden ende andere deuchden/ de welcke S. Mattheus set ende beschrijft int vijfste Capittel zijns Euangeliums/ ende voorts/ op welcken hy oock spijsde vijf duysent menschen / met vijf brooden ende twee visschen/ soomen leest Matthei int 14. ende Johannes int 6. Capittel.

Op dien Berch ghinck hy oock ondertusschen om daer alleene te bidden / ende vloot oock op dien Berch / doen sy hem Coninck maecken wilden/ alsmen leest Joan. int seste Capit. Op desen Berch heeft hy oock zijn Discipulen leeren bidden/ alsoomen leest Luce int 11. Capitt. Hy heeft oock selue somtijts daer op vernacht int Gebedt/ soomen leest Matthei int achtste Capit. Daer is oock tot hem ghecomen een groote menichte van crancke ende besetene van boose Gheesten/ alsoomen wederomme leest Matthei int achtste Cap. Daer heeft hy aengheroert eenen Melaetschen/ ende hem ghesont ghemaect. Daer heeft hy met zijne Discipulen onder den Berch ghestaen/ ende tot hem is ghecomen een groote Werelt/ van Jerusalem/ ende alle het Jootsche landt/ van Tyro ende Sydone / ende meer andere Steden aender Zee/ op dat sy hem hoorden / ende ghesont ghemaect wierden van hare cranckheden/ alsoomen leest Luce int seste Cap. Op desen Berch sietmen de gheheele Galileetsche Zee / ende Ythuream/ ende Traconitidem/ ende Libanum den Berch/ Diesghelijcks Sanir ende Hermon de gheberchten. Daertoe Zabulon ende Neptalim / de landen / tot aen Cedar / ende desen Berch is lanck/ ende veel gras hebbende/ ende seer lustich. Daer wort oock ghewesen eenen steen / waer-op onse Heere Jesus sadt / wanneer hy Predickte / ende de sidtsteden der Apostelen. Onder desen Berch by der Zee/ by de twintich schreden spruyt een leuende Fonteyne / met eenen muer omringt / die seytmen een ader te zijn wt den Nylo / midts dat daerinne sommighe visschen groeyen/ die anders nerghens dan in den Nylo ghevonden en worden. Josephus noemt die Fonteyne Capharnaum/ want dat gheheele Veldt van deser Fonteyne/ tot aende Jordaen/ twee mijlen lanck/ heet Capharnaum.

Berch by de Galileetsche Zee / daer Christus dickmaels op gebeden eñ ghepredict heeft.

Twintich schreden van deser Fonteyne bouen de Gallileedtsche Zee / is de stede / daer onse Heere Jesus nae zijnder Verrijsenisse aent landt stont / daer de seuen Discipulen vischten / ende hy henlieden vraechde/ oft sy yet wat te eten hadden / alsoomen leest Joannis int leste Capittel. Ende thien schreden van daer / is de plaetse daer de Discipulen wt het Schip ghinghen/

De plaetse daer hem het laetste Cap. Joannis verloopen heeft.

ende

ende eenen gloet oft colen sagen/ ende eenen visch daer op ligghende/ende oock een broot/so Joannes int voorghenoemde capit. schrijft.

Capharnaum.

Een mijle van daer tegent Oosten/ is de stadt Capharnaum/ voortijts een seer machtige stadt gheweest / maer nv alsoo snoode/ nauwe seuen hutten armer visschers hebbende / ende aen haer is waerlijcks vervult / dat onse Heere teghen haer sprack/segghende: Ghy Capharnaum / al waert ghy tot inden Hemel verhoocht / soo sult ghy totter helle vernedert worden. Alsoo geschreuen staet Matth. int 11. cap.

Twee mijlen van daer vloept den Jordaen inde Galileetsche zee / eñ seer daer by sietmen noch oude gebouselen der stadt Corrosaym/ voortijts aldaer aen der zee gheleghen.

Op een mijle weechs van daer/ beghint den berch Sanir/ ofte Seyr/ soo sommighe andere segghen/ ende den inghanck des lants Idumee.

Idumea.

Cedar.

Op drie mijlen van daer is de heerlicke stadt Cedar/ op den berch Sanir / op een vaste plaetse gheleghen teghent Oosten/ ende door die stadt gaet den wech door de Galileetsche Zee aent landt/ leydende int Westen. Welcken wech in Esaia heet den wech der zee ouer den Jordaen des Landts Galilee. Ende heet daerom eenen wech der zee / wandt hy gheheel aender zee gaet aent landt / ende daeromme aenden Jordaen want hy leydt ouer de Jordane in een Eylandt genoemt Aran. Maer daerom heet hy den wech des lants Galilee/ want Galilea eynt hem daer aenden Jordaen/welcken Jordaen midden door dit dal vloept.

Galilea.

Galilea. eynt hem aen de Jordaen.

Dat landt Hus/ ende de stadt Schwita / van daer Job is.

Vier mijlen van daer teghen het Noorden/ is de stadt Schwita / van de welcke Baldach/ Jobs vriendt/ Schwites hiet. Nae daer by is dat Graf S. Jobs teghent Oosten/ op een effen landt/ met een hooch costelick ghestichte daer op. By deser stadt Schwita teghen Cedar/ der stadt / pleghen de Sarracenen van Aran ende Mesopotamia Syrie / Ammon / Moab/ ende tgantsche landt van Oosten / tsamen te comen/ ende Jaermerckt te hebben den gheheelen Somertijdt/ by de Fonteyne Phiala / vande welcke bouen gheschreuen is / ende daer richten sy haer Tenten oft Tabernakelen op / van menigherley verwen ghemaeckt/ dwelck seer huys te aensien is / vanden berch ende de stadt Cedar. Waer af oock de Schrift seyt in Canticis / haer noemende Tabernacula Cedar. Ende alsoo vier mijlen van Corozaym / is de stadt Cedar op eenen hooghen berch ligghende / die Josephus Camelam heet / mits dat den seluen berch eens Kemels ghedaente heeft / int beghin lanck als eens Kemels hooft ende hals / int midden eenen heuuel hebbende als eens/Kemels rugghe / ende ten laetsten wort hy hem beneden by den steert buyghende. Hier is te mercken/ dat alsoo oock bouen aengheroert is/ dit gantsche landt by den Jordaen hem beroerende / teghent Oosten / dat Landt Traconitidis heet / oft de pleyne onder den berch Libano / ende streckt hem tot aenden berch Hermon ende Bosra/ maer dat landt aenstootende den Jordaen tegent Westen/ heet Galilea/ oft Jthurea/ oft Kabul / oft Decapolis/ eñ den wech der Zee oock bouen ghemelt/ gaet midden door tlandt. Van Accon der Stadt voortsgaende door dat dal Asor/ datmen nv S. Georgij noemt / op de slincker syde / hebbende de Stadt Zephet/ aender Zee toe/ tot aent gheberchte Cedar ende Traconitidis/ waer bouen dat Landt Aran leyt / daerom spreeckt een glose ouer Job: Een man was inden lande Hus / met namen Job. Glosa / Aram een vader Syrorum / die vanden beghinne Damascum ende Syriam gebouwt heeft/ wederom dat Landt Hus / daer af dat landt Traconitides coemt / die heeft heerschappije ghehadt ouer Celessyriam ende Palestinam de landen / die van hem Hus ghenaemt zijn ghewordden/ ende daeromme / wanneermen inder Schrift seydt : Een man met namen Job/ was inden lande Hus / soo machmen oock verstaen/ inden lande Traconitide/ want het is een/ welck lant Philippus Tetrarcha daer nae regeerde met Jthurea/ soo men leest int Euangelie Luce in eerste Capit.

Cedar.

Traconitides dat landt ouer gene zyde des Jordaens tegent Oosten/ herwaerts ouer den Jordaen tegent Westen Galileã.

Galilea vier nauen.

Traconitidis/ Celessyria ende Palestina/ worden van Aram Hus genaẽt met eenen name.

Maer van Accon der Stadt voortgaende / slechts teghent Noorden / coemtmen ten eersten tot een dorpken/ dat heet Geor / daer S. Georgius gheboren is ghewordden / ende is een schoon dal tusschen gheberchten / seer vruchtbaer ende lustich tot aende Galileetsche zee / toebehoorende den ghslachte Aser / tot gheheel by totter stadt Zephet / wel thien mijlen verre. Van weghen sulcker zijnder vruchtbaerheydt / stater gheschreuen van den ghslachte Asar/ Gene. int 49. capit. Vet is dat broodt Asar / wellust gheuende den Coninghen / dwelck wel nae de Letter mach ghesproken worden van dit dal des ghslachts Asar. Vier mijlen van daer / eensdeels teghent Suyden / is dat Dorp Naasson/ den ghslachte Neptalim toebehoorende / in een dal liggende/ waer af men leest in Tobia int eerste capittel.

Geor.

Naasson.

Drie mijlen van daer teghent Suyden is Dothaim / onder den berch Bethulie ligghende / by eender mijle weechs een seer lustighe plecke / met Wijngaerden / Olijfboomen / ende vijchboomen/ ende met goede weyden/ daer vant Joseph zijn broeders / daer hy oock van hen vercocht wert. Men toont oock noch op dat veldt de oude Cisterne / daer sy Joseph in leyden de welcke is by den wech / die van Galaad coemt/ ende leyt nae Bethsaida / welcken wech de Ismaeliten quamen / die Joseph cochten om 30. penninghen / soomen daer af leest/ Gene. int 37. Capittel.

Dothaim onder den berch Bethulia.

Men leest oock van dat dorpken Dothaim/ int 4. boeck der Coninghen int 6. capit. dat de Syri den Propheet Heliseum daerin omringden/ ende hy leydese van daer tot aen Samaria/ midden inde stadt / wel een dachreyse van daer liggende. Nochtans is te mercken/ dat Dothaim niet alleen een Dorp is / maer oock een Riuiere/ om dat selue dorp ligghende / op den velde tusschen berghen/ niet seer hooghe/ veel waters hebbende/ eñ goede weyde/ mits dien wel bequaem/ om Vee te weyden.

Dothaim stadt/ Riuiere ende lantschap.

Op twee mijlen van Naason teghent Oosten/ maer van Dothaim teghent Noorden / is de stadt Neptalim / van welcker Tobias van ghe-boorte was/ op een vaste plaetse liggende/ want sy teghent Westen eenen seer hooghen Berch heeft/ op welcken men niet climmen en can / dan op deen eynde eenen cleynen wech. Dese Stadt doen Jerusalem ghedestrueert werdt / hiet Jotapata / waerin Josephus vanden Romeynen omleghert werde / ende eyndelijck gheuanghen/ alsoo hy selue daer af schrijft. Maer nv heet de stadt Syrin / ende is wel een myle weechs verre van Zephet.

Neptalim dat geboorthuys Tobie.

Twee mijlen van Neptalim/ op een plaetse der Galileedtscher zee / leyt de stadt Bethsaida/ waer af S. Andreas / Petrus ende Philippus geboren waren/ sy en heeft nv nauwe 6. huysen/ ende heeft voortijts ghehadt sommighe waterdalen/ ofte Canalen wt eender beke inde Stadt geleydt/ welcke beke Josephus den cleynen Jordaen noemt / die niet verre van Capernaum in de Galileetsche zee loopt.

Bethsaida.

Twee mijlen van daer teghen tzuyden/ is dat Casteel Magdalum ghenaẽt/ dat Marie Magdalene eyghen toebehoorde / welcks huys men daer noch siet/ eñ leyt aender zee/ drie mijlen van

Magdalum.

Bethulia / ende heeft omtrent hem een groote pleyne teghent Westen ende Noorden / ende seer goede weyde. Ende alsoo en heeft dese wtdeylinghe niet meer vlecken op deser zijde by de Galileetsche Zee / maer op de andere zijde zijn veel Casteelen ende Steden / tot deser wtdeylinge behoorende / inden Lande Jerasenorum / dwelcke recht teghen dit leyt / daer zijn de Steden Jerasa / Gadara / Pella / Schwita / vande welcke Baldach Schwites was / Theman / van deser was Elyphas Themanites / ende veel andere. Euenwel de Stadt Jesara nv ghenaemt / leydt aent Landt by de Galileetsche Zee / onder den Berch Seir / ende was voortijts het half ghe-slachte Manasse toebehoorende / het welcke zijn Lot ontfinck ende ouer dander zijde des Jordaens. Ende is te mercken / dat dit gantsche Landt / daer de voorghenoemde Steden in zijn / meest Berchachtich is / ende behoorde voortijts int Coninckrijck Og des Coninckx Basan. Ende wordt oock somtijts inder H. Schrift gheheeten Mons Seir / daer Esau ghewoont heeft. Het heet oock by tijden Mons Sanir / welcken berch inden seluen Lande vermaert is. Item / somtijts Mons Hermon / welcken Berch oock daer in is / ende alsoo van menigherley berghen ende plaetsen / wordt dit Landt met veel namen ghenoemt / ende het behoorde nochtans gheheelijck den haluen ghesl achte Manasse / hoe-wel dat het niet gheheel van henlieden en werdt beseten / want noch hedens-daechs een deel der nacomelinghen Esau daer-inne woonen / ende worden ghemeynlick genaemt Sarraceni / want sy noch in zeden noch inder spraecke van henlieden onderschept en hebben / dan alleen in scheeren ende cleederen.

Dat lant Je-rasenorum ... namen.
Dat Coninc-rijcke Og en Basan.
Hermon / ... berghen.

Maer van Accon der Stadt teghen het Noorden / by vier mijlen voor-by te gaen / is dat Dorp Cana Galilee / daer onse Heere Christus water in wyn veranderde / alsoomen leest int Euangelie Joannis int tweede Capittel. Daer thoontmen noch de plaetse / daer de sesse steenen Cruycken ende den Disch stonden. Euenwel zijn sulcke plaetsen alsoo seer als de andere (op welcke onse Heere Jesus voortijts groote saecken ghedaen heeft) tot deser tijt onder der Aerden / ende men moet tot de selue veel trappen af-gaen in grachten. Alsoo is oock de stede der vercondinghe ons Heeren / zijnder gheboorte / ende veel andere / dies ick gheen ander oorsaecke en vinde / dan die dickmaels ghesch iedde destructien sulcker Kercken / daer die steden oft plaetsen in waren / wt welcke destructien het hem heeft beghenen / dat de oude Ghestichten ende aerden / alsoo zijn verhoocht gheworden / ende de heylighe plaetsen verballen / ende de Christenen / die dan deuotie ende liefde tot de selue hadden / die hebben namaels moeten daer nae grauen / trappen ende grachten maecken om daer toe te gheraecken. Cana-Galilee heeft eenen hooghen ronden Berch teghens het Noorden / aen welcks zijde daer sy ligt / een weynich neder / maer teghen het Zuyden heeft sy onder haer een wijdt Veldt / ende eenen schoonen pleyne / seer lustich ende vruchtbaer / tot aen Zepheron / welcken pleyne Josephus noemt Carmelion.

[Ca]na Gali[lee].

Niet verre van daer ligghen de Steden / voortijts machtich ende groot / Tyrus ende Sydon / vande welcke bouen ghesept is / oock veel andere Steden ende Vlecken / aen de welcke onse Heere veel teecknen heeft ghedaen / alsoo de Euangelisten beschrijuen. Maer sonderlinghe is daer een vermaerde Stadt / Baruthum ghenaemt / aende Zee ghelegh en / ende een vaste hauen hebbende. Ende niet seer verre van daer light Cappadocia / daer Sinte Georgius den Lintworm doodde. Item / van Barutho teghent Noorden / is de Stadt Tripolis ghenaemt.

[Tyr]us ende [Syd]on.
[Bar]uthum.
[Ca]ppadocia.
Tripolis.

Ende van daer voort-gaende / light de Stadt Leodosia ghenaemt / nv ter tijt gheheel ghedestrueert ende woest. Niet verre van daer coemtmen aen Antiochiam / in Egypten gheleghen / hier voortijts duysent ende vijf hondert Peertloopen in haer besluytende / daeromme voortijts een seer heerlijcke ende machtighe Stadt / daer sinte Peeter ghepredict ende veel teeckenen ghedaen / oock binnen seuen daghen wel thien duysent menschen totten Christen gheloone bekeert heeft.

Antiochia / een stadt in Egypten.

Van daer coemt-men teghent Oosten / in de Edele ende loflicke stadt Damascus ghenaemt / ses dach-reysen verre van Hierusalem / in welcker stadt S. Paulus ghedoopt heeft gheweest / ende niet seer verre van daer thoontmen noch de plaetse daer hy bekeert werdt / als hem een licht vanden Hemel om-scheen / ende hy nedervallende op de Aerde / hoorde een stemme vanden Hemel / tot hem sprekende: Saule / Saule / waeromme veruolcht ghy my? Waer op dat hy antwoorde: Heere / wat wilt ghy dat ick doe? De Heere sprack tot hem: Staet op / ende gaet in de Stadt / (meynende dese Stadt Damascum) daer sal v ghesept worden wat ghy doen sult. Alsoo wert hy van zijne ghesellen van onder de armen ghelepdt inde stadt / ende daer-inne was hy drie daghen / niet siende / oock niet etende noch drinckende / daer na ghedoopt zijnde / werdt hy wederomme etende ende drinckende / ende van stonden aen predickende ende leerende. Ten laetsten maeckten de Joden eenen oploop teghen hem / euenwel werdt hy door de Christenen in eenen corf ouer de mueren wtghelaten / ende also ontliep hijt / alsoomen leest int Boeck der wercken der Apostelen int neghenste Capittel. Daer is oock dat huys Ananie / die S. Paulum gedoopt heeft wt Godes beuel. Men thoont oock noch de plaetse aender stadt-mueren / daer hy in eenen korf wtghelaten wert. Dese steden ende landen / midts dat sy niet totten heylighen Lande en behooren / soo last ickse om breeder beschrijuinghe nastaen / ende come wederomme op de voorghenomen meyninghe.

Nv van Accon heb ick ghesept / zijn vier mijlen tot Cana Galilee / maer twee mijlen van Cana Galilee teghen tZuyden / is een Dorp Rama ghenoemt / waerin den Propheet Jonas zijn begraeffenisse noch heeft / ende dat Dorp leyt onder eenen Berch die van Nazareth afcoemt / ende vloeyet in dat gantsche dal Carmeleon teghen tZuyden.

Rama.

Anderhalf mijle van Rama / teghent Oosten / heeft eertijts een groot Dorp gheweest / met name Abelina / daermen af leest Judit. int 7. Capit. daer Holofernes / doen hy Bethuliam wilde belegheren / moeste daer by henen trecken / want hy ouermits de engde van andere wegen derwaerts niet comen en conde.

Abelina. Judith 7.

Wt dat Dorp is gheboren Heliseus den Propheet / alsoomen leest int derde Boeck der Coninghen int neghenste Capittel / ende dit Dorp leyt in de gheleghentheydt Dothaim / een half mijle vant Dorp also ghenaemt tegent Westen. Daer zijn oock noch Marbersteenen Calommen / ende oude ghestichten / de welcke alle goet bewijs gheuen / dattet voortijts een seer heerlijck Dorp gheweest heeft.

3. Reg. 19.

Van Abelina ist een goede mijle tot aen Bethulia / daer Judith Holofernem doodde / welcx Berch ende Slot int gantsche Galileetsche landt ghesien wordt / seer schoon ende vast / ende daer zijn noch veel ghestichten / op dien Berch / ende aen het eynde des Berchs een weerbaer Casteel ghemaeckt om den Berch te beschermen / men siet oock noch waerteeckenen der beleghringhe

Bethulia. Judith 13.

Holofernis / ende dat dal daer Judith haer by nachte in wiesch.

Twee goede mÿlen van Bethulia aende Galileetsche Zee / is de stadt Tiberias / vande welcke de Galileetsche Zee / inder Schrift somtÿts de Zee Tiberiadis wort ghenaemt / als Joann. int seste Capittel.

Tiberias.

Dese voorschreuen Stadt hiet voortÿts Zemereth / maer van Herode Tetrarcha Galilee verbetert ende vernieuwt / ter eeren des Coninckx Tiberio / werdt sy Tiberias ghenaemt. Byder Stadt / daer onse Heere Christus ghinck / sach hy eenen openbaeren Sondaer / Leui oft Mattheus genaemt / aenden Tol sittende / ende sprack tot hem: Volcht my nae / alsoo Matthei int neghende Capittel gheschreuen staet. Alder naest daer by is de stede / daer onse Heere de dochter des oppersten inder Sinogoge vander doot verweckte / Matthei int neghende Capittel. Ende de voorghenoemde Stadt Tiberias / is lanck na de lengde aender Zee ligghende / ende daer tegen tZuyden zÿn sommighe heylsame natuerlÿcke baden ende veel oude ghestichten / ende daer wassen veel Palmen ende Olÿf-boomen / ende is een seer vruchtbaer Landt van Wÿn ende Coren. Hier merckt / dat Landt Decapolis ghenaemt / van thien Steden die daer inne zÿn / eyndet hem aen deser Stadt Tiberias / want zÿn eynde is de Zee teghen het Oosten / ende de Stadt Sidon teghent Westen / ende dat is zÿn breedde. Maer na der lengde strecket hem van Tiberiade der stadt tot aen Damascum. Ende dat zÿn de thien Steden die daer inne ligghen: Tiberias / Sephet / Sedesneptalim / Asor / Cesarea Philippi / Capharnaum / die Josephus Juliam heet / Jotopata / Bethsaida / Corosaim / Bethsan / die oock Satopol wert ghenaemt. Daer zÿn wel meer andere steden in desen Lande / maer dese zÿn de voornaemste / van de welcke dat Landt Decapolis heet.

Decapolis des Landts naem ende begrÿp.

Item / oock is hier te aenmercken / dat dit Landt veel andere namen heeft / alsoo oock bouen gheroert is. Men heetet somtÿts Ithurea / somtÿdts Regio Traconitidis / somtÿdts de Pleyne des Berchs Libani / ende somtÿdts het Landt Roob ofte Kabul / oft Galilea gentium / ofte dat opperste Galilea / ende het is doch alleemael een Landt inde lengde ende inde breedde / niet meer dan anderhalue dachreyse groot / ende is seer na-by alsoo lanck als het breedt is. Het is euen-wel waer dat eyghentlÿck de ghelegentheydt nae Sydon behoorende / ende dat gantsche gheberchte tot aen Baruthum met dat Dal dat Bakar hiet / is dat Landt Ithurea ghenoemt / dat oock Saltus Libani hiet / want het streckt hem tot aende wortel des seluen Berchs / ligghende na de lengde.

Vander Stadt Tiberias wederomkeerende teghen het Westen op ses mÿlen / ende van Cana Galilee op twee mÿlen teghen het Zuyden / ligt Zephiron de Vlecke / ende een seer schoon Slot daer bouen ouer / van waer Joachim de reyne maghet Marie vader (alsoomen seyt) gheboren is.

Van Zephoro op twee mÿlen nae / ligt Nazareth / drie dach-reysen verre van Jerusalem de salighe stadt in Galilea / inde welcke de maghet Maria / vande wortel Jesse ontsprongheu / nae den Euangelisschen groet / ende de vercondinghe des eewighen Woordts tot haer ghedaen / heeft ontfangen van God den Heyligen Gheest / die Ghebenedÿde vrucht haers Lichaems Jesum Christum / ende het is seuen mÿlen van Accon.

Nazareth.

Twee mÿlen van Nazareth teghent Oosten / daer is den Berch Thabor / opden welcken onse Heere Jesus Christus voor Sinte Petro / Jacobo ende Johanne verclaert werdt / ende zÿn aenghesicht verscheen also hel ende claer als de Sonne / ende zÿn cleederen die wierden alsoo wit als sneeu / alsoomen leest Matthei int seuenthiende Capittel. Op desen Berch is eenen muer om die plaetse / daer onse Heere verclaert wert / daerinne is eenen hof met boomen gheset / ende een Fonteyne hebbende.

Euen-wel en woont niemandt daerinne oft op den Berch / maer veel Heydenen woonen onder dien Berch / want sy oock niemanden weerdich te zÿn en meynen / die op dien Berch soude moghen woonachtich blÿuen / den welcken sy seer hooch weerdich achten / ende noemen hem om der reuerentie wille / eenen Berch Godts / ende daer worden oock ghethoont de voetstappen der drie Tabernaculen / de welcke hier voortÿts na Sinte Peeters begheerte daer ghebouwt zÿn gheweest.

Thabor van Turcken hooch gehouden van Christus weghe.

Men siet oock noch groote oude ghestichten / van oude Palleysen / ende seer costelÿcke Poorten / daer hier voortÿdts Coninghen inne ghewoont hebben / ende nu ligghen daer inne / Leeuwen / Beyren / ende ander Wildt / daer oock Conincklÿcke Jacht is. Desen Berch is seer hooghe / midts dien seer hardt op te clîmmen / maer hy waer wel gheleghen / om aldaer een Slot te bouwen.

Onder aenden Berch teghen dat Dorp Endor / op de strate die van Syria nae Egypten leydet / is de plaetse daer Melchisedech Abraham ghemoette / als hy wederomme keerde vanden slach der vier Coninghen / daermen af leest Genesis int veerthiende Capittel. Onder den voorghenoemden Berch teghen het Oosten / vloeyt de Beecke Cyson / by de welcke Barach eenen grooten strÿdt voerde teghen Zizaram / dien hy oock verjaechde / ende die victorie creech. Dese Beke vloeydt vanden Reghenwater des Berchs Thabor ende Hermon teghens de Galileetsche Zee / ende sy valt daer-inne by het Slot Bellifort / dwelcke eertÿdts de Johanniters toebehoorde.

Plaetse daer Melchisedech Abrahe gemoette.

Cyson een beke.

Van den Berch Thabor / ontrent een halue mÿle / leyt dat Dorp Endor / aenden Berch Hermonio Modico ghenaemt / welck Hermonium niet eenen Berch op hem seluen en is / maer alleen eenen heuuel comende van den Berch Hermon / teghen den Berch Thabor / ende dat is dat Dorp Endor / daer Dauid af spreeckt / segghende: Sy zÿn verdoruen in Endor. In dit Dorp woonde de Toouenersse / die den Coninck Sauli den Propheet Samuel verweckte / alsoomen leest in het eerste Boeck der Coninghen int acht ende twintichste Capittel. Welcken Propheet Samuel daer te vooren begrauen was tot Ramathaimsophin / wel drie dachreysen verre van dit Dorp.

Endor een Dorp.

Twee mÿlen van Nazareth / eñ vanden berch Thabor meer dan eene / teghen het Zuyden / is den grooten berch Hermon / aen welcx zÿde aent Noorden / is de stadt Naim / voor welcker poorten onse Heere Christus den Jonghelinck verweckte / diemen doot wtdroech totten Graue / so men leest Luce int 7. Capittel / ende dien Berch is vier mÿlen lanck / hem streckende teghens de Gallieetsche Zee / maer hem eyndende niet verre vander stede / daer den Jordaen wt de Galileetsche Zee springt.

Hermon een Berch Naim.

Maer van Accon der Stadt teghent Zuyden / ghemoet dat eerste deel des Berchs Carmeli. Vier mÿlen van Accon / daer is de plaetse / op de welcke Helias den Propheet / de Priesteren Baals doodde / inde Beke Cyson / alsoomen leest int derde Boeck der Coninghen / int achtiende Capittel / welcke Beke aldaer gheheel by inde groote Zee vloeydt / eene Mÿle verre vander

Carmelus van Accon teghen Zuyden.

Stadt Capphа/maer wel drie mijlen verre vander Stadt Accon. Hier is te aenmercken/ dat hoewel de beke Cyson wordt ghesept/ als oft een beke ware/ alsoot oock inder waerheydt is/ soo heeft sy nochtans twee deelen/ deen loopende teghent Oosten/tot de Galileetsche Zee/ dander teghent Westen tot de groote Zee/ welcken onderscheydelicken loop daer by coemt/ dat naedemael den Berch Thabor ende den Berch Hermon niet verre van malcanderen en zijn/ soo hebben sy eenen heuvel vanden eenen totten anderen/ alsoo/ datmen meynen soude/ dattet aenden voet eenen Berch ware/ welcken heuvel grooter is/ van weghen des Berchs Hermons/ ende heet Hermonium/alsoo voorsept is. Daer dat Dorp Endor op leyt/ende den seluen Berch hindert/ dat de reghenwateren van beyde de Berghen niet op een zijde en vlieten/ maer deen deel valt teghent Oosten inde Galileetsche Zee/ niet verre vander Stadt Betsan/dander teghent Westen inde groote Zee/ tot welck water veel andere wateren vlieten/ vanden Berch Ephraim/ ende der landtschappen Samarie/ ende van dat gantsche velt Esdrelon ende Maggeddo. Drye mijlen vande beke Cyson tegent Zuyden/ is dat Casteel des Berchs Chayn/ inden laetsten voet des Berchs Carmeli gheleghen/ daer Lamech Chayn doot schoot/ alsoomen leest Genesis int 4 capittel Ses mijlen vanden seluen Berch teghent Zuyden/ is Mageddo de Stadt/ nu Subebe ghenaemt/ daer Ochozias de Coninck Juda sterf/ alsoomen leest int vierde boeck der Coninghen int 9. Capittel Daer wert oock Ozias den Coninck Juda/van Pharaone eenen Coninck Egypti ghedoot/ soomen leest 4. Regu. 24. Hier is te mercken/ dat het velt Maggedo ende Esdrelon/ ende de pleyne Galilee een dinck zijn/hoewel sy ander ende ander namen hebben/ ende heeft nu nochtans ghemeynlick een velt Fabe/ van een Casteel alsoo ghenaemt/ dat drie steenworpen verre leyt vander Stadt Aphet. Maer is inder waerheydt dat velt Galilee/dat vanden Oosten omringt wort/ metten Jordaen ende de Galileetsche Zee/ vanden Zuyden met den Berch Ephraim ende Samaria/van den Westen eens-deels metten berch Ephraim/ eens-deels metten Berch Carmelo/ vanden Noorden met de berghen Phenicie/ende Libano/ ende dit veldt heeft thien mijlen inde lengde/ op sommige plaetsen gheheel seer vruchtbaer van cooren/wijn ende olie/maer inde breede 6. mijlen wijt oft meer.

Maggedo [l]eest 4. namē [i]nde een effen [v]elt om hem/ mijlē la[n]ck [e]nde vj. mij= [le]n breet.

Vanden Berch Chayn teghent Oosten twee mijlen oft meer/ is dat dorpken Mescha/ aenden Torrent Cyson/ een mijle weechs vanden Berch Hermon. Een mijle van daer teghen het Zuyden/ is dat Casteel Faba genaemt/ tegen twelck nae het Westen/ noch ghethoont ende ghesien worden oude ghestichten der Stadt Affeth/ daer de Syri streden tegen Achab den Coninck Israels/ daer oock de Syri spraecken/ de Goden der Berghen zijn haren Godt/ daeromme willen wy teghen haer strijden/ op de wijde Velden/ ende haer alsoo ouerwinnen/ alsoomen leest int derde Boeck der Coninghen Capittel 20. Van Affeth een mijle teghen het Oosten thoontmen noch de Stadt Suna/ daer plocht te comen den Propheet Heliseus/ ghaende van Carmelo nae Galgala ofte totten Jordaen/ want dat den effensten wech was nae Jericho te gaen/ daer hy by de kinderen der Propheten woonde/ ende van der seluer Stadt quam de vrouwe Sunamitis/ als haer soon ghestoruen was/ tot hem desen wech/ op den Berch Carmelo/ die vier mijlen verre van deser Stadt leydt/ welcken soon Heliseus vander doodt tot het leuen verweckte/ alsoomen leest int vierde boeck der Coninghen int vierde Capittel Van deser Stadt Suna was Abysag Sunamitis/ die den Coninck Dauidt doen ter tijdt oudt zijnde/ verkoos om snachts aen zijn zyde te slapen/ alsoomen leest int derde Boeck der Coninghen Capittel 1. Twee mijlen van Suna is de Stadt Bethsan/ tusschen den Berch Gelboe ende den Jordaen/ slechs een halue mijle vanden Jordaen gheleghen/ op welcker Stadtmueren de Philistei de lichaemen Sauls des Conincks/ ende zijnder sonen hinghen/ die op den Berch Gelboe ghedoodt wierden/ alsoomen leest in het eerste Boeck der Coninghen In het laetste. Dese Stadt hiet voortijdts Satopol/ alsoo Josephus schrijft/ maer nu heet sy Bethsan van alle menschen/ ende is een seer lustighe Contreye. Bouen dese Stadt teghen het Westen/ is den Berch Gelboe/ hem streckende tot aen Jesrael op Twee mijlen nae.

Affeth.

Suna.

Bethsan.

Gelboe.

Twee mijlen van Bethsan/ teghen het Westen/ sprupt de groote Fonteyne ghenaemt de Fonteyne Jesrael/ daer haer de Philistei hen leghерden/ tewijle Saul op den Berch Gelboe was tusschen de selue Fonteyne ende der Stadt Bethsan. Byde twee boochscheuten verre van deser Fonteyne/ is de Stadt Jesrael/ op een cleyn Bergsken ligghende/ voortijdts een vande Conincklijcke steden Israel/ maer nu nauwe dertich huysen hebbende/ tot deser tijdt Sanachim ghenaemt/ende ligt onder aenden berch Gelboe teghen het Westen/ niet verre van haer ligt den Acker Naboth Jesrahelite/ twee cleyn mijlen vander Stadt Suna/van welcken acker gheschreuen staet int derde boeck der Coninghen int 11. Capittel Dese twee Berghen/ Hermon en Gelboe zijn alsoo geschickt/ dat den Berch Gelboe teghen het Zuyden light/ ende den Berch Hermon tegen het Noorden/ ende daer en is niet meer dan twee cleyn mijlen tusschen haer/ ende eynden haer beyde aenden Jordaen/ twee mijlen lanck. Op de pleyne daer tusschen/ zijn veel ende groote strijden ghescheit/ want daer volbracht Gedeon eenen strijt teghen de Medianitas/ alsoomen leest Jud. int 6. Cap. Item/ Saul teghen Philistim/ Item/ Achitob teghen de Syros. Item/ de Tartari hebben oock onlancx aldaer ghestreden tegen de Sarraceuen. Van Jesrael vier mijlen tegen het Zuyden/ is dat Vleck Gymin genaemt/ wel weerlick/ maer verballen/ onder den Berch Ephraim ghelegen/ aen welck vleck Samaria beghint/ ende hem aen Galilea eyndt. Van Gymin tot aenden Jordaen/ zijn seer by seuen mijlen teghen het Oosten/ ende dat landt Thafne stoot daer aen dat seer hooge berghen heeft.

Fonteyne ende stadt Jesrael.

Tusschē Hermon en Gelboe op der pleyne/ veel slagen gheschiet.

Van Gymin wederom teghen het Zuyden/ op vier mijlen weechs/ is de Stadt Sebaste/ die voortijdts Samarie hiet/ doen sy noch was een Hoofstadt der thien geslachten Israels/ In welck Coninckrijck dese naevolghende Coninghen nae malcanderen ghéregiert hebben/ met namen Hieroboam/ Nadab/ Baasa/ Hela/ Samri/ Amu/ Achab/ Ochozias/ Joram/ Hieu/ Joachas/ Joas/ Hieroboam/ Zacharias/ Selium/ Manahel/ Phaceia/ Phacee ende Osee. In deser Stadt lang daer nae/ werdt S. Joannes Babtista van Herode ghevanghen/ in eenen Kercker ghelept/ ende zijn hooft inden Kercker af gheslaghen/ alsoomen leest Marci vj. Maer dese Stadt Samaria/ is tot sulcken ellende ghecomen/ dat sy inder waerheydt is ghewórden eenen kruydthof/ alsoo den Coninck Achab vanden Wijngaerde Naboth Jesraelite maecken wilde/ daerom dat hy zijnen huyse wel gheleghen was. Ja niet alleen den seluen wijngaert ende de Stadt: Maer oock des Conincks Palleys is alsoo gheheel verghaen/ ende tot eenen hof ghewórden. Want hoe vermaert/ groot

Sebaste Samaria.

ende een heerlicke Hooftstadt / ende stoel der Coninghen Israels sy gheweest heeft: so en heeft sy nv nochtans niet een huys / dan alleen / erghens drie hercken. De ghelegentheydt deser stadt heeft oock seer schoon geweest / want van daer mochtmen sien tot aender Zee Joppen / ende de Stadt Antipatridam eñ Cesaream Palestini / ende den gantschen Berch Ephraim / tot aen Ramathasophin / ende den Berch Carmelon / oock de Zee by Accaron / eñ dat landt was rijck van wateren houen / Olijfboomen / ende alle goeden deser Werelt. Vier mijlen van Samaria teghent Oosten ligt de Stadt Tersa / op eenen hooghen berch / waerin voortijts de Coninghen Israels regeerden / eer dat Samaria ghebout wert / eñ die stadt was den geslachte Manasse toebehoorende. Ses mijlen van daer teghen het Oosten / inden wech

Thafne.

alsomen totten Jordaen gaet / is dat lant Tafne van welcken oock bouen ghescreuen is / eñ heeft bysonder onder andere eenen seer hoogen berch / ende behoort oock den gheslachte Manasse toe / hem streckende tot aen dat velt aen den Jordaen tegen Macheronta der stadt. Twee mijlen van Samaria tegen het Zuyden / byder strate die na

BethEl.

Sichen leyt / op eenen hoogen Berch is BethEl den hoochsten berch / op welcken Hieroboam den Coninc Israels een vande gulden kalueren stelde / waermede hy de kinderen Israels maechte sondighende door afgoderie.

Op een halue mijle van daer / is eenen anderen hooghen berch Dan ghenaemt / liggende bo-

Sichem.

uen der stadt Sichem / daer meynen sommighe vander gulden kalf henen geset te zijn / maer dandere segghen / dattet in de stadt Dan gheheeten / (die nv Balenas / oft Cesarea Philippi heet) ghe-set gheworden is / dat hout S. Jeronymus oock / Het sy hoe't wil / soo ist ghewisse / dat dien Berch Dan heet. Tusschen dese twee Berghen licht de stadt Sichem / tot deser tijdt Napolis oft Napolosa ghenaemt / eenen vasten lustighen stant / oft legher hebbende / maer niet weerlick / daerby wanneer de vyanden daer voor comen soo loopen de Borghers ter ander poorten wt / opt eerste soo sy machtigher zijn / ende die stadt legt midden int dal tusschen seer hooghe Berghen / vande welcke men met eenen steen midden inde Stadt mach werpen. Twee steenworpen vander seluer Stadtpoorten teghen het Zuyden / is de Fonteyne

De Fonteyne Jacobs / Joan. 4.

Jacobs aende strate / die nae Jerusalem leyt / daer onse Heere moede van gaen / op de Fonteyne sat / ende water begeerde vande Samaritaensche vrouwe. Bouen dese Fonteyne ter rechter hant / is eenen hooghen Berch / 2. hoofden hebbende / waer af den eenen Garisim / den anderen

Garizim / Ebal / twee berghen.

Ebal oft Hebal heet. Op den Berch Garisim wert ghebout eenen Outaer / ende ghescreuen de Wet Mosi / daer stonden die den seghen spraken / ende oock de vermaledijdinge / ende op den berch Ebal wiert gheantwoort / nae dat de Wet Mosi wtwijst / Deuterono. xxvij. Op den Berch Garisim / toontmen noch voetstappen eens ouden Tempels Jouis Olimpiaci des Afgods den Tempel tot Jerusalem ghelijck / ghebouwt van Saraballa / een Hertoch des Lants ouer ghene zijde der Riuiere / ter eeren eñ tot behaghen zijns Swaghers Manasse / die eenen oppersten Bisschop wilde zijn / ende dien Tempel is daer blijuen staende / totter tijdt als Jerusalem door de Romeynen ghedestrueert wert. Desen Berch eñ tempel heeft moghelick de voorgenoemde vrouwe ghemeynt / doen sy tot Jesu sprack: Onse ouderen hebben op desen Berch aengebeden / etcet. Joan. 4. Siet hier volgende vande berghen Judee / Garisim ende Hebal. Totter rechter handt deser Fonteyne / is een out groot Vleck / maer leech / dat ick meyne de oude Stadt Sichem gheweest te zijn / want daer een groot out ghesticht is / ende ligt vande voorghenoemde Fonteyne Jacobs twee steenworpen verre aen een seer lustighe plaetse / alleen dat sy waters ghebreck heeft. Maer vander Stadt / die nv Napolosa heet oft Napolis / alsoo voorseyt is / ligt sy twee boochscheuten verre / oock willen sommighe segghen / de Stadt Napolis sy gheweest Thebas. By dese Stadt ligt een goet oft hoeue / die Ja-

Hoffstede Jacobs.

cob zijnen sone Joseph gaf / ontweyndende zijn broederen alsomen leest Genesis int 48. capittel ende is een lanc vruchtbaer ende schoon dal. Tot Sichem zijn de ghebeenten Josephs begrauen / van Egypten derwaerts ghebracht.

Vier mijlen van Sichem teghen het Zuyden /

Lepua / een Dorp ende Stadt.

is een schoon dorp / Lepua gheheeten / daer is euenwel oock een Stadt inden gheslachte Juda / Lepua ghenaemt / maer dese hier behoort in dat gheslachte Ephraim. Vijf mijlen van daer is een groot merckt Magmas gheheeten / daer eynt hem dat gheslachte Ephraim teghen het Zuyden / nv heet de selue Stadt Barra. Een mijle van daer is de Stadt Gabaa Saulis /

Gabaa.

daer des Leuijts Huysvrouwe gheweldichlick verkracht ende ghedoot wert / als int Boeck der rechteren bet wtghewesen wort / int negenthienste Capittel Van welcks mishandels weghen dat gheslachte BenJamin seer by gheheel wtgheroept wert.

Van deser Stadt Gabaa was Saul / den eersten Coninck Israels / van gheboorte. Een mijle van daer teghen het Zuyden / ligt dat Dorp Rama / op eenen Berch / ter slincker handt / alsoomen gaet nae Jerusalem / niet verre vander strate / van welck Dorp men meynt dat ghesepdt te zijn / daer Jeremias spreeckt capittel 31. Een stemme is in Rama ghehoort ghewordden / ende

Rama.

een groot weenen ende claghen / hoe wel dattet sommighe alsoo gloseren: In Rama / dat is inder hoochde.

Van Rama twee mijlen teghen het Zuyden /

Jerusalem.

is de heylighe Stadt Jerusalem / etcet. Hier is nochtans te mercken / datter veel dorpen inden heylighen lande zijn die Rama heeten / een by

Vier Rama.

Tecua by der strate / die by Ebron leyt / dander int gheslachte Neptalim / niet verre van het Slot Zephet / dat derde is dit hier ghenaemt / dat vierde Sylo / dat oock Rama heet / maer Rama is alsoo veel ghesepdt / als een hoochde / ende inder waerheydt alle dese dorpen ligghen hooghe. Van Sichem voortgaende teghen het Zuyden totten Jordaen / vier mijlen / is een seer goede vlecke / Emon ghenaemt / op een lustighe plaetse ligghende / totten gheslachte Ephraim behoorende. Vier mijlen van Emon teghen het Oo-

Emon.

sten / twee mijlen vanden Jordaen / op dat wijt velt / licht dat dorpken Zephet genaemt / daer dat water Carith vanden Berch ontspringt / op welcke plaetse Helias eertijdts langhe woonde / daer hem de Rauen wt Gods ordeninghe smorghens ende tsauonts spijse brachten / alsoomen leest int derde Boeck der Coninghen int 17. Ca-

Zephet ende Carith.

pittel Een myle van Zephet / is dat Slot Doch ghenaemt / daer Ptolomeus bedriegheliick Symonem vinc / waer af men leest int eerste Boeck Machabeorum int laetste Capittel. Opt selue Slot machmen gheheel effen sien / dat Lande Galaad / ende dat derdehalf gheslacht. Item / dat landt Esebon / dat gheberchte Moab / Item Abarim ende Phasga / ende Nebo de berghen / oock coemtmen hier op de pleyne by den Jordaen tot aen Jericho.

Vijf mijlen van Zephet / is de Stadt Galga-

Galgala.

la / daer de kinderen Israel langhen tijdt ghewoont hebben / als sy ouer den Jordaen waren ghecomen / ende sommighe van hier wierden daer besneden. Een halue mijle van daer teghen Jericho / is den Berch Quarentene / daer onse

Heere

arentene Berch/ erop Chri ghevast st.

Heere veertich daghen ende nachten op vaste/ eenen hooghen Berch/ ende swaer op te climmen. Maer op eenen anderen Berch is hy aenghevochten gheworden vanden boosen vyant/ welcken Berch drye mijlen van desen leydt/ inder woestijne by BethEl eñ Hai. Onder den Berch Quarentene/ byde twee hoochscheuten verre/ vloeyt de Fonteyne Helisei/ by Galgala henen/ ende drijft oock sommighe groote muelens/ ende vloeyt daer na by Jericho inden Jordaen/ waer af oock daer bouen ghesept is.

Dal Ac... Jos.7.

Een halue Mijle by Galgala/ is dat dal Achor/ waer in den seluen Achor ghesteenicht werdt/ van dieste weghen/ soo gheschreuen staet Josue int 7. Cap.

...icho ghe... ghede... ...ert.

Byeans een mijle van Galgalis teghen het Oosten/ is de Stadt Jericho/ voortijdts groot gheweest maer nv gheheel cleyn/ nauwe acht huysen hebbende/ ten is niet een Dorpken ghelijck/ ende alle heylighe plaetsen daerin vermelt. Twee mijlen van Jericho/ by de doode Zee/ is

...thagla.

dat vleck Bethagla ghenaemt/ daer de kinderen van Israel haren afghestoruen vader Jacob beweenden ende beclaechden/ als sy hem wt Egypten in zijn Graf voerden/ daermen af leest Genesis int 50. Capittel ende dat selue vleck en is niet meer dan een mijle vanden Jordaen. Van Jericho drie mijlen vanden Jordaen/ is de doode Zee/ die oock een Mer Asphalti/ dat is/ pecx/ oft spiegelherts/ oft oot een Zee des souts ghenaemt wort/ daer in voortijts Sodoma eñ Gomorra gheleghen hebben/ ende dat scheydt Judeam eñ Arabiam de landen/ ende daer ontrent zijn de landen Moab ende Ammon/ eñ den Berch Seir/ ende streckt hem tot aenden Berch Cadesbarne/ ende de woestijne Pharon. Men

...ch voor... ...s Petra ...rti ghe... ...mt.

toont oock daer by teghen het Oosten/ den berch Roob/ die voortijts Petra deserti, dat is eenen steen der woestijne/ wert ghenaemt/ maer nv heetet Crach/ een weerlick slot van Balduino eenen Christelicken Coninck te Jerusalem ghebout/ daer nv den Soldaen zijn schatten Egypti ende Arabie behout. Twee mijlen van het Slot

...apolis.

Crach is Areapolis een Slot/ nv een steen ghenaemt/ eertijts een Hoofslot des gantschen lants des anderen Arabie ende hiet voortijts Ar/ ende was inden Torrent Oron gheleghen/ aenstootende de landen Moabitarum/ Amonitarum eñ Amorreorum. Seer nae daer by is de plaetse/ daer Balaam op dat gheberchte Moab werdt ghelept/ om de kinderen van Israel te vervloecken. Vijf mijlen van Jericho/ is dat stedeken Segor/ onder den Berch Engaddi/ tusschen welc eñ der dooder Zee/ is de soutcalumne/ in welcke de huysvrouwe Loths verandert wert alsomen leest Genesis int 10. Capittel eñ men moet grooten arbeyt hebben die te sien.

...edde eñ ...de der ...er zee.

Item de doode Zee heeft inder breede/ haer vant Oosten streckende/ ses mijlen inder lengde die haer streckt van het Noorden tottet Zuyden/ seggen de Sarraceni/ datse vijf dachreysen heeft/ gheheel seer duyster/ als een schouwe der hellen. Veel ander dinghen worden van dese doode Zee ghesept ende gheschreuen/ die ick nv voorby gae.

...genschap ...dooder

Nochtans hier is te mercken/ dat vanden domp deser Zee/ dat gantsch dal/ dat voortijdts Illustris hiet/ (is te segghen/ een doorluchtich ende ouertreffelick dal) nv gheheel onnut ende onvruchtbaer gheworden is/ alsoo dattet noch loof noch gras voortbrengt/ de gantsche breede door/ die vijf oft ses mijlen wijdt is/ dan alleen byder Stadt Jericho/ daer sommighe houen vruchtbaer zijn/ vande Fonteyne Helisei/ van welcke bouen gheschreuen staet daer wt machmen mercken/ de strenghe gherechticheydt/ ende dat verschrickelick oordeel Gods/ die de sonde der Sodomiten soo langhen tijdt strenghelick verbolcht ende straft/ dat oock dat aenstootende landt so veel duysent Jaren moet lijden de pijne der onvruchtbaerheyt. Want oock de Berghen/ ter rechter ende ter slincker sijde/ de doode Zee aenroerende/ gheheel onvruchtbaer ende dorre zijn/ ende verre ontrent dese zee/ alsoo verre als den domp daer af comende/ voortdringen mach. Sommighe segghen/ dat den Jordaen zijn water der dooder zee niet en vermenghe oft mede deelt/ maer dattet eert daer henen coemt/ vander aerden verslonnen wort. Maer de Sarraceuen segghen voorwaer/ dattet daer in ende daer wt ghaet/ Maer niet verre van zijnen wtghanck/ wordet verslonnen vander aerden. Dese doode zee wast oock by tijden/ als de sneeu vergaet/ op de berghen Libano eñ andere/ ende als den Jordaen eñ veel ander Torrenten toenemen in wateren vanden reghen/ dwelck altemael wt den Jordaen in dese zee vloeyt.

Men vint oock spiegelherst/ oft peck/ dat hen inden gront deser zee vergadert/ door de winden te samen ghedreuen/ hanghet aen malcanderen/ ende door cracht der winden aent lant ghestooten/ wordet wt ghetrocken in grooter menichte/ ende is heylsaem ende goet tot medecijne/ ende is oock soo hert/ datment niet wel en can weercken/ dan met bloet der vrouwen cranckheydt/ ende hiet Jootsch spieghelherst/ daermen af leest Genesis int 14. Capittel Hiermede sy ghenoech ghesept van dese doode zee.

Drie mijlen vander Stadt Galgale/ bouen ghenaemt/ oock drie mijlen vande Fonteyne Helisei teghen het Noorden/ is de Stadt Hai/ die Josue bestreet soomen leest Josue int 6. Capittel Een mijle vander seluer stadt is BethEl voortijdts Lusa ghenaemt/ inden geslachte Ben Jamin/ daer Jacob den Patriarch/ als hy vloot van het aenghesicht zijns broeders Esau/ eenen steen onder zyn Hooft leyde/ ende sliep/ ende aldaer een leeder sach/ die vander aerden tot aenden Hemel ghinck/ etc. als gheschreuen staet Genesis int 28. Capittel/ ende ghaf deser stadt den naeme BethEl.

Hai.

BethEl eertijts Lusa ghenaemt.

Een mijle van daer teghen het Zuyden teghen Rama/ oock Silo ghenaemt/ is eenen Palm/ waeronder begrauen is Delbora/ die voortijdts dat volck Israels langhe regierde/ ende seynde Barach teghen Zizaram/ om hem te bestrijden ende te beoorloghen op den Berch Thabor/ alsomen leest int boeck der Rechteren int 4. Capittel, Twee mijlen van BethEl/ van Jerusalem drie mijlen/ niet verre van Rama Ben Jamin/ is den merckt Anatoth/ voortijts den Priesteren toebehoorende/ een cleyn vleck: van waer Jeremias de Propheet gheboren is. By Anatoth tusschen Oosten en de Zuyden/ beghint de woestijne tusschen Jerusalem ende Jericho/ dat nv de Woestijne Quarentene heet/ ende streckt hem ouer Galgala bouen verhaelt/ tot aende Woestijne teghen Tecuam ende Engaddi by de doode Zee Bouen de doode Zee teghen het Westen/ by eender mijle vant stedeken Segor climtmen op den Berch Engaddi/ waer op Dauid voortijts hem oock verborgen heeft/ doen hem Saul verbolchde. Om den seluen Berch Engaddi ende bouen op hem/ was voortijts een Balsam Wijngaert/ maer doen Herodes de groote ghenaemt/ leefde/ doen nam de Coninghinne Egypti Cleopatra ghenaemt/ den seluen wijngaert/ ende liet de stocken wt trecken/ eñ in Babiloniam Egypti voeren/ ende dede dat Herodi te spijte/ door ghonst/ ende met wille Anthonij des Keysers. Daer zijn noch tot deser tijdt Edel Wijngaertplanten opten berch Engaddi/ maer de Sarraceni en achten haer der niet/ soo en is daer oock gheen Christen mensche diese eert. Onder Engaddi by de doode Zee/ zijn seer schoon boomen/ maer

Anatoth.

De Woestijne Quarentene tusschen Jerusalem eñ Jericho. Engaddi.

Schoon vruchten van binnen vol aſſchen.

haer vruchten alſmenſe opſnÿt of breeckt zÿn inwendich vol ſtof en aſſchen / als oock voorſeydt is. Item der Berghen Engaddi zÿn ſeer hooch ende wonderlick gheſtelt/met groote ſteenrotzen ende diepe dalen omringt/dwelck oock grouwelick is te aenſien. Van Jericho vier mÿlen tegen het Weſten/is dat Slot Adomÿn / waer by dien die van Jeruſalem nae Jericho gaende / onder de Moordenaers quam / daer af leeſt Luce int 10.Capittel. Dwelck noch tot deſe tÿden veel gheſchiet / ten ſy datmen gheleyde ghebruyckt/ mits welck de ſelue plaetſe van bloetverghietinghe zÿnen naem ontfanghen heeft.

Bathurin.

Van Adomÿn twee mÿlen tegen het Weſten/ is Bathurin de Stadt/ vanden gheſlachte BenJamin / van welcker Stadt Semei den booſen man gheboren was / die Dauid verbloeckte/ doen hy bloot voor daenſicht zÿns ſoons Abſalon / daermen af leeſt int tweede Boeck der Coninghen int ſeſthiende Capittel. Ende daer is een ſeer ſchoon Slot op eenen hooghen Berch gheleghen. Onder dat ſelue Slot int dal teghen het Ooſten op de ghemeyn ſtrate van Abdomin/ is eenen ſteen Beon gheheeten des ſoons Ruben/ groot als eenen Ouen / ende ſchÿnt marberſteen te zÿn. Van Bathurin teghen het Weſten twee boochſchutten verre / is dat Caſteel Marthe ende Marie/Bethania ghenaemt/voor welc min dan een ſteenworps verre by eender Ciſterne op den velde / toontmen de plaetſe / daer Martha ende daer nae Maria/ onſen Heere Jeſum nae Bethaniam comende / te ghemoete liepen / als hy Lazarum verweckte / daermen af leeſt Joan int 11. Tot Bethania toontmen noch dat huys Simonis Leproſi / daer onſe Heere in ſadt ende adt / doen Maria Magdalena tot hem quam / met haer bringhende een Albaſter buſſe vol ſalue / ende ſtondt achter zÿn voeten / hem de ſelue waſſchende met haer tranen/ende drooghende met haren hayre / cuſſende met haren monde / ende ſaluende metter ſalue/ Luce int 7.Capittel / maer dat huys Marthe/ waerin onſe Heere dickwils werdt ghcherbercht met zÿn Diſcipulen / is daer nae tot een kercke ghebout gheworden / ter eeren Marthe ende Marie ghewÿt. Maer dat graf Lazari/ daer hy wt quam / verweckt zÿnde van Jeſu/ is niet verre van deſer kercke / ende daer is een tamelicke Capelle ghemaeckt / ende dat Graf met marberſteen ouertrocken / het welck Graf de Sarraceni oock ſeer eeren / om het teeckens wille aldaer gheſchiet. Item/ ſomen van Bethania gaet nae Jeruſalem / ſietmen daer de Stadt niet ſoo haeſt / midts dat den Olÿfberch daer tuſſchen leyt/ maer men moet te vooren een cleyn heuuelken opclimmen / dan ſietmen een deel der heyliger Stadt metten Berch Sion / eñ alſmen dat ſelue Bergſken afgaet / ſoo wordt de Stadt wederom verborghen. Item/onder den Olÿfberch by Beth-phage dat Dorp / dwelckmen nochtans ter ſlincker hant eenen ſteenworp weechs verlaet / gaetmen een cleyn ſtraetken op/omgaet den Olÿfberch / ende coemt aen de plaetſe / daer onſe Heere opten palmdach op den Eſel ſadt / om inde Stadt te rÿden/ ende aldaer glinſtert oft blickt de Stadt Jeruſalem metten Tempel Salomonis ende des heylighen Grafs/met ander heylighe plaetſen / ende alſoo toemtmen onder aenden Olÿfberch daer de ſcharen der voorbygaende ende naegaende ſonghen: Oſianna etc.ende onſen Heere vrolick inleyden nae Jeruſalem / hoewel hy bitterlÿck weende ouer haer. Men gaet oock voorby de de plaetſe beneden int Hofken / daer hy badt ende bloedich ſweet ſweette / ende daer nae gheuanghen werdt by Gethſemani. Ende ſoomen ouer den Torrent ende Cedron coemt/gaetmen op Golgatha den berch daer hy werdt ghecrupſt/etc.

Bethania.

Sarraceni eeren dat graf Lazari.

Golgatha daer onſe Heere ghecrupſt werdt.

Om voortaen te beſchrÿuen dat ouerblÿuende deel des heylighen landts / datter noch meer is / is te mercken dat twee mÿlen van Jeruſalem den Berch Sylo is / op welcke plaetſe de Arcke Gods langhe tÿdt was / ende oock den Tabernakel des ghetuychenis / dien Moyſes inder Woeſtÿne hadde ghemaeckt. Een cleyn mÿle van daer is de Stadt Gabaon/ vanden geſlachte BenJamin / opten voornaemden Berch ligghende. De borghers deſer Stadt hoorende alle dinghen/die Joſue ghedaen hadde/ de ſteden Jericho ende Hai / ſeynden boden tot hem/met oude cleederen ende ſchoenen/ ende herdt broodt/ in ſulcker voeghe / als oft ſy van verre landen waren ghecomen/ghenade begheerende / alſmen leeſt Joſue int 9.

Sylo.

Gabaon.

Van Jeruſalem vier mÿlen teghent Weſten/ is dat Caſteel Emaus / nv Nicapolis genaemt/ dwelck wt het Euangelium Luce wel bekent is.

Emaus.

Drie mÿlen van Jeruſalem onder den Berch Sylo / is de Vlecke Bothoron / van den gheſlachte BenJamin / van welck oock vermeldinghe gheſchiet inde boecken Joſue ende Machabeorum. Van Jeruſalem vÿfdehalf mÿle teghen het Weſten / is de Stadt Cariathiarim/ een vande ſteden der Gabaoniten/daer de Arcke Gods 20.Jaer in was/als ſy vande Philiſtinen wert weder ghebracht.

Bothoron.

Chariathiarim.

Twee mÿlen van daer is de Stadt Lachis/ oock voortÿts een van dien / welck den Heydenſchen Coninck Sanacherib belegherde / ter tÿdt des Coninex Iſraels Ezechie / alſoomen leeſt 4. Reg.int 18.Capittel/ ende behoort oot totten geſlachte BenJamin. Twee mÿlen van Cariatharim/is de Stadt Bethſames Jude/alſo gheheeten tot onderſcheydt eender ander Stadt / oock Bethſames ghenaemt/ die inden geſlachte Neptali leyt/ ende daer de Betſamiten terwe ſneden/ opten velde inden Oogſt / ende de arcke Godts van Accaron/wederghebracht wert / ſtoruender vande Bethſamiten tſeuentich mannen/ eñ vÿftich duyſent menſchen/vant ghemeyn volck/om dat ſy de Arcke Gods bloot hadden gheſien/ alſmen leeſt int eerſte Boeck der Coninghen int 6. Capit. Van Jeruſalem 10.mÿlen teghent Weſten/is Ramathaſophin/ ligghende op den berch Ephraim / dwelck doch gheenen Berch en is/ maer een effen velt alſoo genaemt. Deſelue ſtadt heeft oock gheheeten Aromathia / van welcker Joſeph den Edelen was/die onſen Heere Jeſum heeft begrauen. Van daer was oot Samuel den Propheet van gheboorte/ ende light daer begrauen/nv heetet Ramula.

Vÿftich duyſent ende 70 Bethſamiten haeſtelÿck gheſtoruen.

Aromathia.

Samuels graf.

Van daer drie mÿlen teghen het Weſten/is de ſtadt Joppe/oock Japha ghenaemt / daer Jonas in een ſchip ghinck/willende vlieden vanden aengeſichte Gods / alſomen leeſt in zÿn Prophecie int 1.cap. Daer heeft oock eertÿdts S.Peter ghewoont/ ter herberghe ligghende by eenen genaemt Simon/was een Leertouwer/dies huys byder Zee was daer af leeſtmen inde wercké der Apoſtelen int 10.Cap. Onder Japha is Jamnia/een ander hauen aender Zee/ voortÿdts dat Jootſche landt toecomende. Twee mÿlen van Japha tegen het Zuyden/ welcke hauen Judas Machabeus ghewan ende verbrande / met al de ſchepen aldaer/alſoo/datmen dat vier tot Jeruſalem ſach/ ſoomen leeſt int tweede boec Machabeorum int twaelfde Capittel.

Joppe oft Japha.

Jamnia een hauē der Zee.

Van Jeruſalem twee mÿlen teghen het Zuyden / is de Stadt Bethleem / wel een weerdich vleck/ niet alleen van weghen der gheboorten des Propheets Dauids / maer Chriſti Jeſu onſes Heeren/ die beyde aldaer zÿn gheboren gheworden. Euenwel eermen daer coemt / ghemoetmen

Bethleem een gheboort huys Dauids ende Chriſti.

men

men dat Graf Rachelis Jacobs Huysvrouwe/
op de rechte handt by den wech / waer ouer Ja-
cob oock een ghesticht tot eenen tittel liet maec-
ken 12. groote steenen opt Graf settende/ na tge-
tal der gheslachten Israels / welcke steenen noch
daer zijn. Men vindt oock aldaer sommighe
swerte steenkens/inder voeghen als Cicerem van
ghedaente/die plochten de Pelgrims op te lesen/
ouermidts sommighe wonderwercken/die daer
souden gheschiet zijn. Teghen der Stadt Beth-
leem is den toren Ador/ofte de Herdt ghenaemt/
daer Jacob voortijts by wijlen lang ghewoont
heeft/ nae het ouerlijden zijnder huysvrouwen
Rachael voorgenaemt. Van Bethleem 5. booch-
scheuten verre / is de plaetse / daer de Herders
die daer inder nacht de gheboorte Christi wach-
ten / saghen ende hoorden de Enghelen singhen:
Gloria in excelsis Deo, dat is / Eere sy Godt in-
der hoochde / de welcke henlieden oock vercon-
dichden gheboren te zijn den Salichmaker der
Wereldt. Bethleem leydt op eenen hooghen
Berch/ maer enghe/ welcks lengde is vant Oo-
sten teghen het Westen / vanden Westen is den
nederganck / ende daer is oock de Cisterne by-
der Poorte / wt welcke Dauid begheerde te
drincken / als hy in eenen strijt was teghen de
Philisteos / ende dat drie vande sterckste man-
nen wt zijnder Ridderschap door de vyanden
met ghewelt dronghen / ende scheptan water wt
de selue Cisterne / ende brachtent Dauid / die
nochtans niet en dranck/alsoomen leest int eerste
Boeck Paral. int 11. Capittel Maer aent eynde
der Stadt teghen het Oosten / onder een steen-
rotze/was by der Stadtmueren / (ende nae des-
selfs lants seden / isset gheweest eenen stal heb-
bende) een kribbe in eenen steen ghehouwen / al-
somen daer ghewoonlick kribben maeckt / daer
is gheboren gheworden vander maecht Maria/
ende opghegaen de Sonne der gherechticheydt/
Christus Jesus onsen Godt. Euenwel byde
voornoemde steenrotze/is een andere noch groo-
ter/4 schoenen verre vanden voorseyde / onder
welcke de kribbe was / daer dat kint Jesus ter- …ishus Je- geboort- …tse,
stont wert inghelept / door den Osse ende Ezel
met slechte doeckxkens omwonden/ maer soo my
bedunckt/en ist niet meer dan een steenrotze ghe-
weest / ende daer is een deure int midden door
ghemaeckt gheworden / door welcke men noch
vander Capelle int Choor gaet. Ende totter
plaetse der gheboorte ons Heeren/gaetmen wter
kercken inde Capelle 10. trappen neerwaerts/
welcx oorsaecke bouen aengheteeckent is / ende
de selue Capelle is ghemaeckt inwendich met
wtghehouwen werck / ende met marbersteenen
is dat plaueytsel beset ende seer costelick ghe-
maeckt / daerin vintmen noch een deel vander
kribbe / daer Christus in gheleghen heeft. Ber-
naert van Breedenbach / ende Hans Woecker
van Noerenberch segghen / dat sy noch gheenen
mensche ghesien oft ghehoort hebben / die daer
seyde/dat hy deser kercken ghelijcke ghesien had-
de/alsoo aendachtich ende costelick als de kercke …eer coste-
tot Bethleem is/want in haer zijn seer veel ende …e Kercke
groote Edel marbelsteenen calomnen / nae vier …Bethleem.
ordeninghen ghestelt/ daer toe de wterlicke kerc-
ke/dat schip der kercken ghenaemt/bouen de ca-
lomnen tot aende balcken / is ghemaeckt van
schoon adelick ende wtghehouwen werck / van
alle Historien van tbeghin der Wereldt / tot aen-
den jongsten dach. Oock dat gantsch opper pa-
uement der kercken is van marbersteenen me-
nigherley verwen beset / van schoon schilderije
seer wel verciert/altemael soo costelick / dat veel
meynen/dattet niet gheschat werden en can. De
Sarraceni eeren alle kercken onser lieuer vrou-
wen / maer bysonder dese tot Bethleem. Van
Bethleem een half mijle teghen het Westen / is
een dorpken met name Bezech / daer voortijdts Bezech
den besten Wijn wiesch / die in dese landen was.
In welck dorpken oock vande kinderen Israel
ghevanghen wert / den Coninck Adonibezech/
ende hebben hem handen ende voeten afghehou-
wen/de welcke alsoo sprack/doen hem sulcx ghe-
schiede: tseuentich Coninghen moesten onder
mijnen disch de brijselinghen soecken / doen hen
oock handen ende voeten wterden afghehouwen
door my/alsoo ick ghedaen hebbe / soo heeft my
oock Godt toegheuoecht. Alsoo voerden hem de
kinderen van Israel nae Jerusalem / ende daer
sterf hy / alsomen leest int Boeck Judicum int Judic. 1.
eerste Capittel. Van Bethleem ses mijlen tegen
het Oosten / bouen de doode Zee / is den Berch
Engaddi / van welcken bouen gheschreuen is.
Vanden seluen drie mijlen teghen het Zuyden/
is den heuuel Achile/op welcken naemaels door Achile.
Herodem een seer weerlick Slot ghebout werdt/
Messidia ghenaemt. Aen dit eynde heeft Dauid
dickmaels verborghen gheleghen met zijn ghe-
sellen/doen hem Saul socht te dooden/ alsomen
leest int eerste Boeck der Coningen int 23. Cap. 1. Reg. 23.

Van Bethleem twee mijlen teghent Slot
voorseydt / is de Stadt Thecua op eenen Berch Thecua A-
ligghende / van waer den Propheet Amos ghe- mos ghe-
boren was/die oock daer begrauen is / den wel- boorthuys.
ken de Coninc Ochozias met een colue liet door-
slaen. Aen dese plaetse stoot de Woestijne Thecue
ghenaemt. Tusschen Thecua ende Engaddi/
ligt een dal des seghens gheheeten / daer Josa-
phat een Coninck Juda street teghen Idumeos
ende Amonitas / ende ouerwanse. Een mijle
weechs va.. daer teghen den Berch Quarente-
ne/ is een Slot van Herode den grooten gebout/
dwelck Herodium heet / seer hooghe ligghende/
daer oock den seluen Herodis begrauen is / als
Josephus seyt.

Vijf mijlen van Thecua / is een vleck Zyph Zyph.
ghenaemt/ by eender woestijne oock alsoo ghe-
heeten / daer hem Dauid seer dickwils heeft
verborghen wt oorsaecke bouen verhaelt / soo-
men leest int eerste boeck der Conynghen int 26.
Capittel.

Daer aen stoot een ander Woestijne teghen 1. Reg. 26.
het Zuyden / die heet Maon / in de welcke den Maon.
Berch Carmelus is / daer oock Nabal Car-
melus woonde / die Dauids Boden verachte/ 1. Reg. 15.
diens huysvrouwe Abigail / Dauid nae zijn
doot te houwelicke nam / alsmen siet int eerste
Boeck der Coninghen int vijfentwintichste Ca-
pittel.

Daer aen stoot den Berch Seyr in Idumea Seyr eenen
in dat lant gheleghen / dwelck landt de kinderen Berch Idu-
van Israel langhen tijt moesten omme trecken/ mei.
als Deut. int 3. staet gheschreuen. Aen de selue
Woestijne Maon stoot teghen het Zuyden dat
Landt Amelech / dwelck Saul van Godt beuo- Amelech.
len wert geheel om te keeren / ende alle menschen 1. Reg. 15.
daer in te dooden / soomen leest int eerste der Co-
ninghen int 15. Capittel.

Voor dat selue landt Amelech teghen eenen
arm der doode Zee / is Cadesbarne / van waer Cadesbarne
Moses seynde 12. Bespieders om te besien dat Num. 13.
landt Chanaam / tot welcke hy oock seyde / dat
sy dat landt seer nauwe souden bespieden / hoe
vruchtbaer dattet ware / Item hoe sterck dat
volck/ende hoe vast de steden etcet. Ende souden
hem brenghen vande vruchten des selfs landts/
Als sy ooock deden / int wederkeeren met hen
brenghende een groote druyue aen eender sten-
ghe/alsodit bet beschreuen staet int Boeck Num.
int 13. Cap. Aldaer namelick te Cadesbarne heb-
ben de kinderen van Israel langhen tijdt ghe-
woont / ende daer nae den berch Seir om troc-
ken soo bouen staet. Van Bethleem 3. mijlen te-
ghen tZuyden/is dat dorpken Bethzacha / hoo- Bethzacha.

ghe gheleghen/waerby een ander dorpken light/ Rama ghenaemt/op eenen hoogen Berch/ daermen dat gantſche lant Arabiam/ tot aen den Berch Seyr ende alle ſteden ſien mach/ ende de doode Zee/ ende alle de eynden daer hem David eertijts in onthouden heeft/ daer toe den Jordaen tot aen Sethyn/ ende tot aenden Berch Abarim. Item dat gantſche landt aende groote Zee van Joppe aen tot aen Gaza ende Berſabee/ende dat gantſch landt Philiſtim. Van Ramathaſophim ouer/ende Accaron/ende Azotum ende Jamniam ende Aſcalonem/ metter gantſcher pleyne onder den Berch Juda. Van Rama nv bouen verhaelt/ meer dan een mijle by

Mambre Geneſ 2.8.

den wech oft ſtrate die na Ebron leyt/ is Mambre daer Abraham langhen tijt ghewoont heeft/ daer hy oock ſittende by den ſeluen Boom onder de deure zijns Tabernakels/ drie mannen ſach den Berch af comende/ ende aenbadt eenen ende leydeſe in zijn huys/ alſmen leeſt Geneſ.int 18.Capittel.

Ebron.

Een half mijle van daer is Ebron de oude ſtadt/ tot deſer tijdt gheheel ghedeſtrueert/ ende woeſt/ ende veel groote oude verballen ghestichten/ waer wt wel blijckt/ dattet voortijdts een heerlicke ſtadt gheweeſt heeft.

Eenen boochſcheut verre van daer/ligt Ebron de nieuwe ſtadt/op die plaetſe gheboudt daer die dubbel ſpeloncke is/ daer Adam eñ Eua/ Abraham ende Sara/ Iſaac ende Rebecca/ Jacob ende Lea begrauen liggen. Daer heeft voortijts gheweeſt een Domkercke oft Biſdom/ doen die landen noch onder de Chriſtenen waren/ maer de Sarraceni hebben nv daer een ſtercke beueſtinghe ghemaeckt.

Vande dubbel ſpeloncke teghen het Weſten/ alſoo verre als eenen goeden hantbooghe ſchieten mach/is den acker Damaſcenus ghenaemt/

Damaſcenus den Acker.

daer Adam van Godt is ghefotmeert ghewordden/ welcken acker roode aerde heeft/ diemen mach buyghen ende wttrecken als waſch/ die voeren de Sarraceni op Kemelen in Egypten/ in Ethiopiam ende ander landen/ voor ſeer coſtelicke ſpecerije vercoopende/ ende hoewel ſy veel van deſer aerden wech voeren/noch ſchijnt dat ghedelf cleyn ende weynich te zijn/ wantmen gheloofweerdich ſeyt: dat altijdts/ watter ouer een Jaer ghegrauen is ghewordden/ door dander jaer wonderbaerlick weer ghevult wordet. Men ſeyt oock/ dat/ wie van deſer aerde by hem heeft/ van gheen onvernuftighe dieren ghequetſt en mach wordden/ daer toe behoedet ſy det menſche voor ſchadelicken val. Dat dal ontrent Ebron is ſeer vruchtbaer ende bouen maten luſtich. Eenen goeden ſteenworp vanden voorſeyden Acker is de plaetſe daer Chain zijnen broeder Abel doodde/ alſmen leeſt Geneſis int 4.Capittel. Niet verre van daer is een ſteenrotſe/ waerin Adam ende Eua de moort haers ſoons Abels/ hondert Jaer lanck (ſoomen ſeyt) hebben beweent/ ende dat inde ſelue ſpeloncke haerder beyder legherplaetſen noch zijn/ ende daer is een quelende Fonteyne in/ daer ſy afghedroncken hebben/ ende dat hol heeft dertich voeten inde lengde/ ende dieſghelijcks inde breedde. Van Ebron twee mijlen teghen het

Dabir. Joſue 15.

Zuyden is de Stadt Dabir/ooc Cariathſepher ghenaemt/ welcke Othoniel Calephs broeder wan/ daerom hy (te weten Caleph) hem zijn dochter te houwelicke gaf etc. alſmen leeſt Joſue int 15.Capittel. Van Ebron twee mijlen te-

Neelleſchol.

ghen het Noorden/ is de plaetſe Neelleſchol ghenaemt/ een dal der tranen/ oock een beke der druyuen/ wat van daer naemen de beſpieders van Moſe wtghesonden/ ſoo hier voor vermelt is/ de Wijnrancke met zijn druyuen/ de welcke twee mannen aen een ſtenghe droeghen/oock namen ſy van haer Granaetappelen eñ vijgen/ etc.

Ter ſlincker handt van dit dal by een half mijle weechs/is de beke: waer in S.Philippus de Apoſtel/ den Moor der Coninghinnen Candacis dienaer doopte/ Actor.8. Van Neelleſchol vier mijlen teghen Jeruſalem/ is dat huys Zacharie/ waer in dat S.Johannes Baptiſta gheboren is/ende daer Maria Elizabeth groette/als oock bouen aengheroert ghewordden is.

Van daer teghen het Noorden is Nobe/ eertijts een Stadt der Prieſteren gheweeſt/ die nv Bethenopol heet/ daer David van Abimelech nam dat ſweert Golie Jeſthei/daer hy hem mede ghedoot hadde/ etc. alſmen leeſt int eerſte boec der Coninghen int 21. Capittel. Nobe. Bethenopol.

Van Bethleem een weynich meer dan een mijle teghen Tecua der Stadt/ is dat graf des heylighen Abts Charioth met zijn Monicken/ die altemael doen hy ſtorf met hem ſtoruen/ ende derwaerts heeft voortijdts een groot ghelooy gheweeſt.

Maer van Accon voorby gaende vier mijlen teghen tZuyden/is de Stadt Caipha/onder den berch Carmelo ligghende.

Drie mijlen van daer is dat vaſt ſlot den Pelgrim ghenaemt/int herte der Zee gheleghen/eertijts der Ridderſchap des Tempels toebehoorende. Vier mijlen van daer is de ſtadt Ceſarea/ voortijdts een Hooftſtadt inden lande Paleſtine gheweeſt/ oock ter tijdt als die landen noch onder de Chriſtenen waren/ ſoo was daer een Aertſbiſdom. Deſe Stadt hiet voortijdts Dor/ daer nae Pyrgus ſtratonis/ maer Herodes de groote als hijſe weder vernieuwede ende beterde/ noemdeſe den Keyſer Ceſari ter eeren Ceſaream/ van welcke Joſephus veel ſchrijft. Teghen het Weſten wort ſy omringt met de groote Zee/ teghen het Ooſten met eenen ſoeten poel/ waer in veel Crocodilli zijn/ ſy is voortijdts ſeer vaſt gheweeſt/ maer nv gheheel ghedeſtrueert. Provintien ende Landtſchappen van Accaron tegen tzuyden. Ceſarea.

Sanctus Philippus heeft daer ghewoont/ ende zijn vier dochteren al maechden ende Propheterſſen/Act.int 11.Capittel S.Petrus heeft oock in deſer Stadt ghedoopt Cornelium des Keyſers Amptman/ die den eerſten Biſſchop daer in gheweeſt heeft/ alſoomen leeſt int voornoemde boeck int 10.Capittel.

Sanctus Paulus heeft oock voor den Coninck Agrippa ende den Amptman Felice teghen den cloecken Taelſpreker Tertullum hem ſeluen ſeer vernuftelick ontſchuldicht ende verantwoort/ Acto.24.

Van Ceſarea der Stadt drie mijlen tegen het Zuyden is dat dorp Aſſur gheheeten/ maer voormaels Antipatrida van Herode Antipatre/ van welcken het ghebout wert. Van daer vier mijlen tegent Ooſten/ is een ſtadt Mauerich voortijts ghenaemt/ maer nv Catho gheheeten/ eertijdts toebehoorende den gheſlachte Manaſſe/niet verre vanden Berch Saron ghelegen/ daer wt hebben de Sarraceni dat Slot den Pelgrim bouen verhaelt beſtreden. Aſſur.

Van daer teghen tZuyden is den Berch Saron/ende de vlecke Sarona. Van Aſſur zijn acht mijlen tot Joppen aende zee liggende/ van welc men daer bouen veel gheſeyt heeft. Saron.

Vier mijlen van Joppe is de Stadt Geth/ niet verre vander Zee gheleghen/ eertijdts vande ſteden Philiſtim/ daer beghint eyghentlijck dat lant Philiſtim/ maer nv is ſy een cleyn dorpken/ende heet Jbilin. Twee mijlen van daer is Bethſames Juda/een Stadt van welcke bouen gheſeyt is. Geth.

Van daer 4.mijlē tegē tzuydē/niet verre vander Zee/is de 2.Stadt van de ſteden Philiſtim/ Accaron ghenaemt/ nv oock een cleyn dorpken. Accaron.

Vier

Azotus. Vier mijlen van daer is de derde stadt Palestinorum/Azotus ghenaemt / oock nv een cleyn dorpken / een mijle weechs vander Zee ligghende. Twee mijlen van Joppe is de stadt Lidda oft Dispolis / van welcke oock daer bouen gheseydt is / de Stadt Lepula en is niet verre van Lachis.

Azecha ende Maceda/ Josue 10. Drie mijlen van daer is de Vlecke Azecha / eñ Maceda een Stadt / welcke Josue beyde wan/ daer haer oock vijf Coninghen verberchden in een Spelonche die Josue daer in vinck / soomen leest Josue int 10. Capittel.

Zochor/ 1. Reg. 17. Drie mijlen van daer is de stadt Zechor Jude / niet verre van Nobe / daer Dauid Goliam heeft ghedoot/als oock bouen gheschreuen is/eñ soomen wtghedruckter vint int eerste boeck der Coninghen/int xvij. Capittel. Van Nobe zijn drie mijlen tot aen Emaus. Anderhalue mijle van Emaus gaetmen door dat Dal Raphaim ghenaemt/ neffens den huyse Zacharie henen/ ende coemt tot een seer weerlijck Slot Bethzura ghenaemt/dwelck de Machabei hier voortijdts ghebouwt hebben / ende ligt een halue mijle van Jerusalem. *Bethzura.*

Ascalon. Vestinghe. Van Azotus sesse mijlen / is Ascalon de vierde stadt Philistinorum/aen de Zee gheleghen/ ende heeft een forme eens haluen Circkels/ seer weerlijck gheweest/ daer nv de Sarraceni een groote vestinghe hebben.

Gaza. Van daer vijf mijlen teghen tZuyden / is de stadt Gaza/oock aende Zee gheleghen/ende heet nv ghemeynlijck Gazera/ende door haer gaet de strate in Egypten Landt/ als hier na int tweede deel breeder wort beschreuen.

Bersabee, Genes. 13. Van daer zijn vier mijlen tot Bersabee/die nv Gallijn heetet/ ende eyndt Judeam ende dat beloef de Landt teghen het Zuyden. Daer hebben Abraham ende Isaac langhen tijt ghewoont/alsoomen leest Genesis int derthiende Capittel/ eñ is anderhalue dachreyse verre van Ebron/ als oock Gaza.

Na dese Landen ende Steden volcht de groote woestijne/ die haer streckt tot de Riuiere Egypti/Nilus genaemt/in welcker woestijne de kinderen van Israel veel tijdts gheweest hebbben/ van d'een eynde tot dander treckende / waer af hier nae int tweede deel breeder ghesept wordt. Daermede sy ghenoech ghesept vanden heyligen Lande ende alle Steden/ Vlecken / Sloten ende Dorpen daer in begrepen.

Vande Berghen Israels opt eerste int ghemeyne.

NAdenmael der Stadt Jerusalems fondamenten in heylighe Berghen ghesettet zijn/ (als Dauid seyt) soo hebbe ick gheoordeelt niet onbequaem te zijn/vanden Berghen Israels een cleyn weynich te schrijuen/ nae de beschrijuinghe des gantschen Landtschaps / die hier voorghestelt is. Ghemerckt oock dat in de Heylighe Schrift dickwils vermeldinge gheschiet van alsulcke Berghen/ daeromme is mijn meyninghe/ ten eersten int gemeyn / ende namaels int bysonder yet wat daeraf te segghen. Euenwel is te voren aen te mercken/dat de Berghen Israels/ ghemeynlijck al berghen des gheloef den Lants heeten/ tsy dat sy ouer dese zijde des Jordaens / oft ouer ghene zijde zijn. By tijden verstaetmen oock bydé Berghen Israels/ dat gheheel Landt der thien gheslachten twelck daer berghich was/ bysonder in den gheslachte Dan ende Ephraim/ want hen de thien gheslachten den naem Israel bysonder hebben behouden / vander tijt der verstooringhe des Rijcks Israels / onder den Coninck Roboam / alsoomen daer af beter bericht vint/int derde Boeck der Coninghen Capit. xij. Dese Berghen in Israel waeren seer weyderijck *(margin: ...of der Berghen eñ Lande Israel ende ...der.)* ende vruchtbaer/ van Olijf-boomen/ Vijchboomen ende andere/ etc. oock seer heylsame Cruyden / welrieckende Specerijen / ende crachtighe wortelen hebbende/als Isidorus daer af schrijft want oock dat selue gheheel landt voortijts van menigerley goeden rijck ende salich was/als van costelijcken Wijn/ van goede vruchten/ van wateren ende van Balsemen / wt welcker oorsaecke het oock ghenaemt was met honich ende melck vloedich/midts dien dat de Joden op de berghen Israels ontallick veel vleeschs / van Schapen/ Ossen ende diergelijcke/etc. voerden / oock Byen sonder ghetal/ouermidts de goede Cruyden ende Bloemen/ vande welcke sy haer geneerden ende Honich maeckten / daer-toe alle vruchten ende fruyt van weghen des lochts ende veelheydt des goeden dauws/seer haest rijp wierden/ oock wert in die berghen ghevonden ende gegrauen Gout/ Siluer/ ende menigherley ander Metael/ Noch vlieten van dese Berghen Fonteynen ende vloeden / waer op oock vaste Sloten ghebouwt wierden. Alderley Wilt/hooch ende neder/Leeuwen/ Tigrides/ ende andere vreemde Beesten woonden op die Berghen ende inde Wouden. Maer dat ander Landt om der misdaets wille der Inwoonders / door destructien aldaer dickwils geschiet / is bycans gheheel ende al verwoest/ ende oock (als gheen wonder) seer by onvruchtbaer gheworden/bysonder van Wijn/ghelijck oock de berghen van haerder eerster vruchtbaerheyt der weyden/vervallen zijn / Euenwel nv de Schrift dickmaels vermeldinghe van hen doet/ soo en ist niet onnut de selue / in sonderheyt nae elcx aert/ cortelijck te vertellen / ende een weynich beter te verclaren.

Vanden Berch Syon.

Syon eenen Berch in Jerusalem. SYon is eenen Berch van binnen der stadt Jerusalem/ op welcx hoochde de Borcht oft den Thoren Dauids was/ tot vercieringhe ende bescherminge der stadt aldaer gheset/ op d'een zijde des Berchs Syon was den Tempel Salomonis/ als een middel tusschen der Borcht ende der onderste stadt/op dat de Borcht den Tempel/ eñ den Tempel metter Borcht de stadt beschermde ende bewaerde. Wt die oorsake soo noemt de H. Schrift dick ende menichmaels Jerusalem een Dochter des Berchs Syon / want ghelijckerwijs als een dochter van haerder Moeder beschermt/ende haer onderworpen is: alsoo werde Jerusalem de onderste Stadt / den Tempel ende Borcht onderworpen ende van hen beschermt. Den Berch Syon wert soo weert ende Edel bouen ende voor andere berghen gheacht ende ghehouden/dat niet alleen de Stadt Jerusalem ende dat gantsch Jootsche Landt/ maer oock de ghemeyn Christelijcke kercke van Joden ende Heydenen vergadert / dickmaels inde Propheten eñ Schriften byden naem Syon wort beteeckent/ ende ten is geen wonder/ want den Berch Syon was eenen berch van een groote hoochde/sterckte/vasticheydt/ volheydt ende schoonheydt/ daer toe eenen vruchtbaren / sekeren / lustighen / rijcken Berch/daer groote blijschap/volcomen gherechticheydt / heylicheydt / leere ende conste outspronghen was/alsoo der gheschreuen staet: Dat van Syon soude wtgaen de Wet / ende van Jerusalem dat woort Gods. Sulcker eygenschappen desen Berch aentreffende/ mochten wijder wel vele vertellen/ dwelck ick om cortheyts wille vermijde.

Vanden Berch Moria.

Moria eenen Berch daer den Tempel Salomon is op gebout is/ 2. Paral. 2. MOria is eenen Berch tot Jerusalem/ opten welcken den Tempel Salomonis ghebout is / ghelijck gheschreuen staet int tweede Boeck

Paralipom. Capittel 3. Welcken Berch David vanden man Ornan Jebuseo/ om sesse hondert pont louter Gouts cochte/ op dat hy op den seluen berch Godt eenen Outaer boude/ te dier tijt als dat volck ghestraft werdt van weghen der sonde der tellinghe des volcx/ door David gheschiet/ soo men leest int eerste boeck Paralipom. Capit. 21. Op den seluen Berch offerde eñ badt David voor dat volck/ ende Godt verhoorde hem vanden Hemel/ ende sandt zijn vyer op den Outaer des offers/ die David ghebout hadde. Op desen Berch offerde Abraham eenen Offer voor Isaack/ welcken Godt gheheeten hadde selfs gheoffert te worden/ alsmen leest Genes. int eenentwintichste Capittel/ daer de glose Hieronimi seyt ouer dat woort: Vade in terrā visionis, &c. Dat is/ gaet in dat landt des ghesichts/ ende offert dijnen soon op eenen Berch dien ick v segghen wil/ etc. Desen Berch/ segghen de Joden/ dattet gheweest is/ waer op namaels den Tempel Salomonis ghebouwt is ghewordden/ op de Hofstede des mans Ornan Jebusei/ op dē Berch Moria/ dat is: die omlucht/ want daer is Dabir/ dat is/ een Godshuys/ ende de Wet Godts/ ende den Gheest die de Propheten verlichte/ ende de menschen de waerheydt leerde/ wtghegaen. Tot hier toe Hieronimus inde Glose. Op desen Berch meyntmen Jacob gheslapen te hebben/ ende den Enghel ghesien op ende af eender leeder climmen/ alsoomen leest Genes. int achtentwintichste Capittel/ daer oock de Glose seyt ouer dat woort: Non est hic aliud nisi domus Dei, &c. Dat seyt Jacob daeromme/ want hy sach in den gheest dat daer eenen Tempel Godts soude ghebouwet worden. Dese plaetse Moria ghenaemt ende nv beschreuen/ is eenen heuuel aende zijde des Berchs Syon/ ende alsoo machmen wt desen allen mercken/ dat desen Berch seer weerdich is/ ende mach wel ghenaemt worden eenen Berch der Godtlijcker aenschouwinghe ende openbaringe/ eenen Berch des Offers ende biddens/ eenen Berch der Prophecye ende openbaringhe/ eenen Berch des lichts oft verlichtinghe/ eenen Berch der Enghelscher besoeckinghe ende Goddelijcker verschijninghe/ eenen Berch der Goddelijcker ontferminghe ende ghenade/ alsoo de Leeraers schrijuen.

Nv de Heydenen houden den Tempel Salomonis in grooter eeren/ belichten hem dach ende nacht met acht hondert Lampen/ ende en laten gheen Christen oft Onbesneden daer in comen/ beuonden zijnde moet hy steruen/ sy en gaen oock selue niet daer inne dan te voren ghedoopt/ ende met bloote voeten/ sy noemden hem eenen heylighen steen/ ende eenen Tempel des Heeren. Int midden van desen Tempel is eenen steen rontsomme ghetraellit met ysere tralien/ totten welcken gheen Sarraceen hem en nadert/ maer van verre aenbidt/ wanneer sy alschoon van verre landen om te bidden beuaert comen/ want sy gelooven/ somen leest: Dat Melchisedech den Priester des Opperſten Godts/ op desen steen broot ende wijn gheoffert heeft. Item dat de Propheet Jacob aldaer gheslapen/ ende de bouengenoemde leeder ghesien heeft/ Gene. int xxviij. Capittel. Item aldaer op desen steen heeft David ghesien dat wtghetrocken sweert des Enghels/ ende daer de straffe Godts/ Gode af ghebeden/ 1. Paralipom. 16. Item de Priesters des Tempels hebben voortijts in Israel op desen steen de Offerande (Holocausta ghenaemt) volbracht/ de welcke dat vyer vanden Hemel verteerde ende opleckte. Item sy ghelooven/ dat na ghemeyn segghen der Joden/ Jeremias de Propheet ter tijt der Babylonischer gevanckenissen/ de Arcke Godts in desen steen besloten hebbe/ tot dat den tijt der Heydenen wt ende vervult sy/ te wijle sonde sy onbekent blijuen. Daeromme ghelooven sy almoch dat de Arcke daer-inne besloten is. Item sy ghelooven dat Christus Jesus na veertich daghen op desen Berch geoffert/ ende van Symeon in zijn armen ontfanghen ghewordden sy. Item dat Jesus twaelf Jaer oudt zijnde/ (als hy sonder wete zijnder Moeder tot Jerusalem bleef) op desen Steen ghelcert ende zyn eerste Schoolrecht ghedaen heeft/ daeromme sy dan met grooter Reuerentie dese plaetse eeren/ meer dan de ghemeynde Christenen/ dat H. Sacrament des Outaers.

Vanden Olijfberch.

Den Olijfberch na by Jerusalem gheleghen/ is alſo geheeten gewordden/ vande menichte der Olijfboomen/ der welcker vele op ende om dien Berch wassen/ eñ daerom wort hy genaemt van S. August. eenen Berch des Crisma eñ der saluinghe/ eenen Berch des lichts/ der vette spijsinghe/ medecijne eñ heylinghe/ eñ dat van wegen der boom-olie aldaer wassende/ die tot alle sulcx nv ghenoemt/ dient/ tot saluinghe/ tot het licht/ tot eten/ tot Medecijne/ etc. Olijfberch hoe van ghedaente/ waer gelegen/ ende wat daer op gheschiet.

Onder desen Berch vloeyt een Beke Torrens Cedron ghenaemt/ tusschen welcke Beke ende Berch was den Hof/ waer in dat onse Heere Jesus seer dickmaels om ruste ende biddens wille ghinck/ daer hy oock ten laetsten ghevanghen wert/ ende den Hof hiet Gethsemani/ als Joannes seyt int xix. Capittel/ want voortijts onder desen Berch een dorpken lach/ Gethsemani ghenaemt/ ende daer ontrent Hoven waren (als Augustinus seyt) in welcke onse Heere alsoo plach te comen. Desen Olijfberch was den Tempel teghen het Oosten ghelegen/ eñ daerom wert hy smorgens verlicht/ wanneer de Sonne opginck/ maer teghen den nacht ende door den dach wert hy verlicht vanden weer-schijn der Lichten des Tempels. Midts welcken alle/ hy billick eenen Berch des Lichts heet/ want hy licht ontfinck vanden Hemel ende vanden Tempel/ eñ die oock des lichts vyeringhe gaf door de Olie/ als Augustin. seyt. Op dien Berch was een Dorpken met namen Betphage/ toehoorende eertijts den Priesteren.

Oock lach Bethania de stadt Marthe/ Marie ende Lazari ter zijden des Berchs/ alsoo de glose seyt ouer Mattheum int 21. Capittel. Van desen Berch voer onse Heere ten Hemel/ ende sal oock verschijnen ten Jonckſten daghe om te oordeelen leuende eñ doode/ soomen leest int boeck der Apostelen wercken int eerste Capittel. Oock heeft Salomon op desen Berch ghebout sommighe Tempels den Afgoden zijnder huys-vrouwen/ door welcke hy bedroghen wert/ alsmen leest int tweede boeck der Coninghen int thiende Capittel. Ende daerom wert hy oock ghenaemt eenen Berch der vertooninghe/ alsmen leest int vierde boeck der Coningen int 24. Capittel/ want Salomon Godt seer vertoornde/ door sulcke daet nv verhaelt.

Vanden Berch Ebron.

Ebron is eenen Berch in Judea/ op welcken de vermaerde Stadt Ebron de oude ghebout wert/ die oock dien name van desen Berch ontfinck/ die doch nv gantsch ghedestrueert is/ als daer af oock ghesept is. Dat Dal deses Berchs heet Mambre/ waer by een ander stadt is/ nieu Ebron geheeten/ by de dubbel spelondcke gebout. Desen Berch ende stadt Ebron wort billic loofsaem ende eerweerdich gheacht/ van weghen der heyligher Patriarchen/ die daer van aenbeghin rusten ende ligghen/ als bouen ghescreuen is. Want dese stadt seer out zijnde/ is seuen jaer voor de oude stadt Thamni in Egypten gheleghen/ ghebout/ Ebron.

ghebouwt/ alsmen leest Nummer. Capit. 13.

Het hebben oock altijt machtighe ende sterckе lieden op dien Berch ghewoont/ als de naecomers Enach/ Sezei ende Achaman/ ende Tolgmei/ al vanden stamme Enach/ Josue int 15. Capittel. Op dien Berch ordineerde Godt een beghin des Coninckrijcx Dauids/ ende hiet hem oock daer henen trecken na den afganck Saulis/ als op de sekertste plaetse inden gantschen Lande/ daer woonde Dauid seuen Jaer/ tot dat hy tot volder heerschappye ende regimente tot Jerusalem quam. Desen Berch werdt voortijdts ghenaemt Chariatharbe/ dat is/ een plaetse der viere/ want vier de vermaertste Mannen/ Adam/ Abraham/ Isaac ende Jacob/ met haer Echte vrouwen/ daer begrauen zijn/ inde dobbel Spelonckе/ als voor ghemelt is. De Sarraceni hebben nv aldaer een seer heerlijcke Muschkeam/ die sy voor een beneстinghe en bewaringe deses Landts ghebruycken/ ende en laten noch Christen noch Jode daer inne/ euenwel door een venster machmen de begraefnisse der Patriarcken sien.

(Adam/ Abraham/ Isaac ende Jacob/ daer begraven.)

Vanden Berch Bethel.

(Bethel den Berch.)

DE berghen Bethel in Judea gheleghen/ zijn na by der stadt Jerusalem/ daer ter tijt Salomonis Gods huys gebout wert/ ende die selue berghen Bethel zijn boschachtich met boomen beset/ seer vruchtbaer/ met gras ende heylsame cruyden/ waerom veel Herten/ Hinden/ ende sulcke wilt op de hoochde der seluer berghen gheerne woonen.

Vanden Berch Sylo.

(Sylo den Berch.)

DEn Berch Sylo die nv Samuel ghenaemt wort/ is hoogher dan alle berghen rontsom int gheloefde Landt ligghende/ ende de Arcke Gods wert daer langhen tijt behouden/ ende om menigherley saken/ wert dat volck Israels dick en menichmael op desen Berch vergadert/ alsoo men op veel plaetsen leest int oude Testament.

Vanden Berch Garizim.

(Garizim eenen Berch der ghebenedijdinghe.)

GArizim is eenen Berch na by Jericho/ ende teghen hem ouer eenen anderen Berch Hebal ghenaemt/ op welcke twee berghen de ghebenedijdinghen ende vermaledijdingen den kinderen van Israel wierden vercondicht/ als sy int Landt van Beloften ghingen/ op dat sy ghepoort wierden/ door de benedijdinghe de Wet te houden/ en door de vermaledijdinghe verschrict/ de Wet niet te ouertreden. Ende op desen berch Garizim quamen te samen de ses Edelste Gheslachten met de Priesteren/ om de ghebenedijdinghe wt te roepen/ alsmen leest Deuteronomium int achtentwintichste Capittel. Waer af oock de ghewoonheyt quam/ dat desen Berch in grooter eeren wert ghehouden/ ende dat veel Joden daer op ghinghen om aldaer te bidden oft offerande te volbrengen. Mits dien datter een tweedracht opstont tusschen de Joden ende Samaritanen/ van weghen der plaetsen om te bidden. De Joden meynden alleen tot Jerusalem inden Tempel/ maer de Samarite op desen Berch sulcks te doene/ waer af veel gheschreuen wort Joannes int 4. Cap. inden text ende inde glose.

Vanden Berch Hebal.

(Hebal eenen Berch des Vloecks.)

HEbal is eenen Berch bouen genaemt/ waer op d'ander zes geslachten der Kinderen van Israel stonden/ om te vermaledijen de ghene die de Wet niet en hielden/ etc. Ende dien berch heeft seer veel holen ende aertspleten/ want hy dickmaels Aertbeuinghe lijdt/ dwelck oock zijnen naem wt-wijst/ want Hebal een aert-cloue oft splete gesept is. Also hiet desen berch eenen berch der vervloeckinghe ende quaet wenschinge/ oock eenen berch der verwerpinghe ende snootheyt/ want op dien berch de quaetdoenders den vloec ende quaet ghewenscht wert/ vande ses snoode gheslachten/ die daer toeghe-eyghent wierden/ ghelijck van dien alle gescreuen staet/ Deut. 27. en 28. Capittel.

Vanden Berch Quarentena.

(Quarentena eenen Berch.)

QVarentena is eenen seer hooghen Berch in Judea/ een half mijle by Jericho/ alsmen gaet van Galgalis nae Jericho/ op welcx berch hoochde nae sommigher meyninghe/ onse Heere vanden boosen vyandt ghevoert werdt/ daer hy hem alle Rijcken deser Wereldt ende haer glorie thoonde/ segghende: Dit wil ick v altemael gheuen/ ist dat ghy neder valt ende my aenbit/ Matthei int vierde Cap. Maer sommige andere segghen/ dat onse Heere op eenen anderen berch/ die drie mijlen verre van desen ligt/ van den boosen vyant aenghevochten ghewordent is/ alsoo oock voormaels ghesept is/ euenwel is dat gewis/ dat onse Heere veertich daghen ende veertich nachten op desen berch gevast heeft/ ende daer op van den H. Gheest ghevoert ghewordent is/ als Mat. int vierde Cap. schrijft.

Onder desen berch vloeyt dat water/ Helisei fonteyne ghenaemt/ als oock bouen aengheroert is/ ende noch bet wtghedruct int vierde boec der Coningen/ Cap. 2.

Vanden Berch Hermon.

(Hermon een Berch.)

HErmon is eenen cleynen Berch bouen den Jordaen gelegen/ seer vruchtbaer van weyden en goede cruyden/ want aen zijn wortel oft aenden voet wort hy metten wateren des Jordaens bevochticht/ maer bouen niet seer veel dauws/ mits dien hy ghemeynlijck groen is/ en de dieren diemen inden Tempel soude offeren/ werden op hem ghewepdt. Ende nadsmael die selue dieren also ghemest/ inden Tempel wierden gheoffert/ daerom spreect den Propheet/ dat den dau des Berchs Hermon opten Berch Syon vloeyt/ dwelck na de letter niet zijn en mochte/ wt oorsake dat den berch Syon hoogher is dan Hermon/ oock verre van hem/ daerom moetment also verstaen/ dat den dau des Berchs Hermon in Syon vliete/ dat is de vettichheyt der dieren/ die op dien berch wierden ghemest vanden dauwe ende andersins bouen vertelt/ wert geoffert inden Tempel der ander zijde des Berchs Syon/ tot onderhoudinge des vyers des Outaers/ daerom oock Hermon alsoo veel ghesept is: als een ghemeerdert Licht/ soo de glose sept: Want dat Licht in den Outaer wert ghemeerdert/ als dat vyer des Offers met sulcker vettichheydt der Dieren wert ghevoert.

Vanden Berch Zyph.

(Zyph eenen Berch.)

ZYph is eenen donckeren Berch/ ende veel schaduwe ghevende/ daer Dauid hem verberch/ doen hy vloot vanden aenghesicht Sauls des Coninckx/ ende en is niet verre vanden berch Carmelo/ op den welcken Nabal Carmelites (daer af ghenaemt) eertijts woonde ende deselue Nabal was van den Stamme ende gheslachte Caleph/ als Hieronymus sept. Den berch Zyph was seer boschachtich met veel onvruchtbaere boomen ende struycken beset/ en heeft veel sorchlijcke steenen/ holen ende gaten/ waer by hy den ghenen seer bequaem is/ die haer willen verberghen: maer vreemde ende onbekende lieden seer sorchelijck.

Vanden Berch Thabor.

(Thabor een Berch.)

THabor is eenen berch midden opt velt staende/ hy is ront ende hooch/ thien mijlen vander

der

der stadt Cesarea ligghende / teghen het Oosten/ ent lantschap der geslachten Zabulon / Isaschar ende Neptalim. Desen Berch onder alle andere berghen inden Lande van Beloften / is seer vermaert/ van wegen zijns Legers/zÿnder vruchtbaerheyt/zÿnder lusticheyt ende zÿnder sterckte/ want de aerde des Berchs is vruchtbaer van Wÿngaerden/Olÿf boomen ende ander vruchtbaer boomen / goede wortelen ende cruyden/etc. De locht is daer seer heylsaem eñ goet / den daw dicke eñ soet vallende/ den regen vroech eñ spade middelmatich/ daer zÿn de boomen seer lanck eñ schoon / tSwinters noch tS omers haer groenheyt niet verlatende.

Daer zÿn menigherley gheslachten van Voghelen met haren soeten gheschal oft voys/ daeromme dat oock veel Voghelaers daer by woonen / haer garen ende ander Instrumenten ghebruycken /etc.

Maer bouen veel dinghen prÿst desen Berch de teghenwoordicheydt onses Heeren / die somtÿts op desen Berch heeft gheleert / somtÿts om biddens wille daer vernacht/ somtÿts dat volck aldaer ghespÿst / sonder twÿfel gheestelÿck ende lÿflÿck/eñ eenmaels op de hoochde deses Berchs hemseluen voor zÿn Discipulen verclaert/eñ hen de Glorie der toecomender claerheydt aen zÿnen Lÿue ghewesen/Matthei 17.

Vanden Berch Libano.

Libanus eenen Cederberch.

LIbanus is den hoochsten Berch inden Lande Phenicia / alsoo gheheeten / als Isidorus seyt / vanden Wieroock / diesmen aldaer veel vint / euenwel is Libanus soo veel gheseyt: als een witheydt / van dies weghen /datter Winter eñ Somer sneeu op leyt / waer af hy wit schÿnt/ want hy nemmermeer sonder sneeu en wort geuonden.

Desen berch is een oorspronck ende beghin sommigher wateren ende Fonteynen / doch bysonder van twee Fonteynen : Ior ende Dan genaemt/spruytende wt zÿn wortele / welcke daer naer niet verre van hem te samen vlietende / den vloet Iordanem maecken / waer af bouen veel gheseyt is. Op desen Berch wassen veel welrieckende Cruyden / diesghelÿcx veel boomen wieroock draghende/ende de beste gomme der seluer boomen/heeten de Medecÿnen Olibanum.

Item desen berch is vruchtbaer ende weyderÿck / ende gheeft seer rÿpe ende goede vruchten/ eñ dat van wegen veel daus eñ gheduerenden regens/waerby dat oock op dese berch gheweyt wierden die dieren/ diemen inden Tempel soude offeren. Item hy gaet te bouē met zÿnder hoochde alle ander bergen des lants/mits welck de gene die op de Zee varen / haer nae desen Berch richten/ dien sy seer verre sien. Item desen berch/ hoe wel hy van buyten schÿnt dorre te zÿn / soo heeft hy nochtans van binnen veel Edele wateraderen/alsomen mach mercken byde Fonteynen des leuenden waters / welcke (nae Salomonis spreuck in Cant.int 4.Capit.)met tempeeste altÿts van desen berch vlieten. Item desen Berch is oock seker ende vry van slanghen eñ fenÿnighe wormen/die hy alle verjaecht ende verdrÿft met zÿnen goeden reuc/comende vande boomen ende cruyden die daer wassen. Item desen Berch(gelÿck wt oorsake vertelt/wel te mercken is)is seer schoon eñ lustich / ouermits schoone Cederboomen eñ andere/oock menigerley vogelen/ lustige wateren/etc. Item het is oock eenen heylsamen berch/ wandt veel heylsame speceryen daer op wassen/ die seer nut zÿn teghen veel ghebreken/ daer wassen oock veel Cypressi ende Olÿfboomen/der welcker sap ende herst tegen veel cranckheden dient. Item tis oock eenen vrolÿcken Berch/want op sommige van zÿn heuuelen eertÿdts den besten wÿn wiesch/ die menschelÿcke herten verheuchde. Item eenen Berch van hooger weerde/want hy alle Bergen in Arabia/ Siria eñ Phenicia/ in hoochde/ lust / goeden locht/ ende in vruchten/verre te bouen gaet / alsoo Ieronimus ende Iosephus daer af schrÿuen.

¶ Vanden Berch Semeron.

Semeron eenen ber[ch] 2.Paral.

SEmeron is eenen Berch van welcke de schrift oock spreect int 2.boeck Par.int 13. Capit.op welcken Berch de stadt Samaria (nv Sebaste genaemt)ghebout wert/waer af sy oot den naem Samaria / met dat gantsche landt daer ontrent heeft ontfaen/daer ooc S.Ioannes de Dooper gedoot wert/als bouen gheseyt. Dese stadt Samaria/van wegen des berch Semeron was seer sterck eñ vast/eñ niet wel te winnen/daerom ooc de Coningen van Siria met veel costs eñ groote crÿchsghereetschap / dese stadt 3.gantsche Jaren omlegerden/eñ nochtans nauwe en mochten gewinnen/ja(als Iero.seyt/ eñ seer geloouelÿck is) dat syse nemmermeer en haddē vercregen/waere dat de borghers eñ inwoonders der seluer/ God niet so swaerlÿc vertorent en hadden/eñ zÿn wet so gheheel vergheten/oock met inlantschen crÿch in hen seluen ghedeylt/ haer der verderuinge niet selue een oorsaecke gheweest en hadden.

¶ Vanden Berch Carmelo.

Carmelu[s] eenen ber[ch] Iudee.

CArmelus is eenen Berch des Joodtschen lants/ daer is oock een stadt Carmela gheheeten/eñ zÿn eygentlÿck 2.berghen / beyde Carmelus genaemt/ eenen int opperste landt tegent tzuyden/daer Nabel Carmelites ghewoont heeft/somen leest 1.Re.Capit.21.Den anderen is int neder lant tegen de zee/ eñ beyde dese berghen zÿn vruchtbaer van weyde eñ goede cruyden etc. Maer desen anderen Berch Carmelus is van dies wegen wel lossaem / dat den H.Propheet Helias de kinderen van Israel van haer Afgoderÿe op hen bekeert heeft/ter tÿt des Conincx Achab/ ter welcker tÿdt een groote dierte inden volcke was/eñ den Co.Achab meynde dat Helias dies een oorsake was/sprekende : Ghy zÿt de gene die Israel bedroeft/waer op Helias antwoorde: ick (sprac hy)en heb Israel niet bedroeft / maer ghy eñ dat geslachte dÿns vaders / ghy die daer hebt verlatē de geboden Gods/ eñ nagevolcht den afgod Baalim/ euenwel seynt wt eñ vergadert tot my dat gantsch volck op den berch Carmeli / eñ daer toe de Propheten eñ Priesters Baal des afgods/ 450.mannen/diesghelicx 400.Propheten eñ Priesters der ander afgoderinne/welcke alt emael dÿn huys vrouwe Jesabel spÿst. Maer als sulcx geschiede/bewees de Propheet Helias door een groot wonderteecken / dat sy alle dwaelden/ ende bekeerde se van haer dwalinghe / in sulcker voeghen/als de Schrift bewÿst int 3.Re.cap.18. daer dese Historie met veel woorden volbracht wort / daer toe doode Helias alle ander Propheten ende Priesteren Baal des Afgods / welcker ghetal nv hier bouen bestemt is/doch niet opten Berch Carmeli / om desselfs Berchs weerdicheyts wille/ op dat hy niet besmet en worde met haren bloede: maer byden torrent Cyson/als ooc aldaer gheschreuen staet.

¶ Beghin ende oorspronck/wanneer ende hoe Hierosolima ghebout ghewoorden sy.

Hierusale[m] beschreu[en]

IErusalem inden lande Palestina / een Hooftstadt der Joden/is ten eersten Jebus/daer nae Salē/ten derden Hierosolima/ ten laetsten Helia genaēt/der seluer stadt eerste bouman was Chanaan/die een gherechtich Coninc genaemt was/ ende hiet Melchisedech / een Priester des hoochsten Godts / ende boude aldaer eenen Tempel/ dien hiet hy Solimam. Die selue Stadt

heeft

heeft tot op Dauids tijden een wooninghe des Chananeetschen volcks gheweest. Josue den Vorst der Joden/ en mocht die selue Chananeetsche oft Jebuseetsche niet wtdrijuen. Maer als Dauid dese bestreet / so vonde hy de stadt weder/ ende hietse Hierosolimam / dat is / de alderbeuestickste. [margin: ...rosolima.]

Dese alderbermaertste outste stadt/ was met drie dubbel Mueren bewaert / dat te verwonderen was / van water ouervloedich / met eenen steenighen gracht wt steen ghehouwen/ met water twaelf voeten diep/ende twee hondert en half wijt omringt ende omtrent/ 33. achtedeelen eender mijle in haren Circkel ende omloop wijt / op twee heuuelen / met een dal onderschepden ghebout / dat dal behoorde tot Siloam de soete fonteyne. Dese wijtvermaerde stadt bouen andere steden van het Oosten / is door neersticheyt Dauids / Salomonis ende ander Coninghen costelijck benesticht eñ verciert / door Agrippam wijder ghemaect/eñ metten muer wtghelept/wijder beghonnen/ welcke toegaue de Niew-stadt hiet. Ende hoe wel de gantsche stadt miss den 3. muer eñ den thoren / teghen het Noorden eñ Westen in een plaetse ende hoeck staen van waer Arabia eñ de Zee tot aen de plaetsen eñ Prouincien der Hebreen mocht gesien werden / die oock van wegen der costelijcheyt des Coninclijcken Saels / des Tempels Salomonis / ende andere ghestichten van blinckenden Marbere/wonderlijck is: Soo is dat nochtans verre meer ghedachtenis weerdich ende hoogher te achten / dat Christus Godes Sone met syn lijden/steruen/predicken ende wonderdaden haer gewijt ende geheylicht heeft/ daer hy oock sichtbaerlijck ten Hemel ghevaren is/daer noch heden zijn graf is / daer hy de ongeleerde arme Visschers / met hare anghelen ende netten om Keysers eñ Coninghen te vanghen/eñ de gantsche werelt te visschen / wtvercoren heeft. Jerem.16. Luc.5.

Ses hondert eñ 13. Wetten der Joden eñ van drierley gheboden des volcx van Israel/ende vander seluer oorsaecken.

DAt alderoudtste Hebreeusch volck ist alleen/ by welck van aenbeghin de kennisse Godts ende deerste spraecke ghebleuen is / waer by dat Godt die stamme vercoren/ende als oprecht sonderlinghe ghehult heeft/met zijn Ghebodeu ende wonderdaden geheylicht/want oock voor Mose de Patriarchen / wt aenwijsinge der Wet Gods in haer herte gheschreuen / Godtsalich gheleeft hebben. Dit volck verkoos Godt voornamelijck daerom/ om dat hy door haer zijn goetheyt ende almachticheyt alle volcken wilde bewijsen/ ende haer door dese tot puer peyren / dat sy oock van haer afgoderije afstonden / eñ haer totten waren God keeren. Ten anderen heeft hy dit volc oock daerom vercoren/ende met zijn Wet gheeert / op dat sy niet na haren vleeschelijcken cop voortsen veeren/daerom heeft hy henlieden een Wet voorgheschreuen hoe sy haer in Rechten/ Gods-diensten eñ alle dinghen houden souden. Ten derden andermeest oock daerom/dat dese haer ghebodeu meestendeel een Figuere souden zijn/om te bedieden dat gheestelijck Rijck des toecomenden zaets Abrahãs oft des rechten Dauids/ daerom wert hen drijerley ghebodt ghegeuen/ der zeden/ Ceremonien eñ des rechts handelinghen in haer Policye behoorẽde/ hoe sy voor God eñ de menschen leuen souden. Maer met wat Ceremonien eñ gepronck sy sulcke haer offerandẽ eñ gerichten volbracht hebben/ leest Josephum. Opt eerste den rechten leermeester Mosem in zijn vijf boecken/ want menigherley Ceremonien ende wijse van bidden/offeren/richten/oordeelen/etc. wiert henlieden voorgheschreuen / voor menigherley val eñ sonde/ hier te lange om te vertellen. Ten vierden wierden sy oock meest daerom met so veel Wetten ouerladen/ op dat hen haren eyghen wille genomen/ende dien wech voorgenomen wierde/ selue eyghen Gods-diensten te verzieren. [margin: ...sake der ...en eerste ...uinge.] [margin: Oorsake der Joden geladen.]

Ten vijfden oock daerom/op dat sy onder soo veel Wetten gedruct zijnde/vertsaechden/ja ghelijck Paulus seyt/op dat de sonde d'ouerhant name/ende dat sy dies te hittiger na den toebeloofden Messiach suchten eñ pueeden/ op dat dese die Joc van haer name/eñ dat sy henlieden niet wel/ ende den tijt cort en lieten zijn maer Godt baden dat hy zijn toe-beloofde Rijck / door den ghesepnden Messiach begonne. Item ten sesten oock daerom/om dat de Wet Gods in aller menschen herten wtbluschte/so behaechdet God dese wterlijcke in steen ghehouwen/voor ooghen te stellen/ tot een ghetuyghenisse dat sulcx te voren in onser herten waere / ende dat hy ons door dit wterlijck volck ende dese tafel te verstaen gaue wat hy van ons hebben wilde. Nv dese 613. ghebodeu/ deylen de Joden in ghebodeu ende verboden. Daer zijn 248. Ghebodeu / want soo veel leden zijnder aen den mensche/die dese geboden verbeuestigen souden. Ende daer zijn alsoo veel verboden/ als daghen int Jaer/ Namelijck 365. Ende sy gheuen daer mede te verstaen / dat wy tijt ende ruymte/ oock stercke ghenoech daer toe hebben/ de Ghebodeu Gods te veruullen/etc. Rabi Mose Egyptiacus vertelt alleen 218. ghebodeu/ ende 365. verboden. Nv wy willen de ghebodeu na ordene sien. Hier merckt oock / dat alleen die ghebodeu ende verboden vertelt worden / die int ghemeyn alleen Israel / ende den gantschen hoop gegeuen ende voorgheschreuen zijn / ende geensins ghene die bysonder persoonen aen-gaen / als het beuel Salomoni den Tempel te bouwẽ/in wat grootte/ghedaente/hoochde/lengde/van wat materie/ hoe ghewijt/etc. Item wat Abrahamo/ Mosi/ Josue/Dauiden/etc. sonderlijcx beuolen geworde is/als Abrahamo de offeringe zijns soons/etc. Dese ghebodeu gaen alle Joden aen/sander hebben sonderlinghe bedieduinghen. [margin: 248. geboden eñ 365. geboden.]

Twee hondert achtenveertich ghebooden der Joden/ na ordeninghe wt Mose vertelt.

1. Hoort Israel / dijn Godt is eenich. Deuteronom.6.
2. Bemint Godt uwen Heere van uwer gantscher herten / van gantscher zielen / van al uwen vermoghen/ Deut.6.11.
3. Vreest Godt dijnen Heere/ Deut.3.6.10.17. Esaias 8.
4. Ghy sult Godt alleen dienen. Deutero, int 4.6.10.
5. Ghy sult Godt alleen aenhanghen. Deuteronom.10.30.
6. Ghy sult by zijns naem sweren/ Deut.6.19.
7. Ghy sult in zijn weghen wandelen.
8. Ghy sult my heylighen onder de Kinderen Israels/ Leuit.24.
9. Dese woorden die ick v heden ghebiede/ sult ghy ter herten nemen / oft sy sullen zijn in uwer herten. Deute.6. ende op veel ander plaetsen der Schrift.

Van de Landen Syrie / ende Judee/ende vander seluer volcken ende zeden.

Chananea.

CHananea is anderssins Palestina / ende nu Judea ghenaemt / Daer af hier bouen int langhe.

Chal-

Chaldea.

CHALDEA is een groote Prouincie Sirie/in Asia gheleghen / aen Arabiam stootende / een wÿt ende effen landt / van soete wateren seer behoeftich. Daer is dat velt Ducxan /daer de Giganten oft Reusen te samen ghecomen zÿn nae de Diluuie / ter tÿdt Nimrothis/ wt welcx raet sy in desen lande den Thoren Babel beghonnen te bouwen / van welcker machtigher Stadt naemaels dat gantsche lant Babilonia ghenaemt werť. Dese Stadt hadde inden circkel driehondert ende tachtentich peertloopen om haer / oft soo Plinius seyt/ tsestichmael duysent Schreden/welcks muer twee hondert schreden hooghe ende vÿftich dick was / vander seluer Coningen/Nino/Belo/Nimroth/besiet Orosium Libro 2.ende daer bouen in deerste deel deser Chronÿcke.

Oros. set 380. Peertloopen heeft dẽ muer van Babel rontom ghehadt.

Dit Rÿck heeft onghedestrueert ghestaen elf hondert ende vierensestich Jaer / tot op Sardanapalum doen ist ter tÿt Arbaces/Ciri en Darÿ den Coninck/ int Rÿck der Perssen ende Meden ghevloeyt/ ende Babylonia is alsoo wtgheroept ghewordden / datmen niet gheweten en can waer sy ghestaen heeft.

Hondert Poorten heeft dese Stadt inder rincmuer ghehadt / ende met eenen goeden watergracht omringt. Cyrus (seyt Orosius) soude den vloet Gangen inde Stadt ghelеyt/ende met water wechghevloeyt hebben/in dat Jaer als Roome beghonnen wert te bouwen.

Veranderinge des Rycx Babylon.

Babylonia.

BAbyloniam houden sommighe voor een bysonder Prouincie in Asia / inder grootte als Chaldea/ Assiria/ oft Mesopotamia. Sommighe houdent voor Syriam/Assiriam ende Chaldeam selue / want Assiria dat Hooftlandt is soo voorseyt is / vande merckelÿcke Stadt Babylon/Babylonia ghenaemt ghewordden. Dit lant is van alderley koren ende vruchten ouervloedich/Item met Wÿn/ Metal/ Aromaten/ Edel ghesteenten/Kemelen/Eselen/Peerden ende ander Vee/seer heerlÿck ende machtich / oock van Venisoen volhandich/ende wonderlÿcke vreemde dieren brengen de woestÿnen deses lants. Jeronimus schrÿft ouer dat Capit. Esaie 11. dat de Hooftstadt Babylon 64. duysent schreden inden omloop des muers ghehadt hebbe / dwelck vierentsestich Italiaensche mÿlen maeckt/ende dat den thoren alreede drie duysent schreden hooghe ghebout gheweest heeft/met enckel careelen ende ghebacken steenen/voor vyer ende water. Daer heeft den machtigen Coninck Nabuchodonosor zÿnen setel gehadt/waer wt hy onder ander landen/die hy zÿnen Rÿcke onderworpen heeft/oock Judeam beoorlocht ende vercreghen heeft / als de Boecken der Coninghen ghetuyghen. Daer in Balthaser zÿn eenich Sone ende naecomer int Rÿck/van Dario ende Cyro gheplondert / ghevanghen/ende de Stadt op eenen hoop gheworpen ghewordden is/ende met water wtgheroeyt/ in sulcker mate/dat daer gheenen voetpat meer voorhanden en is. Nv ist een wildernis/daer eertÿdts dese verschrickelÿcke Stadt was / eñ daer en woonen niet dan wilde dieren/ daer voortÿts dier menschen wooninghe geweest heeft/die haer lieten duncken dat sy Goden waren/seyt S. Jeroni. Van deser gedestrueerde stadt is Sophon ende Hierosophon ghebout / vander seluer ouerghebleuen steenen ende stucken.

Babylonia, de stadt.

Dat landt Vs.

DAt landt Vs oft Hus/ stoot met zÿne frontieren aen Judeam / daer wt dat Job ghebooren is.

Mesopotamia oft Seleucia.

MEsopotamia/ is een seer wÿde Prouincie Syrie/in Asia gelegen/tusschen twee Riuieren/vanden Oosten Tigrim/ van tZuyden Babyloniam / van het westen de Riuiere Euphrates/van tNoorden Caucasum hebbende/ anders Seleucia eertÿts ghenaemt/als Pli. libro 6. Cap. int laetste schrÿft. Dat lant is rÿck koren/ vruchten/wiltbraet/Vee/ ende alderley Metael.

Galilea.

GALILEA een Landtschap in Judea ouer den Jordaen/ toegheuoecht Syrie/ Arabie ende Egypto/heeft wat witter liedẽ dan Judea. Eñ daer is tweederley Galilea / het onderste eñ opperste/beyde vruchtbaer vã Olie/Wÿn/vruchten/Koren/ Vee/ wateren. Daer is (soo Isidor. seyt) dat Meyr Tiberias/10. paertloopen groot/ dwelck voortÿdts Herodes den Keyser Tiberio ter eeren liet maken / waer af dat het dien naem heeft / dit Meyr heeft om hem 60. peertloopen/ Isido. libro 13. maer dat meyr Genasar/ dat van wegen zÿnder groote / dickmaels int Euangelie een Zee genaemt wort/ligt in Judea/160. peertloopen lant/60. peertloopen ouer dwersch breet.

Phenicia/Sidon ende Tyrus.

PHenicia een Contreye in Syria / oft Judea/ vruchtbaer/ waer wt/ (alsoo hem Eusebius laet behaghen) veel consten zÿn gesproten/namelÿck de conste Schepen te maken/Vogelen ende Visschen te vanghen. Daer is dat Yser ende zÿn ghebruyck te verarbeyden eerstelÿck ghevonden ghewordden. Dese hebben aldereerst Cameren inde huysen ghemaeckt/voormaels alleen/als inde Tenten op der aerden ligghende.

Schepen sins-werc eerst gevonden.

Haer ghelooue was/dat een duyster beghin eñ eenen geestelÿcken Locht/ een beghin alder dingen was/sy dichteden een wilt Chaos / waer wt alle dinghen quamen/eñ veel vreemts dincx. Sidon ligt aen Phenicia / aen de Zee / daer aldereerst dat Glas ghemaeckt ende ghevonden ghewordden sy.

Glas ghevonden.

Tyrus meynen sommighe/ sy Phenicia selue/ inde schrift Tyrus genaemt/Bartholomeus Anglicus lib. 15.

Dit Tyrus oft Phenicia/heeft vandẽ Oosten Arabiam/van het Zuyden de roode Zee/van het Noorden den Berch Libanum/eñ tegen het Westen de middel Zee/Mediterraneum ghenaemt/ een rÿck lant van alle dinghen ghelÿck Judea.

Samaria.

SAMARIA een lantschap Palestine/tusschen Galilea eñ Judea gelegen/ vande Hooftstadt Samaria alsо ghenaemt / die nv Sebastia wort gheheeten. Die Joden die vanden Coninck der Assiriers aldaer gelaten wierden om dLandt te bewaren/bouden hutten in desen lande/ eñ wierden Samaritani genaemt: dat is wachters/daer af dat het Lant dien naem behoudẽ heeft. Maer alder eerst so en hebben de Samaritani niet Joden: maer Heydenen gheweest/ als Johan. 4. eñ 8. claerlÿck blÿct/ten laetsten zÿn se voor valsche Joden ende Apostaten gheacht ghewordden/ende van Manasse (dien zÿn Swagher in Babylonia eenen Tempel op den Berch Garizim boude) af ghecomen/daer af elders inde Orden eñ Secten der Joden.

Traconitida oft Traconitidis,

Item van Iturea/Abilena/etc.

TRaconitida een Rÿck in Judea / dwelck Philippus een broeder Herodis ter tÿde Christi

Christi voorstont / want al het Rijck der Joden wert vanden Romeynen in 4. heerschappien gedeylt/eens-deels om haer hoverdije te dempen/ eens-deels om oproer te voorcomen / maer voornamelijck om haer verstropinghe te bedieden. Dat eerste Vorstendom was Galilea / welcx vierde Vorst wert Herodes/dat tweede ende derde Iturea ende Tracontidis / dwelck de voorgemelde Philippus voorstont. Dat vierde Abilone/dat Lysanias een broeder Herodis eñ Philippi voorstont.

¶ Van Idumea.

IDVMEA is een Contreye in Syria/ ofte als Berthol. Angli. seyt/in Arabia/ welck een wildernisse van Palestina scheyt/ende reyckt tot aen de roode Zee/een bergich sterck lant/dat als Josephus seyt/eertijdts groot gheweest heeft / van tZuyden aen Arabiam / van het Noorden aen Pheniciam stootende/daer in dat Samaria ligghen soude/daer by dickwils inder Schrift deen voor dander ghenomen wort/als Idumea voor Judea/Siria voor Judea/etc. Midts de groote hitte maecken hen de inwoonders erghens spelonckken ende huysen onder de aerde.

¶ Pentapolis.

PEntapolis een Provincie Judee nae by Arabie / daer in dat de vijf stedekens Sodoma/ Gomorra/Adama/Segor ende Sebaim(die God met vyere verdorven heeft) ligghen/ Genesis 19. Daer is de doode Zee/ende ligt in Palestina/hoe wel sommige meynen dat sy in Arabia ligt. Een seer vruchtbaer landt/ alsohem Ezec. int 16. laet hooren. Daer wassen wonder schoone appelen/ de welcke alsmense afbreeckt/ soo zijn sy van binnen vol asschen/ tot een eewich teecken der straffe over dit landt ghegaen/Daer af hier nae. Item Isid. lib. 15. Voor de versinckinge wast een sulck ghebenedijt landt/datmen onder haer Lautsteenen aen den wech/Saphiren/eñ inde ackerschollen ende int slijck Gout vant/alsoo Job daer henen siet ende hem laet mercken/Capit. 28. Nv is dit landt inde doode Zee verkeert/die niet levendichs en lijt/noch vogelen/ Schepen/lieden noch visschen. Een yser dwelck alst brandt/om hooge swemt/alst wtghebluscht wort, so vallet te gronde.

Daer is oock noch een Pentapolis in Aphrica by Libia gelegen/ daer af elders inde beschrijvinghe Aphrice.

¶ Sichima.

SIchima is een cleyn Landeken/ tusschen Judea ende Galilea gheleghen/van Sichim den soon Emor alsoo ghenaemt/Genesis 32.33. daer ligt Joseph begraven. Daer is dẽ Terebinthus/ onder welcken Jacob dẽ Afgoden zijnder sonen begroef. Daer hebben de broederen Josephs gehoedt. Sichiman heeft Abimelech verdestrueert/ Judicum 9. Daer heeft de Fonteyne Jacobs gheweest/waer by Christus gerust heeft/ Joannes cut 4. Het is een lustich vruchtbaer lant.

¶ Van Dothaim/ Celosiria/ Perea/ Comagena/Nebathear.

DIt zijn enckel landen ende vlecken om Judea/ende in Judea ligghende/alle in Siria. In Dothaim vant Joseph zijn broeders / daer sy hem den Egyptenaers vercochten. Nabathea ligt tusschen Judea ende Arabia. Bethel dat stedeken voormaels Lusa genaemt/ ligt twelf mijlen van Jerusalem.

Maer Bethleem is een Vorsts Stadt in Judea/daer af veel inder schrift/ sonderlinge Matt. 12. Luce 12. Mich. 5.

Nabathea een Provincie Arabie/ tusschen Arabia ende Judea ghelegen/ van Euphrate tot inde Roode Zee hem streckende/ een seer vruchtbaer lant van Vee/vruchten/Metalen ende Edel ghesteente/Daer af leest Plinium lib. 6. Cap. 29. Die inwoonders heeten Nabathei.

¶ Guidum.

GVidum een landt tusschen Siria ende Italia gheleghen / teghen Pamphiliam ende Siliciam/ ende teghen Creta over / Waer af Actorum 27.

¶ Ramathea/anders Arimathia ghenaemt.

DIt geboorthuys Samuelis ende des rechtveerdighen Josephs van Ramatha eñ Arimathia/ligt in Judea/inden geslachte Ephraim/ op seer hooghe berghen/evenwel vruchtbaer van weyde eñ vruchten/Olie ende wijnghewas/ vast ende hooghe / vocht van Fonteynen / goet van lochte/gheschickt verre te sien. Hæc Jeronimus Cap. 2.

¶ Cappadocia een Provincie Sirie in Asia/anders Cesarea ghenaemt.

CApadocia is een contreye int grootste Asia/ int beghin Sirie/ roert vant Oosten Armeniam/vant Westen cleyn Asiam / van tZuyden den Berch Taurum (aen welcken Cilicia ende Isauria ligt) teghent tNoorden de velden Consirios / waer in dat eertijdts de Amazones ghewoont hebben. De Hoofstadt daer in heet Noreta/daer af leest voorder Isid. lib. 9. 15. Orosium lib. 1. Plin. lib. 6. Cap. 3. Joseph. lib. Anti. 18. Ca. 31. lib. 20. Capit. 16. Dese Contreye is naemaels vanden Romeynen Cesarea/ende vanden Lantvoocht Agrippa ter eeren Neronis/ Neronia genaemt ghewo rden. In desen lande ligt die verre vermaerde / groot-machtighe Stadt Mecha / Machomets der Turcken Propheets begravenisse. Dese Stadt heeft den Turck onder hem bracht Anno 1300.

Capadocia anders Cesarea.

Mecha.

¶ Armenia cleyn ende groot.

ARmenia/soo Isodor. lib. 15. seydt/is de Contreye Ararath / waer henen de sonen Senacheribs zijn ghevloden / als sy haeren Vader in zijnen Tempel biddende / vermoorden/ alsoo de Boecken der Coningen aenwijsen/ 4. Reg. 19. In Armenia ligt den berch Ararath/op welcken de Arcke Noe nade Diluvie gherust heeft. Dit lant reyckt van Cappadocia tot aende Zee Caspium/ ende ligt tusschen de berghen/ Thaurum ende Caucasum.

Daer zijn tweerley Armenia / een opperste eñ nederste. Op dien cant / daert aenden oever Tigris ende Euphratis stoot/ist met alderley cruyden/vruchten ende bosschen / lustich ende vruchtich/ evenwel een vervult landt met veel fenijnighe Dieren. Daer af Plininus Libro 2. Isidor. Lib. 15. Orosius ende Cris. seggen / Cappadocia worde van Armenia metter Riviere Euphrate ghedeylt.

Armenia cleyn ende groot.

Groot Armenia ligt teghen het Noorden/aen Mesopotamiam stootende. Daer aen stoot teghen het Westen/cleyn Armenia/den Turck onderworpen/daer in is Keyser Frederick Barbarossa verdroncken/die inwoonders deses Lants heeten wy de arme Jacken. Nv van Armenia leest voorts Plinium Lib. 6. Cap. 4. 8. ende 19.

¶ Calma een Vorstendom. Trapesuntz een Coninckrijck.

CALMA ligt teghen Cappadocia over teghen het Suyden. Aen Cappadociam stoot dat machtich Coninckrijck Trapesuntz/

Calma ende Trapesuntz.

teghen

teghen het Oosten ende Noorden/dit is den Keyser van Constantinopel afghewonnen gheworden/Ann. veerthien hondert ende eenenveertich. Van den Turck het Griecx gheloove daer in wtgheroept/het Machomets in die stede ingheplant.

Mytilene oft Lesbos.

Mytilene/ anders Lesbos.

DJt Eylandt in de Adriatische Zee gheleghen/in welck ofter wel ongeloovich volck is/euenwel teghen de ghene/die in perijckel des schip-breucx ende anderen noot staen/vriendelijc ende willich om te helpen. Aldaer is Paulus onderweghe ghecomen/doen hy nae Roomen wilde schepen/Jae daer heeft hy de slanghe van zijnen arm gheschudt/ende veel wonders daerin ghedaen/als Act.28. claerlijck wort aenghewesen/daer af elders meer/soeckt daer boven/inde beschrijvinghe der Eylanden Europe/Lesbos.

Paphlagonia.

Van Paphlagonia der Venetianen voortcomen.

DJt in Asia gheleghen Lant/welcx volcken ende inwoonders eertijts/als Cornelius Tacitus ghetuycht/in Italiam reysende/Eneti ende Veneti ghenaemt ghewarden zijn/van welcken dat landt Venedien afcoemt/waer in den Berch Cytorius ligt/met Boschboomen als een Wout overtoghen/also/dat hy vanden Wint beweecht zijnde/baren maect/als een Zee. Virgil.2.Georg. Dit Coninckrijck aen Gallaciam ende Cappadociam stootende/heeft den Turckschen Keyser Orchanes ghewonnen.

Carmania.

Carmania.

DEse Provincie meynen sommighe te liggen in groot Asia/de welcke haer teghen het Noorden eyndt/aen dat woest Carmania/van het Oosten aen Godrosia/van het Westen aende Persen. Dit volck (schrijft Pomponius) leeft sonder vrucht/vee/huys/oft bestemde wooninghe/maer is alleen met Visch oft Veehuyden becleet/ende worden met flecken vleesch onderhouden. Dese zijn/wtgenomẽ thooft/aent gantsche lijf hayrich ende rouwe. Daer hebben voortijts ghelegen de treffelijcke steden Taspis/Carmania/Alexandria/niet dat gene dat in Egypten ligt/want daer zijnder drie/deen ligt in Italia.

Bactra/Margiaria/Aria.

Zoroastes een Coninck Bactrianorum.

PTolom. Lib. 6. schrijft/dat Bactra is een Landtschap Asie/een machtich Coninrijck Zoroastis/des versierders der toouerije/ende swarter Consten/die het beghin zijns levens tegen natuere/met lachen heeft begonnen/dewijle ander kinderen haer lachen ghewoonlijck tot inde veertich daghen vertrecken. Desen Zoroastes heeft Godt alsoo beschreuen: Godt heeft eens Griffoens hooft/desen is aller eewiger/selfstandigher/onverganckelijcker dinghen/den eersten ende Eewigen/den alderbesten ende Wijsten/een Vader des rechts/ende inde leere der gherechtichheydt overgheleert/van natuere volcomen/euenwel den eenighen wijsen bevinder der heylegher natuere sonder natuere/ongeboren/die niet ghedeylt worden en mach/hemselfs doorgaens ghelijck ende ghelijckformich/een beghin alder goeder dingen/die geenderley gaue en verwacht/ende gheen persoon en aensiet. Van desen leest Plinium Lib.7.Cap.12. Nu Bactra heeft vanden Westen Margianam/vant Oosten Sogdianos/vant Suyden een deel des landts Arie/welcks vermaerde steden zijn Cacharatha/Garispa ende Bactra. Dit landt heeft roofghierige lieden/die ghewoon zijn haer int bosch ende op der Zee te gheneeren/die alle wellust verachten/ende altijts int harnas een hert leven voeren. Het

Godt wat.

heeft oock de beste Kemeldieren/die den hoef eñ clauwe nemmermeer af en gaen. Strabo seyt Lib.11. dat Alexander Macedo.etc. aldaer Chariatham ghebout heeft.

Colchos.

Colchos.

COlchos Oete des soons Solis Coninrijck/een Provincie Asie/aen Pontho der Zee ghelegen/waer henen Jason wt Thessalia scheepte/als hy dat gulden vlies ontweynde Diod. Sic. Lib.5. seyt/dattet een vruchtbaer landt is/tot allen vruchten voeghelijck/sonderlinghe wat tot scheeps timmeringhe behoort. Dit landt gheeft wt/menichte van peck/vlas/honich ende hennep/diemen in verre landen voert. Phasis een seer groote Riviere Colchorum/bijden welcken de Pheysanten haer wooninghe hebben.

Van Parthia ende der Parthorum zeden/gheleghentheyt ende eyghenschap.

Parthia beschreuen.

PArthia een machtich lant in Asia gheleghen/eertijts een deel Scithie gheweest/dwelck vande palen Indie/tot in Mesopotamiam hem verstreckt/ende heeft/soo Ptolomeo behaecht/vanden Westen Ariam/vanden Noorden Hircaniam/vanden Suyden/dat leech Carmaniam/vanden Oosten Mediam. Het is een bosschich bergich onvruchtbaer landt. Julius Solinus deylt dat Parthische landt in xix. Rijcken. Maer Srtabo seydt van een effen vruchtbaer landt/het en heeft eerstelijck niet groot gheweest/ende ter tijdt des Assyrisschen rijcks/oock noch totter Mediers ende Persiers tijdt/een duyster volck/ende recht als sonder name/allemans roof gheweest/ten laetsten den Macedoniers ghedient/ende Tribuyt ghegheuen/ter tijt Alexandri Magni. Naemaels ist alsoo toeghewassen ende toeghenomen/dat sy niet alleen haere aenstooters beheerschapten/maer oock de Romeynen/alder volcken stoute overwinners/met crijch aentasteden/onder haer werpen ende te neder leyden/ende de Contreye Carmesinam/Cormam ende alle Natien/tot aende berghen Caspios/aen haer heerschappie ende rijck lichtelijck brachten/met veel landen voormaels den Persen ende Meden toebehoorende/so gheheelijck/dat ten laetsten dat gantsch Assyria/Parthia ghenaemt wert. Nu de Parthen hebben van de Scithen haer beghintsel/daerom voortijdts dat gantsch Parthia Schithia hiet. Haer Tale is noch heden ghemengt metter Meders ende Schiters sprake. Sy zijn so victoriose strijdtbare vermaerde Crijchslieden/dat sy van haer vyanden selden victoriloos aftrecken. Sy leeren alle haer kinderen vechten/rijden/schieten/etcet. Sy strijden met loopende Guylen al deysende/altijdt inde vlucht gheschickt/den vyanden diese overhaesten/altijts een behinderinghe achter henlatende/alsoo datter inder haest eñ vlucht gheen beter Crijchlieden en zijn/sy en blijven niet stille staende/gelijc de Duytschen/maer reysen altijts voorts. Plinius Libro 5. seyt/dat dit landt veel wilde Dieren gheeft/als Tigherdieren/Leopaerden/Pantherdieren/Slanghen/grouwelijcke Lynceos. Het en is oock niet weynigher een grouwelijck strenghe volck/sy en ghebruycken siluer noch gout/wtghenomen in Oorloghen/anders en hebben sy gheen ghebruyck vant ghelt. Plinius vertelt 14. Coninckrijcken Parthorum. Crogus gheeft henlieden dat gantsch Orientsche

sche Imperium/ recht als oft sy metten Romeynen de Werelt ghedeylt hadden. Haer Coningen heeten Arsates/ van haren eersten Coninck Arsate. Haren Heyr-legher en is niet ghelijck anderer volcken/ van vrije lieden/ maer den meestendeel van knechten/ die sy met menichte hebben. Daer en wordt gheenen in eenwighen tijden vry ghelaten/ daeromme nemen sy meest overhandt. Dese enhouden sy niet in minderen weerde ende liefde/ dan hare eyghen kinderen/ eñ leeren haer aller consten/ alleen op dat sy haer niet in stoutheyt en verheffen/ zijn sy aller hope van eenigher vrijheydt berooft. Nae dat een yeghelijck vermach/ alsoo rijdt hy op zijnen eyghen cost/ den Coninck te hove ende te velde/ inden Crijch nae. Doen den Romeyn Antonis/ vijftich mael duysent Partsche Ruyters teghen quamen/ waeren daer alleen acht houdert vrye onder. Sy en connen met gheender orden Orloghen/ noch eenighe voorweere breken/ sy en Oorloghen in egheenen stil-stant/ maer varen altijts voort/ haer stellende als inde vlucht/ ende beschadighen/ als dan omgheweynt zijnde/ de navolghende seer hart. Somma/ sy waren gantsch onlijdelijck/ wanneerder een sulck volherden ende cracht int langhe by henlieden ware/ alsser wel eenen seer verschrickelijcken ende periculosen aenloop is/ wanneer het spel ten alderbesten is/ soo gheven sy de vlucht/ ende doen al haer dinghen deysende/ ende terstont zijn sy weder daer aen/ eñ wanneermen meynt/ dat sy alreede verleghen ende verslaghen zijn/ soo is henlieden eerst recht wel te moede/ ende met desen greep vermoeyen ende vexeren sy andere onwillighe volcken/ tot dat sylieden niet meer en vermoghen. Een yeghelijck heeft soo veel ghetroude vrouwen/ als hy wil/ ende en haten nauwe eenighe sonde soo seere/ als dat Overspel/ daeromme en gaen hare wijuen niet alleen in gheene Maeltijden/ maer oock nemmermeer andere mannen onder ooghen. Even-wel seyt Strabo/ dat sommighe die gheene kinderen en hebben/ haer wijuen haren goeden vrienden gheven/ op dat sy van hen kinderen crijghen ende ontfanghen. Sy en eten gheen ander vleesch/ dan dat sy met Jaghen vercreghen hebben. Sy rijden altijdt ter merckt/ maeltijt/ Kercke/ Oorloghe/ ter plaetse/ bespreck/ versamelinghe/ te rechte/ ende in somma/ beschicken al haer saken op het Peert sittende/ sonder af-climmen/ alleen de knechten die gaen te voete/ alle vrije rijden altijt waer sy henen willen/ wtghenomen voor den Tempel staen sy af. Sommighe meynen dat sy gheenen Tempel en hebben. Haer begraefenisse en is gheen andere/ dan dat sy de Lijcken oft doode menschen den Voghelen ende Honden voorwerpen/ namaels begraven sy de bloote afghe knaechde beenen. By hen is een groote sorg om Godt te dienen/ anders ist een oproerich ongherust volck/ van natueren stil/ listich ende meer een duick te doen dan te segghen gheneycht. Al haren noot/ al haer gheluck verhelen sy met swijghen/ sy en claghen niet. De Vorsten zijn sy meer wt vreese/ dan wt liefde ghehoorsaem. Een oncuysch volck/ sparich/ ende matelijck in eten ende drincken/ evenwel trouloos/ weynich stantvastich ende ghelooffweerdich/ dan soo veel alst hen nut is. Haer Byslaepsters als dienstmaechden/ leyden sy met haer ter merckt ende maeltijden/ maer dat en betaemt gheensins gheen ghetrouwder vrouwe. Dit Macrob. Maer Lentulus seydt/ dat sy van sulcker onbeschaemder oncuysheydt zijn/ dat sy met haer eyghen kinderen ende Susteren de oncuysheydt pleghen/ teghen natuerlijcke aengheboren eerbaerheydt. Het is in somma een wellustich volck/ in alder gheylheyt oft dertelheydt versoncken/ haer gheloove is Heydensch.

[margin: ...ans leenẽ ...ere haer ...en.]

Van het Meyr Asphaltides/ dwelc de doode Zee ghenaemt wert.

Plinius Lib. 5. Capit. 16. Solinus ende Josephus Libro 5. Capit. 5. de Bello Judaico/ schrijven/ dat dit Meyr drie ende tseventich mijlen lanck is/ ende dattet hem van Zoara tot in Arabiam verstreckt/ maer inde breedde strecket hem tot op neghenthien mijlen tegen Sodoma. Dit Meyr is ghesouten ende onvruchtbaer/ ende wort de doode Zee ghenaemt/ midts dattet stil ende onbeweghelijck is/ oock gheen dinck en laet te gronde vallen/ ende oftmen yet daer inne wierpe/ soo swemmet opwaerts/ ende daer en can glat gheen dinck in den grondt versoncken worden/ dwelck Vespasianus (die om dat Meyr te besien derwaerts quam) versocht heeft/ met eenen ghebonden steen/ dien hy daer inne wierp/ het schiet al wederom opwaerts/ watmen daer inne werpt/ als oft den wint daer wt dreef. Dit Meyr verkeert hem teghen den schijn der Sonnen/ het queelt swert peck op/ dwelck opwaerts swemt/ inder ghedaente als swerte Ossen. Die met de Schepen daer aen vaeren/ aen die cleeft het hem soo vast/ datment alleen met vrouwen cranckheyt ende pis-water af-lossen can. Dit peck en is niet alleene costelijck/ om de Schepen daermede te verpecken/ maer oock tot veelderley medecijne.

[margin: Grootte ende aert der dooder Zee.]

[margin: Vreemde peckclompe inde doode Zee.]

Arabia ende zijn gheleghentheyt/ ghelooven/ zeden ende begryp/ na ordene beschreven.

Arabia een Provincie Asie/ welcke Judeam van Egypto scheyt/ de welcke Solinus heylich noemde. Nu wordt Arabia ghedeylt in dat steenich ofte berchachtich/ ten anderen in dat leech ende woest/ ende ten derden in dat salich ende vruchtbaer Arabia. Ptolome. Libr. 5. In dese Contreye is den Berch Sinai/ die oock Oreb wordt ghenaemt/ waer op Moses de Tafelen heeft ontfanghen/ daer wast oock den Vogel Phenix/ alsoo wy ghehoort hebben ende alnoch hooren sullen.

[margin: Arabia beschreven.]

Van het woest Arabia/ ende zijne volcken.

In het wilt Arabia is een Heere/ Zambei ghenaemt/ dien sy haeren Soldaen oft Coninck achten/ die heeft altijt veertich duysent Peerden op het minste hoope/ oock voor zijn Hof 10. duysent Merrien/ van eenen sulcken snellen loop/ dat sy dach ende nacht hondert mijlen loopen/ waermede sy den aenpalenden veel drangs doen/ ende dickmaels onversiens eenen oproer int Landt maecken/ ende laden op de Peerden wat sy vinden/ rijden daermede wech/ meest al sonder sadel/ in een hemde/ die op de Merri-Peerden sitten/ alleen de opperste ende beste hebben sadelen/ ende zijn wat becleet. Somma/ sy loopen als vloghen sy/ waermede sy oock den grooten Soldaen te beoorloghen vermogen/ Damascum/ ende oock Jerusalem/ anders een vertzaecht volck/ sy voeren Lancien van Rieden wt India ghemaect/ thien oft twaelf ellen lanck/ voor een cleyn ijsere spitzken daer aen/ wanneer sy eenen oploop maken willen/ soo houden sy haer enghe te samen/ gelijck de Spreeuwen/ het zijn meest cleyn doncker bruyn lieden/ van vijfachtigher stemme/ met swert lanck hayr/ ende somtijts woonen sy aen de berghen/ om de Charoana te berooven (dat is de coopmanschap op de Kemelen) sy voeren met haer/ Wijf/ kint/ ende al haer ghereetschap/ oock de huysen op de Kemelen/ ghelijck de Tenten/ van quaede wolle daer op ghemaeckt. Haren Zambey oft Soldaen/ hout altijt by de drie hondert duysent Kemelen/ sulcks dat hem de vaert/

[margin: Charoana wat. Charoana heet de vergaderinghe der menschẽ ende dierẽ/ mettet comenschap/ die sy voeren in ander landen.]

als sy gheladen wttrecken/ ende na malcanderen ghedreuen worden/ by wijlen twee dachreysen verstreckt. Een ghemeyne Charaona heeft by de tweendertich duysent gheladen Kemeldieren/ tot inde veertich duysent menschen/ den seluen geeftmen toe somtijts tot inde tsestich Mammalucken/ om al desen hoop/ als Hooftliedē/ te registreren eñ de lieden / ende goeden te behoeden. Dan reystmen alle daghe sonder nederlaghe dach ende nacht/ tweentwintich uren / daer na leghertmen hem twee uren/ tot opde vierentwintich uren/ eñ alsdan voedert hem vee ende menschen. Der Kemelen voederinge en is niet anders/ dan elck vijf brooden van Gersten meel / elck vander grootte als eenen Granaetappel. De menschen moeten haer inden voortoch vdederen / wie tusschen desen tijt eten wil. Maer het volc heeft een seer cleyn eten / nochtans crachtich ende goet/ dwelck dit landt draecht/ ende aldaer ghebracht wort / ende ghemeynlijck ouer acht daghen coemtmen eerst eens tot het water/ dat graeftmen wter Aerden/ want dat woest Arabia/ waer door mē van Damasco ende Jerusalem/ nae Mecha hanteert/ is ledich/ ongheboudt/ sonder alle nederlaeghe van eenigher Herberghe/ woest/ volckloos/ ende sonder Fonteyne noch eenich koren / daerom moetmen hem op de Kemelen versien. Sommighe Fonteynen ende Cisternen / ende der seluer weynich/ vintmen onderweghen/ daer slaetmen hem dan neder / ende blijuen daer ligghen rustende/ eenen dach oft twee / daer en tusschen betert ende maecktmen het ghene dat ghebroken is. Dan scheptmen water / ende bereyt hem wederomme door de wildernisse op den wech. Een Kemeldier draecht seer swaer / een yeghelijck onbegrepen swaerder/ dan twee Muyl dieren. Sy en gheuen hen oock niet te drincken / dan ten derden daghe eenmael.

Ende wanneermen hem alsoo nederslaet om te rusten / soo heeftmen altijts Schermutzelen/ aenloop ende strijt met de Arabiers / die in grooter menichte toe-loopen ende rijden om de Charoana te beroouen/ als dan achtmen altijt eenen Mammaluck soo goedt/ als schier duysent Arabiers/ want so ghesept is/ somtijts seyntmen met vijftich duysent Arabiers / tsestich Mammalucken/ diemen daer toe ghenoechsaem acht/ om dat volck voor te gaen/ oock wanneermen totter wapen greep / ende dat het te treffen quame/ sy vreesense als de Duyuelen / ende duysent Arabiers en comen tot hy eens Ackers lengde / niet tot eenen Mammaluck / ende en hebben oock nauwelicks soo veel herts (sulcke bloode ende vertsaechde lieden heeft dit Lantschap) van verre tot haer te schieten / want de Mammalucken zijn bouen maten Crijchs-veerdich / ghehert/ tot allen gheweer ende wapen behendich / ende floecksе Lieden/ dies Landts Meester / ende haers Coninckx arm ende beschutsel / constich int schieten: alsoo dat den eenen den anderen wel eenen Orangiappel twelf oft vijfthien schreden onbegrepen verre van thooft schiet / ende dat d'een goet ghesel den anderen eenen sulcken ghesel schent houdt / want sy oeffenen haer recht als op een Schermschole/ inder Ridderschap ende Ridders stucken. Sommighe heffen in vollen loop eenen hoet vander Aerden op. De sommighe sidt in vollen loop op een ander Peert/ dat hy byder handt leydet. De sommighe gorden haren zadel op in vollen loop/ setten onder hem wt / op des Peerts hals / ende gort hem wederomme onder hem. Sommighe schieten eenen een Carlinpenninck ofte Seraphi tusschen de vingheren wt / waer-by haer alle de Inwoonders schier voor Goden achten / schouwen ende grootelijcks vreesen / ouer welcke sy Meester zijn / ghelijck vier honden ouer eenen Hase.

¶ Van Sodoma eñ Gomorra / ende andere wonderlycke dinghen/ in het woest Arabia.

ALdaer sietmen noch heden de voetstappen der vijf Steden/ in een Dal des woests Arabia/ hoe sy verdoruen ende t'onder ghegaen zijn/ vande welcke men alnoch sommighe veruallen stucken/ mueren ende bewijsinghen voor ooghen siet/ drie oft vier ellen hooghe bouen der Aerden/ dwelcke schier ghelijck root was / oft bloet met aerde vermenghet/ siet/ op veel plaetsen/ ende alwaer ontrent noch heden een snoode/ boos eñ ontrouwe volck woont / nv ter tijt na den vloeck/ een seer onvruchtbaer aertrijck. Het behelpt hem meestendeel slechts met Hemels-broot/ Manna ghenaemt. Daer voorts door na Mecha / is een seer wildt bijster Dal / leech ende woest / ouer de twintich mijlen lanck/ daer men schier altijts den thienden man achter laet/ soo dickwils alsser een Charaona voor-by treckt / die van dorsts noot steruen/ de welcke men slechts opt naeste waer sy steruen/ begraeft/ sommigē noch niet recht doot/ denseluen laetmen dat aenghesichte onverdeckt/ ende men begraeft alleen het lichaem. Item men heeft oock veel aenvals vande Arabiers / die comen ghemeynlijck twintich oft dertich duysent sterck/ om de Charaona te beroouen. Maer soo ghesept is/ het zijn bloode ende vertsaechde lieden die naeckt opde Peerden sitten/ sommighe in hemden/ ende waer haer de Charaona nederslaen om te rusten/ moeten sy ghemeynlijck met haer slaen om dwater. Daeromme presenteertmen henlieden dickmaels om vreets wille / twaelf hondert Ducaten/ soo eysschen sy somtijts thien duysent/ somtijts nemen sy een groote somme ghelts / eñ en gheuen dan noch gheenen vrede / soo datmen claerlick mercken moet/ datse niet alleen dat water en meynen / maer dattet hen om wat anders te doene is. Alsdan schieten haer de Mammalucken wt/ ende sommighe behertichde eñ weerachtighe inden hoop der Charaona/ gemeynlick tot inde twee ofte drie hondert / d'andere latense voorby trecken/ ende treffen met haer. Daer comen dan gemeynlijck soo veel duysenden om den hals/ als op dander zijde eenighe persoonen. Als Lodwig Vartoman den Edelen Ridder voorby ghetrocken is/ zijnder haerder drie hondert tegen vierentwintich duysent gewееst/ ende hebben int treffen vanden Arabiers om ghebracht / ouer de sesthien hondert mannen / daer vande drie hondert niet meer dan twee mans ende een wijf ongheuaerlijck doorschoten werden / dit is het daghelijcx broot op dese reyse.

Sodoma en de Gomorra wonderen.

¶ Van een geberchte in Arabia/ ende vreemde Joden daer in.

IN't woest Arabia ligt een gheberchte thien oft twaelf mijlen in hem besluytende/ daer in woonen byde vier oft vijf duysent Joden/ corte lieden by vijf oft 6. spannen lanck/ meer swert dan wit/ van wijfachtigher stemme/ die al bloot eñ naeckt gaen / en leuen van gheen ander vleesch dan van Castronen/ sy zijn besneden/ ende bekennen haerseluen Joden / waer sy eenen Heyden betrapen/ dien villen sy leuendich. Aent onderste van die Bergen inden voortoch / vindtmen een vergaert water van regen/ waer mede de voorbytreckēde Charaonen dickwils tot inde 16. duysent Kemelen beladen/ dwelc die Joden seer qualijck te vreden maeckt/ ende ghelijck de Gheytbocken wt de Berghen roepen / want sy ouerheert zijnde/ niet af comen en doruen. By dit water staen ses ofte achte seer fraeye doornen haghen / daer sietmen oock somwijlen een Torteldupne/ die seer vreemde ende recht als een wonder is / wandt men

Vreemde g berchtē en Joden in Arabia.

van

van wt Damasco/alsmen in dit woest Arabiam coemt/ tot aen de selue plaetse des Gheberchts der Joden/ noch Voghel/ dier/ loof/ gras/ boomen oft haghen/ en siet noch vinden en can verder dan vijfthien dachreysen te Peerde. Daer nae coemtmen in een Stadt Medina/daer soude den Heydenschen Afgodt ende Propheet Machomet lyfachtich begrauen ligghen/ ende in zijnen Tempel soude by de vier hondert Calomnen oft pylaren zijn/ ende by de drie duysent bernende Lampen hanghen/ maer het sal een fabel ende gedrochte zijn/want een groote Heere een Mammaluck heeft den hooghen Priesteren willen geuen drie duysent Seraphi in goude/ op dat hem ghegunt wierde dat Heylich Lichaem des Propheets te sien/ men heuet hem met zijnder onweerdicheydt afgheseydt. Als hy nu niet en heeft willen ophouden/ ende wt sotte deuotie soo ernstich aenghehouden heeft/ dat hy hem oock zijn sondighe ooghen heeft willen wtsteken laten/nae dat hy met de selue dat Lichaem Machomets aensaghe: soo is hem gheantwoort geworden/ dattet wel een ghemeyn gheruchte is/ dat hy daer Lijfachtich rust ende ligt/ maer om de waerheydt te segghen/ dat hy wel daer ghestoruen is/ maer recht terstont daernae ten Hemel gheuaren/ ende ter rechter handt Godts sittende is/ende dat Jesus Christus hem by zijn voeten sit. Naemaels maecken sy dickwils een vyerwerck met Consten op den thoren des Tempels/ om de lieden daermede te betooueren. Daer roepen sy dan/ en siet ghy niet den schijn ende glants/die daer opclimt vanden graue Machomets? Somtijdts en maecken sy niet met allen/noch spreken sy/soo yemandt seyde dat hijts niet en saghe/ het sy des ongheloofs ende zijnder sondigher ooghen schult. Dese Stadt geneert haer wt dat vruchtbaer Arabia/ ende van Alkeyro. In deser woestijne reysmen nae het Compas te lande/ghelijck ter Zee. Men moet oock door dese woestijne vijf daghen ende nachten door een sandighe woestijne/ wanneer den wint derwaerts gaet/ so is vee ende volck verloren/ sulck subtijl cleyn sant (wit ende claer als meel) heeft dit landt. Daer ligghen Berghen van zande op eenen hoop/ en wanneert al schoon goeden wint is/soo en can een nauwe thien schreden nae den anderen voor hem sien. De mannen rijden op de Kemelen/ op bysonder huysen van hout/daer slapen ende eten sy. Niemandt en wort in dese Stadt inghelaten(soo heylich achten sy se) ten sy dat hy hem ende zijn ghereetschap te voren ghewasschen heeft. Dese vijf dachreysen sterft altijts veel volcx int sant van stof ende dorst/ die hen soo wee doet/ als sy dan ergheus water vinden/soo drincken sy haer te bersten/ ende swillen nidts haestelijc drincken als van fenijn op/ daer vintmen de Mummea (dat is veel wtghedorde menschen)doot/diemen inde Apteken tot Medecijne gebruyckt. In dese reyse door de woestijne/ heeftmen seer veel aenvals vanden Arabiers/die menichmael veertich duysent sterck wel toegherust/ om de Charaona te berooven/ aenvallen/ waer ouer dickwils veel te gronde gaen/ ende draghen ghemeynlijck de faetse daer af wech/als ghehoort is.

...er Com-
...te lande
...sen als ter
...e.

...mmea
...er gedor-
...

¶ Vander stadt Mecha/ hoe sy gheregiert wort/ende wat daer vreemts is.

...cha de
...derlicke
...t.

De vermaerde Stadt Mecha/ al waer de Heydenen bevaert gaen/ als by ons tot Sint Jacob/ derwaerts comen veel Charaona van Damasco/ Alkeyro/ somtijdts (dwelck onghelooflijck te segghen/ ende nochtans waer is) byde tweeentsestich tot inde tseuentich duysent ghelade Kemeldieren met coopmanschap/ want men hanteert derwaerts machtich van veel ander Landen. Dat Landt is behaluen dese Stadt/onvruchtbaer/ende daer en wast gheenen boom noch cruyden ofte yet desghelijcx/ oock is daer groot gebreck van soete wateren/also diere/ dat eenen op eenen dach byde vier quatrinen hebben moet/ die waters ghenoech drincken wil. Een groot deel haerder neringhe coemt hen van Alkeyro/ ende de roode Zee/ oock hanteren Arabia ende Ethiopia in dese Stadt/ daer comen nae Mecha veel Pelgrims wt India/ Persia/Ethiopia/Siria/ende van ander landen/ alsoo dat nauwe yemandt soo veel volcx by malcanderen ghesien en heeft/ eens-deels om coopmanschaps wille wt India derwaerts comende/ van peerlen/ghesteente/ende alderley Specerije. De Mooren wt India ende Ethiopia comen derwaerts met veel boomwolle/ laecken ende sijde. Ten anderen maeckt dat beuaren eenen bouen maten grooten toeloop/ ghelijck by ons een Jubilee Jaer nae Roome/ om ghenade ende aflaet te vercrijghen.

¶ Vanden Tempel Machomets tot Mecha/vanden gheloove/Godsdienst/ghenade ende aflaet daer in/oock van haer offeren.

Te rugghe in deser Chronijcke hebben wy veel ghehoort van Machomet/ zijn gheloue ende afcoemste/ nu oock wat breeders daer af. Tot Mecha (derwaerts de groote bevaert aller Turcken ende Heydenen is wt veel Landen)is eenen Tempel seer byrans dat Coliseo tot Roomen ghelecken/ghewelft/ende ront/die heeft rontsom hem tot inde 100. thorens ende poorten. Inden inganck des Tempels gaetmen thien oft twaelf trappen nederwaerts/ van marmelsteenen gemaeckt/ daer heeftmen alderley Specerije/Aromata/ende Juweelen te coope/soo dat den reuck eenen terstont cracht gheeft/ waer mede sy Machomet te dienen/verhopen. Soomen inden Tempel afgaet/ vindt men tafelwerck bedeckt ende belecht met pueren goude/ ende ongelooflijcker costelickheydt. Daer vintmen ouer de vijf duysent persoonen die Coopmanschap drijuen/alleen met Specerijen/ Aromaten/ ende ten meestendeel om met dat poer/de doode lichamen der menschen onverganckelijck (soo by henlieden gewoonte is) te behouden. Van hier voertment in alder Heydenen Landen. Op den drieentwintichsten dach Mey begint de Bedeuaert/ tot welcke men van verre te water ende te lande coemt/ om Ghenade ende Aflaet te vercryghen/ ghelijckmen hen by ons de ghenade heeft ghebiecht ende ter tijdt des Jubilee Jaers nae Roome heeft gheloopen. Sy gaen inden Tempel seuenmaels om eenen Thoren/ met sommighe Ceremonien/ te langhe te vertellen/ daer nae haesten sy haer nae een Fonteyne/ tseuentich ellen diep inden Tempel/ waer by somtijdts acht persoonen sonder ophouden scheppen/ ende de toegaende Bevaert broeders driemael met het ghescheept water ouer het hooft ende al zijn cleedinghe af (hoe costelijck sy is) beghieten/ also sprekende/ dat sy inden name Godts/ Godt vergheue my mijn sonden/ alsdan waenen sy reyn ende gheabsolueert te zijn van al hare ondeuchden. De Offerhande by Mecha op eenen Berch/is alsoo ghedaen: Een yeghelijck Man oft Wijf doot ten minsten twee oft drie/ de Rijcke vijf oft ses Castroonen/ soo datter somtijdts op eenen dach ouer de dertich duysent Castrons gheslacht worden/ teghen der Sonnen ghevilt/ ende een yeghelijck offert sulcx arme lieden om Godts wille/ der welcker oock ghemeynlijck ouer de dertich duysent/ meer om

Machomets Tempel ende ander wonderen.

haer neeringhe/dan om genade ende Aflaet/daer comen/ die maecken dan een vyer met mest van Kemel-dieren / wermen tvleesch een weynich daer ouer / ende etent / diesghelÿcx wanneer de Charaonen somtÿdts wt Arabien comen / ende Comcommers eten / soo wachten ende plucken somtÿdts vÿftich arme menschen / alleen om de wech ghewórpen schellen voor de Tenten. In dese Bevaert preectmen oock / daer staet een hooghe Priester haers gheloofs op/roepende dat sy haer sonden beweenen souden/ende vermaentse daer af te staen/ besluytende het Sermoon alsoo: O Abraham ghy beminde sone / ende wel ghehouden vrient Gods / O Isaac wtvercoren van Godt / bidt Godt voor tvolck deses Propheets/eñ alsdan hoortmen een groot gheween. Neffens den Berch deses Offers / is een plaetse/ daer soude de Duyuel Isaac verschenen zÿn/om hem vande ghehoorsaemheydt Abrahe af te leyden/met aenwÿsinghe / dat hem zÿn vader offeren wilde / hy en soude niet tot hem opden berch gaen/als dan soude Isaac met eenē steen tot hem geworpen/ eñ hem int aensicht geraeckt hebben. Daer werpen de Heydenen noch so dicmaels als sy daer voorby gaen steenē toe/in dier meyninge/ den Duyuel te steenighen/ eñ hebben schier eenen Berch met steenen op malcanderen geworpen.

Van Duyuen ende Eenhorens tot Mecha.

Duyuen eñ Eenhorens.

BY Mecha vliecht een vlucht tamme Duyuen / die sommighe tot vÿftich duysent toe schatten te zÿn / sommighe tot dertich duysent/ ende seggen dat sy zÿn van het gebroet der Duyuen/die met Machomet ghesproken hebben / inde ghedaente eens Heylighen Gheests. De selue Duyuen hebben ouer al vrÿheyt door de Stadt te vlieghen/waer sy nedervallen/als by de packhuysen/daermen Rÿs/Gherste / ende koren vercoopt / niemandt en derft hen weren / vanghen noch dooden/wie hen leet doet dien houtmē voor eenen openbaren sondaer/men spÿstse oock ouervloedich/midden inden Tempel. Op een ander zÿde des Tempels staen twee levende Eenhorens besloten / die toont men voor een wonder/ haer verwe is ghelÿck een donckerbruyn peert/ ende hebben eenen horen aent voorhooft byde drie ellen lanck / een hooft meest als eens Herts hooft/ eenen langhen hals met gekrolde hayren/ ende corte cleyne schenckels / opgherecht als een Geytbock / zÿn voeten een weynich ghespleten/ Klauwen gelÿck als een Geyte / oock bysonder haer op de achterste schenckels/die achtmē grooten schat weert zÿnde / die een Coninc der Mooren wt Ethiopia / den Soldaen / om met hem vrientschap te maken soude geschoncken hebben.

Vande Hauen Zita/ende vande roode Zee.

DIt is een stadt van grooter coopmanschap eñ hanteringhe in het woest Arabia / want derwaerts coemt ghereyst te water ende lande/ een groot volc der Heydenen/ende aldaer en doruen noch Joden noch Christenen henen comen: Die stadt behoort den Soldaen van Mecha die onderworpen is den grooten Soldaen van alkeyro. Dat lant en brengt gheenderley vrucht/ euenwel is daer ghenoechsaem onderhoudinghe van alle dinghen / daer is alleen groot ghebreck ende dierte van soet water /de roode Zee slaet tot aende huysen deser mueurloser stadt / De welcke Zee geensins niet root en is / maer heeft den name diese voert/van dat root zant/ ende het is een steenachtighe rotsighe Zee/op de welcke men by nachte niet schepen en can.

Van het salige eñ vruchtbaer Arabia/ eñ vande Hooftstadt daer in/Aden genaemt.

DIt Aertrÿck is vruchtbaer van alderley nootdruft / als van Wÿndruyuen/Amandelen/ Queappelen/ Granaetappelen / Knooploock / ouervloedich van Koren/ Gherste/ Rÿs Hirse ende Vleesch. De lieden daer in gaen meestendeel naeckt. Koluen ende oock Slingheren zÿn haer beste ghewéer/sy leuen nae Heydensche zeden/daer in ligghen veel vermaerde steden ende Eylanden/inde roode Zee / sterck ende vast daer is de Zee ingheprengt / ontrent vier mÿlen breedt/tusschen berghen/ dwelckmen de kele der Zee heet.

In Arabia is de Hooftstadt Aden met twee dubbel mueren omringt / van twee zÿden / andersins met Gheberchte verwaert / ende daer op vÿf gheweldighe Sloten / tot inde ses duysent vyerplaetsen hebbende / twee uren inder nacht houtmen eerst merckt/ouermidts de ouergroote hitte/die aldaer is. Daer is een hauen/ daermen wt alle landen toereyst / eñ eenen grooten Tol. De huysen zÿn sterck ende wel gebout/ schier op Italiaensche maniere/een vande welcke somtÿdts tot inde vÿf duysent Ducaten/ weert is. De vrouwen van desen lande/ hebben wonderlÿcke groote begheerte tot witte mannen/ de welcke by henlieden vreemde ende Ghasten zÿn/ghelÿck by ons de Mooren. Arme lieden nutten broot van Hirsch ghemaect. Dander segghen dat Saba de voornaemste Stadt in dat selue Arabia is/ daer af Sabea ghenoemt wordt / van Mirrhe ende Wieroock ouervloedich. In dit landt wordden veel Christenen kinderen wt Priesters Jans Landt/neghen oft thien Jaer out zÿnde/vercocht/ende totten crÿch opghevoert / tot hoede des Soldaens gheordineert / altÿdt wordt eenen van weghe der manheydt/voor hondert Inwoonders gheacht / ende beter. Dat ander Heyr is naeckt/ met eenen slets / van lÿnen laecken omhanghen / ende en heeft niet dan een slaeplaecken voor eenen mantel aen. De mannen van desen lande/veertich oft vÿftich Jaer oudt zÿnde/draghen twee hoornen van haer eyghen hayr opghebonden eñ gemaect/ ghelÿck de Geytbocken. Men voert altÿdts veel duysent Kemelen mede inden Crÿch / alleen met Tenten van boomwolle gemaeckt/beladen. Tot de voorseyde Stadt Aden/ is oock een groote beuaert / daer sonden groote teeckenen gheschien/ derwaerts ghelouen haer veel lieden van verre landen/met alderley ghebreken bedruckt. De geveynstheyt is groot by haer aenghesien / eñ heylich gheacht/ wie gheen vleesch en eet / ende hem vander werelt aftreckt als een eenige / dien houden sy voor heylich / ende dat is haer Monickerÿe / der welcker hier ende daer vele int lant zÿn. Op veel plaetsen is groot ghebreck van hout in dese landen / want oock dat vruchtbaer Arabia niet ouer al soo vruchtbaer en is. In dit landt is oock daghelÿcks veel ghekÿfs tgheloove aengaende/ want sommighe gheloouen Machomet alleen/segghende/dat dander Hooftlieden valsch ghewéest hebben. Soo gheloouen dander Machomet ende al zÿn ghesellen / daerom dooden sy dickwils malcanderen als Honden. Twee dachreysen van Aden is een seer vÿster gheberchte/ daer veel duysent Meyrkatten in woonen/ alsoo datmēder alleen inden voorbytoch onderwegen tot inde thien duysent siet / oock veel felle Leeuwen ende ander vreemde Dieren / alsoo/ dat onder hondert persoonen desen wech niet wel wandelen en moghen.

Aden een Stadt.

Merckt dat by nachte.

Vander stadt Almacarana eñ Reame in Arabia.

ALmacarana een Stadt in dat vruchtbaer Arabia / op eenen Berch gheleghen / tot de welcke men van der pleyne seuen mÿlen moet op

climmen

climmen oft rijden / in eenen engen ende smallen wech / soo dat nauwe twee persoonen malcanderen wijcken moghen bysonder rijdende / noch en is in deser Stadt gheen ghebreck van spijse eñ dranck / een Cisterne daer in / gheeft thien duysent persoonen waters ghenoech. Den Soldaen in Arabia hout daer den meestendeel Hof / oft en soude daer hebben zijnen Schadt / alleen in goude / welcken hondert Kemelen daer mede gheladen / niet en souden draghen connen. Die locht is goet ende ghesont / de lieden meer wit dan swert.

Een dachreyse daer af leyt Reame / welcx inwoonders den meestendeel swert volck is / tzijn groote Cooplieden. Dat landt is ouervloedich vruchtbaer / het heeft slechs wat ghebrecx van hout / dat canmen wel crijghen. Daer vintmen Castronen / die van swaerte nauwe gaē connen / den steert van eenen van dese weecht somtijdts vierētwintich pont. Sy en hebben geen hoornē / daer vintmen gantsch sneeuwitte druyuen / van eender sonderlingher aert / sonder keernen / alsoo goet datmēse niet beter vindē en can / alle vrucht wel volcomen / ende bouen matē een goede locht. Die lieden worden tot inde 130. Jaer out / noch van goeder vermoghentheyt. De cleedinge van dit volck / is de huyt / waer mede haer Godt becleet heeft / nochtans de eerbare ende Cooplieden draghen hemden / dander somtijdts een wit sletsken / oft lompken / gelijc een Popken / van boomwolle / aenden hals hanghende. Door gheheel Arabia draghen de mannen hoornen / van haer hayr ghemaeckt / ende opghebonden als een tuyte / neffens de ooren recht als eenen Geytbor. De vrouwen draghen hosen met botxen / ghelijc de Scheepslieden / van lijnen oft boomwollen laken.

astrons hedaente.

Van Sana / Taesa / Zibit ende Damar / de groote steden in Arabia / ende haren Soldaen.

SAna de Edele Stadt heeft eenen muer van aerde ghemaeckt / thien ellen hooghe / twintich ellen dick / alsoo dat acht Peerden neffens malcanderen daer op gaen connen. Daer wast allerhande vrucht / wtermaten goet / van veel goede fonteynen en heeft sy gheen gebreck. Daer vintmen veel Specerije / inde Apteke behoorende veel wijngaert planten / lusthouen / eenē machtighen Soldaen. Dese stadt heeft by de vier duysent vyersteden / hubsche huysen / ghebondt nae onse wijse. Drie dachreysen van daer leyt Taesa in een gheberchte / een seer schoone ende haefachtighe stadt / van alle cloecke dinghen ende lustighen subtijlen arbeyt / van alderley wateren te distileren zijn sy Rabbi / eenen Tempel daer in ghebout ghelijck S. Maria Rotunda tot Roome. Dese Stadt heeft oock veel treffelicke Cooplieden. Drie dachreysen daer af leyt Zibit / een halue mijle vande roode Zee / daer is ouervloet van groote hanteringe ende alderley coopmanschap / die door de roode Zee daer coemt. Aldaer wast een goede menichte suyckers / ende veel ander vruchten. Een dachreyse van daer leyt Damar / bewoont met Heydenen ende rijcke Cooplieden / een vruchtbaer Landtschap. Deser steden leuen / cleedinghe / ghelooue / zeden / ghebruycken / oock de ghedaenten / is meest ghelijck / so gehoort is.

Den Soldaen van Aman is deser steden aller Heere / welcken sy Sechio noemen / dat is heylich / wt oorsaecke / dat hy alle zijn dagen geenen mensch en heeft laten dooden / wtghenomen wat in Oorloghen / die hy wt noodtwere opnemen moet / om den hals ghecomen is. De ghevanghenen ende die den doot schuldich zijn / hout hy in boetijsers / der welcker hy ghewoonlijck altijdts ontrent vijfthien oft sestthien duysent heeft / tot dat sy steruen / ende gheeft elcken alle daghe twee quatrinen voor zijn spijse / eñ genoech te drincken. Hy hout oock wel soo veel gecochte oft eyghen knechten / van swerter verwe / den seluen gheeft hy altemael den cost.

Vande gheleghentheyt Arabie / eñ van der seluer Volcken / Ghelooven / Policien / Zeden ende ghewoonheden / wt Joanne Boemo Aubano.

IN Asia tegen Aphrica / leydt Arabia / een merckelijcke Prouintie / tusschen Egyptē ende Judea ghelegen / sommighe segghen datter aen Pancharon ende Sabeam stoot / sommighe / dat dese twee landen in Arabia ligghen. Dewijle nu dit landt wijt / lanck ende breet is / soo zijn daer in menigherley manieren ende zeden van leuen. Sommighe hebben thayr / dwelck sy nemmermeer met eenich ijser en aenroeren / in een huyue ghebonden / een deel scheeren beyde baert eñ hayr tot op der huyt af. *Zeden der Arabers.*

Een yeghelijck blijft in zijns Vaders hanteringhe / ende en beghint gheen vreemde const oft hanteringhe. Den oudtsten onder henlieden is ouer haer allen Coninck eñ Heere / dien ghebeurt dē Scepter. Een gantsche vriētschap oft maechschap heeft altijts alle dinck gemeyn / sy hebben alle een wijf / wie eerst tot haer coemt / die maeckt voor. By den outsten slaept sy snachts anders wie eerst thuys coemt / ende voor de deure zijn manlijck lit wttrect / die is man / also zijn sy meest alle ghebroeders. Sy hebben oock met haer eygen moeders eñ susters te doene / sonder schaemte / na dat landts ghebruyck. Een Ouerspeelder wort metten sweerde onthooft / wie tot een ander vriētschap ofte maechschap ingaet / dat wort voor een Ouerspel ghereкent. De Huysghenooten oft vrienden zijn al Broeders / ende echtelijck gheboren. Haerder dertich hebben ghemeynlijck een ghasterye oft weertschap met malcanderen / twee gheschickte Sanghers inder maechschap singen altijts om malcanderen / altijts met malcanderen. Steden ende Vlecken houden sy vredelijck sonder mueren / dach ende nacht open. Sy leuen salichlijck ende vreetsaem / in grooter ouervloet. *Veel mans hebben een wijf in Arabia.* *Straffe des Ouerspeels in Arabia.*

Sy hebben hoopen Kemelen / gheen Peerden. Maer Schapen / groote Runders / gout / siluer ende Aromata / zijn by henlieden ghemeyn. Yser / metael cleederen / saffraen / beeldwerck / de wortel Costus / wort van elders daer ghebracht. De lichamen der verstoruen achten sy min dan slijck. Der Coninghen Lijcken begrauen sy met Kemel slijck ende mist. Sy houden trouwe ende ghelooue vast / sonderling als sy alsoo compackt maken / datter een tusschen henlieden staet / ende henlieden de handen opent / ende met dat wtghelaten bloedt een vlocke bevochticht / eñ seuen steenen daer mede bespring / die tusschen hen beyden tot ghetuyghenisse ligghen / Uraniam ende Dionisium tot ghetuyghen aen roept ende verbint alsoo die twee te samen. Met Mirrhen hout maken sy haer vyer / welcx reuck hen veel cranckheden soude maecken / waert dat zijt niet metten ghebranden reuck Storacis teghen en quamen. Den Kancel lesen de Priesters af na volbrachten Offer. Desen Oogst en moet voor opghanck der Sonnen niet beghinnen / ende voor den onderghanck niet ophouden. Een portie deser pijpen wort Soli gheoffert / de welcke het vyer vanden Hemel (soo sy recht ghedeylt worden) dickwils van selfs ontsteken / verteert. Sommighe onder haer eten slanghen. Sy en dragen geen sorge / noch haers lijfs / noch haerder siele goet te oeffenen. Met Kemelen strijden *Eet sweeren der Arabers.*

sy/draghen daer mede haer lasten herwaerts en ghintswaerts / ende leuen van der seluer melck ende vleesch. Wt onwetenheydt en onachtsaemheydt des gouts / laten sy veel gouts in haer Riuieren te vergheefs henen drijuen.

De Herders ende Boeren vinden als sy ackeren/gout onder de schollen / dickwils soo groot als de Eeckelen / dat laten sy menichmael onachtsaem ligghen / oft stekent verachtelijck op den Hoet/maecken daer af Halsbanden en Brasseletten / lustich te aensien. Dat gout vercoopen sy den gebueren/om driemael soo veel ijsers/ dat silver om tweemael soo veel metaels / het welcke sy van vreemtheydt weghe lieuer hebben dan gout.

¶ Vande Sabeis/haren handel/rijckdom/aert/wijse ende gheloove.

ALdernaest aen dese Frontieren/zijn de Sabei/rijck van Goude / Mirrhe / Wieroock en Caneel. Item Balsam/ welrieckende Palmboomen ende Riet / vol Specerije. Daer is een Slanghe by de wortelen/ welcks beten dootlijck zijn. Dien ouerblijuendē reuck is recht als verdrietelijck ende onghesont / den welcken sy met leemroock ende bernende Bocxbaert wech nemen. De Sabei zijn meest al boeren. Sommighe versamelen Aromata / ende schepent in Ethiopiam/ welcx schepen met leer bewaert zijn. Cinamomum ende Cassiam branden sy inde stede van hout. Saba is de Hooftstadt daer in / op eenen berch ghelegen.

Haer Coninghen en gaen nemmermeer wt haeren Sael / op datse dat volck niet wt eenighe Godtlijcke aenseggen en steenighen. Des Coninckx huysraet is altemael van Siluer ende gout/ haer Drinckbekers / Tafel / Schotelen/ kisten / Beelden / ende altemael seer costelijck/ haren voorhof is bouen maeten seer costelijck/ welckers hooft van gout / siluer etc. ghemaeckt is / maer de steunsels oft balcken / inganghen ende poorten van goude/ende de vaten met Edel ghesteente doorset/ aenwijsen een wtermaten costelijck cieragie/want dit blinckt van goude / dit van Siluer/ dit van Edel ghesteente / sommich van yvoorbeenen tanden/ ende van veel ander costelijcke dingen toebereydt/ die by de menschen hooch worden gheacht. Daer en is oock gheen eerghiericheydt oft gheltshongher/ noch van ander goeden te besitten by haer.

Garrei ende Nabathei.

Niet weynigher en zijn de Garrei ende Nabathi treffelijck van rijckdom/der welcker huysraet/ huys/ wanden/ schutzelen / daecken ende balcken meest al van goude / Siluer ende yvoorbeen ghemaeckt zijn. De Nabathei zijn in rijckdom te soecken ende te behouden / een wonder listich volck / die zijnen huysraet vermindert/ wort openbaer ghestraft/ maer wie dat zijne vermeerdert / diē wort groote eere aenghedaen. In boghen/ Axen ende Bijlen/ Lancien/ sweerden oft Dartsen / ende slingheren/zijn de Arabes seer treffelijck. Dat pestilentsche volck der Sarracenen ende Turcken hebben van dese haer beghin ghenomen / ende een groot deel der Araben / zijn tot Sarracenen ghewordden/ende noch heden behouden de Saracenen ontrent Egypten haren ouden naeme / de welcke meestdeels vanden roof leuen/gheschickt met buyten mate snelle Peerden. In Arabia is menigerley wonderdier / bysonder den vreemdē Phenix / Item veel ende menigherley Edel ghesteente / soo Plinius / Orosius ende Isidorus libro 15. aenwijsen. Item drierley Sardonicx/ daer vintmen Draecken / daer in leydt oock dat Coninckrijck Saba/ van waer de Coninghinne van Saba 1.Reg.10.tot Salomone ghecomen is/ om zijn wijsheydt te hooren. Daer is drierley Arabia/ daer af elders. Nv is haer gheloove Machomets Euangelium.

Van Panchaia/en der seluer volcken eyghenschap/aert/gheloove/regiment ende zeden.

PAnchaia is een Contreye en Prouintie Arabie. Diod. Sicul. seyt/ dattet een Eylandt is/ 200. Peerdeloopen breet/ hy noemt drie heerlijcke steden daer in gheleghen/een vruchtbaer landt/ rijck van wijn en wieroock/het brengt ooc ouervloedich Mirrhe en menigherley welrieckende Aromata / die de Arabische cooplieden in Siream/Pheniciam en Egypten voeren. De Phanchei strijden op oude maniere met waghens.

Politie in drie deelen ghedeylt.

In haer Policie hebben de Priesters den voorganc/ en deerste plaetse/den seluen hangen de wercklieden aen/dander plaetse hebbē de boeren/ de derde Ridderschap / Eeldom oft Crijchslieden/den seluen zijn toegedeylt de Herders en Veeboeren.

Priesters deerste voorgangers.

De Priesters zijn haerlieder alder Hertoghen ende voorgangers/die alle ghekijf oordeelen/alle ghericht besitten / en den gemeynen nut bedienen en regeren/alleē de dootsleylē wtgenomē/ die schuyuen sy op wereltlijcke richters. De boeren bouwen dat velt ende de vruchten / die wel bouwen/ worden tot Richters vande Priesteren vercoren. De Veeboeren dienen den Tempel en Eeldom.

Panchei en hebben niet eyghens.

Niemant onder den inwoonders en heeft yet eyghens, wtghenomen huys ende hof. Maer so de Priesters een schattinghe oft Tol aenslaen/so geuen sy oock dese eyghen stucken / en het noot is willich henen/dat wort hen dan op een ander tijt dubbel weder ghekeert. Sy hebben Edele goede schapen / waer af sy adelijcke sachte cleederen maken. Gulden ketenen/ beslach ende brasseletten/zijn by henlieden ghemeyn / beyde by mans en vrouwen / ooren Juweelē op Persische wijse/ schoenen van veelderley verwe / ende costelijck. De Ridders beschudden dat lant metten sweerde. De Priesters oeffenen bouen andere den wellust/ heerlijck ende cierlijck leuende/ wtermaten sacht ende wel becleet / socken costelijcker dan onse Bisschoppen draghen/ghebruycken sy voor schoenen/ met constelijcken arbeyt ghemaeckt.

Cleedinghe Panchaiorum.

Sy draghen oock op wijfsche maniere veel gulden beslachs / ende bedienen alsoo den Godsdienst met singhen / sy louen haer eyghen daet/ ende aenwijsen haer gheslachte van Joue afcomende/ te wijle hy noch op aerden gegaen heeft.

Dat Pausdom ouer al.

Dit lant is ouervloedich van Siluer/gout/yser/ tin/cooper / gheen van de welcke specien wt dat Eylandt en derf ghevoert worden.

Papen maken ouer al Apen.

De Priesters hebben in het Tempelhuys een schoone Vorstelijcke wijdde/wt de welcke hen gheensins niet gheoorloofd en is te gaen / wt eenigherley oorsaecke aenghegrepen zijnde / worden sy ghedoot. Den Tempel hangt vol Godts gauē/ van siluer/gout/etc. van outs af. De Kerckpoorten zijn van louter gout / siluer ende yvoorbeen ghemaeckt/wonderlijck constelijck. Godts bedelkiste is van puer Araebsch gout / ses ellenboghen lanck/ vier breet / desghelijcx Gods disch oft tafel/is gheheel van goude / met grooter conste toebereyt. Eenen grootmachtighen Tempel van witte ghehouwen steenen/ met groote colomnen onderset / twee ackerlengden weechs lanck ende breedt / met bouen maeten groote Afgoden der Goden/ costelijck van arbeyde ende conste verchiert / rontsomme desen Tempel hebben de Papen haer aenhanghende Huysen ende Palleysen. De Contreye die om desen Tempel ligt twee hondert Peerdeloopen wijdt/lanck ende breet / is altemael heylich ende den Goden gewijt/welcx Tol men aenden Tempel leyt/aen Gods-diensten ende Offeren weyndt / wt deser

gheleghentheyt en gebeurt den Papen in eewicheyt niet wt te gaen.

Van Media / ende der Medorum oeffeninghen/zeden en ghebruycken.

Geleghentheyt Medie. MEdia / soo Ptolomeus behaecht/eyndt hem tegen het Noorden aende Hircanissche Zee/teghent Westen aen Assyria ende Armenia / tegent Oosten palet hem aen Hircaniam ende Parthiam/vant Zuyden aen Persiam/ daer in leyt een stadt / waer af dat Landt den name heeft/Media genaemt/eertijts van Medo den Coninck ghebout/ onder welcks ghewelt eertijts het gheheel Oosten gheweest heeft / ghelijck oock de heylighe Schrift van het Der Meden Rijck ende gewelt hier voortijts. Rijck ende ghewelt der Meden vermeldinghe doet/ende Strabo Lib. 11. betuycht/dat dit landt in twee deelen ghedeylt is/ dat grootste / waer in Ebathana de Hooftstat is/ ende veel ander Steden/namaels vande Macedoniers ghebout / die dit Rijck doen ter tijt vercreghen/ als Laodicea/ Apamia/etc. Dit deel is een gheheel cout landt/ dat eertijts gheheel Siriam beheerschapt heeft/ daer na ist onder dat Assyrissche ghebiet ghecomen / tot op Sardanapalum / maer Arphaces heeft dit Rijck wederom aende Meden gebracht/ daer af Judith int eerste Capittel wat gheseyt wort. Maer naemaels heeft Cyrus der Persen Coninck dit Rijck gheheel wt-ghesliet ende ghedestrueert/ende aende Persen ghebracht / nae de Persen hebben de Meden oock den Macedoniers ghehoorsaem gheweest / ghedwonghen van Alexandro Magno / daer na den Parthis / ten laetsten zijn sy met de Romeynen in verbontenisse ghecomen. Der Parthen Coninck Tabereanes ghenaemt / heeftse int Jaer 1403. beheerschapt/ sy souden noch onder den Turck zijn. In dese Prouincie zijn de berghen Caspij/aen Armeniam stootende/dat is eenen wech daer nauwe een Kemeldier gaen en can / acht mijlen weechs lanck/ soo Plinius ende Ptolomeus Lib. 6. aenwijsen. De conste te schieten ende rijdẽ is henlieden recht als aenghebozen / oft wt ghestadigher oeffeninghe aldaer ghebracht / so dat haers ghelijcke niet en is / veel ghewoonheyts is van dese in Persiam ende Parthiam ghecomen / gheen man en derf min dan seuen wijven hebben/ende een wijf achtet voor een groote schande / soo sy min dan vijf mans heeft. Sy sweeren eenen eedt / ende maken verbont op Griecksche maniere/ daer af elders.

Ten is gheen seer vruchtbaer Landt / wt een wortel perssen sy haeren wijn / sy eten dickwils Venisoen. Haer broot maecken sy van ghedorde Amandelen/ ende een fruyt oft appel ghestooten/ die by henlieden wast.

Vanden Lande Persia / ende der Persen gebruycken/wetten/ gheloouen ende zeden.

PTolom. Lib. 5. schrijft/ dat hem Persia tegent Noorden aen Mediam eyndet/ Teghent Oosten stootet aen Carmaniam/ vant Suyden aende Persissche Zee/ Susiana light teghent Westen daer aen/ veel wappere steden ligghen daerin / als Arima/ Persepolis/ Diaspolis/etc. Het is een seer berghich Landt / also Curtius de gheschietschrijuer int leuen des grooten Alexanders schrijft / ende daeromme ouermits de stormwinden ende hitte/niet alsoo rijck ende haefachtich / euen-wel heeft dit landt een goede nootdruft aller dinghen / diemen aldaer ter Zee ende te Lande brengt. De Persianen hebben eerstelijck van Nimroth den Reuse onderwesen zijnde/ de Sonne ende dat vyer aenghebeden / oock Minerve ende de Mane gheoffert/Item Venerem/Water/Aertrijc/Wint etc. Maer nu hangen sy de Religie Machometi aen. Persen eeren de Elementen. Van daer comen de Perssische appelen / waer af Plinius schrijft int xv. Boeck. Sy en hebben voortijdts altijdts noch Tempel / Outaer noch Beelden ghehadt/maer hebben onder den Hemel haer Offerhanden en Gods-diensten volbracht/ ende hielden/dat de Goden niet dan de Ziele des Offers en eyschten / waer by sy slechts dat ingewant van alle Dieren offerden. Item den vyers alleen de keern van het hout / het was by henlieden doots weert/int vyer te blasen/oft yet doots daerinne te werpen / maer sy maecten andersins eenen windt. Sy en wiesschen haer met gheen vloeyende water / sy en wierpen daerinne gheen vrije / sy en maeckten oock haer water niet daer in/oock en spouden sy daer niet inne/sy en heetteden oock gheen / want sy eerdent eertijdts voor Godt/ gheheel Gheestelijcker wijse / ende hadden haer Ceremonien/om een yeghelijc Element te eeren/als God.

Haer Coninghen vercoren sy van een geslacht/ die hem gehoorsaemheyt ontseyde / wert niet beroof den hoofde ende handen onbegrauen wech ghewoorpen. Elck Coninck boude een huys op eenen Berch/waer in hy zijnen Schat/ Tribuyt ende innecomen versamelde. Hy en dede niemant dooden om eenigher oorsaecken wille / ende niemandt en worde toeghelaten yet met ghewelt te doene. Een yeghelijck heeft soo veel vrouwen ende bysl aepsters als hy wil. Die Coninghen laten sommighe ghiften wt-roepen / den ghenen die dit Jaer meest kinderen winnen. Die ghebo ren worden / en comen den Vader voor vijf Jaren niet onder ooghen/ wt dat Lants ghewoonheyt / en wort hyse oock nemmermeer aensiende/ daeromme op dat oft het middeler tijt verschiet oft storue/ dat het den vader gheen treuren toe en voechde.

Item haer Bruyloften worden int voor-jaer des middernachts ghehouden / den Bruydegom vast desen nacht / ende en eet niet meer dan eenen Appel oft een Marck van eenen Kemel. Vande vijf jaren tot de vierentwintich / leeren de Jongers ruyterije/schieten/rijden/werpen/ voor alle dinghen de waerheyt te spreken/ sy haten dat liegen seer/en worden wel opghebrocht/dan oeffentmense inde Historien/ende moeten van oude weldadighe lieden singhen/segghen/louen/etc. Daer Kindertucht by de Persen. toe loopen sy onverhindert/alsser een daer toe geordineerde belle cluckt / dan moeten sy op-segghen ende rekenschap gheuen / van die dinghen die sy gheleert hebben/ dicwils moeten sy om een properheyt in de weddinghe loopen op een wijt velt / ten minsten dertich peertloopen wijt ende breet. Hitte ende coude te lijden worden sy seer gheoeffent / in de Wapen ende natte cleedinghe staen sy dickwils langhe in de ordeninghe / sy moeten grouen arbeyt doen/op dat sy den arbeyt ghewoon worden/Eeckelen/wilde Peyren/ hert broot is haer daghelicksche spijse/ Item ghebraden ende ghesoden vleesch / met water lesschen sy den dorst. Sy schieten Venisoen/ en werpen aerdich ende nauwe metten slingere / voor middach sniden sy wapenen / saeyen en planten boomen/ vlichten garen/grauen wortelen wt/of gaen met vlas omme.

Item den steen Pyropum hebbẽ sy in grooter eeren/en doen hem tot gheenen dooden oft vyere. Vande twintich Jaeren af tot de vijftich voe-

ren sy Crijch/ende en weten van anders gheenen wereltlijcken handel/ noch oock eenighe merchtsake / sy en connen noch coopen noch vercoopen/ ten is oock gheen ghebruyck by haer / maer met Crijchsrustinghe gaen sy dach ende nacht omme. Haer Vorsten ende Hooftlieden / die draghen een vreemde cleedinghe tot op de halue braepen / een groote hooge spitz-schuyue dragen sy opt hooft. Van groote treffelijcke saecken en hanteren sy niet / dan wel by dranck zijnde byden wijn/ tusschen het drincken: ende desen Raedtslach achten sy vaster / dan dien die van de nuchtere ghedaen wordt.

De vrienden ende ghelijcx staets-ghesellen/ ontfanghen malcanderen metten cusse/als sy onversiens malcanderen ghemoeten / maer die van een cleyn aensien zijn/ aenbidden de naemachtige als sy tot haer comen / ofte dat sy se onversiens ghemoeten.

Ondanck by de Persen voorweerdich.

Voorts soo is de ondanckbaerheydt een seer straf-weerdighe schandelijcke sonde by haerlieden/waerop sy met de straffe des doots acht hebben/ende het dunct haer gheheel onmenschelijck zynde / ontfanghen weldaet door vergheetenheyt niet te bekennen. Sy besluyten haer verstorvene met was / ende begrauense inder aerden. De Toouerers worpen sy den voghelen om te verscheuren voor. Met haer eyghen moeders worden sy wt ouder ghewoonheyt/ een vleesch / ende beslapense.

Voor den Coninck lachen oft wt-spouwen/ achten sy voor onbetamelijck/ ende seer schandelijck. Sy bespotten de Griecken die dwaeslijck betrout zijn / dat de Goden vande menschen haren oorspronck hebben. Wat schandelijck te doen ware / meynden sy waer oock schandelijck te segghen.

Schuldich te zijn / dat achten sy voor een ondeucht / maer voor alle dinghen schandelijck / te lieghen. Haer Lijcken en begrauen sy niet / eer dat sy te voren van honden oft voghelen aengheweynt zijn/het welcke by ander volcken qualijck staet.

Als de Ouders tot armoede comen/soo leenen sy haer Dochters wech om te misbruycken / ende ghelt te verdienen / dit en is gheen schande by haerlieden / hoe-wel dit den Babyloniers voor andere ghemeyn is. Maer hedensdaechs zijn sy (vande Sarraceensche Turcken ouerwonnen zijnde) van gheheel andere meyninghe/ende aenbidden den grouwel Machomets/ende dit strijtbaer volck is van zijnder eere ende heerlijckheyt gheraeckt.

Limidia is een machtighe Stadt in Persia/ daer af 1. Machab.26/ 2. Machab.9. wat ghescreuen staet/ daer af comen de Elamite. Barthol. Anglic. geeft wt Isidoro voor/ dat de Toouerije ende Afgoderije eerst in dit lant van Nimroth opghecomen is.

Vande Steden/Eylanden/Zeden Coopmanschappen ende ghebruycken in Persia/ ende eerst vande steden Divobandierrum/Goa/Guilfar ende Ormus.

DIuobandierrum een Stadt in Persia / van grooter tracteringhe ende Coopmans handelinghe/ daer ghemeynlijck altijt byde vierhondert Cooplieden ligghen wt Turckijen/ is /als de Zee aen-loopt / een Eylandt/ als sy af-loopt/ gaetmen te voete inde stadt. Dese stadt is omvanghen met Mueren / ende met veel gheschuts daer in. Drie dachreysen van daer ligt Goa / een nederlaghe der Coopmanschap / een vette ende goede stadt van alderleye neeringhe. Niet verre van daer light die Heerlicke Stadt Guilfar / een Coopmans stapel ende machtige Stadt/sy heeft een Hauen der Zee. Alle dese voornoemde steden zijn van Machomets geloove. Een ander hauen heet Meschet. Ormus een Hooftstadt in een Eylandt ligghende / dwelck ontrent twaelf mijlen om hem heeft/daer en vintmen noch water noch neringhe/ niet anders dan dat daer ouervloedich ghebracht wort. By drie dachreysen van daer vischtmen de alderschoonste Perlen die in onsen lande comen / De welcke men alsoo vischt: Eenen laet hem wt een schipken onder dwater sincken / met eenen steen aende voeten ghehanghen/ ontrent de vijfthien schreden diep / met open ooghen / tot dat hy een Mosschel siet daer die Perlen in zijn/als hy dan sommige Perlen inde moeder vint/soo lost hy den steen vande voeten/ ende coemt lancx het seyl wederom int schipkē/ dwelc van dander by het roer ofte steuen met een aengheworpen touwe ghehouden ende gheanckert is.

Perlen ghevischt.

Vanden Soldaen tot Ormus/ende de grouwelijckheyt zijns Soons.

ANno vijfthien hondert / hadde den Soldaen van Ormus elf Sonen/den Jonckstien was simpel ende voor een half Sot gheacht / den oudsten voor ontsinnich ende een groot Tiran. Den voorseyden Soldaen hadde oock twee gheeochte knechten/ Christen kinderen / wt S. Johans Landt/ die hadde hy om haer treffelijcke mannelijcke daden soo lief als zijn eyghen kinderen/ ende hadde de selve oock opghevoet. Den outsten Soon wt begheerte te Heerschappen / stack op eenen nacht zynen Vader/Moeder / ende alle zijn broederen de ooghen wt / wtghenomen den dwasen broeder / welchen hy meynde hem niet schadelijck wesende / ende trockse daer nae al op eenen hoop in een Camer / ende verbrandese alle leuendich inde besloten Camer. Smorghens alsmen vernam watter gheschiet was / beweechde haer die gantsche Stadt tot rumoer ende oproer / alsoo sterckte hy hem machtelijck int Palleys / ende maeckte hem seluen gheweldichlijck tot eenen Soldaen. Den simpelen Broeder die voor een Sot gheacht wert / vloot in een Heydensche Kercke / ende riep: O Godt/ mijn Broeder is een Duyuel / hy heeft mijn Vader / Moeder / ende alle mijn Broeders ghedoot/ ende haer naemaels verbrandt. Nv binnen vijfthien daghen werdt emmers dit rumoer te vreden ghestelt / doen seynde den Soldaen nae een vande voorghemelde gheeochte Knechten/ nam hem byder handt / met veel reuerentie ontfanghen/ segghende: Gaet henen ende slaet uwen medeghesellle doot / soo gheue ick v vijf Casteelen te loone / ende maecke v tot eenen grooten Heere. Doen antwoorde hem Machomet den knecht: O Heere / ick heb met mijnen gheselle van jonckx op ghegheten/ gewoont/ ghеoorlooght/ ende omghegaen / als een Broeder dertich Jaer lanck / Ick en can soo veel herts niet ghehebben/een sulck quaet te volbrenghen / doen schout hijt hem quijt. Hy sandt ouer vier daghen nae den anderen knecht zijnen medeghesellle / Chain ghenaemt / ende ontfinck hem diesghelijcx met grooter beloften / dat seyde hem dien Knecht toe inden naeme Gods/ ende in zijnen naeme/ te doene / ende quam haest ghewapent met ghelеyder laghe tot zynen ghesellle / diet / soo haest als hy hem werdt aensiende / vermerckte/ stelde hem ter weere / ende sprack: O ghy Verrader/ick sie wel wat ghy inden sin hebt / nu coeft/ ick sal v ten eersten verworghen. Chain trock zijnen deghen wt / ende werp hem voor de voeten zijns mede-ghesels / ende knielde neder / sprekende: O Heer / vergheuet my/ want ick den doot nu aen v wel verdient hebbe / behaghet

Grouwelicke tyrannye.

Twee ghesellen wonder.

ghet v/soo neemt mijn eyghen wapenen/ eñ doot my/ want in wille ende opset v te doorsteken/ ben ick och laten ghecomen. Doen antwoorde hem Machomet: Hoe wel ghy een verrader ende moorder aen my gheworden zijt/ euenwel staet op ghy arme/ Ick wilt v om Gods wille vergheuen/ siet ghy niet dat desen onsen Soldaen een duyuel is ende gheen mensche/ Ick soude v ouer drie daghen vermoort hebben/ maer ick hebbe dijns verschoont/ ende wilde eer dat leuen ghelaten/ dan teghen v ghedaen hebben. Nv wy willent Gode ouergheuen/ Gaet henen totten Soldaen/ ende soo hy v vraecht/ segt dat de saecke volbracht is. Alsoo haest als hy den Soldaen die bootschap aenseyde/ hiet hy hem nader by comen/ greep hem/ eñ stiet hem te loone eenen deghen in zijn borst/ soo dat hy neder sanck ende sterf. Doen zijn medeghesel sulcx vernam/ ghinck hy ghewapent heymelick totten Soldaen in zyn Camer/ cloeckelijck onder ooghen/ niet om hem zijn leuen te stelen/ maer Ridderlijck te nemen/ hem vermeende het zijne daer aen te waghen/ alsoo haest als hy dien aensiende werdt/ sprack den Soldaen: Ghy hont ende honts soon/ leeft ghy noch? Machomet antwoorde/ Jae ghy hont/ ick leue noch/ het ghelt op dyn leuen/ ende met dien nae hem toe/ ende dreuen malcanderen een wijle tijdts inde camer omme/ maer Machomet verwan ten laetsten/ ende alsoo vandt den Soldaen slechts zijnen Heere aen zijnen eyghen knecht/ alsoo verghaet alle stoutheyt/ ende alsoo treft ontrouwe haeren eyghen heere/ alst langhe omme gaet. Daer nae sterckte hem Machomet int palleys soo vast als hy mochte/ ende als die maeren luydtbaer wierden/ liep al het volck hem (te voren tot hem gheneghen) toe/ ende riepen met grooten gheroep/ hy leeft hy leeft/ Machomet onse Heere ende Soldaen. Alsoo bleef hy by twintich daghen Soldaen. Hier nae sandt hy nae alle Heeren/ Borgheren/ ende Cooplieden des landts/ ontschuldighende hem metter noot zijnder daets weghe/ ende op dat hy niet aenghesien en worde/ als hadde hijt om de heerschappije eñ om Trijcx wille ghedaen/ de welcke hem niet toe en coemt oft toebehoordt/ badt hy al het volck dat sy willich ende te vreden wilden zijn/ ende den Jonghen Soon des Soldaens/ die noch int leuen was/ tot eenen Soldaen maecken/ dat gheschiede: dies niet te min regeerde Machomet die stadt/ dat rijck ende Landt/ ende wert met alder mans wille tot eenen Gouuerneur der Stadt ende des landts gheset. In deser Stadt is eenen grooten handel van veel Cooplieden/ met zijde/ perlen/ Edel ghesteente ende ander costelicke ware. De ghemeyn spijse aldaer is Rijs/ want ontrent dese gheleghentheyt en wast gheen koren.

Vander stadt Eri in Perssia/ ende meer andere.

IN den lande Corozain in Persia/ light dese Stadt Eri ghenaemt/ aldaer houdt een Coninck vanden voorseyden lande ghenaemt/ Hof/ ende heeft groote ghenoechsaemheydt van alle dinghen/ sy handelen meestendeel met zijde/ met welcke sy somtijdts op eenmael schier vier duysent Kemelen beladen/ Rhebarbara en is oock op gheen plaetse beter te crijgen/ die vintmen aldaer in grooter menichte/ alsoo datmen vijf oft ses pont om eenen Ducaet gheeft.

Dese Stadt heeft byde seuen duysent vyersteden/ De Inwoonders zijn van Machomets ghelooue. Van daer ist by de twintich dachreysen te peerde tot aen de Riuiere Euphra/ daermen veel schoone dorpen/ sloten ende steden vint/ wel met volck bewoont. Onder ander lighter aende Riuiere Euphra/ Scirazo een treffelijcke stadt/ sy heeft eenen Heere voor haer seluen/ van Machomets ghelooue/ daer vintmen te coope een groote menichte Edel ghesteente/ veel Turkoysen/ Balasen/ van eender Stadt Balathsan ghenaemt daer ghebracht. Daer is veel blau costelijcke verwe/ diemen Oltramarim heet/ oock Tution ende Balsem/ seer veel/ den welcken Balsem men in onse landen selden goet vindt/ waudt hy heeft aldaer sulcke cracht ende werckelijckheyt/ dat op eenen morghen/ so veel alsser af riecken ende voor de neuse houden/ hen lieden van stonden aen beghint de selue te sweeten ende te bloeyen.

Dese cracht heeft hy thien Jaer eñ daer ouer/ in dien hy niet ghevalscht en wort. Dit lande heeft bouen maten boose listighe lieden/ die geen ware onghevalscht en laten van haer comen/ oft seer selden.

Vander stadt Sambragante in Perssia/ vander grootte als Alkeyro.

DEse stadt vermach tsestich duysent mannen int velt/ eñ is inde grootte als Alkeyro/ van Machomets ghelooue/ tzijn witte ende welghedane lieden/ sy hebben grooten aenval vanden Sophy die daer dickwils inden lande omme sweeft/ alle die daer gheloouen in Bubachar/ Otman ende Aumar/ die mede gesellen Machomets haers Propheets gheweest hebben/ richt hy metten sweerde/ waer hyse crijcht/ maer wie in Machomets ende Halij alleen gelooft die laet hy als aenghenaem by bleuen.

Beschrijuinghe Indie/ eerstelick int ghemeyn/ van haer zeden/ gheloouen ende ghebruycken.

India een machtighe Prouincie in groot Asia.

INdia een lant Asie/ alwaer (als Josepho behaecht) Indie beschrijuinge.
Cayn metten zijnen getrocken is/ eñ het selue ingenomē heeft/ eñ men heeft lange gelooft dat het derde deel des aertrijcx in haer begrepen is. Dien name heeft het vande Riuiere Indo/ een soo vruchtbaren lant/ dat sommighe boomen met wolle ouerwassen/ sommige met honich druppē/ eñ sommige boomen zijn so hooge datmense niet ouerschieten en can/ daer is eenen getemperden locht/ goede sonne/ ouervloedich vā water/ waer in de vermaerde riuieren Ganges eñ Indus vlieten met carbonckelen/ smaragden/ vinomen/ perlē. Daer zijn sulcke goutrijcke bergen/ datmense goutberghen heet/ tot de welcke euenwel (ouermidts de Griffoenen/ draken ende ander wonderlicke dieren van ongelooflicker grootte) nv onmogelijck te comen is/ daer is Chain eñ al zijn gesien inder Die deelen Indie.
diluuie verdroncken. Nv wort India in drie deelen ghedeylt/ namelick in dat voorste/ binnenste eñ wterste. Dat eerste oft voorste India streckt vande Perssen tot aende Riuiere Indum/ Dat ander binnēste oft middelste India en heeft geen eynde/ Eñ dit laetste India is met alder rijcdommen ende geschicktheyt des volcx dat treffelickste bouen dander/ met zeden eñ ghestichten ons niet ongelijck in veel dingen/ vrientlicke goethertighe lieden/ rijcke Coopmannen/ eñ dese hebben veel Policien na onse ghebruyck ende ghewoonheyt/ met tafelmaniere/ eten/ drincken etc. Vander twee volcken Indie fletteren opter aerden omme/ maer seker. Alle Indianen hebben ghebreck van wijn/ maer maken den dranck den

wÿn niet onghelÿck. Daer is tusschen de Riviere Indo ende Ganghe een beke oft bornput/ van wonderlicken smake. De wterste Indi hebben (wt ghenomen Cooren) tot alder menschelicker nootdruft een overvloet.

De mannen in India en voeden gheen baerden/ maer lanck hayr opt hooft/ in zÿde ghevlochten ende opghebonden/ beyde mans ende vrouwen zÿn van lÿve meest ghelÿck wy/ oock van soo corten leven/ sy scheeren den baert/ slapen op bedden met tapÿten bedeckt. Inde cleedinghen zÿn sy (ghelÿck met haerlieden Europa) onghelÿck/ nae gheleghentheydt der plaetsen verandert. Met wolle en gaen sy niet omme/ maer met zÿde ende vlasch overvloedich. Haer vrouwen gaen costelick verciert met Silver goudt ende Edel ghesteente/ ende dat met hoopen.

In dat middelste India hebben sy ghemeynlick alleen een beddeghenoot oft huysvrouwe/ dander twee soo vele als zÿder hebben willen. Int voorste India hebben sy dit ghebruyck/ dat sy met pomperÿe ende heerlickheyt der begraefnisse niemandt en wÿcken/ ende laten hen dat goet duncken. Dese oft sy wel Priester Jan onderworpen zÿn/ soo en zÿnt nochtans gheen Christenen/ maer van Machomets ghelooue/ sy hebben Priesters/ die haer met wonderlÿcken afbreuck castÿden ende pÿnighen/ van alle dieren te eten haer onthouden/ haer vlechs met pottagie/ moes ende cruydt spÿsende. Als dese sterven/ soo worden haer vrouwen met haer verbrandt. Dese Priesters zÿn met tooverÿe wterwaten beroemt ende gheheylicht/ dese raden der verstorven mannen weduwen/ dat sy haer met de Lÿcken der mannen inden doot op offeren/ haer daer voor de eewighe blÿschap toeseggende/ daer af sullen wy wat hooren.

Veel Indi hebben menigherley Goden/ ghebruycken van offeren/ vyeren/ etc. De bruyloft houden sy schier op onse maniere/ vrolick/ etc. Evenwel veel daghe ende nachten. Op sommige plaetsen en heeftmen gheen munte/ maer men ghebruyckt daer voor seekere steenen/ ende sommich ÿser ghelÿck naelden geformeert/ oock sommighe quaerten oft bladerkens met sConincks naem gheteeckent.

In het voorste India ghebruycktmen ducaten ende ander munte van gout ende silver. De wterste Indÿ hebben bussen ende alderley gheweer op onse ghebruyck. Op weynich plaetsen in India/ is het ghebruyck des papiers/ maer schrÿven op subtÿle schorssen van boomen. Arghelist ende dieverÿe is bÿde Indianen in grooter schande ende verachtinghe. Sy hebben 12. Maenden ghelÿck wy.

¶ Wat in India wonderlicks ghevonden wort.

Watter in India voor vreemde wonderlicke menschen ghevonden worden/ hebben wy daer boven niet verre van tbeghin deser Chronÿcke int langhe aengheweesen/ hier wederom te verhalen onnoodich/ Nv wat India anders voor wonderen wtgheeft. In India is een riviere Conchis ghenaemt/ die gheeft wt visschen de menschen ghelÿck/ die snachts wt het water gaen/ houdt tsamen draghen aenden Oever des waters/ ende wt het tsamen slaen der steenen vyer wtslaen/ dat hout aenden Oever ontstekende/ op dat de visschen nae dien schÿn comen souden/ ende dat zÿse alsoo achtersnappen ende eten. Dese visschen somtÿdts ghevanghen zÿnde/ en hebben vande beeldenisse der mannen ende vrouwen gheen onderscheet/ alleen dat sy sprackeloos zÿn. Sommighe hebben ghemeynt dattet verbloeckte menschen zÿn/ maer ick en houde daer niet af. Daer zÿn oock op een ander plaetse in India visschen/ ossen ende peerden ghelÿck/ de welck de Amazones dickwils inden crÿch voeren/ want sy souden van eenen seer snellen loop zÿn/ Daer naer als sy wederom thuys keeren/ soo laten zÿse aen zÿden touwen wederom int water als in haren stal: Dit stuck luyt gheheel leugenachtich. Maer dat is ghewis ende waer/ datter in India Eylanden zÿn/ Charis/ Thepobranes oft Giana ghenaemt/ die alle dootsiecke menschen/ daer gheen hope des levens meer aen en is/ (sy zÿn Jonck oft oudt) vercoopen/ slachten/ ende ghelÿc ander vleesch wthouwen/ koken ende eten/ seggende dat wy sotte lieden zÿn/ dat wy sulck goet vleesch den wormen voor worpen ende laeten eten. Dese hebben groote ooren/ ende veel Juweelen daer in hanghende/ oock Edel gesteente. Sy hebben leeghe huysen/ meer binnen dan boven daerde/ overmits de hitte. Sy hebben overvloet van silver/ goudt/ ende alderley Edel ghesteente/ daer wast tweederley peper/ daer is de groote riviere Ganges/ waer in de Crocodillen ende andere Zeewonderen zÿn. Aldaer zÿn op sommighe plaetsen slanghen soo groot als menschē/ de welcke de Inwoonders voor een vrenchdenspel/ tÿdtcortinghe ende wellust hebben. In Malabria der Contreye Indie/ zÿn slanghen ses oft seven ellen lanck/ schadeloos/ ten sy dat sy ge-tercht worden/ dese sien seer gheerne kinderen/ ende op den rugge van thooft hebben sy een aensicht van veel verwen/ eens menschen aensicht niet onghelÿck. Dese bes weertmen ende men draechtse voor een gaepspel omme. Een ander ghestachte van slanghen in dit Eylandt Indie/ Susmaria ghenaemt vier voetich/ der welcker lÿf Venisoen is/ ende den landtlieden costelick om eten/ sy hebben oock hoornen. India heeft oock vlieghende slanghen/ seer lustich te aensien van eenen snellen vlucht/ nochtans boven ander fenÿnich. Het heeft oock wilde vliegende katten. Item roode mieren/ vande grootte als eenen jonghen kreeft/ die dese volcken voor wellust eten. Groote onghevoechlicke Ossen wassen inde eynden Cathasy/ wit ende swert/ die hayr ende steert hebben ghelÿck de peerden/ evenwel subtÿlder oft fÿnder/ licht als een wimpel oft een vederken/ Die en achtmen niet cleyne om voor den Vorsten vlieghenwaeyers daer af te maecken. In India is oock een Provintie/ Macinum ghenaemt/ met onsprekelÿcke veel Elephanten vervult/ vande welcke haeren Coninck altÿdt thiene int Hof opvoet/ ende wordt op eenen witten Elephant heerlÿck ghevoert. India gheeft oock Papegaeyen/ den voghel Phenix/ alderley Edel ghesteenten/ wortelen/ specerÿen ende Peerlen/ als Smaragden/ Ametisten/ Saphieren/ Diamanten/ Carbuncli/ Topasÿ/ Indus/ Crisoliphi/ Onichus/ Berilli/ ende schier alle Edel ghesteente. Item Gingber/ Peper/ Muschaetnooten ende Foelien/ Naeghelen/ kaneelpÿpen/ dat houdt Aloes/ Mannam ende ander specerÿe ende apteeckdinghen/ hoewel niet altemael op een plaetse/ maer soo wy hooren sullen: In Malabria/ Camphora/ Sandapa/ Bauda/ Capampa/ alsoo oock de steenen. Sommighe heeten Indiam de sandighe Zee/ van dit altemael seydt D. Hier. int leven Macharÿ/ ende bevestighet alsoo warachtich te zÿn.

¶ Van Priester Jan in India ende Ethiopia/ oock van zÿn rÿck ende ghelooue.

Priester Jan heeft veel plaetsen ende contreyen/ Jae soo hen sommighe laeten behaghen/ Priester Jans Lant.

ghen/soo heeft hy het meestendeel/in India ende Ethiopia inne/welcker beyde (namelijck Ethiopia ende India) hy als opperste Bisschop ende Keyser werdt ghehouden. Zijn ghebiedt/dewijle dat het verre van ons light/ soo en heeftmen niet veel toeganckx daer toe. Hy schrijft hemselven een Patriarch in India ende Ethiopia/ Ja dat veel meer is / zijnen Tittel luydt alsoo: Johannes wt der cracht Gods / ende die bermhertichheyt ons Heeren Jesu Christi/Priester/een Coninck alder Coninghen/ een Heere alder heerschappenden. Desen naem Johan Priester / is den ghemeynen naem alder Patriarchen in India ende Ethiopia/ niet dat hy dese Landen gheheel regeert : maer dat hy veel landen ende lieden daerinne heeft / oock sommighe Provincien alleen metten gheloove onderworpen. Thomas ende Mattheus hebben in India ende Ethiopia inden Woorde ghearbeyt. Mattheus soude den eersten Paus in India (gelijck Petrus tot Roome) gheweest hebben. Daer na Eunuchus der Coninghinnen Candicis Hoofmeester. Desen Johan Priester en wort niet alleen voor den oppersten Bisschop: maer voor eenen grooten Imperatorem gheacht / welckx ghebiedt ghehoorsaem zijn vierentseventich Coninghen/met noch ontallijcke Vorsten die hem jaerlijckx veel schattinge betalen. Oock soude hy hondert ende twee endertich Aertsbisschoppen onder hem hebben/ vande welcke elck opt minste twintich Suffraganios/oft onderbisschoppen (soomense noemt) heeft / onder welcke sommighe Coninckrijcken besitten. Maer in Priester Jans ghebiet/en zijn alle Coninghen niet Christenen / maer twaelf Coninghen afgodisten/oft sy hem al-wel Chijnsbaer zijn. Sommighe van dese Patriarchen eñ meer andere / souden tot inde hondert ende vijftich Jaer leven / alsulcken ghesonden locht ende crachtighe specerije isser aldaer/ oock groote abstinentie / so datmen de nature niet en overlaeyt met eenigherley eten noch drincken / noch met gheenderley onghesontheyt en belast. De ghene die onder de Bisschoppen vrouwen nemen op Griecksche maniere / die en souden sy niet beslapen / noch tot haer ingaen / dan om kinderen te crijghen / ende bevrucht zijnde / souden sy haer onthouden van alle by-slapen. Priester Jans stoel is tot Brith inde Hooftstadt / daer heeft hy een seer schoon cierlick/Vorstelijck Palleys ende Hof. Dagheliickx spijst hy te Hove over de dertich duysent menschen die op hem wachten/ende dienst hebben. Als sy teghen de vyanden des Christelijcken naems te velde trecken / soo worden der tot inde thienmael hondert duysent mannen inden Crijch ghevoert / want India is seer volckrijck/wt oorsaecke: Dat sy noyt gheen Pestilentie gheleden noch ghesien en heeft /oock dat de lieden aen haer-selven van lanck leven zijn. Daer vergadertmen haest veel volckx/sy voeren oock dat Cruys aen haer Banieren ende cleederen in hare Oorloghen. Sy hebben groote acht ende opsien op haren Paus/den welcken sy voor heylich achten: ghelijck wylieden eertijts den onsen / ende noch by vele ghewoone wort. Sy hebben in Misse te houden ende te doopen meest ons ghebruyck/ gheen bedroch nochte valscheyt/ gheen valsch Eedt-sweerder oft overspeelder en wordt by haerlieden ghevonden / ofte ymmers selden.

Van het gheproncк des Hof-houdens Priester Jans en can ick niet ghenoech ghesegghen/ oock van de vercieringhe haerder Tempelen. Danielem in Babylonia lijfachtich tot Ballachia ligghende / besoecken vele van haer jaerlicx wt devotie bevaerdende: Bysonder eens sjaers den hooghen Priester Jan selve. Dat lichaem S. Thome wort vande Nestoriaensche Ketteren tot Marpuria de vermaerde stadt op verheven met grooter reverentie. Den Priester Jan is een boven maten rijck machtich Paus / daerom dat hy Jaerlijckx ontfangt van eenen yeghelycken/ zijn Pausdom onderworpen/ een once puer suyver Silvers / het welcke veel hondertmael duysent guldens maeckt / ende eene ontallijcke somme goudts. In zijn Hof heeft hy treffelijcke Philosophos ende Astronomos / vande welcke sommighe tot inde drye hondert Jaer gheleeft hebben/ende noch leven/ tot de welcke men somtijts van wonders wegen van verre treckt/ Die loopen door gheheel Indiam / toecomende dinghen waersegghende wt influentie des Hemels/ dese houdet Priester Jan in hoogher eeren. In zijn Landt worden onder andere wonderen boven vertelt/ de Hermophroditen / die beyde man ende wijf zijn in eender persoon / Item de Fauni/ Sathiri / etc. ghebozen. In Ethiopia byden oorspronck der Riviere Nili / ligt een machtighe Stadt / Navaria ghenaemt/ waer in den machtichsten Coninck Hof houdt die in Ethiopia ghevonden wort / die veel Coninghen onder hem heeft / ende alle nacht tot inde duysent persoonen alleen op zijn lijf wakende / besoldt. Dien wordt byde Mooren eenen Coninck der Coninghen genaemt/ ende evenwel Priester Jan chijnsbaer ende met tribuyt onderworpen. Desen Coninck is een Christen / daer niemandt meer dan een beddeghenoot oft wijf en heeft. Sy houden haeren Vasten-avont met danssen / springhen ende iubileren ghelijck als wy. Ende inden Vasten plaghen sy haer-selven met grooter abstinentie.

Alle dese Coninghen hebben een boven maten lustich vruchtbaer Landt/wtghenomen van Wijn-ghewas. Daer vintmen honden vander grootte als by ons de Ezels zijn / De welcke de Leeuwen op der Jacht niet en verwachten. De Mans draghen costelijcke ringhen / de vrouwen cleedinghen van peerlen ende edel ghesteente ghestickt. By henlieden zijn groote / prachtighe Ossen / Leeuwen / Elephanten / ende een groot wonder-Dier wordt daer ghevonden van ghedaente / eenen Elephant niet ongheliick / met eenen horen aent voorhooft/ende eenen anderen ter neusen wt-wassende/ende veel ander dieren zijnder in India / als Apen van soo snellen loop als oft sy vloghen/ groote ongheduerige Slanghen/ vijftich elleboghen lanck. Maer Ethiopia lught in Egypten wel vijftich dachreysen. Dit altemael is schier gheheel ende al Priester Jan onderworpen.

Vander Indianen ghelegentheyt wonderlicke zeden ende manieren van leven/ Oock van menigerley volcken Indie.

India een Merck-steen Asie / int Oosten ghelegghen/ van sommighe soo wijdt gheacht/dat sy alleen dat derde deel der Werelt in hebbende/ geschadt wort. Pomponius seyt : dat India so veel Lants heeft/ alsoo wijt alsmen met goeden wint in veertich daghen ende nachten seylen mach/ maer wort teghen ons / dat is teghent Westen/ mette Riviere Indo besloten / daer af dit machtich Lant den naem heeft/ tegent Noorden reyckt tot aenden Berch Caucasum / ende reyct van de zuytsche Zee tot inden Oosten ten eynde Asie. Daer toe heeft India soo veel ende menigherley volcken/dat sommighe segghen duysent Steden daer inne te wesen / waer-by alleen de Judij de palen haers Vaderlandts noyt en hebben overgheschreden. Die vermaerde Rivieren daer in/ zijn Indus/ Ganges/ Hipanim. Het is een seer heylsaem vruchtbaer Landt / waer in jaerlijckx tweemael Oogst is / ende van alle dinghen een twee-

India ghelegentheyt.

Tweemael des Jaers maeyemen in India.

tweedubbel incomen. In somma/ India draecht een ouervloet van alle dinghen / alleen en is daer gheen plaetse die wÿn draecht / dan de Contreye Musicanum/ maer een rÿck lant van Peper/ Caneel/ Hebenum/ Elephanten/ Papegaeyen / Monoceron/ Berillen/ Deamanten / Carbonckelen/ Crisopas/ etc. ende van alderley edel perlen ende ghesteenten. Aldaer zÿn twee Somers / goeden ghetemperden locht / een vruchtbaer aertrÿck ende waterrÿck landt / waer by sommighe bysonder de Musicani/ tot inde 130. Iaer out worden. De Siriers worden noch ouder. Sy bedrÿuen groote hoouerdÿe met haren hayre ende baert / niet sonder verwen/ geluwe oft bruyn/ daert van natueren swerte lieden zÿn. Haer Ciraet is costelick ende menigherley / met edel ghesteente besedt / sommighe met lÿnwaedt / sommighe met wullen / sommighe gheheel bloodt/ alleen om de schamelheyt ghecleedt / henen gaende. Het zÿn swerte dappere stercke lieden / ghelÿck de Ethiopen oft Mooren sy leuen tamelick sonder ouervloet. Haer vercieringhe en is niet alsoo machtich/ het zÿn stille lieden / sy en hebben gheen vreuchde van groot gherammel. Van dieste onthouden sy haer in alle manieren. Sy en connen gheen letter / daerom en hebben sy gheen gheschreuen Wet/ ende ouermits haerder eenvoudicheydt / met welcke sy nae vernuft ende haers herten recht ende goetduncken regeeren/ soo gaet hen alle dinck gheluckich vander handt.

Twee Somers des Iaers. Musicani. 130. Iaer oudt.

Eenvoudicheyt der Indianen.

Sy en drincken naer wtwÿsen haerder Religien gheenderley wÿn / dan in haerlieder Sacrificien. In ghesetten ende contracten bewÿsen sy een groote eenvoudicheydt/ sy en kÿuen niet / en hebben gheen wet / noch van leenen/ achterhouden / wederghenen / etc. Sy en behoeuen oock gheens seghels oft ghetuyghenisse/ maer ghelooue eens yghelicx woordt. Haer huysen zÿn meestendeel dach ende nacht ongheloten open. Sy eten op eender stonde alle met malcanderen / soo veel alsser een huys can begrÿpen / ende niemandt van haerlieden eet alleen / sulck een ghesellich menschsalich volck ist. Sy hebben een groote blÿschappe haer eyghen lichaem te cretsen / met eenen daer toe ghemaecten ram oft Instrumente.

Indianer cleedinge.

Voorts in haer begrauenisse zÿn sy seer scherp / in vercieringhe haers lÿfs ouervloedich / want sy zÿn schoon opgheciert met gout/ siluer / edel ghesteente / ende zÿden laecken/ ende beneerstighen haer tot al tghene dat tot vercieringhe haers lÿfs/ ende aengesichts dient. Gheenen ouden bedaechden en wordt van henlieden weghen de veelheydt der jaren: maer van weghen zÿnder wÿsheydt / gheeert/ maer wanneer de wÿsheydt met de Iaren ouereen coemt / soo wordt daer een groot opsien op haer ghehouden.

De waerheydt hebben sy seer lief. Wie een valsch ghetuyghe oft loghenaer beuonden wort/ dien worden deerste leden aen alle zÿn vingheren afghehouwen. Wie eenen een lidt verlemt oft gheheel berooft / die en lÿdt niet alleen ghelÿcke straffe tot boete: maer wordt ghedwonghen een lidt voor de handt te gheuen.

Sy hebben veel van haer ouderen ghecochte wÿuen/ sommighe om ghehoorsaemheydts wille haer te dienen/ sommighe om lusts ende byslapens wille / soo sy dese niet en bewaren / ende cuysch te zÿn dwingen/ soo moghen sy haer trouwe breken.

Soo wanneer yemant eens ambachts mans ooghe oft handt quetst oft verlemt / die is dat leuen vervallen.

Der Coninghen lÿuen bewaren de ghecochte wÿuen: de Ridders / ende dat ander hofghesin is buyten der poorten. Sy hebben een bysonder wÿse te offeren / grootelicx acht hebbende / dat sy Godt niet ghebreckelicx oft berispweerdichs en geuen totten offer. Als den Coninck te rechte sit om de claghen te verhooren / soo besorcht hy te wÿle dat sy claghen/ zÿns lichaems / ende laet hem van haerder drie streelen / dwelck sy voor ghesont ende een Medecÿne by haerlieden houden / ende en hoort dies niet te min claghe ende antwoorde. Den Coninck moet snachts zÿn slaepcamer dickwils veranderen / ouermits het nalagen der wÿuen / der welcker perÿckel hy alle ooghenblick verwachten moet / want die den Coninck droncken ombrengt / die heeft te loone/ dat sy met zÿnen nacomenden sone vereenicht ende toegesegelt wort. Als den Coninck ter jacht rÿdt / soo wordt hy met een groot ghetal wÿuen omringt/ die met twee trommelen ende simbalen voor henen trommelen/ ende dat mannelick Hofgesin volcht na. Daer tusschen is een cauwe/ wie dit ouertrede ende hem totten wÿuẽ voechde/ die heeft den kop verbeurt. Als den Coninck inde omtuynde plaetsen jaecht/ soo staen ontrent hem twee oft drie ghewapende wÿuen / maer als hy in open velde jaecht/ so sit hy op eenen Elephant/ eñ by hem sommige wÿuen op Elephanten ende peerden/ al wel tot crÿghen toegerust/ eñ schieten dat wilt vande elephanten. Op dese maniere oorlogen sy oock/ alsoo/ dat de wyfs altÿts de naeste by den Coninck zÿn/ om zÿn lÿf te verwaren. Sy eerẽ Iouem eñ de Riuiere Gangen/ oock sommighe huysgoden oft Genios. Het is een eergierich volck/ dat in alle zÿn dinghen wil ghesien zÿn/ eñ dat eewelick deen den anderen met weldaet ende geschenckẽ ouerwint. Dat gantsche volc is in seuen ordenen gedeylt/ Deerste oorden der Priesteren oft Philosophen/ der seluer en zÿnder niet al te veel/ maer zÿn in grooter eeren gehouden / ooc byde Coninghen ende al het volck / dese zÿn van alle dinghen vrÿ/ van allen arbeyt ontsleghen/ en dienen niemant als onderworpẽ / ende leuen van tghene dat den Goden gheoffert wordt. Sy besorghen de verstoruene / men ghelooft by henlieden dat sy den Goden lieftallich zÿn/ ende dat sy ooc weten wadt by de onderste inder hellen ghesciet / sy segghen veel toecomende dincx wt den loop des hemels / als wint / reghen/ dierte/ cranckheydt/ crÿch/ dorre jaren / vele hebben eendeels eenen gheest der Prophecÿe: Maer welcke Pape dat daer liecht ende valschelick vaticineert/ die en heeft gheen ander straffe dan een eewich stilswÿghen.

Iachtrÿden met wÿuen op Elephanten.

Seuen orden der Indianen/ deerste der Priesteren.

Dat tweede rot is der boeren/ van alle oorloge ende arbeyt vrÿ / alleen haers ackerwercx te plegen/ gebrÿdt. Geen vyant noch roouer en doecht desen volcke eenich leet toe/ want sy meynen dat sy den ghemeynen oorboor dienen / tot allemans welvaert ende niemandts schade / ende daerom met recht van allen ouerlast gevrÿt. Hierom zÿn de boeren so vrÿ ende sorgheloos/ dat sy met haer wÿf ende kinderen te velde seker leuen / ende in gheen stadt oft opperdack en comen / dach noch nacht. Sy geuen den Coninc tot tribuyt het vÿfde deel al haers ghebouws/ anders zÿn sy van alle dinghen vrÿ/ eñ ten betaemt niemanden eenigen Acker te besitten sonder voorgemelden tribuyt/ het sy wiet wil.

Boeren by de Indianen wel ghesien.

De derde Ordene der Vee-Meyers oft Herders/ dese woonen altÿdt in hutten/ ende Tabernakelen/ bevrÿen dat landt van wildt en voghelen met haer gheiach ende garen/ het zÿn oock al profÿtelicke lieden/ by henlieden in weerden ghehouden.

De vierde orden der ambachtslieden/ die altemael tot haerder hanteringe alderley nootsakelicke Instrumẽten maken/ dese en zÿn niet alleen

van alle beswaringhe vrij/maer ontfangen oock van sConincks kiste corenwerck.

Dat vijfde Rot der crijchslieden / te Peerde ende op Elephanten veerdich. Dat crijchsvolck leeft al van sConincx Hof/ daer hebben sy voeder ende maeltijdt/met haer wijfs ende kinderen.

De seste orden der bootschappers/die bespient al wat in India gheschiet / ende brenghent den Coninck aen/hebben daerom haren solt.

Dat sevenste Rot der Raetsheeren eñ Wijse/ die met haer wijsheyt ende ghemeynen raet gheheel Indiam regeeren ende voorstaen/treffelijck van wijsheyt/ die tot alle saecken geroepen worden ende geraedtvraecht/ daer wt kiestmen Hertoghen/Vorsten ende Hooftlieden int velt / oock herwaerts ende ghinswaerts om de Pollicije tonderhouden/ het recht te besetten / op te houden/ende de quaetdoenders te straffen. Eñ gheen Orden en derf tot dander houwelicken noch zijn orden veranderen/ maer wijf/ man/ kint/ tmoet altemael in zijn gheslachte blijven/houwelicken/ ende zijns vaders oft Ordens handel drijven. Alsoo en derf ghcen crijchsman een Boer worden/ noch tot een boerinne / herdersche etc. houwelicken etc. oock geen herder tot een ambachtsman etc.

herrschichs r Indiané. De vreemdelinghen ende van elders daer comende lieden / bewaertmen neerstich voor onrecht ende overlast/soo sy int lant cranck worden soo besorchtmense met medecijne / de verstorven doen sy ter aerden/gheven haer goet haren vrienden ende naesten. By henlieden en is doorgaens gheen knecht / daer en wort oock wt verbot eender wet by haer gheenen toeghelaten noch ghedoocht/maer tzijn enckel vrije / het dunckt haer onbillick te zijn / dat sy souden ghelijcke Wetten hebben/ende oock niet ghelijck ghelück/eere ende recht. Maer dewijle dit volck van spraecke ende ghedaente veel onderscheyden is/ so worden ooc de lantsghebruycken/rechten/zeden/religien/etc. wat verandert / alsoo dat dese wijse niet doorgaens door gheheel Indiam en gaet/ sommighe zijn van grouerder zeden / sommighe woonen in tenten / eten rouwen visch / zijn becleet met een cleedt van biesen ende dodden ghemaeckt / Sy varen in schepen van een stuck ghemaeckt / naemelick van een riet tusschen de twee knoopen.

Pade grewelicke Indianen. Daer zijn oock Indianen Pade ghenaemt / die eten rou vleesch/ende dooden haer crancken / op dat sy hen dat goet vleesch niet en laten verderven/ende oft eenen zijn cranckheyt wt vreese des doots wilde verhelen ende loochenen / soo en helpet niet/ten sy dat hy voorts ga/ende zijn dinghen doet. Naemaels gaen sy oock alsoo met het wijf toe/als metten man. De kinderen laten sy leven. Maer wie ghesont tot in zijn ouderdom coemt/ dien dooden sy ooc/ eñ en laten hem geensins niet van selfs sterven.

hem vrwe byde ades. Daer is een wijde ander Natie der Indianen / de voorgaende gantsch contrarie / die en dooden gheensins niet alleen gheenen mensche/ maer oock niet al wat leven heeft / sy en saeyen oock niet/oock en bouwen sy gheen huys / maer leven van een zaet dat de gherste niet onghelijck en is / dat van hem selfs wast / dat koken ende eten sy / die onder dese in een cranckheydt valt ende met eender sieckte begrepen wort/ alsoo dat hy besorcht te sterven / die gaet in een wildernisse ende eenicheyt alleen/ sonder eenich gheselschap/aldaer verscheypt ende sterft hy / hy en wil niemandt moeyelick wesen met zijnen doot. Alsoo en weetmen niet oft hy verscheyden is/ want wt zijn wtblijven oock niet / men laet hem voor de Voghelen ende wilde Dieren onbegraven ligghen.

Monicken India. Daer zijn oock ander gheestelicke Indianen/ Gimnosophiste ghenaemt/ de welcke gheheel eñ al naeckt gaen/inde woestijnen met tsamen ghevoeghde voeten den gantschen dach onbeweechelick staende/sonder eenige smerte/ recht als onbevindelick oft der sonnen oft coude ongheuoelick / sy sien ooc met onverweynde oogen styf inde sonne veel verborghentheden ervarende.

Item Bracmanna een volck in India leeft/ scherpelick van een matelick leven / ten wordt met gheenen wellust aenghetast noch gheuanghen / ten begheert niet voorder van dat het vernuft totter natuere is eysschende / ten soeckt niet den wellust ende overvloet der spijse door alle Elementen / maer alleen die dat aertrijck met yser onghequest van selfs willich gheeft / waer by sy van gheender cranckheydt te segghen en weten / ende het is een seer langduerende volck/ dat gheen medecijns hulpe en aenroept / maer sonder wet ende nijt/gemeyn vredelick leeft/ met ghemeynschap aller dinghen. Sy en hebben geen scherp Recht noch Overheeren / oock gheen wet (dewyle datter gheen ouertredinghe en is) dan de Wet der natueren / nae welcke sy leven : ende dit is haer eenighe wet / niet te gaen teghen dat recht der natueren ende der vernuft / sy zijn alle van ghelijcken state/ eere/ weerde/ rijckdom/ etc. Sy ligghen op der aerden/ lesschen den dorst met water/gheen sorge en breeckt hen den slaep/ gheenen nijdt oft ghedachten en cranckt haer ghemoet/ gheen hooveerdye om te heerschappen en is onder die ghelijcke/ niemant en begeert des anders dienst / sy sorghen slechts dat de begheerte der vernuft ende dat lichaem den ghemoede diene. Gheen vyer en verbrandt haer huys/noch wint noch ongheval en canse beschadighen/de wijle sy onder der aerden in hollen gaten woonen. Haer cleedinghe is van boomschellen/waermede sy haer natuerlicke schamelheydt bedecken. Sy en voeren gheenen crijch / noch en weten van gheen wapen. De vrouwen en vercieren haer niet om de mannen te behaghen / maer also haer de natuere om kinderen te winnen tsamen drijft. Sy en hebben gheenen Tempel/ begraefnisse noch onnut ghepronck.

Bracmanni een Christelick volck.

Matelickheyt is haer Medecijne/ geen cranckheyt en bevinden sy/ende de wyle sy gheen straffe en verdienen / eñ den Hemel niet en vertoornen/ soo zijn sy alder gheesselen Gods vrij. Daer en is geenen lachelicken/lichtveerdigen schimp/fabel/ gaepspel/hanteringe/merctschap/ onnut gerlap/ hoveeren/schole etc. maer niet dan ingeboren ende recht als ingheplante eerbaerheyt/daer lieghen/ bedrieghen niet alleen veracht : maer oock onbekent is. Voorts soo en offeren sy gheen ontschuldich vee/seggende dat Godt met dit onschuldich bloetvergieté meer vertoornt dan versoent worde/ maer dat hy mette woorden der biddende eñ reyne herten/(dwelck Godt alleen met den menschen ghemeyn hebbe) vermorwet wort/ende dat Godt alleen een welbehagen van zijn beeldenisse inden mensche heeft. De Cathei hebben dit ghebruyck/veel wijven hebben eenen man / ende als desen metten doot afgaet/soo worden die wijven voor tgherricht gheroepen / ende die den verstorven man liefst ghehadt te hebben / met vonnisse verclaert wort / die cleedt haer als een overwinnersse/vrolick/soo costelick als sy mach/ende sidt met vreuchden neffens haren verstorven man op de vyerstede / ende laet haer met hem tot stof verbranden/ Dese houden haer voor heylich. De overblevene leven den anderen tijt haers levens/ van alleman veracht zijnde / sonder eenighe eere ende name oft fame.

Bracmannis puur Godsdienst.

Vrouwe met haer doode mans verbrant.

De kinderen van desen volcke worden terstont nae haer gheboorte / vande daer-toe ghe-ordineerde Richters oft Phisicen besien / ende ist dattet hem aen haer natuere ende aensien bevint/dat sy luy ende niemandt nut toecomende

Zijn

zÿn ſullen / oft een natuerlick ghebreck der na-tueren hebben / dat de leden niet gheheel en zÿn / ſoo worden ſy terſtont ghedoot / ende niet op-ghevoedt.

Sy en houwelicken nae gheenen rÿckdom noch eeldom / maer na de ſchoonheydt om kin-deren te winnen / ende haer begheerte te verſa-den.

Arme doch-ters ter merct ghestelt. Voorts hebben ſommighe Indianen deſe ge-woonheyt / ſoo wanneer een Vader niet en heeft om zÿn dochter wt te beſteden / ende dat haer nie-mandt en vrÿdt / ſoo laet hy opblaſen als in een velt / ende voert de dochter ter merckt / die moet haer alſdan voor alleman eerſt achter ontdec-ken / namaels oock van vooren tot ouer de ſchou-deren / beſtaet ſy aende proeue / ende dat ſy de toe-ſienders behaecht / ſoo heeft ſy alſdan een eerlicke daet begaen ende vint vrÿers ghenoech. Van

Menſchen met honts-hoofden. vreemde lieden in India met hontſhoofden / kletterende: Van deſen als Iſidor. ſeydt / zÿn-der meer dan 120. duyſent. Item ſommighe menſchen die alleen vanden reuck leuen. Item van eenooghighe lieden / die niet meer dan een ooge aent voorhooft en hebben. Item lieden die eenen breeden voet hebben / daer ſy haer mede bedecken / ende ſoo groote ooren / tot op de voeten hanghende / leeſt daer bouen deerſte deel deſer Chronÿcke. By Cleſia in India baren ſommi-ghe wÿuen slechs eenmaels / der welcker kin-

Monſtren vā menſchen. ders terſtondt grau worden. Sommighe ande-re worden met grauwen hayre gheboren / Inden ouderdom worden ſy ſwerdt / ſy leuen langher dan wy.

Daer zÿnder die gheen hooft en hebben / maer haer ooghen ende mont aen de borſt. Daer zÿn oock veel ander ſchier ongheloofl icke dinghen in Egypten. Daer af elders hier na volghende oock wat.

Cathaini. Een ander Schitſche natie iſſer in India / Cathaini ghenaemt / die haer laten duncken dat ſy alleen twee ooghen hebben / ander menſchen voor blint oft eenoogich teghen henlieden achten-de / een cleyn volck van perſoone / cleyne ooghen hebbende / altÿdt baerdtloos / die aenbidden de ſonne ende het beeltwerck / Sy hebben menigerley ſuperſtitien ende byghelooven / maer gheen gheſchreuen Wet. Het zÿn wtermaten conſtighe wercklieden / een vreetſaem volck / dat meer met liſte dan met ſterckte ſtrydt: Met boochgheſchut ende ſchadelicke pÿlen zÿn ſy bouen alle. Haer munte is van papier / viercant / daer op des Co-ninckx beeldeniſſe ghedruckt / de welcke als ſy ver-croockt ende oudt werden / ſo wiſſelen zÿſe in des Coninckx munte / anders is haren huyſraet coſte-lick van ſiluer ende gout / ſy hebben oock ander metalen / maer weynich olie.

In India ſeyt Iſidorus / zÿn gulden Bergen / tot welcke men midts de Draken ende Griffoe-nen niet comen en mach.

Veel wonde-ren Indie. Van dit aldergrootſte ghewveldichſte volck-rÿck landt / leeſt Plinius libr. 7. capit. 3. libr. 6. capit. 19. Iſidorus libr. 15. Daer waſſen ſulcke boomen datmenſe niet ouerſchieten en can / ſulc-ke vÿchboomen heeft India / datter veel Legioe-nen / oft Vaenkens onder eenen woonen mo-ghen. In Indien zÿn menſchen / vÿf elleboghen hooghe / die nemmermeer van haer cracht en comen.

Haer Coninghen zÿn ſoo machtich / dat ſom-mighe meer dan 460. mael duyſendt mannen onder haer hebben / ende ouer de 600. hoopen Ruyters / 9000. Elephanten / slechs van daghe-lickx Hofgheſin / die daghelicks te Houe gheſpÿſt ende beſoldt worden. Sommighe ander 60. duyſent voet-knechten / een duyſent Ruyters / 700. Elephanten / daghelicks totten Crÿch veer-dich ende toegheruſt aent Hof / ſoo wy hier na oock hooren ſullen / ende voormaels ghehoort hebben.

Vanden lande Ophir in India gheleghen.

Ophir in India. DIt landt is vanden Ouden dat gulden aert-rÿck ghenaemt gheworden / daerom / dattet goutberghen heeft / die van Leeuwen ende grou-welicke wilde dieren worden bewaert. Leeſt Rabanum ouer deſen ſpreuck 3. Reg. 9. Cum ve-niſſet Naues Salomonis in Ophir, ſumpſerunt ibi aurum. Daer mede ſtemt ſchier gelÿck Plin. Dit landt gheeft ons gout / Edel geſteente / Diaman-ten / Chryopaſſen / dat hout Thinum ende Ebe-num / Papegaeyen / Pauwen / Yuoorbeen / Apen / ende veel wonderdieren: Van Iudea ſcheept-men na langhen omſweef op de roode Zee voor-by dat Eylandt Aſiongaber / die namaels Alex-ander Magnus ter aerden gheleydt heeft. Van Ophir den ſoon Iectan des ſoons Heber heeft dit landt den name. Deſe contreye aenroert de Prouintie Euilath / die van gout ende ander Aromaten de voornoemde wel ghelÿck is / Daer af elders / recht int begin van deſer Chronÿcke.

Pigmea een landt in India

Vreemde Crÿchsliede drie jaer ou[d]. IN deſen Indiaenſchen lande op tgheberchte teghen de Oceaniſche zee gheleghen / woonen volcken / gheheeten Pigmei / van cleynen lÿue / nau twee elleboghen hooghe / ſoo Pli. ende Iſid. aenwÿſen / deſe baren int vierde iaer / ende ſter-uen int ſeuende. Deſe rÿden met vergadert heyr op de rammen / ende ſtrÿden teghen de Griffoe-nen / om haer plaetſen ende neſten te verſtooren / op dat ſy niet op en comen noch toenemen / Hæc Plin. lib. 5.

Vande Philoſophis in India.

IOſephus lib. 7. capit. 28. ſeyt / dat de wÿſe in India die haer Philoſophos noemen / nae dat ſy vrome mannen zÿn / ende bewaerniſſe hebben van dit leuen / als van eenen laſt hen vander na-tueren opgheleydt / ende vorderen daerom de lie-den haer ſeluen te ontlÿuen / niet ſoo gheheelick wt oorſaecke den quaden tontgaen / als van weghen de begheerte der onſterffelickheydt. Onder deſe zÿnder diet den anderen vercondighen ende te voren aenſeggen als ſy ſteruen willen / ende haer ſeluen richten / ende daer en is niemant dieſe daer af belette / maer noemenſe ſalich / ende ſchrÿuent haer voor een Ridderlicke welghedaen daer toe / ſoo vaſtelick ghelooven ſy / dat de ſielen wooninge by malcanderen hebben ſullen / Van der goede vrienden als ſy ſulck bootſchap vernemen / ver-branden haer ſeluen oock daer mede / op dat ſy in dander leuen tot haer goede vrienden comen / ſon-der welcke ſy hier niet leuen en mochten. De leuendighe beweenen haerſeluen / de verſtoruen heeten ſy ſalich / als die nu inden ſtaet der ſalic-heydt ende onſterffelÿcheyt zÿn. Hæc ille. Daer-om verbranden (ſoo ghehoort is) op veel plaet-ſen in India de vrouwen haerſeluen / na haerder mannen doodt / met grooter ſolemniteydt aller vriendtſchap / dwelck beyde der vrouwen / den verſtoruen ende al haer gheheel maechſchap een groote eere is.

Van byſonder plaetſen in India / eer-ſtelick van Cambeia de vermaerde ſtadt / ende haren Soldaen.

VAnde Riuiere Indo teghen tZuyden lighe de edel ſtadt Cambeia / tot de welcke men niet varen en can dan als de wateren aenloo-pen / ende dat de wateren 3. oft 4. mÿlen wtloo-pen. Die ſtadt is op onſe maniere bemuert / ſeer machtich van goede / volcke / cooren / ende alle vruchten. Daer in vintmen 8. oft 9. ſtucken

inde Apteke behoorende / als Turbito / Galanga / Spicanarda / Asa fetida / ende Lat / etc. Men vint aldaer oock een groote somme boomwolle alsoo datmen Jaerlicx tot inde tsestich gheladen schepen met boomwolle van daer voert. Oock seer veel zijde ende ghewaet. Daer vintmen de Carneole ses dachreysen van daer / ende neghen dachreysen van daer Deamanten. Dat volck in deser Stadt en is noch Jode / Christen noch Heyden. Sy en eten gheenderley dinck dat bloet heeft / oock en dooden sy niet wat leuen heeft / sy houdẽ de wet der natueren henlieden ingeplant / alsoo dat sy niemandt yet toe en voeghen / dies sy selue wilden bevrijdt zijn. Haer cleederen zijn hemden / sommighe gaen gheheel bloot / wtghenomen alleen dat sy doecken om de lendenen ghebonden / draghen. Op thooft draghen sy roode oft leuerverwe Linten / sy hebben Godt voor ooghen.

Den Soldaen deser Stadt is van Machomets ghelooue / met al zijn Hofghesin / hy houdt altijdts twintich duysent mannen te Peerde / waer hy op staet oft eet / so wachten op hem vijftich Elephanten / eñ comen alleen met haer snarenspel hem ter eeren ghereden / smorghens eer hy opstaen wil voor het Pallays / ende tsmaeltydts / diesghelijcx met wel soo veel Instrumenten als Trompetten / Basuynẽ / Sinckẽ / Trommelen / Pijpen / Vyolen / altemael tot het Hofrecht / anders en hebben sy gheen oeffeninge / daer nae rijden sy wederom wech. Dien Soldaen heeft eenen knevelbaert onder den neuse / so lanck dat hem op thooft te samen bint / ende eenen witten baert tot op den gordel / ende dat staet wel. Hy hout byde vier duysent vrouwen / eñ slaept alle nacht by eene / smorghens vintmense doodt ligghen / ende alle morghen en wort dat selfde hemde niet meer van eenighen persoon aenghedaen / diesghelijcx alle ander cleederen. Alle morghen doet hy een nieu cleedt aen. Alle morghen eet hy Fenijn / daer af sterft wien hy toeaessemt / also wanneer hy yemant dooden wil / dien spout hy fenijn (dat hem alleen onschadelick is) onder de ooghen / soo sterft hy terstont. De vruchtbaerheydt deses lants is onwtsprekelijck / met rijcke ende treffelicke Cooplieden. Wt deser stadt Cambeia ende noch eene / versietmen met sijde ende boomwolle dat gantsche Persiam / Arabiam / Tartarijen / Turckijen / Syriam / Barbariam / Aphricam / Ethiopiam / Indiam / ende veel Eylanden / dickwils varen van daer drie hondert ghеladen Naue oft Schepen. Haer Cooplieden heeten sy Guffurani. Sy en eten gheensins niet van al dat leuen ghehadt heeft. Sy en drincken gheenen wijn. Sy zijn witter dan die tot Calicut. Sy aenbidden Sonne eñ Mane.

Van het Leuen ende Zeden des Conincks tot Joghe.

DEsen Soldaen is een man van grooter heerschappije / hy heeft ontrent by de dertich duysent mannen te houe / hy is een Heyden / al zijn volck van een bysonder ghelooue / vande Edele ende dat Hofghesin wort hy voor heylich ghehouden / van zijns leuens ende wandels weghen / want hy gaet altijts ouer drye oft vier Jaren selue wt deuotie te voet bevaerden ghelijck een Pelgrim / op ander lieden cost enderteringhe / met drye oft vier duysent mannen vanden zijnen / met wijf ende kindt / ghelijck de Zegeiners / ende voeren met haer Meercatten / Zibete / Papegaeyen / Leopaerden ende Valcken / treckende alsoo door gheheel Indiam.

Zijn cleedinghe is een Geytenhuydt / een voor ende achter / dat hayr wtwaerts ghekeert / zijn donker bruyne lieden. Sy draghen altemael Perlen eñ Edel ghesteente inde ooren hanghende / een yegelick na zijn vermoghen / thuys draghen sy hemden. Maer den Coninck / Eeldom / ende de beste gaen metten aensichte / armen ende het gheheel lijf / ouersaeyt met gemalen miskeliaet ende niet welrieckende dinghen. Sy hebben veel sotte deuotien / Sommighe dat sy nemmermeer hooge sitten noch eten en willen / maer altijts opter aerden. Dander gheloost nemmermeer te sprekẽ / Deen en wil nemmermeer ouereynde staen / dander wil willich blint zijn eñ laet hem leyden.

Sy draghen gheheymelijck hoornen aen haer halsen waermede sy de aelmoesse eysschen / wanneer sy in een Stadt comen ende blasen / wanneer alschoon den Coninck niet en treckt / so treckender nochtans drie oft vier hondert met malanderen ghelijck de Zegeiners / ghewoonlick drie oft vier daghen in een Stadt blyuende / men doet hen groote eere aen / want men houtse voor heylich / ende al sloeghen sy yemandt doodt die alschoon vande machtichste ware / men hielt henlieden te goede. Dat landt van desen volcke is Bergich niet seer vruchtbaer / meer gebreck dan ouervloet hebbende. Haer wooningen zijn snoode ende onnut / de Stadt is onghemuert. Door haer als door de lantreysers / comen seer Edel gesteenten wt India in ander landen / want van weghen haerder vrijheydt ende heylicheydt / brenghen sy die met haer sonder alle costen. Die Stadt ligt vijfthien dachreysen van Cambeia / met de welcke hy altijdts crijch voert. Twaelf dachreysen van Cambeia light Ceuul / daer tusschen heet dat landt Guzerat / een goet landt van rooren / gherste / Rijs / ende alderley voetsel / sy ghaen naeckt / den wijn en wast daer niet / daer zijn veel Peerden / Ossen / Koeyen. Haer ghelooue is ghelooue is ghelijck tot Calicut. Twee dachreysen van daer light een Stadt Dabuli ghenaemt / welcx Coninck vermach byde dertich duysent mannen / strijdtbaer met beuckelaers / hantboghen / anders alle hanteringhe / ghelooue ende maniere als tot Ceuul.

Van het Eylant Goga in India.

GOga dat Eylant ende die Stadt / is den Coninck van Dechan cijnsbaer / ende gheeft hem jaerlicx thien duysent Seyhari oft ducaten / de welcke de Bardei heeten / waerop op de een zijde twee duyuels gheprint zijn / op dander zijde sommighe letteren. Den Hooftman van dit Eylant is een Mammaluck / ende hout ghemeynlijck byde vier hondert Mammalucken. Een wit Mammaluck heeft ten minsten vijfthien Bardei ter maent. Desen voert grooten strijt alleen met zijn Mammalucken metten Coninck van Narsinga. Den Coninck van Dechan hout dese Mammalucken aen zijn soldye.

Vanden Coninck ende Coninckrijcke tot Dechan / de schoone stadt / ende zijnder rijckdom ende Ridderschap.

EEn Coninck van Machomets ghelooue regiert tot Dechan / die altijdt aen zijn Hof byde vijfentwintich duysent mannen houdt / te peerde ende te voete. Dat Coninckrijck ende die Stadt / is vruchtbaer ende schoon / hy heeft een ouerschoon Palleys daer in / daer in leeft hy in grooter pracht. Zijn dienaers draghen roode spitzen aen de schoenen / daer op robijnen ghehecht / oock diamanten ende ander steenen / sy draghen oock de handen eñ ooren vol costelicheyts. Daer vintmen een mijle tontsomme diamanten / ende het wordt met grooten ernste bewaert. De vrouwen gaen bedeckt als tot Damasco;

masco. Dit volcks cleedinghe is zijden laecken/ ende ouerschoone hemden/ sy draghen kniebroseskens/ witte hosen van boomwolle ghemaeckt. De schoenen der Rijcke zijn beset met steenē. Desen Coninck voert altijt krijch metten Coninck van Narsinga/ den meestendeel zijns Crijchsvolcks zijn vremden ende wtlanders/ witte lieden/ dat landtvolck bruyn.

Den Coninck hout alle zijn Soldeniers heerlick wt/ met grooten Soldt/ waerby hem de beste crijchslieden toetrecken/ die ergens inden lande zijn. Hy is der Christenen bouen maten groot vyant/ ende hy heeft seer veel schepen van oorloghe ter zee.

Vander Stadt Bathacala/ Centacula/ Onor ende Mangolor in India/ ende haer vruchtbaerheydt in veel dinghen/ oock van haer leuen/ zeden ende cleederen.

Bathacala een Edele stadt ende Coninckrijck in India/ daer daghelicks veel Heydensche Cooplieden ligghen/ van weghen haerder hanteringhen ende Coopmanschap/ want daer is een hauen der Zee/ ende eenen grooten neerslach. De hauen aender zee leydt op een Italiaensche mijle nae van der Stadt/ men vaert door een Riuiere inde Stadt tot aende mueren. In dit lantschap wast een ouervloet van rijs/ eñ suyckercandijs. Aldaer beghinnen de vijghen ende noten te wassen/ ghelijck tot Calicut/ sy zijn oock van ghelooue als tot Calicut/ alsoo wy hooren sullen. Men en houdt in desen lande gheen peert/ Ezel noch muyl/ maer koeyen/ buffels/ schapen ende geyten zijn daer veel. Daer en wast oock gheen gherste/ noch eenich moes in desen lande/ maer andere vruchten niet alleen vele/ maer seer goet. Een Eylandt niet verre van daer aen dit stootende/ Anzediua ghenaemt/ in welck een bysonder Heydensch volck woont/ die houden haer altemael voor Edel/ dat Eylandt heeft byde 20. mijlen in hem begrepen/ theeft een goede hauen/ soet water/ euenwel boosen locht ende niet seer vruchtbaer.

Twee dachreysen van dit Eylandt leydt de Stadt Centacula/ welcker inwoonders bruynuerwich/ naeckt gaen/ bloots hoofts/ euenwel gheschoept/ men vindt daerin alder ley noodtdruft/ van dat in India wast. Den Vorst van dit Eylandt is onder den Coninck tot Bactacula.

Twee dachreysen van daer leyt Onor/ de stadt/ die heeft eenen Coninck/ den Coninck tot Narsinga onderworpen.

Dese Coninck is een gheheel goet man/ ende des Conincks Portugaels goede vriendt/ hy hout altijdt seuen oft acht schepen ter Zee met crijchs volck. De spijse van desen volcke is meest rijs/ sy gaen naeckt/ alleen de schamelheydt bedeckt/ met eenen voorschoot/ daer ontrent zijn veel woluē/ wilde swijnen/ herten/ leeuwē/ koeyen ende Castrons/ alderley voghelen/ roosen ende veel ander bloemen vindtmen daer het jaer ouer/ den locht is seer edel ende goet/ waer by die menschen van seer lanck leuen zijn. Nv by der Stadt Onor leyt Mangolor/ daer worden somtijts tseffens gheladen vijftich oft sestich schepen met rijs. De inwoonders zijn seer subtijle Heydenen. Haer leuen/ zeden de cleedinge is als voor verhaelt.

Van Cannonor een grootmachtighe stadt ende Coninckrijck in India.

Cannonor een grootmachtighe volckrijcke stadt ende Coninckrijck in India/ der welcker Coninck een goet vrient is des Conincx van Poortugael/ daer is een hauen daermen de lastpeerden/ die ghel aden wt Persia comen/ lost/ elck vande welcke vijfentwintich ducatē te tol moet gheuen/ daer nae gaen sy op het landt nae Narsinga/ daer hebben de Heydensche Cooplieden eenen grooten handel/ daer en wast gheen coren/ noch wijndruyuen/ oock gheenderley vruchten de onse ghelijck/ dan Citroni ende Conwoorden. Dat landtvolck aldaer en eet geen broodt/ maer rijs/ visch ende noten. Dat lants wesen ende ghelooue is schier ghelijck tot Calicut/ den handel aldaer is met specerie/ peper/ ghingeber/ cardamoni/ mirobalani/ ende weynich Cassia. Die Stadt en heeft gheen mueren om haer/ de huysen seer slecht. Alle vruchten zijn volcomender eñ anders van ghedaente/ dan by ons. Dat landt is vol grachten/ voor ghewelt ghemaeckt.

Den Coninck van deser Stadt vermach vijftich duysent Naeri/ dat is Edelen int velt/ haer gheweere zijn beuckelaers/ sweerden/ hantboghen ende lancien/ nv hebben sy oock sommighe bussen ende gheschut/ sy gaen nochtans naeckt ende gheschoept/ met eenen doeck omme haer/ ende niet opt hooft/ dan inde oorloghen binden sy eenen tweedobbelen doeck om thooft ghewonden/ al van roode verwe. Daer en ghebruycktmen noch peert/ Esel/ muyl noch kemel/ maer alleenlijck Elephanten/ nochtans niet totten strijde.

Die Stadt is van grooter hanteringhe/ derwaerts alle jaer byde twee hondert schepen van menigherley landen comen.

Vander stadt Bisinagor/ in het Coninckrijck Narsinga.

Vyfthien dachreysen ouer landt/ teghen het Oosten van Cannonor/ leyt de Stadt Bisinagor/ des Conincx van Narsinga/ ouervloedich groot/ ende seer wel ommuert/ ende heeft rontsomme haer seuen mijlen/ drie ghemuerde Circulen ende omloopen. Het is een Stadt van grooter hanteringhe/ vruchtbaer/ van goeden locht/ gheschict van menschen ende alle dingen. Aldaer is grooten lust van jaghen ende vlieghen/ dwelck sommighe voor dat Paradijs houden/ een landt van alle tijdtcortinghe/ vriendelick vredelick volck. Dat landt met zijnen Coninck is afgodisch/ hy houdt altijdts in zijn Hof tot inde veertich duysent mannen/ alleen te peerde/ eñ een peert ghelt by henlieden tot inde drie/ vier oft vijfhondert Bardeij/ dat is Ducaten. Sommighe Vorsten peerden worden ghecocht om acht hondert Bardeij. In desen lande en lijdtmen gheen Merripeert.

Den ghemelden Coninck hout altijt byde vier hondert Elephanten/ ende eensdeels veel Dromedarisen/ die loopen wt der maten snel.

Vande natuere/ aert/ ghedaente eñ verstant der Elephanten/ ende hoe sy genereren/ oock hoe sy ghereden ende toegherust worden totten strijdt.

Elephant oft Helphant/ onder alle Dieren dat sterckste op aerden/ als Plinius ende andere aenwijsen tot inde 12.13.14.15. spannen hooghe/ ende haerder eene grooter dan drye Buffels/ van Buffelsverwe/ met eenen langhen ghetromden nebbe/ tot op der aerden/ voorwaerts wt van vleessche/ daer mede neemt hy de spijse ende dranck inden mondt/ want hy heeft zijnen muyl beneden aenden hals/ ghelijck eenen steur/ die twee groote tanden diemen in onsen lande brengt/ staen hem inden oppersten snuyte/ slechts voorwaerts ten muyle wt/ zijn Elephants ghedaente.

oren zijn twee spannen lanck / op alle plaetsen seer breedt/zijn scheunckels zijn beneden soo groot als bouen / alsoo dat sommighe meynen/dat sy gheen lidt ende buyghelidt en hebben/ maer datter een gheheelen stock sy / alsoo hy inder ghedaente aen te sien is / soo ist waer/ maer hy heeft bouen int gheboechte / ende gheheel neder byder aerden / zijn leden ende knoesselen / waer mede hy hem buckt ende voorwaerts gaet / den voedt is onder gheschrijft/ als een groote tailloore. Int onderste om de voeten zijn vijf naghelen ende hoornen / zijnen steert is ghelijck eens Buffels steert / byde drie spannen lanck/ hy heeft int onderste weynich hayrs daer aen. Ende het wijfken is cleynder dan het manneken / maer veel stercker ende cloecker / teghen ander dieren naetuere / oock hoochmoedigher dan het Manneken. Sommighe onder de Wijfkens deser dieren zijn wreet ofte grimmich.

Nu totten Crijch worden sy alsoo toeghérust: Een Elephant draecht een sadel op / ghelijckmen de Muylen tot Napels sadelt / onder enghe met twee ysere ketenen / op elcke syde een seer groote kiste / van hout seer sterck ghemaeckt/ ende in elcke kiste gaen drie mannen / tusschen de kisten op des Elephants hals sidt een man/ rijdende/die spreeckt metten Elephant/ dat verstaet hy altemael / alsoo dat hy gheen thooms/ breydels oft halsters en behoeft / maer gaet / alsoo hem die op hem sit/toespreeckt / dies hem yemandt verwonderen mochte / sulck een verstandich dier ist/ soo datmen wel sweeren soude/ dat hy verstaet / al watmen met hem spreeckt. Alsoo sitten op elcken Elephant seuen persoonen/ die zijn becleet met Pantsiers / haer gheweeren zijn Spiesen / Hantbóghen ende Dartssen. Sy wapenen de Elephanten oock met Harnas/ende op tmeeste om thooft ende haren crommen nebbe / daeraen bintmen hem een sweert twee ellen lanck/als eens menschen handt breedt / ende als hem die daer opt sidt ende rijdt (gheen van dander sesse en derf met hem spreken) ghebiedt/ staet stil/gaet voort/keert omme / valt dien aen/ stoot desen/ doet hem niet meer / houdt op / ende dierghelijcken/dat verstaet hy altemael / eñ doet het voeghelicker dan een mensche.

Maer als sy ergens ghewont ende ghebroken worden/ soo en canse niemandt ghehouden/ ende meest worden sy inde vlucht gheweyndt met vyere / dat hen somtijdts teghen ghebracht wordt / dwelck sy dan bouen alle ander dinck/ machtich seer vreesen. Zijn stercte is bouen alle ander dieren. Wanneermen somtijdts een leckschip op dlandt wil schuyuen / dwelck veel hondert mannen niet en vermochten: soo ondersetment slechts voor aenden snuyt met wranghen / ende steldt drie oft vyer Elephanten daer achter / die laeten haer seluen neer vallen op de knien / ende met de hoofden rucken sy dat schip ghewueldelick wt op dlandt. Met haeren snuyt ofte nebbe heffen sy lichtelijc eenen Quatrin vander aerden op.

Somtijdts alsmen eenen boom oft tack van eenen boom houwen wil / soo treckt hy hem vry achter aen/ aen een touwe/ dwelck gheen vieren twintich mannen en vermoghen. Zijnen ganck is seer stille / diese niet ghewoone en is te rijden/ dien ist een ongemackelijck dier / want het maect den mensche een verkeerde maeghe / als wanneermen op de Zee vaert / daer somtijdts stormen zijn.

De Jonghe Elephanten gaen eenen tellenden ganck/den Muyldieren ghelijck / ende het is seer tijdtcortelick daer op te rijden/wanneermen daer op sitten wil / soo biedt den Elephant eenen den achtersten voet / van daer op climtmen op hem/euenwel niet sonder hulpe der menschen.

Als hy genereren wil / soo gaet hy op een heymelicke plaetse / water oft marasch / daer vereenighen sy haer/ende genereren ghelijck alle ander dieren.

De nieren vanden Elephant ghecoockt / is een Coninckelick eten / dwelckmen Vorsten voor draecht. Eenen Elephant ghelt in sommige landen alleen vijftich Ducaten/ in sommighe plaetsen duysent tot inde twee duysent Ducaten. Sy weten meer bescheets/dan op sommige plaetsen de menschen.

¶ Vanden Coninck van Narsinga/ ende zijnen rijckdom.

DEn rijcksten Coninck die onder der Sonnen is / soude den Coninck van Narsinga zijn/ die daghelicks te ontfanghen heeft / twaelf duysent Bardey/ dat zijn Ducaten / daghelijcscher rente incomens/ sonder den toeval der Orloghen ende ander ghelucken / zijn Stadt heet Narsinga / die is gheboudt opten aert als Milaen/maer en heeft soo effen landt niet om haer/ zijn Coninckrijck leydt meest ghelijck Napels oft Venedien/heeft de zee tot beyde zijden. Hy ghelooft met al zijn volck ghelijck die van Calicut/ sy leuen als de Edelen. Haer cleedinghe is (wat eerbaer wil zijn) een cort hemde / ende op thooft eenen bont nae Heydensche zeden/ende niet met allen aen de voeten. Dat ghemeyn volck gaet gheheel ende al naeckt/ alleen de schamelheydt bedeckt / met eenen voorschoot. Den Coninck draecht een Bonette van gouden laecken / twee spannen hooghe. Hy heeft altijdts Crijch met sommighe Heydensche Coninghen. In de Oorloghen draecht hy een cleet met goude bloemen ghestickt ende gheborduert/om ende om beset met Edele steenen. Zijn Peert is costelicker met ghesmijde / dan somtijdts een goede Stadt weerdt is / ende als hy spaceren oft andersins tot zijn affayren rijdt/ soo rijden altijt met hem drie oft vier ander Coninghen / met veel ander Heeren / (onder welcke hy recht als een Keyser is) somtijdts met vijf oft ses duysent Peerden wel toeghérust. Hy munt Bardeyen oft Ducaten / oock noch een Silueren munte Thare ghenaemt / ende een ander goudt munte Fanon ghenaemt/vande welcke de twintich een Bardije ghelden / oock een cleyn Silueren munte / die heetmen Cas/de 16. ghelden een Thare. In dese landen ismen allesins seker/ dan datmen hem voor de Leeuwen/die opter straten loopen/ bewaren moet. De spijse is ghelijck tot Calicut. De Coninck is een bysonder vriendt der Christenen oock des Coninex van Portugael/den seluen en ghschiet in zijne landen/ als sy toevaren/ niet alleen gheen oneere: maer groote eere ende vrientschap.

¶ Van sommighe ander steden in Indía.

TWaelf mijlen van Cannonor leyt een groote / maer arme Stadt / Zormapatani ghenaemt /der seluer neringe is arbeydlick/sy leuen van Noten/ die wy Indiaensche Noten heeten/ deselue eten sy met een weynich Rijs. Van leuen ende Gheloone zijn sy ghelijck die tot Calicut/euenwel woonen daer altijdt byde vijfthien duysent Heydenen/ouermidts den ouervloet des houts/ tot schepen fijne wercklieden / oock veel Cooplieden / nochtans altemael den Coninck tot Calicut onderworpen. Daer zijn arme huysen/vande welcke een by eenen haluen oft heelen Ducaet weerdt is / des besten Borghers huys twee.

Een dachreyse van daer leyt Pandarani / een Stadt onderworpen dien van Calicut. Teghen

ouer die Stadt leyt een leech ende onvruchtbaer Eylandt/daer en woont niemandt in. Niet verre van daer leyt een Stadt Capagato/ vier mijlen van Calicut/waer in een schoon Palleys is.

Vande grootmatighe Stadt ende landt in Judia/Bedes Calicut ghenaemt/ van haren Coninck/gheloove/ghedaente/cleedinghe/zeden en gherechticheyt.

Calicut beschreuen.

CAlicut is een Stadt op vasten lande ghelegen / aen welcke de Zee aen sommighe plaetsen slaet ofte stoot. Een Riviere enghe aende inwaert der Zee / deylt de Riviere midden van malcanderen/in twee deelen/ende deylt haer in veel stroomen/inder Stadt wt. Die Stadt en heeft gheenen muer om haer / maer sy is onghevaerlick by eender mijle weechs seer enghe te saemen ghebout/maer buyten den omloop staen de huysen wat wijder van malcanderen ghebout/ende alsoo streckt haer die Stadt met haer begrijp tot op elf mijlen / maer de huysen daer in zijn seer snoode / dat ghemuerte is ontrent eens mans lengde / op een Peert / hooghe / den meestendeel met loof bedeckt / sy en hebben gheheel gheenen Solder oft Voute/Oorsaecke/daer en is gheenen grondt int Aertrijck / om groot ghestichte daer op te setten / drie oft vier spannen in de Aerde vintmen water/ alsoo / dat eens Coopmans huys vijfthien oft twintich Ducaten cost. Een vande huysen des ghemeyn volcks gheldt ontrent eenen haluen / tot inde twee Ducaten op tmeeste.

Vanden Coninck tot Calicut/ende van dat volcks gheestelickheydt ende gheloove/hoe ende waer om sy den Duyuel dienen ende aenbidden.

Coninck tot Calicut aenbidt den duyuel.

DEn Coninck van Calicut met al zijn volck/ is een Afgodist / aenbiddende den Duyuel/ ende belijden nochtans ende bekennen vrij metten monde/datter eenen God is/ die gheschapen heeft Hemel ende Aerde / ende de gantsche werelt/maer dat wanneer Godt richten ende oordeelen wil alle boosheden ende wercken der menschen/ ende alle sonde straffen ende wreken / dat hem dat gheen vreuchde en ware / ende gheen ruste en soude hebben/ ende dat hy daerom sulcx door zijnen knecht doet / ende ons daerom desen gheest den Duyuel/in dese Werelt ghesonden heeft / met volle ghewelt / de Goddelijcke gherechticheydt te bedienen / den Rechtveerdighen wel te doen/de boosen te straffen/also/dat hy wel doe/den ghenen die wel doet: quaet/den ghenen/ die quaet doet. Desen Duyuel heeten sy Deumo/ sy schilderen hem ouer al afgrijselick/met grouwelicken wraeckghierighen ghebare. God noemen sy Tamerani. Den Coninck houdt des duyuels beeldenisse in zijn Palleys / in een ghestichte ghelijck een Capelle/ twee schreden lanck ende breedt/drie schreden hooghe /met een doorsneden deure / met verheuen Duyuelen.

Duyuels Capelle.

Int midden deser Capelle is eenen setel / daer op sit een Dyyuel / ghegoten van Clockspijse ende Metael/hy heeft een drie dubbel Croone op thooft / met drie cleyn Croonen / in ghetrocken ghelijck een Paus / vier hoornen / vier groote tanden/met eenen ongheschickten / wijden/ open muyl / den neuse ende de ooghen grouwelijck te aensien / zijn handen ghemaeckt ghelijck als eenen krauwel/ oft kretsende haecken / voeten als Hanen voeten/ altemael soo vreeselijck ghedaen/ datter verschrickelijck is aen te sien / ende rontsomme die Capelle is de schilderije enckel duyuels / ende op alle vier hoecken sidt een Duyuel op eenen stoel/ die ghemaeckt is wt een vlamme vyers/in de selue vlamme is een groote menichte van sielen/van eenen vingher ende eenen halven vingher lanck/ende den voorseyden Duyuel houdt met zijnder rechter handt een ziele in zijnen muyl/met de slincke grijpt hy nae een ander siele/daer mede de sondaren dreyghende haer te straffen / soo sy onrecht doen. Alle morghen comen de Bramini/dat zijn haer Papen/ende wasschen den ghemelden haren Afgodt/met welrieckende water/ ende berooken hem met costelijcken reuck / altemael daeromme / op dat hy henlieden als een Scherprechter Godts/ghenadich sy. Alsdan soo dat gheschiet is / vallen sy neder ende aenbidden hem / sommighe tijden inde weke maecken sy hem offer / zijnen Outaer is met roosen bloemen ende ander welrieckende dingen ouerstroyt / daer op hebben sy bloet van eenen Hane/ende gloeyende kolen in een silueren Rootvat / metten seluen roocken sy rontsom den outaer / luyden seer dickmaels met een Silueren Clocxken / den Haen wort ghedoot met een Silueren mes/met welck sy hem dat bloet afnemen/ ende sommighe mael opt vyer sprengen/ alsdan springhen sy achterwaerts / recht als de gene op de Vechtschoelen / bootsen bedrijuende / tot dat het bloedt op dat vyer vergaet/ende versmilt/altijdt branden daer by sommighe keerssen van was ghemaeckt.

Godtsdienst des Duyuels.

De Duyuel aenghebeden.

Den Priester die den Offer volbrengt / doet aende armen/handen ende voeten silueren hantschoenen /ende banden vol Clocxkens ende Bellen, die een seer groot gheluydt van haer gheuen/ aen zijnen hals draecht hy eenen Halsbandt/ick en weet niet waer af. Nae volbrachte offeringhe neemt hy beyde de handen vol korens / ende gaet vanden Outaer achterwaerts / tot aen eenen boom daer toe gheordineert / ende worpt dat koren ouer thooft wt / alsoo hooghe als hy can/op den boom / daer nae gaet hy wederomme totten Outaer/ende neemt alle dinck daer op ligghende / wech / dat is de wyse van haren Afgodt te offeren.

Van het eten des Conincx tot Calicut/oock vande Ceremonien/ die daer by volbracht worden.

ALs den Coninck ter Tafelen sidt/ nemen de vier voornaemste Priesters de spijse/die den Coninck bereyt is / die draghen sy den Duyuel inder Capelle voor / ende aenbidden hem eerst/ ende ontghinnen de spijse in sulcker ghedaente/ sy heffen haer handen op / tot dat sy ouer zijn hooft comen / daer nae trecken sy haer handen wederom tot haer besloten/en altijdt den Duyuel hooch opgherecht opwaerts / ende heffen hem dan dat eten voor / ende blijuen by hem ontrent soo lange / tot dat een mensche eten mach. Daer na brengen sy spijse tot haren Coninck/ meynende den Duyuel daermede groote eere te bewijsen/ als hy hem ghelaet / dat hy niet eten en wil/ ten sy dat hem dat eten eerst voorghedraghen sy. Dat eten is in een houte schotel / daer in leyt een groot blat van eenen boom/daer op leyt dat eten des Conincx / het welck Rijs oft ander spijse is. Desen Coninck eet op der aerden/ ende de Bramini staen rontsom hem / drie oft vier schreden verre/ met grooter reuerentie ende eerbiedinghe neder ghenevcht. Sy heffen de handt voor haren mont/ende hebben den rugghe gheboghen / ende hoe den Coninck spreeckt / soo en derf nochtans niemandt metten anderen spreken/ende staen alsoo met grooter opmerckinghe / om zyne woorden te hooren.

Coninck eet opter aerden.

Soo haest als den Coninck de maeltijdt ghedaen heeft / soo nemen de ghemelde Papen dese ouergheblenen spijse/en draghen die int Hof/ op

der Aerden neder sittende/ de handen driemael te samen slaende/ soo coemt alsdan een groote menichte swerte Rauen daer toe ghewoone/ eñ eten die spijse op/ ende dese Rauen en derf by lijue niemant yet leets doen/ sy vlieghen waer sy willen.

Rauen eten s'Conincks spijse op.

Vanden Bramini/ dat zijn de Priesters tot Calicut.

Papen nemẽ de Coninghen Bruyts maechdom.

ALs den Coninck een wijf neemt/ soo neemt hy den weerdichsten onder de Bramini (dwelck een waer/ nochtans ongehoort/ ende ons een vremt dinck te hooren is) ende laet hem den eersten nacht by zijn Bruyt slapen/ op dat hy haer haren maechdom nemen sonde/ soo veynsen sy haer dan als daer toe onwillich/ met ontschuldinghe haerder onbequamicheydt/ de Coninck soude eenen anderen beter gheschickten nemen/ dan schenckt hy hem somtijdts vier ofte ses hondert Ducaten/ om sulcken arbeyt te volbrenghen/ die by ons sonder gheldt wel te becomen ware/ dat ghesciet alleen den Coninck tot grooter eeren.

Vanden Edelen ende anderen volcke tot Calicut.

DE Bramini/ dat is de Papen/ zijn de Edelste tot Calicut gheacht/ dander heeten Naeri/ dat zijn de Wereldt Edelen/ verbonden tot gheweer ende Sweerden te draghen/ waert dat sy weerloos ghevonden wierden/ dat waer henlieden een schandelijck dinck/ ghelijck by ons dat Crijchsvolck/ die sweerden draghen sy altijdts voor eñ ontrent den Coninck/ bloot/ met Daertsen. De derde heeten Tiua/ dat zijn de Hantwerckers/ die by henlieden wel gheacht zijn. De vierde zijn de Visschers ende Scheepslieden/ die heeten Mechoa. De vijfste heeten sy Poliari/ dat is het slecht volck ende Dachlooners/ dat versamelt den Peper/ Wijn ende Noten. Dat seste noemen sy Hirani/ die bouwen ende saeyen het Rijs/ eñ zijn haer Boeren. De laetste twee volcken en dorven den Edelen ende Papen tot Calicut/ tot by de vijftich schreden na niet ghenaken/ ten sy dat sy van haer gheroepen worden/ ende woonen altijt aen bysondere plaetsen/ in de moeren. Maer als sy om haer affayren tot haer volc gaen/ soo roepen sy met luyder stemme/ dat haer alleman op de straten hooren mach/ daeromme/ op dat sy de Bramini oft Soldeniers onaenghewesen niet te ghemoete en comen/ want so sy dat niet en deden/ ende een van desen eenen creghe/ die zijn vrucht sien oft coopen wilde: so mochten sy hem dooden/ ende en hadden daerom niet ghemoetwilt oft verbeurt.

Vande cleedinghe des Conincks/ Coninghinne/ oock anderer tot Calicut.

DE Coninck/ Coninghinne/ ende alle gheboreren des landts/ gaen naeckt ende bloodt/ maer gheschoept/ alleen om de schamelheydt eenen Sijden oft Boomwollen doeck ghebonden/ om thooft zijn sy bloot. Sommighe Heydensche Cooplieden draghen hemden tot op den gordel. De vrouwen draghen langhe hayrlocken/ ende en eten gheen vleesch/ sonder toelatinghe haerder Papen. Dat ghemeyn volck eet wattet heeft eñ crijghen can/ wtgenomen alleen Koeyenvleesch. De boeren eten Visch ghedroocht ende ghebraden aender Sonnen/ ende een vrucht Suriti ghenaemt.

Vande heerlicheyt diemen houdt in des Conincks doot/ oft als hem een goet vrient afghestorven is.

ALs den Coninck tot Calicut metten doot eyndicht/ ende achter laet Sonen/ Broeders soon oft broeder/ gheen van de selue en beerft dat Rijck: maer den naesten vrient oft susters soon blijft Coninck: Oorsaecke/ De Bramini hebben de Coninghinne gedeflorcert. Diesghelijcks als de Coninck wtrijt/ soo blijft een van de selue Papen te wyle by de Coninghinne/ twintich oft vierentwintich Jaer oudt zijnde/ ende hout met haer huys/ den Coninck ter eeren/ nae landts ghebruyck/ soo dat hy inden tijdt zijns afwesens zijn plaetse bewaert/ ende des wijfs ghepleecht heeft. Waerby dattet niet seker ende een twijffel is/ wie de Conincx kinderen toe behooren/ daerom soo erft den suster soon oft een naeste vrient/ by welcken minder twijfel is/ dat hy van Coninckllicken bloede afcoemt/ dan des Conincks soon. Nae zijn doodt scheren alle die hem clagen/ Jae alle die in zijn Rijck zijn/ beyde baert ende hayr op thooft af/ wtghenomen sommighe die laten een deel baerts ende hayrs staen. De Visschers en dorven in acht daghen geen visch vanghen. Dese wijse wordt oock ghehouden als den Coninck een goet vriendt af sterft/ van de ghene die hem wel willen dienen. Den Coninck nemet oock aen voor een eere ende deuotie/ soo eenen een Jaer lanck by gheen vrouwe en slaept/ oft gheen Betole eten en wil/ die sy als een Confect/ dickmaels tot lust/ de begeerte by te slaepen porrende/ te eten ghewoone zijn/ Item hem te onthouden van de vrucht Coffoli/ die oock ghegheten zijnde/ totter oncuysheyt port. Als hem een goet vrient afsterft/ soo richtmen het lichaem in tomme op/ ende men beroept alle Papen/ diemen int landt crijghen can/ die houden drie daghen gasterije/ ende maeltijdt metten dooden/ dan eten sy Rijs/ op veel manieren ghecoockt/ Herten ende Swijnen Venisoen. Nae de drie daghen/ geeft hy elcken Bramien vier oft vijf Bardijen/ daer nae treckt een yeghelick zijnen wech.

Papẽ boslapers der Coninghinnen tot Calicut.

Vande lichten tot Calicut/ hoemen het Coninckliick Palleys by nachte belichtet.

HEt Palleys belichtmen snachts alsoo: Veel vaten zijnder ghemaeckt van Metael/ ghelijck de Fonteyn schotels/ op elcken lichter drie op malcanderen/ veel Olie ende Boomwollen lementen rontsomme onsteken/ gheeft de Salen dat licht/ de lichter is ingetrocken/ ende elcks schotel wat engher/ de opperste de engste/ beneden aenden voet des posts zijn ghegoten grouwelicke Duyvels/ want wat sy maecken/ daer moet altijts een Duyvel aen zijn/ ghelijck by ons de Beelden der Heylighen.

Hoe dat de Edelen tot Calicut by wijlen haer wijuen verwisselen.

TOt Calicut is een ghewoonheydt onder den Edelen ende Cooplieden/ dat sy in een gheselschap wt vrientschap Wijuen maughelen ende wisselen wt goeder vriendtschap ende teecken der liefde/ want als hem yemandt voor een vriendt wtgheeft/ soo wort hem ghevraecht/ oft alsoo sy/ seyt hy Jae/ soo beproeft hy hem/ sprekende: Soo laet ons onse wijuen wisselen/ alsdan/ als hy den ernst siet/ leyt een den anderen met hem thuys/ ende heet zijn wijf met hem gaen/ want hy haer man is/ so zijn sy ghewoone ghehoorsaem te zijn/ ende moetet doen/ maer de kinderen blijuen in elcks vaders huys/ alsdan ghelevt hyse in des vrients huys/ dan gaet den anderen wederom met desen/ dat doen de derde in deser Edelen gheslachte. De Borghers ende Ambachtslieden onder de tweede schare der Edelen/ daer hout een vader somtijts by 6.7. oft acht Soldeniers oft Edelen totten man/ ende deen ligt altijdts eenen nacht nae den anderen

Wijuen verwissele.

deren by haer/ende so voort aen/oock is haerder een somtijts op drie plaetsen man.

¶ Vande spijse der Edelen/ende des ghemeyn volcks tot Calicut/ende hoe sy haer ghebedt doen.

DE voorghemelde Edelen eten op der aerden wt schotelen ghemaeckt van Clockspijse/ voor de Lepels ghebruycken sy een blat van eenen boom sy eten altijdt Rijs/ Visch / Wortelen eñ Vruchten. Maer de Boeren eten met de handen wt de Potten/sy maecken van het Rijs Bolleckens/ende schuyuense dan inden mont.

De Edelen houden int ghebedt dese wijse / sy gaen smorghens goetijdt tot eenen poel met water / om haer te wasschen ende te reynighen aen al haer lijf / ende ghewasschen zijnde en aenroeren sy gheenen mensche / tot dat sy haer ghebedt volbrenghen / dat doen sy in haer huysen/in sulcker manieren / sy staen op het aertrijck stilswijghende/met opgherechten lyue/daer nae drijuen sy duyuelsche wesen met den ooghen eñ mondt/ grouwelick te aensien / dat duert tot een vierendeel van een ure / daer nae is hy veerdich / ende gaet totter maeltijdt/vande handen eens Edelen ghekoocht / wandt hy en derf gheen eten vande handen eens Vrouwenbeelts ghekoocht / ghenieten. De Vrouwen koocken voor haerseluen/ wasschen ende berooken haer oock met welrieckende dinghen/daer toe weynden sy groote neerstichept / dat sy haer welrieckende houden / ende vercieren haer met veel Edel ghesteente/ Peerlen ende Juweelen/inde ooren/handen/armen/ende om de voeten/bysonder de Edele eñ rijcke. Men schrijft op bladeren van boomen / alle saken van rechte/oock in des Coninckx Cancelrije.

¶ Vande gherechtichept die ghehouden wordt tot Calicut.

WAer een dootslagher ghecreghen ende betrapt wort/soo laet hy nemen een spit/ende hem speten / op een bysonder ander maniere dan by ons. Wonden draechtmen nae ghelegentheydt der schade/met ghelt af. Met de schuldenaers wort een sulck recht ghehouden/ betrapt eenen een schuldenaer/die hem op beloefden tijt gheen ghelooue en heeft ghehouden / ende hem heymelick achtersluppt / soo maeckt hy met een groen tacxkens eenen circkel om hem / eñ spreect vier mael: Jck ghebiede v by den hoofde der Papen ende des Coninckx / dat ghy niet van hier en wijckt/tot dat ghy my betaelt / dan en derf hy by verlies zijns leuens niet daer wt gaen / als waer hy besworen ofte als laghe hy aen eenen block/tot dat hy hem vernuegich maeckt / ende daer en is gheens ander opsiens van noode / oft den Crediteur alschoon wech gaet/den Coninck hout daer toe vast aen/scheyde hy wten Circkel/ dat den Crediteur noch niet gheheel vernuecht en ware/het soude hem sonder alle ghenade zijn leuen costen.

¶ Van Oorloghen/Munte ende Hof houden des Coninckx tot Calicut.

DJt landt Oorloocht alleen te voete / op dese wijse : Hy treckt met zijn Heyr int veldt/ voor den Coninck draechtmen een Sonnier/ ghescheyen als een Vatsbodem / van Loof ghemaeckt/voor een Bantere/die hem de Sonne beschut. Als beyde de Heyren te samen comen/ op eenen boochscheut weechs nae/soo kiest elck deel hondert mannen/die treden te samen op de pleyne/tusschen de twee Heyren / eñ en doen tot malkanderen niet meer dan twee slaghen / den eenen nae het hooft/den anderen na de schenckels/daer nae wordt van haer Bramini vrede gheboden/ alsoo trecken sy dickmaels drie oft vier daghen teghen malcanderen / wanneerder op beyde zijden vijf oft ses Persoonen ommecomen / soo nemen haer Papen vrede/ ghebieden beyde Heyren af te trecken/ende richten den Crijch / also is haren Crijch / hondert teghen hondert. Wanneer den Coninck ouer landt reyst / soo berijdt hy by wijlen eenen Elephant / somtijdts draghen hem zijn Edelen / altijdts haestende als oft sy liepen/ hy heeft oock altijdts zijn Trompetters ontrent hem met menigherley Jnstrumenten/ Snarenspel ende Pijpen totten sanck. Zijn Soldeniers oft Naeri gheeft hy alle maent vier Carlins / in Crijchstijden/elcken by eenen haluen Ducaet.

Metten voorghemelden Solt houdt hy altijdt by de hondert duysent mannen te voete.

Dit volck is bruynswert/met swerte tanden/ ouermits de vruchten die sy eten. De verstoruen Edelen verbrantmen tot stof / met grooter solenniteyt / zijn goede vrienden ende beminden versamelen de asschen/ om by haer te behouden. Den gemeynen man begraeftmen inde huysen/houen/ende voor haer deure / alsoo sy dat selue ordineren.

De Munte is als tot Narsinga / daer zijn by de vijfthien duysent Cooplieden die tot Calicut altijdt haer hanteringhe ende Coopmanschap hebben (euenwel vremde gasten / meestendeel Machometani) behaluen die int landt gheboren/ woonen/ meest al Cooplieden. Tot Calicut reghenet ghemeynlick den Meye / Braeckmaent/ Hoymaent / ende Ooストmaendt/ maer de ander acht Maenden en regenet nemmermeer/die vier Maenden sietmen de Sonne weynich ende seer selden.

¶ Van des Coninckx tot Calicut Palleys ende Schat.

HEt Palleys des Coninckx / is by eender mijle wijt om hem begrepen / die mueren zijn wt oorsaecke daer bouen vertelt/ seer leeghe ouer al int Palleys / hier ende daer ghesneden verheuen Duyuelen / het Plaucytsel ghemaeckt ende gheslaghen van Koedreck/ inde stede des plaesters oft mortels / ende zijn Slaepcamer is ontrent twee hondert Ducaten weert. Den waterachtighen vuylen grondt en lijdt gheen swaer ghestichte / maer wat den Coninck anders voor costelickheyts ende Juweelen heeft/ van Edel ghesteente/ alderley / in ooren/ handen ende voeten / is wonderlick te aensien/ ende niemandt en cant wel gheschatten / zijnen Schat soude waerlicks zijn twee ghewelfsels vol ghegoten Gulden Zaim Penninghen / ende ghestampte Gulde Munten / soo / datse hondert muyldieren niet draghen en mochten / welcken Schat van thien ofte twaelf Coninghen voor desen / tot ghemeynen nut ghesamelt ende besloten is.

Jtem/een kistken drie spannen lanc/ een hooghe/vol vande beste Edel Ghesteenten / Peerlen ende Juweelen/diemen ghenoemen can.

¶ Vande Specerije ende vruchten/ die tot Calicut wassen.

IN het Coninckrijck Calicut op den lande/ rontsom ende inder stadt/wast den Peper met Van Peper.
groote hoopen / zijn stamme is ghelijck eenen wijngaertstock / men plant hem naest by eenen Boom / daer aen wast hy op ghelijck Hoppe/ voor aende Ranckxken wassen seuen oft acht spruyten / langher dan eenen vingher / daer aen staen de Pepercoornkens als Wijnbeskens/ sy zijn groen ghelijck de wijnbesien/ inde Maent Octobris leesmense alsoo groen af/ oock in Nouember duert dat lesen noch / daer nae die Beskens op eenen doeck inde Sonne ghelevt/

drie

drie daghen gedoort zijnde/nemen sy de swertheyt aen haer wt cracht der Sonnen/anders en doetmender gheenen arbeyt toe/sy en bouwen tot dit ghewasch niet.

Van Gingheber.

Den Gingheber becoemt oock seer schoon aldaer/het is een wortel inder Aerden/ der seluer vintmen sommighe van vier tot inde twaelf Oncen/als sy die grauen/ snijden sy een scheute daer af/ende settense wederom int gat/met Aerde toe-ghedruckt/ ende nae den wtganck van eenen Jare/grauen sy den Gingheber wederom/ende planten hem wederomme als te voren. Dese vrucht wast op berghen ende dalen/in root aertrijck.

Item daer wassen oock Mirobalani/der seluer ghedaente is meest ghelijck de cleyn Perkens/ende draghen ghelijck als den Peper.

Voort waster een vrucht tot Calicut/twee oft derdehalue spanne lanck/Graccara ghenaemt/so groot ontrent haer als eens mans dieghe/die vrucht wast int midden des Stams/gelijck eenen Peerboom/als haer de tacxkens beghinnen wt te deylen/ die is groen gheformeert als eenen Buschboom/ rijp zijnde swert/ men leestse in December eerst rijp af.

Ghegheten ghelijcken sy den goede Muscadelle/Melonen/ oft wel rijpe Quepeeren/ ofte Persen/soet als Honich/ zijnen smaeck is ghelijck Citronen/ van binnen de vrucht heeft het een ander schelpe/ ghelijck een Granaet appel/ daer in ligt oock een vrucht als in eenen Appel/ maer de koornkens groot gelijck de Castanien/ ook den smaeck der alderbesten Castanien/ niet ongheliick.

Een ander vrucht Amba ghenaemt/ brengt dit Landt voort/ welcks boom Magna heet/ diens rijpe vrucht ghelijckt hem eenen Galappel/oft Note/gheheel licht/welcker keern inwendich veel beter dan Amandelen/ oft de Pruymen van Damasco zijn. In Augusto afgheplucki/ worden sy toebereydt als in Italia de Olijuen/ seer goedt om te eten.

Noch vintmen daer een ander vrucht/de Meloenen niet ongheliick/ daer inne vintmen drie ofte vier Koornen/ als Sleen oft Wijnbesien/ oock alsoo suer/die vrucht heet Corcapel/ goedt ende lieflijck om eten/ veel beter tot menigherley Medecijne. Een ander vrucht twee spannen lanck/ghelijck Cucumeri gheverft/van drie vingheren dicke/ om te eten veel beter dan de Couworden/bysonder goet tot confecten/die wassen op de aerde ghelijck de Meloenen/die noemtmen Comolanga.

Noch wast daer een vrucht Malapolanda ghenaemt/ seer goedt van smaecke om te eten/ welcks boom ontrent eens mans lengde hooch is/ die maeckt drie oft vijf bladeren/ die oock zijn tacken zijn/ van de welcke eenen man voor de Sonne bedecken/ ende den reghen ophouden mach. Int midden des booms is eenen bysonderen tack/ die maeckt de bloeysels ghelijck eenen Boonsteel doet/ daer wt wort de vrucht een spanne oft een halue lanck/ niet seer dick/ somtijts tot inde twee hondert/ soo dat de een de ander verdringt/ al aenden middelsten steel wassende. Die vrucht ontijdich afghebroken/ rijpt eerst inde huysen. Deser vrucht vintmen drierley/ de eerste Ciancapolon/ gheelachtich/ en weynich goedt te eten. De ander heet Cadelapelon/ volcomender dan de eerste/ die beyde vruchten zijn seer goedt/ ghelijck by ons de Vijghen. De derde en is niet goedt/ desen Boom en draecht niet meer dan eenmael/ daer nae niet meer/ maer hy heeft by de vijftich oft tsestich tacxkens/ die snijdtmen daer af/ soo brenghen sy gheplant zijnde/ ouer een Jaer vruchtken als te voren. Dese ende veel ander vruchten vindtmen het gheheel Jaer door rijp/ in grooter menichte/ alsoo/ datmender somtijdts twintich omme eenen Quatrin coopt/ men heeft daer oock alle tijdt vanden Jare Roosen ende bloemen/ met wonderlickeren reuck dan by ons.

Van eenen wonderlicken Boom tot Calicut/die thienderhande nutbaerheydt van hem gheeft.

Thien nutbaerheden van eenen boom.

ITem eenen Boom/ diesghelijcks niet inder Wereldt ghevonden en wordt/ van nuttelicheydt ende costelijckheydt/ Tonga ghenaemt/ waer afmen thien nutticheden gebruycken mach/ de eerste zijn hout om te branden/ de ander Noten om te eten/de derde Cabels tot Zee scheepen/ de vierde fijne doecken/ de welcke gheuerwet zijnde/ haer de Sijde verghelijcken/ de vijfste seer goede kolen/ de seste eenen dranck den Wijn ghelijck/de seuende water/ de achste Olie/ de neghenste suycker/ de thiende/ van zijn afghevallen loof ende bladeren/ bedecktmen de huysen tot Calicut/ die houden water een half Jaer lanck.

De Noten heeten wy Indiaensche Noten/ eenen Boom draechter twee hondert oft daer onder/selden daer ouer.

Nv hoemen de 10. nutticheden daer af crijcht: de wterste schorssen vande Noten ghescheldt/ is goet om Hout te branden/daer nae by de tweede schorsse neemtmen een gewasch ghelijck Boomwolle oft Vlas/ dat vercooptmen den Meesteren oft Ambachtslieden/ die het scheyden ende bereyden connen/ de pluymwolle oft fijnste/ is der Sijde seer ghelijck/ welcks doeck men nefens de Sijde vercoopt/ vande grooffste spinnen en maecken sy grof Cabelgaren/ ende cleyn touKens/ daermen Cabels ende touwen op de Zee schepen af maeckt.

Als nv de tweede schorsse der nv ghenoemde Noten ontbloot/ ende de Wolle daer af ghenomen wordt/ soo maecktmen daer af wtermaten costelicke ende wtghenomen langduerende goede Kolen/ die het vyer niet haeste verteren en can.

De Noten daer in zijn seer goedt om eten/ als de Note tijdich ende rijp wordt/ soo wort sy inde keerne vol waters/ alsoo dat sommighe Noten vier oft vijf Croesen vol waters in haer hebben/ alsmense dan opbreeckt/ soo vergadertmen dat water/ dat is eenen wtermaten costelijcken welsmakenden dranck/ seer soet ghelijck by ons de Maluezey.

Voorts soo maecktmen wt de Keernen deser Noten seer goede Olie/ alsoo hebt ghy seuen nutticheden.

Nv van eenen anderen Tack deses Booms/ die sy gheen Noten en laten draghen/ maer half afsnijden/ ende gheuen hem dan bysonder behangsel/ des smorghens ende des auonts stooten oft trecken sy dat met een mes/ op dat sy den boom een locht ende ghanck maecken/ ende bestrijcken de Rancxkens oft Rijs kens met een sap/ dat treckt dan een ander vochte materie wt/ daeronder setten sy een schotel/ ende versamelen sulcken wtghedruypten sap daerin/ ende vanghen ghemeynlijck tusschen dach ende nacht van eenen boom een halue kanne/ als sijs veel hebben/so doen sy dat bernen/ende maecken dan een/ twee oft drie vieren/ in sulcker maten/ dattet een costelicken ghebranden wijn ghelijck wordt: alsoo dattet alsmen alleen daer toe rieckt/ eenen int hooft opclimt/ ende een cracht gheeft/ van tselfde een weynich inghenomen/ houden sy voor een bouen maeten costelijcke versterckinghe/ dat selue is haeren wijn/ die sy in haer landen drincken. Van eenen anderen tack des-

seluen booms / die brenght oock recht een sulck sap/dat coocktmen byden vyere/ende men maect daer af Zuycker/maer ten wordt niet seer goedt. Den voorseyden boom heeft tot alder tijdt int Jaer vrucht/tsy dat sy groen oft dorre zijn / hy brengt ende draecht vrucht tot inde vijf Jaren/ ende haerder zijnder ontallicke vele/ouer de tweemael hondert duysent int landt / die al te samen haer Heeren hebben / ouermits haerder nutticheydt. Wanneer de Coninghen deser landen met malcanderen Crijch voeren / ende oft de een den anderen een sone doodt sloech/het soude hem veel lichtelicker verdraghen ende gheboet worden/ dan dat eenen sommighe van de selue boomen afghehouwen wierden.

Den boom staet in santachtich aertrijck / hy blijft tot inde twintich Jaren versch ende goet/ men plant den voorseyden boom vande Noten deser vrucht / ende eer dat sy haer tacken voortbrengen/ soo moetmense alle nachten ontdecken/ op dat de Mane ende dat gesternte daer op schijnen mach / smorghens decken sijse wederomme met aerde toe / voor de hitte der Sonnen. Alsoo hebt ghy de thien nutbaerheden / ende hoe dese boomen tot Calicut wassen.

¶ Hoemen het Rijs saeyt ende bout tot Calicut.

Rijs saeyen.

HIraui de Boeren tot Calicut/als sy dat Rijs willen saeyen / soo houden sy een sulcke ghewoonheydt / sy breken dat aertrijck eerst metten Ploech/ ende met Ossen na onse ghewoonheydt/ alsdan bestellen sy alle Speellieden / die sy moghen ghecrijghen / met alderley Instrumenten ende Snarenspelen / ende maecken alsoo ouer al blijschap int Velt.

Sy hueren oock thien oft twelf mans / afgrijselijck gherleet in Duyuels cleederen / die bedrijuen vreemde vreeselicke gelaten ende manieren metten Speellieden.

In deser blijschap ende ghenoechte saeyen sy dat Rijs / in die meyninghe / dat den Duyuel zijn hulpe daer toe doen soude / dat de vruchten wel ghedijen.

¶ Van het ghebruyck der Medecijne inde besoeckinghe der crancken tot Calicut.

ALs een rijck Coopman oft Edelman tot Calicut opt wterste cranck leydt/soo besteltmen wederomme de Speellieden met alle Instrumenten/ alsoo eerst aenghewesen is ende met henlieden mannen in Duyuelscher Mommerije/ vyer inde monden ende handen draghende / aende voeten twee Leersen ofte Platijnen van eender spannen dicke ofte hooghe / daer sy op gaen/ schreyen/tieren / rasen ende pijpen om den crancken met dit gerommel ende geschal te besoecken/ soo dat eenen van dese grouwelicke dieren eerst cranck mocht worden/ende van verschrickinghe op de Aerde vallen/maer dat doen sy daeromme/ om den Duyuel daer-mede te dienen eñ te behaghen/op dat hy versoent zijnde / desen crancken hulpe doe / ende van der straffe wederomme tot ghenade aenneme. Den Crancken gheeftmen (het welcke haer meeste Medecijne is) wat ghestooten Ginghebers / ende een Schale vol van eenich sap te drincken / daer mede hebben sy den crancken verwaert / ende maken inden aftocht wederomme een Hofrecht / met haer ghebulder ende afgrijselick ghebaren.

¶ Hoe de Poliar ende Hiraui haer kinderen opvoeden ende opbrenghen.

DE Boeren / dachlooners ende slecht volck tot Calicut / voeden haer kinderen alsoo: De moeders suyghense by de drie maenden/ daer nae gheuen sy hen Koeyen ende Gheyten melck / ende en wasschen oft en baeyense nemmermeer / noch oock niet eenmael / maer legghense gheaest ende sat zijnde int zandt / ende latense alsoo ligghen in zijn modder ende slijck/van smorghens tot tsauonts / selden heffen syse smiddaechs op / daerin wentelen haer de arme Creatueren omme / ghelijck de Seughen in eenen mistcuyl/ende worden soo swert / datmense niet wel onderkennen en can / oft ionghe Beyren/Buffels/Duyuels/ oft kinderen zijn. Des auonts coemt de moeder wederom van haren arbeydt/ende gheeft hem wederom spijse. Alsoo worden sy opghevoet / het zijn ghemeynlick goede Springhers / ende de snelste loopers die men vinden can / want sy oeffenen haer van ioncks op / int zandt omwentelende / loopende ende springhende.

Vreemde voesteringe der kinderen.

¶ Van sommighe dieren ende Voghelen tot Calicut.

TOt Calicut zijn een groot deel wilde Swijnen/Leo/Gheytbocken/ Woluen / Buffels/ Koeyen / Gheyten / Elephanten / die nochtans daer niet en genereren : maer daer ghebracht worden. Veel Meyrcatten trecken daer wt/ende doen groote schade / bijsonder aen de voorghemelde Nootboomen / daerop climmen sy / ende suppen het sap wt den schotelen / ende werpense omme. Een gheuanghen Meyrkatte ghelt 4. Casse/ oft Quadrinen. Oock vintmen daer wilde Pauwen met hoopen / Papegaeyen in grooter menichte / groen ende root / van menigherley verwen /, voor de welcke men daghelijcx dat Rijs op tveldt hoeden moet / het welcke sy seer schadelick zijn / ende gheern eten. Die voghelen worden weynich gheacht / eenen ghelt somtijts twee Quatrinen.

Daer is oock een aert van voghelen / Saru ghenaemt/ die zijn cleynder dan de Papegaeyen/ maer singhen bet/ ende veel ander voghelen / die van bouen maten goeder stemme ende int singen liefelick om hooren zijn. Daer zijn Winter ende Somertijt ontallicke veel lieflijcke / altijdt loofrijcke ende oock vruchtdraghende boomen/waer in de voorghenoemde voghelen tsauonts ende een vre voor den daghe/sulck ghescrey ende ghesanck volbrenghen / dat eenen int Paradijs te wesen duncken mochte. In dese contreye en ist oock nemmermeer cout / men en weet daer van gheen coude te segghen / diesghelijcks oock van gheen ouergroote hitte.

Swinters eñ tsomers vruchten.

¶ Van vierderley Slanghen ende boose Wormen tot Calicut.

SOmmighe Slanghen ende Wormen vande grootte/ghelijck de wilde Swijnen / vieruoetich / woonen in dese Prouintie / die wassen inde moeren / en hebben gheen fenijn / maer doen groote schade met haer bijten ende tanden / als sy ghetercht zijnde / vergrammen. Daer zijn oock Slanghen van drierley ghedaente / seer fenijnich / hoe weynich sy eenen mensche bloedich maken / soo moet hy nochtans steruen. Dese heylichtmen tot Calicut / ende hen en derf by lijue niemandt leet doen / want wat tot Calicut Duyuelsch ende wraeracthtich is / dat heeft goede plaetse / ende sy meynen dat sy van Godt tot wrake gheschapen zijn / ende datmen hen daerom niet wederstaen en soude / ende dat Godt dese gheesten daeromme sulcke cracht verleent heeft / om de menschen te pijnighen. Wanneer den Coninck aenghewesen wordt / waer dese vreeselicke dieren haer wooninghe hebben / soo laet hy haer aldaer Huttekens maken. Wiese doodtslaet / dien staet soo gheseydt is / dat leuen

daer

daer op/waer by haerder een so groote menichte int landt is.

De eerste zijn van ghedaente ghelijck de Saders/ de andere ghenaemt Strozzoni/ de derde driemael grooter dan de Strozzoni. Deser dryer soorten Slanghen isser een groote menichte int landt/die Anno 1506. in een huys neghen menschen op eenen nacht hebben ghebeten ende verghift/ diemen smorghens al ghe swollen/ doot vant.

Wanneer de Edelen erghens ouer landt trecken/ ende dat hen een van dese Slanghen ghemoet/dat achten sy voor ghelucke/ hoe meer hoe gheluckigher.

Van een Bevaert tot Calicut/ om ghenade ende Aflaets wille.

Bevaert tot een Duyuel.

NIet verre van Calicut leyt eenen Tempel/ in eenen waterpoel ghebout/ de Kercke S. Jans inde Fonteyne tot Roome/niet seer ongheliick/ midden inden seluen Tempel staet een Outaer van steen gemaect/ rontsomme den Tempel hanghen alle hoecken vol Lampen/ ontallijck/ eñ ongheloofliick om segghen/ al ontsteken/ oock een menichte Keerssen/die niet te tellen en is.

Opten vijfentwintichsten dach Decembris/ is de Feeste der Bevaert/ alsoo/ dat al het volck in vijfthien mijlen daer ontrent gheleghen/ Papen/Edelen ende Boersvolck/ daer coemt totter offeringhe/ diemen alsoo houdt: Ten eersten/eer sy inden Tempel ingaen/wasschen sy haer alle in den voorgenoemden Poel/ daer na gaet dat volc inden Tempel/ daer salft den Priester eenen yeghelijcken thooft met Olie/ daer nae doen sy den Offer opden voorghenoemden Outaer/op welcken eenen ouer-grooten Duyuel staet/ tot welcken sy gaen/ so veel als haerder daer comen/voor hem neder knielēde/ende hem aenbiddende. Een yeghelijck hebbe op hem wat mis daet hy wil/soo heeft hy desen tijt ghedurende sekerheyt/ vrede ende gheleyde.

Bevaert tot een Duyuel.

Daer comen somtijts tot inde twee-hondertmael/ somtijts drie-hondertmael duysent menschen te samen/schier ongheloofliick te seggen.

Van waer ende wt welcke Landen de Specerije na Calicut ghevoert wort.

DEn Peper/hoe wel hy tot Calicut ooc wast/ so en macht nochtans niet beschieten/ maer coemt aldaer van een plaetse/verder dan vijftich mijlen binnen Indiam/aende Zee gheleghen/die heeten sy Corimucol.

Caneel coemt van Zaloni daer/ verder dan twee hondert mijlen/ ende sy en wassen in gheen ander plaetse.

Gariofoli/dat zijn Nagelen/comende wt Meluza/is van Calicut verder gheleghen/ dan seuen hondert eñ veertich mijlen.

Gingeber wast tot Calicut/ maer men brengt hem daer oock van Cannonor/ seuē mijlen naerder na Portugael/eñ van meer plaetsen.

Muscaetnoten ende Macis/ coemt van Meluchа/seuen hondert mijlen van Calicut.

Muscio/dat is Musciliaet/coemt van een lant gheheeten Pego/vijf hondert mijlen van daer.

De groote Peerlen comen van Ormus/nader by ons gheleghen/seuen hondert mijlen.

Spicanardo ende Mirabolani/ comen van Cambeia/seuen hondert mijlen herwaerts.

Cassia wast tot Calicut/ die Specie is goeden coop.

Wieroock coemt van Seer/ naerder by ons acht hondert mijlen.

Mirra wast tot Farico/naerder tot ons seuen hondert mijlen.

Canffer/ Reubarbara/ Lignum Aloe/ coemt van Kini/ twee houdert mijlen van Calicut.

Cardomomi de grootste/ coemt van Cannonor/12. mijlen naerder.

Langhen Peper wast tot Samotor.

Beltzui coemt van Sana/ seuen hondert mijlen voorder.

Tamarindi ende Zitwan wast tot Calicut.

Laca coemt van een Landt Samatoro ghenaemt/ meer dan vier hondert mijlen van Calicut voorts.

Opio coemt van Aden/naerder seuen hondert mijlen.

Veel meer soorten comen aldaer/ te lanck te beschrijuen/ van welck wy eensdeels ghehoort hebben/eñ noch hooren sullen.

Hoe verre het Geloove/Leuen/Zeden/ Gherechtichheyt ende cleedinghe der gheender van Calicut reyckt eñ hem verstreckt.

AL wat tot Calicut ghehouden wort/ van leuen/zeden/Gods-diensten/tGheloove/ cleedinghe/ gherechtichheyt/ dat wort oock ghehouden inde Coninckrijcken/ Landen ende Steden Cauul/ Dabuli/ Bathacalo/ Onor/ Mangolor/ Cannonor/ Cucinco/ Narsinga/ Caicolon/ Colon/etc. Twelck hem in veel duysent mijlen verstreckt. Veel vreemde Scheepgewichten eñ Wisselen oft Bancken zijn tot Calicut/van welck ick niet verstandelick segghen en can.

Vander Stadt Caicolon/Colon ende Chail/ende ander contreye in India.

VYftich mijlen weechs van Calicut/leyt Caicolon/een Stadt ende Coninckrijck/ niet seer rijck/der seluer leuen/zeden ende geloove is ghelijck tot Calicut. Aldaer wast veel Pepers/goet ende volcomen. In deser Stadt zijn sommighe Christenen van S. Thomas/ daer onder sommighe Cooplieden/ tot welcke ouer drie Jaren altijts Priesters wt Babylonia comen ende haer doopen. Sy houden Misse ghelijck de Griecken/ende hebben eenen langhen Vasten. Sy hebben altemael slechs vierderleye namen/ Johannes/Jacobus/ Matthias ende Thomas. Den aert/vruchtbaerheyt ende locht van desen lande/ is ghelijck tot Calicut/ maer den Coninck heeft weynich landts/hy is onderworpen den Coninc tot Calicut.

Christenen tot Caicolon.

Twintich mijlē van daer ligt Colon een stadt ende Coninckrijck/ welckx Coninck aen zijn Hof altijt by de twintich duysent mannen te Peerde houdt/ wtghenomen het voetvolck/ hy voert altijt Crijch met ander Coninghen. Aldaer is een goede Hauen der Zee/ daer en wast gheen koren/ maer veel ander goede vruchten/ghelijck tot Calicut/Oock veel Pepers. De gedaenten/verwen/ zeden/leuen ende geloove is Calicutsch. Vijftich mijlē van daer ligt Cail/in die van Colons Heerschappije ende Coninckrijck/ daer vischtmen de Peerlen in sulcker maten ende forme als tot Ormus/soo ghehoort is.

Van Ziioromandel de Stadt in India.

SEuen dachreysen ter Zee van Colon/ligt Ziioromandel een ouer groote stadt/ sonder mueren/ den Coninck van Narsinga onderworpen/ daer vergadertmen veel Rijs/ het is eenen sleutel eñ toelatinghe van seer veel Landen/waer by aldaer veel Cooplieden wt alle landen woonen/ eñ haer coopmanschap drijuen. Daer en wast geen specerije/ maer veel goede vruchten als tot Calicut. Twelf mijlen van daer ligt S. Thomas lijfachtich op een plaetse/schier vā orloge verwoest.

Van Zailon een Eylant in India/ in welckmen veel Edel ghesteente vint.

Rubijnen waer ghevonden.

ZAilon een Eylandt / duysent mijlen om hem begrijpende/ waer in vier Coningen zijn/ die schier altijt om dat Landt met malcanderen Orloghen. Daer vallen de Elephanten in grooter menichte. Daer vintmen veel Edel ghesteetne/ Rubijnen / die cooptmen vanden Coninck. Als daer een Coopman coemt/ eñ dat aertrijck daermense in vint/op d'auenture nae der ellen coopen wil / soo coopt hijs een elle als hy metten Coninc handelt/om vijf Ducaten/ alsdan mach hy selue daer in grauen / euenwel isser altijts een man by van sConincx wegen/op datter niet voorder toeghegrepen en worde/ ende soo daer eenen Edelen steen ghevonden wort/die int ghewichte 10. Caraten heeft oft daer ouer/soo neemt hem den Coninck voor hem selfs / dander laet hy den Coopman vry volghen. In dit Eylant wast oock veel Saphiers/ Granaten/ Jacinten / ende Topaci. Dit Eylandt is seer vruchtbaer/ eñ daer in wassen de alderbeste vruchten diemen noemen can/ Tortofali/ Melangoli ende veel andere / ghelijck tot Calicut/ maer rijper.

Vanden Boom / waer af men Kaneel oft Pijpen pluct/ in het Eylandt Zailon.

Kaneelboom

DEn Boom van welcken men de Pijpkens oft Kaneel pluckt/ verghelijckt hem seer met den Laurierboom / dan dat hy grooter bladeren heeft / ende een vrucht voortbrengt wat cleynder ende witter van loouers. De voorgemelde pijpkens zijn de schorssen van desen Boom / want sy snijden altemael ouer drie Jaren sommighe tacken van dese boomen /der welcker sy een merckelijcke menichte hebben/ ende schellen de schorssen daer af / den rechten Struyck en doen sy niet/ op dat die boomen niet en verderuen/noch gheschelt eñ ontbloot zijnde/en verdorren. Die schorskens en hebben oock so haest als sy ghesneden zijn / die cracht ende werckelickheyt niet/ maer eerst ouer een maent. Aldaer en wast gheen Rijs/maer daer wordes veel derwaerts ghebracht. Daeromme zijn dese den Coninck van Narsinga chijnsbaer/ op dat hy hen voetsel laete toecomen. Aldaer is goede ghetemperde Locht / dat volck recht als swert-bruyn oft duyster-bruyn / haer cleederen van Boomwolle oft Zijden-laken/ sy gaen oock gheschoeyt.

De Inwoonders van desen lande en zijn niet seer vriendelijck / sy en hebben gheen gheschut/ maer Sweerden ende Lancien van Rieten ghemaeckt zijn haer crijchsgeweeren/ haer gheloone is als tot Calicut.

Van Tarnasseri de Stadt in India.

DRie dachreysen van Zailon / ligt een Stadt Peleache/den Coninck tot Narsinga onderworpen/ ligghende ouer Zee van het Eylant/een Landt seer machtich van coopmanschap ende Coopliedeu/nae Indiaensche zeden / meest alder dinghen ghenoechsaemheydt hebbende / vruchtbaer van Rijs/haer Secte/ leuen/ zeden/ als tot Calicut/een vriendelijck volck.

Duysent mylen van daer / diemen ter zee met goeden winde in veerthien dagen seylt/ligt Tarnasseri na byder zee/op een pleyne wel ommuert/ met een goede Hauen begaeft / welcks Coninck soo machtich is / van Landt / volck ende goet/ dat hy die van Narsinga veel leets doet/ende veel ander Coninghen/ eñ heeft tot inde hondert ghewapende Elephanten / grooter dannen op ander plaetsen opt ghesien heeft. Hy hout oock altijt byde hondert duysent mannen in zijn besoldinge te peerde ende te voete. Haer wapenen zijn sweerdekens ende Dartsen van schorssen / eñ seer veel Hantboghen ende Lancien van Riet ghemaect. Sy zijn ghecleet met Boomwollen cleederen seer wel ghenaeyt/ inde stede des harnaschs/ De huysen zijn bemuert schier op onse maniere. Daer wast goet Koren/ Boomwolle / een groote somme Zyde/ Bersilihout/ oock veel goede vruchten/ Honich/ soete Milloni/ Cucumeri/ ende veel ander diergelijcke. Daer zijn bouen maten seer veel schoone Lust-gaerdens / vreemde aerdighe dinghen daer in gheplant.

Van wilde ende tamme Dieren tot Tarnasseri.

DE gheneringe in desen lande beyde des Vees ende der menschen/ is ouervloedich eñ goet/ daer vindtmen Ossen / Schapen / Koeyen ende Gheyten in grooter menichte/oock wilde Swijnen/ Woluen/ Herten/ Gemsen / Katten/ Leeuwen/ Hasen/ die Zibeto. Daer heeftmen oock Valcken/ Hauicken/ Pauwen/ witte Papagali/ ende andere van seuen verwen/ seer hubsch/ oock Spreeuwen den onsen niet seer onghelijck/ Item Rauen seer groot/ Gieren / van welcker nebben men hechten aende wapenen maeckt gheluwe eñ root/ lustich te aensien.

Daer zijn de grootste Hinnen ende Hanen diemen erghens op der Wereldt vinden mach/ daer toe van wonderlicker verwe/ vande grootte als onser drie oft viere. Die Hanen campen somtijts als sy op malcanderen vergrammen/ vijf oft ses uren lanck met malcanderen/ soo grammelijck/ dat sy ten lesten beyde nedervallen ende steruen/ ist datmense niet van malcanderen en scheydet. Dien Camp gheldt somtijdts byde Heeren ofte Coopliedeu/ vijftich/ oft by wijlen hondert Ducaten/dat sy met malcanderen wedden / wie den besten haen heeft/die den anderen ouerwint/ den bouenliggenden haen oft lest steruende/ ghewint zijnen Heere dat ghelt.

De Geyten deser stadt zijn oock grooter dan de onse. Sy brenghen ghemeynlick drie oft vier Gheytkens op een mael. Daer gheeftmen thien oft xij. goede Castronen om eenen Ducaet gelts. Daer houtmen oock Castrons met hoornen van een ander aert ende ghedaente dan de eerst-ghenoemde / die hebben oock seer ernstighe campen met malcanderen.

De Buffels zijnder van schoonder ghedaente eñ grootter dan in Italia. Visch is daer om een redelick ghelt/ daer is een eenige graet van eenen Visch thien centner swaer/ Dat volck eet op der aerden/op schoon Tafelen/ sonder eenich Tafellaken / wt houten Vaten / maer altemael seer schoon toeberept ende costelijck ghedraeyt. Haren dranck is water / daer in suycker ghesoden. Haer bedden zijn goet/ hooch vander aerden/ ghemaeckt van Boomwolle / ende de Dekens van Zijde oft Boomwolle. Daer beghint dat volck een weynich wit-verwich te worden / euenwel noch swerter dan de Zigeyners. De Coopliedeu eñ Edelen gaen in schoon hemden / euenwel bervoets. De Bramini dragen bonetten van Zijde oft camelot op haer hoofden/ twee spannen hooge/ opt opperste vande selue eenen crans / al met gout bewonden / sy draghen oock twee Nestelen van zijde/ twee vingheren breet aenden hals. De ooren hanghen sy vol Edel ghesteente / eñ gheen aen de handen.

Hoe dat de Coninck zijnder Bruyt te voren eer hijse beslaept/ de Maechdelicheyt laet nemẽ/ van eenen wit verwigen man/ hy sy van wat gheloone hy wil.

Coninck laet zijn Bruyde den Maechdom nemen

ALs de Coninck een Bruyloft wil houden/ met eender Maecht hem ondertrout zijnde/ oft

oft eenen wt den Eeldom / soo en laet hijder geenen Bramini (als tot Calicut) byslapen: maer hy soeckt eenen witten man / die niet Edel en is / van wat gheloove hy sy / dien huert hy den eersten nacht by de Bruydt te ligghen / ende haeren maechdom te nemen / effen sulche ghewoonheydt hebben oock die Edellieden / ende dit is een Adelick ghebruyck / die den Boeren niet en betaemt: die moeten dien arbeydt selve doen / de Bruydt defloreren ende tot een Vrouwe maecken / sulckx doet den Adel eer hy de Bruyt thuys voert / ende leyden den ghehuerden byslaper voor de Bruyloft in haer huys / daer nae wort de Bruyloft ghehouden / ende vonde men den ghehuerden byslaper nae den eersten nacht meer by haer / het golde hem zijn leven.

¶ Hoemen de doode lichamen behout in deser Stadt.

ALle de Coninghen ende Papen deser Stadt Tarnasseri worden (ghestorven zijnde) verbrandt / ende maecken den Duyvel groote offeringhe vander sielen weghen / sy behouden de asschen vande verbrande lichamen / in bysonder aerden vaten / overghelasuert / ghemaeckt zijnde als een Orinael / dat begraven sy als eenen schat in haer huysen oft Palleysen onder der Aerden / ende offeren den Duyvel voor de siele / ghelijck tot Calicut / sy legghen oock soo veel specerije op het lichaem / datmen verbranden sal / dat de gantsche Stadt wel daer af rieckt. Sy bestellen daer toe oock alle Instrumenten ē speellieden / op dat de siele met vreuchden ten Hemel vare / ende trommelense alsoo wt het Vaghevier ten Hemel. Item dat doen sy oock den Duyvel ter eeren / op dat hy de siele onbecommert / onverschrickt ende onbelet voorts laet varen. Daer zijn oock altijdts teghenwoordich by elck Lijck van diemen ten hemel ontsteeckt / vijfthien oft twintich mannen in Duyvelsche cleedinge / ende afgrijsselicke / vreeselicke Mommerijen / die maken groote Feeste / ende altijdt staen tegenwoordich de huysvrouwen der verstorvene mannen / die volbrenghen een boven maten groot huylen ende claghen / dat moeten sy van Eere weghen doen / oft hen alschoon niet van herten en ginck / anders en isser gheen wijfs beelt by / sulck wesen bedrijven sy op een ure tijdts ofte twee inden nacht / dat ghebruyck is oock adelick ende alleen byden Edelen / dwelc hen de Boeren vrijlick wel gonnen.

¶ Hoe dat haer de Vrouwen na de doodt haerder Mannen also levende verbranden.

Vrouwen laten haer nae haers mans doot levende verbranden.

VYfthien daghen na doverlijden des ghestorven Mans / maeckt de achterghelaten Weduwe een groote maeltijdt met al haer ē haers salighen mans vrienden / ende als de maeltijdt voorby is / soo gaet sy met haer allen opt costelijckste ghecleet van zijde / Edel ghesteente / ende van Goude op de plaetse / daermen dat lichaem haers Mans verbrandt heeft / daer hebben haer vrienden eenen put laten maecken / te wijle sy geten hebben / ontrent eens mans lengde diep / ghelijck eenen bornput / daer in maecken sy een vyer met welrieckende dinghen / ghelijck haren man te voren gheschiet is. Inde maeltijt eet de Vrouwe soo veel Bethole / dat sy byeans rasende in thooft wort. Daer zijn oock een groote menichte speellieden teghenwoordich met menigherley Instrumenten / oock de grouwel-mommers in Duyvelsche cleederen / die dragen vyer inde monden / bedrijven grouwelicke bootsen / ende maecken also den Deumo oft Duyvel / een vreuchdenspel / soo gaet dan de vrouwe die haer selven willich inden doot ē ten vyere selve op offeren wil / (wt aengheven haerder Papen / ende nae inhout haers gheloofs) op ē neder springhende ē dansende met dander vrouwen / (der welcker een groote menichte tegenwoordich is) om dat vyer / ende dicmaels keert sy haer teghen de Duyvelsche mannen / haer selven thunlieden bevelende / dat sy den Duyvel willen bidden / dat hyse voor een van de zijne ghenadelick wil aennemen / dan beloven sy haer dat te doene ende gedaen te hebben / dat altemael doet dat wijf met verschrickelicken ghelate / met oock wat vreuchden / want sy niet anders en ghelooven / dan dat sy alsoo van stonden aen ten Hemel opvaren / met sulck gheschrey ē ghehuyt springt sy met al haer gewaedt ende cieraet in dat vyer voor haer / dat haer ghemaeckt ende toebereyt is / terstont zijn daer haer naeste vrienden met kolven ende maken haer de pijne quijt / met grimmich toeslaen / oock sommighe bollen van peck gemaeckt / op haer worpende / op dat sy dies te eer haer eynde neme / tot datmense tot asschen verbrant. Wat vrouwe sulcks niet en dede / die soude grofselick veracht / ē ghelijck by ons een gemeyn vrouwe gehouden worden / ende soude van haer eyghen vrienden doot gheslaghen worden. Tot sulcken spectakel is den Coninck der stadt mits grooter eeren / allemaels teghenwoordich. Diesghelijcks doen oock (niet dat ghemeyn volck / datmen nerghens voor en acht) alle principale ende Edele der stadt.

De Heydēsche Coopliedem als sy daer sterven / soo worden haer lichamen met grooten cost onverganckelick behouden / ende in kisten van hout ghemaeckt ghelept.

¶ Een vremde maniere van houwen ende om een Wijf te vrijen in deser stadt Oock vande gherechticheyt van desen lande.

ALs een Jonckghesele in deser Stadt vrijet / ter Eeren oft anders / soo ist eerst de maniere / dat hy zijn liefde ergheus met eenich Kampstuck bewijse / de groote inborstighe liefde teghen haer bewijsende / dat hem om harē twille te doen oft te lijden gheen dinck te swaer en sy / alsoo tot een teecken der liefden neemt hy somtijdts een stuckskem doecks / wel in Olie ghewentelt / ende latet op zijnen blooten arm (onghheschroomt / dies niet te min met haer sprekende) verbranden / oft soo hy selve een teecken der liefde anders bedencken mach / als tot een venster wt te springen / hem selven wonden / etc. Dat doet hy.

Het Recht is ghelijck tot Calicut / maer des Coninckx Sone beerft dat landt: tot schult moetmen schrift oft ghetuychnisse hebben / anders is sy verloren ē alreede betaelt. Men schrijft op papier / niet ghelijck tot Calicut op boombladeren / Wie dat doot: die wort oock ghedoot. Sterft een wtlandtsch Coopman / ende dat hy gheen wijf oft kint en heeft / soo ē beerft gheen broeder / Vader oft vriendt / maer den Coninck.

¶ Van het Coninckrijck ende stadt Banghella / oock van haerder gheleghentheyt / zeden ende ghelooven.

SEvenhondert mijlen van Tarnasseri / ē met goeden wint elf dachreysen seylens ter zee / ligt Banghella / de alder beste stadt ē Coninckrijck datmen vinden ofte weten mach op het aertrijck / dat heeft een groot lant om hem begrepen / ē is een so machtich Coninckrijck / dat den Soldaen deser stadt een Machometaen met alle zijn volck machtich is twee hondert mael duysent mannen te voete ende te Peerde in een velt te houden / sonder eenighe schattinghe ofte ongheswoonlijcke beswaringhe des landts / Hy voert altijts crijch metten Coninck van Narsinga. Het is dat vol-

comenste landt van Rozen / alderley Vleesch/ Suycker/Ghingheber ende Boomwolle/datmen op aerden vinden mach / van als ouervloedich ende genoech. Aldaer zijn de aldergrootste Cooplieden in grooter menichte / diemen nerghens haers ghelijcke en weet. Jaerlicks varen van deser stadt tot inde vijftich schepen met Boomwolle ende Sijdelaecken / Beyram / Mannone/ Lizari / Cianter/ Doazor / ende Synabaf ghenaemt / nae dat sy goedt oft quaet zijn / ghelijck by ons Lindisch/Mechelsch / Stammet / Augsterdams/ etc. die worden altemael gevoert ende vercocht in Turckijen/in Siriam/Perssiam/ooc in Arabiam / Ethiopiam / ende in gheheel Indiam. Daer is oock eenen grooten handel met Edel ghesteente. In dese stadt spinnen de mans ende niet de vrouwen/ nae landts ghebruyck.

Christenen onder de gehoorsaemheyt des grooten Cans van Cathei.

CAthei een groot landt in Asia oft India/ waer inde Hooftstadt Sarnau heet/ heeft veel Vorsten ende Heeren / landt ende lieden / Christenen zijnder onder de ghehoorsaemheydt des grooten Cans van Cathei / der welcker cleedinghe van Camelot ghevonden is/de mouwen beleydt ende afghenaept met Boomwolle / opt thooft bonetten van root laken draghende / een spanne oft anderhalf hooghe ghemaeckt/het zijn wat witte lieden van verwe / sy zijn ghedoopt/ ende houden den Vasten ende veel heylighe daghen / sy gheloouen inde heylighe Drijvuldicheyt/ de twaelf Apostelen/ ende schrijuen achterwaerts nae Armenischen oft Joodtschen ghebruyck/draghen schoenen/niet van Leder: maer van Sijde / daer op veel Edel ghesteente gebaet/ sy eten op Tafelen ghelijck wy: niet op der aerden ghelijck de Heydenen. Daer zijn oock aen de Frontieren des grooten Turcks / veel grootmachtige Christelijcke Coninghen ende Heeren/ in Armenia ende elders.

¶ Van Pego de stadt in India.

DUysent Mijlen van Bangella/ligt een stadt ende Coninckrijck Pego ghenaemt / nae by der zee/op vasten lande/opter slincker hant tegen het oosten. Des Canincks recht/ gheloove / gherechticheyt/ ende zeden is gelijck tot Tarnasseri/ maer haer verwe is een weynich witter / Oorsaecke: dien locht is wat verscher. Haer wooninghen zijn ghelijck de onse. Die stadt is bemuert/ ende heeft seer goede huysen / ende Palleysen van steen ende calck.

Dien Coninck is seer machtich van lant ende lieden/hy houdt altijts voor zijnen persoon meer dan duysent Christenen des landts Cathei/ ende gheeft elcken ses Bardei ter Maent tot solt metten Cost. Daer wast ouervloedich veel Korens/ veel Vees / ende alderley vruchten / als tot Calicut. Men heeft daer weynich Elephanten / maer de schoonste Papegaeyen / ende alle ander dieren ende voghelen ghelijck tot Calicut. Dit landt heeft groot ende goedt schip-hout tot Nauen/daer wassen langhe Rieten / alsoo groot als een Baril oft tamelicke flessche om haer begrijpende heeft/alsoo datmense op geen plaetse grooter en weet / Daer heeftmen veel wilde Katten/ ende men geefter drie oft vier van desen om eenen Ducaet.

Den meestendeel der Coopmanschap in deser stadt is met Rubijn/die daer coemt wt een ander stadt Capellam / byde 30. dachreysen van daer gheleghen/Diamant/groote Peerlen/Smaragden/gelden daer schier soo vele als by ons/ want sy wel van soo verre daer ghebracht worden.

Den Coninck aldaer is een soo ghemeynsaem vriendelick man met al zijn volck / dat een kint lichtelick met hem spreeckt / ende draecht meer Robijnen ende Edel ghesteenten aen hem / dan een grootmachtighe stadt machtich waer te betalen / alleen zijn cleedinghe met al haer Juwelen inde ooren seer costelick / een halue spanne lanck nederwaerts hanghende / oock aende armen ende vingheren / diesghelijcx op alle teenen/ ende aende braeyen heeft hy een gulden stuck/ beset metten alder schoonsten Rubijn/ alsoo / dat hy ouer al met sulcker menichte Rubijnen omringt is/dat hy eenen so grooten blick ende schijn van hem geeft/ dat eenē die hem snachts aensiet/ meynen mochte/dat hy der Sonnenschijn ware.

Nae dat hy victorie vercreghen heeft / hout hy den Duyuel groote offeringe. In vrijmildicheyt en soude onder ander Heeren deses Conincks gelijck niet leuen/ die met vrijghiftigher handt niemant wijcken noch toegeuen en wil. Hy heeft Jaerlicks incomende een Milioen gouts/sonder dat Edel ghesteente dat hem toegebracht wort.

In zijn Landt valt veel Lack/ Purper/ Bersille/Boomwolle ende Sijde / ende al zijn Incomen leydt ende gheeft hy aen zijn Soldeniers. Het volck van desen lande is seer oncuysch. Daer verbranden haer de vrouwen oock ghewillich/ ghelijck tot Tarnasseri/naer het ouerlijden haerder Mannen.

¶ Vander stadt ende Coninckrijck Aua ghenaemt.

EEn machtich Coninckrijck stoot aen dit/Aua ghenaemt / met welck dese Coninck altijdts crijch voert/Van dit en heb ick niet sonderlincks mogen vinden/behaluen alleen/ dattet van volck ende goedt machtich is/ alsoo / dat dese Coninck den Coninc van Pego veel drangs ende dwaucks maect/met altijdts duerenden Crijch/ soo dat hy hem alle handen vol te verweren heeft / Ende van daer soude comen de Muscheliaet/ Sijde/ Lignum Aloe ende Beltzui.

¶ Vander Stadt Melacha/ ende vande Riuiere Gaza/ ende vander hanteringhe aldaer.

VAn Pego 600. Mijlen teghen het Westen/ light Melacha / diemen met gheluckighen wint in acht daghen beseylt.

Neffens deser stadt is een Riuiere oft vlietende water / diesghelijcks gheen op aerden en is/ vijfentwintich mijlen breedt / Gaza ghenaemt. Den Soldaen der ghemelder stadt is een Heyden/ met al zijn volck van Machomets gheloone. Dese stadt heeft ouer twintich duysent huysen in haer / maer seer slecht. Sy gheeft ende betaelt tribuyt den Coninck van Cini/ diens Voorvaders die stadt hebben laten bouwen byde hondert Jaren voorleden/ daerom dat aldaer een vaste plaetse ende hauen der zee ghelegen is/gherekent voor den oppersten Vorst der zee Oceani/ daer meer schepen toelanden / dan aen eenighen hauen der wereldt / want derwaerts coemt alle sorte van Specerije ende alle coopmanschap in grooter menichte.

Dat landt heeft weynich vleesch / gheen koren / maer houdt ende voghelen ghelijck tot Calicut. Aldaer vintmen goede Purpur met hoopen / ende een Berchwerck daermen goedt ten wt maeckt. Daer zijn oock Elephanten / Peerden/ Koeyen / Buffels / Leopaerden ende Pauwen in grooter menichte. Den handel deser stadt is alleen met specerije ende sijde. Van cleedinge/ verwe ende hayre/ schier gelijck als tot Alkeyro. Sy hebben breede aensichten / ghescheme lde oogen/ende neder gedructe neusen. Niemant en derf oft en mach by nachte in deser stadt wandelen/ want het een soo boosen volck is / dat sy malcanderē vermoorden ende dootslaen als honden.

Alle

Met Coopliedeu die tot deſer Hauen comen/ ligghen des nachts in haer Schepen. Den Coninc hout aldaer eenen Stadthouder/ die den vremden recht doet/ ende wanneer haer dunckt datſe den Coninck een weynich te ſeer wil ſtraffen/ ſoo ſpreken ſy tot hem: dat ſy Zeelieden zijn/ eñ dat indien hyſe/ ſoo hert/ eñ niet nae haren wille houden en wil/ dat ſy de Stadt ledich laten willen. Den locht is aldaer wel ghetempert.

¶ Van dat groot Eylant/ Sumatra oft Taprobana/ waer in dat Bider de ſtadt ligt.

IN dit Eylant is de beſte Hauen van der gantſcher Zee/ ende het heeft ouer de vier duyſent mijlen om hem begrepen/ ende daer in zijn vier gherroonde Coninghen. Al haer gheloone/ Zeden ende ghewoonheydt/ is ghelijck tot Carnaſſari. De inwoonders van dit Eylandt zijn meer wit dan bruyn/ dat aenſicht is van ghedaente ghelijck die tot Melacha/ maer het zijn cleyn lieden/ aldaer houdtmen goede gherechticheydt/ van ghebruycke als tot Calicut. Haer munte is van goudt/ Siluer ende ten/ altemael gheſtampt eñ gheprint/ op deen zijde eenen Duyuel/ ende op dander zijde eenen Waghen van eenen Elephant ghetrocken. De thien vande Siluere munten ghelden eenen gulden/ ende die van ten vijfentwintich voor eenen Silueren Groot. In dit Eylant geuallen de Elephanten in grooter menichte/ grooter dan ergheus elders. Het is een liſtich ende doortrapt volck/ goede vrienden der Chriſtenen/ vremden ende wtlanders.

¶ Van driederley ſorten de Ligno Aloe, ende van zijnder werckelickheyt.

DAt beſte Lignum Aloe coemt van eender Stadt: Sarnau/ wt het Coninckrijck Ana/ dat noemtmen Calampat. Dat tweede wordt Loban ghenaemt/ den naem van het derde Bochor/ van het beſte/ oock van het tweede en comes niet in ons landt/ Oorſaecke: Tot Cathei/ oock inde Coninckrijcken Cini/ Macini/ ende Sarnau/ wordet dierder gerocht dan in onſe landen. De grootmachtighe Coninghen hebben oock meer luſts ende liefde daer toe/ ende latent haer veel coſten/ byſonder tot de twee eerſte ſorten. Een pont van het goede Lignum Aloe/ ghelt tot Sarnau gheerne thien Ducaten.

Twee oncen van tgoede Lignum Aloe inde handt ghenomen/ ende een cleyn wijlken beſloten/ daer nae open ghedaen/ dat gheeft eene ſulcken reuck van hem: dat het oock den omſtaenden cracht gheeft/ ende datter gheenen lieffelickeren reuck zyn en mach.

In dit Eylandt waſt oock ſeer veel Lac/ daermen die ſchoone roode verwe af maeckt/ de boomen daer hy wt vloeyt/ die zijn ghelijck by ons de Nootboomen.

In dit eerſt ghenaemde Eylant om de Stadt Bider/ waſt een groote ſomme Pepers/ Molaga ghenaemt/ diemen (ghelijck by ons dat koren) wt metet.

In deſe ſtadt eñ buyten inde boſſchen/ maecktmen ſeer veel zijde/ euenwel niet ſeer coſtelick/ Oock veel Beltzui wordt daer ghemaeckt wt ſommich ſap van boomen.

¶ Van ſommighe vremde handelen in dit Eylandt/ ende deſe Stadt Bider.

COnſtelicken arbeydt van Goudt ende ander Metael/ wort in dit Eylant ghemaeckt. In een ſtrate heeft die Stadt Bider ouer de vijf hondert Wiſſelaers met alderley Munten/ in alle landen ganckbaer. Dit volck ſlaept op goede bedden van Boomwolle ghemaeckt/ de Deckens meeſtendeel van zijde. Oock hebben ſy tot ſchepen een ouervloet van hout. Dat volck van dit Eylandt is van ſchepen te maecken een ſoo ſubtylen volck/ dattet wonder is/ ende ſoo goede Swemmers int water/ als goede conſtenaers wercklicke wperen te maken.

De wooninghen ende huyſen int gantſch Eylandt zijn ghemuert/ maer niet ſeer hooghe/ Den meeſtendeel van de ſelue zijn bedeckt met ſchelpen van Tartarura.

Lodewijck Vartoman van Bolonia/ heeft in deſer Stadt gheloofweerdich twee Tanden van Elephanten ſien weghen: ſoo dat ſy woeghen/ 335. pont. Ende daer zijn Slanghen veel grooter dan tot Calicut.

Van dit Eylant iſt drie duyſent mijlen weechs tot Carnau/ ende voorder nae Calicut.

¶ Van het Eylant Bandan/ waer in de Muſcaetnooten ende Folien waſſen.

VIer hondert mijlen van dat voorghemelde machtich Eylant Samatra oft Taprobana (waer af noch veel te ſeggen ware/ wieſe al door reyſt hadde) is het Eylant Bandan/ onderwegen liggen byde 20. Eylanden/ eenſ deels ledich eenſdeels met volck bewoont. Maer dit Eylandt Bandan is ſeer ongheſtelt eñ onnut/ wtgenomen de Noten eñ Macis/ dat is Muſcaetbloeſem die daer waſſen. Dit Eylant heeft om hem begrepen byde drie hondert mijlen/ Dat landt is meeſt leeghe eñ effen/ ſonder Coninck/ Gouuerneur ofte Regeerder daer in/ dan alleen ſommige Boeren/ onwetende als dat Vee/ de welcker Huyſen van hout ghemaeckt/ ſeer ſlecht ende leeghe zijn. Haer cleedingen zijn hemden ende ſchoenen ſonder pet opt hooft/ ſy hebben lanck hayr/ breede aenſichten. Haer gheloone is als tot Calicut. De boeren aldaer henlieden ghelijck ende gelijckformich in alle dinghen/ nochtans cleynder van perſoone/ eñ witachtiger. Den ſtamme ende boom der voorghedachter Noten is gelijck eenen Perſenboom/ ooc van Bladeren ende hoochde/ maer de tacken zijn ghedronghender in malcanderen/ ende eer de Note rijp oft volwaſſen wordt/ ſoo ſtaet ſy inde Macis/ (dat is inden bloeſem) als eenen knop inde Rooſe/ ende als de Note rijpt/ ſoo voecht haer de Macis (dat is de bloeſem) daer toe/ ende omvangt de Note/ ende worden dan in September afgheleſen/ ende de Macis oft Muſcaetbloeſem (datmen Folie noemt) vande Noten gheſchepden oft gheleſen.

Een yeghelick in dit Eylant mach die nae zijn behagen af breken/ waer/ ende hoe hy wil/ want alle dinghen zijn henlieden ghemeyn.

Aen de voorghemelde Boomen en doen ſy geenen arbeyt met allen. Deſe Noten worden wtgemeten ende vercocht na een mate/ dat weecht ſeſſentwintich pont/ ende dat wort om eenen haluen Carlin ghegheuen/ dat is een Munte gelijck tot Calicut/ By haer en houtmen gheen Recht/ want dit volck is van hem ſeluen ſoo grof ende ſlecht/ dattet van onrecht doen niet weten en wil.

Van het Eylant Monach/ daermen de Gariofoli oft Cruytnaghelen vint.

SEuen gheluckighe dachreyſen ter Zee heeftmen van het naeſte Eylandt Bandan te varen in dat Eylandt Monach/ cleynder dan dat voorgaende/ met booſen onvernuftighen volcke beſet/ van gheloone ende zeden ghelijck het voorgaende Eylandt/ maer veel ſnooder volck/ wit van verwe/ ſwerter aen de ſiele. De Groffenaghelen waſſen oock in meer cleyn Eylanden daer by ende daer ontrent ghelegen/ maer ledich ende volckloos/ men vaert wt dit Eylandt daer ter tijt alſmen de Naghelen afneemt.

Deſen

Desen Boom heeft de ghedaente eens Bueckbooms by ons/ alsso ghedoscht ende dicke. Maer de bladeren ghelijck de Caneelen oft Rieden tot Zailon. Als de Gariofili rijp zijn / soo spreyen sy doeck daer onder/ ende slaen de nagelen met Rieden af/op de ondergheспreydde decksfelen. Dat Landt is daer seer leeghe/ alsoo datmen de sterre Tramontana ghenaemt / niet meer ghesien en can. De weerde der Naghelen in dit Eylandt is bycans om dubbelt ghelt/ oft noch eens soo diere als de Muscaetnoten/ alsoo/ datmen sessentwintich pont om eenen heelen Carlin geeft/ altemael na de maete / want dat volck en verstaet hen op gheen ghewicht/etc.

Van het Eylandt Bornaij.

BYde twee-hondert mijlen van Monach het Eylandt / ligt het Eylandt Bornaij/ die Inwoonders zijn eerbare verstandige lieden / meer wit dan bruyn.

Haer cleederen ende hemden zijn van Boomwolle. De sommighe draghen roode Bonetten. Daer houtdmen seer goede ghererchtichept. Van daer brenght-men oock den Camphora/ aldaer wassende/ ende is een Gomme van eenen boom.

Van het Eylant Giaua/ oock haer Gheloue/ zeden ende leuen aldaer/ ende wat daer wast.

VYf dachreysen teghen het Zuyden ter Zee/ coemtmen met goeden wint in het Eylandt Giaua/ die op dander zijde teghen het Noorden een Prouincie heeft/ daer den dach niet meer dan vier uren lanck en is / soo cout / dattet nerghens op aerden couder zijn en soude.

Dach vier uren lanc.

In dit Eylandt zijn veel Coninckrijcken/ van ongheliјcken gheloone/ Sommige stemmen met die van Calicut/ sommige ander Afgodisten aenbidden de Sonne / sommighe de Mane / een deel de Ossen / ende een groot deel van dat volck aenbidt dat hen eerst te ghemoete coemt.

Aldaer vintmen oock de alderschoonste Smaragden die opter aerden zijn / eñ oock gheuender sommighe wateren veel goudts wt / ende men maeckter dat Coper wt de gheberchten met seer grooten hoopen / diesghelijcks veel wilde Sijden / Rozen ghelijck in onse landen / wast aldaer oock met hoopen ende ouervloedich/ ende alle vruchten ghelijck tot Calicut / Oock machmen aldaer hebben een goede volcomenheyt van alderley vleesch.

Gheen ghetrouwer volck en souder op aerden zijn/ dan op sommighe plaetsen deser Werelt oft Landts. Sy zijn van persoone ghelijck wy/ van grootte ende lengde/ breede aenghesichten/ bruyne ende groote ooghen/ de neusen breet ende plat/ met langhen hayre.

Alderley Voghelen hebbender een ander maniere dan by ons / alleen Pauwen / Torteldupuen ende Rauen ghelijcken haer seer met de onse. Aldaer is goet Recht. Sy gaen ghecleet ongheгordt met wijde cleederen / den meestendeel van Boomwolle ende Kamelot. Sy ghebruycken oock weynich gheweers/ want sy leuen vredelick ende broederlick / alleen die ter Zee varen hebben Hantboghen / een deel ghebruycken langhe Rieden / waer door sy ghefenijnde Pijlen schieten / ende hoe weynich sy oock eenen daer mede bloeyende maecken : soo en can hy nochtans niet ghenesen.

Aldaer en heeftmen gheen Bus-gheschut/ ende sy en laten oock gheen maecken. Haer eten is Rogghen broodt / vleesch van Castrons ende Herten / maer gheen Swijn / Daer neffens eten sy Visch ende Vruchten / die sy seer goedt hebben.

Hoe datmen op sommighe plaetsen deser Eylanden/ de Oude Menschen vercoopt om te eten.

SOo ongheliјck als dit volck in Gelooven verstropt is / soo ongheliјck zijn sy oock in haer zeden/ dat achten veel dat ghetrouste ende ongetrouste / vriendelijckste ende onvriendelijckste volck te zijn / Wandt in dit Eylandt vindtmen steden ende landen daermen de oude afghearbeyde lieden (die niemandt meer nut en zijn) ter merckt stelt om te vercoopen / ende dat doen de soons oft naeste vrienden / op dat hy ghedoodt zijnde/ ghecoockt ende ghegheten worde/ wandt sy achtent voor onbillick dat sulck goedt vleesch den wormen te deele worde / ende houden ons daerom voor grouwelick ende onbermhertich/ dat wy de doode lichamen inde aerde begrauen. Item wanneerder al schoon een Jonck mensch in een cranckheyt coemt/ datter gheen beteringe aen te hopen en is / eñ dattet sommige vernuftighe dunckt dat hem niet meer te helpen en sy/ soo en verwacht Vader/ Moeder/ Broeder ende Susteren niet tot dat hy van selfs sterft : maer sy dooden hem/ ende eten dat lichaem ghecoockt zijnde / oft vercoopen hem (soo men seyt) een Slachters ende Vleeschhouwers / op dat hy ghemest zijnde/ ghegheten worde. Dit Eylandt ligt soo leeghe int landt dat de Sonne aldaer eerst des middaechs opgaet / ende op de slincke handt recht als een Sphera oft Asse maeckt / meer dan een spanne/ soo dat het also te rekenen/ schier onder ons landt ende aertrijck ligt.

Menschen worden vercocht ende ghegeten.

In dese Eylanden moeten op sommige plaetsen de Schiplieden ende vremde aencomende Cooplieden des nachts in de schepen ligghen/ daer toe oock waecken / dat sy niet ouervallen/ gheuanghen/ in stucken ghehouwen / ghecoockt ende opghegheten en worden.

In dit Eylandt cooptmen Smaragden/ ghesneden Jonghelingen/ den welcken inder Jeucht beyde Nieren ende mannelicke Roede wtghesneden is / somtijdts eenen om hondert Bardei/ diemen in ander landen / tot eeuwighen dienst vercoopt / ende ghecocht voert / ende aldaer zijn Cooplieden die anders gheenen handel en hebben dan met dese knechtkens / die sy tot op vijfthien oft achthien Jaren op voeden/ ende alsdan verhanteren.

Dit is op veel plaetsen een ouer cout Eylandt. Het souden oock gheloofelijck ontrent dit Eylandt Giaua / ende om dat Eylandt Sumatra oft Taprobana / wyde acht duysent Eylanden ligghen/ alsoo als die landtlieden ende scheeps Patroonen/ den Eerntvesten oft Eerweerdighen/ strenghen / bouen alle andere wijtveruarenen Riddere ende landtreyser/ Lodouick Vartoman van Bolonia / gheloofweerdich berricht hebben.

Sommighe ghemeyn gebruycken in Jndia/ oock der Heydenen Pater noster.

TOt Calicut ende schier in gheheel India is een ghewoonheydt / acht oft thienmael des daechs te eten / in sulcker voeghen ende manieren als voorseyt is / de aelmoessen blasen sy met eenen Horen wt / ende gaen altijdt haerder vele met malcanderen / de gheueynstheyt ghelt vele by henlieden / wie hem seluen aenneemt willich arm te zijn ende gheen vleesch en eet / hem vande lieden schept / gheen ghelt en neemt oft en aenroert/ dien houden sy voor Heylich/ ende benaren tot hem/ cussen hem de voeten/ nooden hem dickmaels in haer huys / om dat sy van zijnder teghenwoordicheyts weghen gheheylicht te worden meynen.

Op veel plaetsen is de ghewoonheydt / dat op

de Kerck-

de Kercktthorens sommighe van hare Priesters gheordineert worden/ bysonder byde Heydenen/ die daer op met luyden gheroep roepen/ ende beroepen dander inder Stadt totten ghebede inde Muschea/dat is in haer Kercke. Dese Priesters houden in de vergaderinghe de vingheren in de ooren / ende bidden den volcke dit haer ghebedt/ het welcke by henlieden alsoo ghemeyn is / als by ons den Pater noster: Groote Godt / grooten Godt / coemt totter Kercken / coemt totter Kercken / coemt om Godt te louen / Godt is groot/ Godt was ende is / Machomet den Bode Godts sal wederomme verrijsen. Sy staen tot dit ghebedt al nae eenen reghel / als aen een snoer/ende der seluer reghelen zijnder vele / daer na datter veel volcx by malcanderen is/met dien wascht hem haren Pape: wel ghewasschen zijnde beghint hy een ander gebedt inde tegenwoordicheyt van alle dat volck te spreken. De boose Pocken regneren oock gheweldelijck by henlieden/machtigher ende fenijniger dan by ons/ van Calicut wel drie duysent mijlen daer achter/ende voorder inwaerts. By haer zijn oock Tooueraers / die de fenijnighe Slanghen besweeren/ die andersins van haren bete/ sonder alle hulpe/ steruen moeten.

[margin: ...eydens Pa... ...r noster.]

¶Van een merckelicke Scheeps Orloghe der Zee / der Christenen ende Heydenen des Conincx van Calicut/ met den Coninck van Portugael.

ANno duysent vijf hondert ende sesse / trock den Coninck van Calicut met sommige andere Coninghen nae Cannonor / teghen den Coninck van Portugael / met twee hondert ende thien Schepen / onder de welcke vierentachtentich groote Nauen oft Hooft-schepen waeren/ wel toegherust/ ende met volck beset / met veel besolde Heydenen wel ghewapent / soo dat eenen hadde moghen duncken datter een gheheel wout op de Zee henen voer / daer teghen en hadde den Portugaloyschen Stadthouder des Conincks (ouerrast zijnde) niet meer dan elf Schepen daer teghen toegherust/ onder welcke twee Galleyen ende eenen Pregantin waeren . Doen dede den Hooftman een schoon reden totter Ridderschap/ Desghelijcks dede oock een gheestelijck Vader int Schip der Portugaloysen door een schoone Predicatie/die de Ridderschap teghen de vyanden des Gheloofs alsoo vermaende dat hen dat herte alsoo ontsteken was / dat sy de vyanden nauwe verwachten en conden / den welcken altemael om den naem Christi wille te vechten / leuen ende te steruen ghelijck galdt / Den gheestelijcken Vader stelde hem alder voorste opt schip/ een Crucifix in zijnder handt houdende / met dien quam dat groot machtich gheswerm der Heydenen veel duysenden sterck zijnde / daer henen varende teghen Cannonor / eñ doen verhief hem een treffen outrent den middach dē sesthienden dach Mey/ende een aengrijpen van beyde de partyen / met een sulcke gheruysch ende ghetuymel inder Heydenen Schepen na haer ghewoonte/soo dat het een wonder te hooren was / doen quamen de Christenen op een vande schepen der Heydenen / waer inne ouer de sesse hondert welgheruste mannen waren / dat ruymden sy haest wt/altemael doorstekende / soo datter niet eenen en ontquam. Het tweede Hooftschip daer de Banieren op staken / ende de beste Hoplieden in waren/grepen de Portugaloysen oock aen / daer op bleuen doot byde vijf hondert Heydenen/ofter al schoon altijts vijfthien oft twintich Heydensche schepen van Calicut aen eens Christens Schip waren/so voechde Godt nochtans wonderlicke victorie op der voorghenoemde Christenen zijde. Desen hittighen Crijch ende dit bloetvergieten duerde den gheheelen dach. Alle de Heydenen die haer sien lieten ende op der Christenen Schepen quamen/ wierden terstont doorsteken. De Christenen riepen / als sy emmers somtijts rontsom omringt waren: O Heere Jesu Christe doet hulpe ende gheeft victorie dijnen gheloone/ met dien daer aen vallende/ Doen sprongen sy in haerlieder Schepen / ende ruymden daer in op wat sy vonden / doorsteken zijnde inde Zee ghewurpen/ ende oeffenden een sulcke grouwelicheydt teghen de Heydenen/dat sy haest byde vijftich schepen der Heydenen groote schade toe-voechden/ der welcker op desen dach neghen oft thien gheheel versoncken wierden / eens yeghelijcks hant op de Portugaloysen zijde gheduerde thien oft vijfthien mannen / diemen aen den Oeuer doot vant/ende die de Zee wtghewo rpen hadde. Veel schepen wierden ghevanghen / onder de welcke de seuen rijckelijck met specerie gheladen waren/ oock een groot Schip gheladen met Elephanten/ghinck te gronde ende versanck/van het gheschut schade ghecregen hebbende / maer een goet deel der Elephanten swommen wt opt lande. Alsoo wierden die Heydenen verstroyt op de zee/ doen vergaderden haer de schepen der Portugaloysen wederomme . Doen den Hooftman dat sach dat alle Schepen wt Gods ghenade noch onbeschadicht waren / soo en wasser gheen vyeren/maer sy haesten de Honden nae / die welcke vloden als oft henlieden hondert Nauen op den hals voeren / eñ dien gantschen nacht wert haer naghevolcht.

Also wert dit Crijchsvolck der Heydenen gheslaghen/ soo datter niet eenen wt den Christenen (dwelck wonderlijck ende schier ongheloofelijck om seggen is) en verghinck noch oock doorschoten en werdt / maer veel ghewondt : een Schip verrasten sy dat wert ghevangen/ maer die Heydenen lieten haer altemael inde Zee tot swemmen der seluer stackmen so veel doot alsmen toecomen mocht / maer daer waren twee hondert mannen die tot inde vijfthien ofte twintich mijlen swommen/ongheloofelijcker wijse / by wijlen bouen dwater/ by wijlen daer onder/als de Portugaloysen meynden dat sommighe alreede wech waren/so quamen sy wederomme op eens hantbooghs scheuts weechs verre van haer/ ende als sy neffens haer quamen / duyckten sy wederom/ ende quamen eens ackerslengde weechs eerst wederomme te voorschijn / dwelck de Portugaloysen dat grootste wonder was te aensien / hoewel datter oock veel verdroncken/ den welcken het te lanck wierdt / sulcks swemmen en heeft opt yemants ghesien / ende dat om segghen ongheloofelijck / sy swemden bouen ende onder dwater gelijck de Eyntvoghels. Also quam daer een groote menichte wt / vande welcke men eerst een deel op het landt doorstack/ ende sommighe ghevanghen nam / sommige begauen haer wederomme inde Zee. Des anderen daechs vantmen op den Oeuer vander Zee vanden verslaghen ende verdronckenen drie M. ende sesse hondert mannen/ die wonder-weerdighe Victorie gaf Godt den Crijchslieden des Conincx van Portugael tegen die honden ende vyanden des Gheloofs / die ick daerom hier ghestelt hebbe/ op dat wy sien / dat/ waer Godt mede is/ dat daer gheen dinck tegen zijn en can/ also beswijckte dat Crijchsvolck des Conincks van Calicut / Godt gheue ons zijnen vrede/Amen.

[margin: Een wonder werck Gods.]

[margin: Twintich mijlē swemmen.]

Veel vanden Heydenen seyden: Den God der Portugaloysen is een sterck ende goedt Godt/ victorieus/ de sommighe seyden dat sy den Duyuel hadden . Ende wanneer die ghevanghen Heydenen int Slot des Conincx van Portugael

by Can-

by Cannonor hoorden luyden/ ſoo vergaepten ſy haer/ſprekende: Die trecken haren Godt/ ende hy ſpreect met haer/ende als ſy niet meer en trecken/ſoo ſwÿcht hy/ende wanneermen henlieden achter een miſſe bywÿlen dat Sacrament toochde/ ende hen ſeyde: dat is der Chriſtenen Godt/ alleen een Heere der werelt/ ſoo ſpraken ſy: Het is waer/maer wy en kennen hem niet.

Eylanden ſoomen van Cannonor op Portugael vaert.

DAt Eylant Pamiani ſtoot aen het Coninckrÿck Cannonor/ het heeft een boos volck/ dat den Stadthouder des Coninck van Portugael veel oproeren maect. Van Cannonor vaertmen teghen Ethiopiam ouer eenen arm der Zee/ byde drie duyſent mÿlen. Ē men coemt tot een Eylandt Mozambich des Conincks van Portugael/ooch Zaphala/daer tuſſchen ligghen veel landen ende lieden/ oock Eylanden/ der welcker namen ick niet al vinden en can. Daer tuſſchen licht een Coninckrÿck Melindi/ oock des Conincks van Portugaels/ van daer dat Eylandt Braua/ Scaturea/ altemael des Conincks van Portugael/ Cumere/ met ſes ander Eylanden/ waer af wy bouen ghehoort hebben. Item Cuzin/het Eylandt Capo de bona Speranſa/ daer by vaertmen voorby op twee hondert mÿlen na. Op de ſlincke handt is het Eylant Sancti Laurenti ē veel andere/daer ſietmen wonder groote Zee-Viſſchen/ als een middelmatich huys ende grooter. Daer na coemtmen tot een Eylant Aſcenſione ghenaemt/by dit ſietmen ſommige Voghelen vander grootte als Eynden/ die vlieghen tot int Schip/ om menſchen ende beeſten te ſien/ ende vergapen haer ouer die dingen van vreemdicheyts weghen/ſoo dat ſy haer laten opheffen/ ende geen ſchouwen daer af en hebben/ het dunct hen een vreemt dinc weſende/ dat daer menſchen voorby varen/want in dit Eylandt en is anders niet dan Vee/Voghelen/ wilde Dieren ende water. Daer na ouer ſommighe daghen crÿchtmen op de Zee een ſeer ſchoon Landt/ ghenaemt het Eylandt der Hauicken/ende meer ander Eylanden/Bicco/Caruo/der bloeme Sint Joris/Gratioſa/ Feyal/ Tertiera/ de welcke altemael den Coninck van Portugael toebehooren/ ende zÿn al ſeer vruchtbaer ende wel bewaert. Daer nae Portugael dat Coninckrÿck/ waer in Liſbona de Hooftſtadt is/ een vande beſte ſteden der aerden/daer hout den Coninc Hof. Van daer vaertmen voorby veel Eylanden ende ſteden oy koomen in ons landt.

Eynde des derden deels deſes Wereltboecx.

America dat vierde Boeck deſer

Geographie/ van nieuwe onbekende Werelden/ Eylanden ē Aertrÿcken/ die nieuwelÿck ghevonden gheworden zÿn/ van Aloyſio/ Petro Aliaris/ Heer Petrus van Syncia/ Chriſtofero Columbo/ Alonſo/ Americo Veſpucio/ Ferdinando Corteſio/ Jambolo ende Ludouico Vertomanno/ den ſtrenghen Ridderen/ Zeeheeren ende Hooftlieden der zeevaert ende ſchipreyſe der Key. Majeſteyt Caroli v. ende des Coninck van Portugaels/ etc. Welcke ghevonden Landen/ Werelden ende Eylanden/ eenſdeels int Weſten/ eenſdeels int Noorden/ ende meeſtendeels teghen Zuyden gheleghen/ tot nv toe van Ptolomeo/ Strabone/ Eudoxo/ Eraſtone/ oock van Macrobio/ noch ghekent noch ghenoemt oft aenghewesen gheworden en zÿn/ ende die noch tot nv op onſen tÿt toe onbekent/ inder duyſterniſſe hebben gheleghen/ ghevonden: wonderlicke/ euenwel waerachtighe Hiſtorie/ tÿtcortelick ende nuttelick om leſen/ eenſdeels der Keyſerlicker Majeſteyt/ eenſdeels der Coninclicker Majeſteyt in Portugael/ ē ander Vorſten toegheſchreuen.

Van America het vierde deel der Werelt/ Anno 1497. ghevonden.

AMerica de nieuwe Werelt/oft dat vierde deel der Werelt genaemt/ heeft van haren vinder Americo Veſpucio dien name/ ende en wort niet onbillick (naedemael ſy ouer al met der Zee beſloten is) een Eylant ghenaemt. Maer is Ptolomeo ende ander Oude (ouermidts haerder wÿder gheleghentheyt) onbekent ghebleuen. Van Americo Veſpucio eerſt Anno 1497. (wt beuel des Coninck van Caſtilien om nieuwe Landen ende Eylanden te ervaren ende te vinden wt-gheſonden) ghevonden/ ende van haerder grootte weghen/ de nieuwe Werelt ghenaemt/ want ſy heeft ouer dwerſch nae de breedde 525. duytſche mÿlen. Maer na de lengde 750. duytſche mÿlen. In deſe Werelt oft Eylant gaen de Inwoonders geheel ē al naect. Het een deel daer in zÿn grouwelicke menſcheneters/ ſeer goede ſchutters/ ende in beyde de gheſlachten bouen maten treffelicke goede ſwemmers/ Sy en hebben noch Coninck noch Heere/ ē en zÿn daer om niemant ghehoorſaem dan henſeluen/ de vrome leuen nae de Wet der natueren/ ſy en hebben gheen Yſer noch ander Metael/ maer haer pÿlen ē wapenen/ wapenen ſy met been van Viſſchen oft andere Dieren/ Sy en weten van gheen ander Werelt/ ē en Orlogen oock teghen niemant/ dan ſomtÿts ſelue onder malcanderen.

Daer is/ ende wort een Dier ghevonden met eenen Wonderlick vreemt dier in America.

eenen langhen hanghenden ſtupck / waer in het zijn Jonghen wt ende in vaet / als ſyſe ſooghen wil/ ſoo druckt zijſe daer wt / ende als ſy ſat zijn/ neemt ſyſe wederom int lijf. Tot loopen zijn ſy de ſnelſte. Haer rijckdommen zijn Edel gheſteenten van menigherley coleuren/ coſtelicke voghelvederen/daer ſy haer mede vercieren / ende ſommighe ſonderlinghe ſteenen inde ooren ende lippen hanghende / een milde coſtvrij volck / het en houdt noch ten weet van gheen gout / ſilver oft Peerlen / dan van ſommighe ſteenen die by haer ghevonden worden. Sy zijn oock in veel landen / zeden ende gheloouen ghedeylt / ſommighe aenbidden de Sonne/ Mane / ende den Hemel. Sy hebben ſlechte huyſen / ghemaeckt als een Clocke oft Tente / boven met Berderen toeghedeckt. Sommighe verbranden / ſommighe begraven haer dooden met ſpyſe ende dranck / die ſy by haer ſetten ende begraven. Sommighe hanghen die ghene die in doodts nooden metter doodt campen / aen een ſijden oft boomwollen touwe tuſſchen twee boomen int Wout / met by ghehanghen ſpijſe/ ende verteren dien gantſchen dach met ſpringhen ende danſen byden ghehanghen. Sy en hebben gheen koren / maer wortelen van ſonderlinghe boomen malen ſy tot meel/ ende backent tot broodt. Dit Eylandt oft deſe nieuwe wereldt ligt aen dat deel der werelt/ daer ons Duytſchen de Sonne neder te gaen gheſien wordt / alſoo dattet by haer beghint te daghen/ als de Sonne by ons ondergaet / ende den nacht beghint ende aenbreeckt / hoe wel dat het in de Mappa Apiani in het Ooſten ſchijnt te ligghen/ ſoo moetmen nochtans die twee eynden der Mappa: naemelick het Ooſten ende Weſten tſamen buyghen / ende tot eenen cloot maken / ſoo openbaret hem / waer ende hoe het ligt. Maer America heeft veel aenſtootende Eylanden / als Parianam / Iſabellam / anderſins Cuba ghenaemt/ Sapgnolam/ daermen dat hout Guaiacum (in welckmen de ſchorftighe lieden leyt) vint. Die Inwoonders ghenieten in de ſtede van broot/ Slanghen ende wortelen/ ſy hebben meeſt ghelijcke zeden ende gheloouen metten Americis. Teghen Hiſpania inder zee om deſe nieuwe werelt/ liggen die Eylanden Archai/ Montana/ Caput de ſtado / Sinus dulcis aque / Rio grande/ Cambales/ S. Rochi/ S. Vincentij / Caput S. Crucis/ Rio S. Jacobi / Rio de Sancta Lucia. Dander Occidentſche zee is noch heden onbekent. Boven America ligghen die Eylanden Riqua parua / Riqua magna de gigantibus/ de Braſil/ Labonta / Spagnola. Teghen Affricka ligt Mari Gallante / Todoſanctos/ Deſorana / Degadalupo / Iſabella oft Cuba/ Janua canara/ Carij / Sarmento magna/ Cartaga / daer volcht dat Eylandt Parias / anders Secuba ghenaemt / Caſta de Mari / Caput de Bonaventura/ Sinus Magnus/ Parie / Cherſoneſus/ op dander ſyde is ſy noch onbekent ghebleuen. Volcht dat Eylandt Viridis. Soo veel vande Eylanden Americe.

nbidders / Sonne / de Mane.

Vande nieuwe Scheepvaert ende Werelt diemen ghevonden heeft Anno 1455. ontrent Portugale/ den rechten wech teghen het Weſten.

ALſoo ghy nv mijn Leſer / waerachtighe kenniſſe der Schipvaerden / Reyſen / Volcken / Eylanden / Coopmanſchappen / vremde gheloouen / ende veel wonderbaerlicks / nochtans warrachtichs dincks teghen het Zuyden ende Noorden / aldermeeſt in het Ooſten vernomen hebt: ſoo willen wy het Weſten oock beſien/ ende Godts wercken daer in met zijn Eylanden/ volcken/ ghewoonheden/ gheloouen / ende wonderwercken / voor de hant nemen te beſchrijuen.

Anno duyſent vierhondert vijfenvijftich / ſoo ſeylde den dapperen ende verre ghewandelden Ridder Aloyſius/ van gheboorte een Venetiaen/ wt verlegginghe ende oncoſten des Coninckx van Portugael / met welbewaerde Galleyen / met provande oft proviſie ende ander Crijchsruſtinghe / tot alle aenſtootenden noodt wel verſien/ wech/ op den tweentwintichſtē dach van Meerte int voorſeyde Jaer van eender ſtadt Vincents ghenaemt/ in Portugael gheleghen / reghelrecht teghen het Weſten / om nieuwe Eylanden ende landen te ſoecken ende te ervaren / ende ſtellen alſoo haren cours den rechten wech op het Eylandt/ Medera toe/ ende quamen alſoo onderweghen op den derden dach / dat is den vijfentwintichſten Martij/ tot hoogen middage/ in het Eylandt Porto Sancto/ vande voorgemelde plaetſe S. Vincentij / by de ſeſhondert mijlen weechs gheleghen.

Van het Eylandt Portoſancto/ van haer ghewaſch ende gheleghentheyt.

DIt Eylandt is ghevonden Anno 1435. ende met Portugaloyſchen volcke beſet ghewor den/ ten is niet ſeer groot/ hout by de vijfentwintich mijlen inden omvanck. Daer in vintmen Koren/ Haver/ ende Rintvleeſch plantevdt/ wilde Swijnen/ ende Conijnen oft Coniculos / ſonder getal. Item/ Draecſbloet/ het welcke een Gomme oft Herſt is / tot zijnder tijdt wt eenen boom vlietende / welcks vrucht oock ſeer wel ſmaeckt ende goet om eten is / recht als een Krieeke oft Kerſſe/ maer ſy is gheluwe. Oock gheeft dit Eylandt ſeer groote Viſſchen/ Dentali ende Orade. Het en heeft gheen Havens / maer anders eenen goeden Oever/ voor winden wel bewaert. Daer is den alderbeſten Honich / ende een groote menichte Was.

Van het Eylandt Medera/ van haer ghewaſch/ aert/ hanteringhe/ etc.

DIt Eylandt ligt by de tſeſtich mijlen van Portoſancto/ ende alſt hel ende claer is/ ſietmen van de een tot de ander/ het is beſet ghewor den / met Portugaloyſchen volcke Anno 1436. voormaels ſonder Inwoonders eñ onbewoont gheweeſt/ ende wordt nu gheregeert door de Regenten ende Adminiſtratores des Coninckx van Portugael/ het is gedeylt in twee Heerſchappiē/ heeft inden omloop ofte omrinck negenendertich mijlen/ ende vermach tot inde achtduyſent mannen/ hondert te Peerde. Ten heeft gheen beſloten Havē/ maer anders ſeer goede Oevers/ het in berghich/ ghelijck dat lant Cicilia/ maer ſeer vruchtbaer/ ende draecht tot gemeyne Jaren byde drie hondert duyſent Stera Korēs/ Veneetſcher mate/ een Stera doet tot inde anderhalf mate by ons een wtgeſaeyde Stera gaf eerſtmaels by ſhenlieden tſeſtich oft tſeventich / nu brengt hy dertich ofte veertich.

Dit lantſchap heeft veel goede quelende Rietfonteynen/ Item/ by de acht cleyn Rivierkēs/ die drijuen alderley meulens. Dit Eylandt is rijck van coſtelick hout/ alſoo/ dattet daerom Medera heet / dat is houtrijck / ende datmenſe eerſt heeft moeten wtbranden / op dat men daer woonen mochte.

Daer is onder andere eenen grooten handel met berderen/ coſtelick tot alle houtwerck / deſe ſaechtmen van Cederboomē/ van reucke den Cypres hem ghelijckende.

Het ander gheſlachte noemen ſy Naſo / dat is een ſchoon root hout / als een Rooſe / het gheeft ſeer ſchoon vaten eñ timmeragien. Dit Eylandt is gheplandt met Zuycker riet/ dat waſt aldaer

in groot

in groot ghetal/ sy maken gemeynlick van eenen sode Zuyckers byde vier hondert Centeners. Daer en is nemmermeer gheen rechte coude/ als in Cypren oft Cicilia wesen mach / maer altijdt eenen weemen ghetemperden locht.

Dit Eylandt is totten wijn soo bequaem/ dat haer stocken meer Druyven dan bladeren dragen/ daer toe seer groot / byde vier spannen lanck. Aldaer wast oock suyuerlijck veel Maluesije/ de wijnstocken wt Candia aldaer ghebrocht zijnde. Aldaer wassen oock op sommighe plaetsen swerte Druyuen/ seer goet / van binnen sonder eenighe keernen.

Dit Eylandt gheeft oock wilde Pauwen met hoopen / Item aende Berghen wilde Swijnen/ aldaer hebben oock int eerst wilde Duyuen gheweest in grooter menichte / de menschen soo onghewoone / dat sy haer voor hen / als voor ander wilde dieren / niet en ontsetten noch vloden/ sy en waren oock niet ghewoone ghevanghen te worden / waerby datmense met de handen vinck / oft opt opper ste van eenen stock een litse/ knoopt of slinghe maecten / waer mede dat sy de Duyuen by den hals vaten/ ende vande boomen aftrocken.

Wilde Duyuen metter hant geuanghen.

Dit Eylandt is eenen Hof vol vruchtbare nutteliche boomen/ rijck van vleesch / men vint in dit Eylandt oock rijpe Druyuen/ inde Passieweecke ontrent Paesschen / daer in zijn oock Cloosters der Barvoeters oft Obseruanters Orden.

¶ Vande thien Eylanden tot Canaria/ ende haer wonderlicke zeden ende ghewassen.

VAn Medera by de drie hondert ende twintich mijlen verre / stracks teghen het Westen / ligghen de thien Eylanden Canarie / seuen zijnder bewoont/ de drie ligghen woest/ wt de seuen zijnder vier van Christenen bewoont/ de ander drie van heydenen. Den Voorvorst der Christenen is ghenaemt Ferrara / den Coninck van Hispania onderworpen.

De spijse die de Christenen aldaer moghen hebben / is Gersten broot / vleesch ende melcks ghenoech / bysonder Gheytenvleesch. Sy en hebben Wijn noch Koorn / anders dan datmen daer brengt.

Het een van dese Eylanden is 40. oft 50. mijlen van dander ouer zee / ende ligghen nae den snoer nae malcanderen af / vant Oosten teghent Westen. Sy hebben weynich vruchten / anders veel goets dincks. Aldaer is een menichte van wilde Eselen / bysonder int Eylandt Ferro. Dese Eylanden heeten met namen / het eerste Lanzaroto / het tweede Forteuentura / het derde Granchamaria / het vierde Teneriffe / het vijfde Giemera / het seste Palma / het seuende Ferro.

In dese Eylanden wast dat costelick cruyt Orisellon / met welcmen costelick Violetbruijn verft op wullen laken/ van daer brengtmen oock dat goet leer / Corduaen ghenaemt / Item seer goede Kesen. De Inwoonders van dese vier voornaemste Eylanden/ heeten Canarij/ in spraken alsoo onderscheyden / dat deen dander weynich verstaen can. Gheen van dese Eylanden en heeft eenighe ghemuerden plaetse / maer enckel Dorpen in gheberchten / maer sy hebben vaste Hauens ende Doorganghen / goedt voor allen noodt ende aenloop / alsoo / datmense niet eer / dan met hongher int langhe beoorloghen en mochte. Het cleynste onder dese en heeft niet onder de tneghentich mijlen wijt ende lanck omringt. Maer die drie Eylanden / in welcke de Heydenen woonen / zijn grooter / ende veel bet beset. Canaria houdt in haer by de acht duysent menschen. Teneriffe vermach byde vijfthien duysent menschen. Palma heeft seer weynich volcks / maer sy en zijn niet soo seer van menichte des volcks / als van weghen ghelegentheydts der plaetse / teghen de vyanden soo trotsich ende onouerwinnelick / datse niemandt noch onder de ghehoorsaemheydt ende het Jock der Christenen heeft moghen bedwinghen.

Palma is een soo hooch Eylandt alsmen op Aerden vinden mach / dat cannen / alst hel ende claer weer is / tot inde twee hondert ende vijftich mijlen weechs verre sien / want den hoochsten spitze van dit Eylandt is recht als een Diamant / ende brandt altijdts / den voorghenoemde spitse is by de tsestich Italiaensche mijlen hooghe. Wie in dit Eylandt ghegheweldichste is / die is haer vorst. Sy oorloghen oock somtijts onder malcanderen / haer wapen zijn cromme Kodden / steenen ende Koluen / sommighe maken voor daer aen eenen scherpen hooren voor een ijser / daermede vermoorden ende steecken sy malcanderen / sy en hebben gheen ander Wapenen / gaen gheheel ende al naeckt wtghenomen sommighe die haer met twee Gheyts-vellen bedecken / een voor/ de ander achter af ghehanghen. Sy hebben haer eyghen daer toe ghemaeckte salue / daer sy haer mede smeren/ ende groue huyden teghen die coude ghecrijghen / hoewel datter van dese weynich aldaer is / want sy strecken haer teghen het Zuyden.

Sy en hebben gheen wooninghe noch huys met allen / dan ghegrauen gaten ende holen inde berghen. Gheytenmelck ende vleesch / Item Ghersten broot is haer voetsel / sy hebben oock ouervloedt van sommighe goede vruchten / sonderlinghe van Vijghen. Sy brenghen haer Hauer inden Meerte ende April in. Sy aenbidden menigherley Teecken des Hemels / sommighe de Sonne / de ander de Mane / met haer eyghen Ceremonien / waer af langhe te segghen ware. Sy nemen soo veel vrouwen als sy willen / euenwel en beslaept niemandt zijn bruydt / ten sy dat sy den eersten nacht te voren by haren Vorst ghesclapen hebbe / die moet haer den maechdom nemen / dat is den bruydegom ende oock der bruydt een groote eere. De Christenen wt die vier Eylanden / ouervallen dese drie dickmaels onversiens by nachte/ ende rooven haest sommighe gheuanghen / daer mede op het Schip ende wech / die vercoopen sy naemaels in Hispaniam oft elders / tot eeuwigher dienstbaerheydt op der Zee / maer ist datmense daer ouer betrapt / soo en dooden haer de Heydenen niet/ maer nemense gheuanghen / ende moeten haer Geyten villen/ steken / ende haer vleesch houwen/ dat is een seer oneerlick handtwerck by henlieden.

Landtvorst neemt aldaer Bruyden maechdom den eersten nacht.

Als een nieuwe Vorst int Regiment treet/ soo ist een ghebruyck / dat hem altijdts eenen den nieuwen Regent ter eeren ende triumphe / willich inden doodt begheeft / dan treckt de gantsche Ghemeynte buyten in een dal / soo staet den Waghehals op eenen hooghen steylen Berch/ ende bedrijft daer op sommighe bootsen ende woorden den Vorst ter eeren / met eerbiedender ghebaren / ende stort hem seluen int dal / soo dat hy in stucken valt. Naemaels is den Vorst schuldich de vrienden des verstoruen veel goets te bewijsen.

Dinwoonders van dit Eylandt zijn oock seer costelijcke goede Springhers. Sy springhen op de berghen ghelijck de Gheytkens ende Boxkens / barvoets / van deen Clippe tot dander/ dwelck een wonder te aensien/ ende schier onghelooflijck is. Oock worpen sy groote steenen

schiet

schier waer henen sy willen/ soo crachtich dattet te verwonderen is. Sy hebben wonder groote sterckte / ende zijn in somma de alder dadichste lieden tot werpen / springhen/ worstelen/etc. dat eenen in mijn teghenwoordicheyt wilde met drie ander wedden / als dat hy elcken twaelf Citronen gheuen wilde / ende dat hijder voor hem oock twaelf hebben wilde / ende dat sy acht oft thien schreden van hem staen souden / soo wilde hijse al treffen oft gheraecken / ende met niet eenen missen / ende dat gheenen van haer hem anders soude gheraecken/ dan in zijn hant / ende hy wilde die worpen altemael metter handt opvanghen / maer niemandt en wilde met hem wedden.

Ghelijck de onse somtijdts gescheckierde cleederen draghen/alsoo laten haer dese somtijts als sy proncken willen/aen het lijf verwen/met sap/ groen/root ende gheluwe/ dat is by hen een welvoeghen.

Vande plaetse Capo Biancho/Arzin/ende Cori/drie onbewoonde. Eylanden.

Beneden Canaria by de seuen hondert ende tseuentich mijlen / light dat woest leech Eylandt Capo Biancho. Byde vijftich mijlen onderweghen by Canaria/light Arzin/daer by ligghen oock de drie ander Eylanden / Biancha/ Garze ende Cori ghenaemt.

Daer is oock een woest gheberchte Sarra ghenaemt / dat aen Sommighe eynden ouerdweers / tot inde vijftich oft tsestich dachreysen te Peerde lanck is / allesins wit sandrachtich ende drooghe / oock beneden een drooch effen landt/ ontrent dese Contreye ist oock periculeus te varen/ men vaert daer nae het Dieploot inder handt ouermidts des waters aen ende toeloop.

Beneden Capo Biancho bet binnen in / by de ses dachreysen / teghen Carmelio / light een plaetse Hoden ghenaemt / vanden Arraben bewoont / dese drincken melck vanden Kemelen/ ende leuen van daeyen ende gherste / sy hebben oock seer cleyne Koeyen ende geyten / byde onse te ghelijcken. Machomet is haren Christus ende Propheet. Sy gaen altijts in deser woestijne herwaerts ende ghinswaerts / ende reysen oock in het tweede Moorlandt / sy en blijuen op gheen plaetse. Sy voeren oock koper ende Siluer wt Barbaria op Kemelen / die sy plantent hebben / nae Tanbutu ende ander plaetsen der Moren / ende brenghen derwaerts Goudt ende ander ware. Dit zijn bruyne lieden/ sy draghen aent bloot een witte Cappe tot aenden nauel/ ghelijck als in onse Landen de corte mantelen. De vrouwen draghen eenen witten tsop int hayr / de Mannen draghen tuyten opt hooft/ op Moorsche maniere. Alsoo zijn oock haer vrouwen ghecleet/altemael sonder hemde / vanden nauel nederwaerts gheheel bloot ende bervoets. Daer vindtmen menichte van leeuwen ende leoparden/ ende struyssen/ der welcker aert ick dickwils ghegheten hebbe/sy zijn seer goet eñ costelick.

Derwaerts in dit Eylandt comen Jaerlicks schepen van Portugael / ende handelen met dese Arabiers met peerden / Die voeren sy naemaels in Moorlandt / de welcke hen acht thien oft twaelf slauen / nae dattet peert costelick is/ weert is. Sy brenghen oock daer in zijden laken/ tot Granata in Portugael ghemaeckt. Wt desen hoeck brenghtmen alle Jaer by de duysent slauen. Daer springen de Portugaloysen altijts snachts wt op het landt/ ende besprenghen sommighe dorpen ende visschers aldaer / wech voerende wat sy aencomen ende crijghen connen/ beyde mans ende vrouwen / dat bedrijuen sy op veel plaetsen/van Capo Biancho/tot aent Ryck Senega.

Van het Rijc Senega ende Arzin/ ende der seluer Inwoonders/ zeden/etc.

Int rijcke tot Senega is een volck / Azenagi ghenaemt/meest bruyne lieden / sy leuen van Hirsch/ gherste/ daeyen/ ende Kemels melck/ tzijn lieden van seer weynich spyse. Sy vanghen oock die van Portegael / ende vercoopense in het Moorlandt/ dat zijn hoochgheachte slauen. Dese draghen altijts eenen doeck om thooft ghebonden/ dat gaet onder de ooghen ter haluer neuse / tot ouer den mont af / sy verghelijcken den mont ende neuse / den aers ende billen/ segghende datter vuylicheydt wt den neuse / ende boosen aessem wt den moudt gaet / waer bymen haer/als ander oneerlicke plaetsen/ altijdts behoordt te bedecken / dese plaetsen en laten sy nemmermeer sien/dan als sy eten. Den rijcksten onder haerlieden is haeren Vorst opgheworpen.

Den mont eñ neuse den aers geleken.

Het is een leughenachtich / leech / diefachtich volck/ ende soo grooten verraders alsmense nummers gheuinden mach. Sy hebben een te samen gheloopen swert ghecrolt hayr / dat smeren sy daghelicx met visch traen/dwelck vijster stinckt/ dat is dan een groote welvoeghelickheydt ende balsem reuck by henlieden.

Vette vrouwen/ met lange groote mannen/ zijn by haer hooch gheacht. Wanneer die maechden seuenthien oft achthien Jaer oudt worden/ so breecktmen henlieden de borst met eenen slach/ alsoo dat sy nederwaerts haughen/ sy trecken eñ voeghense in alle manieren nae de lengde. Als sy onse zeylen aensiende wierden/ saghen sy de schepen voor groote voghelen met witte vleughelen aen / die ergheus van vreemde plaetsen derwaerts vloghen / soo gheheel onghewoon waren sy doen ter tijdt de lieden ende Schipvaert. Als wy dan om te rusten / somtijdts de seylen streken/ meynden sy dat de voghelen waren neder ghesetén / sommighe dattet groote visschen waren / die haer alsoo om hooghe lieten/ sommighe meynden dattet waren ghedrochten/ Pantasmata ende bedroch/ ende creghen daer af groote vreese.

Vette vrouwen met groote lange mannen hooch gheacht.

Als sy nv ghewaer wierden/dat wy menschen waren/ vraechden sy ons/swat dat voor een creatuere ware / die ons soo behendich ende trouwelick droech/ ende ons soo ghedueldelick een soo verren reyse in cleynder tijdt voerde / meynende dat de Schepen leuende Creaturen waren.

Veerthien dachreysen van Tanbutu / light een Eylandt Tagasa ghenaemt/maer na Melli by de dertich dachreysen / aldaer laden de Arabers van Gambili ende Azanagi een groote somme souts / dat voeren sy door Tanbuti nae Melli / waer in een soo onmenschelicken hitte is / ende alle voederinghe den dieren alsoo contrari/ datter schier gheen vieruoetich dier in en is/ende gheheel selden blijft/oftmense alwel daer in brenght / oock vanden Arabiers selue/ (de hitte nochtans eens-deels ghewoone) steruender vele vander hitte aldaer/ ghelijck oock tot Azanagi.

Dese Eylanden ligghen inden Circkel des Zuyden/daerom is aldaer dach ende nacht altijt ghelijck. Daer draghen sy al haer ware eñ coopmanschap tot zijnder bestéder plaetse op thooft/ want daer gheen Kemel oft ander dier leuen en can. Het sout ghebruycken sy wonderlick/om het bloet te ververschen voor de hitte.

Dach ende nacht altijts ghelyck.

Wanneer nv een yegelick Coopman met zijn

dienaers/dat sout heeft op zijn plaetse gedragen/ soo schudt elcks Heeren ghesin oft volck het zijne op eenen hoop / ende teeckenent met zijn merck/ ende trecken dan een halue dachreyse van daer/ alsdan comen in haer af wesen/een gheslacht van Mooren/die niet en spreken noch haer sien en laten/wt een Eylandt aldaer/dese legghen soo veel goudts neffens elcken hoop/als hen dunct dat sy betaelt zijn/ dan varen sy wech/ende laten beyde dat goudt ende sout ligghen / op des vercoopers wel-behaghen / dan trecken de Coopliedẽ die halue dachreyse herwaerts / behaecht hen den coop / soo nemen sy het gout / ende laten het sout ligghen/en behaecht hy hen niet/so laten zijt beyde ligghen/ofte heffen haer sout op/eñ laten haer gout ligghen.

Coopliedẽ hanterẽ sonder spreken.

Desen keur heeft den cooper oock/ als hy wederomme coemt ende zijn gout by tsout vint/ soo mach hy daer meer toe-legghen / op dattet coop worde / oft zijn goudt nemen/ ende hem zijn sout ligghen laten. Op dese maniere hanteren sy met malcanderen / sonder eenighe mondelicke woorden / dat hebbe ick Aloysius selue ervaren / ende oock eertijdts van veel Araebsche Coopliedẽ ghehoort.

Vanden Keyser van Melli/ende sommighe Eylanden.

DEn Keyser van Melli/liet eens de voorghenoemde stomme Mooren verwachten/ende als sy dat sout souden halen / liet hy op haer vallen/ende eenen van henlieden vanghen/op dat hy doch haren aert/vrientschap/ghelooue ende oorsake haers swijghens bevonde ende ondersochte / met desen sprackmen in menigherley sprake/ maer hy en wilde niet een woort andtwoorden/ noch oock eenich teecken gheuen / als oft hy niet een woort en verstonde/ende hy sterf inden vierden dach. Waer-by desen Keyser alnoch eenen twijffel heeft ende onversekert is / oft den ghevanghenen alsoo hertneckich ende verhert / niet en heeft willen spreken / ofte om zijns ghelooſs wille niet en heeft ghedorft / ofte / of sy gheheel spraeckeloos / niet spreken en conden / het welck nae de ghedaente des monts wel moghelijck is/ want de onderste lippe hanght hen ontrent een spanne lanck voor de kinne neder / ghenoech bloet-root/ met groote tanden / ende eene cleyne opperlippe / dat tant-vleesch is oock bloedtverwich.

Slechs om den eenighen ghevanghenen ende ghestoruen broeders wille / bleuen sy drie Jaer wt/ dat sy gheen sout meer en haelden/ende oock gheen gout meer en leyden / dies de Coopliedẽ een groot nadeel/ende den Coninc eenen grooten rouwe creech.

In dit lant der grauwe lieden/oock in het Eylandt Arzin/en slaetmen gheen Munte / maer in al haer Coophandelen tuysschen eñ manghelen sy Waer om Waer / altijt twee dinghen om een/ na ghelegenthept der saken.

Op sommighe plaetsen in Arabia/ghebruyctmen in de stede der Munte / cleyne witte steenkens / diemen voortijts van Venedien nae het Oosten ghebracht heeft/deselue vercooptmen na het ghewichte/van die van Barbaria / genaemt een Mitrigal/dwelck eenen Ducaet weecht ende cost/oft daer ontrent.

Het volck dat daer in dese woestijne woont/en is niet eenderley ghesint noch ghemaniert.

De Vrouwen zijn tcens deels grau van lijue/ ende zijn ghecleet op de Moorsche maniere/ van boomwolle. Sommighe draghen Mantelkens sonder hemden / ghelijck bouen voormaels aengheroert is.

Haer Kuyteryhe is meest op der Mooren maniere.

Ten regent op dese plaetsen niet meer dan drie Maenden int Jaer / namelijck de Oogstmaent/ September ende October. Ghemeynlijck ouer drie oft vier Jaren openbaert daer een groote menichte Sprinckhanen / die vlieghen so dick in de locht/dat sy den Sonnenschijn ophouden/ soo langhe tot sy voorby vlieghen. Sulcx sietmen by de twaelf mijlen weechs oft verder / het welcke te sien wonderlick/ ende schier ongheloofflijck is/ maer is soo waer / dat ickt met mijnen ooghen ghesien hebbe/ende waer dese nedervallen / daer verderuen zijt alteinael / soo datter niet onverteert en blijft. Waert dat sy alle Jaer in sulcker maten quamen / soo en mocht aldaer niemandt woonen.

Somtijts vallen sy inde Zee met eenen storm/ ende alse de Zee wtworpt / maecken sy een sulck ghestanck/datter ghemeynlick een pestilentie wt volcht.

Van swerte ende grauwe Mooren/ ende haer vruchtbaer ende onvruchtbaer Landen.

VAn Capo Biancho/tot aen de Riuiere Rio de Senega/die de swerte Mooren vande grauwe van Azanagi/ ende haer vruchtbaer ende onvruchtbaer Landt scheyt / is drie hondert ende tachtentich Italiaensche mijlen.

Nv dese Riuiere is somtijts by eender mijlen breet/ ende loopt alle ses uren aen ende af/soo dat sy tot inde tsestich mijlen breet wort / daeromme quaet ende bouen maeten periculeus daer op te varen oft te Schepen is. Ende het dunckt my doch een seer wonderlijck dinch te zijn / datter ouer dese zijde der Riuiere/ een gheheel goet ende groen vruchtbaer Landtschap is / vol boomen ende vruchten / met seer groote / swerte welgheformeerde lieden beset / ende dattet nochtans ouer de ander zijde der Riuiere / cleyn grauwe lieden zijn / ende een onvruchtbaer drooch Landt. Sommighe segghen dese Riuiere sy eenen arm vander Riuiere Nilo / die dat gheheel Moorenlandt bevochticht/ ghelijckerwijs als den Nilus Egypten.

Van dat Coninckrijck Senega/eñ Capoverde/van haren Coninck/zeden/ leuen/ ende desselfs wijuen.

SEnega is dat onderste ende eerste Coninckrijck in het neder Ethiopia / een seer leeghe Landt/ ouer die Riuiere tot aen Capoverde/ist byde vier hondert Italiaensche mijlen/ dwelck dat hoochste landt is in deser ghelegenthept. In dit landt zijn veel cleyne Vorsten / maer den Hooft-Vorst ende Coninck wort van dese ghecoren/ van Edelen gheslachte/ende blijft soo langhe Coninck/ so langhe als het den Vorsten behaechlijck is/dickwils sterckt hem den Coninck / ende beschudt hem met vreemder hulpe / nochtans staet hy altijt ghelijck den Soldaen tot Babylonien in sorghe/ af-ghesct oft verdreuen te worden / van zijn eyghen Landt-volck / want gheenen en isser bevesticht.

Desen Coninck en heeft in al zijn Lant gheen stadt/ maer Dorpen met stroohuysen. Dit Coninckrijck en is niet groot / ten heeft niet ouer de twee hondert Italiaensche mijlen om hem begrepen/oft een weynich voorder.

Desen Coninck en heeft noch Renten noch Schattinghen / ende anders niet / dan wat hem de Heeren van desen Lande wt vrijer willekeur toevoegen/ op dat sy hem vereeren ende te vriende houden. Maer sy en schencken hem noch gout noch siluer / maer alderleye Koren ende Vleesch also zijt hebben/oock moes ende cruyt/in sulckes vorghen behelpt hy hem. Zijnen besten tribuyt/

ontfanck

ontfanck ende incomen is de roouerije der slauen/inden omloop ende aenstoot zijns lants/van dese verhanteert yder sommighe in ander Landen/ om alderley noodtdrust/ sommighe moeten bouwen ende arbeyden op zijnen grout ende possessie.

Hoort den ghelooue elders onder Turcken gelooue.

Zijn ende zijns landts ghelooue is Machomets. Dien Coninck heeft altijdt ouer de dertich echte vrouwen/ der welcker een yghelijck soo veel hebben mach/ alst hem gheluft/ ende als hy weet te onderhouden. Nu de Coninck en heeft zijn wijuen niet by malcanderen/ maer hier ende daer sittende in zijn landt/ nu sesse nu thien in een vleck/ hy en houdt oock op gheen bysonder plaetse Hof/ maer treckt van deen tot dander/ ende als hy tot eene coemt/ soo coemt haer toe/dat sy hem ende zijn Hofgesin/van haer Incomen/Renten/ende Chijnsen/ onderhoudt/ wandt elcke Coninghinne heeft haer eyghen Possessie/ Slauen/ Veldt/ ende vrouwen staet bysonder/ oock haer ghetal vees/ vanden Coninck ouergheghenen/ dat laten de Coninghinnen saeyen/ het vee wachtē/ etc. als hy dan smorghens op staet/ heeft elck van zijnen wijuen die in dit vleck woonen/ toebereydt/ drie oft vier ghrichten van vleesch ende visch/ soo dat alsoo dickmaels tot veertich ghrichten toe/ vande slauen den Coninck toeghesonden worden/ daer mede wil elck haer liefde ende ghunste teghen hem aenwijsen/ ende tot haer in te trecken aenporren. Zijn volck leeft in gheduerenden hongher/ dat en eet hem nemmermeer sadt. Alsoo leeft dese Coninck sonder voorsorghe der Herberghe ende spijse/ hy heeft een goede menichte kinderen/ die eruen alle ghelijck/ende alsser eene bevrucht is/ so en beslaept hijse niet meer tot dat sy van kinde verlost is. Op die maniere leuen oock ander Heeren int lant/ den man is in alder maniere der huyssorghe vrij ende ontslaghen/ dese behoordt altemael den vrouwen toe/die beschickent metten slauen/ende richten alle saecken wt/ bysonder der grooter Heeren vrouwen.

Vanden ghelooue/ zeden ende cleedinghe der Mooren.

DEr seluer ghelooue is/ alsoo ghesepdt is/ Machomets Fantasie/ euenwel segghen sy/ als sy onse dappere subtijlheydt in alle dinghen sien ende Eruaren/ oock ons vermoghen ende vernuftighe aenslaghen/ ende onse stercktc/ dattet is een teecken van grooter liefde Gods teghen ons/ ende dat onse Wet Gode behaghen moet/ maer sy en houden dies niet te min/ dat hare Wet oock wt Godt is/ ende verhopen euen soo wel salich te worden als wy. Sy en draghen niet dan een gheyts-vel om de schamelheydt/ van ghedaente als eenen voorschoot oft broecke/ de rijcke draghen boomwollen hemden/ niet op die knie/ maer wijdt/ ende de mouwen tot aende elleboghen/ sommighe zijn bouen gheheel ende al naeckt ende bloodt/ ende draghen alleen een wit cleedt voor/ ghelijck als eenen schorte/ vanden gordel tot op de voeten/ die crijghen veel ployen/ want een somtijdts dertich oft veertich spannen wijdt is/ sy hebben achter ghelijck eenen steert/ sy vraechden ons/ oft wy opt een sulcken schoonen cleedt ghesien hadden/ wandt dat is eens Vorsten cleedt ende cieraet by haer. Haer vrouwen ende maechden gaen al naeckt bouen den gordel: vanden gordel af gorden sy een slaeplaecken om haer/ ghelijck een schorte/ dat reyckt beneden tot op de enckelen/ ende beyde mans ende vrouwen gaen altemael barvoets/ op thooft en draghen sy oock niet dan de tuyten/ die sy van haer hayr maecken. De mans doen veel vrouwen arbeydt/ als spinnen/wasschen/etcet. De grootste coude doort Jaer by henlieden en is niet soo groot als in Italia inden April. Dit volck is gheheel slecht ende ongheschickt in die dinghen/ die sy niet in ghedurender oeffeninghe en hebben. Het zijn lieden van veel woorden/ gesprackesaem ende vriendelijc/ sy sien de Wtlanders geerne. Op een nacht oft maeltijt/ twee ofte drie/ gheuen sy den vreemden herberghe ende spijse/ sonder eenighe betalinghe/ het zijn swerte/ maer suyuerlicke lieden/ ende wasschen haer/ na wtwijsinghe haers gheloofs/ dickmaels sdaechs/ etc.

Vanden Lande ende rijcke Gambra/ende van haer wapenen ende oorloghen.

DEse Mooren zijn een manlijck/ hertich volck/ sy strijden sonder alle Harnas met blooten lijue/ teghen haer ghebaeren/ oft somtijdts met malcanderen/ sy draghen slechs eenen ronden schildt/ die worpen sy het gheschut voor/ ende voeren seer doodelijcke Oorloghen/ sy schieten met kisschen/ die hebben ijsere zincken oft stralen/ Item cleyne spieskens/ ghelijck de schafkens by ons/ daer mede doen sy malcanderen groote schade/ haer wapenen die sy op de lendenen omgordt draghen/ zijn ghelijck als eenen Crommen haluen Turckxscken Sebel.

Sy laten haer seluen eer vermoorden/ liuer dan dat sy vluchtich worden. Sy en ontsetten haer niet vande doodt/ ende waghent door ende dapper/ghelijck het vee/ dat van gheen ander leuen en weet.

Vanden lande Budomel/zijn Vorsten/ Wijuen/ Zeden/ Hofghesin/ Onderdanen/etcet. costelicke goede swemmers ende ander wonderwercken.

DEn Vorst van dit Eylande Budomel is/ oprecht ende redelijck/in alle zijn handelinghen/ betalinghen/ ende beloftenissen/ den welcken oock wel te betrouwen is/ bysonder teghen vreemde lieden/ den welcken ick Aloysius alle mijn ware op ghelooue toe stelde/ ende te coopen ghaf/ van welcken ick ten vollen betaelt/ ende van wien my oock veel goedts wederuaren is.

Zijn wooninghe was by de derdehalf hondert mijlen van mijnen wtghanck wt den schepe/ met welcken ick thuys ter Herberghen trock. Hy schenckte my onderwegen een Moorinne/ twaelf Jaer oudt/ seer schoone/ dat sy my soude in mijn camer dienen/ dwelck ick te goede aennam/ ende ghaf my honderdt slauen/ om mijn Coopmanschap ende ander dinghen/ tot dat ick nae mijn goedt vermoghen betaelt wert.

In dit Eylandt zijn sulcke onghelooflijcke swemmers/ dat sy door alle baren ende stroomen/ daer perijckel in is/ boodtschap loopen/ ende swemmen/ ghelijck onse Boden te Lande. My swommender twee om mijn groot Schip/ dat een goede mijle vanden Oeuer lach/ met Brieuen ghins ende weer/ alleen om twee mauile van ten/ vande welcke een/ een grooten weerdt was/ ende spronghen int water/ dwelck met grooten Tempeeste aende Berckhouten sloech/ ende arbeyde met grooter moeyte door de Fortuyne: alsoo/ dat den eenen daer aen versaechde/ ende ick my haerder vertwijffelt hadde/ ende wel in eender ure niet ghesien/ doe voeren sy wederom op/ den eenen keerde te rugghe den anderen arbeyde daer door ende leverden my mijnen Brief/ ende quam met een andtwoorde wederomme/ dies ick my niet

Wonderlicke Swemmers.

ghenoech verwonderen en mochte.

Nu van die Vorsten/ dese en zÿn niet rÿck van costelÿcke schatten ofte van ghelde/ want aldaer gheen gheldt ofte Munte en is / oft oock wtghegheuen en wordt/sy en hebben oock gheene sloten noch Steden / maer enckel Dorpen met stropen huysen / Vee ende Landtsneringhe / het welcke zÿn Slauen bouwen / maer hy heeft een seer bouen maten ghehoorsaem volck. Hy en houdt oock op gheen seker plaetse Hof / maer ghelÿck den Coninck tot Senega ende Capoverde / een cleyn wÿle tÿdts voor desen aengheroert / vaert ende reyst hy van d'een zÿnder wÿuen (der welcker hy herwaerts ende ghinswaerts met menichte heeft) tot d'ander / die onderhoudt hem ende al zÿn Hofghesin / alsoo langhe als hy daer blÿft. Een yeghelÿcke zÿnder wÿuen heeft vÿf Dienstmaechden/tot deselue mach den voorghenoemden Keyser oock in-gaen/soot hem ghelust/ hy heeft oock somwÿlen neghen wÿfs by malcanderen in een Hof/ dat is rontsom omschanst/ met groote ghevelde Boomen / ende omtuynt met sommighe luycken sonder poorten / tot den wt ende inganck / tzÿn seer gheele wÿuen. Den Coninck en schaemde hem niet met bede te vraghen/ oft ick niet maecken en conde/ dat hy veelder Vrouwen Man zÿn mochte / ende zÿne wÿuen alle ghenoeghen / dewÿle dat de Christenen veel conden.

Sy zÿn seer groote jaloersen / ende en betrouwen oock haere eyghen sonen niet ouer haere Vrouwen.

Altÿts wachten ontrent twee hondert Mooren op desen Coninck. Men moet dach ende nacht door seuen Houen ende wachten/ aleer men tot desen Coninck comen can / die altemael met Schanssen/ tuynen ende af-schutselen ghemaect zÿn/ende in elck Hof leyt volck / de beste altÿdts opt voorste ende naeste by hem / ende dat slechtste volck light in dat buytenste Hof / zÿnen Edeldom / Amptlieden ende andere Heeren in dat binnenste.

In elck Hof is eenen grooten boom/waer onder sy inde schaduwe ligghen.

De Christenen betrout hy beter dan zÿn eyghen volck/ die moghen/ als sy daer comen / vry tot aen de poorte des Coninex gaen/ dies zÿn eyghen volck gheen macht en heeft / sonder straffe te lÿden.

De Priesters van Azanagi/ die hen haer Wet leeren / hebben dies oock macht / maer anders niemandt.

Als yemandt van zÿn volck totten Coninck wil / soo moet hy (het sy wiet wil / oock wt zÿn ghevrienden) naeckt ende gheheel ende al bloot/ wtghenomen de broeck ofte voorschoot omme de schamelheyt / op de knien tot hem cruypen/ ende het aenghesicht op der Aerden neyghen/ altÿdt sandt ofte asschen op hem-seluen werpende / tot dat hy op drie ofte vier schreden na voor hem coemt / dan doet hy recht als oft hy hem niet en hoorde / ende spreect te wÿle erghens met eenen anderen / ten laetsten / soo gheeft hy hem een suerlÿck aensien / ende gheeft hem antwoorde met twee woorden / Ja oft neen/ ende bewÿst in somma alsulcke grauiteyt / als oft hy Godt selue ware.

Desen ootmoet/ sorghe ende vreese zÿnder ondardanen coemt daer by / dat hÿse om een seer cleyn Exces ofte feyl laet vanghen / ende eenen zÿn wÿf ende kindt vercoopt / dwelcke sy met grooter ghehoorsaemheyt verhoeden. Hy en laet hem oock niet meer dan twee uren inden gantschen dach sien/ smorghens een/ ende des auonts eene/ d'andere brengt hy alleen door/ oft met zÿn wÿuen.

Vanden Gheloove/Vruchten/Coren/ ende zeden des Budomels / Item drie wonderlicke eyghenschappen eender olie/ van groote aderen oft slanghen/ ende der seluer beswrerders.

HEt Gheloove van desen Coninck met alle zÿn Rÿck/ is van Mathomet / soeckt dat in de beschrÿuinghe van Turckÿen. Ick aenveerde haere Papen / aengaende het Gheloove/ inde teghenwoordicheyt des Coninex / alsoo dat ickse tot toorn beweechde / dies den Vorst loech ende seyde / dat ons ghelooue goet was/ dewÿle dat ons Godt soo veel goets dede / soo veel rÿckdommen ende sulcken vernuft ghaf. Maer dies niet te min seyde hy / dat sylieden oock een goet oprecht ghelooue hadden / ende dat hen Godt haer goede daghen spaerde tot hier namaels / dewÿle sy nv niet (teghen ons te rekenen) en hadden / ende dat wy Christenen het Paradÿs hier hadden ende besaten/ hy meynde / het soude hem hier namaels ommekeeren / ende dat ons Godt hadde ghegheuen in dese wereldt / verhoopte hy/ dat soude hen Godt vergheldcn in d'ander werelt/ op dese maniere sprack hy met my / ende der Christenen ghelooue ende wesen/ behaechde hem oock seer wel. Hy hielt hem / soo ghesept is / in alle manieren / ghelÿck den Coninck van Senega/ hier bouen aenghewesen. Dit ghebruyck hebben alle Vorsten der Mooren / dat hen haer wÿuen een ghetal gherechten/ van cost ende spÿse daghelÿcks toe-stellen. Sy eten oock opter aerden in eenen rinck ghelÿck de Turcken / daer af elders / ende eten dickmaels des daechs / maer weynich.

Eenich Kooren oft Wÿn en wast in zÿn gheheel Landt niet / want het veel te heet is. Ten reghent aldaer in neghen Maenden tÿdts niet/ alleen den October / Januario ende Braeckmaent somtÿdts / maer tweederley Hirsch/ roode Boonen ende Faselen / ende dit saeyen sy in Julio/ ende maeyent daerna terstont inde maent van September / alsoo dat den Saeytÿdt ende Oogst / in drie Maenden volcyndt wort. Haren dranck is water / Melck oft Wÿn van Palmboomen ghemaeckt / die dese vochticheydt ende dit sap van hem gheeft/ desen Boom is ghemeyn in desen Lande/ sy settender vaten onder als den boom loopt. Een van dese boomen gheeft in eenen dach ende nacht / twee tamelÿcke Couwoorden vol / het is eenen goeden dranck / hy maeckt oock vrolÿck ende dronckcn / hy is eerst soet als Mede / ende wordt van daghe te daghe scerper/ ende wordt / hoe het hem langher distilleert/ hoe beter.

Van desen dranck hebben sy een tamelÿcken nootdruft / sonderlinghe de principaelste. Dese Boomen staen int velt voor alleman ghemeyn/ euenwel hebben de rÿcke beter de moeyte meer op te vangen / ende den Coninck heeft oock sommighe verbannen Boomen / vande welcke niemant yet opvanghen en derf.

Item / sy hebben een Olie / die aldaer wast/ die heeft eenen reuck als een Viole/ende smaeckt inden mont als boomolie/ sy verft ende gheelt de spÿse ghelÿck soffraen. Groote ongheduérighe ende menigherley Slanghen ende aderen zÿnder in dese plaetse.

De sommighe zÿn fenÿnich / ende de sommighe niet. Die Aderen zÿn twee schreden lanck eñ langher/ sonder voeten/ maer de Slanghen hebben beyde vleughelen ende voeten. Men vindt aldaer oock noch een ghestachte van Aderen / die een Gheyte onverscheurt verslinden. Hier zÿn oock groote witte Mieren / de welcke wt haerder natueren de voorghenoemde Aderen sommighe

ghe

ghe huysen maken / het aertrijck met den muy-len wtgravende / van binnen ghemaeckt ende gheschepen ghelijck de backovens / ende die huy-sen staen alsoo daer / ghelijck een schoon dorp / somtijdts hondert oft anderhalf hondert op een plaetse. Dese voorghenoemde Mooren zijn oock seer groote Toovenaers / met de voor-ghenoemde Dieren / die sy bannen alsoo sy willen.

Men vindt oock tot Senega in dit Moor-landt menigherley dieren / de koeyen zijn meest al swert oft wit / oft met dese verwen gheschac-kiert. Leeuwen / Leopaerden / Wolven / Reebocken ende Hasen / vindtmen aldaer in grooter menichte.

Daer vindtmen oock by hoopen (ghelijck by ons de wilde Swijnen) wilde Elephanten / in haer gheselschap henen ghaende. Haren aert ende ghedaente vindt ghy elders. In dese con-treye zijn ook Ziraffen ende Papegaeyen in grooter menichte / die doen de Mooren groote schaede aenden Hirsch / waer by sy haer seer na iaghen / sy zijn van menigherley verwen / groen / grau / gheluwe / oft van dese verwen ghe-sprenckelt / vande selve bracht icker over de anderhalf hondert met my in Hispaniam / ende ghaf eenen om een ducaet. Item / dit landt-schap heeft oock vreemde Gansen / van meni-gherley verwen. Den Papegaey bewaert zij-nen nest wonderlick voor de aderen / ende hangt hem meesterlijck aen eenen swacken tack / die den ader niet draghen en can. Sy saghen my aen voor een Zeewonder / ende betasteden mijn handen / streeckense oock met speecksel / oft ick van natuere alsoo wit / oft alsoo gheverft wa-re / dwelck hen een groot wonder ghaf. Het is een slecht volck van gheneringhe ende clee-dinghe in dit Landt. De peerden zijn in hoo-gher weerden by haer / sy gheven somtijdts om een peert 9. tot inde twelf slaven / want al haer hanteringhe / soo ghesept is / is waer om waer / sy en ghebruycken gheen Munte met al-len. Sy bedrijven oock groote toovertje metten peerden.

Papegaeys nest.

Vande vrolickheydt der wijven in desen lande / met singhen / sprin-ghen / snarenspel / ende vande Rijcken Gambra ende Capoverde.

DAt vrouwen volck in dit landt / is ghenoech-lijck ende vrolick / het singht / danst ende springht / nochtans niet dan by nachte / als de Mane schijnt. Sy verwonderden haer van veel dinghen in mijn schip / oock van het schip / mey-nende dattet een groot dier was / dat ons alsoo droech / die schietghaten saghen sy voor tschips ooghen aen / daert mede voorwaerts sach / waert henen wilde / tgaf hen oock wonder / dat wy ons op der zee alsoo langhe door alle landen wt-waechden. Ick liet haer eenen scheut wt eender bussen hooren / doen waren sy schier van vreese ghestorven / ende lijfloos ghewordden / Ick liet hen mijnen Schipper eens spelen op een Por-tugalopsche Sackpijpe / met laken ende fren-gien van alderley verwē bedeckt / doen meynden sy / dattet een levendich dier was / dat alsoo song / als ick seyde / dattet een instrument was van handen ghemaeckt / ende dat ickse hen op-gheblasen inde handt ghaf / doen seyden sy / dat dit een hemelsch dinck was / seyden oock dat wy groote Toovenaers waren / ende dattet sonder des Duyvels ghedrochte niet en conde toeghaen / dat wy sulcke dinghen te weghe brachten / ende dat wy somtijdts veel daghen seylden / ende gheen aertrijck en saghen / sy sa-ghen oock een keersse bernen in ons schip / dies sy haer ontsetteden / want sy van anders gheen licht en weten / dan van het bernende vyer / ende der Sonne ende Mane / ende oft sy viel Byen hebben / soo en weten sy nochtans dat was (dwelck sy wech werpen) niet te ghebruycken / maer suyghen alleen den honich daer wt / dies ghaf ick hen verstant / ende maeckte haer sommighe keerssen / dies sy haer altemael ver-wonderden / ende seyden / dat wy Christenen alle dinck wisten. Sy hebben alleenlick twee ongheschickte Instrumenten / te weten / een groote Trommel / ende een Veele met twee Snaren / daer op raspelen sy een Boersche me-lodije.

Van het Eylandt Capoverde ende Gambra / ende drie andere / oock van derselver Inwoonde-ren zeden.

CAPOVERDE leydt oock inden Rijcke Senega / ontrent veertich Italiaensche mijlen vande voorghemelde plaetse / waer in ick wtscheepte / daer ist dat gheheel jaer door groen ende Somer. De boomen en laten daer nemmermeer gheen bladt vallen / over tgheheel Jaer / ten sy datter te voren een ander wtgheschoten sy / ende dat het jonck het oude na-volghe.

Al het Jaer door somer.

Dit volck en is niet onderworpen den Co-ninck van Senega / sy en willen oock gheenen Vorst onder haer lijden / op dat hy hen niet haer wijf ende kinderen om een yeghelicke oorsake en neme / ende voor slaven vercoope / ghelijck de Vor-sten in Moorlandt over al te doen pleghen. Dese menschen en hebben ghelijck gheen Vorsten: al-soo oock gheen ghelooue noch Wet. Sy schieten met ghefenijnde pijlen / met welcke als sy eenen slechs bloeyende maken / soo moet hy sterven. Gheen Vorst en heeftse oock noch moghen brin-ghen onder zijn ghehoorsaemheydt / hoewel dat-tet dien van Senega dickmaels versocht heeft. Het woonen tweederley volcken in dit Eylandt oft Lant.

Dat Landt Gambra light oock het neer-waerts int Moorlandt / onderweghen Capo-verde. De Inwoonders bekennen al eenen Godt / ende zijn nochtans int gelooue verstroyt. Sommighe Machometisten / sommighe Afgo-disten.

Die Mooren reysen verre / nochtans in haer landen. Haer maniere is meest ghelijck der Mooren tot Senega / Meerkatten / Kattebal-ghen / daermen de Zibeto af maeckt / zijn ghe-meyn by haer. Item veel Rijs / dies veel by hen wast. Sy eten oock Hondtsvleesch. Ele-phanten zijn ghemeyn by haer / vande welcke eenen tant twelf spannen lanck is / ende eenen voet drie spannen breedt / ick schickte eenen in Hispaniam na den Vorst tot een present. Dit Landt gheeft oock seer groote Vledermuysen. Item / een dier Cabulo ghenaemt / theeft een groot Corpus ghelijck een koe / maer leege voe-ten / ghecloven clauwen / een hooft als een peert / het heeft twee groote tanden twee spannen lanck / rechs opwaerts staende als van een Swijn.

Hontvleesch ghegheten.

Byde hondert Italiaensche mijlen onder Gambra / leydt een Landt ende Eylandt Ca-samansa ghenaemt / dat heeft zijn eyghen Vor-sten op Moorsche maniere / het binnenwaerts ist altijdts heeter / ende altijdts onverstandi-gher / alsoo datse onse Mooren niet meer ver-duytschen en connen / ende malcanderen niet verstaen en mochten / op dit pas en waechden wy ons niet verder / ende voeren te rugghe in Portugael.

Een ander Schipvaert Heer Peters van Spncia/eens Drossaerts van Lisbona/ na Calicut / wat hem ghemoet heeft/ ende wat sy onderwegen voor vreemde Landen gevonden hebben.

ALs wy tot Lisbona inden name Gods/om nieuwe Eylanden te vinden wtvoeren / soo vonden wy / ouer sommighe hondert Mylen / twee groote bewoonde Eylanden / ende in deen van de selue clommen wy wt te lande/ende vonden aldaer der lieden onghewoone Moozen / die onse Moozen ende verduytschers gantsch niet verstaen en conden / die woonden in ellendighe stroyen huysen / wy vonden in sommighe huyskens Pylaren / daer op eens menschen beelt / het welcke haren Afgodt was / dien sy eerden ende aenbaden.

Doen wy malcanderen niet verstaen en conden/soo trocken wy haest weder af / ende seylden noch bynde vijftich Italiaensche mylen voorder / ende vonden een Landt / van haren Vorst / Besegue ghenaemt. Bet voort quamen wy op een plaetse / die gauen wy den naem Capodeberga/ gheleghen bynde hondert ende veertich Italiaensche mylen vande voorghemelde plaetse/ het zyn schoone plaetsen / met verre-schijnende groene boomen doorplant. Bynde tachtentich Italiaensche mylen bet voorts vonde wy de alderhoochste plaetse/ die onse Schiplieden opt ghesien hadden / vol schoonder groene Boomen / Somers ende s'Winters / die ghauen wy den naem Sagres/daer inne woonen meer bruyne dan swerte Afgodisten / die daer aenbaden beeldenissen van houdt / ghesche pen als een mensche / sy zyn gheheel ende al naeckt / dan om de schamelheydt/ dragen sy eenen schoot van schorssen ende basten van boomen.

Sy en hebben gheen wapen met allen / want sy van gheen Yser en weten. Sy leuen van Rijs ende van Honich. Item van boonen/ faselen/sy hebben oock goet Koeyen ende Geytenvleesch/ maer niet veel.

Ontrent ses oft acht mylen van daer / ligghen twee Eylanden niet seer groot/maer woest. Ontrent dese gheleghentheyt draghen de Inwoonders de oozen vol Juweelen van goude/oock aen den neuse/beyde mans ende vrouwen. Sommighe vrouwen van desen lande hebben gaten inde lippen van naturen. Bet voorts vonden wy een Riuiere ende plaetse ouer veertich mylen/ die gauen wy den name S. Vincentij. Daer na by vijftich mylen weechs vonden wy een groen Riuiere/ten eynde aen dese groene Riuiere / ouer twee hondert ende vier Italiaensche mylen / vintmen een schoon Eylandt ende Landt / dat hieten wy om zijns lusts wille in onser sprake/ dat Vrolick Eylandt / altijts met groene Boomen verciert/ ouer acht mylen voorts / vindtmen drie cleyne Eylanden onbewoont / die heeten wy de wilde Eylanden.

Root Lande ende root Water. Voorder wtwaerts vintmen een root Landt ende Water / dat wy het roode aertrijck noemden. Ontrent dese Contreye is de Zee seer stormich / om den aen ende af-loops wille. Daer aen stoot een cleyn Eylandt/ dat wy om de veelheyt der Segullen wille daer ontrent / het Eylandt vanden Stoelen noemden / maer ouer dit Eylandt is oock een groote plaetse / die wy den naem Sint Annam gauen / daeromme dat sy op Sint Annen dach ghevonden was / ouer tseuentich mylen vonden wy oock een Riuiere / die benoemden wy de Palm-Riuiere/ vander veelheyt der Palmen/die aen dien Oeuer staen. Daer nae ouer tseuentich mylen vintmen de plaetse der Riuieren / want aldaer en sietmen niet dan menigherley Riuierkens/waer mede dat laut bevochticht is.

Maer na vierentwintich mylen vintmen een plaetse aen eenen Berch gelegen/die wy de plaetse des Berchs noemden. By de ses mylen van daer light de plaetse Cortese/ daer sagen wy veel vyers op de boomen en opter aerden by nachte/ als sy onse Schip siende wierden / in verwonderinghe der nieuwer dinghen/ouer sesthien mylen is een groot woudt met veel boomen / die stooten tot aende Zee/daer contsomme waren Moozen/ die dochten wel toe-gherust te zijn / met sommighe meskens / scherpe stockskens / daer aen een ijserken / ick en weet niet oft het hare Pijlen ofte Lancien zijn / doen saghen wy oock noch twee Dartsen van leer ghemaeckt. Van dese Moozen vinghen wy eenen/ende voerden hem met ons in Portugael.

Ontrent deser ghelegentheyt openbaerde ons oock den grootsten/ verschrickelijcsten Visch/ die onse schiplieden ende wy opt ghesien hadden/ die ghinck teghen ons Schip henen / met groot ruysschen/suysen ende baren/ende maeckte groot gheruchte inder Zee/ ende verhief somtijts zijn grouwelijck hooft / soo dat wy in summa alsoo daer af verschrickten / dat wy onse seylen weynden/ende hem wten weghe weken/ende hem verder dan in eender myle weechs noch sagen / dien achteden wy al vander grootte als onse groote Galeyen/ ofte hooftschepen te zijn/ hy hadde een wonderlicke vreemde ghedaente met veel vleughelen/ dwelck zijn vlimmen/vederen oft vinnen moghen gheweest zijn.

Als wy nv bynde duysent ende acht hondert leghe nieuwer landen beseylden / ghuyswaerts het nieuwe Landt dat wy ghevonden hadden / dat noemdemen Capo de Bona Speranza/ dat is de plaetse der goeder hope/soo voeren wy ten eynde van deser plaetse/bynde seshondert lege/daer vonden wy een groote Riuiere/ende een groot Dorp vol Moozen/ aen welcker Goutrijcke Riuiere sy Gout sonder ghetal vonden/ ende van het self de ons een goede somme beloefden / soo wy eene Maent tijts by haer bleuen. Maer wy seylden altijt noch voorder / by de drie hondert ende vijftich lege / ende vonden eene seer groote Stadt/ Melinde ghenaemt/met mueren vast ghebouwt/ ende met halue Moozen bewoont / die noch niet swert en zijn/ghelijck de Indianers. Aldaer vonden wy seer schoone steene huysen op de Moorsche maniere ghebout / daer clommen wy wt te lande.

Den Coninck van deser Stadt een Moor en sach ons niet ongheerne/ende gaf ons eenen gheleytsman toe / die conde Italiaensch / van deser Stadt elders.

Daer nae seylden wy ouer den stroom op eender zijde/bynde seuen hondert lege / ende quamen aende stadt Calicut / die sonder den rechten weech om te varen/van Lisibona leyt drie duysent ende acht hondert lege / een lege is vier Italiaensche mijlen/en dat maeckt 15. duysent ende 200. Italiaensche mylen/ ende so veel wederom na huys. Die reyse en machmen opt alderminste onder de 15. oft 16. maenden niet volbrenghen. Wy voeren van Lisibona wt den 9. dach vande Hoymaent/ Anno 1497. en quamen wederom thuys den 20. dach Hoymaent/int Jaer 1499. so dat wy twee gantsche Jaren wtbleuen. Calicut hoe wijt van Lisbona ghelegen.

Tot Calicut is goede gherechticheyt/ende een Borgherlicke Policie / so wie eenen met valscher Ware ofte andere listen bedriecht / die verliest al zijn coopmanschap/ wie yemant steeckt oft ontlijft die is terstont ghespit. Nu vanden lande ende der stadt Calicut / oock van haer ghebruycken/ handelinghen ende gheloouen/ etc. Elders in dit derde deel.

¶ Van de Zeevaert Petri Aliaris/ des oppersten Hooftmans des Coninck van Portugael / ende wat hy op zijn vaert vreemts ende wonderlicx ghesien ende gevonden heeft/ van landen ende lieden.

Anno vijfthien hondert/schickte den Coninck van Portugael/Emanuel genaemt/wt/ den voorghenoemden Hooftman / om vreemde dinghen te ervaren / ende nieuwe Landen ende lieden te vinden / oock om nieuwe Coopmanschap te drijuen. Op den neghensten dach van Meerte in het voorschreuen Jaer/voor de voorghemelde Schipvaert wech/ en seylden also inden Meerte door het Eylant Canariam/den tweentwintichsten dach Martij door dat Eylandt Capoverde. Daer na op den tweentwintichsten dach April/ sagen wy van verre een landtschap / tot dat seylden wy / ende vonden aldaer een volckrijck Eylandt/met grauwe lieden/gheheel ende al naeckt ende bloot/ ghelijck als sy gheboren zijn / sonder eenighe schaemte.

Dese/oft sy ons wel door woorden noch teeckenen verstaen en conden / euenwel als sy onsen goeden wille ghewaer wierden / bewesen sy ons veel vrientschaps met danssen/ diensten/ singhen ende van blijschap te springhen / sy hielpen ons hout ende soet water na het schip draghen / ende begonnen met ons te coopen ende te manghelen/ ende gauen ons haere Boghen om Bellen / ende Caertenbladen/ ende hadden veel tijdtcortinghe met ons/ ende wy met haer / drie mijlen vanden Oeuer waren haer wooningen/ derwaerts sommighe vanden onsen met haer ghinghen / buetten oft manghelden aldaer menigherley verwen van Pappagali / ende een wortel / die Jguame ghenaemt is (het welck het Broodt is / dat dese Arabiers eten) ouer bellen / lappen van laecken ende caertenbladeren. Het zijn wel-gheschickte lieden van lijue / met langhen hayre ende baerden. Haer ooch-schelen ende wijnbrauwen zijn van veelderleye verwen bestreken / ghelijck als een Beeldt. Haer onderstelippen zijn vol gaten/ daer-inne draghen de sommighe eenen blauwen steen hanghende / sommighe een been als eenen naghel/sommighe eenen groenen steen/ alsoo oock de vrouwen / haer Huysen zijn van houdt ghemaeckt / van tacken der boomen bedeckt. Sy hebben seer groote huysen / die zijn met Boomwollen Netten af-ghedeylt / soo datter tot inde dertich oft veertich wooningen in een huys zijn/ ende een yeghelijck haer eyghen vyerstede / als een groote Tente. Daer en vonden noch en saghen wy gheen Yser / noch eenich ander metael/ dat hout houwen oft snijden sy met steen. Daer zijn sommighe Papegaeyen vander grootte eender hinnen. Daer zijn oock menigherley ander schoone voghelen / wt welcker vederen sy haer hoeden maecken. Dit Landtschap is seer groot/ ouervloedich van veel goede boomen / vruchten/ visschen/ herten/ Jgnames/ ende Boomwollen. Jn dese plaetsen en sagen wy gheen leuende dier/ wtghenomen Voghelen ende Visschen / vande welcke wy daer eenen saghen alsoo groot / als een Jtaliaensch voederich wijn-vat / maer ront als een wentelasse/ welcken de Visschers hadden ghevanghen / hy hadde ooghen als een Swijn/ cleyn ooghen ende gheene tanden / maer ooren eender ellen lanck/ een half elle breet/ eenen steert een elle lanck ende breet / hy hadde een huydt als een Swijn/ eens vinghers dicke. Op dese plaetse maeckten wy een houten Cruys / ende verlieten aldaer twee Mannen / die ter doot veroordeelt waren / ende wt ghenade wt den Lande versonnen wierden.

Dit volck bewees hem/ als oft het medelijden met haer hadde/ ende trooste se met teeckenen als sy haer qualijck ghebaerden / ende achter ons moesten blijuen. Nu van daer scheepten wy den elfsten dach Mey des voor-jaers / stracks op Bonasperantza toe / van deser Zee verder dan twelf hondert lege ghelegen/ daer verscheen ons een Comeet/tegen den lande Arabia/ thien nachten na malcanderen.

Den vierentwintichsten dach Mey / vielder eenen soo snellen windt aen / die ons onversiens ouerraste/dat de seylen dweers aen de Mastboomen quamen / ende in eenen ooghenblick ghinghender vier Schepen onder met alle het volck/ doen verschrickten de andere seuen Schepen/soo dat wy recht als vertwijffelt / haer leuen alreede inde schansse hadden ghegheuen / ende haer tot steruen ouergheghenen / ende de Zee wiert haer in alsulcker voeghen te verheffen ende te rasen/ dat ons dochte dat wy tot bouen aen den Hemel seylden / terstont daer nae wiert hem den windt ligghende ende veranderende / noch en dorsten wy de Zeylen gheensins den wint gheuen noch toebetrouwen. Alsoo quamen wy in desen storm van malcander/ elck Schip schier eenen bysonderen wech / ende voeren twintich daghen sonder eenighe Zeylen.

¶ Vanden Coninck tot Melinde/ Zaffele ende Chillos.

Op den sesthienden dach Julij / wierden wy dat Landt van Arabien siende / wy seylden oock nae dat Coninckrijck Melinde / daer ghemoetten ons twee Mooren Schepen / die spronghen van groote vreese wt de Schepen inde Zee/ ende wierpen oock veel Gouts (dat sy van het Gout-berchwerck van Zaffale na Melinde wilden voeren) inde Zee/ op dat het ons niet te deele en worde. Alsoo namen wy de schepen ende wat daer inne was/ het verdroncken oock sommighe persoonen int wtswemmen/ bysonder wijfs persoonen.

Doen deden wy haer vraghen / van waer sy ghezeylt waren ende wie sy waren/ doe antwoorde haren Hooftman/ dat hy een Moor was / een Oom des Conincks tot Melinde / ende hoe dat dese twee Schepen met Gout ende volck gheladen waren ghewe(e)st / ende hoe dat hem zijn wijf ende soon verdroncken waren / inder wtvlucht: doen verschrickten wy seer / dewijle dat den Coninck van Melinde onsen goeden vrient was / so beschickten wy hem zijn Schepen weder/ende al dat wy daerinne ghevonden hadden/ met groote eerbiedinge/ sy vraechden ons/ oft wy niet eenen Toouenaer by ons en hadden / die dat Gout wt der Zee beswoer? Doen antwoorden wy / ten betaemt den Christenen niet met dese dingen om te gaen/ also quamē wy in corte dagen na Zaffale. Opden twintichsten dach Julij/quamen wy tot een cleyn Eylandt / met cleyne lieden / maer met groote rijcke Coopliedem beset/ den Coninck tot Chilloa toebehoorende. Daer rusteden wy/ ende namen eenen geleytsman / ende seylden van daer stracx na Chilloa/op den sessentwintichsten dach Julij. Aldaer vonden wy veel Eylanden des voorgenoemden Coninckx/ daer quamen wy met ses seylen/ dander en wierden niet meer ghevonden/ aldaer ist vol Gouts/ Ambra/ Siluers/ Balssem ende Perlen. Dat volck gaet gecleet in seer goeden boomwollen lijnwaet ende zijde / het zijn swerte lieden.

Den Coninck aldaer / die liet ons haest gheleyde toe-segghen / ende wy quaemen met onsen Hooftman ter spraecke / hoe dat sy wilden met malcanderen Coopslaen met alderleye ghadinghen ende sorten van goederen/ dies waren wy wel te vreden.

Smorghens beroudet den Coninck / ende en wilde ons noch sien noch hooren/hy gaf voor als dat wy bedrieghers ende landtloopers waeren/ alsoo scheepten wy met vreden wederom wech/ want sy sterckten haerlieden seer / moghelick besorghende dat wy het voorsz Eylandt in-nemen wilden.

Aen desen stroom ligghen veel Eylanden ende een groote stadt/ Mombaza ghenaemt/ die heeft eenen Moor tot eenen Coninck.

Op den tweeden dach van Oogstmaent int dickmaels vertelde Jaerghetal/ quamen wy tot Melinde/ doe hadde den Coninck een groot welbehaghen van onser toecoemste / ende liet ons ontfanghen door twee achtbare ende seer eerlicke Mooren / die Arabische spraecke conden / hy schickte ons oock veel Castrons/ Hinnen/ Gansen/Limoenen/Citroenen / so goet alsmense inde Werelt mocht ghevinden / de welcke onse crancken tot grooter laeffenisse ende hulpe quaemen. Tsanderdaechs leuerde dē Hooftman den voorghemelden Coninck tot Melinde / de Brieuen ende de gheschencken des Conincks van Portugael/ die ouer de duysent Ducaten weert waren/ die nam hy met grooten danck ende wedergheldinghe aen / ende gheleyde ons tot op Calicut toe. Van dit Conincrijck/zijn volck ende geloove hebt ghy bouen int langhe ghehoort.

¶ Vande Roode eñ Perssiaensche zee/ ende van sommighe Eylanden / aldermeest van Calicut/haren Coninck/ volck eñ coopmanschap.

VAn Melinde op Calicut toe/seylden wy voor een volckrijcke groote Stadt Magadasio ghenaemt / voorder wtwaerts saghen wy een schoone machtighe Stadt wel bemuert in een Eylandt. Van daer op Mecha toe/quamen wy op de Roode Zee / daer ontrent light dat Huys Mecha / Sinte Katherinen Berch/ Derwaerts brengtmen van Alkeyro ende Alexandria Edel ghesteenten op Drommedarisen / dat is een gheslachte der Kemelen/ daer af waer veel te segghen / waert dat daer elders niet af ghesept en waere.

Soomen nv ter zijden den stroom ouer vaert/ daer is de Perssische Zee/ aen welcke veel groote Landen ende machtighe Conincrijcken liggen/ bouen int langhe vertelt / eertijts den Soldaen van Babylonien: maer nv een goedt deel den Turck toebehoorende. Aldaer light een machtich Eylandt Agremus/ Den Coninck tot Gulfal toebehoorende / die haren handel hebben in Indiam/met Peerden/die sy tot hooghen ghelde quijt worden.

Nv ouer de Perssiaensche zee/ligt dat Conincrijck Cambaia / een soo vruchtbaren Landt/als men inde Werelt soude moghen vinden / met coren/hauer/rijs/ was/ suycker/ boomwolle/ ende den alderbesten Wieroock. Onder desen Afgodschen volcke zijn groote Coopliedẽn/die eensdeels in Arabiam / eensdeels in Indiam handelen/ende nā Calicut / Daer ligghen oock groote Landen ende Conincrijcken der Mooren / ende dat ouermachtich Conincrijck Calicut.

Alsoo seylden wy voortaen/dat wy den tweentwintichsten dach van Oogstmaent int jaer M. ende vijf hondert/Indien siende wierden / dwelc inden Rijcke Goga lach/ende quamen bet voorts tot een Eylandt Agradida/eens Mooren. Desen wech trecken de Mooren van Mecha nae Calicut/daer loeden wy hout ende soet water. Hondert ende tseuentich lege van daer leyt Calicut/ aldaer wy quamen op den derthienden dach Septembris/daer namen wy gheleyde / ende wierden van den Coninck seer vriendelijck ontfanghen/ die oock een groot wel-behaghen van onse toecoemste hadde. Daer lieten wy alle ons gheschut af-gaen/waer af sy een groot verschricken hadden.

Vande machtigheydt ende heerlijckheydt des Conincks tot Calicut en can niemandt ten vollen ghesegghen / het is altemael van Gout/ Siluer ende Edel ghesteente doorstickt / wat hy aen ende om hem heeft/ de handen/ooren/voeten/gordel/ hangt al vol Gouts ende alderley Edel ghesteente/so dat hy glinstert als der Sonnenschijn. Alle vaten/ zetels/ beddeghewaet/ is van Gout/ Siluer ende Gulden laken. Niemant en derf tot op drie schreden na tot hem comē/ oock niemant wt zijnen Edeldom/ Ja vader noch broeder niet/ niemandt en derf hem aenroeren / ende al watmen hem gheeft / dat reycktmen hem op eenen tack van eenen Boom. Wie met hem spreeckt: moet zijn hooft nederwaerts zincken / ende met der handt daer op grijpen/ende met afghewendden ooghen met hem spreken. Als desen Coninck wt rijdt / soo draechtmen ouer hem een Hemeldecksel/ dan gaen voor aen de boochschutters / by hem ende neffens hem zijnen Eeldom ende Hofgesin met bloote Sweerden ende Dartsen. Als desen voorseyden Coninck oft Coninghinne sterft / so verbranden zijse met Bresilienhoudt: Den Coninck heeft zijn Wijuen met zijn Priesteren / (de welcke nae den Coninck de opperste ende Vorsten int landt zijn) voor alle den Eeldom ghemeyn / ende altijdts Priesters ontrent zijn Wijuen / die haers inden noot pleghen ende den Coninck zijn stede bewaren / Jae een Priester moet voor den Coninc den eersten nacht (als den Coninck Bruyloft hout) byslapen / ende den Coninck ter eeren / der Bruydt oft Coninghinne de Maechdelichevt nemen/ Daer af hier voren.

De Inwoonders van desen Lande / gunnen oock haer maghen ende goede vrienden by haer vrouwen te slapen / ende eeren malcanderen met de Wijuen wt vriendtschap. De vrouwen gaen gheheel ende al bloot / ghelijck als de mans ende den Coninck/ wtghenomen om de schamelheydt met eenen voorschoot van loof / vederen / oft boomwollen doeck bedeckt. Het is een seer onkuysch volck / ende beghinnen als sy acht jaren oudt zijn dat vrouwelijck ampt te drijuen / het laet haest deflooreren/ want waert dat sy Maechden bleuen / soo en souden sy gheenen man crijghen. Sy en eten gheen Broodt noch Vleesch / dan tot vreemde tijden wt toelatinghe der Priesteren / ende en drincken gheenen Wijn / en eten oock gheenen Visch / alleen Rijs/ Boter/ melck/ alderley fruyt ende Suycker. Sy wasschen haer dickmaels des daechs / schier na Heydensche zeden. Den Coninck heeft tot inde vijfthien hondert wijuen aent Hof / tot alderley arbeyt/ aldermeest ter heerlicheyt.

Nv tot Calicut vindtmen Coopliedeen van menigherley sorten / ghelooven / Landen ende cleedinghen / van Cambeya / Chapro / Alexandria/Perssia/ Arabia / Mecha / wt Turckijen/ van Babylonia / die drijuen haer Coopmanschap / met menigherley sorten van Coopmanschappe/als gout/siluer / Perlen ende Edel ghesteente/van alderley soorten/ specerije / ghewortel/ muskeliaet / Ambra / lignum Aloe / bresilij/ rubarbaram/wieroock/naghelen/ Kaneel/muscaetnooten ende folien/ Gingbaer / Peper / soffraen/benzui/lacca/ Papegaeyen / Elephanten/ gummi/ sindael wit ende roodt / Cappers / spica / Opij / aluyn / corael / van welck sommich aldaer wast / sommich aldaer ghebracht wordt. Item Mirabolani / Tamarindi / Cassia-fistula. Dese Mooren zijn soo machtich ende rijck dat sy

dat sy niet alleen den voorganck tot Calicut hebben: maer der gantscher Stadtrecht als te ghebieden hebben. In dit geberchte woont een groot machtich Coninck: Naramega ghenaemt/ een Afgodist/ die altijdt byde twee hondert oft drie hondert Wÿuen hout/ diemen altemael als hy sterft tsamen met hem verbrant. Diesghelijcx laten haer oock alle wÿuen des Landts nae haerder mannen afganck met eender grooter solemniteyt hoochfeestelijck verbranden/ met snarenspel/ ende sy danst tot haer eyghen graf/ dat vol vyers is/ daer in springt sy met vreuchden (ghelÿck bouen diesghelijcx ghehoort is) dan ghieten de vrienden Olie ende boter toe/ op dat sy dies te eer verbrande. In dit lant hebben sy de Elephanten alsoo ghemeestert ende totten Crÿch ende alle dinghen ghewent/ dat hem gheen dinck en ghebreeckt/ dan de sprake/ alle dinck verstaen sy gelijck de menschen. In October ende Nouember varen deser lieden schepen/ dan ist by henlieden Somer. Inde Wintermaent varen de schepen van Mecha met Specerÿe geladen van Calicut wech op Vida/ (dat is een Hauen op Mecha) van daer na Chairo in Alexandria.

Vande plaetsen/ Eylanden en steden/ van welcker de Specerÿe ghebracht wort nae Calicut.

VAn Calicut/ 50. Leghe voorder wtwaerts/ wast den Peper tot Kozmekel. Caneel oft Zimmet/ coemt van Zailon twee hondert tsestich duytsche mÿlen voorder van Calicut gheleghen/ ende en wast nerghens elders. De cruytnaghelen comen van Meluza/ voorby Calicut wtwaerts gheleghen/ 700. ende 40. Duytsche mÿlen. Den Gengber wast tot Calicut/ en men brengt hem oock van Caunonor 12. mÿlen van Calicut gheleghen/ van daer coemt oock Cardomomum. Van Meluch 700. ende 40. Duytsche mÿlen verder ghelegen/ comen de Muscaetnoten ende Folien. Den Balsem coemt van Lego/ achter Calicut vÿf hondert mÿlen ghelegen.

Die groote Perlen comen van Arnutzo/ het is naerder dan Calicut seuen hondert duysche mÿlen. Spicanarda en Mirabolani voertmen van Cambaÿa/ 600. Leghe naerder gheleghen van Calicut.

Cassia Fistula wast tot Calicut. Item Tamarindi ende Zitwan.

Wieroock coemt van Seer/ tis naerder dan Calicut 800. Duytsche mÿlen.

Mirra wast tot Farticko/ tis naerder seuen hondert Duytsche mÿlen.

Lignum Aloe/ Reubarbarum/ Soffraen/ Galgaen/ comen van Rinÿ/ tis voorder dan Calicut 2000. Duysche mÿlen.

Den langhen Peper wast tot Samother.

Bentzul coemt van Zana/ verder dan Calicut 700. mÿlen.

Lacca coemt van Samatore/ voorby Calicut 400. Lege.

Bresilihout coemt van Tanazaar/ tis verder 500. Duytscht mÿlen.

Opium coemt van Ade/ 700. Lege oft Duytsche mÿlen naerder gheleghen.

Van alle dese plaetsen/ waer en hoe dese Specerÿen altemael wassen/ hebben wy bouen vernomen int langhe.

De scheepvaert des Conincx van Castilia/ door Christophorum Columbus/ alias Dauber ghenaemt/ Anno 1492. volbracht/ ende vande landen/ Lieden ende Eylanden/ die hy ghevonden heeft/ aldermeest van Zoanna ende Spagnola/ ende haer wesen Zeden ende Eyghenschappen.

ANno veerthien hondert ende tweeentnegentich seylde desen Columbus wel toegherust vã Hispania (wt beuel des Conincx aldaer) wech den eersten dach September/ voor dat Eylandt Gades/ op de Eylanden Fortunate toe/ de welcke heden vyden Spaigniaerts genaemt zÿn Canarie/ oft de gheluckighe Eylanden inder Zee Oceano twaelf hondert mijlen gheleghen/ der welcker 4. een Duytsche mÿle maecken. Daer vonden sy zoet water en verquicten haer/ Van daer seylde hy 33. daghen en nachten na malcanderen teghen het Westen/ dat hy noyt geen Aertrÿck en sach. Daer nae wert hem int opperste vande Meersse eenen blick eens Landts: derwaerts richteden sy haer seylen/ ende vonden ses Eylanden/ onder welcke de twee van een onghehoorde grootte waren/ deene is genaemt Spagnola/ dander Zoanna/ daer hoorden wy Nachtegalen in December/ beyde tot ongheWoonlÿcker tÿdt ende in onghewoonlÿcken lande/ ende vonden gheheel groote Riuieren/ ende seylden alsoo aenden stroom der Eylanden ouer de 800. mÿlen/ ende en vonden geen teecken van eenich eynde: alsoo dat wy meynden dattet een vast landt was/ Jae de gantsche Werelt/ ende gheensins gheen Eylant: ende namen alsoo voor ons wederom te rugghe te varen. Nachtegalen in December singhen.

Als wy nv dat Schip ghewendt hadden teghen het Oosten/ soo wierden wy aensiende/ het Eylandt Spagnola hem teghen het Noorden streckende/ doen brack ons onse Schip op een drÿfzant/ daer wy aenghevaren waren/ alsoo dat wy inde cleyn Graueelen climmen moesten/ ende te lande keeren/ Alsoo haest als ons nv dat volck deses Eylandts siende werdt/ soo vloot het inde alder dickste Bosschen/ niet anders dan dat wilt/ De onse volchden haer op de hielen nae/ ende grepen een Vrouwe/ die leyden sy tot het Schip/ cleedden haer ende gauen haer van onse Spÿse ende Wÿn te drincken/ ende lietense weder gaen.

Als sy nv wederom totten haren quam ende hen onse vriendelÿckheydt te verstaen gaf/ doen quamen sy altesamen gheloopen aende Zee met grooter verwonderinge/ ende meynden/ dat wy waren een volck vanden Hemel ghesonden/ Sy spronghen int water/ ende brachten met hen Gout/ en vermangelden dat om Glasen/ bellen/ Tailloren/ etc.

Wie hen een stuck van eenen Spieghel ghaf/ oft eenen hosen Nestel/ dien gauen sy Gouds daer voor. Wy bekenden haer teeckenen ende ghebaren dat sy eenen Coninck onder haer hadden/ voor welcken als onsen goeden naem luytbaer werdt/ ende dat wy wtcomen te lande/ wierden wy van hem eerlÿck ontfanghen/ ende de inwoonders van dit Eylandt naemen ons lieflÿck aen/ in haer vriendtschap/ ende wat sy van ons saghen/ dat deden sy ons nae ghelÿck de Apen. Als wy voor een Cruys knielden/ oft int Schip dat Aue Maria luyden/ dat deden sy ons altemael na.

Als sy oock ghewaer wierden/ dat ons Schip ghebroken was/ scheepten sy op haer Scheepkens totten seluen schepe/ ende voerden beyde ons volck ende goeden te Lande/ met sulcker vriendtschap ende liefde dat het wonderlÿck te segghen is.

Sy en hebben gheen Yser met allen/ haer Schepen zÿn wtghehoolt met eenen scherpen herden steen van eenen stucke ende Boom ghemaeckt.

Voorts soo ghebruyckt dit Volck inde stede des broots/ wortelen/ inder grootte ende forme als de langhe Rapen/ sy zÿn wat soetachtich als de Castanien by ons/ die noemen sy Ages.

Het Gout is by henlieden in sommigher maten

ten gheacht / sy draghent hanghende inde ooren ende neusen. Sy en handelen oock met gheenderley Coopmanschap/alsoo wy oock aen haer teeckenen vernamen/so was het een volck voor hem selfs / tot welck niemandt en hanteerde/ende sy oock aen eenighe vreemde plaetsen niet wt en quamen. Dat Goudt vonden sy in een zant van sommighe Riuieren / die vande alderhoochste berghen spruyten ende loopen / ghelijck wy selue dierghelijcke sanden vonden met Goudt vermengt.

Wy en saghen oock in dit Eylandt gheensins gheen vierboetich dier/ dan drijderley Conijnen oft Cuniculos / een groote menichte van seer grooter Slanghen/ die sy eten ende spijsen sonder schade.

Daer saghen wy oock witte Gansen / met roode hoofden/ Eyntvoghelen / Tortelduyuen/ Eynden/Papegaepen groen ende ghelūwe/sommighe hadden een roode borst ende cruys / der welcker wy byde tsestich met ons wech voerden van menigherley verwen/ dwelck een aenwijsen ghaf / dat dit Eylandt vanden aerde des landts India is.

Masticx/Aloe / Boomwolle / is by haer gheneyn/welcke sy niet en weten te ghebruycken/sy gaen geheel ende al naect. Oock wast aldaer Kaneel ende Gengber/Item rooden Peper/die wy met ons wech voerden.

Dat was een nieuwe onghehoorde Wereldt/ daer liet Columbus byden voorghemelden Coninck achtendertich mannen van zijnen volcke/ die eruaren souden de eygenschap van desen lande/oock op dat sy haer sprake leerden/op dat wy met hen hanteren mochten / tot op zijn wedervaert. Wy maeckten metten Coninck vereeninghe ende verbontenisse / den Coninck liepen de tranen ouer de oogen van blijschap/dat dese achtendertich mannen souden by hem blijuen / ende namse in zijn armen om te aenwijsen zijnen goeden wille ende vrientschap.

Alsoo seylden wy wech/ende voerden met ons thien mannen wt dit Eylant in Hispanien.

Alsoo haest als hy nv thuys quam / liet den Coninck desen Columbum opentlijc sitten voor henlieden / dwelck de eerste ende uterste eere by hen is/ẽ noemden hem een wonderaer der Zee Oceani. Haest liet hy seuenthien groote schepen bereyden / ende twaelf Graveelen / behaluen de jachten / met twaelf hondert mannen van alderley hantwercken/Sy voerden ooc met hen Peerden/Koeyen/Swijnen / ẽ veelderley dieren van beyder geslachten. Ooc alderley Salade/ Moes ende zaet/Koren/Rijs/Gerste/Wijnplanten / ẽ alderley ghеslachten van vruchtbaer boomen/in wille dit vruchtbaer Eylandt te besetten ende te bezaeyen.

Item alderley werck-Instrumenten tot alderley nootdruft ende hantwerck/ Doen voeren wech veel degheлijcke mannen/ veel van des Coninckx Hofgesin/ wt eyghen wille om nieuwe onghehoorde/ jae een nieuwe Werelt te sien ende te bewoonen anno 1493. den eersten dach Septembris met gheluckighen winde / ende den eersten dach Octobris quamen wy inde voorghemelde Eylanden Fortunate oft Canarie.

Nv van Canaria voer de voorghemelde Columbus met zijn volck eenentwintich dagen op der Zee dat hy gheen lant en sach / maer hy hielt hem meer teghen den Zuyden wint ter slincker handt/want deerste vaert (doen hy Spagnolam vant) neychde hy hem op de rechte handt teghen het noorden: Doen quam hy inde Eylanden Canibali/schier teghen ouer het Eylant Spagnola. Wy seylden in dese eenentwintich daghen met goeden wint ons beduunckens/820. Duytsche mijlen van Canaria.

Van het Eylant Canibali/ van haer Zeden/wesen ende ghebruycken/ende hoe sy de lieden koken ende eten.

IN December oft Kersmis-Maent/is in het Eylant Canibali/dach ende nacht ghelijck/ẽ dan trecken de Voghelen te neste met groot ghesanck / sommighe hebben in dese Maent alreede jonghen wtghebroeyt. Item in dit Eylant vonden wy veel Wijuen / een vande welcke somtijts tot inde dertich Huysen hadde / op een vreemde maniere ghebout/te langhe te vertellen. Sy aenbidden den Hemel ende de Planeten.

> Den Kersmijts/ dach ende nacht ghelijck.

Als sy ons siende wierden / cropen sy inde bosschen/daer vondẽ wy dertich Persoonen/ knechten ende Vrouwen / die sy opghеset hadden om te mesten / op dat sy vet wierden ende goedt te eten / die vloden tot ons. In haer huysen en vonden wy niet van Schotelen dan steenen Vaten / van alderley forme/ Ende inde Keucken menschen Vleesch inden roock hanghende/ ende inde Potten sieden / tsamen met Papegaeyen/ Eynden ende Gansen / wy vonden oock hier ende daer veel menschen ghebeente/ Herssenschalen/ghelijckmen by ons de calfhoofden eet / ende de ghebeenten den honden voorworpt. De armbeenen behouden sy tot spitsen aen haer pijlen/die sy daer af maecken / (want sy en hebben gheen Yser) oock vonden wy een versch hooft van eenen jonghen knecht aen eenen balck hanghen/ die was nieuwelijck gheslaghen ghеworden/ ende dat bloet druypte noch daer wt. Daer zijn seer groote Papegayen/root van Lijue/met ghesprenckelde vloghelen/ vande grootte gelijck de Fasani / der seluer zijnder alle Bosschen vol/ de welcke sy te eten gheuen / daer nae eten sy deselue.

> Canibali/ Menschen eters.

Wy seynden die dertich Persoonen met groot gheschenck tot haer / maer sy en mochtense niet becouten tot ons te comen. Doen braecken wy al haer schepen / wandt sy het Eylandt Spagnola grooten ouerlast doen/ ghelijck de Leeuwen oft Tiegherdieren/ om dander menschen te roouen.

De Jonghe knechten die sy vanghen / snijden sy ghelijck de Hamels / op dat sy dies te eer vet worden om te dooden.

Maer als sy eenen man vanghen die niet meer toe en neemt/soo dooden sy hem alsoo hy is/eten het lichaem/ handen ende voeten/ oock het ghedeemte alsoo versch op / Het hooft ende een deel van het lichaem dat souten sy / ende hanghent op tot eenen tijdt lanck / maer als sy vrouwen vanghen/ die en eten sy niet / maer houdense: niet anders dan wy de Hinnen om de Eyeren wille / op dat sy souden kinderen draghen / ende als sy oudt worden: soo ghebruycken syse voor Slauen.

> Vrouwen als Hinnen gehouwen.

De Spagnolers en hebben teghen dit volck gheen ander geweer dan de vlucht / ende zijn desen bloedtdorstighen volcke veel te slecht ende weerloos. Der seluer thien / crijghen deser hondert. Dese menschdieren aenbidden Sonne ende Mane / meer en conden wy niet eruaren wt cortheydt des tijdts / ende by ghebreke der verduytschers. Met dien keerden wy onse seylen na Spagnola/om ons ghesellen te soecken/ ende lieten ter rechter ende slincker handt veel Eylanden ligghen.

Van het Eylant Spagnola breeder bescheet/ende van een Eylant met Vrouwen beset.

ALs wy nv van dit menschen etende Eylant wech schieden/nae Spagnola toe/soo verscheen ons teghen tnoorden een groot Eylandt / doen seyden die ghene die wy van die Cani-

Canibali verlost hadden / oock dese die wy met ons wt het Eylant Spagnola hadden gevoert / dattet Marinina hiet / ende met enckel vrouwen beset was / de welcke haer des Jaers / op eenen sekeren tijdt met de Canibalis vermengden / ende als sy sonen baerden: dat syse dan haer vaders seynden / zijnt dochters soo behouden syse ende voedense op / als yemandt tot haer coemt: sco vlieden sy in groote putten ende holen onder der aerden / sy gheneren haer vande vruchten die van selfs wassen / wilmense dan overweldighen: soo weren sy haer Duyvelijck met Pijlen / waermede sy dapper zijn om haer te beschudden. Wy hadden noch byde vijftich Italiaensche mijlen tot daer.

Eylant met vrouwen beset.

Alsoo voeren wy voor-by een ander met veel Volcx beset / overvloedich met alle dinghen / tot nootdruft des menschen levens / die gaven sy den naem Monferrata / die verlost waren vande Canibali / diesghelijcx seyden de Spagnolers dat de Canibalianers somtijdts duysent mijlen weechs wtvoeren om Menschen te rooven. Daer nae saghen wy wederom een rondt Eylandt sonder naem / dit ghaf ick Columbus den naem: Maria Rotonda. Een ander voorder wtwaerts / noemde ick S. Marten. Ende over 150. Italiaensche mijlen vonden wy wederom een / dat gaven wy den naem S. Maria Antiqua. Dit zijn al wonder schoon ende vruchtbaer Eylanden.

Nae dit altemael / als wy alsoo op der zee omme swerfden / vonden wy seer veel Eylanden / ende sonderlinghe vier hondert Italiaensche mijlen van daer vonden wy een merckelijck groot Eylandt / dwelck vanden inwoonders: Ayay ghenaemt was. Doen seynden wy dertich van onsen mannen te lande / om de gheleghentheydt van dit Eylandt te besien. Daer vonden sy vier Canibali met vier vrouwen claghelijck ghebonden / ende ghelieten haer als oft sy hulpe begheerden / die ontlosten wy / doen (los zijnde) ontliepent sy / doen verwachteden de onse wat daer wt werden wilde / ende wie die ghevanghenen halen soude. Doen quam daer terstont een Barcha met acht mannen ende acht Vrouwen. Dese bespronghen wy / die weerden haer alsoo treffelijck / bysonder de Vrouwen / datter eenen vanden onsen doorschoten ende eenen totter doot ghewont werdt / wy naeckten met ghewelt tot haer / ende verdroncken dat schip / doen schoten sy al effen seer alsoo swemmende. Dat Regiment was der Vrouwen / vande welcke een onder haer Coninghinne was / nochtans overrompelde wijse ten laetsten / ende vinghense al / daer onder was der Coninghinnen soon. Dese stelden haer altemael ghelijck ghevanghen Leeuwen / sy woelden ende raesden ende brulden / dat haer stemme ende ghelaet verschrickelijck was te sien ende te hooren.

Als wy nu alsoo om voeren / nu nae het Zuyden / nu teghen het Westen / quamen wy op een wijde Zee / die was vol van menigherley Eylanden sonder ghetal / de onse teldender op een plaetse sessenveertich vande welcke haer sommighe wt toochden witverwich / sommighe violerverwich / sommighe metaelverwich te zijn / als oft haer Berghen enckel Metael oft Edel ghesteenten waren / wy besorchden op dese vlacke ende onmenschelijcke wijdde der Zee / dat onse schepen erghens aen eender Clippe oft Rootse mochten aengaen / ende lieten die Eylanden op dit pas onbesien ligghen / evenwel voerender onse Gravelen wat naeder toe / ende teldender soo ghesepdt is: sessenveertich. Voorts aen vonden wy een Eylandt Buchema ghenaemt / met veel volcx beset / die hadden Bouwlandt / ende vruchtbaer Aertrijck. De inwoonders van dit Eylandt zijn doot-vyanden der Canibalis / alsoo dat als de Canibali tot haer schepen om haer te berooven / ende datse de inwoonders somtijdts overvallen / so eten syse wt wraecke / die nochtans andersins gheen menschen vleesch en eten. Dese en hebben gheen schepen / ende en varen oock nerghens henen / maer de Canibali overvallense somtijdts / dat altemael vernamen wy warachtich zijnde door het verduytschen van die wt het Eylandt Spagnola.

Nu alle dese Eylanden hebben eenen eenighen Coninck / doen sprongen ons in deser nacht twee jonghers ende twee vrouwen inder Zee / die wy tot Canibali verlost hadden / die behoorden aldaer thuys.

Ten laetsten quamen wy wederom int Eylandt Spagnola vier hondert Leghe vande Canibalis gheleghen / ende vonden onse achtendertich Mannen die wy aldaer ghelaten hadden / al doot vanden Coninck verslaghen / dies hy nochtans gheen verwijt en wilde hebben / ende de schult op eenen anderen Coninck track / ende hem beclaghende de onse vriendelijck tot hen smeeckte / diesghelijcx oock zijnen soon. Wy brachten vande thien mannen / die wy wt dit Eylant gevoert hadden drie wederom / dander waren wt veranderinghe des lochts ghestorven. Die drie spronghen inde Zee / ende ontquament ons / Die verloste Vrouwen vande Canibalis sprongen oock (wt verleydinghe des Coninckx die met hen den onsen onverstandich sprack) inde Zee / der selver drie verrasten wy wederom / dander vier swommen ontrent drie Italiaensche mijlen int Coninckrijck Spagnola ende ontquament. Wy stelden oft jaechden den Coninck veel-voudich nae / maer wy en mochten hem nerghens becomen / ende stieten op twee ander Coningen in dit Eylandt / die met haren Eeldom goede kennisse met ons maeckten / ende in ons schip sonder vreese ghinghen / ende ons oock in dit Eylandt omme leyden / om vreemde dinghen te sien / doen quamen wy aen eenen Goudtvoerenden stroom / die int zant kornen voert van louter Goudt / een Loot / twee drie tot inde achthien Loot swaer. Van welcke wy den Coninck van Spaignien een brachten / dwelcke menich man ghesien heeft.

Hoe dat de voorghemelde Columbus tot Spagnola dickmaels sommighe Casteelen ende bevestinghen heeft laten bouwen ende veel ander wonderen.

Nu den voorghemelden Columbus beghost gheweldichlijck te bouwen in dit Eylandt aen eender Haven / ende eerstelijck een Kercke. Sommighe meynen dat Spagnola het Eylant sy / dat int oude Testament inde boecken der Coninghen Offira ghenaemt wort / de welcke 340. Italiaensche mijlen breet is. Maer haer lengde vanden Oosten totten Westen is 880. Italiaensche mijlen. Ende is van ghedaente als een bladt eens Castaenen-Booms / Wy door-swerfden een goet deel van dit Eylandt / alwaer wy doch bequamelijck bouwen wilden / ende versochten veel avontueren. Oock zaeyden wy menigherley zaet / als radijs / lattouwe / Salaet / Borage / Meloenen / Cucumeri / Rouwoorden. Die bequamen al in festhien daghen / ende wierden in 36. daghen afghenomen / rijp ende soo wel smakelijck / als wijse oyt daer buyten ghegheten hadden.

Dit Eylandt heeft veel Rivieren die Goudt voeren / der welcker kornen ons sommighe ombellen ghegheven wierden twee Loot drie Loot swaer lustich te aensien / supuer als waert bereydt ende gheheel ende al door des Goudtsmits hant

hant ghegaen. In ſomma/ aldaer boude Columbus eyndelijck een ſtadt oft beveſtinge met mueren omringt: Iſabella genaemt. Item een ſterc te op een ander plaetſe S. Thomas ſterckte ghenaemt/ aldaer bedreuen ſy Heyloos narrenwerc om gout. Dit volck en can niet/ het vyert ende en doet niet/ het heeft veel Boomwolle ende moet daer by coude lijden/ ten plant noch en handelt niet. Het eet wat van hem ſeluen waſt/ ende tis in ſomma een ſoo goutrijck Eylandt/ datmen diergelijck op aerden niet en vint. Dit volck en voert gheen ghepronck/ ende en acht het gout niet hooghe/ het is een ſlecht eenvoudich volck/ het leeft alſoo ſonder eenighe Wet/ ſchrift oft predikinghe/ alleen wter natueren.

¶ Van veel wonderlijcke Eylanden/ die Columbus voorts ghevonden heeft/ eñ van der ſeluer gheleghentheden/ eyghenſchappen ende zeden.

EEn goedt deel van den onſen braken op om meer landen te ſoecken/ ende vonden 70. Italiaenſche mijlen van Spagnola een Eylant/ Cuba ghenaemt/ hoe wy meer voorts voeren tegen het Zuyden ende weſten hoe wy min Oevers oft Havens mochten vinden/ doen landen wy tegen het Zuyden wederom tot een Eylant/ dwelck de inwoonders aldaer: Jamaica noemden/ dwelck de Coſmographi/ de meeſte Anna heeten/ grooter dan Cecilia/ het is meeſt een vruchtbaer Eylant ende vol volcx/ van ſo ſcherpen vernufte/ als wy erghens in eenich Eylant gevonden hebben. Het zijn ſtrijdtbaer hanterende lieden tot alle coopmanſchap geſchickt. Wy voeren voorts teghen het weſten 7. daghen/ eñ en conden nergens geen eynde van het Eylant Cuba bevaren. Alſoo ſeylden wy teghen het weſten 1300. Italiaenſche mijlen/ altijts aenden oever des Eylants Cuba/ eñ gaven deſer ſcheepvaert diē naem: tot de 700. Eylandē/ hoe wel wy meer dan voor 3000. Eylanden ſeyldē. Wy clommen na lange varen eenmaels wt/ aent Eylandt Cuba/ daer vonden wy groote Slanghen met acht voeten/ als een Zeedaſch oft Crocodil met ſtricken aen eenen boom ghebonden gelijck de Kalveren. Bet binnewaert vonden wy 70. mannen die op eenen ſeer hoogen Berch ghevloden waren/ daer voor was een ledich huys/ waer in byde 100. pont viſch byden vyere ſtondt. Nv die tſeventich gaven onſen verduytſcher wt Spagnola tot antwoorde: dat ſy viſſchers waren/ ende dat ſy voor haren Coninc die eenen anderen Coninck te ghaſte hadde ghenoot: wilde viſſchen/ ende danckten ons dat wy hen die Slanghen hadden laten ſtaen/ want dat was Veniſoen voor den Coninck.

Voorder teghen het weſten af vonden wy dat alderſaechtmoedichſte volck/ dwelck ſonder eenige ſorge tot ons ſchip liep/ ſy brachten ons van haer broot/ ende nooden ons te lande. Bet voorder quamen wy tot een menichte Eylanden ſonder ghetal/ die haer altemael ſeer vruchtbaer gelieten/ als oft ſy met volc beſet waren. Wy vonden oock bet voorts eenen ſtroom van ſoo heeten water/ dat wy de handen niet daer in ghelijden en mochten. Niet verre van daer ſtieten wy op eenen viſſcher/ die hadde neffens tſchip eenen ſoo vreemden viſch aen eenen ſtrick/ die ſchoot nae ander viſſchen ende ſchiltpadden/ ende vincſe/ die nam de viſſcher naemaels int ſchip. Nae langhen doolvaert aenden ſtroom des Eylants Cuba/ der welcker wy gheen eynde bevaren en conden/ wierden wy van rootſen ende ander ongheval ghedwonghen/ wederom te rugge te keeren onſen wech nae Spagnola/ ſoo dat wy met gheluckighen wint in corte daghen een langhe reyſe volbrachten.

Hoe dat de Coningen tot Spaignola den Columbo altemael chijnſbaer wierden/ ende dat ſommighe oprezen ende wederſpannich wierden/ overmidts der ondrachlijcker booſheyt eñ onredelicker daden der Spaigniaerts.

TErſtont begonnen wy tot de inwoonders van dit Eylandt te houwelijcken/ om beterder vrientſchaps wille/ eñ ic ſelue gaf mijn ſuſter eenen van dit Eylandt/ mijnen verduytſcher/ den welcken ick inde eerſte vaert met my wech voerde in Hiſpaniam. Met dien hielden haer de Spaigniaerts als onbetamelijck met roouen/ ſtelen ende dootſlaen/ ſoo datmen ons wederom ongunſtich wert/ eñ een Coninck van dit Eylant belegherde my mijn ſtercte die ick gebout hadde: S. Thomas genaemt/ 30. dagē lanc/ die verloſte ick/ eñ vinck den Coninc/ eñ was in voornemen alſoo voorts te varen/ om dat gantſche Eylandt onder my te werpen/ doen vielder eenen ſulcken honger aen/ dat ſommighe van honger ſtorven/ wt gebreke der wortelen/ waer af ſy broot maecten/ die ſy over al wt haet ende nijt hadden wtgetrocken/ op dat wy van dies weghen het Eylant laten eñ mijden ſouden/ maer dat ongheluck oft dontrouwe trefte haren Heere/ eñ dit nijdt ſtuck ginck over haer wt/ eñ quamen door haer booſheyt in jammer eñ noot. Daerom moeſte ic doen ter tijt van mijn voornemen afſtaen/ eñ boude te wijle met mijn wercklieden noch een ſtercte/ tuſſchen S. Thomas ſterckte eñ des Coninck Guarioneſio rijck/ op dat haer de onſe int lant mochtē inrichten/ eñ dies te meer beſchuts eñ beſchermínghe in alle teghenſpoet hadden. Als nv de inwoonders van dit Eylandt onſen ernſt ſaghen/ dat wy met ghewelt wilden regeren/ ſo gaven ſy haer in mijn gewelt/ met aengehechter bede om Gods wille/ dat ick de Spaigniaerts mijn medeghesellen wilde temmen/ de weltke onder het deckſel als wilden ſy goudt ſoecken/ het Eylandt plonderden eñ ghewelt dreuen/ eñ al wat hen behaechde/ namen. Eñ preſenteerden haer daer beneven my chijnſbaer eñ ghehoorſaem te zyn. Alſo werter een eenicheyt eñ verbont tuſſchen ons eñ het Eylant gemaeckt/ eñ de inwoonders verwillichden haer alſo ſelue/ alle 3. maendē een getal gouts te gheuen/ ooc ander Specerije. Maer deſe vereeniginge wiert haeſt ghebroken om den hongers wille/ want ſy groot gebrec hadden van haer broot wortelen/ eñ ghinghen den gantſchen dach ellendich inde boſſchen om haer wortelen te ſoecken/ daer ſy broot af maecken/ ende daer ſy af leven. Sy baden ons wederom om reſpijt eñ gedult/ ſo ſy wederom aen lijftocht gheraeckten eñ dat ongheluck overwonnen ende wederhaelden/ ſoo wilden ſy allen chijns dubbel betalen.

Ter ſeluer tijdt wert inde berghen Cibani/ een ſtuck Gouts 20. Oncen/ dat is 40. loot ſwaer ghevonden/ dwelck den Coninck van Hiſpania ghebracht werdt/ daer vonden wy oock wouden van Breſilh ende boomwolle.

Ick hadde oock een ſoo wilt gheſinne wt Hiſpanien/ vande welcke den meeſtendeel weynich na eere dachten/ noch ſorchfuldich om vreemde landen te beſoecken/ maer waren totter leecheyt begheven/ deſe en wierden niet een weynich op my vertoornt/ eñ het ginck my ſchier gelijc Moſi metten volck van Iſrael. Somma ic hadde een geheel onwillich boos volck/ van welck ick niet een cleyn miſhagen en hadde/ nochtans dies niet te min/ Anno duyſent vijf hondert ende een/ verover den eñ vergaderden wy 12000. pont gouts in twee Maenden tijts/ daer by hadden wy oock ander chijnſen ende ghewin/ alſo ick hier na vermelden wil.

In dit

In dit Iaer quam daer een sulck ongeweerte/dattet de boomen wt der aerden ruckte / ende tot inde Wolcken voerde / het verstorte my oock drie gheladen schepen aen de Hauen/en het water wiesch wonderlick/meer dan eens arms hooch/de/terstont liet ick wederom twee Graueelē maken. Dit onsalich ongheweerte (diesghelijcx die inwoonders te voren noyt beleeft en hadden) en verginck ons niet alte vriendelijck/welcx oorsake de inwoonders op ons leyden/als van wegen ons moetwils ende boeuerye ghescheit te zijn/so sy meynden.

Ten laetsten vonden wy eenen hollen Goutberch /in welcken sommige meynden dat Salomon zijn schatten hadde begrauen/ en daer noch heden een slecht berchwercker sdaechs lichtelijck ses Loot gouts grauen mochte. Tot desen berch tsestich duytsche mijlen vander stercke Isabella gheleghen / beschickte ick Bartholomeum Columbum mijnen broeder / dien ick aldaer liet tot eenen hoofeman ende Gouerneur int Eylandt Spagnola / dat hy daer soude een stercke bouwen en ick voer int begin van Meerte/int Iaer 1495. weech/ den rechten wech wederom in Hispaniam/en ick besette de sterckten herwaerts en ginswaerts/ en liet 400. welgheruste strijdtbaer mannen by mijnen broeder/ die soude middelder tijt de chijnsen inbrenghen.

Den 1. dach Iulij daer nae quamen mijnen broeder 3. Graueelen met Prouisie wt Hispania/ met koren/Olie/wijn en vlees geladen/ende vinghen wt beuel der ghesonder bootschap des Coninck van Hispania / den Coninck van dit Eylant/ende 300. mannen met hem / die in ons afwesen de 38. mannen vermoort haddē/dese schieten wy altemael in Hispaniam tot den Coninck/ wt zijn aenporren: ende bouden wederom een stercke 12. mijlen van Isabella gheleghen.

Coninck tot Spagnola / in Spanien ghesonden.

Hoe dat den Hooftman den Coninck van Hispania eenen machtighen Coninc chijnsbaer maeckt/ende hoe hy sommighe wederspannighe Coninghen ouerwan.

ALs ick nv voer teghen twesten / om te vernemen de plaetsen der Eylanden/stieten wy op eenen Coninck/die hem teghen eenen anderen te velde gheleghert hadde/zijn rijck heet Saranga/het ligt dertich Duytsche mijlen vande Riuiere Napba/die 120. mijlē van Isabella in Spagnola ligt/ met desen Coninc bespraeck ick my in sulcker maten / dat hy hem willich presenteerde ende verwillichde chijns te gheuen. Nae het verdrach voeren wy te samen met desen Coninck in zijn huys / ende wierden met grooter eeren ontfanghen. Smorghens hadden die Eylantslieden ons en den Coninck ter eeren/ een tijtcortich spel oft Tornoyen / soo ernstelijck dat haerder viere verslaghen en veel ghewont wierden / en niet eer op en hielden te vechten/tot dat hen den Coninck een teecken gaf.

De vrouwen van dit Eylant gaen gheheel en al bloot aen haer lijf / maer de maechden zijn bedeckt met eenen boomwollen doeck/het zijn welgheschickte wijfs beelden. Van daer seylden wy na Isabella / en vonden 200. vanden onsen van selfs ghestoruen / dies wy qualijck te vreden waren/euenwel grepen wy ons een herte / denckende dat wy sterkijck waren / ende bouden hier en daer Slootkens int Eylandt / ende gauen de selue menigherley namen.

Met dien wiert ons den Coninck en dat Eylantsvolc wederspannich/wederom om het roouen ende oneerbaer wesens wille der Spaengiaerts / en quamen in sommige daghen vijfthien duysent te samen/om ons te ouervallen/dies wy ghewaer wierden/en hen voorquamen /sloegen se en behielden de Victorie / niet sonder groote moeyte. Volcht nv voorts van Christoforo Columbo.

¶ De derde zeevaert Christofori Columbi wt Hispania/om nieuwe landen te vinden/beschreuen.

ANno 1498. den 28. dach Mey/ voer den dicverhaeldē Columbus/een Vorst der scheepvaert/met 8. gheladen schepen van Cades / den ghewoonlicken wech door de Eylanden Fortunate/Mederam etc. na het Eylant Spagnolam. Nv van Medera seynden wy 5. schepen van ons na Spagnolam/ende ick voer metten mijnen en met 2. Graueelen ter zijden af teghen tzuyden/ acht daghen lanck in onlijdelijcker hitte/ soo dat wy schier versacht waren/ende den voorghenomen wech ons dickwils berouwen hadde / oock scheurde ons dat schip ende Olie/Wijn ende water ontliep ons wt de vaten. Met dien streckten wy ons teghen het westen / doen vonden wy altijdts beteren ende ghetemperden locht/ dies wy seer blijde wierden/maer daer neffens maercten ons dat ghebreck des waters beancxt/ en mochten nerghens eenighe hauen oft lant sien / daer wy ons met water mochten versien hebben / tot dat wy schier vertwyffelt op een Riuiere met soet water quamē/ sessentwintich Duytsche mijlen lanck.

In dese vaert bet nederwaerts vonden wy veel ghebouwen aertrijcx / maer wy en vonden noch menschen noch huysen. Een weynich voorder tegen het westen vonden wy een Eylant Paria genaemt/welcx Coninc als hy onse toecoemste gewaer wert/ons te lande noode/ als wy hem dat afsloeghen/ so quamper een groote menichte der seluer tot ons op haer schepē/met gulden ketenen seer costelick verciert/met Orientsche Perlen aen de armen ende halsen/ ende toonden haer soo vriendelijck tot ons/ dat ic 2. schepen volcx te lande liet gaen / den seluen droechmen alderley vruchten en Specerije voor / ons onbekent zijnde/nochtans seer welsmakende/ oock rooden en witten Wijn/niet van druyuen/maer van menigerley vruchten gheperst/ seer soet en lustich. Wy en mochten dit Eylantsvolck niet verstaen dan met teeckenen. Sy gingen geheel en al naeckt/behaluen de schamelheyt / die bedectē sy met doeck van menigerley verwen/het zijn vernuftige ende stantaftighe lieden in dit Eylandt. By hen vintmen die costelicke Perlen die sy droeghen/ vande welcke sy ons aenboden te gheuen/ soo wy eenen tijdt lanck by haer wilden stillen ende rusten.

Hoet Christoforo Columbo ghegaen is metten Spaengniaerden int Eylandt Spagnola.

ALs ick nv wederkeerde nae Spanola/vant ick alle dinck verkeert/ verwerret / ende in groote onordeninge en verstooringe/ de Spaengiaerts verclaechdē my door bootschappen hert teghen den Coninck tot Hispania / oock mijnen broeder/hoe dat hijse plaechde/ende om een cleyn vermetelheyt en ghebreck liet dooden ende hangen/diesgelijcx schreef ick oock de eyghenschap deser boeuen en roouers den Coninck ouer/hoe dat sy niet en deden dan maechden vercrachten/roouen stelen / ende dat sy vreesden tot mijnder toecoemst ghestraft te worden waerom sy ontghevallen waren / oock aldermeest daerom / dat sy selue Heeren wilden zijn van dit machtich Eylant/hoe sy in dit Eylant omginghen/in alle dertelheyt ende moetwille/ met roouen / stelen ende alleman te ouerweldigen / ende dat sy oock somtijts de arme lieden van dit Eylandt van tijtcortinghe weghen vinghen. In middelder tijt stont daer een Coninck van dit Eylant teghen ons op met 6000. mannen / welgewapent met boghen ende pijlen / maer naeckt / die bracht ick metter

hulps

hulpe Gods tot ghehoorſaemheyt/ende ghewan hen dat velt af. Nae dit altemael wiert Columbus met zijn broeder vanden eerlooſen Spaigniaerden eenſtemmich alſoo verclaecht/ dat de voorghemelde Columbus ende zijn broeder aen ketenen gheſmeet/in Hiſpaniam ghevoert wierden/aldaer wierden ſy verhoort/los gelaten/ eñ met eeren te Houe behouden.

Sommige Eylanden aenden ſtroom teghen het Weſten ghelegen/die Alouſus ghevonden heeft.

ONtrent Paria dat Peerlrijck Eylandt/ van welck daer bouen vermeldinge gheſchiet is/ byde vyftich mijlen/ ligt het Eylandt Curtana/ volcrijck ende vruchtbaer. Daer brachten die Inwoonders een goede ſomme vande beſte Perlen/vande ſelue brachten de onſe voor eenen cleynen penningx weerde/wel vijftich pont/van hen: Wy wierden gheheel ende al vriendelijck aengenomen/ ende twintich daghen eerlijck by hen gehouden. Haer ghewoonlijcke ſpijſe zijn Slecken in huyſekens beſloten/ waer in ſy oock de Perlen vinden. Sy hebbẽ oock Herten/ wilde Swijnen/ Haſen/ Conijnen/ Duyuen/ Eynden/ Ganſen/ Pauwen/ in haere boſſchen Feyſanten/ het zijn die alderbeſte Boochſchutters. Wy gauen hen naghelen/ ghelaſen/ Paternoſters ende naelden voor haer waer/ maer de Bellen behaechden hen bouen alle dinck. Sy hebben broot van wortelen ghelijck in het Eylant Spaigniola. De mannen aldaer drijuen weydewerck/ Jagen eñ ſpelen/ de vrouwen bouwen tvelt/ende houden thuys. Aldaer en is oock gheen ghelt int ghebruyck/ maer Ware om Ware. Het Gout brengen ſy aen haer door manghelinghe ende buetinghe. Sy dragen beyde Mans ende Vrouwen/ een Vel oft Huydt voor een broecke oft voorſchoot/ anders gaen ſy naeckt.

Inde wedervaert ghemoetten ons 18. Barcken der Canibalen/ die de lieden eten/ die voeren op ons toe/maer wy verſchricktenſe met onſe buſſen/ſo dat ſy aftogen/ eñ wy vingen eenen.

Daer ontrent vonden wy veel Eylanden/ de ſommighe/ wt vreeſe der Canibalen/ woeſt ende ledich/ ſommighe beſet/ als Marina/ Tambal/ Papza/etc.

Aen dit Landtſchap Papza/ voeren wy meer dan ſeſ-hondert Duytſche mijlen/ waer by dat wijt voor een vaſt Landt hielden. Ander zijn ons na-ghevaren aen deſen ſtroom des lants Papza meer dan vijf duyſent Italiaenſche mijlen/ ende en hebben noyt gheen eynde ghevonden daer een Eylandt was.

Van daer brengtmen goeden Preſilij/ Goudt/ Perlen/ Peper/ wilde Kemelen/ oock werdt van daer een ſeltſaem Dier in Spaignien ghebracht/ dwelck aen den aers van ghedaente was als een Ape/ ende ontrent den middel ende het lijf ghefor meert als eenen Vos/ de voorſte voeten gelijck van menſchen/ ooren ghelijck als eenen Weſel/ eñ onder aenden buyck/ hadde noch eenen buyck/ dien dedet op eñ toe/ende alſt de iongen wtſchudde eñ gheſoocht hadde/ vattedet haer iongen wederom daer in/ ſo langhe tot dat ſy opghebrocht zijnde/haer ſeluen gheneren conden. Dat Dier ſterf ons onderweghen met zijn iongen af/ maer wy brachtent doot in Spaignien.

¶ De Schipvaert Aberici Veſpucij/ teghen het Suyden/ouer de Linien Equinoctialem/een warachtighe eñ wonderbaerlijcke Hiſtorie van een ander Werelt.

ANno duyſent vijf-hondert ende eene/ op den veerthienden dach van Mey/ſeylden wy wt aenſichtinghe des Coninckx van Portugael/ van Oliſippo wech/ om te ſoecken nieuwe Landen ende Coopmanſchappen teghens het Zuyden/ ende ſeylden twintich Maenden nae malcanderen door Canariam/ Capoverde/ ende int landt Mandagra/ veerthien graden in Zonam torridam/ der Linie Equinoctialem/ dwelck Ptolomeus ende de oude altemael/ onbewoont ende Volckloos gheacht hebben/ ouermidts der onlijdelijcker hitte/het welck van ſwerte lieden bewoont is/ van daer namen wy onſen wech door de Zee Oceanum/ teghen den Polo Antartico/ een weynich teghen het Weſten/ twee Maenden ende drie daghen/ dat wy niet dan Hemel eñ water en ſaghen/hoe ons dan te moede gheweeſt ſy/ en can niemant ghelooven dan die daer by gheweeſt heeft/ als nv ruyden wy malcanderen onſe dwaeſheyt op/ dat wy ons ſonder noot/ in ſulcke gevaerlicheyt begauen/ alſdan trooſteden wy malcanderen/ daer toe inde acht ende tſeſtich daghen die wy ſeylden ſonder eenigen aenblick van eenich landt: hadden wy vierenveertich daghen met reghen/ donder ende Blixem/ In ſomma/ wy hadden recht als alle hope des leuens van ons ghewor pen in alſulcke menichfuldighe tempeeſten/ in dat verdriet wiert ons aenblickende een nieuwe onbekende Lantſchap ende Wereclt. Nv wy ſeylden teghen het Zuyden binnen aen het Landt drie hondert duytſche mijlen/ euenwel clommen wy onderwegen dickmaels wt tot deſen volcke/ dwelck ons veel vrientſchap beweeſ. Nv van Capoverde tot aen dit Lant/ rekene ick ſeuen hondert goede Duytſche Mijlen/ maer wy haddender wel achthien hondert ghevaren/ door de ongheducrichept des wints herwaerts ende ghinſwaerts ghewor pen zijnde/ wy en wiſten dikmaels byde vijftich Duytſche mijlen nae niet waer wy waren/ ten waer dat ick wt Ptolomeo ende de Coſmographij niet wat beſcheets ghe weten/ eñ henlieden ſomtijts een onderwijs ghegheuen en hadde. Nv in dit ghevonden Lant oft Werelt is een ſulcke menichte van volck/ dattet niemant vertellen en can/ ende is een gaſt-vrij/ ſaechtmoedich/ goetwillich volck/ die al naeckt gaen/ alſoo ſy wt ſmoeders lichaem comen/ ende die van geender ſchaemte en weten. Het zijn vierſcheutighe welghedane groote lieden/ ghenoech rootverwich/ van een milt ende ſchoon aenghesicht/ gheſchickt tot alle tijdt-cortinghe ende vrientſchap.

De Mans doorbooren haere aenghesichten/ ende heelen die gaten/ ende ſetten ende draghen alderley Edel gheſteente in die gaten/ ſomtijdts tot inde dertich loot ſwaer weghende/ behaluen dat ſy inde ooren draghen. Der vrouwen aenghesichten zijn gheheel/ maer hebben de ooren vol gheſteenten. Deſe Lieden en hebben gheen eyghen goeden/ maer alle dinck ghemeyn/ oock de Vrouwen. Sommighe Vrouwen doen ſwillen dat mannelijck Lidt haerder Mannen ſoo groot/ dattet verſchrickelijck is te ſien/ ende veel worden daer mede verdoruen/ ſy zijn den Wijuen gelijck van welcke Ezechiel ſeyt: Die peerts ghelijcke begheerte hebben. Sy leuen onder malcanderen ſonder Coninck ende alle Ouerheyt. Eenen neemt ſoo veel wijuen als hy hebben wil/ ende en hebben gheen onderſcheydt der maechſchap oft der vrientſchap/ het ghelt hen al ghelyck/ ſuſter/ moeder/ als vreemde. Alſoo dickwils als ſy willen/ ſcheyden ſy de Echte ofte het Houwelijck.

Alle dinck ghemeyn in de nieuwe Werelt.

Bouen dien en hebben ſy gheen Kercke/ ſy en houden oock gheene Wet/ oock en zijn ſy gheen aenbidders der Afgoden. Sy leuen in ſomma na de Wet der natueren/ ende zijn meer Epicuri dan Stoici.

Sy Oorloghen ſonder eenighe ordeninghe/ ende de ghevangenen eten ſy/ de verwinners eten

Gevangenen worden op ghegeten.

de ouer-

de ouerwonnen/ende menschen vleesch is een ghemeyn spijse by haer. Ick heb selue ghesien/ dat de Vader gegeten heeft zijn eyghen kinderen ende Wijf. Met eenen man heb ick selue ghesproken/ die hadde meer dan van 300. menschen Corperen ghegheten/ Ick sach oock selue ghesouten menschen vleesch/ ende inde huysen aen de balcken hanghende. Sy verwonderen haer oock dat wy onse vyanden niet en aten/ ende soo costelijcken vlees laten verderuen/ den Wormen te deele. Haer wapenen zijn Boghen/ ende als sy teghen malcanderen staen inden strijdt soo en bedecken sy gheen deel haers lijfs. Wy ontrieden hen sulcke beestachtighe onvernuftighe wijse. Onder dese Vrouwen en wert gheen ghesien die hanghende borsten hadde/ ende inde ghedaente des buycx en wert gheen onderschept ghesien der gheender die ghebaert hadden/ ende der maechden/dwelck ons seer verwonderde/ het zijn behaechlicke welmoghende schoone vrouwen. Sy leuen tot inde 150. iaer/ sy worden selden cranck/ ende helpen haer haest als sy cranck zijn/ dat maect den locht/ die is daer seer ghetempert/ de Cruyden goedt ende crachtich/ daer en is nimmermeer eenighe Pestilentie. Sy en zijn gheen iaghers noch Weyttlieden/ waer costelijcke goede Visschers/leeuwen/Beyren/Slangen/sonder getal/zijn aldaer ghemeyn/ groote wouden ende merckelijcke Boomen.

Menschen vleesch ghemeyn spijse.

Vrouwen gheen hanghende Borsten waer.

Dat aertrijc van dit lantschap is seer vruchtbaer ende lustich/ ouervloedich met goede Fonteynen. Sy maken oock van wortelen broodt. By henlieden en vintmen gheenderley Metael met allen/ wtghenomen ouervloedich Goudt/ dwelck by hen voor niet gheacht wort. Sy hebben veel costelijcke Perlen. Ick gheloone dat Plinius het duysenste deel der Papegayen niet beschreuen en heeft/ so veelderley zijnder aldaer/ met so veelderley verwen ende tronien. De boomen aldaer geuen schier altemael Olie oft Gummi/ ende voorwaer is het aertsch Paradijsch op eenigher plaetse des aertrijcx:soo en ist niet verre van desen lande gheleghen. Ten is aldaer nimmermeer coudt noch werm. Aldaer vallen de Reghens seer cleyne op drie oft vier stonden/ den Locht is ghereynicht van alle dompen ende misten. Aldaer heb ick veel dinghen ghesien contrarie der opinie der Philosophen/ namelijck tweemael eenen witten Reghenboghe ontrent middernacht/ dat hebben veel scheeplieden met my ghesien.Op den dach der Coniunctie saghen wy de nieuwe Mane. Item seer veel clare sterren/ bernende tortsen sagen wy voortijts aenden Hemel.

Hoe dat Albericus Vespucius/ het vierde deel der werelt gheuonden heeft/ wt gront der Cosmographie ende Geometrie/van tbegin der werelt tot int 1500. iaer onbekent.

DIt voorghemelde landt ende vierde deel der werelt/ is beset met meer Dieren ende volcken/ dan Asia/ Aphrica ende Europa/oock lustigher/ende van het ghetempereerden locht/ ende nae rechter conste oft gront van Geometrie of Cosmographie/is het vierde deel der werelt/ bydе vijftich graden ouer de Linie Equinoctiael gheleghen. Daer teghen ouer ligt Olisippo/daer wy wtvoeren 39.graden/welcke byde 90.graden maken/welcke somme het vierde deel des oppersten Circkels behout etc. Daer waer oock noch veel te schrijuen/op datmen de coenheyt ende vermetelheyt der geender neder leyde/die den Hemel willen wt circkelen ende wt palen/ oock meer weten willen dan het betaemt/nademael dat dese werelt/ in welcke my Godt ghevoecht heeft/van des Werelts beghin af ongheweten is gheweest/ ende van alleman een onbewoonde plaetse heeft gheacht gheweest.

Aenwijsinghe sommigher voornamelijcke puncten die daer bouen achter ghelaten zijn/wt veelder Heeren schrift/een afschrift ende Copye.

CRetitus een bootschapper der heerschappie tot Venegien/ schrijft onder andere aenden Coninck van Portugael/ bouen Bonasperanza teghen het Westen op een zijde/ hebben wy een nieu Landt gheuonden/ dwelck sy totten Papegaepen hebben ghenoemt/ ouermits dat aldaer soo veel ende menigerley Papegaepen woonen/ anderhalff elle lanck/ van veelderley coleuren. Wy seylden aen den stroom van dat Eylant herwaerts ende ghinswaerts meer dan twee duysent Italiaensche Mijlen/ ende en vondē desselfs noyt gheen eynde/ alsoo dat wy meynden dat het een vast lant was/ende een eyghen werelt.

Teghen tNoorden heeft den Hooftman Gasper Corterat/Anno 1501. een Eylandt gheuonden 2000. mijlen lanck/ na het aenseggen der inwoonders/ aen welck hy tot inde 700. Mijlen weechs seylde/ ende en conde dies gheen eynde vinden/ daerom ghelooft hy dattet een vast Lant is.

Een ander lant tegen tNoorden wert oock dit iaer gheuonden/ derwaerts de Graueelen mits ijs ende vorsts niet en conden gecomē/ daer was tIaer ouer een groote menichte sneeus/ maer dit Landt heeft veel volcx/ vande welcke wy 8. persoonen in Portugael brachten. De huysen zijn met Visch-huyden bedeckt. Sy zijn oock becleet van menigherley Huyden van Dieren/ sonderlinghe van Otterbalghen/ van ghedaente ghelijck de Zegeyners/ inden Somer keeren sy thayr buyten/ in den winter binnen: dese vellen en zijn niet getout/ bereyt noch ghenaeyt. Sy zijn seer eerbaer ende goedertieren/ het zijn oock van allen leden wel-gheschickte lieden. Haer aensichten zijn gheteeckent op Indiaensche maniere. Maer sy en hebben gheensins gheen Yser/ haer messen ende bylen/ diesghelijcx haer pijlysers maken sy van eenen herden steen/ sy hebben een vreemde spraeck/ die gheen verduytscher verstaen en can. Sy hebben een groote menichte vischs ende houts/ sonderlinge van Dennen.

Caranganor die stadt is byde 30. Italiaensche mijlen lanck/ euenwel wijt van malcanderen gheset/ als de Meulens oft Dorpen/ sy en heeft gheenen muer. Met Trompetten/ Heyrtrommelen ende hoornen roepen sy haer volck ter kercken. Sy hebben veel vreemde Ceremonien tot haren Godt/ haer Priesters gheesselen haer selfs/ ende gheuen voor dat Godt met hen ghesproken heeft/ ende hen dit ende dat gheheeten van haer te verweruen. Sy springhen oock dickwils alsoo bloedich zijnde als sy haer ghewont hebben/ als de verruckte/ int vyer inden Tempel gestoort zijnde/ ende wederom daer wt/ om het volck te betoueren/ ende haer gheestelijckheyt een aensien te maken/ende veel vreemde grillen. Haren Coninck is een Heyden/ hy heeft menigerley wijuen. Sy schrijuen op boomschorssen met een yseren Griffie. Men vint aldaer oock een seer groote menichte Christenen/ die besitten ende verchijnsen haer huysen/ vanden Coninck die een Heyden is/om een ghesets gelt. Dese Christenen en hebben gheen clocken/ ende niet dan een Cruys in haer Tempelen/ sy roepen op Griecxe maniere ter kercken.

Stadt 30. mijlen lanck.

Christenen en Paus in Armenia.

Sy hebben aldaer haren eyghen Paus/ twelf Cardinalē/Bisschoppen ende Aertsbisschoppen.

In

In Armenia hebben sy haren Paus / dien noemen sy Catholicum / hy is Cruyswijs ouer zijn hooft beschoren. ND in Armenia zijn tweederley Christenen/Jacobite ende Nestorini. Desen Paus regeert oock eensdeels de gheestelijckheyt in India Cathayo. Haer Priesters zijn gheschoren / ende hebben alleen een weynich hayrs op den top/sy doopen de kinderen veerthien daghen out zijnde/sy Consacreren in Azimo/sy biechten/ ende noemen dat Sacrament ghelijck wy/maer sy en hebben de laetste Olinghe niet / sy hebben oock Wijwater inden inganck der Kercken. Sy hebben dese ghewoonheyt / dat als eenen sterft/ so comen veel Christenen te samen/ende eten acht dagen met malcanderen/daer nae bidden sy voor den verstoruen.

Die vrouwen en beernen niet nae des mans doot/maer de vrienden / sy gaet met de houwelijcxe voorwaerde wech / en sy en derf haer voor tJaer niet verhouwelijcken / sy houden vasten ende Aduent / en sy en eten vanden goeden Vrijdach af niet/tot op Paesschen. Sy houden veel Feesten met vieren / ghelijck wy: S. Thomas haers lants Apostel is by henlieden inden oogst/ dat is de grootste Feeste. Desen Heylighen/ dwelck wonderlijck om segghen is/ eeren op eenen dach Christenen ende Heydenen / met de alder grootste eere. Sy hebben oock swerte Monicken. Haer Priesters leuen sonder ghetroude vrouwen cuysch. Al het volck ontfangt het Sacrament driemael int Jaer. Sy hebben de heylige Schrift in haerder sprake / gelijck wy in onse. De Christenen ende Mooren zijn op een maniere ghecleet. Haren dach is in ses uren ghedeylt/ het jaer in 12. maenden.

S. Thomas eeren Christenen ende Heydenen tsamen.

Sy hebben vruchten ghenoech / behaluen koren/dat brengtmen daer / Ossen / Koeyen / Hamelen / Buffels / Schapen hebben sy in grooter menichte / Item Elephanten/ Hinnen/ Gansen een groot ghetal/ alsoo / datmen om eenen Ducaet hondert Hinnen hebben mach. Sy en hebben gheen Swijn / ende en eten oock gheen / bysonder de Heydenen.

Rijs ende Suycker hebben sy in ouervloet/ waer af sy haer broot maecken/seer goet. Ouergroote Vijghen draghen haer Vijgheboomen/ ende dat met hoopen / de Boomen Palma ghenaemt/brenghende de Noten van India / Item sy brenghen oock van desen / Wijn Azijn/ Suycker en Olie/ waer af Strabo int thiende Boeck ghetuyghenisse gheeft. Van desen Boom/die ooc tot Calicut wast/ is daer bouen vermeldinghe gheschiet int langhe/ inde beschrijuinge van Calicut / hoe sy dat altemael maecken/ende niet alleen vier oft vijf/maer thien nutticheden van desen boom brenghen.

Van Cannonor zijn neghen mijlen tot Calicut/daer zijn beyde Coninck ende het landt eens geloofs. Cambaia ligt tegen het Westen/twaelf duysent Italiaensche mijlen van Calicut. Van daer drie hondert mijlen tot int Eylandt oft Coninckrijck Ormus. Dat Eylandt heeft inden omrinck vijfthien hondert Italiaensche mijlen/ vol volcks / al van Machomets gheloone / met haren Coninck / daer vintmen veel gheweldighe steden wel beset. Cambaia heeft oock seer veel steden/Casteelen ende landtschappen. Sy en eten niet van dat leuen heeft ghehadt / ende en drincken gheenen Wijn/het zijn groote Toouenaers/ witter lieden dan tot Calicut. Sy nemen alleen een wijf/tzijn seer cuysche lieden/ eten van moes/ ende de vruchten haers landts. Men vindt daer rontsom veel steden ende Eylanden wel beset/ die zijn al van Machomets gheloone: eertijdts hebbent Heydenen geweest/onder welcke Mapa ende Elij seer groote Eylanden zijn / twee hondert mijlen van malcander gheleghen / daer tusschen veel ander Eylanden ende steden. Dit ligt van Calicut ses oft seuen hondert mijlen / Cucin dat Rijck ligt oock daer binnen.

Item/vanden machtighen Coninck tot Narsinga / welcx landt drie duysent Italiaensche mijlen om hem begrepen heeft / hebben wy elders aenghewesen/ ende van zijnder bouennaten groote machticheydt. Van daer ligt Cucin. Teghent Oosten hondert mijlen ligt Cucumer/ van Cucumeri tot aende Riuiere Indum / zijn vijf hondert mijlen. Inde Indiaensche Zee ligt Saylam / twee hondert mijlen verre van Cucumeri/ ende veel hondert mijlen voorder Taprobana oft Samothra/vet voorts wtwaerts vintmen dat Rijck Cathaio / ende ander wonderlijcke landen/dwelck een Priester Joseph genaemt/ van Cannonor gheboren / den Paus Alexandro ende anderen selue persoonlijck alsoo aenghesept heeft/ende welck wy daer bouen hebben beschreuen/wt ghetuygenisse Ludowijck Vartomans/ besiet dat.

De Coninck van Portugael schrijft onder andere aenden Paus Julium / dat hem zijn volck veel landen chijnsbaer ghemaeckt heeft / opt eerste de machtighe stadt Xer / Item die vermaerde ende weerachtighe Stadt Braua/der Sarracenen/ in Ethiopia gheleghen / schier aen Arabiam stootende. Dese hebben sy wtghebrandt/de inwoonders daer in al verslaghen / ende henlieden byde vijfthien hondert Talenta Siluers genomen/die sy alleen ouer haer droeghen/ende een Talent is een ghewicht by ons/ van tweeentseuentich pont swaers/ Anno 1508.

Xer de machtighe stadt.

Daer nae seylden sy in het Christelijck Eylant Zacothora / den Sarracenen onderworpen/ aen de Frontieren Arabie stootende / daer heeft ons volck een sterckte ghebouwdt / teghen de aenloopen der Sarracenen tot Mecha / op dat hen die macht benomen wierde/ te ghebruycken den Sinus der Persissche ende Arabsche Zee. In dit Eylant zijn byde veertich duysent menschen. Maer sy houden in veel dinghen het Joodtsche ghebruyck/ daerom dat sy eenen tijdt lanck Leeraers ghebreck ghehadt hebben. Sy onthouden haer de veertich daghen/ niet alleen ghelijck wy/ van vleesch: maer oock van visschen / en hebben veel dincx metten Christenen tot Caranganor ghemeyn. Sy gheuen den Priesteren de Thienden van al haer incomen/die hebbe aldaer groote vrijheyt/soo yemandt eenen van dese beschadichde/ hy en ware int landt niet seker. In dit Jaer hebben wy oock wtghesonden vijftich schepen wel toegherust/met seuen hondert Ruyters/ende vier duysent voetknechten/ om Barbaria en ander Landtschappen te bestrijden / oock soo isser van te voren wel so veel van onsen volcke aldaer/ Godt gheue gheluck ende Victorie daer toe.

Eenen Wttoch van eender Epistel oft narratie Ferdinandi Cortesij/ Key. Map. opperste Hooftman/der Schipvaert inde Zee Oceanum/ aenden Paus.

Van sommige nieuwelijcx geuonden Eylanden en volcken/aenden Paus Clementem 7. op Latijnsch ghestelt/verduytscht

ICk Ferdinandus Corsius/ doe vijuer heylicheydt te weten/dat ick Anno 1518. van Keyser. Map. in Hispania/ om teghen het Westen inde Oceaensche Zee te schepen/ heb wtgeschict geweest / en quam onder andere tottet Eylandt/Cuba/Spagnola etc.

waer

waer af bouen ghehoort is. Voort quamen wy neerwaerts op een Eylant Jucatan ghenaemt/ waer in wy een stadt vonden/vander grootte als Cayro/gheheel ende al wel gebout van steen ende kalck / daer hieltmen merct oft Jaermerct van veelderley soorten oft gadingen van Maersscherije oft Coopmanschappen / sy gauen ons veel vreemder Waren om Sijde / Glasen eñ Bellen/ onse Spieghelen verachten sy / want sy hebben eenen soo claren steen / die eens yeghelijcx aensicht veel scherper wtdruckt / dan onse spiegels. Sy leenen sonder woecker / ende houden goede Policije/oock trouwe ende gheloove in alle beloften/waerlyept in woorden ende handelen/ sonder voordeel. Sy zijn besneden/eerbaer / wel gecleet/ ende van eender eerbaerder wandelinge/ sonderling de vrouwen. Wy voeren voorder teghent westen door de Prouintie Comij ende Mapa genaemt/ ende doen wy bijde 100. ende 10. lege aen dat Eylant geuaren waren/ soo toelandeden wy byder Prouintie Campechium ghenaemt / daer vonden wy een stadt van 3000. huysen / ende sy namen ons vriendelijck op / sy verwonderden haer van onser Schipuaert/ende als wy ons geschut lieten afgaen/ontsetteden sy haer seer/meynende dat sy nv donderen saghen / dwelck sy voormaels alleen ghehoort hadden/daer vonden wy/Eynden/ Duyuen/ Veldhoenders / Quackelen/Woluen/Leeuwen/ Conijnkens/Vossen/ Beyren/Hasen / Herten/ ende andere ons onbekende Dieren. Van daer seylden wy 15. Legas tegent Westen / ende quamen in een landt Aguanil ghenaemt / haer Hooftstadt Mosco / dit volck ouervtel ons / als wy in ons schip soet water draghen wilden / ende dede ons groote schade / alsoo dat wy hert gewont zijnde/ te rugghe moesten wijcken / ende inde Schepen ontloopen.

Inde 70. mijlen van daer ligt het Eylandt Cozumella ghenaemt / het welcke wy vermercten 3. Lege eer wy daer toe quamen. Dit Eylant is 54. Lege breet/theeft vogelen/vruchten / ende alderley Dieren/ ende tgebruyck aldaer is schier al in het Eylant tot Jucatana/5. mijlen van daer gelegen/in welck wy namaels voeren /wy wierden in dit Eylant heerlijck ghespijst op haer maniere/ende sy bewesen ons veel vrientschaps/wy vonden eenen Beyr op een calomne/ daer sy haer gebedt ende offeren voor volbrenghen. Maer tot Jucatana en wildemen ons niet toelanden laten/ aldaer wy nochtans ghenoot waren / alsoo moesten wy voorby varen. Doen vermercten wy een ander plaetse / niet also verre van dit Eylandt / Olloan oft Coluacan vanden inwoonderen ghenaemt / daer vonden wy bijde 600. ghewapende inwoonders/ aenden oeuer met gulden Dartschen/Bogen / etc. om den oeuer voor onse toelandinghe te bewaren / sy hieldent aldaer den gantschen nacht ouer / smorghens maecten wy vreede met hem ende wierden opghenomen/ als sy vernamen dat wy tgout niet om niet : maer om ander Waere begeerden. Aldaer en is gheensins gheen ijser / maer het gout wtermaten ghemeyn ende goedē coop/waer af sy haer spiesijsers ende alderley wapenen maken/ oock haer netten met gout behangen/ ende wat desen Coninck gebruyct/is altemael van goude.

Van daer tot op 100. Lege tegent Suyden eñ Noorden/ stieten wy op 3. cleyn Eylanden / wy ginghen int grootste / daer beuonden wy / dat sy haer kinderen opofferden / ghelijck Manasses/ ende eenen Leeuwe op een beelt calomne staende/ van Marmelsteen ghehouwen / dien aenbidden sy/ ende gieten dat vergoten bloet haerder kinderen in zijn kaken/ dat herte des Offers verbranden sy tot eenen soeten reucke haren God/het ander eten sy / bysonder wanneer sy haren vyandt

Kinderen gheoffert.

inden Crijch ouerwonnen hebbende / opofferen. Al dese Eylanden zijn oueruloedich met gout eñ Edel ghesteente.

Niet verre van daer is een Eylandt / in welck op de maniere der Amazones / alleen enckel vrouwen woonen/ sonder manlijcken toeganck/ cuysch leuende/ghelijck by ons de Cloostervrouwen. Ter tijt des arbeyts comen daer mannen wt de naest gelegen Eylanden/ ende bouwen hen haer velt/daer sy af moghen leuen.

Den Coninck tot Coluacana schanck den onsen eenen gouden Pot/Keten/Brasseletten / ende veel Juweelen van goude / wy maectense met onse dinghen vrolijck. Dit Eylant heeft 15. vermaerde steden/een vande welcke 15. oft 20. mael duysent huysen heeft/ met thoornen ende mueren beuesticht. Sy hebben alderley wercklieden/ende Bouwmeesters/oock alderley hantwercken. Haer Priesters leuen cuysch sonder houwelijck / een wonder groote cuyscheydt is by die vrouwen. Dootslach is vreemt / ende eenen grooten grouwel by henlieden. Des Coninex stadt daer hy Hof hout/heeft bijde 15. duysent huysen wijt van malcander gheset / in veel mijlen haer verstreckende. Als een vrouwe in Ouerspel wort beuonden / soo wort sy van haren man vercocht. Den Coninck heeft een wijf/ende soo veel byslaepsters als hy wil. Sy onthouden haer in September 35. dagen/ niet alleen van vleesch: maer visch / eñ al dat leuen heeft. Die ghehouwelijct zijn / en eten noch en drincken niet met malcanderen / noch op een Tafel/noch wt een Schotel. Een maent is 20. daghen by hen/der seluer hebben sy der 20. sJaers.

Voorts quamen de onse tot een ander Coninckrijck / welcx Coninck hiet Onandus / de welcke als hy vermercte/dat wy gout begheerden / soo schanck hy den onsen een gulden Beeldt / ende veel stucken gouts / veelderley Edel ghesteenten ende spijs dese heerlijck/na aert des landts. Het gout geuen de Riuieren ende berghen aldaer. Sy zijn het swemmen alsoo ghewoone/dattet hen al effen eens is / weer sy inde Zee swemmen / oft opt landt gaen/sy laten haer onder dwater/ ende brenghen somtijts handen ende mont vol zants/ met gout vermengt.

Also trocken de onse met gout ende Edel ghesteente beladen/van desen Coninc / sommighe na het Eylandt Ferdinandinam / dander verder tegent Westen/ende quamen op een nieu Eylant/ waerin de inwoonders toeliepen / om ons als een Zeewonder te sien/ ende om onse nieuwe onghewoone schipvaert te besien / sy baden de onse wt te comen / dat ontseyde hen Montegius / dewijle den opersten Hooftman tot Ferdinandina was / te verre van hem. Also quamen de onse tot een ander seer heerlijcke stadt/ ende landeden toe/ daer ouervielen ons de inwoonders met bogen/ sy schoten van verre tot ons/ende als wy wederom tot henwaerts bolderden met buschsteenen/ verschricken sy onmenschlijc/vloden ende begeerden vrede. Van daer seylden wy wederom te rugghe tot onse ghesellen na Ferdinandinam/ want onse Schepen waren vermoeyt / ende van Prouisie oft Prouiande gheleecht.

Eer wy voorder varen / moeten wy een ander Zeeuaert inmenghen / die onsen Gubernateur Dietus Velasques ghedaen heeft / ende heeft geuonden/Guandam/ Gnitillam ende Guauarā/ ende daer wt 300. Inwoonders tot Slauen gerooft. Als nv de Wachters van dese Slauen op het Schip sorgloos / eensdeels te lande clommen / ende weynighe by heulieden bleuen / soo vielen de Eylantslieden inde Wachters / ende versloegender sesse / dander spronghen inde zee/ doen voeren de ghevanghenen met het Carueel vanden onsen wech / in het naeste Eylandt

L. embis/ende verbranden dat schip/ende namen wat hen daerin behaechde / doen dooden sy al wat vanden onsen wtswam. Doen onsen Gubernateur dat ghewaer wiert / soo sondt hy henlieden haestelÿck te hulpe 2. schepen vol Crÿchslieden / maer te verghecfs ende te spade / de sake was gheschiet. Doen vinghen de onse wederom vut een Eylandt/byde 500. persoonen/dese vielen oock inde Wachters / om de verlooren vrÿheydt weder te verweruen/ende vier uren lanck wasser een twÿffelachtige Victorie / ten laetsten gaf ons God de Victorie / nochtans verloren wy byde 100. mannen daer onder/die wtsprongen eñ verdroncken / ende eensdeels doorschoten wierden vande gheuanghen Eylanders. Dit volck daer ontrent is dapper ende practÿckich / tzyn oock constlÿcke wercklieden / van welcke dÿner heylicheyt/met ander asseyren beladen zÿnde/te langhe ende verdrietelÿck waer te vertellen.

Nv keeren wy wederom tot de Eylanden Cozumella / Jucautana / Coluacanam / oft Olloam. Int Eylandt Cuba / was tot opperste Hooftman van alle de schepen verkoren / Ferdinandus Cortesius / die quamen aen dat voorghenoemt Eylant/daermen de lieden offert ende eet. Dit ghebruyck soude oock zÿn in den nieu gheuonden Eylanden/Lestan ende Sestan/daer sy naect gaen/ende wt gebreck der kinderen/ eten ende offeren sy de honden / de welcke niet en bassen / ende die een huyt hebben ghelÿck een Vos. In dese Eylanden zÿn veel wyfs beelden / weynich mannen / ghelÿck de Hamelen / onder veel Schapen / want sy Cappuynen de iongers / dat sy tot echtelÿcke wercken onbequaem worden. Wy becoutense van haer dwaes ghelooue af te staen/ende het onse aen te nemen. Wy oprechten aldaer een Cruys / ende een Marien beelt in haren Tempel/dies sy haer verwillichden te aenbidden. Op dese reyse verstaken wy / dat wy schier acht daghen seylden sonder eenighe spÿse/ ende ons storuender 7. van honghers noot af/ die der visschen spÿse wierden/ wy seylden oock dese daghen onwetende/ waer wy waren/ sommighe stieten opt Eylant Jucatana/ende alreede schier van hongher ghestoruen / vielen wy in eens Tyrans hant / die nam Valdiniam den Hooftman ende zÿn ghesellen / doodese ende offerdese / ten laetsten noodde hy zÿn vrienden eñ atense. Maer wy quamen int Eylant Coluacana/die brachten ons begeerenden ende hongherighen 8. Hinnen/ vande groote als Pauwen (dwelck nauwe 10. hongeringen ghenoech was) met sulcker conditie/dat wy haestelÿck aftrecken souden/ende van lant wech seylden / maer wy en conden sulcx niet ingaen/wy moesten voor haer van hongher steruen/oft ymmers ouerwinnen.

Honden ghegeten eñ gheoffert.

Jonghers gecappuynt.

Daerom dreef ons de noot/ dat wy van wech te seylen vertoefden / wy begheerden vrede met henlieden/ende presenteerden hen onse Waer/om spÿse ende gout / maer sy en wilden gheensins noch onse Ware / noch onsen vrede / sy rusteden haer tegen ons toe / doen lieten wy ons gheschut in haer los gaen/dwelck ons wel gheraecte / soo dat sy haer eensamich daer af soo ontsetten / dat sy wech vloden / doen vonden wy een stadt soo groot als ick nauwe segghen derf / anderhalf Duytsche mÿle groot / van 25. duysent vpersteden oft huysen beset/van kalc ende steen / aerdich ghebout/met inghemengde Lusthouen/alle huysen staen tot inde 3. schreden van malcander/ behaluen de straten/ende men climt 10. oft 12. trappen tot elc huys opwaerts / tot datmen ter deuren incoemt/sy zÿn met steen/ bleck ende riet ghedect / 40. duysent van dese Barbarissche Indianen wierden op desen dach van soo weynich Spaengiaerts (ouermits sulck nieuwe dappere maniere van oorloghen) te nedergheleydt ende ouerwonnẽ/want als sy ons geschut slechs hoorden/ontuiel hen hant ende herte/wy en hadden niet meer dan 16. Ruyters / die braken haer ordeninghe haest / niet anders dan een cudde Schapen / die dooden sy ter rechter ende slincker syde / sonder teghenweer / sy en hadden gheen plaetse noch tÿt te schieten / oock gheen herte/ sy stonden verbaest / meynende dat onse Ruyters goden waren vanden hemel ghesonden / oft zeewonderen. Alsoo vermoordender wy vele van haer/ ende dreuense in 22. dagen al wter stadt/de welcke de Inwoonders Potanetianum / maer de onse Victoriam noemden / daer zÿn wonder schoone Lusthuysen ende Houen / inde welcke wy ons somtÿts verdoolden. Ten laetsten lieten wy haren Coninc ende Ouersten tot ons ontbieden/dat sy ootmoedich baden/ ende weerloos tot ons quamen / alsoo boden wy henlieden ghenade aen / haer wederom in te setten / met dier conditie / soo sy van haer bygheloo[..]e wilden afstaen/ den ghecruysten aenbidden/ [.]nde haer den Coninc van Hispania verbinden wilden / voortaen eewich chÿnsbaer ende onderdanich te zÿn/ dat gingen sy met vreuchden gewillich aen / ende deden malcander op beyde sÿden groote eere ende schenckingen. Van daer seylden wy inde contreye Grisalua/ vanden onsen Bian genaẽt / daer namen ons de Inwoonders vriendelÿck op. Een mÿle weechs van dien oeuer / ligt een stadt van duysent ende 500. huysen / die presenteerden ons terstont den vrede/mogelÿc wt Potenetiaenschen exempel verschrickt zÿnde / tot welcken nv dat geschrey gecomen was/ sy presenteerden ons het halue deel der stadt te geuen/ soo wy by haer willden woonen / sy verhoeptẽ mogelÿc ooc met ons gheschut voor haer vyanden dies te sekerder te zÿn/dewÿle alleman van onsen naem een schouwen hadde. Als wy nv aen het machtich Eylandt Coluacana voorts voeren / quamen wy wederom in een machtich Conincrÿck/alsoo dat zÿns Rÿcx gheen eynde en is / daer vonden wy veel constelÿcke lieden/vockẽ/ eñ de Historie der Coninghen beschreuen / op een vreemt pampier van boomen toebereyt / daer vintmen het gantsche iaer door sneeu op sommighe Berghen/ Item/ veel ende menigherley schilderÿe / Gout/ Siluer/ etc. maer Coper/Yser/ Stael / en hebben sy niet. Sy schrÿuen een vreemt gheschrift ende spreken noch veel vreemder / sy hebben costelÿcke Tempelen / met gulden Tapÿtsen behangen/daer hebben sy oock dat schandelÿc ghebruyc/haer eygen kinderen te offeren/ oock somtÿts haer knechten/ als sy haer vruchten hebben ingebracht/costelÿck ghecleet/met gebede/ dat sy God in dander wereldt voor haer willen bidden. Sy zÿn oock altemael ghewoone haer bloet haren goden te offeren/ dwelck sy op menigherley wÿse van haer tongen/herte / handen eñ borsten van hen brenghen/met snÿden/ keruen / etc. dat werpen sy op ten Hemel / oft sy besprenghen de Tempelen daermede/ende hiermede / gheloouen sy haer Goden versoent te zÿn. Voorts quamen wy in een stadt Cempoal genaemt/ vanden Eylandtslieden / ende vanden onsen Sibilla. Daer is oock het volck van haer Priesteren becout / soo sy haer kinderen oft knechten offeren/ dat sy daer door der Goden vrientschap / ende de eewighe wellust na dit leuen vercrÿghen. Sy hangen der verslagen vyanden ghebeenten op in haer Tempelen tot een Victoriteecken/gelÿck de onse de Banieren. Haer Priesters leuen sonder Houwen / ende zÿn by haer in grooter eeren ghehouden. Hier seyt Cortesius voorts van het Eylant Spagnola / van haren ouervloet ende vruchtbaerheyt van gout/Suycker ende veel ander vreemde vruchten/etc. Het Suycker en wast nergens met grooter hoopen/dan aldaer/rieden

alsoo

also groot als eenen arm / anderhalf mans lengde hooghe / van dit altemael elders hier bouen. Men bout nv oock Wijn ende koren aldaer.

De wonderlijcke Narratie ende Zeeuaert Ferdinandi Cortesij/Key. Mai. Hooftmã op der Zee / om nien landen eñ eylanden te soecken/An.etc.1518.wtgesonden/eñ Anno etc.1520. volejnt / ende Key. Mai. ouergeleuert/ geuonden ende ingheuomen/een nieuwe werelt.

DE heerschappije des bergs Zuma / Item/ Cinpual het Lantschap / den Coninck van Zuma onderworpen/heb ic dijnder Maiesteyts Scepter toeghenoecht / sy ouergauen haer willich/ met bede / op dat ickse voorden Tyran Zuma verloste/die henlieden haer kinderen met ghewelt af drang / om zijne Goden te offeren. Nv tot Cimpual acht ick / zijn ouer de 50. duysent strijtbare mannen / totten crijch toegherust / en daer ontrent byde 50. Dorpen ende Casteelen oft Sloten ghelegen/dat heb ick ghedaen met 15. Ruyters / ende 500. dappere Voetknechten. Vier mijlen van daer ligt de stadt Vere Crucis. Als ick nv 3.dagen inder Prouintie Cinpual om reysde/met mijn volck te voete/ quam ick op den vierden dach in een landtschap / Sienchimalem genaemt/ waer in een seer vaste eñ welbewaerde stadt is/op eenen hooghen berch gelegen/waer in geen mensche te peerde comen en mach / tot de welcke men recht als aen eenen steegher climmen moet. Van daer reysdẽ wy herwaerts ende gintswaerts op veel daghen in veel lantschappen/waer in cleyne Coninghen waren/ altemael den machtigen Heere ende Keyser vanden berch Zuma onder worpen. Het volc van desen Lande en meynde anders niet / dan dat hy een Heere was/ouer den gantschen Aertboden.

Wy vonden aldaer oock veel ende menigerley welbewaerde stercten ende ghestichten / dies wy ons niet weynich en verwonderden / maer niet een soo gheheel cloeckmoedich volck/als de Moren ende ander Indianen.

Alleen stieter aen dat Rijck Zuma een Landt Cathannã/Tascaltecol/ de welcke ghedueringhen crijch voeren metten Coninck vanden Berch Zuma. Dese waren onser blijde / verhoopende dat wy hen bystant doen souden / teghen den dickmael ghemelden Tyran van Zuma. Alsoo vergaderden haer ouer de hondertmael duysent Indianen tegen ons / metten seluen campten wy ridderlijck totten nederganck toe / alleen met ses Hantbussen/ses hooftstucken / 40. heltbogen/13. Ruyters/ ende met de voornoẽde voetknechten/sloegen wyse inde vlucht / seer veel bleuender op dat slachuelt/ ende wtgenomẽ de schade des arbeyts/ hongher ende dorsts/ en creghen wy daer niet.

Terstont stercten sy haer tot inde anderhalf hondert mael duysent / metten seluen gaf ons God oock de Victorie/ soo dat wyse dooden ende verstroeyden / als een cudde schapen / te laetsten als sy aen ons versaechden/ seynden sy een Legatie aen ons/ vreede begerende / ouerbodich zijnde / beyde willich mijn vrient / ende uwer Maiest. ghehoorsaem ende chijnsbaer te zijn/ sy baden my af / dat ick hen haer wederspannichheyt vergeuen soude/ ende gauen ons Prouande/ ende wat wy behoefden/noch was het al een valscheyt ende listicheyt/want 50. vandẽ haren ginghen in onse stercKte/als nv vrienden zijnde/ende bespieden/hoe sy ons mochten toe comen/ dwelc alst ons wert aengeseyt / soo vingen wy heymelijck eenen wt desen / tewijle dat de andere omgaepten/ ende vraechden hem strenghelijck door eenen verduytscher / wat haer voornemen ware / die seyde ons / datter een groote macht achter den berch lach / in voornemen / ons desen nacht te ouervallen / op dat wy zijn volck met onse Bussen / als by daghe / niet veruaert en maecten / dies waren sy daer / om bespieders te wesen / hoemense bequamelijck aen grijpen mochte / ick lieter noch eenen vanghen / die seyde recht oock alsoo. Alsoo vinghen wyse al/ ende hieuwen hen de handen af / ende seyndese wederom tot haer heyr / met beuele / dat wy bereydt waren dach ende nacht met haer te slaen / wanneer sy wilden/ wy bewaerden onse stercte / ende stercten ons/ ende in somma / wy en verwachteden haers niet/ maer vielen tegen haer wt / ende dreuense soo hert / dat sy vallen lieten al wat sy hadden/ ende haer ouer de bergen af stortedẽ/ eer sy in onse handen vielen/ ende wy deden haer seer groote schade. Als sy nv saghen/ dat sy niet gheluclijcx teghen ons wt en richteden / begheerden sy ootmoedelijck vrede/ daerneffens bekennende dat hen recht gheschiede / nademael sy my gheen geloove gehouden en haddẽ/ eñ byde 4000.menschen werpen haer wapenen wech / vielen ons te voete/ ende brachten ons tot een Fonteyne/ daer seer veel goede spijse was. Maer dat ick de waerheyt bekenne/ons allen was seer banghe / onder een sulck volck/ by welck wy geenderley hope eenichs toecomende bystants (behalven Gods) en hadden. Ick heb veelmaels veel moeten hooren vanden onsen / hoe dat ickse op eenen hoeck verleyt hadde/ van waer sy niet ontulieden en mochten / ende sy stelden haer dickwils eenstemmich voor/ dat sy op een schip wech wilden / ende seyden my aen/wilde ick mede/ soo waert goet / soo niet/so wildense my aldaer alleen latẽ/ nochtans stierde ickse met veel troostelijcke woorden wederom af/ ende maecte hen indachtich Gods bystant / ende de Ridderschap tegen de ongheloouige te strijden/oock de trouwe ende des eets dijner Ma. ghedaen/met dien maecte ick hen wederom een herte / so dat sy tot in het eynde bestandich by my bleuen. Met dien wy alsoo raetslaechden / eñ dat ickse troostede /quam tot ons den Vorst deser gantscher Prouintie / ende 50. wt de voornaemste / die presenteerden ons vreede / vrientschap ende onderdanicheyt dijner Maiesteyt / ende gauen voor / hoe dat sy te voren noyt niemandt chijnsbaer gheweest en hadden / ende dat sy om de vrijheydt te behouden / veel gheleden hadden / bysonder van het gheweldt des Conincx van Mutezuma / aen welcx landt haer Frontieren ouer al aenpaelden / ende daer om gheen sout noch Boomwolle tot cleedinghe en hadden / op dat sy niemandt en wilden chijsbaer zijn/ dwelck sy hadden doen moeten soo sy in ander landen ghehanteert hadden. Alsoo namen wy dit verbont aen / ende ginghen met hen in haer Hooftstadt Tascaltecal ghenaemt / inden omuanck grooter dan Granate / oock bet ghebout met costelijcke ghestichten / ende volckrijck. Daer is een Merckt ende plaetse inder Stadt / waerinmen alderley dinck te coope vint / schier ongheloofkijck te segghen. Aldaer vintmen alle daghe ouer de 30. duysendt menschen coopen ende vercoopen/Broot/Voghelen/ Visch/ wiltbraet / ende alderley nootdruft / uitghenomen sout ende Boomwolle / dwelck by henlieden niet en wast/noch int ghebruyck en is. Maer gout/ Siluer / peerlen / Edel ghesteente ende vederen in grooter menichte. Item / alderley cruyden / wortelen / hout ende kolen. Item alderley cleedinghe vindtmen daer in dapperer menichte veyl. Sy hebben oock Baden / ende een goet Regiment / ende het is een seer vernuftich redelijck volck / ende gantsch Aphrica en heeft nauwe een dierghelijck volck / wt de kaken der Maurorum ghetoghen. Pleynen / ber-

Wonderlijcken Crijch in America.

ghen ende dalen zijn in desen lande / ia niet met allen en vintmender ongheplandt ende bouloos ligghende / noch yet dat des boumans hant is eyschende / ende het is een volck recht als de Venetianen / Genevoysen ende Pisaners oft Switsers met haer Regiment. Sy en hebben gheenen Heere / ende nochtans veel Heeren / die den ghemeynen man ende staet (ghelijck by ons de stadtmeesters ende Burghemeesters) voorstaen / sy straffen euenwel de quaetdoenders. Een vanden haren hadde ons een weynich gouts ontdraghen / dien sloeghen sy openbaer met Koluen doot / voor onsen ooghen / alsoo dat by henlieden geen quaet ongheschraft en blijft / ende wort openbaer voor alleman wtgeroepen. Ick heb het ghetal der huysen in dese stadt neerstich laten berekenen ende tellen / soo zijnder ouer de anderhalf hondert mael duysent ghevonden geworden / behaluen de Voorstadt / ende den aenganc der stadt / die inghelijcke stadtrecht ende Borgherschap zijn.

Ses mijlen van deser stadt ligt een merckelijcke stadt Curulteral genaẽt / den Heere van Mutezuma onderworpen / dese nooden ons met reuerentelijcke presentatie / van williger ghehoorsaemheyt / derwaerts ghelepden my bynde hondertmael duysent mannen van Tascalteral / besorghende datter een arghelist achter hen schuylende was / met welcke sy oock in langer vyantschap ende oneenicheyt gestaen hadden. Also sant ickse ter haluer wege wederom thuyswaerts als onnoodich / ende en behielter niet meer dan 6. duysent / eñ als wy voor de stadt quamen / liepen de Borghers wt met grooter reuerentie / om ons te ontfangen / met pijpen / Trommelen eñ groot Triumph gesanck / ende houeren / oock met haer geestelijcke persoonen / ende gauen ons de beste herbergen in / maer gelijck ons te voren aen ghewesen was / alsoo vonden wy dat ons toebereyt was / wierden oock ghewaerschout / datmen ons ouervallen soude / wy saghen oock wel veel dierghelijcke aenwijsinghen / dies wy oock kennisse namen van twee heymelijck gheuanghenen / die wy wt deser stadt hadden op ghekipt / om haer voornemen te kennen / alsoo luydde de ghelijckstemmende kontschap / dat haer niet verre vander stadt vijftichmael duysendt des Heeren van Mutezuma volcx hielde / om ons te ouervallen / doen dachten wy / dewijle het ymmers zijn moeste (alsoo ons niet een cleyn verschricken aen en quam) het ware beter dat wy hen voor quamen / dan sy ons / eñ ontboden alsoo de Priuaten der Stadt tot ons / in een ghelaet van goeder vrientschap / ende greyense als de voorgangers / dapper aen / namense altemael gheuangen / ende wy vielen namaels wt / ende toghen inde stadt / ende vermoorden ouer de drie duysent menschen / schier in twee vren tijdts / daer toe holpen my 4000. mannen van Tascaltecal / 400. van Cempoal / ende verouerden also in 5. vren de gantsche stadt / de Inwoonders ende Borgers verdreuen wy daer wt inde vlucht / ende ontstaken sommighe thorens met vyere. Daer na keerden wy wederom in onse herberge / doen vielen my de principaelste te voete / ende seyden dat sy verleypt waren / oock eensdeels tot dit voornemen ghedwongen gheweest / biddende dat icker twee van haer wilde los laten / soo wilden sy al tvolck dat wt der Stadt gheulucht was / redelijck wederbrengen tot eewigher ghehoorsaemheyt / dat stonden wy hen toe / ende namense al in hulde / ghenade eñ ghelofte / doen wert sanderdaechs die gantsche stadt also wederom beset / als ofter gheen mensch gedoot en ware / niemant en claechde yemant / sy hanteerden ende deden in alle dingen gelijck te voren / vredelijc ende versoent. Doen maecte ickse met die van Tascaltecal te vriende ende nam alle vyantschap wech. Nv dese ouerwonnen stadt Churultecal ligt op eender pleyne / die heeft inden omrinck der mueren ouer de 2000. huysen / ende buyten der stadtmueren ooc wel so veel aende voorsteden. Dese stadt is ouervloedich van neeringhe / met schoon thorens doorbout / dat lant vruchtbaer ende veerdic / die stadt heeft bynde 400. Tempelen / met costelijcke toorens / also ick selue op eenen toren ghetelt ende gesien heb / daer vintmen ooc arme crancke lieden voorden Tempel sittende / gelijc by ons. Met dié alst God ende het geluck met ons hielt / soo nam hem den Vorst van Mutezuma voor / als oft hem de wederspãnicheyt der ghener van Churultecal leet ware / ende sonder zijn weten ende willen ghschiet / ende wilde slechs V. Ma. gehoorsaem ende onse vrient zijn / etc. maer wy vermercten wel / dattet enckel valsche list was / euenwel hielden wy ons / als oft ons zijn vrientschap danckelijc ende aengenaem ware / so trocké wy na zijn lant door eenen grimmighen couden sneeuberch / op dander zijde daer tegen ouer / was eenen so heeten berch / datter dicmaels sdaechs met grooten donder ende gerommel / eenen rooc wt dien berch vande groote eens huys / onuersiens opwaerts pruyste / als eenen bout vander yese. Ick voerde met my ouer de 4000. Inwoonders / behaluen mijn volck wt de Prouintie Tuscalteral / Guasasingo / Churultecal ende Cempoal. Soo trocken wy voort inde Prouintie Chalco. Met dien besorchde hem den Vorst vã Mutezuma seer voor mijn toecoemste / ende began veel dincx door Legatie / om my van zijn lant af te wijsen / met veel schenckinghe ende presenteringe van eewiger ghehoorsaemheyt dijner Mat. hy bestemde oock selue iaerlijcx eenen merckelijcken Tribuyt te geuen / aenwees daer beneffens / hoe dattet by hem nv altemael diere was / ende groot ongeweerte. Maer ick gaf voor dat ic zijne Mai. persoonlijc sien / besoecken ende aenspreken moeste / van dijner Mai. weghen / tewijle socht den Vorst dagelijcx wegen ende listen / hoe hy my een valle richten mochte. Alst hem nv altemael omsloech / ende dat ick my also hielt / als oft ict niet en verstonde / soo trock my ten laetsten zijn volck teghen / voorwaer eenen couden wech / alsoo dat wy met groote ghemaecte vyeren / om ons vande coude te bewaren / te doene hadden / ende wy quamen onderwegen in een stadt / in een Meyr ghelegen / Ixtapalata ghenaemt / 3. mijlen van daer ouer ligt wederom een groote stadt / Canaalcam genaemt / welcx heerschap my tegen quam / sy gauen my 4000. pont gouts / ende veel ander Juweelen / eñ ontfingen my vriendelijc op. Nv in dese voorgenoemde stadt zijn bynde 15000. welgeboude huysen / meest al int water gelegen. Sy hebben seer wonderlijcke vreemde weghen / straten eñ bruggen tot malcanderen / en sommige / merckten inder stadt. Niet verre van daer zijn oock 3. ander heerlicke steden / van 3000. 5000. ende 6000. huysen / de welcke al inde broecken ligghen / met schoone Tempelen ende ghestichten verchiert. Aldaer is eenen grooten handel met sout / dwelck sy wt dit Meyr maken. Als ick nv de machtighe stadt Temixtitam toenaecte / ende dat den Coninck sach dattet niet anders wesen en wilde / ende by auontueren mercte / dattet Gods werck was / begaf hy hem goetwillich daerin. Alsoo ginck desen Heere Mutezuma een Vorst deser stadt ende lants wt / ons te ghemoete met 3000. Edelen / eñ een yegelic vanden Edelen knielde of viel voor my op daerde / ende custe alsdan de handen / ende ginghen altijts twee eñ twee met malcanderen beruoets / als in eender Processie / dwelck schier een mijle weechs duerde / te midden onder hen ginc den Heere van Mutezuma gheschoept / dien droegen 2. Vorsten. Als ick nv afclom om hem tontfanghen / wiert my ghe-

winst

nu afclom om hem tontfanghen/ wiert my ghewinct ende te verstaen gegeuen/ dat ick hem niet aenroeren en soude/ doen hielt hy hem na de ghewoonlijcke Ceremonien ende Lants gebruyck/ om my te ontfanghen/ alsoo wy malcanderen de hant boden/ greep hy ter Aerden/ ende custe de handen/ dat deden oock de twee Vorsten die neffens hem gingen/ ende hem droegen/ eñ al tvolck: doen nam ick mijn seer costelijcke gulden Keten/ met menigerley Edel gesteente beset/ ende werpse hem aenden hals/ diesghelijck dede hy my oock doen/ met twee wonderswaren Ketenen van goude. Hy begon hem te ontschuldighen van sulcke dinghen/ als hem zijn vyanden by ons mochten beruchticht hebben/ ende seyde dat hy goede wetenschap hadde/ als dat zijn vyanden ons hadden voorghebracht/ dat zijn Palleys ende Sale met enckel goude gheplaestert/ van gulden wanden/ ende altemael van gout gemaect ware/ ende hy leydde ons binnen om te aenwijsen/ dat wijt van steen ende kalck ghemaect zijnde/ sagen/ ende om zijn vyanden der leughenen te ouertuyghen. Item dat hy hem hadde laten een God noemen/ Ja gheboden soude hebben/ daer teghen toonde hy henlieden zijn bloot vleesch/ sprekende: ghy siet dat ick een sterflijck mensche ben/ van vleesch ende beenen tsamen gheuoecht/ daerom siet ghy dat mijn vyanden gheloghen hebben/ ende beghaf hem met grooter oetmoet tot eenen eewighen vassael dijnder Maiesteyt/ ende wierden aldaer ses daghen costvrij ende wel ghehouden.

Daerentusschen viel de stadt Almeria/ 70. mijlen van Temixtitam ghelegghen/ ons wederom af/ sy versloeghen ons sommighe Spaengiaerts/ die wy om een stercte te bouwen aldaer hadden ghelaten/ dwelck sy wt het beuel haers Heeren van Mutezuma ghedaen te hebben ons toeschreuen. Als wy hem daer om aenuoeren eñ bespraecken/ seyde hy ons neen/ ende sandt haestelijc zijn Legatie derwaerts/ datmen hem Qualpoporã den stadthouder ende Administratoren soude ontbieden/ ende soo hy hem te comen weygherde/ dat hy met gewelt gheuanclijck soude ghebracht worden na Temixtitam/ wel bewaert ende ghelevt. Alsoo gaf hem den Vorst/ na dat hy daer ghebracht wert/ terstont in mijn gewelt/ met zijnen aenhanck/ die aenden doot der Spaengiaerden schuldich waren/ doen bekenden sy op de pijnbanck gerect/ dat zijt hadden gedaen sonder beuel des Heeren van Mutezuma/ alsoo liet ickse openbaer opten merct te puluer branden. Zuzala de Prouintie light bijde 80. mijlen van Temixtitam/ oock deser heerschappie onderworpen/ daer vindtmen gout-riuieren ende berghen. Item die goutrijcke Prouintie Tamasulapa/ Malinaltebeque/ etc. liggen oock rontsom in dit Lant om/ daeraen stoot dat Lãtschap Calua. Item Tenis/ met sprake ende heerschappie vanden voornoemden onderschepden. Item Calcalco/ Malmalco/ aen dese Prouintie stootende. Item oock Tuchinteral/ de welcke haer oock dijner Mai. begeuen/ ende chijnsbaer gemaect hebbẽ. Ses mijlen ouer Zee/ maer ouer Lant 10. mijlen van Temixtitam/ ligt een stadt Tescucu/ de welcke ouer 30. mael duysent huysen heeft/ aldaer zijn wonderlijcke Heeren houen ende Tempelen. Niet verre van daer liggen oock twee Steden/ van 4000. eñ 5000. huysen/ deerste Otumpa/ dander Acuruma genaẽt. Den Vorst van deser Prouintiẽ is eẽ vrient oft maechschap des Vorsts van Mutezuma/ maer hy en wilde/ hẽ na veelder vermaninge niet ouergeuen/ maer viel van zijnen Swager ende oock van ons af/ zijnẽ naem was Cacamacim/ diens gewelt was soo machtich aengewesen vanden naegebueren/ dat ick hem sonder nadeel mijns volcx niet en

Wonder geschiedenissen.

mocht noch en dorst aengrijpen. Alsoo wert hy wt aenghenen des Heeren van Mutezuma/ van zijn eyghen volck met listen betrapt/ soo dat hy gheuanckelijck tot ons ghebracht wert. Met dien liet den Keyser van Mutezuma al zijn Coninckrijck beroepen/ ende met schoonder Oratie vermaende hyse altemael totter gehoorsaemheyt dijner Maiesteyt. Alsoo hulde ons het Landtschap gewillich voor openbaer Notarissen/ waer op een openbaer Instrument ende beschrijuinghe ghescliede. Alsoo gauen sy ten eersten ghewillich den Tribuyt/ te weten/ 32. duysent ende 400. pont gouts/ behaluen de Juweelen ende huysraet van gout ghemaeckt. Item/ behaluen de Pluymen/ Edel ghesteenten/ etc. verre ouer de hondert mael duysent gulden weert/ ende van Schilderie ende Beeltwerck soo aerdich ghecounterfeyt/ als oft altemael leefde/ ende wat ick hem in beworp voorghaf/ dat liet hy soo aerdich steken oft snijden/ dat ickt by ons noch niet alsoo ghesien en hebbe.

Den Coninck ofte Vorst schanck my oock zijn eyghen Dochter/ ende veel Edelen haer Dochteren mijne medegesellen/ ende schanck ons oock noch veel ander costelijcheyts.

Vãde treffelijcke machtige stadt Temixtitam/ ende het Lants gebruyck daer omtrent/ ende haer ghelooue/ etc. Narratie ende aensaghe Ferdinandi Cortesij/ aen Keyserlijcke Maiesteyt.

DEse dingen die ick tegenwoordich met mijnen ooghen ghesien hebbe/ zijn van sulcker verwonderinghe: dat sy nauwe gelooueliick zijn/ euenwel sal dijne Maiesteyt weten/ en my in deser Narratie yet gebreeckt ende faelt/ soo ist veel meer in tghene/ dat icks te weynich dan te veel doe/ als oock in andere stucken voorgemelt. Dese wonderweerdighe Stadt is inden grootte als Hispalis oft Corduba/ met schoone wyde straten verchiert/ groote Plaetsen ende Mercten ouer al/ alsoo datter alle daghe ouer de tsestichmael duysendt menschen coopen ende vercoopen alderley Coopmanschap/ diemen in desen Lande hebben mach/ van gout/ siluer/ loot/ coper/ metael/ ghebeente/ ghesteente/ corael/ vedren/ kalck/ ghehouwen stucken/ ghesneden/ gheschildert ende ghestict/ Item alderley etelijcke dinghen/ voghelen/ visschen/ menigerley vleesch/ wtgenomen broot/ waer voor sy Maytz ghenieten/ dat is een Koren oft Wortel/ waer af bouen vermeldinghe ghesciet is/ Item veelderley Venisoen. Daer zijn oock Herbergen/ Tauernen/ daermen om te drincken tsamen coemt. Daer is oock menigherley arbeydt/ ende subtijl hantwerck/ niet min dan by ons/ In somma/ menigherley Fruyt/ Metael ende Conste/ Item Cruyden ende Wortelen inder Apteke totter ghesontheyt dienende/ Item menigherley Specerie/ Laken/ Edel ghesteente/ verwen voor de Schilders/ Leer/ Vellen/ Boomwolle/ Laken/ Aerden ende Coperen Vaten/ Potten/ ende alderley Houtwerck/ Somma/ sy en hebben deser dinghen gheen ghebreck. Haer Koren Maytz vercoopen sy ghemalen/ ghebacken ende onghebacken/ ende hebben meest alle Dieren van Voghelen ende Vieruoetighe/ wildt ende tam/ ghelijck wy/ ende noch veel meer/ ende een yeghelijcke Ware heeft haer eyghen Strate. Aldaer is goede ordinantie/ gewicht/ Regiment ende mate/ oock goede gherechticheydt/ Alsoo sittender in een open Coophuys oft Waghe/ thien oft twelf Persoonen/ die alle Ware schatten ende setten/ soo sy vercocht worden sal/ aen dese waerderin-

ghe/moetmen alle Ware dragen/ ende daer gaen altijts sommighe Bespieders ende Ouerdragers op den Merckt om te sien / ofmen oprechte ware/waghe/ ghewichte ende mate gheeft. Voorts hebben sy de alderschoonste Tempelen / Meschite ghenaemt / in welcke sy haren Afgoden godsdiensten volbrenghen / met schoone Priesters huysen oft Prochihouen / die zijn by hen in grooter weerde ghehouden. Sy gaen in enckel swert ghecleedt / sy en scheren noch baert noch hayr/van dien dach aen / dat sy in haer geestelicheyt treden tot in haer graf toe/ ende en kemmen noch vlechten oock nemmermeer haer hayr. De Rijcke doen haer kinderen by dese Priesters/van 6. of 7. Jaren aen/ tot dat sy manbaer worden/ om tucht oft maniere te leeren. Sy onthouden haer te sommiger tijt van sommighe spijse. Haer Hooft kercke is van een onwtsprekelicke groote ongheloouelijck te seggen/maer waerachtich/ alsoo dat in haren omrinck een Stadt van. 500. huysen ruym staē mochte. Inden omrinc rontsom den tempel / zijn ouer de 40. hooghe welghe-boude thorens/ van binnen inden voorhof sitten de geestelijcke. Den cleynsten thoren is vande groote ende hoochde als den Hoofthoren der Prochikercke tot Hispalem / van ghehouwen wtgepaleerde steenen ghebout / de Kercken met menigherley afgoderie ende Afgodswerck oft Beelden verchiert/met soo hubschen arbeyt ende costelijcke schilderie opghepronct / als nerghens een Coninckliјck Palleys / van menigherley figueren. De thoorens zijn deses Landts Heeren begraefnissen/daer in zijn Cappellekens/elck zijnen Afgod toegewijt/ den welcken sy na haerder ghenegentheyt meer crachts ende weerdicheyts toeschrijuen/ ende een yeghelijck heeft wt sonderlinger deuotie/zijnen eygen Patroon / Afgod oft Sant. Daerna zijnder 3. voornamelicke Choren in desen Tempel / een yeghelijck heeft zijnen eyghen Afgod ende wondergroote beeldenissen/ oock costelijck van materie / ende costelijck van maecsel. Desen Tempel heeft oock van binnen Cappellen rontsom/ gheheel doncker/ inde welcke niemant dan de geestelijcke en gaen/ende oock niet al/ daer in offeren sy het bloet der menschen/ voor haren Godt.

Ick stiet sommighe vande voornaemste haerder heylighen wt den Tempel / ende stelde in die stede een Marien beeldt / ende van ander Heyligen/het welck de Inwoonders / oock den Heere van Mutezuma seer versmade/ sy rieden my ick soude van sulcx afstaen / soo dit de Landtslieden ghewaer wierden / soo mochten sy lichtelijck tot onghehoorsaemheyt beweecht worden / ende afuallen/want al haer gheloone op dit haer Godswerck ende dese Afgoderije stont / ick liet hē haer Afgoderie door daghelicxse preckinghe der Verduytschers aenwijsen / datter niet meer dan een God en was / een schepper ende onderhouder alder dinghen / om haer van haerder afgoderije af te leyden/also beroute ickse/dat ick in haer bywesen al haer Afgoden wt den Tempel werp/ henlieden voornaemlijck verbiedende / dat sy voortaen eenich kindt haren Afgoden niet meer en offerden / want wie doode / soude ghedoodt worden / alsoo stelde ick de Beeldenissen onser Heylighen voor haer Afgoden in haren Tempel. Haer Beelden waren al met bloedt der gheofferde lieden besmedt / ende het herte des kindts was haren grootsten offer / die sy haren Afgoden doen mochten / ende hebben oock nae gheleghenheydt der saecken tot een yeghelijcke noot / ghelijck de Heydenen haren Afgodt/voor een yeghelijck ghebreck / tot oorloge/vrede/koren/vruchten/ geluck/ ghesontheyt ende plaghen af te keeren of te bidden / ende te beschutten. Daer zijn oock den wachters die vanden ingaenden Tol nemen / ick en weet niet (want icker niet nagheuraecht en heb) oft hy der Stadt oft den Vorst toecoemt. Niemant en arbeyt voor hem selfs in dese stadt/maer alle wercklieden / als sy op een plaetse hebben wt gearbeyt/ staen ter merct / ghelijck de dachlooners / haer handen ende arbeyt veyl biedende. Sulcke wercklieden van Goutsmeden/Steenhouwers/Schilderen/Pluymen/ etc. en heb ick mijn daghe noyt ghesien / alle dinck is soo gheheel sonder ghebreck / datmen niet anders ghewenschen en can / dan dat het Beeldt een Siele ende leuen hebbe.

Ick en can niet weten / hoe verre hem slechs dit ghebiedt oft die heerschappie Mutezuma verstreckt / hy seynde van deser Stadt op alle plaetsen / bijde 200. Duytsche mijlen weechs zijn Legatie oft bootschap wt / daermen hem ouer al gehoorsaem is/ende daer by te ghebieden heeft / hoewel hy sommighe aenstooters hadde/ die hem by tijden teghen stonden / ende met hem oorloghen/soo ghehoort is. Alsoo na mijn rekeninghe/is dat Rijc vander groote/soot niet grooter is/als Hispania. Ick heb selue 150. Spaengiaerts om het Landt te besien / van my ghesonden / die en hebben aen gheen pale oft frontiere connen comen/ oock ligt de Stadt Cumatā ouer de 200. mijlen van dese Hooftstadt. Alle zijn Edelen op de Vasticheden oft Sloten herwaerts ende ginswaerts int Landt/ doen Jaerlijcx van het incomen den Vorst rekeninghe / daer van hebben sy haer deel ende somme. Wonderlijcker lusthouen / ende costelijcker Palleysen en heb ick noyt ghesien / diesghelijcke in Hispagnia niet en zijn. Hy heeft bouen andere een Palleys daer in 2. Vorsten ghemacklijck mochten hofhouden/ rontsom tselue Palleys / zijn 11. vijuers ende springende fonteynen / door menschen ende ossen loopende / met alderley tammen water-vogelen beset/ ende ick segghe uwer Mai. de waerheydt/ alleen van voghelen die visch eten / of met visch ghespijst worden / warender soo veel / datmens hen daghelijcx 250. pont moest geuen ende voorwerpen. Nv ouer alle dese vogelen moesten waernemen ende besorghen ouer de 300. mannen/ der welcker oeffeninghe dit alleen was / behaluen de Surgijnen oft Medecijnen / die op dese voghelen besoldt waren / als henlieden yet misquam.

Op sommighe Meyren hadde dese Vorst en lust of somerhuys swevende / in welck hy somwijlen zijn tijtcortinghe socht / daer hadden die vogelen oock menigherley timmeringe / waerop ende daer in sy saten / sommighe leefden vanden roof / als de Arens / Griffoens/Hauicken/ende ander van onbekender soorte : sommighe staen inder sonne/ sommighe inden regen gebout/vande costelicheyt der gestichten/ en can ick niet ghenoech geseggen/ het laet hem meer verwonderen dan gelooven/alsoo dat onse ghestichten niet dan spel teghen den haren zijn. Sommighe vogelen moetmen met vleesch spijsen / den seluen werptmen onsprekelijck veel Hinnen/Gansen ende ander dieren voor. Voorts was op een ander plaetse een warande / daerin tot elck dier zijn plaetse/ in welcke men Vossen/ Leeuwen/ Tigerdieren/ Wolven/menigherley katten: ende wat malcander schade dede/ dat was onderscheydelijck ghebout/op dese wachteden oock ouer de 300. mannē. In summa/hy had zijn eygen huys tot wonderdieren/wonderlijcke menschen / bultachtich/ eenoogich vreemde Zeewonderen / zijn Palleys met wijuen/knechten / altemael onderscheyden/ ende elcke gadinge alleen in een bysonder huys/ met haerder gaerde ende Prouisie. Op desen Heere wachten daghelijcx 500. of 600. mannen/ die nemmermeer vant Palleys en comen/ dan als

sy by

sy by tijden wisselen/ dese spijstmen wt sConincx keucken/ niet anders dan den Coninck. Allen Hongheringhen staen keucken ende kelder open/ ende men en laet niemandt onghespijst / 300. Jonghers oft meer/ draghen alle spijse op een mael / een merckelicke somme van gherechten ende etens/ende de gherechten staen op gloepende kolen / oock int opdraghen /op dat sy niet en vercouden.

Hy wascht de handen voor ende nae den eten / ende als hy zijn handen eens aen eenen hantdoec droocht / soo en ghebruyckt hijs nemmermeer meer/ende als hy eens wt een schotel eet / soo en setmense hem niet meer voor / dan gheheel vernieut ende versmeert / 14. mael vercleet hy hem sdaechs/ ende en doet gheen van die cleederē niet meer aen. Wie int Palleys gaet / die moet onghescshoept ende barvoets binnen gaen/ met ghenepchden lyue moetmen met hem spreken / ende hem niet onder de ooghen sien / met groote ootmoet ende reuerentie. Als dese Vorst Mutezuma somtijts wtgaet / dwelck selden ghesciet/ soo keeren hem al zijn onderdanen (die zijn aensicht van verre sien) den rugge / ende staen onbeweechlick/tot dat zijne Maiest. voorby coemt. In desen lande ende stadt ben ick ghebleuen van noots weghe mijnder affeyren vanden achtsten dach Nouembris/ An. 1519. tot aenden inganck van Meye / Ann. 1520. Als ick nu wt noot van ander affeyren van daer trock / ende sommighe Spaegniaerts in mijn stede als Gouuerneurs ende Regeerders der stadt aldaer liet / soo vielen sy haest als trouloos wederom af / het welck my te rugghe terstont wert te kennen ghegeuen/ als ick de afgheuallen van Cempoal wederom tot ghehoorsaemheyt wilde brengen/ alsoo trock ick wederom te rugghe. Doen ontfinck my de Heere van Mutezuma/ oock de medeghenooten ende clantvolck met vreuchden/niet anders/dan oft ick hen het leuen brochte / dwelck sy nu alreede inde schance hadden ghesllaghen. Doen ouervielen ons dese Inwoonders en Indianers dapper ende haestelic/ also/dat wy wt onse stercte wtvielen/ ick en dien van Mutezuma gewont werden/ oock 4. Spaegniaerts verslaghen/ende dat den Vorst inden 4. dach sterf / my en schadet (Gode heb lof) niet. Alsoo dreuen wijse in eenen stercken thoren en voorhof der kercken / tot dien richteden wy ons/ende maectent hen also bange/ dat sommige van haer wt vreese vanden thoren sprongen/ende in scheueren vielen/dander weerden haer so dapper / als wy haer stercte alschoon gheopent hadden / dat wy 3. vren doorbrachten/ eer wyse met malcanderen geheel verworchden/ ende voorwaer sal my uwe Maiest. gelooven/het was een sulcken twijfelicken camp / dat indien dat hen God het herte niet en hadde ghenomen/ dat haerder 20. onser 100. het opclimmen wel hadden weren moghen. Sy hadden al onse beeldenissen wederom wt den Tempel gheworpen/de hare wederom daer in ghestelt/ dien aenstaken wy met vyere / noch en hielden sy niet op/ oft wy alwel vrede aenboden / voorgheuende/ wanneerder alschoon vanden haren 20000. vielen/ ende vanden onsen altijdts slechs eenen/ soo wilden sy ons eer verdrijuen ende vermoorden, dan wy haer / ende hielden in somma alsoo aen/dat wyse niet en conden ghetemmen/ oft wy hen alwel veel schade toevoechden / een goedt deel der stadt verbranden / haer by nachte ouervielen/ ende veel vermoorden/ so stont nochtans de saecke so periculeus ende twijffelachtich / dat wy ons voornamen wt der stadt te vlieden/ ende het goudt alreede onder ons deylden / om wt te draghen / nochtans met sulcker conditie / dat sy my dat selue ouerleuerden / om V. Maiest. te seynden / soo ons Godt wtholpe / wy beloeden oock onse Muylesels met enckel goudt / oock onsseluē/al wat wy dragen mochten / ende lieten onse stercten vol onschattelicker rijckdommen/ ende ghinghen alsoo wech/soo heymelick als wy mochten / ende namen met ons de sonen ende dochteren Mutezuma. Alsoo grepen sy ons onderweghen aen / ende leyden ons ter neder / soo dat wy van ons werpen moestē al wat wy hadden/ende ter weere grijpen. Doen vermoorden sy meest alle mans ende vrouwen haers landtvolcks van Churultecal / die met ons waren/ en seer veel Spaegniaerts. Ick arbeydde met Godts hulpe daer door/ mijn vijfsten / te peerde/ ende met ontrent 100. voetknechten / tis ongheloouelick te segghen/ Godt is mijn ghetuyghe/ wat perijckel ende noot ick bestaen hebben / Ick stack vol pijlen/mijn lijf was van worpen doot/ ende daer en leefde niet / dan het herte / ende ons bleef een merckelick groot goet van goude achter onderweghen / het welck de vyanden oprapten / ten laetsten en wasser vande 24. Peerden gheen niet onghewont / dat daer hadde moghen loopen/sommighe bleuen ter plaetse/gheen Ruyter die een handt hadde moghen opheffen/ gheen voetknecht die niet alsoo vermoeyt en was dat hy mits onmachte recht hadde connen staen. Als nu na dit altemael gerekent werdt / wie om den hals ghecomen waere/bevant hem / dat ons 150. Spaegniaerts ghebraken/46. Peerden ende geladen Muylesels / bleuen ons wt / en meer dan 2000. Indianen op onser sijde/ quamen om den hals ende verdoruen / waer onder oock een sone ende dochter des Heerē van Metezuma was/ ick swijghe des gheleghen hongers ende dorsts/ onrusts ende ongemacx/dach ende nacht / also/ dat wy de Peerden eten moesten/die ons gewont zijnde begauen/ende sommighe cruyden/ die wy opten velde creghen / ende dat duerde tot aenden 8. dach Julij / An. 1520. dat ons alle daghe een sulcke menichte vanden Indianen ouerviel / als wy dicmaels nauwe ouersien mochten in wijde velde/ende altijdt de nootweeren namen / ende dit den laetsten dach ons leuens te zijn ghedachten/ dewijle wy ghewont waren/ en schier half doot. Noch leyde Godt haer stoutheyt door onse swacheyt ter neder / soo dat wy van Temixtitam tot aen Tascatecal alle daghe met haerlieden sloegen / dwelck ons oock een groot smerten bracht/ soo dat wy besorchden / wanneer die van Tascaltecal ons alsoo swack sien souden / dat sy wederom haer vrijheydt te vercrijghen / trouloos aen ons worden souden / ende van ons leuen eerst een eynde soude hebben /dwelck sy wel ghedaen hadden. Maer wy wierden vander ghenaede Godts niet alleen inghelaten ende schoon ontfanghen / maer beloofden ons oock hulpe ende bystandt/aldaer verquickten wy ons wederom / ende verhaelden onse wtgheschepte cracht/ ende heelden oock (Gode sy lof) terstont/ door de conste der Medecijnen aldaer/ick wierdt alleen verlamt aen twee vingheren mijnder slincker handt / maer sommighe vanden mijnen wierden gheheel lam / sommighe storuen gheheel.

Wonderlicken crych in Spaign…

Ferdinandi Cortesii grooten noot.

De Indi van Culua namē oot eenen Spaignaert (die deser dinghen onwetende / zijn tijnder vander stadt Vere Crucis tot my wilde trecken nae Temixtitā) 30. duysent pont gouts/ ende een pont dede by 2. gulden. Als ick nu wat versterckte / richte ick my aende Prouintie Tepeaca / de welcke aende Contreye Tascaltecal paelt / om te wreken die 10. Spaignaerts/ die sy int voortrecken verslaghen hadden / ende werp in twintich daghen dese merckelicke Prouintie onder dijne Maiesteydt / oft sy haer alwel int beghin ernstich weerden / daertoe holpen ons de Inwoonders der prouintie Tas-

coltecal / Churultecal / ende Guaſucingo/ ende leyden henlieden op / het 5. deel al haerder goederen te chijnſe uwer Mai.te geuen/ende namenſe al in eewighe knechtſchap / aldermeeſt daerom/dat ſy altemael voorgaens menſchen vleeſch eten ende ghenieten / Ja voor Veniſoen achten/ oock op dat ick die van Culua een vreeſe aenjaechde.

Guacachula een aenſtootende Prouintie / ouergauen haer oock uwer Maieſteyt/ doch met dier conditie/ dat ickſe voor haer vyanden die van Calua/verloſte. Alſo moeſt ick wt haer toeſchrijuen wel met 30. duyſent Indianen ſlaen / die in eenen ooghenblick tſamen quamen/ maer Godt gaf ons wederom de Victorie / ſoo dat de flachvelden vol van deſe verſlaghene laghen/ terſtont (ick ſegghe uwer Maieſteyt de waerheyt) vergaderden haer meer dan hondertmael duyſent ſterc vanden Indianen op onſer ſijde / ons te hulpe/ maer alle dinck was alreede gheſchiet / ende wy waren alreede inde ſtadt Guacachula inghecomen/ ende haddenſe ouerwonnen. Deſe ſtadt heeft een groot begrijp om haer / dat maeckt datter veel houen in zijn / nochtans niet ouer de 6000. huyſen oft wooninghen der menſchen.

Irruacan de ſtadt ligt vier mijlen vande voorghemelde ſtadt.

Doen quamender inder waerheydt te ſamen ouer de hondert eñ 20. mael duyſent Indianen/ enckel vyanden / die oueruielen ons inde voorgemelde ſtadt / alſoo namen wy wederom inden name Godts/de nootweere aen/ende dwonghen ſommighe wt vreeſe haerſeluen ouer de mueren af te ſtorten int water / ende veruolchdenſe byde anderhalf mijle / die niet en ontuloden / derſeluer ontquamen weynich / ende keerde wederom inde ſtadt / wt welcke ick oock haren Heere verdreuen hadde. Alſoo baden de borghers om ghenade / ende beghonnen haerſeluen te ontſchuldighen/ als dat ſy haer teghen my gheſtelt hadden/ dat ſy ſulcx wt ghehoorſaemheyt ende ghebodt haerder Heerſchap hadden doen moeten/ ſy wilden voortaen (dewijle nv haren Heere aen henlieden vluchtich geworden was) V. Mai. trouwe bewijſen ende houden / alſoo nam ickſe op / ende hietſe vreedelijck thuys gaen/ oock haer wijfs eñ kinderen thuys ontbieden.

Alſoo quamen ſanderdaechs inde voorſeyde ſtadt / alle omſaten / ghenade begerende / die nam ick al op/ ende ſeyde dat ick deſe ſchade onder henlieden met onwille ghedaen hadde. Nv Irruacan heeft byde vijfthien hondert welghebouwde huyſen / acht hondert Papen huyſen byden Tempel / ende een coſtelijcke Meſchita.

De Prouintie Caſtaoceaca ligt vijftich mijlen vande voorghemelde ſtadt / der welcker inwoonders haer oock onbevoorloocht uwer Maieſteyt begauen.

Na dit altemael ſchicte ick achterwaerts 4. gheweldige ſchepen in het Eylant Spagnolam oft Spaniam / om crijchslieden te brenghen/ in hope alle verloren lantſchappen weder te vercrijghen / byſonder Temixtitam ende dat landt Culua te ſtraffen / want ick wert dagelijcx vanden onſen om hulpe aengeroepen / de welcke ſeer veel aenſtoots vanden Inwoonderen des Rijcx Culue leden.

Hoe nv Corteſius alle deſe verloren landen weder ghecreghen heeft met merckelijcker victorie / oock meer anders / leeſt het derde deel oft de derde narratie ende boec zijnder Hiſtorie ende Zeeuaert aen Key. Mai. ghedaen/ hier te langhe te vertellen. Marmalco / Matalcingo / Obtumba/Iztapalapã/ Calco/ Aculuaca/ Sandoual/ Tacathetelco/ Suxtebegz/ Guatuxo/ Aulitaba/ Guaxacaque / Tatutabeque / zijn enckel machtighe landen / aen de bouenvertelde palende/ namelijck aen Culuam / Temixtitam / Taſcaltecol/ Guaxacingo/ Churulteral / etc. Nv op dat wy doch niet gheheelick niet vande wederbrenghinghe deſer nieuwer wereldt en ſegghen/ vint ghy int voorghemelde boeck/dat Corteſius deſe lantſchappen met gheweld: ouertrocken heeft / met eenen ſtorm ende gheweldt inghenomen ende vercreghen / den meeſtendeel der ſtadt ende des lants niet vyere verbrant / ende meer dan hondertmael duyſent/ alleen der inwoonderen tot Temixtitam verſlaghen heeft/ nademael datmenſe dickmaels beſprack ende om vrede aenſprack / ende dat nergeus gheenen aenſtant van eenigen vreede en mocht geuonden werden/ Item eenen merckelijcken grooten roof/ meer dan 120. mael duyſent Caſtiliaenſche guldens deylden de Spaengiaerts wt/die ſy inder Stadt ende lantſchap vonden / wt welck verſchricken veel Eylanders ende aenſtootende landen haer ghewillich ouergauen ende chijnſbaer wierden uwer Maieſteyt. Item de wijle alle hoecken eñ ſtraten vol verſlagenen Lichamen laghen / ſoo quam daer af een ſulcke Peſtilentie/ datter meer dan vijftichmael duyſent menſchen verdoruen/ ende ellendichlijck ſtoruen / ende daer wert een ſulcken Jammer dattet eenen ſteen mocht ontfermt hebben / noch waren ſy ſoo hertneckich/ dat ſy eer al ſtoruen ghelijck dat Vee (doen ſy alſchoon gheen hoope van eeniger Victorie en ſagen) eer ſy haer vredelijck ouergauen/ tot dat ten laetſten wt grooter noot wijf ende kint tot ons liepen/ende genade begeerden. Anno 1521. den 13. dach Mey/ wert die ſtadt beleghert/ ende op den 30. dach Auguſti des voormelden Jaers inghenomen ende ghewonnen / in 75. daghen / gheen vande ſelue daghen en verginck ſonder een ſchermutſelen ende treffen. Temixtita 75. dagen belegert ende gewonnen.

Na volbrachter victorie ſeynde Corteſius ſommighe wt /om de onbekende Zee Delſur te ſoecken/die ſeylden meer dan 130. Duytſche mijlen / door veel edel Prouintien ſonder aenſtoot. Sommighe andere op een ander zijde meer dan anderhalf hondert mijlen/ ende vonden veel Eylanden/landen Goutputten / Specerijen / Edel ghesteenten / daer af Corteſius int derde boeck ſchier int eynde.

Alſoo hebt ghy mijn Leſer eenen wttoch ende de kerne der Zeeuaert des ſtrenghen Ridders / ende Keyſerl. Maieſteyts Hooftmans / Ferdinandi Corteſij/ wat hy voor onghemacx / verraderije / conſpiratien / ende ontrouwe van den vyanden ende den zijnen gheleden heeft / ſoo dat eenen de hayren mochten te berghe climmen dit te ghedencken/ick ſwijghe te eruaren / maer zijn dappere aenſlagen/ voorſichticheyt ende Crijchſliſten / trouwe teghen zijnen Heere Keyſ. Maie. en heb ick van cortheyts weghen niet connen verbreeden ende aenroeren / dewijle dat het wel veel woorden behoefde. Leeſt ſelue wat v hier ghebreect/zijn boeck int Latijn wtghegaen/ende Keyſ. Maie. ouergheleuert/ oft weeſt met deſen wttocht verneucht.

Hier vint ghy hoopen exempelen der ſchrijft/ naemlijck dat alle menſchen ontrouwe / valſch ende leughenachtich zijn / dat de Wereldt des Duyuels Rijck is / vol ontrouwe/ moordt/ leughen/ Godſlateringhe/duyſterniſſe ende afgoderye / Ja dat Afgoderije de Munte is / die door de gantſche Wereldt gaet ende ganckbaer is/ Item datter oueral een cleyn ghetal der vromen is / Somma wat de ſchrift ghetuyght / dat bewijſen alle Chronijcken / ouerweecht hier oock de veelheyt ende menichfuldicheyt der wereſt geloouen etc. Item de wercken des wonderwerckende Godts/ hoe dat hy een onparthdich/ Godt onpartydich.

goet/

goet/ ende tegen alle volcken eenich ende ghelijck ghesint is / sonder aensien der persoonen / ia hoe dat hy ghenadich is teghen alle de gene / die hem vreesen/beminnen / ende aenroepen / onder alle volcken / oock hoe dat zijn kercke verstropt is in alle winckelen der werelt/ ende dat hy niet alleen eens volcx (gelijck Israels) gunste gevaet heeft: maer van Austro ende Aquilone / Oriente ende Occidente zijn wtvercorenen te voorschijn soecken sal : als de kinderen des rijcx die haer seluen de eerste verhoopten te zijn/somtijts wtghemonstert werden.

[margin:] ...kercke in al... hoeckẽ der ...werelt verstropt.

In somma / wie Godsalich is / die weet hem wt alle dese dinghen te beteren ende recht te ghebruycken/wie godloos is / dien zijn alle dinghen ghelijck hy is/oock Godt een Duyuel / de waerheydt een leugen / ende arghert hem aen alle dinghen/soo Paulus getuycht/Tit. 1. Rom. 8. Ja hy is als een Muyldier / dat gheen verstandt en heeft / een herte sonder sin / ooghen sonder ghesicht/ooren sonder ghehoor/ ende leuendich doot/ oft hy al wel den naem heeft dat hy leeft / Apo. 3. soo is hy doch tot allen goede verstoruen / ghehoorloos/eenen steen ende block/Esaie. 6.

[margin:] ...Godloosen ...zijn leuẽdich ...doot.

Hierom sal dese Chronijcke / ghelijck alle dinghen / alleen den Godtsalighen te nutte comen/ den Godloosen tot eenen strick ende val/ ghelijck oock de heylighe schrift / Jae God selue. Daerom en maect gheen boeck oft Letter salich oft vroom/ghelijck oock gheen werck / maer sy begheren ende willen hebben een reyne Bye ende heyligen mensche diese lese/ doe / hoore ende ghebruycke/ soo dat alle dingen zijn ghelijck die ghene is diese besidt ende heeft/ende soo weynich als een vrucht eenen boom maeckt : soo weynich maeckt een Accidens / Substanciam / oft een werck den werckmeester. De substantie moet door Gods hant ende wedergheboorte verandert ende vernieut worden / alsdan keeren haer alle dingen mede omme/als Accidencia / Ooren/ Herte / Mondt / Wercken / Boecken/ Sinnen/ Ghedachten/ Godt / Wijn / Wijuen/ ende alle dinck.

Daerom en sal hem in lange niemant vroom lesen oft hooren (ten sy dat hy van Godt gheleert worde/verandert ende opghebout) maer de Schrift begeert eens vromen herte / gelijck oock alle wercken / coemt een Godtloos herte daer ouer / soo is sy hem alleen sonder eenighen nut: maer recht dat tegendeel. Daerom dwalen dese verre / die daer meynen / dat boecken lesen ende hooren / deuchdelick / rechtueerdich ende ghelouich maeckt / als de gheene die daer voorgheuen / dat de wercken vroom ende rechtueerdich maecken / men moet inder ghelatenheydt van Godt gheleert/ghelouich/ wedergheboren ende vroom ghemaeckt worden / ende alsdan de Schrift tot een ghetuychnisse ghebruycken / oft den Geest wt God sy / ende oft der conste Gods van Godt inghegheuen/ medestemme ende ouer een come.

Somma/alle schrift (gelijck alle wercken) getuygen alleen vanden mensche/wie hy is/ghelijck een vrucht vanden boom / oft hy goet oft quaet is/ ende tzijn altemael spiegelen die geen aenghesicht schoon oft onsuyuer en maecken: Maer alsooment tegenworpt/alsoo redderen / tooghen ende wedergeuen zijt.

Alle boecken ende wercken Gods / iae Godt selue/en zijn v niet nut/ten sy dat ghy vroom ende verstandich zijt/dat ghy v op Godts werck ende spraecke verstaet/Sap. 1. Daerom houdt Gode stille/vpert/rust/ende laet hem met v maken/ (het moet doch altemael gheuast ende gheuiert worden)soo sal hijt wel maken/ dijn saecke wtuoeren/ v leeren ende in v selfs verclaren / ende metten cortsten gesept:selue zijn dat ghy zijt/spreect/doet ende ghedenckt / ende zijn werck in v Croonen/ ende hem selfs in v beminnen/vinden ende bekennen/Amen.

Vande Eylanden inder zee Oceano / teghen het Zuyden gheuonden / van Jambolo den Coopman / wt Joanne Boemo Aubano ghetoghen.

ALs Jambolus den Coopman voorby Arabiam/om zijn hanteringhe seylde / wert hy met zijn ghesellen gheuangen/ ende eerstelijck om het Vee te hoeden verordineert / namaels haest wederom van die wt Ethiopia ghevanghen/ ghestolen / ende totten Offer in haer Landt wech gheuoert. Als sy nv sommighe daghen voeren/ende dat het Schip door ongheluck der winden verworpen was/ so dat de Scheepslieden selue niet en wisten waer sy waren henen ghecomen / quamen wy na vier maenden op een ront Eylant / inden omrinck vijf duysent Peert loopen hebbende/ ende wierden van die in woonders wel ontfanghen ende opgenomen/ende waren van haerder toecoemste / sonderlinghe van weghen der vreemde Lieden verwondert / die nochtans van al wat sy hadden/ desen Lieden mede deylden.

In dit Eylandt zijn op onse maniere groote hooghe verschrickelijcke euen wel ghebruycsame Lieden / ende met Hayr doorgaens soo gheheel ouertoghen/ datter gheen bloote plaetse aen haer Lijf en blijft. Dit zijn soo stercke lieden/ dat hen niemandt yet wter handt en can ghenemen / Sy zijn anders van wel geschickten Lijue/ende hebben nochtans van natueren een ghedeylde ende recht als twee ongheheele Tonghen/met welcke sy niet alleen haer sprake en spreken / maer alderley Voghelghesanck soo meesterlijck na pijpen ende immiteren/ niet anders dan alsoo de Voghelen selue singen / Ende dat veel wonderlijcker is/ sy moghen op eenmael twee Persoonen onderscheydelck Tael ende antwoorde gheuen / ende met elcken een sonderlijcke sprake oft saecke spreken/met de een tonghe die:ende met de ander dese sprekende.

[margin:] Hayrige Lieden.

[margin:] Tonghe van verscheyden Tale.

De vruchten in dit Eylant comen soo stijf op malcanderen/dat deen dander verdrijft/ende dat deen Druyue dander verdruckt. Den dach is daer altijt ghelijck / des middaechs en geeft geen dinck aldaer eenighe schaduwe. De Eylantslieden woonen opt Velt/dwelck alle dinck van hem selfs onghebout gheeft.

Onder alle consten is de Astrologie by henlieden hoochlijcx int gebruyck. Sy hebben 28. Letteren/sy zijn van seer lanck leuen/ alsoo dat sommighe ouer de 150. Jaer comen/ ende schier sonder eenighe siecke daghen. Als yemandt by haer cortsachtich wort / oft eenighe ander cranckheydt valt / (dwelck selden gheschiedt) soo wort hy we haer wet gedwongen te steruen. Sy en schrijuen niet achterwaerts gelijck de Joden / noch voorwaerts ghelijck wy : maer van bouen stracx nederwaerts inde diepte.

Sy hebben eenen bestemden tijdt die eenen leuen sal/so hy dat beleeft/ moet hy hem seluen eenen doot wenschen ende aendoen. Sy hebben by henlieden twee cruyden/ soo dat / als yemant op de selue cruyden ligt en slaept / die vergaet sonder smerte inden slaep. De vrouwen zijn al gemeyn/sy en weten van geen houwen/de kinderen worden inder gemeynte alsoo opgeuoet/ende zijn hen allen al euen lief. Sy ontuoeren oock niet selden de kinderen van haer moeders / op dat sy elders opgevoet wordẽ/ende dat sy van haer moederen niet ghekent noch meer dan van andere bemint en worden / waer by gheen eergiericheydt oft bysonder affectie by henlieden en is / maer

sy leuen eensaem ende eenich / sonder eenich wederspoorren oft ghekijf.

Een Dierken isser by hen ront gheformeert ghelijck een slecke / euenwel grooter / dat is te midden recht als ghedeyldt / theeft voor twee spitsen als hoofdekens / ende aen elck zijnen mont / ooghen ende ooren / daert mede siet / eet ende hoort / nochtans coemt zijn eten in een lijf. Dit dier heeft op allen zijden voeten / waert henen wil / en dervet niet omme keeren / maer treet dander voeten thenwaerts / ende gaet met de gene derwaerts dattet henen wil / die hoofden reckt inde hoochde / ende siet op alle sijden. Watmen in stucken hout / ende met dat Diers bloedt bestrijckt / wast terstont wederom aen malcanderen.

Wonderlijck Dier

Sy voeden groote Voghelen / vande welcke sy afnemen hoe haer kinderen worden sullen / sy setten dese kinderen op der ghewenden voghelen rugghe / ende als sy door de locht vlieghen / ende dat haer de kinderen dies ontsetten / soo worden sy verworpen / als onbequaem langher te leuen / maer zijn sy vry onuersaecht / soo voeden sy se op ende latense leuen. Dit volck is in Rotten ende vrientschappen gedeylt / somtijts 40. in een Rot / die hebbent met malcanderen met eten / drincken / wooninghe / vrouwen / kinderen / ende alle dinghen gemeyn / het outste ghesclachte oft maechschap regeert ouer dandere als een Coninck / dien zijn sy altemael ghehoorsaem. Dit ghesclachte regeert wt ghebot 150. Jaer ende nae deser tijdt bereeft het hem seluen wt beuel des wets vant leuen / ende het ander outste ghesclacht treet daer na int regiment / Sy offeren somtijts haren Godt eenen mensche voor haer sonden. Daer zijn oock 7. ander Eylanden niet verre van daer gelegen / van desen gheloone / zeden ende wesen. Alle dese Eylandtslieden oft al wel het lant van hemselfs henlieden alles ouervloets ghenoech gheeft / soo zijnt nochtans matige lieden / die haerseluen met eten noch met drincken niet en ouerladen. Sy verachten veel costen der kokinghe / ende bereyden haer spijse slecht ende eenuoudich. Sy eeren God ende dien alle dinck gheschapen heeft. Sy vanghen menigherley sorten van visch ende vogelen. Wijn ende Olie waster van selfs met hoopen. Sy hebben groote onghesiene slangen / nochtans sonder eenich fenijn / onschadelick / dwelck een wonderlick goet Venisoen is. Haer cleederen zijn van wolle / die sy vande Rieden hebben ghemaect / van welcmen oock den costelicken Purpur verft ende toeberept. Sy zijn alle daghe aen eenderley spijse vernoecht / maer den eenen dach eten sy vogelen / den anderen visch / somtijts venisoen / somtijts fruijt / ende en eten niet tweederley sorten met malcanderen / dwelck sy voor doodelick ende onghesont achten. In haer Feesten singhen sy Gode lof / ende beuelen haer ende haer Eylande Gode / dien sy de Sonne achten te zijn / ende daer voor aenbidden.

Vrouwen / kinderen en alle dinck ghemeyn.

Menschen voor de sonden gheoffert.

Spijse dagelijcx eenderley.

Sonne voor Godt aenghebeden.

Sy begrauen haer dooden aenden Oeuer der zee met zant bedect / Haer Rieden van welcke sy haer broot (van besien daer in) en wolle ontfanghen / die nemen met der Manen af ende toe. Sy hebben werme ende coude fonteynen / dat werm oft heet fonteynwater blijft altijdts heet / oock daer wt ghescheypt zijnde / ten sy datmen cout water oft wijn daer in giet / ende daermede vercoelt. Nae 7. Jaren werdt den voorghemelden Jambolus met zijn gesellen wederom wt dit Eylant verstooten tegen haren wille / alwaer sy al haer dagen wel hadden mogen verteren / De Eylanders oordeeldense tot haer zeden ende wesen als onnut ende onbequaem / en gauen hen een scheepken met prouisie voor een maent voorsien / Doen quamen sy in vier weken totten Coninck Indie / diese wederom nae huys door Perssiam in Greciam liet ghelevden.

Euilath een Prouintie Indie.

Dese Prouintie int opperste India gelegen / van den soon Heber / Euilath ghenaemt. Gen. 10. daer door vloeyt de verre vermaerde Riuiere Ganges / anders Phison ghenaemt / daer af Plin. lib. 3. cap. 20. Dese riuiere neemt veel scheepryjcke wateren in haer / ende vloeyt inde zee. Dese Riuier omvloeyt dat landt Euilath / waer in veel Gouts ende Aromata gheuonden worden / als Bedellium / Onichinius / Carbonculus. In dit lant zijn veel sonderlicke Prouintien / voornamelick veel Elephanten / ende aldaer zijnder een groote menichte vande beste.

Een affchrift oft veel meer eenen corten wttoch eens briefs die Coninck Emanuel van Portugael aen Paus Leonem heeft ghesonden / van het Gulden Eylandt Melacha in India ghelegen.

Anno 1513. is onsen Hooftman Alphonsus van Albiecher gheuaren / aen het gulden Eylandt in India / Melacha vanden bysaten genaemt / tusschen de groote ende Gangetische zee ghelegen / ende daer in een wonderlicke groote stadt gheuonden / die ouer de 25. duysendt huysen in haer hadde / een seer vermaerde Coopstadt met eenen goutrijcken vruchtbaren lande / met alderley Edel ghesteente / wortelen / specerije / gout / siluer / peerlen een rijck landt. Ouer dese stadt regeert een Mooren Coninck / van Machomets ghelooue / schier met het gheheel Coninckrijck. Buyten deser contreye aen veel plaetsen met Heydenen beset. Dese stadt nae dlandt Melacha ghenaemt / hebben de onse (oft haer die Saracenen alwel met cloecker tegenweer teghen ons stelden) met Gods hulpe ghewonnen / met bloetverghieten / den Coninck die op eenen Elephant street / ghewont / dander raedtsloeghen metter vlucht. Daer vercreghen de onse 7. Elephanten met haer thoorens ende toebehoorte wel toegherust / ende namen hen ouer 2000. stucken alderley gheschuts ende crijchsrustinghe. Als nu de stadt inghenomen ende de vanden verdruckt waren / doen bouden de onse terstont een slot daer in / met de ghebroken steenen vande huysen die te gronde ghesclicht waren / ende die haer met der haest niet ouergheuen en wilden / tot meerder sekerheyt. Doen ter tijt warender alderley vreemde Cooplieden van Zamatroor / Peguser / Jaaneser / Gorezer / Sinaren / Chineser ende aller Heydenschap / die daer haer Coopmanschap hadden / met menigherley ware / die maeckten met onsen Hooftman vrientschap / verbondt ende vereeninghinge / ende voechden haer wt cracht des verdrachs tot ons / om meerder sekerheydts wille om haer hanteringhe voorts te drijuen. Alsoo ondergauen haer de voorseyde Cooplieden / niet alleen met ghehoorsaemheydt van onse wetten / maer met opleggh inghe der chijnsen / tot onderhoudinghe des ghemeynen orboors / als onderdanen aen ons / de welcke onsen Hooftman Alphonsus tot beloefte opnam. Alsoo bekenden sy my als haren heere / met veranderinghe haerder Munte / ende onsen name daer op gheprint. Als nu de aenstooteden Coninck van Ausiam teghent Oosten gheleghen (den welcken Malacha van rechts weghen / soo hy voorgaf / toebehoorde / ende hem vanden Mooren met ghewelt afghedronghen was) sulcks wijs wert / soo ontboot hy ons zijn ghehoorsaemheydt / met williger chijnsbaerheydt ende dienstbaerheydt / ende seynde ons eenen gulden Kop / met eenen Carbonckel beset / ende een gulden Sweert / hubsch ghearbeydt / tot dien schickte onsen Hooftman

Wonderlicke Victorie in India.

sommighe

sommighe wtghenomen mannen om met hem vrientschap te macken / ende dat Coninckrijck besien. Als nv alle saecken tot Melacha versien ende te vreden ghestelt waren / dat Slot met alder toerustinghe/gheschut ende Crijchsghetuych beset was/ scheepte Alphonsus onsen Hooftman wederom in Indiam/tot sommighe onser te voren inghenomen sloten/ om te straffen de wederspannighe ende afghevallene. Alsoo quam hy na Dabuli/waer af voormaels oock ghesept is/derwaerts presenteerde hem Priester Johan door een toegheschickte Legatie/alle becomelicke hulpe/strijtbaer Crijchslieden/ ende Crijchsghereetschaps/ende Victualie/so wyder seluer van noode hadden/ teghen te vyanden des Christelicken gheloofs te leenen/ ende schickte ons tot een gheschenck / niet een cleyn stuck van het Heylich Cruys/daer Christus Jesus onse Salichmaker aen ghelede̅n heeft.

Priesters Jans presen- tie.

Item de bootschap vanden Heydenschen Coninck tot Narsinga/die soo machtich is(als ghehoort is) dat hy vijfthien hondert Elephanten in eenen strijdt vermach / oock veertich duysent strijtbaer mannen te Peerde ende te voete sonder getal/quam oock tot onsen Hooftman. Men sept voor waerachtich/ datmen in ses Maenden deses Coninckx landt (onder welcken veel ander Heeren zijn) met het teecken nauwe wtmieten en can. Item de bootschap des Coninckx van Cambeya/ die te lande ter Zee oock (soo ghehoort is) seer machtich is / ende veel ander Legatien der Coninghen/ van Grosapa/ Zalapo / quamen al tot onsen Hooftman/om vrede/vereeninghinghe ende verbontenisse /, het welck wy niet onser stercktе : maer der toevoeghinghe Gods billick toe te schrijuen behooren. Item Alphonsus hout den Coninck van Armusien neffens der gheweldigher ouerwinninghe zijnder machtigher Coopstadt Arimusio ghenaemt / daer toe verheert ende gedwonghen/dat hy ons vijfthien duysent Seraphinnen (vande welcke een / eenen Ducaet ghelt) Jaerlicks tot Tribuyt betalen moet / De welcke gheluckighe welvaert wy billick Godts voorderinghe toeschrijuen. Ghegheuen in onser Stadt Olisippo den 6. Junij/ Anno 1513.

¶ Eenen wttoch Aristotelis in libro de admirandis in natura auditis, vande nieu onbekende Eylanden ende Werelden.

Aristoteles sept / als de wterste Phenicis die ten eynde des Eylandts Gadium woonen/ vier dachreysen voorby de Columne Herculis seylden / ende met grooten stormwindt verstеken waren / soo zijn sy aen een volckloose onbewoonde wildernisse ende Eylandt aenghevaren / vroeckich ende vol waters / als die ter tijdt der stormen der Zee gheheel bedeckt is / maer als haer de baren stillen ende dat water afloopt/ vintmen aldaer met hoopen der Visschen Tumorum / van onsprekelicker grootte. Deser Visschen hebben de voorgemelde Phenices veel gheuanghen/in stucken ghehouwen/ gedroocht/ ende in vaten gheslaghen/ende met hen nae Carthaginem ghebracht/ doen hebben haer de Carthaginensers vanden goeden smaeck van desen lieflijcken cost verwondert / ende niet voorder van haer laten voeren/ van weghen der buyten maten groote weerdicheydt des ghebruyckx van dese Visschen in maeltijden/ Hæc ille. Dit Eylandt meynt Pirckeymerus dit te wesen/ dat wy nu Maderam Feyal / oft nieu Vlaenderen noemen/ ende eerst nieuwelick geuonden te zijn achten / want emmers den hoop der voorghemelde Visschen aldaer gheuanghen ende van daer ghebracht worden.

Voorts seydt Aristoteles int voorghemelde Boeck/ ouer de Columne Herculis/dat inder zee die Atlanticum wort genaemt/ een Eylant vanden Carthaginensischen coopliede̅n ghevonden ghewordenis / van te vooren van niemandt bewoont / dan van wilde dieren / Daer beneuens bosachtich ende boomrijck / andersins met lustighe Fonteynen ende Rieuieren bevochticht/ende scheeprijck/ende met een ongheloofllijcke vruchtbaerheydt / aldaer wassende dinghen verciert/ maer verre van alle straten der aencomende schepen gheleghen. Als nv sommighe vande Carthaginensen in dit Eylant clomnnen/ wierden sy terstont vande lieflickheydt ende vruchtbaerheydt / oock vanden goeden locht deser plaetsen gheuanghen / soo dat sy haer aldaer neder sloeghen. Doen dit de Carthaginensers die thuys waren / ghewaer wierden / soo lieten sy met een openbaer Edickt by verlies des leuens verbieden/dat voortaen niemandt vanden heuren derwaerts meer en seylde/ende datmen dese die haer nv aldaer neder ghe̅set hadden/ soude dooden op den staenden voet/ op dat den reuck van dit Eylant / niet tot ander Natien en reycke / ende die eensdeels stercker dan sy waren / dat Eylandt tot een voorweer / Pasteye ende beuestinghe teghen haer niet en naemen/ ende haer vrijheyt tot dienstbaerheyt verbonden / ende sy daer door tot knechten wierden. Dese plaetse acht oock Bilibaldus Pirckeymerus / het Eylandt Mexico ende Temistitam te wesen. Niet verre van daer is oock het Eylandt Jucata / met andere nieuwelick gheuonden. Hoe wel nae wtwijsinghe Aristotelis emmers (soo bevinde ick) dat dese Eylanden oock eertijdts hebben bekent gheweest / maer moghelick ander namen ghehadt/ alsoo/ dat Salomons woordt voorts eñ voorts waer blijft : Niet nieus onder de Sonne / dat is teghen de ghene die daer achten datmen dagheliicks nieuwe Eylanden ende landen vindt/ die moghelick henlieden onbekent zijn/ want eenen vremden onbekenden come waer hy henen wil/soo vint hy een nieu onbekent landt eñ Werelt. Hoe wel ick niet sekers en can diffineren/oftmen noch daghelicks nieuwe voormaels onbekende landen eñ Eylanden vint/ oft dat sy voormaels oock bekent zijnde/ ander namen hebben gehadt/ Jck achte dat haer de namen deser volcken ende landen dickmaels veranderen/ende dat altijt een nieu volck ende schipvaert/ eenen nieuwen Name met hem brengt.

¶ Vander Heydenen Superstitien/ bygheloouen/valscher Religien eñ grouwelicken bloedigen Godtsdienst wat int ghemeyn/van Tertul. in Apolo. aenghetoghen.

Tertullianus die onder Seuero Anno een hondert sesttich ghelicht heeft/sept in Apolo. dat de Jonge kinderen in Aphrica openbaer Saturno hebben gheoffert gheweest/tot op dat proconsulaet Ampt Tiberij toe/ die de Priesters deser Religien / aen de boomen neffens sulcke Lastertempels/aen verdiende galghen ghehanghen heeft / dwelck noch heden ten daghe niet gheheel wtgheroepdt zijnde/int verborghen by henlieden wesen soude.

De vreemde die somtijdts de kinderen daer brachten / smeeckten de kinderen op dat sy niet weenende gheoffert en wierden.

Byden Gallis is noch ter tijdt Tertuliani soo hy schrijft den grootsten Outaer Mercurio toegheeyghent ghewor den. De Tauricers maecken daer wt een vreuchdenspel/als sy haer ouders offeren. Jn de stadt Eneadarum is eenen Juppiter/ den welcken sy in haer spelen met menschenbloet beghieten.

Sommighe volcken maken met het bloet dat beyde partyen wt malcanderen laten ende drinc-ken/compact ende verbontenisse/eenichsins dier-ghelijcx soude Catilina oock versocht hebben. Byden Scithis wordt een yeghelick afghestor-uen vanden zijnen ghegheten. Item den ghe-heylichden der crijchsgoddinne Belbone laten sy bloedt wt hare lendenen/ ende beteeckenense daermede/ dat sy met deser Goddinne een ver-bont hebben. Op sommighe plaetsen suyptmen dat versch bloet der schuldigher onthoofde voor de vallende sieckte/ dat ghescheidt noch heden sdaechs.

Bloet ghesopen waer voor goet.

Op veel plaetsen eetmen menschen vleesch.

Cesias aenwijst dat de Perssen met haer moe-ders oncuysheyt bedrijuen/ hier af zijn de Mace-doniers oock in grooten archwaen.

Socrates den Atheniensischen Philosophus/ ende Cato een Censor tot Roome/ hebben om vrientschaps wille haer wijuen oock den vrien-den mede ghedeylt/ om der kinderen wille/ die sy van vrienden ontsanghen souden. Dit altemael Tertulianus in Apolo.

Byden Lacedemoniers is een hoochfeestelick ghebruyck Diamastigosis/dat is de willige gees-selinghe. In desen Godtsdienst worden voor den Outaer meest alle edele knechtkens gheslaghen/ daer by staen haer ouderen ende maghen/ haer vermanende te volherden/ (van deser gheesselin-ghe heeftmen noch eensdeels een bewijsinghe in Italia/ als sy de groote Letanie houden) Hæc Text. in Apol.

De Heydenen hebben haer seluen oock dick-maels getreist/ ende haer aengesicht versneden/ als Moses Deuteron. int 14. ende 15. verbiedt.

Item de Saduceen/ Phariseen ende Esseen/ der Joden Moninckken/hebben henselfs ooc veel lijdens aenghedaen.

Item byden Turcken is noch heden sdaechs een groote geestelicheyt des lijdens/ gelijck oock onse Monicken/ de welcke nochtans dat lijden niet hert en hebben ghebeten/ ende het cruyce ten weeckstem aent eynde aenghegrepen.

Een sulcke eere heefter altijt byden Heydenen sonder verstandt des lijdens gheweest/ recht als oft sy God daer mede eenen dienst wilden doen/ ende als of hy een wel behaghen van haer selfs vercoren cruys ende lijden hadde/ dwelck doch Christus verbiet/ Matt. 9. ende een yegelick met zijn cruys/dat hem van Godt wordt opghelepdt heet nauolghen. Matth. 10. 16.

Vande volstādige grootmoedicheyt der Heydenen/ int lijden/ steruen/ ende ver-achtinghe des doodts.

LUcretia/ die met ghewelt vercracht werde/ heeft een mes in haerseluen ghedruct/ inde te-ghenwoordicheyt haerder vrienden.

Heraclitus heeft hemseluen met Kumist ghe-salft ende verbrandt.

Empedocles is inden vyerighen berch Ethna ghesprongen/ niet langhe te voren heeft Peregri-nus hem seluen ghewillich in een vyer ghelaten.

De vrouwen hebben oock het vyer veracht/ eñ haer willich daer in beghenen/ als Dido. Item het wijf Asserubalis/ de welcke als nv Carthago haer vaderlandt brande/ ende dat sy haren man Scipioni onderworpen te zijn aensach/ so vloden sy haestelijck inden brant haers vaderlants.

Regulus der Romeynen hooftman verwerf willighe ontlossinghe zijnder handen van zijn vyanden/ met sulcker conditie/ dat hy op zijn ge-looue weder quame/ ende hem in ghewillighen doot stelde/ die achtede/ men soude ooc den vyan-den ghelooue houden/ hy quam wederom/ ende wert in een vat dat vol nagelen gheslaghen was ingheparst/ omghewentelt/ ende heeft soo veel dooden ende cruycē vande Carthaginensis voor zijn volck gheleden/ op dat hy niet allleen voor veel vyanden en leefde.

Cleopatra heeft der wilden dieren begheert/ ende de grouwelicke fenijnighe slanghen in haer comen latē/ op dat sy niet en quame inde handen haerder vyanden.

Anaxarchus totter doot gheuoert ende gesla-ghen/ seyde totten Scherprichter: slaet/ slaet den balch Anaxarchi/ maer Anaxarchum en slaet ghy niet.

De hoere Attica/ als dē Hangman moede aen haer gewordē was/ van haer te pijnigen/ verbeet ten laetsten haer tonge/ eñ spoogse den Tyran int aensicht/ op dat sy metter tonghe haer stemme van haer spoude/ eñ niet verraden en mochte de tsamen gesworene/ oft zijt alschoon midts marte-lisatie ouerwonnen zijnde/ hadde willen doen.

Zeno Euletes is van Dionisio gheuraecht/ wat doch de Philosophie nuttede/ ende om dat hy antwoorde/ dat sy verachtinghe des doots bracht/ is hy als een sot/ met onlijdelijcke slaghen der geesselen/ den Hangman onderworpen ghe-worden/ ende heeft dese zijn sententie tot inden doot betuycht. Besiet hier af breeder Valerium Maximum, de contempta cruce & morte.

Eynde deses Wereltboecks.

¶ Register ende Summarij Inhouden deser Chronijcke oft Cosmographie/opt alder neerstichste tsamen ghelesen/

Totten Leser.

Om dit Register te verstaen (beminde Leser) so sult ghy weten/dat elck bladt in vier Columnen (de welcke byde vier Letteren / A.B.C.D. verstaen worden) ghedeylt is/alsoo dat wy de eerste Calumne des Bladts/A. noemen/de tweede/B. de derde C. de vierde/D. Aldus sult ghy lichtelick ende ghewisselick alle dinghen soo sy int Register aenghewesen worden/ vinden.

A.

Abassinen oft Indiaensche Christenen. 79.d
Abeline Judith.7 97.b
Accaron. 100.d
Accon ligt in Phenicia. 94.c
Accon hoe groot. 94.c
Accon heeft tegen het Noorden etc. 94.d
Achaia beschreuen. 51.c
Achile. 100.b
Acridophagi. 10.c
Adam/Abraham/Isaac ende Jacob/waer begrauen. 103.a
Aden de Hoofstadt int vruchtbaer Arabia. 106.d
Aduent der Roomscher Christenen. 75.b
Aeolia tweederley. 51.a
Aepsche volck. 22.c
Aert der volcken int aentreden der vyanden. 49.a
Aethna eenen berch. 51.a
Aetolia. 47.c
Affecteloose waerheyt. 3.d
Affectie en waen regeert de boecken. 3.b
Affeth. 98.a
Agathirsi. 54.a
Agrippei. 54.b
Alani. 53.a
Alania. 54.b
Albania. 51.c
Albaniers / noch ghelt / elle noch mate / etc. 51.d
Albericus Vespucius / het vierde deel der werelt ghevonden/wanneer. 128.a
Alcoran. 68.b
Alcoran van Christo. 60.d
Alcoran van Machomet. 69.d
Alcoran vande iij Schrifts idem
Alcorans grouwel. 70.a
Alcorans ghebedt. idem
Alexandria. 12.a
Tot Alexandria wonderlicke duyuen. Folio 12.a
Alexanders moeder verslaghen. 17.b
Alkeyr. 11.b
Alkeyrs grootte. 11.c
Tot Alkeyr onsprekelick veel volcx. idem
Sterfte tot Alkeyr. 12.a
Alle dinck met conditie belooft. 27.c
Alle goeden ghelijck wtghedeylt tot Sparta. 48.c
Alle dinghen ghemeyn. 82.d
Alle dinck ghemeyn inde nieuwe werelt. 127.
Alleen een van noode. 71.a
Almacarana ende Reame / steden in Arabia. 106.d
Almenor. 66.d
Aloe Lignum drijderley. 118.a
Amazones vrouwen. 11.a
Amazones. 53.a
Amelech 1. Regum/15. 100.b
America/Anno 1597. geuonden. 118.c
Ampt des rechten Eeldoms. 27.c
Ampten ende Godtsdiensten der Joden. 92.b
Anatoth. 99.b
Anglie de volcken. 6.a
Angst ende camp der zielen etc. 57.c
Antilibanus eenen berch. 95.b
Antiochia in Egypten. 97.b
Antropophagi. 54.b
Aonia. 47.d
Aphrica ende haer begrijp. 6.a
Aphrica meest onvruchtbaer. 6.c
Aphrice volcken. 6.a
Aphrice Hooftplaetse ende Frontiere. Folio 6.a
Ghedaente der mannen in Aphrica. 7.c
Apostolaet Machomets. 66.d
Aprutium. 42.a
Apulia heeft seuen namen. 42.b
Arabia een lant Syrie 94.b
Arabia beschreuen. 105.b
Van het woest Arabia. idem
Van het vruchtbaer Arabia. 106.c.d.
Arabie gheleghentheyt/etc. 107.b
Arcadia. 50.d
Aranita. 47.c
Arda/Amathus/Eylanden. 12.d
Areapolis. 99.a
Aristocratia in Vranckrijck ende Switserlandt. 38.c
Aristoteles vande nieuwe onbekende Eylanden. 134.a
Armenia cleyn ende groot. 104.b
Arme dochteren ter merct gestelt. 111.d
Aromathia. 99.d
Artijkelen 13. by t'Sacrament/etc. 73.d
Artijculen der Griecsche Christen. 78.d
Ascalon vestinghe. 101.a
Asia in ghemeyn beschreuen. 80.c
Asia tweederley. 5.b
Cleyn Asia Turcksch. 5.c
Groot Asia begrijp. 5.c
Asphaltides het Meyr / dat is de doode zee. 105.b
Asschen woonsdach. 75.c
Assur. 100.d
Athenen ouergegeuen. 47.a
Atlantes. 10.c
Attica oft Actica. 50.c
Aua een stadt Indie. 117.d
Auentuere der Indianen/etc. 79.d
Augurium een waersegghers teecken. 86.b
Auses vrouwen ghemeyn. 10.a
Austria Prouintie Hispanie. 40.d
Authores int dit boec verhaelt. 1.c
Azecha ende Maceda. 101.a
Azoor. 95.d
Azotus. 101.a

B.

Babilonia een stadt. 103.c
Babiloniers costelicke sterrekijckers/ Folio 81.c
Bachanalia hoe ghehouden 44.c
Baleares Eylanden daermen vier mans om een vrouwe geeft. 39.d
Ban der Papisten. 74.b
Bant des gheloofs. 56.c
Barcee. 10.a
Barithrum, 95.b.97.a
Bastaerden. 48.a
Batavi. 17.b
Bathacula/Centacula etc. 112.c
Bathurin. 99.c
Bedieninge der Joden 3. schreden 92.a
Beelden der Christenen. 73.a
Begheerte der Turcken / knechten ende maechden te hebben. 58.d
Beghin der volcken ende landen Asie. Fol 80.c
Begraefnisse der Egyptenaren 9.b
Begrauinghe der Conninghen der Scythen. 53.c
Ghemeyne begrauinghe/etc. idem
Begrauinge der Tarteren. 53.d
Belgica. 5.d
Bennerlants gheloofte. 45.b
Bemen voortijts duytsch gesproken. 45.c
Beocia oft Boecia. 47.d
Witte Beyren vanghen visschen in Yslandt. 35.a
Berch op welcken Christus dicmaels gebeden ende ghepredict heeft. 96.b
Bergen ende bosschen Germanie. 19.d
Bergen in Rhetia en Vindelicia. 20.a
Berghen ouer Rijn. idem
Berghen Israels int ghemeyn beschreuen. 101.a
Barsabee Gen.13. 101.a
Besnijdinghe ende bontteecken der Joden. 88.a
Besnijdinghe ende wtmerckinghe des volcks Godts. 93.b
Bessarabia. 51.b
Gheen beteringh vande werelt te hopen. 91.a
Bethagla. 99.a
Bethania. 99.c
Bethel. 98.c
Bethel eertijts Lusa ghenaemt. 99.b
Bethel den berch. 102.a
Bethica oft Granata. 5.d
Bethleem een geboorthuys Dauids ende Christo. 99.d
Bethsaida. 96.d
Bethsames Judes 99.d
Bethsamiten/50. duysent ende 70. haestelick gestoruen waer. 99.d
Bethsan. 98.c
Bethulia Judith 13. 97.b
Bethracha. 100.b
Bethzura. 101.a
Beuaert in Elsaet/groot. 37.b
Beuaert der Turcken. 69.c
Beuaerden der Roomsche Christenen. Folio 74.d
Beuaert der vermeynde Christenen. 78.a
Beuaert der Joden. 92.a
Beuaert totten duyuel te Calicut / Folio 116.a
Beyerlant beschreuen/ 31.b
Beyerlant eertijts een Coninckrijck. 31.d
Der Beyeren dwase wetten. idem
Der Beyeren sachte wetten ouer groote sonden. idem
Bezech. 100.b
Biblium. 95.b
Biechten der Jacobiten. 79.b
Biechten ende boeten der Joden. 88.d
Bier verachten de Francken. 29.d
Bisinagor een stadt Indie. 112.d
Bisschop ende Paus in Russen. 19.c
Bithinia/Berica/Migdonia. 50.d
Boecken ghetuyghen / eruaringhe leert. Folio 8.c
Boeren vyde Indianen wel gestelt. 110.d
Boete openbaer der Turcken. 61.d
Bohemerlants gelegentheyt. 20.b
Vier bootschappen der Roomscher Christenen. 74.d
Booms thien nutbaerheden. 115.b
Borghers tweederley in een stadt. 28.a
Boristenes. 53.a
Bothoron. 99.d
Botrum. 95.b
Brabant anders Rhetia genaemt. 36.a
Brachiana. 11.b
Bracmanni een Christelijck volck. 111.b
Bracmannorum Godsdienst. idem
Brandenborger wout. 19.d
Brittannia nu Anglia genaemt. 40.a
Broot van visch. 81.b
Brunswick. 18.d
Brudswick de grootste stadt. 34.d
Bruyden Anglie tot allemans wille. 6.a
Bruyden tot allemans wille. 9.d
Bruyden maechdom eerst ghenomen / etc. idem
Bruyden maechdom/etc. 120.d
Bruyloft der Roomsche Christenen. 74.a
Budini oft Geloni 54.b
Budomel dat Lant/etc. 122.b
Budomels gheloove en vruchten etc. 122.
Burgroeusche. 18.a
Burgundia. 5.d
Burgundien. 36.b

C.

Cadesbarne/Numeri 13. 100.b
Calabria. 42.b
Calicut beschreven. 113.c
Calicut hoe wijt van Lisibona gheleghen. Folio 123.d
Calnia ende Carpesuntz. 104.b
Cainani Meyssenets. 18.b
Campania. 42.b
Candia. 12.d
Cainbali menschen eters. 125.d
Cannonor een grootmachtighe stadt ende Coninckrijck Indie. 112.d
Cantabri. 41.a
Caphatnaum. 96.c
Capadocia. 97.a
Capadocia anders Cesarea. 104 b
Caria heeft de eerste Lantsknechten ghehadt. 50.c
Cariathiarim. 99.d
Caristias een Voghel leeft int vyer. Folio 12.d
Carmania. 104.c
Carmelus eenen Berch Jude. 102.d
Caroli Magni arbeyt/ etc. 20.a
Caromanbeg bestaet eewich. 57.c
Carthago tweederley. 11.b
Castrens ghedaente. 107.a
Cathami. 111.c
Cathei des grooten Cams Lant. 117.c
Cauchi. 18.a
Cecrops Wetten. 48.b
Cedar. 96.c
Celesyria. 94.b
Ceremonien der Egyptenaren vreemde ende schoone. 8.b
Ceremonien inde verkiesinghe etc. Folio 52.a
Gedenck Ceremonie der toecoemste Helle ende Messie/etc. 85.b
Cesarea. 100.d
Chaldea. 103.c
Chana Galilee. 97.a
Chananea. 103.b
Charitini. 17.d
Charaona wat. 105.a
Chayrum oft Alkeyr de machtighe stadt. Folio 11.b
Thoren. 95.d
Christenen in Egypten. 11.d
Christenen gheen menschen. 24.a
Christens in Turckyen/ erger dan Turcken. 57.d
Christenen hoemense vercoopt. 58.c
Christenen tot Caicolen Indie. 116.b
Christenen onder den grooten Cam van Cathei. 117.c
Christenen ende Paus in Armenia. Folio 128.b
Hondert eñ vijftich duysent Christenen ghevanghen. 67.b
Christi blaspheneerders in Turckijen ghestraft. 65.b
Christi Jesu gheboort-plaetse. 100.a
Tot Christo niet colien dwinghen. 65.d
Christus niemant therwaerts gedwonghen. idem
Christus een tegenwet Mosi/alder secten ende Pausdommen. 71.a
Christus heyscht alleen een. idem
Vraghe hoe Christus alle Wetten wech neemt etc. 71.b
Hoe Christoffoto Columbo in Spagnola vergaen is/etc. 127.b
Ciclades vier Eylanden 52.c
Cilicia 50.c
Cimbri. 45.a
Cinanumi eten houden. 10.d
Claghe ende bede des Schrijvers. 3.c
Claghe der Coningen in Egypten. 8.d
Claghe der Roomscher Christenen. Folio 77.c
Cleedinghe der Mooren. 7.b
Cleedinghe Germanie. 25.c
Cleedinge des Conincx eñ Coninghinne tot Calicut. 114.a
Cloosteren oorspronck. 21.d
Coelen een Hooftstadt. 17.b
Colchos. 104.d
Na het Compas te lande reysen/ als ter Zee. 106.a
Coninckrijck Bosna. 32.d
Coninckrijck Og eñ Basan. 97.a
Coninckrijck Portugael. 41.a
Coninckrijc eñ stadt Bangella/ etc. 117.b
Coninckrijc Senega eñ capouerde. 121.d
Coninck ende Coninckrijck tot Dechan. Folio 112.b
Coninck tot Joghe in Judia. 112.a
Coninck van Narsinga.etc. 113.b
Coninck tot Calicut aenbiedt den Duy-
nel. 113.c
Conincx tot Calicuts eten opter aerden. Folio 113.d
Coninck laet zijner Bruyt den Maechdom nemen. 116.d
Coninck tot Spagnola/ in Hispania ghesonden. 127.a
Coninck tot Melinde/Zaffale ende Chillos. 124.b
Eens machtighen Conincx chijnsbaerheyt/etc. 127.a
Coninghen weynich gewelts in Vranckerijck. 39.a
Coninghen Papen ghemaeckt. 43.d
Coninghen tot Spagnola/ worden alle chijnsbaer. 126.d
Der Coninghen gewelt eñ rechte verkiesinghe tot Taprobana. 45.b
Consistorium der Geestelijcke eens guychelsack. 74.a
Consten der Egyptenaers. 9.b
Consten der Syriers. 81.c
Cooplieden van Menschen. 58.b
Cooplieden ende Compaengien. 89.b
Cooplieden sonder spreken. 121.c
Copie ende afschrift wt vreemder Heeren schriften/etc. 128.b
Copie ende wttoch eender Epistel Ferdinandi Cortesij/etc. 128.d
Copie oft afschrift / eens briefs des Conincx van Portugael/etc. 133.d
Corsica heeft 33. steden. 13.b
Corsica geeft cloecke Honden. idem
Corsyra oft Corfun/etc. 12.b
Cosmographia wat. 4.d
Crach voortijts Petra deserti. 99.a
Creatuere sal harē Schepper onderdanich aenhanghen. 2.c
Creta een Eylant. 49.b
Certa het midden der werelt. 22.d
Wat Creta ghevonden heeft. 49.c
Cretenses gheneynst. idem
Cretenses van naturen wellustich idem
Cretisschen wijn Malvesye. 12.d
Crychsrustinghe der Indianen. 7.a
Crych ende Godsdienst der Oude Afgodsche Duytschen. 26.a
Vreemde Crychslieden / drie Jaer oudt. Folio 91.d
Cruys wecke. 76.b
Costelijck Cruys ende Kelcken / hondert duysent gulden/etc.weert 24.d
Cuba een groot Eylant Americe. 126.c
Cypren een Eylant. 12.c
Cyprianus waer afongeluc eñ Cruycen comen. 22.d
Cyrene. 6.a
Cyson een Beke. 97.d

D.

Dabir Josue 15. 100.c
Dach vier stonden lanck. 118.c
Dach ende nacht altijts ghelijck. 121.b
Dacia anders Walachia. 47.a
Dacia. 54.d
Dalmacia ud Slavonia. 51.d
Dat Dal Achor. 99.a
Damascus. 81.a
Damascenus den Acker. 100.c
Dan heeft vier namen. 95.d
Dan een eynde des Heylighen lants/etc. Folio. idem
Danssen eenen Godsdienst. 62.d
Dapperheyt der Turcken tegen de vrouwen. 61.a
Decapolis ende zijn begrijp. 97.c
Denemerck. 34.d
Deucalidis watervloet. 47.c
Deucht ende gheestelicheydt der Monicken/etc. 63.d
Dieste als eerlijck gheleert. 48.d
Dieste groote sonde vyde Scythis. 53.c
Dieren Aphrice. 6.c
Dieren ende Vogelen tot Calicut. 115.d
Dieren etc. tot Tarnasseri. 116.d
Dispensatie der Roomscher Kercke / etc. Folio. 75.a
Ditmarsi oude volcken Germanie. Folio 18.c
Dooden worden aengheclaecht. 9.c
Dooden Lycken der Russen. 33.d
Doodtlycken der Egyptenaers. 8.b
Alle dinck de doot onderworpen. 66.a
Doop wat. 71.d
Drie Doopselen der Turcken. 61.d
Dolhaim onder den berch Bethulie. Folio 96.d
Dothaim een stadt / Riviere ende landtschap. idem
Van Dothaim/Celosiria/Perea/Cainagena/Nabathea/etc. 104.a
Dronckenschap is eere vyde Tarters. 55.a
Druigers ende haer Zeden. 34.a
Duytsche mylen hoe groot. 4.d
Duytschlants ende Vranckrijcx schedinghe. 16.b
Duytschen Vranckrijck inghehadt. idem
Duytschen Regiment door Christi gheboorte. 21.a
Ghelijf wanneer Duytschlant totten gelove ghecomen is. 21.b
Duytschlant totten Gheloove ghedwonghen. 21.c
Duytschen voortijts niet gheschreven. 25.a
Duytschlants ommanck. 25.b
Vastende Duytschen/ quade Crijchslieden. 25.d
Der eerster Duytschen eenvoudicheydt. Folio idem
Oude Duytschen / goede Crijchslieden. Folio 26.a
Duytschen een teerachtich volck. 27.b
Duytschen wereltvrome Lieden. 28.c
Duytschen grootmoedich. 28.c
Duytschen voortijdts al Swaven ghenoemt. 31.b
De Duyvel begheert den stock/etc. 26.d
Duyvels Cappelle. 113.c
Duyvels Godsdienst/ 113.d
Duyvelen aengheheden. idem
Wonder van Duyven. 12.a
Duyven eñ Eenhorens tot Mecha. 106.c
Wilde Duyven metter hant gevanghen. Folio 120.c
Dwase vragen te mijden/etc. 15.c
Dwase Wetten der Turcken. 64.d
Vande aengeborē dwaesheyt des wanckelbaren volcx. 23.d
Dwaesheyt der verwaende Christenen. Folio 72.d
Dwanck totten gheloove/etc. 65.c.d

E.

Ebron de oude Stadt. 100.c
Ebron eenen Berch. 101.d
Ebudes Eylanden hebben eenen vreemden Coninck. 39.d
Edelen vercoopen haer selven. 34.d
Oude Edelen aert. 27.b
Edelen tot Calicut. 114.a
Edellieden vrouwen vercrygen hoe. 22.a
Edellieden ende Papen oneens. 27.d
Eeckelbroot in Portugael. 41.a
Eedtsweeren der Nasomones. 9.d
Eedtsweeren der Arabers. 107.b
Eeldoms oeffeninghe. 27.d
Eeldom aengheboren. 27.d
Een yeghelyck Lant zijnen eyghen aert/ ghebreeck ende deucht. 38.a
Door oneenicheyt vergaen alle Rijcken. Folio 67.d
Eerlycke hanteringē vyden ouden. 49.a
Ewich Licht der Joden. 86.d
Egypti ghelegentheyt. 8.a
Egyptenaers Afgoden gevonden. 8.b
Egyptenaers vrouwen doen Coopmanschap/haer mans spinnen. idem
Egyptenaers geschrift eñ Besnijdinghe. Folio idem
Haer Priesters. idem
Haer Ceromonien. idem
Haer Spijse. idem
Egyptenaers grooten. 8.c
Drederley volcken in Egypten. 8.d
Egyptenaers ghesetten teghen de meyneedighe. 9.a
Teghen de Moordenaers. idem
Teghen de Loghenaers. idem
De Dootslaghers. idem
Teghen de kindermoordenaers. idem
De Vadermoorders. idem
Teghen de Oehiluchtighe. idem
Teghen de Verraders. 9.b
Egyptenaers Wetten teghen de vervalschers van Munte eñ Mate. idem
Tegē de hoeriagers eñ overspeelērs. idem
De schultloochenaers. idem
Tegē de woekenaers eñ pātnemers/ idem
De Dieven. idem
Egyptenaren Medecijns. idem
Egyptenaren met de dooden. 11.c
Elephants gedaente eñ naturen. 112.d
Van Ellade oft Hellade. 47.c
Elsaet oft Ilsaet. 36.b
Elsaet heeft 46.steden/5ō Sloten. 36.c
Elsaters anders Triboces genaemt. idem
Elsaters verquistelijck volck. 37.a
Eleutherus een Riviere. 95.a
Emaus. 99.d
Emon een Vleck. 98.d
Endor een Dorp. 97.d
Engelants beschrijvinghe. 39.b
Engelant hoe groot. 40.a
Epirus. 51.c

Cruys

Euuaringhe leere. 2.c
Essen Cloosterlenen. 82 d
Essen. 93.a
Essidones. 53.a
Etalia een Eylant. 82.c
Ethiopia oft Moorlant tweederley. 6.c
Etiopen Schrift. 6.d
Etruria anders Tuscia. 41.c
Etruria/Tuscia oft Thirrenea genaemt. Fol. 42.a
Euboa een Eylant. 13.a
Eu ingelum hoe dattet ouerzede/ende de Wereltonde maeckt. 26.d
Eulat een Prouintie Indie. 135.d
Europa ende haer begryp. 5.c
Europa als een Draeck/etc. 15.d
Europe gemeyn beschrijuinghe. idem
Europe breede en lengde. idem
Eygenschap der Spaen iaerts. 40.c
Eylanden der Venetianen 12.d
16. Eylanden inde Zee Egeo. 13.c
Eylanden Europe. 16.a
Eylanden in Denemercken. 18.d
Eylant daer de Joden niet en sterue. 39 d
Eylanden daer men menschen vleesch eet. 81.a
Eylanden Taprobane. idem
Eylanden Aphrice. 6.b
Eylanden Europe. 5.d
Eylanden nieu geuonde in Aphrica. 6.b
Bekende ende vermaerde Eylande in der zee na het A. B. C. vertelt. 14.b
Eylanden Europe. 52.d
Van het Eylant Goga in India. 112.b
Dat groot Eylant Sumatra oft Taprobana. 118.a
Eylandt Bandan der Muscaetnooten/ etc. 118.b
Eylant Monach der cruytnagelen. 118.b
Eylant Bornay. 118.c
Eylant Giana. idem
Eylanden tusschen Cannonor ende Portugael. 118.c
Eylant Proto Sancto/etc. 120.b
Eylant Medera/etc. idem
Eyla den Canarie ghenoemt. 120.c
Eylanden Capo Biancho/etc. 121.a
Eylat Capouerde en Gambra/etc. 123.d
Eylant met Vrouwen beset. 126.a
Eylant Spagniola/etc. 125 d
Eylant Caniball etc. 125.d
Eylant Zoanna en Spagnola. 125.a.b
Va veel wonderlicke Eylande/ etc. 126.c
Eylanden die Alonsus gheuonden heeft/ Fol. 127.c
Eylanden nieus gheuonden door Ferdinandum Cortesium. 128.d
Van het gulden Eylandt Melacham India. 133.d

F.

Ferdinandi Cortesii grooten noot. 132.b
Feeste ons Heeren Lichaems. 76.b
Feesten der Joden beschreuen. 83.d
Feesten der Roomsche Christenen 75.b
Feesten ende vyerdaghen der Joden het gheheel jaer door. 83.d
Feeste der nieuwer maent 84.b
Feeste vande vier nieuwe Jaren der Joden. 84.d
Vande groote Feeste der Joden/die sy Pessach ende wy Paesschen noemen. idem
Sinxen Feeste der Joden. 85.d
Feeste des langhen daechs. 85.d
Loouerfeeste oft der Loouerhutte. 86.d
Feeste der Kerckwyinghe. 89.a
Figueren eyghentlick gheenen Godtsdienst. 71.c
Flaminia/Romandiola oft Emilia. 41.d
Foelien ghewas waer. 118.b
Fonteyne ende stadt Jesreel. 98.b
Vier wonderlycke Fonteynen by Tyro. Fol. 94.d
Fonteyne Jacobs Joan. 4. 98.c
Forum Julii/oft Friguyl. 42.c
Francia oft Gallia. 37.c
Der Franchoysen zeden ende wetten/ Folio 22.a
Franchoysen voortyts duytsch ghesproken. 25.a
Fran hoysen eyghenschap/etc. 38.d
Franchoysen voortyts menschen gheoffeert. 38.d
Franchoysen nieuwe Zeden. idem
Franchoysen tweederley volcken. 38.d
Franchoysen en hebbe niet eyghens. Folio 37.d
Francken landt ende zeden. 29.c
Francken moeten den Wyn lesen. Fol. 30.b

G

Gabaa. 98.d
Gabaon. 99.d
Gades een mercksteen Europe. 3.d
Gadis een Eylant Hispanie. 40.d
Galatia ende haer zeden. 44.c
Galaters offeren gout hoe. idem
Galaten toerustinghe. 44.d
Galgala. 98.d
Gallana. 50.d
Gallathe in Asia. 45.a
Gallathe Sodomiten. idem
Gallilea. 96.c
Gallilea eyndt aenden Jordaen. idem
Gallilea heeft vier namen. idem
Gallilea beschreuen. 103.d
Gambra dat Rijck/etc. 122.b
Garei ende Nabathei. 10?.c
Garissim/ Hebel twee berghen. 98.c
Garizim/ berch der ghebenedijdinghe/ Fol. 102.a
Gasthuysen der Turcken. 62.a
Gout ende Siluer verboden tot Sparta. Fol. 48.c
Gaza. 101.a
Gaza Riuiere Indie. 117.d
Ghebooden der Joden/248. Ende haer Verboden/365. 103.b
Ghebruycken der Heydenen Indie/ Folio 118.d
Gheen dach/ ende gheen nacht wanneer. Folio 40.b
Gheen Bisschops hoer.ringhen/etc. 80.c
Geesselaers Secte vergaet. 80.b
Gheestelicke haer seluen niet vergheten. Fol. 74.d
Ghehoorsaemheyt ende eenicheyt in Turckye. 59.c
Gelboe. 98.b
Geldria/Sicambria ghenaemt. 37.c
Ghelegentheyt Germanie. 25.c
Gelegentheyt Lusitanie. 41.a
Gelofte der Gheestelicheyt. 73.b
Geloone Germanie. 25.c
Geloone der Tartaren. 55.a
Geloone en wetten des Alcorans. 69.c
Warachtich Christelijc Geloone. 70.d
Christelick Gheloone in een/ twee/oft veel stucken ghedeylt. 71.d
Recht Gheloone oft deucht/ en siet oft en kent hemseluen niet. 72.a
Ghelooue in ongelooue besloten. idem
Ghelooue ende Euangelium voortijdts Godes cracht is/nu een Disputatie geworden. 72.b
Christelicx Geloofs oorspronck. 72.c
Geloone ende doop der Roomscher Christenen. 73.c
Geloone der Griecken. 78.d
Geloone der Surianers Christenen. 79.a
Gheloone der Christenen in Asia Jacobite. idem
Gheloone der Christenen in Persia. 79.b
Gheloone der Christenen in Armenia. Fol. 79.c
Geloone der Georgianen. idem
Gheloone der Indiaensche Christenen. Fol. 79 d
Gheloone der Maroniters Christenen. Fol. 80.b
Gelooue der Spriers van Godt. 81.c
Seuen Gheloonen in Jerusalem/ die al Christenen zijn willen/etc. 62.b
Gelooue der Joden/etc. 83.a
Totten Gelooue niet te dwinghen. 90.c
Niet al gheloouen/en ghelooven niet niet allen. 92.a
Gelooue der Latijnen. 72.d
tGhelooue niet in menschen handen. Fol. 21.d
tGhelooue niet allemans dinck. 23.c
Gelooue etc. tot Calicut hoe verre streckende. 116.b
Gelooue en zeden der Mooren. 122.b
Gemeyne mans lof oneerlick. 23.d
Geinsten. 93.a
Geographia wat. 5.a
Gerechticheyt der Judianen. 111.a
Gerechticheyt tot Calicut. 114.c
Germanie merckteen. 15.a
Germanie namen al verkeert/ waerom Fol. 15.b
Germanie Christus gepredict. 21.c
Germanie wedeylinghe. 25.b
Germani een leerlick volck. 25.d
Germani eertijts groote Speelders. 26.b
Germanie Staten veelderley. 26.c
Germania ter tijt Caroli. 5. in veel deelen ghedeylt. 26.d
Germani eertijts Barbari. 28.b
Germani dien naem waer af. 28.d
Germanie grootte/lengde/etc. 28.d
Germanie bysonder landen. 29.b
Gheslachten Italie drederley. 43.b
Geth. 100.a
Gethe Gheloone. 10.c
Gethe streuen na Godt. idem
Getulia oft Etholia. 7.b
Gheuangheuen hoe ghebonden/ghecoche ende vercocht. 58.c
Ongoedwoonghen in ewighe gheen nemisse garn. 59.b
Geuangenen worden opgegeten. 127 d
Gewelt te appelleeren voor tvolck. 44.b
Ghewoonheyt der inwydinghe/etc. 29.a
Gewoonheyt versoet alle dinck. 78.b
Heydensche ghelosten in India. 39 c
Niet meer Gheluck/ niet meer knecht. Fol. 24.b
Ghiericheyt der Roomscher geestelicheyt/ etc. 74.c
Giericheyt der Voorcoopers/etc. 36.c
Gingebers ghewas waer. 115.a
Glas gheuonden. 103.d
Gnidanes vrouwen ghemeyn. 10.a
Godt wonderlick/ zynder wercken acht. Fol. 2.c
Godt heeft zijn volck ouer al. 3.b
Godt dat opperste goet. 4.a
Godt wil dickwils dat wy willen/ etc. Fol. 35.a
Godt wat/Zoroastes. 104.c
Godt onpartijch. 132.b
Goddeloos leuen ende wesen/etc. 68.a
Goddeloosen zyn leuende doot. 133.a
Gods wercken alle Godes vol. 2.d
Gods Sterke/ ghrest ende leuen. 3.a
Seer vremden Godsdienst Herculis niet vloecken ende schelden. 14.c
Gods dienst der Turcken/etc. 60.c
Wien Godt een verborghentheydt openbaert/etc. 72.b
Goden der Egyptenaren. 9.b
Goede daghen/ryckdom/schoonheyt/ etc. Fol. 22.c
Golgatha/daer onse Heere gecruyst werd. Fol. 99.d
Gothie/anders Gethe ghenaemt. 47.a
Gothlant. 47.b
Gotthia in Schytia Europe. 54.b
Gotten Duytschen. 19.c
Gradus ende Stadium wat. 4.c
Grane in Stiermarck een Tyran. 52.c
Grecia ende zyn Landen. 47.d
Griecken vanden Turck gewonnen/ An. 1458. 66.a
Grouwelicke zeden der Schyten. 53.c
Grouwelicke wet. idem
Grouwel des Alcorans. 70.a
Grouwelicke straffe inde gheheele werelt. Fol. 90.c
Grooten hoop te mishaghen/Gode behaghen. 23.d
Guidum. 104.b

H.

Hai. 99.b
Halverstadts vreemde ghewoonheydt. Fol. 34.c
Hardt leuen der Turcsche Moncken. Fol. 62.b
Hassia/Hessenlant. 36.a
Houwelijcksche wet in Egypten. 9 b
Hebal eenen berch des vloecx. 102.a
Helueti de Switsers. 17.a
Hemelvaert Marie. 76.c
Hermon eenen Berch Naim. 97.d
Hermen/Sepr/berghen. 97.a
Tusschen Hermon ende Gelboe/ veel slaghen ghescliet. 98.b
Hermons berch beschreuen. 102.b
Heromnes aert ende natuere. 22.d
Heromnes/dat is/ ghemeyn volcx afconterfeytsel. 22.d
Hene/oft Suerdeech wat/etc. 84.d
Heydenen met de Roomsche Christenen gheleken. 72.c
Heydensche Tempelen/etc. 78.b
Der Heydenen Superstitien/ende grouwelijcken bloedighen Godts-dienst/ etc. 134.c
Der Heydenen stantuasticheyt/in lyden/ steruen ende verachtinghe des doodts. Fol. 134.c
Heylighen der Turcken/ ende haer wonderteeckenen. 62.b
Voornaemste Heylighen der Turcken. Fol. 64.a
Heylighe drie Coninghen. 71.c
Hibernia. 40.a
Hibernie ghelegentheydt ende volck. Fol. 39.c
Hiemerobabtiste. 93.a
Hier en is niet stantachtichs. 41.a

Hieronymus van Praghe /etc. 32.d
Hyperborei. 53.a
Hircania. 54.c
Hispania. 40.b
Historie vaert wijsheyt. 2.c
Historie eens ghevanghen Hertenborgers/ etc. 57.a
Historie Ludouici Vartomanus van Ethiopia in Africa. 7.c
Histria / lantschap Italie 42 c
Histria. 51.d
Een Hoere heeft 7.kinderen teffens ghebaert. 43.a
Hofgesin des Coninck Egypti. 8.c
Hoofstadt Duringhers ende Missners. 34.c
Hollant/ Bollant. 35.c
Honden Eeters Cinamimi. 10.d
Honden vleesch ghegeten. 113.b
Honden tot eenen Coninck. 7.c
Honden gegeten ende gheoffert. 129.c
Honden die niet en bassen. idem
Hongheren afcoemste. 19.a
Hongerlant beschreuen. 46.a
Hungaria / met neghen haghen omtuynt Fol. idem
Out Hongaria in Schytia. 46.b
Nieu Hongaria aen Oostenrijck/ Sagaria genaemt. idem

I.

Jacobite oft Jacobini. 79.a
Jacobs Hofstede. 98.d
Tee Jacht rijdt met wijuen op Elephanten. 110.d
Jannia een Hauen der Zee. 99.d
Iberia. 54.c
Icarea een Eylant. 13.c
Ichtiophagi / hebben alle dinck ghemeyn. 10.c
Ichthiophagijs sorgheloos leuen. 11.a
Idumea. 96.c
Van Idumea. 104 a
Jerasenorum landtschap veel namen. Fol. 97.a
Jericho gheheel ghedestrueert. 99.a
Jerosolima. 103.a
Jerusalem. 98.d
Jerusalem beschreuen. 102.d
Jesreel een Fonteyne ende stadt. 98.b
Illiria/ Windisch landt. 51.d
Ilophagij goede climmers. 10.c
Indie beschrijuinghe. 109.b
Drie deelen Indie. idem
Wat in India wonderlicks ghevonden wort. 109.c
Indie ghelegentheyt. 110.b
In India tweemael des Jaers Oogstijt. 110.b.c
Indianen eenmondicheyt 110.c
Indianer cleedinghs. idem
Insubria. 41.c
Insettinghe der Joden inde Sinagoghe en daer buyten/etc. 83.b
Inuergi ende Vargiones. 17.d
Jops vaderlant. 96.c
Hert Jock der Tarteren. 55.b
Joden ende alle Secten / een gheregheldt Pausdom. 70.d
Joden gebodt tegen Heydenen ende Christenen. 83.a
Joden aenroepen de doopen. 86.a
Joden en salmen niet totte geloue dwinghen/etc. 90.c
Joden verbrant/etc. idem
Der Joden allerley lasteren ende bedelerijen. 91.c
Joden crancheden/etc. 91.d
Joden Talles oft Misghewaet. idem
Joden Afgoderije met de thien Gebodeu/ etc. 92.b
Joden verdreuen. 92.c
Joden menigherley Secten. idem
Veel Joden Hoerenkinders. 92.a
Joden Orden ende Secten. 82.c
Der Joden Gheloone / Ceremonien/ etc. 83.a
Joden Bruyloft. 87.c
Joden Medecyne. 87.d
Hoe de Joden haer boecken houden. Folio 88.b
Der Joden Scheytbrief 91.b
Jona. 50.c
Jonghers ghecappuynt. 129.c
Joppe ende Japha. 99.d
Jordaens oorspronck. 95.d
Jordaens wonderdaden. 96.a
Iroma. 73.b
Islant heeft witte Beren/etc. 85.a
Israels tocht ende reyse door de Woestijne. 93.c
Italia. 41.b
Italia/Lombardia ghenaemt. 43.a
Italiaensch / dat ghecorrumpeert Latijn/ vande Longobardis afcomen. idem

K.

Kabul oft Zabul/etc. 96.b
Kaneel-boom. 116.c
Kalummen Herculis waer. 40.d
Kercke in alle hoecken der werelt. 133.a
Kercken goeden meest van Fransche Coninghen. 22.c
Kercken bouwen der Roomsche Christenen. 77.b
Kerckwijinghe der Joden. 87.a
Kerckendiensten der Joden in haer Synagoge. 92.b
Seer costelicke Kercke tot Bethleem. Fol. 100.a
Kermen beschreuen/etc. 52.a
Kersauont/ Wynnacht waer af. 21.b
Kersmisse hoe ghedaen. 75.c
Kerstijts dach ende nacht gelijck. 125.d
Ketters in Turckije/etc. 65.b
Keyseren begraeffenisse waer. 66.c
Keyserdom Sinte Petro ghescboncken. Fol. 24.c
Keyser van Melli/etc. 121 c
Kinderē niet van vader ende moeder opghevoet/etc. 48.d
Kinderen in Africa Saturno gheoffert. Fol. 14.d
Kindertucht byden Persen. 108.b
Kinderen vreemde opuoedinge. 115.d
Kinderen gheoffert. 129.a
Knechtschap der Duytschen waer af. Fol. 21.d
Koren ende Wijn in Liguria die. 44.b
Vreemde wilde Koeyen in Ethiopia. Folio 7.d
Krain. 52.a
Kroppighe lieden/etc. 52.c
Den Kus een Lantsghebruyck. 39.b

L.

Laborenten/biere. 11.c
Lacedemon a/oft Laconia. 48.b
Landen Italie/etc. 42.d
Lants van belofsten beschrijuinge ende afcounterfeytinghe/etc. 93.b
Landen Moab/Ammon/Seon/Basan/ etc. 94.c
Lantschap van Accon teghent Noorden. etc. 95.d
Dat Lant Hus / ende de stadt Schwita/ van daer Job is. 96.c
Landen Syrie. 103.b
Dat lant Os oft Hus/ 103.c
Elck lant zijn sant. 74.d
Larodij. 53.b
Latinin. 41.d
Latinum. 42.c
Lemnos een Eylant. 13.a
Lepua een dorp ende stadt. 98.d
Lesbos/Mitilene. 13.a
Libanus. 95.c
Libanus eenen Cederberch. 102.c
Libia. 7.d
Liburnia/nu Croacia. 51.d
Libij. 10.b
Licurgi Wetten. 48.c
Lichtmisse. 75.c
Lieghen ende leughen segghen tweederley. 3.a
Liefland oft Eifland/Liuonia. 32.d
Liguria. 41.c
Liguriers zeden. 44.b
List der Tartaren/etc. 55.c
Littauwer ghelegentheyt. 19.b
Littaw ende zijn bekeeringhe/etc. 32.c
Littawsche Vrouwen hebben openbaer Boelen/etc. idem
Locris. 47.c
Lof der Egyptenaers. 8.c
Lof der Duytschen. 28.c
Lof der Turcken en haer Keysers. 59.d
Lof der Turcken. 61.b
Lof der berghen Israels. 101.a
Lombardia/etc. 42.c
Longobardi. 17.d
Londres oft Londonia. 40.a
Lottringhe. 35.a
Lucania. 42.b
Leugenen op de Picarders. 45.d
Lusitania oft Portugalia. 40.d
Lycia/Turckije. 50.b
Lydia/Morea/Meonia. idem
Lyndiers dienen Herculi/met bloecken en schelden. 14.c
Lyrce. 54.b

M.

Mace volcken. 10.a
Macedonia. 47.b
Machlies. 10.a
Machomet in Arabia begonnen 56.b
Machomet der Turcken Messias. 65.c
Machomets vaderlandt/ gheboorte ende graf. 66.d
Machomets gheboorte / leuen ende steruen. 68.a
Machomet een Coopmans knecht. idem
Machomet der werelt honich/etc. 68.c
Machometi leuen ende daet. 68.d
Machometi tyrannije en schande. 69.a
Machometi steruen en doot. 69.b
Machometi begraffenisse. idem
Machomet aen geē schrift gebondē. 69.d
Mochomets vasten. 70.a
Machomets Tempel ende ander wonderen. 106.a
Maechschap niet aengheseen int byslapen. 127.d
Magdalum. 96.d
Maggeddo heeft 4. namen/etc. 98.a
Magnesia. 47.b
Maledictie eens Monicks/ ouer een gheel huysgesin. 63.b
Mammalucken laten al haer kinderen doopen /waerom. 11.c
Mammalucken Kuyterije. 11.d
Mammalucken wat. 82.a
Mammalucke schādelicke vrijheyt. idem
Mambre/Gene. 18. 109.c
Mammalucken wonderdaden. 11.d
Mans leenē andere haer wyuē wt vrientschappe. 105.a
Een Man van 300. menschen lichamen ghegheten. 128.a
Maon. 100.b
Maria der Turcken. 68.a
Maron een Riuiere. 96.a
Maronite Christenen in Phenicia. 80.b
Massagete. 53.b
Massagete de volcken. 32.d
Mauritania onsprekelic vruchtbaer. 6.c
Mauritania in Aphrica. 8.a
Maxies. 10.a
Mecha. 104.d
Mecha de wonderlicke stadt beschreuen. 106.b
Medea. 72.d
Media ende haer ghelegentheyt. 108.a
Der Meden rijck ende gewelt hier voortijts. idem
Medecijne ende vreemde besoeckinge der crancken. 115.c
Megaris. 47.c
Melacha een stadt Indie. 117.d
Melanchleni. 54.a
Melchisedech Abraham te gemoete ghecomen/waer. 97.d
Menapij. 17.b
Menschen/noch met eyghen / noch met ander lieden schade wijs. 2.d
Menschē geprobeert in coopen/etc. 58.c
Op Menschen niet te bouwen. 68.d
Menschen met Hontshoofden. 111.c
Menschen vercocht om te eten. 118.d
Menschen vleesch gemeyne spijse/ waer. Fol. 128.a
Menschen voor de sonde geoffert. 133.c
Mertdach by nachte. 106.d
Volckmerckt tot Alkeyr. 11.d
Meristet. 93.a
Meroe een Eylant Nyli 12.c
De Lieden Meroe leuen 150. Jaer. idem
Messania/Spciunia. 50.d
Mesopotamia. 93.b
Mesopotamia/ oft Seleuci. 103.c en d
Midia een Eylant. 39.c
Misia/Bulgaria/ooc Bosina. 51.a.66.b
Eerste Misse der Papen. 75.a
Mirakelen in Turkije 64.b.en c
Monicken van alle weten vrij. 62.c
Monicken der Turcken ende Christenen verghleken. 63.a
Monicken soecken al haerseluen. idem
Monicken en connen niet lijden. 63.b
Monicken ende Papen ghekijf. idem
Monicken boeuerije breect wt. 63.d
Alle Monicken verdreuen/etc. 64.a
Monicken der Turcken. 62.c
Monicken in India. 111.a
Monstren van Menschen. 111.d
Ment ende neuse den aers ende de billen ghelecken. 121.b
Morauia/Mehren een Prouintie. 29.c
Morbonei. 93.a
Morea/oft Peloponesus. 51.b
Morini. 17.c
Moria eenen berch / daer Salomonis Tempel op gebout is/etc. 101.b
Moorlant tweederley. 6.c
Der Mooren Coningē en Priesters. 6.d

Mooren

Register.

Mooren gehoorsaemheyt. idem.
Mooren Conninghen eere. idem.
Mooren cleedinghe. idem.
Der Mooren Herders iagen tWilt/met den Crlboom. idem.
Der Mooren Boeren besitten tgout. idẽ.
Der Mooren vruchten ende dieren. 7.a
Der Mooren Godsdienst. idem
Der Mooren Goden. 6.d.7.b
Mooren swerte ende grauwe. 121.d
Moscouia/ 500. mylen lanck. 19.a
Moscouia/ een stadt/ landt ende riuiere. Fol. idem.
In Moscauia alle dinck eyghen. idem
Moscouiters laut ende gheloone/ etc. Fol. 33.a
Tachtentich duysent Moscouiten verslaghen. 66.d
Mosom/byslapen int openbaer. 5.c
Mummia waer ghevonden. 106.a
Munster. 18.b
Musi wonderlicke vrucht. 12.b
Muscani/ 130. Iaer out. 110.c
Muscaetnoten ghewas waer. 118.b
Myssen beschreuen. 34.a
Mytilene anders Lesbos. 104.c

N.

Naasson. 96.d
Nachtmael wat. 71.d
Nachtegalen in December singen. 125.b
Cruyt-naghelen ghewas/waer. 118.b
Namen/der steden ende volcken Germanie. 20.c
Namen ende landen Italie. 43.a
Namen der Roomscher amyten. 43.b
Namen der Eylanden Asie. 80.d
Nasomones. 9.d
Nazareth. 97.c
Neapolis in 7. Prouintien ghedeylt. 42.a
Nederlage der Romeynen/etc. 15.a
Neclescol. 100 c
Nephim. 95.b
Neptalim/geboorthuys Tobie. 96.d
Nemri. 53.b.54.a
Nieuwe Creatuere wat. 24.a
Nieuwe Iaeesdach. 75.c
Nieuwe Eylanden Aphrice. 6.b
Nilus/anders Gion. 12.c
Niniue de stadt. 82 b
Nobe/Bethenopol. 100.d
Nomades. 53.b
Noricum ende zijn begrijp. 16.d
Normannia. 34.d
Norweden ende zijn begrijp. 35.b
Numidia. 8.a
Nut der eyghen knechten. 58.d

O.

Oeffeninge der Christenen waer in. 15.c
Oeffeninghe der Taprobaners. 45.b
Oenotria. 42.b
Offer der Scyten. 53.d
Offer van mensche bydẽ Scyten. 54.a
Kinder-offeren waer af/etc. 14.d
Olijfberch ende wat daerop gheschiet is. Fol. 101.d
Ominen bediet een teecken/etc. 85.d
Omen een toecomende sake. 86.d
Onreynicheyt der Nasomonibus. 9.d
Onderscheyt der deucht. 83.a
Ondanckbaerheyt byde Persen gestraft. Fol. 108.c
Oneenicheyt der Turcken int gheloone. Fol. 65.a
Ongeluck volcht wt den dwanck des gheloofs. 65.d
Oordeel in Egypten. 9.a
Orden ende Secten der Roomscher Christenen. 73.a
Orden ende Broederschappẽ der Roomscher Christenen. 78.a
Orden der Geesselaers. 80.a
Seuen Ordens der Indianen/etc. 110.d
Oorloghe/Munte ende Hofhouden/ des Conincks tot Calicut. 114.c
Oorloghe der Christenen metten Heydenen ter zee. 119 a
Oorsake der Ioden geboden. 103.b
Oorsake der Ioden eerste verkiesinghe. Fol. 103.a
Oorspronck der Elue. 29.a
Oorspronck der Donauwe. idem
Oorspronck des Ryns. 20.d
Oorspronck der Roomsche Kercke. 72.c
Oostenryck ende wat volcken. 16.d
Oostenryck. 29.b
Ophir in India. 111.d
Oploop om een Belle. 7.c
Opperste Bisschop der Latijnsche kercke. Fol. 73.a
Oproer om de Ioden/etc. 90.d
In Orcadia wassen Eyndeu op boomen. Fol. 40.b
Origenis graf. 95.a
Orosius van Babels groote. 103.c
Ouerspels straffe in Indua. 7.b
Ouerspeelsters byde Duytschen verstooten. 26.b
Ouerspels straffe. 32.b
Ouerspels straffe in Arabia. 107.b
Ouer Yssel. 17.b
Ouer Outaer een bloot sweert. 29.c
Alle Ouerheyt Gods/etc. 36.d
Ghren ouervloet byde Turcken. 59.d

P.

Pade grouwelijcke Indianen. 111.a
Paesschen der Turcken. 62.a
Paeschdach der Roomsche Christenen. Fol. 76.b
Paesschen spel der Francken 30.d
Palestina oft Iudea/etc. 82.b
Palestina in drie landen ghedeylt. 93.b
Palestina. 94.b
Palleys en schat des Coninex/ etc. 114.b
Palmsondach. 76.a
Pamphilia/ anders Isauria. 50.d
Pannonia superior/Oostenrijck. 16.d
Pannonia inferior/Hongaria. 17.a
Panchaia/aert/geloone/etc. 107.d
Panchei en hebben niet eyghens. idem
Panchatorum cleedinghe. idem
Pannones/ Peones / Huni/ Gothi/Longobardi/Hongari. 46.c
Papen in Turckije en derf niemant wederspreken. 65.c
Papen boeten in haer kiste. 74.c
Papen maken Apen. 78.b
Papen maken ouer al Apen. 107.d
Papen nemen der Conninghen tot Calicuts Bruyts maechdom. 114.a
Papen byslapers der Conninginnen tot Calicut. 114.b
Papegaeys nest. 123.a
Paphlagonie der Venetianen voortrouwen. 104.c
Parasceue/bydẽ Ioden/Vrijdach/ Rustdach/oft voorfeest/etc. 83.d
Parthia beschreuen. 104.d
Pastorien. 10.a
Passie-weke. 76.a
Passus Canis. 95.b
Pater Noster der Heydenen. 119.a
Pauli vaderlant. 50.c
Paus en doet het Sacrament gheen reuerentie. 73.a
Paus een Godt/etc. 78.a
Pausdom ouer al. 107.d
Peckklompen inde doode zee. 104.b
Peertsloopen hoe veel tot een mijle. 41.b
Pego een stadt Indie. 117.c
Pent volcken Aphrice. 9.d
Pentapolis oft Cyrene. 8.a
Pentapolis. 104.a
Peerlen ghevischt hoe. 108.d
Peper ghewas. 114.d
Persia ende der Persen Gheloone/ etc. Fol. 108.a
Perssen eeren de Elementen. 108.b
Pharodini. 18.a
Pharisei. 82.c
Pharisei der Ioden Monicken. 92.a
Phenicia/Sydon ende Tyrus. 102.d
Philistea oft Palestina. 82.c
Philosophi in Indie 111.d
Phocis. 47.c
Phrigia/ Dardania/Troia. 50.d
Picenum/etc. 41.d
Pirrini lants steden/ 41.d
Picardia. 38.a
Pictauia. 37.d
Pinxterdach. 76.b
Pinxteren der Ioden/etc. 85.b
Pirenea ende Subaudia. 34.d
Plaetse daer hem het laetste Capittel Ioannes verlooppen heeft. 96.b
Plaetse daer Melchisedech/etc. 97.d
Plerophonia,id est,certitudo,&c, 4.b
Polen ende Littauwen totten ghelooue ghecomen. 19.b
Polonia/etc. beschreuen. 45.d
Polen onderhout den Coninck/etc. idem
Polen en gheeft den Coninck gheen gelt. Fol. 46.a
Policije in drie deelen ghedeylt. 107.d
Pomeren. 18.a
Portugaloysen ligghen op stroo. 41.a
Portugalia. 41.b
Pracht inden Godsdienst. 73.b
Prekinghe der Egyptenaers. 8.c
Preeckstoel der Roomsche/etc, 78.c
Predicatie der Geesselaers. 80.a
Priester Ian/ Indiaensche Paus. 7.a
Priesters vrouwen in India. 7.a
Priesters naest den Coninck in Egypten. 8.d
Priesters voeren tsweert/etc. 26.a
Priesteren staet der Roomsche Christenen. 73 b
Priester Ians Christenen. 79.d
Priesters der Egyptenaren. 8.b
Priesters deerste voorgangers. 107.d
Priester Ians lant ende gheloone/ etc. Fol. 109.d
24. duysent Prochien tot Alkeyr. 12.a
Vier Propheten der Turcken. 61.c
Prouintien veranderen dickwils/etc. 46.d
Prouintien van Accon teghen tIuyden. Fol. 97.d
Prouintien Accaron teghent Iuyden. Fol. 100.d
Prouintien Accons teghen het Oosten. Fol. 96.a
Prouintien Gallie. 37.a
Pruyssen ende Eylant met ghewelt bekeert. 33.a
Pruyssen beschreuen. idem
Psilli. 6.a
Ptolomei bekentenisse van hemselnen. Fol. 3.a
Ptolomei dwalinghe. 17.b

Q.

Qualis Rex,talis Populis. 23.c
Quarentena eenen berch/ daer Christus op ghevast heeft. 99.a
Quarentene berch beschreuen. 102.b

R.

Den ouden Rabbi Christus. 88.c
Rama. 97.b.en 98.d
vier Rama. 98.d
Ramathea oft Arimathia. 104.b
Rauen eten sConincks spijse op. 114.a
Hart Recht teghen Dieuen/etc. 52.b
Rehum. 96.a
Rekenschap des gheloofs voor den doop begheert. 73.c
Reutia. 34.a
Rhetie/etc. begrijp. 16.c
Rhodis het Eylant Ipele. 12.d
Ridders in Vranckrijck/etc. 38.b
Rinchoma den Rinckauw. 35.a
Rypbarg inder Triersche Landtschap. Fol. 17.d
Rimalia. 47.b
Riuieren Germanie. 20.a
Riuieren inden Ryn vlietende. idem
Riuieren inde Donauwe vlietende. 20.b
Riuiere inde Duytsche Zee vlietende. Fol. idem
7. gontdraghende Riuieren inde werelt. Fol. 41.c
Rieuiere 25. mijlen breet. 117.d
Roode ende Persiaensche Zee. 124.c
Root lant/root water. 123.c
Romania. 49.d
Roome vande Turcken ghewonnen/etc. Fol. 57.b
Romeyner vrouwen den wijn verboden. Fol. 43.c
Romeyner nieuwe zeden. 44.a
Roomsche Christenen zijn Egyptenaers Fol. 12.c
Romeynen ghelijck de Straesborghers/ hebben alleman aenghenomen. 37.a
Roomscher ampten namen. 43.b
Roomsche Papẽ ende Paus voor Christi gheboort. 43.b
Roomsche Christenen Afgodisten. 55.b
Roomsche Christenen onder de Turcken gheleghen. 59.d
Roomsche Christenen teghen het Nieuwe Testament. 72.d
Roomscher Bisschoppen Ampt. 73.b
Roomsche Christenen grooter Tooueraers dan de Egyptenaers. 77.d
Romuli wetten. 43.c
Rubynen waer ghevonden. 116.c
Rughen 18.d
Russen zeden beschreuen. 33.c
Russen oorloghen om tsout. idem
Russche Paus. 19.c
Ryckdom der Kercke waer af. 24.b
Ryck der leughenen verstoort. 64.d
Rynsteden. 17.b
Rys saeyen hoe. 115.c

S.

Saba ende Sabei/etc. 107.c
Sacrament tvijfde. 74.a
Het 7 Sacrament. 75.b
Saducei. 82.b

Sadu-

Register.

Sadduceen lochenen de verrysenisse. 93.a
Salernitania. 42.b
Samaritte. 93.a
Samaria beschreuen. 103.d
Sambaia. 54.c
Samogiters hebben veel vrouwen. 33.a
Samogiters aenbidden het vyer. idem
Samnium oft Aprutium. 42.a
Samniters volcken Italie. idem
Samuels graf. 99.d
Sardinia geeft veel Rozaels. 13.b
Sarracenen aencoemste. 56.b
Gheen Sarracenenen int Turcxsche Hof. Fol. 56.c
Sarepta Sidoniorum. 93.a
Sarraceni eeren het graf Lazari. 99.c
Sarraceni bewaren tot Josue graf. Folio 95.c
Saron. 100.d
Sassenlant/ende haer zeden. 34.b
Sassen offeren menschen/etc. idem
Sassensche Biersuppers. idem
Satrache 53.b
Sanope 37.c
Sauromate. 53.b
Sautputten in Sassen. 34.d
Sassen. 18.a
Sassenlants ghelegentheyt. 34.b
Scabini wetende 35.d
Scandiana/of Scandinauia. 113.c
Schalckheyt wil slaghen hebben. 78.c
Schepen ende sinewerck eerst geuonden. Fol. 103.d
Schipuaert Aloysij ende nieuwe werelt/ Anno 1455. gheuonden. 119.c
Schipuaert Heer Peters van Sincia/etc. Fol. 123.c
Schipuaert Christophori Colūbi. 125.a.b
Schipuaert Alberici Vespucy/etc. 127.c
Scheyt brief der Joden. 91.b
Gheen Schilderyë/Segel/Wapen/ etc. in Turckyë. 60.b
Schitia in Europa 5.d
Schitia oft Sarmatia tweederley. Folio. 52.d.53.b
Schyrothauri. 53.b
Schyn is goet/etc. 86.c
Schriften der Turcken/etc. 68.c
Der schrift ende boecken gebruyck. 4.a
Schyten int Tartaren. 54.a
Slaua tweederley. 51.a
Scoti/eergierich/leugenachtich/etc. 39.c
Scotia. 40.b
Scribe oft Schrift gelcerde/etc. 92.d
Sebaste Samaria. 78.b
Vier Secten in Turckyë. 64.d
Secte Machometi oorspronck. 68.a
Semeron eenen berch. 102.d
Senim een dal Judic. 5 96.a
Senega dat Ryck/etc. 121.b
Seres een oprecht volck. 54.a
Byde Seres ghenen offer/etc. idem
Sergij raet aen Machomet. 68.b
Sermoonen der Turcken/etc. 65.d
Seyr eenen berch Idumee. 100.b
Sicambri 17.d
Sichem. 98.c
Sichima 104.a
Sicilia corenfolder Italie. 13.b
Namen Sicilie. 16.b
Siclus een loot siluers. 22.a
Sillura een Eylant. 39.c
Simmen Eters/Zigantis. 10.b
Sinte Michael in Apulia. 42.b
S. Petro dat Keyserdō geschoncken. 24.c
S. Thomas van Christenen ende Heydenen te ghelyck gheeert. 128.c
Slanghen eñ wormen tot Calicut. 115.d
Slempen eñ swelgen der Duytschē. 26.b
Slesiers lantschap/etc. 29.c
Sluppende Ruyters/etc. 57.d
Sodoma en Gomorra wonderen. 105.d
Soldaēs tot Ormus grouwelicheyt. 108.d
Soldaen tot Cambeia/etc. 112.a
Soldaen Egypti/des Turcksch boetschabelle/Anno 1517. 11.c
Somer tgheheel Jaer door 123.b
Sonde ende gerechticheyt/etc. 65.b
Sonne ende Mane aenghebeden. 120.a
Sonne voor Godt aenghebeden. 133.c
Specerijen eñ vruchten tot Calicut. 114.d
Specerye van waer comende/etc 116.a
Specerye van waer gebracht/etc 125.a
Spectakel der Geesselaers 80.a
Spermatophagi 10.c
Spreeckwoorden der Duytschen vande Gheestelicke. 27.a
Spreecwoorden der landen gebreken. 31.c
Spreeckwoort. 48.d
Spyse der Egyptenaers. 8.d
Spyse ende sprake der Mooren. 7.d
Spyse der Edelen/etc. tot Calicut. 114.c
Spyse dagelicx eenderley 13.c
Stadt 30. mylen lanck. 128.b
De stadt Eri in Persia/etc. 109.a
De stadt Sanbragante in Persia. 109.b
Staet der Boeren/etc. 28.b
Tweeden Staet Germanie. 27.b
Derden staet Germanie 28.a
Statuten der Geesselaers. 86.a
Steden aende Donauwe 16.c
Steden ende Vlecken Vindelicie. idem
Steden ende Vlecken in Norico. 16.d
Steden ende Vlecken in Oostenryc. 17.a
Steden ende Vlecken in Ongeren. idem
Steden ende Vlecken der Switsers. idem
Rijnsteden aenden Ryn. 17.b
Steden ende Vlecken Batauorum. 17.c
Namen der Steden Germanie. 20.c
Steden Arabie eñ haren Soldaen. 107.a
Steden eñ Eylanden Persie/ etc. 118.c
Steden Indie. 106.b
Sterfte tot Alkeyr / Anno 1476. van 24. hondert duysent menschen. 12.a
Stiermarck /anders Valeria. 52.c
Stiermarck aen Keyser Frederic de vierde ghecomen/ idem
Strabo dwaelt. 20.c
Straesborch gedestrueert/etc. 22.b
Suecia. 54.c
Suecij gantsch Europam oueruallen. idē
Suetonius de affectlooste/etc. 3.c
Suna. 98.a
Superstitie der Francken/etc. 30.a
Superstitie der Francken. 30.c
Suyden wint te myden. 5.a
Swert wout 19.d.29.a
Swert gheberchte. 19.d
Swauen zeden/etc. 31.a
Swauen Keysers gheweest. idem
Swauen oude zeden. idem
Swauen niet eygens ghehadt. idem
Oude Swauen en drincken geē wyn. 31.b
Swauen menschen gheoffert. idem
Swauen nieuwe zeden/etc. idem
Swauen spinnen. 31.c
Sweden/Gothi. 34.d
Swemmen/20. mylen. 119.b
Wonderlicke Swemmers. 122.b
Sweui menigerley. 18.a
Switserlants begryp. 17.a
Switserlant. 37.b
Switsers drincken bloet. idem
Swyghende Monicken. 62.b
Sydon in Phenicia 95.a
Sylo. 99.d
Sylo den berch. 102.a
Syon eenen Berch in Jerusalem. 101.b
Syn. 95.c
Syria oft Assyria beschreuen. 81.b
Syria Phenicis/oft Phenicia. 94.b
Syria vierderley. 94.b

T.

Talles. 86.c
Talles oft Misgewaet der Joden. 91.d
Taprobana/een machtich Eylant/ etc. Folio 45.a
Tot Taprobana gheen gelt/etc. idem
Tartari altyts te velde. 54.d
Tartaren Ryck hoe opghecomen. 55.a
Tartaren ghedaente. idem
Tartari zyn qualick te voete. idem
Tarter Christenen. 55.d
Tartarsche ende Egyptische Coninghen afghese t/etc. 67.a
Tarnasseri een stadt Indie. 116.d
Tasten des vernufts inde wercke Gods. Folio 2.a
Taurica. 52.c
Tauroschyte. 54.a
Temixtitam de treffelicke machtige stadt in America. 131.b
Temixtitam/75. daghen belegert ende gewonnen. 132.d
Tempelen der Indianen. 7.a
Tengeri ende Ingriones. 17.d
Tephillim der Joden. 92.a
Termisine marck. 42.c
Testamēt der Roomsche Christenē. 77.c
Teutonarij ende Viruuini. 18.b
Thabor vande Turcken hooch ghehouden/etc. 97.d
Thabor beschreuen. 102.b
Thaffne 98.c
Thecua Amos ghebooorthuys. 100.b
Thessalia gelt munten ghevonden. 47.c
Thessalia 4. namen/etc. 47.b
Thissagete. 53.b
Thyle een Eylant. 39.d
Tot Thyle/ontrent Kersmisse gheen dach Folio 40.b
Thyrsim een Rysstock. 74.a
Tiberias. 97.c
Tiberius hangt veel Papen. 14.d
Thienden der Joden. 88.d
Hoe de thienden ende goeden aen de kercke ghecomen zyn. 22.a
Thienden der knechten/etc. 59.b
Tingitania. 11.b
Tol in drie deelen ghedeelt/etc. 8.d
Alle tonghen vermengt. 25.b
Tonghe van verscheyden Tale. 133.b
Toouerye in Tuscia opghecomen. 44.c
Toouerye der Roomscher Christenē menigherley. 77.d
Tracia. 49.d
Traconitides dat Lant/etc. 96.c
Traconitidis/ Celessiria ende Palestina/ met eenen naem Hus ghenaemt. 96.d
Traconitida oft Traconitidis/etc. 103.d
Transi gheloone. 49.d
Tripolitana. 11.b
Tripolis. 95.c.97.b
Troglodite / hebben wyf ende kint ghemeyn. 10.b
Troiada oft Troia. 51.a
Tucht der Turcken vrouwen. 60.d
Turcken oorspronck. 19.c
Turckyë. 56.b
Turcken houden Paesschen. 56.d
Turcken ghelooouen de verrysenisse ende dat ewich leuen. 57.a
Turcken ghelooouen de verrysenisse/ etc. Fol. 66.a
Turcken aēcoemste eñ afcoemste. 57.b
Turckschē name waer af. idē. 57.c.57.d
Turcken lyden alle martelisatie om haer gheloone. 57.d
Turcken gheschickt/etc. 58.a
Turcken niet bloet / maer menschgierich. Fol. 58.b
Turcx thiende der knechten. 59.d
Turcken Hofghesin. 59.c
Turcken krijch/etc. 59.c
Turcken eerbaerheyt. idem
Turcken suyuer huysen. 60.a
Turcken eten. idem
Turcken heeten de Christenen Heydenen. Fol. idem
Turcken sitten op de aerde. 60.b
Turcken willich ter Oorloghe. idem
Een Turck 12. wyuen. 60.c
Turcken dwinghen niemant totten gheloone. 60.d
Turcksche bedecken haer aensicht/ etc. Fol. 61.a
Turcken gheloone wt Mose/etc. 61.a
Een yeghelick Turck vijfmael sdaechs inde kercke 61.c
Turcken gheenen vierdach. idem
Openbaer boete der Turcken. 61.d
Turckdom een Pausdom. 62.a
Turcken Barvoeter Monicken. 62.c
Turcksche Monicken/ ghelyck der Christenen. 62.c
Turcken Monicken Misticeren. 62.d
Turcksche Keyser valt int priuaethuys. Fol. 63.c
Turcksche Monick openbaert den Keyser int schythuys. idem
Turcksche Keyser wort een Monick. Fol. idem
Der Turcken Maria. 64.a
Haer Venus ende Margareta. 64.a
Haren S. Wendel. 64.b
Turcken Pelagiani. 65.a
Turcken ende Joden verdreuen. 65.d
Turckē Heyrtocht ende Victorie beschreuen int langhe. 66.b
Rechte Turckyë. 66.c
60. duysent Turcken verbrosen. 66.d
Turckschen Keyser moet als een hont onder de Tafel eten. 67.a
Den Turck doot die van zyn Gheloone vallen. 69.c
Turck en dwingt niemandt tot zyn Gheloone. idem
Turcken reynicheyt eñ simpelheyt. 60.a
Turcken vryheyt ende houwelick. 60.c
Turcken eerbaerheyt ende ernstachticheyt. 60.d
Turcken Kercken ende Kettermeesteren. Fol. 61.d
Turcken gheslachte. 67.a
Turck dat Hoorenken/Danielis int 7. vertelt. 50.b
Tuscia/anders Aemilia. 44.b
Twee somers in India. 110.c
Tyran in Stiermarck. 52.c
Tyrannie der Turcken. 59.a
Tyrannie des Turcx. 67.c

Tyran

Register.

Tyrannije Vitoldi/etc. 33.c
Tyrus een Hooftstadt Phenicie. 94.d
Tyrus/Sydon. 97.a
Grouwelicke tyrannije des Soldaens tot Ormus.An.1500.geschiet. 108.d
Tijt wel aen te leggen/etc. 15.d
Elcken tijt heeft zijn ghebeuyrsde. 92.d

V.

Vaders moghen haer kinderen dooden. Fol. 43.c
Een vader eet zijn eyghen wijf ende kinderen. 128.a
Vase Samia/Samiissche oft aerde potten ghevonden. 13.a
Vasten der Turcken. 61.d
Vastende Monicken. 62.b
Vasten der Roomsche Christenen. 75.a
Vastelavont der Christenen. 75.b
Vastelavont der Joden. 87.b
Vastdaghen der Joden. idem
Vastelavont der Francken. 30.b
Veel sonder manlick zaet ghebozen. 62.c
Venedien. 42.c
Veranderinge der heerschappije/etc. 2.d
Veranderinge des rijcx Babylon. 103.c
Verbont der Scythen/hoe. 53.c
Verbont om de vryheyt. 59.a
Verdiensten en goede wercken/etc. 66.a
Veritas nisi á veracibus capitur. 3.d
Verkiesinghe eens Conincx/etc. 50.a
Verkiesinghe eens Conincx. 55.d
Vespey. 17.d
Vindelicia/ende zijn begrijp. 16.c
Vierdaghen der Roomsche Christenen. Folio 77.b
Vistele/oft Weyxel. 18.d
Vitoldi tyrannije ende tijtcortinghe/etc. Fol. 32.c
Vlaenderen. 36.b
Vlieghen oft Bremen der leeuwen verjaghen. 10.c
Vlucht der eygen knechten. 57.d
Vmbria/Spoletaensch Hertochdō. 42.a
Volck-coopmanschap/etc. 7.d
Volcken vande slaven afcomen. 19.c
Het volck ghelooft der menichte te lieve. Folio 23.a
Volcks bewegelicheyt/etc. idem
Het nieuswijs volck/bemint daghelicxse vernieuwinghe. idem
Natuere des ongestadigen volcx. 23.b
Volcken Tracie. 50.b
Voorreden opt eerste deel/etc. 2.a
Voorreden opt tweede deel/etc. 15.a
Voorreden op der Joden gheloove. 83.a
Vrancrijcx ghelegentheyt/etc. 37.c
Vranckryck spijst Italiam met vleesch. Folio 38.c
Vrouwen Guidanis gemeyn. 10.a
Vrouwen Ausis gemeyn. idem
Vrouwen Mosonis gemeyn. 5.c
Vrouwen ende kinderen Traglodite ghemeyn. 10.b
Vrouwen Nasamonsis slapen openbaer by. 9.d
Vrouwen ende kinderen Ichtiophagij ghemeyn. 10.d
Vrouwen strijt. 11.a
Vrouwen Heeren. idem
Vrouwen in Littauwen hebbē openbaer Boelen. 23.c
Vrouwen Baleares ghemeyn/ende vier mans voor een vrouwe. 39.d
Vrouwen den wijn verboden. 43.c
Vrouwen bijster ongehoorsaem. 28.a
Vrouwen draghen kinderen in wegh. 48.d
Vrouwen ende alle maechschap in Trasia ghemeyn. 50.a
Vrouwen Jlirts ligghen om Gods wille byde Monicken. 51.d
Vrouwen hebben broecken aen. 55.c
Slechte vrouwen in Turckije de kercke verboden. 61.a
Een Turck heeft 12.vrouwen. 60.c
Vrouwen met haer verstorven mans verbrant. 111.b
Vrouwen laten haer verbranden. 117.a
Vette vrouwen met lange mammē/ 121.b
Vrouwen in Lemnos al haer mans vermoort. 13.a
Vrouwen als hinnen ghehouwen. 125.
Vrouwen gemeyn in America. 127.d
Vrouwen geen hangende borsten. 128.a
Vrouwen/kinderen etc/ghemeyn. 133.c
Onvredelicke vrede/oneenighe eenicheyt/ Fol. 26.c
Oorsake des onvredts/etc. idem
Salighen onvrede. 26.d
Vreemden vischvanck. 10.d
Vreemde ghebruycken der Francken. 30.a
Vreemde Fonteynen in Norwegen. 35.b
Vreemde cleederen der vrouwen. 40.c
Vreemde ghewoonheydt te Haliver stadt. Fol. 34.c
Vreemt ghebruyck der Romeynen/etc. Fol. 43.d
Vreemde Historie/etc. 52.b
Vreemde gebaren der Joden/etc. 86.c
Vreemde Joden in Arabia. 105.d
Vreemde voesteringhe der kinderen. 115.d
Vreemde vryagie in Indya. 117.b
Vrieslanders. 18.a
Vriesen en achten gheenen Eeldom. 35.c
Vrieslandt. 35.b
Voor vrienden meer Pausen ende Keysers ghedoot/etc. 24.a
Vrolicheyt der wijnen Budomels. 123.a
Vruchtbaer pleyne 11. mylē lanck. 95.c
Schoon vruchten van binnen vol asschen Fol. 99.c
Vryheyt der geestelijcke. 74.b
Vrybrieven in Turckyen. 59.a
Geen vrije mocht sittende/etc. 43.c
Vtrecht waer gheleghen. 35.b

W.

Waerheyt in Historien ghesocht. 2.b
Metter waerheyt opt niemant voortghecomen/etc. 3.c
Waerheyt van Godt te leeren. 3.d
Ware om waer te vercoopen. 49.a
Walachia beschreven. 40.d
Walachia/Dacia ghenaemt/nu Seven borghers. 46.d
Der Walachen oeffeninghe. 47.a
Waters noot ende diluuie. 4.c
Watervloet Deucalidis. 47.c
Vier scheepryche wateren wt eenē berch. Fol. 18.c
Wat in dit Wereldtboeck te soecken is. Fol. 4.d
Wedergeboorte nootsakelick. 24.b
De Wedergeboorne allēē tot goede wercken bequaem. idem
Gheen weduwe byde Padis. 111.a
Wel geciteert/qualick gerijmt. 83.c
Werelt gelooft gheenen Sant etc. 2.c
Werelt alle ongedoopte menschen. 4.a
Werelt is ront. 4.c
Werelt met water besloten. 4.c
Werelts grootte/wijde ende dicte. 4.c
Werelt een verwert Babel. 4.d
Werelt ramen omme seylen. 14.c
Werelt alle natuerlicke menschen. 23.d
Werelticken roem der Duytschen. 28.d
Werelt gaet met gheloove omme/ als te voren mette wercken. 71.d
De werelt en acht het hooftstuc der salicheyt niet. idem
Werelt beschreven. 89.c
Werelt afgemaelt. 90.b
Wereldt tot alle goede wercken onbequaem. idem
Wereldt en can sonder Pausdom niet leven. 91.a
Werelt wat. idem
Nieuwe werelt gevondē. An. 1455. 119.c
Goede werpers. 40.a
Westvalen haer Justicie. 35.d
Wetten voor den Coninck Egypti. 8.c
Wetten der Francken oft Franchoysen. Fol. 22.b
Wetten Romuli. 43.c
Wetten tegen de Lantsknechten. idem
Wetten Draconis ende Solonis. 48.a
Wet kinderen te vercoopen/ etc. idem
Wetten Cecrops. 49.b
Wetten Licurgi. 48.c
Wet de Jonghers tot houwelick porrende. idem
Wetten inden Crijch ende thuys. 40.b
Wet Alcorani. 61.c
Wet der Spriers maechden te houwelicken. 81.b
Wet der Babiloniers. idem
613. Wetten der Joden. 103.a
Wet verbiedende in Cloosters te gaē. Folio 21.b
Wet verbiedende hem in Cloosters / etc. vans te begheven. 22.a
Van winden. 5.a
Wint te coope in Wilandia. 35.b
Wilandia ende zijn gelegentheyt 35.b
Swinters ende tSomers vruchten. 115.a
Woecker der Joden sonder conscientie waer wt genomen. 89.a
Grouwelicken woecker der Joden. 90.a
Woestijne Quarentene etc. 99.b
Wonder gedaenten in India. 7.b
Wonderlicke zeden der oude Duytschen. Fol. 26.b
Wonder van Duynen. 12.a
Wonder in Hibernia. 39.b
Wonderlicke dinghen Tracie. 50.a
Wonder van Turcsche vrouwen. 61.b
Wonderlicke begraefnisse vor Egyptenaren. 9.c
Wonder van twee ghesellen. 108.b
Veel wonderen Indie/ 111.c
Wonderlicken boom/etc. 115.b
Wonderwerck Gods. 119.b
Wonderlick vreemdt dier/etc. 119.b
Wonderlicke Narratie ende Zeevaert Ferdinandi Cortesij. 130.a
Wonderlicken krijch in America. 130 b
Wonderlijck dier. 133.c
Wonderlicken crijch in Spagnola. 132.b
Wonder gheschiedenisse. 131.a
Wonderlicke victorie in India. 133.a
Wt onverstant een blint oordeel. 3.d
Alle werelicke dingen behooren te leyden. Fol. 3.a
Wideylinghe ende beworpinghe des gheelen aerdbodems/etc. 4.c
Wijfs sonitgis van haer mans verwisselt/etc. 114.b
Wijnen vrolicheyt met singen/etc. 123.a
Eenen wijue eenigis thien mannen ghegheven. 39.b
Een man / aen een trouweloos wijf niet verboden. 74.a
Veel mans hebben een wijf in Arabia. Folio. 107.b

X.

Xer/de machtighe stadt. 128.b

Y.

De Yssel. 17.b

Z.

Zailon een Eylant der Edel gesteenten. Fol. 116.c
Zeden der Arabiers. 107.d
De Zee Jonium ende haer Eylanden. Fol. 13.d
Zee namen. 13 d
53.naemachtighe Zeen. 14.a
Breede ende lengde des doode Zee. 99.a
Haer eyghenschap. idem
Haer grootte ende aert. 105.b
Vande Roode zee. 106.c
Vande Roode ende Persische Zee/etc. Fol. 124.c
Zeelant. 36.a
Zeevaert Moisij/etc. 119.c
Zeevaert Heer Peters van Syticia/etc. Fol. 123.c
Zeevaert Petri Aliaris/etc. 124.a
De derde Zeevaert Christophori Columbi. 127.b
Wonderlicke Zeevaert Ferdinandi Cortesij/etc. 180.a
Zelimus verdrijft zijnen eyghen Vader wt het rijck. 67.d
Zephet ende Carith. 98.a
Zeugia. 11.b
Zigantes eten Simmen. 10.b
Zirigo een Eylant. 12.d
Ziozomandel een stadt Indie. 116.b
Zita een haven. 106.c
Zochor/1.Regum 17. 101.a
Zoroastes ende Conins Bactrianorum. Fol. 104.c
Zyph. 100.b
Zyph eenen berch. 102.b

Eynde des Registers.

04078-